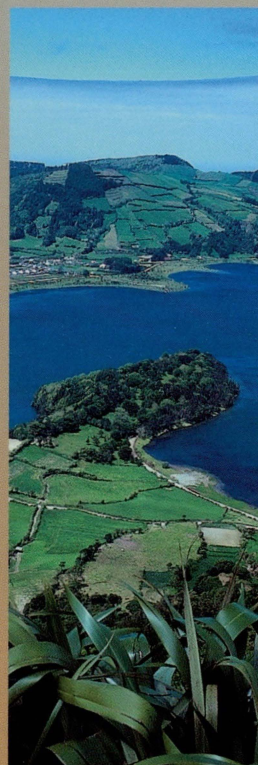
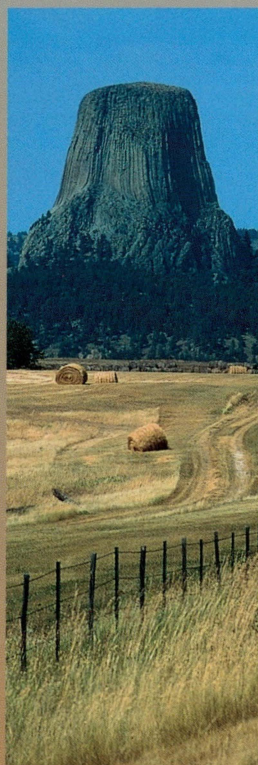
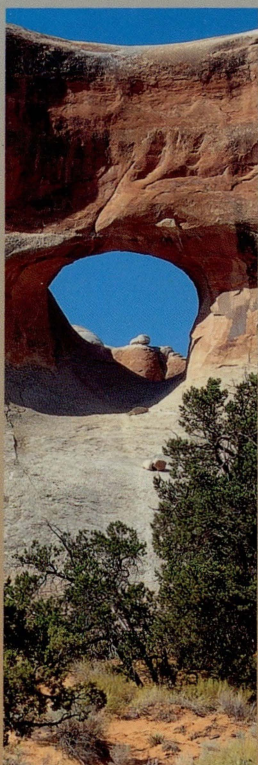

↓ ↓
Drago Kladnik

geografije
podeželja → → → →

Inštitut za geografijo ← ← ← ← ←

Podeželje je izjemno raznolik in prostorsko obsežen zemeljski predel, ki v svojem bistvu vključuje vsa zunajmestna območja. Nekatere skupne lastnosti podeželja so manjša gostota poseljenosti, zaradi odseljavanja mladih manjša ali celo negativna rast prebivalstva, preprostejša socialna razslojenost, pri čemer so medsebojni stiki med ljudmi pogostejši in pristnejši, prevladujoča kmetijska in gozdarska dejavnost, kar še ne pomeni, da kmečko prebivalstvo tudi številčno prevladuje, ter manjša in bolj razpršena naselja. Podeželje je tudi območje bolj ali manj neokrnjene narave, v kateri ima življenjski prostor glavnina živih bitij.

Geografija podeželja je panoga družbene in regionalne geografije, ki obravnava geografske vidike človekove organiziranosti in dejavnosti na zunajmestnih območjih. Podrobneje jo lahko opredelimo kot preučevanje sodobnih socialnih, gospodarskih, prostorskih in zemljiških pojavov ter sprememb, ki se dogajajo v redkeje naseljenih predelih, ki se zaradi svojevrstnega videza in drugih prostorskih sestavin označujejo za podeželje. Kot znanstvena disciplina še ni docela izoblikovana, temveč jo sestavljajo preučitve niza gospodarskih, socialnih, demografskih, kulturnih, prostorskih in drugih problemov, vezanih na podeželje. Le malo geografov se opredeljuje za ruralne geografe, na drugi strani pa jih je precej, ki se ukvarjajo s tematiko, ki je del geografije podeželja.

V novejšem času je prišlo do opazne razlike med predmetom preučevanja geografije podeželja v razvitem delu sveta in deželah tretjega sveta v razvoju. V razvitih državah je jasna vsebinska delitev med agrarno geografijo, ki tradicionalno razkriva predvsem gospodarske odnose v kmetovanju, in geografijo podeželja, ki obravnava predvsem zveze med kmetijstvom in vsemi drugimi vidiki življenja na vasi. Ta dvojnost je posledica poudarjanja dejstva, da se v razvitem svetu sodobne spremembe na podeželju pripisujejo predvsem pritiskom urbanizacije. V manj razvitih deželah so tudi socialni in demografski vidiki podeželskih skupnosti predmet preučevanja agrarne geografije, pri čemer so pritiski iz mest in njihovi vplivi mnogo šibkejši.

Glavni namen Leksikona geografije podeželja je na enem mestu zbrati in na kratko predstaviti široko paleto izrazov, pojavov in metod, s katerimi se srečujemo pri preučevanju podeželja, in to ne le geografi, ampak tudi nekatere druge vede. Pri tem je poudarek na prostorski problematiki in na prikazu vzročno-posledičnih zvez, kar lahko ob hkratnem izpostavljanju regionalnega načela označimo za geografski vidik.

Drago Kladnik
LEKSIKON GEOGRAFIJE PODEŽELJA

•

↓ Inštitut za geografijo

↓

↓ Drago Kladnik

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

↓

LEKSIKON

geografije

podeželja

↓ Ljubljana 1999

LEKSIKON GEOGRAFIJE PODEŽELJA

Izdal in založil: *Inštitut za geografijo*
Zanj: *dr. Jernej Zupančič*

Telefon: (061) 200 27 11
Faks: 200 27 34
Elektronska pošta: Drago.Kladnik@Uni-Lj.Si

Avtor: *mag. Drago Kladnik*

Uredniški odbor: *dr. Lojze Gosar, dr. Matija Kovačič, Evgenija Lazarini, mag. Marko Prem, dr. Anton Prosen, dr. Marjan Ravbar, dr. Metka Špes*

Tehnični urednik in oblikovanje platnice: *Iztok Sajko*

Tisk: *Littera picta d.o.o.*

Ljubljana 1999

© Inštitut za geografijo, Ljubljana, 1999

Vse pravice so pridržane. Brez pisnega dovoljenja avtorja in Inštituta za geografijo je prepovedano reproduciranje, distribuiranje in javna priobčitev tega dela v kakršnemkoli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki.

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9619044339>

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

911.373 (031)

KLADNIK, Drago

Leksikon geografije podeželja / Drago Kladnik. – Ljubljana :
Inštitut za geografijo, 1999.

ISBN 961-90443-3-9

104043264

Tisk publikacije so denarno podprli *Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Republike Slovenije* in *Inštitut za geografijo*.

KAZALO

Predgovor

Uvod.....	VII
1. Geografija podeželja.....	VII
2. O leksikonu geografije podeželja.....	VII
2.1 Namen leksikona	VIII
2.2 Leksikon, terminologija.....	VIII
2.3 Kako Leksikon geografije podeželja brati?	IX
2.3.1 Zasnova opisa gesel	IX
2.3.2 Gnezda in njihov pomen	X
2.3.3 Etimologija.....	X
2.3.4 Jezikovna geselska obdelava.....	XII
2.3.5 Seznam gesel.....	XIII
3. Vsebinska izhodišča.....	XIV
3.1 Splošno o podeželju.....	XIV
3.2 Prostorsko in ruralno planiranje.....	XIV
3.3 Upoštevane vede in njihove discipline	XVI
3.4 Načela in merila zajemanja gesel.....	XVII
3.5 Glavni vsebinski sklopi.....	XVIII
3.6 Literatura in viri	XX
LEKSIKON.....	1
Seznam gesel.....	277
Literatura.....	311

Predgovor

Tema, ki jo v pričujočem delu obravnava mag. Drago Kladnik, je zelo zahtevna in odpira vrsto dilem glede metode dela pa tudi glede vsebine, ki naj bi jo leksikon zajemal. Avtor se je teme lotil samostojno in inovativno. Delo je namenjeno predvsem raziskovalcem in preučevalcem podeželja ter načrtovalcem njegovega razvoja. Zbrane in v temelju pojasnjene so številne metode geografije in njej sorodnih strok. Opravljeno je bilo obsežno, zahtevno in koristno delo, zlasti glede na to, da je problematika razvoja podeželja aktualna in da mnogi pojmi s tega področja še niso pomensko ustaljeni.

Geografija podeželja je panoga družbene in regionalne geografije, ki obravnava geografske vidike človekove organiziranosti in dejavnosti na zunajmestnih območjih. Podrobneje jo lahko opredelimo kot preučevanje sodobnih socialnih, gospodarskih, prostorskih in zemljiških pojavov ter sprememb, ki se dogajajo v redkeje naseljenih predelih, zaradi svojskega videza in drugih prostorskih sestavin opredeljenih kot podeželje. Kot znanstvena disciplina še ni docela izoblikovana, temveč jo sestavljajo proučitve niza gospodarskih, socialnih, kulturnih, prostorskih in drugih vidikov ter problemov.

Namen priprave Leksikona geografije podeželja je na enem mestu zbrati in na kratko predstaviti široko paleto izrazov, pojavov in metod, s katerimi se srečujemo pri preučevanju podeželja, ne le geografi ampak tudi predstavniki drugih ved. V leksikon so vključeni izsledki iz okrog 25 znanstvenih disciplin. Nekatere so zaradi obsežnosti podrobneje razčlenjene na ožje discipline (to velja zlasti za geografijo), spet druge ostajajo celota, čeprav se notranje razčlenjujejo, kar je opisano v posameznih geslih.

Kljub temu, da je pričujoči leksikon predvsem geografski, so v njem zbrane tudi mnoge informacije, pogledi in metode iz drugih prostorskih, gospodarskih in prebivalstvenih znanstvenih disciplin. Pripadnikom drugih strok je omogočeno zgoščeno seznanjanje z določenimi geografskimi izsledki in pravilno tolmačenje mnogih pojavov in procesov z zornega kota geografije. Na enem samem mestu so zbrane številne metode za vrednotenje znotraj kmetijstva in njegovega vpliva na druge prvine in razvojne vidike podeželske pokrajine.

Za leksikalno obdelavo je običajno, da se iz več besed sestavljeni pojmi združujejo v skupine, imenovane gnezda, v okviru katerih so potem tudi podrobno razloženi. Gnezda so v bistvu vodilni pojmi, ki imajo v leksikonu največjo težo. Neizogibna pomanjkljivost leksikalne obdelave je strogo razvrščanje gesel po abecednem zaporedju, kar do določene mere onemogoča ali otežuje problemski pristop in zamegljuje vsebinsko preglednost. Kljub temu je z oblikovanjem ustreznih gnezd določeno tematiko mogoče dokaj celovito in strnjeno prikazati. V okviru vodilnega pojma v posameznem gnezdu je podana tudi etimološka razlaga. Skrb za jezik narekuje poznavanje zapletenih poti nastajanja besed, pri čemer se lahko utrne marsikatera misel o primerosti rabe določenih izrazov.

Gnezda so oblikovana tudi v primerih, ko se pojavita samo dva povsem identična pojma. Oblikovana so tudi v pridevniški obliki, kar za splošne leksikone ni običajno, pri strokovnem leksikonu pa takšen pristop dodatno poudari temeljno vsebinsko zasnovo. Vsebinski opisi so (z nekaterimi zelo redkimi izjemami) vselej podani v okviru samostalniških gnezd, ker so ta praviloma vsebinsko bolj zaokrožena in je medsebojna primerjava njihovih pojmovnih razločkov bolj upravičena. V kolikor pojmi iz pridevniških gnezd nimajo ustreznega samostalniškega gnezda, so opisani v okviru pridevniških.

Za opisi približno 3650 gesel je prikazan še njihov seznam, v katerem so razvrščena v abecednem zaporedju, ločeno po črkah. Ob posameznih geslih so izpisane številke iz seznama literature, kar pokaže, katere bibliografske enote so bile uporabljene pri njegovi pripravi. V seznamu gesel so posebej označena tista gesla, v okviru katerih se tvorijo gnezda.

Pri vsebinski zasnovi leksikona je avtor upošteval tudi potrebe različnih strok, ki imajo opravka z razvojem podeželja. V praksi sega interdisciplinarna tematika na tako številna področja, da je otežkočeno sporazumevanje med predstavniki različnih strok, saj jim isti izraz pogosto ne pomeni isto. Kljub temu, da gre za precej zahtevno strokovno delo mislim, da bo leksikon koristen in uporaben tudi za širšo javnost. Predvsem bi lahko pripomogel k bolj učinkovitemu interdisciplinarnemu delu.

Avtor poudarja, da je planiranje na podeželju največkrat sektorsko. V planerski praksi načrtnega pristopa k podeželski problematiki prevladujejo torej sektorski interesi, največkrat oprti na gospodarske koristi širše skupnosti, pri čemer so prostorski (okoljski in fiziognomski) vidiki ohranjanja urejenega pokrajinskega videza ter socialni vidiki podeželanov potisnjeni v ozadje; slednji so vezani na razraščanje urbanizacije oziroma mestnega načina življenja. O neuspešnosti prizadevanj priča spoznanje, da je prav na območjih suburbanizacije razvoj najbolj stihijski, hkrati pa je tipično podeželje razvojno najbolj zaostalo.

Pohvalno je, da se avtor v uvodnih poglavjih loteva tudi vprašanj, ki na prvi pogled z Leksikonom geografije podeželja nimajo tesnejše zveze. Tako se na primer opredeli tudi glede nadaljnjega usmerjanja razvoja podeželja s stališčem, da je pri ruralnem planiranju potrebno uveljaviti načelo policentrizma, saj le tako lahko pridejo do izraza izjemna gospodarska in socialna pestrost podeželja ter raznolika gravitacijska navezanost na središčna (centralna) naselja. Poudari, da je sopenenka ruralnemu planiranju načrtovanje razvoja podeželja.

Avtor nadalje ugotavlja, da se je podeželje prevečkrat pojmovalo kot rezervni prostor in gospodarsko manjvredna pokrajina, ki si naj bi jo mesta, industrija in v zadnjem času tudi infrastrukturalno omrežje upravičeno polasčali za gradnjo zunajmestnih naprav. Medtem ko je mesto uživalo vrsto prednosti in si zagotavljalo uspešnost tudi na račun podeželja, je slednje vse bolj dobivalo poteze podrejenosti in zaostalosti. Le območja v neposrednem zaledju mest so užila določene prednosti, ki jim jih je prinašala možnost prodaje pridelkov na velikem tržišču, hkrati pa so prebivalci lahko koristili cenejše mestne storitve in se tam tudi zaposlili, s čimer so lahko živeli ceneje kot prebivalci odmaknjenegega podeželja.

Avtor se ne ustavi samo ob problematiki podeželja, saj opozarja, da se tudi v mestih dejavnosti ne razvijajo optimalno in bi kazalo tudi na podeželju pristopiti k celovitemu, vseobsežnemu načrtovanju. Ne nazadnje je naš skupni interes, da se ohranja naša raznovrstna kulturna pokrajina, ki naj se postopoma obogati z novimi, nemotečimi funkcijami, vezanimi predvsem na prostočasovne človekove dejavnosti. Posebej tudi opozori, da nikakor ne gre spregledati vloge podeželja kot oskrbnika z živili in surovinami ter kot varuha naravnega okolja oziroma posredno kot pomembnega izboljševalca okolja nasploh.

dr. Ljuzje Gosar

UVOD

1. Geografija podeželja

Geografija podeželja je panoga družbene in regionalne geografije, ki obravnava geografske vidike človekove organiziranosti in dejavnosti na zunajmestnih območjih. Podrobneje jo lahko opredelimo kot preučevanje sodobnih socialnih, gospodarskih, prostorskih in zemljiških pojavov ter sprememb, ki se dogajajo v redkeje naseljenih predelih, ki se zaradi svojevrstnega videza in drugih prostorskih sestavin označujejo za podeželje. Kot znanstvena disciplina še ni docela izoblikovana, temveč jo sestavljajo preučitve niza gospodarskih, socialnih, demografskih, kulturnih, prostorskih in drugih problemov, vezanih na podeželje. Le malo geografov se opredeljuje za ruralne geografe, na drugi strani pa jih je precej, ki se ukvarjajo s tematiko, ki je del geografije podeželja. Sopomenka je ruralna geografija.

Za začetnika geografije podeželja veljata francoska geografa Paul Vidal de la Blache in Albert Demangeon. Njun zgodovinsko obarvan pristop je bil v glavnem usmerjen v razvoj vzorca podeželskih naselij in preučitve njihove povezanosti s sistemi kmetovanja. Preučevanje ruralnih naselij je še vedno pomembna tematika geografije podeželja, vendar se je v novejšem času poudarek prestavil na preučitve učinkov ruralnega planiranja na razvoj naselij.

V novejšem času se je pojavila tudi opazna razlika med predmetom preučevanja geografije podeželja v razvitem delu sveta in deželah tretjega sveta v razvoju. V razvitih državah je prišlo do jasne vsebinske delitve med agrarno geografijo, ki tradicionalno razkriva predvsem gospodarske odnose v kmetovanju, medtem ko so zveze med kmetijstvom in vsemi drugimi vidiki kmečkega življenja oziroma življenja na vasi predmet preučevanja geografije podeželja. Ta dvojnost je tudi posledica poudarjanja dejstva, da so v razvitem svetu sodobne spremembe na podeželju predvsem posledica pritiskov urbanizacije, kar se odraža na primer v živahnih dnevniških migracijah, številnih počitniških bivališčih in vseobsežnih potrebah po rekreaciji. V manj razvitih deželah so tudi socialni in demografski vidiki podeželskih skupnosti predmet preučevanja agrarne geografije, pri čemer so pritiski iz mest in njihovi vplivi mnogo šibkejši; med obema pojavnima oblikama je še vedno mogoče zaznati opazen razvojni in organizacijski razkorak.

V razvitem svetu veljajo za glavne vsebinske sklope preučevanja geografije podeželja:

- depopulacija, njeni vzroki in posledice,
- naraščanje števila in vplivov mestnega prebivalstva na podeželju, kar se odraža predvsem v širjenju počitniških bivališč in spalnih naselij,
- vplivi rekreacije in turizma na razvoj in okoljske vrednote podeželja,
- strukturne spremembe v kmetijstvu ter njihovi socialni in demografski vidiki,
- ruralno planiranje.

Ob skrbi za razvoj kmetijstva in gozdarstva so glavni vidiki sodobnega ruralnega planiranja načrtovanje razvoja prebivalstva, naselij in infrastrukture, zagotavljanje, načrtovanje in upravljanje rekreacijskih potencialov za potrebe urbaniziranega prebivalstva ter upravljanje in ohranjanje privlačne podeželske pokrajine. Načrtovanje razvoja kmetijstva je v večini držav žal še vedno vsebinsko svojska dejavnost, ki vse premalo upošteva druge razvojne vidike podeželja.

2. O Leksikonu geografije podeželja

Ideja za leksikon geografije podeželja se mi je porodila leta 1991. Že konec osemdesetih let so me pozvali k sodelovanju pri projektu Slovenska geografska terminologija. Po že pripravljenem geslovníku naj bi napisal gesla s področja agrarne geografije. Podrobnejši pregled njihovega izbora je razkril niz pomanjkljivosti, zato sem se najprej znašel pred nalogo, da je prvotni geslovník potrebno uravnovežiti, torej dopolniti in izpiliti. V roke sem vzel nekaj splošnih geografskih leksikonov in začelo se je ... Ko sem pregledoval

vsebine, sem razmišljal, da bi lahko pripravil vsebinsko precej širše zasnovano delo, v katerem bi lahko koristno uporabil znanje, ki sem ga pridobil kot študent IPŠPUP-a. Prav tako bi lahko skope terminološke razlage razširil z daljšimi in bolj problemsko usmerjenimi leksikalnimi opisi.

Z dokončno odločitvijo za izdelavo leksikona se je seznam uporabljene literature močno razširil in nastal je izpopolnjen geslovnik. Rečem lahko, da sem bil vseskozi na preži, kje bi se lahko pojavilo karkoli zanimivega, kar bi lahko sodilo v načrtovano delo. Zato so med uporabljeno literaturo zašli tudi nekateri časopisni članki, ki so (z geografskega zornega kota) dovolj podrobno osvetlili določene probleme.

Dodatno je stvari zapletlo tranzicijsko obdobje z osamosvojitvijo Slovenije in spremembo družbeno-gospodarskega sistema. Odločil sem se za kritično soočenje obeh obdobj, prejšnjega samoupravnega socialističnega in zdajšnjega kapitalističnega. Vseskozi je opazna tudi poudarjena skrb za slovenščino; od tod tudi želja etimološko razložiti pomen določenih besed, kar razkriva marsikatero terminološko zablodo različnih preučevalcev našega podeželja, novinarjev in politikov. Po večletnem delu in dokončni redakciji je nastalo obsežno delo z okrog 3670 gesli.

2.1 Namen leksikona

Leksikon je v prvi vrsti prispevek h geografiji. Ker razpoložljiv prostor ne dopušča podrobnejšega, problemskega pristopa, se je bilo potrebno zadovoljiti z sorazmerno skopo leksikalno obdelavo. Sem in tja, v primerih z manj znano tematiko ali večjim pomenom določene vsebine, so gesla tudi bolj obsežna. Na koncu je dodan še seznam vseh gesel s številčnimi oznakami uporabljene literature, v kateri je določeno tematiko praviloma mogoče bolj poglobljeno spoznati.

Kljub temu, da je leksikon predvsem geografski, so v njem zbrane tudi mnoge informacije, pogledi in metode iz drugih prostorskih, gospodarskih in prebivalstvenih znanstvenih disciplin, ki naj geografom pomagajo razširiti obzorje. Na drugi strani je pripadnikom drugih strok omogočeno zgoščeno seznanjanje z določenimi geografskimi izsledki in obenem pravilno tolmačenje mnogih pojavov in procesov z zornega kota geografije.

Delo je namenjeno predvsem raziskovalcem in preučevalcem podeželja ter načrtovalcem njegovega razvoja. Na enem samem mestu so zbrane tudi številne metode za vrednotenje znotraj kmetijstva in njegovega vpliva na druge vrvine in razvojne vidike podeželske pokrajine. Svoje mesto bi moralo najti med študenti geografije, v njem pa bodo najbrž našli kaj zanimivega tudi študentje sorodnih ved: krajinske arhitekture, arhitekture, agronomije, ekonomije, sociologije, etnologije, zgodovine, ... V njem so premišljeno zbrane tudi številne splošne informacije o dogajanju v slovenskem in svetovnem zunajmestnem prostoru; zgodovinski in jezikovni vidik naj bi pripomogla k boljšemu razumevanju sedanosti.

2.2 Leksikon, terminologija

Razlika med leksikonom in terminologijo zahteva dva povsem različna pristopa. Terminologija (zloženka iz latinske besede *terminus* v pomenu 'izraz' in grške besede *logos* v pomenu 'nauk, razum, beseda'), v slovenskem jeziku *izrazoslovje* oziroma *imenoslovje*, zahteva le bistveno razlago posameznega gesla oziroma pojma, pri čemer je poudarek na zgoščnem opisu njegovih temeljnih značilnosti. Pri nas so se v okviru Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU lotili obsežnega projekta izdelave terminologij za posamezne znanstvene vede. Pobudo so prepustili sodelavcem znotraj posameznih strok, kar je delo v mnogočem upočasnilo.

Mnogo večje možnosti ponuja leksikalni pristop, ki je tako pri nas kot v svetu bolj pogost in običajen. Leksikon (prek nemškega *Lexikon* prevzeto iz grškega *leksikon* (*biblion*) v pomenu 'besedna (knjiga)'), po naše tudi *priročnik* ali *poučni slovar*, zahteva sicer jedrnato, a vsebinsko bolj poglobljeno pojmovno obdelavo, po možnosti izpeljano po vnaprej določenih vidikih. Več prostora je na voljo tudi jezikovni obdelavi posameznih pojmov. Posebna pozornost mora biti namenjena ustreznemu izboru gesel.

Pričujoči leksikon ima v začetnem delu opisa posameznih gesel, v katerem je podana definicija določenega pojma, značilnosti terminologije. Kljub prizadevanju po poenotenem pristopu, je pri opisu nekaterih pojmov, zlasti negeografskih (na primer gozdarskih), na ravni terminologije tudi ostal, ker je prilagojen

povzemanju vsebin iz že izdelanih priročnikov. Glede na njegov namen to naj niti ne bi bila posebna pomanjkljivost, saj določene, geografom manj znane pojme, dovolj dobro osvetli ali pa vsaj navede njihove temeljne značilnosti, s čimer lahko prepreči morebitno napačno razumevanje.

Na tem področju strokovnih leksikonov, namenjenih ožjim skupinam strokovno specializiranega bralstva, je pri nas tradicija kar dolga. Omenim naj leksikone Cankarjeve založbe (Geografija, Okolje, Družboslovje, Biologija, Fizika, Matematika, Glasba, Likovna umetnost, ...), ki so jih priredili po nemških originalih založbe Herder. Pri pripravi slovenske verzije je pri posameznih, tudi grafično z risbami in skicami dokaj nazorno opremljenih knjig, sodelovalo precejšnje število strokovnjakov. Njihova najšibkejša točka je jezik, ki se mu ni namenjal dovolj pozornosti. Leksikoni so namreč nastajali v času, ko je bila uporaba tujih izrazov vsakdanja, tako rekoč modna. Kljub temu so ti leksikoni, predvsem zaradi uporabnosti pri študiju, doživeli za naše razmere lepe naklade in mnogi tudi ponatise.

Pravih strokovnih, vsebinsko bolj zahtevnih leksikonov, je pri nas malo. Omenim lahko Urbanistični terminološki slovar, ki pa je v bistvu terminologija. Še najbližji pričujočemu delu je leksikon Okolje in človek, ki ga je pri založbi Kmečki glas leta 1995 izdal Avguštin Lah. Med obema deloma so v podrobnem nekatere razlike, a vsebinski vidik je v bistvu primerljiv.

2.3 Kako Leksikon geografije podeželja brati?

2.3.1 Zasnova opisa gesel

Vsako geslo je načeloma opisano po naslednjem vsebinskem ključu:

- opredelitev temeljne vsebine pojma,
- prikaz njegove prostorske, socialne ali gospodarske vloge,
- opredelitev morebitnih pojavnih oblik oziroma notranja členitev,
- oris glavnih značilnosti pojava z navedbo glavne problematike,
- prikaz razprostranjenosti pojava po svetu in pri nas,
- etimološka razlaga s pojasnili pomenskega izvora izraza,
- navedba morebitnih sopomenk (sinonimov),
- razvrstitev pojma v določeno znanstveno disciplino oziroma več (do tri, izjemoma več) ustreznih ved.

Seveda vsa gesla niso deležna obravnave po vseh navedenih postavkah. Nekatera so obdelana le po nekaterih, prav vsa pa po prvi. Pri dvo- in večbesednih geslih so gesla vključena dvakrat, prvič v normalnem in drugič v obrnjenem besednem zaporedju (primer: *roparsko poljedelstvo* in *poljedelstvo, roparsko*), kar omogoča lažje iskanje in opise po tako imenovanih gnezdih in s tem primerjanje sorodnih geselskih vsebin. V teh primerih je glavnina opisa v okviru gnezdi ali, v kolikor obrnjeno besedno zaporedje nima gnezda, pri normalnem besednem zaporedju. Pri njihovem obrnjenem zaporedju ali pridevniški obliki, ki nakazuje možnost vključitve v gnezda, je podana etimološka razlaga.

Ker so za mnoge pojme, uporabljene v opisih določenih gesel, podrobnejši opisi podani v samostojnih geslih, kar lahko pomembno izboljša kakovost razumevanja matičnega gesla, so pred temi pojmi tako imenovane vodilke oziroma kazalke →. Pri njihovi uporabi ni nujno upoštevan prvi sklon (praviloma) ednine, ki se uporablja v naslovih gesel, pač pa so postavljene tudi pred pojme v drugih sklonih ali v dvojini in množini. Pridevniške in samostalniške besedne oblike med seboj niso pomešane in jih vodilke označujejo ločeno.

V primerih več pomenskih razločkov posameznih gesel so razločki z odebeljenimi številkami (1., 2.) posebej označeni in v nadaljevanju obrazloženi. Upoštevanji so le tisti, ki so pomembni za razumevanje vsebine pričujočega dela. V kolikor se določen razloček navaja za vodilko, je to opozorjeno s številko za poševnico, ki sledi navedenemu geslu (na primer primerjaj →hiša/1).

Opozoriti velja še na omejitve leksikalnega pristopa. Opisi posameznih gesel morajo biti vsebinsko in dolžinsko uravnoteženi. To navsezadnje zahteva tudi skupen obseg dela, ki ne sme presepati možnosti tiska v enem samem zvezku, pri čemer mora biti velikost pisave dovolj velika, da bralcu ne trpi vid.

Druga pomanjkljivost leksikalne obdelave je strogo razvrščanje gesel po abecednem zaporedju. To onemogoča ali otežuje problemski pristop in zamegljuje vsebinsko preglednost, vendar je z oblikovanjem ustreznih gnezd mogoče določeno tematiko dokaj celovito in strnjeno prikazati. A tudi pri tem so zaradi abecednega zaporedja v gnezdh posamezne vsebine lahko med seboj precej pomešane. Za dobro razumevanje in pravilno vrednotenje je zato potrebno imeti nekaj predznanja.

2.3.2 Gnezda in njihov pomen

Za leksikalno obdelavo je običajno, da se iz več besed sestavljeni pojmi združujejo v skupine, imenovane gnezda, v okviru katerih so potem tudi podrobno razloženi. Gnezda so v bistvu vodilni pojmi, ki imajo v leksikonu največjo težo. Praviloma se tvorijo iz samostalnikov, čeprav je možna tudi tvorba na podlagi pridevnikov. Tudi v tem leksikonu je obdelava izvedena prek gnezd. Največja, se pravi z največjim številom pripadajočih pojmovnih razločkov, so naslednja samostalniška gnezda: dediščina, geografija, gnojila, gospodarstvo, gostota, gozd, hiša, indeks, kmečki dom, kmetija, kmetijski sistem, kmetijstvo, kmetovanje, koeficient, kolobar, kultura, meja, model, namakanje, naselje, obdelovanje zemljišč, območje, pas, paša, planina, planiranje, pokrajina, polje, poljedelstvo, posevek, prelog, prst, rastlina, ribolov, sistem, skupnost, struktura, varstvo, vas in živinoreja. Že iz tega kratkega seznama so razvidni glavni poudarki v leksikonu, kmetijstvo, gozdarstvo, varstvo okolja, narave in spomenikov ter metodološka problematika.

Gnezda so oblikovana tudi v primerih, ko se pojavita samo dva povsem identična pojma. Tvorjena so tudi v pridevniški obliki, kar za splošne leksikone ni običajno, pri strokovnem leksikonu pa dodatno poudarijo temeljno vsebinsko zasnovo. Vsebinski opisi so (z nekaterimi zelo redkimi izjemami) podani v okviru samostalniških gnezd, ker so ta praviloma vsebinsko bolj zaokrožena in je medsebojna primerjava njihovih pojmovnih razločkov bolj upravičena. V kolikor določeni pojmi iz pridevniških gnezd nimajo ustreznega samostalniškega gnezda, so opisani v okviru pridevniških.

Le v okviru vodilnega pojma v posameznem gnezdu je podana tudi etimološka razlaga, tako da se v naslednjih gnezdom pripadajočih geslih ne ponavlja.

2.3.3 Etimologija

Jezik je živ organizem, v katerem nastajajo, se spreminjajo in izginjajo besede, se razvijajo pomeni ter oblikujejo in preoblikujejo slovnične kategorije.

Etimologija je veda o izvoru besed in njihovih prvotnih pomenih. Izraz je tujka, prek latinske besede *etymologia* prevzeta iz grške besede *etymología* v enakem pomenu, dobesedno 'veda o resničnem, dejanskem'. Grška beseda je zložena iz pridevnika *étymos* v pomenu 'resničen, dejanski, pravi' in izpeljanke iz besede *logos* v pomenu 'beseda, govor, pripoved, govorica, trditev, literatura, pamet, razum idr.'

Zakaj tolikšen poudarek na etimološkem pristopu? V skrbi za jezik je pomembno, da se ne zadovolji le z običajno uporabljenimi navedbami jezikovnega izvora ali v najboljšem primeru z največkrat pomanjkljivo navedeno in jezikovno obdelano izvorno besedo. Z razumevanjem zapletenih poti nastajanja besed in spreminjanja njihovega pomena se lahko bralcu utrne marsikatera misel o primernosti uporabe določenih izrazov. Takšen je primer z izrazom (kmetijske, obdelovalne, gozdne, ...) površine, ki ob navedbah raznolikih pomenskih razločkov iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika dokazano dobi prizvok povsem neprimerne pomenske rabe (žal tako na široko zasidrane v stroki, med politiki in tudi novinarji, da je tudi sčasoma težko upati na kaj boljšega), namesto katere bi se mnogo bolj ustrezno prilegel izraz (kmetijska, obdelovalna, gozdna, ...) zemljišča.

Etimološka razlaga lahko opozori tudi na pomembnost določenih pojavov in procesov v preteklosti, kar pomaga razumeti nastanek in prostorske razvojne tokove. Tako ima vrsta kmetijskih prvin izvor v praslovanskem jeziku, iz katerega so se razvili vsi slovanski jeziki, če pa je določen pojav še bolj prvobiten, ima tudi bralcu še vedno razumljiv jezikovni izvor v indoevropskem prajeziku, iz katerega je nastala večina jezikov med skrajnim zahodom Evrope in Indijsko podcelino, vsekakor pa klasični grški in latinski ter germanski in baltoslovanski jeziki.

Glede na to, kako se začne beseda v pomenu 'sto (100)', se jeziki delijo na tako imenovane *satemске* in *kentumске*. Satemski imajo na začetku besede, ki pomeni sto, šumnik ali sičnik, kentumski pa imajo na enakem mestu mehkonebni zapornik ali pripornik. Med satemске jezike spadajo slovanski, baltski, indijski in iranski jeziki ter armenščina in albanščina. H kentumskim se uvrščajo grščina, latinščina ter germanski in keltski jeziki. Baltoslovanski jeziki so nekako v 4. stoletju pred našim štetjem razpadli na dve veji, baltsko in slovansko. Romanski jeziki so mlajši in so se razvili na osnovi vulgarne latinščine.

Slovenske besedne družine se glede na izvor v grobem razvrščajo v tri skupine:

a) Besede, ki so nastale v kontinuiranem jezikovnem razvoju in se delijo na:

- Že v praindoevropskem jeziku znane izolirane besede, ki jim ni več mogoče določiti prvotnega pomena in navadno niti pomena prvotnega korena. Besede so iz roda v rod podedovane do današnjih dni, pri čemer se njihov pomen v tisočletjih ni bistveno spremenil (primeri mati, hči, ovca).
- Besede, nastale v praindoevropskem jeziku ali kmalu po razpadu indoevropske jezikovne skupnosti iz podedovanih besed ali korenov, ki jim je mogoče določiti prvotni pomen. Tovrstne besede navadno poleg slovanskih jezikov pozna še kakšen drug indoevropski jezik.
- Besede, ki so nastale v praslovanščini ali kmalu po razpadu praslovanske jezikovne skupnosti iz podedovanih besed in so glasovno in oblikovno ustrezno spremenjene podedovane do današnjih dni. Večini je mogoče določiti prvotni pomen ali vsaj ugotoviti, iz katerih korenov so nastale. Tovrstne besede so navadno znane v večini slovanskih jezikov, v drugih indoevropskih jezikih pa jih ni.
- Besede, ki so nastale iz podedovanih (ali davno prevzetih) besed v času bolj ali manj samostojnega slovenskega jezikovnega razvoja. Ustreznih besed v drugih slovanskih jezikih ni, lahko pa v njih obstajajo besede, ki so s slovensko korensko sorodne.

b) Besede, ki so prevzete iz tujih jezikov in se delijo na:

- Besede, prevzete iz sosednjih jezikov v predzgodovinskem, to je v predсловanskem, praslovanskem ali kasnejšem slovanskem obdobju. Te besede ima navadno večina slovanskih jezikov.
- Besede, prevzete iz sosednjih jezikov v času bolj ali manj samostojnega slovenskega jezikovnega razvoja. Te besede so znane tudi v narečjih. Drugi slovanski jeziki jih poznajo le, če so vzporedno sposojene tudi v teh jezikih. Mlajše, zlasti hitro razpoznavne nemške izposojenke v slovenskem knjižnem jeziku niso bile nikoli dobrodošle, zato mnoge žive le v narečjih, v knjižnem jeziku pa so jih zamenjale domače izpeljanke ali izposojenke iz drugih slovanskih jezikov.
- Besede, prevzete iz sosednjih, nesosednjih ali celo že mrtvih jezikov, zlasti latinščine in grščine. Prevzete so bile ob koncu 19. in v 20. stoletju in v narečjih večinoma niso znane. V mnogih primerih se njihova pisna, oblikovna in glasovna podoba še ni povsem prilagodila slovenskemu jeziku. Te izposojenke se delijo na besede, ki so se zaradi splošnega, zlasti tehničnega napredka hitro udomačile in prek knjižnega prešle v pogovorni jezik in celo v narečja, ter prave tujke, to je besede, prevzete iz tujih jezikov, ki so ostale omejene na knjižni jezik. Posebno pozornost zaslužijo izposojenke iz drugih slovanskih jezikov. Razumniki so jih kot protiutež nemškim izposojenkam uvajali zlasti v drugi polovici 19. stoletja. Mnogokrat vzbujajo vtis, da so pristno slovenske, čeprav niso.

c) Imitativne (posnemovalne) besede, ki spadajo na jezikovno obrobje.

Etimološke razlage so poljudne. Prvotni pomeni posameznih besed so nazorneje izraženi, vendar skušajo vsebinsko ustrezati zdajšnji stopnji razvoja etimološke znanosti (169). Ti pomeni so poudarjeni s tem, da so dosledno navajani v narekovajih. (na primer 'hiša, dom'). Pri tem velja, da bolj kot je beseda stara, težje je ugotoviti njen prvotni pomen. Le v redkih primerih so navedeni tudi principi besedotvorja, ki pojasnijo preмене določenega izraza v drugega in načela premen. Zapis črkovnih znakov je močno poenostavljen, saj niso izpisani nekateri posebni znaki, ki pomenijo glasovne razločke. V naboru znakov v programskem jeziku WORD ti znaki niso na voljo, zato so izpisani z običajnimi črkovnimi znaki. Prav tako ni označeno naglaševanje besed. Kljub temu so vneseni nekateri najpogosteje uporabljeni glasovni znaki, zlasti mehčalo ' ter polglasnika ъ in ѳ. Slovenski *h* je v praslovanščini zapisan kot *x*, *i* pa le sem in tja kot *y*.

V etimološkem delu pogosto uporabljeni strokovni izrazi imajo naslednji pomen:

- *baza* je koren, podaljšan z dodatnimi prvinami, ki jim ne znajo določiti vloge;
- *beseda* je jezikovna enota z določenima glasovno strukturo in pomenom; je abstraktni pojem, ki vključuje vse njene možne oblike;
- *fonem* je predstava o glasu, ki ima pomensko razlikovalno vlogo;
- *izhodišče* je razvojna stopnja besede, iz katere so se v času samostojnih jezikovnih razvojev po glasoslovnih zakonih razvili posameznojezični refleksi; pri izposojenkah tujejezična beseda, ki je (posredna ali neposredna) predloga za izposojno v več jezikov;
- *izpeljanka* je beseda, nastala iz druge besede z dodajanjem pripon (-e), predpon (-e) ali medpone, lahko tudi s hkratnim delovanjem prevoja;
- *kolektiv* je slovnično edninski samostalnik, ki označuje množico česa (na primer drevje, grmovje);
- *morfem* je najmanjša jezikovna enota, ki je nosilec pomena;
- *ponavljalni glagol* je glagol, ki označuje ponavljajoče se dejanje;
- *predpona* je morfem, ki se pojavlja neposredno pred korenskim morfemom;
- *premet* označuje zamenjavo zaporedja glasov v besedi;
- *prevoj* je jezikovni pojav, pri katerem se po določenih pravilih samoglasniki spreminjajo ali odpadajo;
- *predloga* je tujejezična beseda, prevzeta v drug jezik;
- *prevzeti (izposoditi si)* pomeni vzeti besedo iz tujega jezika in jo imeti za svojo;
- *pripona* je morfem, ki se pojavlja med korenskim in končniškim morfemom;
- *prvotni pomen* je pomen, ki ga je beseda imela ob svojem nastanku;
- *refleks* je jezikovna enota (fonem, morfem, beseda) v poznejšem (ali zdajšnjem) razvojnem obdobju v odnosu do starejšega obdobja;
- *sestavljena* je beseda nastala iz predpone (ali predloga) in kake že obstoječe besede;
- *sopomenka* ali *sinonim* je beseda ali izraz, ki bolj ali manj enakovredno nadomešča naslovno geselsko besedo ali izraz. Če je pomensko povsem enakovredna, je predstavljena kot samostojno geslo, zapisana v normalni pisavi in nanjo opozarja priporočilo glej ... Če je pomensko neenakovredna ali manj uveljavljena, je izpisana v ležeči pisavi in se ne obravnava kot samostojno geslo.
- *tvorba* je beseda, nastala po kateremkoli besedotvornem postopku;
- *zloženka* je beseda, nastala iz dveh samostojnih besed, od katerih ima vsaka (vsaj) po en korenski morfem.

2.3.4 Jezikovna geselska obdelava

Vsako geslo je že v začetnem delu obdelano po temeljnih terminoloških jezikovnih principih.

Najprej je praviloma že v naslovu, izraženem z okrepljenim tiskom, prikazano mesto in vrsta naglasa. To je predstavljeno le za besede v naslovni obliki zapisa, ne pa tudi za njihovo sklanjatev, saj je znano, da se lahko ob tem mesto in vrsta naglasa spremenita. Izjema so originalno zapisane tuje besede, za katere informacije o naglašanju v pregledani tuji leksikalni literaturi ni.

Naslednji korak je zapis jezikovnega izvora določene besede, ki se navaja le v primerih posameznih besed in posameznih morfemov, zlasti predpon, kot osnovnih gesel. Ta informacija je podana z zapisom v oklepaju. Pri tem je potrebno razlikovati med besednimi oblikami, zapisanimi v originalni obliki določenega jezika, ter med besedami, ki so iz določenega jezika prevzete kot tujke (zapisane praviloma fonetično) ali pa so se v kontinuiranem jezikovnem razvoju iz določenega jezika razvile. V prvem primeru je v oklepaju zapis v pridevniški obliki, ki ima obrazilo srednjega spola (na primer *špansko*). V drugem primeru je zapis v samostalniški obliki in ima na začetku predlog *iz* (na primer *iz španščine*).

Če so naslovi gesel v originalnem jeziku, v nadaljevanju jezikovno niso podrobneje obdelani in se za navedbo njihovega izvora v oklepaju pojavi nestični vezaj - , ki mu sledi podroben vsebinski opis gesla.

Naslovna oblika gesel je praviloma v samostalniški obliki in vsi pridevniki v njej le dodatno osvetljujejo pomen samostalnika. V teh primerih so v nadaljevanju naslovne geselske besede z navajanjem rodilniških obrazil predstavljene v drugem sklonu oziroma rodilniku. Izjeme so tuje besede v originalnem zapisu,

naslovi gesel v "goli" pridevniški obliki, kar je posebej navedeno s krajšavo *prid.*, in morfemi, kakršne so zlasti predpone, prevzete iz grščine ali latinščine. Zapisane so v obliki *re-* in se rabijo v mnogih sestavljenkah, obenem pa so temelji nekaterih gnezd.

Gesla v "goli" pridevniški obliki so podana zaradi boljšega razumevanja tematike v gnezdh, ki nastajajo v njihovem okviru (na primer *agraren*, *ruralen*). Pridevniki so zapisani tako v nedoločni kot določni obliki, kar je odvisno od črkovnega zaporedja, ki je temelj zaporednega razvrščanja gesel. Vsekakor sem si prizadeval, da je pridevnik naveden na začetku posameznega gnezda in temu prilagodil izbrano obliko zapisa. Tako so nekateri pridevniki zapisani v obliki tipa *agraren*, drugi pa v obliki tipa *agrarna*. V primeru določne oblike sta v nadaljevanju naslovnega zapisa podani obrazili za ženski in srednji spol *-rna* ter *-rno*, v primeru nedoločne oblike pa obrazili za moški in srednji spol *-i* ter *-o* (na primer *agraren -rna -rno* in *agrarna -i -o*). V obeh primerih v nadaljevanju sledi opis, prilagojen obliki moškega spola.

Za opredelitvijo spola sledi morebitna navedba zapisa naslovne geselske oblike v množini, kar je ponazorjeno s krajšavo *množ.* Če je zapis v ednini, to ni posebej navedeno. Morebitni množinski obliki je prilagojeno tudi roditeljsko obrazilo.

Pri samostalniških geslih je za navedbo števila prikazan še spol. Oznaka *m* pomeni moški, oznaka *ž* ženski in oznaka *s* srednji spol. Navedba spola je prikazana tudi pri množinski obliki in kot že rečeno pri geslih v "goli" pridevniški obliki. Za navedbo spola je nestični kratki pomišljaj – , nakar sledi podrobna vsebinska obdelava posameznega gesla.

Poudarjam, da sem si, kljub zasledovanju strokovnosti, za številne pojme prizadeval poiskati ustrezne slovenske izraze. Nobene potrebe ni, da bi naše strokovno izrazoslovje spominjalo na slovarček tujk. Še posebno skrbno so tujke "preganjane" pri vsebinski obdelavi posameznih gesel. Menim, da je tudi skrb za materni jezik pomembno poslanstvo. Slovenščina v veliki večini primerov brez dvoma omogoča tovrsten pristop. Težave izvirajo iz tradicionalizmov znanstvenega in strokovnega besednjaka, pri čemer se ob uporabi slovenskih sopomenk najbrž najprej nehote zdrznemo, nakar smo pred dilemo, ali na vse skupaj pozabiti ali se nad predlaganim zamisliti in se sčasoma prilagoditi.

V primerih, ko se enakovredno uporabljata tujka in domači izraz, pa tudi v primerih, ko se uporaba tujke zdi nepotrebna in jo je mogoče brez posebne škode za razumevanje nadomestiti z ustreznim slovenskim izrazom, je vselej dana prednost domači besedi. To pa ne pomeni, da so tujke povsem zanemarjene; največkrat so navedene kot sopomenke oziroma sinonimi. Še več, v primeru izrazito neustrezne rabe določenih izrazov, je to pospremljeno s krajšim komentarjem, v katerem so navedeni tudi razlogi za rabo jezikovno bolj ustreznih izrazov. S tem strokovnost ni prizadeta, saj se ta ne more izražati le z uporabo "umetelnega", mnogim težje razumljivega izrazoslovja. Seveda pa so v primerih, ko uporaba tujke lahko nadomesti več opisnih slovenskih besed, brez zadržkov uporabljene tudi besede tujega izvora. Tako je tudi v primerih, ko slovenska sopomenka še ni niti najmanj uveljavljena.

V ležeči pisavi so poleg manj pomembnih sopomenk prikazani še dodatni pomenski razločki znotraj določenega gesla in niso obdelani kot posebna gesla, določeni pojmi, ki so vsebinsko pomembni, a niso vsebinsko obdelani v posebnih geslih, latinski izrazi za nekatere rastlinske in živalske vrste in v etimološki obdelavi izhodiščni izrazi za posamezne besede ter vmesne in izvorne oblike v njihovem besednem in pomenskem razvoju.

V izjemnih primerih, ko se v geselskem opisu kaže potreba po povsem novem izrazu, je predlagani pojem naveden z odebeljeno ležečo pisavo.

2.3.5 Seznam gesel

Za opisi vseh gesel je prikazan še njihov seznam, v katerem so razvrščena ločeno po črkah v abecednem zaporedju. Seznam je pomemben z dveh zornih kotov.

Ob posameznih geslih so v ležeči pisavi (primer: 152, 169) izpisane številke iz seznama literature, ki pokaže, katere enote so bile uporabljene pri pripravi tega gesla oziroma, kje je mogoče preveriti napisano ali, kar je še posebej pomembno, kje je mogoče zvedeti kaj več o vsebini tega gesla. To pa ne pomeni, da so to

edine knjižne ali drugačne enote, kjer je določen zapis mogoče zaslediti. Navedene so le tiste, za katere menim, da jih je po potrebi posebej vredno prevetriti.

Drug pomemben vidik v seznamu gesel je prikaz vodilnih gesel, v okviru katerih se tvorijo gnezda. Vodilna gesla so prikazana v odebeljeni ležeči pisavi (*kmetijski sistem*) in pokažejo, okrog katerih vsebin so opisi še posebej osredotočeni.

3. Vsebinska izhodišča

3.1 Splošno o podeželju

Podeželje je izjemno raznolik in prostorsko obsežen zemeljski predel, ki v svojem bistvu vključuje zunajmestna območja. Kljub obsežnim neposeljenim predelom je poudarek na ekumeni. Na območjih prepletanj podeželja z mesti prihaja do svojevrstnih prostorskih, gospodarskih, socialnih in fiziognomskih potez, ki jih vsaj v grobem velja prikazati tudi v sklopu obravnavanja podeželske tematike.

Nekatere skupne lastnosti podeželja so manjša gostota poseljenosti, zaradi odseljevanja mladih manjša ali celo negativna rast prebivalstva, preprostejša socialna razslojenost, pri čemer so medsebojni stiki med ljudmi pogostejši in pristnejši (to kaže na nujno povezanost za uspešno obvladovanje narave s samosvojnimi zakonitostmi), prevladujoča kmetijska in gozdarska dejavnost, kar pa še ne pomeni, da kmečko prebivalstvo tudi številčno prevladuje ter manjša in bolj razpršena naselja.

Dobršen del nekmetijskih dejavnosti je še vedno navezan na privlačno pokrajino, za vzdrževanje katere skrbi predvsem kmetovalec. Podeželje je tudi območje bolj ali manj neokrnjene narave, v kateri ima življenjski prostor glavnina živih bitij. Prav zato in zaradi posrednega vpliva na varovanje človekovega okolja ter izjemnih doživljajskih in rekreacijskih potencialov je njegove prvobitne lastnosti potrebno še posebej skrbno varovati in s premišljenim načrtovanjem le nadzorovano vplivati na morebitne spremembe.

3.2 Prostorsko in ruralno planiranje

Prostorsko planiranje je multidisciplinarna dejavnost, ki raziskuje in usmerja prostorske prvine družbeno-gospodarskega razvoja v administrativno ali metodološko določenem prostoru, na območjih, ki so praviloma obsežnejša kot posamezna naselja. Na njih usklajuje različne interese uporabnikov prostora ter jih usmerja v smotno gospodarjenje z njim in tako zagotavlja možnosti za načrten, skladen in uspešen gospodarski ter družbeni razvoj in ustroj. Namesto izraza prostorsko planiranje lahko uporabimo tudi izraz prostorsko načrtovanje.

Razvoj podeželskih območij se načrtuje in usmerja z ruralnim planiranjem. Ruralno planiranje je v svojem bistvu zmes prostorskega in regionalnega planiranja v ožjem pomenu besede. Podeželje je bilo doslej tako v gospodarskem, socialnem kot v prostorskem načrtovanju praviloma zapostavljeno. Za večino planerjev je podeželje še vedno nekakšen rezervat, kar je brez dvoma zgrešeno gledanje, saj gre za območje s svojevrstnimi ter obenem kompleksnimi in občutljivimi problemi, ki terjajo poseben pristop. V dosedanji planerski praksi so se pri urejanju podeželja uveljavili trije koncepti:

- *planiranje rabe zemljišč* ali fizično planiranje podeželja;
- *planiranje vasi* in k vasi pripadajočega zemljišča oziroma vaške okolice;
- *celovito (integralno) planiranje* vseh družbeno-gospodarskih dejavnosti na podeželju.

Pri ruralnem planiranju je potrebno uveljavljati načelo policentrizma, saj le tako lahko pridejo do izraza izjemna gospodarska in socialna pestrost podeželja in raznolika gravitacijska navezanost na središčna (centralna) naselja. Sopomenka je planiranje razvoja podeželja.

Slovensko prostorsko in urbanistično planiranje je problematiko podeželja največkrat zaobšlo ali pa jo je prepusnilo regionalnemu planiranju, to pa se je največkrat znova zateklo k bolj razdelanim principom in metodam prostorskega in urbanističnega planiranja, s čimer je bil vsebinski krog sklenjen. Še vedno je

pomembna vloga sektorskega planiranja, ki je le delno (ali pa še to ne) usklajeno z najširšimi družbenimi interesi, izraženimi v celovitem prostorskem načrtovanju. Nosilci sektorskega planiranja so kmetijci, gozdarji in vodarji. Celovita planerska pobuda je sčasoma povsem prešla k nekaterim strokam (omeniti velja zlasti arhitekta in krajinske arhitekta), ki so si, tudi s premišljenim kadrovanjem in vcepljanjem potrebne samozavesti, zgradile močno institucionalno zaledje, ki obvladuje pomembne segmente načrtovanja. Ob tem nekatere vidike prostorskega součinkovanja slabše obvladujejo. Kar nekam ironično je dejstvo, da so številne strokovnjake teh strok tovrstnega znanja naučili ravno geografi.

Ruralno planiranje se tudi drugje po svetu ni uveljavilo kot posebno uspešna dejavnost. Še najbolj učinkovito je tam, kjer je kmetijstvo postopoma prevzelo industrijske lastnosti pridelave. Drugje je razvoj stihijski, prepuščen bodisi sam sebi oziroma notranjim zakonitostim bodisi gospodarskim zakonitostim, ki narekujejo potrebne ukrepe za doseganje kar največje pridelave ob čim nižjih stroških. Žrtev tega je okolje oziroma njegova kakovost. To je bilo v polpretekli dobi še posebno izrazito razvidno v Združenih državah Amerike, kjer je zaradi neprimernih metod obdelovanja tal prišlo do strahovite erozije prsti. Boljše je stanje v razvitih zahodni in severni Evropi, kjer pa je videz podeželske pokrajine z velikimi zemljiškimi kosi in umetnimi zaščitnimi pasovi postal precej monoton, s čimer podeželje izgublja na privlačnosti. Hkrati so se pojavili prehrabeni viški, ki ob potrebni socialni varnosti kmetovalcev in vključevanju vedno novih držav v Evropsko zvezo pred načrtovalce prostorske politike postavljajo nove in nove probleme in izzive.

Podeželje se je vse prevečkrat pojmovalo kot rezervni prostor in gospodarsko manjvredna pokrajina, ki si naj bi jo mesta, industrija in v zadnjem času tudi infrastrukturalno omrežje upravičeno prilagajali za gradnjo zunajmestnih naprav. Medtem ko je mesto uživalo vrsto prednosti in si zagotavljalo uspešnost tudi na račun podeželja, je le-to vse bolj dobivalo poteze podrejenosti in zaostalosti. Le območja v neposrednem zaledju mest so užila določene prednosti, ki jim jih je prinašala možnost prodaje pridelkov na velikem tržišču, hkrati pa so prebivalci lahko koristili cenejše mestne storitve (se tam tudi zaposlili), s čimer so lahko živeli ceneje kot prebivalci odmaknjenegega podeželja.

Problematiko podeželja se je največkrat načrtovalo omejevalo, če pa se je že izpostavil razvojni vidik, je koreninil v splošnih družbenih interesih. Kako uspešno je bilo tovrstno načrtovanje, kaže stanje našega podeželja, ki se predvsem v prometno odmaknjenih predelih sooča s hudimi razvojnimi problemi, ki se kažejo v odseljivanju mladih, ko pa teh ni več dovolj za normalen demografski razvoj, pa tudi v nazadovanju števila prebivalstva. Ponekod je ta proces tako alarmanten, da grozi razpad kulturne pokrajine, ki se je tekom tisočletij in stoletij z različnimi kolonizacijskimi valovi dokončno izoblikovala. Višek intenzivnosti kmetijske rabe je doživela v obdobju maksimalne prehranske samooskrbe in največjega deleža kmečkega prebivalstva, kar se je pri nas dogajalo na prelomu iz 19. v 20. stoletje.

Planiranje na podeželju je največkrat sektorsko, podrejeno posameznim višjim ciljem, in "gasilsko" naravnano, saj je njegova glavna skrb zagotovitev širše pomembnih ciljev, ob tem pa se ne razmišlja o možnostih preživetja kmetovalca, če že, samo o kratkoročni premostitvi izgubljenih delovnih potencialov. V planerski praksi načrtnega pristopa k podeželski problematiki prevladujejo torej sektorski interesi, največkrat oprti na gospodarske koristi širše skupnosti, pri čemer so prostorski (okoljski in fiziognomski) vidiki ohranjanja urejenega pokrajinskega videza ter socialni vidiki podeželanov potisnjeni v ozadje, slednji pa vezani na razraščanje urbanizacije oziroma mestnega načina življenja. O neuspešnosti prizadevanj pričča spoznanje, da je prav na območju suburbanizacije razvoj najbolj stihijski, hkrati pa je tipično podeželje razvojno najbolj zaostalo.

Ker vemo, da se tudi dejavnosti v mestih ne razvijajo optimalno, bi kazalo tudi na podeželju pristopiti k celovitemu, vseobsežnemu načrtovanju. Ne nazadnje je naš skupni interes, da se ohranja naša raznovrstna kulturna pokrajina, ki naj se postopoma obogati z novimi, nemotečimi funkcijami, vezanimi predvsem na prostočasovne človekove dejavnosti. Še več, naša kulturna pokrajina je (ne upošteva nove škatlaste stanovanjske "stvore" v vseh tipih naših naselij) še vedno obdržala tako značilno regionalno tipiko, da bi jo prav skozi to prvino lahko poskušali tržiti kot našo posebnost. Seveda v povezavi z drugimi značilnostmi in vrednotami na podeželju, ki so ob ustrezni predstavitvi in ponudbi lahko zanimive tudi za najširšo domačo in tujo javnost. Pri tem nikakor ne gre spregledati vloge podeželja kot oskrbnika z živili in surovinami ter kot varuha naravnega okolja posredno pomembnega izboljševalca kakovosti okolja nasploh. Ruralno planiranje bi moralo upoštevati obstoječo navezanost posameznih območij na sistem centralnih naselij.

Celovito oziroma integralno načrtovanje na podeželju bi moralo opredeliti možnosti razvoja vseh dejavnosti in njihove razmestitve v prostoru. Čeprav ni dovolj načrtovati le fizične vidike rabe tal ter prostorske, komunalne in oblikovne vidike razvoja vasi, bi se prav tema dvema segmentoma moralo posvečati osrednjo pozornost, še posebno v njuni medsebojni prepletenosti in potrebni funkcionalnosti. Pri tem pa ne bi smeli razmišljati v smeri radikalnih sprememb, pač pa v smeri postopnega prilagajanja zemljiških in človeških potencialov zelenim normativom, ki veljajo v razvitem delu Evrope, kamor nezadržno hiti tudi naša država. Ker zgolj na področju kmetijstva ne bomo mogli doseči zelenih učinkov, je potrebno skrbeti za dejavnostno razvejenost in postopno prilagajanje socialno-gospodarske sestave prebivalstva. Že zdaj lahko z upoštevanjem institucije zaščitenih kmetij opredelimo potencialna razvojna jedra našega zasebnega kmetovanja, ki naj bi v prihodnosti temeljilo na družinskih kmetijah.

Poleg ohranjanja tipike sistemov poljske razdelitve in pokrajinske tipike kmečkih domov, kmečkih hiš in vaških naselij, bi bilo potrebno poskrbeti za njuno funkcionalno povezanost in prepletenost, pri čemer bi se morala upoštevati sodobna spoznanja o sožitju med kmečkim in nekmečkim podeželskim življenjem. To pa pomeni, da bi bilo na temeljih ohranjanja tipike potrebno uvajati nove vsebine, ki naj bogatijo vrednost podeželskega prostora in njegovo privlačnost, zagotavljajo delovna mesta kar največjemu krogu ljudi in zmanjšujejo razlike v kakovosti bivanja med mesti in podeželjem. Pomembna je vloga kmetijske in splošne infrastrukture. Odpirajo se vprašanja načrtovanja komasacij, ponovnega uveljavljanja že precej načete naselbinske in stavbne pokrajinske tipike, lociranja (potrebni) večjih gospodarskih poslopij v obsoječi naselbinski tlorisni zasnovi in s tem tipike kmečkih domov nasploh, zagotavljanja urejenih dostopov na vaška zemljišča, preprečevanja morebitnih konfliktov med kmečkim in nekmečkim prebivalstvom na vasi, povezanosti podeželja z mesti in zaposlitvenimi središči, obujanja in spodbujanja dopolnilnih dejavnosti, širjenja novih vsebin na podeželje (rekreacija, alternativna turistična ponudba na temeljih bližnje oziroma okoliške naravne dediščine, gostinstvo, itd.). Ni potrebno biti posebno inventiven. Lahko se ozremo na avstrijsko Koroško ali v Švico, vendar velja ohraniti ravno našo tipiko, ki je na tako majhnem območju, kakršno je naša država, v svoji raznolikosti enkratna tudi v svetovnem merilu.

Posebno pozornost je potrebno nameniti demografsko in drugače ogroženim podeželskim območjem, pri čemer bi bilo potrebno najprej preprečiti razpad oziroma propad kulturne pokrajine, v nadaljnjih prizadevanjih pa zagotoviti njihovo postopno oživljanje. Prav njihova sorazmerna "neomadeževanost" bi se sčasoma morala pokazati kot pomembna razvojna vrednota.

3.3 Upoštewane vede in njihove discipline

V leksikon so vključeni izsledki iz okrog 25 ved. Nekatere so zaradi obsežnosti podrobneje razčlenjene na ožje discipline (to velja zlasti za geografijo), spet druge ostajajo celota, čeprav se notranje razčlenjujejo, kar je opisano v posameznih geslih. Vsaka disciplina ima namreč svoje geslo, v katerem je na kratko naveden predmet njenega preučevanja. Obenem je na koncu vsakega gesla med "zvezdicama" (na primer *geografija*) navedeno, katere vede in discipline se z njim najbolj temeljito ukvarjajo oziroma, katere so za to najbolj poklicane. Vsega skupaj je upoštevanih 37 znanosti in njihovih panog, po abecednem zaporedju navedenih v naslednjem seznamu. Za vsako od njih je v oklepaju navedena ocena globine zajemanja njenega predmeta in metodologije preučevanja, nato pa sledi še nekaj tipičnih primerov naslovov gesel:

- **agrarna ekonomika** (nekateri vidiki površinsko), *agromelioracija, dopolnilne dejavnosti na kmetiji, paritetni dohodek, polnovredna delovna moč;*
- **agrarna geografija** (podrobno), *dvopolje, ekstenzivna živinoreja, huerta, prelog;*
- **agroklimatologija** (izbor najpomembnejših kazalcev in metod), *efektivna temperatura, maksimalna poljska kapaciteta;*
- **agrometeorologija** (izbor najpomembnejših kazalcev in metod), *fenologija, indeks listne površine, insolacija;*
- **agronomija** (nekateri vidiki površinsko), *terasiranje, trajna kultura, travinje, trsničarstvo;*
- **agroživilstvo** (nekaj dejstev), *hrana, hranilne enote, krušna žita, živilska industrija;*
- **arhitektura** (nekateri vidiki površinsko), *ljudsko stavbarstvo, položaj naselja, raščeno naselje, spahnjenica;*

- **biologija** (nekaj dejstev), *rastlinska združba, sukcesija, škodljivci, vinska trta*;
- **biotehnologija** (nekaj dejstev), *biotehnologija, žlahtnjenje rastlin*;
- **demografija** (nekateri vidiki površinsko), *gospodinjstvo, indeks starosti, kohorta, maltuzianstvo*;
- **ekonomija** (nekaj dejstev), *agrarna politika, dodana vrednost, prelevman, zemljiška renta*;
- **etnologija** (nekateri vidiki površinsko), *bajta, domača obrt, kmečka opravila, kozarjenje*;
- **fitogeografija** (površinsko), *loka, lusaka, makija, megleni gozd*;
- **fizična geografija** (površinsko), *fizična geografija, laterit*;
- **geodezija** (nekateri vidiki površinsko), *aerofotogrametrija, EHIŠ, hmeljišče, katastrski dohodek*;
- **geografija naselij** (nekateri vidiki podrobno), *ilovnata hiša, jurta, Kantov indeks koncentracije, kibuc, kraška vas*;
- **geomorfologija** (nekateri vidiki površinsko), *kraško polje, nunatak, preperevanje, vršaj*;
- **gospodarska geografija** (nekateri vidiki površinsko), *marikultura, polder, rekreacija*;
- **gozdarstvo** (nekateri vidiki površinsko, nekateri podrobno), *gozdni rob, riža, prebiralna sečnja, sekundarni gozd*;
- **hidrogeografija** (nekateri vidiki površinsko), *bajer, poplavni val, specifični vodni odtok*;
- **hidrogeologija** (nekaj dejstev), *mineralna voda, permafrost, podtalnica*;
- **jezikoslovje** (nekateri vidiki površinsko), *agraren, bilanca, zakup, želarija*;
- **klimatogeografija** (nekateri vidiki površinsko), *dežni faktor, gozdna klima, izohieta, topla greda*;
- **komunalna dejavnost** (nekaj dejstev), *komunalna opremljenost zemljišča, razlastitev zemljišč*;
- **krajinska arhitektura** (nekaj dejstev), *drevesni pas, hortikultura, krajina, krajinsko planiranje*;
- **meteorologija** (nekaj dejstev), *čad, dež, potencialna evapotranspiracija, rosišče*;
- **pedogeografija** (površinsko, nekateri vidiki podrobno), *ruša, tekstura prsti, vertisoli, zasoljevanje tal*;
- **pravo** (nekateri vidiki površinsko), *agrarna skupnost, dedovanje, zemljiškoknjžni vložek*;
- **prostorsko planiranje** (nekateri vidiki površinsko, nekateri podrobno), *funkcije podeželja, infrastruktura, ruralno planiranje, segregacijsko načelo rabe tal*;
- **regionalna geografija** (nekateri vidiki površinsko, nekateri podrobno), *činampa, hill - billy, Karoo, tierra caliente*;
- **socialna geografija** (nekateri vidiki površinsko), *cikel revnosti, depopulacija, migracije*;
- **sociologija** (nekateri vidiki površinsko, nekateri podrobno), *kmečka ženska, lastniški odnosi, neolitska revolucija, velika družina*;
- **splošna geografija** (nekateri vidiki površinsko), *geosfera, oaza, obča geografija, osoje, pejsaž*;
- **spomeniško varstvo** (nekateri vidiki površinsko), *gumno, prislonjeni kozolec, restavracija, skansen*;
- **urbanizem** (nekaj dejstev), *črna gradnja, spalno naselje, stavbna črta, zelenica*;
- **varstvo narave** (nekateri vidiki površinsko), *krajinski park, muzej v naravi, naravna dediščina*;
- **varstvo okolja** (nekateri vidiki površinsko, nekateri podrobno), *odplaka, permakultura, pesticidi, populacijski ekvivalent*;
- **zgodovina** (nekateri vidiki površinsko, nekateri podrobno), *celak, centuracija, činž, dominikalno zemljišče, pravica do rože*.

3.4 Načela in merila zajemanja gesel

Glavni namen priprave Leksikona geografije podeželja je na enem mestu zbrati in na kratko predstaviti široko paleto izrazov, pojavov in metod, s katerimi se srečujemo pri preučevanju podeželja, in to ne le geografi, ampak tudi nekatere druge vede. Pri tem je poudarek na prostorski problematiki, na prikazu vzročno-posledičnih zvez, kar lahko ob hkratnem izpostavljanju regionalnega načela označimo za geografski vidik. Uporabnik naj bi dobil informacije o pomenski razlagi posameznega gesla, njeni vpetosti v vzročno-posledični kontekst, prostorski razprostranjenosti, sorazmernem pomenu v primerjavi s sorodnimi vsebinami in opis morebitnih jezikovnih zadreg.

Gradivo terminološko in v večini gesel tudi leksikalno obdela problematiko podeželja, zlasti z zornega kota agrarne geografije, pa tudi regionalne tipike, prostorskega in družbeno-gospodarskega razvoja ter

številnih drugih vidikov. Bistvo kriterijev izbora gesel je prav vpliv posameznih prvin kot dejavnikov na problematiko kmetijstva in razvoja podeželja nasploh. Pri tem so skladno z spoznanji regionalne geografije vključeni tudi prikazi najbolj značilnih pojavov v svetovnem merilu in nekateri značilni pojavi v mnogih svetovnih pokrajinah.

Upoštevani so raznovrstni vidiki, ki sem jih spoznaval tudi pri različnih predmetih podiplomskega študija prostorskega in urbanističnega planiranja. Skozi razlago posameznih gesel naj bi se zrcalil celovit pogled na problematiko podeželja, opirajoč se na naravne značilnosti in možnosti, potrebo po ohranjanju regionalne tipike, ki je zahtevala natančno opredelitev različnih pojavnih oblik (zemljiških, stavbnih in naselbinskih), njihove geneze, razprostranjenosti in razvojne vidike, ki temeljijo na sodobnih agrotehničnih in socialnih spoznanjih, ter seveda ekološke sestavine. Z izjemo geomorfoloških značilnosti (njihov spekter je preobsežen in bi zahteval poseben leksikon, zato so predstavljeni le glavni, najbolj značilni procesi preobrazbe zemeljskega površja) je obdelan ves bistven spekter drugih naravnih sestavin ter gospodarskih in socialnih odnosov na podeželju. To je od mesta razmejeno na stičnih točkah, ki jih opredeljujejo značilnosti suburbanizacije in tako imenovanega ruralno-urbanega kontinuuma, ki se naslanja na obmestje.

Ob tem je potrebno opozoriti na še eno pomembno načelo zajemanja in oblikovanja gesel. Celotno delo je vsebinsko povezano v smislu "venca", tako da se posamezne tematike zlivajo druga v drugo. V primerih oblikovanja gnezd so tako vključene tudi nekatere splošne, jezikoslovne tematike, ki naj pojasnijo pomen izhodiščnih besed v gnezdih. Zato so vključeni tudi pridevniki, kar v splošnih leksikonih ni običajno, a je precejšnjega pomena za boljše razumevanje obravnavane tematike v nadaljevanju gnezd. Razlage tovrstnih geslih so oprte predvsem na Slovar slovenskega knjižnega jezika. Zaradi težnje po zaokroženem vsebinskem spletu so v primerih večbesednih gesel ta izpisana dvakrat, enkrat v pridevniški in drugič v samostalniški obliki.

Izbor gesel je oprt na vso pomembnejšo leksikalno geografsko literaturo in na nekatera pomembna dela drugih prostorsko usmerjenih ved. V kolikor je v opisih zaznati pomenske razločke, so navedeni izrazi enostavno prevzeti, morda tudi pokomentirani, na vsak način pa je na podobnost opozorjeno s priporočilom *primerjaj s (z)*, ki ga pospremi vodilka na ustrezno geslo. V kolikor je bila tematika sorodnih ved preveč poglobljena in s sorazmerno širokega geografskega zornega kota preveč svojevrstna, ni upoštevana.

3.5 Glavni vsebinski sklopi

Zajeti vsebinski sklopi opredeljujejo predvsem vlogo kmetijstva in gozdarstva ter raznovrstne druge podeželske funkcije. Posebna pozornost je namenjena še podeželskim naseljem in njihovim značilnostim. Vključeni so le tisti tuji regionalni izrazi, ki označujejo poimenovanje kmetijskih in obdelovalnih zemljišč, kmetijskih sistemov in gozdov. Vsi drugi vidiki so obdelani le površinsko, z vidika njihove vloge v oblikovanju podeželja, njegovih funkcij in predvsem glavnih dejavnosti, kmetijstva in gozdarstva. Iztočnica so tudi prizadevanja po varovanju kakovostne naravne in kulturne dediščine in varstvu okolja nasploh.

- *agrarna geografija* (pojmi, kazalci, metode),
- *geografija podeželja in druge geografske discipline* (opredelitev predmeta njihovega preučevanja),
- *nekatero druge sorodne vede* (opredelitev predmeta njihovega preučevanja),
- *prebivalstvo in njegovo gibanje* (glavni pojmi),
- *gospodinjstva* (pojmi, tipi, značilnosti),
- *družina in družinski člani* (pojmi, vloga),
- *proizvodni odnosi* (zdajšnji, v preteklosti, doma in po svetu),
- *zemljiškoposestni odnosi* (zdajšnji, v preteklosti, zlasti po svetu),
- *zemljiške kategorije* (pojmi, vloga, razširjenost, spreminjanje),
- *poljska razdelitev* (pojmi, sistemi, geneza),
- *raba tal* (pojmi, razširjenost, tipologija spreminjanja),
- *kmetijske panoge* (pojmi; poljedelstvo, živinoreja, ...; tudi opredelitev tipov posameznih panog),
- *posebne kulture* (pojmi, opisi rastlinskih vrst, zvrsti),

- **kmetija** (pojmi, tipi, doma in po svetu),
- **delovni postopki v kmetijstvu** (pojmi, opisi),
- **značilna kmečka opravila** (pojmi, opisi),
- **dopolnilne dejavnosti** (pojmi, zvrsti),
- **kmetijstvo** (pojem, tipi po različnih členitvah in njihove lastnosti),
- **kmetijski sistemi** (pojmi, zvrsti doma in po svetu),
- **značilni kmetijski pasovi** (po svetu),
- **kulturne rastline** (pojmi, problematika gojenja, tipi),
- **kolobarjenje** (pojmi, tipi, razprostranjenost, okoljski vidiki),
- **gnojila** (pojmi, zvrsti, okoljski vidiki),
- **zaščitna sredstva** (pojmi, zvrsti, okoljski vidiki),
- **namakanje** (pojmi, zvrsti, okoljski vidiki),
- **agrarne operacije** (pojmi, zvrsti, okoljski vidiki),
- **pravni predpisi s področja kmetovanja** (posestni odnosi, dedovanje, kmetijske organizacije, nacionalizacija in denacionalizacija, v polpretekli dobi in na prehodu v tržno gospodarstvo),
- **agrarna politika** (pojmi, instrumenti),
- **intervencije v kmetijstvu** (pojmi, pomen),
- **ruralni modeli** (pojmi),
- **kmečki dom** (pojmi, tipi doma),
- **kmečka hiša** (pojmi, različne tipizacije, doma in po svetu),
- **gospodarska poslopja** (pojmi, zvrsti),
- **vas** (pojmi, tipi),
- **podeželsko naselje** (pojmi, tipi, doma in po svetu),
- **kulturna dediščina** (pojmi zvrsti, doma),
- **degradacija okolja** (pojmi, kazalci)
- **energetski vidiki v kmetovanju** (pojmi, kazalci),
- **agrarna entropija** (okoljski vidiki),
- **ekosistem** (temeljni pojmi),
- **površje** (glavni pojmi),
- **kras in kraški pojavi** (glavni pojmi)
- **podnebje** (glavni pojmi, metode, členitev),
- **agroklimatologija** (temeljni pojmi, kazalci, metode),
- **vodovje** (glavni pojmi)
- **prsti** (temeljni pojmi, glavni tipi, degradacija),
- **rastlinski pasovi** (višinski in planetarni, tipi rastlin),
- **gozdarstvo** (pojmi, vrste gozda, vloga gozda, gospodarjenje z gozdovi, načini sečnje, gozdni tipi, gozdna in drevesna meja, organiziranost),
- **naravna dediščina** (pojmi, členitev, zvrsti),
- **nabiralništvo**,
- **lov** (pojmi, zvrsti)
- **ribolov** (pojmi, tipi, sorodne oblike),
- **turizem in rekreacija** (pojmi, zvrsti),
- **komunalna ureditev** (glavni pojmi),
- **infrastruktura** (glavni pojmi),
- **zgodovinski vidiki** (stare civilizacije, kolonizacija, zemljiška odveza, kmetijske revolucije, odmrle dejavnosti),
- **jezikoslovje** (zemljepisna in ledinska imena, narečni izrazi, predvsem takšni, ki tonejo v pozabo),
- **tuje zemljiško in pokrajinsko izrazje, ki se nanašata na kmetijstvo in z gozdom paraslo pokrajino** (pojmi, regionalna pripadnost).

3.6 Literatura in viri

Za uresničitev zastavljene naloge je bilo pregledanih več kot 200 enot literature in raznih dokumentov (zakoni, tipkopisi ipd). Poudarek je bil na tujih geografskih in leksikalnih knjigah, ki so služile tudi za konceptualni zgled (12, 59, 168). Hkrati so bili temeljito preučeni nekateri agrarnogeografski univerzitetni učbeniki ter knjige s podobno zasnovano tematiko (10, 14, 201). V veliko pomoč so bili tudi že obstoječi sorodni izdelki drugih ved in tematik (44, 97, 99, 100, 101, 187), pa tudi Veliki splošni leksikon v osmih knjigah (189). Pregledane so bila tudi nekatera magistrska in doktorska dela (33, 34, 45, 110, 129, 139, 144, 150, 158).

Kljub prizadevanju biti uravnotežen, kritičen in natančen, se mi je najbrž marsikaj pomembnega izmuznilo ali pa bi bilo mogoče kakovost zapisanega izboljšati. Za morebitne pripombe sem vselej odprt in se zanje toplo priporočam.

L

E

K

S

I

K

O

N

ablácija (iz latinščine) -je, ž – mehanski proces odplakovanja ali odnašanja sipkega gradiva, ki poteka ob pomoči dežja ali vetra oziroma njihovih razdiralnih sil. V ožjem pomenu predstavlja taljenje ledenikov, pri čemer ledeniška voda odneseni drobir spreminja v prod, pesek in mivko. Izraz je prevzet iz latinske besede *ablatio*, ki pomeni 'odvzem'. *geomorfologija*

abrazija (iz latinščine) -je, ž – 1. mehanski proces brušenja, dolbenja in drugačnega preoblikovanja skalne podlage s pomočjo peska, proda in kamnitih blokov, ki jih prenašajo tekoče vode, morski in jezerski valovi ter tokovi, ledeniki in veter. 2. v ožjem pomenu mehanski proces izpodjedanja morske ali jezerske obale kot posledica mehanskih učinkov valovanja morske ali jezerske vode. Ob tem na vzpetih delih obale nastajajo posebne oblike, na primer →klifi, skalnate vdolbine in izbokline ter terase, odstranjeno gradivo pa se na ravnih delih odlaga v obliki prodnih, peščenih ali mivkastih nanosov. Izraz *abrazija* je prevzet iz novejšje latinske besede *abrasio*, izpeljane iz latinskega glagola *abradere* v pomenu 'oglodati, odškarniti'. *geomorfologija, jezikoslovje*

absolútna gózdna zemljíšča -tnih -zdnih -mljišč, množ., s – glej zemljišča, absolutna gozdna. Izraz absoluten je tujka, po zgledu nemškega *absolut* in angleškega *absolute* prevzeta iz latinskega *absolutus* v pomenu 'dovršen, popoln, neodvisen, neomejen', kar je prvotno trpni deležnik glagola *absolvere* v pomenu 'odvezati, odrešiti, opraviti, dovršiti'. *agraarna geografija, gozdarstvo, jezikoslovje*

absorpcijska zmogljivost okóolja -jske -i -lja, ž – sprejemljivost okolja za vplive ali snovi do stopnje, pri kateri se še ne spreminjajo njegova kakovost oziroma njegove značilnosti. Obremenitve okolja so lahko fizikalne, kemične, biotične, tehnične ali antropogene oziroma vzajemne, pri katerih je hkratno udeleženi več vrst. Izraz *absorpcija* je prevzet iz latinske besede *absorbio*, ki pomeni 'vsrkavanje, vsesavanje, vpijanje'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

áconálne prísti -lnih -i, množ., ž – glej prsti, aconalne. Izraz *aconalen* je sestavljen iz grške predpone *a-* (nikalni alfa), ki daje nikalni pomen, in pridevnika *conalen*, izpeljanega iz samostalnika *cona*, tujke, prek nemškega *Zone* in francoskega *zone*, prevzete iz latinskega *zona*, kar je izposojeno iz grškega izraza *zone* v pomenu 'pas'. *pedogeografija, jezikoslovje*

áerofotogrametrija (iz grščine) -je, ž – izdelovanje načrtov in zemljevidov na podlagi fotografiranja zemeljskega površja iz zraka s pomočjo posebno prirejenih letal, ki v preletu površje posnamejo iz dveh zornih kotov, tako da je možno tudi tridimenzionalno opazovanje fotografij. Uporaba *letalskih posnetkov* je velikega pomena pri preučevanju

→rabe tal in drugih geografskih pojavov, še posebej, kadar je na voljo več različnih časovnih nizov. Pri nas so na razpolago letalski posnetki v merilih 1 : 17.500 in 1 : 10.000. Izraz je zloženka iz predpone *aero-* (iz grškega *aer* v pomenu 'zrak'), *-foto-* (iz grškega *phos, photos* v pomenu 'luč, svetloba') in pripone *-grametrija*, zložene iz grških samostalnika *gramma* v pomenu 'slika' in glagola *metrein* v pomenu 'meriti'. *geodezija, jezikoslovje*

agráren (iz latinščine) -rna -rno, prid. – 1. nanašajoč se na →kmetijstvo; kmetijski. 2. nanašajoč se na zemljiško posest; zemljiški. V obeh pomenskih razločkih odraža povezanost z različnimi prvinami in sestavami, pri katerih opredeljuje temeljno lastnost povezanosti s →kmetovanjem ali →zemljiščem v smislu različnosti od nekmetijskega - neagrarnega. Uporablja se v zvezah s številnimi izrazi, ki so podrobneje razloženi v drugih geslih. Izraz je prevzet in prilagojen iz latinske besede *ager*, ki pomeni 'polje, zemljišče'. *jezikoslovje*

agrárna depopulácija -rne -je, ž – glej depopulacija, agrarna. *agrarna geografija, sociologija*

agrárna držáva -rne -ve, ž – država, katere gospodarstvo temelji predvsem na →primarnih dejavnostih, v glavnem na →kmetijstvu in →gozdarstvu. Do pojava industrijske revolucije se je v to vrst uvrščala velika večina držav, pozneje pa vse manj, tako da lahko zdaj pojem agrarne države do neke mere enačimo z manj razvito državo, kjer druge dejavnosti (še) niso dovolj razvite. *gospodarska geografija*

agrárna ekonómika -rne -ke, ž – panoga uporabne ekonomije, ki preučuje načela →kmetovanja na temeljih gospodarskih zakonitosti. Pri tem analizira gospodarsko uspešnost kmetovanja in oblikuje oziroma usmerja predloge za poslovne in politične odločitve v kmetijstvu. Sopomenka je ekonomika kmetijstva. *ekonomija*

agrárna entropija -rne -je, ž – stanje oziroma pojav, katerega vrednotenje v →kmetovanju je, glede na energetske vrednosti pridelkov, zasnovano na spoznanjih fizikalnega zakona entropije. Ta pravi, da se z vsako potrošnjo določene količine energije del le-te spremeni v jalovo energijo, ki je ni mogoče nič več uporabiti za mehansko delo. Pri kmetovanju se del energije porabi za zagotovitev pridelkov, del pa razpade in ga ni mogoče obnoviti, zato je za zagotovitev iste količine pridelkov potrebna vse večja količina porabljene energije. Viški pripomorejo k onesnaževanju okolja (tal, voda ipd.), negativni pa so tudi stranski učinki (→izčrpavanje tal, uničevanje →mikroorganizmov in drugih koristnih živali v tleh, povečana odpornost insektov, močnejša erozija ipd.). Zaradi povečane porabe energije so cene hrane čedalje višje in prav →kmetijstvo naj bi bilo ena od najbolj entropičnih de-
ja-

vnosti. Nekateri izračuni dokazujejo, da lahko tradicionalni kmetovalec z vsako potrošeno kalorijo pridelal 10 kalorij energije prehranskih enot, sodoben farmar pa zaradi intenzivne uporabe →kmetijske mehanizacije ter energije, ki je vsebovana v →umetnih gnojilih in pesticidih, porabi 10 kalorij energije za pridelavo ene same kalorije prehrane. Zato si posamezni raziskovalci prizadevajo za temeljit zasuk v načinu pridelave, ki bi temeljil na pridelovanju →biohrane; zavzemajo se tudi za ponovno uveljavljanje →ekstenzivnega, naravi prilagojenega →kmetovanja. *varstvo okolja*

agrarna geografija -rne -je, ž – glej geografija, agrarna. *gospodarska geografija*

agrarna gostôta -rne -te, ž – glej gostota, agrarna. *agrarna geografija*

agrarna kriza -rne -ze, ž – glej kriza, agrarna. *agrarna geografija, ekonomija*

agrarna nosilnost -rne -i, ž – agrarna nosilnost določenega območja opredeljuje tisto število ljudi, ki se lahko preživljajo s →kmetovanjem, pri tem pa se upošteva pričakovana stopnja in civilizacijskega in kulturnega razvoja v prihodnosti, tako da se →naravni potencial naj ne bi slabšal. *agrarna geografija*

agrarna operacija -rne -je, ž – ukrep, s katerim obdelovalci →kmetijskih zemljišč določene zemljiške komplekse urejajo v lastnem in (ali) širšem družbenem interesu tako, da si z njimi izboljšajo možnosti za gospodarnejšo in intenzivnejšo obdelavo. Pobudo za izvajanje dajejo →individualni kmetje, →kmetijska zemljiška skupnost in (predvsem v polpreteklem obdobju) kmetijske (-a) organizacije (podjetja). Razlikujemo več vrst agrarnih operacij: medsebojno →menjavo kmetijskih zemljišč, →arondacijo, →komasacijo, →melioracijo, *združevanje zemljišč*, urejanje →skupnih pašnikov, *izboljševanje dostopnosti na kmetijska zemljišča* in druge posege v urejanje ter rabo kmetijskih zemljišč. Soperomenka je kmetijska prostorsko-ureditvena operacija. *agrarna geografija, geodezija*

agrarna pokrajina -me -ne, ž – glej pokrajina, agrarna. *agrarna geografija*

agrarna politika -rne -ke, ž – glej politika, agrarna. *ekonomija, agrarna geografija*

agrarna prenaseljenost -rne -i, ž – glej prenaseljenost, agrarna. *agrarna geografija, demografija*

agrarna refôrma -rne -e, ž – glej reforma, agrarna. *agrarna geografija, ekonomija, sociologija*

agrarna régija -rne -je, ž – glej regija, agrarna. *agrarna geografija, regionalna geografija*

agrarna revolúcija -rne -je, ž – glej revolucija, agrarna. *agrarna geografija, zgodovina*

agrarna skúpnost -rne -i, ž – glej skupnost, agrarna. *pravo, agrarna geografija*

agrarna struktúra -rne -re, ž – glej struktura, agrarna. *agrarna geografija, agronomija*

agrarna téhnika -rne -ke, ž – glej agrotehnika. *agronomija*

agrárne škárje -rnih -rij, množ., ž – grafično izraženo nesorazmerje med številom zemljiških posestnikov v določeni velikostni skupini in površino zemljišč v njihovi lasti. Razvidno je, da je večina zemljišč v rokah manjšine velikih posestnikov, medtem ko glavna drobni posestnikov poseduje le manjši del razpoložljivih zemljišč. *agrarna geografija*

agrárni protekcionízem -rnega -zma, m – glej zaščita kmetijstva. *agrarna ekonomika, ekonomija*

agrárni sistém -rnega -a, m – glej sistem, agrarni. *agrarna geografija*

agrárni ustroj -rnega -a, m – glej ustroj, agrarni. *sociologija, pravo*

agrárno mésto -rnega -sta, s – večje →podeželsko naselje, v katerem je večina delovne sile zaposlena v →kmetijstvu, ima pa tudi določene središčne funkcije. Agrarna mesta so pogosta v tradicionalnih →kmetijskih pokrajinah s pomanjkanjem delovnih mest zunaj kmetijstva. V naši bližini so v Vojvodini posamezna naselja z več kot 10.000 prebivalci in z več kot tretjino v kmetijstvu zaposlenega prebivalstva. Najizrazitejši primer v Sloveniji so Beltinci v bližini Murske Sobote. *agrarna geografija, urbanizem*

agrárno nasélje -rnega -lja, s – glej naselje, agrarno. *geografija naselij, agrarna geografija*

agrárno obméstje -rnega -stja, s – glej obmestje, agrarno. *urbanizem, geografija naselij*

agrárno obmóčje -rnega -čja, s – glej območje, agrarno. *agrarna geografija*

agrárno právo -rnega -va, s – pravni in družbeni red v →kmetijstvu, zlasti razdelitev zemljišč, ureditev lastništva in delovnih razmerij. *pravo, agrarna ekonomika*

agrárno prebivalstvo -rnega -lstva, s – glej prebivalstvo, agrarno. *agrarna geografija, demografija*

agrárno tržíšče -rnega -šča, s – različne ravni porabe pridelkov tržno usmerjenega →kmetijstva: *svetovno, državno in krajevno* kmetijsko tržišče; slednjega lahko v najožjem pomenu enačimo s pojmom →tržnice. Odločilni vpliv na agrarno tržišče imajo spremembe življenjske ravni. Ko se standard izboljšuje, sprva narašča tudi povpraševanje po kmetijskih pridelkih, pri nadaljnjem porastu pa doseže določeno stalno raven, čeprav povpraševanje po industrijskih izdelkih še vedno narašča. V primeru, da je ponudba večja od povpraševanja, se pojavi zasičenost tržišča, kar je eden glavnih problemov večinoma →agrarnih držav tretjega sveta z enostransko izvozno, mnogokrat monokulturno naravnano usmeritvijo. *ekonomija, agrarna geografija*

agrikultúra (iz latinščine) -re, ž – 1. v ožjem pomenu besede →obdelovanje zemljišč ali →poljedelstvo. 2. v širšem pomenu izraz poleg poljedelstva vklju-

- čuje tudi →vrtnarstvo, →sadjarstvo in →vinogradištvo, torej celotno →kmetijstvo. Glavni vzgibi so zadovoljevanje potreb po hrani in zagotavljanje tržnih viškov. Primerjaj tudi →hortikultura. Izraz je prevzet iz latinske zloženke *agricultura*, pri čemer *ager* pomeni 'polje', *cultura* pa 'obdelovanje'. *agrarna geografija, agronomija*
- ágro-** (iz grščine) - prvi člen tujih zloženek, izpeljan iz besede *agros*, ki pomeni 'polje'. *jezikoslovje*
- ágrobiocenóza** (iz grščine) -ze, ž - kulturna →biocenoza, nastala s spreminjanjem gozdnih zemljišč v kulturna: →njive, →vrtove, →travnike, →pašnike, →sadovnjake in →vinograde. Človek ji del organske produkcije sistematično jemlje neposredno za hrano ali prek prehranjevanja →živine posredno, vrača pa ji jo v obliki →gnojil. Izraz je sestavljen iz predpone *agro-* in besede *biocenoza*, sestavljene iz predpone *bio-* in pripona *-cenoza* (iz grškega *koinos* v pomenu 'skupen'). *agronomija, varstvo okolja, jezikoslovje*
- ágrobiologíja** (iz grščine) -je, ž - veja biologije o splošnih bioloških zakonitostih razvoja rastlinskega in živalskega sveta, pomembnih za kmetijstvo, ter o možnostih usmerjanja tega razvoja v posameznih kmetijskih panogah (→poljedelstvo, →sadjarstvo, →živinoreja itd.). Izraz je sestavljen iz predpone *agro-* in besede →biologija. *biologija, agronomija, jezikoslovje*
- ágrobotánika** (iz grščine) -ke, ž - področje botanike, ki preučuje lastnosti →kulturnih rastlin. Izraz je sestavljen iz predpone *agro-* in besede *botanika*. *biologija, varstvo okolja, jezikoslovje*
- ágroindustrijski kompléks** -jskega -a, m - sodobna organiziranost →kmetijstva, ki temelji na tehnološkem posodabljanju, ustrezni organizaciji pridelave (→agrarna politika, načrtovanje, pospeševanje,) ter tesnemu povezovanju oziroma integraciji z industrijo in trgovino (predelava in prodaja pridelkov). Izraz je sestavljen iz predpone *agro-* in pridevniške izpeljanke iz besede →industrija. *agrarna geografija, agrarna ekonomika, jezikoslovje*
- ágrokáta** -te, ž - zemljevid (→karta) razvojnih usmeritev →kmetijstva (pri nas v nekdanjih občinah, zdaj upravnih enotah), pri čemer se na podlagi razvrstitve zemljišč v prostorskem planu izdelava dolgoročen načrt rabe →kmetijskih zemljišč, za katera se predvidijo vrsta →kmetijskih kultur in obseg njihove pridelave, način in intenzivnost pridelave ipd., ter opredeli potrebne ukrepe za izvajanje predlagane dolgoročne usmeritve. Njeno vrednost zmanjšuje uporaba nekaterih →zemljiških kategorij, ki jih →zemljiški kataster ne pozna. Temelji za njeno izdelavo so bili sprejeti leta 1986. Izraz je sestavljen iz predpone *agro-* in besede →karta. *agronomija, geodezija, jezikoslovje*
- ágrokemíja** (iz grščine) -je, ž - 1. področje kemije, ki preučuje kemične zakonitosti, pomembne za razvoj →kmetijstva. 2. veda o uporabi kemičnih sredstev v kmetijstvu, ki preučuje vpliv →umetnih gnojil na rast in kemijsko sestavo rastlin, na lastnosti prsti ter raziskuje kemične spojine v vlogi →zaščitnih sredstev. Izraz je sestavljen iz predpone *agro-* in besede →kemija. *kemija, varstvo okolja, jezikoslovje*
- ágroklimatologíja** (iz grščine) -je, ž - veja *klimatologije* ('veda o podnebnju'), ki preučuje tiste podnebne prvine in spremembe, ki vplivajo na →kulturne rastline in od katerih sta odvisni njihova razprostranjenost ter razporejenost na zemeljskem površju. Izraz je sestavljen iz predpone *agro-* in besede *klimatologija*. *meteorologija, klimatogeografija*
- ágrokombinát** -a, m - glej kmetijski kombinat. Beseda je sestavljen iz predpone *agro-* in ruskega izraza *kombinat*, izposojenega iz latinske predloge *combinatus*, ki pomeni 'združen'. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- ágromeliorácija** (iz latinščine) -je, ž - →agrarna operacija, s katero se globinsko izboljšujejo fizikalne, kemijske in biološke lastnosti →prsti, hkrati pa povečuje vrednost zemljišč, kar se doseže s preoravanjem, →rigolanjem, →osuševanjem, →namakanjem, trebljenjem odvečnega kamenja, ravnanjem terena, krčenjem drevs in grmovja, urejanjem teras, urejanjem →skupnih pašnikov in z izboljšano dostopnostjo na →kmetijsko zemljišče. Posebno pozornost se namenja izboljševanju vodnega in zračnega režima tal, zato se najpogosteje izvajajo osuševalna in namakalna dela. Izraz je sestavljen iz predpone *agro-* in besede →melioracija. *agrarna ekonomika, geodezija, jezikoslovje*
- ágromelioracijski kolobar** -jskega -ja, m - glej kolobar, agromelioracijski. *agronomija*
- ágrometeorologíja** (iz grščine) -je, ž - veja →meteorologije, ki preučuje vpliv vremenskih pojavov na →kmetijstvo. Posreduje vremenske napovedi, katerih namen je pravočasno zaščititi kmetijske pridelke pred neugodnimi in škodljivimi vplivi vremena. Izraz je sestavljen iz predpone *agro-* in besede →meteorologija. *meteorologija, jezikoslovje*
- ágronomíja** (iz grščine) -je, ž - znanstvena disciplina, ki preučuje proces →kmetijske pridelave, vključno lastnosti →prsti in ravnanje z njimi ter teoretska vprašanja in praktična spoznanja pridelovanja →kulturnih rastlin ter reje →domačih živali. Izraz je zloženka iz prevzetih grške besede *agros*, ki pomeni 'polje', in pripona *-nomos*, izpeljane iz glagola *nemo*, ki pomeni 'delim, imam, pasem'. *agronomija*
- ágrosociálni sistémi** -lnih -mov, množ., m - glej sistemi, agrosocialni. Pridevnik *agrosocialen* je sestavljen iz predpone *agro-* in izraza →socialen. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- ágrotéhnika** -ke, ž - tehnična sredstva in metode dela z njimi v →kmetijstvu. Odvisna je od vrste in

- načina priprave kultiviranega zemljišča ter setve in oskrbovanja → poljščin. Izraz je skrajšana različica dvobesednega pojma → agrarna tehnika. Izraz je sestavljen iz predpone *agro-* in tuje *tehnika*, prevzete iz francoskega *technique*, kar je posamostaljeno iz *technique* v pomenu 'tehničen' in je izposojeno iz grškega *tehnikos* v pomenu 'umetniški, umeten, vešč, izveden, strokoven'. *agronomija, jezikoslovje*
- ágroživilstvo** -lstva, s – dejavnost, ki se ukvarja s pridelovanjem in predelovanjem → hrane ter surovin rastlinskega in živalskega izvora. Njen pomemben del je *živilska tehnologija*, ki s pomočjo bioloških, kemičnih in fizikalnih postopkov zlasti v → živilski industriji pomembno vpliva na proizvodnjo vse večjih količin hrane še vedno zadovoljive kakovosti, kar pa je v popolnem nasprotju z načeli → biološkega kmetovanja in značilnostmi → biohrane. Izraz je sestavljen iz predpone *agro-* in besede *živilstvo*, izpeljanke iz pridevnika *živ*. Praslovansko *živъ* se je razvilo iz indoevropskega *giHuo-* v pomenu 'živ'. *agroživilstvo, jezikoslovje*
- akrisóli** (iz latinščine) -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij → prsti, ki predstavlja kisle prsti v vlažnem ekvatorialnem, tropskem vlažno-suhem in vlažnem subtropskem podnebnju. Značilen zanje je argiličen B → talni horizont. Mnoge tovrstne prsti so poligenetskega nastanka. Razvile so se na usedlinah, izhajajočih iz močno preperelih prsti. Akrisoli se delijo na *ortični, ferični, humusni, plintični* in *ogljeni* akrisol. Njihova rodovitnost je zaradi kislega in plitvega ter močno spranega zgornjega horizonta skromna. Potrebno je izdatno → gnojenje. Akrisole najdemo v ekvatorialni Afriki, osrčju Južne Amerike, v jugovzhodni Aziji ter na jugovzhodu in skrajnem zahodu Združenih držav Amerike. Ime je zloženo iz izpeljank iz latinskih besed *acoris* v pomenu 'kisel (okus)' in *solum* v pomenu 'prst, tla'. *pedogeografija, jezikoslovje*
- áktiven** (iz latinščine) -vna -vno, prid. – dejaven, delujoč, tvoren. Izraz je tujka, prek nemškega *aktiv* prevzeta iz francoskega *actif*, kar se je razvilo iz latinske besede *activus* v pomenu 'dejaven', ta pa je izpeljan iz latinskega glagola *agere* v pomenu 'delovati'. *jezikoslovje*
- áktivna kmečka délovna síla** -vne -čke -vne -le, ž – glej kmečka delovna síla, aktivna. *agrarna geografija, demografija*
- áktivna temperatura** -vne -re, ž – glej temperatura, aktivna. *agrometeorologija*
- akumulácija** (iz latinščine) -je, ž – mehanski proces odlaganja, nasipanja ali drugačnega kopičenja sipkega gradiva, do katerega pride, ko se glede na njegovo težo sile, potrebne za premeščanje, zmanjšajo pod raven, ki še zagotavlja njegov transport. Glede na različne dejavnike razlikujemo različne oblike akumulacije: *ledeníško, vetrovno* in *vodno*, ki se nadaljnje razčlenjuje na *hudourníško, rečno, jezersko* in *morsko*. Izraz izhaja iz latinskega glagola *accumulare*, ki pomeni 'kopičiti'. *geomorfologija, jezikoslovje*
- akvakultúra** (iz latinščine) -re, ž – upravljanje z vodami z namenom povečati pridobivanje živalskih in rastlinskih organskih snovi v rekah, jezerih in priobalnih morskih plitvinah. Čeprav je akvakultura v večini dežel šele v poskusni fazi, se v pridelavi hrane na globalni ravni sčasoma pričakuje njen povečan pomen. Izraz je zloženska iz latinskih besed *aqua*, ki pomeni 'voda', in *cultura* v pomenu 'vzgoja, izobrazba', kar je izpeljano iz latinskega glagola *colere*, ki pomeni 'obdelovati (polje)'. Najpomembnejša zvrst akvakulture je → marikultura. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*
- álpška** -ski -sko, prid. – nanašajoč se na Alpe, največje evropske gorovje. *jezikoslovje*
- álpška híša** -ske -še, ž – glej híša, alpska. *spomeniško varstvo, arhitektura*
- álpška vás** -ske -i, ž – glej vás, alpska. *geografija naselij, zgodovina*
- aluviálen** (iz latinščine) -lna -lno, prid. – nanašajoč se na mlado naplavino oziroma *holocen*, najmlajše, še trajajoče geološko razdobje. Izraz aluvialen je izpeljan iz latinske besede *alluvius* v enakem pomenu, ta pa izhaja iz latinskega samostalnika *aluvio*, ki pomeni 'naplavina'. *geomorfologija, jezikoslovje*
- aluviálna ravnica** -lne -ce, ž – glej ravnica, aluvialna. *naravna geografija*
- aluviálna tlá** -lnih tal, množ., s – glej tla, aluvialna. *pedogeografija*
- an-** (iz grščine) – grška predpona v sestavljenkah, ki daje nikalni pomen 'ne-, brez-'. *jezikoslovje*
- análogi, tálni** -gov -lnih, množ., m – glej talni analogi. Izraz analog je izpeljan iz besede *analogija*, tujske, ki je prevzeta iz grškega *analogia* v pomenu 'pravo razmerje, skladnost, soglasje'. Pridevnik *analogos* v pomenu 'primeren, skladen, soglasen' je nastal iz zveze *ana logon* v pomenu 'ki ustreza (matematičnemu) razmerju'. Sestavljata ga grška izraza *ana* v pomenu 'na, gor, po' in *logos* v drugotnem pomenu 'merilo, račun, preudarnost, razum'. *pedogeografija, agrarna ekonomika, jezikoslovje*
- andosóli** -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij prsti, ki predstavlja zvrst vulkanskih prsti, največkrat temne barve, nastalih na → matični podlagi iz bazičnega vulkanskega pepela z veliko vsebnostjo vulkanskega stekla. Profil je lahko sestavljen iz neposrednega stika A in C horizonta, v čemer spominja na → ranker, ali pa ima zaporedje → talnih horizontov A - (B) - C, v čemer spominja na → kambisol. Andosoli se delijo na *ohrični, molični, humusni* in *vitrični* andosol. Pojavljajo se predvsem v tropskem in subtropskem podnebnju, povsod tam, kjer so ognjeniki še vedno dejavni. Sorazmerno največ jih

je na Japonskem, kjer so praviloma skrbno obdelani. Najdemo jih še na Novi Zelandiji, Havajih, v Srednji Ameriki, Čilu, v vzhodni Afriki, nekaj pa jih je tudi v hladnem podnebjju, na primer na Kamčatki. Ime je zloženka iz japonskih besed *an* v pomenu 'temen' in *do* v pomenu 'prst', pripona pa je izpeljanka iz latinske besede *solum*, ki prav tako pomeni 'prst, tla'. *pedogeografija, jezikoslovje*

anekuména (iz grščine) -ne, ž – del Zemljinega površja, ki je stalno naseljen ali se ljudje na njem zadržujejo le občasno. *Prava anekumena* (brez Antarktike) obsega približno 12 % površine našega planeta, občasno naseljena območja (*subekumena*) pa se razprostirajo na približno štirih desetinah površja. Izraz je sestavljenka iz grške nikalne predpone *an-* v pomenu 'brez, ne' in besede *oikumene*, ki pomeni 'naseljeno območje'. *splošna geografija*

anorgánska gnojila -skih -jil, množ., s – glej gnojila, anorganska. Pridevnik anorganski je sestavljenka iz predpone *an-* in izraza →organski. *agronomija, varstvo okolja, jezikoslovje*

ántropo- (iz grščine) – prvi člen tujih zloženek, izvirajoč iz grške besede *anthropos*, ki pomeni 'človek'. *jezikoslovje*

ántropogén (iz grščine) -a -o, prid. – nanašajoč se na človeka in njegov razvoj. Izraz je izpeljan iz tujke *antropogenija* v pomenu 'nauk o izvoru in razvoju človeka', ki je zložena iz predpone *antropo-* in izpeljanke iz končnice *-genija*, kar izhaja iz grškega glagola *gignesthai* v pomenu 'nastati'. *jezikoslovje*

ántropogéna terása -ne -se, ž – glej terasa, antropogena. *agrarna geografija, agronomija*

ántropogéna vegetácija -ne -je, ž – glej vegetacija, antropogena. *biologija, varstvo okolja*

ántropogéna zgórnja gózdna mēja -ne -rnje -zdne -je, ž – glej gozdna meja, antropogena zgornja. *fitogeografija, agrarna geografija*

ántropogéni gózd -nega -a, m – glej gozd, antropogeni. *gozdarstvo, varstvo okolja*

ántropogenizácija tál -je tal, ž – proces, v katerem se naravne lastnosti prsti spreminjajo pod vplivom človekovih dejavnosti, kot so →obdelovanje zemljišč, →oranje, →rigolanje, →apnenje, →krčenje gozdov ipd. *pedogeografija*

ántropogéne prísti -nih -i, množ., ž – prsti, antropogene. Izraz antropogen je sestavljen iz grške predpone *antropo-* in pripone *-gen*, izpeljane iz grškega *-genes* v pomenu 'rojen, nastal', izpeljanega iz grškega glagola *gignesthai* v pomenu 'postati, nastati'. *pedogeografija, jezikoslovje*

ántroposfêra (iz grščine) -re, ž – pomemben del →geosfere in obenem tudi del →biosfere (le v smislu človeka kot živega bitja), ki predstavlja človeško družbo in po človeku preoblikovano pokrajinsko stvarnost, →kulturno pokrajino. Izraz je tujka, izpeljana iz zloženke iz grških besed *anthropos*, ki

pomeni 'človek' in *sphaira*, ki pomeni 'krogla, obla'. *splošna geografija*

apnénje tál -nja tal, s – glej kalcifikacija. Glagolnik apnenje je izpeljan iz samostalnika *apno*. Praslovansko *vapъno* v enakem pomenu je izpeljanka iz *vapъ* v pomenu 'barvilo', predhodni etimološki razvoj pa še ni zadovoljivo pojasnjen. *agronomija, jezikoslovje*

arenosóli (iz latinščine) -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij prsti, ki predstavlja slabo razvita →tla na "živem" pesku, ki ga je praviloma nanesele →veter. V peskih se lahko pojavijo zametki na primer kambičnega B →talnega horizonta pod (A) horizontom. Arenosoli se delijo na *kambični*, *luvični*, *feralitični* in *albični* arenosol. Obsežna območja prekrivajo v puščavskih predelih našega planeta. Izraz je zloženka iz latinskega *arena*, ki pomeni 'pesek', in izpeljanke iz latinskega *solum*, ki pomeni 'prst, tla'. *pedogeografija, jezikoslovje*

arheolóška dediščina -ške -ne, ž – glej dediščina, arheološka. Tujka *arheologija* je prek nemškega *Archäologie* prevzeta iz grškega *arkhaiologia*, kar dobesedno pomeni 'znanost o starih stvareh'. *spomeniško varstvo, jezikoslovje*

arhitektúra (iz grščine) -re, ž – umetnost oblikovanja prostora, ki presega osnovno potrebo po zavetju. Arhitektura zajema *sakralno* (templji in cerkve) in *profano* (posvetne uporabne in reprezentančne stavbe za javno in zasebno rabo) *stavbarstvo*. Šele v 19. stoletju se je uveljavilo mnenje, da namembnost odloča o gradivu, obsegu in členitvi gradnje; takrat so se pojavili tudi novi gradbeni materiali. Izraz arhitektura je po zgledu nemškega *Architektur*, francoskega *architecture* in latinskega *architectura* v enakih pomenih prevzet iz grške besede *arkhitekton* v pomenu 'zidarski mojster, arhitekt', sestavljene iz grške predpone *arkhi-*, ki pomeni nad- (*arkhe* pomeni 'izvor, začetek'), in besede *tekton*, ki pomeni 'tesar'. Izraz arhitekt je torej prvotno pomenil 'naddelavec, ki nadzoruje tesarje'. *arhitektura, jezikoslovje*

arhitektúra, krajínska -re -nske, ž – stroka, ki načrtuje →krajino/2 z namenom, da bi ustvarila skladne in smiselno delujoče prostorske celote (→krajinsko oblikovanje) in si prizadeva, da nove oblike rabe prostora kar najmanj prizadenejo naravne osnove zemljišča in življenjsko kakovost okolja (→krajinsko planiranje). Kot veda ima krajinska arhitektura opraviti s tehničnimi, funkcionalnimi in okoljskimi vidiki urejanja odprtega prostora. Kot oblikovalska dejavnost prek ureditvenih načrtov razlaga človekov čustveni in razumski odnos do narave in njene prvobitnosti v določenem obdobju civilizacijskega razvoja. Uporaba sopomenke *krajinarstvo* zaradi nejasne razmejnitve z umetnostjo opisovanja oziroma upodabljanja →pokrajine, kar povzroča

- terminološko zmedo, ni priporočljiva. *krajinska arhitektura, prostorsko planiranje*
- aridno poljedelstvo** -dnega -lstva, s – glej poljedelstvo, aridno. *agrarna geografija*
- aritmétična gostôta** -čne -te, ž – glej gostota, aritmetična. Pridevnik aritmetičen izhaja iz samostalnika *aritmetika*, tujke, po zgledu nemškega *Arithmetik* prevzete iz latinskega *arithmeticus*, ki izhaja iz grškega *arithmetike* (*tekhne*) v pomenu 'veda, umetnost, spretnost o številih', kar vsebuje izpeljanko iz besede *arimos* v pomenu 'število'. *splošna geografija, jezikoslovje*
- arondácija** (iz francoščine) -je, ž – → agrarna operacija, s katero se za zagotovitev racionalnejšega gospodarjenja zemljišče določenega lastnika zaokroži tako, da se mu pripoji zemljišče drugega lastnika, kateri praviloma dobi odškodnino v drugem ustreznem zemljišču. Izraz izhaja iz francoskega glagola *arrondir*, ki pomeni 'zaokrožiti'. *geodezija, agrarna ekonomika*
- artéški vodnják** -škega -a, m – glej vodnjak, arteški. Tovrstni vodnjaki so dobili ime po francoski pokrajini Artois. *hidrogeologija*
- asanácija** (iz latinščine) -je, ž – glej sanacija. *urbanizem*
- atár, váški** -ja -škega, m – glej vaški atar. *agrarna geografija*
- atmosfêra** (iz grščine) -re, ž – 1. plinska ovojnica okrog nebesnih teles. 2. na Zemlji posebna zračna ovojnica (pomemben del → geosfere), ki s svojo ugodno kemično sestavo v spodnji plasti živim bitjem omogoča dihanje. Deli se na *troposfero* (navzgor sega do višine med 8 in 16 km; na zgornji meji je tako imenovana *tropopavza*), v kateri nastajajo vremenski pojavi, *stratosfero* (do višine 50 km), v kateri ozon (O₃) vpija ultravijolični del sončnega sevanja, *mezosfero* (od 50 do 80 km), *ionosfero* (molekule so že deloma ionizirane) oziroma *termosfero* (od 80 do 800 km), kjer se temperatura poveča, in *eksosfero* (nad 800 km), ki je prehod v prosto vesolje. Beseda atmosfera je tujka, prevzeta prek nemškega izraza *Athmosphäre* iz francoskega *athmosphère*, kar je po grškem besedotvornem vzorcu v 17. stoletju izpeljano iz grških izrazov *atmos* v pomenu 'para, dim' in *sphaira* v pomenu 'krogla, obla'. Slovenska sopomenka je ozračje. *splošna geografija, jezikoslovje*
- avtárkičen** (iz grščine) -čna -čno, prid. – samostojen, samozadosten oziroma gospodarsko neodvisen. Izraz je zloženka iz grških besed *autos*, ki pomeni 'sam', in *arkein*, ki pomeni 'zadostovati'. *jezikoslovje*
- avtárkično kméčko gospodarstvo** -čnega -čkega -rstva, s – glej kmečko gospodarstvo, avtarkično. *agrarna geografija*
- avtárkično kmetijstvo** -čnega -jstva, s – glej kmetijstvo, avtarkično. *agrarna geografija*
- ávto-** (iz grščine) – prvi člen tujih zloženek, izvirajoč iz grške besede *autos*, ki pomeni 'sam, lasten'. *jezikoslovje*
- avtomórfne prsti** -rfnih -i, množ., ž – glej prsti, avtomorfne. Izraz avtomorfen je sestavljen iz grške predpone *auto-* in pripone *-morfen*, izpeljane iz grške besede *morphe* v pomenu 'oblika'. *pedogeografija, jezikoslovje*
- avtotrófni organizmi** -fnih -zmov, množ., m – glej organizmi, avtotrofni. Izraz avtotrofen je sestavljen iz grške predpone *avto-* in izpeljanke iz besede *trophe*, ki pomeni 'hrana'. *biologija, jezikoslovje*
- ayacut** (urdujsko) – namakalno območje na jugu Indije, ki se namaka z zaježitvijo vodotokov. *agrarna geografija, regionalna geografija*
- azbeh** (arabsko in hebrejsko) – poletno bivališče na ravninah, ki ga uporabljajo nomadski pastirji. *geografija naselij, regionalna geografija*
- badland** (angleško) – nerodovitno, razbrzdano, grintavo, z ostrimi grebeni in vmesnimi dolinicami prepreženo težko prehodno površje, ponavadi s selektivnimi erozijskimi procesi izoblikovano v mehkejših usedlinah (sedimentnih kamninah). Originalno ime '*slaba zemlja*' izhaja iz ameriške zvezne države Južna Dakota, kjer je istoimenski narodni park. *geomorfologija*
- bájer** (iz nemščine) -ja, m – majhno, ponavadi umetno jezero (akumulacijsko, → talna voda v → gramoznicah), v katerega so pogosto vloženi krapovci, temelj → športnega ribolova, na njem ali na njegovih bregovih pa se lahko razvijejo tudi druge oblike rekreativnih dejavnosti. Izraz je prevzet iz nemške besede *Weiher*, ta pa se je razvil iz srednjevisokonemškega izraza *wi(w)ære*, izposojenke latinske besede *vivarium* v pomenu 'bajer', ki je izpeljanka iz izraza *vivus* v pomenu 'živ'; prvotno torej pomeni '(vodno) okolje, kjer so živali'. Uporablja se tudi različica *bajar*. *hidrogeografija, jezikoslovje*
- bájta** (iz italijanščine ali furlanščine) -jte, ž – ponavadi lesena stanovanjska planšarska stavba, tako poimenovana v Zgornjesavski dolini, Karavankah in Kamniško-Savinjskih Alpah. Primerjaj fača, koča in stan. Izraz je po vsej verjetnosti prevzet iz severnoitalijanske narečne besede *baita* oziroma furlanske besede *baitte*; v obeh različicah pomeni 'koča, hiša, dom'. Pri obeh je možna uveljavitev prek arabske besede *bait* v pomenu 'hiša' ali slovanske besede *pojata* v pomenu 'gospodarsko poslopje', izposojene iz madžarskega izraza *pajta*, ki pomeni 'skedenj'. *etnologija, arhitektura, jezikoslovje*
- bájtartji** -rjev, množ., m – glej gostači. Izraz je izpeljan iz besede *bajta*. *zgodovina, etnologija*
- baktêrije tál** -rij tal, množ., ž – v tleh živeče bakterije, razširjene predvsem v rahlih in rodovitnih njivskih prsteh. Živijo prosto v prsti ali pa so v sožitju z bolj razvitimi rastlinami. *Avtotrofne* vrste omogočajo

- življenjsko pomembne pretvorbe anorganskih snovi (na primer vezavo dušika iz zraka), *heterotrofne* pa razgrajujejo organske sestavine in jih vračajo prsti v obliki anorganskih snovi. Tujka bakterija je prek nemškega *Bakterie* prevzeta iz poznolatinskega *bacterium*, kar je izposojeno iz grškega *bakteria* v pomenu 'palica' *pedogeografija, varstvo okolja, jezikoslovje*
- baladúr** -ja, m – nadstropni hodnik ob kraški hiši. *jezikoslovje, arhitektura*
- banada** (špansko) – obdelovalna zemljišča na jugu severoargentinske pokrajine Chaco, ki jih v času vsakoletnih poplav →namakajo s preplavljanjem. *agrarna geografija, regionalna geografija*
- barani** (urdujsko oziroma hindujsko) – obdelovalna zemljišča na Indijski podcelini, katerih rodovitnost je v celoti odvisna od stalnega, celoletnega →namakanja. *agrarna geografija, regionalna geografija*
- baréd** -a, m – na Primorskem narečni izraz za neobdelano, opuščeno kultivirano zemljišče. *jezikoslovje, agrarna geografija*
- barjánska** -nski -nsko, ž – nanašajoč se na →barje. *jezikoslovje*
- barjánska vás** -nske -i, ž – glej vas, barjanska. *geografija naselij, zgodovina*
- barjánski trávník** -nskega -a, m – glej travnik, barjanski. *geodezija, agrarna geografija*
- bárje** (iz praslovanščine) -rja, s – stalno zamočvirjen svet z napol razkrojenimi organskimi snovmi v prsti, zarasel z vlagoljubnim (hidrofilnim) rastlinjem. Možnosti za →poljedelstvo in →živinorejo so v precejšnji meri omejene. Razlikujemo dva temeljna tipa barij: *travno* oziroma *nizko* barje, nastalo z zaraščanjem vodne površine ali zamočvirjenih uleknin, ter *mahovno* oziroma *visoko* barje, pri katerem je površina praviloma dvignjena nad okolico in dobiva vodo le s padavinami. Nekateri razlikujejo tudi vmesno obliko med obema vrstama in jo imenujejo *prehodno* barje. Izraz izhaja iz praslovanske besede *bara*, ki pomeni 'blato, močvirje', vendar nima zanesljive etimološke razlage. *hidrogeografija, pedogeografija, jezikoslovje*
- barje, šotno** -rja -tnega, s – →barje, v katerem nastaja in se nabira *šota*, ki se lahko tudi gospodarsko izrablja. Pri nas je bilo šolski primer šotnega barja Ljubljansko barje, a so šoto zaradi tenkih plasti kmalu porabili; ostali so le še skromni preostanki (na primer pri Goričici pod Krimom), zavarovani kot →naravni spomenik. *hidrogeografija, pedogeografija*
- bárva prsti** -rve -i, ž – lastnost, ki malo vpliva na druge lastnosti prsti, vendar je pomembna zato, ker je zunanji odraz ostalih lastnosti prsti. Barva je zelo različna in kaže, iz česa je prst, in kako je nastala. Velik vpliv na barvo ima organska snov. V vlažnejšem in hladnejšem podnebnju večina prsti vsebuje sorazmerno veliko količino →humusa, ki daje prsti črno do temno rjavo barvo. Prav zato so v primerjavi z bolj sušnimi bolj vlažne prsti temnejše. Barva kaže tudi na procese oksidacije, redukcije, izpiranja ali →humifikacije. Kaže na prisotnost raznih mineralov. Barva se uporablja tudi za določanje →tipov prsti. Izraz barva je tujka, v 19. stoletju prek češkega *barva* prevzeta iz nemškega *Farbe* v prvotnem pomenu 'podoba, lik'. Že v 16. stoletju je v slovenskem jeziku izpričana uporaba neposredne izposojenke *farba*. *pedogeografija, jezikoslovje*
- bég z dežéle** -a -le, m – odseljevanje ljudi s podeželja v mesta in industrijska središča, bodisi zaradi →agrarne prenaseljenosti in pomanjkanja delovnih mest zunaj →kmetijstva, bodisi zaradi privlačnejšega mestnega načina življenja bodisi zaradi pestrejših in donosnejših možnosti zaposlovanja v urbanih središčih. Posledica je →praznjenje podeželja. Izraz beg je izpeljan iz glagola *bežati*, ki se je prek praslovanskega *bežati* v pomenu 'bežati, hiteti' razvil iz indoevropskega korena *bheg-* v pomenu 'teči, zbežati'. Sopomenka je agrarna depopulacija. *agrarna geografija, sociologija, jezikoslovje*
- belokránska hiša** -njske -še, ž – glej hiša, belokranjska. *spomeniško varstvo, arhitektura*
- béntični pás** -čnega -u, m – glej pas, bentični. Pridevnik bentičen se nanaša na →bentos. *hidrogeografija*
- béntos** (iz grščine) -a, m – združba živali in rastlin, ki živijo na ali blizu dna oceanov, morij ali jezer, ne glede na njihovo globino. Izraz je izpeljan iz grške besede *benthos*, ki pomeni 'globina'. *biologija, varstvo okolja, jezikoslovje*
- bield** (angleško) – v Angleškem pojezerju zaprt prostor za ovce, obdan z nizkim kamnitim obzidjem. *agrarna geografija, regionalna geografija*
- bilánca** (iz italijanščine) -nce, ž – tujka, prevzeta iz italijanske besede *bilancia*, ki se je razvila iz latinskega izraza *bilanx*, 'uravnovežen, izravnán'. *jezikoslovje*
- bilánca, energétska** -nce -tske, ž – razmerje med energetsko vrednostjo →kmetijskih pridelkov in količino porabljene energije za njihovo pridelavo. Z njo je mogoče prikazati 'rentabilnost' →kmetovanja, z vrednotenjem energetskih vnosov pa je mogoče podati oceno, kdaj določena zvrst kmetovanja začne čezmerno obremenjevati okolje. Raziskave nakazujejo, da so sodobne oblike kmetovanja energetsko čedalje bolj potratne. *varstvo okolja, agrarna geografija*
- bilánca, prehrábna** -nce -mbne, ž – 1. ocena količine in kakovosti pridelkov in izdelkov, ki so potrebni za zadovoljivo prehranitev prebivalstva, ter primerjava z možnostmi pridelovanja oziroma oskrbe iz lastnih virov in z uvoženimi artikli. 2. odnos med številom kmetijskega (vsega) prebivalstva in količino pridelane hrane, ki v posame-

znih državah in na določenih območjih razkriva prehranske presežke ali primanjkljaje. Odrasel človek potrebuje povprečno 2700 kalorij dnevno, dejanska potrošnja pa se giblje v razponu med 1780 (Haiti) in 3400 (Avstralija) kalorijami. *agarna geografija, socialna geografija*

bilanca, vodna -nce -dne, ž – krožni tok → vode, ki je posledica in rezultat soodnosa med količinami padavinske vode, celotne po površju in pod zemeljskim površjem odtečene vode, izhlapevanja in začasno zadržane vode v tleh, ki je vezana bodisi fizikalno bodisi kemično. S pomočjo vodne bilance je mogoče ugotavljati zaloge uporabnih vodnih virov (pitna in tehnološka voda). *hidrogeografija, varstvo okolja*

bio- (iz grščine) – prvi člen tujih zloženk, izvirač iz grške besede *bios*, ki pomeni 'življenje'. *jezikoslovje*

biohrana -ne, ž – hrana, predelana iz neoporečnih, zdravih pridelkov, pridelanih z →biološkim kmetovanjem. Po njej je v okoljearstveno osveščnemu svetu čedalje večje povpraševanje. Zato in zaradi večjih pridelovalnih stroškov, dosega tovrstna hrana na tržišču precej visoko ceno. Izraz je sestavljen iz predpone *bio-* (nadomeščča navedbo pridevnika biološki) in besede *hrana*. *varstvo okolja, agronomija*

biocenóza (iz grščine) -ze, ž – združba rastlinskih ali živalskih vrst v določenem →biotopu, katere posamezni člani so medsebojno povezani v dinamičnem biološkem ravnovesju. Združbe sestavljajo številni organizmi, ki so v snovni in energetski povezavi tako z neživo naravo kot med seboj. Biocenoze so različnih velikosti in povezanost organizmov je v vsaki od njih svojstvena. Razlikujemo *fitocenoze* in *zoocenoze*. Izraz je izpeljan iz predpone *bio-* in grške besede *koinos*, ki pomeni 'skupen'. *biologija, varstvo okolja, jezikoslovje*

biocídi (iz grščine oziroma latinščine) -dov, množ., m – kemične spojine za boj proti →škodljivcem v kmetijstvu. V organizme pridejo skozi →prehramne verige, se v njih kopičijo in povzročajo poškodbe, pri čemer selektivno prizadevajo le določene skupine. Razlikujemo *herbicide* (za zatiranje plevela), *insekticide* (za uničevanje žuželk) in *fungicide* (za uničevanje gliv), ki skupaj sestavljajo naravna in kemična sredstva za zatiranje škodljivcev, tako imenovane →pesticide. Izraz je sestavljenka iz predpone *bio-* in končnice *-cid*, prevzete iz latinškega *-cida*, izpeljanega iz glagola *caedere* v pomenu 'ubiti'. *varstvo okolja, agronomija, jezikoslovje*

biogeocenoza (iz grščine) -ze, ž – glej ekosistem. Izraz uporabljajo predvsem v Rusiji. Je sestavljenka iz predpone *bio-* in besede *geocenoza*, zloženske iz *geo* (iz grškega *ge* v pomenu 'zemlja') in *ipone -cenoza* (iz grškega *koinos* v pomenu 'skupen'). *varstvo okolja, biologija, jezikoslovje*

biogeocenoza, kulturna -ze -rne, ž – glej kulturni ekosistem. *varstvo okolja*

biogeografija (iz grščine) -je, ž – veda o razporeditvi rastlinskih (→fitogeografija) in živalskih (→zoogeografija) vrst in združb na našem planetu. Živi svet preučuje kot odsev součinkovanja podnebja, reliefnih razmer, →prsti, vodnih razmer in delovanja človeka, pri čemer jo še posebej zanimajo vplivi onesnaženega in drugače po človeku preobrazenega okolja; hkrati jo zanimajo naravne osnove za življenje človeka kot biološkega, a tudi socialnega bitja. Izraz je sestavljenka iz predpone *bio-* in besede *geografija*. *splošna geografija*

bioindikátorji (iz latinščine) -rjev, množ., m – tisti organizmi (rastline ali živali, redko tudi mikroorganizmi), katerih navzočnost ali tudi nenavzočnost v določenem →biotopu označuje kakovost okolja oziroma odstopanje stanja okolja od značilnega okolja na določenem območju. Izraz je sestavljenka iz predpone *bio-* in besede *indikator*, prevzete iz poznolatinškega *indicator* v pomenu 'kazalec'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

bioklimátski pásovi, orográfski -tskih -sov -fskih, množ., m – glej orografski bioklimatski pasovi. *naravna geografija, agrarna geografija*

biologija (iz grščine) -je, ž – 1. v širšem pomenu skupna oznaka za posamezne znanstvene discipline: botaniko, zoologijo in antropologijo. 2. v ožjem pomenu veda o življenju organizmov, predvsem živali. Raziskovalna smer, ki se ukvarja s pojavi, skupnimi vsem živim bitjem, na primer razmnoževanjem, presnovo, celično zgradbo, je *splošna biologija*. *Specialna biologija* je panoga, ki raziskuje različne systemske enote (na primer vrste, rede, družine). Beseda biologija je neoklasična zloženska iz grškega izraza *bios* v pomenu 'življenje' in izpeljanke iz grškega izraza *logos* v pomenu 'beseda, znanost, govor'. *biologija, jezikoslovje*

biolóška -ški -ško, prid. – nanašajoč se na →biologijo. *jezikoslovje*

biolóška temperatúrna vsóta -ške -rne -te, ž – vsota →aktivnih ali →efektivnih temperatur v določenem obdobju, potrebna za uspevanje določene →kulture rastline. Potrebna biološka temperaturna vsota je na primer pri ječmenu 1250–1450° C letno, pri koruzi 2100–2900° C, odvisno od sorte. *agroklimatologija*

biolóško kmetováñje -škega -nja, s – glej kmetovanje, biološko. *agronomija, varstvo okolja*

bióm -a, m – skupina podobnih (sorodnih) →ekosistemov širšega podnebno-rastlinskega pasu, kjer so se razvile značilne →biocenoze (→gozd, travnate združbe, →barje) s podobnim pretokom energije in kroženjem snovi. Tipični biomi v svetovnem merilu so →tundra, →tajga, →mešani listopadni gozd, sredozemsko rastje z →makijo in drugimi sorodnimi oblikami, →stepta, →puščava, →savana, →tropski

- gozd oziroma →pragozd itd. *varstvo okolja, fitogeografija*
- biomása** (iz grščine) -se, ž – celotna teža vseh organizmov na določenem območju oziroma teža določene rastlinske ali živalske vrste na enoto površine. Običajno je izražena v suhi masi na površinsko ali prostorninsko enoto (g/m^2 , kg/km^2 , mg/dm^3 ipd.). Izraz je sestavljen iz predpone *bio-* in tuje *masa*, prek nemškega *Masse* izposojene iz latinskega *massa* v pomenu 'testo, mehka snov', ki je prevzeta iz grške besede *maza* v pomenu 'testo'. *varstvo okolja, biologija, jezikoslovje*
- biosfëra** (iz grščine) -re, ž – vsa živa narava in njen življenjski prostor, ki se je izoblikoval na stičišču vseh glavnih plasti →geosfere in je njen pomemben sestavni del. Sestavljata jo *biogeosfera*, to je kopno in ozračje, ter *biohidrosfera*, celotno vodovje. Tujka sfera je po zgledu nemške besede *Sphäre* prevzeta iz grškega izraza *sphaira*, ki pomeni '(nebesna) krogla' oziroma '(zemeljska) obla'. *splošna geografija, jezikoslovje*
- biotehnologija** (iz grščine) -je, ž – uporaba biološkega znanja v industrijski proizvodnji, kjer se s pomočjo mikroorganizmov in posledičnih kemičnih reakcij nadomešča oziroma nadgrajuje klasična, tradicionalna kmetijska pridelava. Način →kmetovanja je zato v industrijsko razvitih državah po 2. svetovni vojni doživel korenito preobrazbo. Biotehnologija proizvaja surovine, prehranske nadomestke in uvaja industrijsko proizvodnjo nekaterih kmetijskih pridelkov: jajc, →perutnine, svinj, pitancev, →sadja, →zelenjave idr. S tem se izbor tržnih izdelkov hitro širi. V kolikor se, zlasti v →živilski industriji, poleg bioloških znanj uporabljajo še drugi, kemični in fizikalni postopki, je govora o *živilski tehnologiji*. Izraz biotehnologija je sestavljen iz predpone *bio-* in besede *tehnologija*, prevzete iz grške zloženke iz izrazov *techne* v pomenu 'spretnost' in *logos* v pomenu 'znanost, govor, beseda'. *agroroživilstvo, jezikoslovje*
- biotično varstvo rastlin** -čnega -rstva -stlin, s – glej varstvo rastlin, biotično. *agronomija, varstvo okolja*
- biotóp** (iz grščine) -a, m – 1. prostorsko bolj ali manj omejen življenjski prostor →biocenoza s posebnimi življenjskimi razmerami, ki jih opredeljujejo značilnosti abiotičnih vplivov: podnebja, talnih, vodnih in drugih dejavnikov. Primerjaj →ekotop. 2. v plannerski stroki oznaka za dragocen življenjski prostor, torej naravno ali naravnemu bližnje območje povsem brez gospodarske rabe ali zgolj z ekstenzivno rabo ter s prvotno ali naravnemu stanju bližnjim rastlinjem in živalskim svetom. Izraz je sestavljen iz predpone *bio-* in izpeljanke iz grške besede *topos*, ki pomeni 'kraj, območje'. *biologija, varstvo okolja, urbanizem, jezikoslovje*
- bivališče, počitniško** -šča -škega, s – glej počitniško bivališče. Izraz bivališče izhaja iz glagola *bivati*,

ta pa je bil kot *byvati* znan že v praslovanščini in je ponavljalni glagol od glagola *byti* v pomenu 'obstajati'. *gospodarska geografija, urbanizem, jezikoslovje*

bližnja rekreácija -nje -je, ž – glej rekreacija, bližnja. Pridevnik bližnji je izpeljan iz izraza *blizu*. Praslovanški *blizu* je otrdeli mestnik pridevnika *blizъ* v pomenu 'bližnji', katerega prvotni pomen je bil verjetno 'sosednji; takšen, ki se tišči drugega', kar se je razvilo iz indoevropske baze *bhlig-* oziroma *bhleig-* v pomenu 'tolči'. *gospodarska geografija, jezikoslovje*

blók, zemljiški -a -škega, m – glej zemljiški blok. Beseda blok je prevzeta iz nemškega izraza *Block* v pomenu 'velik kos materiala', kar je izposojeno iz spodnjemškega *block* s prvotnim pomenom 'iz debela iztesana štirioglasta klada, tram'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

boçage (francosko) – pokrajina majhnih zaprtih polj, razmejenih z nizkimi nasipi, na katerih so zasajene →živice iz dreves (posebno obsekanih hrastov in jesenov), ponekod pa jih ločujejo kamniti zidovi. Tradicionalna pokrajina, ki spominja na šahovnico, je značilna za severozahodno in osrednjo Francijo. *agrarna geografija, regionalna geografija*

boma (svahilsko) – v tradicionalnih vaseh osrednje in vzhodne Afrike zaprt prostor za →živino, obdan z ograjo iz kolov ali grmovja ali z obrambnim okopom. *agrarna geografija, geografija naselij*

bonitëta zemljišča -te -šča, ž – kazalec →rodovitnosti tal, pogojen s medsebojnim učinkovanjem naravnih dejavnikov trajnejšega značaja (lastnosti prsti, podnebja in površja). Z *bonitranjem zemljišč* se glede na ocenjeno proizvodno sposobnost (upoštevaje rodovitnost tal ter podnebne in reliefne razmere, ki vplivajo na gospodarnost →kmetovanja) →kmetijska in →gozdna zemljišča razvrščajo v različne *bonitetne razrede*. Izraz boniteta izhaja iz latinske besede *bonitas*, izpeljane iz pridevnika *bonus*, ki pomeni 'dober'. *agronomija, geodezija, jezikoslovje*

boreálni gózd -lnega -a, m – glej gozd, borealni. Izraz borealen izhaja iz grške mitologije, kjer je bil *Boreas* krilat bog, posebej blagovne severnega vetra. *fitogeografija, jezikoslovje*

bóred -a, m – zemljišče na Primorskem, ki se je več let zapored uporabljalo kot →njiva, ko pa se je izčrpalo, so ga za daljšo dobo spremenili v →travnik ali →pašnik. Takšna raba je značilna za →njivsko-travniški kmetijski sistem. Znana je tudi različica →bared. *zgodovina, agrarna geografija*

borjáç -a, m – 1. na Krasu ograjeno dvorišče v okviru →kmečkega doma. Skoraj gotovo je njegov izvor potrebno iskati v prvotni grobo ograjeni →obori za ovce, ki je bila hkrati temelj gradbene parcele za kraško domačijo. Parcelo so med 17. in 19. stoletjem obzidali s stavbami in na severni ter severo-

- vzhodni strani dodali zid v bran pred burjo; nastal je "borjač". Primerjaj →ograd/2. 2. na Dolenskem izraz za ograjen prostor za prašiče. *etnologija, jezikoslovje*
- bôršt** (iz nemščine) -a, m – v fevdalni dobi izraz za deželnokežji gozd; danes pogosto →ledinsko ime. Izraz je izpeljan iz nemške besede *Forst*, ki pomeni 'gozd'. *gozdarstvo, zgodovina, jezikoslovje*
- botánična narávna dédiščina** -čne -vne -ne, ž – glej dediščina, botanična naravna. Pridevnik botaničen je izpeljan iz besede *botanika* v pomenu 'znanost o rastlinstvu', tukje, po zgledu nemškega *Botanik* prevzete iz latinskega (*scientia botanica*, kar je izposojeno iz grškega *botanike (episteme)*, zveze, ki vsebuje žensko obliko pridevnika *botanikos*, izpeljanega iz grškega samostalnika *botane* v pomenu 'paša, krma, trava', in besede *episteme* v pomenu 'znanost'. *varstvo narave, jezikoslovje*
- bôvška hiša** -vške -še, ž – glej hiša, bovška. *spomeniško varstvo, arhitektura*
- brájda** (iz italijanščine in furlanščine) -jde, ž – 1. Visokorasla trta, oprta na naravne ali umetne opornike (tudi stene hiš), pogosta v mejnih razmerah za →vinogradništvo; ima bolj okrasno kot proizvodno vlogo in je marsikje tako oblikovana, da nudi senco. 2. v Goriških Brdih ljudski izraz za →vinograd. 3. na Krasu ljudski izraz za kos polja, zasajen s trtami. Izraz brajda je prevzet iz italijanske besede *braida* oziroma furlanske besede *braide*, ki pomenita 'majhno posestvo', razvila pa sta se iz srednjeveškolinatskega izraza *braida*, povzete iz langobardske besede *braida*, ki pomeni 'posestvo, širina', in je etimološko ista kot nemška beseda *Breite*, ki pomeni 'širina'. *agrarna geografija, etnologija, jezikoslovje*
- brázda** (iz praslovanščine) -zde, ž – jarek ali obrnjena →zemlja, nastala pri →oranju. Izraz izhaja iz praslovske besede *borzda*, izpeljanega na osnovi indoevropskega korena *bher(H)-*, ki pomeni 'obdelovati z ostrim orodjem' in najbrž praindоеvropskega *sed-*, ki pomeni 'sedeti'. Po vsej verjetnosti torej prvotni pomen predstavlja 'jarek, v katerega sede ralo'. *agronomija, jezikoslovje*
- brúnarica** -ce, ž – hiša ali kočja iz drevesnih debel - brun, v novejšem času največkrat postavljena za turistične namene. Izraz je izpeljan iz besede *bruno*, ki izvira iz praslovske besede *brъvъno*, ta pa je izpeljana iz *brъvъ* oziroma 'brv', katere starejši pomen je bil domnevno 'tram', saj izhaja iz indoevropske baze *bhreuh-*, 'čez potok položen tram' oziroma 'brv'. *arhitektura, gospodarska geografija, jezikoslovje*
- brúto domáci proizvod (BDP)** -to -čega -a, m – vsota →dodane vrednosti vseh (rezidenčnih) proizvajalcev, popravljen za vrednost pripisanih bančnih obresti in drugih posrednih davkov, ki niso bili zajeti pri proizvajalcih, od česar se odšteje povr-
- njeni davek na domačo vrednost. Pred uveljavitvijo bruto domačega proizvoda v prvi polovici devetdesetih let 20. stoletja se je gospodarski uspeh meril z *družbenim proizvodom (DP)* in iz njega izpeljanim *narodnim dohodkom*. Čeprav bruto domači proizvod in družbeni proizvod nista povsem primerljiva, navedimo, da je bil v Sloveniji leta 1960 delež v kmetijstvu ustvarjenega družbenega proizvoda 13,8 % od celotnega družbenega proizvoda (od tega 89,3 % v zasebnem kmetijstvu), leta 1995 pa se je delež zmanjšal na vsega 4,5 % (zasebno kmetijstvo je prispevalo okrog 65 % celotnega bruto domačega proizvoda v kmetijstvu). *ekonomija, gospodarska geografija*
- CAP (Common Agricultural Policy)** (angleško) – v Evropski zvezi skupna →kmetijska politika z naslednjimi bistvenimi cilji: zagotovitev primerne življenjske ravni za →kmečko prebivalstvo, ohranjanje poseljenosti →podeželja in privlačne kulturne pokrajine, rast produktivnosti v →kmetijstvu, stabilizacija tržišča, zagotovitev ustrezne oskrbe s kmetijskimi pridelki in zagotovitev sprejemljivih cen kmetijskih pridelkov tudi za potrošnika. Z reformo v letu 1992 je Evropska zveza naredila pomemben premik v smeri →sonaravnega razvoja in hkrati tržno bolj konkurenčnega kmetijstva. Sonaravno usmerjena je tudi regionalna podeželska politika, ki sloni na večnamenskem pojmovanju in vlogi kmetijstva ter njegovih nosilcev, kmetijskih pridelovalcev. *ekonomija, agrarna ekonomika, pravo*
- caríne, kmetijske** -rin -jskih, množ., ž – glej kmetijske carine. Izraz carina je prevzet iz hrvaščine in srbsčine. Izpeljan je iz besede *car* v enakem pomenu in je prvotno pomenil 'dajatev, ki pripada carju'. *ekonomija, jezikoslovje*
- celák** -a, m – glej gruntar. *zgodovina, etnologija*
- célek** (iz praslovanščine) -lka, m – ena od temeljnih oblik →poljske razdelitve, ki predstavlja kmetijo z zemljiščem, strnjemem okrog →kmečkega doma v enem samem sklenjenem, največkrat nepravilno oblikovanem kosu. Celki so pogosti na →samotnih kmetijah v alpskem in predalpskem svetu. Kmetijski in gospodarski režim nasploh sta strogo individualna. Glede na stopnjo zaprtosti, samobitnosti kmetijskega režima in prepletanja z drugimi oblikami poljske razdelitve razlikujemo več pojavnih oblik celkov. Izraz je izpeljan iz besede *cel* v pomenu 'ves', ki je v praslovanščini prvotno pomenila 'zdrav, nepoškodovan', kar se ohranja v glagolu *celiti*. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- célek, odprti** -lka -tega, m – sklenjena, podolgovata polja ene same →kmetije, ki se pogosto brez jasne meje drže sklenjenih polj sosednjih kmetij, s katerimi kmetija ponavadi sestavlja →zaselek. *agrarna geografija*
- célek, pólodprti** -lka -tega, m – prehodna oblika med →zaprtim in →odprtim celkom, pri kateri so meje

- med sklenjenimi polji izrazito izražene, čeprav ne ločene z vmesnimi gozdnimi pasovi. *agrarna geografija*
- célek, razkósani** -lka -nega, m – oblika poljske razdelitve, nastala s kosanjem ene same kmetije v → celku na več → kmečkih gospodarstev, pri čemer s sestavljanjem posameznih posestev še vedno lahko rekonstruiramo podobo prvotnih celkov. Razkosani celki imajo značilnosti poljske razdelitve na → grude in so značilni za → zaselke v hribovitem svetu. *agrarna geografija*
- célek, razložēni** -lka -nega, m – oblika poljske razdelitve, pri kateri so posamezni → celki blizu vsak-sebi in so ločeni le z ozkimi pasovi gozda, drevja ali goličav, ohranjajo pa prvobitni značaj posestva v enem kosu. Značilni so za → zaselke, v katerih so → kmečki domovi postavljeni na stičiščih zemljiških posestev. *agrarna geografija*
- célek, samótni** -lka -tnega, m – glej zaprti celek. *agrarna geografija*
- célek, zapr̄ti** -lka -tega, m – zemljišče → samotne kmetije, od zemljišč drugih samotnih kmetij ločeno z gozdovi. Največ tovrstnih celkov je na prisojnih policah visoko nad dolinami, marsikje v več stopnjah. Posamezno posestvo lahko obsega široko → progo, ki se razteza od dolinskega dna do vrha hriba, ali pa celotno manjšo dolino med dvema slemenoma. Sopomenka je samotni celek. *agrarna geografija*
- célostni razvòj podežēlja in obnóva vási (CRPOV)** -stnega -a -lja -ve -si, m – pomembna akcija za vzdrževanje poseljenosti slovenskega podeželja in povečevanja njegove turistične privlačnosti, ki jo v devetdesetih letih 20. stoletja v okviru prostorske politike načrtno vodi Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Raziskovalne in razvojne ustanove načrtujejo in usmerjajo razvoj manjših pokrajinskih enot ali pa snujejo razvojne vizije posameznih vaških naselbin oziroma skupkov medsebojno povezanih bližnjih vasi. Poudarek je na tistih dejavnostih, ki bi na izbrana območja vnesla novo vitalnost, na kreiranju novih delovnih mest (predvsem na podlagi samozaposlovanja), na izboljševanju → infrastrukture in na obnovi turistično privlačnih točk. V prizadevanjih za čim boljše rezultate se skuša dejavno vključiti domačine, saj je eno temeljnih načel, da brez njihovega sodelovanja ne more biti zelenega uspeha. *prostorsko planiranje, ekonomija, agronomija*
- céne, intervencijske cen** -jskih, množ., ž – glej intervencijske cene. Izraz cena je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini. Razvil se je iz indoevropskega pojma *koina* v pomenu 'kazen, povračilo, odkupnina, vrednost, cena'. *ekonomija, agrarna ekonomika, jezikoslovje*
- cēnter** (iz latinščine) -tra, m – 1. kraj, prostor, kjer je osredotočena določena → dejavnost. 2. kraj, ki je

- enako oddaljen od obrobij; sredina. Beseda izhaja iz latinskega izraza *centrum* v pomenu 'središče', kar je izposojeno iz grškega *kentron* v enakem pomenu. Prvotnejši, v grščini še znani pomen je 'bodica, želo, konica, igla'. Pomen 'središče', ki je tudi sopomenka v obeh pomenskih različicah, se je metaforično razvil iz pomena 'konica', ker se pri risanju kroga konica šestila zabode v njegovo središče. Za pridevniško izpeljavo *centralen* je sopomenka *središčen*. *jezikoslovje*
- celovita presója vplívov na okólje** -te -je -vov -lje, ž – glej presoja vplivov na okolje, celovita. *varstvo okolja, prostorsko planiranje*
- cēnter, rurálni** (iz latinščine) -tra -lnega, m – manjše → centralno (→ središčno) naselje, ki je razen s temeljnimi središčnimi funkcijami in ustanovami (popolna ali nepopolna osnovna šola, trgovina z živili, gostilna, sedež krajevne skupnosti, sedež župnije - od tod naziv v starejši geografski literaturi 'naselje pri cerkvi') nekoliko bolje opremljeno s storitvenimi dejavnostmi in ima nekoliko večje kmetijsko vplivno območje. Ko so v 18. stoletju uvedli oštevilčenje (numeracijo) krajev, so dostikrat uporabili ime ruralnega centra za vso sosesko, ki je s tem dobila nekakšno kolektivno ime (na primer Bele Vode, Jeruzalem, Žusem, Zlato Polje), vendar so pozneje mnoga naselja izgubila vlogo središča na tej ravni; nanjo spominja le ime, ki presega okvir takšnih krajev. Sopomenka je podeželsko središče. *geografija naselij*
- centrálen** -lna -lno, prid. – nanašajoč se na → center oziroma *središče*, od koder je izpeljana sopomenka *središčen*. *jezikoslovje*
- centrálna vás** -lne -i, ž – glej vas, centralna. *geografija naselij*
- centrálni kmečk̄i dóm** -lnega -čkega -a, m – glej kmečki dom, centralni. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*
- centrálno nasélje** -lnega -lja, s – glej naselje, centralno. *geografija naselij, arhitektura, urbanizem*
- centurijácija** (iz latinščine) -je, ž – temeljna oblika → parcelacije v Rimskem cesarstvu, ki je v času antike dala neizbrisen pečat kulturni pokrajini na obeh straneh Sredozemskega morja. Ozemlje rimskega kmetijskega podeželja je bilo sistematično razdeljeno na enako velike pravokotnike ali kvadrate, ki so zaobjeli sto površinskih enot (*centurija*, latinsko *centurion*), ki so jih dobili v obdelavo vojaki, zato so prišle posebno do izraza v mejnih provincah. *zgodovina, agrarna geografija, jezikoslovje*
- cereálje** -lij, množ., ž – glej žita. Izraz je tujka anglosaksonskega izvora (angleški izraz za žita je *cereals*). *jezikoslovje*
- cēsta** (iz praslovanščine) -ste, ž – širša, načrtno speljana pot, namenjena zlasti prometu z vozili. Izraz izhaja iz praslovanške besede *cesta*, ki je prvotno pome-

nila 'očiščena (drevja, korenin)' in je izpeljana iz glagola, sorodnega s starocerkvenoslovanskim *cestiti se* v pomenu 'čistiti se', nastalega na osnovi indoevropske baze *kaik'-*, ki pomeni 'praskati, trebiti, česati'. *jezikoslovje*

césta, podeželska -ste -lske, ž – cesta, speljana prek kmetijske ali gozdne pokrajine, ki se izogiba strnjeno pozidanim naseljem, kjer so v veljavi omejitve hitrosti. V splošnih klasifikacijah cestišč gre praviloma za ceste nižjih ravni. *gospodarska geografija*

césta, vinska -ste -nske, ž – posebej označena in turistično urejena cesta skozi vinorodna območja, ob kateri so *vinotoči* in drugi turistični objekti, ki ponujajo vino in jedi. Naloge vinske ceste so popestritev gostinske turistične ponudbe z domačimi vini in jedmi, promocija vinogradniške pokrajine z njenimi naravnimi, kulturnozgodovinskimi, etnološkimi in drugimi značilnostmi, splošna kulturna rast ljudi in izboljšanje življenjske ravni prebivalstva ob njej. Slovenske vinske ceste so opredeljene s posebnim projektom, v katerem se navaja 20 tako imenovanih *primarnih cest* s skupno dolžino 880 km. Mreža naših vinskih cest se v Goriških Brdih povezuje z italijansko vinsko cesto Brd (Collio), na mariborskem območju pa se navezuje na avstrijsko južnoštajersko vinsko cesto. V primerjavi s sosesčino z dolgoletno tradicijo je ponudba naših vinskih cest bistveno bolj skromna in manj celovita. *prostorsko planiranje, agrarna geografija*

chapparal (špansko) – sušnoljubno (kserofilno) rastje, v katerem prevladujejo pritlikava širokolistna drevesa (na primer zimzelena hrast) ter trnovo grmovno rastje. Razširjeno je na območjih s sredozemskim podnebjem v Severni Ameriki (jugozahodni del ZDA in severozahodni del Mehike). Po svojih temeljnih značilnostih je sorodno →makiji. *fitogeografija*

chena (singalsko) – zvrst →selilnega poljedelstva na Šrilanki (Cejlonu), za katero je značilna prevlada →požigalnštva. *agrarna geografija, regionalna geografija*

chetoi (Egipt) – zimska žetev v Egiptu, v obdobju od februarja do maja. Pospravljajo se pridelki, ki so bili zasajeni v sveže poplavne nanose Nila jeseni, predvsem novembra. *agrarna geografija, regionalna geografija*

cikel (iz grščine) -kla, m – izraz, ki pomeni 'redno ponavljanje v sklenjeno celoto povezanih pojavov', je tujka, prek nemške besede *Zyklus* prevzeta iz latinskega izraza *cyclus*, ta pa je izposojen iz grške besede *kyklos* v pomenu 'kolo, krog'. Uporablja se tudi različica *ciklus*. *jezikoslovje*

cikel révnosti -kla -sti, m – paradigma, po kateri se revščina in omejena iniciativnost prenašata z generacije na generacijo tako, da se vzpostavi nekakšen samoohranitveni sistem. Otroci revnih staršev

imajo slabše možnosti in so prisiljeni obiskovati takšne šole, kjer dobijo pomanjkljivo izobrazbo. Šolo zapustijo s pomanjkljivo kvalifikacijo brž ko je mogoče, zato imajo težave pri zaposlovanju, njihovi dohodki pa so na spodnji meji možnosti za preživetje. S tem ostajajo "ujetniki" cikla revnosti in nezmožni vplivati na svojo usodo ali jo celo spreminjati. *sociologija, socialna geografija*

cikel, hidrolóški -kla -škega, m – nenehno kroženje vode med zemeljskim površjem in ozračjem ter obratno, ki ga vzajemno sestavljata izhlapevanje iz površinskih voda in →evapotranspiracija iz rastlin, ki omogočata prehod vodnih delcev v ozračje, kjer kondenzirajo in nastanejo oblaki, iz katerih se voda na površje vrača v obliki padavin, nakar se nabira v →prsteh in rastlinstvu, v rekah, jezerih, morjih in oceanih ali pa se kopiči v zalogah →talne vode. Sopomenka je vodni cikel. *hidrogeografija, varstvo okolja*

cikel, vódni -kla -dnega, m – glej hidrolóški cikel. *hidrogeografija, varstvo okolja*

cimpráča -če, ž – oblika tradicionalne kmečke hiše iz 18. stoletja, nekoč razširjena v vzhodni Sloveniji. Zgrajena je bila iz vodoravno položenih tesanih brun, ometanih z ilovico, ki je bila pobeljena. Prostori so bili le dober sežen visoki, streha na čop pa je bila krita s slamo ali trstiko. Izraz je izpeljan iz narečnega glagola *cimprati*, popačenke nemškega glagola *zimmern*, ki pomeni 'tesati'. Sopomenka je tesana hiša. *spomeniško varstvo, arhitektura, jezikoslovje*

civilizácija, hidrávlična -je -čne, ž – glej hidravlična civilizacija. Izraz civilizacija je prek francoskega *civilisation* prevzet in prilagojen iz latinskega pridevnika *civilis*, ki pomeni 'državlanski, meščanski'. *zgodovina, agrarna geografija, jezikoslovje*

clachan (irsko) – manjša →gručasta vas z →odprtimi polji na Irskem, ki se je razvila deloma iz starokeltskega sistema →samotnih kmetij. *agrarna geografija, regionalna geografija*

conálne prísti -lnih -i, množ., ž – glej prsti, conalne. Izraz conalen je pridevnik iz samostalnika *cona*, tujke, prek nemškega *Zone* in francoskega *zone*, prevzete iz latinskega *zona*, kar je izposojeno iz grškega izraza *zone* v pomenu 'pas'. *pedogeografija, jezikoslovje*

cóning (iz grščine) -a, m – pri načrtovanju →rabe tal opredeljevanje določenih območij za svojevrstne namene, na primer za stanovanja, tovarne, obrtna območja, rekreacijo ipd. Izraz je tujka in njegova uporaba zaradi jezikovnih razlogov ni priporočljiva, četudi ustrezne slovenske sopomenke ni. Izpeljan je iz besede *cona*, prek nemške *Zone* in francoske *zone* prevzete iz latinske besede *zona*, ta pa je izposojena iz grškega izraza *zone*, ki pomeni 'pas'. *prostorsko planiranje, urbanizem, jezikoslovje*

corn belt (angleško) – značilen →kmetijski pas v Združenih državah Amerike, južno in jugozahodno od Velikih jezer, v katerem je ali pa je v polpretekli dobi bila prevladujoča →kulturna rastlina koruza. *agrarna geografija*

corral (špansko) – 1. oblika kmečkega dvoriščnega doma, ki se je razvila v Španiji, od tam pa so jo kolonizatorji prenesli v Latinsko Ameriko in je danes razširjena širom celine. 2. na jugozahodu Združenih držav Amerike ograjeno kmečko posestvo ali ograda, namenjena hranjenju in paši →goveda, konjev in drugih →domačih živali. *geografija naselij, regionalna geografija*

cotton belt (angleško) – značilen →kmetijski pas v jugovzhodnem delu Združenih držav Amerike, kjer je ali pa je bila prevladujoča →kulturna rastlina, največkrat kot →monokultura, bombaž. *agrarna geografija*

counterurbanization (angleško) – novejši termin brez ustreznega slovenskega prevoda (poskuša se vpletati izraz *protiurbanizacija*), ki predstavlja proces decentralizacije z gibanjem ljudi in zaposlitvenih zmogljivosti iz središč velikih mest bodisi na podeželska območja tik onstran meja mestnih robov bodisi v bolj oddaljeno notranjost →podeželja. *prostorsko planiranje, geografija naselij*

čád -a, m – prosojna, pogosto zadimljena meglica v spodnjem, pritlehnem sloju ozračja, ki je redkejša od →megle. Vidljivost je zmanjšana pod 10 km, a je večja od enega kilometra. *meteorologija*

čebelárstvo -rstva, s – oblika tržno usmerjene →dopolnilne dejavnosti na kmetiji ali celo njena temeljna dejavnost, ki izkorišča sposobnost čebel, da na medonosnih rastlinah nabirajo in v naravnih in umetno izdelanih satnicah v panjih organizirano zbirajo med ter stranske proizvode (*vosek, matični mleček, propolis*). Z različnimi vrstami čebel je razširjeno po vsem svetu in različno tehnično ter selekcijsko izpopolnjeno. Na različnih območjih čebelje paše se pridobijo različne vrste medu. Čebelarstvo je pomembno tudi pri oprashaevanju rastlin (med vsemi žuželkami čebele oprashaejo kar okrog 80 % rastlin, tako da je po nekaterih ocenah posreden pomen čebelarstva kar desetkrat večji od neposrednega), zato ga z različnimi →subvencijami marsikje načrtno spodbujajo. V Sloveniji je prek 130.000 čebeljih družin. Izraz je izpeljan iz besede *čebela*, ki je bil kot *bčela* ali *bčela* znan že v praslovanščini. Če je pravilna prva rekonstrukcija, je beseda sorodna z glagolom *bučati*, torej je bil njen prvotni pomen 'bučeca, brendčeca žuželka'. Če je pravilna rekonstrukcija *bčela*, gre za tvorbo iz indoevropskega korena *bhei-* v pomenu 'čebela', ki ga najdemo tudi v nekaterih germanskih, latinskem in drugih jezikih. *agronomija, jezikoslovje*

čezméren -rna -rno, prid. – takšen, ki presega določeno, običajno mero. Izraz *mera* izhaja iz praslovanske

besede v enakih obliki in pomenu, izpeljane na osnovi indoevropskega korena *meH-* v pomenu 'meriti'. *jezikoslovje

čezmérna páša -rne -še, ž – glej paša, čezmerna. *agrarna geografija, varstvo okolja*

čezmérna rába -rne -be, ž – glej raba, čezmerna. *varstvo okolja, pedogeografija*

čiflík (srbsko iz turščine) -a, m – v turškem srednjeveškem sistemu agrarnega gospodarjenja strnjeno pozidana tlačanska →vas pod oblastjo fevdalnega veleposestva. Znan je tudi različica *čifluk*. *zgodovina*

činámpa (iz indijanskega jezika nahuatl) -mpe, ž – →njiva pri Aztekih, praviloma od 80 do 100 m dolga in od 5 do 10 m široka ter vsaj s treh strani obdana z vodo, kar omogoča optimalno pridelovanje in brez →izčrpavanja tal zagotavlja več žetev na leto. Leta 1590 so takšne njive opisovali kot plavajoče vrtove. V času španskega zavojevanja Mehike je bilo na jezeru Xochimilco severno od Ciudad de México 15.000 takšnih vrtov, zdaj pa jih je le še slabih tisoč. Vrtnarji, tako imenovani *činamperosi*, obdelovalnih tehnik tudi pod špansko nadvlado niso bistveno spreminjali. Podobno tehniko pridelovanja pozna tudi indijansko pleme Miskitos v Srednji Ameriki, znana pa je tudi na jezerih v okolici Srinagarja, prestolnice pokrajine Kašmir pod južnimi obronki Himalaje. Dve vrsti tamkajšnjih vrtov se imenujeta *damb* in *rad*. Prva je nepremična, drugo pa je mogoče premikati po jezeru sem in tja, zato gre za prave →plavajoče vrtove. *agrarna geografija, regionalna geografija, zgodovina*

činž -a, m – na osebo vezana dajatev nesvobodnega tlačana, ki je bila med najmanj razširjenimi dajativami. V poznem srednjem veku je bila odpravljena in spremenjena v stvarno dajatev. *zgodovina*

číst (iz praslovanščine) -a, -o, prid. – takšen, ki je brez primesi. Izraz izvira iz praslovanske besede *čístь*, ki je skupaj s tistimi v sorodnih jezikih (litovski, letonski, ...) prvotni trpni deležnik glagolske baze *sk(h)eid-*, ki je pomenila 'čistiti tekočino', kar je ohranjeno v novodobnem slovenskem glagolu *cediti*. Prvotno je torej izraz číst pomenil 'precejen, očiščen gošče'. *jezikoslovje*

čístá kmetíja -ste -je, ž – glej kmetija, čista. *agrarna geografija, sociologija*

čístá próga -ste -ge, ž – glej proga, čista. *agrarna geografija*

čísti njívski kmetíjski sistém -stega -vskega -jskega -a, m – glej kmetijski sistem, čisti njivski. *agrarna geografija, agronomija*

čístílno pólje -lnega -lja, s – glej polje, čistilno. *varstvo okolja*

čístó kmečko gospodarstvo -stega -čkega -rstva, s – glej kmečko gospodarstvo, čisto. *agrarna geografija, sociologija*

čoke (Etiopija) – najvišji med etiopskimi →višinskimi pasovi, ki se razteza nad →dego oziroma nad nadmorsko višino 3500 m. Opredeliti ga je mogoče kot hladni pas, saj je podnebje prehladno za kakršnokoli kmetijsko koriščenje. *regionalna geografija, agrarna geografija*

čop -a, m – pri dvokapni strehi trikotno prirezen zaključek slemena. Strehe s čopi so ponekod postale ena od najbolj vplivnih arhitekturnih sestavin, vendar niso nikoli postale splošna značilnost slovenske arhitekture. Čop ima izvor v slamnati strehi, kjer se zaključek slemena v obliki kratke strešice, dolžine ene 'škope', imenuje tudi *šop*. *arhitektura, jezikoslovje*

črča -če, ž – na Tolminskem ljudsko ime za →senožet. Izhaja iz izraza *črti*, ki označuje izkrčeno zemljišče. *agrarna geografija, jezikoslovje*

čréda (iz praslovanščine) -de, ž – skupek enakih živali. Praslovska beseda *čerda* je nastala iz praindoevropskega izraza *k'erda* v enakem pomenu. *jezikoslovje*

čredinka -nke, ž – 1. predelek na →čredinskem pašniku, ponavadi ograjen z električnim pastirjem, kar omogoča nadzorovano intenzivnost →paše. 2. predelek na →planinskem pašniku, ki označuje lastninske in pašne pravice posameznega pašnega upravičenca ali celotne →agrame skupnosti. *agronomija, agrarna geografija*

čredinska -nski -nsko, prid. – nanašajoč se na →čredinko. *jezikoslovje

čredinska paša -nske -še, ž – glej paša, čredinska. *agronomija*

čredinski pašnik -nskega -a, m – glej pašnik, čredinski. *agronomija, agrarna geografija*

črét -a, m – 1. štajerski narečni izraz za močviren nižinski svet, porasel s travo in nizkim grmičjem. Uporabljajo se tudi sopomenke *čreta*, *čretina* in *čretež*. 2. →njiva, pri kateri je še ohranjen spomin, da je bila pridobljena s trebljenjem. Tovrstne njive so ponavadi ob robu gozda, včasih celo na →jasah in so praviloma manj rodovitne. Sopomenke so frata, laz, novina, rovt, rut. *agrarna geografija, jezikoslovje*

črna grádnja -ne -dnje, ž – stavba ali drug objekt (tudi nedovoljeno odlagališče odpadkov), ki na kakršenkoli način preoblikuje okolje brez predhodne odobritve upravnega organa v primerih, ko je takšna odobritev predpisana z normativnim aktom, torej objekt brez priglasitve, *lokacijskega* in →gradbenega dovoljenja. Samo priglasitev zadostuje le za nekatere vrste manjših pomožnih objektov in manjše posege na obstoječih objektih, s katerimi se ne spremenijo nosilnost, zunanost ali namembnost. Nelegalnost gradnje navadno povzroča dodatne stroške v izgradnji infrastrukturnega omrežja in zagotavljanju različnih storitev. Pridevnik *črn* se je prek praslovskega *črntь* v enakem pomenu razvil

iz indoevropskega *kršno-*, kar je nastalo iz indoevropske baze *kers-*, ki je označevala temne barve. *urbanizem, jezikoslovje*

črnozjómi (iz ruščine) -mov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, ki predstavlja zelo rodovitne →conalne prsti, izjemno primerne za rast →žit. Prsti so zrnate, zračne, z debrim odtokom vode in bogate s →humusom. Značilen je skoraj črn površinski A horizont, pod katerim je svetlo rjav B horizont. Nastajajo in razvijajo se v visokotravnih stepah srednjevelžnih območij zmernotoplega do zmernihladnega podnebja (Ukrajina, Romunija, Madžarska, Vojvodina, južni del Sibirije med Uralom in Novosibirskom, Mandžurija, osrednji del južne Kanade, sever osrednjega dela Združenih držav Amerike, osrednji del Argentine). Črnozjomi se delijo na *haplični*, *kalcijev*, *lumični* in *glosični* črnozjom. Ime (v prevodu *črna prst*, *črnica*) je fonetični latinični zapis ruske besede *černozem*, zložene iz ruskega *černy* v pomenu 'črn' in izpeljanke iz besede *zemlja* v pomenu 'prst, tla'. *pedogeografija, jezikoslovje*

črt -a, m – narečni izraz za →krčevino ali →poseko. *jezikoslovje, agrarna geografija*

črta (iz praslovanščine) -te, ž – 1. nepretrgana vrsta točk. 2. drug poleg drugega stoječi predmeti ali objekti. 3. tisto, kar ločuje oziroma razmejuje. Izraz je verjetno prevzet iz drugih slovanskih jezikov, o čemer priča sorodna istopomenska praslovska beseda *čvrta*, ki je zelo blizu staroindijskemu *krta* v pomenu 'razpoka, zajeda', izpeljanemu iz indoevropske baze (*s*)*ker-t-* v pomenu 'rezati, sekati'. Prvotno je beseda torej pomenila 'tisto, kar je zarezano, zasekano'. Sodobni sopomenki sta linija in vrsta. *jezikoslovje*

črta, grádbena -te -ne, ž – →črta oziroma linija, ki označuje lego stavbe glede na cesto, pri čemer mora ena od hišnih stranic ležati na njej. Je *ravna* ali *ukrivljena*, če so stavbe nanizane v loku. Če so hiše postavljene vzporedno s cestnim robom, a so od njega neenakomerno oddaljene, je gradbena črta *nepravilna*. Sopomenka je stavbna črta. *urbanizem*

črta, stávbna -e -vbne, ž – glej gradbena črta. *urbanizem*

dairy belt (angleško) – značilen →kmetijski pas intenzivne mlečne živinoreje v zaledju gosto naseljenega območja okrog Velikih jezer v Združenih državah Amerike ter Kanadi. *agrarna geografija*

daljinsko zajémanje podátkov -nskega -nja -kov, s – poseben način zbiranja in shranjevanja podatkov, za katerega je značilno, da je predmet opazovanja oddaljen in ni v neposrednem stiku z opazovalnimi napravami, tako imenovanimi *senzorji* oziroma *tipali*. Te so nameščeni na površju Zemlje, lahko pa so na krovih letal (→aerofotogrametrija), ladij, vesoljskih plovil ali umetnih satelitov (→satelitska

- teledetekcija). Z daljinskim zajemanjem podatkov je mogoče razkriti mnoge fenomene, ki so klasičnemu opazovanju ostali skriti ali jih ni bilo mogoče doumeti v vsej njihovi razsežnosti. Pri teh opravilih in kasnejši obdelavi informacij je nujna povezava s sodobnimi računalniki. Pridevnik daljinski se je razvil iz prislova *daleč*. Praslovansko *dalečb* je prislov od pridevnika *dalekь* v pomenu 'oddaljen', kar je prek *doleko*- izpeljano iz indoevropske baze *delH-* v pomenu 'dolg, raztezati se'. *geodezija, jezikoslovje*
- dambo** (bantujsko) – obrečna → poplavna ravnica v osrednji Afriki, ki je v vlažni sezoni zamočvirjena, v preostali večini leta pa sušna, zato na njej prevladuje poraščenost z visoko travo. *splošna geografija, regionalna geografija*
- danosti, narávne** -sti -vnih, množ., ž – glej naravne danosti. Izraz danost je izpeljan iz glagola *dati*, ki se je prek praslovanskega *dati* v enakem pomenu razvil iz indoevropskega korena *doH-* v pomenu 'dati'. *splošna geografija, jezikoslovje*
- de-** (iz latinščine) – predpona v tujih sestavljenkah, ki ima izhodišče v latinski predponi *de-*, kar pomeni 'od, raz-', in zanika ali slabi pomen osnovnega izraza. *jezikoslovje*
- deagrarizácija** -je, ž – proces opuščanja → kmetijstva kot dejavnosti, vira dohodka in načina življenja, kar ima za posledico preslojevanje → kmečkega prebivalstva in njegovo zaposlovanje v nekmetijskih dejavnostih, pri čemer sprejema mestni način življenja. Z → agrarno ter zlasti industrijsko revolucijo se je začela v 19. stoletju in je vseskozi tesno povezana s procesoma *industrializacije* in → urbanizacije. V tuji literaturi in raziskovalni praksi izraz deagrarizácija ni uveljavljen. Sestavljen je iz latinske in francoske predpone *de-*, ki zanika temeljni pomen glavnega člena, in izraza *agrarizácija*, ki izraža spreminjanje nekmetijskega v kmetijsko, izpeljanega iz pridevnika *agraren*. V angleščini se na primer za opisani proces uporablja izraz *rural depopulation*. *agrarna geografija, socialna geografija, sociologija*
- deagrarizácija, potenciálna** -je -lne, ž – vrednotenje, s katerim se z ugotavljanjem potrebne delovne sile v kmetijstvu (upoštevanje pridelovalno usmeritev, ravni specializacije in tehnizacije, značilnosti → posestne sestave in → naravnega potenciala ter zagotavljanje → paritetnega dohodka) in razpoložljive → kmečke delovne sile na določenem območju opredeli morebitne presežke → kmečke delovne sile, s čimer je mogoče ugotoviti stopnjo dejanske ali prikrite → agrarne prenaseljenosti. *agrarna geografija*
- dedič** (iz indoevropskega prajezika) -a, m – v aktu → dedovanja kandidat za naslednika na kmetiji, po končanem postopku istoveten s → prevzemnikom. V sistemu dedovanja nedeljivih kmetij se pri dru-

žinah z več otroki poraja vprašanje, kateri dedič bo pri nasledstvu v prednosti. Pri tem je na podlagi sprejetih kriterijev potrebno določiti, kdo sploh sme biti dedič. Le-ta se lahko določi glede na vrstni red pri rojstvu, spol, vse bolj pa se uveljavlja načelo delovnega prispevka na kmetiji, pripravljivosti nadaljnega dela na kmetiji in posedovanje ustrezne kvalifikacije (izobrazbe). Beseda dedič je izpeljana iz besede *ded*, ta pa je nastala iz praindoevropskega izraza *dhedho/a*, ki pomeni 'starejši član družine': ded, babica, stric, teta. *pravo, agrarna geografija, jezikoslovje*

dédiščina (iz indoevropskega prajezika) -ne, ž – tisto, kar je predmet dedovanja, oziroma je potrebno zaradi izjemnih, občnih vrednot zavarovati pred propadom in ohraniti zanamcem. Kot *dedič* je tudi beseda dediščina izpeljana iz besede *ded*, ta pa je nastala iz praindoevropskega izraza *dhedho/a*, kar pomeni 'starejši član družine': ded, babica, stric, teta. *jezikoslovje*

dédiščina, arheolóška -ne -ške, ž – materialni preostanki iz najstarejših obdobj človekove zgodovine, iz dolgih tisočletij od prazgodovine do starega veka, vse tja do konca prvega tisočletja našega štetja. V Sloveniji je okrog 3000 znanih arheoloških najdišč, ki razkrivajo utrjene naselbine (gradišča), različne stavbne konstrukcije, zidovja, kanalizacijske in vodovodne objekte, cestne nasipe, grobove, gomile, kipe, reliefe, posodo, okrasje, orožje, orodje, novce, okostja ipd. *spomeniško varstvo*

dédiščina, botánična narávna -ne -čne -vne, ž – rastišča ogroženih, endemičnih ali zavarovanih rastlinskih vrst ter njihova klasična nahajališča. *varstvo narave*

dédiščina, geolóška-paleontolóška narávna -ne -ške -ške -vne, ž – nahajališča okamnin, zanimivih redkih kamnin ter sledovi geološkega delovanja (gube, prelomi, narivi, tektonska okna ipd.). *varstvo narave*

dédiščina, géomorfolóška podzémeljska narávna -ne -ške -ljske -vne, ž – kraške jame in brezna skupaj s svojimi značilnimi pojavi in oblikami. *varstvo narave*

dédiščina, géomorfolóška površinska narávna -ne -ške -nske -vne, ž – izjemno zanimivi površinski kraški pojavi, nenavadne oblike skal, skalni samotarji, sledovi poledenitev (doline, krnice, morene, balvani), naravna okna in mostovi, soteske, korita, melišča, podori ipd., največkrat zavarovani kot → naravni spomeniki. *varstvo narave*

dédiščina, gozdna in drevésna narávna -ne -zdne -sne -vne, ž – ogroženi, redki, značilni ali izjemno ohranjeni gozdni sestoji, → pragozdovi in pomembna drevesa (najdebelejša, najstarejša in spominjska, vaške lipe), največkrat zavarovani kot → naravni spomeniki. *varstvo narave*

dédiščina, hidrolóška narávna -ne -ške -vne, ž – izjemno ohranjeni, redki ali svojevrstni potoki, reke,

jezera, morje, slapovi, snežišča in ledeniki, največkrat zavarovani kot →naravni spomeniki. *varstvo narave*

dédiščina, kulturna -ne -rne, ž – 1. tisti del po človeku ustvarjene stvarine in kulturne pokrajine, ki se je posebej zavedamo in je zaradi svoje izjemnosti, zgodovinske sporočilnosti, estetskih vrednot, pomena za narodno identiteto ali izobraževalne vloge evidentiran za zaščito. Razlikujemo →arheološko, →ljudsko stavbno, →umetnostno in arhitekturno, →urbanistično, →tehnično in zgodovinsko dediščino ter spomenike narodnoosvobodilnega boja. 2. izraz v ožjem pomenu opredeljuje samo s pravnimi predpisi zavarovane objekte ter območja. *spomeniško varstvo*

dédiščina, ljudska stávbna -ne -dske -vbne, ž – tradicionalna kmečka bivališča in njim pripadajoča →gospodarska poslopja, pa tudi vse ureditve prostora, ki spremljajo stavbarstvo na →podeželju. Pomembna je namembnost in uporabnost stavb, ki so jih gradili rodovi mojstrov, o katerih vemo le malo. Zanimajo nas tudi načini gradnje, gradivo, velikost stavb, njihova dekorativna in estetska skladnost, ob tem pa načini bivanja in preživljanja, socialne razmere, medsebojni družbeni odnosi, šege in navade, psihološke značilnosti, umetnostna hotenja in ustvarjalne pobude ter prepletanja kulturnih vplivov. Pomembna je vloga *restavradorstva* in *konzervatorstva*. *spomeniško varstvo*

dédiščina, narávná -ne -vne, ž – 1. tisti del narave oziroma naravnega okolja, ki se ga posebej zavedamo, v katerem živimo in se gibljemo in je evidentiran zaradi svoje izjemnosti, tipičnosti ali mnogovrstnosti pojavov ter pomembne okoljevarstvene, ekološke, estetske in izobraževalne vloge evidentiran. Razlikujemo *živo* in *neživo* naravno dediščino. Strokovno se deli na dediščino, ki predstavlja dogajanja na zemeljskem površju in pod njim v preteklosti (→geološka in paleontološka dediščina) ter dogajanje in pojavne oblike v sedanjosti (→površinska in →podzemeljska geomorfološka dediščina, →hidrološka, →botanična in →zoološka naravna dediščina). 2. izraz v ožjem pomenu opredeljuje samo s pravnimi predpisi zavarovane objekte ter območja. *varstvo narave*

dédiščina, téhnična -ne -čne, ž – izvirne tehnične rešitve, značilni tehnični objekti in dosežki, ki s svojim pomenom zaslužijo varovanje in ohranitev za prihodnje rodove (→klavže, turbine, žičnice, mostovi, železnica, rudniki itd.), pa tudi ljudsko izumiteljstvo na kmetijah v preteklih stoletjih (razni pogonski mehanizmi). Razlikujemo *premično* in *nepremično* tehnično dediščino. *spomeniško varstvo*

dédiščina, umétna in arhitektúrna -ne -tne -rne, ž – dediščina, nastala zaradi človekove potrebe po lepoti okolja in ustvarjanju. Vanjo uvrščamo tudi stvaritve iz srednjega veka in poznejših obdobj, ne

pa tudi različnih javnih spomenikov ter ureditev prostora. V Sloveniji je evidentiranih nad 2500 cerkva, okrog 600 gradov in dvorcev (stavbe in razvaline) ter več tisoč meščanskih hiš oziroma profanih stavb. *spomeniško varstvo*

dédiščina, urbanistična -ne -čne, ž – mestna, a tudi trška in tista vaška naselja, ki so za svojo okolico razvila določene povezovalne funkcije. Vanjo so uvrščene tudi vse tiste prvine, ki so bistveno vplivale na razvoj in rast naselbine: posebnosti v naravnem okolju, gradovi ob in v naseljih, cerkve, samostani, pa tudi mestne vpadnice, rudniki, kamnolomi, pristani, mostovi, tovarne in celo vojašnice. Pomembna je tudi vloga značilnih →tlorisov naselij. *spomeniško varstvo*

dédiščina, zgodovínska -ne -nske, ž – materialna zapuščina, pomembna za razumevanje razvoja v preteklosti (naselja, povezana z ljudskim ali literarnim izročilom; tvorbe, pomembne za politično, vojaško, socialno in gospodarsko zgodovino, zgodovino sodstva, izobraževanja, kulture, prometa, trgovine, verstev, znanosti in tehnike; priče o pomembnih ljudeh in njihovem delovanju; javne spomenike; pokopališča; utrdbene sisteme iz obeh svetovnih vojn; pomnike narodnoosvobodilnega boja, zgodnjih faz obnove ter graditve po 2. svetovni vojni in do nedavnega bolj poudarjeno tudi pomnike zapuščine delavskega gibanja). *spomeniško varstvo*

dédiščina, zoolóška narávná -ne -ške -vne, ž – življenjski prostori ogroženih, endemičnih in (ali) zaščitanih živalskih vrst ter njihova tipična najdišča oziroma nahajališča. *varstvo narave*

dédni zákup zemljíšč -dnega -a -mljišč, m – glej zakup zemljišč, dedni. *agrarna geografija, zgodovina*

dédno právo -dnega -va, s – pravni predpisi, ki urejajo dedno-pravna razmerja, to je tista razmerja, ki nastanejo po smrti lastnika kmečkega gospodarstva, in obravnavajo njegov prehod na druge osebe, →dediče. Razlikujemo *dedovanja celih, nedeljivih posestev*, pri čemer je ponavadi naslednik prvorojeni otrok (→majorat), ponekod tudi zadnjerojenec (→minorat), lahko pa tudi katerikoli drugi otrok, ki je pripravljen prevzeti kmetijo, ter *delitev kmetije med vse otroke*, kar močno pospešuje →velikostno in →prostorsko zemljiško razdrobljenost. *pravo*

dédno právo, ógrsko -dnega -va -rskega, s – pravni predpisi o →dedovanju v ogrskem delu bivše Avstro-Ogrske monarhije, s katerimi so po smrti →kmečkega gospodarja uveljavljali delitev kmetije med vse otroke. Povzročili so veliko →zemljiško razdrobljenost, pri čemer je prihajalo celo do delitve posameznih parcel na toliko ozkih jermenov, kolikor je bilo →naslednikov, zato je bila nadaljnja obdelava ponekod otežena. Pri nas je bilo ogrsko dedno pravo v rabi v Prekmurju. *pravo, agrarna ekonomika*

dedovalen -lna -lno, prid. – nanašajoč se na → dedovanje. *jezikoslovje*

dedovalna delitev zemljišč -lne -tve -mljišč, ž – glej delitev zemljišč, dedovalna. *pravo, agrarna ekonomika*

dedovalna politika -lne -ke, ž – glej politika, dedovalna. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

dedovalni sistem -nega -a, m – glej sistem, dedovalni. *pravo, agrarna ekonomika*

dedovánje (iz indoevropskega prajezika) -nja, s – akt prevzema premoženja preminulega lastnika, ki je izjemnega pomena v → zemljiški politiki, za razvoj podeželja nasploh in tudi v nadaljnjem načinu vodenja → kmetije. Dedovanje je lahko *zakonito* ali *oporočno*. Kot *dedič* je tudi beseda dedovanje izpeljana iz besede *ded*, ta pa je nastala iz praindoevropskega izraza *dhedho/a*, kar pomeni 'starejši član družine': ded, babica, stric, teta. *pravo, agrarna ekonomika, jezikoslovje*

deflácija (iz latinščine) -je, ž – vetrovno odnašanje sipkega gradiva. Pomemben proces preoblikovanja površja je predvsem na območjih s sušnim podnebjem in na morskih obalah s sipinami. Izraz je izpeljan iz latinske sestavljenke iz predpone *de-* in izpeljanke iz glagola *flare*, ki pomeni 'pihati'. *geomorfologija, jezikoslovje*

deforestácija -je, ž – popolna sečnja ter izkrčenje in očiščenje prvotno gozdnatih zemljišč. Po podatkih *Worldwatch inštituta* gozdovi poraščajo le 26 % kopnega, toda samo na 12 % površja so gozdni sestoji nedotaknjeni in polnovredni, drugod pa so zaradi komercialnega izkoriščanja bolj ali manj degradirani. V osemdesetih letih 20. stoletja je bilo samo v tropih vsako leto izsekanih ali drugače uničenih povprečno 168.000 km² gozdov. *varstvo okolja, gozdarstvo*

dega (Etiopija) – eden od etiopskimi rastlinskih in kmetijskimi → višinskimi pasovi, ki se razteza med → vojno dego in pasom, imenovanim → čoke, oziroma med spodnjo mejo na nadmorski višini med 2450 in 2750 m ter zgornjo mejo na višini okrog 3500 m. Opredeliti ga je mogoče kot zmerno hladni pas. Po videzu in načinu gospodarske rabe je soroden s cono → planinskega pašništva v drugih gorstvih sveta. *regionalna geografija, agrarna geografija*

degradácija (iz latinščine) -je, ž – sprememba, ki je največkrat posledica človekovega delovanja in se zaradi določenega vrednostnega merila presoja (vrednoti) za negativno, škodljivo in (ali) neželeno. Izraz se uporablja v raznolikih pomenskih zvezah. Izpeljan je iz poznolatinške besede *degradatio*, ki je sestavljenka iz latinske predpone *de-* in izraza *gradus*, ki pomeni stopnja. Sopomenka je *razvrednotenje*. *jezikoslovje, varstvo okolja*

degradácija tal -je tal, ž – poslabšanje kakovosti zemljišča, ki je lahko posledica preveč intenzivne ali

drugače neustrezne rabe, napačnih agrotehničnih ukrepov in tudi neustrezno izvedenih → agrarnih operacij, predvsem → hidromelioracij. *pedogeografija, agronomija*

degradíran -a -o, prid. – nanašajoč se na → degradacijo; prizadet, poslabšan, razvrednoten. *jezikoslovje*

degradírana pokrájina -ne -ne, ž – glej pokrajina, degradirana. *splošna geografija, varstvo okolja, krajinska arhitektura*

degradírani gôzd -nega -a, m – glej gozd, degradirani. *gozdarstvo, varstvo okolja*

dejánska evapotranspirácija -nske -je, ž – glej evapotranspiracija, dejanska. Pridevnik dejanski je izpeljan iz glagola *dejati* v pomenu 'postaviti, reči', ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini in se je razvil iz indoevropskega korena *dheH-* v pomenu 'položiti, postaviti, delati'. *meteorologija, klimatogeografija, jezikoslovje*

dejávnost -i, ž – delo oziroma delovanje, vezano na določeno področje. Izraz je izpeljan iz pridevnika *dejaven*, ta pa iz glagola *dejati* v pomenu 'postaviti, reči', ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini. Praslovanski *dejat*, sedanjik *dejo*, je tvorjen iz indoevropskega korena *dheH-* v pomenu 'položiti, postaviti, delati'. Pomen 'reči' se je razvil iz 'postaviti besedo'. *jezikoslovje*

dejávnost, kmetíjska -i -jske, ž – kmetijska panoga. *agronomija, agrarna geografija*

dejávnost, komunálna -i -lne, ž – dejavnosti, ki prebivalcem v naselju omogočajo temeljne materialne razmere za bivanje, delo in rekreacijo. Po zakonu spadajo mednje oskrba naselij z vodo, odvajanje odpadnih in padavinskih vod s kanalizacijo, oskrba s toplotno energijo, oskrba z zemeljskim plinom, vzdrževanje čistoče v naseljih, urejanje javnih parkirišč in poti, urejanje javnih parkov in nasadov ter drugih javnih površin, skrba za javno razsvetljavo, opravljanje javnega krajevnega prometa, urejanje pokopališč, pokopališka in pogrebna dejavnost, dejavnost javnih tržnic idr. Za komunalno dejavnost se uporablja tudi kratka besedna različica *komunala*. *komunalna dejavnost, urbanizem*

dejávnosti na kmetíji, dopolnílne -sti -ji -lnih, množ., ž – dejavnosti, ki v gospodarsko razvitih deželah predvsem na območjih z majhnimi → kmetijami omogočajo doseganje → paritetnega dohodka, v manj razvitih deželah, kjer so storitvene dejavnosti slabše razvite, pa v prvi vrsti zagotavljajo vsestransko delovanje podeželske skupnosti. Glede na obliko razlikujemo *dejavnosti, povezane s kmetovanjem* (→ domača obrt, usluge z mehanizacijo, → čebelarstvo ipd.), *storitvene dejavnosti* (prevoznništvo, zidarstvo, servisi, usluge), → kmečki turizem, → nabiralništvo in druge, glede na način dela pa *družinske, najemniške* in *kooperacijske* dopolnilne dejavnosti. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

dejavnosti, primarne -sti -mih, množ., ž – gospodarske dejavnosti, katerih rezultat so tako imenovani primarni proizvodi, povezani s koriščenjem narave, ki so za človekov fizični obstoj najbolj potrebni, ker predstavljajo njegovo prehrano, obenem pa je mogoče potrebam po njih najhitreje zadostiti. V primerjavi s sekundarnimi dejavnostmi je intenzivnost njihovega tehničnega napredka manjša, v primerjavi s terciarnimi pa večja. Med primarne dejavnosti uvrščamo →kmetijstvo, →gozdarjenje in →ribolov, mednje pa lahko vključimo tudi →lov in →nabiralništvo. Nekateri k njim uvrščajo tudi rudarstvo in vodno gospodarstvo. Delitev je uporabna za ugotavljanje značilnosti sestave zaposlenosti, zastopanosti sektorja in posameznih segmentov v celotnem (bruto) domačem proizvodu itd. *ekonomija, gospodarska geografija*

délana vrtáča -ne -če, ž – glej vrtača, delana. Izraz delan je izpeljan iz glagola *delati*, ta pa iz pojma *delo*. *geomorfologija, agrarna geografija, jezikoslovje*

délavci, kmetijski -vcev -jskih, množ., m – glej kmetijski delavci. Izraz delavec je izpeljan iz besede *delo*. Ta je bila znana že v praslovanščini in je izpeljana iz praslovske besede *deli* oziroma *dejati*, kar pomeni 'delati, postaviti', ta pa izhaja iz indoevropskega korena *dheH-*, ki izraža pojme 'položiti, postaviti, delati'. *agrarna geografija, sociologija, jezikoslovje*

délavsko-kmečko gospodinjstvo -vsko -čkega -stva, s – glej gospodinjstvo, delavsko-kmečko. *agrarna geografija, sociologija*

délci -lcev, množ., m – glej delec. *jezikoslovje*

délci méšane širíne -lcev -ne -ne, množ., m – sestavljena oblika →zemljiškega kosa, ki se pojavlja na zemljiščih raznolike kakovosti in na razgibanem površju, pri čemer so na plodnih ravnih tleh ozke, jermenaste njive, ki na bolj strmih in mokrotnih tleh prehajajo v širše zemljiške →delce. *agrarna geografija*

délci, grúdsti -lcev -stih, množ., m – oblika →poljske razdelitve z →zemljiškimi kosi, ki se od pravih →zemljiških delcev razlikujejo po manj sistematični parcelaciji z manj dosledno razmetanimi polji; njihove oblike so manj pravilne. Polja v grudastih delcih se povečini prepletajo z razdelitvijo na →zemljiške grude, v katere prehajajo, čim površje ni dovolj uravnano za →dolge njive. Parcele so sicer podolgovate, a različnih oblik in velikosti ter v mejah nekdanje grude potekajo do neke mere vzporedno, vendar se smer v posameznih poljskih kompleksih pogosto menja. Polje je odprto, brez posebnih dostopov do posameznih parcel. Grudasti delci so vezani na →zaselke in →gručaste vasi, ki so do sedanje velikosti zrastle s postopnim konjanjem posestev in parcelacijo →prvotnih grud, zato jih izvorno uvrščamo med starejšo poselitveno plast. Pri nas so

značilni v Soški dolini, Brkinih, osrednjem delu Savske ravnine ter na Dolenjskem in v Beli krajini.

Sopomenka so nepravilni delci. *agrarna geografija*

délci, krátki -lcev -tkih, množ., m – prehodna oblika med zemljiškimi →grudami in zemljiškimi →delci, pri kateri je razmerje med širino in dolžino manjše od 1 proti 5. Kratki delci se praviloma pojavljajo na manj kakovostnih zemljiščih, omejitveni dejavnik za manjšo dolžino pa je predvsem razgibano površje. *agrarna geografija*

délci, nèpravilni -lcev -lnih, množ., m – glej grudasti delci. *agrarna geografija*

délci, ózki -lcev -zkih, množ., m – zemljiški →delci, pri katerih je razmerje med širino in dolžino večje od 1 proti 10. Zaradi podolgovate oblike jih imenujemo tudi →jermene in so značilni za kakovostna, intenzivno razdrobljena zemljišča. *agrarna geografija*

délci, širóki -lcev -kih, množ., m – zemljiški →delci, praviloma širši od 25 m, ki imajo razmerje med širino in dolžino med 1 proti 5 in 1 proti 10. Za razliko od →ozkih delcev se praviloma navezujejo na manj kakovostna zemljišča. *agrarna geografija*

délci, zemljiški -lcev -ških, množ., m – ena od temeljnih oblik →poljske razdelitve, izvirajoča iz fevdalne dobe, pri kateri je →važko zemljišče razdeljeno v več skupin različnih površine in oblike, razkosanih na med seboj vzporedne →parcele ali →zemljiške kose. Členitev je deloma pogojena z različno kakovostjo zemljišč, deloma pa z nekdanjimi sistemi →kolobarjenja. Vsak zemljiški lastnik ima v posamezni parcelni skupini po eno ali več podolgovatih parcel. Zemljiška posestva so zato razdrobljena na številne kose, ki so v določenem redu razporejeni po vsem vaškem kmetijskem zemljišču. Ker med parcelami ni nikakršnih meja ali presledkov, sistem ustreza zahodnoevropskemu →odprtemu polju (→open field). Praviloma se navezuje na →zaselke in →strnjene vasi na ravninah in v kotlinah, pogosta pa je tudi na Dolenjskem in Notranjskem. *agrarna geografija*

délec -lca, m – eden od temeljnih tipov poljske razdelitve, za katerega je značilna podolgovata oblika na dokaj sistematično razparceliranem →polju. Izraz delec je izpeljan iz besedice *del*, ki je bila v istem pomenu kot *delb* poznana že v praslovanščini. Izpeljana je bodisi iz indoevropske tvorbe korena *daH-* ali *daHi-*, kar pomeni 'deliti', bodisi iz indoevropskega korena *del-*, kar pomeni 'cepiti, sekati'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

delítev -tve, ž – glagolnik od *deliti* v pomenu napravljati dele. Izraz je izpeljan iz besedice *del*, ki je bila v istem pomenu kot *delb* poznana že v praslovanščini. Izpeljana je bodisi iz indoevropske tvorbe korena *daH-* ali *daHi-*, kar pomeni 'deliti', bodisi iz indoevropskega korena *del-*, kar pomeni 'cepiti, sekati'. *jezikoslovje*

- delitev zemljišč** -tve -mljišč, ž – 1. v širšem smislu členitev zemljišč na →parcele ali →zemljiške kose ter razdelitev →vaškega zemljišča med posamezne lastnike. 2. v ožjem smislu pojem, ki zajema členitev na parcele in obliko parcelacije vseh zemljišč, vključno gozdov in pašnikov. Delitev zemljišč je odvisna predvsem od naravnih razmer ter zgodovinskega razvoja in je za razliko od →poljske razdelitve manj stabilna, podvržena hitrejšim spremembam, zato v oblikovanju kulturne pokrajine ne pušča tako izrazitih sledi. *agrarna geografija*
- delitev zemljišč, dedovalna** -tve -mljišč -lne, ž – pri zapuščinskih razpravah delitev kmetijskega posestva na način, da vsaka skupnost dedičev ali solastnikov načeloma dobi enak delež, kar povzroča drobljenje posestev. Razširjena je na območjih z →dednim pravom realne delitve posestev. *pravo, agrarna ekonomika*
- delitveno poljedelstvo** -nega -lstva, s – glej poljedelstvo, delitveno. Izraz delitven je izpeljan iz besede *delitev*, glagolnika od *deliti*. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- dělna práha** -lne -he, ž – glej praha, delna. Izraz delen je izpeljan iz besede *del*, ki je bila v istem pomenu kot *delъ* poznana že v praslovanščini. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*
- dělo** (iz indoevropskega prajezika) -la, s – vsaka smiselna dejavnost, ki zadovoljuje materialne ali duhovne potrebe posameznika ali skupnosti; lahko je tudi rezultat te dejavnosti. Značilni prvini dela sta cilj in načrtno delovanje. Izraz je bil znan že v praslovanščini in je izpeljan iz praslovske besede *deti* oziroma *dejati*, kar pomeni 'delati, postaviti', ta pa izhaja iz indoevropskega korena *dheH-*, ki izraža pojme 'položiti, postaviti, delati'. *jezikoslovje*
- dělo v kmetijstvu, sezónsko** -la -jstvu -nskega, s – glej sezonsko delo v kmetijstvu. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, sociologija*
- děloven** -vna -vno, -prid. – nanašajoč se na →delo. *jezikoslovje*
- dělovna intenzívnost** -vne -i, ž – glej intenzivnost, delovna. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*
- dělovna móč, polnovrédna** -vne -i, -dne, ž – glej polnovredna delovna moč. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, sociologija*
- dělovna produktívnost** -vne -i, ž – glej produktivnost, delovna. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*
- dělovna síla na kmetíji** -vne -le -ji, ž – v →kmetovanje vključeni družinski člani in drugi posamezniki, ki pomagajo pri izvajanju kmetijskih opravil (zlasti v času →delovnih konic). Družinski člani na →družinski kmetiji sestavljajo *lastno* delovno silo, drugi posamezniki pa so lahko *najeta* (za plačilo, hrano, stanovanje) ali *priložnostna* (sorodniki, prijatelji, znanci) delovna sila. Delovno silo na kmetiji lahko razčlenimo tudi po spolu in starosti. Glej tudi →kmečka delovna sila. *sociologija, agrarna ekonomika*
- dělovna síla, kmeččka** -vne -le -čke, ž – kmečka delovna sila. *sociologija, agrarna ekonomika*
- dělovne koníce** -vnih -nic, množ., ž – obdobja izvajanja značilnih kmetijskih opravil, za katera je značilno, da je potrebno opraviti kar največ dela v čim krajšem času, predvsem zaradi vremenskih razmer, ki lahko odločilno vplivajo na količino in kakovost pridelka ter kratke sezone, ki zagotavlja najkakovostnejši pridelek. Pri nas so tipične delovne konice v času *setve, žetve, spravila pridelkov, košnje, obiranja in trgatve*. V času konic so delovne obremenitve največje. Na veleposestvih pomanjkanje →kmečke delovne sile premoščajo z zaposlovanjem sezonskih delavcev, kar je pogosto povezano z njihovo selitvijo na velike razdalje. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*
- dělovne živáli** -vnih -li, množ., ž – glej živali, delovne. *gospodarska geografija*
- dělovno intenzívne kultúre** -vno -vnih -tur, množ., ž – glej kulture, delovno intenzivne. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*
- dělovno intenzívno kmetíjstvo** -vno -vnega -jstva, s – glej kmetijstvo, delovno intenzivno. *agrarna geografija*
- dělta** (iz grščine) -lte, ž – v obliki pahljače odloženi rečni nanosi ob izlivu reke v morje ali jezero, običajno prepreženi z več rokavi. Prvoten pomen izraza je bil četrta črka grške abecede. Ta izvira iz hebrejskega *dāleth*, kar je prav tako poimenovanje črke, sicer pa je pomenilo 'vrata'. Ker ima velika grška črka delta (Δ) obliko trikotnika, se je beseda že pri Grkih začela uporabljati za označevanje značilnega trikotnega izliva Nila v Sredozemsko morje, kar se je pozneje posplošilo na vse izlive rek s podobnim, podaljšanim izlivom. *geomorfologija, jezikoslovje*
- demografíja** (iz grščine) -je, ž – veda, ki preučuje fiziološko in socialno sestavo prebivalstva ter prebivalstvena gibanja. Beseda je zloženka iz grških besed *demos* v pomenu 'ljudstvo' in glagolske oblike *grapho* v pomenu 'pišem, rišem, slikam, vklešem'. *Demogeografija* oziroma *geografija prebivalstva* postavlja v ospredje prostorske značilnosti naselitve ter naravnega in mehanskega spreminjanja števila prebivalcev. *demografija*
- demográfski** -fska -fsko, prid – 1. nanašajoč se na →demografijo. 2. nanašajoč se na sestavo, rast prebivalstva. *jezikoslovje*
- demográfsko obmóčje** -fskega -čja, s – glej območje, demografsko. *demografija, prostorsko planiranje*
- demográfsko ogróženo obmóčje** -fsko -nega -čja, s – glej območje, demografsko ogroženo. *demografija, prostorsko planiranje*
- denacionalizácija zemljišč** -je -mljišč, ž – nasproten proces od →nacionalizacije zemljišč, to je odpravljanje državne ali družbene lastnine v korist →zasebnega lastništva. Pri tem gre lahko za vračilo

- zemlje nekdanjim razlaščenecem ali za dodelitev zemlje drugim interesentom. Izraz denacionalizacija je sestavljen iz predpone *de-* in francoske izposojenke *nationalisation*, prevzete iz latinskega *natio*, ki pomeni 'narod'. Sopomenka je reprivatizacija zemljišč. *pravo, agrarna ekonomika, jezikoslovje*
- dendrologija** (iz grščine) -je, ž – nauk o →drevju in drugih lesnatih rastlinah; preučevanje dreves. Izraz je zloženka iz grških besed *dendron*, ki pomeni 'drevo', in izpeljanke iz *logos*, ki pomeni 'nauk, beseda'. *gozdarstvo, varstvo narave, jezikoslovje*
- denitrifikacija** (iz latinščine) -je, ž – mikrobiološki proces, v katerem se nitrati reducirajo do prostega dušika; na rast rastlin ima negativen učinek. Izraz je sestavljenka iz latinske predpone *de-* in besede *nitrifikacija*, zloženke iz latinskega *nitrum* v pomenu 'soliter' in izpeljanke iz latinskega glagola *facere* v pomenu 'delati, narediti'. *agronomija, varstvo okolja, jezikoslovje*
- denn** (angleško) – →pašnik za prašiče, ki se je največkrat pojavljal kot čistina sredi sklenjenih gozdov. Največ jih je bilo v pokrajini Weald na jugovzhodu Anglije, na kar še vedno spominjajo številna →ledinska in krajevna imena. *zgodovina, regionalna geografija*
- denudacija** (iz latinščine) -je, ž – razgaljanje površja kot posledica odplakovanja ali odpihovanja →prsti. Mnogi s tem procesom označujejo tudi različne oblike spreminjanja zemeljskega površja, kot so →erozija, →abrazija, usadi, zemeljski plazovi in podori. Izraz izhaja iz latinskega glagola *denudare*, ki pomeni 'razgaliti'. *geomorfologija, jezikoslovje*
- depopulacija** (iz latinščine) -je, ž – zmanjševanje števila prebivalcev na določenem območju, do katerega prihaja zaradi različnih vzrokov. Največkrat je proces povezan z gospodarskimi razlogi, ki se odražajo v procesih *industrializacije*, →deagrarizacije in →urbanizacije. V primerih širših razsežnosti, ko se število rojstev zaradi odseljevanja mladih močno zmanjša, lahko pride tudi do postopnega odmiranja prebivalstva. Izraz je sestavljenka iz latinske predpone *de-* in besede *populus*, ki pomeni 'ljudstvo'. *socialna geografija, sociologija, jezikoslovje*
- depopulacija, agrarna** -je -rne, ž – glej beg z dežele. *agrarna geografija, sociologija*
- déra** -re, ž – 1. narečni izraz za dninarsko delo, pri katerem si je moral kmetijski delavec hrano prinesiti s seboj. 2. lesen pod ali oder, namenjen sušenju žitnega zrnja ali →sadja. *etnologija, jezikoslovje*
- deruralizacija** (iz latinščine) -je, ž – izginjanje kmečkih pojavnih oblik, na primer zunanjih oblik tipičnih →kmečkih hiš, značilnih →gospodarskih poslopj, tradicionalne →kulturne pokrajine ipd. Izraz je sestavljenka iz latinske predpone *de-* in izpeljanke iz besede *ruralis*, ki pomeni 'kmečki, podeželski'. *agrarna geografija, sociologija, jezikoslovje*
- desertifikacija** (iz latinščine) -je, ž – proces širjenja puščav na polpuščavska (semiaridna) območja nekdanjega grmovnega rastja, stepskih trav ali celo gozdov. Rob puščave se širi tako, da se površina puščave neprestano povečuje. Glavni vzroki so človekova dejavnost (→čezmerna pašna, preveč intenzivna poljedelska raba, pretirana sečnja lesa za kurjavo ipd.), podnebne spremembe (predvsem manjša količina in nestanovitnost padavin) ter po človeku povzročeni in naravni gozdni požari. Proces je postal eden izmed največjih problemov v deželah tropskega pasu. V Afriki je prizadeto 34,2 % površja celine (od tega 5,7 % zelo močno - Sahel) in v Aziji 30,6 % (1,8 % zelo močno). Izraz je izpeljan iz latinske besede *desertus*, ki pomeni 'neposeljen' oziroma 'prazen (svet)'. Ustreznega in ustaljenega slovenskega izraza ni; kot še najbolj primeren se nakazuje beseda *upoščavljanje*. *agrarna geografija, varstvo okolja, jezikoslovje*
- dèž** (iz praslovansčine) -ja, m – padavina v tekoči obliki, katere kaplje so večje od 0,5 mm in lahko dosežejo premer tudi do 7 mm. Razlikujemo *rahli*, *zmerni* in *močni* dež ter *naliv* in *naliv zaradi utrganja oblaka*. Izraz izhaja iz praslovanske besede *dbžd'b*, ki se je razvila iz praindoevropske zloženke *dus-diu-* s prvotnim pomenom 'slabo nebo'. *meteorologija, jezikoslovje*
- dèž, kisel** -ja -slega, m – padavina iz onesaženega ozračja, v katerem se voda iz oblakov veže z žveplovim dioksidom in dušikovimi oksidi, s čimer nastane blaga žveplena kislina ($H_2O + SO_2 = H_2SO_3$). Kisel dež škoduje rastlinstvu, raztaplja apnenec in nekatere druge kamnine, medtem ko vpliva na zdravje ljudi za zdaj še preučujejo. Slovenija na eni strani sama prispeva k nastajanju kislega dežja, na drugi strani pa ga s prevladujočimi zahodnimi vetrovi prejema iz industrijskih območij sredozemske, zahodne in srednje Evrope. *meteorologija, varstvo okolja*
- dežela** -le, ž – v smislu →podeželja območje zunaj mestnega okolja z značilnimi zunajmestnimi dejavnostmi. Izraz je verjetno nastal iz besede *držela*, kar je ohranjeno pri starejših prekmurskih piscih, to pa je besedotvorna različica od *država*, izpeljane iz glagola *držati*. *splošna geografija, jezikoslovje*
- dèžen** -žna -žno, prid. – nanašajoč se na →dež. *jezikoslovje*
- dèžni faktor** -žnega -ja, m – glej dežni faktor. *klimatogeografija, meteorologija*
- dèžni gòzd** -žnega -a, m – glej gozd, dežni. *fitogeografija*
- dežnica** -ce, ž – voda iz padavin, v kateri še niso raztopljene snovi iz tal. Izraz izhaja iz samostalnika *dež*, ta pa iz praslovanske besede *dbžd'b*, ki se je razvila iz praindoevropske zloženke *dus-diu-* s prvotnim pomenom 'slabo nebo'. *hidrogeografija, jezikoslovje*

diferencialna rénta -lne -nte, ž – glej renta, diferencialna. Izraz diferencialen pomeni 'razločevalen, razlikovalen' in je prevzet iz poznolatinskega pojma *differentialis* v enakem pomenu. Ta je izpeljan iz latinskega glagola *differre* v pomenu 'razlikovati se', kar je sestavljena iz latinske predpone *dis-* v pomenu 'raz' in glagola *ferre* v pomenu 'nesti'. *ekonomija, gospodarska geografija, jezikoslovje*

dihotómični modél -čnega -a, m – glej model, dihotomični. Izraz dihotomičen je zloženka iz izpeljank iz grških besed *dicha*, ki pomeni 'dvojen', in *tome*, ki pomeni 'rez'. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

dímnica -ce, ž – preprasta eno- ali večprostorna lesena kmečka hiša z ognjiščem ali pečjo brez dimnika v prostoru, v katerem so ljudje tudi bivali. Izvor imajo vsaj v srednjem veku. Pri nas so bile tovrstne hiše pogoste na prelomu iz 17. v 18. stoletje, najdlje, do konca 19. stoletja, pa so se obdržale na Pohorju; od tod izraz *pohorska dimnica*, ki ga uporablja arhitektura stroka. Izraz izhaja iz besede *dim*, ki je nastala iz praindoevropske besede *dhuHmo-* (baza *dheuH-* pomeni 'kaditi se, prašiti se, pihati'), iz česar so tudi staroindijski izraz *dhuma-* v pomenu 'dim, sopara', grški izraz *thymos* v pomenu 'duša', latvijski izraz *fumus* in praslavanski izraz *dymъ* (oba pomenita 'dim'). *spomeniško varstvo, arhitektura, jezikoslovje*

dislocirani industrijski obrát -nega -jskega -a, m – majhno in delovno intenzivno industrijsko podjetje, ki je s sorodnimi obrati ponavadi razpršeno po odmaknjenih podeželskih predelih. Pri nas so bili največkrat postavljeni v okviru pomoči večjih industrijskih gigantov → manj razvitim območjem, kjer so uspešna podjetja ustanavljala podružnične tovarne. Prevladujoče zvrsti so majhne tekstilne tovarne, razni obrati → živilske industrije (za predelavo → sadja, → zelenjave in → zdravnih rastlin) ter podjetja drobnega gospodarstva, ki nadomeščajo različne tradicionalne obrti. Glavni problem je v dejstvu, da nudijo zaposlitev le posameznim delom celotnega potencialnega delovnega kontingenta, zato je v prizadevanjih po ohranjanju poselitve prostora njihov pozitivni učinek samo delen in največkrat kratkotrajen. Izraz dislociran je izpeljan iz latinske predpone *dis-*, ki pomeni 'ločitev' in izpeljanke iz besede *locus*, ki pomeni 'kraj'. V tej zvezi pomeni torej 'premestitev, razmestitev, porazdelitev'. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

dístrična tlà -čnih tal, množ., s – glej tla, distrična. *pedogeografija*

dišávnice -vnic, množ., ž – → kulturne rastline, bogate z dišavnimi snovmi, ki so pomembne pri pripravljanju hrane in v nekaterih vejah → živilske industrije. Med najpomembnejšimi so vanilja, muškatin orešek, nageljnova žbica in cimret, ki se pridelujejo

v tropskem pasu. Njihovo pridobivanje je bilo nekoč tako pomembno, da je bilo pomemben dejavnik kolonialnih teženj nekaterih evropskih držav (Nizozemska je zavojevala Moluke, imenovane tudi Dišavni otoki), danes pa se pridobivajo predvsem na nekaterih otokih in otočjih, ki so v njihovo pridelavo bolj ali manj specializirani. Izraz je izpeljan iz glagola *dišati*, ki je bil kot *dyšati* v pomenu 'dihati' znan že v praslavščini. Razvil se je iz indoevropske baze *dheus-* v pomenu 'pihati, dihati, prašiti'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

divjád -i, ž – vse prosto živeče, divje lovne živali, ki uživajo z zakonom določeno varstvo. Varstvo in gojitev divjadi obsega ohranjanje in izboljševanje njenih življenjskih razmer, vzdrževanje ustreznega števila in vrst, gradnjo krmišč in krmljenje, raziskovalno in vzgojno-izobraževalno delo ter tudi → lov. Razlikujemo *veliko divjad* (medved, ris, jelenjad, srnjad, kozorog, gams ipd.) ter *malo divjad* (lisica, zajec, polh, jerebica, fazan, divji petelin ipd.). V različnih delih sveta je še cela vrsta drugih divjih živalskih vrst (predvsem sesalcev in ptičev). Izraz je v tesni zvezi s pridevnikom *divji*, izpeljanim iz praslavske besede *divъ*, ki pomeni 'zli duh, demon'. *gospodarska geografija, jezikoslovje*

divjína -ne, ž – 1. nenaseljeno in nekulturno območje. 2. v varstvu narave območje, kjer prevladuje neokrnjena narava, za razliko od naravnih rezervatov, kjer so za ohranitev določenih rastlinskih in živalskih vrst potrebni strogi varovalni ukrepi. Izraz je v tesni zvezi s pridevnikom *divji*, izpeljanim iz praslavske besede *divъ*, ki pomeni 'zli duh, demon'. Sopotenke so → prvobitna pokrajina, *naravna pokrajina*, *nedotaknjena pokrajina*, *deviška pokrajina* in → prapokrajina. Primerjaj → anekumena. *splošna geografija, varstvo narave, jezikoslovje*

dnéвне migrácije -vnih -cij, množ., ž – glej migracije, dnevne. *gospodarska geografija, geografija naselij, sociologija*

dnína (iz praslavščine) -ne, ž – 1. delo na kmetiji, ki ga opravlja najet delavec, plačan na dan (ime!). Tisti, ki opravljajo dnino, se imenujejo *dninarji*, ženske pa *dninarice*. V novejšem času je pri nas *dninarjenje* že skoraj povsem izginilo. Izraz izhaja iz besede *dnina*, izpeljane iz izraza *dnъ* v pomenu 'dan', ki je prvotno označeval, kolikor zmore človek na dan storiti. Ponekod se je za dnino uporabljali ljudski izraz *tabrh* (iz nemškega izraza *Tagwerk*), v zahodni Sloveniji pa je bil razširjen izraz *žernada*. 2. v Trenti del → pašnika ali → gozda, v katerem se je → živina vsak dan menjala na paši. *zgodovina, agrarna geografija, jezikoslovje*

do (urdujsko oziroma hindujsko) – 1. zemljišča na Indijski podcelini, ki omogočajo dve žetvi na leto. 2. sistem nadvelnetnega kolobarjenja na Indijski podcelini. *agrarna geografija, regionalna geografija*

- dóba gózda, obratoválna** -be -zda -lne, ž – glej obratovalna doba gozda. Izraz *doba* je bil v enaki obliki v praslovanščini znan v pomenih 'obdobje, oblika', izpeljanem iz indoevropskega korena *dhabh-* v pomenu 'primeren, ugoden čas'. *gozdarstvo, jezikoslovje*
- dóbni etát** -bnega -a, m – glej etat, dobni. *gozdarstvo*
- dobráva** (iz praslovanščine) -ve, ž – 1. ljudsko ime za →gozd, ki ga sestavlja po večini hrast dob. 2. valovito, deloma z →drevjem poraslo ravninsko območje. Praslovanska beseda *dobrava* je izpeljana iz praslovanske besede *dobъ*, ki pomeni 'listnato drevo, hrast'. *splošna geografija, fitogeografija, jezikoslovje*
- dodána vrédnost** -ne -i, ž – vrednost, enaka bruto vrednosti proizvodnje (pridelave), zmanjšani za *vmesno porabo*, to je za vrednost proizvodov in storitev, ki jih proizvajalec (pridelovalec) porabi pri proizvodnji (pridelavi) in prodaji. *ekonomija, gospodarska geografija*
- dodátki, krmni** -tkov -mnih, množ., m – glej krmni dodatki. Izraz dodatek je izpeljan iz glagola *dati*, dovršne oblike glagola *dati*. Praslovansko *dati* v enakem pomenu, sedanjik *damъ*, se je razvil iz indoevropskega korena *doH-* v pomenu 'dati'. *agronomija, jezikoslovje*
- dohódek** -dka, m – 1. denarna vsota, ki jo kdo v določenem razdobju prejme za svoje delo. 2. uspeh kake pridobitne dejavnosti v določenem razdobju, izražen v denarju. 3. novo ustvarjena vrednost v družbenopolitični skupnosti v določenem razdobju, izražena v denarju. Beseda dohodek je še v 16. stoletju pomenila 'dajatev, davek, ki ga kmetje prinesejo gospodu'. Izpeljana je iz slovenskega izraza *dohod* v pomenu 'prihod'; prvotni pomen je torej 'tisto, kar pride'. *jezikoslovje*
- dohódek, katástrski** -dka -skega, m – dohodnina od →kmetijstva, po posameznih →parcelah izračunana na podlagi njihove velikosti, →zemljiške kategorije in zemljiške →bonitete za celotno →kmetijo, namenjena predvsem zajemanju davčnih obveznosti →kmečkega prebivalstva. Katastrski dohodek je namreč temelj za obdavčevanje in tudi plačevanje različnih prispevkov, ki jih drugi davčni zavezanci plačujejo iz dohodka na temelju redne zaposlitve ali drugih dejavnosti. *geodezija, pravo*
- dohódek, paritétni** -dka -tnega, m – dohodkovna usklajenost, po kateri v okviru celotnega državnega gospodarstva navadno izraža zahtevo kmetijski sektor. Da →kmetovalec ostane na →kmetiji in na njej sodobno, poklicno kmetuje, mora imeti takšen zaslužek, da mu zagotavlja primerno kakovost življenja in razvoj temeljne dejavnosti. Paritetni dohodek je odvisen od velikosti kmetije ter osebne in družbene →produktivnosti, ki opredeljuje življenjsko raven ljudi v določeni državi. Je rezultanta mnogih dejavnikov zunaj (odnos vhodnih in izhodnih cen, raven prodajnih cen na domačem in tujem trgu, družbene materialne spodbude kmetijstvu, davčna politika) in znotraj (velikost kmetije, intenzivnost pridelave, pridelovalna usmerjenost, stopnja specializacije itd.) kmetije. Spreminja se skladno z rastjo produktivnosti v kmetijstvu, z življenjsko ravnijo celotnega produktivnega prebivalstva in z razvojnimi poudarki v kmetijstvu. Pri nas je s politiko paritetnega dohodka potrebno popravljati dohodek na kmetijah zaradi razlik v produktivnosti evropskega in slovenskega kmetijstva (ta je nižja predvsem zaradi zaostajanja procesa koncentracije zemljišč) ter razlik med censkimi škarjami med evropskim in slovenskim kmetijstvom (kar je predvsem posledica našega splošnega gospodarskega stanja). Sopomenka je sorazmerni dohodek. *agrarna ekonomika*
- dohódek, sorazmétni** -dka -nega, m – glej paritetni dohodek. *agrarna ekonomika*
- dokumentácija, lokacijska** -je -jske, ž – glej lokacijska dokumentacija. Izraz dokumentacija je izpeljan iz besede *dokument*, ki je prek nemškega *Dokument* prevzeta iz latinskega *documentum* v pomenu 'primer, vzor, dokaz', izpeljanega iz latinskega glagola *docere* v pomenu 'pokazati, dokazati'. Današnji pomen 'uradni papir' se je razvil iz enakega srednjo-latinskega izraza in temelji na klasičnem latinskem pomenu 'dokaz'. *urbanizem, jezikoslovje*
- dolénjska hiša** -njske -še, ž – glej hiša, dolenjska. *spomeniško varstvo, arhitektura*
- dólg** (iz indoevropskega prajezika) -a -o, prid. – takšen, ki ima med dvema skrajnima koncema razmeroma veliko razsežnost; nasprotje od kratek. Izraz dolg v tem pomenu prek praslovanskega *doHgh-* izhaja iz indoevropskega pojma *dlGHgh-* v pomenu 'dolg, razvlečen', ta pa je izpeljan iz indoevropske baze *delH-gh-*, ki pomeni 'dolg, raztezati se'. *jezikoslovje*
- dólga njíva** -lge -ve, ž – glej njiva, dolga. *agrarna geografija*
- dólga vás** -lge -i, ž – glej vas, dolga. *geografija naselij, zgodovina*
- dóm** (iz praslovanščine) -a, m – človekovo bivališče in drugi spremljajoči objekti, ki sestavljajo formalno in funkcijsko celoto. Razlikujemo →kmečke in *nekmečke* domove. Izraz dom ima praslovanski izvor (beseda *domъ* pomeni 'dom, hiša'), ki izhaja iz praindoevropskega izraza *domu-* v pomenu 'hiša, bivališče', iz katere so izpeljane sopomenke v grščini (*domos*), latinščini (*domus*) itd. *agrarna geografija, geografija naselij, jezikoslovje*
- dóm, kméčki** -a -čkega, m – glej kmečki dom. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*
- domàč** -a -e, prid. – 1. nanašajoč se na →dom. 2. tisti, ki živi, rase ob človeku oziroma pod njegovim nadzorstvom. *jezikoslovje*
- domáča obrt** -če -i, ž – glej obrt, domača. *etnologija, agrarna geografija*

domáče žívalí -čih -li, množ., ž – glej živali, domače.

agronomija, gospodarska geografija

domačija -je, ž – 1. glej kmetija 2. kmečki dom. Izraz izhaja iz besede *dom*, ki ima praslovanski izvor (*domъ* pomeni 'dom, hiša'), ta pa izhaja iz praindoevropskega izraza *domu-* v pomenu 'hiša, bivališče'.

agrarna geografija, etnologija, jezikoslovje

domačija, mála -je -le, ž – skupina stavb z vsemi značilnostmi → kmečkega doma, ki pa je zaradi nižjega socialnega položaja (nekdanji *kajžarji*, → bajtarji, → gostači, ...) skromnih dimenzij; tudi številom stavb je manjše. Razen → kajžarskih naselij so bile male domačije značilne tudi za prve delavske razširitve → podeželskih naselij. *geografija naselij, arhitektura*

domačija, uskóška -je -ške, ž – posebna oblika → kmečkega dvorišnega doma s kvadratnim tlorisom, kjer so stavbe razporejene okrog osrednjega → dvorišča; najdemo jo še ponekod na Gorjancih in v povirju Kolpe. Izoblikovali so jo Uskoki, ki so se tam naselili v drugi polovici 15. in v prvi polovici 16. stoletja kot prebežniki pred Turki. Ker so bili kmetje in vojaki hkrati, so domačije gradili po vzorih iz osrčja Balkana in so bile nekakšne samostojne utrdbе, deloma lesene, deloma zidane. *arhitektura, zgodovina, geografija naselij*

domestifikácija (iz latinščine) -je, ž – vzgoja → udomačenih živali in → kulturnih rastlin iz divjih vrst. S *plemenskimi izborom* daje človek prednost nekaterim mutacijskim rasam ali križanim oblikam, oziraje se na lastnosti, ki jih želi, na primer obilnejši pridelek, uporabnost za pomoč pri delu, lepota ipd. Izraz izhaja iz novejšega latinskega glagola *domesticare* v pomenu 'udomačiti', izpeljanega iz latinske besede *domesticus*, ki pomeni 'domač'. Slovenska sopomenka je → udomačevanje. *agronomija, jezikoslovje*

dominánte (iz latinščine) -nant, množ., ž – tisti arhitekturni objekti, ki kot najbolj kakovostni dosežki ali kot posebne oblike predstavljajo dodatne pokrajinske vrednote ali pa gre le za izstopajoča znamenja v določenem prostoru. Individualno izoblikovane in razpostavljene lahko stoje na izbranih položajih, lahko so vrhunski dosežki in obenem merila v hierarhiji arhitekturnega oblikovanja (v → pokrajini ali → naselju), lahko pa so tudi izjemne in vidno najbolj poudarjene oblike stavb v določenem okolju. Vse te vrednosti morajo biti hkrati tudi razpoznavne kot simbolne, kulturno zgodovinske, drugače pomenske ali splošno poznane izjemne vrednote. Izraz dominanta je izpeljan iz latinskega glagola *dominare*, ki pomeni 'vladati, obvladovati, prevladovati'. *arhitektura, jezikoslovje*

dominikálno zemljišče -lnega -šča, s – glej zemljišče, dominikalno. *zgodovina*

donòs -a, m – 1. pridelek na določenem zemljišču v določenem razdobju. Izraz je izpeljan iz glagola *nesti*,

ki je prek praslovanskega izraza v enakih obliki in pomenu izpeljan iz indoevropskega korena *Hnek-* v pomenu 'doseči, zgrabiti, nesti'. 2. uspeh kake pridobitne dejavnosti v določenem razdobju, izražen v denarju; dohodek. *jezikoslovje*

donòs, gózdni -a -zdnega, m – gozdni pridelek glede na čas, način in vrsto izkoriščanja → gozda. Razlikujemo *glavni*, *postranski*, *slučajni* in *vmesni* gozdni donos. *gozdarstvo*

donòs, hektárski -a -rskega, m – glej hektarski pridelek. *agronomija, agrarna geografija*

dopolnílen -lna -lno, prid. – takšen, tisti, ki kaj dopolni, dopolnjuje. Izraz je izpeljan iz besede *poln*, ki izhaja iz praslovanskega pojma *plynъ* v enakem pomenu, ta pa iz indoevropskega *plHno-*, prvotno trpnega deležnika glagola s pomenom 'polniti, nalivati, stresati'. Indoevropska baza je *pelH-* v pomenu 'liti, izlivati, polniti, stresati'. *jezikoslovje*

dopolnílna kmetíja -lne -je, ž – glej kmetija, dopolnilna. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

dopolnílne dejávnošti na kmetíji -lnih -sti -ji, množ., ž – glej dejavnosti na kmetiji, dopolnilne. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

dopolnílni posévek -lnega -vka, m – glej posevek, dopolnilni. *agronomija*

dopolnílno kmetovánje -lnega -nja, s – glej kmetovanje, dopolnilno. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

dosévek, vméni -vka -snega, m – glej vmesni dosevek. Izraz dosevek je izpeljan iz glagola *dosejati* v pomenu 'dodatno, zraven posejati'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

dovoljénje, grádbeno -nja -nega, s – glej gradbeno dovoljenje. Izraz dovoljenje je izpeljan iz glagola *dovoliti*, ta pa je verjetno prevzet iz češkega glagola *dovolit* v pomenu 'dovoliti dopustiti', kar je sestavljeno iz predpone *do* in refleksa praslovanskega glagola *voliti*, v čemer se ohranja vzročni pomenski odtenek 'povzročati, da hoče, želi'. *urbanizem, arhitektura, jezikoslovje*

dóvška híša -vške -še, ž – glej hiša, dovška. *spomeniško varstvo, arhitektura*

downland (angleško) – 1. odprt prostor blagih, prevladujoče apneniških vzpetin na jugu in jugovzhodu Anglije, v katerem prevladuje brezdrevesna pokrajina, večinoma izrabljena za → pašnike. 2. pokrajina srednjevisokoraslih → travnikov v Avstraliji in na Novi Zelandiji. *agrarna geografija, fitogeografija*

drága (iz praslovanščine) -ge, ž – 1. v Beli krajini ljudski izraz za → vrtačo z njivo na dnu. 2. majhna, ponavadi stranska dolina. 3. majhen, ozek zaliv. Izraz izvira iz praslovanske besede *dorga*, ki je verjetno soroden s praslovanskim glagolom *dragnoti*, 'drgniti, odtrgati, izkrčiti'; torej je prvotno označeval 'izkrčeno mesto'. *geomorfologija, jezikoslovje*

drčá (iz praslovanščine) -če, ž – plitva vdolbina na strmih pobočjih, namenjena spravilu lesa iz odda-

- ljenih in težko dostopnih delov gozda proti dolini. Ponekod se les v zimskem času spravlja po zasneženih in zaledenelih drčah. Z uvajanjem težke mehanizacije in gradnjo gozdnih cest drče izgubljajo pomen. Izraz izhaja iz praslovanskega glagola *dbrkati*, ki se je razvil iz besede *dbrsati*, kar pomeni 'delati hitre gibe'. *gozdarstvo, geomorfologija, jezikoslovje*
- drča, žična** -če -čne, ž – gozdarska žičnica z vrvjo, po kateri tovor drsi zaradi lastne teže. *gozdarstvo*
- drenáža** (iz francoščine) -že, ž – →osuševanje zemljišč z odvajanjem vode po umetnih jarkih ali podzemnih ceveh, ki se izvaja posebno pri izvajanju hidromelioracij. Izraz izhaja iz francoske besede *drainage*, ki pomeni 'odvajanje odvečne vode'. *agronomija, jezikoslovje*
- drevésen** -sna -sno, prid. – nanašajoč se na drevo ali →drevje. Izraz *drevo* izhaja iz praslovanske besede *dervo* v pomenu 'drevo', ta pa je nastal iz praindoevropske sopomenke *deru-* oziroma *doru-*, kar je domnevno prvotno pomenilo 'hrast'. *jezikoslovje*
- drevésna etáža** -sne -že, ž – 1. sloj drevesnih krošenj istih višin. Sopomenka je drevesni sloj. 2. določena plast →drevja. *fitogeografija*
- drevésna mēja** -sne -je, ž – glej meja, drevesna. *fitogeografija*
- drevésni pás** -snega -u, m – glej pas, drevesni. *varstvo okolja, krajinska arhitektura*
- drevésni slòj** -snega -a, m – glej drevesna etaža. *fitogeografija*
- drevésnica** -ce, ž – prostor za gojitev drevesnih sadik, ki se rabijo za nasade v →sadovnjakih (*sadna drevesnica*) in parkih, v *gozdnih drevesnicah* pa tudi za →pogozdovanje. Izraz izhaja iz besede *drevo*, ta pa iz praslovanske besede z enakim pomenom *dervo*. *agronomija, gozdarstvo, jezikoslovje*
- drévje** (iz praslovanščine) -vja, množ., s – vrst lesnatega rastlinstva, ki, zakoreninjeno v tleh, rase v višino z močnimi, različno oblikovanimi deblji. Razlikujemo *listavce* in *iglavce*. Izraz se uporablja še v zvezah *gozdno, sadno, parkovno, okrasno, eksotično, avtohtono, samoraslo* itd. Izraz *drevje* je množinska oblika besede *drevo*, ki izhaja iz praslovanske besede *dervo* v pomenu 'drevo', ta pa je nastal iz praindoevropske sopomenke *deru-* oziroma *doru-*, kar je domnevno prvotno pomenilo 'hrast'. *fitogeografija, gozdarstvo, jezikoslovje*
- drevnína** -ne, ž – 1. skupen izraz za →drevje in →grmovje. 2. lesna masa nadzemnega dela drevesa. *fitogeografija, gozdarstvo*
- drobítev zemljišč** -tve -mljišč, ž – proces delitve posameznih →parcel in →zemljiških kosov na manjše enote, ki se dogaja zaradi reliefnih razmer in zaradi →dedovanja, ter delitev posameznih →kmetij na manjše obrate zaradi (neustrezne) →dedovalne politike. Pri nas je drobitev zemljišč še vedno tako zelo razširjena, da negativno vpliva na gospodarnost pridelovanja. Izraz drobitev je izpeljan iz glagola *drobiti*. Praslovansko *drobiti* v enakem pomenu je ponavljalni glagol iz indoevropske baze *dhrebh-* v pomenu 'drobiti, mleti'. Sopomenka je parcelacija, vendar njene uporabe zaradi premajhne jasnosti ne priporočamo. *agrarna ekonomika, pravo, jezikoslovje*
- drobníca** -ce, ž – skupen izraz za ovce in koze; za njihovo rejo je povsod po svetu značilna ekstenzivna paša. Beseda drobnica je izpeljana iz izraza *droben*, ker so ovce in koze v primerjavi z govedom drobne živali. *agronomija, jezikoslovje*
- dróge** (iz francoščine) drog, množ., ž – 1. surovine rastlinskega ali živalskega izvora, iz katerih se po raznih postopkih pridobivajo *zdravila*. 2. snovi, ki izzovejo dobro počutje ali stanje omame, tako imenovana *mamila*. Med →kulturnimi rastlinami, ki se uporabljajo za oba namena ali pa le za enega izmed njiju, velja kot posebej pomembne navesti mak (za opij ter njegova destilata morfij in heroin), indijsko konopljo (za marihuano in hašiš) in koko (za kokain). Izraz droga je prevzet iz francoske besede *drogue*, ki pomeni 'surovina v farmaciji' ali 'slabo zdravilo', to pa izhaja iz srednjenizozemskega izraza *droge* v pomenu 'posušena snov', kar je posamostaljeno ali pridevnik s pomenom 'suh, posušen'. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*
- drugóten** -tna -tno, prid. – sopomenka za sekundaren, to je takšen, ki je po vrednosti na drugem mestu ali se po pomenu pojavi za prvim, glavnim. Izraz je izpeljan iz pridevnika *drugi*. Praslovansko *drugъ* v pomenu 'drug, ne ta' se je pomensko razvilo iz praslovanskega *drugъ* v pomenu 'tovariš, prijatelj, sopotnik'. *jezikoslovje*
- drugótné grúde** -tnih grud, množ., ž – glej grude, drugotne. *agrarna geografija*
- drugótni zasélek** -tnega -lka, m – glej zaselek, drugotni. *geografija naselij, zgodovina*
- drúžben** -a -o, prid. – nanašajoč se na družbo, skupnost ljudi in celotnost njihovih odnosov. Družba je lahko organizirana na določen gospodarski in politični način. Izraz *družba* je izpeljan iz glagola *družiti*, v enakih obliki in pomenu znanega že v praslovanščini, kjer je izpeljan iz besede *drugъ* v pomenu 'tovariš, prijatelj, sopotnik' in je torej prvotno pomenil 'narediti za tovariša, prijatelja, sopotnika'. *jezikoslovje*
- drúžbena geografíja** -ne -je, ž – glej geografija, družbena. *splošna geografija*
- drúžbeno-gospodárska sestáva** -no -rske -ve, ž – glej sestava, družbeno-gospodarska. *sociologija, agrarna ekonomika, agrarna geografija*
- družboslòvje** -vja, ž – 1. glej sociologija. 2. splet ved, ki urejajo in razlagajo pojave zgodovinsko-družbenega življenja (država, pravo, jezik, religija,

umetnost, gospodarstvo). Nekateri vidijo v tej opredelitvi nasprotje *naravoslovja*. Glavne družboslovne vede so →sociologija, →zgodovina, *politologija*, *filozofija*, *pedagogika*, *umetnostna zgodovina*, *literarna veda* in →jezikoslovje. Izraz družboslovje je zložen iz *družba* in *-slovje*, pripone v zloženkah v pomenu 'znanost o ...', kar je izpeljano iz cerkvenoslovskega glagola *sloviti* v pomenu 'govoriti', ki izhaja iz cerkvenoslovske besede *slovo* v pomenu 'beseda'. *sociologija, jezikoslovje*

družina (iz praslovanščine) -ne, ž – sorodstveno tesna skupina ljudi s skupnimi interesi. Izraz izhaja iz praslovske besede *družina*, ki je množinska oblika izraza *drugъ* v pomenu 'sopotnik, prijatelj, tovariš'. *sociologija, jezikoslovje*

družina, velika -ne -ke, ž – 1. arhaična oblika družinske skupnosti, ki jo poleg klasične družine staršev in otrok sestavljajo tudi krvni sorodniki, njihovi zakonci ter otroci; vsi so povezani v delovni in gospodarski skupnosti, katerih vez temelji na skupni, nedeljivi družinski lastnini. Kot preostanek nekoč pogostih skupnosti so se velike družine obdržale v nekaterih deželah na nižji razvojni stopnji, s prevladujočo vlogo kmetijstva in tam, kjer je ali je bila prevladujoča organiziranost v plemenski skupnostih. V naši bližini je velika družina še vedno razširjena na Kosovu in v Črni gori. 2. gospodarska skupnost, ki jo poleg →jedra družine (gospodar, zakonec, naslednik) sestavljajo tudi stari starši in vsi otroci. Posamezni člani so lahko zaposleni na kmetiji ali v drugih dejavnostih, na podlagi tega pa je mogoče izvesti družbeno-gospodarsko klasifikacijo gospodinjstev. Zaradi medgeneracijskega trganja finančnih vezi so tovrstne velike družine tudi pri nas vse redkejše, še posebno v urbaniziranem okolju. *sociologija, socialna geografija*

družinska -nski -nsko, prid. – nanašajoč se na →družino. *jezikoslovje*

družinska kmetija -nske -je, ž – glej kmetija, družinska. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

družinsko jédro -nskega -dra, s – glej jedro družine. *sociologija, agrarna geografija*

drvník -a, m – →gozd z drevjem, primernim le za pripravo drv. Na Gorenjskem se zanj uporablja izraz *drvošec*. *gozdarstvo, jezikoslovje*

država, agrárna -ve -rne, ž – glej agrarna država. Izraz država izhaja iz praslovskega pojma *država* v prvotnem pomenu 'drža, držanje skupaj, obstojnost', kar je izpeljano iz praslovskega glagola *držati*, ki temelji na indoevropski bazi *dheregh-* v pomenu 'držati'. *gospodarska geografija*

državno plánsko kmetijstvo -vnege -nskega -jstva, s – glej kmetijstvo, državno plansko. *ekonomija, agrarna geografija*

dvó- (iz praslovanščine) – predpona, ki se uporablja v zvezah s pomenom dva. Izraz *dva* izhaja iz praslovske besede *dvva*, ta pa se je razvil iz praindoevropskega izraza *duuoH*. Enakovredno se uporablja tudi različica *dve-*. *jezikoslovje*

dvókápnica -ce, ž – streha z dvema nagnjenima ploskvama za odtok vode. *arhitektura*

dvólastništvo -štva, s – zemljiška posest državljane države v drugi državi, nastala ob ustanavljanju novih državnih skupnosti, ko so se pojavile nove razmejitve. Pravica uporabe je lahko onemogočena ali otežena, lahko pa je brez večjih omejitev zagotovljena s posebnimi meddržavnimi sporazumi. Uporabniki ponavadi razen mejnih prehodov višjih ravni uporabljajo posebne, tako imenovane *kmetijske* ali *dvolastniške mejne prehode*, namenjene samo njihovi kmetijski dejavnosti. V Sloveniji je pojav dvolastništva pogost ob mejah z Italijo ter z Avstrijo, predvsem v reliefno manj razgibanem svetu, v novjšem času pa ga je mogoče zaznati tudi ponekod ob državni meji s Hrvaško. Izraz je sestavljenka iz predpone *dvo-* in besede *lastništvo*. *pravo, agrarna geografija*

dvópólje -lja, s – predvsem v srednjem veku v Evropi pogost sistem izrabe →njiv, pri čemer so bila obdelana zemljišča posameznih kmetovalcev razdeljena na dva približno enaka dela, tako da je bila v določenem letu polovica zemljišč obdelana (prevlada ozimnih žit), druga polovica pa je ostala v →prahi, nakar se je naslednje leto obdelovalni režim zamenjal. Posamezen kos →poljine je bil obdelan v naslednjem zaporedju: prvo leto praha, drugo leto ozimno žito, tretje leto praha, četrto leto ozimno žito itd. Izraz je sestavljenka iz predpone *dvo-* in besede *polje*. *agrarna geografija, agronomija, zgodovina*

dvór (iz nemščine in praslovanščine) -a, m – 1. arhaičen izraz za →kmečki dom, prevzet iz nemščine. Uporablja se tudi oblika *dvorec*. Izvor izraza je potrebno iskati v praindoevropski besedi *dhuro-*, ki je prvotno označevala 'tisto, ker je za vrati' oziroma 'prostor ali zgradbo za ogrado'. Od tod se je razvila tudi praslovska beseda *dvorbъ*, ki pomeni tako 'hiša' kot 'dvorišče' (glej drugi pojem). 2. ponekod izraz za →dvorišče znotraj →kmečkega doma. 3. ograjen prostor ob →hlevu, namenjen na prosto izpuščeni →živini. *jezikoslovje, agrarna geografija*

dvorišče, kmečko -šča -čkega, s – glej kmečko dvorišče. Izraz dvorišče je izpeljan iz besede *dvor*. Praslovska *dvorbъ* pomeni tako 'hiša' kot 'dvorišče'. *geografija naselij, geodezija, jezikoslovje*

dvoriščni kmečki dóm -ščnega -čkega -a, m – glej kmečki dom, dvoriščni. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

dvoživkar -ja, m – glej polkmet. Beseda dvoživka je dobesedni prevod grškega izraza *amphibios*, ki označuje nekoga z dvojnimi življenjem. Amphibios

je zloženka iz besed *amphi-* v pomenu 'na dveh straneh' in *bios*, ki pomeni 'življenje'. *sociologija, agrarna geografija, jezikoslovje*

džungla (iz hindujščine) -ngle, ž – 1. težko prehodan močvirski gozd v tropih. 2. →degradiran vlažnotropski gozd. 3. zamočvirjene goščave s travo, ločjem in bambusom, ki se raztezajo ob vznožju Himalaje med Nepalom in Asamom. 4. opuščeno ali neobdelano zemljišče kot nasprotje obdelanega sveta. Pogosto so takšna zemljišča zaraščena s pritlikavim drevjem in raznolikim rastlinstvom, tudi z dolgo travo. Zato so zatočišča za divje živali. Ker izraz nima natančne opredelitve, njegova uporaba za učno-vzgojne in znanstveno-raziskovalne namene, še posebno v prvem in drugem pomenu, ni priporočljiva. Izraz je prevzet prek italijanske besede *giungla* oziroma angleške besede *jungle*, ta dva pa izhajata iz hindujške besede *jangal* ter staroindijskega korena *jangala-*, ki pa pomenita 'pustinja, neobdelan svet'. *gozdarstvo, agrarna geografija, jezikoslovje*

édafon (iz grščine) -na, m – vsi živi organizmi v tleh (*talna favna*: mikroorganizmi, mnogočlenarji, žuželke in sesalci; *talna flora*: bakterije, glive, lišaji in alge), pomembni predvsem za pretvarjanje organskih snovi v →humus, za izboljševanje talne strukture (zlasti zračnosti) ter za mešanje površinskega horizonta prsti. Lahko so tudi škodljivci, ki uničujejo različne →kulture rastline. Izraz je prevzet iz grške besede *edaphos*, ki pomeni 'tla'. *pedogeografija, biologija, jezikoslovje*

edáfske formácije -fskih -cij, množ., ž – glej formacije, edafske. Izraz edafski izhaja iz grške besede *edaphos*, ki pomeni 'tla'. *fitogeografija, pedogeografija*

efektiven (iz latinščine) -vna -vno, prid. – 1. takšen, tisti, ki dosega uspeh, rezultat. 2. dejanski, resničen. Izraz je izpeljan iz besede *efekt*, ki je prevzeta iz latinskega izraza *effectus* v pomenu 'učinek, uspeh, posledica', kar je v moškem spolu posamostaljeni pretekli trpni deležnik glagola *efficere*, ki pomeni 'izdelati', sestavljenega iz predpone *ex* v pomenu 'iz' in glagola *facere* v pomenu 'delati'. Prvotni pomen je torej 'kar je izdelano, izdelek'. *jezikoslovje*

efektivna temperatúra -vne -re, ž – glej temperatura, efektivna. *agroklimatologija*

efektivne padavine -vnih -vin, množ., ž – delež padavin, ki prodre v →prst in je dostopen ter uporaben za rast rastlin. Gre torej za ostanek vlage po izgubah zaradi izhlapevanja, na katerega vplivajo predvsem temperaturne razmere, zračna vlažnost in vetrovnost. *klimatogeografija, agrometeorologija*

efemérno nasélje -mega -lja, s – glej naselje, efemerno. Izraz efemeren je prevzet iz grškega *ephemeros* v pomenu 'kratkotrajen, enodneven', sestavljenke iz predpone *epi-* ('na, nad, pri, pod, od, ...') in besede

hemera, ki pomeni 'dan'. *geografija naselij, agrarna geografija, jezikoslovje*

EHIŠ (evidénca híšnih števílk) – pomembna evidenca geodetske službe, ki v kombinaciji s skupnim registrom prebivalstva predstavlja enega izmed temeljev informacijskega sistema pri geografičnih, agronomskih, gozdarstvenih, komunalnih, vodarnih, planarnih idr. Obsega podatke o hišnih številkah in ulicah ter podatke o pripadnosti stavb s hišno številko posameznim teritorialnim enotam v okviru naselij. EHIŠ sestavljajo kartografski prikazi, računalniško vodene baze podatkov in dokumentacija, ki se vodi za območje posameznih občin in celotne Slovenije. Centroide stavb s hišno številko določa, vodi in vzdržuje občinski (upravni) geodetski organ. Vsaka oštevilčena stavba ima za posamezno hišno številko določen po en centroid. Koordinate centroidov hiš enotno za vse občine in za Slovenijo kot celoto računalniško vodi in vzdržuje Statistični urad Republike Slovenije. Za vsako hišno številko se v EHIŠ-u vodi in vzdržuje pripadnost popisnemu okolišju, kar predstavlja povezavo z →ROTE-jem. *geodezija*

ejido (špansko) – 1. sistem zemljiškoposestne reforme v Mehiki, s katerim so veleposest →haciend spremenili v skupno, kolektivno vaško lastnino. 2. kolektivna kmečka posest, ki v nekaterih mehiških vaseh pripada vsem vaščanom in se obdeluje skupno. *agrarna geografija, regionalna geografija*

ek (urdujsko oziroma hindujsko) – obdelovalno zemljišče na Indijski podcelini, ki omogoča eno samo žetev letno. *agrarna geografija, regionalna geografija*

éko- (iz grščine) – predpona, ki pomeni 'hiša, bivališče' oziroma 'življenjski prostor'. *jezikoslovje*

ekocíd -a, m – namerno, sistematično in obsežno uničevanje naravnega ravnotežja med neživo naravo, rastlinami, živalmi in človekom. Izraz je nastal leta 1972 kot posledica vojnih zločinov Združenih držav Amerike v Indokinii. *varstvo okolja, splošna geografija*

ekológija (iz grščine) -je, ž – 1. multidisciplinarna veda, ki preučuje odnose med organizmi ter njihovim živim in neživim okoljem ter sestavo in delovanje →ekosistemov. Pojasniti skuša razporeditev in raznovrstnost življenja na Zemlji. Izraz je zloženka, za potrebe sodobne znanosti po pravilih grškega besedotvorja nastala v 19. stoletju iz besed *oikos* (izvorno pomeni 'hiša') in izpeljanke iz *logos* v pomenu 'beseda, govor, pripoved'. S poimenovanjem je bila mišljena 'znanost o gospodarjenju (v naravi)'. 2. pojem se (manj ustrezno) uporablja tudi za prikaz stanja v okolju, pri čemer zajema predvsem človekove vidike življenja, to je antropogene vplive, ki jih povzročajo proizvodnja (predvsem kmetijstvo in industrija), promet, infrastrukturno omrežje, turizem, oskrba, naselja ter druge de-ja-

- vnosti in pojavne oblike v določeni pokrajinski stvarnosti. Primerjaj →varstvo okolja. *varstvo okolja*
- ekolóška** -ški -ško, prid. – nanašajoč se na okolje, v katerem živi organizem. Izraz je izpeljan iz besede *ekologija*, zloženke, za potrebe sodobne znanosti po pravilih grškega besedotvorja nastale v 19. stoletju iz besed *oikos* (izvorno pomeni 'hiša') in izpeljanke iz *logos* v pomenu 'beseda, govor, pripoved'. *jezikoslovje*
- ekolóška niša** -ške -še, ž – skupek neživih in živih dejavnikov v okolju, ki povzroča, da lahko določena rastlinska ali živalska vrsta uspeva. Med pomembnejšimi dejavniki so zadosten prostor, primerni temperatura, svetloba, vlaga in vrednost pH, možnosti za prehranjevanje, število tekmecev, plenilcev in zajedalcev. Če so razmere v okolju skladne s telesno zgradbo, prehranjevalnimi in presnovnimi lastnostmi ter vedenjskimi vzorci določene vrste, velja, da ima ta *popolno nišo*. *varstvo okolja, biologija*
- ekolóška pokrajinska enôta** -ške -nske -te, ž – območje, za katerega so značilne svojevrstne naravne razmere, torej tip in oblika zemeljskega površja s podobnim rastlinskim pokrovom in sorodnimi ekološkimi razmerami za življenje. Značilni primeri so planota, dolina, kotlina, hribovje, gričevje, barje ipd. *varstvo okolja*
- ekolóško ravnótžje (ravnóvsje)** -škega -žja (-sja), s – glej ravnótžje (ravnovesje), ekološko. *varstvo okolja, splošna geografija*
- ekonomija** (iz grščine) -je, ž – 1. veda o gospodarstvu, ki označuje gospodarsko stvarnost, v kateri se pojavljajo omejene možnosti za uresničevanje izbranih ciljev. Veda (imenovana tudi *ekonomika*) je skupek vseh ved, ki se ukvarjajo s preučevanjem gospodarskih pojavov (*veda o narodnem gospodarstvu, ekonomika podjetja, veda o financah, ekonomska statistika, ekonomska zgodovina*, →agrarna ekonomika ipd.). 2. sopomenka za gospodarstvo, za katerega je značilno načelo smotnega delovanja, po katerem je za doseganje določene koristi treba porabiti ali vložiti čim manj sredstev. 3. manj pogosto se izraz uporablja tudi kot sopomenka za velik →kmetijski obrat. Izraz ekonomija je prevzet po zgledu nemške *Ökonomie* ali angleške *Economy*. Za potrebe sodobne znanosti je nastal po pravilih grškega besedotvorja v 19. stoletju in je zloženka iz grških besede *oikos* v izvornem pomenu 'hiša' in izpeljanke iz *nemo*, ki pomeni 'delim, imam (v oblasti)'. Prvotni pomen zloženke je torej 'vladanje v hiši', to je 'gospodarstvo'. *ekonomija, jezikoslovje*
- ekonómika** (iz grščine) -ke, ž – 1. organizacija proizvodnje, razporejanja in uporabe materialnih dobrin. 2. veda o organizaciji gospodarstva in zakonitostih njegovega razvoja. 3. ekonomičnost, gospo-

darnost. Izraz ekonomika je zloženka iz grških besed *oikos* v izvornem pomenu 'hiša' in izpeljanke iz *nemo*, ki pomeni 'delim, imam (v oblasti)'. *jezikoslovje*

- ekonómika kmetijstva** -ke -jstva, ž – glej agrarna ekonomika. *ekonomija*
- ekonómika, agrárna** -ke -rne, ž – glej agrarna ekonomika. *ekonomija*
- ekonómiska** -mski -msko, prid. – nanašajoč se na →ekonomiko; gospodarski. *jezikoslovje*
- ekonómiska geografija** -mske -je, ž – glej geografija, ekonomska. *družbena geografija*
- ekonómiski prêlog** -mskega -a, m – glej prelog, ekonomski. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*
- ékosistém** (iz grščine) -a, m – sklop odnosov med živimi organizmi samimi ter med živimi organizmi in neorgansko snovjo, ki sestavljajo ekološko enoto, torej →biocenoza in →biotop skupaj. V njej delujejo tri temeljne kategorije odnosov: *akcije* (vplivi biotopa na živa bitja), *reakcije* (vplivi živih bitij na biotop) in *koakcije* (sodelovanje), ki so gibalo razvoja celotnega ekosistema. Vsi tokovi so povezani s prenosom energije in materije (→prehranske verige). Natančne meje ekosistema je težko določiti (cel planet se lahko opredeli kot ekosistem), vendar izraz ponavadi opredeljuje manjše enote, kjer so neto prehodi (transferji) energije in materije zunaj njihovih meja ali navznoter majhni. Vendar ni ekosistem nikoli zaprt in samozadosten (sončna energija, živalski svet). Lahko je *stabilen*, pri čemer so različni sestavni deli ponavadi v medsebojnem ravnovesju, *prilagojen*, kadar se njegov razvoj počasi prilagodi na novo vpletenim zunanjim dejavnikom, ter *nestabilen*, posledica naravnih katastrof ali uničujočega delovanja človeka. Izraz je sestavljenka iz grške predpone *eko-* in besede *sistem*, prevzete prek nemškega *System* in izpeljane iz grškega *systema*, kar pomeni 'sistem, sestava' oziroma dobesedno 'sestavljena celota'. Sopomenka, uporabljena zlasti v Rusiji, je biogeocenoza. Nekateri avtorji uporabljajo daljši izraz *ekološki sistem*. *varstvo okolja, biologija, jezikoslovje*

ékosistém, kulturni -a -nega, m – 1. →ekosistem, ki ga zaradi lastnih življenjskih interesov človek goji, spreminja ter vanj vgrajuje svoja dela (kot grajene sestavine) in tehnologijo. S tem je rezultat civilizacijskih procesov. Razlikujemo tri temeljne skupine kulturnih ekosistemov: *agrarni* (obsega poljedelske kulture v najširšem smislu in je nastal s krčenjem), *ruderalni* (nastaja na zemljiščih, ki jim je človek sicer spremenil naravo, a ne pobira njihove organske produkcije) ter *urbani* (mestna in industrijska naselja s prevlado biotopov zelo skromnega rastlinstva - nekakšna kulturna puščava). Sopomenka je kulturna biogeocenoza. 2. →obdelovalno zemljišče z gojenimi (kulturnimi in okrasnimi) rastlinskimi vrstami, v katerem so tudi določene živalske vrste.

Razlikujemo *agrarne biocenoze* (poljske, vrtno, sadovnjaki in vinogradi) in *urbane biocenoze* (zelenice, parki, arboretumi). *varstvo okolja*

ekotóp (iz grščine) -a, m – manjši življenjski prostor, v katerem zaradi svojevrstne prepletenosti oblikovanosti površja, kamninske sestave, tipa prsti, vodnih razmer, podnebja in rastlinstva živa bitja živijo v enakih življenjskih razmerah. Primerjaj →biotop. Izraz ekotop je zloženka iz predpone *eko-*, prevzete in prilagojene iz grškega *oikos* v pomenu 'dom, bivališče' in izpeljanke iz pripone *-top*, prevzete in prilagojene iz grškega *topos* v pomenu 'kraj'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

êks- (iz latinščine) – predpona, ki pomeni: 1. 'proč, od-, iz-'; 2. 'nekdanji'. *jezikoslovje*

ekspozícija (iz latinščine) -je, ž – nebesna stran pobočja, ki s svojo lego napram Soncu narekuje različno stopnjo →insolacije in s tem razlike v nekaterih drugih podnebnih prvinah, kar se odraža predvsem v različni posejlosti, intenzivnosti →rabe zemljišč ter v različnih višinah →vegetacijskih pasov (zgornjih mej uspevanja →kulturnih rastlin in →gozda). Izraz izhaja iz latinske besede *expositio*, ki pomeni 'izpostavitev'. Slovenska sopomenka je izpostavljenost površja. *splošna geografija, klimatogeografija, jezikoslovje*

ekspropriácija zemljišč -je -mljišč, ž – glej razlastitev zemljišč. Izraz ekspropriacija je tujka, prevzeta iz francoske besede *expropriation*, sestavljena na podlagi latinske predpone *ex-* v pomenu 'iz, izmed, od, ...' in latinskega izraza *proprietas* v pomenu 'lastnina'. *komunalna dejavnost, pravo, jezikoslovje*

ekstenzifikácija (iz latinščine) -je, ž – zmanjševanje intenzivnosti obdelave zemljišč, predvsem zaradi pomanjkanja →kmečke delovne sile (preslojevanje in →staranje prebivalstva, česar ne spremlja ustrezna tehnična preobrazba) in prilagajanja →maksimalne →optimalni rabi zemljišč, kar ima za posledico spreminjanje →zemljiških kategorij iz bolj v manj intenzivne (na primer njiv, vinogradov in sadovnjakov v travnike, travnikov v pašnike ter različnih zemljiških kategorij v gozd). *agrarne ekonomika, agrarna geografija*

ekstenzíven (iz latinščine) -vna -vno, prid. – delujoč za večji količinski, ne pa bolj kakovosten rezultat. Izraz izhaja iz latinske sopomenke *extensivus*. Nasprotje od →intenziven. *splošna geografija, jezikoslovje*

ekstenzivna živinoréja -vne -je, ž – glej živinoreja, ekstenzivna. *agrarne geografija*

ekstenzíвне kúltúre -vnihi -tur, množ., ž – glej kulture, ekstenzivne. *agrarne geografija*

ekstenzíveni pašník -vnega -a, m – glej pašnik, ekstenzivni. *agrarne geografija, agronomija*

ekstenzíveni sadovnják -vnega -a, m – glej sadovnjak, ekstenzivni. *agrarne geografija, geodezija*

ekstenzíveno gospodárjenje z gozdóvi -vnega -nja -vi, s – glej gospodarjenje z gozdovi, ekstenzivno. *gozdarstvo*

ekstenzíveno kmetíjstvo -vnega -jstva, s – glej kmetijstvo, ekstenzivno. *agrarne geografija*

ekstenzíveno pášništvo -vnega -štva, m – glej pašništvo, ekstenzivno. *agrarne geografija*

ekstenzíveno poljedélstvo -vnega -lstva, s – glej poljedelstvo, ekstenzivno. *agrarne geografija, agrarne ekonomika*

ekstraktívno kmetíjstvo -vnega -jstva, s – glej kmetijstvo, ekstraktivno. Tujka ekstraktiven v pomenu 'nanašajoč se na pridobivanje, črpanje naravnih surovin' je prek francoskega *extractif* prevzeta in prilagojena iz latinskega *extractio* v pomenu 'izvlečenje', sestavljene iz predpone *ex-* v pomenu 'iz, izmed, od' in glagola *trahere* v pomenu 'vleči'. *agrarne geografija, jezikoslovje*

ekuména (iz grščine) -ne, ž – izvorno izraz označuje antičnim Grkom poznana obljubena območja na Zemlji, to je svet med Herkulovimi stebri (Gibraltar) ter gorovjem Taurus in reko Ind, danes pa označuje dele Zemljinega površja, ki so glede na podnebne razmere primerni za stalna naselja, v ožjem pomenu pa le stalno naseljena območja na našem planetu. Izraz izhaja iz grške besede *oikumene*, ki pomeni 'naseljeno območje'. *splošna geografija, jezikoslovje*

ekvatoriálni gôzd -lnega -a, m – glej gozd, ekvatorialni. *fitogeografija*

ekvivalént (iz latinščine) -a, m – protivrednost oziroma enakovredno nadomestilo. Izraz *ekvivalenten* pomeni enakovreden. Je sestavljena iz izpeljanke iz latinske besede *aequus*, ki pomeni 'enak', in izpeljanke iz latinskega glagola *valere*, ki pomeni 'veljati'. *jezikoslovje*

ekvivalént délovne intenzívnosti -a -vne -sti, m – metoda za ugotavljanje →delovne intenzivnosti, pri kateri izhodiščna vrednost 1 pomeni stopnjo intenzivnosti pri pridelovanju →žit. Glede na njo so vrednosti pridelovanja nekaterih drugih →poljščin, →kultur in →zemljiških kategorij naslednje: travnik 0,5; okopavine 2,0; sladkorna pesa 2,5 in vinograd 5,0. Ob upoštevanju učinkovite →kmetijske mehanizacije se vrednosti precej spremenijo in znašajo na primer za krmne rastline 2,0; okopavine 7,0; za nekatere posebne kulture celo 20 in več. *agrarne geografija, agrarne ekonomika*

ekvivalént, ôrni -a -rnega, m – skupni imenovalec za primerjavo površin različnih →zemljiških kategorij, vpeljan z namenom vrednotenja njihove produktivnosti (izražen v koeficientih). Kot rezultat različnih metod vrednotenja zaradi različne →rodovitnosti tal in različnega pomena (potenciala) zemljiških kategorij, predvsem zaradi razlik v usmeritvah →kmetijstva v posameznih deželah in različnih naravnih razmer, se pojavlja več različnih vredno-

stnih sistemov: 1. pri nas se najpogosteje uporabljajo naslednje vrednosti koeficientov: njiva 1,0; vrt 2,5; travnik 0,4; vinograd 2,5, sadovnjak 1,2; pašnik 0,1 in gozd 0,15. 2. po opredelitvah →FAO-ja je izhodišče 1,0 za njive; za stalne travnike 0,5; pašnike 0,5 in slabše pašnike 0,25. 3. po *metodi Poniatowskega* je koeficient za njive, vrtove in sadovnjake 3,0; za travnike 0,4, pašnike 0,2 in gozdove 0,15. Sopomenka je koeficient intenzivnosti obdelave. *agrarna geografija, agronomija*

ekvivalent, populacijski -a -jskega, m – ekvivalentna enota obremenjenosti okolja, ki jo prispeva en (povprečen) človek. Dnevno onesnaženje človeka se preračuna iz petdnevne potrebe po kisiku za biološko razgradnjo organskih snovi v vodi in dnevne količine odplak. Iz splošne stopnje onesnaženosti je mogoče sklepati, kolikšno število ljudi na določenem območju naj bi prispevalo k ugotovljenemu stanju onesnaženosti okolja (zlasti rek in količine odpadkov). To omogoča vrednotenje kakovosti okolja ter medsebojno primerljivost posameznih držav in pokrajin. Tako so na primer naše reke onesnažene tako močno, kot da bi na ozemlju Slovenije živelo 5 milijonov ljudi, kar je predvsem posledica čezmernega industrijskega onesnaževanja in pomanjkanja čistilnih naprav, ki bi razgradile kanalizacijske odplake večjih naselij. *varstvo okolja*

ekvivalenti, energetske -ntov -tskih, množ., m – koeficienti za izračunavanje →energetske intenzivnosti in →energetske bilance v →kmetijstvu. Vsi vnosi so preračunani v enote fosilnih goriv. Energetske ekvivalenti za posamezne vnose predstavljajo dejansko količino fosilnih goriv, izžrpanih iz zemlje, da lahko vnosi postanejo dostopni kmetovalcu, ne vključujejo pa energije, porabljene za prevoz že izdelanih nosov (na primer →mineralnih gnojil, →zaščitnih sredstev ipd.) na →kmetijo. Največkrat se uporabljajo vrednosti, povzete po Slesslerju: kg naravnega gnoja ima vrednost 336,5 gigajoulov (GJ), kg gnojnice 257,8 GJ, kg dušika 67,0 GJ, kg fosforja 14,0 GJ, kg kalija 9,6 GJ, kg mineralnega gnojila KAN 37,0 GJ, kg mineralnega gnojila NPK 6,67 GJ, kg ureje 34,0 GJ, kg sredstev za varstvo rastlin 110,0 GJ, kg močnih krmil 10,8 GJ, liter nafte 42,1 GJ, liter mešanice ali bencina 45,8 GJ, liter motornega olja ali petroleja 45,1 GJ in kilovatna ura električne energije 14,0 GJ. *varstvo okolja, agrarna geografija*

ekvivalentna teža -ntne -že, ž – skupno merilo za vrednotenje vseh pridelkov. Upošteva tako *denarne vrednosti* kot *naravne standardne vrednosti* (vsebnost beljakovin in škroba). S tem zavzema vmesni položaj med →pšeničnimi enotami (po statistiki FAO) in →žitnimi enotami (nemška kmetijska statistika). Ekvivalentne teže nekaterih pridelkov, sicer težkih 100 kg, znašajo: za pšenico 100 kg, rž

in ječmen 90 kg, koruzo 80 kg, proso 70 kg, maniok 30 kg, banane in krompir 40 kg, sladkorni trs in sladkorno peso 25 kg, sojo 170 kg in riž 110 kg. *agrarna geografija, agronomija*

elastičnost kmetijske pridelave -i -jske -ve, ž – merilo za prožnost oziroma odzivnost, ki (v odstotkih) pove, za koliko se spremeni določena spremenljivka, če se za določeno vrednost spremeni druga, z njo povezana spremenljivka. Kmetijska pridelava je dokaj neelastična, pri čemer je pomemben dejavnik →pridelovalna usmerjenost. Večje kot je →kmečko gospodarstvo, praviloma večja je elastičnost. Na majhnih →kmetijah je navadno velik delovni vložek, a hkrati malo kapitala in močna odvisnost od razpoložljivih zemljišč. Med različnimi →kmetijskimi kulturami in →zemljiškimi kategorijami je še največ možnosti za spreminjanje pridelave na →njivah, medtem ko za →travinje, →sadoxnjake in →vinograde velja, da jih je mogoče preurediti za drugo vrsto pridelave le na dolga razdobja. Z zmanjševanjem površine njiv in s povečevanjem površine →travnikov ter v zadnjem času marsikje tudi sadovnjakov in vinogradov (→pašniki so sorazmerno nepomembni, saj se jih uporablja le manjši del), se tudi v slovenskem kmetijstvu elastičnost zmanjšuje. Izraz elastičnost je tujka, prek nemškega *elastich* prevzeta iz poznolatinskega *elasticus*, kar je izpeljano na temelju grškega glagola *elauno* v pomenu 'raztezam'. *ekonomija, jezikoslovje*

element kulturne pokrajine -a -rne -ne, m – sestavni del po človeku preoblikovane pokrajine, ki v prvi vrsti odraža nasprotje od naravnih prvin in procesov. Na →podeželju je cela vrsta elementov kulturne pokrajine, od *mikro-* prek *mezo-* do *makro-elementov*, med katerimi velja izdvojiti: kultivirano zemljišče, vaška naselja in kmečko prebivalstvo. Izraz element izhaja iz latinske besede *elementum*, ki je prvotno pomenil 'prasnov' oziroma eno od štirih počel, iz katerih naj bi bilo sestavljeno vesolje: 'oganj, voda, zemlja in zrak'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

elúvij (iz latinščine) -a, m – 1. glej omica/3. Izraz izhaja iz latinske besede *eluvium*, ki pomeni 'izpralina, preperina'. 2. debelozrnata preperina, nastala neposredno iz →matične podlage. *pedogeografija*

enclosure (angleško) – 1. zgodovinski agrarni proces v Veliki Britaniji, deželah pod njenim vplivom in nekaterih drugih deželah. Zanj je značilen prehod s srednjeveškega kolektivnega →kmetovanja na skupnih vaških zemljiščih na sodobno zasebnolastniško posest. →Kmečka gospodarstva so se medsebojno razmejevala z razpoznavnimi mejami (lesene in kamnite ograde), sajenjem →živic in kopanjem jarkov. V Veliki Britaniji je ta proces vključeval tudi →komasacije razdrobljenih zemljišč ter ukinitje skupnih vaških pravic in srenjskih zemljišč,

tekel pa je na podlagi neformalnih dogovorov, zasebnih pogodb in državnega zakona. 2. v sistemu →vaškega zemljišča lastniško zaokroženo, jasno razmejeno →kmetijsko zemljišče. Slovenski izraz za tovrstno obliko je →zaprto polje. *agrarna geografija, zgodovina*

encomienda (špansko) – sistem po značaju fevdalnih delovnih odnosov v Latinski Ameriki, v katerem so iz Evrope doseljeni kolonisti dobivali zemljo hkrati s pravico prisilnega koriščenja dela avtohtonega indijanskega prebivalstva. Razen gospodarskih učinkov je bil njegov temeljni namen "civilizirati" primitivna ljudstva. *agrarna geografija, zgodovina*

energétska -tski -tsko, prid. – nanašajoč se na →energijo. *jezikoslovje*

energétska bilánca -tske -nce, ž – glej bilanca, energetska. *varstvo okolja, agrarna geografija*

energétska intenzívnost -tske -i, ž – glej intenzivnost, energetska. *varstvo okolja, agrarna geografija*

energétski ekvivalénti -tskih -ntov, množ., m – glej ekvivalenti, energetski. *varstvo okolja, agrarna geografija*

energija (iz grščine) -je, ž – količina, ki meri sposobnost za opravljanje dela ali izmenjavo toplote. Izraz je prevzet prek nemške besede *Energie* iz francoske besede *énergie*, ta pa je prevzeta prek poznolatinskega izraza *energia* iz grške besede *energeia*, ki pomeni 'delovanje, delo, moč'. *jezikoslovje*

energija, reliéfná -je -fne, ž – oznaka za relativno višinsko razliko med dvema točkama na zemeljskem površju, vezana na določeno vodoravno razdaljo. Ponavadi se izraža v naklonskih enotah, to je v stopinjah ali odstotkih. *geomorfologija*

enkláva (iz francoščine) -ve, ž – zemljišče določenega lastnika, ki je z vseh strani obdano z zemljiščem drugega lastnika. Izraz je tujka, prevzeta iz francoske besede *enclave* v pomenu 'osredeček', ki se je razvila iz poznolatinskega glagola *inclavare* v pomenu 'vključiti', ta pa iz klasičnolatinskega izraza *clavis*, ki pomeni 'ključ'. *prostorsko planiranje, jezikoslovje*

êno- (iz praslovanščine) – predpona, ki se uporablja v zvezah s pomenom 'en' oziroma 'eden'. Izraz *en* izhaja iz praslovanške besede *edimъ* v pomenu 'en, eden', ki je sestavljen iz ojačevalnega členka *ed(e)* in števnik *imъ*, ki pomeni 'en'. *jezikoslovje*

ênodôbni gozd -bnega -a, m – glej gozd, enodobni. *gozdarstvo*

ênokápnica -ce, ž – streha z eno nagnjeno ploskvijo za odtok vode. Izraz je sestavljenka, pri čemer je *kapnica* izpeljano iz izraza *kap* v pomenu 'napušč'. Praslovanško *kapъ* je prvotno pomenilo 'kapljanje' in je izpeljano iz besedotvornega predhodnika glagola *kapati* v pomenu 'kapljati'. Kap je torej prvotno del strehe, s katerega kaplja. *arhitektura, jezikoslovje*

enomérni gòzd -mega -a, m – glej gozd, enomerni. *gozdarstvo*

ênosméрни jêrmen -rnega -a, m – glej jermen, enosmerni. *agrarna geografija*

enôta -te, ž – v pričujočem delu je upoštevan le tisti besedni pomen, ki v fizikalnem smislu izraža mersko enoto ali merski sistem. Izraz enota je po zgledu nemščine ('ein, Einheit') ali italijanščine ('uno, unita') izpeljan iz števnik *en*. *jezikoslovje*

enôta živínske vléke -te -nske -ke, ž – enota, ki opredeljuje vlečni potencial posameznih →delovnih živali, zasnovana glede na moč konja, označeno z vrednostjo 1,0: pri muli je 0,9, volu 0,5, oslu 0,3 in pri kravi 0,2. V enoto živinske vleke preračunana moč povprečno velikega traktorja znaša 5 konjskih moči, hkrati pa ena konjska moč odgovarja vrednosti petih →polnovrednih delovnih moči pri ljudeh. *agrarna geografija, agronomija*

enôte, gózdnogospodárske enot -rskih, množ., ž – območja, ki se opredelijo znotraj gozdnogospodarskih območij za potrebe izdelave in spremljanja izvajanja →gozdnogospodarskih načrtov. Meje gozdnogospodarskih enot praviloma potekajo po mejah →katastrskih občin oziroma po izrazitih naravnih mejah. Površina gozdov v gozdnogospodarskih enotah je med 3000 in 6000 ha. Po potrebi se gozdne enote razčlenjujejo na *oddelke*, ki so trajna ureditvena prostorska enota. Na območjih strnjenih gozdov oddelki obsegajo med 20 in 60 ha veliko območje, drugje pa so ustrezno večji. Če je potrebno, se oddelki delijo še na *odseke*, najmanjše ureditvene prostorske enote. Odseki se oblikujejo tako, da je glede na rastišče, zgradbo gozdov ali njihove funkcije omogočeno razlikovanje ciljev in smernic na ravni *gospodarskih razredov*, v katere se združujejo gozdovi odsekov s sorazmerno enotnimi rastiščnimi razmerami ter razvojnimi težnjami. Meja odsekov naj praviloma ne bi sekala parcelni meja in praviloma naj ne bi bili manjši od 3 ha. *gozdarstvo*

enôte, hranilne enot -lnih, množ., ž – različna merila za vrednotenje in medsebojno primerjanje hranilne vrednosti različnih hranil. Razni sistemi ocenjevanja skušajo hranilno vrednost določenega hranila ovrednotiti v številkah, iz česar so izpeljani različni vrednostni ekvivalenti. Prva znana metoda so *senene vrednosti*, pozneje pa so razvili tudi metode *škrobnih enot*, *ječmenskih enot* (tudi *skandinavske hranilne enote*) ter *ovsenih enot*. Pri drugih energijskih sistemih so hranilne vrednosti izražene neposredno v joulih ali kalorijah. *agroživilstvo*

enôte, žitne enot -tnih, množ., ž – v kilograme preračunani ekvivalenti za značilne pridelke, s katerimi si pomagamo pri ugotavljanju →površinske in →delovne intenzivnosti ter →delovne produktivnosti kmetovanja. Ekvivalenti so določeni glede na hranilno vrednost in za pridelavo posameznih

pridelkov potrebnih hranil v primerjavi z vrednostjo →žit kot temeljne prehrabene enote. 100 kg žit ima vrednost ene (1) žitne enote. Vsi drugi rastlinski in živalski pridelki ter produkti se preračunavajo po leta 1970 na novo določenem ključu, a se v literaturi navedene vrednosti med seboj vendarle nekoliko razlikujejo. Nekateri navajajo žitne enote v absolutnih vrednostih in jih primerjajo glede na izbrano (različno) težo. V nadaljevanju so, razen v posebej navedenih primerih, pripisani koeficienti žitnih enot za 100 kg pridelka oziroma produkta: pšenica (1,00), rž (1,00), ječmen (1,00), oves (1,00), proso (1,00), soržica (1,00), koruza kot glavni posevek (1,00), koruza kot strniščni posevek (0,15), ajda (1,00), hmelj (5,30), konoplja za vlakna (1,40), lan za vlakna (2,50), oljna repica (2,00), sladkorna pesa (0,25), sončnice (1,50), krompir (0,25), grah (1,20), fižol (1,20), vrtno korenje (0,15), česen in čebula (0,30), paradižnik (0,30), zelje in ohrovt (0,15), paprika (0,25), črna detelja in lucerna (0,50), grašica (0,13), koruza za silažo (0,90), krmna pesa (0,20), mešanica trav in detelj (0,15), seno (0,40), travinje na pašniku (0,30), koščičasto sadje (0,30 do 0,50), olive (15,00), grozdje (0,65), konji - živa teža (7,00), govedo - živa teža (6,00), prašiči - živa teža (5,00), ovce - živa teža (6,00), perutnina - živa teža (6,00), mleko - 100 litrov (0,75), jajca - 100 komadov (0,25), volna (40,00) in med (20,00 do 40,00).

agrarna ekonomika, agrarna geografija

enôte, živalske enot -nskih, množ., ž - glej GVŽ (glava velike živine). *agronomija, agrarna geografija*

enôtni kmečki dóm -tnega -čkega -a, m - glej kmečki dom, enotni. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

entropija, agrárna -je -rne, ž - glej agrarna entropija. Izraz entropija je prevzet iz grščine in je sestavljen iz predpone *en-*, to je predloga 'v', in besede *trope*, ki pomeni 'spreminjanje, obrat'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

epirogenéza (iz grščine) -ze, ž - zelo razsežno in počasno istosmerno tektonsko dviganje ali pogre-zanje delov zemeljske skorje, pri katerem nastajajo prelomi in (ali) gube; za posledico ima premeščanje celin po našem planetu. Ustrezna sopomenka v grščini pomeni 'nastanek celin'. *geomorfologija*

erozija (iz latinščine) -je, ž - 1. v širšem pomenu vsi procesi, ki spremljajo delovanje podnebnih dejavnikov, tekočih in stoječih voda, ledenikov itd. ter odnašanje gradiva z eksogenimi procesi. Izraz izhaja iz latinskega glagola *erodere*, ki pomeni 'izjedati'. 2. v ožjem pomenu dolbenje in odnašanje gradiva, ki ju povzroča delovanje tekočih voda. Gre za enega najbolj dejavnih procesov preoblikovanja zemeljskega površja, ki se deli na celo paleto podoblik (na primer *globinska*, *bočna* in *linearna* erozija, *retrogradna* oziroma *zadenjska*

erozija, *selektivna* oziroma *prebiralna* erozija ipd.). *geomorfologija, jezikoslovje*

erozija prsti -je -i, ž - pojav, ko delovanje vode in vetra, predvsem zaradi neprimernega človekovega delovanja: →čezmerne paše, neprimerne →oranja, →krčenja in požiganja gozdov ter s travo poraslih zemljišč, povzroča pospešeno odnašanje delcev prsti zgornjega horizonta. Negativni učinki se stopnjujejo z naraščanjem in medsebojnim učinkovanjem padavin, naklona pobočij ter stopnje ogolelosti površja. Med →obdelovalnimi zemljišči so eroziji prsti najbolj izpostavljen njive z →okopavinami, najmanj pa njive s →krmnimi rastlinami. Precej odporni so tudi →travniki. Veliki zemljiški kompleksi so bolj izpostavljeni kot drobno parcelirana zemljišča. Škoda zaradi erozije prsti marsikje po svetu presega vrednost pridelka. Učinkovite metode v boju proti njej so sistematična in postopna obnova gozdov ter travnate ruše, sajenje in vzdrževanje zaščitnih →gozdnih pasov, uvajanje rastlin z razvejenim koreninskim sistemom, ki stabilizira površje, urejanje →kulturnih teras in pravilno (→konturno) obdelovanje zemljišč. Uporablja se tudi izraz *erozija tal*, ki pa ga je glede na razločke med pojmom →prst in →tla potrebno razumevati nekoliko širše. *pedogeografija, varstvo okolja*

estáncija (iz španščine) -je, ž - velika →farma v Latinski Ameriki, katere temeljna dejavnost je →ekstenzivna živinoreja. Izvorni pomen španskega izraza *estancia* je 'bivališče, stanovanje, soba' *agrarna geografija*

état (iz francoščine) -a, m - količina prirasta lesne gmote, ki je v določenem obdobju odmerjena za posek. Razlikujemo →dobni in →letni état. Najbolje je, če sta predvidena sečnja in prirast lesne gmote v medsebojnem ravnovesju. Izraz je prevzet iz francoščine, v kateri ima beseda *état* vrsto sorodnih pomenov: 'stanje, položaj, status, seznam, register', pisano z veliko začetnico - *État* - tudi 'država'. *gozdarstvo, jezikoslovje*

état, dôbni -a -bnega, m - količina lesa, ki je v →gozdnogospodarskem načrtu predvidena za sečnjo v določenem ureditvenem obdobju. *gozdarstvo*

état, létni -a -tnega, m - količina lesa, ki je v →gozdnogospodarskem načrtu predvidena za sečnjo v enem letu. *gozdarstvo*

etáža, dřevésna -že -sne, ž - glej drevesna etaža. Izraz etaža je prevzet iz francoske besede *étage*, ki pomeni 'nadstropje'. Prvotno je pomenila tudi 'stanovanje, prebivališče', kar se je prek starofrancoskega *étage* v pomenu 'bivanje' razvilo iz vulgarnolatinskega *staticum*, izpeljanke iz klasičnolatinskega glagola *stare* v pomenu 'stati, bivati, prebivati'. *fitogeografija, jezikoslovje*

etnologija (iz grščine) -je, ž - veda o načinu življenja ter materialni, družbeni in duhovni kulturi posameznih

ljudstev, narodov in posameznih →skupnosti. So-dobna etnologija preučuje zgodovinsko podobo kulture in načina življenja in pri tem upošteva sociološke in psihološke vidike. Na ravni vsakdanjega življenja etnologijo zanimajo delovanje in pomen predmetov v dnevnem življenju ter odnos ljudi do njihovega naravnega in kulturnega okolja. *Narodopisje* ali *etnografija* se po razlagah nekaterih omejuje na preučevanje evropskih ljudskih kultur in folklorne (za razliko, od neevropske etnologije, usmerjene na preučitve v čezmorskih deželah), za nekatere pa sta oba izraza sopomenka za etnologijo, tako kot izraz *narodoslovje*. Izraz etnologija je prevzet in prilagojen iz grškega izraza *ethnikos* v pomenu 'nanašajoč se na tuja plemena, poganska ljudstva', kar je pridevnik, izpeljan iz grške besede *ethnos*, ki pomeni 'pleme, narod, pogansko ljudstvo'.

etnologija, jezikoslovje

etnolóški spomeníki -ških -kov, množ., m – glej spomeniki, etnološki. *spomeniško varstvo, etnologija*

etologíja (iz grščine) -je, ž – veja →biologije, ki preučuje obnašanje živali, predvsem njihovih nagon-skih reakcij (instinkta) v določenih situacijah. Pri tem skuša opredeliti splošen vzorec obnašanja določene živalske vrste, zato se zanjo uporablja tudi izraz *živalska psihologija*. Izraz etologija izhaja iz grške zloženke iz izpeljank besed *ethos*, ki pomeni 'navada, običaj', in *logos*, ki pomeni 'nauk, beseda'. *biologija, jezikoslovje*

evapotranspirácija (iz latinščine) -je, ž – celotno vračanje vode s površja Zemlje v ozračje, ki je posledica izhlapevanja iz tal (*evaporacija*; izhaja iz latinskega *evaporatio*, ta pa iz besede *vaporis*, ki pomeni 'hlap') in iz površinskih delov rastlin (*transpiracija*; latinska sestavljenka iz predpone *trans-* in glagola *spirare*, ki pomeni 'dihati'). Je odločilnega pomena za →vodno bilanco posameznih območij. Na njeno izdatnost vplivajo predvsem temperaturne razmere, vlažnost zraka in vetrovnost (v globalnem razmerju 80 : 6 : 14). Izhlapevanje še posebno pospešujejo topli vetrovi. Razlikujemo →dejansko in →potencialno evapotranspiracijo. *meteorologija, klimatografija, jezikoslovje*

evapotranspirácija, dejánska -je -nske, ž – dejanska količina izhlapele vode z določenega dela zemeljskega površja v enem letu. Odvisno od naravnih dejavnikov je lahko majhna (v hladnih in sušnih predelih) ali velika (v toplih, vlažnih predelih z obilnimi padavinami). *meteorologija, klimatografija*

evapotranspirácija, potencialna -je -lne, ž – glede na količino padavin in temperaturne razmere možna količina izhlapele vode z določenega dela zemeljskega površja v enem letu, ki pa je zaradi različnih naravnih dejavnikov, predvsem neenakomerne razporeditve padavin tekom leta, vetrovnosti in majhne zračne vlažnosti praviloma večja od dejanskega

izhlapevanja. Navadno se ugotavlja na kvadratnem metru travljenega zemljišča, pri čemer 10 cm visoki travi vode za rast nikoli ne sme primanj-kovati. Kadar je splet dejavnikov ugoden, →dejan-ska evapotranspiracija dosega vrednost potencialne, kadar pa se pojavi pomanjkanje vlage, je njena količina manjša. Brez vetra bi se za potencialno evapotranspiracijo porabilo kar okrog 80 % prejete sončne energije. Mesečne vrednosti potencialne evapotranspiracije (*PE*) so izračunane na temelju srednjih mesečnih temperatur po Thornthwaitovi formuli:

$$PE = 16.k \left(\frac{10.t_j}{I} \right)^{a(I)},$$

kjer je z_j označena zaporedna številka posameznega meseca in letu, k je faktor, odvisen od zemljepisne širine, I kalorični indeks, odvisen od dolgotrajnih srednjih mesečnih temperatur zraka ($t^\circ C$), izračunan po obrazcu:

$$I = \left(\frac{t_j}{5} \right) \cdot 1,514,$$

$a(I)$ pa je funkcija letnega toplotnega indeksa. Izračunana višina izparele vode je izražena v milimetrih (mm). *meteorologija, klimatografija*

evrópsko kmetíjstvo -pskega -jstva, s – glej kmetijstvo, evropsko. *agrarna geografija*

évtríčna tlá -čnih tal, množ., s – glej tla, evtrična. *pedogeografija*

evtrofikácija (iz grščine) -je, ž – čezmeren priliv hranilnih snovi, zlasti fosfatov in nitratov v organski in mineralni sestavi, v stoječe in tekoče vode, kar povzroči bogat razvoj fitoplanktonskih alg in drugih mikroorganizmov. Povzročajo ga predvsem kanalizacijske odplake in izpiranje →mineralnih gnojil z →obdelovanjem tal. Govorimo o tako imenovani *kulturni evtrofikaciji*. Hkrati je evtrofikacija tudi naravni proces bogatitve hranilnih snovi v stoječih ali pomanjkljivo obnavljajočih se vodah, kar ob pospešeni rasti vodnega rastlinstva povzroča pomanjkanje kisika. Sopomenka je evtrofizacija. *varstvo okolja*

evtrofízacija (iz grščine) -je, ž – glej evtrofikacija. *varstvo okolja*

fáča (iz gotščine) -če, ž – v Ziljski dolini ljudski izraz za stanovanjsko planšarsko stavbo. Izraz je prevzet iz gotske besede *fata*, ki pomeni 'ograja, stena'. Primerjaj bajta, koča in stan. *etnologija, arhitektura, jezikoslovje*

fadama (Hausa) – →poplavna ravnica v širokih rečnih dolinah v pasu med Sudanom in Gvinejo, izpostavljena vsakoletnim poplavam. Na njej prevladuje tipično savansko rastlinstvo. *geomorfologija, fitogeografija, regionalna geografija*

fako (Hausa) – zemljišče v Sahelu, s katerega je bil z erozijo odstranjen površinski sloj prsti vse do nerodovitnega spodnjega horizonta, zato ni kultivirano in omogoča zgolj rast skromnega rastlinstva. *fitogeografija, pedogeografija, regionalna geografija*

fáktor (iz latinščine) -ja, m – število ali izraz pri množenju (množenec, množitelj) oziroma odločilna sestavina, okoliščina ali dejavnik. Izraz je tujka, prevzeta iz latinske besede *factor*, kar pomeni 'tisti, kdor nekaj dela'. Ta je izpeljana iz glagola *facere*, ki pomeni 'delati'. *jezikoslovje*

fáktor izrabe zemljišča -ja -be -šča, m – urbanistični pokazatelj razmerja med skupno bruto etažno površino objektov (stanovanjskih in spremljajočih) in neto ali bruto površino določenega območja. Sopomenka je izkoristek zemljišča. *urbanizem*

fáktor, dežni -ja -žnega, m – indeks za ugotavljanje podnebne (klimatske) sušnosti, ki ga je leta 1915 zasnoval R. Lang kot pripomoček pri opredeljevanju svetovnih →podnebnih pasov. Zato se imenuje tudi *Langov dežni faktor*. Izraža razmerje med letno količino padavin in srednjo letno temperaturo zraka za določen kraj v istem časovnem razdobju:

$$Df = \frac{\text{letna količina padavin}}{\text{srednja letna temperatura}}$$

Dežni faktor se lahko izračunava tudi za mesečna razmerja med obema parametroma. Preučevanja kažejo, da mora biti za dober pridelek njegova vrednost večja od 5. *klimatogeografija, meteorologija*

fáktorji, push - pull (iz angleščine) -rjev push pull, množ., m – dejavniki, ki pospešujejo določene inovacije v pokrajini, tako da iz določenega središča (centra) delujejo bodisi v smislu vzpodbujanja navzven (*push*) bodisi v smislu privlačnosti navznoter (*pull*). Z njimi in njihovim vrednotenjem je mogoče pojasniti večino bistvenih vzrokov za različne spremembe v pokrajini, s čimer se ukvarja tako imenovana *push - pull teorija*. *splošna geografija, ekonomija*

FAO (Food and Agricultural Organisation) – v okviru Organizacije združenih narodov 16. oktobra 1945 ustanovljena mednarodna *organizacija za kmetijstvo in prehrano*, ki ima sedež v Rimu. Njen glavni namen je nuditi finančno podporo in strokovno svetovanje različnim nacionalnim projektom s temeljnima ciljema zagotoviti večjo učinkovitost v →kmetijstvu, →gozdarstvu in →ribolovu ter izboljšati življenjske razmere za ljudi, ki se s temi dejavnostmi ukvarjajo. Od leta 1979 se vsak 16. oktober praznuje kot *Svetovni dan prehrane*. *agronomija, sociologija*

fárma (iz angleščine) -rme, ž – 1. v Ameriki in nekdanjih kolonijah razširjena oblika →družinske kmetije, na kateri se →obdelovanje zemljišč in njihova raba praviloma podrejata čim večjemu dobičku. Zato je na njej večja prostorska in gospodarska mobilnost, kar se odraža v hitrejši odzivnosti na inovacije ter izdatnejšem tveganju. Na zemljiščih pogosto prevladujejo →monokulture ali povsem tržno naravnani →kolobarji brez upoštevanja tradicionalnih vrednot. V Evropi je težnja po dobičkonosnosti v precejšnji meri omiljena. Kmetije farmskega tipa imajo okrog →kmečkega doma zaokrožene zemljiške komplekse in po značaju spadajo med →samotne domačije. Izraz *farma* je izpeljan iz angleške besede *farm*, ki pomeni 'kmetija, posestvo'. 2. v Evropi tudi izraz za specializiran živinorejski obrat z industrijskim načinom reje živali za meso, mleko ali kože; lahko je majhen, srednje velik ali velik. Predvsem slednji lahko povzročajo precejšnje okoljevarstvene probleme. Najbolj pogoste so *goveje, prašičje* in *perutninske* farme, poznamo pa še farme ovac, srebrnih lisic, činčil in še nekaterih drugih domačih ter divjih živali. Sem smiselno spadajo tudi →ribje farme. *agrarna geografija, agronomija*

fárma, ribja -rme -bje, ž – →farma/2, na kateri se ribe gojijo oziroma redijo pod skrbno nadzorovanimi okoliščinami v →ribogojnicah, →ribnikih ali zaščitnih predelih obalnih morij, v jezerih, rekah ali v njihovih ustjih. Namenjene so izključno za prodajo na tržišču. Ribje farme so pogoste v razvitih deželah z visoko specializacijo →primarnega gospodarskega sektorja (severna in zahodna Evropa, Združene države Amerike, Japonska). *agronomija, gospodarska geografija*

fárna vás -rne -i, ž – glej *vas*, *farna*. *geografija naselij, zgodovina*

fávna (iz latinščine) -vne, ž – celoten živalski svet na določenem območju, v določenem okolju ali obdobju ter njegovo sistematično klasificiranje, preštevanje in opisovanje. Svetovna favnistična območja (*zoogeografske regije*) so *paleoarktično* (Evropa ter osrednji in severni del Evrazije), *neorarktično* (Severna in Srednja Amerika), *etiopsko* ("črna" Afrika), *vzhodno ali orientalsko* (Indija, Indonezija), *neotropsko* (Južna Amerika), *avstralsko* (območje Tihega oceana brez Indokine) in *antarktično*. Tujka je po zgledu nemške *Fauna* prevzeta iz latinske enake besede, ki je v antiki pomenila le sestro gozdnega polboga Favna (*Faunus*, sestra je bila *Fauna*). Pomen *živalstvo*, kar je slovenska sopomenka, se je razvil šele v sodobnih evropskih jezikih in je metonomija antičnega imena mitične osebe. *biologija, varstvo okolja, jezikoslovje*

fazenda (portugalsko) – kmetijsko veleposestvo v Braziliji. Primerjaj →*hacienda*. *agronomija, geografija*

fella (arabsko) — → kmet v arabsko govorečih državah, zlasti v Egiptu. *agrarna geografija, regionalna geografija*

fenologija (iz grščine) -je, ž – veda, ki preučuje značilne periodične pojave v rastlinskem in živalskem svetu, tako imenovane *fenološke faze* (na primer čas brstenja, olistanja, cvetenja in zorenja rastlin, selitev in časa zimskega spanja živali ipd.), povezane predvsem s sezonskimi podnebnimi spremembami in tudi drugimi dejavniki. Iz fenoloških opazanj se za določene pojave lahko ugotovijo časovne in prostorske spremembe datuma začetka določene razvojne faze, pa tudi čas njenega trajanja, če pa so na razpolago podatki za dovolj gosto mrežo opazovalnic, je mogoče ugotoviti tudi značilnosti → fenoloških gradientov. Zaradi tesne odvisnosti od krajevnega podnebja lahko fenološki podatki pokažejo drobne podnebne razlike, ki v klimatskih klasifikacijah ne pridejo do izraza. Podatki se vnašajo na *fenološke karte*, ki imajo lahko pri podrobnejšem preučevanju podnebja kot dopolnilo podnebnim kartam izjemen pomen. Razlikujemo *fitofenološka* (vrtnine, poljščine, sadno drevje, vinska trta) in *zoofenološka* (ptice, čebele) opazovanja. Izraz izhaja iz besede *fenomenologija*, nauku o pojavih. *agrometeorologija, klimatogeografija*

fenološki gradient -škega -a, m – zakasnitev določene *fenološke faze*, preračunana na enoto razdalje. Razlikujemo *horizontalni* (vodoravni) in *vertikalni* (navpični) fenološki gradient. Horizontalni se običajno razteza v poldnevniški smeri in se računa v dneh na 100 km razdalje ali na stopinjo geografske širine, vertikalni pa odraža zakasnitev fenoloških faz v dneh na 100 m višinske razlike. Tako je na primer ugotovljeno, da je vertikalni fenološki gradient za cvetenje v Apeninih od 3,0 do 3,6 dni na 100 m, v Dolomitih 4,4 dni, v nemškem sredogorju pa že 5 dni na 100 m. Začetek cvetenja jablan v Franciji v smeri od juga proti severu zaostaja povprečno za 3,2 dni na vsakih 100 km. V primerjavi s → prisojami zaostaja cvetenje sadnega drevja na → osojah 14 dni, za določene fenološke faze v istem okolju pa so lahko razlike med posameznimi leti tudi do 20 dni. *agrometeorologija*

ferik (arabsko) – stalno ali občasno naseljene kočice v severnem Sudanu, v katerih se zadržujejo → polnomadski ali → nomadski pastirji, katerih živali (ponavadi → govedo ali kamele) so skupinska lastnina. *agrarna geografija, regionalna geografija*

feralsóli (iz latinščine) -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij → prsti, ki predstavlja debele kisle prsti z veliko vsebnostjo železa in aluminija. Zanje je značilen oksičen B horizont zelo različne debeline. Prav tako je za mnoge feralsole značilen trd horizont, imenovan → laterit. Gre torej za temno rdeče prsti, značilne za vlažnotropska območja z močnim

→ preperevanjem, ki razkraja tako trdno → matično podlago kot nesprijete usedline. Naravno raste sta → tropski dežni gozd in pollistopadni tropski gozd. Delijo se na *ortični*, *ksantični*, *rodični*, *humusni*, *akrični* in *plintični* feralsol. Ker je v njih malo hranilnih in organskih snovi, so prsti slabo rodovitne. Bujni gozdovi na njih so posledica hitrega izmenjavanja hranil med prstjo in rastlinami. Če se prsti vendarle usposobijo za obdelovanje, se hitro izčrpajo, zato se je na njih uveljavilo → selilno poljedelstvo. Zlasti obsežna območja prekrivajo v Amazonskem nižavju in v porečju Konga v Afriki. Ime je zloženo iz krajšav latinskih besed *ferrum* v pomenu 'železo' in *aluminium* v pomenu 'aluminij' ter izpeljanke iz latinskega *solum* v pomenu 'prst, tla'. V Združenih državah Amerike jih imenujejo *latosoli*, sopomenki pa sta tudi *feralini prsti* in *lateritne prsti*. *pedogeografija*

fevd (iz latinščine) -a, m – gospodarski obrat fevdalca, ki je v zgodnjem in visokem srednjem veku v obdobju fevdalizma predstavljal prevladujočo obliko zemljiške lastnine. Z njim je upravljala lastnik sam ali pa je imel za to posebne organe. Zemljišča je obdelovala nesvobodna tlačanska delovna sila, pridelek pa je v večjem delu pripadel zemljiškemu gospodarju. V zameno je tlačan dobil nekaj zemlje in del pridelka za samooskrbo, fevdalec (zemljiški gospodar) pa mu je zagotavljal varnost. Izraz fevd je prevzet iz istopomenskih srednjeveškolatinskih besed *feudum*, *feodum* ali *fedium*, ki so se razvili iz srednjeveškolatinskega izraza *fe(v)um* v pomenu 'fevd, premoženje', to pa je verjetno izposojeno iz gotskega *faihu*, kar pomeni 'govedo'. *zgodovina, jezikoslovje*

fitogeografija (iz grščine) -je, ž – panoga *biogeografije*, ki preučuje razporeditev *rastlinstva* (*vegetacije*) in posameznih rastlinskih skupin na Zemlji ter vzroke za njihovo porazdelitev. Deli se na *floristično fitogeografijo* (preučuje razširjenost posameznih vrst, rodov, družin in drugih sistematskih skupin), *sociološko fitogeografijo* (raziskuje rastlinske združbe), *ekološko fitogeografijo* (ugotavlja vzroke za razširjenost posameznih rastlin) ter *zgodovinsko fitogeografijo* (preučuje razširjenost rastlinstva v preteklih zgodovinskih obdobjih). Sopomenka je rastlinska geografija. *naravna geografija*

fizičen -čna -čno, prid. – 1. stvaren, predmeten. 2. nanašajoč se na človeški organizem, telesen. 3. nanašajoč se na → fiziko. *jezikoslovje*

fizična geografija -čne -je, ž – glej geografija, fizična. *splošna geografija*

fizično okolje -čnega -lja, s – naravni (voda, prst, ozračje, podnebje ipd.) in biotični (živali, rastline, ljudje) dejavniki na določenem območju, ki posredno ali neposredno, takoj ali čez čas, delujejo na človeka, vplivajo na njegov razvoj, zdravje in dobro počutje. Deli se na *pravo naravno okolje* in *po*

- človeku preoblikovano okolje* (tehnično, delovno, bivalno in druga). *naravna geografija*
- fizično planiranje** -čnega -nja, s – glej planiranje, fizično. *prostorsko planiranje*
- fizika** (iz grščine) -ke, ž – veda o zgradbi in vedenju nežive narave, snovi, ki jo sestavljajo, in procesov med različnimi stanji. Izraz je prevzet iz latinske besede *physica*, ta pa iz grškega *physike* v pomenu 'naravoslovje', izpeljanega iz besede *physis* v pomenu 'narava, stvarstvo, rojstvo', ta pa iz glagolskih oblik *phyomai* v pomenu 'nastanem' oziroma *phyo* v pomenu 'storim, da kaj nastane'. *jezikoslovje*
- fizikálen** -lna -lno, prid. – nanašajoč se na → fiziko. *jezikoslovje*
- fizikálne lastnosti prsti** -lnih -sti -i, množ., ž – glej lastnosti prsti, fizikalne. *pedogeografija*
- fizikálno várstvo rastlín** -lnega -rstva -stlin, s – glej varstvo rastlin, fizikalno. *agronomija, varstvo okolja*
- fiziognomija, váška** -je -ške, ž – glej vaška fiziognomija. Izraz fiziognomija je prevzet iz grške zloženke iz besed *physis*, ki pomeni 'narava', in *gnome*, ki pomeni 'spoznanje, um'. *geografija naselij, arhitektura, jezikoslovje*
- fiziolóška gostóta** -ške -te, ž – glej gostota, fiziološka. *agrarna geografija*
- fjórd** (iz norveščine) -a, m – dolg in ozek morski zaliv s strmimi pobočji, ki je nastal tako, da je morje preplavilo ledeniško preoblikovano rečno dolino. Morje je praviloma razmeroma globoko in od odprtega morja ga ločuje plitvejši prag. Najbolj značilni in na gosto posejani fjordi so na Norveškem, na jugu Čila in na zahodni obali Južnega otoka Nove Zelandije. Izraz fjord je tujka, prek nemškega *Fjord* prevzeta iz norveške besede *fiord* v enakem pomenu. *geomorfologija, jezikoslovje*
- flóra** (iz latinščine) -re, ž – celokupen rastlinski svet določenega območja ali določenega obdobja ter sistematsko urejen seznam rastlin (*klasifikacija*) z opisi ter ključem za pomoč pri *identifikaciji*. Glede na razvojno stopnjo se razčlenjuje na *prvotno, reliktno, progresivno* (napredujočo, razvijajočo se) in *regresivno* (nazadujočo, postopno odmirajočo) floro. Tujka je po zgledu nemške *Flora* prevzeta iz enake latinske besede, kar je v antiki pomenilo le boginja cvetja. Pomen *rastlinstvo*, kar je slovenska sopomenka, se je razvil v sodobnih evropskih jezikih in je metonimija antičnega imena mitične osebe *Flora*. *biologija, varstvo okolja, jezikoslovje*
- flós** (iz nemščine) -a, m – ljudski izraz za splav na reki Savinji. Istopomenski nemški izraz *Floss* je soroden z nemškim glagolom *fliessen*, ki pomeni 'teči (v tekočini)'. *etnologija, jezikoslovje*
- flóсарstvo** -rstva, s – glej splavarstvo. Izraz je izpeljan iz besede *flos*. *etnologija, zgodovina*
- flúvisoli** (iz latinščine) -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih

kategorij → prsti, ki predstavlja obrečne oziroma aluvialne prsti na recentnih rečnih (prodišča), jezerskih ali morskih usedlinah. Nastajajočo prst pogosto prekrijejo sveži nanosi, tako da nima razvitih → talnih horizontov. Fluvisoli so zastopani v vseh svetovnih podnebnih pasovih. Na njihove lastnosti odločilno vplivajo zrnatost → matične podlage, delež karbonatov in značaj vodnega režima. Pred gospodarsko rabo jih je potrebno temeljito meliorirati, pri čemer je najpomembnejša zaščita pred → poplavami in osušitvami. Delijo se na *evtrične, kalkarične, distrične* in *thionične* fluvisole. Izraz je zložen iz latinskih besed *fluvius*, ki pomeni 'reka', in *solum*, ki pomeni 'prst, tla'. Sopomenka so *obrečna tla*. *pedogeografija*

- formácija** (iz latinščine) -je, ž – 1. časovno razdobje v zemeljski zgodovini, kar naj bi v novejšem času nadomeščali z oznako sistem. 2. rastlinska združba, ki uspeva na določenem rastišču in ima določene značilne oblike, na primer resava, stepa in iglasti gozd. Izraz izhaja iz latinskega *formatum*, v srednjem spolu posamostaljenega trpnega deležnika *formatus* v pomenu 'izoblikovan', kar izhaja iz glagola *formare*, ki pomeni 'oblikovati'. *jezikoslovje*
- formácije, edáfske** -cij -fskih, množ., ž – → rastlinski pasovi, opredeljeni na podlagi → tipov prsti, ki med vsemi dejavniki odločilno vplivajo na njihove značilnosti. *fitogeografija, pedogeografija*
- formácije, klimátske** -cij -tskih, množ., ž – rastlinske združbe, ki jih opredeljujejo predvsem podnebne značilnosti. Prevladuje splošno prepričanje, da so velike rastlinske združbe v prvi vrsti posledica delovanja podnebnih dejavnikov, medtem ko je pri enotah nižje ravni prevladujoč vpliv pedoloških razmer. *fitogeografija*
- formácije, rastlínске** -cij -nskih, množ., ž – za določene pokrajine ali območja značilni tipi → rastja, ki jih prepoznamo že na prvi pogled. Tipični primeri so na primer → iglasti gozdovi v hladnejših predelih severne poloble, večetažni → dežni gozdovi po nižavjih ob ekvatorju, visokogorske trate nad → zgomjno gozdno mejo itd. *biologija, fitogeografija*
- fosilne prsti** -lnih -i, množ., ž – glej prsti, fosilne. Pridelavnik fosilen je izpeljan iz besede *fossil*, tujke, prevzete iz francoskega *fossile* v pomenu 'fosil', kar je bilo v 16. stoletju izposojeno iz latinskega *fossilis* v pomenu 'izkopan', izpeljanke iz latinskega *fossa* v pomenu 'jama'. *pedogeografija, jezikoslovje*
- franciscéjski katáster** -jskega -stra, m – glej kataster, franciscejski. *geodezija, agrarna geografija*
- fráta** -te, ž – 1. narečni izraz za → poseko ali → krčevino sredi gozda. 2. sredi sklenjenih gozdov na golo izsekano zemljišče, ki se postopoma zarašča. 3. → njiva na Pohorju, za katero je še ohranjen spomin, da je bila pridobljena s krčenjem. Sopomenke so čret, laz, novina, rovt, rut. *agrarna geografija, jezikoslovje*

fréta -te, ž – narečni izraz za majhno →kmetijo.

jezikoslovje, etnologija

frézanje (iz francoščine) -nja, s – način →obdelovanja tal z motokultivatorjem (frezo), ki deluje na načelu rotacije. S frezanjem se tla z eno samo operacijo pripravijo za setev, kar ni mogoče doseči z nobenim drugim kmetijskim strojem, čeprav motokultivator ni zamenjava za plug. Z uporabo motokultivatorja se plast prsti obenem lomi, drobi, rahlja, meša in oblikuje v homogeno celoto. Hitrost dela je majhna, zato se stroj uporablja le na manjših zemljiških kosih v okviru sodobnega, →intenzivnega poljedelstva in →vrtnarstva. Glede na globino freziranja razlikujemo *lahke* (delujejo do globine med 5 in 10 cm), *srednje težke* (od 10 do 20 cm) in *težke* (od 20 do 25 cm, izjemoma tudi do 30 cm) motokultivatorje. Izraza *freza* in freziranje sta izpeljana iz glagola *frezati*, ta pa je prevzet in prilagojen po francoskem glagolu *fraisier* v pomenu 'rezkati', izpeljanem iz francoskega *fraser*, ki pomeni 'skubsti, luščiti'. *agronomija, jezikoslovje*

frigána (iz grščine) -ne, ž – sredozemsko grmovno rastlinstvo, sestavljeno iz nizko rastočih rastlin (med drugim skalne rese), omejeno na sušna južna pobočja vzpetin. Razširjeno je predvsem v Grčiji in je sorodno →makiji ter njej podobnim oblikam. *fitogeografija, regionalna geografija*

fúncija (iz latinščine) -je, ž – na tem mestu je razložen le pomen, ki izraža dejavnost, dolžnost, nalogo oziroma položaj. Izraz je prek nemške besede *Funktion* prevzet in prilagojen iz latinskega *funktio* v pomenu 'opravljanje dela, dolžnosti', kar je izpeljano iz glagola *fungi*, ki pomeni 'vršiti, opravljati (službo)'. *jezikoslovje*

fúncije gózdov -kcij -zdov, množ., ž – ekološka, socialna in proizvodna vloga →gozdov. Nekateri gozdovi imajo širšo paleto funkcij, drugi manjšo. *Ekološke funkcije* se delijo na varovanje gozdnih zemljišč in gozdnih sestojev (zagotavljanje odpornosti tal proti →eroziji, preprečevanje zemeljskih in snežnih plazov ter usadov, vzdrževanje ravnovesja v ekološko ranljivih razmerah tik nad zgornjo mejo strnjene gozda) ter hidrološke (varovanje →podtalnice, sposobnost zadrževanja vode v →tleh in uravnavanje vodnega odtoka), biotopske (zagotavljanje pestrosti življenja ter nudenje življenjskega prostora redkim, ogroženim in ekosistemsko pomembnim vrstam prosto živečih živali) in podnebne (varovanje →kmetijskih zemljišč pred vetrom, izboljševanje mikroklima na območjih →naselij) funkcije. *Socialne funkcije* se delijo na zaščitne (varovanje gospodarskih, predvsem infrastrukturnih objektov in naselij pred neugodnimi učinki naravnih ujm), higiensko-zdravstvene, obrambne, rekreacijske, turistične, vzgojno-izobraževalne, raziskovalne in estetske ter na varovanje →naravne in →kulturne dediščine. *Proizvodne*

funkcije se delijo na pridobivanje lesa, pridobivanje drugih gozdnih dobrin in na lovngospodarske (izboljšanje prehranskih razmer za →divjad in zagotavljanje območij za njeno gojitev) funkcije. *gozdarstvo, varstvo okolja*

fúncije nasélja -kcij -lja, množ., ž – vloga, ki jo ima določeno →naselje glede na sklop dejavnosti, ki se v njem pojavljajo, v življenju prebivalcev širše skupnosti. Ponavadi se opredeljuje le s posameznimi, posebno značilnimi dejavnostmi. Gre za tipologijo, ki navkljub svojevrstnosti vsakega naselja omogoča bolj ali manj primerljivo oceno vloge določenega kraja v omrežju naselij. Vloga se odraža tudi v prostorskih povezavah na določenem območju (oskrba, →dnevne migracije, upravne, izobraževalne, kulturne ter rekreacijske dejavnosti ipd.). *geografija naselij, gospodarska geografija*

fúncije podežélja -kcij -lja, množ., ž – na →podeželju so v ospredju *funkcije bivanja* (različni tipi vaških naselbin, →počitniška bivališča), →dela (predvsem →kmetovanje, →obrt in tudi industrija), →rekreacije (→vrtnarstvo, →lov, →ribolov, smučanje, planinarjenje, druge oblike telesne dejavnosti), →turizma (izletništvo, →kmečki turizem, turistična središča, letovišča, zdravilišča ipd.), *prometa* (zlasti tranzitnega) in nekatere druge svojevrstne funkcije (infrastrukturne, komunalne, varovalne, okoljske, estetske, strateške, obrambne itd.), ki se v primerjavi s tistimi v mestih praviloma medsebojno izraziteje prepletajo. *prostorsko planiranje, gospodarska geografija*

fúncijski prélog -jskega -a, m – glej prelog, funkcijski. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

fúncionálen -lna -lno, prid. 1. takšen, ki ima poudarek na namenskosti, uporabnosti. 2. nanašajoč se na →funkcijo. *jezikoslovje*

fúncionálna uredítev prostóra -lne -tve -ra, ž – rezultat načrtovanja prostorskih sprememb, ki upošteva smotrnost izrabe prostora glede na družbene potrebe in naravne razmere, nujnost ohranjanja →ekološkega ravnovesja, reprodukcijske temelje narave in →kmetijstva, gospodarnost pridelave in druge proizvodnje ter ureditev prometa in →naselij. *prostorsko planiranje*

fúncionální modél -lnega -a, m – glej model, funkcionalni. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

fúncionálno zemljíščé -lnega -šča, s – glej zemljišče, funkcionalno. *urbanizem*

fúrmansko nasélje -nskega -lja, s – glej naselje, furmansko. Izraz furmanski izhaja iz besede *furman*, kar je prevzeto iz nemškega *Fuhrman* v pomenu 'voznik (s konjsko vprego)', zloženke iz nemških glagola *führen* v pomenu 'voditi' in samostalnika *Mann* v pomenu 'mož'. *geografija naselij, arhitektura, jezikoslovje*

fužína (iz italijanščine) -ne, ž – nekdanja topilnica in ponavadi tudi predelovalnica železove rude, pri nas

prva oprta na rudo iz bližnjih krajevnih nahajališč (bobovec), pozneje pa tudi na bogatejša rudišča iz bolj oddaljenih krajev. Zaradi velikega števila in precejšnjih potreb po energiji so fužine v poznem srednjem veku močno vplivale na razvoj →oglarstva in s tem tudi na krčenje gozdov. Nanje nas še vedno spominjajo številna krajevna in →ledinska imena, predvsem na severozahodu in severu države. Izraz fužina je prevzet iz beneškoitalijanske narečne besede *fusina* (knjižno italijansko je *fucina*), ki pomeni 'topilnica, kovačnica'. Razvil se je iz latinskega izraza *officina* v pomenu 'delavnica, kovačnica, ognjišče', ki je soroden s prav tako latinskim *officium*, ki pomeni 'služba, urad'. Ta se je razvil iz besede *opifacium*, zložanke iz latinskega *opus* v pomenu 'delo' in izpeljanke iz glagola *facere* v pomenu 'delati'; prvotni pomen je torej 'mesto, kjer se opravlja delo'. *spomeniško varstvo, zgodovina, jezikoslovje*

fužinarsko nasélje -rskega -lja, s – glej naselje, fužinarsko. *geografija naselij, arhitektura*

gabarit (iz francoščine) -a, m – največji obseg vodoravnega (*vodoravni gabarit*) ali navpičnega (*višinski gabarit*) profila stavbe. V primeru povezave stavb v navidez sklenjeno maso in vrednotenju njenega skupnega, prevladujočega profila govorimo o *gabaritu naselja*. Izraz izhaja iz francoske besede *gabarit*, ki med različnimi pomeni izraža tudi predpisane dimenzije ali obliko predmeta; izvor izraza je v provansalsčini. *urbanizem*

galerijski gozd -jskega -a, m – glej gozd, galerijski. Pridevnik galerijski izhaja iz besede *galerija*, prevzete iz italijanskega *galleria*, ki poleg 'razstavní prostor, galerija' pomeni tudi 'predor, rov, balkon'; ta se je razvil iz latinskega imena province Galileja (*Galilaea*) v Palestini. *fitogeografija, jezikoslovje*

gánk (iz nemščine) -a, m – lesen pokrit hodnik na alpski hiši. Izraz je prevzet iz nemškega *Gang* v pomenu 'hodnik', ta pa se je razvil iz pragermanskega *ganga-*, izpeljanega iz glagola *gangan*, ki pomeni 'iti, hoditi'. *etnologija, arhitektura, jezikoslovje*

garíga (iz francoščine) -ge, ž – →makiji podobno grmičevnato rastlinstvo sredozemskega podnebnege tipa, razširjeno predvsem na karbonatni podlagi južnega dela Francije. Izraz je prevzet iz francoske besede *garrigue*, ki pomeni 'neobdelano, z grmičevjem poraslo zemljišče', ta pa izhaja iz provansalskega izraza za 'bodljikavi hrast', *garoulia*. *fitogeografija, jezikoslovje*

genius loci (latinsko) – kontinuiteta izkušenj na podlagi tradicije, ki upošteva vplive podnebja, zemljišča in avtohtonega gradiva na oblikovanje kulturne pokrajine, naselij in hiš ter njihovih arhitekturnih značilnosti. Pri antičnih Rimljanih je izraz *genius loci* pomenil 'duh - varuh kraja'. *arhitektura, urbanizem*

genya (japonsko) – ravnica s prevlado →pašnikov na Japonskem. *agrarna geografija, regionalna geografija*

géó- (iz grščine) – prvi člen tujih zloženk, izvirajoč iz grške besede *ge*, ki pomeni 'zemlja'. *jezikoslovje*

geodezija -je, ž – veda, ki se ukvarja z določanjem oblike, merjenjem velikosti in predstavitvijo Zemlje (*zemljemerstvo*), vključno z njenim gravitacijskim poljem. Zagotavlja prostorske podatke o človekovem okolju. Skupaj z astronomijo je ena najstarejših znanstvenih disciplin in je brez dvoma najstarejša *geoznanost* (veda o Zemlji). *geodezija*

geografija (iz grščine) -je, ž – veda o celoviti prostorski stvarnosti in pojavih na zemeljskem površju, ki preučuje tako naravne značilnosti in pojave (→naravna ali →fizična geografija) kot tudi življenje ljudi ter razmerja med naravo in družbo (→družbena ali *humana geografija*). V kolikor obravnava zemeljsko površinsko sfero v celoti, je to →splošna geografija, v kolikor pa preučuje konkretne →pokrajine oziroma dele zemeljskega površja, je to →regionalna geografija. Ob tej temeljni členitvi obstoja še podrobnejša delitev na niz disciplin, ki se z uporabo geografske metodologije ukvarjajo s preučevanjem posameznih naravnih in družbenih sestavin ter pojavov. Izraz je prevzet iz grške besede *geographia*, kar je izpeljano iz *geographos* v pomenu 'zemljepisec', to pa je zložanka iz grške besede *ge* v pomenu 'zemlja' in izpeljanke iz glagolske oblike *grapho* v pomenu 'pišem, rišem, slikam, vklešem'. Sopomenka je zemljepis. *splošna geografija, jezikoslovje*

geografija naselij -je -lij, ž – panoga družbene geografije, ki raziskuje in opisuje lego, razporeditev in gostoto človekovih naselbin ter njihovo fiziognomijo (videz), funkcijo (vlogo) in genezo (nastanek), predvsem kot sestavni del določene pokrajine v smislu regionalne geografije. Čeprav je opaziti prevladujoče zanimanje za preučevanje mestnih naselbin, nas v vlogi →geografije podeželja zanimajo predvsem →podeželska naselja, pri čemer se ne sme zanemariti njihovih funkcijskih povezav z mesti. *družbena geografija, regionalna geografija*

geografija podeželja -je -lja, ž – panoga družbene in regionalne geografije, ki obravnava geografske vidike človekove organiziranosti in dejavnosti na zunajmestnih območjih. Podrobneje jo lahko opredelimo kot preučevanje sodobnih socialnih, gospodarskih, prostorskih in zemljiških sprememb, ki se dogajajo v redkeje naseljenih predelih, ki se zaradi svojevrstnih vizualnih potez in drugih prostorskih sestavin označujejo za →podeželje. Kot znanstvena disciplina še ni docela izoblikovana, temveč jo sestavljajo preučevanje niza gospodarskih, socialnih, demografskih, kulturnih, prostorskih in drugih problemov, vezanih na podeželje. Le malo geografov

se opredeljuje za *ruralne geografije*, na drugi strani pa jih je precej, ki se ukvarjajo s tematiko, ki je del geografije podeželja. Sopomenka je *ruralna geografija*. **družbena geografija, regionalna geografija**
geografija živalstva -je -lstva, ž – glej zoogeografija.
 naravna geografija

geografija, agrarna -je -rne, ž – panoga → gospodarske in → regionalne geografije, ki na eni strani obravnava kompleks kmetijske dejavnosti in ustroj različnih → kmetijskih sistemov (prevladujoča usmeritev v deželah tretjega sveta), na drugi pa prostorske značilnosti kmetijskih sistemov na → podeželju (prevladujoča usmeritev v geografiji razvitih zahodnih dežel), pri čemer je v ospredju prizadevanje po opisu njihovih značilnosti in razlagi vzrokov za njihovo prostorsko raznolikost.
 gospodarska geografija

geografija, družbena -je -ne, ž – panoga → splošne geografije, ki obravnava zemeljsko površje kot človekov življenjski prostor, kjer se mora človek prilagajati naravnim razmeram in jih pri tem kot pomemben pokrajnotvorni dejavnik močnejše ali šibkeje spreminja. Zato so v ospredju družbenogeografskega preučevanja odnosi med družbo in naravo (vpliv narave na družbo, prilagoditev družbe naravnemu okolju, boj družbe z naravnimi nevšečnostmi, uspešnost podrejanja naravnega okolja družbenim potrebam, preoblikovanje in izkoriščanje naravnega okolja s strani družbe). Vsi ti odnosi so zaradi naglega družbenega razvoja izpostavljeni nenehnim in sorazmerno hitrim spremembam. Iz součinkovanja med naravnim okoljem in družbenim delovanjem je nastala danes planetarno prevladujoča → kulturna pokrajina. Notranja členitev družbene geografije še ni povsem poenotena. Navadno se kot njene vodilne discipline izdvajajo *demogeografija* (→ demografija) oziroma *geografija prebivalstva*, → socialna geografija, → gospodarska (→ ekonomska) geografija, → geografija naselij in *politična geografija*. Nekateri izdvajajo še *kulturno geografijo*, ki je po mnenju drugih družbeni geografiji le sopomenka, kar naj bi po mnenju mnogih veljalo tudi za socialno geografijo. V družbeno geografijo se uvršča tudi *zgodovinska geografija*. Sopomenke za družbeno geografijo so *geografija človeka*, *antropogeografija* in *humana geografija*. Vsi trije izrazi se v praksi malo uporabljajo. **splošna geografija*

geografija, ekonomska -je -mske, ž – glej gospodarska geografija. **družbena geografija**

geografija, fizična -je -čne, ž – glej naravna geografija.
 splošna geografija

geografija, gospodárska -je -rske, ž – osrednja panoga → družbene geografije, ki preučuje rezultate človekovega dela v → pokrajini (od tod tudi sopomenka *geografija dela*). Raziskuje odnose med gospodarskim in geografskim okoljem ter skuša omejiti,

opisati in razložiti gospodarska območja na Zemlji ali v njenem posameznem delu. Poleg ugotavljanja vzrokov (lokacijski dejavniki) in prostorske razčlenjenosti (→ regije) je pomembno še preučevanje prostorske organiziranosti tipov gospodarskih regij. Glede na glavne dejavnosti, ki jih obravnava, se gospodarska geografija deli na → agrarno geografijo, *industrijsko geografijo*, *geografijo oskrbe*, *geografijo izmenjave dobrin*, *geografijo prometa* in *geografijo turizma*. Široko uveljavljena sopomenka zanjo je ekonomska geografija. **družbena geografija**

geografija, naravna -je -vne, ž – panoga → splošne geografije, ki preučuje izoblikovanost zemeljskega površja (→ geomorfologija) in druge njegove naravne značilnosti: podnebje (→ klimatogeografija), vodovje (→ hidrogeografija), prsti (→ pedogeografija) in živi svet (→ biogeografija). Ukvarja se tako z naravnimi pojavi kot z zakoni, ki oblikujejo → pokrajino. Po nekaterih pojmovanjih naj bi vanjo sodilo le preučevanje tistih območij, ki jih človek s svojo dejavnostjo še ni preoblikoval ali pa se posledice njegovega delovanja enostavno odmislijo. Glede na dejstvo, da je takšnih predelov na našem planetu kaj malo, tovrstno pojmovanje najbrž ni dovolj utemeljeno. Široko uveljavljena sopomenka za naravno geografijo je fizična geografija. **splošna geografija**

geografija, óbča -je -bče, ž – glej splošna geografija.
 splošna geografija

geografija, rastlinska -je -nske, ž – glej fitogeografija.
 naravna geografija

geografija, regionalna -je -lne, ž – v osnovni členitvi → geografije ob → splošni geografiji temeljna panoga, ki poskuša v sintetični obliki prikazati raznolikost naravnogeografskih in družbenogeografskih dejavnikov v določeni → pokrajini kot politični ali drugačni geografski celoti (delu zemeljskega površja), pri čemer se opira na spoznanja splošne geografije. Prikazati skuša poglobitve pojave, procese in zakonitosti, ki opredeljujejo obstoječe razmere v izbrani pokrajini. Posamezne prvine navadno obravnava v logičnem zaporedju, pri čemer se v novejšem času krepi problemski pristop, ki za vsako → regijo izdvaja bistvene, značilne splette tistih dejavnikov, ki narekujejo njeno izločitev v neponovljivi različnosti. Ob spoznanju, da so tovrstne preučitve najbližje objektu geografskih preučevanj, pokrajini, je mogoč nedvoumen sklep, da je jedro geografije prav regionalna geografija. **splošna geografija**

geografija, ruralna -je -lne, ž – geografija podeželja.
 družbena geografija, regionalna geografija

geografija, socialna -je -lne, ž – panoga → družbene geografije, ki se ukvarja s preučevanjem in določanjem prostorskih sistemov socialnih struktur, njihovih funkcij in prostorsko pomembnih procesov.

Njena glavna prizadevanja so namenjena ugotavljanju temeljev nastanka različnih socialnih skupin, njihove prostorske porazdelitve in odnosov različnih socialnih skupin do konkretnega okolja, razkrivanju procesov, ki oblikujejo družbeno stvarnost in odkrivanju tistih problemov sodobne družbe, ki imajo prostorsko in okoljsko dimenzijo. Socialna geografija preučuje tudi skupne družbene temelje predmetov preučevanja drugih disciplin družbene geografije. Mnogi jo z družbeno geografijo enačijo. *družbena geografija*

geografija, splošna -je -šne, ž – v osnovni členitvi →geografije ob →regionalni geografiji temeljna panoga, ki obravnava raznolikost pojavov na celotnem zemeljskem površju in pojasnjuje zakonitosti posameznih pokrajinskih sestavin. Pri tem namenja posebno pozornost posameznim pojavom, njihovemu vplivu in soodvisnosti od drugih pojavov ter zlasti njihovi vlogi v smislu geografskih dejavnikov. Kot nauk o prvinah in dejavnikih geografskega okolja ima predvsem analitičen značaj. Spoznanja skuša primerjati s podobnimi dognanji drugod po svetu, jih povezati in strniti v splošne zakone. V temeljni členitvi splošne geografije se izdvajata →naravna (→fizična) in →družbena (*humana geografija, geografija človeka, antropogeografija*, v Združenih državah Amerike *kulturna geografija*) geografija. Široko uveljavljena sopomenka za splošno geografijo je →obča geografija. *splošna geografija*

geološka-paleontološka naravna dediščina -ške -ške -vne -ne, ž – glej dediščina, geološka-paleontološka naravna. *varstvo narave*

geomorfologija (iz latinščine) -je, ž – veda o oblikah in izvoru oblik zemeljskega površja, pri čemer je poudarek na preučevanju nastanka in spreminjanja oblik ter značilnosti teh procesov. Deli se na vrsto disciplin: *morfografija, geomorfometrija, dinamična, funkcijska, regionalna, uporabna, genetska, kvantitativna, klimatska geografija* itd. Beseda je sestavljena iz predpone *geo-* in izraza *morfologija* v pomenu 'oblikoslovje, nauk o oblikah'. *geomorfologija, jezikoslovje*

geomorfološka -ški -ško, prid. – nanašajoč se na →geomorfologijo. *jezikoslovje*

geomorfološka podzemeljska naravna dediščina -ške -ljske -vne -ne, ž – glej dediščina, geomorfološka podzemeljska naravna. *varstvo narave*

geomorfološka površinska naravna dediščina -ške -nske -vne -ne, ž – glej dediščina, geomorfološka površinska naravna. *varstvo narave*

geosfera (iz grščine) -re, ž – vrhnja plast na Zemlji, ki jo v medsebojnem součinkovanju sestavljajo →litosfera (trdno površje), →hidrosfera (vodovje) in →atmosfera (ozračje) ter na njihovem stiku nastali →pedosfera (odeja prsti) in →biosfera (živi svet). Nekateri kot posebno plast izdvajajo tudi →antroposfero. Kot takšna je geosfera ob →pokrajini in

geografskem okolju (materialna in prostorska stvarnost, ki jo sestavljajo naravno okolje in človeška družba kot dejavnik njegovega preoblikovanja) glavni predmet geografskega preučevanja. Izraz je izpeljan iz grškega *geosphaira*, zloženke iz besed *ge*, ki pomeni 'zemlja', in *sphaira*, ki pomeni 'krogla, obla'. *splošna geografija, jezikoslovje*

geotóp (iz grščine) -a, m – najmanjši del zemeljskega površja z vsestransko enakimi (geomorfološkimi, vodnimi, podnebnimi, talnimi in rastlinskimi) razmerami za življenje organizmov. Je površinsko večja enota od →ekotopa. *varstvo okolja*

GIS (geografski informacijski sistemi) – računalniško podprti prostorsko informacijski sistemi za zajemanje, shranjevanje, analiziranje, preučevanje, prikazovanje in razpošiljanje prostorskih podatkov ter informacij. Z naslonitvijo na s koordinatami (ali omrežjem - gridom) opredeljeno prostorsko lokacijo, ponujajo možnosti obdelave velike količine podatkov in njihovo kompatibilnost ter komunikativnost z in med uporabniki. GIS-i so tudi skupek organizacijskih značilnosti, znanja osebeja, podatkovne, programske in mehanske opreme ter pretoka informacij, potrebnih za upravljanje prostorskih podatkov. Krog uporabnikov geografskih informacijskih sistemov se hitro širi, saj se jih poslužujejo strokovnjaki številnih ved, ki se ukvarjajo s prostorsko problematiko (geodeti, komunalci, hidrologi, meteorologi, geologi, gozdarji, biologi, kmetijci, urbanisti, geografi, arheologi idr.). Pri nas se je tehnologija GIS-ov pričela uporabljati sredi osemdesetih let 20. stoletja, prvi sistematični poskusi in konceptualne rešitve pa pod imenom *prostorski informacijski sistemi* segajo že v sedemdeseta leta. Pri uporabi še vedno prihaja do neuskajenosti in odprtih vprašanj glede organizacije podatkovnih baz, različnih konceptov gospodarjenja z njimi ter njihove izmenjave in vzdrževanja, različnih pogledov na razvoj in uporabo tehnologije, izobraževanje ter možnosti sodelovanja in usklajevanja raziskovalnih potencialov. *splošna geografija, geodezija*

gláven -vna -vno, prid. – takšen, tisti, ki je po pomembnosti na prvem mestu. Izraz glaven izhaja iz besede *glava*, ki je bila kot *golva* v enakem pomenu znana že v praslovanščini in je izpeljana iz indoevropskega pojma *gholu-ko*; ta etimološko še ni zadovoljivo pojasnjen. *jezikoslovje*

glávna kúltúra -vne -re, ž – glej kultura, glavna. *agronomija*

glávne póljščine -vnih -ljščin, množ., ž – glej poljščine, glavne. *agrarna geografija, agronomija*

glávni posevek -ega -vka, m – glej posevek, glavni. *agronomija*

glazúta (iz nemščine) -te, ž – nekoč precej pogost, preprost obrat za izdelovanje stekla in kurjen z drvni, zato je navadno stal na gozdnem območju, daleč od stalnih naselij. Prve glazute so nastale

konec 17. stoletja, največ pa jih je bilo med sredo 18. in sredo 19. stoletja po gozdovih vzhodne Slovenije; samo na Pohorju jih je bilo 18 in nekatere so na isti lokaciji obratovale tudi do 100 let. Ob glažutih so postavili stanovanjske stavbe za delavce in njihove družine. V nekaterih tovrstnih → polstalnih naseljih je živelo več kot 200 ljudi. Po desetletju ali dveh obratovanja in pomanjkanju drv so glažute preselili na druge lokacije; z njihovo prestavitvijo so največkrat zamrla tudi naselja. Nanje še spominjajo mnoga → zemljepisna imena. Glažute so na koncu 19. stoletja izpodrinile sodobne steklarne, v katerih se je kurilo s premogom. Izraz glažuta je prevzet iz srednjevisokonemške besede *glashütte*, ki pomeni 'steklarna' in je zloženka iz srednjevisokonemških pojmov *glas* v pomenu 'steklo' in *hütte* v pomenu 'koča'. *spomeniško varstvo, zgodovina, jezikoslovje*

glejsóli -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij → prsti, ki predstavlja oglejene prsti, nastale pod vplivom visoke gladine → talnice in njenega kolebanja. Obdobje so tovrstne prsti lahko tudi poplavljeni. Imajo značilen profil z A in G → talnim horizontom. Njihova rodovitnost je odvisna od globine talnice in debeline ter razvitosti zgornjega A horizonta. Delijo se na *evtrični*, *kalkarični*, *distrični*, *molični*, *humusni*, *plintični* in *gelični* glejsol. Glejsoli so razširjeni po tundrskem pasu v severnem delu Evrazije in v Severni Ameriki, na območjih gorovij pa segajo tudi precej daleč proti jugu. Ime je zloženo iz ruskega izraza *glej*, ki pomeni 'umazana zemlja', in izpeljanje iz latinske besede *solum*, ki pomeni 'prst, tla'. *pedogeografija, jezikoslovje*

globáča -če, ž – 1. globoko zajedena kolovozna pot, zaradi njene dolgotrajne uporabe izoblikovana predvsem na površju iz mehkejših sedimentnih kamnin. 2. na Pohorju in v njegovi okolici ljudski izraz za strmo in ozko dolino. 3. manjša, a precej globoka vdolbina v valovitem svetu. Izraz je izpeljan iz pridevnika *globok*, ki je v obliki *globokъ* znan že v praslovanščini. Ta je tvorba na osnovi indoevropskega *glombho-* ali *glumbho-* iz baze *galebh-* ali *gleubh-*, ki pomeni 'rezati, dolbsti, poglabljati'. *agrarna geografija, geomorfologija, jezikoslovje*

gmájna (iz nemščine) -jne, ž – 1. v preteklosti oblika kolektivne kmečke lastnine na slabših zemljiščih v bližini vasi, namenjena vsakdanji paši, s katere se je → živina čez noč vračala domov. Če je bila obrasla z → drevjem, je služila tudi za → steljlarjenje, uporabljali pa so jo tudi za druge skupne vaške funkcije (za → senožeti, sečnjo, peskokope, napajanje živine, vaška pota itd.). Izraz izhaja iz srednjevisokonemške besede *gemeine* v pomenu 'občinska skupna posest', izpeljane iz srednjevisokonemškega *gemein* v enakem pomenu, ta pa se je

razvil iz pragermanskega *gamains*, kar je sorodno z latinskimi izrazom *communis* v pomenu 'skupen'. V posameznih delih Slovenije se je tovrstno zemljišče imenovalo tudi *almenda*, *komunela*, *kontrada*, *občina* ali *skupščina*. Primerjaj → srenjska zemljišča. 2. ponekod ljudski izraz za → gozd. *zgodovina, agrarna geografija, jezikoslovje*

gmájnska vás -jnske -i, ž – glej vas, gmajnska. *geografija naselij, zgodovina*

gnój (iz praslovanščine) -a, m – zmes → nastilja ter trdnih in tekočih izločkov → domačih živali, ki vsebuje pomembne hranilne snovi za rastline, pospešuje nastajanje → humusa, rahljanje prsti in delovanje bakterij. Praslovanški izraz *gnojъ* je izpeljan iz glagola *gniti* v pomenu 'gniti', sedanjik *gnějo*, ta pa iz praindoevropskega *gneie/o-* in torej prvotno pomeni 'gnitje'. *agronomija, jezikoslovje*

gnój, hlévski -a -vskega, m – najpomembnejše → naravno gnojilo, ki iz iztrebkov → domačih živali in → nastilja nastane z zorenjem na gnojnem kupu. Proces nastajanja pospešujejo različne drobnozivke. Pri tem ob izginjanju dušika, ogljikove kisline in organskih snovi nastaja → humus. Z enostransko uporabo hlevskega gnoja se rezerve hranilnih snovi v → tleh hitro izčrpajo, kar poveča občutljivost → kulturnih rastlin za bolezní in posledično zmanjšuje količino pridelkov. Zaradi tega je potrebno dognojevanje s pravilnimi odmerki → rudninskih gnojil. Najpomembnejši pozitivni učinek gnojenja s hlevskim gnojem je v dovajanju hranilnega humusa, ki dopolnjuje zalogo organskih snovi v → prsteh (ostanki rastlin, črvi in druge drobnozivke) ter povečuje možnost črpanja hranil iz tal ter učinkovitost rudninskih gnojil. V tradicionalnem, → polikulturnem kmetijstvu je bila uporaba hlevskega gnoja nekdanj poglavitni način gnojenja, s postopnim preusmerjanjem na pridelavo → monokultur pa je zaradi njegove skromnejše uporabe prišlo do povečanega → izčrpanja tal. *agronomija, varstvo okolja*

gnojěnje -nja, s – bogatitev kultiviranih zemljišč z organskimi in anorganskimi snovmi, vsebovanimi v različnih vrstah → gnojil, ki povečujejo hranilnost prsti in s tem njihovo rodovitnost. Gnojenje je eden od ključnih postopkov v → kmetovanju za doseganje stalnih, obilnih in bolj zdravih pridelkov. Izraz je prek glagola *gnojiti* (je njegov glagolnik) izpeljan iz besede *gnoj*. *agronomija, varstvo okolja*

gnojěnje, harmónično -nja -čnega, s – takšna oskrba rastlin z → gnojili, ki daje najugodnejše rezultate v rasti. Izbrana je na podlagi podrobnih preučitev in opravljenih kemičnih analiz. *agronomija, varstvo okolja*

gnojěnje, melioracijsko -nja -jskega, s – → gnojenje nerodovitnih ali slabo rodovitnih prsti do takšne mere, ki je potrebna za gospodarno pridelovanje → kulturnih rastlin. *agronomija, varstvo okolja*

gnojênje, zalóžno -nja -žnega, s – način →gnojenja, pri katerem se →kulturni rastlini dodaja več gnojil, kot jih ta porabi oziroma potrebuje v enem letu. *agronomija, varstvo okolja*

gnójevka -vke, ž – 1. vrsta →organskega mineralnega gnojila, ki ga sestavlja razredčena mešanica velikih količin vode z govejim blatom, urinom in drobnimi delci →nastilja Dodan je tudi superfosfat. Izguba dušika z izhlapevanjem in ožig rastlinskih listov se v novejšem času preprečuje z dovajanjem gnojevke na parcele po ceveh. Pri nas se gnojevka uporablja zlasti pri intenzivnem →pašno-košnem gospodarstvu v predalpskem in alpskem svetu. Gnojevka se razlikuje od *gnojnice*, tekočine, ki se še nepredelana zbira v gnojnični jami. Gnojenje z obema je med 15. novembrom in 15. februarjem, ko rastlinstvo v rasti miruje, na zamrznjenih tleh, na strminah in na z vodo prepojenem zemljišču prepovedano. 2. →prst iz preperelega gnoja. *agronomija, pedogeografija*

gnojila -jil, množ., s – različna sredstva za →gnojenje →obdelovalnih zemljišč, uporabljana z namenom vzdrževati →rodovitnost tal in povečati količino kmetijskih pridelkov. Izraz je izpeljan iz besede *gnoj*. *agronomija, varstvo okolja*

gnojila, anorgánska -jil -nskih, množ., s – →umetna ali tista naravna →mineralna gnojila, ki se pridobivajo iz rudninskih nahajališč nežive narave. Zaradi enostranske vsebnosti in prevlade določenih kemijskih elementov je njihova uporabnost manj univerzalna, zato jih z manjkajočimi snovmi umetno bogatijo. Kratkoročni pozitivni učinki njihove uporabe so lahko zelo veliki, dolgoročni negativni pa prav tako. *agronomija, varstvo okolja*

gnojila, mineralna -jil -lnih, množ., s – snovi, ki se dodajajo prstem za izboljšanje →rodovitnosti tal, namenjenih za rast →kulturnih rastlin. Sestavlja jih eden od treh temeljnih kemijskih elementov (N, P, K) ali pa različne oblike njihovih mešanic. Večina mineralnih gnojil je danes →umetnih, →naravna mineralna gnojila pa predstavljajo *kalijeve soli*, *nitрати*, ki jih pridobivajo iz sode, *fosfati* v apnu ter →gvano iz ptičjih iztrebkov, →hlevski gnoj, →gnojevka, *posušena kri*, *kostna moka* in →kompost. V sodobnem, →intenzivnem kmetijstvu je s preveliko porabo mineralnih gnojil povezana vrsta problemov: siromašenje naravnega rasti in živalstva, večja občutljivost na bolezni in degeneracije, onesnaževanje tekočih voda in →talnice, povečana →evtrofikacija ter rušenje →ekološkega ravnovesja nasploh. Sopomenka so rudninska gnojila. *agronomija, varstvo okolja*

gnojila, narávná -jil, -vnih, množ., s – →mineralna gnojila *organskega* in *anorganskega izvora*, ki so v naravi nakopičene v kemijsko čisti obliki ali v spojinah (ki jih čistijo), ali so iz živalskih iztrebkov in odpadkov, lahko pa so tudi rastlinskega izvora.

Njihova uporaba je zaradi hitrega naraščanja vloge →umetnih gnojil čedalje manjša in redkejša. *agronomija, varstvo okolja*

gnojila, orgánska -jil -nskih, množ., s – →naravna mineralna gnojila, katerih nastanek je povezan z živo naravo: →hlevski gnoj, →gnojevka, *posušena kri*, *kostna moka*, *iztrebki* različnih živali, med katerimi so najbolj znani ptičji ob zahodnih obalah tropskega dela Južne Amerike (→gvano) ter gnojila rastlinskega izvora, predvsem tako imenovani →kompost. Organska gnojila so ponavadi zelo harmonična, bogata z različnimi potrebnimi kemijskimi elementi, zato je njihova uporaba zelo priporočljiva, žal pa, še posebno pri gojenju poljedelskih →monokultur, količinsko omejena. *agronomija, varstvo okolja*

gnojila, rudnínska -jil -nskih, množ., s – glej mineralna gnojila. *agronomija, varstvo okolja*

gnojila, umétna -jil -tnih, množ., s – →mineralna gnojila, ki se izdelujejo iz posameznih ključnih kemijskih elementov (N, P, K) ali njihovih mešanic v tovarnah. V novejšem času sta njihovi proizvodnja in uporaba od →naravnih mineralnih gnojil mnogo večji. *agronomija, varstvo okolja*

gnojilo -la, s – snov živalskega (→gnoj, →gnojevka, posušena kri, kostna moka), rastlinskega (→kompost) ali kemijskega (anorganskega) izvora, ki se →prsti na →obdelovalnih zemljiščih dodaja z namenom zagotoviti primerno zalogo potrebnih snovi (elementov) za boljšo rast →kulturnih rastlin. Trije najpomembnejši elementi so *dušik (N)*, *fosfor (P)* in *kalij (K)*. Izraz je izpeljan iz besede *gnoj*. *agronomija, varstvo okolja*

GNŽ (gláva normalne živíne) – glej GVŽ (glava velike živine). *agronomija, agrarna geografija*

gódnost tál -i tal, ž – takšno biološko stanje kultiviranih zemljišč, da so zagotovljene najboljše razmere za rast →kulturnih rastlin. Temelji na harmonično bogati zastopanosti bakterij, alg in drobnih živali. Vzpostavlja in pospešuje se z rahljanjem prsti, z uravnoteženo oskrbo s hranili, s kopičenjem rastlinskih ostankov, ki tvorijo →humus, s primernim →kolobarjenjem, uravnavanjem količine kalcija in drugih rudninskih snovi ter oživiljanjem humusa z dodajanjem gnojil. Godnost lahko izboljšata tudi zimski mraz in poletna senca. Na pomanjkljivo godnost tal kaže na primer pretirano zbita →prst. Izraz godnost izhaja iz besede *goden* v pomenu 'zrel, donošen'. Praslovanski *godьnъ* je verjetno pomenil 'zrel, pravočasen, spolno dozorel' in je najbrž izpeljan iz izraza *godъ* v pomenu 'pravi čas, za poroko ugoden čas'. *pedogeografija, jezikoslovje*

gojítven -a -o, prid. – nanašajoč se na *gojitev*, načrtno skrb ali rejo, ki imata za cilj doseči zeleno kakovost ali količino določenih rastlin, živali ali nasadov. Izraz je izpeljan iz glagola *gojiti*, ki ga v enaki obliki pozna že praslovščina. Je vzročni glagol iz

indoevropske baze *gweiH-* v pomenu 'živeti' in je torej prvotno pomenil 'omogočati življenje'. *jezikoslovje*

gojítveni gozdárski načrt -nega -rskega -a, m – tisti sestavni del →gozdnogospodarskega načrta, ki določa gojívno dejavnost. *gozdarstvo*

gojívveni posèg -nega -a, m – poseg v stalež →divjadi ali rib, odstrel divjadi zaradi zatiranja in preprečevanja kužnih bolezní ali degeneracije ter →lov posameznih živalí. *gospodarska geografija*

golíca -ce, ž – glej goličava. Izraz izhaja iz pridevnika *gol*. Praslovanski *golb* v pomenu 'gol, nag' se je razvil iz indoevropske baze *galo-* v enakem pomenu. *gozdarstvo, fitogeografija, jezikoslovje*

goličáva -ve, ž – gozdno zemljišče brez →drevja in svet nad →zgornjo gozdno mejo. Izraz izhaja iz pridevnika *gol*. Praslovanski *golb* v pomenu 'gol, nag' se je razvil iz indoevropske baze *galo-* v enakem pomenu. Sopomenka je golica. *gozdarstvo, fitogeografija*

goljáva -ve, ž – 1. neporaslo ali samo deloma poraslo površje. Izhaja iz pridevnika *gol*. Praslovanski *golb* v pomenu 'gol, nag' se je razvil iz indoevropske baze *galo-* v enakem pomenu. 2. zemljišče, na katerem je bil →gozd izsekan. *gozdarstvo, jezikoslovje*

goloséčnja -čnje, ž – način sečnje v gozdovih, pri katerem se posamezni predeli posekajo na golo, nakar se ponovno pogozdijo. Gospodarsko je najbolj učinkovit način sečnje, ki pa je okoljevarstveno problematičen, ker zaradi slabjenja vezne vloge kamninskega sistema lahko pride do precejšnjega povečanja →erozije prsti. V manj razvitih deželah je golosečnja lahko povezana tudi s →požigalništvom ali širjenjem →kmetijskih zemljišč nasploh. Sopomenka je sečnja na golo. *gozdarstvo, varstvo okolja*

goloséčnja z načrtnim pogozdovánjem -čnje -tnim -njem, ž – načrtna →golosečnja v gozdovih, po kateri je ponovna rast gozda zagotovljena z organiziranim, premišljenim →pogozdovanjem. Odvisno od hitrosti rasti drevesnih vrst, je gozd čez čas ponovno usposobljen za gospodarsko uporabo. Tovrstni gozdovi so v bistvu nekakšne →plantaže, a s čedalje skromnejšo podrastjo in so ekološko vse bolj ranljivi, čeprav ne v takšni meri kot pri stihijski →golosečnji z naravno regeneracijo. Golosečnja z načrtnim pogozdovanjem je značilna za območja z →vzdrževalnim gospodarjenjem z gozdovi. *gozdarstvo, varstvo okolja*

goloséčnja z narávno regenerácijo -čnje -vno -jo, ž – stihijski način →golosečnje v gozdovih, po kateri sta ponovna rast gozda in njegova regeneracija prepuščeni naravnim zakonom. Zaradi ekološke občutljivosti so lahko posledice za →naravno ravnovesje uničujoče. Tovrstna golosečnja je značilna za območja z roparskim gospodarjenjem z gozdovi. *gozdarstvo, varstvo okolja*

gónja -nje, ž – v severovzhodni Sloveniji narečni izraz za pot ali stezo, po kateri hodi →živina na pašo. Uporablja se tudi različica *zgonje*. Izraz izhaja iz glagola *goniti*, ki je v enaki obliki znan že v praslovanščini in je ponavljalni glagol od *gnati*, kar pomeni 'gnati'. *jezikoslovje, etnologija*

góra (iz praslovanščine) -re, ž – 1. na Primorskem in na prehodu z Notranjske na Dolenjsko ljudski izraz za →planino, senožetna pobočja ali skupne pašnike na vznožjih gozdnatih vzpetin, kamor so se ljudje v novjšem času marsikje tudi za stalno naseljevali. Gore ponavadi niso bile opremljene s stavbami tako kot planine v Alpah in so bile samo deloma prepuščene v uporabo posameznim vasem, niso pa bile v skupni vaški posesti. Zemljiška gospodarstva so jih pogosto dajala uporabnikom v →zakup in so bila pomemben del →ovčarstva, vezanega na polnomadsko →trashumanco. 2. na Dolenjskem ljudski izraz za →vinograd. 3. ponekod starinski ljudski izraz za →gozd. 4. visoka, največkrat strma vzpetina. Izraz gora je v vseh pomenih metonimija besede *gora* v pomenu 'vzpetina', ki je v enaki obliki znana že v praslovanščini. Razvila se je iz indoevropskega korena *guer-* v pomenu 'gora'. *agrarna geografija, geomorfologija, jezikoslovje*

goríca -ce, ž – 1. v severovzhodni Sloveniji izraz za značilno gričevnato pokrajino, kjer so na prisojeh zgornjih delov slemen ponavadi sklenjeno zasajeni →vinogradi. Uporablja se tudi izraz *gorca*. 2. Ljudski izraz za vinograd v gričevnatem svetu. 3. na Koroškem izraz za ograjen prostor okrog →kmečke hiše in →gospodarskih poslopij. *agrarna geografija, jezikoslovje*

górška -rski -rsko, prid. – nanašajoč se na →goro v pomenu 'vzpetina'. *jezikoslovje*

górška kmetíja -rske -je, ž – glej kmetija, gorska. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

górski in hribovíti predéli -rskih -tih -lov, množ., m – s posebnim aktom opredeljena območja, ki se raztezajo nad 600 m nadmorske višine in tista, ki so tako opredeljena na podlagi manj ugodnih podnebnih in talnih razmer ter velikega naklona (nad 30°) večjega dela površja, kjer ni mogoče →intenzivno kmetijstvo z uporabo vseh sodobnih agrotehničnih spoznanj in sredstev. Zato so za →kmetije na takšnih območjih predvidene →intervencije v obliki podpore za težje pridelovalne razmere, →subvencij, regresov in premij pri odkupu tržnih viškov kmetijskih pridelkov, katerih namen je zagotoviti tudi poseljenost in vzdrževanje kulturne pokrajine v marginalnih razmerah gospodarjenja. V preteklosti so za gorske in hribovite predele veljala tudi posebna, omiljena določila v zvezi z →zemljiškim maksimumom. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

górsko kmetíjstvo -rskega -jstva, s – glej kmetijstvo, gorsko. *agrarna geografija*

gôrsko kopáštvo -rskega -štva, s – glej kopaštvo, gorsko. *agrarna geografija*

Gosárjev koeficiènt razdrobljènosti -ega -a -sti, m – glej koeficient razdrobljenosti, Gosarjev. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

gospodár, kméčki -ja -čkega, m – glej kmečki gospodar. Beseda gospodar je izpeljana iz besede *gospod*, ki izvira iz praindoevropske zloženke *ghos-pot*-s prvotnim pomenom 'gospod (-ar) obeda oziroma gostije'. *sociologija, agrarna geografija, jezikoslovje*

gospodárjenje z gozdóvi -nja -vi, s – delovanje človeka v gozdovih ter njihovo razvojno načrtovanje in vzdrževanje. Poglavitno dejavnosti v gozdovih so podiranje dreves, priprava za spravilo, spravilo in prevoz lesa, postranske pa zbiranje skorje za tanin, nabiranje gozdnih semen in sadežev, →steljarjenje, zbiranje smole in priprava krme za →živino, dopolnilne pa sušenje lesa v sušilnicah, drevesničarstvo in →oglarstvo. V izkoriščanju gozdov razlikujemo tri različne načine, ki so hkrati tudi značilne razvojne stopnje: *primitivno* (prevlada →nabiralništva, steljarjenja in →požigalništva za urejanje njiv; les se uporablja le za pridobivanje oglja ter za kurjavo), *roparsko* (prevlada negospodarne sečnje brez ali z le malo skrbi za →pogozdovanje) in →intenzivno oziroma →vzdrževalno (sečnja je usklajena s prirastom, skrbna nega in čiščenje gozda, sprotno pogozdovanje) gospodarjenje. *gozdarstvo, varstvo okolja*

gospodárjenje z gozdóvi, ekstenzivno -nja -vi -vnega, s – negospodarno ravnanje z gozdovi, pri katerem se po sečnji ne skrbi za čiščenje lesnih odpadkov, prav tako pa tudi ne za načrtno →pomlajevanje, →pogozdovanje in sodobne načine spravila lesa. S tem je nasprotje od →intenzivnega (vzdrževalnega) gospodarjenja z gozdovi. *gozdarstvo*

gospodárjenje z gozdóvi, intenzivno -nja -vi -vnega, s – gospodarno ravnanje z gozdovi, pri katerem se z uporabo sodobnih spoznanj o gojitvenih načinih in načrtnim izkoriščanjem dosega proizvodno in okoljevarstveno ustrezne rezultate. Nasprotje od →ekstenzivnega gospodarjenja z gozdovi. Sopotenka je vzdrževalno gospodarjenje z gozdovi. *gozdarstvo*

gospodárjenje z gozdóvi, vzdrževalno -nja -vi -lnega, s – glej intenzivno gospodarjenje z gozdovi. *gozdarstvo*

gospodárska -rski -rsko, prid. – nanašajoč se na →gospodarstvo. *jezikoslovje*

gospodárska geografija -rske -je, ž – glej geografija, gospodarska. *družbena geografija*

gospodárski gozd -rskega -a, m – glej gozd, gospodarski. *gozdarstvo, varstvo okolja*

gospodársko poslópje -rskega -pja, s – stavba, ki se uporablja kot bivališče za →živino, za spravilo in hranjenje pridelkov, za hranjenje kmetijskega in

drugega orodja ter →kmetijske mehanizacije ali za delovne prostore. Glede na vlogo razlikujemo več vrst gospodarskih poslopij, ki so lahko namenjena enemu samemu ali več različnim namenom. Za bivališča živali so namenjeni →hlevi, →svinjaki, *kurniki*, →tamarji, →staje, *čebelnjaki* in še nekateri drugi objekti, sušenju pridelkov poleg preprostejših oblik (→kope, →ostrvi) →lese, →kozolci in →pajštve, za hranjenje pridelkov →seniki, →svisli, →kozolci, *koruznjaki*, →kašče, *listnice*, *drvarnice*, →zidanice ipd., za hranjenje orodja pa na primer *kolarnice* in *lope*. Med stalne in občasne delovne prostore uvrščamo →pode, →skednje, →zidanice, →stanove in še nekatere druge. V novjšem času so pomembno vlogo dobili →silosi. Med gospodarska poslopja lahko prištevamo tudi *mline* in *žage*, ki pa vse bolj izgublajo pomen. Z →urbanizacijo →podeželja je prišlo do preobrazbe številnih gospodarskih poslopij in njihovega prevzemanja novih, sodobnih funkcij. Namenjena so za *garaže*, *delavnice*, *drvarnice*, *šrambe* ipd. V kmečkih gospodarskih poslopijih se odražajo vplivi zgodovinskega razvoja, načinov gospodarjenja, pa tudi naravnih razmer. V marsikateri pokrajini prispevajo k njenim značilnim fiziognomskim potezam. V novjšem času pod vplivom širjenja sodobnega načina življenja izgublajo tradicionalno vlogo; marsikje jih nenačrtno posodablajo, največkrat brez občutka za njihovo arhitekturno raznolikost in etnološko sporočilnost. *geografija naselij, agrarna geografija*

gospodárstvo -rstva, s – 1. skupni pojem za vse gospodarske dejavnosti, v okviru katerih je mogoče načrtovanje (→kmetijstvo, →gozdarstvo, →ribolov, industrija, gradbeništvo, trgovina, gostinstvo, turizem, promet, finančno posredništvo ipd.) in vse gospodarske institucije (podjetja, banke, poslovna združenja ipd.), katerih namen je zmanjšati redkost dobrin, ki so na voljo za zadovoljevanje človekovih potreb, ustvarjanje nove vrednosti in dohodka ter pridobivanje dobička. Veda o gospodarstvu je →ekonomija. Beseda gospodarstvo je izpeljana iz besede *gospod*, ki izvira iz praindoevropske zloženke *ghos-pot*-s prvotnim pomenom 'gospod (-ar) obeda oziroma gostije'. 2. izraz se uporablja tudi za označevanje →kmetijskega posestva, vendar zaradi terminološke zmede uporabe v tej zvezi ne priporočamo. *ekonomija, jezikoslovje*

gospodárstvo, gózdno -rstva -zdnega, s – delovna organizacija oziroma podjetje, ki gospodari z gozdovi. Skrbi za načrtno sečnjo, →pomlajevanje gozdov, →pogozdovanje, čiščenje in varovanje gozdov in z gradnjo →gozdnih prometnic za njihovo boljšo dostopnost ter lažje in hitrejšje →spravilo lesa. *gozdarstvo*

gospodárstvo, instinktívno -rstva -vnega, s – po Friedrichu nekoliko višja stopnja družbeno-gospodarskega razvoja, pri kateri gospodarske dejavnosti

- sicer odločilno usmerjajo naravne razmere, vendar se človek predvsem s podedovanimi in pridobljenimi izkušnjami naravi tudi dejavno prilagaja. Značilni za to razvojno fazo so primitivno →poljedelstvo in začetki →živinoreje, drugače pa še prevladujejo specializirano →nabiralništvo, →lov in →ribolov. *ekonomija, gospodarska geografija*
- gospodarstvo, kmečko** -rstva -čkega, s – glej kmečko gospodarstvo. *agrarna geografija, sociologija*
- gospodarstvo, ledinsko** -rstva -nskega, s – obdelovalni način z →oranjem, pri katerem razdobje →praha na kakovostno slabših →njivah, tako imenovanih →vrstjenah, zdržema traja po več let. *agrarna geografija*
- gospodarstvo, lesno** -rstva -snega, s – različne oblike gospodarskih dejavnosti, ki temeljijo na raznih načinih uporabe →lesa. V svetu se še vedno polovica lesa porabi za kurjavo, drugo polovico pa predelajo lesna, kemijska, papirna in celulozna industrija. Precej se ga porabi tudi v rudarstvu, gradbeništvu, obrti in kmetijstvu. Kemična predelava lesa daje celulozo, iz nje pa se izdelujejo papir, umetna vlakna, plastične mase, špirit, goriva, glukoza itd. Iz lubja nekaterih drevesnih vrst se pridobiva tanin, iz lubja hrasta plutovca pa plutovina, ki se uporablja za raznovrstne namene. S povečevanjem stopnje predelave lesa vrednost lesnih izdelkov narašča. *gospodarska geografija, ekonomija*
- gospodarstvo, menjalno** -rstva -lnega, s – 1. poljedelski →kmetijski sistem, ki je v Evropi na koncu 18. stoletja izpodrinil →natriletno gospodarstvo, pozneje pa tudi v deželah, ki so jih obvladovali evropski kolonisti. Temeljlil je na uporabi različnih vrst →navečletnega kolobarja. 2. stalno prestavljanje →njiv z enega mesta na drugo, ki je posledica naglega →izčrpavanja tal. Menjavajo se predvsem naslednje kategorije: gozd in njiva ter travnik in njiva. V tem smislu je sopomenka preložno gospodarstvo. *agrarna geografija, agronomija*
- gospodarstvo, nadvélétno** -rstva -tnega, s – eden najstarejših poljedelskih →kmetijskih sistemov, ki je v Evropi prevladoval že v antiki in še vse do konca srednjega veka, ko ga je izpodrinilo →natriletno gospodarstvo. Temeljlil je na →nadveletnem kolobarjenju, zato je bil njivski svet organiziran kot →dvpolje. *agrarna geografija, agronomija*
- gospodarstvo, nátrilétno** -rstva -tnega, s – poljedelski →kmetijski sistem, temelječ na uporabi →natriletnega kolobarjenja, zato je njivski svet organiziran kot →tripolje. V Evropi se je razširil konec srednjega veka in je bil skozi več stoletij najbolj razprostranjen kmetijski sistem, nakar so ga izpodrinili navečletni sistemi. *agrarna geografija, agronomija*
- gospodarstvo, pášno-kôšno** -rstva -šno -šnega, s – oblika →kmetovanja s prevlado intenzivne →govedoreje na temelju →pašno-košnega kmetijskega sistema. *agrarna geografija, agronomija*
- gospodarstvo, planínsko** -rstva -nskega, s – 1. v geografiji manj primeren izraz, ki opredeljuje oblike →pašne živinoreje na →planinskih pašnikih oziroma →planinah. 2. celotna dejavnost planinskih društev in Planinske zveze za zidavo in pripravo, vzdrževanje ter oskrbovanje planinskih objektov in poti. *agrarna geografija, varstvo narave*
- gospodarstvo, préložno** -rstva -žnega, s – glej menjalno gospodarstvo/2. *agrarna geografija*
- gospodarstvo, refleksívno** -rstva -vnega, s – po Friedrichu najnižja stopnja družbeno-gospodarskega razvoja, v kateri se gospodarske dejavnosti izvajajo le kot odraz (refleks) človekovih potreb. V celoti je odvisna od naravnih bogastev, pri čemer človek narave ne spreminja. Vsa njegova dejavnost je povezana z ropanjem narave (→lov, →ribolov, →nabiralništvo), drugih ljudi in plemen. Ta najstarejša oblika gospodarstva se je do danes ohranila le pri preostalih primitivnih skupinah prebivalstva, osredotočenih večinoma v →tropskih gozdovih in v arktičnih predelih. *ekonomija, gospodarska geografija*
- gospodarstvo, tradicióalno** -rstva -lnega, s – po Friedrichu tista stopnja družbeno-gospodarskega razvoja, za katero je značilen pomemben napredek, ki temelji na uporabi zbranih izkušenj. Naravno okolje je z →intenzivnim obdelovanjem zemlje, delno tudi z →namakanjem velikih površin zemljišč, podvrženo temeljitim spremembam. Z razvojem rudarstva, obrti, trgovine in prometa je postopoma prišlo do izrazitejše delitve dela. Z izgradnjo mest in nastankom držav so se pojavile nove oblike socialnega razslojevanja. Vse to se je odrazilo tudi v kmetijstvu in načinih →zemljiške rabe. Razširil se je →nomadizem. Prevladala je organiziranost v velikih družinah, pojavili so se fevdalni →zemljiškoposestni odnosi in končno rentniški kapitalizem. Tradicionalno gospodarstvo je bilo že pred več tisočletji izoblikovano pri starodavnih razvitih kulturah (Bližnji vzhod, Indija, Kitajska, obe Ameriki), še vedno pa je zastopano v subtropskem pasu, sušnih predelih, savanah in na obronkih visokogorij, torej v glavnini dežel v razvoju. *ekonomija, agrarna geografija*
- gospodarstvo, znanstveno-téhnično** -rstva -no -čnega, s – po Friedrichu najvišja stopnja družbeno-gospodarskega razvoja, temelječa na znanstvenih spoznanjih in tehničnem napredku, in to ne le v racionalni obdelavi zemljišč, temveč tudi v vsestranskem obvladovanju narave. Zaradi →intenzivnega kmetijstva, razvoja mestnih aglomeracij ter industrijskih središč je naravno okolje izpostavljeno korenitim spremembam, celo takšnim, da je porušeno naravno ravnovesje. Znanstveno-tehnično gospodarstvo je razširjeno predvsem v zmernotplem podnebne pasu (najprej se je pojavilo v Evropi, potem Angloameriki, na Japonskem in

ponekod tudi na južni polobli, tam, kjer prevladuje belo prebivalstvo evropskega porekla) in se hitro širi v države v razvoju. *ekonomija, agrarna geografija*

gospodárstvo, žitno -rstva -nega, s – oblika → kmetovanja s prevlado pridelovanja → žit, ki je v Evropi kot del → natriletnega kolobarjenja prevladovalo med 9. in 19. stoletjem. *agrarna geografija, agronomija, zgodovina*

gospodinja -nje, ž – → kmečka ženska, ponavadi žena → gospodarja, katere delovni prispevek na kmetiji je izjemen, obenem pa sta v glavnem njeni zadolžitvi tudi vodenje gospodinjstva ter vzgoja otrok. V novejšem času se zaradi naraščanja emancipacije vloga gospodinje pri odločanju krepi, vseeno pa so glede na dolžnosti njene pravice pretirano potisnjene v ozadje. Statusno se gospodinje uvrščajo med *kmetice*. Beseda gospodinja je izpeljana iz besede *gospod*, ki izvira iz praindoevropske zloženke *ghos-pot-* s prvotnim pomenom 'gospod (-ar) obeda oziroma gostije'. *agrarna geografija*

gospodínjstvo -njstva, s – 1. družbeno-gospodarska skupnost, ki jo sestavljajo družinski člani ali druge skupnosti oseb, ki skupaj bivajo in za zadovoljitev temeljnih življenjskih potreb skupaj dogovorno porabljajo dohodek. Na podlagi zaposlenosti posameznih družinskih članov ali samo → družinskega jedra ter deležev virov dohodka lahko izvedemo različne družbeno-gospodarske klasifikacije, ki v agrarni geografiji veljajo za izhodišče primerjalnih analiz in funkcijskega vrednotenja. Beseda gospodínjstvo je izpeljana iz besede *gospod*, ki izvira iz praindoevropske zloženke *ghos-pot-* s prvotnim pomenom 'gospod (-ar) obeda oziroma gostije'. 2. statistična enota, ki opredeljuje skupino oseb, ki žive v istem stanovanju in imajo skupno gospodínjstvo. *demografija, agrarna geografija, jezikoslovje*

gospodínjstvo, délavsko-kméčko -njstva -vsko -čkega, s – glej mešano gospodínjstvo. *agrarna geografija, sociologija*

gospodínjstvo, kméčko -njstva -čkega, s – gospodínjstvo, v katerem vsi delovno aktivni člani (ali samo celotno → jedro družine) izključno kmetujejo in veliko večino dohodka ustvarijo s → kmetijstvom, spravičilo lesa in → dopolnilnimi dejavnostmi na (ponavadi) → družinski kmetiji. Uporablja se tudi daljša različica *čisto kmečko gospodínjstvo*. *agrarna geografija, sociologija*

gospodínjstvo, méšano -njstva -nega, s – gospodínjstvo, v katerem del aktivnih članov (vseh ali zgolj → družinskega jedra) stalno kmetuje, del pa je redno zaposlen v nekmetijskih dejavnostih, pri tem pa na lastni ali najeti zemlji po delu še kmetuje. Njegov dohodek izvira tako iz kmetijstva kot iz nekmetijstva. Sopomenki sta *delavsko-kmečko gospodínjstvo* ali tudi *mešano delavsko-kmečko gospodínjstvo*. Glede na razmerje med redno zapo-

slenimi in samo na kmetiji delujočimi družinskimi člani (razmerje naj bi pomembno vplivalo na sestavo družinskih prihodkov in izdatkov) je mogoča še notranja členitev mešanih gospodínjstev na *mešana, pretežno kmečka gospodínjstva, mešana, enakovredna gospodínjstva* in *mešana, pretežno nekmečka gospodínjstva*. *agrarna geografija, sociologija*

gospodínjstvo, nèkméčko -njstva -čkega, s – gospodínjstvo, v katerem so vsi delovno aktivni člani redno zaposleni v nekmetijskih dejavnostih, kjer tudi ustvarijo večji del dohodka. Kadar gospodínjstvo poseduje → kmetijo, govorimo o *nekmečkem gospodínjstvu s kmečkim gospodarstvom*, v katerem zaposleni družinski člani (vsi ali le nekateri) kmetujejo po redni zaposlitvi z nameni pridobiti dodaten dohodek, zmanjšati življenjske stroške, rekreacije, zabave, tradicije in številnih drugih motivov; lahko gre za en sam prevladujoč motiv ali pa za splet najrazličnejših kombinacij. *agrarna geografija, sociologija*

gospóstvo, zemljiško -stva -škega, s – glej zemljiško gospostvo. *zgodovina, sociologija*

gostáči -čev, množ., m – v obdobju od 16. do 18. stoletja močan sloj → kmetijskih delavcev na podeželju, ki so delali na posestvih bogatejših kmetov. Lastniki zemljišč so zanje gradili posebne hiše (bajte), v katerih so prebivali kot najemniki. Od tod sopomenka → bajtarji; znana je tudi sopomenka *kočarji*, uporabljali pa so se še narečni izrazi *sebenjki, osebenjki* oziroma *osebenjarji*. Beseda *gostač* je izpeljana iz besede *gost*, ki je enaka istopomenskemu praslovanskemu izrazu *gostb*; razvil se je iz indoevropskega *ghosti-* v pomenu 'gost', to pa je tvorba iz korena *ghos-*, ki pomeni 'jesti'. *zgodovina, etnologija, jezikoslovje*

gostóta -te, ž – lastnost, v kateri se odraža razporenost, razpršenost ali zgoščenost določenega pojava v določenem prostoru; navadno se izraža s številom enot (prebivalcev, stanovanj, živine, strojev, ...) na prostorsko enoto (hektar, km², ...) zemljišča (vse ozemlje, kmetijsko zemljišče, ...). Izraz je izpeljan iz besede *gost* (nasprotje od 'redek'), ki je bila v obliki *gostb* z enakim pomenom znana že v praslovansčini. Verjetno je izpeljana iz indoevropskega korena *gem-*, kar naj bi pomenilo 'stiskati z rokami, grabiti'. *jezikoslovje*

gostóta délovnih mést -te -vnih mest, ž – razmerje med številom delovnih mest in številom zaposlenega prebivalstva na enoto površine (največkrat 1 km²) določenega območja. V → primarnih dejavnostih in na → podeželju je zaradi večjih površin zemljišč na posamezno delovno mesto sorazmerno majhna. *agrarna geografija, gospodarska geografija*

gostóta poselitve -te -tve, ž – glej gostota prebivalstva. *splošna geografija*

gostóta prebivalstva -te -lstva, ž – gostota naseljenosti, ki izraža razmerje med površino določene

prostorske enote in celotnim številom prebivalstva, ki na tem ozemlju živi. Običajno se navaja s številom prebivalcev na km². Med vsemi gostotami je v geografiji največkrat uporabljena. Zanj so v rabi tudi izrazi *navadna gostota*, *obča gostota* in *relativna gostota*, največkrat pa se uporabljata sopomenki →gostota poselitve in →aritmetska gostota. *splošna geografija*

gostôta stanovanjske gradnje -te -njske -nje, ž – razmerje med s stanovanjskimi objekti pozidano neto površino zemljišč in celotno površino določenega (ponavadi stanovanjskega) območja, izraženo v odstotkih. *urbanizem*

gostôta zazidave -te -ve, ž – razmerje med pozidano in nepozidano površino določenega območja (praviloma je oboje izraženo v m²). *urbanizem*

gostôta, agrarna -te -rne, ž – ena od gostot, ki prikazuje razmerje med različnimi kategorijami →kmetijskih zemljišč in →kmečkim prebivalstvom, ki se na teh zemljiščih neposredno preživlja. Glede na različne upoštevane kategorije zemljišč in različne kvote kmečkega prebivalstva razlikujemo →kmetijsko, →poljedelsko, →specifično in →fiziološko gostoto, uporablja pa se tudi tako imenovani →man-land ratio. Običajno se meri v številu prebivalcev na 100 hektarjev (km²). Priporoča se uporaba, primerjava in medsebojno vrednotenje različnih vrst gostot. *agrarna geografija*

gostôta, aritmetska -te -čne, ž – glej gostota prebivalstva. *splošna geografija*

gostôta, fiziološka -te -ške, ž – ena od →agrarnih gostot, ki izraža razmerje med →obdelovalnimi zemljišči (uporabljenimi in potencialno rabljenimi za intenzivno pridelavo →hrane) brez →travnikov ter skupnim številom prebivalcev. Njena uporaba je priporočljiva predvsem v primerih, ko je v manjši, a rodovitni pokrajini nakopičenih mnogo ljudi. Na svetu znaša nekaj nad 100 preb./km², v Sloveniji nekaj nad 250 preb./km², na Japonskem pa celo nad 1500 preb./km². *agrarna geografija*

gostôta, kmetijska -te -jske, ž – ena od →agrarnih gostot, ki izraža razmerje med površino →kmetijskih zemljišč in skupnim številom →kmečkega prebivalstva. Njena uporaba je priporočljiva predvsem v pokrajinah z velikima deležema →travnikov in →pašnikov, kjer ima pomembno vlogo →živinoreja. *agrarna geografija*

gostôta, naselitvena -te -ne, ž – ena od →gostot poselitve, ki izraža razmerje med številom prebivalstva in površinsko enoto določenega stanovanjskega območja ali posameznega naselja. Navaja se v številu prebivalcev na hektar, odvisna pa je predvsem od različnih tipov pozidave, le-ti pa so odraz tradicije, vrste in velikosti objektov, družbenih potreb ipd. V razmerah današnjih standardov je naselitvena gostota pri individualnih hišah 70 preb./ha, pri vrstnih hišah med 100 in 120 preb./ha,

pri nizkih blokkih do 400 preb./ha in pri visokih blokkih celo prek 500 preb./ha. *urbanizem*

gostôta, poljedélska -te -lske, ž – ena od →agrarnih gostot, ki izraža razmerje med površino →obdelovalnih zemljišč (brez →travnikov) in skupnim številom →kmečkega prebivalstva. Njena uporaba je priporočljiva predvsem v pokrajinah, kjer ima pomembno vlogo →poljedelstvo. *agrarna geografija*

gostôta, specifična -te -čne, ž – ena od →agrarnih gostot, ki izraža razmerje med površino razpoložljivih →obdelovalnih zemljišč in številom prebivalstva v določeni pokrajini ali celotni državi. Z njo lahko izrazimo količino obdelovalnih zemljišč (običajno v arih) na prebivalca, kar kaže na kmetijski potencial določenega območja. Posebno pogosto se uporablja v kmetijskih, planerskih in okoljevarstvenih študijah. *agronomija, prostorsko planiranje*

gostôta, živinoréjska -te -jske, ž – 1. ena od →agrarnih gostot, ki prikazuje obremenjenost →kmetijskih zemljišč z →živino. Ponavadi se izrazi s številom →glav velike živine (GVŽ) ali →govedi na hektar kmetijskih zemljišč. V naših razmerah se vrednosti do 1 GVŽ/ha opredeljujejo za nizke, vrednosti med 1 in 3 GVŽ/ha za zmerne in nad 3 GVŽ/ha za visoke. 2. uporablja se tudi razmerje, ki prav tako opredeljuje intenzivnost →živinoreje, izraža pa potrebne površine kmetijskih zemljišč za prirast ene →glave velike živine (GVŽ). Navaja se, da je v srednji Evropi za prirast 1 GVŽ potrebnih med 0,3 in 0,5 ha zemljišč, v tropih (z zmernovlažnim podnebjem) med 6 in 10 ha, v sušnih predelih pa tudi več kot 30 ha. *agronomija, agrarna geografija*

gôšča -šče, ž – 1. z gostim drevjem in →grmovjem poraslo zemljišče. Izraz je izpeljan iz besede *gost* (nasprotje od 'redék'), ki je bila v obliki *gostъ* z enakim pomenom znana že v praslovanščini. Verjetno je izpeljana iz indoevropskega korena *gem-*, kar naj bi pomenilo 'stiskati z rokami, grabiti'. 2. mlad, nerazredčen →gozd. 3. na Gorenjskem tudi narečni izraz za gozd. *gozdarstvo, jezikoslovje*

govéd (iz praslovanščine) -i, ž – skupinska oznaka za goveje →živino. Enakovredno se lahko uporablja tudi izraz *govedo/2*. *jezikoslovje, agronomija*

govédo (iz praslovanščine) -da, s – 1. večja →domača žival z rogovi, ki se redi zlasti zaradi pridobivanja mleka, mesa in kož, ponekod pa se še uporablja tudi kot →delovna žival. 2. sopomenka za goved. Izraz *govedo* je bil znan že v praslovanščini. Je edninski samostalnik, izpeljan na osnovi indoevropskega *guou* v pomenu 'govedo', ki se na primer še ohranja v staroindijskem izrazu *gauh*, kar pomeni 'krava'. *jezikoslovje, agronomija*

govodoréja -je, ž – panoga →živinoreje, ki se ukvarja z rejo goveje živine (krav, bikov, junic, telet, volov, jakov, dzojev, zebujev, bivolov, vodnih bivolov itd.). Kot najpomembnejša veja živinoreje je raz-

širjena po vsem svetu (razen na nekaterih območjih s podnebnimi in verskimi omejitvami) z namenom pridobivanja mesa in mleka kot glavnih pridelkov, kož, črev, rogov in hlevskega gnoja kot stranskih proizvodov ter izkoriščanja delovnega potenciala živali. Vse to se dosega s sorazmerno malovredno rastlinsko hrano, katero lahko uporabljajo izključno ali vsaj najbolj popolno *prežvekovalci*, kamor spada govedo. Genetika je s →selekcijanjem povzročila revolucionarne spremembe in vzgojila posamezne specializirane pasme za določene namene, bodisi za pridelavo mleka bodisi mesa ali pa obeh krati. V zvezi s tem razlikujemo *mlečno* in *mesno govedorejo*, lahko pa govorimo tudi o *tradicionalni, ekstenzivni* ter *intenzivni govedoreji*. Izraz govedoreja je sestavljenka iz besed *govedo* in *reja*. *agronomija, agrarna geografija*

goveja planina -je -ne, ž – glej planina, goveja. *agarna geografija, agronomija*

gòzd (iz praslovanščine) -a, m – rastlinska združba, sestavljena iz različnih vrst visokoraslega →drevja in različnih vrst →podrasti, ki različno na gosto, vendar sklenjeno, porašča pokrajino. Drevesa z drugimi rastlinami in živalmi sestavljajo življenjsko skupnost. →Naravni gozd kot najvažnejša rastlinska oblika porašča kopno povsod tam, kjer njegove rasti ne onemogočajo mraz, sušnost, veter, vodne razmere, nerodovitne prsti in prekratka →vegetacijska doba, ali pa ga je že iztrebil človek. Naravnogeografsko se gozdovi razvrščajo v različne →gozdne pasove, večinoma navezane na planetarne ali višinske →podnebne pasove. Gozd na →kmetijstvo vpliva posredno, s tem da blaži temperaturna nihanja in uravnava količino padavin, omejuje hitrost in moč →vetrov, uravnava raven →talne vode, koristen pa je tudi iz drugih okoljevarstvenih vidikov (zlasti čiščenja in bogatena ozračja, kot zatočišče za živali itd.). V Sloveniji je po katastrskih podatkih 48,8 % (989.573 ha, od tega 704 ha →gozdne plantaže) in po statističnih podatkih 54 % gozdnih zemljišč, dejansko pa jih je še več. Na Zemlji jih je 33 %, od česar več kot polovica še ni dostopna za gospodarsko rabo. Gozd je tudi temeljna katastrska →zemljiška kategorija. Po zakonu o gozdovih se med gozdove ne uvrščajo →pašniki, porasli z gozdnim drevjem, če se uporabljajo za pašo →živine, ne glede na to, kako so opredeljeni v katastru. Pač pa se mednje uvrščajo →kmetijska zemljišča v fazi zaraščanja, če se v zadnjih dvajsetih letih niso uporabljala za kmetijske namene in na njih pokrovnost gozdnega drevja presega 75 %. Izraz gozd se je razvil iz praslovanške besede *gvozdъ* oziroma *gvozdъ*, kar je verjetno pomenilo 'vejica' (mnogo vejic pomeni "gozd"), 'zatič, klin'. Beseda se je razvila iz indoevropskega *guos-d-o* (kolektiv *guos-d-i*). *gozdarstvo, fitogeografija, geodezija, jezikoslovje*

gòzd s posébnim naménom -a -bnim -nom, m – →gozd, ki je kot tak opredeljen s posebnim aktom in zaščiten z različnimi stopnjami varovanja zaradi izjemne redkosti, lepote, znanstveno-raziskovalnega, strateškega ali zgodovinskega pomena. Namenjen je za izletništvo, omejeno rekreacijo ter za znanstveno-raziskovalne, izobraževalne, vojaške in še nekatere druge namene. Gozdovi s posebnim namenom se delijo na tiste, v katerih so gozdno-gospodarski posegi dovoljeni, in tiste, kjer tovrstni posegi niso dovoljeni ali pa se dovolijo le izjemoma. *gozdarstvo, varstvo okolja, varstvo narave*

gòzd zmérnih šírín -a -rnih -rin, m – →gozd zmernotoplega podnebnega pasu. V hladnejših območjih prevladujejo iglasti, v toplejših pa listnati sestoji, precej je tudi mešanih gozdov. Gozd sestavljajo najrazličnejše združbe. Na severni polobli je gozd zmernih širin prevladujoč v Evraziji in Severni Ameriki, na južni polobli pa ga najdemo le v čilskem delu Patagonije, na Ognjeni zemlji ter na južnem otoku Nove Zelandije. Za njegovo uspešno rast je potrebnih vsaj od 500 do 600 mm letnih padavin. Gospodarsko je gozd zmernih širin močno izkoriščen. *fitogeografija*

gòzd, ántropogéni -a -nega, m – po človeku preoblikovan →gozd (pri nas je značilna velika vsebnost iglavcev), še posebno pa gozdni nasadi, ki imajo v glavnem varovalno (črni bor na Krasu - zaščita pred erozijo, →vetrozaščitni pasovi ipd.), razen nje pa lahko tudi gospodarsko (topolovi nasadi - zniževanje nivoja talne vode in hitrorastoči les za potrebe celuloznih in papirnih tovarn, nasadi tikovca v tropih ipd.) vlogo. Antropogeni gozd je v večji ali manjši meri prilagojen naravnim razmeram, od stopnje prilagojenosti pa je odvisna njegova razvojna uspešnost in odpornost. *gozdarstvo, varstvo okolja*

gòzd, boreálni -a -lnega, m – glej subarktični gozd. *fitogeografija*

gòzd, degradírani -a -nega, m – 1. glej sekundarni gozd. 2. →gozd, ki je zaradi onesnaženega zraka bolj ali manj prizadet. *gozdarstvo, varstvo okolja*

gòzd, dèžni -a -žnega, m – gozd, sestavljen iz gostih, visokoraslih dreves, ki uspevajo na območjih z zelo velikimi količinami padavin. Sporadično ga najdemo tudi v zmernotoplem pasu (na primer na tihoocenskem severozahodu ZDA ter na jugu Nove Zelandije in Čila), bolj značilen pa je za tropski in subtropski pas (→ekvatorialni gozd, →monsunski gozd, →montanski gozd). Uporablja se tudi besedna različica *deževni gozd*. *fitogeografija*

gòzd, ekvatoriálni -a -lnega, m – gozdni tip, katerega značaj narekuje ekvatorialno podnebje z obilnimi in enakomerno razporejenimi padavinami ter visokimi temperaturami brez večjih dnevnih in letnih nihanj. Za njegovo uspešno rast mora biti vsaj 1500 mm padavin letno. Sestavljajo ga visokorasle,

trdolesne in listopadne drevesne vrste. Podnebne razmere spodbujajo rast zelo pestrih drevesnih sestojev (ponekod je na majhnih površinah več kot 2500 drevesnih vrst), pogosto rastočih v več →drevesnih etažah, ki jih sestavljajo krošnje istih višin. Po →drevju se vzpenjajo liane in druge olesenele plezalke, ki skušajo doseči svetlobo. V marginalnih razmerah, kjer drevje rase manj na gosto, je svetloba dovolj prodorna, da omogoča rast bujne →podrasti. Drevje dobiva in odmetava listje brez reda in neenakomerno. Pas ekvatorialnega gozda se razteza med približno 7° severne in 7° južne geografske širine. Njegovi največji sklenjeni območji sta ob veletokih Amazonki v Južni Ameriki ter Kongu v Afriki. Gospodarsko je izredno pomemben, zato so ga marsikje že pretirano izkrcili. To lahko predstavlja okoljevarstveni problem za ves naš planet, saj velja za "pljuča sveta". Sopotenka je tropski dežni gozd (tudi *tropski deževni gozd in vlažnotropski gozd*). *fitogeografija*

gòzd, ênodòbni -a -bnega, m – →gozd z →drevjem približno enake starosti. Sopotenka je enomerni gozd. *gozdarstvo*

gòzd, enomèrni -a -rnega, m – glej enodobni gozd. *gozdarstvo, jezikoslovje*

gòzd, galerijski -a -jskega, m – ozek →gozdni pas/2, ki zlasti v →savanah obrobja reke in jezera, najdemo pa ga tudi v nekaterih drugih sušnih in brezgozdnih pokrajinah na našem planetu. *fitogeografija*

gòzd, gospodàrski -a -rskega, m – →gozd, ki se gospodarsko izkorišča. Z izgradnjo sodobnih →gozdnih prometnic in uporabo močnejše mehanizacije se je izkoriščanje gozdov znatno intenziviralo. Zaradi večje donosnosti so naravne gozdne sestoje marsikje nadomestili z →monokulturami tako iglavcev kot listavcev, s čimer je prišlo do poenostavitve gozdnih →ekosistemov, zmanjšanja pestrosti vrst v njih, prekinjanja odvisnostnih verig ter posledično do rušenja biološkega in →ekološkega ravnovesja. *gozdarstvo, varstvo okolja*

gòzd, grmòvni -a -vnega, m – →gozd, ki ga sestavlja grmovno, majhno in v rasti zaostalo →drevje v naravno slabših, za rast gozdov komajda še primernih razmerah. *fitogeografija, gozdarstvo*

gòzd, iglasti -a -stega, m – značilen rastlinski tip zmernotoplega podnebnega pasu Evrazije in Severne Amerike s prevlado iglastega →drevja (v njem je 95 % vseh svetovnih zalog iglavcev). Za njegovo uspešno rast je potrebno dva do štiri mesece dolgo vegetacijsko obdobje s srednjo mesečno temperaturo nad 10° C. Na našem planetu je 37 % iglastih gozdov, v sestavi poseka pa je njihov delež več kot polovičen; to kaže na njihov nadpovprečen gospodarski pomen. *gozdarstvo, fitogeografija*

gòzd, listnati -a -tega, m – →gozd, ki ga sestavljajo večinoma širokolistni listavci, letnim podnebnim nihanjem prilagojeni tako, da sezonsko odvržejo

listje. Glede na pojav odmetavanja listov razlikujemo →listopadni (listje odvrže vsako leto) in →zimzeleni (ne odvrže listja) gozd. Njegovo gospodarsko izkoriščanje je marsikje in v precejšnji meri še vedno ekstenzivno; temelji na brezobzirnem izsekavanju. *gozdarstvo, fitogeografija*

gòzd, listopàdni -a -dnega, m – vrsta →listnatega gozda, za katero je značilno, da odvrže liste vsako leto. Glede na čas odpadanja listja razlikujemo *poletnozeleni listnati gozd* (v zmernem pasu; listje odvrže pozimi), *deževnozeleni listnati gozd* (v savanah in monsunskih pokrajinah; listje odvrže v sušni dobi) in *vednozeleni listnati gozd* (v ekvatorialnem pasu; listje odpada neenakomerno, v vseh obdobjih leta). *gozdarstvo, fitogeografija*

gòzd, mediterànski -a -nskega, m – značaj mediteranskega gozda opredeljuje sredozemsko podnebje z vročimi, sušnimi poletji ter milimi, vlažnimi zimami. Sestavlja ga predvsem zimzeleno drevje, ki je pred poletno vročino zaščiten z majhnimi, a debelimi listi z dlakavo prevleko, bodicami in s primerno barvo. V evropskem sredozemskem bazenu rasejo zimzeleni hrast plutovec ter svetel iglasti gozd z zastopanostjo borovcev, cipres in ceder. Kjer je padavin manj ali pa prevladuje vodrepustna karbonatna podlaga, rase le grmovno rastje, imenovano →makija. Njene podvariete so →frigana v Grčiji, →gariga v južni Franciji, →temillari v Španiji, →chapparal v Kaliforniji ter →scrub v Avstraliji. Sopotenka je sredozemski gozd, uporabljata pa se tudi izraz *etezijski gozd*. *fitogeografija*

gòzd, meglèni -a -nega, m – →gozd, sestavljen iz vlagoljubnega →drevja, značilen za gorska pobočja v tropih, kjer je stalna ali vsaj prevladujoča meglenost oziroma nizka oblačnost, kar močno zmanjšuje količino svetlobe. Rastlinska sestava tovrstnega gozda je zato manj pestra, drevje je bolj enakomerno višine in ne pretirano na gosto rastoče. Veliko je ovijalk in parazitov. *fitogeografija*

gòzd, mešani -a -nega, m – →gozd, ki ga sestavljajo različne vrste listavcev in iglavcev. Praviloma mora biti sestavljen iz dveh ali več drevesnih vrst, pri čemer mora biti najmanj petina od celotnega števila dreves drugačna od prevladujoče drevesne vrste. V primerjavi z gozdom s prevlado enovrstnega →drevja je mešani gozd manj občutljiv za delovanje škodljivcev in bolje izkorišča hranilne snovi iz tal, zato je biološko bolj odporen. *gozdarstvo*

gòzd, monsúnski -a -nskega, m – značaj monsunskega gozda opredeljuje monsunsko podnebje z izrazitim menjavanjem deževnega in sušnega obdobja, pri čemer mora biti letna višina padavin vsaj 1000 mm. Sestavlja ga širokolistno →drevje, ki v sušni, vroči sezoni odvrže liste. Drevesa ne rasejo blizu vsak-sebi in število njihovih vrst je majhno. Monsunski gozd je za gospodarsko rabo manj zanimiv, še najbolj trda tikovina, zaradi goste poseljenosti

- monsunskega pasu pa je kljub temu marsikje že dodobra izkrčen. *fitogeografija*
- gòzd, montánski** -a -nskega, m – →gozd hladnih visokogorskih območij v tropskem oziroma natančneje, v ekvatorialnem podnebnem pasu. Ker →drevje in podlago na gosto preraščajo mahovi, se zanj uporablja tudi sopomenka *mahovni gozd*. Značilen je za privetna pobočja z vlažnim podnebjem in stalno oblačnostjo oziroma zamegljenostjo, predvsem na visokih tropskih otokih v vseh treh oceanih. *fitogeografija*
- gòzd, narávní** -a -vnega, m – →gozd naravnega nastanka, prilagojen naravnemu okolju. Danes ima marsikje pomembno varovalno vlogo. Pravih naravnih gozdov je na svetu in še posebno pri nas vse manj. Sopomenka je →prvotni gozd, lahko pa govorimo tudi o *primarnem gozdu*. *gozdarstvo, varstvo okolja*
- gòzd, nèodpǔti** -a -tega, m – →gozd, katerega izkoriščanje je zaradi pomanjkljive prometne povezanosti nemogoče ali vsaj ne gospodarno. *gozdarstvo, gospodarska geografija*
- gòzd, odpǔti** -a -tega, m – 1. →gozd, ki ga je zaradi primerne prometne dostopnosti mogoče gospodarsko izkoriščati. 2. izraz (*open forest*), ki ga je uvedlo britansko ministrstvo za gozdarstvo in označuje gozd, namenjen za potrebe rekreacije (odprt za pešačenje in kolesarjenje, oskrbljen s pazljivo izbranimi parkirnimi prostori, opremljen s prostori za piknike in s prehodnimi prostori za kampiranje). *gozdarstvo, varstvo narave*
- gòzd, potoplǔjeni** -a -nega, m – ostanki prvotnega →gozda, ki ga je, z izjemo občasnih obdobij z izrazitimi osekami, v novjšem času zalilo morje. Proces je posledica postopnega ugrezjanja obalne črte, bodisi zaradi naraščanja morske gladine (*evstatika*) bodisi zaradi tektonskega zniževanja zemeljskega površja (*izostazija*). *fitogeografija*
- gòzd, prebirálni** -a -lnega, m – →gozd s stopničastim spletom drevesnih krošenj, ki je posledica prevladujoče uporabe →prebiralne sečnje. *gozdarstvo*
- gòzd, primáрни** -a -rnega, m – →gozd, na katerega je človek s svojo dejavnostjo le malo ali zmerno vplival oziroma ga je le malo spremenil; nasprotje od →sekundarnega gozda. *varstvo okolja, gozdarstvo*
- gòzd, prvótni** -a -tnega, m – glej naravni gozd. *gozdarstvo, varstvo okolja*
- gòzd, rekreácijski** -a -jskega, m – →gozd v bližini mesta oziroma med območji zgostitve prebivalstva, ki je zaradi svojstvene lege namenjen predvsem →rekreaciji in zato opremljen predvsem s pešpotmi in kolesarskimi stezami; lesno-proizvodna vloga je drugotnega pomena. Sopomenka je odprti gozd/2. *gospodarska geografija, gozdarstvo*
- gòzd, savánski** -a -nskega, m – →tropski gozd, katerega značilnosti narekuje savansko podnebje z menjavanjem dveh različno dolgih sušnih in dveh vmesnih padavinskih obdobij. Padavin je pod 1500 ali celo pod 1000 mm letno, pa tudi temperaturna nihanja so izrazitejša kot v ekvatorialnem pasu. Savanski gozd je na obeh poloblah na prehodu iz →ekvatorialnega gozda v pravo savano, zanj pa je značilno bolj na redko rastoče, nižje drevje, med katerim je v smeri proti savani vse več visokorasle trave. →Drevje je izhlapevanju in vročini prilagojeno s trnjem, z majhnimi dlakavimi listi ipd. Z daljšanjem sušnega obdobja se te značilnosti stopnjujejo; vse več je bodljikavega drevja (značilna je dežnikasta akacija) in grmovnega rastja. *fitogeografija*
- gòzd, sekundárni** -a -rnega, m – 1. →gozd, ki zraste na →krčevinah prvotnega (→naravnega) gozda. Po številu drevesnih vrst in bogastvu podrasti je revnejši. Je tudi nižji in svetlejši, zato je zanj uveljavljena tudi sopomenka →degradirani gozd/1. 2. navadno hitro rastoči sestoj iglavcev, umetno vzgojen na rastišču →prvotnega →listnatega gozda. *gozdarstvo, varstvo okolja*
- gòzd, skupínski** -a -nskega, m – →gozd, ki nastane s →skupinsko sečnjo posameznih drevesnih debel, nakar se pomlajene skupine razširijo v nove skupine in gnezda. *gozdarstvo*
- gòzd, sredozémski** -a -mskega, m – glej mediteranski gozd. *fitogeografija*
- gòzd, súbárktični** -a -čnega, m – →gozd v subpolarnih predelih. Sestavljajo ga predvsem iglavci, med listavci pa jesen, jelša, vrba in še zlasti breza. V dveh sorazmerno širokih pasovih je strnjen v Evraziji in Severni Ameriki. Za podnebne razmere so značilne dolge in mrzle zime, zato so →tla večji del leta zamrznjena, →drevje rase počasi in ostaja nizke rasti. Proti severu prehaja v →lesotundro, proti jugu pa v →tajgo. Gospodarsko je manj zanimiv in je le malo izkoriščen. Sopomenka je borealni gozd. *fitogeografija*
- gòzd, súbtrópski** -a -pskega, m – →gozd v subtropskem podnebnem pasu, za katerega je značilno, da ni izjemno izrazitih kontrastov med letno in zimsko dobo. →Drevje je vročini in izhlapevanju prilagojeno na različne načine. Glede na glavna podtipa subtropskega podnebnja, katerega je gozd tudi različno prilagojen, razlikujemo →mediteranski (tudi sredozemski ali etezijski) in →monsunski gozd. *fitogeografija*
- gòzd, trópski** -a -pskega, m – različni gozdni sestoji v tropskem podnebnem pasu, za katere je v prvi vrsti značilna prilagoditev na razporeditev in količino padavin ter seveda na visoke temperature. Glede na prilagojenost in različne značilnosti razlikujemo →ekvatorialni in →savanski gozd. Tropski gozdovi so izrednega pomena za gospodarsko izkoriščanje (trd les), a se žal izkoriščajo nenačrtno in roparsko. *fitogeografija*
- gòzd, trópski dežni** -a -pskega -žnega, m – glej ekvatorialni gozd. *fitogeografija*

gòzd, varovalni -a -lnega, m → gozd, pogosto rastoč na strmih gorskih pobočjih, katerega glavni namen je varovanje zemljišča pred erozijo, pred naglim odtekanjem padavinske vode ali zaščita določenega objekta (skupine objektov) pred uničujočim delovanjem različnih naravnih sil (zemeljskih plazov, usadov, hudournikov, vetra ipd.). Zato je gospodarjenje v njem omejeno na najnujnejša opravila, ki varovalnega pomena ne zmanjšujejo. Med vsemi gozdovi v Sloveniji je 5,7 % varovalnih gozdov. *gozdarstvo, varstvo okolja*

gòzd, visokogórski -a -rskega, m → gozd zelo različnih drevesnih sestojev, ki rase v neugodnih podnebnih in marginalnih rastnih razmerah tik pod → gozdno mejo. V posameznih gorstvih sveta je nadmorska višina njegovega uspevanja odvisna od zgornje gozdne meje. Zanj so značilna nižja drevesa, ki so ponavadi tudi redkejša (ko pridejo v grmovno rastje so spet gostejša) in bogata zeliščna podrast. *fitogeografija*

gòzd, vzdrževalni -a -lnega, m → redno oskrbovan → gozd, v katerem se zaradi okoljevarstvenih razlogov omogoča le načrtna in selektivna sečnja v daljših časovnih presledkih. *gozdarstvo, varstvo okolja*

gòzd, zimzeléni -a -nega, m → gozd s prevlado vedno zelene → drevja iz različnih družin (hrast plutovec, graden, oljka, lovor, mirta, pinija, evkalipt idr.), ki se je poletni vročini in močnemu izhlapevanju v subtropskih (zlasti sredozemskih) predelih prilagodil tako, da se je zaščitil z majhnimi, debelimi in mesnatimi listi, dlakavo prevleko na njih in njihovo primerno barvo. Uspeva predvsem tam, kjer ni zelo izrazitih razlik med poletno in zimsko dobo. Pogosto je razširjen kot gostoraslo zimzeleno grmovno rastje (→ makija) ali nizko, nesklenjeno grmovje (→ gariga, → frigana). *fitogeografija*

gozdárjenje -nja, s – dejavnost izkoriščanja → gozdov ter dejavnosti, ki razvijajo vedo in metode o gojenju in varstvu gozdov, gozdnem obratoslovju, načrtnem urejanju, pravilni rabi, negi, vzdrževanju in → pomlajevanju gozdov. Gozdarjenje mora gozd upoštevati kot dejavnik pokrajinske blaginje in kulture, zato je → gospodarjenje z gozdovi dejavnost posebnega družbenega pomena. Razlikujemo *primitivno* in *roparsko (izkoriščevalsko)* gospodarjenje z gozdovi, v deželah, kjer je lesa v izobilju (na primer Brazilijska, Kanada, Kongo, Rusija), in → intenzivno oziroma vzdrževalno gospodarjenje z gozdovi v deželah s pomanjkanjem lesa (na primer srednja in južna Evropa). Ob → kmetijstvu gozdarjenje najbolj izrazito določa funkcijski značaj → podeželja in mu daje značilen videz. Izraz vse bolj izpodriva pojem → gozdarstvo, tudi v njegovem glavnem pomenu. Sopomenka za zasebno gozdarjenje je spravilo lesa. *gozdarstvo, gospodarska geografija*

gozdárjenje, sònarávno -nja -vnega, s – sodoben način gospodarjenja z gozdovi s ciljem obdržati gozdno → biocenozo čim dlje takšno, kakršna je. Je pogoj za zdrava → tla, pospešuje → naravno pomlajevanje gozdov in preprečuje nenadne, stihijske posege v gozdne sestoje. *gozdarstvo, varstvo okolja*

gozdárski načrt, gojítveni -rskega -a -nega, m → glej gojivni gozdarški načrt. *gozdarstvo*

gozdárstvo -rstva, s – 1. gospodarska dejavnost, ki se ukvarja z gojenjem in izkoriščanjem → gozdov. 2. veda o gojenju gozdov, gozdnem obratoslovju ter gozdnem in lesnem gospodarstvu. Izraz gozdarstvo je izpeljan iz besede *gozd*, kar se je razvilo iz praslovanske besede *gvozdъ* oziroma *gvozďъ* in je verjetno prvotno pomenilo 'vejica' (mnogo vejic pomeni "gozd"), 'zatič, klin'. Praslovanska beseda se je razvila iz indoevropskega *guos-d-o* (kolektiv *guos-d-i*). *gozdarstvo, gospodarska geografija, jezikoslovje*

gòzdna -zdna -zdno, prid. – nanašajoč se na → gozd. *jezikoslovje*

gòzdna in drevésna narávna dedíščina -zdne -sne -vne -ne, ž – glej dediščina, gozdna in drevesna naravna. *varstvo narave*

gòzdna klíma -zdne -me, ž – glej klima, gozdna. *klimatogeografija*

gòzdna krpa -zdne -pe, ž – površinsko majhno, od drugih gozdnih zemljišč prostorsko ločeno z → gozdom poraslo → zemljišče. Sopomenka je gozdna zaplata. *gozdarstvo, prostorsko planiranje*

gòzdna mēja -zdne -je, ž – območje, kjer prenehajo možnosti za rast → gozda. Med glavne omejitvene dejavnike spadajo neugodne podnebne (nizke temperature, veter) in reliefne razmere (strma pobočja) ter → ekspozicija (osojnost), pomanjkanje → prsti, človekovo delovanje (krčenje gozdov, urbanizacija) ipd. Temeljna členitev razlikuje → naravno in → antropogeno gozdno mejo. Glavna tipa naravne gozdne meje sta → zgornja gozdna meja in → polarna gozdna meja, izrazita gozdna meja pa je tudi v tropih na meji ekvatorialnega in savanskega pasu ter v subtropskem in zmernotoplem podnebnem pasu; v slednjem se srečujeta → stepa in → tajga. *fitogeografija*

gòzdna mēja, ántropogéna zgórnja -zdne -je -ne -rnje, ž – → gozdna meja, ki jo je s svojo dejavnostjo znižal človek. V preteklosti je za potrebe → planinskega pašništva širil travnat svet nad in ob gozdni meji navzdol tako, da je izsekal pas najbolj občutljivih gozdnih sestojev. S tem je v naših krajih pomaknil gozdno mejo tudi več kot 100 m navzdol (predvsem na Primorskem). Gozd se zaradi močnih vetrov in drugih neugodnih podnebnih razmer tudi v novejšem času, po opuščanju planinskega pašništva, le počasi zarašča; njegova meja se navzgor proti → klimatski gozdni meji pomika le postopoma. *fitogeografija, agrarna geografija*

gózdna mēja, klimátska -zdne -je -tske, ž – tista →rastlinska meja v gorskem svetu, do katere še sega navzgor sklenjeni →gozd. Je posledica medsebojnega učinkovanja neugodnih podnebnih razmer (zlasti nizkih temperatur in vetra). Kjer je znižana pod vplivom drugih dejavnikov (oblikovanost površja, človekovo delovanje), lahko govorimo o *potencialni klimatski gozdni meji*. *fitogeografija*

gózdna mēja, narávná -zdne -je -vne, ž – →gozdna meja, pri kateri vplivajo na prenehanje možnosti za rast sklenjenega gozda izključno naravni dejavniki. Glavna podtipa sta →klimatska in →polarna gozdna meja. *fitogeografija*

gózdna mēja, polárna -zdne -je -rne, ž – tista →rastlinska meja v višjih geografskih širinah, do katere še uspeva →gozd. Je izrazito podnebno pogojena, s tem da je na severni polobli ob zahodnih obalah zaradi vpliva toplih morskih tokov pomaknjena znatno na sever, nakar zaradi celinskega podnebja s toplim poletjem tam tudi vztraja, ob vzhodnih obalah pa zaradi vpliva hladnih morskih tokov znova zavije daleč proti jugu. V povprečju je na severni polobli polarna gozdna meja na 73° severne zemljepisne širine, na južni polobli pa na 51° južne zemljepisne širine. Razlika je posledica površinske prevlade hladnih oceanov na južni polobli. *fitogeografija*

gózdna mēja, višínska -zdne -je -nske, ž – glej zgornja gozdna meja. *fitogeografija*

gózdna mēja, zgórnja -zdne -je -rnje, ž – tista →rastlinska meja v gorskem svetu, do katere še rase →gozd zoiroma črta, ki spaja najvišje točke sklenjenega gozda. Nad njo se širijo ozek pas posamezno rastočega →drevja ter nekoliko širša *grmovni* in *zeliščni pas*. Zgornja gozdna meja je ena od najbolj značilnih fiziognomskih potez v gorah. Glavni omejitveni dejavnik je podnebje (meja je približno pri 10° C povprečne julijske temperature), pri čemer je gozdna meja v prostranih pogorjih v notranjosti pomaknjena navzgor, na obrobjih pa navzdol. Pridružujejo se še neugodne reliefne razmere (strme stene, melišča, plazišča, hudourniške grape ipd.) in vpliv človeka. V Sloveniji sega gozdna meja od 1600 do 1950 m visoko, drugje v Alpah do 2500 m, v Himalaji pa tudi prek 4000 m visoko. Na splošno velja, da se višina zgornje gozdne meje z naraščanjem zemljepisne širine na obe strani ekvatorja (najvišja je ob povratnikih) znižuje, tako da se visoko na severu in jugu izenači s →polarno gozdno mejo. Drevesna sestava gozdov na zgornji gozdni meji je po svetu zelo raznolika. Sopomenka je višinska gozdna meja. *fitogeografija*

gózdna páša -zdne -še, ž – glej paša, gozdna. *agronomija, agrarna geografija*

gózdna preséka -zdne -ke, ž – izsekan pas →gozda,

ki označuje mejo med dvema gozdnima oddelkoma. *gozdarstvo*

gózdna prométnica -zdne -ce, ž – prometna naprava v →gozdu. Med gozdne prometnice se uvrščajo *gozdne ceste*, *gozdne poti*, →vlake, →riže, →drče, *žičnice* itd. *gospodarska geografija, gozdarstvo*

gózdna vás -zdne -i, ž – glej vas, gozdna. *geografija naselij, zgodovina*

gózdna záplata -zdne -te, ž – glej gozdna krpa. *gozdarstvo, prostorsko planiranje*

gózdna združba -zdne -žbe, ž – glej združba, gozdna. *gozdarstvo, fitogeografija*

gózdna združba, prvótna -zdne -žbe -tne, ž – naravno pogojena →gozdna združba, značilna za območja, kamor človek s svojim delovanjem še ni posegel. Je bolj pestra od tiste, ki jo je preoblikoval človek ali pa se je po njegovem umiku ponovno razvila na prejšnjem mestu. Manjše kot so razlike med njima, bolj ekološko stabilne so razmere v pokrajini, in obratno, večje kot so njune razlike, večji so napor, potrebni za zagotavljanje →ekološkega ravnovesja s tehničnimi, energetskimi in kemijskimi pripomočki. *gozdarstvo, varstvo okolja*

gózdne plantáže -zdnih -taž, množ., ž – zemljišča, posajena z nasadi dreves (večinoma kot →monokulture/1) zaradi gojenja hitro rastočega →drevja, namenjenega predvsem za industrijske namene (proizvodnja celuloze in papirja, les za pohištveno industrijo ipd.). Značilne so za sodobno, →intenzivno gospodarjenje z gozdovi. Njihova vloga je lahko tudi okoljevarstvena (zaščita pred vetrom, zniževanje ravni talne vode, preprečevanje erozije ipd.). Najbolj znane so gozdne plantaže topola, evkalipta in tikovca. V Sloveniji so od sedemdesetih let 20. stoletja samostojna →zemljiška kategorija (uvrščena med →kmetijska zemljišča), ki pa po katastrskih podatkih zavzema le 704 ha površja naše države. *gozdarstvo, gospodarska geografija*

gózdne površine -zdnih -šin, množ., ž – glej površine, gozdne. *urbanizem*

gózdni donòs -zdnega -a, m – glej donos, gozdni. *gozdarstvo*

gózdni katáster -zdnega -stra, m – glej kataster, gozdni. *gozdarstvo*

gózdni obméjek -zdnega -jka, m – glej obmejek, gozdni. *gozdarstvo*

gózdni pás -zdnega -u, m – glej pas, gozdni. *fitogeografija, gozdarstvo*

gózdni rédi -zdnih -dov, množ., m – glej redi, gozdni. *zgodovina, gozdarstvo*

gózdni rób -zdnega -a, m – glej rob, gozdni. *gozdarstvo, gospodarska geografija*

gózdni típi -zdnih -pov, množ., m – glej tipi, gozdni. *gozdarstvo, fitogeografija*

gózdno gospodárstvo -zdnega -rstva, s – glej gospodarstvo, gozdno. *gozdarstvo*

- gozdnogospodárska** -rski -rsko, prid. – nanašajoč se na → gozdno gospodarstvo. *jezikoslovje*
- gozdnogospodárske enôte** -rskih enot, množ., ž – glej enote, gozdnogospodarske. *gozdarstvo*
- gozdnogospodárski načrt** -rskega -a, m – glej načrt, gozdnogospodarski. *gozdarstvo*
- gozdnogospodársko obmóčje** -rskega -čja, s – glej območje, gozdnogospodarsko. *gozdarstvo*
- gozdno-njivski kmetijski systém** -zdno -vskega -jskega -a, m – glej kmetijski sistem, gozdno-njivski. *agrarna geografija, zgodovina*
- grábica** -ce, ž – v severovzhodni Sloveniji ljudski izraz za del → vinograda. *jezikoslovje, etnologija*
- grádben** -a -o, prid. – nanašajoč se na gradnjo ali gradbeništvo. Pridevnik gradben je izpeljan iz glagola *graditi*, ki izhaja iz praslovanskega glagola *gorditi*, ki je prvotno verjetno pomenil 'zagrajevati, delati ogrado', saj je izpeljan iz praslovanske besede *gordъ* v pomenu 'ograjá'. *jezikoslovje*
- grádbena črta** -ne -te, ž – glej črta, gradbena. *urbanizem*
- grádbeno dovoljénje** -nega -nja, s – uradna odločba, ki temelji na projektu za pridobitev gradbenega dovoljenja in dovoljuje začetek gradnje po načrtu in pogojih, ki jih določata *lokacijsko dovoljenje* in ta odločba (upoštevaje vsa soglasja, ki so ob tem potrebna za zagotovitev komunalne opremljenosti, normalno oskrbo ter varnost in uskladitev z okoljem). *Gradbeni projekt* opredeljuje arhitekturne značilnosti, statiko ter prostorsko, delovno ali bivalno funkcionalnost, upošteva primernost izbranih gradiv in skladnost z vsemi vnaprej določenimi pogoji za graditev. *urbanizem, arhitektura*
- gradiént, fenolóški** -a -škega, m – glej fenološki gradient. Beseda gradient v pomenu 'stopnja, mera dviganja ali padanja fizikalne veličine' izhaja iz istopomenskega latinskega izraza *gradiens*, izpeljana -nega iz latinskega glagola *gradi*, ki pomeni 'stopati, korakati'. *agrometeorologija, jezikoslovje*
- grádnja, črna** -dnje -ne, ž – glej črna gradnja. *urbanizem*
- gramóznica** -ce, ž – bolj ali manj velik površinski kop na prodnem zemljišču, katerega namen je pridobivanje gramoza. Ker so prodne ravnine praviloma med kmetijsko najbolj rodovitnimi predeli, so lahko gramoznice v kmetijski vlogi pokrajine moteča prвина. Zato se po opustitvi dejavnosti vse bolj pogosto izvajajo sanacije gramoznic, s tem da se praviloma zasujejo z odpadki (nevarnost za onesnaženje → talne vode), prekrijejo s plastjo → prsti, utrdijo in potem kultivirajo za različne → zemljiške kategorije (gozd, travnik, njiva ipd.). Kjer je visoka gladina talnice, se lahko spremenijo v → bajeje, namenjene → rekreaciji. Izraz je izpeljan iz besede *gramoz*, ki je verjetno z ekspresivno pripono izpeljana iz iste osnove kot praslovanski *gromъ* v pomenu 'grom', kar kaže na verjetni prvotni pomen 'hrušč, trušč, hreščanje'. *gospodarska geografija, varstvo okolja, jezikoslovje*
- grápa** -pe, ž – manjša, ozka dolina s strmimi pobočji in s precejšnjim strmcm. Njena oblika spominja na črko V. Beseda ima dve možni razlagi. Lahko gre za zelo staro izposojenko iz starovisokonemškega *grabo* oziroma srednjevisokonemškega *grabe* v pomenu 'jarek', druga možnost pa je domneva, po kateri je prvotni pomen 'razbrazdano, hrapavo področje', kar je sorodno s slovenskim *grapav*, narečno *grampav* v pomenu 'neraven, razbrazdan, hrapav'. *geomorfologija, jezikoslovje*
- gravitácijsko namákanje** -jskega -nja, s – glej namakanje, gravitacijsko. Beseda *gravitacija* izhaja iz latinskega izraza *gravitas* v pomenu 'teža, breme', ki je izpeljan iz pridevnika *gravis*, ki pomeni 'težek'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*
- grbínnasti trávniki** -stih -kov, množ., m – glej grbinasti travniki. Pridevnik grbinast je izpeljan iz izraza *grbina*, ta pa iz besede *grba*, ki je bila kot *grba* znana že v praslovanščini. Izpeljana je iz indoevropske baze *ger(H)-k-* v pomenu 'viti, kriviti'. *geomorfologija, agrarna geografija, jezikoslovje*
- grêda** (iz praslovanščine) -de, ž – 1. oddeljena ploskev obdelanega zemljišča na vrtu, ki predstavlja temelj → gredastega poljedelstva. Istopomenska beseda *greda* je bila znana že v praslovanščini in je prvotno verjetno pomenila 'za obdelovanje primeren kos zemljišča'. 2. oddeljena ploskev v → solinah. *gospodarska geografija, jezikoslovje*
- grêda, tôpla** -de -ple, ž – 1. dodatno segrevanje zemeljskega površja, ker Zemljino ozračje prepušča kratkovalovno svetlobno sevanje Sonca, ki se na tleh spreminja v toploto, zadržuje pa dolgovalovno sevanje, ki bi toploto lahko odvajalo, s čimer se količina le-te povečuje. Govorimo o tako imenovanem *učinku tople grede* oziroma o *toplogrednem učinku*. 2. toplotno zavarovan, lahko v zemljo vkopan in s folijo ali steklom zaščiten prostor, namenjen predvsem vzgoji sadik, zlasti tistih vrst zelenjave, ki potrebujejo več toplote. Tople grede se uporabljajo tudi za zagotovitev zgodnejšega vegetacijskega obdobja, za dozorevanje določenih vrst zelenjave v pozni jeseni in v hladni polovici leta za pospeševanje začetnih faz v pridelavi zelenjave, nakar se v nadaljnji rasti plastične ali steklene okvire odstranijo. Po nekaterih tolmačenjih so tople grede le tisti zaščiteni prostori, ki se dodatno ogrevajo z biološkimi (svež → gnoj, slama, listje, pleva itd.) in tehničnimi (tope odpadne vode, geotermalne vode, para iz termoelektrarn, elektrika, industrijski plini itd.) viri toplote. Ti avtorji razlikujejo še *poltope grede*, kjer → prst segreje na 15 do 20° C plast gnoja, in *hladne grede*, v katerih ni naprav za ogrevanje in se kot vir za pospeševanje rasti uporablja sončna energija. *klimatogeografija, agroklimatologija*

grêdasto poljedelstvo -stega -lstva, s – glej poljedelstvo, gredasto. *agrarna geografija*

greyzémi -mov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, v katero so uvrščene prsti na prehodu med →črnnozjomi in →luvisoli. V njihovem moličnem zgornjem A →talnem horizontu so po strukturnih skupkih prevleke kremenovega prahu, od tod njihova značilna siva barva (ime!). Nastajajo v toplih celinskih predelih, ki jih porašča trava, pa tudi na območjih z gozdno →stepo (glej →lesostepje). Delijo se na *ortični* in *oglejeni* greyzem. Vsebujejo precej →humusa, reakcija pa je večinoma zmerno kisl. Njihova naravna rodovitnost je manjša kot pri črnnozjomih, a večja kot pri drugih gozdnih prsteh. Ime je zloženo iz angleškega izraza *grey* v pomenu 'siv' in izpeljanke iz ruske besede *zemlja* v pomenu 'prst, tla'. *pedogeografija, jezikoslovje*

griva -ve, ž – ljudski izraz za strmo travnato zemljišče ali nezoran, travnat del med njivami. Uporablja se tudi različica *grivina*. *jezikoslovje, etnologija*

gríža (iz praslovanščine) -že, ž – večje kamnito, gruščnato površje iz razpadlega kamenja, značilno za goli in polgoli kras. Nerazpadla kamninska podlaga je bolj ali manj prekrita. Praslovanski izraz *gryza* je prvotno pomenil 'grizenje' in je izpeljan iz praslovanškega glagola *gryzti* v pomenu 'gristi'. *geomorfologija, jezikoslovje*

grím (iz praslovanščine) -a, m – lesnata rastlina z več enako močnimi debli, ki se že pri tleh močno razraščata, ali enim deblom s stranskimi poganjki; redko je višja od 3 m. Praslovanski izraz *grmbъ* je soroden s praslovanškim *grumy*, ki naj bi prvotno pomenil 'tisto, kar je skupaj nagneteno, stolčeno'. *fitogeografija, jezikoslovje*

grmíšče -šča, s – 1. svet, porasel z →grmovjem. Izraz je izpeljan iz besede *grm*. 2. →degradirani gozd slabe rasti in nerazvitega →drevja, ki se uporablja predvsem za →pašo in →steljarjenje. *fitogeografija, agrarna geografija*

grmóvje -vja, s – pritlikavo, v rasti zadržano →drevje in samosvoje grmovne vrste, ki so pogosto na gosto rastoče in kserofilne (sušnoljubne). Avtohtono uspeva v izpostavljenih legah na revnih prsteh, v →polpuščavah ter v gorskem svetu nad →zgomjno gozdno mejo. Izraz je izpeljan iz besede *grm*. *fitogeografija, gozdarstvo*

grmónvi gôzd -vnega -a, m – glej gozd, grmovni. *fitogeografija, gozdarstvo*

gróblja -blje, ž – 1. kup zloženega kamenja, nastal z zlaganjem otrebljenega gradiva ob čiščenju njiv za potrebe globljega oranja, o čemer pri nas pričajo številna →ledinska imena. 2. sopomenka za →moreno, ledeniški nasip. *geomorfologija, jezikoslovje*

grúčast -a -o, prid. – nanašajoč se na gručo, neurejeno, strnjeno skupino. Beseda *gruča* je slovenskega izvora in etimološko ni dokončno pojasnjena.

Starejši pomen je verjetno →'gruda (zemlje)'. *jezikoslovje*

grúčasta vás -ste -i, ž – glej vas, gručasta. *geografija naselij, zgodovina*

grúčasto nasélje -stega -lja, s – glej naselje, gručasto. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*

grúda (iz praslovanščine) -de, ž – 1. eden od temeljnih tipov poljske razdelitve, za katerega je značilna bolj ali manj nepravilna oblika z razmeroma enako dolgimi stranicami na praviloma nesistematično razparceliranem →polju. 2. starinska besedna oblika za →prst. Praslovanška beseda *gruda* ima verjetno prvotni pomen 'nekaj zdobljenega' in je najbrž izpeljana iz indoevropske baze *ghreu-d-*, kar pomeni 'drobiti, mleti'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

grúdast -a -o, prid. – 1. nanašajoč se na →grudo. 2. poln grud. *jezikoslovje*

grúda njíva -ste -ve, ž – glej njiva, grudasta. *agrarna geografija*

grúdasti délci -stih -lcev, množ., m – glej delci, grudasti. *agrarna geografija*

grúde grud, množ., ž – glej gruda. *jezikoslovje*

grúde, drugótné grud -tnih, množ., ž – eden od temeljnih genetskih tipov poljske razdelitve na →zemljiške grude, nastal s kosanjem prvotne →kmetije v →celku na več →kmečkih gospodarstev, tako da je s seštevanjem posestniških deležev še vedno mogoče rekonstruirati podobo prvotnih celkov. Sedaj gre za manjše zaselke s skromnimi površinami zemljišča, nastale v ugodnih naravnih razmerah predalpskega in alpskega sveta v obdobju drugotne →kolonizacije na koncu srednjega veka. Sledov nekdanje kolektivne posesti gozdov in pašnikov ni več mogoče zaslediti. Sopomenka so razdelitvene grude. *agrarna geografija*

grúde, pravokótné grud -tnih, množ., ž – prehodni tip med poljsko razdelitvijo na →zemljiške grude in razdelitvijo na →zemljiške delce, pri katerem imajo →njive podolgovato, pravokotno obliko in se od delcev razlikujejo po večji enotnosti ter odsotnosti za delce značilnih poljskih skupin s sistematično delitvijo na deleže posameznih lastnikov, po genezi pa izvirajo iz prvotne delitve na grude, ki se je ponekod na ravninah ravnemu površju prilagodila s pravokotno parcelacijo. *agrarna geografija*

grúde, prógaste grud -stih, množ., ž – prehodni tip med poljsko razdelitvijo na →zemljiške proge in razdelitvijo na →zemljiške delce, ki se pojavlja na reliefno raznolikem terenu, pri čemer so se na ravnini oblikovali delci, ki v strmejših legah prehajajo v grude. →Prvotne grude so se postopoma spreminjale v delce zaradi sprememb →kmetijskega sistema in posodabljanja obdelovalne tehnike; zaradi lažjega →oranja so prevladale vzporedne, progaste njive. Sopomenka je polje v gradah z delci. *agrarna geografija*

grúde, prvôtne grud -tnih, množ., ž – eden od temeljnih genetskih tipov → poljske razdelitve na grude, ki se navezuje na prvotni naselbinski sistem → zaselkov in → gručastih vasi, razporejenih po nižjih hribovjih in robovih ravnega dna dolin. Večinoma → odprta polja so se iz jedra prvotnih zaselka ali vasi širila tako, da so priseljenci s krčenjem gozdov postopoma urejali → kmetijska zemljišča. Grude so pričele nastajati s pojavljanjem zasebne zemljiške lastnine kot posledica raznolikih mikroklimatskih in talnih razmer ter določene razvojne stopnje obdelovalne tehnike, temelječe na → kopaštvu in rahljanju zemlje z ralom. Nastale so kvadrataste poljske zaplate z neobdelani → obmejni med posameznimi → njivami. *agrarna geografija*

grúde, razdelitvene grud -nih, množ., ž – glej drugotne grude. *agrarna geografija*

grúde, zemljiške grud -ških, množ., ž – ena od temeljnih oblik → poljske razdelitve, pri kateri so polja posameznih → kmetij razkosana v → zemljiške kose nepravilnih oblik, med seboj pomešane brez reda ali določenega sistema. Pogostejša je v bližini → kmečkih domov. Pri nas velja za najstarejšo obliko poljske razdelitve in je genetsko raznovrstna. *agrarna geografija*

grúnt (iz nemščine) -a, m – 1. ljudski izraz za → kmetijo. 2. individualno → kmečko gospodarstvo, nastalo kot nasledek hubne zemljiške ureditve ob razpadanju pridvornega gospodarstva od 14. stoletja dalje ter ob drugotni → kolonizaciji od 16. stoletja dalje. Gre za velike kmetije, ki so obvladovale večji del vaških zemljišč (od tod izraz *gruntarsko polje*), in katerih lastniki – → gruntarji (*zemljaki*) – so na posestvih pridelali skoraj vse, kar so potrebovali za svojo družino. Ob → drobitvi zemljišča so nastajali tudi *tričetrtinski*, *polovični*, *četrtinski* in drugačni grunti. Izraz je prevzet iz srednjevisokonemške besede *grunt* v pomenu 'tla, posestvo', ki se je razvil iz izraza *grund*, ki pomeni 'tla, zemljišče'. *zgodovina, agrarna geografija, jezikoslovje*

grúntar -ja, m – 1. lastnik → grunta. Sopomenka je celak, znana pa je tudi narečna različica *zemljak*. Lastnik polovice grunta se je imenoval *polgruntar* ali *polovičar*, lastnik četrte grunta je bil poimenovan *četrtnjak* ali *gorman*, lastnik osmine grunta je bil → želar ali *žalar*, lastnik desetine grunta pa *kajžar*. 2. velik zemljiški posestnik oziroma velik → kmet, v času ortodoksnega socializma imenovan tudi z ruskim izrazom *kulak*, ki pomeni 'premožen kmet'. *zgodovina, etnologija, jezikoslovje*

gúmno (iz praslovanščine) -mna, s – v severovzhodni Sloveniji prostor za mlačev. Največkrat je bilo ob → hlevu in je bilo odprto na dvoriščno stran. Gumno, ki je svojo vlogo že skoraj v celoti izgubilo, je bilo namenjeno tudi hrambi kmečkih vozov in kmetijskega orodja. Izraz izhaja iz istopomenskega praslovanškega *gumьno*, ta pa je zložen iz indoevropske

besede *guou-* v pomenu 'govedo' in izpeljanke iz korena *men(H)-*, kar pomeni 'teptati, mečkati, mlatiti'. Prvotni pomen je torej 'prostor, kjer govedo tepta žito'. *spomeniško varstvo, etnologija, jezikoslovje*

gváno (iz španščine) -na, m – debeli nanosi ptičjih iztrebkov, ki nastajajo na otokih vzdolž sušne čilske in perujske tihoocanske obale, kjer je tako malo padavin, da po naravni poti nanosi niso sproti odstranjeni. Kot bogat vir nitratov in fosfatov gvano velja za prvovrstno → naravno organsko mineralno gnojilo, a je večina nahajališč že dodobra izčrpana, saj poraba znatno presega hitrost njegovega nastajanja. Izraz je izpeljan iz španske besede *guano*, ta pa izhaja iz izraza perujskih Indijancev *huanu*. *agronomija, agrarna geografija*

GVŽ (gláva velike živine) – kmetijska statistična (živinorejska) enota, ki omogoča vrednostno primerjavo posameznih vrst → živine v odnosu do krave kot temeljne primerjalne enote, preučevanje pomena posameznih panog → živinoreje in obremenitev → kmetijskih zemljišč ter → kmečke delovne sile z živino (oba parametra sta kazalca intenzivnosti živinoreje). Ena glava velike živine (1 GVŽ) pomeni kravo s 500 kg žive teže, nekatere druge → domače živali pa so glede na njihovo povprečno težo in porabo krme ovrednotene z različnimi → koeficienti GVŽ. Sopomenki sta GNŽ (glava normalne živine) ter živinske enote. *agronomija, agrarna geografija*

hábitat (iz latinščine) -a, m – območje, kjer živi določena rastlinska ali živalska vrsta oziroma vrsta mikroorganizmov. Za ljudi je habitat območje stalnega bivališča. Zaradi zunanjih vplivov so habitati dinamični in se spreminjajo, s čimer se regenerativna sposobnost narave praviloma zmanjšuje. *varstvo okolja*

haciénda (špansko) -nde, ž – kmetijsko veleposestvo s stanovanjsko hišo v Španiji in nekdanjih španskih kolonijah (Latinska Amerika, Filipini). Sestavljeno je iz → latifundij in → minifundij. *agrarna geografija*

halomórfne pŕsti -rfnih -i, množ., ž – glej prsti, halomorfne. Izraz halomorfen izhaja iz grščine in je zloženka iz besed *hals* oziroma *halos*, ki pomeni 'sol', in *morphe*, ki pomeni 'oblika'. *pedogeografija, jezikoslovje*

harmónično gnojénje -čnega -nja, s -glej gnojenje, harmonično. Izraz harmoničen je izpeljan iz besede *harmonija*, ki je po zgledu nemškega *Harmonie* prevzeta iz grškega samostalnika *harmonia* v enakem pomenu, kar je prvotno pomenilo 'povezava (dveh elementov), sklep, spona' in je izpeljano iz grškega izraza *harmos* v pomenu 'stik, razpoka, špranja, člen'; v stavbarstvu namreč velja, da so elementi na stiku skladni. *agronomija, varstvo okolja, jezikoslovje*

- hektár** (iz francoščine) -ja ali -a, m – merska enota za površino, velika 100 arov ali 10.000 m² ali stotinka km². Izraz je izposojenka iz francoskega *hectare* v enakem pomenu, kar je zloženska iz grškega *hektaron*, ki pomeni 'sto', in francoskega *are*, ki pomeni 'ar'. *jezikoslovje*
- hektárski** -rska -rsko, prid. – nanašajoč se na →hektar; navadno v zvezi s količino pridelkov, pridelanih na enem hektarju zemljišča v enem letu. *jezikoslovje*
- hektárski donòs** -rskega -a, m – glej donos, hektarski. *agronomija, agrarna geografija*
- hektárski gozdni pridèlek** -rskega -zdnega -lka, m – glej pridelek, hektarski gozdni. *gozdarstvo*
- hektárski pridèlek** -rskega -lka, m – glej pridelek, hektarski. *agronomija, agrarna geografija*
- heterotrófni organizmi** -fnih -zmov, množ., m – glej organizmi, heterotrofni. Izraz heterotrofen izhaja iz grščine in je zloženska iz besed *heteros* v pomenu 'različen' in *trophe* v pomenu 'hrana'. *biologija, jezikoslovje*
- hidrávličèn** (iz latinščine) -čna -čno, prid. – nanašajoč se na *hidravlika*, nauk o mehanskih lastnostih tekočin in njihovi uporabi v tehniki. Izraz hidravličèn je izpeljan iz latinske besede *hydraulus* v pomenu 'vodna cev', ta pa je zloženska iz grških besed *hydor* v pomenu 'voda' in *aulos* v pomenu 'cev'. *jezikoslovje*
- hidrávlična civilizácija** -čne -je, ž – ruralno-urbana civilizacija, ki se je razvila zaradi potreb po obsežnih hidrotehničnih delih za →namakanje, kontrolo →poplav in uporabo vodne energije, za razliko od *nehidravlične civilizacije*, odvisne zgolj od vremenskih razmer oziroma padavinskega režima. Tovrstne civilizacije so prve uvedle organizirane, ustaljene in bolj produktivne oblike →kmetovanja, kar je povzročilo skokovit družbeno-gospodarski razvoj in razcvet prvih organiziranih držav na območjih Mezopotamije, Egipta, Indije in Kitajske. *zgodovina, agrarna geografija*
- hidrávlična hipotéza** -čne -ze, ž – glej hipoteza, hidravlična. *zgodovina, gospodarska geografija*
- hidro-** (iz grščine) – prvi člen tujih zloženk, izpeljan iz grške besede *hydor*, ki pomeni 'voda'. *jezikoslovje*
- hidroelektrárne, mále** -ktram -lih, množ., ž – glej male hidroelektrarne. Izraz hidroelektrarna je zloženska iz predpone *hidro-* in besede *elektrarna*. *varstvo okolja, varstvo narave*
- hidrogeografija** (iz grščine) -je, ž – panoga →naravne geografije, ki preučuje vodovje na Zemlji (→hidrosfera). Preučuje njegove lastnosti, dinamiko in zlasti učinkovanje oziroma soodvisnost z drugimi prvimi geografskega okolja. Ob tem raziskuje kroženje vode v naravi ter značilnosti in razporejenost posamičnih vodovij. Morja preučuje *oceanografija*, *hidrogeografijo kopenskih voda* pa sestavljajo *potamologija* (veda o rekah), *limnologija* (veda o jezerih), *paludologija* (veda o →močvirjih), *glaciologija* (vedo o ledenikih) in →hidrogeologija (veda o podzemnih vodah). Hidrološke pojave same po sebi raziskuje *hidrologija*, zgolj z njihovim opisovanjem pa se ukvarja *hidrografija*. *naravna geografija*
- hidrogeologija** (iz grščine) -je, ž – zmes →hidrogeografije in uporabne geologije, ki se ukvarja s preučevanjem podzemeljskega vodovja, predvsem z iskanjem nahajališč →podtalnice in →izvirov. Za geografijo so pomembni tudi izsledki preučitev drugih oblik vode pod zemeljskim površjem, zlasti kraških podzemeljskih tokov. Izraz je zložen iz predpone *hidro-* in besede *geologija*. *hidrogeologija*
- hidroizobáta** (iz grščine) -te, ž – črta, ki na hidrogeološkem tematskem zemljevidu povezuje območja z enako oddaljenostjo gladine →talne vode od zemeljskega površja. *hidrogeografija*
- hidrozohípsa** (iz grščine) -pse, ž – črta, ki na hidrogeološkem tematskem zemljevidu povezuje območja z enako nadmorsko višino gladine →talne vode. *hidrogeografija*
- hidrolóška** -ški -ško, prid. – nanašajoč se na hidrologijo, vedo o vodovju. Izraz *hidrologija* je zloženska iz predpone →hidro- in pripone *-logija*, izpeljana iz grškega *logos* v pomenu 'nauk, veda'. *jezikoslovje*
- hidrolóška narávná dedíščina** -ške -vne -ne, ž – glej dediščina, hidrološka naravna. *varstvo narave*
- hidrolóška suša** -ške -še, ž – glej suša, hidrološka. *naravna geografija*
- hidrolóški cikel** -škega -kla, m – glej cikel, hidrološki. *hidrogeografija, varstvo okolja*
- hidromelióracija** -je, ž – →agrarne operacija, s katero se urejata režim površinskih voda z regulacijami naravnih vodotokov, izgradnjo vodnih zadrževalnikov ter drugih protipoplavnih in protierozijskih naprav ter vodni režim →podtalnice z →osuševanjem in →namakanjem oziroma z izgradnjo osuševalnih in namakalnih sistemov. Pri nas so se hkrati s hidromelioracijami precej časa obvezno izvajale →komasacije. Zaradi okoljevarstveno spornih posledic in gospodarsko vprašljivih naložb je bilo njihovo izvajanje v drugi polovici osemdesetih let 20. stoletja ustavljeno, kar so v zahodni Evropi storili že vsaj desetletje prej. Izraz je sestavljenka iz *hidro-* (grška beseda *hydor* pomeni 'voda') in latinskega *melioratio*, ki pomeni 'izboljšanje'. *agrarne ekonomika, varstvo okolja, jezikoslovje*
- hidromórfne prísti** -rfnih -i, množ., ž – glej prsti, hidromorfne. Izraz hidromorfen je zloženska iz predpone *hidro-* in pridevnika *morfen*, prevzetega in prilagojenega iz grške besede *morphe* v pomenu 'oblika'. *pedogeografija, jezikoslovje*
- hidropónika** -ke, ž – intenzivno gojenje rastlin brez →prsti, v vodi, v katero so dodana potrebna hranila, pri čemer se korenine razvijajo v z vodo preliti porozni podlagi. Izraz je sestavljenka iz korena

- hidro-* in končnice *-ponika*, izpeljane iz latinskega glagola *ponere*, ki pomeni 'postaviti'. *agronomija, jezikoslovje*
- hidrosfêra** (iz grščine) *-re, ž* – del površinske zemeljske sfere (→geosfere), ki jo sestavljajo morja ter vodovje na kopnem, to pa se členi na nadzemljsko (studenci, potoki, reke, jezera, mlake, snežišča, ledeniki, ...) in podzemljsko (→podtalnica, skalna voda, kapilarna voda, ...) vodovje. Izraz je zloženka iz korena *hidro-* (grška beseda *hydor* pomeni 'voda') in končnice *sfera*, izpeljane iz grške besede *sphaira*, ki pomeni 'krogla, obla'. *splošna geografija, hidrogeografija*
- hidrotêhnično urêjanje zemljišč** *-čnega -nja -mljišč, s* – veda, ki se ukvarja s tehničnim, predvsem vodnim urejanjem zemljišč. Njen glavni namen je usposobiti →prsti za kmetijsko rabo, z →melioracijami jih izboljšati in z varovalnimi ukrepi ohraniti njihovo rodovitnost. *agronomija, pedogeografija*
- hierarhija naselij** *-je -lij, ž* – razvrščanje →naselij glede na njihov pomen, ki izvira iz zastopanosti in razvitosti različnih na središčnih funkcij. Razporejena so lahko v več značilnih stopenj oziroma ravni, pri nas na primer na šest stopenj središčnih naselij in na glavno mesto Ljubljano kot vodilno središče. Izraz hierarhija izhaja iz grškega *hierarkhia*, zloženke iz besede *hieros*, ki pomeni 'svet', in izpeljanke iz glagola *arkho*, ki pomeni 'vladati'. *geografija naselij, jezikoslovje*
- hietografija** (iz grščine) *-je, ž* – preučevanje in kartiranje prostorske razporejenosti padavin. Izraz je izpeljan iz grške zloženke iz besede *hyetos*, ki pomeni 'dež', in izpeljanke iz glagola *grapho* v pomenu 'pišem, rišem, slikam, vklešem'. *meteorologija, klimatogeografija, jezikoslovje*
- hilêja** (iz grščine) *-je, ž* – gosto zaraščen, vedno zelen →tropski deževni gozd v porečju južnoameriškega veletoka Amazonke. *fitogeografija, regionalna geografija*
- hill - billy** (ameriška angleščina) – prvotno naziv za revnega belega prebivalca v gričevnatem svetu Alabame v Združenih državah Amerike. Ščasoma se je izraz kot sopomenka za podeželsko prebivalstvo razširil na vse hribovite predele jugovzhodnega dela ZDA. *regionalna geografija, agrarna geografija*
- hiperpopulacija, kmêčka** *-je -čke, ž* – glej kmečka hiperpopulacija. Izraz hiperpopulacija je sestavljena iz korena *hiper-* (grška beseda *hyper* pomeni 'čez, nad, na') in *populacija* (latinska beseda *populus* pomeni 'ljudstvo'). *agrarna geografija, demografija, jezikoslovje*
- hipotêza** (iz grščine) *-ze, ž* – domneva, podmena, predpostavka, to je še nedokazana, zgolj verjetna znanstvena teza ali trditev. Tujka je prek nemškega *Hypothese* in srednjeveškولاتinskega *Hypothesis* (domneva, podlaga, temelj, glavna misel, predmet posvetovanja) izpeljana iz grškega izraza *hypotithemi* v pomenu 'postavljam pod, delam temelj, domnevam'. Ta je sestavljen iz predpone *hypo-*, ki pomeni 'pod', in glagola *tithemi*, ki pomeni 'postavljam'. *jezikoslovje*
- hipotêza, hidrâvlična** *-ze -čne, ž* – predpostavka, da so se lahko v širokih, sezonsko poplavljenih rečnih dolinah, v preteklosti razvojni in organizacijski problemi v →kmetijstvu urejali samo z združevanjem naporov majhnih skupin prebivalcev, s čimer so te lahko zgradile in vzdrževale velike namakalne sisteme. Sorazmerno številna delovna sila je za uspešno delovanje potrebovala vodstveno in nadzorno oblast, ki je lahko za določeno območje zagotavljala pravično porazdelitev razpoložljive vode za →namakanje med posamezne skupine ljudi v primernem času, kar je povzročilo nastanek prvih mestnih središč na našem planetu (Ur, Uruk, Babilon, Tebe, Ninive idr.). *zgodovina, gospodarska geografija*
- hipotêza, Sâuerjeva** *-ze -ve, ž* – predpostavka ameriškega geografa C. O. Sauerja, po kateri naj bi prve kmetijske skupnosti nastale v okoljih, kjer je bilo dovolj hrane, hkrati je bilo za poskuse in krizanje na voljo mnogo rastlinskih in živalskih vrst, naravno rastje pa je bil redke gozd, katerega drevje je bilo lahko posekati in požigati, pa tudi prst je bilo s primitivnimi orodji za razliko od naravnih travnikov lažje kultivirati. Široke rečne doline, kjer naj bi se razvile napredne tehnike za obvladovanje vodotokov (glej →hidrâvlična hipotêza), se mu za razcvet kmetijstva lokacijsko niso zdele primerne, njihovi prebivalci pa naj bi bili zaradi ugodnejših razmer premalo dejavni. *gospodarska geografija*
- hîpourbanizâcija** *-je, ž* – pojav prikrite →urbanizacije, ki označuje dejstvo, da v določeni državi ali pokrajini, kljub velikemu deležu nekmečkega prebivalstva, živi v mestih sorazmerno malo ljudi. Znatno del prebivalstva prebiva v polurbaniziranih in vaških →naseljih na →podeželju, zato so značilne močne →dnevne migracije. Lep primer za ponazoritev pojava je Slovenija. Izraz je sestavljen iz grške predpone *hipo-*, ki pomeni 'pod-, izpod-', in besede *urbanizacija*, prek francoskega *urbanisation* izpeljana iz latinskega pridevnika *urbanus*, ki pomeni 'mesten'. *urbanizem, sociologija, jezikoslovje*
- histosôli** *-lov, množ., m* – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, za katere je značilno kopičenje organskih snovi na zamočvirjenih območjih z vlažnim in hladnim podnebjem. Značilen zanje je H →talni horizont, globok 40 cm in več. Zgornji horizont lahko sestavljajo dobro prepoznavni vlaknati (ime!) ostanki rastlin. Organske snovi so lahko sveže ali delno razpadle. Tipičen predstavnik so *šotne prsti*. Histosoli se delijo na *evtrični, distrični* in *gelični* histosoli.

Naravni histosoli so neprimerni za kmetijsko rabo, z osuševanjem, →gnojenjem in skrbnim obdelovanjem pa je na njih mogoče pridelovati nekatere poljščine. Najdemo jih v Kanadi, na severu Azije, v Evropi pa v Skandinaviji, na severu Nemčije in v Veliki Britaniji. Ime je zloženo iz grškega izraza *histos* v pomenu 'celičje, tkivo, vlakno' in izpeljanke iz latinske besede *solum* v pomenu 'prst, tla'. *pedogeografija, jezikoslovje*

hiša (iz praslovanščine oziroma pragermanščine) -še, ž – 1. najširše uporabljen izraz za (večinoma) stanovanjsko stavbo. Hiše razčlenjujemo po vrsti gradbenega materiala, namenu, arhitekturnih značilnostih, načinu gradnje, višini, številu stanovanj ipd. Beseda v praslovanščini *xys'a* je prevzeta iz germanske predloge, sorodne s starovisokonemskim *hus* v pomenu 'hiša', ta pa se je verjetno razvil iz besede *huds-*, sorodne z nemškim *Hütte* v pomenu 'koča' in dalje z grškim *keuthos* v pomenu 'skrivališče, bivališče, hlev'. 2. glavni stanovanjski prostor v →kmečki hiši. *arhitektura, geografija naselij, jezikoslovje*

hiša iz bláta -še -ta, ž – glej nabijanica. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša s črno kúhinjo -še -no -njo, ž – vsaj dvocelična stavba, za katero sta bili značilni →hiša/2 kot glavni stanovanjski prostor ter veža kot vhodni prostor in obenem kuhinja. Stanovanjski prostor je imel peč, ki se je kurila iz veže ali kuhinje, tako da v njem ni bilo dima. V kuhinji je bilo ognjišče, iz katerega se je dim dvigal na ostrešje, v razvitejših inaičah pa je bil že deloma zajet in usmerjen. Hiše s črno kuhinjo so se uveljavile v času med 11. in 13. stoletjem, v izboljšanih različicah pa so se tu in tam ohranile skoraj do današnjih dni. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, álpška -še -pske, ž – tip slovenske →kmečke hiše, za katero velja, da je najbolj razvit stavbni organizem pri nas. Njene temeljne značilnosti so prostornost, praviloma v nadstropjih grajena stanovanjska stavba, pogosto zidana in beljena, strma piramidasta streha ali streha na čop, prvotno krita s škodlami, značilno oblikovan balkonski leseni hodnik (→gank), ponekod obokani portali in v tlorisu značilni dnevni prostor, →hiša/2, ter veža, od katerih je kuhinja bolj ali manj ločena. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, belokránska -še -njske, ž – podtip →panonske hiše, katere dimenzije so nekaj večje kot pri →prekmurski hiši. Stavba je lesena, ponavadi nadstropna, redko pobeljena (le na stiku brun premazana s svetlim ometom), s slamnato streho na →čop. Ponekod nad vežo ni stropa. Hiša skupaj z →gospodarskimi poslopji omejuje osrednji prostor, imenovan dvor. Tipično obliko najdemo le v Beli krajini. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, bôvška -še -vške, ž – podtip slovenske →alpske

hiše, ki pa je manj masiven, z močnimi sredozemskimi vplivi, kamnit, s kratkim zunanjim hodnikom (brez dekorativnih prvin), do katerega vodijo strme stopnice, s širokim predstreškom na sprednji strani in s streho brez →čopa, krito s škodlami. Značilen je za zgornji del Soške doline od Srpenice navzgor in Bovško kotlino. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, dolénjska -še -njske, ž – podtip →osrednjeslovenske hiše, ki je ponavadi grajena v nadstropju kot tip →vrhhlevne hiše (spodaj sta hlev in klet, zgoraj so stanovanjski prostori in →kašča). Ima dolg, lesen hodnik in stopnišče na dvoriščni strani, krita pa je s slamnato streho na →čop. Razširjena je bila v osrednji Sloveniji in na Pohorju, kot posodobljena, nekoliko večja različica tudi v okolici Ljubljane, zlasti v smeri proti Gorenjski (med Škofjo Loko, Kamnikom in Radovljico). *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, dôvška -še -vške, ž – podtip →alpske hiše, za katerega je značilna velika, zidana kmečka stanovanjska stavba s skoraj kvadratnim tlorisom. Z značilnim širokim čelom je postavljena vzporedno s pobočjem, vhod ima na stranski fasadi, visoko podstrešje pa je le deloma izrabljeno. Podtip je krajevna posebnost vasi Dovje pri Mojstrani in najbrž kaže na izvor v severozahodnem delu Koroške, od koder so se priselili kolonisti v obdobju višinske →kolonizacije. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, ídrijska -še -jske, ž – podtip →škofjeloko-cerkljanske hiše, za katerega je značilna visoka, večnadstropna in večstanovanjska stavba s strmo dvokapno streho, ki je na Idrijskem nastala v hotenju po čim bolj smotni nastanitvi rudarskih družin. Deloma povzema tuje vzore (predvsem nemške), ki so jih sem zanesli priseljeni rudarji, deloma izhaja iz prvin cerkljanske kmečke hiše. Značilna zanjo je svojevrstna uporaba stavbnega lesa, ki so ga rudarji po polovični ceni dobivali kot ostanek jamskega lesa za tamkajšnji rudnik živega srebra. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, ílovnata -še -te, ž – tip →kmečke hiše, prevladujoč v brezgozdnih predelih, kjer je temeljni gradbeni material ilovica. Nekoč so jo uporabljali predvsem v obliki nežgane, na zraku sušene opeke (Panonska in Vlaška nižina, Poljska, Ukrajina, južna Rusija, Kitajska, Mandžurija, Indokina), v novejšem času in v razvitejših deželah pa jo je skoraj povsem izpodrinila žgana opeka. Iz ilovice je še vedno zgrajena večina hiš v severni Afriki, prednji in srednji Aziji, na brezgozdnih ravninah Indije (Ganško nižavje) in v sušnih predelih Amerike (Srednji zahod, Pampe, Urugvaj). Pri nas so ilovnate hiše še vedno pogoste v severovzhodnem, panonskem delu države. *geografija naselij, arhitektura*

hiša, kamnita -še -te, ž – tip →kmečke hiše, ki se je že zelo zgodaj uveljavil tam, kjer je primanjkovalo lesa za gradnjo. Začetki so vezani na Sredozemlje,

od tam pa se je kamnita hiša razširila daleč v notranjost evropske celine: v Dinarsko gorovje, severno Italijo, v Alpe in Francijo vse do Rena. Kamnite hiše so razširjene tudi v nekaterih drugih evropskih pokrajinah, na primer v Normandiji, na Škotskem in Irskem, pa tudi na Kavkazu, v goratem osrčju Azije in še kje. Pri nas prevladuje na Primorskem. *geografija naselij, arhitektura*

hiša, kmečka -še -čke, ž – grajen in pokrit objekt, namenjen za stalno prebivanje kmečke družine. Gledano razvojno so na njegovo konstrukcijo vplivali predvsem naslednji dejavniki: gospodarska usmeritev, tradicija, dosegljivo gradivo, razpoložljiv prostor, podnebje in velikost posestev. Kot pojav je kmečka hiša predvsem predmet preučevanja etnologov, geografa pa zanimajo zlasti njena vloga v kmetijski pokrajini, temeljne značilnosti njene zunanosti, vpliv zunanosti na pokrajinski videz ter vpliv geografskega okolja na njeno oblikovanost. *geografija naselij, etnologija*

hiša, kmečka modernizirana -še -čke -ne, ž – posodobljena →kmečka hiša, ki je z uvajanjem požarnih redov v 18. stoletju in še bolj po uvedbi stavbnih in gradbenih redov v drugi polovici 19. stoletja pričela naglo izpodrivati tradicionalne tipe kmečkih hiš v posameznih pokrajinah, ki so s tem v veliki meri začele izgubljati samobitno identiteto, izvirajočo iz kulturnih vplivov, tradicije, naravnih razmer ipd. Še bolj je tradicionalno kmečko hišo dotolkla prevlada uniformiranih novogradenj nekmečkega življa, ki so po 2. svetovni vojni podežljive dobesečno preplavile. Modernizirana kmečka hiša je zidana iz opeke in cementa, v tropskih območjih pa najpogosteje iz lesa kokosove palme, bambusa, lepenke, eternita in pločevine. *geografija naselij, arhitektura*

hiša, kmečka z enim prostórom -še -čke -im -rom, ž – preprosta enocelična stavba z enim samim prostorom, namenjenim za vse temeljne bivalne funkcije. Pri nas je bila prevladujoča oblika →kmečke hiše do konca srednjega veka, v svetu pa se je v večji meri obdržala le še v tropskih predelih Afrike, južne Azije in Južne Amerike, kjer prevlada primitivnega, →samoprehranitvenega kmetijstva tamkajšnje kmetovalce sili, da si potem, ko izčrpajo polja, poiščejo in izkričijo novo →obdelovalno zemljišče in obenem preselijo svoja bivališča. V takih razmerah je mogoče graditi le preproste in enostavne hiše. Po zunanji obliki razlikujemo kolibe s kupolasto streho, okrogle kočs s stožčasto streho, velike kolibe s slemenasto streho in hiše na koleh. *geografija naselij, arhitektura*

hiša, leséna -še -ne, ž – tip →kmečke hiše, ki prevladuje v pokrajinah z obilnimi zalogami lesa: v ekvatorialnem pasu (gradiva so les, bambus, palmovo listje, vejevje), v savanskem pasu (razen lesa uporabljajo za gradnjo še travo, vejevje in trstiko,

ki se kombinirajo z ilovico in posušenimi iztrebki), v področjih iglastega gozda zmernotoplega podnebnega pasu (Skandinavija, Rusija, Kanada, sever Združenih držav Amerike), do pred kratkim pa je bila razširjena tudi na območjih listnatega in mešanega gozda (Dinarsko gorovje, Karpati, Alpe, evropska sredogorja, Apalači, jug Južne Amerike, Japonska), kjer pa se dopolnjuje z drugimi gradbenimi materiali. Kot pomožno gradivo se les v kombinacijah s kamnom, ilovico in zidaki uporablja tudi marsikje, kjer ga sicer primanjkuje (Sredozemlje, Alzacija, Švabska, puhlične ravnice, Kitajska), še vedno pa je prevladujoč material pri gradnji →gospodarskih poslopj širom sveta. Pri nas so lesene hiše pogoste v alpskem in predalpskem svetu. *geografija naselij, arhitektura*

hiša, mediteránska -še -nske, ž – glej primorska hiša. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, nótranjska -še -njske, ž – podtip →osrednjeslovenske hiše, ki se po nekaterih svojih značilnostih približuje →škofjeloško-cerkljanski hiši, v še več značilnostih pa →primorski hiši. Gre za manjšo zidano (pritlično ali enonadstropno) hišo s praviloma strmo streho, ki pa je lahko tudi položnejša. Tlorisna zasnova s tridelno razdelitvijo prostorov je podobna alpski razdelitvi, vendar ima notranjska hiša izrazito zunanost z vhodom v zamiku ali pod arkadami. Proti zahodu sega do Pivke, kjer meji na primorsko hišo, proti vzhodu pa do Ribniškega in Kočevskega. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, osrédnjeslovénska -še -nske, ž – najbolj razširjen tip slovenske →kmečke hiše, ki pa je po svojih značilnostih zmes vseh okoliških tipičnih tipov, tako da gre pravzaprav za prehodni tip z mnogimi variantami, med katerimi sta najbolj značilni →dolenjska in →notranjska hiša. Pri osrednjeslovenskem tipu prevladujejo →vrhhlevne hiše s stopnicami do nadstropja in →gankom pred vhodom. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, panónska -še -nske, ž – po velikosti najmanjši tip slovenske →kmečke hiše, ki rase po načelu dodajanja novih celic. Razširjena je v subpanonskem ravninskem in gričevnatem svetu severovzhodne, vzhodne in jugovzhodne Slovenije. Razlikujemo dva podtipa: →prekmursko in →belokranjsko hišo. Sopomenka je vzhodnoslovenska hiša. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, počítniška -še -ške, ž – glej počitniško bivališče. Uporablja se tudi različica s pomanjševalnico *počitniška hišica*. *gospodarska geografija, urbanizem*

hiša, prekmúrska -še -rske, ž – podtip →panonske hiše, ki je ozka in nizka, lesena ali nabita in vedno pobeljena (značilna je modra barva). Ima debelo slamnato streho, stavbe pa so razporejene na vogel ali v ključu. Na sredi sta kuhinja in veža, na eno stran je *velika soba*, na drugo pa *mala soba*. Tipične panonske hiše so bile v Pomurju, v vzhodu

dnem delu Slovenskih goric, na Ptujskem polju in v Halozah. Na Dravskem polju so bile nekaj večje, med Dravskim poljem in Belo krajino, zlasti na Krškem polju in delno ob Sotli, pa se ta vrst meša z →osrednjeslovensko hišo. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, primórska -še -rske, ž – zidana →kamnita hiša s položno, žlebičasto streho (strešniki se imenujejo *korci* ali *kope*), ponekod zaradi močne burje obloženo s težkimi kamni. Na zunanjo stran kaže velike, pogosto nepobeljene ploskve zidov. Pristop v nadstropje je po zunanjih kamnitih stopnicah, v bivalne in gospodarske prostore pa z →ganka. Ena izmed značilnosti je visok dimnik, imenovan *kamin*. Največji prostor v hiši je kuhinja z ognjiščem in napo, ki odvaja dim v kamin. Primorska hiša rase po načelu dodajanja novih celic. Prevladuje v Soški dolini od Srpence navzdol, Goriških Brdih, Vipavski dolini, na Krasu, v severni Istri ter Brkinih in njihovi okolici do Snežnika. Sopenka je mediteranska hiša. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, škofjelóško-cerkljánska -še -ško -nske, ž – podtip →alpske hiše, na katero spominja zlasti po notranjem ustroju, medtem ko je zunanost bolj podobna →notranjski hiši. Stavba je zidana, velika, nadstropna, brez zunanjih hodnikov, s strmo streho brez →čopa, nekoč krito s slamo ali skrilom. Značilno je veliko število majhnih oken. Razširjena je v Škofjeloško-Cerkljanskem hribovju, nekako na območju med Spodnjimi Bohinjskimi gorami in Jelovico na severu ter Vrhniki in Banjšicami na jugu. Njen podtip je nekoliko manjša →idrijska hiša. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, tesána -še -ne, ž – glej cimprača. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, viničarska -še -rske, ž – glej viničarija. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, vrhhlévna -še -vne, ž – →kmečka hiša, pri kateri so stanovanjski in gospodarski prostori pod isto streho, s tem, da je gospodarski del v pritličju, pod stanovanjskim. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hiša, vzhódnoslovénska -še -nske, ž – glej panonska hiša. *spomeniško varstvo, arhitektura*

hišni vrt -šnega -a, m – glej vrt, hišni. *arhitektura, krajinska arhitektura, urbanizem*

hlév (iz pragermanščine) -a, m – 1. zidano ali leseno →gospodarsko poslopje na →kmetiji, namenjeno reji goveje →živine. Pri nas je zaradi neugodnih podnebnih razmer potrebno rediti živino v zaprtem prostoru vsaj v hladni polovici leta, v novejšem času pa so se uveljavili celoletni, intenzivni sistemi →hlevske živinoreje, zasnovani na beljakovinsko bogati krmi, predvsem silirani. Zato je bilo mnogo hlevov prenovljenih, povečanih in posodobljenih. Ročno spravilo gnoja zamenjujejo pehala za gnoj in rešetke, živina pa je namesto v *jaslih* ob stenah

nameščena v *stojiščih z navezo* ali v *ležalnih boksih*. Razen po opremi se hlevi razlikujejo tudi po velikosti, pri čemer je merilo število stojišč. Izraz izvira iz praslovanske besede *hlevъ* v pomenu 'hlev, staja', ta pa je verjetno prevzeta iz pragermanskega *hlaiua-*, kar je pomenilo 'jama, prostor pod zemljo'. Če je sklepanje pravilno, je praslovanski izraz prvotno kot bivališče domačih živali označeval 'votlino'. 2. samostojna stavba za živino na nižjih →planinah, →rovatih in →senožetih, katere zgornji del je praviloma →senik. 3. v Prekmurju, na Štajerskem in na Krasu ljudski izraz za svinjak.

geografija naselij, agrarna geografija, jezikoslovje

hlév, skúpni -a -pnega, m – oblika kolektivnega →gospodarskega poslopja, namenjena →govedoreji in vzpostavljena tam, kjer ni bilo možnosti ali potreb za individualno rejo →živine. Pri nas so se skupni hlevi po katastrofalnem potresu leta 1976 pojavili na Tolminkem, zlasti v Breginjskem kotu (za 40 do 60 glav), kjer je bila porušena večina individualnih →hlevov v tamkajšnjih vaseh, tradicionalno usmerjenih v →živinorejo. Večina kmetov je v skupne hleve vključila od 1 do 3 glave goveje živine. Delovali so na dva načina: lastno živino je lahko krmil vsak posameznik sam ali pa je dežurna oseba skrbel za celotno čredo. Noben se zaradi ostarelosti ljudi, ki je še dodatno oteževala pripravo in spravilo krme z oddaljenih zemljišč, pa tudi zaradi pomanjkanja medsebojnega zaupanja, ni izkazal za uspešnega, zato so skupni hlevi že nekaj časa napol ali povsem prazni, nekatere pa so prevzeli nekdanji družbeni obrati. *geografija, naselij, agrarna geografija*

hlévška -vski -vsko, prid. – nanašajoč se na →hlev. *jezikoslovje*

hlévška živinoréja -vske -je, ž – glej živinoreja, hlevska. *agrarna geografija, agronomija*

hlévski gnój -vskega -a, m – glej gnoj, hlevski. *agronomija, varstvo okolja*

hmélj (iz praslovanščine) -a, m – visokorasla zelnata trajnica in ovijalka (*Humulus lupulus*) iz družine konopljevok (*Cannabaceae*), katere sadeži, storžki, vsebujejo drobna rumena zrnca, v katerih so žleze z lupulinom (v njem so eterična olja), ki je nepogrešljiv v pivovarski industriji. Praslovanski izraz *хъmel'ъ* naj bi bil izposojenka iz sosednjih germanških jezikov, možno pa je tudi obratno, ali celo, da je izhodišče iranski izraz *haumalaka-*, ki pomeni 'hmelj', kar je izpeljano iz sorodnega avestijskega *haoma-* v pomenu 'opojna pijača'. *biologija, jezikoslovje*

hmeljárstvo -rstva, s – ena od najbolj intenzivnih poljedelskih panog, tako po intenzivnosti obdelave kot po visoki vrednosti dohodka na površinsko enoto. V Nemčiji je gojenje hmelja izpričano že v 9. stoletju. Pri nas se →hmelj prvič omenja v →urbarjih iz 12. stoletja, nakar je hmeljarstvo na

koncu srednjega veka začasno zamrlo. Znova se je pojavilo sredi 19. stoletja, danes pa je hmelj ena najpomembnejših →kulturnih rastlin, ki je tako rekoč sklenjeno zasajena v Spodnji Savinjski dolini, sporadično pa tudi na Ptujskem polju, Koroškem, Kozjanskem in na Krškem polju; spada med →posebne kulture. Hmeljarstvo je naša prva kmetijska dejavnost, katere pridelek ni bil namenjen lastnim potrebam, temveč samo za prodajo. Ker je bil od cene odvisen dobiček, je tržnost močno vplivala in še vpliva na površine pod →hmeljišči. Pridelava je že dobro desetletje skoraj povsem mehanizirana, v polpretekli dobi pa je predvsem obiranje za nekaj tednov zaposlovalo več deset tisoč sezonskih delavcev iz agrarno prenaseljenih, manj razvitih delov vzhodne Slovenije, Hrvaškega Zagorja in Medmurja. Pomembne operacije pri gojenju hmelja so priprava zemlje (→rigolanje, →gnojenje), sajenje, vezanje sadik na oporo, obrezovanje, škropljenje in obiranje, ki mu sledi sušenje. Izraz je izpeljan iz besede *hmelj*. *agronomija, agrarna geografija*

hmeljišče -šča, s – po pravilniku za katastrsko klasifikacijo zemljišč od leta 1979 posebna →zemljiška kategorija, sicer pa zemljišče, zasajeno s →hmeljem, ki je ponekod na območjih zmernotoplega podnebja z okrog 1000 mm padavinami na leto in povprečno poletno temperaturo med 17° C in 19° C razširjen kot →monokultura (pri nas v Spodnji Savinjski dolini, na Češkem okrog Žatca, na Bavarskem). Leta 1994 je bilo v Sloveniji 1615 ha hmeljišč ali 0,08 % ozemlja države. Hmeljišča je potrebno obnavljati vsakih 12 do 15 let. V novjšem času so opremljena z betonskimi stebri (v polpretekli dobi z lesenimi), med katerimi so napeljane žice, po katerih se rastlina vzpenja. Nekoč so prevladovali nasadi z lesenimi koli, visokimi do 8 m, imenovanimi *hmeljevke*. Izraz je izpeljan iz besede *hmelj*. *geodezija, agronomija*

hóbi (iz angleščine) -ja, m – iz angleškega izraza *hobby* izpeljan izraz za priložnostno ljubiteljsko dejavnost oziroma *konjiček*. *jezikoslovje*

hóbi kmèt -bi -a, m – glej ljubiteljski kmet. *sociologija, agrarna geografija*

hóbi kmetijstvo -bi -jstva, s – ljubiteljsko →kmetovanje, pri katerem so gospodarski motivi potisnjeni v ozadje, v ospredju pa so rekreacijski vzgibi, dejavne oblike preživljanja prostega časa in težnje po pridelovanju lastne, biološko neoporečne hrane. Prevladujejo intenzivne oblike kmetovanja, ki se odražajo v samosvojem načinu →zemljiške rabe, še posebno na →ruralno-urbanem obrobju, kjer se zlasti v zahodni Evropi v novjšem času hobi kmetovanje naglo širi. Na eni strani vključuje ostarele bivše kmetovalce, ki so zaradi →urbanizacije izgubili glavniino zemljišč, na drugi pa mlajše ljudi, ki po redni zaposlitvi kmetujejo zaradi zgoraj nave-

denih motivov. Analize na Nizozemskem so na primer pokazale, da ima polovica tako imenovanih *ljubiteljskih kmetij* več kot 2 ha zemlje, 28 % več kot 5 ha, kar kaže, da je njihova velikostna sestava podobna sestavi celotnega slovenskega zasebnega sektorja lastništva. Pri nas predstavljajo glavniino tako imenovanih ljubiteljskih kmetovalcev *vrtičkarji*, ki kmetujejo po delu ali pa so upokojeni. Sopotenka je ljubiteljsko kmetijstvo. *agarna geografija*

horizónt (iz grščine) -a, m – 1. obzorje; del površja, ki ga opazovalec vidi s trenutnega stojišča. 2. del →talnega profila. Izraz je po zgledu nemškega *Horizont* prek latinskega *horizon* prevzet iz grške besede *horizon*, ki pomeni 'obzorje'. Privedniška izpeljanka *horizontalen* pomeni 'vodoraven, vzporeden s horizontom'. *jezikoslovje*

horizóntálna mobílnost -lne -i, ž – glej mobilnost, horizontalna. *sociologija, socialna geografija*

horizónti, tálni -ntov -lnih, množ., m – glej talni horizonti. *pedogeografija*

hortikultúra (iz latinščine) -re, ž – originalno izraz za →vrtičkarstvo, pozneje pa se je njegov pomen razširil na →vrtinarstvo, to je intenzivno pridelovanje →zelenjave, cvetja in →sadja na sorazmerno majhnih površinah, zlasti na →vrtovih, v →rastlinjakih in →steklenjakih. Poglavitni pri tem so kulturni vzgibi, kar hortikulturo ločuje od →agrikulture. Izraz hortikultura je izpeljan iz latinske zloženske *horticultura*, pri čemer *hortus* pomeni 'vrt', *cultura* pa 'obdelovanje'. *krajinska arhitektura, agronomija, jezikoslovje*

hortikultúrni spomeníki -rnih -kov, množ., m – glej spomeniki, hortikulturni. *spomeniško varstvo*

hósta (iz praslovanščine) -ste, ž – ponekod ljudski izraz za →gozd. Beseda je prvotno edninski samostalnik iz praslovanškega izraza *xvostъ*, kar je še znano v narečnem *hvost*, ki pomeni 'grozdni pecelj'. Prvotni pomen besede *hosta* naj bi bil torej 'mnogo šopov (gostega) grmičevja', pa tudi 'metlica, šop' in '(košat) rastlinski del'. *jezikoslovje, gozdarstvo*

hrám (iz praslovanščine) -a, m – 1. velika skupna stavba na ovčjih in kozjih →planinah, s kuhinjskim prostorom na sredini, kletjo na eni ter →hlevom ali več hlevskimi prostori, nad katerimi so včasih bivališča tudi v nadstropjih, na drugi strani. 2. v dolenskih in štajerskih vinogradih enonadstropna lesena stavba, sprva namenjena predelavi in hranjenju vina, ki so jo lastniki že v 18. stoletju začeli čedalje bolj pogosto uporabljati kot stalno bivališče. Primerjaj →zidanica. 3. ponekod ljudski izraz za →kaščo. Izraz hram izhaja iz praslovanškega *xormъ*, kar je prvotno verjetno pomenilo 'iz živalskih kož narejen šotor'. Če je domneva pravilna, je beseda nastala iz indoevropskega izraza *skormo-*, kar je izhodiščno pomenilo 'odrezana živalska koža' in je izpeljano iz indoevropskega korena *sker(H)-*, ki

pomeni 'rezati'. *geografija naselij, agrarna geografija, jezikoslovje*

hrám, vínski -a -nskega, m – glej zidanica. Hram je bil navadno lesena stavba. *geografija naselij, agrarna geografija*

hrána (iz praslovanščine) -ne, ž – pridelki in izdelki, s katerimi se zadovoljuje potreba po prehranjevanju ljudi. Skozi hrano se odraža ena izmed temeljnih vezi človeka z naravo. Vsebuje hranljive snovi, gradivo za rast organizma in energijo. Za gradnjo tkiva so potrebne *beljakovine* (zlasti živalskega izvora, ki vsebujejo več aminokislin), za energijo pa *ogljikovi hidrati* in *maščobe*. Pomembne so tudi *soli*, *vitamini*, voda idr. Razlikujemo bolj in manj kakovostno prehranjevanje, ki je v tesni zvezi z življenjskim standardom. Približno četrtnina svetovnega prebivalstva trpi lakoto. Izraz hrana izhaja iz praslovske besede *xorna*, kar je verjetno pomenilo 'hrana', glagol *xorniti* pa 'pitati, krmiti'. Beseda naj bi bila izposojena iz iranskega jezika (avestjski izraz *xvarena* pomeni 'hrana, pijača'), kar je izpeljano iz indoevropskega korena *suel-* v pomenu 'jesti, piti, požirati'. *agroživilstvo, gospodarska geografija, jezikoslovje*

hranilne enôte -lnih enot, množ., ž – glej enote, hranilne. *agroživilstvo*

hribovska kmetija -vske -je, ž – glej kmetija, hribovska. Pridevnik hribovski se nanaša na besedo *hrib*, izpeljano iz praslovskega *xribъ* v pomenu 'gorski greben, hrbet'. *agrarna geografija, agrarna ekonomika, jezikoslovje*

huasipungo (kečvansko) – kos → obdelovalnega zemljišča, ki ga kmetijski delavec na → haciendi dobi za lastno uporabo in obdelavo v zameno za opravljeno delo v korist veleposestnika. Izraz izvira iz indijanskega jezika v Peruju, kjer so glavino → kmečke delovne sile na tamkajšnjih → veleposestvih španskih kolonizatorjev sestavljali domačini. *agrarna geografija*

húba (iz nemščine) -be, ž – 1. od 9. stoletja dalje oznaka za → kmetijo, ki je bila v dobi fevdalizma dodeljena v obdelavo podložniku. Ta odmerjena zemljiška enota, katere velikost so razen naravno-geografskih dejavnikov določala različna gospodarstva, je praviloma preživljala eno kmečko družino, hkrati pa je fevdalcu prinašala zemljiško → rento. Od 16. stoletja dalje je prišlo do kopičenja in drobljenja hub. Temeljna členitev razlikuje *servilne* in *svobodinske hube* (hube nesvobodnjakov in svobodnjakov), vendar je še vrsta drugih oblik (*dominikanske*, *kraljeve*, *županove* ali *župne*, *gozdarske*, *biričeve*, *gorniške*, *lovske*, *ribiške*, *čebelarске*, *viničarske*, *strelske*, *viteške* itd.). Izraz izhaja iz nemške besede *Hube*, ki pomeni 'kmetija'. V tem vsebinskem razločku je kot latinska sopomenka znana beseda → mansus. 2. v srednjem veku najprej oznaka za zemljiški delež posestnika na polju in v

→ gmajni/1, pozneje pa površinska enota za velikost kmetije. *Cela huba* je merila 30 oralov, kar je ustrezalo velikosti → grunta, pozneje pa so z drobljenjem nastale tudi *polovične*, *tretjinske*, *četrtske*, *šestinske* in *osminske hube*. 3. v severozahodni Sloveniji ljudski izraz za → kmetijo. *zgodovina, agrarna geografija, jezikoslovje*

húdrť -i, ž – v glavnem lesena hlevska stavba z delno zidanim prostorom za sirjenje, s kuhinjo in prostorom za molžo, postavljena na nekaterih → ovčjih in kozjih planinah. Za razliko od → hrama, ki je skupna stavba, je na nekaterih → planinah več samostojno stoječih hudrti sestavljalo niz → gospodarskih poslopij. *agrarna geografija, etnologija*

huerta (špansko) – intenzivno obdelano, namakano zemljišče ob vzhodni in jugozahodni obali Španije, na katerem lahko v enem letu pridelajo več vrst → zelenjave, → sadja in drugih → kulturnih rastlin. Izraz huerta izvira iz latinske besede *hortus*, ki pomeni 'vrt'. Začetniki tovrstnega pridelovanja so bili arabski Mavri. Huerte so razširjene zlasti v zaledju večjih mest. *agrarna geografija, jezikoslovje*

humifikácija (iz latinščine) -je, ž – fizikalni, kemijski in biološki procesi, ki v → prsti odmrlo organsko snov spreminjajo v → humus. *pedogeografija*

humizácija (iz latinščine) -je, ž – proces bogatenja → prsti s → humusom, bodisi po naravni poti bodisi z → gnojenjem ali → podorom kot posledica človekove dejavnosti. *pedogeografija, agronomija*

húmus (latinsko) -a, m – 1. vse organske snovi v → prsti ali na njej, ki so podvržene stalnemu procesu razkrajanja, pretvorbe in novotvorbe. Ta proces (→ humifikacija) je najpomembnejši za kultiviranje prsti in stabilnost rastlinskih pridelkov. Največji del teh snovi sestavljajo odmrli rastlinski deli in se lahko z dodajanjem, na primer → hlevskega gnoja ali šote, le v majhnem obsegu dopolnijo. Kot začetniki procesa humifikacije imajo poseben pomen živalski iztrebki in snovi iz razpadajočih živalskih trupel. Količina humusa je odvisna od podnebja in vodnih razmer v prsti. Aktiviranje humusa s prežračevanjem tal in z njihovim apnenjem pomeni tudi njegovo porabo. Surovi humus je *gozdni* in *steljniški* humus, ki ob prisotnosti vlage nastaja s kislo reakcijo prsti. Glede na lego razlikujemo *pokrovni humus*, ki je na vrhu profila prsti in ločen od mineralnega dela, ter *globoki humus*, vključen v profil prsti. Po morfoloških lastnostih se humus deli na *blagi humus* ali *sprstenino*, *polsurovi humus* ali *prhlino* in *surovi humus* ali *trhlino*. Izraz → sprstenina je tudi sopomenka. Najsterilnejšo obliko humusa predstavlja *šota*. Količino humusa v prsti se izraža v odstotkih, kg/m² in q/ha. 2. organska snov v prsti, ki je bolj ali manj odporna na mikrobiološko razkrajanje. 3. vrhnja, praviloma temno obarvana plast prsti, ki vsebuje veliko organskih snovi iz rastlinskih in živalskih ostan-

kov, katerih del je razkrojen, del pa humificiran. Izraz humus je tujka, prevzeta iz latinske besede *humus*, ki pomeni 'prst, tla'. *pedogeografija, agronomija, jezikoslovje*

Húxleyev modél -ega -a, m – glej model, Huxleyev. *sociologija, etnologija*

identitéta vási -te -si, ž – skupek tistih fiziognomskih (predvsem vidnih) in funkcijskih prvin, ki s svojstvenostjo poudarjajo različnost od mestnih naselij, obenem pa s svojo enkratnostjo pomagajo razlikovati različne tipe vaških → naselij; ne nazadnje zagotavljajo razpoznavnost vsake posamezne vasi. Med temeljne značilnosti lahko uvrstimo → ustroj, stavbni tip, → obliko in → tloris naselja, pri čemer velja kot prepoznavne za podeželje izdvojiti naslednje prvine: kmetijsko vlogo, ekstenzivnejše oblike → zemljiške rabe, redkejšo zazidavo, različne tipe → kmečkih hiš, → kmečkih domov in vaških naselij, → gabarit, barvo ipd. Izraz identiteta je prek francoskega *identité* prevzet iz srednjeveškولاتinske besede *identitas*, ki pomeni 'istovetnost'. *urbanizem, geografija naselij, jezikoslovje*

idrijska hiša -jske -še, ž – glej hiša, idrijska. *spomeniško varstvo, arhitektura*

iglasti gòzd -stega -a, m – glej gozd, iglasti. Pridevnik iglasti je izpeljan iz besede *igla*. Praslovansko *ǰǫgъla* v pomenu 'igla, šivanka' je izpeljano iz indoevropskega (*a*)*igula*. *gozdarstvo, fitogeografija, jezikoslovje*

ilovnata hiša -te -še, ž – glej hiša, ilovnata. Pridevnik ilovnat je izpeljan iz izraza *il* v pomenu 'ilovica', ki izhaja iz praslovanskega *ilъ* v pomenu 'ilovica, glina'. *geografija naselij, arhitektura, jezikoslovje*

imé (iz praslovanščine) -na, s – poimenovanje, s katerim kaj poimenujemo. Izraz v praslovanščini *ǰǫme*, roditeljski *ǰǫmene*, se je razvil iz indoevropskega *HnHm(e)n*, samostalnika *HnoHmn* v enakem pomenu, kar je podododovano iz indouralskih časov. *jezikoslovje*

imé, krajévno -na -vnega, s – zvrst → zemljepisnega imena, ki se uporablja za označevanje → naselij, → zaselkov in delov naselij. Vsak tip ima pri sestavljenih večbesednih tvorbah svoja pravopisna pravila. Pri imenih naselij in zaselkov se, razen predlogov in občin imen kot so vas, selo, trg in mesto, vse besede pišejo z veliko začetnico, pri delih naselij pa le njihova prva beseda, vse druge besede (v kolikor niso lastna imena oseb) pa z malo. Krajevna imena so s svojimi značilnimi pomenskimi vzorci pomemben vir geografskih informacij. Sopomenka je naselbinsko ime. *splošna geografija, geodezija, jezikoslovje*

imé, ledínsko -na -nskega, s – zvrst → zemljepisnega imena, ki se največkrat uporablja za označevanje posameznih delov → vaškega zemljišča, kjer označuje njegove temeljne značilnosti in lastnosti. Poimenovanja so že zelo stara in so bila prvič

sistematično prikazana na kartah → franciscjskega katastra. Analiza raznovrstnih ledinskih (ter → krajevnih in drugih → zemljepisnih) imen je agrarim zgodovinarjem izvrstno pomagalo pri rekonstrukciji → kolonizacije posameznih območij, pri nas posebno z vidika naravnih značilnosti in narodne (jezikovne) pripadnosti kolonistov. *splošna geografija, geodezija, jezikoslovje*

imé, nasélbínsko -na -nskega, s – glej krajevno ime. *splošna geografija, geodezija, jezikoslovje*

imé, zemljépísno -na -snega, s – zvrst *lastnega imena*, ki je po definiciji ustaljeno in nedvoumno identificira ter individualizira določeno osebo, objekt ali pojem (*osebno, stvarno* in *zemljepisno lastno ime* ali *toponim* v širšem pomenu). Temeljna delitev zemljepisnih imen razlikuje *naselbinska* (→ krajevna imena ali *toponimi* v ožjem pomenu) in *nenaselbinska* imena. Naselbinska so *imena naselij* (mest, → vasi in trgov), *zaselkov* in *delov naselij*, *nenaselbinska* pa vsa ostala, ki se lahko združijo v naslednje glavne skupine: → ledinska (polje, predel vaškega zemljišča, ledina, del gozda, del manjše pokrajine, ...), *vodna* (*hidronimi*: tekoča voda, reka, potok, studenec, hudournik, nestalni tok, → kanal, → prekop, izvir, izliv, delta, slap, slapišče, brzice, katarakt, rečni brod, rečni pristan, jezero, del jezera, jezerski zaliv, jezerski pristan, manjša stoječa voda, → bajer, mlaka, → ribnik, → močvirje, → trstičje, ledenik, snežišče, morje, del morja, morski zaliv, morski pristan, soline, ...), *višinska* (*oronimi*: gorovje, hribovje, gričevje, nižavje, vrh vzpetine, vzpetina, planota, sedlo, prelaz, preval, del vzpetine, pobočje, hrbet, greben, dolina, soteska, vintgar, kanjon, globel, kraška jama, → vrtača, brežno, ponor, estavela, → uvala, → kraško polje, osamljena skala, balvan, rt, polotok, otok, sipina, čer, plitvina, šelf, podvodni greben, podvodna kotlina, pokrajina, ...) in *druga* (del mesta, mestna četrt, ulica, trg, pot, cesta, gozdna pot, → kolovoz, → domačija, cerkev, verski objekt, pomemben objekt, ...) *zemljepisna imena*. Iz njih je mogoče razbrati marsikatero potezo naravne, družbene ter značajske preteklosti in sedanosti posameznega naseljenega in nenaseljenega območja na našem planetu. *splošna geografija, geodezija, jezikoslovje*

inclosure (angleško) – zakonski akt angleškega parlamenta, ki je sistem → odprtih polj in srenjskih zemljišč zamenjal z natančno označenimi, zasebnolastniškimi zaprtimi polji. V novjšem času se zaradi načina pisanja in izgovorjave pogosteje (neupravičeno) uporablja izraz → enclosure, čeprav je ime zakonskega akta nedvoumno - 'inclosure'. *zgodovina, agrarna geografija*

indaing (burmansko) – sušni → listopadni gozd v Burmi, značilen za obrobja podnebno sušnih območij, kjer uspeva savansko rastje. *fitogeografija*

indeks (iz latinščine) -a, m – 1. število, ki izraža razmerje med dvema istovrstnima podatkom ali merama. 2. manjša, nižje zapisana številka ali črka ob znaku za razlikovanje istovrstnih znakov. Izraz je tujka, prevzeta iz latinske besede *index* v pomenu 'seznam, katalog', prvotno 'naznanilec, znak', kar je sorodno z latinskim glagolom *indicare*, ki pomeni 'oznaniti, pokazati'. *jezikoslovje*

indeks učinkovitosti padavin -a -sti -vin, m – glej indeks učinkovitosti padavin. *klimatogeografija*

indeks kmetijske preobrazbe -a -jske -zbe, m – ocena intenzivnosti obdelave → kmetijskih in gozdnih zemljišč na podlagi vložene delo, ki izhaja iz → ornega ekvivalenta, izpeljanega iz ocen intenzivnosti obdelave posameznih → zemljiških kategorij:

$$IKP = \frac{\text{orni ekvivalent} \times 100}{\text{skupna površina}}$$

agrarna geografija, agrarna ekonomika

indeks koncentracije, Kántov -a -je -ega, m – metoda, ki se uporablja pri preučitvah → podeželskih naselij za opredeljevanje stopnje zgoščenosti (koncentracije) oziroma razpršenosti (disperznosti) določenega naselja. V ta namen se uporablja naslednji obrazec:

$$x = \frac{l}{M} \sqrt{\frac{A}{G}}$$

kjer so x izračunan presledek (interval) med dvema naseljema, M merilo karte, ki se uporablja pri preučevanju, A velikost preučevanega območja in G → gostota prebivalstva. Manjša kot je vrednost x , večja je stopnja zgoščenosti naselja in večja kot je vrednost x , večja je stopnja njegove razpršenosti. *geografija naselij, agrarna geografija*

indeks listne površine -a -stne -ne, m – indeks, pomemben za opredeljevanje intenzivnosti izhlapevanja iz površinskih delov rastlin oziroma *transpiracije*. Dobimo ga s projekcijo vseh listov določene rastline na tla, pri čemer je indeks listne površine seštevek vseh projekcijskih površin, deljen s površino na tleh, ki jo obravnavana rastlina prekriva. Do vrednosti indeksa 5 transpiracija hitro narašča, nakar se njena rast upočasni. *agrometeorologija*

indeks razdrobljenosti -a -sti, m – ena od preprostejših metod ugotavljanja stopnje → zemljiške razdrobljenosti, ki je zaradi lahko dostopne podatkovne baze uporabna tudi za preučevanje večjih območij, pri čemer omogoča medsebojne primerjave posameznih ravni izbranih enot (→ katastrskih občin, krajevnih skupnosti, občin ipd.):

$$I_r = \frac{\text{število parcel}}{\text{površina zemljišča (v ha)}} \times 100$$

Kot izhodišče za izračunavanje razdrobljenosti lahko vzamemo vsa (skupna, celotna) → kmetijska in (ali) → obdelovalna zemljišča. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

indeks stárosti -a -sti, m – sintetični pokazatelj starostne sestave prebivalstva, ki je zasnovan z ugotavljanjem razmerja dveh značilnih starostnih skupin, ostarelega in mladega prebivalstva. Kriteriji za oblikovanje skupin se lahko razlikujejo, pri čemer morajo biti za izračunavanje vselej vzeta ista izhodišča:

$$I_{st} = \frac{\text{število prebivalcev, starih nad 60 (65) let}}{\text{število prebivalcev, starih do 20 (15) let}} \times 100$$

O mladem prebivalstvu govorimo, če je indeks starosti nižji od 40 (po varianti 65 in več ter do 14 let) o starem pa, če je indeks starosti višji od 55 oziroma 60. Kritična vrednost, ki ne zagotavlja več obnavljanja prebivalstva v obstoječem številu brez doseljevanja, je odvisna od rodnosti in umrljivosti prebivalstva. Pri rodnosti, kakršna je v Sloveniji prevladovala pred približno dvema desetletjema, je bil kritični demografski prag dosežen v tistih predelih, kjer je indeks starosti dosegel ali presegel vrednost 72. Zdaj je demografski prag verjetno že precej nižji. *demografija, socialna geografija*

indeks sušnosti -a -sti, m – klimatski indeks, ki ga je leta 1926 De Martonne opredelil z namenom izračunavanja vlažnosti (tudi) za območja s povprečno letno temperaturo pod 0° C oziroma okrog ledišča, česar Langov → dežni faktor ne omogoča:

$$I_s = \frac{\text{letna količina padavin}}{\text{srednja letna temperatura} + 10^\circ\text{C}}$$

Indeks sušnosti se lahko izračunava tudi za posamezne mesece ali drugačna časovna obdobja, pri čemer morata biti primerjalni obdobji padavin in temperatur enako dolgi. *klimatogeografija*

indeks učinkovitosti padavin -a -sti -vin, m – klimatski indeks, dobljen s seštevanjem mesečnih vrednosti → indeksa vlažnosti I. (ΣI_{mv}). Na podlagi izračunanih vrednosti je Thornthwait opredelil naslednje glavne podnebne tipe:

podnebni tip	ΣI_{mv}
perhumidno podnebje	> 128
humidno podnebje	64 do 127
subhumidno podnebje	32 do 63
semiaridno podnebje	16 do 31
aridno podnebje	< 16

Sopomenki sta → indeks učinkovitosti padavin in → letni indeks. *klimatogeografija*

indeks vlažnosti I. -a -sti, m – Thornthwaitov klimatski indeks iz leta 1931, ki ga je izvedel na temelju predhodnih opazovanj in podatkov za izhlapevanje, temperature in padavine. Formula za mesečni indeks vlažnosti se glasi:

$$I_{mv} = 1,65 \cdot \left(\frac{P}{t + 12,2} \right)^{1,11}$$

kjer sta P mesečna količina padavin, t pa srednja mesečna temperatura. Uporaba formule daje zadovoljive rezultate za razpon povprečnih temperatur med 5°C in 30°C . *klimatogeografija*

indeks vlažnosti II. -a -sti, m – naknadno izpopolnjen Thornthwaitov klimatski indeks, pri čemer je upošteval tudi talno vlago in predpostavil, da lahko →tla v sebi zadržijo 100 mm vode. Da bi dobili indeks vlažnosti (I_v), je potrebno poznati letni razpored padavin in količino vode za →potencialno evapotranspiracijo po posameznih mesecih. Izračun se začne za tisti mesec, ko je zaloga vode v tleh zanesljivo izpopolnjena, to je takrat, ko je obilica padavin, potencialna evapotranspiracija pa je majhna. Potem se za posamezne mesece po vrsti primerjata izračunana količina vode za potencialno evapotranspiracijo in dejanska količina vode v tleh. Količina, ki ostane, ko je zadoščeno potrebam potencialne evapotranspiracije in so tla še naprej zasičena z vlago (100 mm), se opredeli kot višek; predpostavlja se, da le-ta prosto odteče. Kadar ni dovolj padavin in so tla sušna, je določena količina vode potrebna za izpopolnitev potencialne evapotranspiracije in zabeležen je primanjkljaj. Če označimo seštevek vseh mesečnih viškov v letu z ΣV in vseh primanjkljajev z ΣW , je mogoče indeks vlažnosti izračunati po naslednjem obrazcu:

$$I_v = \frac{100\Sigma V - 60\Sigma P}{\Sigma W}$$

Koeficienta pred seštevkom viškov in primanjkljajev sta različna zaradi predpostavke, da ves vodni višek ne odteče, temveč se z njim poveča količina →podtalnice. Na podlagi izračunov je Thornthwait opredelil naslednje glavne podnebne tipe:

podnebni tip	I_v
perhumidno podnebje	> 100
humidno podnebje	20 do 100
subhumidno podnebje	-20 do 20
semiaridno podnebje	-40 do -20
aridno podnebje	< -20

klimatogeografija

indeks, létini -a -tnega, m – glej indeks učinkovitosti padavin. *klimatogeografija*

indeks, njivsko-trávníški -a -vsko -škega, m – v →kmetijstvu merska enota za prikaz razmerja površin obeh glavnih kategorij →obdelovalnih zemljišč (→njiv in →travníkov), pri čemer se za izhodiščno mersko enoto uporablja površina njiv. Normalno razmerje je 1 : 0,5, kar krije potrebe njiv po →hlevskemu gnoju. Če razmerje pade pod 1 : 0,3, je potrebno pričeti s →podorom ali pridelovanjem krme na njivah. Pri razmerju 1 : 1 ima v kmetovanju prevladujoč pomen →živinoreja. Sopenka je njivsko površinsko razmerje. *agronomija, agrarna geografija*

individuálen (iz latinščine) -lna -lno, prid. – 1. nanašajoč se na posameznika. 2. obravnavan izvzeto, ločeno od skupnosti ali celote, posamezen. Izraz je tujka, prevzeta iz latinske besede *individuum*, kar je v srednjem spolu posamostaljeni pridevnik *individuus*, ki pomeni 'nedeljiv'. Gre za sestavljenko predpone *in-*, ki pomeni 'ne', in besede *dividuus*, ki pomeni 'deljiv, ločljiv'. *jezikoslovje*

individuálni kmèt -lnega -a, m – glej kmet, individualni. *sociologija, agrarna geografija*

individuálno lastnístvo -lnega -štva, s – glej lastništvo, individualno. *agarna geografija, pravo*

industrija (iz latinščine) -je, ž – gospodarska dejavnost, pri kateri se večje količine surovin predelujejo ali obdelujejo s stroji. Izraz je prek francoske besede *industrie* v pomenu 'industrija, spretnost, iznajdljivost' prevzet iz latinskega *industria*, ki pomeni 'delavnost, marljivost, vztrajnost'. *jezikoslovje*

industrija, predelovalna -je -lne, ž – v ožjem pomenu je obravnavana le predelovalna industrija, ki temelji na predelavi →kmetijskih pridelkov. Vanjo uvrščajo predelavo bombaža, volne, lanu, konoplje in jute, proizvodnjo kavčuka, tobačno industrijo, industrijo brezalkoholnih in alkoholnih pijač (sadni sokovi, pivovarne, vinske kleti) ter →živilsko industrijo. Z razvojem tehnike se tovrstna industrija vse bolj razvija in širi po vseh celinah sveta. *gospodarska geografija, agroživilstvo*

industrija, živilska -je -lske, ž – ena od delovno intenzivnih industrijskih panog, ki v sodobnem času pridobiva vse večji pomen. Pri tem so nekatere prvotne zvrsti predelave živil (primitivno mlinarstvo, sirarstvo, pridelovanje sladkorja, vinarstvo, oljarstvo ipd.), ki so predstavljale eno najstarejših industrijskih dejavnosti človeške družbe, že dodobra nazadovale ali dobile sodoben industrijski značaj. Na razvoj sodobne živilske industrije je vplivalo več dejavnikov: izboljšani promet (možnosti hitrega prevoza), tehnološke iznajdbe (ohlajevanje, zmrzovanje, konzerviranje ipd.) ter naglo kopičenje prebivalstva v mestih. Glede na razporeditev živilske industrije razlikujemo dejavnosti, ki so v neposredni bližini območij pridelovanja (na primer sladkorne tovarne, tovarne za konzerviranje povrtnin in sadja, mlini itd.), druge so nekje ob poti med območji pridelave in potrošnje (klavniška industrija, mlinarstvo, oljarstvo), ponavadi tam, kjer je potrebno blago pretovarjati, tretji tip pa se razvija ob velikih potrošnih središčih, največkrat kar znotraj mest (izdelovanje močnih izdelkov, mesna predelovalna industrija, mlekarstvo, tobačna industrija, izdelovanje pijač itd.). *gospodarska geografija, agroživilstvo*

industrijska -jski -jsko, prid. – nanašajoč se na →industrijo. *jezikoslovje*

industrijska kmetija -jske -je, ž – glej kmetija, industrijska. *agronomija, varstvo okolja*

industrijske poljščine -jskih -ljščin, množ., ž – glej poljščine, industrijske. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

industrijske rastline -uskih -stlin, množ., ž – glej rastline, industrijske. *agrama geografija, agronomija*

industrijski obrat, dislocirani -jskega -a -nega, m – glej dislociran industrijski obrat. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

industrijsko sadjarstvo -jskega -rstva, m – glej sadjarstvo, industrijsko. *zgodovina, agronomija, agrarna geografija*

infield – outfield sistem (iz angleščine) -eld -eld -a, m- glej sistem, infield - outfield. *agrarna geografija, zgodovina*

informacijski sistem, zemljiški -jskega -a -škega, m – glej zemljiški informacijski sistem. Izraz informacijski je pridevnik od besede *informacija*, tujuje, prek nemškega *Information* prevzete iz latinskega *informatio* v pomenu 'pojem, predstava'. *geodezija, jezikoslovje*

infrastruktúra (iz latinščine) -re, ž – tiste uslužnostne in servisne dejavnosti ter sredstva, oprema in tehnični sistemi, ki so nepogrešljiv temelj razvoja večine gospodarskih panog. Sem spadajo gradnja in oskrbovanje prometnega omrežja, oskrba z energijo, telekomunikacije, vodovodno in kanalizacijsko omrežje, odvoz odpadkov ipd., pa tudi *družbena in socialna infrastruktura*. Infrastruktura ima lahko krajevni, občinski, pokrajinski ali državni pomen. Na navedenih ravneh se skrbi tudi za njeno načrtovanje, gradnjo ter vzdrževanje, za kar se zagotavljajo potrebna sredstva. Izraz izhaja iz latinščine in je sestavljen iz korena *infra-*, ki pomeni 'spodaj, pod', in besede *structura*, ki pomeni 'zidava, zgrajba'. *prostorsko planiranje, gospodarska geografija, jezikoslovje*

infrastruktúra, kmetijska -re -jske, ž – ustanove, dejavnosti in objekti, ki omogočajo večjo učinkovitost in boljšo organiziranost → kmetijske pridelave, predvsem z vidika odkupa pridelkov in oskrbe z repromateriali. V širšem pomenu se vanjo uvrščajo združna organiziranost s → svetovalno (→ pospeševalno) službo, mreža za odkup pridelkov, kreditno-hranilna služba ter oskrba z repromateriali (semena, → gnojila, → zaščitna sredstva ipd.) in rezervnimi deli za → kmetijsko mehanizacijo, v ožjem pomenu pa spada vanjo urejena dostopnost na → kmetijsko in gozdno zemljišče, naprave za → namakanje, → osuševanje ali drugačne oblike → izboljševanja kakovosti zemljišč, omrežje postaj za prevzem mleka, telefonsko omrežje, vodovodi, servisi za popravilo → kmetijskih strojev ipd. *gospodarska geografija, agronomija*

inselberg (nemško) – osamelec oziroma osamljena vzpetina, ki se strmo dviga sredi uravnane površja. Je nepreperel ostanek višjega površja in je največkrat posledica selektivne → erozije, ki hitreje razdira

mehkejše plasti kamnine ali pa spremlja njeno *krojenje*, postopno krožno razpadanje zaradi različnih načinov → preperevanja. Nemški izraz pomeni dobesedno 'otoška gora ali hrib'. Manjši inselbergi imajo afrikanško ime *kopje*. *geomorfologija*

insolácija (iz latinščine) -je, ž – obsijanost površja Zemlje s tisto količino prejete sončne energije, ki neposredno ali posredno (difuzna svetloba) doseže površje. V prvi vrsti je odvisna od podnebni značilnosti in oblikovanosti površja. V koledarskem letu je največja na ekvatorju, v smeri proti tečajema pa se zmanjšuje, sprva počasi, potem hitreje in nato znova počasneje. Najmanjša letna kolebanja so na ekvatorju, največja pa na tečajih. Insolacija je pomemben podnebni dejavnik, ima pa tudi pomembno vlogo pri fizikalnem preperevanju. Izjemno pomemben dejavnik je tudi v kmetijski pokrajini, kjer odločilno vpliva na zastopanost in razporeditev → kmetijskih kultur, zlasti glede na sposobnost njihovega uspevanja, ter → zemljiških kategorij, pomembno pa vpliva tudi na zasnovo → naselij, razporeditev → kmečkih domov ter ekspozicijo → kmečkih hiš. Za dejavnost človeka v pokrajini je posebno pomemben medsebojni odnos insolacije in oblikovanosti površja. Izraz izhaja iz istopomenske latinske besede *insolatio*, izpeljane iz izraza *sol*, ki pomeni 'Sonce'. Sopomenka je osončenost. *agrometeorologija, klimatogeografija, jezikoslovje*

instinktivno gospodarstvo -vnega -rstva, s – glej gospodarstvo, instinktivno. Izraz instinktiven izhaja iz latinske besede *instinctus*, ki pomeni 'nagon', in je izpeljana iz glagola *instingere* v pomenu 'vzpodbosti, gnati'. *ekonomija, gospodarska geografija, jezikoslovje*

integracijsko načelo rábe tál -jskega -la -be tal, s – glej načelo rabe tal, integracijsko. Pridevnik integracijski v pomenu 'združevalen, povezovalen' je izpeljan iz tujeke *integracija*, prevzete in prilagojena iz latinskega samostalnika *integratio* v pomenu 'obnova'. *prostorsko planiranje, varstvo okolja, jezikoslovje*

integrálen (iz latinščine) -lna -lno, prid. – takšen, ki zajema neko določeno stvar v njenem polnem obsegu; cel, celoten. Izraz je prek poznolatinške besede *integralis* v enakem pomenu izpeljan iz latinskega pridevnika *integer*, ki pomeni 'celoten, nedotaknjen'. *jezikoslovje*

integrálna meliorácija -lne -je, ž – glej melioracija, integralna. *agronomija, agrarna geografija*

integrálno kmetovánje -lnega -nja, s – glej kmetovanje, integralno. *agronomija, varstvo okolja*

integrálno várstvo rastlín -lnega -stva -stlin, s – glej varstvo rastlin, integralno. *agronomija, varstvo okolja*

intenzifikácija (iz latinščine) -je, ž – povečevanje intenzivnosti obdelave zemljišč, bodisi zaradi večje količine vloženega živega dela bodisi zaradi večje

uporabe kapitala in energije v →kmetijstvu, kar ima za posledico izvajanje →hidromelioracij, →namakanje, izdatnejše →gnojenje, boljše zaščito rastlin, pridelovalno specializacijo in seveda večjo uporabo →kmetijske mehanizacije. Pri povečanju intenzivnosti obdelave gre lahko za doseganje večjih pridelkov v okviru iste →zemljiške kategorije (povečevanje →hektarskih donosov), lahko pa je posledica spreminjanja manj intenzivnih v bolj intenzivne zemljiške kategorije (na primer →pašnikov v →travnike, travnikov v →njive, →sadovnjake ali →vinograde, njiv v vinograde ipd.), kar pa je pri nas sorazmerno redek pojav. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

intenziven (iz latinščine) -vna -vno, prid. – delujoč na temeljit, prodoren in (ali) učinkovit način s ciljem doseči kakovostno kar najbolj ugoden rezultat, pri čemer je količinski vidik potisnjen v ozadje. Izraz izhaja iz istopomenske latinske besede *intensus*, izpeljane iz latinskega glagola *intendere*, ki pomeni 'napeti'. Nasprotje od →ekstenziven. *splošna geografija, jezikoslovje*

intenzivna poljedélska živinoréja -vne -lske -je, ž – glej živinoreja, intenzivna poljedelska. *agrarna geografija*

intenzivna živinoréja -vne -je, ž – glej živinoreja, intenzivna. *agrarna geografija*

intenzivne kultúre -vnih -tur, množ., ž – glej kulture, intenzivne. *agronomija, agrarna geografija*

intenzivni kolobár -vnega -ja, m – glej kolobar, intenzivni. *agronomija, agrarna geografija*

intenzivni pášník -vnega -a, m – glej pašnik, intenzivni. *agrarna geografija, agronomija*

intenzivni sadovnják -vnega -a, m – glej sadovnjak, intenzivni. *agronomija, agrarna geografija*

intenzívno gospodarjenje z gozdóvi -vnega -nja -vi, s – glej gospodarjenje z gozdovi, intenzívno. *gozdarstvo*

intenzívno kmetijstvo -vnega -jstva, s – glej kmetijstvo, intenzívno. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

intenzívno pášništvo -vnega -štva, s – glej pašništvo, intenzívno. *agrarna geografija*

intenzívno poljedélstvo -vnega -lstva, s – glej poljedelstvo, intenzívno. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

intenzívno -i, ž – lastnost, značilnost →intenzívne. Izraz je izpeljan iz pridevnika *intenziven*, ki izhaja iz istopomenske latinske besede *intensus*, izpeljane iz latinskega glagola *intendere* v pomenu 'napeti'. *jezikoslovje*

intenzívno, **délovna** -i -vne, ž – parameter, ki označuje količino vložene ročne dela (običajno porabljene ure) na enoto površine (običajno ha). Praviloma je delovna intenzivnost velika na območjih z majhnimi →kmetijami in s številno ter poceni →kmečko delovno silo. V kmetijstvu je najnižja pri delu na →travniki (vrednost 0,5) in pri pri-

delovanju →žit (1,0), narašča pri pridelavi →okopavin (2,0) in v →vinogradništvu (5,0), najvišja pa je pri pridelovanju →zelenjave in nekaterih vrst →industrijskih rastlin. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

intenzívno, **energétska** -i -tske, ž – posreden kazalec kmetijskega obremenjevanja okolja, ki se lahko v določeni pokrajini odrazi tudi v dejanskih obremenilnih učinkih. Ugotavlja se z vrednotenjem posameznih →kmetij, možno pa je izdelati tudi →energetsko bilanco kmetijstva na širšem območju. Ko kmetija preseže vnos 15 GJ/ha →obdelovalnih zemljišč, se okoljska obremenjenost prične širiti navzven in je ni mogoče več omejiti zgolj na kmetijo samo. Razen različnih učinkov energetske intenzivnosti v določenih pokrajinah je potrebno upoštevati tudi vrste porabljene energije oziroma sestavo energetske intenzivnosti. Po Slesslerju primitivno kmetijstvo porabi do 2 GJ energije na ha obdelovalnih zemljišč, marginalno kmetijstvo od 2 do 5 GJ/ha, sodobne nižinske kmetije od 5 do 20 GJ/ha, izrazito intenzivne kmetije od 20 do 40 GJ/ha in "industrijsko kmetijstvo" prek 40 GJ/ha. *varstvo okolja, agrarna geografija*

intenzívno, **površínska** -i -nske, ž – metoda za vrednotenje →delovne intenzivnosti →kmetovanja, pri kateri se vrednoti količina pridelkov na površinsko enoto (ponavadi izraženi v ha). Za primerjanje dosežene donosnosti različnih →kmetijskih kultur in pridelkov se običajno uporabljajo tako imenovane →žitne enote in (ali) →glave velike živine (GVŽ). *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

intenzívno, **prehrámbna** -i -mbne, ž – metoda za vrednotenje prehranske vrednosti različnih →kulturnih rastlin na enoti zasajene površine (ponavadi izražene v ha) zemljišča. Tako je na primer prehranska vrednost pridelanega riža štirikrat večja od prehranske vrednosti pšenice na isti površini. Z opisano metodo se prikažejo razlike v intenzivnosti kmetijske pridelave posameznih dežel. Z njo je izračunano tudi, da je za prehrano enega prebivalca v Združenih državah Amerike potrebnih 0,8 ha, v Zahodni Evropi pa le 0,4 ha →kmetijskih zemljišč. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

intenzívno, **turístična** -i -čne, ž – pokazatelj relativnega pomena turizma v posameznih krajih ali pokrajinah. Označuje razmerje med celoletnim številom turističnih prenočitev in številom stalnih prebivalcev določenega naselja ali pokrajine. *gospodarska geografija*

intervéncija (iz latinščine) -je, ž – dejanje, poseg oziroma ukrep, s katerim se (odločilno) vpliva na potek česa. Izraz izhaja iz poznolatinške besede *interventio*, ki je izpeljana iz latinskega glagola *intervenire* v pomenu 'posredovati, priti vmes', ta pa je sestavljen iz besed *inter*, ki pomeni 'med, vmes', in *venire*, ki pomeni 'priti'. *jezikoslovje*

intervencije v kmetijstvu -ncij -stvu, množ., ž – v deželah s tržno usmerjenim →kmetovanjem različni posegi države za namenom količinskega in kakovostnega (kvantitativnega in kvalitativnega) prilagajanja ponudbe (pridelkov) povpraševanju (na tržišču). Proces prilagajanja je možen s →subvencijami v kmetijstvu, nadzorom količine pridelkov in njihovih cen (→intervencijske cene), reguliranjem prodaje, izboljševanjem →infrastrukture (posebno prometnega omrežja) in zmanjševanjem prevoznih stroškov. Pa vendar je odločilnega pomena strokovno izobraževanje →kmetovalcev, da lahko uspešno reagirajo na pogosto hitre spremembe v procesu tržnega gospodarstva. Sredstva za intervencije v kmetijstvu v ožjem pomenu (tiste, ki neposredno vplivajo na dohodek kmetov) znašajo v Evropski zvezi dobrih 23 % dodane vrednosti v kmetijstvu, v Sloveniji pa manj kot 10 % dodane vrednosti. *ekonomija, agrarna ekonomika*

intervencijske cene -jskih cen, množ., ž – eden izmed najpomembnejših intervencijskih ukrepov v →kmetijstvu, ki ga vlade posameznih držav izvajajo z namenom zagotoviti zadostno količino →hrane, stabilno kmetijsko pridelavo in ne nazadnje spodbuditi strukturne spremembe v kmetijstvu za še bolj gospodarno pridelavo. Najbolj izraziti so posegi vlad v deželah z državnim planskim gospodarstvom, kjer so na ravni celotne države vse cene izenačene. Drugje se intervencije vlad skozi sistem zamčenih cen osredotočajo na določene pomembnejše →kmetijske pridelke, s čimer imajo pridelovalci zamčeno najnižjo odkupno ceno. Če tržne cene padejo pod zamčene, se prizadetim kmetovalcem pomaga s proračunskimi sredstvi. Tak sistem je v veljavi v Združenih državah Amerike. Tretji način (na primer na Novi Zelandiji) deluje na načelu odkupa po letno dogovorjenih cenah, vsi pridelani viški pa so namenjeni kritju morebitnih izgub v primerih, ko svetovne cene padejo pod zamčene cene. V Evropski zvezi so s sistemom intervencijskih cen povzročili čezmerno pridelavo masla, mleka v prahu, vina idr., zato so potrebni ogromni stroški za njihovo skladiščenje, medtem ko prodaja v druge dele sveta, zaradi cen, višjih od tistih na svetovnem trgu, brez izvoznih →subvencij ni mogoča. *ekonomija, agrarna ekonomika*

intraconalne prsti -lnih -i, množ., ž – glej prsti, intraconalne. Izraz intraconalen je sestavljen iz latinske predpone *intra-*, ki pomeni 'noter, znotraj, med', in latinske besede *zona*, izpeljane iz grškega samostalnika *zone*, ki pomeni 'pas, ozemlje'. *pedogeografija, jezikoslovje*

introdukcija (iz latinščine) -je, ž – uvajanje novih rastlinskih in živalskih vrst za potrebe →kmetijske pridelave in →gozdarstva ali →dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. Izraz izhaja iz latinske besede *introducio*, izpeljane iz glagola *introducere*, ki

pomeni 'voditi'. *agronomija, gozdarstvo, jezikoslovje*

inundacijsko ozemlje -jskega -mlja, s – glej poplavno območje. Tujka *inundacija* je izpeljana iz latinske besede *inundatio*, ki pomeni 'poplava, povodenj'. *gospodarska geografija, regionalna geografija, jezikoslovje*

irigacija (iz latinščine) -je, ž – glej namakanje. Tujka *irigacija* izhaja iz istopomenske latinske besede *irrigatio*, izpeljane iz glagola *rigare*, ki pomeni 'namakati'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

izanomála (iz grščine) -le, ž – črta, ki na tematskih zemljevidih povezuje območja z enako vrednostjo oziroma velikostjo odklona od določene povprečne vrednosti (na primer temperature, debeline snežne odeje ipd.). *splošna geografija, geodezija*

izboljševanje kakóvosti zemljišč -nja -i -mljišč, s – vsak ukrep, s katerim se izboljša kakovost zemljišč ali se zemljišče usposobi za določeno rabo, na primer za →kmetijstvo ali druge dejavnosti. Postopki obsegajo ravnanje z zapuščenimi zemljišči (izravnavna, urejanje in usposabljanje za potrebe industrije, stanovanjske gradnje, oskrbe ipd.), drenažiranje zamorjenih zemljišč (regulacije vodotokov, izvajanje →hidromelioracij ipd.), drenažiranje →barij, jezer in priobalnih morskih plitvin (→polderji), utrjevanje →goličav z rastlinjem (predvsem s →pogozdovanjem in zatravljanjem), odstranjevanje neproduktivnih →grmišč in v sušnih predelih →namakanje →kmetijskih zemljišč. *urbanizem, prostorsko planiranje*

izčrpávanje tál -nja tal, s – takšna kmetijska raba zemljišč, s katero se izkoristijo vse njihove zmogljivosti, ne glede na ohranjanje njihove godnosti in rezerv rastlinskih hranil. Gre torej za →maksimalno rabo tal, brez upoštevanja dejanskih pridelovalnih zmoglosti zemljišč. Izčrpavanje je značilno za kolonialne in zgodnjekapitalistične družbenogospodarske odnose. Vanj je vključena tudi sečnja gozdov, ne da bi bilo opravljeno za vzdrževanje donosnosti potrebno →pogozdovanje. Glej tudi →čezmerna raba. *varstvo okolja, gospodarska geografija*

izgòn -a, m – 1. ljudski izraz za pot, po kateri so nekoč iz vasi gnali →živino na →gmajno, lahko pa tudi na travnik ali v →prahi počivajočo njivo na obrobju →vaškega zemljišča. Po teh poteh so dobili ime tudi značilni potoki. 2. v Zgornji in Spodnji Gorici na Dravskem polju tudi izraz za pot, ki vodi od posamezne kmetije na njeno zemljišče. 3. struga potoka, ki je dobila značilno privzdignjeno obliko nad ravnico že v fevdalni dobi, kot posledica kolektivnega vodnega gospodarstva. Takrat so prvotne potoke razdelili, razcepili na več strug in jih v posamezna naselja speljali z namenom →namakanja travnikov, oskrbe s pitno vodo ter zagotavljanja vode za napajanje živine in gašenja

- požarov. Nad okolico dvignjeni potoki tečejo po lastni naplavini (pri nas najbolj znani primeri so na Dravskem polju). Na obe strani struge se spušča nekakšen vršaj, ki ob močnih padavinah nastaja zaradi odlaganja odvečnega gradiva. *etnologija, geomorfologija*
- izgúba, žétvena** -be -ne, ž – glej žetvena izguba. *agronomija*
- izjémna krájina** -mne -ne, ž – glej krajina, izjemna. *krajinska arhitektura, varstvo narave*
- izkoristek zemljišča** -stka -šča, m – glej faktor izrabe zemljišča. *urbanizem*
- izlétniški turizem** -škega -zma, m – glej turizem, izletniški. Izraz izletniški je izpeljan iz besede *izlet*, sestavljene iz predloga *iz* kot predpone in *let* pod vplivom nemškega *Ausflug*, kar je sestavljeno iz nemških *aus* v pomenu 'iz' in *Flug* v pomenu 'let, polet'. *gospodarska geografija, jezikoslovje*
- izméra, tópográfiska** -re -fske, ž – glej topografska izmera. *geodezija*
- izo-** (iz grščine) – prvi člen tujih zloženek, izviračoč iz grške besede *isos*, ki pomeni 'enak'. Opredeljuje območja z enakimi vrednostmi nekaterih pojavov. *jezikoslovje*
- izoamplitúda** -de, ž – črta, ki na tematskih zemljevidih povezuje območja z enakimi vrednostmi kolebanja (največkrat temperaturnega). Izraz izhaja iz predpone *izo-* in latinskega *amplitudo*, ki pomeni 'širina, obseg'. *splošna geografija, geodezija*
- izoféna** (iz grščine) -ne, ž – črta, ki na *fenoloških kartah* povezuje območja z istim datumom začetka ali enako dolгим trajanjem določene *fenološke faze*. Glej tudi →fenologija. *agrometeorologija, klimatogeografija*
- izogóna** (iz grščine) -ne, ž – črta, ki na tematskem zemljevidu povezuje območja z enako smerjo vetrov. Izraz izhaja iz predpone *izo-* in besede *gonia*, ki pomeni 'kot', kar se je preneslo na smer, iz katere pihajo vetrovi. *klimatogeografija, agrometeorologija*
- izohelína** (iz grščine) -ne, ž – črta, ki na tematskem zemljevidu povezuje območja z enako vrednostjo sončnega obsevanja. Izraz izhaja iz predpone *izo-* in besede *helios*, ki pomeni 'Sonce'. *klimatogeografija, agrometeorologija*
- izohiéta** (iz grščine) -te, ž – črta, ki na tematskem zemljevidu povezuje območja z enako letno količino padavin. Izraz izhaja iz predpone *izo-* in samostalnika *hyetos*, ki pomeni 'dež'. *klimatogeografija, meteorologija*
- izohigoména** (iz grščine) -ne, ž – črta, ki na tematskem zemljevidu povezuje območja z enakim številom vlažnih ali sušnih mesecev v koledarskem letu. *klimatogeografija, agrometeorologija*
- izohíla** (iz grščine) -le, ž – črta, ki na širšem območju povezuje enake nadmorske višine →gozdne meje. *fitogeografija*
- izohípsa** (iz grščine) -pse, ž – črta, ki na reliefnem ali topografskem zemljevidu povezuje območja z enako nadmorsko višino. Izraz izhaja iz predpone *izo-* in besede *hypsos*, ki pomeni 'višina'. *naravna geografija, splošna geografija*
- izohípsno obdelováñje zemljišč** -psnega -nja -mljišč, s – glej obdelovanje zemljišč, izohipsno. *agronomija, agrarna geografija*
- izohumída** -de, ž – črta, ki na tematskem zemljevidu povezuje območja z enako relativno zračno vlažnostjo. Izraz izhaja iz grške predpone *izo-* in angleške besede *humid*, ki pomeni 'vlažen'. *klimatogeografija, agrometeorologija*
- izonéfa** (iz grščine) -fe, ž – črta, ki na tematskem zemljevidu povezuje območja z enako stopnjo (dnevne, mesečne, letne) oblačnosti. Izraz izhaja iz predpone *izo-* in besede *nephos*, ki pomeni 'oblak'. *klimatogeografija, meteorologija*
- izotérma** (iz grščine) -rme, ž – črta, ki na tematskem zemljevidu povezuje območja z enakimi (povprečnimi) temperaturami. Izraz izhaja iz predpone *izo-* in besede *therme*, ki pomeni 'toplota'. *meteorologija, klimatogeografija*
- izovála** -le, ž – črta, ki na tematskem zemljevidu povezuje območja z enako denarno vrednostjo zemljišč. Izraz je sestavljen iz predpone *izo-* in latinske besede *valor* v pomenu 'vrednost'. *urbanizem*
- izpostávljenost površja** -i -šja, ž – glej ekspozicija. *splošna geografija, klimatogeografija*
- izravnálni posevek** -lnega -vka, m – glej posevek, izravnalni. *agronomija, agrarna geografija*
- izrazító nasélje** -tega -lja, s – glej naselje, izrazito. *arhitektura*
- izsekávanje** -nja, s – sečnja z namenom pridobivanja novih →kmetijskih zemljišč, zemljišč za infrastrukturo omrežje in pozidavo. Izraz je izpeljan iz glagola *sekati*, ta pa je v enaki obliki in pomenu znan že v praslovansčini. Je ponavljalni glagol od praslovanskega *set'i*, sedanjik *seko*, ki pomeni 'sekati'. *gospodarska geografija, urbanizem, jezikoslovje*
- jágodičje** -čja, s – poseben tip →sadja ali rastlin, za katere je značilno, da rodijo sadeže v obliki jagod. V sodobnem času je bilo iz naravnih vrst s selekcijo vzgojenih mnogo zvrsti, katerih gojenje je delovno intenzivno in tržno naravnano, po svojih značilnostih pa je nekakšen vezni člen med →sadjarstvom in →poljedelstvom. Jagodičje se predvsem v obliki grmovnic goji v →trajnih ali poltrajnih nasadih, pri čemer rastline rasejo bodisi na goli njivski bodisi na travniški podlagi. Najbolj razširjene zvrsti jagodičja so vrtno jagode, maline, rdeči in črni ribez ter gojene (ameriške) borovnice. Izraz izhaja iz besede *jagoda*, ta pa izvira iz praslovanske besede *agoda* v pomenu 'manjši plod, jagoda', ki je izpeljana s pripomočkom *-oda* iz praslovanskega izraza *aga* v pomenu 'jagoda', katerega

izvor zaenkrat še ni zadovoljivo pojasnjen. Znana je tudi različica *jagodičevje*. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

jalovina -ne, ž – 1. odpadki pri gozdni sečnji (trebež, dračje), ki jih je potrebno odstraniti. 2. v dnevnih kopih in rudnikih prst in trdne snovi brez posebne vrednosti nad in med nahajališči mineralnih surovin oziroma neuporabni preostanek po postopku separacije rude. Po odkopavanjih in predelavi mineralne surovine jalovino z jalovinskimi bagri odlagajo na posebnih deponijah, imenovanih *jalovišča* (lahko jih →rekultivirajo), po opustitvi podzemeljskih rudniških rovov pa jo lahko tudi uporabijo tudi za njihovo polnjenje, s čimer se preprečuje ali omili ugrezjanje površja. Sopomenka je krovina. 3. redko tudi izraz za nerodovitna tla. 4. jalova →živina. Izraz jalovina je izpeljan iz pridevnika *jalov*, ta pa izhaja iz praslovanskih besed *alovъ* ali *jalovъ*, ki pa etimološko še nista zadovoljivo pojasnjeni. Če je pravilna prva rekonstrukcija, je lahko sorodno letonskemu *alava*, ki pomeni 'krava', druga možnost pa je verjetno izpeljana iz grškega *halios*, ki pomeni 'jalov, neploden, neuspešen'. *gozdarstvo, varstvo okolja, jezikoslovje*

jarina (iz indoevropskega prajezika) -ne, ž – v →kmetijskem sistemu →natriletnega kolobarjenja skupen izraz za nekatere →kulturne rastline, ki se sejejo pomladi in še v isti vegetacijski sezoni dozoriyo. Njihova najbolj značilna predstavnica je *jara pšenica*, mednje pa spadajo tudi ječmen, oves, proso in grah. Izraz je izpeljan iz pridevnika *jar*, ki je v obliki *jarъ* v pomenu 'pomladen' znan že v praslovanščini in je soroden z izrazi *jaro*, *jara* in *jarъ*, ki pomenijo 'pomlad', ti pa izhajajo iz indoevropskega *iero-*, *ioro-*, ki pomenita 'poletje, leto'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

jarítev -tve, ž – delovanje na kaleče seme z ustrezno nizko temperaturo, da se pospeši rast →kulturne rastline. Izraz je izpeljan iz pridevnika *jar*. *agronomija*

jása -se, ž – večji izkrcen prostor sredi →gozda, obrasel z →drevjem ali →grmovjem, največkrat uporabljan kot →travnik ali →senožet. Izraz jása je verjetno retrogradna izpeljanka iz slovenskega pridevnika *jasen*, kar pomeni 'svetel, čist'. Če je domneva pravilna, je beseda verjetno prvotno pomenila 'svetlo mesto v gozdu'. *agronomija, agrarna geografija, gozdarstvo, jezikoslovje*

jédro (iz praslovanščine) -dra, s – največji ali najpomembnejši del nečesa oziroma središče kompleksne enote. Praslovansko *jedro* v enakem pomenu je mogoče etimološko pojasniti na dva načina. Po prvem gre za tvorbo indoevropskega korena *oid-* v pomenu 'nabuhniti, naraščati, oteči', po drugem, ki se zdi verjetnejši, pa izhaja iz indoevropskega pojma *Hner-* v pomenu 'življenjska moč, moški, močan, krepak', kar je še ohranjeno v staroindij-

skem *anda-*, ki pomeni 'jajce' in v dvojini 'moda'. *jezikoslovje*

jédro družine -dra -ne, s – tisti družinski člani, na katere so vezane največje obremenitve s kmetijskimi opravili, obenem pa odločilno usmerjajo (ali pa so za to predvideni) razvoj domače, →družinske kmetije. Jedro družine sestavljajo →kmečki gospodar, njegov zakonski partner in →naslednik. Nekatere tipologije družbeno-gospodarske sestave so zasnovane prav na načinu →kmetovanja ali na morebitni zaposlenosti posameznih članov družinskega jedra, medtem ko se preostale družinske člane zaradi največkrat drugotne vloge ponavadi zanemari. *sociologija, agrarna geografija*

jédro, váško -dra -škega, s – osrednji del →vasi, kjer so, pogosto v izpostavljeni legi, hiše postavljene tesneje skupaj, v njem pa so osredotočene tudi morebitne središčne ustanove in dejavnosti. Nekatera vaška jedra so oblikovno tako izrazita, da se z njimi poistovetijo celotne naselbine, ki so lahko v primerih →razpršenih in →razloženih naselij bistveno bolj na široko postavljene. Vaška jedra so pri →strnjenih naseljih manj izrazita, čeprav jih je mogoče zaslediti tudi pri krajih z več gručastimi →zaselki. *urbanizem, geografija naselij*

jerina -ne, ž – vrsta avtomorfne →prsti, ki je zaradi bogatih primesi preostanka raztopljenega apnenca (železo, aluminij) v osnovi rdeče obarvana. Je ilovnata in se na apnenčastem površju razvija v predelih s toplim, sezonsko sušnim podnebjem, pri nas posebno na Krasu, sporadično pa tudi na Dolenjskem in v Beli krajini. Najdemo jo tudi drugje po Sredozemlju, povsod, kjer je →matična podlaga apnenec. Sopomenki sta jerovica in terra rossa. *pedogeografija*

jérmén -a, m – ena od posebnih oblik →poljske razdelitve, za katero je značilna podolgovatost zemljiških →parcel na sistematično razparceliranem →polju. Gre za najbolj skrajno obliko zemljiškega →delca. Beseda jermen je nastala po premetu iz izraza *rjemen* (to se še ohranja v narečni obliki 'remeni'), ta pa je bližje praslovanskemu *remy*, roditeljik *remene*. *agronomija, geografija, jezikoslovje*

jérmén, énosmérní -a -rnega, m – v →sistemu poljske razdelitve →zemljiški kos v obliki ozkega →jermena, ki skupaj z drugimi podobnimi sestavlja sklenjen kompleks, navezan na →sklenjeno obcestno vas. Tovrsten kompleks z izjemno zemljiško razdrobljenostjo lahko obdaja mlajša poljska delitev na →pravilne delce. *agronomija, geografija*

jérmén, zemljiški -na -škega, m – v →sistemu poljske razdelitve oznaka za ozek zemljiški →delec. Jermeni so marsikje nastali kot posledica →dedovanja, ko so večje →parcele med dediče delili vzdolžno in so nastali ozki →zemljiški kosi. Pri nas je največ jermenastih polj v Prekmurju, sporadično pa jih najdemo tudi drugje. *agronomija, geografija*

jerménasta njiva -ste -ve, ž – glej njiva, jermenasta.

agrarna geografija

jérovica -ce, ž – glej jerina. *pedogeografija*

jezbíca -ce, ž – jez, namenjen usmerjanju vode in zadrževanju voda ali drugega plavja hudournikov; gradijo jih ob njihovih regulacijah. *hidrogeografija*

jezikoslóvje -vja, s – veda o jeziku v vseh pogledih.

Kot *splošno* in *primerjalno* jezikoslovje ugotavlja in opisuje to, kar je skupno vsem jezikom, kot *specialno* jezikoslovje pa raziskuje tisto, kar je značilno za posamezne jezike. Poleg jezikoslovja raziskujejo jezik tudi druge vede (na primer logika, filozofija, psihologija), a jim jezik ni temeljni predmet obravnave. Začetki evropskega jezikovnega izročila segajo v antično Grčijo. Slovensko jezikoslovje ima korenine pri protestantskih piscih iz druge polovice 16. stoletja. Znanstveno obdobje jezikoslovja se je začelo v prvi polovici 19. stoletja. Med evropsko uveljavljenimi slovenskimi jezikoslovci iz tistega časa velja omeniti predvsem J. Kopitarja in F. Miklošiča. Novo obdobje preučevanja slovenščine in drugih jezikov se je začelo po 1. svetovni vojni z ustanovitvijo slovenske univerze v Ljubljani. Za jezikoslovje se uporablja tudi tujska →lingvistika. Beseda 'jezikoslovje je izpeljana iz izraza *jezik* v pomenu 'sistem dogovorjenih znakov za sporazumevanje'. Praslovanski *jezykъ* je s pripono za tvorbo manjšalnice *-kъ* in po nepravilnem odpadu začetnega *d-* nastal iz indoevropskega *dng/hueH* v pomenu 'jezik (kot organ v ustih)'. Pomenska dvojnost jezika kot organa v ustih in govora je znana tudi drugje (na primer latinski *lingua*, angleški *tongue*). *jezikoslovje*

jožefinski katáster -nskega -stra, m – glej kataster, jožefinski. *geodezija, zgodovina*

júrta (iz turkmenščine) -rte, ž – velik, okrogel šotor →nomadov v Mongoliji in tudi pri drugih srednjeazijskih nomadih, ki ponekod še vedno predstavlja prevladujočo obliko bivališča. V Mongoliji na primer ne le na podeželju, temveč tudi v predmestjih tamkajšnjih, sicer redkih, mest. *geografija naselij*

jútro -tra, s – ena od tradicionalnih ploskovnih mer, ki je sprva označevala ploskev, ki jo je zmogel kmet z eno vprego preorati ali z eno koso pokositi v enem jutru ali dopoldnevu. Po ustalitvi merskih enot je zanj obveljala površina 57,55 arov. Izraz jutro je dobeseden prevod nemške besede *Morgen*, ki poleg 'jutra' (del dneva) pomeni tudi →oral; pri nas sta se oba pojma poistovetila v 19. stoletju. *zgodovina, agrarna geografija, jezikoslovje*

kafilérija (iz hebrejščine) -je, ž – obrat za potrebe →konjederstva, ki je pogosto postavljen v neposredni bližini klavnice. Poleg mrtvih živali v kafilerijah predelujejo tudi klavniške odpadke (kri, drobovje, kosti, kože itd.). Izraz je prek nemškega *Kaffilerei* prevzet iz hebrejščine. *agronomija, varstvo okolja, jezikoslovje*

kaingin (Filipini) – tip →selilnega prehranitvenega kmetijstva na Filipinih. Primerjaj →ladang. *agrarna geografija*

kájža (iz nemščine) -jže, ž – 1. majhna kmečka posestva, nastala ob procesu delitve →hub, ki so se pri nas močno uveljavila v 16. stoletju. Kajže so rasle kot samostojna →naselja ali kot razširjeni deli naselij na robu vasi, kjer so kajzarji pridobili dele srenjskih zemljišč. Kultivirali so jih za njive in vrtove, deloma v neposredni bližini →kmečkih domov, deloma v bližini vasi, deloma pa celo na oddaljenih →gmajnah/1. Izraz je prevzet iz bavarskonemških besednih oblik *Kaise*, *Kaische* oziroma *Keische*, kar se je razvilo iz srednjevisokonemškega *küse*, ta pa je izpeljanka iz slovanske predloge, verjetno praslovenske *xyša*. V severovzhodni Sloveniji je bila v rabi narečna različica *želarija*, za lastnika kaže, *kajzarja*, pa so bile znane sopo-
menke *gmajnar*, *hišar*, *kočar* ter narečni sopo-
menki *želar* in *žalar*. Izraz kajžar je pomenil tudi lastnika desetine →grunta. 2. majhna in preprosta →kmečka hiša. *zgodovina, etnologija, jezikoslovje*

kájžarsko nasélje -rskega -lja, s – glej naselje, kajžarsko. *zgodovina, geografija naselij, arhitektura*

kájžarstvo -rstva, s – proces širjenja →kajž/1 v obdobju med 14. stoletjem in koncem 16. stoletja. Zaradi poselitve in kulture srenjskih zemljišč se je površina le-teh zelo zmanjšala. Ker skromno posestvo za preživljanje ni zadoščalo, so si člani kajžarskih družin iskali dodatno delo in zaslužek kot →dninarji na gruntih, v obrti, v prometu (furmanstvo, →splavarstvo), predvsem pa kot drvarji in oglarji v porajajočem se fužinarstvu. Izraz je izpeljan iz besede *kajža*. *zgodovina, agrarna geografija*

kakóvost -i, ž – tisto, kar opredeljuje kaj glede na veliko mero pozitivnih lastnosti; kvaliteta. Izraz kakovost je izpeljan iz zaimka *kakov* v pomenu 'kakšen' po zgledu latinskega pojma *qualitas* v pomenu 'kakovost', kar je izpeljano iz latinske besede *qualis*, ki pomeni 'kakšen'. *jezikoslovje*

kakóvost vási, líkovna -i -si -vne, ž – glej likovna kakovost vasi. *urbanizem, arhitektura*

kakóvost zemljíšč -i -mljišč, ž – primernost →zemljišč za kmetijsko rabo, upošteva →rodovitnost tal, sestavo profilov →prsti in njihovo skeletnost, →naklon površja, →ekspozicijo, →erozijo, gladino →podtalnice, stanje dreniranosti mokrotnih zemljišč, opremljenost z namakanimi napravami, stopnja →zemljiške razdrobljenosti oziroma morebitne izvedene →komasacije ipd. *agronomija, agrarna geografija*

kál (iz praslovanščine) -a, m – naravno ali še pogosteje umetno narejeno napajališče za →živino, največkrat na →planinskih pašnikih. Sodobna izvedba je narejena tako, da se izkoplje luknja, katere površina se obloži z vododržno folijo, ki zadrži padavinsko vodo. V naravnih kalih je lahko

- bogato rastlinsko in živalsko življenje. Izraz izhaja iz praslovanske besede *kalъ* v pomenu 'mlaka, mokra tekočina, blato', ki pa etimološko še ni dokončno pojasnjena. *agronomija, biologija, jezikoslovje*
- kalcifikacija** (iz latinščine) -je, ž – oblika →melioracije zemljišč, za katero je značilno dodajanje kalcija kislim prstem v raznih oblikah (apnenec, dolomit, žgano apno, lapor), z namenom zmanjšanja njihove kislosti in povečanja rodovitnosti. Latinski izraz za 'apnenec' je *calx* oziroma *calcis*, pripona *-fikacija* pa je izpeljana iz latinskega glagola *facere*, ki pomeni 'delati, narediti'. Sopomenka je apnenje tal. *agronomija, jezikoslovje*
- kámbisoli** (iz latinščine) -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, v katero so uvrščene prsti z značilnim kambičnim B →talnim horizontom, v katerem sta glede na sosednje horizonte različni →barva in →tekstura. Značilni so rjav, rumenkast ali rdečkast barvni odtonek in povečan delež glinastih delcev. V njem potekata procesa *deglisozinteze* (oglinjevanja) in *braunizacije* (sproščanje železovih oksidov in nastajanje gline), medtem ko je proces *dekal-cifikacije* končan. Sprememba v barvi, strukturi in trdnosti B horizonta nastane v prsteh sicer različnih barv zaradi →preperevanja *in situ*. Kambisoli nastajajo na nesprijetih usedlinah, apnenčastih peščenjakih in bazičnih magmatskih kamninah v vlažnem podnebjem zmernotoplega pasu, kjer je naravno raste →listopadni gozd. Delijo se na *evtrični*, *distrični*, *humusni*, *oglejeni*, *gelični*, *kalcijev*, *hromični*, *vertični* in *feralitični* kambisol. Tovrstne prsti so zaradi ugodnih kemičnih in fizikalnih lastnosti dokaj rodovitne. Zelo značilne so za srednjo, zahodno in jugovzhodno Evropo. Ime je zloženo iz izpeljank iz srednjeveškolin-skega glagola *cambiare* v pomenu 'menjati' in iz latinske besede *solum* v pomenu 'prst, tla'. *pedo-geografija, jezikoslovje*
- kamnína** -ne, ž – mineralni agregat, ki je trdni sestavni del zemeljske skorje ter spoznaven po mineralni in kemični sestavi. Glede na nastanek razlikujemo tri temeljne skupine kamnin: *magmatske kamnine*, nastale iz skrepenele magme oziroma žarje (delijo se na globočnine, žilnine in predomira), *sedimentne kamnine*, nastale iz s fizikalnimi in kemičnimi procesi preoblikovanih kamnin in trdnih delov odmrlih živih organizmov ter *metamorfe kamnine*, nastale s spreminjanjem magmatskih in sedimentnih kamnin v Zemljini notranjosti pod vplivom visokega pritiska in visokih temperatur. Izraz je izpeljan iz besede *kamen*, ki je v praslovanščini *kamy*, roditelj *kamene*, ki ima izhodišče v premetanem indoevropskem *k(ʰ)at-men-* oziroma drugotno podaljšanem *k(ʰ)emen*, ta pa je izpeljan iz korena *Hakʷ-* v pomenu 'oster' in je imel prvotno pomen 'tisto, kar je ostro'. *geomorfologija, jezikoslovje*
- kamnína, mátična** -ne -čne, ž – →kamnina, iz katere s procesoma →mehaničnega razpadanja in →kemijskega preperevanja nastaja →prst, obenem pa sestavlja njeno podlago. S svojimi lastnostmi pomembno vpliva na →tip prsti in njegove značilnosti. Primerjaj →matična podlaga in →podtalje. *pedogeografija*
- kamnišče** (iz hrvaščine) -šča, s – glej litosol. Uporablja se tudi različica *kamenišče*. *pedogeografija*
- kamníta hiša** -te -še, ž – glej hiša, kamnita. *geografija naselij, arhitektura*
- kampong** (malajsko) – gručasta skupina stavb na Malajskem polotoku, ki skupaj s pripadajočimi zemljišči, predvsem →vrtovi, ter →ribogojnicami sestavljajo →zaselek ali manjšo →vas. Izraz je pogost v tamkajšnjih krajevnih imenih. *geografija naselij, regionalna geografija*
- kanál** (iz italijanščine) -a, m – glej prekop. Beseda je prek nemškega *Kanal* prevzeta iz italijanskega *canale*, ta pa se je razvil iz latinske besede *canalis* v pomenu 'kanal, jarek, žleb', ki je izpeljana iz latinskega izraza *canna*, kar pomeni 'trs, loček'. *hidrogeografija, gospodarska geografija, jezikoslovje*
- kanát** (iz iranščine) -a, m – svojevrsten *namakalni sistem* v Iranu in nekaterih drugih bližnje- ter srednjezhodnih azijskih državah, za katerega je značilno podzemsko pretakanje vode po posebnem z zračniki opremljenem rovu, v katerem se zbira voda iz →podtalnice ob vznožjih pobočij in se glede na njeno gladino in oblikovanost površja dovaja do namakalnih zemljišč tudi od 10 do 20 km daleč. V zgornjih delih so rovi tudi do okrog 100 m pod površjem. Izvorno je sistem zelo star, saj so ga vpeljali že v prvem tisočletju pred našim štetjem. Podobna sistema poznajo tudi v Beludžistanu, kjer se imenuje *karez*, in v skrajnem severnem, mediteranskem delu Afrike, kjer se imenuje *foggara*. *agrarna geografija*
- kánjon** (iz španščine) -a, m – ozka, navadno zelo globoka dolina z izredno strmimi pobočji, ki se spuščajo takorekoč naravnost v rečno korito. Nastane z globinskim vrezovanjem reke v plasti, ki se tektonsko dvigajo. Najbolj znan in največji na Zemlji je Veliki kanjon (*Grand Canyon*) v Združenih državah Amerike, v Evropi izstopata kanjona rek Verdone (*Gorges du Verdon*) na jugu Francije in Tare v Črni gori, v Sloveniji pa je še najbližje kanjonski obliki dolina reke Iške med Krimom in Mokrcem. Tujka kanjon je prek angleškega *canyon* prevzeta iz španskega izraza *cañon* v enakem pomenu, kate-rega prvotni pomen je bil 'kanal, cev', to pa je večalnica od španske besede *caña* v pomenu 'trst'. *geomorfologija, jezikoslovje*
- Kántov indeks koncentracije** -ega -a -je, m – glej indeks koncentracije, Kantov. *geografija naselij, agrarna geografija*

kapaciteta (iz latinščine) -te, ž – sposobnost vsebovati, sprejeti kaj vase, zlasti v večji količini; zmogljivost, zmožnost. Izraz je tujka, prevzeta prek nemškega *Kapazität* iz latinske besede *capacitas*, kar pomeni 'prostomina', izpeljane iz glagola *capere* v pomenu 'vsebovati, obsegati, držati'. *jezikoslovje*

kapaciteta zemljišča, nosilna -te -šča -lne, ž – največje število pasočih se → domačih živali in (ali) maksimalna količina → krmnih rastlin, s katerimi se lahko redi določeno število → živine pri določeni → agrotehnik in tehnologiji, ne da bi se poslabšala kakovost zemljišč. S tem je opredeljena optimalna obremenitev → kmetijskih zemljišč, ki pri nas glede na naravne razmere znaša med 1 in 3 → GVŽ/ha. *agronomija, varstvo okolja*

kapaciteta, kapilarna -te -rne, ž – največja količina vlage, ki jo določen sloj → prsti lahko zadrži samo v *kapilah*. *pedogeografija*

kapaciteta, nosilna -te -lne, ž – 1. število rastlin, živali in ljudi na določenem območju, ki lahko nemoteno uspevajo in se razvijajo, ne da bi prišlo do prizadetosti oziroma siromašenja kakovosti okolja. Odvisno je od prevladujoče tehnologije, načina → zemljiške rabe in naravnogeografskih razmer. 2. največja količina → biomase v daljšem časovnem obdobju na določenem območju. 3. največje število ljudi, ki se lahko v določenem okolju in v določenem času oskrbuje z razpoložljivimi → naravnimi viri oziroma izravnano razmerje med prebivalstvom in dejavniki, ki zavirajo njegovo rast. Primerjaj → agrarna nosilnost. *varstvo okolja*

kapaciteta, retencijska -te -jske, ž – količina za rast rastlin nedostopne vlage, ki jo zaradi → retencije lahko zadržijo → prsti določene zvrsti. Bolj ko so → prsti razvite in debele, večja je praviloma retencijska kapaciteta. *pedogeografija*

kapilarna kapaciteta -rne -te, ž – glej kapaciteta, kapilarna. Izraz kapilaren pomeni 'zelo tanek'; nanašajoč se na *kapilare*, tujko, ki je bila prek nemškega *Kapilare* prevzeta iz latinskega pridevnika *capilaris* v pomenu 'lasni', ta pa je izpeljan iz besede *capillus*, ki pomeni 'las'. *pedogeografija, jezikoslovje*

kipljično namakanje -čnega -nja, s – glej namakanje, kapljično. *agronomija, agrarna geografija*

kapnik -a, m – drevo, ki je zaradi višjih sosednjih dreves zaostalo v rasti. *gozdarstvo, jezikoslovje*

karénca -nce, ž – varnostna doba, izražena s številom dni, ki mora preteči od zadnjega škropljenja proti škodljivcem do spravila pridelkov. V tem času se morajo → pesticidi sprati ali razgraditi do takšne mere, da ni ogroženo zdravje uporabnikov. Za nekatera sredstva je karenca le 7 dni, če ni padavin, pa je lahko tudi 60 ali celo 90 dni. Izraz izhaja iz poznolatinške besede *caerentia*, izpeljane iz glagola *carere*, ki pomeni 'ne imeti kaj' oziroma 'pogresati'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

Karoo (afrikansko) – 1. planotasta pokrajina v Kaplandiji na skrajnem jugu Afrike, poraščena s polpuščavskim, nizkim grmičevnatim → rastjem. Slovenjena različica je *Karu*. Pokrajina se deli na Visoki, Veliki in Mali Karu. V novejšem času so jo v znatnem delu uredili za potrebe → ekstenzivne živinoreje. 2. izraz (*karoo*) za značilno rastje v pokrajini Karoo. *regionalna geografija, fitogeografija*

kárta (iz italijanščine) -rte, ž – glej zemljevid. Izraz je prevzet iz italijanske besede *carta* ('papir, dokument' itd.), ki se je razvila iz latinskega *charta* v pomenu 'papir, spis', ta pa je izposojen iz grškega *khartes*, ki pomeni 'papirusov list, zvitek'. *splošna geografija, geodezija, jezikoslovje*

kartiranje rabe tal -nja -be tal, s – evidentiranje namembnosti zemljišč na terenu ali z analiziranjem aerofotoposnetkov, izpeljano za potrebe izdelave topografskih kart → rabe tal v različnih merilih. Tovrstne karte lahko uvrstimo med temeljne geografske inventarne karte. Takšen pomen so jim priznali tudi na mednarodnih posvetovanjih, kjer je bilo sprejeto določilo, da naj vsaka država za svoje ozemlje izdela karte rabe tal v merilu 1 : 1.000.000. Za izdelavo posplošene (generalizirane) karte v predpisanem merilu pa so potrebne predhodno izdelane karte v večjih merilih. Za koordiniran pristop k izdelavi mednarodne karte rabe tal je bila za posamezne → zemljiške kategorije in oblike rabe tal sprejeta enotna barvna lestvica: vrtovi - vijolična, vinogradi - svetlovijolična, sadovnjaki - temnordeča, njive - rjava, travniki - svetlozelena, pašniki - oranžna, senožeti - rumena, gozdovi - temnozeleno, vodovje, močvirja in ribniki - modra, neproduktivna zemljišča - siva, stavbišča - živordeča, industrija in prometno omrežje - črna ter parki - zelena barva. *agrarna geografija*

kastanozémi -mov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij → prsti, ki predstavlja z organskimi snovmi bogate kostanjeve prsti, pri katerih ima površinski A horizont kostanjevorjavo barvo. Nastajajo v toplem in suhem celinskem podnebju, kjer je naravno rastje suha → stepa. Pogosti so na → puhlici in na njej podobnih usedlinah. V kastanozemih prevladuje kopičenje → humusa, ki pa je skromnejše kot pri → črnozemih. Delijo se na *haplični, kalcijev in luvični* kastanozem. Kastanozemi so zelo rodovitni, a za intenzivnejšo poljedelsko rabo je potrebno → namakanje. Ščititi jih je potrebno pred vetrno → erozijo. Prekrivajo srednji zahod Združenih držav Amerike in Kanade, južne dele nekdanje Sovjetske zveze in nekatere predele Južne Amerike. Ime je zloženo iz latinskega izraza *castanea* v pomenu 'kostanj' in izpeljanke iz ruske besede *zemlja*, ki pomeni 'prst, tla'. *pedogeografija, jezikoslovje*

kášča (iz nemščine) -šče, ž – samostojno stoječe → kmečko gospodarsko poslopje, ki je sprva služilo

za hrambo →žita, moke, →sadja itd., kasneje pa tudi kot shramba za različne predmete. Postavljali so jih na uglednejših mestih →kmečkega gospodarstva in v njih hranili večino svojega imetja in živeža. Bile so lesene, večkrat tudi podzidane in marsikje estetsko dovršene. Razširile so se z osamosvajanjem kmetijskega prebivalstva v 17. in 18. stoletju, še največ pa jih je (bilo) v zahodnem delu Štajerske. Izraz kašča je prevzet iz srednjevisokonemške besede *kaste* v pomenu 'omara, skrinja za obleko ali žito', iz česar se je razvilo sodobno nemško *Kasten*, ki pomeni 'skrinja, omara'. Beseda etimološko še ni pojasnjena. Znani sta tudi sopomenki →hram in →žitnica/2 ter različica *kašta*. *spomeniško varstvo, etimologija, jezikoslovje*

katáster (iz italijanščine) -stra, m – tekstualna (evidenca, registri, sezname itd.) in grafična (načrti, karte) uradna evidenca prostorske razporeditve in lastništva istovrstnih premičnin in nepremičnin (na primer zemljišč, stavb ipd.). Sodobni izraz je prek istopomenske nemške besede *Kataster* prevzet iz italijanskega *catastro*, kar je izposojeno iz pozno-grškega *katastikhon* v pomenu 'seznam z imeni parcel', sestavljenega iz grških besed *kata*, ki pomeni 'dol, po', in *stikhos*, ki pomeni 'vrsta, vrstica, verz'. Kataster so poznali že antični Rimljani (*capitulum*); po posameznih provincah je vseboval sezname zemljiških lastnikov za potrebe obdavčevanja. Tudi sodobnejši katastri so bili uvedeni in izdelani s podobnimi motivi. Najbolj znan je →zemljiški kataster, obstajajo pa tudi *posebni katastri*, na primer →gozdni, →lovski, ribiški, vodni kataster, kataster onснаževalcev voda, kataster znamenitosti in davčni kataster. *geodezija, pravo, jezikoslovje*

katáster, franciscejski -stra -jskega, m – na podlagi patenta cesarja Franca I. z dne 23. decembra 1817 na območju tedanje Avstrije izdelan sistematičen, stabilen →kataster, nastal v letih med 1818 in 1827. Na podlagi čistega dohodka so bile obdavčenju zavezana vsa rodovitna in tudi pozidana zemljišča. Ustanovljeni so bili *geodetsko-katastrski uradi* z nalogo, da se opravijo natančne izmere, na podlagi katerih so bile po novih davčnih enotah, →katastrskih občinah, izdelane zemljiške mape (zemljevidi) v merilu 1 : 2880, obarvane po namembnosti zemljišča. Franciscejski kataster na temelju glavnih →zemljiških kategorij (→njive, →travniki, →vrtovi, →vinogradi, →pašniki, →gozdovi, stavbišča, →nerodovitna zemljišča) ter vrste prehodnih, sestavljenih zemljiških kategorij in posebnih kultur (skupaj 31) predstavlja prvo zelo podrobno, natančno in zanesljivo evidenco ter zaris →rabe tal. Označeno je tudi →skupno vaško zemljišče. Pomembne sestavine franciscejskega katastra so tudi sumarični pregled namembnosti zemljišč, protokol parcel z zaporednimi številkami, protokol stavbnih parcel z

identifikacijskimi znamenji ter abecedni seznam zemljiških posestnikov. Franciscejski kataster je velikega pomena za raziskave razvoja →kulturne pokrajine, →rabe tal, →naselij, prometnega omrežja ipd. Za večino slovenskega ozemlja je gradivo na voljo v Arhivu Republike Slovenije v Ljubljani.

geodezija, agrarna geografija

katáster, gozdni -stra -zdnega, m – evidenca gozdnih →parcel ter njihovih lastnikov in površin. *gozdarstvo*

katáster, jožefinski -stra -nskega, m – →zemljiški kataster, ki so ga v obdobju vladanja cesarja Jožefa II. med letoma 1785 in 1787 uvedli v takratni Avstriji. V njem je popis zemljišč z njihovo izmero, navedbo kmetijskih kultur in oceno donosnosti glede na kakovost zemljišča. Iz izmere so bile izvzete površine javnih poti, rek, potokov, skalnatih predelov ter cerkvenih in župnijskih objektov. Navedena so bila tudi imena zemljiških lastnikov s temeljnimi podatki, v nadaljevanju pa je bil zapisan seznam njim pripadajočih zemljišč. Glavna pomanjkljivost jožefinskega katastra je precej nenatančna izmera površin zemljišč. *geodezija, zgodovina*

katáster, lóvski -stra -vskega, m – evidenca →lovišč z vrisanimi medsebojnimi razmejitvami in navedbo njihovih površin. *gospodarska geografija*

katáster, terezijánski -tra -nskega, m – prvi sodoben poizkus evidence in vrednotenja →kmetijskih zemljišč v tedanji Avstriji, izpeljan v petdesetih letih 18. stoletja (1749 od 1754), za časa vladanja cesarice Marije Terezije. Vseboval je popis napovedanih dohodkov od zemljišč po različnih gospodstvih in podatke o rodovitnosti →parcel, ki so izhajali iz razmerja med količinami porabljenih semen in količinami pridelkov ob tedanji poljedelski tehniki. S tem so razvidne tudi vrste pridelkov in značilnosti tedanjega →poljedelstva nasploh. *geodezija, zgodovina*

katáster, zemljiški -stra -škega, m – uradna evidenca o dejanskem stanju zemljišč in evidenca zemljiških lastnikov po →katastrskih občinah. Vsebuje navedbo (položaja), površine zemljišča, →zemljiško kategorijo, oceno kakovosti zemljišča in lastnika (-ov) po posameznih →parcelah in →posestnih listih (seznam parcel posameznih lastnikov), s čimer je podlaga →zemljiški knjigi. Vsebuje tudi navedbo →katastrskega dohodka kot temeljne dohodnine od →kmetijstva. Grafična ponazoritev stanja po →katastrskih občinah je na starejših katastrskih načrtih v merilih 1 : 2880 ali 1 : 1440, na novejših katastrskih preglednih načrtih pa, odvisno od značaja prikazanega območja v merilih 1 : 500, 1 : 1000, 1 : 2000, 1 : 2500, 1 : 5000 ali 1 : 10.000, pri čemer je v gosto naseljenih predelih praviloma bolj podrobno, v redkeje poseljenih ali nenaseljenih z velikimi parcelami pa najmanj podrobno. Zemljiški kataster je eden od temeljnih dokumen-

tov pri raziskavah →podeželja, saj vsebuje tehnične, gospodarske, prostorske in statistične informacije. Njegova pglavitna slabost je stalno, (ne-) sistematično zaostajanje pri registraciji številnih sprememb v →zemljiški rabi, zato v bistvu nikoli ne prikazuje dejanskega stanja. Vendar lahko navedeno dejstvo s posploševanjem zanemarimo in se osredotočimo na ugotavljanje procesov. *geodezija, agrarna geografija*

katástrska -ski -sko, prid. – nanašajoč se na →kaster. *jezikoslovje*

katástrska óbčina -ske -ne, ž – temeljna ozemeljska enota za vodenje →zemljiškega katastra. Katastrske občine so bile razmejene v času franciscejskega katastra in takratna členitev je, z izjemo popravkov zaradi ozemeljskih prilagajanj novim upravnim razmejitvam (pri nas novim državnim in občinskim mejam), še vedno v veljavi. Ozemlje katastrskih občin obsega zemljišča (→kmetijska, →gozdna, →nerodovitna) posameznih večjih →vasi ali skupin manjših vasi oziroma →zaselkov, zato je raznoliko, saj praviloma zajema vse naravne enote in v vzpetem svetu marsikje sega od dolinskega dna do vršnih predelov. Razmejitve se naslanjajo na naravnogeografske (reke, potoki, grebeni) ali družbenogeografske (ceste, poti, parcelne meje) prvine. V Sloveniji je nekaj več kot 2700 katastrskih občin. V agrarni geografiji je mogoče na ravni katastrskih občin opraviti vrsto preučitev, zlasti kartografskih ponazoritev, v katere so vključeni demografski, gospodarski in drugi statistični pokazatelji, ki jih lahko primerjamo bodisi s površinami celotne katastrske občine bodisi njenih kmetijskih ali →obdelovalnih zemljišč, posamezne pojave pa lahko medsebojno primerjamo tudi na ravni celotne države. *agrarna geografija, geodezija*

katástrski čísti pridólek -skega -stega -lka, m – glej pridelek, katastrski čisti. *geodezija, agrarna ekonomika*

katástrski dohódek -skega -dka, m – glej dohodek, katastrski. *geodezija, pravo*

katástrski načórt -skega -a, m – glej načrt, katastrski. *geodezija*

katástrski okráj -skega -a, m – ozemeljska enota s podobnimi pridelovalnimi razmerami, ki praviloma obsega večje območje z več →katastrskimi občinami. V času Avstro-Ogrske monarhije so katastrski okrajji predstavljali temelj takratne ozemeljske in upravno-administrativne členitve slovenskih dežel. *zgodovina, geodezija*

katástrsko pólje -skega -lja, s – glej polje, katastrsko. *agrarna geografija, geodezija*

kategoríja (iz grščine) -je, ž – 1. skupina, razred, vrsta, red. 2. vrsta pojmov, ki izražajo najsplošnejše oblike, odnose ali zakone realnosti in lahko vključijo vse druge pojme. Izraz je tujka, po zgledu istopomenskih nemškega *Kategorie* in latinskega

categoria prevzeta iz grške besede *kategoria*, kar sicer pomeni 'očitek, graja, tožba', v filozofskem smislu pa tisto, kar o subjektu lahko povemo ali navedemo kot njegovo lastnost, na primer 'snov, kakovost, količina, razmerje, kraj ali čas'. Beseda je izpeljana iz glagolske oblike *katogoreo* v pomenu 'govorim proti komu, izjavljam', sestavljenega iz predpone *kata-* v pomenu 'spodaj, pod, dol' in izraza *agoreuo*, ki pomeni '(javno) govorim'. *jezikoslovje*

kategoríja, zemljiška -je -ške, ž – temeljna zvrst →kmetijskih in gozdnih zemljišč, ki jo glede na njihovo vlogo v →kmetijstvu in →gozdarjenju, vrsto →rabe tal in način obdelave opredeljuje, razvršča in vodi (beleži morebitne spremembe) geodetska služba. Ta jih grafično ponazarja v katastrskih preglednih načrtih in tabelarično navaja v →parcelnikih ter →posestnih listih, sestavnih delih →zemljiškega katastra in →zemljiške knjige. Temeljne zemljiške kategorije so →njiva, →vrt, →vinograd, →sadovnjak, →travnik, →pašnik in →gozd, podrobnejša členitev pa od leta 1979 razlikuje še →plantažne sadovnjake, →ekstenzivne sadovnjake, →hmeljišča, →barjanske travnike, →trstičja in →gozdne plantaže. V preteklosti je bilo zemljiških kategorij še več. Tako je na primer →franciscejski kataster razlikoval temeljne kategorije polje, travnik, pašnik, gozd in vinograd, ob njih pa še zemljišča z mešano kulturo (polje, travnik ali vinograd s sadnim drevjem, polje z vinsko trto itd.) in posebne oblike zemljiške rabe, kot so zelenjavni vrtovi, okrasni vrtovi, nasadi hmelja, nasadi tobaka, njive z oljkami, močvirja, kamnolomi, stavbišča, reke, potoki itd. Zadnje štiri danes uvrščamo k →nerodovitnemu zemljišču. *geodezija, agrarna geografija*

kategoríje gozdóv -rij -zdov, množ., ž – po naši zakonodaji se →gozdovi delijo na večnamenske gozdove, →gozdove s posebnim namenom, v katerih so gozdnogospodarski ukrepi dovoljeni, gozdove s posebnim namenom, v katerih gozdnogospodarski ukrepi niso dovoljeni ali se dovolijo le izjemoma ter →varovalne gozdove. *gozdarstvo*

kategoríje prebivalstva, struktúrne -rij -lstva -rnih, množ., ž – skupine prebivalstva, razvrščene glede na nekatere splošne lastnosti, kot so na primer *starost, spol, izobrazba, poklic, narodnost, vera* ipd. *sociologija, socialna geografija*

kategorízacija zemljišč -je -mljišč, ž – razvrščanje zemljišč glede na njihovo vlogo, ki je odraz podnebnih, kamninskih in pedoloških razmer, posebno pa še →zemljiške rabe kot posledice človekove dejavnosti v kmetijstvu tekom zgodovinskega razvoja. Z njo opredelujemo in razvrščamo →zemljiške kategorije in opredeljujemo →rodovitnost tal. Primerjaj →klasifikacija zemljišč. *agrarna geografija, geodezija*

kategorizacija zemljišč, mednarodna -je -mljišč -dne, ž – mednarodno kategorizacijo so pripravili pod okriljem svetovne organizacije za kmetijstvo in prehrano, →FAO. Vsebuje dve glavni kategoriji zemljišč: *ustrezna zemljišča*, na katerih daje trajna raba zadovoljive pridelke, ne da bi bila poslabšana kakovost →prsti oziroma njena rodovitnost, in *neustrezna zemljišča*, na katerih trajna raba ni primerna, ker je količina ali kakovost pridelkov nezadovoljiva in (ali) prihaja do →degradacije tal. Ustrezna zemljišča se nadaljnje razčlenjujejo na *zelo ustrezna*, *srednje ustrezna* in *malo ustrezna*, neustrezna zemljišča pa na *splošno neustrezna* (omejitve je mogoče odpraviti) in *trajno neustrezna*. Zemljišča so klasificirana tudi glede na ustreznost za določeno rabo, na primer za poljedelstvo, živinorejo, gozdarstvo, varovanje itd. *pedogeografija, agrarna ekonomika*

kategorizacija zemljišč, Stritarjeva -je -mljišč -ve, ž – razvrstitev →kmetijskih zemljišč, ki jo, kljub nekaterim metodološko novim poskusom, v Sloveniji še vedno uporabljamo pri vrednotenju njihove uporabnosti oziroma kakovosti. Zemljišča so razvrščena v osem kategorij:

I. kategorija: na teh zemljiščih je najširša možnost kmetijske rabe. Gojijo se lahko vse →kulturne rastline, ki uspevajo pri nas. Neomejena je tudi možnost uporabe →kmetijske mehanizacije.

II. kategorija: kmetijska raba je zaradi slabših lastnosti →prsti ali razgibanega površja nekoliko otežena. Možnosti gojenja kulturnih rastlin so nekoliko zmanjšane.

III. kategorija: kmetijska raba je otežena zaradi manj ugodnih talnih razmer ali manj primerne oblikovanosti površja. Kljub temu je še vedno precej →njiv, ki pa se prepletajo s →travniki.

IV. kategorija: kmetijska raba je otežena ali sploh onemogočena zaradi neprimernih prsti s preveliko talno vlažnostjo ali zaradi pogostih →poplav. Potrebne so →hidromelioracije in →regulacije vodotokov.

V. kategorija: možnost kmetijske rabe je zmanjšana zaradi velikega naklona površja; možna je le uporaba mostnih kosilnic.

VI. kategorija: možnost kmetijske rabe je močno zmanjšana ali pa obdelovanje sploh ni možno zaradi strmega ali (in) preveč kamnitega površja. Uporaba →kmetijske mehanizacije ni mogoča. Kmetijska zemljišča se koristijo kot pašniki, sicer prevladujejo →grmišča in →gozd.

VII. kategorija: kmetijska raba ni možna zaradi neprimernih naravnih ali antropogenih razmer. Sem spadajo pridišča, skalnato površje, →gramonice, območja →jalovine, →ceste, mestni parki itd.

VIII. kategorija: zemljišč ni mogoče kmetijsko rabiti zaradi →urbanizacije. Sem spadajo pozidana zemljišča, mesta, letališča itd. *pedogeografija, agrarna ekonomika*

katéna (iz latinščine) -ne, ž – zaporedje različnih →prsti približno enake starosti, ki so navadno nastale na podobni →matični podlagi in v podobnih podnebnih razmerah, razlikujejo pa se zaradi reliefne raznolikosti in različne mokrotnosti (dreniranosti) zemljišča. Izraz katena so najprej uporabili v Vzhodni Afriki in sicer za opredelitev zaporedja značilnih tipov prsti, ki si sledijo od dolinskega dna proti vrhovom okoliških vzpetin. Prevzet je iz latinske besede *catena*, ki pomeni 'veriga'. *pedogeografija, jezikoslovje*

katinga (iz indijanskega jezika) -nge, ž – 1. trnov →listopadni gozd v subtropskih predelih Južne Amerike (severovzhodna Brazilija), tam, kjer so značilna suha in vroča poletja. Beseda je prek portugalskega izraza *caatinga* prevzeta iz enega od indijanskih jezikov, v katerem pomeni 'beli gozd'. 2. nizek →zimzelen gozd, ki rase v porečju Amazonkinega pritoka Rio Negra v tropskih nižavjih Brazilije, na tamkajšnjih podzlatih prsteh. *fitogeografija, jezikoslovje*

katún (iz turščine) -a, m – 1. občasno pastirsko naselje na →planinskih pašnikih Dinarskega gorovja, predvsem v južni Srbiji, Hercegovini in Črni gori. 2. ponavadi kamnita pastirska kočna na planinskih pašnikih Dinarskega gorovja. *geografija, agrarna geografija*

kéltsko pólje -tskega -lja, s – glej polje, keltsko. *agrarna geografija, zgodovina*

kémično várstvo rastlín -čnega -rstva -stlin, s – glej varstvo rastlin, kemično. *agronomija, varstvo okolja*

kemija (iz grščine) -je, ž – veda o lastnostih in sestavi (plinastih, tekočih in trdnih) snovi ter o zakonih, po katerih se snovi spreminjajo. Raziskuje masna razmerja in sestavo kemijskih spojin. Izraz je prek latinske besede *chemia* prevzet iz grškega *khymeia* oziroma *khemeia*, kar pomeni 'umetnost mešanja sokov, spreminjanja kovin'. Najbrž gre za izpeljanko iz grškega imena za Egipt, *Khemia*, torej naj bi beseda prvotno pomenila 'egipčanska umetnost, egipčanska znanost'. *jezikoslovje*

kemijske lastnosti prsti -jskih -sti -i, množ., ž – glej lastnosti prsti, kemijske. *pedogeografija*

kharif (urdujsko oziroma hindujsko) – 1. →kulturne rastline na Indijski podcelini, ki se sejejo v času →monsuna oziroma deževne dobe in katerih spravilo je ob koncu deževja v jesenskem času. 2. oznaka za jesensko ali zimsko žetev na Indijski podcelini. *agrarna geografija, regionalna geografija*

khushkaba (pandžabsko) – suho, nenamakano zemljišče na Indijski podcelini. *agrarna geografija, regionalna geografija*

kibúć (iz hebrejščine) -a, m – oblika kolektivnega ali občinskega podeželskega naselja v sodobnem Izraelu, posebno razširjena na zasedenih arabskih ozemljih. Prvi kibuc *Degenya* je bil ustanovljen

leta 1909 na južni obali Galilejskega jezera. Značilne pojavne oblike so kolektivno zemljiško lastništvo ter kolektivna gospodarska in socialna organiziranost. V posameznih kibucih živi med 60 in 2000 članov, povprečno veliki pa imajo od 200 do 400 članov. Vloga družine kot socialne in gospodarske skupnosti je zanikana, zato je vzgoja otrok odgovornost celotne skupnosti. S kroženjem delovnih mest se skuša preprečiti pojav statusnih razlik. Prvotno je bila temeljna domena kibucev →kmetovanje, v najnovjšem času pa se njihova dejavnost širi na →živilsko in drugo predelovalno industrijo. Kibuci so pridelovalno usmerjeni in dobro opremljeni s →kmetijsko mehanizacijo, zato dosegajo visoko →delovno produktivnost. Leta 1978 je 226 kibucev ustvarilo tretjino poljedelske pridelave Izraela, v njih pa je živelo vsega 3 % prebivalstva v državi. Izraz kibuc je tujka, ki je prek nemškega *Kibuzz* prevzeta iz novohebrejske besede *qibbus* v enakem pomenu; ta dobesedno pomeni 'skupnost'. *geografija naselij, agrarna geografija, jezikoslovje*

kisel dež -slega -ja, m – glej dež, kisel. *meteorologija, varstvo okolja*

kitolov -a, m – →ribolovu sorodna gospodarska panoga, ki je razvejena po vseh svetovnih oceanih, posebno v polarnih predelih, kjer imajo kiti soražmerno največ planktonske hrane. Ladje za kitolov so zelo sodobno opremljene in učinkovite; zaradi uspešnega lova se je sčasoma število kitov že tako zmanjšalo, da je postal ogrožen njihov obstanek. Zato so kitolov v zadnjem času močno omejili, ponekod pa tudi v celoti prepovedali. Letno daje kitolov okrog 450.000 ton kitove masti, ki se uporablja za izdelavo glicerina, margarine, mila in še nekaterih izdelkov. Izraz je zloženka iz besed *kit* (iz srednjegrškega *ketos*, kar v klasični grščini pomeni tudi 'morska pošast, velika morska žival') in *lov*. *gospodarska geografija, jezikoslovje*

klasifikacija zemljišč -je -mljišč, ž – sistematično razvrščanje zemljišč, ki se ponavadi opravlja za posebne namene, na primer kot temelj za načrtovanje →rabe tal ali za ohranjanje zemljiških virov, pri čemer se ugotavljajo kakovost →prsti in sorazmerna primernost zemljišč za različne oblike →kmetovanja ali pa za kakršnokoli drugačno namembnost. Pri nas podrobno klasifikacijo zemljišč (tudi grafično) opredeljuje →agrokarta. Izraz klasifikacija je tujka, izpeljana iz in prevzeta prek nemškega glagola *klassifizieren*, kar je neoklasična zloženka iz latinskih samostalnika *classis*, ki pomeni 'razred, oddelek, sloj', in glagola *facere*, ki pomeni 'delati'. Prvotni pomen je torej 'delati razrede'. Primerjaj →kategorizacija zemljišč. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

klávže klavž, množ., ž – posebne zapornice oziroma pregrade na dnu rečnih dolin, namenjene zbiranju

in časovno določenemu izpustu vode. Gradili so jih izključno za zajezitev reke Idrijce in njenih pritokov (predvsem Belce, Ovčjaka in Klavžarice) ter pričajo o večstoletnem →plavljenju lesa iz gozdov Idrijskega hribovja in Trnovskega gozda za potrebe rudnika živega srebra v Idriji. Prvič se omenjajo konec 16. stoletja. Večino jih je zasnoval in zgradil Ivan Mrak iz Idrije. Zaradi mogočnosti so v nekaterih krogih dobile vzdevek "slovenske piramide". Spadajo med najpomembnejšo tehnično dediščino pri nas. *spomeniško varstvo, zgodovina*

klečája -je, ž – v Prekmurju ljudski izraz za leseno in majhno →viničarijo. *spomeniško varstvo, arhitektura*

klét, vínska -i, -nske, ž – glej vinska klet. Izraz klet je prek praslovanskega *kletь* morda nastal iz indoevropskega *k'loit-*, ta pa izhaja iz indoevropskega korena *k'lei-* v pomenu 'nagniti, nasloniti'. *jezikoslovje, etnologija*

klíf -a, m – strma stena vzdolž morske ali jezerske obale, nastala kot posledica →abrazije vodnih valov ob njenem vznožju. Doseže lahko višino več sto metrov. *geomorfologija*

klíma (iz grščine) -me, ž – povprečne vremenske razmere v nekem kraju in posebnosti njihovih časovnih sprememb, opredeljene na temelju dolgotrajnih opazovanj. Izraz je prevzet iz poznolatinške besede *clima*, izposojenke iz grškega *klíma* v pomenu 'dežela, zemeljski toplotni pas', ta pa je izpeljan iz grškega *klíno*, ki pomeni 'nagnem upognem, ukrivim'. Dobeseden prevod prvotnega pomena besede klíma je torej 'naklon, nagnjenost Zemlje glede na tečajje' in 'od tega odvisno podnebje'. →Podnebje je tudi slovenska sopomenka. *jezikoslovje*

klíma, gózdna -me -zdne, ž – podnebje z →gozdom porasle →pokrajine, katerega glavna značilnost so ublažene različne vremenske skrajnosti. Gozd vpliva na značaj podnebja, le-to pa blažilno tudi na okoliško pokrajino, zato so temperaturna nihanja (dnevna in letna) manjša, temperaturne skrajnosti so manj izrazite, večja je zračna vlažnost, omiljeni vremenski pojavi pa so na primer meglenost, vetrovnost, izdatnost najbolj obilnih padavin ipd. *klimatogeografija*

klimatogeografija (iz grščine) -je, ž – veja →naravne geografije in →meteorologije, ki preučuje →podnebje. Svoja spoznanja opira na raziskovanje vseh prvin, ki soustvarjajo podnebje (temperatura, vlažnost ozračja, padavine, gibanje zračnega tlaka, vetrovnost, osončenost, oblačnost, meglenost, pogostnost raznih skrajnih vremenskih pojavov, ...), namenjena pa so predvsem preučitvam vplivov podnebnih dogodkov na procese v naravnem in geografskem okolju nasploh, kar se odraža zlasti v značilnih →podnebnih pasovih. Temeljna členitev razlikuje *splošno klimatogeografijo*, ki raziskuje

vzroke in zakonitosti oblikovanja posameznih podnebnih tipov, in *uporabno klimatogeografijo*, ki preučuje vpliv in posledice podnebnih zakonitosti na različne človekove dejavnosti, pa tudi na življenje človeka kot biološkega bitja (*medicinska klimatogeografija*). Sopomenka je klimatologija. *naravna geografija, meteorologija*

klimatologija (iz grščine) -je, ž – glej klimatogeografija. *naravna geografija, meteorologija*

klímaks (iz grščine) -a, m – končna razvojna stopnja vegetacije na določenem rastišču, ki je navadno dolgotrajna. Izraz je tujka, izpeljana iz grške besede *klímax*, ki pomeni 'lestev'. Uporablja se zlasti v zvezi z →gozdom, za katerega velja, da sta proizvodnja in poraba →biomase v ravnovesju; takšen gozd je skoraj brez prirastka. *biologija, fitogeografija, varstvo okolja*

klimátska -tski -tsko, prid. – nanašajoč se na →klimo, podnebje; od tod sopomenka podnebni. *jezikoslovje*

klimátska gózdna mēja -tske -zdne -je, ž – glej gozdna meja, klimatska. *fitogeografija*

klimátske formácije -tskih -cij, množ., ž – glej formacije, klimatske. *fitogeografija*

klimoconálne prísti -lnih -i, množ., ž – glej prsti, klimoconalne. *pedogeografija*

kmečka -čki -čko, prid. – nanašajoč se na →kmeta, →kmetijo in →podeželje nasploh. Izraz *kmet* je bil v obliki *кметъ* znan že v praslovanščini in je verjetno izposojen iz nekega romanskega refleksa za latinsko besedo *comes*, roditelj *comitis*, v pomenu 'družabnik, spremljevalec', kar v poznolatinski pomeni tudi 'vrsta dostojanstvenika'. *jezikoslovje*

kmečka délovna síla -čke -vne -le, ž – delovna sila v kmetijstvu. Lahko je *polnovredna* ali *delna*, deluje pa lahko na individualnih ter kolektivnih oblikah →zemljiške posesti. Pomembna je tudi *najemna* delovna sila, ki je lahko *stalna* ali *sezonska*. V najnovjšem času kmečko delovno silo vse bolj nadomešča →kmetijska mehanizacija. Delitev kmečke delovne sile po spolu je stara in tradicionalna (moški praviloma opravljajo odgovornejša in fizično zahtevnejša dela, medtem ko so ženske v večji meri zaposlene na vrtu, pri pletvi, okopavanju ter skrbi za malo →živino). Z deagrarizacijo je marsikje prišlo do pomanjkanja in staranja kmečke delovne sile, kar otežuje ukvarjanje z →intenzivnim kmetijstvom, marsikje pa se že pojavlja problem nadaljnega vzdrževanja →kulture pokrajine. Glede na pridelovalno usmerjenost razlikujemo *delovno intenzivne* in *delovno ekstenzivne* kmetijske panoge. *sociologija, agrarna ekonomika*

kmečka délovna síla, áktivna -čke -vne -le -vne, ž – delovna sila v →kmetijstvu, ki s svojim delovnim prispevkom dejavno sodeluje pri →kmetovanju na določenem →kmečkem gospodarstvu. Značilna zanjo je bistveno daljša dejavna (aktivna) doba v

primerjavi z nekmečko delovno silo. Pogost je namreč pojav, da se kmečki človek skladno s svojimi zmožnostmi (od tod različne vrednosti koeficientov →polnovrednih delovnih moči) ukvarja s kmetovanjem vse do popolne oslabelosti ali celo do smrti. Na drugi strani pomagajo pri kmečkih opravilih že majhni otroci. Pa vendar zaradi lažje primerljivosti pri različnih klasifikacijah ponavadi upoštevamo enak starostni razrez tako za kmečko kot za nekmečko delovno silo. *agrarna geografija, demografija*

kmečka híperpopulácija -čke -je, ž – glej agrarna prenaseljenost. Uporabe izraza kmečka hiperpopulacija ne priporočamo. Sledeč pravilom slovenskega jezika, ki ne dopušča pomenskih zvez, sestavljenih iz tujih in domačih besed, bi bilo še najbolj umestno uporabljati bodisi izraz *kmečka prenaseljenost* bodisi izraz *agrarna hiperpopulacija*. *agrarna geografija, demografija*

kmečka híša -čke -še, ž – glej hiša, kmečka. *geografija naselij, etnologija*

kmečka híša z énim prostórom -čke -še -nim -rom, ž – glej hiša, kmečka z enim prostorom. *geografija naselij, arhitektura*

kmečka modernízirana híša -čke -ne -še, ž – glej hiša, kmečka modernizirana. *geografija naselij, arhitektura*

kmečka odvéza -čke -ze, ž – glej odveza, kmečka. *pravo, zgodovina, sociologija*

kmečka pravíla -čkih -vil, množ., s – duhovita rekla (pogosto v rimah) o vremenu, spraviu pridelkov in drugih kmečkih opravilih oziroma dejavnostih, ki največkrat izražajo odvisnost človeka od narave. Izhajajo iz opazovanja naravnih pojavov, medsebojnega položaja ozvezdij in vremenskih razmer v določenih obdobjih leta ter v posameznih naseljih ali pokrajinah. Veliko kmečkih pravil je znanost potrdila (na primer *singularitete* - nadpovprečne pogostnosti pojavljanja določenega vremenskega pojava v natančno določenih datumi; takšni so ledeni možje), druga pa imajo le krajevni pomen, izvirajo iz domišljije in pogosto tudi iz robatega humorja, mnogokrat celo iz praznoverja. Govorimo lahko tudi o *kmečkih rekih* (*reklih* oziroma *izrekih*). *etnologija, jezikoslovje*

kmečka skúpnost -čke -i, ž – glej skupnost, kmečka. *agrarna ekonomika, agronomija, sociologija*

kmečka žénska -čke -nske, ž – navadno "stever" →družinske kmetije oziroma tista oseba, ki, kot pravi star ljudski pregovor, "podpira tri vogale pri hiši". S krepitvijo vloge družinskih kmetij in množičnim zaposlovanjem moških v nekmetijskih dejavnostih je kmečka ženska poleg nekdanje prevladujoče skrbi za družino (v smislu vzgoje), gospodinjstvo (v smislu gospodinjskih opravil) in dom v zadnjem času marsikje na svoja ramena prevzela še znaten del skrbi in odgovornosti za gospodarsko

uspešnost →kmetije; ob tem se sorazmerno redko pojavlja v vlogi →kmečkega gospodarja. Zaradi velikih nekmetijskih obremenitev se za izključno na kmetiji delujočo žensko v starosti od 15 do 54 let določa koeficient 0,7 →polnovredne delovne moči, za žensko v starosti od 55 do 64 let 0,5 in za starejše aktivne ženske koeficient 0,2. Ženske tradicionalno skrbijo predvsem za dela na →vrtovih in →njivah, kot so pletev, okopavanje, nabiranje in pobiranje plodov, v →hlevu pa predvsem za molžo. Njihova skrb so običajno tudi prašiči in →perutnina. Udeležene so v vseh →delovnih konicah, nepogrešljive pa so tudi pri →kmečkem turizmu in pri raznih →dopolnilnih dejavnostih na kmetiji. Za dodatno izobraževanje in dejavno preživljanje prostega časa se mnoge kmečke ženske združujejo v *aktivnih kmečkih žena*, za aktivno politično življenje pa večina žal nima časa. *sociologija, agrarna geografija*

kmečki dóm -čkega -a, m – ureditev in razmestitev stanovanjskih in →gospodarskih poslopij ter →dvorišča v okviru enega kmetijskega proizvodnega obrata. Na njegovo oblikovanje imajo odločilen vpliv naravne razmere, zgodovinski razvoj, tradicija, razvojna stopnja →kmetijstva ter način →kmetovanja. Po Meliku so naslednji temeljni tipi kmečkega doma: →dom v gruči, →dom s pravilno zasnovo in →dom pod eno streho ali →enotni dom. Izraz dom ima praslovanski izvor (beseda *domъ* pomeni 'dom, hiša'), ki izhaja iz praindoevropskega izraza *domu-* v pomenu 'hiša, bivališče', iz katere so izpeljane sopomenke v grščini (*domos*), latinščini (*domus*) itd. Sopomenka je domačija/2. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

kmečki dóm na vógel -čkega -a -gel, m – podtip →kmečkega doma s pravilno zasnovo, pri katerem hiša in →gospodarsko poslopje stojita pravokotno, vendar povezano in pod eno streho. Je zelo razširjen v Prekmurju. Sopomenka je kmečki dom v kolenu. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

kmečki dóm pod êno strého -čkega -a -no -ho, m – ena od temeljnih oblik →kmečkega doma, pri kateri so stanovanjska hiša in →gospodarska poslopja združeni pod eno streho. V Sloveniji, kjer je sicer dokaj redek, ga srečujemo v dveh različicah: →stegnjenem domu in →domu v nadstropju. Sopomenka je enotni kmečki dom. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

kmečki dóm s pravilno zasnóvo -čkega -a -lno -vo, m – ena od temeljnih oblik →kmečkega doma, pri kateri so →gospodarska poslopja ločena od stanovanjske stavbe, vendar ne stojijo samovoljno, temveč v načrtnem ali vsaj pravilnem razmerju do hiše. Razlikujemo več podtipov tovrstnega doma, razširjenega predvsem v ravninskih predelih. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

kmečki dóm v êni vrsti -čkega -a -ni -sti, m – glej stegnjeni kmečki dom. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

kmečki dóm v grúči -čkega -a -či, m – ena od temeljnih oblik →kmečkega doma, pri kateri je stanovanjska hiša ločena od →gospodarskih poslopij, ki tudi stojijo vsako zase v neenakomernih razdaljah, zato dajejo objekti vtis neurejene gruče brez notranje hierarhije. Nekateri menijo, da naj bi bila to najstarejša oblika kmečkega doma, ki je pogosta pri poselitvi v obliki →samotnih kmetij, →razloženih naselij, →zaselkov in →gručastih vasi, torej tam, kjer ima pomembno vlogo oblikovanost površja. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

kmečki dóm v kljúču -čkega -a -ču, m – podtip →kmečkega doma s pravilno zasnovo, pri katerem so obzidane tri stranice in ga sestavljajo hiša, s koncem obrnjena na cesto ter dvoje →gospodarskih poslopij, od katerih je proti stanovanjski stavbi eno v pravokotni, drugo pa v vzporedni legi. Med objekti je →kmečko dvorišče. Kmečki dom v ključu je pogost v prekmurskih →obcestnih naseljih. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

kmečki dóm v kolénu -čkega -a -nu, m – glej kmečki dom na vogel. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

kmečki dóm v nadstróppju -čkega -a -pju, m – podtip →kmečkega doma pod eno streho, pri katerem je pritličje namenjeno kmetijskim opravilom, v nadstropju pa je stanovanje. V Sloveniji je razširjen na Primorskem, najdemo pa ga tudi po vsem Balkanskem polotoku, tam, kjer je temeljni gradbeni material kamen. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

kmečki dóm v skupíni -čkega -a -ni, m – ena od temeljnih oblik →kmečkega doma, za katero so značilne nepravilno postavljene stavbe znotraj →domačije, razporejene v značilno strnjene skupine in z razpoznavno notranjo hierarhijo. Stavbe so med seboj ločene ali le delno združene. Tovrstna pozidava je značilna za novejši čas, ko se je →kmečkim gospodarskim poslopijem začelo dodajati nekmečke objekte oziroma sama izgubljajo kmečko vsebino. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

kmečki dóm v strñjenem nízu ob césti -čkega -a -nem -zu -sti, m – oblika →kmečkega doma z značilnimi, vzdolž ceste postavljenimi najpomembnejšimi stavbami, ki se med seboj zraščajo v obcestne nize ali pa so njihovi medsebojni razmiki tako majhni, da ustvarjajo videz strnjene nize. tovrstna oblika je značilna v ožjem primorskem okolju. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

kmečki dóm v vzporédnih poslópjih -čkega -a -dnih -pjih, m – podtip →kmečkega doma s pravilno zasnovo, pri katerem stanovanjska stavba in

- gospodarsko poslopje približno enakih velikosti stojita vzporedno, njuni čelni stranici pa sta obrnjeni k vaški poti. Med obema poslopljema je →dvorišče, k ima v →obcestnih naseljih izhod na cesto. Med vsemi podtipi je pri nas najpogostejši, značilen pa je zlasti za ravninska območja in za vasi z →intenzivnim kmetovanjem. V arhitekturi ga imenujejo domačija z vzporednim gospodarskim poslopljem. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*
- kmečki dóm, centrálni** -čkega -a -lnega, m – glej dvoriščni kmečki dom. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*
- kmečki dóm, dvoriščni** -čkega -a -ščnega, m – dom, sestavljen iz stanovanjskega posloplja, ki stoji ob vaški poti, ter iz enega ali več →gospodarskih posloplij, ki skupaj z visokim zidom povsem zapirajo notranje dvorišče. Število gospodarskih posloplij je odvisno od načina →kmetovanja, več pa jih je v območjih s prevlado →živinoreje. Po svojem izvoru je dvoriščni dom prastara oblika, ki se je pod vplivom islama ohranila, izpopolnila in razširila v dežele s prevladujočim muslimanskim prebivalstvom. Pri nas ga najdemo na Primorskem in še posebno na Krasu, kjer se je do končne oblike razvil šele v 19. stoletju. V arhitekturi ga imenujejo →centralni kmečki dom. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*
- kmečki dóm, enótni** -čkega -a -tnega, m – glej kmečki dom pod eno streho. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*
- kmečki dóm, pláničarski** -čkega -a -rskega, m – oblika sezonsko naseljenega →kmečkega doma, razširjena zlasti na →planinah, kjer je prevladujoča kmetijska dejavnost →živinoreja. Glede na medsebojno razporeditev stanovanjskega in →gospodarskih posloplij ga lahko fiziognomsko in funkcionalno razvrstimo med številne značilne tipe kmečkih domov: →v gruči, →v vzporednih stavbah, →na vogel, →stegnjeni in →v nadstropju. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*
- kmečki dóm, sestávljeni** -čkega -a -nega, m – postopno ali naenkrat nastala oblika →kmečkega doma pod eno streho, v katerem sta stanovanjska stavba in →gospodarsko poslopje zraščena. Največkrat je rezultat gospodarskega razcveta v 19. stoletju in je značilen za osrednjo Slovenijo. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*
- kmečki dóm, stégnjeni** -čkega -a -nega, m – po svojih značilnostih prehodna oblika med →kmečkim domom s pravilno zasnovo in →kmečkim domom pod eno streho. →Gospodarska poslopja so v podaljšku hiše, tako da so pod isto streho nanizana v zaporedju, pri čemer je pravokotna na cesto praviloma podolžna os. Pogost je v osrednjeslovenskih →obcestnih naseljih. Sopomenka je kmečki dom v eni vrsti, v arhitekturi pa so mu pozneje nadeli ime *združena domačija z zaporednimi gospodarskimi posloplji*. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*
- kmečki dóm, štírstranični** -čkega -a -čnega, m – podtip →kmečkega doma s pravilno zasnovo, pri katerem so poslopja samostojno stoječa, v obliki štirikotnika razporejena okrog osrednjega dvorišča (→dvora). Proti cesti je zaprt z velikimi vhodnimi vrati. Z izjemo Bele krajine je v Sloveniji redek, v Evropi pa je pogost na →samotnih kmetijah farmskega tipa, predvsem na severu in tudi na zahodu celine (Danska, severna Nemčija, Alzacija itd.). *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*
- kmečki dóm, združeni** -čkega -a -nega, m – glej zraščeni kmečki dom. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*
- kmečki dóm, zráščeni** -čkega -a -nega, m – oblika →kmečkega doma, pri katerem so posamezne stavbe dodajali postopoma ali pa so medsebojno spojene v nepravilnem tlorisu. Tovrstne →domačije so značilne za širše primorsko arhitekturno območje in za območja, kjer so se kmečki domovi razvijali neprekinjeno vsaj nekaj stoletij. Sopomenka je združeni kmečki dom. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*
- kmečki gospodár** -čkega -ja, m – lastnik ali najemnik →kmetije, katerega vloga je predvsem njeno upravljanje, to je načrtovanje razvoja in potrebnih kmetijskih opravil ter sprejemanje odločitev. Seveda je pomemben tudi njegov delovni prispevek. Vloga gospodarja je ponavadi nedeljiva. Pri nas je v zvezi z →nasledstvom in s →prevzemništvom zaznati precejšnje probleme, kajti gospodarji v svoji vlogi vztrajajo še v visoki starosti, tako rekoč do smrti, novi gospodarji pa kmetije prevzemajo šele v zrelih letih, ko sta njihova zagnanost in dojemljivost za novosti že dobobra usahnili. Tudi zato je naše →kmetijstvo nadpovprečno nagnjeno k tradicionalizmu. *sociologija, agrarna geografija*
- kmečki turízem** -čkega -zma, m – glej turizem, kmečki. *gospodarska geografija, agrarna ekonomika*
- kmečko dvorišče** -čkega -šča, s – →neproduktivno zemljišče, ponavadi ograjeno ali drugače zavarovano in obdano z različno postavljenimi gospodarskimi posloplji, ki je sestavni del →kmečkega doma. V novejšem času je namenjeno predvsem različnim kmetijskim opravilom, povezanih s pravilom pridelkov ter njihovo pripravo za prodajo ali predelavo, ter za parkiranje, pripravo in obračanje →kmetijske mehanizacije, nekdanj pa je bilo namenjeno tudi paši manjših →domačih živali, predvsem →perutnine. Po katastru je uvrščeno v kategorijo stavbišče oziroma pozidano zemljišče. *geografija naselij, geodezija*
- kmečko gospodárstvo** -čkega -rstva, s – 1. glej →kmetija. Izraz se uporablja na primer v zvezi nekmečko gospodinjstvo na (s) kmečkem (-im)

gospodarstvu (-om). 2. najmanjša organizirana prostorska in gospodarska enota, namenjena →kmetovanju. Razlikujemo individualne ter kolektivne oblike kmečkih gospodarstev. V tem pomenu je sopomenka kmetijski obrat. *agrarna geografija, sociologija*

kmečko gospodarstvo, avtarkično -čkega -rstva -čnega, s – praviloma →čisto kmečko gospodarstvo, ki vse svoje potrebe krije z dobrinami, ki jih pridelava samo. Nasprotje od →tržnega kmečkega gospodarstva. *agrarna geografija*

kmečko gospodarstvo, čisto -čkega -rstva -stega, s – glej čista kmetija. *agrarna geografija, sociologija*

kmečko gospodarstvo, mešano -čkega -rstva -nega, s – glej mešana kmetija. *agrarna geografija, sociologija*

kmečko gospodarstvo, tržno -čkega -rstva -žnega, s – →kmečko gospodarstvo, ki prideluje tržne viške →kmetijskih pridelkov in se na trgu pojavlja tako kot ponudnik kot povpraševalec. Nasprotje od →avtarkičnega kmečkega gospodarstva. *agrarna geografija*

kmečko gospodinjstvo -čkega -stva, s – glej gospodinjstvo, kmečko. *agrarna geografija, sociologija*

kmečko naselje -čkega -lja, s – glej naselje, kmečko. *geografija naselij, agrarna geografija*

kmečko prebivalstvo -čkega -lstva, s – glej prebivalstvo, kmečko. *agrarna geografija, demografija*

kmečko sadjarstvo -čkega -rstva, s – glej sadjarstvo, kmečko. *zgodovina, agronomija, agrarna geografija*

kmèt (iz praslovanščine) -a, m – 1. lastnik ali →zakupnik →kmetijskih (in gozdnih) zemljišč, ki jih obdeluje sam, s člani svoje družine ali z najeto →kmečko delovno silo. Glede na površino zemljišč in število tuje delovne sile kmete delimo na *velike*, *srednje* in *male*. Po prevladujočem viru dohodka glede na usmerjenost pridelave govorimo o *poljedelcih*, *živinorejcih*, *sadjarjih*, *vinogradnikih*, *hmeljarjih*, *zelenjadarjih* itd. Posebej je potrebno omeniti problematiko *kmetice - kmečke ženske*. Izraz kmèt je bil v obliki *къметъ* znan že v praslovanščini in je verjetno izposojen iz nekega romanskega refleksa za latinsko besedo *comes* v pomenu 'spremljevalec, družabnik', kar v poznolatinščini pomeni tudi 'vrsta dostojanstvenika'. Sorodna izraza sta →kmetovalec in →kmečki gospodar. 2. oseba, ki z osebnim delom obdeluje →kmetijsko zemljišče, stalno živi v kraju, kjer je to zemljišče ali njegov del, in s kmetijsko dejavnostjo redno pridobiva pomemben dohodek, ne glede na morebitne druge vire dohodkov (na primer iz delovnega razmerja, pokojnine, →dopolnilnih dejavnosti idr.). Za kmeta se šteje tudi oseba, pri kateri navedene pogoje izpolnjujejo njeni družinski člani, torej zakonec, otroci in starši oziroma morebitni drugi vzdrževani člani →gospodinjstva, ali vsaj eden od njih. *sociologija, demografija, jezikoslovje*

kmèt, individualni -a -lnega, m – →kmet, ki na lastni ali najeti →kmetiji samostojno, brez povezovanja z drugimi pridelovalci, načrtuje, organizira in izvaja →kmetijsko pridelavo. *sociologija, agrarna geografija*

kmèt, ljubiteljski -a -ljskega, m – →polkmet ali nekmet, ki poseduje →kmetijo ali pa jo ima v najemu, ki uporablja ali pa tudi ne eno izmed stavb na kmetiji za stalno bivališče in ki ne uporablja pridelane hrane kot temelj za preživetje, za katerega glavni dohodek pridobiva iz drugih virov, ponavadi iz poklicev, povezanih z mestnim načinom življenja. Njegova glavna motiva za →kmetovanje sta praviloma razvedrilo in rekreacija. Sopomenka je hobi kmet. *sociologija, agrarna geografija*

kmèt, združeni -a -nega, m – izraz iz obdobja samoupravnega socializma, ki se je uporabljal za člane organizacij združenih kmetov in zadružne →kooperante. Združeni kmet se je z organizacijo združenih kmetov pogodbeno dogovoril za določeno skupno pridelavo, v ta namen pa je prispeval svoje delo, →kmetijsko zemljišče in delovna sredstva. Združeni kmet je na združenih zemljiščih in delovnih sredstvih obdržal lastninsko pravico, razen če se ni izrecno drugače odločil. Če je dosegel ustrezen dohodek in plačeval prispevek za zavarovanje, je imel pravico do zdravstvenega, pokojninskega in invalidskega zavarovanja. *pravo, sociologija*

kmèt-délavec -a -vca, m – glej polkmet. *sociologija, agrarna geografija*

kmetija -je, ž – 1. različno veliko zemljišče, ki s pripadajočimi stanovanjskimi in →gospodarskimi poslopi sestavlja gospodarsko enoto, ki je v za-sebni lasti, →najemu ali →zakupu. Namenjena je predvsem za →poljedelstvo in →živinorejo, odvisno od naravnih razmer, površine zemljišč, proizvodne usmerjenosti, tradicije in potreb tržišča pa tudi za določene druge specializirane dejavnosti. Glede na povezanost z navedenimi dejavniki razlikujemo celo vrsto najrazličnejših tipov kmetij. 2. po zakonodaji je kmetija tista kmetijska in gozdna gospodarska enota, ki lastniku s kmetijsko ter drugo z njo povezano dejavnostjo zagotavlja primerno preživljanje; kot takšno jo na predlog →kmetijske zemljiške skupnosti in krajevnih skupnosti z odlokom določi občinski svet. Obsega vse, kar sestavlja gospodarsko celoto, služi za redno kmetijsko pridelavo in z njo povezane dejavnosti: →kmetijska in gozdna zemljišča, →gospodarska in stanovanjska poslopja skupaj s →funkcionalnimi zemljišči, s kmetijo povezane služnostne in njim podobne pravice, kmetijske naprave, orodje in →živino, pravice sodelovanja s →kmetijskimi zadrugami, kmetijskimi podjetji in kmečkimi skupnostmi, objekte →kmečkega turizma ter terjatve in dolgove, nastale v zvezi s kmetijstvom in z njim povezanimi dejavnostmi. 3. po statističnih opredelitvah je kmetija vsaka kmetijska gospodarska

enota z najmanj 0,1 ha → obdelovalnih zemljišč ali manjšo zemljiško posestjo, pri čemer mora imeti vsaj kravo in tele ali kravo in mlado govedo ali kravo in dve odrasli glavi drobnice ali pet odraslih ovc ali tri odrasle prašiče ali štiri odrasle ovce in prašiče skupaj ali 50 vratov odrasle perutnine ali 20 čebeljih panjev. Za vse tri pomenske razločke sta sopomenki kmečko gospodarstvo in kmetijski obrat, v ljudski rabi pa se uporablja tudi izraz → domačija. Beseda kmetija je izpeljana iz izraza *kmet*. Ta je bil v obliki *kъmetъ* znan že v praslovanščini in je verjetno izposojen iz nekega romanskega refleksa za latinsko besedo *comes* v pomenu 'spremljevalec, družabnik', kar v poznolatinščini pomeni tudi 'vrsta dostojanstvenika'.

agrarna geografija, agronomija, pravo

kmetija na kraškem območju -je -škem -čju, ž – → kmetija, ki je pri nas zaradi za → kmetovanje neugodnih naravnih razmer (razdrapano, kamnito, vegasto in vrtačasto površje, plitva → prst, talna sušnost, občasne → poplave na ilovnatih ravninah na dnu kraških polj) kot takšna opredeljena z zakonskim aktom in deležna posebne podpore v obliki → subvencij, regresov ter dodatnih premij za prodane pridelke. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

kmetija odprtih vrat -je -tih vrat, ž – → kmetija, ki si dohodek povečuje s ponudbo gostinskih uslug, bodisi neorganiziranim pohodnikom bodisi zaključenim skupinam. Za razliko od → turistične kmetije nima prenočišč, pa tudi izbira pijače in hrane je praviloma skromnejša. Kmetije odprtih vrat so pri nas sorazmerno nov pojav, razširjene pa so predvsem na tistih območjih rekreacije, kjer je raven gostinske ponudbe nezadovoljiva. Dobro so zaživele v Polhograjskem hribovju in na zahodu Posavskega hribovja. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

kmetija po kúpnem právu -je -pnem -vu, ž – glej kupna kmetija. *zgodovina*

kmetija, čista -je -ste, ž – 1. → kmetija, ki večji del dohodka pridobi s → kmetijstvom, spravičoma lesa in → dopolnilnimi dejavnostmi, obenem pa večino svojih prehranskih potreb krije z lastnimi pridelki. Čista kmetija je lahko *avtarkična* ali *tržno usmerjena*. Sopomenka je čisto kmečko gospodarstvo. 2. po družbeno-gospodarski členitvi kmetija, kjer vsi družinski člani v aktivni življenjski dobi (ali samo → jedro družine) delajo izključno na kmetiji ali pa so vzdrževani. *agrarna geografija, sociologija*

kmetija, dopolnilna -je -lne, ž – glede na družbeno-gospodarsko klasifikacijo → kmetija, na kateri so vsi proizvodno dejavni družinski člani v rednem delovnem razmerju zunaj → kmečkega gospodarstva in delajo na kmetiji izključno v prostem času (gospodinja in aktivni člani družine, starejši od 64 let, se ne štejejo med proizvodno aktivne),

zato pomeni zaslužek s → kmetovanjem le dopolnilo k celotnemu dohodku na kmetiji. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

kmetija, družinska -je -nske, ž – 1. → kmetija, na kateri vsa ali vsaj večino kmetijskih del opravi družina lastnika. Gre za najbolj razširjeno, najstarejšo in najbolj obstojno obliko individualne organiziranosti → kmetijstva. Gospodarski in lastniški interesi se prepletajo. Značilna je stalna delitev dela med moško in žensko → delovno silo, čeprav se v novejšem času razlike med njima zmanjšujejo. Velikost družinskih kmetij je zelo različna (od pritlikavih do veleposesti). Odvisna je od usmerjenosti pridelave, tehnične opremljenosti ter od intenzivnosti rabe in rodovitnosti zemljišč. V tem pomenu je pravzaprav sopomenka za izraz kmetija v smislu družinskega obrata. 2. po osamosvojitvi Slovenije se je v kmetijskopolitičnem žargonu izraz družinska kmetija uveljavil predvsem v težnji poudariti prestavitvev kmetijskega težišča z modela "socialističnega kmetijstva" v obdobju Jugoslavije po 2. svetovni vojni na model "zasebnega, družinskega kmetijstva", kakršen je v prevladi v deželah Evropske zveze in še nekaterih drugih razvitih državah v Evropi (Švica, Norveška) in po svetu (Združene države Amerike, Kanada, Avstralija, Nova Zelandija, Argentina itd.). 3. v nekaterih deželah izraz za kmetijo, ki je v lasti iste družine že več generacij. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

kmetija, górska -je -rske, ž – glej višinska kmetija. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

kmetija, hribovska -je -vske, ž – praviloma → kmetija na nadmorski višini med 600 in 800 m, lahko pa je tudi nižje, če na njej prevladujejo strma → obdelovalna zemljišča z nagibom prek 30°. Zaradi težavnih naravnih razmer za → kmetovanje, je kot takšna opredeljena z zakonom in deležna posebne podpore v obliki → subvencij, regresov in dodatnih premij za prodane pridelke. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

kmetija, industrijska -je -jske, ž – kapitalno intenzivna živinorejska → farma, na kateri se živali (na primer svinje za meso, piščanci za meso ali jajca, krave za mleko) redijo oziroma gojijo v skrbno nadzorovanih okoliščinah (zlasti ekološka kontrola) v zaprtih prostorih. Hrana zanje se načrtno odmerja, skrbno se spremljajo in analizirajo donosi. Največji problem predstavljajo živalski iztrebki, predvsem njihovo neoporečno odvajanje, zato se vse bolj uveljavljajo čistilne naprave. *agronomija, varstvo okolja*

kmetija, kúpna -je -pne, ž – v fevdalizmu najugodnejša pravna oblika → kmetije, ki so jo v 16. stoletju začeli uvajati kot posledico uveljavljanja prepričanja, da je za narodno gospodarstvo najboljše, če lahko kmet prosto razpolaga s "svojo zemljo, svojim časom, svojim orodjem in živino ter s siceršnjim

premoženjem". Sopomenka je kmetija po kupnem pravu. *zgodovina*

kmetija, méšana -je -ne, ž – 1. →kmetija, ki ustvarja del dohodka s →kmetijstvom, pravilom lesa in →dopolnilnimi dejavnostmi, del pa z dohodki iz rednega delovnega razmerja ali iz naslova pokojninskega ali invalidskega zavarovanja. Med nekmetijski dohodek šteje tudi zaslužek s tistimi dopolnilnimi dejavnostmi, ki z opravili na kmetiji niso neposredno povezane (prevoznitvo, servisi), ne pa tudi občasni manjši finančni prilivi (zaslužki z →nabiralništvom, sezonsko delo, otroški dodatki, preživnine, štipendije ipd.). 2. po družbeno-gospodarski členitvi kmetija, pri kateri vsaj eden izmed aktivnih članov →jedra družine dela samo na kmetiji, obenem pa je vsaj eden med njimi v rednem delovnem razmerju. *agrarna geografija, sociologija*

kmetija, mítna -je -tne, ž – glej zakupna kmetija. *zgodovina*

kmetija, néaktivna -je -vne, ž – po družbeno-gospodarski klasifikaciji →kmetija, ki sicer poseduje →kmetijska (in gozdna) zemljišča, a se družinski člani zaradi različnih vzrokov (ostarelost, preza-poslenost, nezainteresiranost ipd.) s →kmetovanjem ne ukvarjajo več. Zemljišča pogosto oddajo v najem tistim interesantom, ki si na ta način izboljšajo možnosti za produktivnejše kmetovanje, lahko pa ostajajo tudi neobdelana. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

kmetija, ostaréla -je -le, ž – po družbeno-gospodarski klasifikaciji →kmetija, na kateri so vsi družinski člani starejši od 64 let, a se še vedno ukvarjajo s →kmetovanjem. Pri mnogih se pojavljajo problemi v zvezi z →nasledstvom, saj so številne tovrstne kmetije brez zagotovljenega →naslednika ali →prevzemnika. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

kmetija, potenciálno čista -je -lno -ste, ž – po družbeno-gospodarski klasifikaciji →kmetija, na kateri so v rednem delovnem razmerju samo tisti družinski člani, ki ne pripadajo →jedru družine. Izjemoma se uvršča v to skupino tudi →kmečko gospodarstvo, na katerem je eden od štirih aktivnih članov jedra družine zaposlen zunaj kmetije; ostali trije morajo skupaj sestavljati najmanj dvoje →polnovrednih delovnih moči. Večji del dohodka na kmetiji se pridobiva s →kmetovanjem. pravilom lesa in z →dopolnilnimi dejavnostmi. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

kmetija, samótna -je -tne, ž – →domačija z v glavnem strnjnim zemljiščem v →celku, ki je od drugih →kmetij ločena z →gozdom, →pašnikom ali drugimi nepozidanimi zemljišči. Njeno gospodarjenje je organizirano izrazito individualno. Pri nas predstavljajo samotne kmetije enega izmed najbolj razširjenih tipov podeželskih →naselij. Značilne so za alpski in predalpski svet (na Pohorju, v Kamniško-Savinjskih Alpah, Karavankah,

v Škofjeloškem, Cerkljanskem in Polhograjskem hribovju), kjer so razpršene predvsem po prisojnih pobočjih, manj pa jih je na dnu dolin. Največ jih je nastalo v času sekundarne →kolonizacije v poznem srednjem veku. Sopomenki sta samija in samna. V svetu predstavljajo poseben podtip samotnih kmetij →farme. *agrarna geografija, geografija naselij*

kmetija, specializirana -je -ne, ž – →kmetija, ki vse svoje zmogljivosti (naravne, delovne, gospodarske, tehnične) usmeri v ozko →pridelovalno specializacijo, tako da se ukvarja s pridelovanjem omejenega števila pridelkov ali celo enega samega, drugi pa so postranskega pomena. →Kmetovanje je ponavadi intenzivno in tržno usmerjeno. V razvitih državah je specializirana že večina kmetij. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

kmetija, turistična -je -čne, ž – →kmetija, katere temeljna →dopolnilna dejavnost je →kmečki turizem. Kmetijska pridelava ima še vedno glavni pomen, mora pa biti →proizvodno specializirana, tako da se lahko del →kmečke delovne sile sprosti za potrebe ukvarjanja s turizmom, kar je praviloma domena gospodinjje, ki mora obvladovati temeljne turistične ponudbe (higienski minimum, kulinarične spretnosti, družabnost ipd.). Turistična kmetija ima prenočišča, gostom pa nudi tudi vse glavne obroke hrane, kjer imajo pomembno vlogo domače specialitete. Na ta način se pridelki neposredno tržijo. Za uspešnost turističnih kmetij so pomembne naravne lepote, zmožnost njihove predstavitve oziroma trženja z ustrezno propagando, navezanost na splošno turistično ponudbo, zadovoljliva →infrastruktura in še nekatere druge postavke. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

kmetija, usmérjena -je -ne, ž – →družinska kmetija, ki je opustila →polikulturno →kmetovanje in se na podlagi strokovno izdelanega programa pridelovalno preusmerila v določeno kmetijsko panogo, ali še ožje, v pridelovanje določene →kmetijske kulture ali v specializirano →živinorejo. Do tega je prišlo zaradi optimalnega izkoriščanja naravnih razmer ter povečanja tržnega deleža pridelave in s tem večjega zaslužka. S posebnim programom je možna tudi uvedba →dopolnilnih dejavnosti, ki predvsem pri majhnih kmetijah s premalo zemljišči za gospodarno pridelovanje lahko bistveno izboljšajo finančno stanje obrata. Po nekaterih ocenah ima pri nas le približno desetina zdajšnjih kmetij realne možnosti za razvoj konkurenčno sposobne gospodarske enote, medtem ko bo preostalih 90 % →kmečkih gospodarstev prisiljeno iskati dohodek predvsem v raznovrstnosti in poudarjeni kakovosti ponudbe →kmetijskih pridelkov ter v dopolnilnih dejavnostih. *agrarna ekonomika*

kmetija, višinska -je -ske, ž – pri nas praviloma →kmetija (najpogosteje →samotna domačija) na nadmorski višini prek 800 m (najvišja kmetija

Bukovnik je 1327 m visoko), ki je zaradi neugodnih naravnih razmer in težnj po ohranjanju poselitve ter varovanju →kulture pokrajine deležna posebne podpore, največ v obliki →subvencij, regresov in dodatnih premij za prodane pridelke. Sopomenka je gorska kmetija. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

kmetija, zakupna -je -pne, ž - →kmetija v fevdalizmu, ki jo je podložnik od zemljiškega gospoda dobil v →zakup do smrti. Ob ustreznem izpolnjevanju obveznosti in služenju →tlake je na njej lahko sorazmerno prosto gospodaril, vendar se ni smel zadolževati za izboljšanje →kmečkega gospodarstva, dokupovati ali odtujevati posameznih →parcel, kmetije ni mogel prepustiti najustreznejšemu →nasledniku, niti je ni mogel zapustiti z oporoko. Po smrti →gospodarja je znova pripadla zemljiškemu gospodu. Ta jo je ponavadi po prosti presoji prepustil nemu od otrok umrlega, tako da so bile tovrstne kmetije formalno sicer nededne, v praksi pa dedne. Kot najbolj pogosta pravna oblika so se ohranile do zadnjih desetletij 18. stoletja, ponekod pa celo do →zemljiške odveze sredi 19. stoletja. Sopomenka je mitna kmetija. *zgodovina*

kmetija, zaščitená -je -ne, ž - z občinskim odlokom opredeljena →kmetija, ki jo v zapuščinskem postopku praviloma deduje en sam →dedič in je kot takšna nedeljiva. Namen zaščite je ohranitev primere velikosti posestev za zagotovitev gospodarne pridelave in tržnih viškov, s tem pa tudi utrditev socialne sestave in ne nazadnje ohranitev posejlenosti →podeželja. Kriteriji za zaščito so raztegljivi, prilagojeni naravnim razmeram in značilnostim →kmetijstva v posameznih upravno-administrativnih enotah. Kot najpomembnejša opredelitvena izhodišča se povsod pojavljajo površine →obdelovalnih (v hribovitih predelih skupnih) zemljišč (ponavadi vsaj od 3 do 5 ha), zagotovljeno →nasledstvo ter primerna družbeno-gospodarska sestava gospodinjstva (nekmečka gospodinjstva so potisnjena v ozadje). Čeprav se v zvezi z →dedovanjem pojavlja vrsta ovir (z izjemo prevzemnika prikrašani družinski člani, velika finančna obremenitev prevzemnika zaradi izplačila nujnih deležev drugim dednim upravičencem ipd.), zaščitené kmetije v prostorskih načrtih ter pri varovanju →kmetijskih zemljišč uživajo poseben status. Predstavljajo potencialna razvojna jedra za izboljšanje položaja našega zasebnega kmetijskega sektorja. *agrarna ekonomika, pravo*

kmetijska -jski -jsko, prid. - - nanašajoč se na →kmetijstvo ali na →kmetovalce. Pridevnik je izpeljan iz besede *kmetija*, ta pa iz besede *kmet*, ki je bila v obliki *kmetъ* znana že v praslovanščini in je verjetno izposojena iz nekega romanskega refleksa za latinsko besedo *comes* v pomenu 'spremljevalec, družabnik', kar v poznolatinščini pomeni tudi

'vrsta dostojanstvenika'. Sopomenka je agraren. *jezikoslovje*

kmetijska dejavnost -jske -i, ž - glej dejavnost, kmetijska. *agronomija, agrarna geografija*

kmetijska gostôta -jske -te, ž - glej gostota, kmetijska. *agrarna geografija*

kmetijska infrastruktúra -jske -re, ž - glej infrastruktúra, kmetijska. *gospodarska geografija, agronomija*

kmetijska mehanizácija -jske -je, ž - delovni stroji v →kmetijstvu, katerih postopno uvajanje od srede 19. stoletja dalje je sčasoma povzročilo močan porast →delovne produktivnosti v kmetijstvu in temeljito preobrazbo →podeželja nasploh. Novi pripomočki so omogočili bistveno zmanjšanje potrebne delovne sile, ki se je lahko zaposlila v dejavnostih sekundarnega in terciarnega sektorja. Vendar je kmetijstvo dežel v razvoju zaradi pomanjkanja kapitala vse do zdajšnjih dni po večini obdržalo tradicionalne delovne metode, oprte predvsem na silo →delovnih živali in človeka. Med najpomembnejše tehnične pripomočke spadajo *vlečni stroji* (traktorji), različni *priključki* (plugi, sejalniki, trosilci gnojil, obračalniki, nakladalke ipd.), *kombajni*, *kosilnice*, *motokultivatorji* (*fresa* ali *prekopalnik*), *molzni stroji*, *motorne žage* idr. Popolne *strojne linije* so →družinskim kmetijam omogočile opravljanje del na mnogo večjih posestvih brez najete →kmečke delovne sile, pri čemer je obdelava bolj intenzivna. Z uvajanjem kmetijske mehanizacije so povezani tudi nekateri problemi, kot so uničevanje strukture →prsti, ponekod povečana →erozija prsti, velike (pretirane) naložbe za nakup popolnih strojnih linij, ki potem niso v zadostni meri izkoriščene, zaradi raznovrstnih tipov in pomanjkanja rezervnih delov pa je težavno tudi njeno vzdrževanje. V pokrajinah z drobno →parcelacijo in neugodnimi reliefnimi razmerami je lahko uporaba mehanizacije omejena oziroma otežena, če že ne povsem onemogočena. Izraz mehanizacija je tujka, izpeljana iz besede *mehanika* (grški izraz *mekhanike* (*tekhne*) pomeni 'znanost o strojih, pripravah' in je izpeljan iz samostalnika *mekhos*, ki pomeni 'sredstvo, pripomoček'). Sopomenka so kmetijski stroji. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*

kmetijska meliorácija -jske -je, ž - glej melioracija, kmetijska. *pravo*

kmetijska obrt -jske -i, ž - glej obrt, kmetijska. *agrarna geografija, etnologija*

kmetijska pánoga -jske -ge, ž - kmetijska dejavnost, ki je glede na svoje pridelovalne razmere, pridelovalne tehnike in pridelovalne rezultate lahko tudi samostojna gospodarska panoga, a je hkrati neločljiv sestavni del →kmetijstva kot celote. Glavne kmetijske panoge so →poljedelstvo, →živilinoreja, →sadjarstvo in vinogradništvo, poznamo pa

- še vrsto posebnih kmetijskih panog, ki so lahko povsem samostojne dejavnosti (na primer →hmeljarstvo, →čebelarstvo, →sviloprejestvo) ali pa so zvrsti glavnih kmetijskih panog, predvsem živinoreje (na primer →govodoreja, →ovčereja, →perutninarstvo). Sopomenka je kmetijska dejavnost. *agronomija, agrarna geografija*
- kmetijska pokrájina** -jske -ne, ž – glej pokrajina, kmetijska. *agarna geografija*
- kmetijska politika** -jske -ke, ž – glej politika, kmetijska. *ekonomija, agrarna geografija*
- kmetijska površina, primerljiva** -jske -ne -ve, ž – glej primerljiva kmetijska površina. *agarna ekonomika, pravo*
- kmetijska prideláva** -jske -ve, ž – skupek delovnih postopkov v →kmetijstvu, s katerimi se prideluje →hrana. Ker se hrana prideluje, pri označevanju temeljne vloge kmetijstva priporočamo uporabo izraza kmetijska pridelava, ne pa izraza →kmetijska proizvodnja. *agarna geografija, jezikoslovje*
- kmetijska proizvodnja** -jske -dnje, ž – izraz, ki se v →agronomiji in strokah, ki opredeljujejo kmetijske delovne postopke, še vedno prepogosto in ne dovolj premišljeno uporablja namesto izraza →kmetijska pridelava. Bolj smiselna je njegova uporaba za nekatere postopke v →živinoreji, pa tudi za velikoserijsko pridelavo na →veleposestvih ali →kmetijskih kombinatih, ki po svojih značilnostih spominja na industrijsko proizvodnjo. *agarna geografija, jezikoslovje*
- kmetijska prostórkoureditvena operácija** -jske -ne -je, ž – glej agrarna operacija. *agarna geografija, geodezija*
- kmetijska rába tál** -jske -be tal, ž – glej raba tal, kmetijska. *gospodarska geografija*
- kmetijska régija** -jske -je, ž – glej regija, kmetijska. *agarna geografija, regionalna geografija*
- kmetijska rénta** -jske -nte, ž – glej renta, kmetijska. *ekonomija, gospodarska geografija*
- kmetijska súša** -jske -še, ž – glej suša, kmetijska. *naravna geografija, agronomija*
- kmetijska zádruga** -jske -ge, ž – glej zadruga, kmetijska. *sociologija, agrarna ekonomika, agrarna geografija*
- kmetijska zemljíšča** -jskih -mljišč, množ., s – glej zemljišča, kmetijska. *agarna ekonomika, agrarna geografija*
- Kmetijska zemljíška skúpnost** -jske -ške -i, ž – obvezna (nekdanja samoupravna) skupnost kmetijskih in gozdnogospodarskih organizacij (nekdaj združenega dela, danes podjetij in zavodov), krajevnih skupnosti in občinske skupščine, ustanovljena z namenom usmerjanja →zemljiške politike v občinah, pri čemer je bila kmetijska zemljiška skupnost tudi njen nosilec. *pravo, ekonomija*
- kmetijske caríne** -jskih -rin, množ., ž – carine za zaščito domačih →kmetijskih pridelkov in kot pomemben del →agrarne politike za zaščito domačega →kmetijstva nasploh. Pri nas obstajajo kot posebne datavte ob uvozu kmetijskih pridelkov, izdelkov in živil. Ob tem se za določene kmetijske pridelke uporabljajo tudi sezonske carinske stopnje. V Evropski zvezi kmetijske carine nadomeščajo →prelevmani. *ekonomija*
- kmetijske kultúre** -jskih -ltur, množ., ž – glej kulture, kmetijske. *agarna geografija, agronomija*
- kmetijske površíne** -jskih -šin, množ., ž – glej površine, kmetijske. *jezikoslovje*
- kmetijski délavci** -jskih -vcev, množ., m – vsi delavci v →kmetijstvu, ki na lastniški →kmetiji niso v vlogi lastnika (→kmečkega gospodarja) ali družinskega neplačanega delavca. V prvi vrsti gre za delovno silo →kmetijskih kombinatov in →kmetijskih zadrug. Razlikujemo *stalne* in *sezonske* kmetijske delavce. *agarna geografija, sociologija*
- kmetijski kombinát** -jskega -a, m – oblika kolektivnega kmečkega gospodarstva v nekaterih bivših socialističnih državah (lastnina je bila lahko državna ali družbena), za katero so značilne pojavne oblike zaokroženo posestvo, razdeljeno na velike →zemljiške bloke, prirejeno za strojno obdelavo, velika (včasih pretirana) uporaba →umetnih gnojil in →zaščitnih sredstev, a slaba storilnost nemotivirane →kmečke delovne sile, ki ima status industrijskega delavca. Za svoje delo dobiva plačilo v obliki denarja, del pa lahko tudi v naturalni obliki, kmetijskih pridelkih. Delavci prebivajo v bližini obdelovalnih zemljišč, pogosto v za to priložnost posebej zgrajenih blokih. V okviru kombinatov je marsikje locirana tudi →živilska predelovalna industrija. V Sloveniji so kmetijski kombinati vključevali praviloma še kmetijske zadružne organizacije, pogosto trgovino in celo turistična podjetja oziroma obrate, kar je spominjalo na sovjetski →sel-po. Po osamosvojitvi so predvsem zaradi denacionalizacijskih zahtevkov in manjše pomoči države mnogi kombinati zašli v težave, nekateri pa se uspešno preobražajo v *kmetijska podjetja*. Sopomenka je →agrokombinat, kot manj primeren sinonim pa lahko označimo izraz →kmetijsko posestvo. *agarna geografija*
- kmetijski obrát** -jskega -a, m – glej kmečko gospodarstvo in kmetija. Ker ima beseda obrat vrsto pomenskih razločkov, v geografiji uporabe izraza kmetijski obrat ne priporočamo, kot tudi ne njegovih sopomenk →kmetijsko posestvo in →ekonomija/3. *agarna geografija, agronomija*
- kmetijski odpádkí** -jskih -dkov, množ., m – vrtni ter njivski odpadki, predvsem gospodarsko nekoristni deli rastlin (korenine, strnišče, stebila, zel), ki na →njivah in →vrtovih ostanejo po spravi pridelkov. Iz njih nastaja →humus, zato so njihova vrsta, količina in ustrezen izbor zelo pomembni. *agronomija*

kmetijski pás -jskega -u, m – glej pas, kmetijski. *agrarna geografija*

kmetijski pridelék -jskega -lka, m – neposredni rezultat →kmetijske pridelave, namenjen bodisi samooskrbi bodisi prodaji na tržišču. Hrana se s →kmetovanjem (gojenjem →kulturnih rastlin in ustrezno oskrbo →domačih živali) prideluje, zato je od uporabe izraza →kmetijski proizvod bolj umestna uporaba izraza kmetijski pridelek, čeprav žal pri vseh uporabnikih še ni dovolj uveljavljena in poenotena. Pojem kmetijski pridelek se nanaša na vso pridelano →hrano, ki z nadaljnjimi postopki ni predelana v druge živilske izdelke. *agrarna geografija, jezikoslovje*

kmetijski proizvod -jskega -a, m – s posebnimi postopki predelan →kmetijski pridelek, namenjen bodisi samooskrbi bodisi prodaji na tržišču. Izraz se pogosto neprimerno uporablja namesto izraza kmetijski pridelek. Tako je na primer mleko kmetijski pridelek, razni izdelki iz predelanega mleka (siri, smetana, skuta, maslo ipd.) pa so kmetijski proizvodi oziroma *izdelki*. Izraz kmetijski proizvod se lahko smiselno navezuje tudi na industrijski način pridelovanja hrane, ker nedvoumno označuje drugačen, agrotehnično izpopolnjen pristop širših dimenzij. *agrarna geografija, jezikoslovje*

kmetijski próstor -jskega -a, m – glej prostor, kmetijski. *prostorsko planiranje, jezikoslovje*

kmetijski rajón -jskega -a, m – glej rajon, kmetijski. *agronomija, agrarna ekonomika*

kmetijski systém -jskega -a, m – 1. splet naravnih in družbenih dejavnikov, ki oblikujejo določen način →kmetovanja s svojevrstnimi gospodarskimi, socialnimi in prostorskimi značilnostmi ter z značilnima pridelovalno usmeritvijo in →agrotehniko, ki skupaj vplivajo na ustrezno socialnopošestno sestavo. Razlikujemo *poljedelske, živinorejske, mešane* in *posebne* kmetijske sisteme. Kot povedo že imena, v prvih prevladuje →poljedelstvo, v drugih →živinoreja, v mešanih sta v določenem razmerju zastopani obe panogi, v zadnjem pa je v ospredju vloga →sadjarstva, →vinogradništva, →hmeljarstva in pridelovanja nekaterih drugih →kulturnih rastlin. Znana je tudi členitev na *prvobitne (primitivne), ekstenzivne in intenzivne* kmetijske sisteme. 2. pridelovalni kompleks, ki vključuje →kolobarjenje oziroma rotacijo določenih kulturnih rastlin, prostorsko razmestitev kmetijskih →kultur, obliko zemljiške lastnine, način obdelovanja zemljišč, obliko →zemljiške razdelitve in uspešnost gospodarjenja nasploh. V obeh pomenskih različicah je sopomenka agrarni sistem. Beseda sistem je prek nemškega *System* prevzeta iz latinskega izraza *systema*, kar je izposojeno iz grškega *systema* v dobesednem pomenu 'sestavljena celota'. Beseda je izpeljana iz grškega izraza *synistano* v pomenu 'sestavljam', sestavljenke iz grških *syn* v pomenu

'skupaj, z' in *histano*, ki pomeni 'sestavljam'. *agrarna geografija*

kmetijski systém, čísti njivski -jskega -a -stega -vskega, m – glede na način →obdelovanja zemljišč vrst prvobitnega →kmetijskega sistema, ki temelji na obdelovanju ustaljenih →njiv in na →kolobarjenju, pri katerem se →rodovitnost tal obnavlja z uporabo →prahe in (ali) z ustreznim →kolobarjem. V njem se izmenjujejo →strmiščne kulture in →žita ter →kulturne rastline z listjem, z dolgimi in kratkimi koreninami ter rastline, ki bogatijo →humus z organskimi snovmi in dušikom. Poleg različnih potreb posameznih →poljščin po hranilnih snoveh in vodi ter njihove različne občutljivosti na →predkulture, vplivajo na njihovo zaporedje v kolobarju še čas sejanja (sadtve), količina potrebnega dela, opremljenost s →kmetijsko mehanizacijo, pridelovalna usmerjenost, tržne razmere, tradicija ipd. *agrarna geografija, agronomija*

kmetijski systém, gózdno-njivski -jskega -a -zdno -vskega, m – glede na način →obdelovanja zemljišč vrst prvobitnega →kmetijskega sistema, pri katerem se →rodovitnost tal v okviru določenega →kmečkega gospodarstva obnavlja z nenehnim prestavljanjem njivskega sveta, ki se ureja na izkrčenih gozdnih zemljiščih. Gre za skrajno ekstenzivno kmetovanje, pri katerem se →prst po nekajletnem obdelovanju izčrpa, zato se njive opustijo in zemljišče sčasoma spet preresejo →sekundarni gozdovi. Ker so možnosti pridobivanja novih zemljišč omejene, so lastniki sčasoma primorani njive znova urediti na nekoč že izkrčenih zemljiščih. S →požigalnistvom se zagotavlja skromno →gnojenje. Menjavanje →gozdov in →njiv na daljša obdobja se nenehno ponavlja. Tega sistema ne gre zamenjevati s tropskim →selilnim poljedelstvom. Gozdno-njivski sistem je v Evropi zamrl z zagotovitvijo stalnih →letin in večjih hektarskih donosov, nekoč pa je bil značilen za hribovita in gorata območja s krajšim →vegetacijskim obdobjem in veliko količino padavin. *agrarna geografija, zgodovina*

kmetijski systém, kombinirani gózdno-njivski -jskega -a -nega -zdno -vskega, m – glede na način →obdelovanja zemljišč →kmetijski sistem, ki so ga od začetka 19. stoletja načrtno uvajali v monsunskih deželah Azije (najprej v Burmi) in v zahodni Afriki z namenom preprečevanja negativnih posledic →selilnega poljedelstva na →vegetacijo in →rodovitnost tal. Tudi pri tem načinu kmetovanja se →sekundarni gozdovi krčijo, vendar se pustijo rasti najbolj kakovostna drevesa. Na vmesne →krčevine se razmaknjeno posadijo sadike dragocenih vrst tropskega drevja (mahagonij, tikovec ipd.), med sadikami pa kmetje pod strokovnim nadzorom gojijo →kulturne rastline, predvsem gomoljnice, riž, proso, tobak in bombaž. Tovrstne njive služijo

svojemu namenu nekaj let, dokler drevesa ne zrastejo tako visoko, da se pridelek zaradi pomanjkljive svetlobe zmanjša. V Burmi se ta sistem imenuje →taungija/2. *agrarna geografija*

kmetijski sistem, krmni -jskega -a -mnega, m – v Sloveniji najbolj razširjen →kmetijski sistem. Zanj sta značilna velik delež →travinja in →krmnih rastlin na →njivah ter dosledna usmerjenost v mlečno in mesno →govodorejo. Drugi pridelki so manj pomembni, namenjeni večidel domači porabi. Glede na dohodek sistem ni zelo donosen, čeprav terja veliko skrbnega dela in stalno prisotnost kmetovalca. Pojavlja se v dveh podsistemih. Pri *izrazitem krmnem podsistemu* zavzemajo travinje in krmne rastline več kot 80 % →kmetijskih zemljišč, →žita 2 do 4 % in →okopavine 4 do 5 %. Značilen je za kar 38 % kmetijskih zemljišč v državi. Pri *omiljenem krmnem podsistemu* je še vedno veliko travinja, delež krmnih rastlin je povečan, večja sta tudi deleža žit (okrog 15 %) in okopavin (6,4 %). Krmni kmetijski sistem je v Sloveniji prevladujoč na približno 18 % kmetijskih zemljišč. *agrarna geografija*

kmetijski sistem, mešani -jskega -a -nega, m – glej žitno-okopavinsko-krmni kmetijski sistem. *agrarna geografija*

kmetijski sistem, njivsko-travniški -jskega -a -vskega, m – glede na način →obdelovanja zemljišč vrst prvobitnega →kmetijskega sistema, pri katerem se za zagotavljanje →rodovitnosti tal v okviru posameznega →kmečkega gospodarstva na določenem zemljišču nenehno, a v dolgoletnih časovnih presledkih, izmenjujeta njivska in travniška →zemljiška raba. →Njive se obdelujejo tako dolgo, da se zaradi →izčrpanosti tal začne zmanjševati količina pridelka, nakar se kot →travniki več let zapored (med 15 in 20) kosijo, na njih se pase in goji detelja; slednje že predstavlja prehodno obliko k →čistemu njivskemu kmetijskemu sistemu. Nekoč je bil njivsko-travniški kmetijski sistem zlasti na območjih z obiljem padavin, kakršna so hribovita in gorata ter priobalna območja, zelo razširjen, zdaj pa ga zasledimo le še ponekod v Skandinaviji in Veliki Britaniji. Razširjen je bil tudi v Rusiji na območju stepskega pasu s →črnोजiomom. *agrarna geografija*

kmetijski sistem, okopavinski -jskega -a -nskega, m – v Sloveniji eden izmed najintenzivnejših in najdonosnejših →kmetijskih sistemov. Pojavlja v dveh različicah. Pri *okopavinsko-žitnem podsistemu*, ki je značilen za okrog 9 % →kmetijskih zemljišč pri nas, je delež →okopavin približno 14 %, →žit 33 %, →krmnih rastlin 14 % in →travinja okrog 37 %. Med žiti je pomembna koruza. Ta podsistem velja za donosnega in produktivnega. Večina kmetij, ki spada v ta tip, je dobro mehaniziranih; praviloma so usmerjene v →živinorejo. *Okopavinsko-*

krmni podsistem prav tako zajema okrog 9 % kmetijskih zemljišč v državi. Delež okopavin je pri njem okoli 13 %, žit 15 %, krmnih rastlin 16 % in travinja približno polovica. Marsikje je glavni pridelek krompir, pomembna je →govodoreja. *agrarna geografija*

kmetijski sistem, pašno-kôšni -jskega -a -šno -šnega, m – tržno usmerjen →kmetijski sistem s prevlado intenzivne →stacionarne →pašne →govodoreje, za katerega je značilno izmenično menjavanje razpoložljivega →travinja →za pašo ter za košnjo za →silažo ali →seno. Začel se je uveljavljati po 1. svetovni vojni, ko so iznašli postopke →siliranja krme. Kljub veliki intenzivnosti pridelave razlikujemo bolj in manj intenzivne oblike. Pri prvih se pašno-košno gospodarstvo dopolnjuje z →njivskim pridobivanjem krme, pri drugih pa povezave s →poljedelstvom skorajda ni ali sploh ni. Živina se pase v glavnem na →čredinskih pašnikih, ki se gnojijo in v novejšem času marsikje tudi že namakajo, skrb pa je namenjena tudi obnavljanju travne ruše, pri čemer je trava lahko naravna ali umetno vzgojena. *agronomija, agrarna geografija*

kmetijski sistem, posebni -jskega -a -bnega, m – v Sloveniji zelo pomemben →kmetijski sistem, ki se pojavlja v treh različicah, kot *sadjarski, vinogradniški* in *hmeljarski podsistem*; vsaka od njih ima zaradi precejšnje medsebojne različnosti izoblikovane značilnosti samostojnega sistema. Mejo 10 % →kmetijskih zemljišč pod →posebnimi kulturami presega le nekaj najbolj specializiranih območij (Goriška Brda, deli Slovenskih goric, Spodnja Savinjska dolina). Vendar se posebne kulture z nekoliko manjšimi deleži pojavljajo tudi drugod in se prepletajo z drugimi kmetijskimi sistemi, tako, da le-te dopolnjujejo. Zastopanost posebnega kmetijskega sistema je pri nas vsekakor tolikšna, da se po nekaterih posplošenih svetovnih opredelitvah celotna Slovenija uvršča med ozemlja s posebnimi kmetijskimi sistemi. Sadjarski podsistem s povprečnim deležem sadovnjakov okrog 14,6 % je zastopan po vsej državi, še najbolj strnjeno na zahodu Slovenskih goric in v Ruški dolini. Vinogradniški podsistem pride do izraza na Primorskem in po subpanonskih gričevjih. Tako kot sadjarski podsistem se pogosto veže na →mešani kmetijski sistem, marsikje tudi na omiljeni krmni podsistem. Hmeljarski podsistem je v strnjeni obliki zastopan samo v Spodnji Savinjski dolini. *agrarna geografija*

kmetijski sistem, žitni -jskega -a -nega, m – v Sloveniji sorazmerno malo razširjen →kmetijski sistem, saj zajema le desetino →kmetijskih zemljišč. Deli se na dva podsistema. Bolj razširjen je *žitno-okopavinski podsistem*. Zanj je značilen sorazmerno velik delež →žit (42,6 %) in →okopavin (8,5 %), majhen delež →krmnih rastlin (9,3 %) in dokaj skromen delež →travinja (35,4 %). Poleg okopa-

vinsko-žitnega je naš najintenzivnejši in najproduktivnejši kmetijski sistem, vezan na panonsko podnebje in rodovitne prsti na ravninah vzhodne Slovenije. Pomembni dejavnosti sta tudi →govedoreja in →prašičereja. Žitno-okopavinski podsistem zajema okrog 7 % naših kmetijskih zemljišč. Drugi je *žitno-krmni podsistem*. Tudi pri tem je delež žit okrog 42 %, okopavin je le slabe 4 %, krmnih rastlin in travinja pa nekaj več kot pri prvem podsistemu. Žitno-krmni podsistem zajema le 3 % kmetijskih zemljišč v državi. *agrarna geografija*

kmetijski sistem, žitno-okopavinsko-krmni -jskega -a -tno -nsko -mnega, m – v Sloveniji некоč precej bolj razširjen →kmetijski sistem, saj se je s postopno pridelovalno specializacijo večinoma preoblikoval v omiljeni krmni podsistem. Za žitno-okopavinsko-krmni sistem je značilno pomanjkanje pridelovalne usmerjenosti; večina pridelka se porabi doma. To se kaže v uravnoteženem razmerju med poglavitnimi kmetijskimi →kulturami. →Žita zavzemajo okrog 21,6 %, →okopavine 5,6 %, →krmne rastline 9,4 % in →travinje 53,2 % kmetijskih zemljišč. Posebnost tega sistema je pogosta povezanost s →sadjarstvom in ponekod z →vinogradništvom. Dokaj razvita in intenzivna je tudi →govedoreja. V naši državi ta sistem zajema še okrog 12 % →kmetijskih zemljišč. Sopomenka je mešani kmetijski sistem. *agrarna geografija*

kmetijski strôji -jskih -jev, množ., m – glej kmetijska mehanizacija. *agrarna geografija, agronomija*

Kmetijski zemljiški sklâd -jskega -škega -a, m – sklad, ki so ga v obdobju samoupravnega socializma sestavljala tista →kmetijska zemljišča v družbeni lasti, ki jih niso uporabljali delavci ali →združeni kmetje v kmetijskih organizacijah, razen zemljišč s posebnim namenom, ki jih je kot taka razglasila vlada republike Slovenije. Nekmetijske organizacije in družbeno-politične skupnosti na kmetijskih zemljiščih niso mogle imeti uporabnostne pravice in jih tudi ne pridobivati. Kmetijska zemljišča zemljiškega sklada so bila namenjena predvsem za potrebe kmetijske pridelave in je z njimi gospodarila →kmetijska zemljiška skupnost. *pravo, agrarna ekonomika*

kmetijsko neobdelovalno zemljišče -jskega -lnega -šča, s – glej zemljišče, kmetijsko neobdelovalno. *agrarna ekonomika, geodezija*

kmetijsko območje -jskega -čja, s – glej območje, kmetijsko. *agrarna geografija*

kmetijsko orôdje -jskega -dja, s – svojevrstna orodja za pripravo →zemljišča, sprejem semen ali sadik, setev, spravilo pridelkov ter njihovo čiščenje na →domu do dokončnega spravila. Smiselno sem spadajo tudi različna prevozna sredstva in posebna →gospodarska poslopja, ki omogočajo spravilo in delno predelavo pridelkov. Kmetijsko orodje se deli glede na vrste del in gonilno silo. Energetski

vir je lahko človek, →žival ali motor. Človek je razvil in uporabljal različne oblike sekir, nožev, preprostih palic za kopanje ali razirvanje zgornjega sloja →prsti, klinov za sajenje, lopat, motik, rovnic ali kopač, srpov, kos, grabelj, vil itd. Uporaba vprežnih →delovnih živali je omogočila razvoj rala za →ralanje, pluga za →oranje in brane za rahljanje prsti. Uporaba motornega pogona je omogočila prej nesluten razvoj in razmah →kmetijske mehanizacije. *agrarna geografija, zgodovina*

kmetijsko poséstvo -jskega -stva, s – glej posestvo, kmetijsko. *agrarna geografija*

kmetijstvo -jstva, s – najstarejša in temeljna gospodarska dejavnost, navezana predvsem na obdelavo tal (→poljedelstvo, →sadjarstvo in →vinogradništvo) in na rejo →domačih živali (→živinoreja), ter druge, z njim povezane dejavnosti (domača predelava →kmetijskih pridelkov, →dopolnilne dejavnosti). Njihov glavni namen je pridobivanje dobrin organskega izvora, ki zadovoljuje prvobitno človeško potrebo po →hrani, razen tega pa se pridelujejo →industrijske rastline, redijo →delovne živali, zadovoljuje se rekreacijski in estetski vzgibi. Nekateri v kmetijstvo uvrščajo tudi →gozdarjenje, →lov, →ribolov in →nabiralništvo. Nekdaj predvsem ekstenzivne oblike →kmetovanja v sodobnem svetu vse bolj izpodrivajo intenzivne oblike in glede na njihove značilnosti razlikujemo različne tipe kmetijstva. Hkrati je kmetijstvo neodpovedljivo vezano na naravne razmere, ki v veliki meri opredeljujejo njegovo tipologijo, največkrat oprto na planetarne →podnebne in rastlinske pasove. Tipologije kmetijstva temeljijo tudi na →zemljiškoposestnih odnosih, →pridelovalni usmerjenosti, samooskrbni oziroma tržni naravnosti pridelovanja in uporabi posebnih delovnih postopkov, na primer →namakanja ali pridelovanja na →plantažah. Izraz kmetijstvo je izpeljan iz besede *kmet*, ki je bila v obliki *kъmetъ* znana že v praslovanščini in je verjetno izposojena iz nekega romanskega refleksa za latinsko besedo *comes* v pomenu 'spremljevalec, družabnik', kar v poznolatinščini pomeni tudi 'vrsta dostojanstvenika'. Nekateri uporabljajo sopomenko →agrikultura. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*

kmetijstvo polárnih obmóčij -jstva -mih -čij, s – tip →kmetijstva, vezan na polarna območja s kratkimi, sorazmerno hladnimi poletji in dolgimi, mrzlimi zimami. Vegetacijska doba je na splošno krajša od štirih mesecev. →Prsti so slabše kakovosti z obilico slabo preperelega →humusa. Kmetijstvo je omejeno na obdelovalna območja znotraj sklenjenih gozdov. Ob uporabi travinja za skromno →živinorejo, zlasti pa za pašo napol udomačenih severnih jelenov, se na njivah pridelujeta predvsem jari ječmen in krompir, v nekoliko toplejših predelih tudi rž in oves. Nekaj bolj ugodna območja za

→kmetovanje so ob zahodnih robovih celin (Skandinavija, Aljaska), kjer toplejši morski tokovi v kombinaciji s poleti celodnevnim sončnim sevanjem marsikje omogočajo tudi →hlevsko živinorejo. Avtohtona nomadska ljudstva se tako v Evraziji, Severni Ameriki kot na Grenlandiji še vedno preživljajo predvsem z →lovom, →ribolovom in →nabiralništvom, nekatera tudi z *rejo severnih jelenov*. *agrarna geografija*

kmetijstvo zmérnotôplega pasú -jstva -lega -su, s – tip →kmetijstva z raznovrstni načini kmetovanja, pogojenimi s precejšnjo podnebno raznolikostjo zmernotoplega pasu (oceansko, prehodno, celinsko podnebje). Območje zmernotoplega pasu je najboljše kmetijska cona na Zemlji. Zanje je značilna ugodna letna razporeditev temperatur in padavin, kar povzroča nastanek rodovitnih →prsti, pri katerih, za razliko od tropov, kemijsko preperevanje ne seže do globljih profilov. Razen →žit (pšenica, ječmen, rž, oves, koruza) dobro uspevajo različne →okopavine (pomembna je vloga krompirja) in →krmne rastline (repa, lucerna, detelja). Na območjih z bolj blagim podnebjem uspevajo tudi →vinska trta, →sadje in →zelenjava. →Poljedelstvo je večinoma primerno povezano z →živinorejo (→hlevsko v celinskih, →pašno v oceanskih predelih). Kmetijstvo je →polikulturno, →intenzivno, pogosto →komercialno, →kmečko delovno silo pa v veliki meri nadomešča →kmetijska mehanizacija. *agrarna geografija*

kmetijstvo, avtárkično -jstva -čnega, s – glej samooskrbno kmetijstvo. *agrarna geografija*

kmetijstvo, delovno intenzivno -jstva -vno -vnega, s – pridelovanje →delovno intenzivnih kultur. *agrarna geografija*

kmetijstvo, državno plánsko -jstva -vnega -nskega, s – →kmetijstvo v (bivših) socialističnih državah, ki se je razvijalo pod vplivom centralnega državnega planskega gospodarstva. Planiranje ni vsebovalo le gospodarskih, temveč tudi politične cilje, katerim je bila pogosto podrejena tudi gospodarska rentabilnost. Pridelava je (bila) vezana na državno ali tako imenovano družbeno zemljišče. Individualna pobuda in stimulacija sta bili potisnjeni v ozadje. Tudi trgovina in trgovska podjetja so bila v lasti ali vsaj pod prevladujočim vplivom državnih ustanov. Ponudba in povpraševanje nista bila zgolj odraz gospodarskih kriterijev, pri čemer je načrt predvideval pridelavo glede na pričakovane in želene potrebe. Cene pridelkov in s tem potrošnje je določala in usmerjala država. Pridelava je morala najprej zadostiti planskim pričakovanjem, na prosto tržišče pa so prišli le morebitni viški nad načrtovanimi količinami pridelkov. Sistem je (bil) izrazito neelastičen, zato se v novejšem času naglo prilagaja sodobnim spoznanjem tržnega gospodarstva. *ekonomija, agrarna geografija*

kmetijstvo, ekstenzívno -jstva -vnega, s – način →kmetovanja, katerega temeljna značilnost so majhne količine vložene dela in kapitala, zato je količina hektarskega pridelka v prvi vrsti odvisna od rodovitnosti zemljišč, največji učinek na končne cene pridelkov pa ima njihov prevoz na tržišče. Zaradi majhne →delovne intenzivnosti so donosi ponavadi majhni, zato so za doseg →paritetnega dohodka potrebne večje →kmetije kot pri intenzivnih sistemih, razen v primerih, če so v primerjavi z njimi bistveno nižji prevozni stroški. Zato je ekstenzivno kmetijstvo v tesni zvezi z nizko →agrarno gostoto in je praviloma pogosteje zastopano na od tržišč sorazmerno oddaljenih območjih. *agrarna geografija*

kmetijstvo, ekstraktívno -jstva -vnega, s – način →kmetovanja, katerega temeljni motiv so takojšnje, kratkoročne koristi, medtem ko je ohranjanje naravnih virov za nadaljnjo kmetijsko rabo potisnjeno v ozadje. Tovrstno kmetovanje je prevladovalo predvsem v času liberalnega kapitalizma, zlasti v kolonijah. Povzročilo je velike in obsežne okoljevarstvene probleme, katerih posledice so marsikje še vedno prisotne. Sopomenka je roparsko kmetijstvo. *agrarna geografija*

kmetijstvo, evrópsko -jstva -pskega, s – podtip →polikulturnega kmetijstva, ki se je razvijal v Evropi in razširil v dežele, kamor so Evropejci širili posest in vpliv. Zanj je značilna prevlada žitnega poljedelstva v povezavi z →govedorejo. Precejšnje število prebivalcev je že razmeroma zgodaj narekovalo →polikulturno pridelavo. Z →agrarno revolucijo se je izbor →kulturnih rastlin močno razširil, obenem pa se je povečala intenzivnost obdelave, saj so prevladali →navečletni kolobarji brez →prahe. Kmetijstvo se je specializiralo in skomercializiralo, rezultat tega pa so presežki pridelane →hrane. *agrarna geografija*

kmetijstvo, górsko -jstva -rskega, s – podtip →polikulturnega kmetijstva v reliefno razgibanih predelih, v katerem ima prevladujoč pomen →živinoreja. Zaradi oddaljenosti od zaposlitvenih in oskrbnih središč je →kmetovanje predvsem samooskrbno; tržno usmerjene so le nekatere oblike →planinskega pašništva. V vlažnih in hladnih sredogorskih predelih prevladuje →hlevska živinoreja, ki se kombinira s →pašno-košnim gospodarstvom na travnikih in je v prvi vrsti namenjena pridobivanju mleka ter mlečnih izdelkov. Na vlažnih in manj hladnih območjih, kjer trava rase celo leto, je v ospredju →pašna živinoreja, pri kateri je pomembna tudi pridelava mesa in volne. Kjer so menjavanja letnih časov izrazita (na primer v Sredozemlju), prevladuje →selilno pašništvo. *agrarna geografija*

kmetijstvo, intenzívno -jstva -vnega, s – način →kmetovanja, katerega temeljna značilnost so velike

količine vloženi proizvodni in-putov, posebno dela, →gnojil in →zaščitnih sredstev, kar ima za posledico velike →hektarske donose in velike zasluge. Največji vpliv na stopnjo intenzivnosti imata ceni spreminjanja in-putov in prevoznih stroškov do tržišča. Če so ti stroški visoki, se neto donosi lahko znižajo pod raven, ki se dosega z manj intenzivnimi →kmetijskimi sistemi. Zato se intenzivne oblike kmetovanja ponavadi navezujejo na bližino →kmečkega doma in tržišča, zahtevajo pa sorazmerno manjše površine zemljišč. Čeprav se večina kmetijskih pridelkov lahko pridobiva tako z intenzivnimi kot z ekstenzivnimi kmetijskimi sistemi, je zaradi potrebne velike delovne intenzivnosti za nekatere panoge (predvsem →vinogradništvo, →sadjarstvo in →mlečno živinorejo), še posebno v novejšem času, značilna prevlada intenzivnega kmetovanja. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

kmetijstvo, kombinirano -jstva -nega, s – način →kmetovanja, pri katerem se posamezne →kmetije ukvarjajo tako s →poljedelstvom kot z →živinorejo. Gre pravzaprav za temeljni →kmetijski sistem/1, ki se je uveljavil kmalu po udomačenju (→domestifikaciji) rastlin in živali. Prvotno so se živali pasle na zemljiščih v →prahi in skupnih vaških zemljiščih, pozneje so se v bolj razvitih predelih uveljavile →krmne rastline. V razvitem svetu je prišlo do očitnejše polarizacije na poljedelstvo in živinorejo, medtem ko v manj razvitih deželah tretjega sveta kombinirano kmetijstvo še vedno ostaja temeljni kmetijski sistem z dolgoletno tradicijo. *agrarna geografija*

kmetijstvo, komercialno -jstva -lnega, s – tip →kmetijstva s prevlado kmetijske pridelave za prodajo, z namenom ustvarjanja dobička. V večjem obsegu se je razširil z izrazitejšo delitvijo dela, naraščanjem števila prebivalcev (posebno v mestih) ter z industrializacijo, kar je povzročilo množično povpraševanje po kmetijskih pridelkih. Pri komercialnem kmetijstvu je glavni regulator pridelanih količin hrane tržišče z zakoni ponudbe in povpraševanja. Med kmetijskimi panogami so zakonom tržišča najbolj podvržene →mlečna živinoreja, pridelava →žit, →vrtarstvo, →sadjarstvo in →vinogradništvo, v tesni odvisnosti pa je tudi →plantažno kmetijstvo. Sopotenka je tržno kmetijstvo. *agrarna geografija*

kmetijstvo, ljubiteljsko -jstva -ljskega, s – glej hobi kmetijstvo. *agrarna geografija, sociologija*

kmetijstvo, mediteransko -jstva -nskega, s – podtip →subtropskega polikulturega kmetijstva na območjih s sredozemskim podnebjem, kjer je raba zemljišč prilagojena razmeram s poletno sušo in vročino, medtem ko so zime mile in vlažne. Zato je intenzivnost kmetovanja odvisna od →namakanja. V novejšem času se je mediteransko kmetijstvo →proizvodno specializiralo in skomercializiralo,

razširilo pa se je zlasti kmetovanje na →plantažah. V preteklosti je bila tradicionalna usmeritev v pridelavo tistih vrst žit, ki dozori do zgodnjega poletja. Druga skupina →kmetijskih kultur poleti prekine rast in rodi plodove v hladni polovici leta (oljka, figa, agrumi, vinska trta itd.). Tradicionalna je zastopanost →mešanih kultur (*cultura promiscua*), pogosto na →kulturnih terasah, urejenih z namenom zaščite pred →erozijo, povečanja talne vlažnosti in lažje obdelave s kmetijskimi stroji. V →živinoreji je dolgo prevladovala zvrst →selilnega pašništva (→transhumance). Sopotenka je sredozemsko kmetijstvo. *agrarna geografija*

kmetijstvo, menjálno -jstva -lnega, s – naprednejša oblika →primitivnega prehranitvenega kmetijstva, pri kateri se pridelani viški zamenjujejo za tiste pridelke, katerih na lastnem posestvu ni mogoče pridelati. Sprva so bile glavni spodbujevalec menjalnega kmetijstva naravne razmere, pozneje pa je prišlo do delne →pridelovalne specializacije, ko so posamezni kmetovalci izkoristili ugodnejše možnosti za določene kmetijske panoge ali za gojenje posameznih →kmetijskih kultur, povečali →hektarske donose in presežke namenili menjavi. Poglavitna ovira menjalnega kmetijstva so bile omejene prometne zmožnosti, zato je bila intenzivnejša menjava navezana na manjša območja, menjava določenih vitalnih dobrin (sol, začimbe ipd.) pa je lahko segla daleč naokrog. V novejšem času je menjalno kmetijstvo še vedno zastopano v tropskem delu Afrike in monsunkem delu Azije. *agrarna geografija*

kmetijstvo, mónokultúrno -jstva -lnega, s – oblika →kmetovanja, razširjena predvsem v nekdanjih kolonijah. Temelji na prevladujoči pridelavi ene same →kulturne rastline. Lahko gre za →ekstenzivno ali →intenzivno kmetovanje, ki pa je vselej tržno usmerjeno. Razen pretiranega →izčrpanja tal in nezanesljivih letin je velika slabost monokulturega kmetijstva izjemna občutljivost na negativne odzive tržišča (nizke cene, špekulacije), zato skušajo številne države pretirano monokulturno pridelavo načrtno omejiti. *agrarna geografija*

kmetijstvo, monsúnsko -jstva -nskega, s – podtip →subtropskega kmetijstva v predelih z monsunkim podnebjem, predvsem v južni, jugovzhodni in vzhodni Aziji. Najbolj ugodna za kmetijsko rabo so območja s toplimi in istočasno vlažnimi poletji. V →poljedelstvu so zastopane različne →kulturne rastline, namenjene predvsem samooskrbi. Značilna je prevlada riža, pridelujejo pa tudi druga žita (koruza, pšenica, proso, ječmen) ter bombaž, tobak, agrume, zemeljski orešek in čaj. →Živinoreja je tudi zaradi verskih razlogov slabše razvita in temelji na prehranjevanju živali s →krmnimi rastlinami. Marsikje v hribovitih predelih so →obdelovalna zemljišča urejena v brezštevilih →kulturnih terasah. *agrarna geografija*

kmetijstvo, namakalno -jstva -lnega, s – oblika →kmetovanja, razširjena v različnih predelih sveta, katerih skupna lastnost je podnebna sušnost, tako da brez →namakanja →intenzivno poljedelstvo ni mogoče. V monsunki Aziji se namaka tako svet v nižavjih kot tudi →kulture terase po pobočjih, ki so tako narejene, da v pretoku zadržujejo gravitacijsko vodo iz izvirov, potokov ali umetnih zadrževalnikov. Pridelovanje vseh temeljnih →kultur je v celoti odvisno od namakanja, le tiste drugotnega pomena se lahko gojijo na temelju padavinske vlažnosti. Namakanje je značilno tudi za →intenzivno kmetijstvo v Sredozemlju in v sorodnih predelih na drugih celinah, v novjšem času pa tudi v celinski notranjosti s pičlimi in nezanesljivimi padavinami ter celo na območjih z oceanskim podnebjem, kjer redna oskrba rastlin z vodo močno poveča →hektarske donose in omogoča pridelovanje nekaterih novih →kulturnih rastlin. Dandanašnji je na našem planetu vrsta različnih, tradicionalnih in sodobnih metod namakanja. *agrarna geografija*

kmetijstvo, naturalno -jstva -lnega, s – glej samooskrbno kmetijstvo. *agrarna geografija*

kmetijstvo, plantážno -jstva -žnega, s – →pridelovalno specializirana, tržno usmerjena oblika →kmetijstva na večjih zaokroženih (arondiranih) zemljiških kompleksih, ki so last zasebnikov ali različnih kapitalističnih združenj. Značilno je predvsem za ekvatorialne in savanske tropske ter vlažne subtropske pokrajine, posebno v nekdanjih kolonijah, kjer se goje tropske in subtropske →kmetijske kulture (→sadje in →poljščine), ki jih v glavnem potrošijo v razvitih državah zmernotoplega podnebnega pasu. Plantažno kmetijstvo se je razvilo iz evropskih izkušenj kmetovanja, ki so jih v na novo kolonizirane dežele prenesli izseljenci. →Kmečko delovno silo sestavljajo v glavnem domačini, če pa je naseljenost redka, so jo lastniki zemljišč priskrbeli iz agrarno prenaseljenih dežel; značilnost obeh je cenenost. Pridelava je pogosto zaupana →zemljiškim zakupnikom. *agrarna geografija*

kmetijstvo, polikultúrno -jstva -rnega, s – oblika →kmetovanja, pri kateri ne prevladuje izrazita pridelovalna usmerjenost v eno samo kmetijsko panogo ali v pridelovanje ene same →kmetijske kulture. Ponavadi se dopolnjujeta →poljedelstvo in →živinoreja. Razlikujemo lahko polikultúrno →kmetovanje v okviru določene →kmetije, pri katerem je v ospredju samooskrbna naravnost, lahko pa gre za dopolnjevanje raznovrstnih usmeritev in kultur v okviru določenega območja, kar omogoča intenzivnejšo, tržno naravnano in okoljevarstveno manj obremenjujočo pridelavo. Glede na podnebne razmere, ki odločilno vplivajo na pridelovalne zmoglosti, razlikujemo več podtipov polikulturnega kmetijstva. *agrarna geografija*

kmetijstvo, primitívno prehranitveno -jstva -vnega -nega, s – najnižja razvojna stopnja →kmetijstva, še danes zastopana marsikje v tropskem in monsunskem subtropskem podnebnem pasu. →Obdelovalnih zemljišč je razmeroma malo, obdelujejo pa se s primitivnim orodjem (motika, ralo, preprost plug). Zaradi →izčrpavanja tal se ponekod obdelava po dveh ali treh sezonah opusti in preseli na nova, s požiganjem gozdov pridobljena zemljišča. →Živinoreja je ekstenzivna (nizko govedo, koze, lame, alpake). Prebivalstvo se dopolnilno preživlja z →nabiralništvom, →lovom in →ribolovom. *agrarna geografija*

kmetijstvo, rodóvno -jstva -vnega, s – ena najstarejših oblik →kmetovanja, ki se je v jugozahodni Aziji pojavila že v neolitiku, v 7. tisočletju pred našim štetjem. Temeljila je na načrtnem pridelovanju hrane v okviru posameznih rodovnih skupnosti. Prišlo je do ustaljenega (stacionarnega) kmetovanja na temelju pridelovanja →žit in →živinoreje. Ni povsem jasno dognano, če so se zametki tovrstnega kmetijstva samoniklo razvili tudi v nekaterih drugih predelih sveta (na primer v Ameriki). Zemljišče se je obdelovalo intenzivno in poleg motike se je pričelo uporabljati ralo. Takšno kmetovanje je omogočilo večjo gostoto naseljenosti. Z razvojem obrti, trgovine in vaških tržnic je prišlo do izrazitejšee delitve dela. Rodovna zemljiška posest je običajno obkrožala posamezne naselbine in se je največkrat uporabljala v sistemu →dvopolja (zaporedna nekajletna obdelava, nakar je sledilo daljše obdobje mirovanja v →prahi). *agrarna geografija, zgodovina*

kmetijstvo, róparsko -jstva -rskega, s – glej ekstraktivno kmetijstvo. *agrarna geografija*

kmetijstvo, sámoooskrbno -jstva -bnega, s – tip →kmetijstva, pri katerem je temeljna vloga pridelovanja neposredno zadovoljevanje potreb po →hrani in drugih potrebščin →kmeta - pridelovalca - in njegove družine. Gre za zaprt, avtarkični sistem, v katerem se ne prideluje za potrebe tržišča, če pa se že prodaja, se ne z namenom pridobivanja izdatnega dohodka, temveč le sredstev za pokrivanje stroškov nakupa najnujnejših dobrin. Čista oblika samooskrbnega →kmetovanja se je ohranila na oddaljenih in težko dostopnih območjih, predvsem v gorskem svetu, →pragozdovih in →polpuščavah, predvsem v manj razvitih državah. Glavne njivske kulture so →žita in →okopavine, poljedelstvo pa je delno povezano z →ekstenzivno živinorejo. Poglavitne slabosti tovrstnega kmetovanja so marsikje enostranska in ne dovolj izdatna prehrana, popolna odvisnost od krajevnih naravnih razmer in neelastičen način rabe zemljišč. Sopotniki sta avtarkično in naturalno kmetijstvo. *agrarna geografija*

kmetijstvo, selilno prehranitveno -jstva -lnega -nega, s – zvrst →primitivnega prehranitvenega kmetijstva, pri kateri je zaradi naglega izčrpavanja lateritnih

→prsti potrebno neprestano opuščanje obdelave ter pridobivanje novih kultiviranih zemljišč s krčenjem in požiganjem gozdov. Ta proces se ponavlja v dveletnih ali triletnih →ciklih. *agrarna geografija*

kmetijstvo, socializirano -jstva -nega, s – ena od temeljnih zvrsti →kmetijskih sistemov, ki jo sestavljajo naslednji tipi kmetijskih sistemov: *začetno socializirano* →*kmetijstvo, socializirano mešano kmetijstvo, delovno intenzivno socializirano kmetijstvo, socializirano* →*vrtnarstvo, specializirano socializirano* →*poljedelstvo in ekstenzivno, specializirano socializirano žitno poljedelstvo*. Vsi ti tipi so z nazadovanjem pomena ali razpadom socialističnih odnosov deležni precejšnje preobrazbe ali pa jo kmetijski in drugi strokovnjaki vsaj načrtujejo. *agrarna geografija*

kmetijstvo, sredozemsko -jstva -mskega, s – glej mediteransko kmetijstvo. *agrarna geografija*

kmetijstvo, subtropsko -jstva -pskega, s – podtip →*polikulturalnega kmetijstva*, ki se glede na podnebne razmere, ki jih opredeljuje pestrost letnih časov, deli v →*monsunsko in* →*mediteransko (sredozemsko) kmetijstvo*. *agrarna geografija*

kmetijstvo, sušno -jstva -šnega, s – način ekstenzivnega →*kmetovanja brez* →*namakanja v polpuščavskih (semiaridnih) predelih z od 250 do 500 mm letnimi padavinami*. Talna vlažnost se ohranja in zadržuje s pogosto →*praho, prekrivanjem zemlje s steljo, skrbnim* →*izohipsnim oranjem in poizkusi preprečevanja* →*erozije prsti*. Konec 19. stoletja je sušno kmetijstvo omogočilo širjenje →*ekstenzivnega poljedelstva na ameriški Srednji zahod, v dele Kanade in Avstralije, še pozneje pa marsikje v Kazahstanu*. Tovrstno kmetijstvo je zelo ranljivo za občasna daljša sušna obdobja. *agrarna geografija*

kmetijstvo, tradicionalno ekstenzivno -jstva -lnega -vnega, s – ena od temeljnih zvrsti →*kmetijskih sistemov, ki jo sestavljajo naslednji tipi kmetijskih sistemov: →nomadska živinoreja (deli se na čisto nomadsko živinorejo ter na nomadsko živinorejo s skromnim →poljedelstvom), →selilno poljedelstvo (deli se na selilno poljedelstvo z gozdno →ledino ter na poljedelstvo s →kolobarjenjem in grmičasto ledino) in prehranitveno ali polprehranitveno poljedelstvo s selitvijo ledine (deli se na poljedelstvo s selitvijo ledine, kmetijstvo z →nomadizmom ter na mešano kmetijstvo s selitvijo ledine)*. *agrarna geografija*

kmetijstvo, tradicionalno intenzivno -jstva -lnega -vnega, s – ena od temeljnih zvrsti →*kmetijskih sistemov, ki jo sestavljajo naslednji tipi kmetijskih sistemov: tradicionalno drobno in delovno intenzivno poljedelstvo (deli se na delno namakalno, delno prehranitveno in nizko produktivno →poljedelstvo; namakalno, delno prehranitveno in srednje produktivno poljedelstvo; nenamakalno, prehranitveno ali delno prehranitveno in visoko produktivno*

kmetijstvo; intenzivno, namakalno in visoko produktivno, prehranitveno ali delno prehranitveno poljedelstvo; intenzivno, namakalno, visoko produktivno in delno tržno poljedelstvo ter na namakalno, srednje produktivno, delno prehranitveno in delno tržno poljedelstvo), tradicionalno drobno, delno tržno in specializirano poljedelstvo (deli se na ekstenzivno, delno tržno in specializirano poljedelstvo; delno tržno specializirano poljedelstvo ter na delno tržno, delno namakalno in specializirano poljedelstvo), tradicionalno veleposestno kmetijstvo (deli se na tradicionalno plantažništvo, tradicionalne →latifundije s poljedelsko pridelavo ter na tradicionalne latifundije z živinorejsko pridelavo) in na tradicionalno drobno, mešano kmetijstvo (deli se na delno namakalno, srednje produktivno, prehranitveno poljedelstvo z živinorejo; delno prehranitveno mešano kmetijstvo ter na delno prehranitveno kmetijstvo s prevlado poljedelstva). *agrarna geografija*

kmetijstvo, tropsko -jstva -pskega, s – podtip →*polikulturalnega kmetijstva v tropskem pasu, pri katerem je način obdelave tal v prvi vrsti odvisen od razlik v količini padavin in njihove razporeditve tekom leta, pomembna pa je tudi vloga kakovosti →prsti*. V vlažnih tropih je značilno →*selilno prehranitveno kmetijstvo s krčenjem gozdov na lateritnih prsteh, kar pa povzroča močno erozijo*. Še bolj uničujoče delujeta →*monokulturno in →plantažno kmetijstvo*. Bolj ugodne so razmere na vulkanskih prsteh in na poplavnih obrečnih ravninah z muljem. Mogoča je celoletna obdelava z več žetvami. Značilno je, da z naraščanjem količine padavin raste pomen drevesnih kultur in upada pomen →*kulturnih rastlin na njivah*. Med →*kulturami prevladujejo kokosova palma, kavčukovec, kakavovec, bananovec, sladkorni trs, riž, maniok, batata, jam, taro in druge*. V sušnejših tropih so razmere za →*kmetovanje bolj ugodne, ker se z daljšanjem sušnega obdobja zmanjšuje kemijsko preperevanje, zato so prsti rodovitnejše*. Problem pa je pomanjkanje vode, zato ponekod →*poljedelstvo brez →namakanja ni možno*. V bolj namočenih predelih se obdelovanje zemljišč z eno do dvema žetvama osredotoča na vlažni del leta. Razen kultur, značilnih za vlažne trope, so tu razširjene še kava, proso, koruza, tobak, bombaž in ricinus. V bolj sušnih predelih je število kultur manjše in zastopane so le najbolj odporne: proso, koruza, ječmen, zemeljski orešek in bombaž, poveča pa se pomen ekstenzivne, →*pašne živinoreje*. V vlažnih tropih je živinoreja zaradi spalne bolezni, ki jo prenaša *muha cece*, slabo razvita. *agrarna geografija*

kmetijstvo, tržno -jstva -šnega, s – 1. glej komercialno kmetijstvo. 2. ena od temeljnih zvrsti →*kmetijskih sistemov, ki jo sestavljajo naslednji tipi kmetijskih sistemov: drobno in specializirano →poljedelstvo,*

drobno in visoko intenzivno poljedelstvo (deli se na delovno intenzivno, namakalno in visoko produktivno poljedelstvo; specializirano → sadjarstvo; specializirano → tržno vrtnarstvo in → perutinarstvo ter na visoko industrializirano vrtnarstvo z → rastlinjaki), *mešano kmetijstvo* (deli se na delno tržno, mešano kmetijstvo s prevlado → živinoreje na srednjevelikih kmetijah; mešano kmetijstvo s prevlado → živinoreje na srednjevelikih kmetijah; mešano kmetijstvo s prevlado → industrijskih rastlin na majhnih kmetijah; mešano kmetijstvo s prevlado tržne živinoreje na srednjevelikih kmetijah; tržno usmerjeno mešano kmetijstvo na velikih kmetijah ter na mešano kmetijstvo s prevlado živinoreje na velikih kmetijah), *intenzivno veleposestniško poljedelstvo* (deli se na namakalno mešano kmetijstvo na velikih kmetijah; → vrtnarstvo in → sadjarstvo na velikih kmetijah; pridelovanje → industrijskih rastlin na velikih kmetijah ter na sodobno plantazništvu) in na *ekstenzivno, specializirano veleposestniško žitno poljedelstvo* (deli se na ekstenzivno pridelovanje → žita z živinorejo ter na ekstenzivno pridelovanje žita). *agrarna geografija*

kmetijstvo, visoko -jstva -kega, s – izraz, ki je bil v uporabi v Angliji v petdesetih in šestdesetih letih 19. stoletja in je označeval prilagajanje velikih zemljiških posestnikov novim agrotehničnim spoznanjem, pri čemer so vlagali velike finančne zneske v → melioracije zemljišč, izboljšanje kakovosti tal, → selekcioniranje živalske črede in rastlinskih semen ter izboljšanje kakovosti in funkcionalnosti → gospodarskih poslopij. *agrarna geografija, zgodovina*

kmetovalec -lca, m – vsaka oseba, ki se ukvarja s → kmetovanjem, ne glede na njen družbeno-gospodarski status in obliko zemljiškega lastništva. Izraz kmetovalec ima širši pomen kot izraz → kmet, iz katerega je izpeljan. Ta je bil v obliki *къметъ* znan že v praslovanščini in je verjetno izposojena iz nekega romanskega refleksa za latinsko besedo *comes* v pomenu 'spremljevalec, družabnik', kar v poznolatinščini pomeni tudi 'vrsta dostojanstvenika'. *sociologija, agrarna geografija*

kmetovánje -nja, s – ukvarjati se s → kmetijstvom, torej posedovati (biti lastnik, imeti v najemu ali → zakupu) kultivirano zemljišče, ga obdelovati in morda tudi rediti → živino ter se s tem preživljati. Poudarek pri uporabi tega izraza je na dogajanju in delovnih postopkih oziroma pridelovalnih načinih, pri uporabi izraza → kmetijstvo pa na dejavnosti ter njenih pojavnih oblikah oziroma tipologiji. Izraz kmetovanje je izpeljan iz besede *kmet*, ki je bila v obliki *къметъ* znana že v praslovanščini in je verjetno izposojena iz nekega romanskega refleksa za latinsko besedo *comes* v pomenu 'spremljevalec, družabnik', kar v poznolatinščini pomeni tudi 'vrsta dostojanstvenika'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

kmetovánje, biolóško -nja -škega, s – sodoben, okoljevarstveno neoporečen način → kmetovanja, ki temelji na uporabi naravnih snovi. Razvilo se je kot reakcija na pretirano uporabo → umetnih gnojil, → biocidov in težke → kmetijske mehanizacije, vendar je zaradi splošne onesnaženosti njegovo uvajanje marsikje oteženo ali celo onemogočeno. *agronomija, varstvo okolja*

kmetovánje, dopolnilno -nja -lnega, s – način → kmetovanja, pri katerem kmetovalci kmetujejo na lastnih → kmetijah, obenem pa imajo stalen vir dohodka iz redne zaposlitve. Obstaja več vrst dopolnilnega kmetovanja, med katerimi izstopata dve temeljni kategoriji: *mešano delavsko-kmečko kmetovanje*, pri katerem se ne dovolj visoki dohodki na premajhnih kmetijah obogatijo z rednim zaposlovanjem (takšno kmetovanje je prehodna stopnja iz čiste kmečke v nekmečko sestavo) ter *ljubiteljsko kmetovanje*, pri katerem je kmetovanje dodatek k redni zaposlitvi v nekmetijski dejavnosti in nima eksistenčnih vzgibov, čeprav v določenih primerih pomeni prehod k *čistemu kmetovanju*. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

kmetovánje, integrálno -nja -lnega, s – glej sonaravno kmetovanje. *agronomija, varstvo okolja*

kmetovánje, konvencionálno -nja -lnega, s – način → kmetovanja, ki se je z intenzifikacijo, → pridelovalno specializacijo in komercializacijo razširil po vsem svetu, ponekod do takšne mere, da so se pojavile resne motnje v → ekološkem ravnovesju. Zanj so značilni visoki → hektarski donosi ob hkratnem → izčrpanju tal, kar je posledica pretirane (včasih tudi gospodarsko neupravičene) uporabe → umetnih gnojil in → zaščitnih sredstev ter uporaba naj sodobnejše → kmetijske mehanizacije. Kljub temu, da je v konvencionalno kmetovanje vložena mnogo znanja in kapitala, je precej pridelkov biološko oporečnih, čeprav ne gre zanikati dejstva, da je prav tovrsten pristop povečal količino pridelane → hrane in do določene mere tudi izboljšal njeno kakovost. *agrarna geografija, varstvo okolja, jezikoslovje*

kmetovánje, selilno -nja -lnega, s – nekdanje prevladujoč način → kmetovanja, za katerega so značilne neprestane obdodne selitve, ki jih povzroča hitro → izčrpanje tal, predvsem v tropskih in monsunskih deželah, kjer je še vedno precej razširjena zvrst. Zanj je značilna zastopanost → poljedelstva in → živinoreje ter stalno → krčenje gozdnih zemljišč za potrebe kmetovanja ter z njim povezane nomadske selitve celotnih plemen in naselij. *agrarna geografija*

kmetovánje, sònarávno -nja -vnega, s – sodoben način → kmetovanja, ki je po svojih značilnostih vmesni člen med → biološkim in → konvencionalnim kmetovanjem. Zanj je značilno harmonično izkoriščanje naravnih razmer, ki je blizu naravne-

mu kroženju hranil, upoštevajoč biološke cikle, kar pomembno prispeva k ohranjanju rodovitnosti zemljišč. V primerjavi z biološkim kmetovanjem je pri integralnem dopustna omejena uporaba → umetnih gnojil, → zaščitnih sredstev in težje → kmetijske mehanizacije, pridelki pa vseeno lahko dobijo zaščitni znak in s tem na tržišču dosegajo višjo ceno. Sopomenki sta integralno kmetovanje in trajnostno kmetovanje. *agronomija, varstvo okolja*

kmetovánje, stacionárno -nja -rnega, s – način → kmetovanja, s katerim se preživlja ustaljeno naseljen kmetovalec na stalnem, točno določenem mestu. V zdajšnjem času ima stacionarni značaj prevladujoč del svetovnega kmetijstva. Izraz se je uveljavil v fazi uveljavljanja velikopoteznega kmetovanja na → farmah v nekdanjih afriških kolonijah. Z njim se je želelo poudariti različenost od → selilnega kmetovanja, ki je bilo dotlej pri "tradicionalnih" ljudstvih edino poznano. *agrarna geografija*

kmetovánje, trájnostno -nja -stnega, s – glej sonaravno kmetovanje. *agronomija, varstvo okolja*

kmétsko nasélje -tskega -lja, s – glej naselje, kmetsko. Pridevnik *kmetski* so uporabljali pripadniki starejše generacije slovenskih geografov, zdaj pa ga skorajda ne srečamo več. *geografija naselij, jezikoslovje*

knjígá, zemljíška -ge -ške, ž – glej zemljiška knjiga. Izvor besede knjiga (v praslovansčini *kniga*) ni zadovoljivo pojasnjen. *geodezija, pravo, jezikoslovje*

kóča (iz praslovansčine) -če, ž – 1. preprosta, večinoma lesena stanovanjska planšarska stavba na → planinskih pašnikih. Ponavadi je imela en sam glavni prostor z odprtim ognjiščem ob steni ali v sredini in je bila s → hlevom združena pod isto streho. Primerjaj bajta, fača in stan. 2. izraz koča se uporablja v splošni ljudski rabi in literaturi. Opredeljuje lahko zelo majhno posestvo, majhno preprosto hišo, občasno oziroma zasilno bivališče (razen planšarske kočice še na primer *ribiška, lovska* ali *gozdarska kočica*) ter manjši, oskrbovan objekt s prenočišči v gorah (*planinska kočica*). Izraz kočica izhaja iz praslovanske besede *koča*, ki etimološko ni zadovoljivo pojasnjena. Morda je sorodna s praslovanskim *kočъ* v pomenu 'kot', torej naj bi bil prvotni pomen 'tista, ki ima kote', to je 'na vogale, ne na okroglo zgrajena stavba'. *geografija naselij, jezikoslovje*

kóča, plánšarska -če -rske, ž – glej planšarija. *geografija naselij, etnologija, arhitektura*

kočárji -jev, množ., m – glej gostači. Izraz kočar je izpeljan iz besede *koča*. *zgodovina, etnologija, jezikoslovje*

koeficiént (iz latinščine) -a, m – 1. relativno število, ki izraža razmerje med dvema raznovrstnima podatkom, vrednostima ali količinama. Slovenska sopomenka je *količnik*. 2. število, ki nastopa kot faktor

v zmnožku s spremenljivko ali občim številom. Izraz koeficient je prevzet iz poznolatinkega pojma *coefficientiens*, ki pomeni 'hkrati delujoč'. *jezikoslovje*

koeficiént GNŽ -a, m – glej koeficient GVŽ. *agronomija, agrarna geografija*

koeficiént GVŽ -a, m – v → živinoreji pripomoček za pretvarjanje na skupni imenovalc, ki ga predstavlja → glava velike živine. Kriteriji za pretvarjanje so lahko različni: po (tržni) vrednosti, povprečni teži, potrebni krmi in tudi po proizvodnji gnoja. Najobičajnejši kriterij je povprečna potrošnja krme za določeno zvrst → domačih živali, ki se razlikuje tudi glede na spol in starost določene vrste živali. Koeficienti za vse dežele niso enotni, lahko pa se, glede na različne naravne razmere za živinorejo, razlikujejo tudi znotraj ene same države. Pri nas za posamezne vrste živali največkrat uporabljamo naslednje koeficiente, ki so zelo podobni koeficientom → FAO: konj 1,3; bik 1,4; vol 1,2; molzna krava 1,0; junica (6 mesecev do 2 leti) 0,7; tele (do 6 mesecev) 0,15; ovca 0,1; jagnje 0,05; koza 0,08; kozliček 0,04; merjasec 0,4; prašič, svinja 0,25; pujssek (do 6 mesecev) 0,03; zajec 0,01; perutnina 0,0015. Sopomenka je koeficient GVŽ. *agronomija, agrarna geografija*

koeficiént intenzivnosti -a -sti, m – najmanjša velikost → parcele ali → zemljiškega kosa, ki je še primerna za gospodarno pridelavo. Ustrezna površina znaša za njive 10 arov, vinograde 7,5 arov, travnike 50 arov in pašnike 100 arov. *agrarna ekonomika*

koeficiént intenzivnosti obdeláve -a -sti -ve, m – glejorni ekvivalent. *agrarna geografija, agronomija*

koeficiént parcelácije -a -je, m – glej koeficient razdrobljenosti. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

koeficiént razdrobljénosti -a -sti, m – računski izraz, ki opredeljuje stopnjo → zemljiške razdrobljenosti, bodisi → velikostne bodisi → prostorske, lahko pa tudi obeh hkrati. Značilno zanj je, da ne gre za en sam, poenoten postopek, temveč za vrsto poskusov posameznikov, da kar najbolj ustrezno prikažejo in ovrednotijo enega izmed največjih problemov pri posodabljanju in povečevanju gospodarnosti → kmetovanja. Njihovi rezultati največkrat medsebojno niso primerljivi. Gre za sestavljene formule, ki upoštevajo več prostorskih in pokrajinskih sestavin, pri čemer je največja težava zamudno zbiranje podatkov (zato so uporabne le za preučitev majhnih območij), ter za enostavne formule na podlagi upoštevanja zgolj dveh prvin, kar omogoča izdelavo primerjalnih analiz na obsežnejših območjih. Sopomenka je koeficient parcelacije. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

koeficiént razdrobljénosti Januszéwskega -a -sti -ega, m – metoda, ki jo je k preučevanju → zemljiške razdrobljenosti prispeval poljski geograf Januszewski. Temelji na izračunani vrednosti → koeficienta strnjenosti in je izpeljana na naslednji način:

$$K_r = 1 - K_s$$

Če vrednost koeficienta pomnožimo s 100, dobimo indeks. Za koeficient razdrobljenosti veljajo obratne značilnosti kot za koeficient strnjenosti. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

koeficient razdrobljenosti, Gosarjev -a -sti -ega, m – koeficient, izračunan s formulo, ki upošteva tako →prostorsko kot →velikostno zemljiško razdrobljenost. V njej je upoštevano število →zemljiških kosov določenega posestva, njihova velikost ter oddaljenost od →kmečkega doma, torej vse prvine, ki v svojem bistvu in medsebojni prepletenosti na zemljiško razdrobljenost učinkujejo in se v njej tudi odražajo:

$$K = \frac{\sum_{i=1}^n R_i \sqrt{P_i}}{\sum_{i=1}^n P_i},$$

kjer so: K koeficient razdrobljenosti, R_i razdalje posameznih zemljiških kosov na →kmetiji v metrih in P_i površine posameznih zemljiških kosov na kmetiji v m^2 .

V tej formuli ni upoštevana →zemljiška kategorija posameznih zemljiških kosov. Zato je Gosar pripravil modificirano različico, pri kateri se površine posameznih zemljiških kosov pomnožijo s →koeficienti intenzivnosti obdelave (enaki so →ornim ekvivalentom). Na ta način se dobe *ponderirane površine*, ki se vstavijo v formulo:

$$K_p = \frac{\sum_{i=1}^n R_i \sqrt{P_{iI}}}{\sum_{i=1}^n P_{iI}},$$

kjer so: K_p koeficient razdrobljenosti ponderiranih površin, R_i razdalje posameznih zemljiških kosov na kmetiji v metrih ter P_{iI} ponderirane površine zemljiških kosov na kmetiji v m^2 .

Izračunani koeficienti navzgor niso omejeni, niso pa primerljivi z nekaterimi drugimi načini izračunavanja zemljiške razdrobljenosti. Kljub temu še najbolje med vsemi reagirajo na značilnosti in medsebojno prepletenost posameznih prvin. Problematično in zamudno je zbiranje potrebnih podatkov (po →zemljiškem katastru), kar podrobne izračune dejansko omogoča le za omejeno število prostorskih enot in še to ne na ravni posameznih →kmetij; z njihovim ustreznim izborom je mogoče opraviti primerjalno analizo različnih območij. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

koeficient razdrobljenosti, Kosickijev -a -i -ega, m – metoda za preučevanje →zemljiške razdrobljenosti, ki upošteva parametre fizične oblike →kmečkih gospodarstev (števila in oblike →parcel, njihove velikosti ter lege), pomembne predvsem z vidika možnosti za uspešno gospodarjenje. Najbolj idealna

oblika posestva naj bi bil krog s stavbami v središču, ki se v realnem svetu ne pojavlja, a je zanimiv s teoretičnega vidika. Pri taki razporeditvi bi bil koeficient, ki odraža razmerje med površino zemljišča in dolžino njegovih meja, najmanjši, poti od →kmečkega doma do parcele pa najkrajše. Poljak Kosicki je ta odnos izrazil takole:

$$K_k = \frac{L_r}{L_i},$$

kjer je: L_r dejanska razdalja med parcelo in kmečkim domom, L_i pa idealna povprečna razdalja, izračunana za posestvo enake velikosti, ki ima idealno obliko kroga. V idealnem primeru je povprečna razdalja enaka polovici polmera kroga. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

koeficient razdrobljenosti, Moszcánskijev -a -sti -ega, m – metoda za preučevanje →zemljiške razdrobljenosti, ki jo je zasnoval Poljak Moszcánski z izpopolnitvijo formule Kosickega. Z njo obliko →kmečkega gospodarstva ovrednoti na naslednji način:

$$K_M = \frac{O \cdot S}{P}$$

kjer so: K_M Moszcánskijev koeficient oblike posestva, O dolžina meje posestva, S povprečna oddaljenost zemljišča od kmečkega doma kot gospodarskega središča →kmetije in P površina celotne kmetije. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

koeficient strnjenosti Januszewskiego -a -sti -ega, m – metoda, ki jo je k preučevanju →zemljiške razdrobljenosti prispeval poljski geograf Januszewski. Stopnjo strnjenosti posestva opredeljuje kot pomembno značilnost njegove fizične sestave. Enota preučevanja je →zemljiški kos. Temeljno izhodišče je aritmetično pravilo, po katerem je kvadratni koren vsote števil

$$\sqrt{(a_1 + a_2 + a_3 + \dots + a_n)}$$

manjši od vsote njihovih kvadratnih korenov

$$(\sqrt{a_1} + \sqrt{a_2} + \sqrt{a_3} + \dots + \sqrt{a_n}),$$

kar je izrazil z naslednjim splošnim pravilom:

$$K_s = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n a_i}{\sum_{i=1}^n \sqrt{a_i}}}$$

Koeficient strnjenosti (K_s) določa stopnjo strnjenosti posamezne →kmetije in se giblje med vrednostma 0 in 1, če pa ga pomnožimo s 100, dobimo →indeks. Uporaba metode je posebno koristna pri preučevanju sprememb fizične sestave kmečkih gospodarstev, do katere je prišlo na primer po →komasacijah ali drugih →agrarnih operacijah. Določa sedanje stanje in ima tudi primerjalno vrednost, ker ni odvisna od velikosti posestev, ampak

samo od števila zemljiških kosov in njihove velikosti, pri čemer se vrednost koeficienta zmanjšuje z naraščanjem števila zemljiških kosov in kadar velikost posameznih zemljiških kosov teži k izenačevanju, narašča pa, kadar se površina velikih zemljiških kosov povečuje, manjših pa zmanjšuje, in obratno. S koeficientom strnjenosti je možno ovrednotiti tudi razpršenost poljedelskih →kultur in tudi posameznih →kulturnih rastlin na določeni kmetiji oziroma na območju celotnega naselja. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

koeficient sušnosti, nemeteorološki -a -sti -škega, m – glej nemeteorološki koeficient sušnosti. *agronomija, naravna geografija*

koherentnost prsti -i -i, ž – stopnja povezanosti med mehaničnimi prvinami v →prsti, odvisna predvsem od količine vlage v →tleh. Glede na koherentnost razlikujemo *zbite, drobljive, rahle, mazave* in *plastične prsti*. Izraz koherentnost je izpeljan iz besede *koherenca*, tujke, prevzete iz latinskega *cohaerentia* v enakem pomenu, izpeljanega iz izraza *cohaerere*, ki pomeni 'združen, povezan biti'. *pedogeografija, jezikoslovje*

kohórta (iz latinščine) -rte, ž – skupina ljudi, ki so doživeli enak demografski dogodek v določenem časovnem razdobju. Ta dogodek je lahko smrt, rojstvo prvega, drugega ali naslednjega otroka, poroka ipd. Kohorta rojenih v istem časovnem razdobju, običajno v enem koledarskem letu, se imenuje *generacija*. Izraz kohorta je izpeljan iz latinske besede *cohors* v pomenu 'četa', ta pa izhaja iz izraza *cohortis*, ki pomeni 'truma, krdelo'. *demografija, jezikoslovje*

kolektivizácija -je, ž – uvajanje oblik kolektivne (*državne, družbene, skupinske*) lastnine, pa tudi načrtovanje in izvajanje kmetijske pridelave ter porazdelitev pridelkov, značilnih za nekdanje socialistične in nekatere druge države. Najbolj znane vrste kolektivne organiziranosti kmetovanja so →kolhozi, →solhozi, →kmetijski kombinati, →komune, →kibuci in →moshavi, v določeni meri pa tudi →kmetijske zadruge. Beseda kolektivizacija je izpeljana iz izraza *kolektiv*, ta pa je prevzet iz latinskega *collectivum* v enakem pomenu, ki je izpeljan iz izraza *collectivus* v pomenu 'zbirajoč, združujoč'. *agrarna geografija, sociologija, jezikoslovje*

kolektivno lastništvo -vnega -štva, s – glej lastništvo, kolektivno. *agrarna geografija, pravo, zgodovina*

kolhóz (iz ruščine) -a, m – tip socialističnega →kmečkega naselja in prototip socialističnega →kmetijskega sistema/2, ki se je pojavil in razvil v bivši Sovjetski zvezi ter nekoliko spremenjen razširil tudi v države vzhodnega bloka, ki so bile pod njenim vplivom. Kolhozi (kratica za ruski izraz *kolektivnoje hozjajstvo* v pomenu 'kolektivno gospodarstvo') so nastali s poddržavljanjem kmečkih

posestev v nekdanjih →vaseh, ki so postala državna lastnina. Tudi vsa druga proizvodna sredstva so (bila) last kolhoza. Kolektivizacija je omogočila preureditev zemljišč v velike →zemljiške bloke, prirejene za obdelavo s težko →kmetijsko mehanizacijo. Opremljenost z mehanizacijo je (bila) pogosto nezadovoljiva, še zlasti pa njeno vzdrževanje in oskrba z gorivi. Zasebna posest se je skrčila na skromne →ohišnice, velike med 0,2 in 1 ha. Hkrati z zemljiškolastniško preobrazbo je tekel proces socializacije prvotnih vasi (v tem primeru so naselja zadržala prejšnjo podobo), kolhozi pa so lahko bili zgrajeni tudi povsem na novo. V središču naselja so (bili) uprava, lope za kmetijske stroje, delavnice in razni predelovalni obrati (mlekarne, klavnice ipd.), okrog pa so (bili) v obliki individualnih, ponekod pa tudi večstanovanjskih poslopj, razmeščeni domovi →kmetijskih delavcev. *geografija naselij, agrarna geografija*

količnik, odtóčni -a -čnega, m – glej odtóčni količnik. Beseda količnik je izpeljana iz izraza *kolik* in je delni prevod tujke in sopomenke *kvocient*. *hidrogeografija, jezikoslovje*

kolla (Etiopija) – najnižji med etiopskimi →višinskimi in →kmetijskimi pasovi, ki sega navzgor približno do nadmorske višine 1700 m, zato ga je mogoče opredeliti kot vroči pas. Zanj je značilna izredna sušnost in le na osamljenih območjih z več padavinami je razen prevladujočega →selinskega nomadskega pašništva zastopano tudi →tropsko kmetijstvo. *regionalna geografija, agrarna geografija*

kolobár (iz romunščine) -ja, m – sistem pridelave →kulturnih rastlin, za katerega je značilno časovno in prostorsko menjavanje posevkov na →njivah, do katerega prihaja v enakomernih presledkih. Uvedeno je bilo predvsem zaradi bioloških, agrotehničnih in organizacijsko-gospodarskih razlogov. Z njim se želi posnemati biološko ravnovesje naravnih rastlinskih združb. Biološki razlogi za uvedbo kolobarja se delijo v štiri skupine. Glavni je netolerantnost rastlin na →monokulturo/1, razen njega pa še širjenje →plevelov, škodljivcev in bolezni določenih →poljščin. Za uspešno izvajanje kolobarja je potreben niz agrotehničnih in organizacijskih ukrepov. Razlikujemo vrsto različnih tipov, ki opredeljujejo značilnosti →kolobarjenja. Izraz kolobar je kot čakavski *kolumbar* prevzet iz neke romunske predloge, ki ji je izhodišče latinska beseda *columbar* v pomenu 'obroč, spona za sužnje'. Ta je domnevno nastala iz latinskega *columbarium*, ki pomeni 'golobnjak', ker so bili okovi za sužnje podobne oblike kot odprtine v golobnjaku. *Columbarium* je namreč izpeljano iz latinske besede *columbia*, ki pomeni 'golob'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

kolobár, ágromelioracijski -ja -jskega, m – setev tistih →poljščin na nanovo pridobljenih →njivah, ki so prilagojene neurejenim pedološkim razmeram hidro-

melioriranih zemljišč, →polderjev ali zemljišč, pridobljenih s →krčenjem gozdov. Tipične →kulture rastline agromelioracijskega kolobarja so →poljščine za →podor, v naših razmerah pa predvsem koroza (tudi rž in oves). *agronomija*

kolobár, intenzivní -ja -vnega, m – →kolobar, ki poleg pridelave →žit omogoča razvoj →živinoreje na temelju pridelovanja →krmnih rastlin, kar kaže na uveljavitev →intenzivnega poljedelstva. Orna zemljišča se nič več ne puščajo v →prahi, →travinje v kolobarju pa zamenjata detelja in lucerna. Takšen kolobar je na primer sestavljen iz 50 % žit, 25 % →okopavin ter 25 % krmnih rastlin, glede na podnebne razmere in pomen živinoreje pa so lahko deleži precej različni. Intenzivni kolobar je skupaj z izboljšano →agrotehniko povzročil precejšnje povečanje →hektarskih donosov. *agronomija, agrarna geografija*

kolobár, koševínski -ja -nskega, m – zvrst →kolobarja s prevlado →travinja na temelju razpotegnjenega (podaljšanega) →natriletnega kolobarjenja, v katerem →praho zamenja posejana trava, ki se vrine za obdobje, dolgo od 3 do 15 let. Tovrstni kolobar je značilen za območja na višjih nadmorskih višinah z zadostno količino padavin. *agronomija, agrarna geografija*

kolobár, nórfołski -ja -lškega, m – naštiriletni →kolobar, ki se je v 18. stoletju pojavil v angleških pokrajinah Norfolk in Suffolk, od koder se je razširil v celinski del Evrope in pozneje še na druge celine. Predstavlja temelj vseh sodobnih oblik kolobarjenja. Prvo leto je posejana pšenica (potrebuje mnogo dušika), nato sledi ena od →okopavin, tretje leto je na vrsti ječmen in četrto leto še *leguminoza* (največkrat detelja), ki obogati dušik v prsti, kar vzdržuje njeno rodovitnost. V nekaterih delih Evrope se norfolški kolobar ni obnesel, ker je detelja povzročala utrujenost tal, zato so ga z dodajanjem →žit razširili na pet ali šest let. Sopomenka je vrstilni kolobar. *agronomija, agrarna geografija*

kolobár, trávníški -ja -škega, m – izboljšana oblika →nadveletnega kolobarjenja, pri kateri se poseje trava za košnjo in pašo za eno ali več sezon med setvama drugih →kulturnih rastlin, v prvi vrsti →žit. Tovrsten sistem se je uveljavil predvsem v evropskih hribovitih predelih, na primer v Alpah. *agronomija, agrarna geografija*

kolobár, váški -ja -škega, m – pri →natriletnem kolobarjenju dogovorjen način izrabe polja v treh velikih →poljinah: z →jarino, →ozimino ter →okopavinami (ali →praho). Vsi lastniki znotraj iste poljine so v preteklosti morali sejati isto →poljščino. Kjer ni mogoča drugačna rešitev, se tovrstnega dogovora, kljub sodobnejšemu →navečletnemu kolobarjenju, držijo še dandanes. *agronomija, agrarna geografija*

kolobár, vrstílني -ja -lnega, m – glej norfolški kolobar. *agronomija, agrarna geografija*

kolobárjenje -nja, s – sistematično menjavanje →poljščin na istem →obdelovalnem zemljišču v zaporednih časovnih presledkih, katerega temeljni namen je ohranjanje rodovitnosti prsti ob doseganju največjega možnega čistega dohodka v daljšem obdobju. V ta namen se s kolobarjenjem preprečuje →izčrpavanje tal in razmnoževanje škodljivcev, pospešuje naravno bogatenje prsti z rudninskimi snovmi, ustrežnejše razporeja poljska dela, bolje izkorišča kmetijska oprema, dosega pestrejšo zastopanost →kmetijskih pridelkov in poveča →hektarski donos. Znanih je več sistemov kolobarjenja, ki so se tekoma zgodovinskega razvoja prestopno izpopolnjevali. Izraz kolobarjenje je glagolnik od *kolobariti*, kar je izpeljano iz besede *kolobar*. Nasprotje od kolobarjenja je →monokultura, sopomenki pa sta →rotacija in *vrstenje poljščin*. *agronomija, agrarna geografija*

kolobárjenje, nádvélétno -nja -tnega, s – najstarejši obdelovalni način na povsem →ustaljenih njivah, obdelovanih z →oranjem. Vsako njivo se obdela tako, da je eno leto obdelana, naslednje pa počiva v →prahi. Nadveletno kolobarjenje so uvedli že Rimljani in je v Evropi prevladovalo do konca srednjega veka, še vedno pa ga najdemo ponekod v Sredozemlju, pa tudi na območjih s →sušnim kmetijstvom. Značilna zanj je (bila) močna prevlada ozimnih →žit, v izboljšani varianti pa so praho nadomestili s posevki olistanih →kulturnih rastlin. *agronomija, agrarna geografija*

kolobárjenje, nátrilétno -nja -tnega, s – obdelovalni način z →oranjem, pri katerem zemljišče počiva v →prahi vsako tretje leto, v obeh preostalih letih pa se na njem zvrstijo ozimna in jara →žita. Prve ugotovljene pobude zanj so zabeležili v severni Galiji že v 1. stoletju našega štetja, prvi sistem natriletnega kolobarjenja pa se je v 6. stoletju razvil severno od reke Loare v današnji Franciji, do konca srednjega veka pa je prevladal širom po Evropi. Od 18. stoletja se je že širilo izboljšano natriletno kolobarjenje, v katerem so praho zamenjale →krmne rastline (detelja, lucerna). Prehod na izboljšano →tripolje in večja poraba →umetnih gnojil sta povzročila v razvoju →kmetijstva tako pomemben napredek, da se ta pojav označuje kot →agrarna revolucija. Natriletno kolobarjenje s praho je zaradi posebnega režima skupne obdelave polja povezovalo celotno naselbino. Vključevalo je namreč obvezno, dogovorjeno zaporedje posevkov in skupno pašo →živine na tistih njivah, ki so požete počivale v prahi. Zato posamezniki pridelovalnega režima niso mogli svobodno usmerjati, temveč je o tem odločala vas kot celota. Vse to je →kulturni pokrajini dajalo poseben videz, saj se je kot svojevrstna zvrst v →poljski

razdelitvi izoblikovalo →tripolje. *agronomija, agrarna geografija*

kolobárjenje, návéčletno -nja -tnega, s – intenzivni obdelovalni načini z →oranjem, ki so nasledili →natriletno kolobarjenje. Gre za naštiri do naosemljetne sisteme vrstenja →poljščin, v katerih je →praha izpuščena. V bistvu so natriletno kolobarjenje razširili z na novo uvedenimi enoletnimi *leguminozami* in →okopavinami, glavne →kulturne rastline v kolobarju pa so še vedno strna (bela) →žita ter kulture z listjem. Najprej se je navečletno kolobarjenje v 18. stoletju pojavilo v angleških provincah Norfolk in Suffolk, od tam pa se je razširilo širom po Evropi. Uvajanje navečletnih kolobarjev je individualiziralo pridelovanje in povečalo svobodo odločanja o setvenih načrtih, kar je vplivalo na →sistem poljske razdelitve in s tem na videz kmetijske ter →kulturne pokrajine. *agronomija, agrarna geografija*

kolón (iz latinščine) -a, m – 1. pogodbeni delavec (→zemljiški zakupnik) v sistemu →kolonata, ki obdeluje del kmečkega veleposestva – →latifundije. 2. kmet zakupnik v antičnem Rimskem cesarstvu, kjer je sistem kolonata postopoma izpodrival prejnje suženjstvo. Izraz kolon je tujka, prevzeta iz latinske besede *colonus* v pomenih 'kmet, najemnik, kolonist, naseljenec na novoosvojeni ali novopridobljeni zemlji', izpeljane iz latinskega glagola *colere*, ki pomeni 'naseliti, poseliti, obdelovati zemljo'. *zgodovina, sociologija, agrarna geografija, jezikoslovje*

kolonát (iz latinščine) -a, m – →kmetijski sistem/2 s koreninami v antičnem Rimskem cesarstvu in še vedno prisoten v Italiji. Opazne posledice v kmetijski sestavi →podeželja je zapustil tudi pri nas na Primorskem, posebno v Goriških Brdih in Istri. Temeljil je na medsebojnem dogovoru zemljiškega gospodarja s →kolonom, ki je dobil zemljišče le v obdelovanje, za povračilo pa je posestniku dajal del pridelka. Posamezna veleposestva so bila bolj ali manj le skupek posameznih manjših delov, ki so predstavljali ustaljene celote in so se dokaj svobodno združevala ter razdruževala. To je bilo odvisno predvsem od razpoložljive →kmečke delovne sile, spričo katere je gospodar kolonu zemljišče bodisi dodajal bodisi odzval. Izraz kolonat je prevzet iz latinske besede *colonatus* v enakem pomenu. Sopomenka je spolovinarstvo. *zgodovina, agrarna geografija*

kolonizácija -je, ž – 1. naseljevanje ljudi (*kolonistov*), ki v sorazmerno pomembnem obsegu spreminja sestavo prebivalstva (po izvoru, narodni pripadnosti, poklicu ipd.), naseljitveno podobo pokrajine ter gospodarsko in kulturno podobo določenega večjega ali manjšega območja. Kadar gre za neorganizirano naseljevanje, je kolonizacija *samorasla* (*neorganizirana*), kadar pa naseljevanje organizira določena oblastna struktura, govorimo o *načrtni* kolonizaciji.

Notranja kolonizacija je naseljevanje prebivalstva, ki izvira iz domačega populacijskega presežka, medtem ko je *zunanja* kolonizacija naseljevanje priseljencev, ki s krajem nove naselitve prej niso bili v ožjem stiku. Pri *agrarni* kolonizaciji gre za organizirano naseljevanje kmečkega prebivalstva na še ne poseljena, izpraznjena ali opuščena kmetijska območja. Tekom zgodovinskega razvoja je bilo mnogo pomembnih kolonizacij, predvsem v srednjem veku v obdobju fevdalizma, a tudi v socialističnih režimih 20. stoletja. Na območju Slovenije so značilne zlasti naslednje načrtne kolonizacije: *prvotna nemška* med 9. in 11. stoletjem v že kultivirane ravninske predele, *drugotna nemška* v 13. in 14., sporadično pa vse do konca 16. stoletja, s katero je zemljiška gospoda kultivirala predalpski svet ter kolonizacija primorskih Slovencev med svetovnimi vojnami z ozemlja pod italijansko okupacijo v Prekmurje. 2. širjenje skupine rastlinskih in živalskih vrst na določenem območju. Izraz kolonizacija izhaja iz angleške besede *colonization*, ta pa je izpeljana iz latinskega izraza *colonia* v pomenu 'naselbina na novoosvojeni ali novopridobljeni zemlji' in prvotno 'naselniki, kolonisti', kar je kolektiv (edninski samostalniki, ki označuje množico česa) od latinskega *colonus*, ki pomeni 'kmet, najemnik, kolonist'. *zgodovina, splošna geografija, biologija, jezikoslovje*

kolonizácijska -jski -jsko, prid. – nanašajoč se na koloniste ali →kolonizacijo. *jezikoslovje

kolonizácijska vás -jske -i, ž – glej vás, kolonizacijska. *geografija naselij, zgodovina*

kolonizácijsko nasélje -jskega -lja, s – glej naselje, kolonizacijsko. *zgodovina, geografija naselij, arhitektura*

kolovóz (iz praslovanščine) -a, m – slaba cesta ali steza brez zgrajenega in utrjenega vozišča, namenjena predvsem za prevoze (prvotno vleki s pomočjo →živine) med →kmečkim domom in →obdelovalnimi ali →kmetijskimi zemljišči na posameznih delih →vaškega zemljišča ter med gozdnimi zemljišči. Kolovoze so redno in skrbno vzdrževali vsi uporabniki. Trase poljskih kolovozov so se praviloma naslanjale na manj rodovitne dele obdelovalnega zemljišča. V novejšem času se je pomen kolovozov zmanjšal; mnogo je bilo preurejenih v nosilnejše poti za traktorje in njihove priključke, precej pa so jih opustili. Izraz izhaja iz praslovanke besede *kolovozъ* v pomenu 'kolesnica' in prvotnem pomenu 'kjer vozi voz', zloženke iz praslovanke *kola*, ki pomeni 'voz' in izpeljanke iz glagola *voziti* v enakem pomenu. *gospodarska geografija, agrarna geografija, jezikoslovje*

koluviálne prsti -lnih -i, množ., ž – glej prsti, koluvialne. *pedogeografija*

komárča -rče, ž – 1. na Gorenjskem tanjše deblo ali vrh debela s priskekanimi vejami, ki se uporablja za

sušenje →sena ali kot lestev. 2. zelo strma stopnja oziroma skalni skok amfiteatralne oblike, s katerim se v Alpah ponavadi zaključujejo ledeniške doline. Ime izhaja iz prvega pomenskega razločka, saj so si nekoč pri prehodih prek najbolj težavnih delov planinskih poti pomagali z okleščeniimi debli. *etnologija, geomorfologija, jezikoslovje*

komasácija (iz latinščine) -je, ž – 1. pomembna →agrarna operacija, katere temeljni namen je preureditev razdrobljenih →kmetijskih zemljišč za gospodarejšo obdelavo in s tem za večjo produktivnost kmetijske pridelave. Gre za pomemben prostorski poseg, ki se ne omejuje zgolj na drugačno razdelitev kmetijskih zemljišč med posamezne zemljiške lastnike in uporabnike, tako da dobi vsak čim bolj zaokrožen zemljiški kompleks, ampak se praviloma gradi tudi novo omrežje poljskih poti, morebitnih osuševalnih kanalov in drugih javnih objektov. Komasaacija je tudi upravno-gospodarski ukrep, izpeljan v korist vseh zemljiških lastnikov in uporabnikov na →komasacijskem območju, pri čemer so lahko zemljišča posameznih →kmetij zajeta v celoti ali le deloma. Komasaacije se lahko izvajajo samostojno ali hkratno z →melioracijami. Pri nas je bilo doslej komasiranih šele okrog 30 % kmetijskih zemljišč, ki pa se praviloma ponovno drobijo. V zahodni Evropi in Skandinaviji so pričeli z izvajanjem komasacij že v začetku 19. stoletja in so marsikje celotno zemljišče preuredili že trikrat. Sopomenka je zložba zemljišč. 2. sredstvo za celovito urejanje podeželja, prenovo vasi ter nego, varstvo in vzdrževanje kmetijske pokrajine. Tovrstno široko tolmačenje je zastopano v zahodnoevropskih državah, še zlasti Nemčiji. Tujka komasaacija je prevzeta iz poznolatinkega izraza *commasatio*. *geodezija, prostorsko planiranje*

komasácija nasélja -je -lja, ž – proces, ki v določenem →naselju na najboljši možen način na novo opredeli območja za stavbna zemljišča in za javne potrebe (zelenice, trgovine, funkcionalna dvorišča, širjenje starih ter projektiranje novih poti ipd). *urbanizem*

komasacijsko obmóčje -jskega -čja, s – glej območje, komasacijsko. *geodezija, pravo*

kombinát, kmetíjski -a -jskega, m – glej kmetijski kombinat. Tujka kombinat je prevzeta iz enakega ruskega izraza, ki je izposojen iz latinkega *combinatus* v pomenu 'združen', to pa je trpni deležnik latinkega glagola *combinare* v pomenu 'združiti, združevati'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

kombinírán -a -o, prid. – 1. takšen, da skupaj z drugimi sestavlja celoto. 2. takšen, da se lahko uporablja za različne namene. Izraz je izpeljan iz glagola *kombinirati*, ta pa je prevzet iz poznolatinkega glagola *combinare* v pomenu 'sestaviti, združiti, združevati', kar je sestavljeno iz latinke predpone *con-*

pomenu 'skupaj, z' in izpeljanke iz pojma *bini* v pomenu 'po dva'. *jezikoslovje*

kombinírani gózdno-njívski kmetíjski systém -nega -zdno -vskega -jskega -a, m – glej kmetijski sistem, kombinirani gozdno-njivski. *agrarna geografija*

kombinírano kmetíjstvo -nega -jstva, s – glej kmetijstvo, kombinirano. *agrarna geografija*

komerciálno kmetíjstvo -lnega -jstva, s – glej kmetijstvo, komercialno. Izraz komercialen je tujka, prek nemškega *kommerziell* prevzeta iz francoske besede *commercial*, ki pomeni 'trgovski, trgovinski'. Ta je izposojena iz latinkega izraza *commercium* v enakem pomenu, izpeljanega iz latinkega samostalnika *merx*, ki pomeni '(tržno) blago, stvar'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

kómparativne prédnosti -vnih -sti, množ., ž – načelo, po katerem naj bi določena območja za pridelavo in proizvodnjo izkoriščala tiste pokrajinske prvine, na temelju katerih naj bi dosegala sorazmerno najboljše rezultate, ker imajo v primerjavi z okolico zanje boljše razmere. Kot takšno je načelo izhodišče za regionalno specializacijo. V agrarni geografiji z njim pojasnjujemo →pridelovalno specializacijo na temelju raznolikih naravnih možnosti, ki je v sodobnosti prevladala nad samooskrbnim polikulturnim →kmetovanjem. Komparativne prednosti določenege območja so lahko ugodnejše naravne razmere (ustrezen →nagib površja, →ekspozicija, →mikroklima, rodovitna →prst ipd.), možnosti učinkovite izrabe sodobne →agrotehnik, kar zmanjšuje stroške pridelave, in bližina →trga, kar zmanjšuje prevozne stroške. Izraz komparativen v pomenu 'primerjalni' je prek nemškega *Komparativ* prevzet iz latinkega *comparativus* v enakem pomenu, kar je izpeljano iz latinkega *comparatus* v pomenu 'primerjan', preteklega trpnega deležnika glagola *comparare*, ki pomeni 'primerjati', prvotno pa 'skupaj postavljati'. Sopomenka so *primerjalne prednosti*. *ekonomija, gospodarska geografija, jezikoslovje*

kompléks, ágroindustrijski -a -jskega, m – glej agroindustrijski kompleks. Izraz kompleks v pomenu 'celota, skupek' je tujka, prevzeta iz latinkega *complexus* v pomenu 'prepleten', posamostaljeno 'prepletenost', kar je pretekli trpni deležnik latinkega glagola *complecti*, ki pomeni 'oviti, oplesti, preplesti'. *agrarna geografija, agrarna ekonomika, jezikoslovje*

kompóst (iz angleščine) -a, m – humusno →gnojilo iz aerobno preperelih organskih odpadkov, ki v enem do dveh letih ob večkratnem premetavanju in v procesu fermentacije (ob pomoči *encimov*) nastane z gnitjem. Proces fermentacije imenujemo *kompostiranje* in se izvaja na *kompostiščih*, to je v posebnih jamah za odpadke ali na kupih organskih odpadkov. Kompost dajejo tudi pregnite mešanice zmletih odpadkov in gošč iz odplak. Beseda kompost je prek

- nemškega *Kompost* in francoskega *compost* prevzeta iz angleškega izraza *compost* v enakem pomenu, kar še vedno pomeni tudi 'mešanica'. To je izposojeno in posamostaljeno iz starofrancoskega *compost* v pomenu 'sestavljeno, mešan, zložen', kar se je razvilo iz latinskega *compositus* v pomenu 'sestavljeno, zložen', preteklega trpnega deležnika glagola *componere*, ki pomeni 'sestaviti, zložiti, zbrati'. *agronomija, varstvo okolja, jezikoslovje*
- komúna** (iz francoščine) -ne, ž – ena najbolj izrazitih organizacijskih oblik v kolektivnem, komunističnem → kmetijskem sistemu², značilna za Kitajsko. Tam so začele komune z združevanjem manjših zadrug nastajati leta 1958, pozneje pa so bila na določenih območjih vanje vključena skoraj vsa zasebna → kmečka gospodarstva. Komune sestavljajo tudi upravne ozemeljske enote z različnimi gospodarskimi dejavnostmi in s temeljno oskrbno mrežo. V novejšem času toga strogost komunopuša in dovoljujejo se → ohišnice, pa tudi zasebna prodaja na tržnicah. Leta 1975 je bilo na Kitajskem okrog 50.000 komun. Beseda komuna je prevzeta iz francoskega izraza *commune* v pomenu 'skupnost, občina', kar se je razvilo iz srednjeveškولاتinskega *communio*, izpeljanke na osnovi klasičnolatinskega *communis* v pomenu 'skupen'. *agrarna geografija, sociologija, jezikoslovje*
- komunálen** -lna -lno, prid. – nanašajoč se na komuno v pomenu 'občina' ali na temeljne materialne pogoje za življenje v določenem naselju. Beseda *komuna* je prevzeta iz francoskega izraza *commune*, kar se je razvilo iz srednjeveškولاتinskega *communio*, izpeljanke na osnovi klasičnolatinskega *communis* v pomenu 'skupen'. *jezikoslovje*
- komunálna dejávnost** -lne -i, ž – glej dejavnost, komunalna. *komunalna dejavnost, urbanizem*
- komunálna oprémljenost zemljíšča** -lne -i -šča, ž – opremljenost zemljišča z omrežjem, objekti in napravami individualne ter kolektivne komunalne potrošnje in oskrbe. Za komunalno opremljeno velja vsako zemljišče, na katerem so zgrajena omrežja, objekti in naprave komunalne potrošnje, kjer so zgrajene dovodne poti, ki so priključene na javno cestno omrežje, kjer je urejena oskrba s pitno vodo ter z električno energijo, kjer je zgrajeno kanalizacijsko omrežje in kjer je organiziran odvoz odpadkov. Seveda so lahko napeljana tudi nekatera druga omrežja, kot na primer omrežje za zemeljski plin, telefonsko omrežje, omrežje kabelske televizije ipd. Omrežja, objekte, naprave in opremo evidentira *kataster komunalnih naprav*. *komunalna dejavnost, urbanizem, prostorsko planiranje*
- koníce, délovne** -nic -vnih, množ., ž – glej delovne konice. Izraz konica je izpeljan iz praslovanskega *konь* v pomenu 'konec, začetek', kar je prvotno verjetno pomenilo 'ošiljen konec, zaključek (palice)'. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, jezikoslovje*

- konjedérstvo** -rstva, s – predelovanje živalskih trupel in klavniških odpadkov v → gnojilo, roževino, klej, olje, maščobe in krmila, ki se izvaja v za to posebej urejenih obratih, imenovanih → kafilerije. Pri tem brez bolečin ubijajo tudi bolne in odvečne živali. Nadzor opravlja veterinarska služba. *agronomija, varstvo okolja*
- konjeréja** -je, ž – panoga → živinoreje, ki temelji na gojenju konj različnih pasem za različne namene. Prvotno je bil konj predvsem → delovna žival (prenos blaga, za vprego in vleko) ter pomožna žival pri vojskovanju, v novejšem času pa pridobiva na veljavi tudi za pridobivanje mesa, mlečnih izdelkov na podlagi kobiljega mleka in še posebno za jahanje, bodisi za šport bodisi za rekreacijo. Na zahodu je reja konj za jahanje v velikem razmahu, posebno v okolici večjih mest, za kar so potrebna manjša, ograjena zemljišča. Zanimivo je, da konj v tropskem podnebnem pasu skorajda ni. Izraz konjereja je zloženka iz besed *konj* in *reja*. Izraz konj izhaja iz praslovanskega *konь*, ta pa etimološko še ni zadovoljivo pojasnjen. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*
- kónjska planína** -njske -ne, ž – glej planina, konjska. *agrarna geografija, etnologija*
- konsevátorstvo** (iz latinščine) -rstva, s – glej spomeniško varstvo. Uporablja se tudi besedna različica konzervatorstvo. Glagol *konsevirati* je prek nemškega *konsevieren* prevzet iz latinskega glagola *conservare*, kar pomeni 'varovati, rešiti' in je sestavljeno iz *con-* v pomenu 'skupaj, z-', ki poudarja dovršnost glagolskega dejanja, in glagola *servare* v pomenu 'paziti, čuvati, varovati, hraniti, služiti', izpeljanega iz latinskega izraza *servus*, ki pomeni 'sluga, služabnik', prvotno pa 'kravji pastir'. *spomeniško varstvo, jezikoslovje*
- kontínuum, rurálno-urbáni** -a -lno -nega, m – glej ruralno-urbani kontinuum. Izraz kontinuum je prevzet iz latinske besede *continuum* v pomenu 'kaj nepretrganega, proces'. *prostorsko planiranje, geografija naselij*
- kontúren** -rna -rno, prid. – nanašajoč se na *konturo*, rob česa oziroma obris. Izraz kontura je prevzet iz francoske besede *contour* v pomenu 'obris, naris česa'. *jezikoslovje*
- kontúrno obdelováñje zemljíšč** -mega -nja -mlišč, s – glej obdelovanje zemljišč, konturno. *agronomija, agrarna geografija*
- kontúrno oránje** -mega -nja, s – glej oranje, konturno. *agronomija, agrarna geografija*
- konvencionálno kmetováñje** -lnega -nja, s – glej kmetovanje, konvencionalno. Izraz konvencionalen je prevzet iz poznolatinske besede *conventionalis*, ki pomeni 'pogodben, dogovorjen' (v geslu uporabljen pomen), figurativno pa tudi 'star, običajen, ustaljen, nenavaden'. *agrarna geografija, varstvo okolja, jezikoslovje*

- koog** (frizijsko) – frizijski izraz za →polder. *regionalna geografija, agrarna geografija*
- kooperánt** -a, m – →kmetovalec, ki proizvodno sodeluje z zadružnimi organizacijami, ni pa njihov član. Na enak način lahko sodeluje tudi z drugimi delovnimi organizacijami oziroma podjetji. Izraz izhaja iz besede *kooperacija*, tujke, prevzete iz poznolatinške besede *cooperatio* v pomenu 'sodelovanje', ki je sestavljena iz latinskih predpone *con-* v pomenu 's, z' in glagola *operari*, ki pomeni 'delati'. *sociologija, agrarna geografija, jezikoslovje*
- kôpa** (iz praslovansčine) -pe, ž – 1. skupina šestdesetih snopov →žita. 2. velik kup žita, zložen z namenom sušenja. 3. v polkrožen kup zložena skladovnica drv, obložena s smrečjem in ilovnato zemljo, namenjena za kuhanje oglja (*oglarška kopa*). Beseda kopa izhaja iz praslovanskega izraza *kopa* v enakem pomenu, verjetno izpeljanega iz praslovanskega glagola *kopati*. Če je razlaga pravilna, je beseda prvotno pomenila 'izkopan kup zemlje'. *agrarna geografija, etnologija, jezikoslovje*
- kôpa, senéna** -pe -ne, ž – manjši stožčast kup →sena, ki se na →travniku ali na →senožeti postavi z namenom, da se osuši in obenem uskladišči, nakar se v hladni polovici leta postopoma znosi v →hlev za krmo →živine. Takšen način hrambe je bil pri nas v prevladi v času zgodnje travniške živinoreje pred razširitvijo →kozolca, →svisli ali →senika, pozneje pa je postajal vse redkejši, razen na senožetih v zahodni alpski in predalpski Sloveniji, kjer je še danes pogost. V sredini kope je postavljen kot opornik v zemljo zapičen kol, ki je lahko obdan s transkimi izrastki. Zaradi slabe zaščite pred dežjem se sčasoma hranilna vrednost sena v senenih kopah precej zmanjša. Senene kope najdemo tudi v drugih živinorejskih predelih sveta (na primer v Skandinaviji in po Himalaji). Sopomenka je stog, uporabljata pa se tudi pomanjševalnica *senena kopica* in v vzhodni Sloveniji narečni izraz *oslica*. Za seneno kopico v obliki polkrogle se v Beli krajini uporablja ljudski izraz *lovnica*, ponekod drugod pa izraz *lonica*. *agrarna geografija, etnologija*
- kopáštvo** -štva, s – način →obdelovanja tal izključno s pomočjo kopač ali motik. V novjšem času so ga večinoma izpodrinile sodobnejše obdelovalne tehnike in ohranilo se je le ponekod pri primitivnih ljudstvih (predvsem v tropih). Njive so bile urejene na odprtem zemljišču in ker se niso gnojile, obrančanje zemlje pa je bilo samo površinsko, so se tla po nekajletnem zaporednem obdelovanju izčrpala. Zato so zemljišče za daljšo dobo pustili v →prahi, njive pa so obdelovali na drugem mestu. Tovrstna oblika →poljedelstva je povzročila nastanek poljskih zemljišč nepravilnih oblik oziroma →zemljiško razdelitev na grude. Izraz je izpeljan iz glagola *kopati* v pomenu 'delati jamo ali vdolbino', ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslo-
- vanščini; izpeljan je iz indoevropskega korena (*s)kap-* oziroma (*s)kep-*, kar pomeni 'obdelovati z ostrim orodjem, rezati'. Sopomenka je motično poljedelstvo. *agrarna geografija, agronomija*
- kopáštvo, górsko** -štva -rskega, s – glej poživalništvo. *agrarna geografija*
- kôpenski ribolòv** -nskega -a, m – glej ribolov, kopenski. *gospodarska geografija*
- kopišče** -šča, s – 1. kraj, namenjen kuhanju lesnega oglja v *oglarških kopah*. 2. prostor, namenjen postavljanju →kop za sušenje →sena. Izraz je pogost v naših →ledinskih imenih. Izraz je izpeljan iz besede *kopa*. *agrarna geografija, etnologija*
- koristna rastlina** -stne -ne, ž – glej rastlina, koristna. Praslovanski izraz *koristь* je prvotno pomenil '(vojni) plen'. *agronomija, biologija*
- korozija** (iz latinščine) -je, ž – 1. proces raztapljanja in odnašanja kamnin. Čeprav so podvržene koroziji skoraj vse kamnine, je najbolj znana v karbonatnih kamninah (od tod raznoliki podzemni in površinski kraški pojavi). Glede na območja korozijskih procesov razlikujemo vrsto različnih oblik korozije: *aluvialna korozija*, *podledeniška korozija*, *podtalna korozija*, *lokalno pospešena korozija*, *ploskovna korozija*, *robna korozija*, ... 2. kemični proces raztapljanja kamnin, ki nastane veščidel zaradi delovanja vode, v bistvu šibke ogljikove kisline ($H_2O + CO_2 = H_2CO_3$). Izraz korozija izhaja iz poznolatinške besede *corrosio* v enakem pomenu, ta pa je izpeljana iz latinskega glagola *conrodere* v pomenu 'glodati'. *geomorfologija, jezikoslovje*
- kós, zemljiški** -a -škega, m – glej zemljiški kos. Beseda kos izhaja iz praslovanskega izraza *kosъ* v pomenu 'kos, grizljaj', izpeljanega iz praslovanskega glagola *kosati*, ki pomeni 'deliti, drobiti, gristi', ta pa izhaja iz indoevropske baze *kenHd-* v pomenu 'gristi, rezati'. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*
- Kosíckijev koeficiént razdrobljénosti** -ega -a -sti, m – glej koeficient razdrobljenosti, Kosíckijev. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*
- košenica** -ce, ž – glej senožet. Izraz je v ljudski rabi predvsem na Dolenjskem. Izpeljan je iz glagola *kositi* oziroma besede *kosa*. Praslovanski izraz *kosa* v enakem pomenu je tvorba na osnovi indoevropskega korena *k'es-* v pomenu 'rezati'. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- koševine** -vin, množ., ž – izraz, ki se je sorazmerno trdno zakoreninil v strokovnih agronomskih krogih. Poleg →travnikov in →pašnikov vključuje še deteljo in druge njivske →kulture, ki jih kosijo (ime!) za živinsko krmo. Slovar slovenskega knjižnega jezika tega izraza ne vsebuje. *jezikoslovje*
- koševinski kolobár** -nskega -ja, m – glej kolobar, koševinski. *agronomija, agrarna geografija*
- kotlína** (iz praslovansčine) -ne, ž – večja globel na zemeljskem površju, nastala bodisi z grezanjem

grad ob tektonskih prelomih (pri nas Ljubljansko barje in Celjska kotlina) bodisi z dviganjem okoliških grad (takšni sta severni del Ljubljanske kotline in Velenjska kotlina). Obod kotline je praviloma sorazmerno strm. Izraz izhaja iz praslovenskega *kotbina*, kar je večalnica, izpeljana iz besede *kotbъ* v pomenu 'kotel', ki pomeni tudi 'vdolbina v tleh'. *geomorfologija, jezikoslovje*

kozára -re, ž – preprosta →staja iz vejevja in desk na jugu Notranjske, zlasti na južnih in zahodnih pobočjih Snežnika, severnih pobočjih Čičarije s Slavnikom ter južnih in vzhodnih pobočjih Vremščice, v kateri so v času poletne paše začasno prenočevali ovčarji, ki so se pozimi skupaj s čredami preselili na pašnike v zaledju Tržaškega zaliva (→transhumanca). Na kozare spominjajo številna ledinska imena. S spreminjanjem uporabljanih pašnikov so jih nenehno prenašali z enega mesta na drugo. Ob njih so z vejevjem ogradili dva ali tri prostore za prenočevanje ovc. Na Goriškem so takšno kolibo, ki je lahko služila tudi za prenočevanje drvarjev, imenovali *kozarnica*. *etnologija, zgodovina*

kozárjenje -nja, s – ljudski izraz za →planšarstvo (plainsko pašništvo) na Bovškem, ki posredno kaže na velik nekdanji pomen →kozjereje. *etnologija, jezikoslovje*

kozjeréja -je, ž – dandanašnji v Evropi postranska panoga →živinoreje, ki je v nekaterih drugih predelih sveta (Afrika, Azija) še vedno v ospredju, predvsem za pridobivanje mleka. Različen pomen kozjereje je posledica dejstva, da je na eni strani koza zelo koristna →domača žival, ki se na temelju zelo skromne krme (seno, plevel, listje, celo odpadki) lahko prehranjuje skoraj izključno sama, pri čemer daje več litrov mleka dnevno (stroški za liter mleka so med vsemi domačimi živalmi najnižji), po drugi strani pa je lahko posebno ob nenadzorovani paši velik škodljivec, ki uničuje →grmovje in posledično pospešuje erozijske procese. Zato je kozjeréja marsikje in tudi pri nas z zakonom prepovedana oziroma omejena. Gospodarsko je pomembna tudi kozja koža, predvsem za izdelavo finih usnjenih izdelkov, kozja podlanka pa se uporablja za izdelavo tkanin, od grobih do najbolj finih; med slednjimi na primer kašmirskih pašmina šalov. Izraz kozjereja je zloženka iz besed *koza* in *reja*. Izraz koza je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovensčini. Razvil se je iz indoevropskega *kag'a* oziroma *kog'a*, kar je ženska oblika od *kog'o* *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

kozólec -lca, m – značilen spremljajoči objekt slovenskega →kmečkega doma, ki spada med →gospodarska poslopja in je namenjen predvsem sušenju →sena, čeprav se je razvil z namenom sušenja žit. Ker je namenjen sušenju, je postavljen prečno na prevladujočo smer suhih vetrov. V dobi razsvetljenstva so kozolcu zaradi požarno-varnostnih raz-

logov nasprotovali in ga izrivali iz naselij na polje, a že v dobi fiziokratizma se je kot samostojno gospodarsko poslopje zelo razmahnil. Na njegov razmah so vplivale tudi nove poljedelske usmeritve, na primer pridelovanje koroze in detelje, sodobno travništvo in →hmeljarstvo, pa tudi izboljšanje in povečanje števila poljedelskih orodij, za katera so pod dvojnimi kozolcem pridobili dodaten prostor. Slemenasto ostreše ga izvorno uvršča med zelo stare tvorbe, pozneje pa je postal najbolj tipičen del našega ljudskega stavbarstva. Ob vaseh, med polji in na travnikih so jih postavljali tako, da so zadostili uporabnosti in lepoti hkrati. Ponekod (na primer Studorju v Bohinju in Motniku v Tuhijski dolini) so bili kozolci postavljeni v skupinah, ki spominjajo na obliko vasi. Pozna jih vsa Slovenija z izjemo Primorja, Bele krajine ter Prekmurja, značilni pa so le še za avstrijsko Koroško. Razlikujemo vrsto različnih tipov kozolcev, glavna členitev pa razlikuje med *enojnimi* in *dvojnimi* (→toplarji) *kozolci*. V ljudski rabi se zanje uporabljajo različni izrazi: *koza*, *kozolec*, *lestvenica*, →marof/l, *piramida*, *prislónjenec*, *samec*, *samotnež*, *stegnjenec*, →stog, →toplar (*doplar*, *dvojník*). Pisava kozolec verjetno predstavlja narečni izgovor *kozuc*, kar bi bilo upravičeno poknjžiti kot *kozlec*, manjšalnicno od slovenskega *kozol*. Kozol v pomenu 'priprave za sušenje sena' se v sorodnih oblikah pojavlja tudi v narečni hrvaščini, srbsčini, narečni ruščini, poljščini, slovaščini in narečni češčini. *spomeniško varstvo, etnologija, jezikoslovje*

kozólec brez stréhe -lca -he, m – po Meliku eden od temeljnih tipov →kozolca, ki je postavljen le v eni vrsti. Sopomenka je stog. *spomeniško varstvo, etnologija*

kozólec na kózla -lca -zla, m – po Meliku eden od temeljnih tipov →kozolca, pri katerem streha povezuje eno visoko in eno nizko vrsto stebrov, tako da je skoraj →enokapnica. Sopomenka je *kozolec s plaščem*. *spomeniško varstvo, etnologija*

kozólec, prislónjeni -lca -nega, m – po Meliku eden od temeljnih tipov →kozolca, za katerega je značilno, da stoji tik ob →skednju ali →hlevu, na katera je tako rekoč prislónjen (ime!). Sopomenka je *prislónjenec*. *spomeniško varstvo, dediščina*

kozólec, stégnjeni -lca -nega, m – po Meliku eden od temeljnih tipov →kozolca, ki je iz samo ene dolge vrste stebrov, povezanih z letvami in pokrit. Sopomenke so *raztegnjeni kozolec*, *stegnjenec* in *samec*. *spomeniško varstvo, etnologija*

kozólec, vézani -lca -nega, m – po Meliku eden od temeljnih tipov →kozolca, ki ga sestavljata dve vrsti, povezani s streho. Sopomenki sta →toplar in *triba*. *spomeniško varstvo, etnologija*

kraal (afrikansko) – 1. krožno oblikovana vas Hotentotov in bantujskih ljudstev na jugu Afrike, ki je iz varnostnih razlogov obdana s tmovo ogrado. Izraz

kraal je izpeljan iz portugalske popačenke *korala*.
2. zaprt prostor za govedo na jugu afriške celine.

geografija naselij, regionalna geografija

kraj (iz praslovansčine) -a, m – glej naselje. Izraz ni statistično-meroslovno opredeljen in ima še vrsto pomenskih razločkov, zato se njegovi uporabi ogibamo, še zlasti, v kolikor njegova vloga sopomenke ni jasno razvidna. Izraz kraj izhaja iz praslovanske besede *krajb*, sorodne s praslovanskim glagolom *krojiti* v pomenu 'rezati, krojiti'; prvotno je torej pomenil 'kar je odrezano, kjer je odrezano'. Pomen se je najprej konkretiziral v 'konec, rob' in od tod prek 'meja' dalje razvil v 'omejeno področje, dežela' oziroma v '(naseljeno) mesto'. *geografija naselij, jezikoslovje*

krajévnó imé -vnega -na, s – glej ime, krajevno.
splošna geografija, geodezija, jezikoslovje

krajína -ne, ž – 1. v večini primerov geografske rabe sopomenka za →pokrajino, ki se (ne dovolj kritično) vse bolj uveljavlja v planerski, urbanistični in arhitekturni stroki, pa tudi v politiki in novinarstvu. V geografiji, povzeto tudi po opredelitvah v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, priporočamo uporabo izraza krajina le v pomenu 'pejsaža', to je doživljajske podobe poljubnega dela zemeljskega površja, ki temelji predvsem na vidnem zaznavanju, torej v primerih, kadar izpostavljamo njegove estetske vidike. Sicer je tudi po navedenem viru pomen izraza povsem identičen z izrazom pokrajina, ki je starejši in (nekoč) bolj uveljavljen. V terminološki zmedbi krajinski arhitekti (*krajinarji*) predlagajo rešitev, po kateri bi izraz pokrajina pomenil zgolj administrativno oziroma upravno ozemeljsko enoto. S tem naj bi krajina postala legaliziran predmet njihovega preučevanja, kar bi dodatno utemeljilo poimenovanje njihove stroke ter njenih strokovnjakov. 2. v →krajinski arhitekturi stanje zemeljskega površja, ki se obravnava kot celota fizičnih, naravnih in antropogenih, ter družbenih pojavov in njihove medsebojne povezanosti. Njegova značilnost je, da je v njem vselej v večji ali manjši meri prisotna naravna prvobitnost ter spontanost naravnih in družbenih procesov. Prisotnost naravne prvobitnosti in spontanosti procesov je ločnica med krajino in arhitekturnim, to je ustvarjenim, po definiciji docela nadzorovanim prostorom. O *mestni krajini* je govora takrat, ko se misli na odprte, nepozidane dele mesta, oziroma, ko se misli na zemljišča v mestu, na katerih je še opazna prisotnost naravnih prvin. *Naravna krajina* je stanje prostora, pri katerem ni opaznih sledov človekovega delovanja. *Kulturna krajina* je prostor, v katerem je veliko naravnih sestavin, vendar je hkrati opazno tudi človekovo delovanje. S tem pojmom je običajno povezana pozitivna konotacija, saj velja kulturno za urejeno, skladno in nasploh vidno prijetno. Ta naj bi bila nasprotje od *razvre-*

dnotene krajine, kulturne krajine, v kateri opazni človekovi posegi vnašajo očitne znake razvrednotenja posameznih sestavin okolja, na primer reliefa (neurejeni dnevni kopi in odlagališča ter jalovišča odpadnih snovi), voda (onesnaženost površinskih voda in →talnice), tal (neustrezno stanje površinske plasti, zapuščena zemljišča ali zemljišča z očitnimi znaki erozijskih procesov), propadanja rastlinskega pokrova ipd. Pozitivno ali negativno opredeljevanje kulturne krajine pomeni obliko njenega vrednotenja. V *krajinski ekologiji* je znana delitev na *upravljano krajino*, to je kulturno krajino, v kateri človek samo gospodari z naravnimi vrstami, na primer gozdovi, pašniki v stepskih območjih, in *obdelovano krajino*, v kateri človek gospodari z domačimi živalmi in kulturnimi rastlinami. 3. po navedbi *Zakona o ohranjanju narave* iz leta 1999 je krajina prostorsko zaključen del narave, ki ima zaradi značilnosti žive in nežive narave ter človekovega delovanja določeno razporeditev krajinskih struktur. *splošna geografija, krajinska arhitektura, varstvo narave, pravo, jezikoslovje*

krajína, izjémna -ne -mne, ž – območje z visoko doživljajsko vrednostjo kot posledica svojstvene sestave. Praviloma ga krasijo edinstveno opremljena raba tal, visoka vsebnost naravnih prvin in poseben naselbinski vzorec. Izjemne krajine so nastale z izločanjem svojskih območij iz celotne nacionalne krajinske zakladnice, pri čemer je bil poudarek na nenavadnosti, posebnosti, kakovosti in izmikanju skupnemu. Kot takšne so temeljnega pomena za oblikovanje identitete na območju določene države ali na območju bivanja določenega naroda. Namen njihove določitve in zavarovanja je zagotoviti preživetje tistim izjemnim krajinam, ki niso deležne varstvenega statusa, a je njihov obstoj zaradi različnih vzrokov ogrožen. *krajinska arhitektura, varstvo narave*

krajínska -nski -nsko, prid. – nanašajoč se na →krajino. *jezikoslovje*

krajínska arhitektúra -nske -re, ž – glej arhitektura, krajinska. *krajinska arhitektura*

krajínska tipológija -nske -je, ž – glej tipologija krajin. *krajinska arhitektura, prostorsko planiranje*

krajínska zasnóva -nske -ve, ž – v dolgoročnih načrtih določitev območij zunaj ureditvenih območij naselij, na katerih je zaradi pokrajinskih in drugih vrednot človekovega okolja, različnih interesov v prostorski rabi ali predvidenih obsežnejših prostorskih posegov, ki bi lahko bistveno spremenili odnose v prostoru, izražen poseben družbeni interes. Na njih se opredeli usmeritve za varovanje ter razvoj naravnih in z delom ustvarjenih vrednot človekovega okolja, usmerja razvoj dejavnosti v prostoru in njihovo prostorsko organizacijo ter določa podrobnejšo zasnovo namenske rabe prostora. Pri tem se upoštevajo zlasti območja →kmetijskih zemljišč in območja

→gozdov z njihovimi funkcijami, območja za raziskovanje in pridobivanje rudnin, območja za poselitve in →infrastrukturo ter vodnogospodarsko pomembna območja. *krajinska arhitektura, prostorsko planiranje*

krajinski načrt -nskega -a, m – glej načrt, krajinski.

krajinska arhitektura, prostorsko planiranje

krajinski párk -nskega -a, m – glej park, krajinski.

varstvo narave, spomeniško varstvo

krajinsko oblikováñje -nskega -nja, s – dejavnost pripravljavanja načrtov *krajinskih ureditev*, pri kateri je poudarjeno načrtovanje sestave ureditev in njihovih oblik v tridimenzionalnem prostoru. Oblikovanje vključuje urejanje reliefnih oblik, oblik voda v prostoru, rastlinskih oblik in urejanje sestavljenih okolij, vse v skladu z načeli dobrega oblikovanja, skladnosti med rabo in obliko, funkcionalnosti in ekološke ustreznosti ureditev. *krajinska arhitektura*

krajinsko planiranjje -nskega -nja, s – glej planiranje, krajinsko. *krajinska arhitektura, prostorsko planiranje*

krás -a, m – 1. območje, kjer zaradi poklinske prepustnosti kamnin vode tečejo večinoma pod zemeljskim površjem. Na njem so se razvile značilne (raznolike) površinske in podzemne oblike, ki so nastale kot posledica kemičnega in mehanskega delovanja vode v razpokanih in lahko topnih karbonatnih kamninah, predvsem v apnencu. Na ozemlju Slovenije je apnenčastega površja 7200 km², dolomitnega pa 1600 km², kar skupno zneso 43 % površja države. Razlikujemo vrsto zvrsti krasa. Temeljna členitev navaja *goli kras* (močno skalnat), *polgoli kras* (na površju so le kamniti čoki), *prekriti kras* (karbonatna podlaga je prekrita z naplavinami) in *pokriti kras* (karbonatna podlaga je prekrita s prstjo). Glede na kamnine, v katerih je nastal, razlikujemo *apnenčasti*, *dolomitni*, *kredni*, *puhlični*, *solnati* in *sadreni kras* ter *klastokras* (v nesprijetih ali slabo sprijetih oziroma klastičnih kamninah). Glede na nastanek v geološki preteklosti se navajajo *fosilni kras* ali *paleokras*, *kopasti kras* in *ekshumirani kras*. Glede na podnebje in območje, na katerem je nastal, razlikujemo *glaciokras*, *nivalni kras*, *subnivalni kras*, *subpolarni kras*, *visokogorski kras*, *srednjeevropski kras*, *sredozemski kras*, *aridni kras*, *tropski kras* in *kontaktni kras*. Glede na oblikovanost površja razlikujemo *čokati*, *laštasti*, *kozavi*, *poligonalni*, *rebrasti*, *stolpasti*, *stožčasti* in *vrtačasti kras* ter *kras kraških polj* in *podolj* in *fluviokras*. Glede na stopnjo razvitosti razlikujemo *holokras* (razviti kras), *merokras* (delno razviti, nepopolni kras) in *parakras* (neizraziti kras). Glede na globino zakrasele suhe cone je v rabi členitev na *globoki* in *plitvi kras*. 2. v ljudskem pojmovanju pomeni izraz kras 'kamnito goličavo'. Izraz kras izhaja iz imena slovenske pokrajine Kras, kjer so začeli tovrstne raziskave in se je v

več sorodnih različicah (Karst, karst, carso, krš,...) uveljavil kot mednarodni termin. Prvotni *korš* je verjetno prevzet iz ilirskega jezika in je v latinizirani obliki postal *carsus*, v slavizirani pa *kras*, vselej v enakem pomenu. Beseda je po vsej verjetnosti predindoevropskega izvora; osnova ji je izraz *karra* v pomenu 'kamen' in v tem pomenu je ostala živa na primer v irski keltsčini in iransčini. *geomorfologija, jezikoslovje*

kráška -ški -ško, prid. – 1. nanašajoč se na →kras.

2. nanašajoč se na pokrajino Kras. *jezikoslovje*

kráška vás -ške -i, ž – glej vas, kraška. *geografija naselij, zgodovina*

kráško pólje -škega -a, s – glej polje, kraško. *geomorfologija, jezikoslovje*

krátki délci -tkih -lcev, množ., m – glej delci, kratki. *agrarna geografija*

krčénje zemljíšč -nja -mljišč, s – 1. spreminjanje gozdnih in stepskih zemljišč ter nekdanjih močvirij v →kmetijska, kultivirana zemljišča. 2. izsekavanje →gozda, predvsem za potrebe kmetijske →rabe tal, lahko pa tudi za pozidavo, infrastrukturno in prometno omrežje ipd. 3. odstranjevanje drevja in →grmovja s koreninami vred, zlasti za potrebe urejanja novih →obdelovalnih zemljišč. V drugem in tretjem pomenu se uporablja tudi sopomenka *krčenje gozda*. *splošna geografija, prostorsko planiranje*

krčevína -ne, ž – →kmetijsko zemljišče (predvsem →njive, →travniki in →pašniki), pridobljeno s krčenjem →gozda ali odstranjevanjem →grmovja. Izraz je izpeljan iz glagola *krčiti*, ki izvira iz praslovanskega glagola *krčiti* v pomenu 'trebiti grmovje, drevje' in je verjetno izpeljan iz praslovanskega samostalnika *krčeb*, ki pomeni 'grmovje, krivenčasto drevje' oziroma 'štor (s koreninami vred)'. Izgleda, da je to izpeljano na osnovi indoevropske baze *(s)kerk-* v pomenu 'vrteti, kriviti, upogibati, krčiti'. *agrarna geografija, gozdarstvo*

kríza (iz grščine) -ze, ž – neugodno, težko rešljivo stanje. Izraz je prek nemškega *Krise* prevzet in prilagojen iz latinske besede *crisis*, ta pa iz grške *krisis* v pomenu 'odločitev, ločitev'. V evropskih jezikih je beseda sprva pomenila 'odločilni, kritični trenutek v razvoju bolezni', od koder se je pomen posplošil v 'težak položaj'. *jezikoslovje*

kríza, agrárna -ze -rne, ž – položaj, ko zaradi preobilne →kmetijske pridelave v posameznih razvitih državah cene kmetijskih pridelkov padejo, kar povzroči poslabšanje gospodarskega položaja, spremembe →pridelovalnih usmeritev in tudi spremembe v pokrajinskem videzu; ne le v neposredno vpletenih državah, temveč tudi v drugih, odvisnih od mednarodne izmenjave dobrin. *agrarna geografija, ekonomija*

kríza, prehránska -ze -nske, ž – eden od največjih svetovnih problemov, posledica dejstva, da je

zaradi pomanjkljivega prehranjevanja in pomanjkanja →hrane po podatkih →FAO-ja in Svetovne zdravstvene organizacije (*WHO*) stalno prizadeta milijarda ljudi, več deset milijonov pa jih zaradi lakote vsako leto umre. Vzrok temu je, ob demografskih vidikih z eksplozijo prebivalstva na čelu, tudi regionalno neenakomerna pridelava hrane in njena neenakomerna porazdeljenost med porabnike. Marsikje po svetu, zlasti pa v deželah v razvoju, je pripravljena in se tudi izvaja vrsta programov za razvoj →kmetijstva, a se projekti zaradi pomanjkanja sredstev počasi uresničujejo ali pa se deloma in celo v celoti opuščajo, medtem ko se potrebe po hrani nenehno povečujejo. *gospodarska geografija, ekonomija*

krmila, mōčna -mil -čnih, množ., s – glej močna krmila. Izraz krmilo je izpeljan iz besede *krma*. Praslovanski izraz *kъrma* v enakem pomenu je verjetno tvorba na osnovi indoevropske baze (*s*)*ker(H)*- v pomenu 'rezati'; izhodiščno verjetno pomeni 'odrezan, oddeljen delež hrane', prvotno pa 'odrezan kos'. *agronomija, jezikoslovje*

krmnen -mna -mno, prid. – nanašajoč se na krmo, ponavadi rastlinsko hrano za živali. Praslovanski izraz *kъrma* v pomenu 'krma' je verjetno tvorba na osnovi indoevropske baze (*s*)*ker(H)*- v pomenu 'rezati'; izhodiščno verjetno pomeni 'odrezan, oddeljen delež hrane', prvotno pa 'odrezan kos'. *jezikoslovje*

krmne rastline -mnih -stlin, množ., ž – glej rastline, krmne. *agronomija, agrarna geografija*

krmni dodatki -mnih -tkov, množ., m – dovoljena (na primer krmni antibiotiki) in nedovoljena (na primer hormoni) pomožna sredstva, ki se živinski krmi dodajajo z namenom pospešiti pitanje klavnih živali. *agronomija*

krmni kmetijski sistem -mnega -jskega -a, m – glej kmetijski sistem, krmni. *agrarna geografija*

krnica -ce, ž – značilno oblikovana polkrožna kotanja, ki jo na treh straneh obdajajo strma pobočja, na eni strani, kjer je omejena z izrazitim pragom, pa je odprta po pobočju navzdol. Nastane kot posledica pojavov, povezanih s snežno odejo in z erozijo premikajočega se ledu. Kot takšna je pokazatelj časovno ne preveč oddaljenega poledenitvenega obdobja. Izraz je nastal iz narečnega *krinica*, ki je znan v enaki obliki in v pomenu 'gorska kotanja, vrsta lesene posode' tudi v praslovanščini. To je izpeljano iz *krini* v pomenu 'vrsta posode' in je nastalo na osnovi indoevropske baze (*s*)*krei-* v pomenu 'vrteti, obračati, sločiti, kriviti'. Če je razlaga pravilna, je beseda prvotno pomenila 'okrogla posoda'. *geomorfologija, jezikoslovje*

kronosekvēca -nce, ž – posebno zaporedje →prsti, ki se pojavi v primeru, da so na določeni reliefni obliki prsti starostno točno opredeljene v časovnem zaporedju. V njej se kaže tesna povezanost med

razvojem prsti, starostjo →matične podlage in izoblikovanostjo površja. Izraz je zloženka iz predpone *krono-*, izpeljane iz grške besede *chronos* v pomenu 'čas', in besede *sekvenca*, prevzete iz latinškega *sequentia* v pomenu 'vrstni red, nadaljevanje'. *pedogeografija, jezikoslovje*

krōvni posēvek -vnega -vka, m – glej posevek, krovni. *agronomija*

krovnina -ne, ž – glej jalovina/2. Izraz je izpeljan iz besede *krov* v pomenu 'streha', ki je bila kot *krovъ* v enakem pomenu znana že v praslovanščini, kjer je izpeljana iz praslovanskega glagola *krъti*, ki pomeni 'kriti, pokrivati'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

krpa, gōzdna -pe -zdne, ž – glej gozdna krpa. Izraz krpa je v praslovanščini kot *kъrpa* pomenil 'odrezan kos tkanine', kar je izpeljano na osnovi indoevropske baze *kerHp-* v pomenu 'kos usnja, tkanine', verjetno izpeljane iz indoevropskega korena (*s*)*ker(H)* - v pomenu 'rezati'. *gozdarstvo, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

krūšna žita -šnih žit, množ., s – glej žita, krušna. *agronomija, agroživilstvo*

ksērosoli -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, ki predstavlja prsti v →polpuščavah in suhih →stepah. Zanje je značilen plitev ohrični A horizont s precej grobega peska in skeleta, pod katerim je eden, lahko pa tudi več →talnih horizontov. Organskih snovi je zelo malo, le odstotek ali dva. Razlika med kserosoli in →yermosoli je v globini ohričnega horizonta. Pri prvih je plitev in pri drugih zelo plitev. Kserosoli se delijo na *haplični*, *kalcijev*, *sadreni* in *luvični* kserosol. Največ kserosolov je na obeh straneh Sahare, v Iranu, Turkmenistanu, Pakistanu, Afganistanu in Kazahstanu ter v Avstraliji in v ameriški zvezni državi Kolorado. Če je možno →namakanje, jih je mogoče uporabiti za →poljedelstvo. Ime je zloženo iz izposojenke iz grškega pridevnika *xeros*, ki pomeni 'suh', in izpeljanke iz latinske besede *solum*, ki pomeni 'prst, tla'. Originalno zapisana različica so *xerosoli*. *pedogeografija, jezikoslovje*

kūcelj -clja, m – v zahodni Sloveniji ljudski izraz za grič ali vzpetino. Izraz je izpeljan iz narečnega glagola *kucniti*, kar knjižno pomeni 'prekucniti'. *jezikoslovje, naravna geografija*

kūk -a, m – v zahodni Sloveniji ljudski izraz za grič ali hrib. *jezikoslovje geografija*

kultivācija zemljišč -je -mljišč, ž – spreminjanje neobdelovalnih zemljišč (→barij, →močvirij, →puščav ipd.) v →obdelovalna in njihovo usposabljanje za kmetijsko obdelavo. Temeljni postopki so uravnavanje količine vode in vlage v →prsti (→umetno namakanje, →osuševanje, druge →melioracije), na barjih odstranjevanje šote do talnega →horizonta, ki je primeren za obdelovanje ter fizikalno in kemijsko izboljševanje lastnosti prsti (trebljenje

kamenja, →apnenje, →gnojenje, dodajanje bolj kakovostnih prsti itd.). Za doseganje zelenih pridelovalnih rezultatov je potrebno kultivirano zemljišče nenehno vzdrževati. Izraz kultivacija je izpeljan iz glagola *kultivirati*, ta pa je prek nemškega *kultivieren* in francoskega *cultiver* prevzet iz srednjeveško-latinskega glagola *cultivare* v pomenu 'negovati, obdelovati', ki je izpeljan na osnovi klasičnolatinskega glagola *colere* v enakem pomenu. *agronomija, pedogeografija, jezikoslovje*

kultosóli (iz latinščine) -lov, množ., m – naravne →prsti, ki jim je človek sčasoma povsem spremenil profil in njihove ostale lastnosti, in prsti, ki jih je človek umetno ustvaril. Slednje so pogoste tam, kjer je bil pokrov z naravnimi prstmi uničen. Običajna členitev razlikuje *vrtno prsti* ali *hortisole*, *rigolane prsti* ali *rigosole*, *prsti rižišč* ali angleško *paddy soils* in tako imenovane *plaggen prsti* (nemško *Plaggenboden*), ki so jih pridobili z odstranitvijo vrhnjega organskega sloja prsti, katerega so uporabili za →steljo, nato pa so z izločki →živine obogateno snov porabili na polju kot →gnojilo. V zelo dolgem razdobju je tako nastala antropogena plast na raznih tipih prsti, debela med 30 in 120 cm in razširjena predvsem okrog severnonemških, danskih in nizozemskih vasi. Izraz *kultosol* je zložen iz izpeljank latinskih besed *cultura* v pomenu 'kultura' in *solum* v pomenu 'prst, tla'. Sopomenka so antropogene prsti. Te prsti niso upošteevane med enotami klasifikacije FAO-ja, čeprav jih v nekaterih drugih členitvah upošteevajo kot samostojen tip. *pedogeografija, jezikoslovje*

kultúra -re, ž – glej kulturna rastlina. V tem smislu uporabljamo le enega od številnih pomenskih različkov besede. Za enoletne kulture, ki se praviloma sadijo ali sejejo, uporabljamo sopomenko →posevek. Izraz kultura je po zgledu nemškega *Kultur* in francoskega *culture* prevzet iz latinske besede *cultura* v pomenu 'vzgoja, izobrazba, spoštovanje', ki je prvotno pomenila 'obdelovanje, poljedelstvo' in je izpeljana iz latinskega glagola *colere* v pomenu 'obdelovati'. *agronomija, biologija, jezikoslovje*

kultúra, glávna -re -vne, ž – →kulturna rastlina, ki je najpomembnejši sestavni del →kolobarja. Sprva so bile glavne kulture ozimna in jara →žita, s širjenjem kolobarja pa so se pozneje uveljavile tudi →krmne in →industrijske rastline. Nekateri (pšenica, ječmen) so občutljivi na →vmesne kulture, zato je pomembno zaporedje v kolobarju, druge (koruza, riž) pa ne, zato se lahko gojijo domala brez prekinitve. Zaradi velikega →izčrpanja tal se nekatere kulturne rastline lahko gojijo le v določenih časovnih presledkih: detelja na primer vsakih 4 do 6 let, sladkorna pesa na vsakih 2 do 4 leta itd. *agronomija*

kultúra, mešana -re -ne, ž – 1. originalno *cultura promiscua* oziroma *cultura mista*, tradicionalno

značilna za območje Sredozemlja. Gre za istočasno pridelovanje dveh ali več kmetijskih →kultur na istem obdelanem zemljišču, zlasti za kombinacije sadnega drevja in njivskih kultur (na primer oljka s posevki, drugo sadno drevje s posevki, sadovnjaki na travnikih, gojenje kave in kakava v senci bananovcev in evkalipta v tropih). Prednost mešane kulture je v večplastnem izkoriščanju, kar povečuje donose na enoti površine, pa tudi v medsebojnem sožitju kultur pri prilagajanju podnebnim razmeram, slabost pa je sorazmerno hitro →izčrpavanje tal. 2. klasična oblika mešane kulture je kombinacija različnih kultur z vinsko trto. Pomembno je predvsem sožitje z →drevjem, ki ji nudi oporo. Kot oporno drevo je prvotni brest v polpreteklem času dodobra izpodrinil javor, medtem ko se sadno drevje kot opora uporablja le izjemoma. *agrarna geografija, etnologija*

kultúra, póltrájna -re -jne, ž – →kulturna rastlina, ki se brez →rotacije prideluje na istem zemljišču več let zapored. Najbolj tipični predstavniki so hmelj, bombaž, jagode, ananas in sisal. *agronomija*

kultúra, strniščna -re -ščne, ž – →kulturna rastlina, ki se na določeni →njivi goji po pospravljeni →ozimini, tako da imamo na njej v enem letu dvojni pridelek. Strniščna kultura se sadi poleti ali v zgodnji jeseni in rodi v pozni jeseni ali celo pozimi, tako da se pridelek lahko pobira tudi izpod snega. Tipične tovrstne kulture so ajda, repa, korenje, silažna kuruza in trava. *agronomija*

kultúra, trájna -re -jne, ž – →kulturna rastlina, pri gojenju katere na določenem zemljišču ne prihaja do zamenjave z drugimi →kulturami. Njihovo gojenje je možno na območjih, kjer razporeditev padavin in temperatur omogoča rast prek celega leta (vlažni tropi, monsunske dežele) ali pa je mogoča ena sama žetev letno (zmernotopli pas). Primeri trajnih kultur so nekdanja "večna" monokultura rži v zmernotoplem pasu ter dolgoletno zaporedno pridelovanje kuruze, sladkornega trsa in riža. Mednje spadajo tudi *drevesne* in *grmovne kulture* (sadno drevje, vinska trta, jagodičje, kava, kakav, čaj, oljna palma idr.), ne nazadnje pa lahko v to skupino uvrstimo tudi stalno →travinje. *agronomija*

kultúra, vmésna -re -sne, ž – hitro rastoča →kulturna rastlina, ki se namesto →prahe sadi med dvema →glavnima kulturama v →kolobarju, lahko pa tudi kot nadomestek za glavno kulturo v kolobarju, ki je propadla zaradi *naravne ujme* (pozebe, toče, poplave ipd.). Kot →mešana kultura se lahko sadi tudi med posamezne vrste glavne kulture. *agronomija*

kultúre, délovno intenzívne -tur -vno -vnih, množ., ž – tiste →intenzivne kulture, katerih pridelovanje zahteva predvsem mnogo ročnega dela. Pridelki so obilni in prinašajo velike dobičke že na manjših

površinah zemljišč, zato je njihovo pridelovanje priporočljivo na manjših →družinskih kmetijah z večjim številom družinskih članov. Intenzivna sta tudi →gnojenje in uporaba →zaščitnih sredstev. Tipične delovno intenzivne kulture so kumare, →jagodičje, cvetje ipd. Delovno intenzivna sta tudi →sadjarstvo in →vinogradništvo. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

kultúre, ekstenzivne -tur -vnih, množ., ž – tiste →kulturne rastline, katerih pridelovanje na enoti površine zahteva malo ročnega ali strojnega dela. Delo je skoraj v celoti mehanizirano, uporaba →gnojil ter →zaščitnih sredstev pa je zmerna ali majhna. Dohodek na enoto površine je majhen, zato je za ustrezen zaslužek potrebno veliko posestvo. Brezobzirno →izčrpavanje tal je tudi pri gojenju ekstenzivnih kultur marsikje povzročilo →erozijo prsti. Tipične tovrstne kulture so na primer →žita, →oljarice, →krmne rastline itd. *agrarna geografija*

kultúre, intenzivne -tur -vnih, množ., ž – tiste →kulturne rastline, katerih pridelovanje lahko prinaša količinsko obilne pridelke, a so za to potrebni zelo visoki stroški, predvsem obilica ročnega ali strojnega dela. Zelo visoki odmerki →gnojil in intenzivno varstvo rastlin lahko z ostanki strupenih snovi in preobilnim gnojenjem kakovost zemljišč poslabšajo, zato je v →kolobar nujno potrebno vključiti →izravnalne posevke. Intenzivne kulture so na primer →zelenjava, →okopavine, →hmelj in še nekatere →industrijske rastline. *agronomija, agrarna geografija*

kultúre, kmetijske -tur -jskih, množ., ž – →koristne in kultivirane rastline, ki so jih s →selekcijanjem in širjenjem med posameznimi območji →ekumene (gibanja znotraj zmernotoplega pasu celin Starega sveta, gibanja med celinami Starega in Novega sveta, gibanja znotraj tropskega pasu) naravnim razmeram prilagodili z namenom njihovega pridelovanja ter zadovoljevanja naraščajočih potreb po →hrani. Pridelovanje nekaterih kultur je ekstenzivno in tradicionalno, drugih pa intenzivno (→vinogradi, →sadovnjaki, →vrtnine). *agrarna geografija, agronomija*

kultúre, posebne -tur -bnih, množ., ž – *drevesne in grmovne kulture* (→sadje, različno →jagodičje, →vinska trta, →hmelj ipd.), →zdravilne rastline in nekatere druge →kulturne rastline, ki za uspešno gojenje zahtevajo posebne agrotehnične postopke in svojsko nego. V kolikor je njihovo pridelovanje tako razširjeno, da med vsemi kmetijskimi dejavnostmi prevladuje ali pa jih vsaj pomembno dopolnjuje, lahko govorimo o →kmetijskih sistemih posebnih kultur. Tudi pri nas so zastopani sadjarski (zahodni del Slovenskih goric), vinogradiški (vzhodni del Slovenskih goric, Radgonsko-Kapelske gorice, vzhodne Haloze, Goriška Brda, Koprška brda) in hmeljarski (Spodnja Savinjska

dolina) kmetijski sistem. *agrarna geografija, agronomija*

kultúren -ma -mo, prid. – nanašajoč se na →kulturo v pomenu 'skupek dosežkov, vrednot človeške družbe kot rezultat človekovega delovanja, ustvarjanja'. *jezikoslovje*

kultúrna biogeocenóza -rne -ze, ž – glej biogeocenóza, kulturna. *varstvo okolja*

kultúrna dédiščina -rne -ne, ž – glej dediščina, kulturna. *spomeniško varstvo*

kultúrna pokrájina -rne -ne, ž – glej pokrajina, kulturna. *splošna geografija, varstvo okolja, krajinska arhitektura*

kultúrna rastlina -rne -ne, ž – glej rastlina, kulturna. *agronomija, biologija*

kultúrna stépa -rne -pe, ž – glej stepa, kulturna. *varstvo okolja, splošna geografija, agrarna geografija*

kultúrna terása -rne -se, ž – glej terasa, kulturna. *agrarna geografija, agronomija*

kultúrni ékosistém -ega -a, m – glej ekosistem, kulturni. *varstvo okolja*

kumri (hindujsko) – tip →selilnega poljedelstva v pokrajini Kanari v Indiji. *agrarna geografija, regionalna geografija*

kúpna kmetija -pne -je, ž – glej kmetija, kupna. *zgodovina*

kvadrátna njiva -tne -ve, ž – glej njiva, kvadratna. Izraz kvadrat v pomenu 'enakostranični pravokotnik' je prek nemškega *Quadrat* prevzet iz latinskega *quadratus* v enakem pomenu, kar je v moškem spolu posamostaljeni pretekli trpni deležnik glagola *quadrare* v pomenu 'narediti štirikotno', ki je izpeljan iz latinskega izraza *quadrus* v pomenu 'štirikoten, štirikotnik'. *zgodovina, agrarna geografija, jezikoslovje*

kvutzah (hebrejsko) – starejši izraz za kolektivno podeželsko naselje v Izraelu, ki ga je v novejšem času izpodrinil termin →kibuc. *geografija naselij, agrarna geografija*

ladang (Indonezija) – tip →selilnega prehranitvenega kmetijstva na Malajskem polotoku in v Indoneziji. Primerjaj →kaingin. *agrarna geografija*

lagúna (iz italijanščine) -ne, ž – plitvo vodno telo, na primer →ribniki ali jezero v bližini morja, ki ima običajno omejen dotok morske vode. Kljub *brakični vodi* je navadno bogato obraslo z rastlinjem in v njem je tudi raznovrsten živalski svet. Tujka laguna je prevzeta iz enake italijanske besede v pomenu 'morska plitvina, zaliv', ki se je razvila iz latinskega pojma *lacuna* v pomenu 'kotanja z vodo, močvirje, jama', izpeljanega iz indoevropskega pojma *laku-*, ki pomeni 'kotanja z vodo, jezero'. *hidrogeografija, geomorfologija, jezikoslovje*

lastniška -ški -ško, prid. – nanašajoč se na →lastništvo, lastnike ali lastnino. *jezikoslovje*

lastniška posest -ške -i, ž – glej posest, lastniška. *agrarna geografija, sociologija*

lastniški odnôsi -ških -sov, množ., m – glej odnosi, lastniški. *sociologija, pravo*

lastništvo -štva, s – pojav ali dejstvo, da je kdo lastnik. Beseda je izpeljana iz besede *last*, ki izhaja iz praslovanskega izraza *volstv* v pomenu 'oblast, vladanje, volja'. *jezikoslovje*

lastništvo, individualno -štva -lnega, s – glej zasebno lastništvo. *agrarna geografija, pravo*

lastništvo, kolektivno -štva -vnega, s – raznovrstna oblika lastništva, ki je povsem prevladovala v praskupnosti, nove dimenzije in vsebine pa je dobila s poskusi uvajanja socialističnih in komunističnih družbeno-gospodarskih odnosov. Takrat se je uveljavila *državna* in ponekod *družbena* lastnina (glej tudi →zemljiškoposestni odnosi, →agrosocialni odnosi, →veleposest). Kljub temu, da je v sužnje-lastništvu, fevdalizmu in kapitalizmu prevladovalo →individualno lastništvo, so se vselej tudi v lastništvu zemljišč pojavljale določene oblike kolektivnega lastništva. Najbolj pogosto je bilo v skupnem uživanju manj kakovostno zemljišče v bližini vasi, namenjeno vsakdanji paši živine (→soseskin pašnik). Tovrstna srenjska zemlja je dobila ime →gmajna/l. V kolektivni lasti so bile tudi mnoge →planine. Zlasti do konca 18. stoletja so bile v skupnem gospodarjenju tudi njive s strniščem ali v →prahi; ker so na njih pasli živino, so bile pomensko praktično izenačene z gmajno. Tovrstno gospodarjenje se je začelo umikati šele z uveljavitvijo naprednejših →navečletnih kolobarjev. *agrarna geografija, pravo, zgodovina*

lastništvo, privatno -štva -tnega, s – glej zasebno lastništvo. *agrarna geografija, pravo*

lastništvo, zasebno -štva -bnega, s – prevladujoča oblika lastništva v večini svetovnih držav; v večini evropskih se ureja po načelih rimskega prava. Skladno z njimi lastnik svobodno razpolaga z →zemljiščem. Lahko ga koristi sam, lahko ga daje v →najem ali →zakup, nasledniku ga lahko preda v celoti ali po delih, če je naslednikov več, lahko pa ga tudi proda. Sopotenki sta privatno lastništvo in individualno lastništvo. *agrarna geografija, pravo*

lastnosti prsti -sti -i, množ., ž – tiste značilnosti, ki →prsti opredeljujejo, da so takšne, kakršne so. Kot beseda →lastništvo je tudi beseda lastnost izpeljana iz izraza *last*. *pedogeografija, jezikoslovje*

lastnosti prsti, fizikalne -sti -i -lnih, množ., ž – zrnatost, struktura, prijemljivost (*konsistenca*) in druge lastnosti →prsti, ki so bolj ali manj odvisne od zračnosti, vlažnosti, prepustnosti, dreniranosti in še nekaterih drugih njihovih lastnosti. *pedogeografija*

lastnosti prsti, kemijske -sti -i -jskih, množ., ž – lastnosti, ki jih označujejo reakcija →prsti, v talni vodi raztopljene mineralne snovi, koloidni del prsti, količina in stopnja razkrojenosti →humusa ter izravnalna sposobnost prsti. *pedogeografija*

lášt -a, m – s travo porasla skalnata polica v visokogorju, ki nastane praviloma kot posledica skladovitosti karbonatnih kamnin. Ime izhaja iz Juljskih Alp. Uporablja se tudi izrazni razloček ženskega spola *lašta*. *geomorfologija, jezikoslovje*

laterit (iz latinščine) -a, m – tudi do več metrov debela, sorazmerno trda preperinska plast značilne opekaste rdeče barve v →feralsolih. Bogata je z glinico in železovimi oksidihidrati in je preostanek izdatnega kemičnega →preperevanja v vlažnem in vročem tropskem podnebju. Ponekod je laterit tako bogat z železovimi primesmi, da ga je mogoče izkoriščati kot železovo rudo, marsikje pa je več aluminijevih primesi in se lahko izkorišča kot boksit. Proces nastajanja laterita se imenuje *lateritizacija* in →prsti, ki se razvijejo na njegovi osnovi, so *lateritne prsti*. Izraz laterit je bil prvič uporabljen na začetku 19. stoletja. Prvotno je bil oznaka za lisasto, rdečo in motnorumeno glino v Indiji, iz katere so oblikovali opeko in jo posušili na soncu. Od tod ime *laterit*, sestavljeno iz latinske besede *later* v pomenu 'opeka' in latinske samostalniške pripone *-it*. *fizična geografija, jezikoslovje*

latifondo (italijansko) – →kmetijsko zemljišče v Italiji, ki ga sestavljajo →veleposestva in majhne lastniške ali najemne →kmetije, na katerem sta značilni pojavnimi oblikami ekstenzivna pridelava →žit in →ekstenzivno pašništvo. *agrarna geografija, regionalna geografija*

latifundija (iz latinščine) -je, ž – 1. veliko kmetijsko posestvo s konca antike, iz časa propadanja sužnje-lastništva v Rimskem cesarstvu. Latifundije so nastajale z združevanjem prej samostojnih posestev. Obdelovali so jih sužnji in polsvobodni kmetje, lastniki pa so bili državni uradniki, politični funkcionarji, vojskovodje, denarni špekulanti idr. Pozneje so se latifundije pričele decentralizirati in pretvarjati v sistem →kolonata. 2. kmetijsko veleposestvo v Južni Ameriki, ki se je razvilo v obdobju poznega fevdalizma in ohranilo značaj polfevdalnih odnosov vse do sodobnosti. Spada v sistem →haciende, ki ga sestavlja skupaj z majhnimi najemnimi posestvi – →minifundijami; te zagotavljajo poceni delovno silo tako imenovanih →peonov. →Kmetovanje je za razliko od bolj intenzivnih →huert ekstenzivno. Prevladuje usmeritev v pridelavo žit in →živinorejo, namenjena prodaji na trgu. Naložbe so sorazmerno skromne, zato pomanjkanje →kmetijske mehanizacije nadomešča človeška delovna sila, ki z delovnim prispevkom vrača odškodnino za minifundije. Sistem latifundij je okorel in precejšnja zavora za nadaljnji gospodarski in družbeni razvoj, zato se pojavljajo zahteve po korenitih spremembah. V obeh pomenih se uporablja tudi različica *latifundij*. Izraz latifundija je prevzet iz latinskega pojma *latifundium*, zloženega iz izpeljank iz besed *latus* v pomenu 'širok' in *fundus* v

pomenu 'zemljišče'. *zgodovina, agrarna geografija, jezikoslovje*

láz (iz praslovanščine) -a, m – v obdobju sekundarne kolonizacije od 15. stoletja dalje s trebljenjem kamenja izkrčena nova polja v bližini vasi in tudi na bolj odmaknjenih →gmajnah/1. Krčenja so opravljali predvsem →kajzarji, deloma tudi →gruntarji. Lazi so sestavljali neenotne poljske komplekse, ki so bili večinoma prepreženi z →zemljiškimi gradami. Nanje nas še vedno spominjajo številna →zemljepisna imena povsod po Sloveniji. Izraz laz izhaja iz praslovanškega pojma *lazъ*, ki je prvotno morda pomenil 'ozek prehod, strm svet; mesto, kjer se je treba paziti'. Če je domneva pravilna, je beseda izpeljana iz praslovanškega glagola *lesti* v pomenu 'lesti, laziti', sedanjik *lezo*. Sopomenke so čret, frata, novina, rovt in rut. *agrarna geografija, jezikoslovje*

ledína (iz praslovanščine) -ne, ž – 1. prvotno oznaka za ograjen kos →travnika ali →njive, ki so ga v alpskem svetu pridobili na →pašnikih s krčenjem →grmovja, z odstranjevanjem kamenja ter z ograjevanjem. 2. izraz se je pozneje začel uporabljati tudi za večletno →zeleno praho v →ledinskem gospodarstvu v hribovitem svetu, pogosto pa se napačno uporablja tudi v pomenih →trznine in →socialnega preloga. 3. neobdelana oziroma opuščena, s travo zarasla njiva. Izraz ledina je izpeljan iz praslovanškega izraza v enakih obliki in pomenu, verjetno izpeljanega iz praslovanškega pojma *ledo*, kar se na primer ohranja v češki besedi *lado* v pomenu 'ledina, neobelan svet, praha' in je izpeljano iz indoevropske baze *lendh-* v pomenu 'neobdelano, prosto zemljišče'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

ledínska -niski -nsko, prid. – nanašajoč se na →ledino. *jezikoslovje*

ledínsko gospodarstvo -nskega -rstva, s – glej gospodarstvo, ledinsko. *agrarna geografija*

ledínsko imé -nskega -na, s – glej ime, ledinsko. *splošna geografija, geodezija, jezikoslovje*

ledínsko poljedélstvo -nskega -lstva, s – glej poljedelstvo, ledinsko. *agrarna geografija, etnologija*

léha (iz praslovanščine) -he, ž – narečni izraz za ozko →njivo. Izpeljan je iz praslovanške besede *lexa* v pomenu 'gredica, pas obdelanega zemljišča', kar se je razvilo iz indoevropskega *loisa*, izpeljanega iz indoevropskega korena *leis-* v pomenu 'brazda, sled v zemlji'. *jezikoslovje, etnologija*

lepóča -če, ž – na Bovškem in Tolminskem ljudski izraz za →kal, umetno ali naravno napajališče za →živino. *etnologija, agrarna geografija*

lés (iz praslovanščine) -a, m – 1. v nekaterih predelih Slovenije ljudski izraz za →gozd, kar je tudi prvotni pomen slovenske besede, ki izhaja iz praslovanškega *lesъ* v pomenu 'gozd, hosta'. To je domnevno izpeljano na osnovi indoevropskega korena *leH-* v

pomenu 'popustiti, zapustiti', torej naj bi praslovanški izraz prvotno pomenil 'zapuščeno, ne več obdelano zemljišče, na katerem je pognalo grmičevje'. 2. naravna snov, iz katere so deblo, veje in korenine dreves ter grmov. Najpomembnejši je *tehnični les*, ki mu po pomenu sledi *les za vlaknine in plošče*, najmanjši pa je pomen *lesa za kurjavo*. Takšna razporeditev velja le za razviti del sveta, v nerazvitih predelih pa je še vedno v ospredju poraba lesa za kurjavo. *etnologija, gozdarstvo, jezikoslovje*

lésa (iz praslovanščine) -se, ž – 1. več s koli vodovodno povezanih →ostrvi skupaj, na katere se zaradi sušenja polagajo snopi. Lesa je bila sprva namenjena sezonski rabi in se je postavljala po potrebi. Ko pa so jo pokrili in postavili na stalno mesto, se je razvil →kozolec v obliki lese, ki ga uvrščajo med prazgodovinske pridobitve našega kulturnega kroga. 2. preprosta vrata (največkrat na cestah ali poteh) iz lat pri lesenih ograjah na →planinskih pašnikih. 3. plot oziroma ograja, navadno spletena iz šibja ali protja. Ta pomen je imel tudi praslovanški izraz *lesa*, iz katerega izhaja sodobna slovenska beseda. Izpeljan naj bi bil iz praslovanške besede *lesъ* v pomenu 'hosta, (leskovo) grmičevje'. *etnologija, jezikoslovje*

lésen -a, -o, prid. – takšen, tisti, ki je iz →lesa. *jezikoslovje*

lesén -sna -sno, prid. – nanašajoč se na →les. *jezikoslovje*

leséna hiša -ne -še, ž – glej hiša, lesena. *geografija naselij, arhitektura*

lésna zalóga -sne -ge, ž – količina lesa (prostornina vseh dreves v določenem gozdnem sestoj) v stoječem →gozdu, izražena v polnih kubičnih metrih (plm³). Lesna zaloga na območju Slovenije znaša 176 milijonov plm³, s čimer od optimalnega stanja odstopa za približno 40 %. *gozdarstvo*

lésno gospodarstvo -snega -rstva, s – glej gospodarstvo, lesno. *gospodarska geografija, ekonomija*

lésostépje (iz ruščine) -pja, s – naravnopokrajinski pas, ki predstavlja vezni člen med gozdno in stepsko pokrajino. Zanj je značilno redko drevje sredi visokorasle trave. V podlagi prevladujejo kostanjeve →prsti, ki so zaradi rodovitnosti zelo ugodne za poljedelsko rabo. Največja sklenjena območja lesostepja so v Rusiji, od koder prihaja tudi ime. Slovenska sopomenka je *gozdna stepa*. *klimatogeografija, fitogeografija*

lésotúndra (iz ruščine) -ndre, ž – prehodni naravnopokrajinski pas med →tundro in →tajgo, za katerega so značilna redka, nizkorasla drevesa (breze, jelše, bori idr.), ki se prepletajo s travnim, mahovnim in lišajnim rastjem. Za kmetijsko rabo je lesotundra obrobnegega pomena, saj ostro podnebje in plitke →prsti onemogočajo intenzivnejše oblike →kmetovanja. Takorekoč edina kmetijska dejavnost je

→ekstenzivna živinoreja. *klimatogeografija, fitogeografija*

léten -tna -tno, prid. – nanašajoč se na leto, čas dvanajstih mesecev. Pridevnik je izpeljan iz besede *leto*, ki je bila v pomenu 'poletje' znana že v praslovansčini. Verjetno se je razvila iz indoevropskega izraza *leHto-*, ki pomeni 'toplo obdobje'. *jezikoslovje*

létina -ne, ž – 1. →kmetijski pridelki, ki se pridelajo v enem letu. Izraz se nanaša predvsem na →poljščine in pridelke v →hmeljarstvu, →sadjarstvu in →vinogradništvu ter na pokošeno in posušeno travo s →travnikov, manj pa na pridelke živalskega izvora in izdelke iz njih. Primerjaj →žetev/2. 2. določen čas v okviru enega leta glede na pridelek (primer: takrat so se dobre letine kar vrstile). 3. enoletni debelinski prirastek lesa na drevesu. Izraz letina je izpeljan iz besede *leto*. *jezikoslovje*

létni etát -tnega -a, m – glej etat, letni. *gozdarstvo*

létni índeks -tnega -a, m – glej indeks, letni. *klimatogeografija*

létni prírástek -tnega -stka, m – povečanje →lesne zaloge na določenem območju v enem letu, ki je posledica rasti →drevja in →gmvovja. Pri nas znaša v celinski Sloveniji pri iglavcih 6,36 m³/ha in pri listavcih 2,98 m³/ha, v sredozemski Sloveniji pa vsega 1,64 m³/ha. Zaradi ne dovolj uspešnega →gospodarjenja z gozdovi se ocenjuje, da dejanski letni prirastek za optimalnim zaostaja za približno 60 %. *gozdarstvo*

letovíšče -šča, s – urejen →kraj za letovanje. Razlikujemo obmorska, gorska, zdraviliška in klimatska letovišča. Bistveno za določitev letovišča je urejenost naselja, ki se kaže v ustreznih infrastrukturi, oskrbi, odnosu do narave in zagotavljanju miru. V njih morajo biti možnosti za športne dejavnosti, rekreacijo, izlete, kulturne dejavnosti in zabavo. Med dobrimi 300 slovenskimi letovišči so leta 1996 le v slabih stotih zabeležili več kot 500 turističnih prenočitev. Beseda letovišče je izpeljana iz glagola *letovati*, prevzetega iz hrvaškega *ljetovati* v enakem pomenu, ta pa je izpeljan iz izraza *ljetvo* v pomenu 'poletje' in je torej prvotno pomenil 'preživljati poletje (na počitnicah)'. *gospodarska geografija, jezikoslovje*

létnenik -a, m – →gozd, v katerem imajo drevesa debelino letev. *gozdarstvo, jezikoslovje*

líkovna kakóvost vási -vne -i -si, ž – vidne sestavine posameznih vaških naselbin, ki imajo lahko posebno vrednost in dajejo posameznim →naseljem značaj enkratnosti, neponovljivosti in temeljne razpoznavnosti. Mednje spadajo *silhuete* (lahko predstavljajo vizuelno vplivnost, odvisno od položaja in identitete naselja), *vedute* (značilni pogledi na naselje ali pogledi v njem samem, ki odkrivajo njegove funkcije in značilne dejavnosti), →dominante (poudarjanje slikovitosti naselja ali njegovih posameznih,

vidno izstopajočih točk) ter *arhitekturna kompozicija stavb*. Pri vrednotenju podeželskih naselij spada ugotavljanje likovne kakovosti vasi med temeljna opravila. *urbanizem, arhitektura*

limpo (portugalsko) – tip →savane v Braziliji, za katerega je značilna visoka trava z zelo na redko rastočim vmesnim →drevjem. *fitogeografija, regionalna geografija*

lingvístika -ke, ž – glej jezikoslovje. Tujka je prevzeta iz sodobnih evropskih jezikov, nemškega izraza *Linguistik*, francoskega *linguistique*, angleškega *linguistic* v enakem pomenu. Beseda je sestavljena iz latinskega izraza *lingua*, ki pomeni 'jezik' in pripone grškega izvora *-istica*. *jezikoslovje*

líst (iz praslovansčine) -a, m – 1. navadno zelen organ na rastlinskih poganjkih za izmenjevanje snovi. 2. pravokoten kos papirja ali temu podobna tanka plast česa 3. dokument, javna listina. Beseda list izhaja iz praslovanskega izraza *listъ*, ki se je razvil iz *leisto-*, kar je sorodno z *loisko-*, iz česar je litavski *laiskas* v pomenu 'rastlinski in papirnati list'. Staroslovanski in baltski besedi etimološko nista zadovoljivo pojasnjeni. Morda sta izpeljani iz korena *leH-* v pomenu 'pustiti' in če je domneva pravilna, je treba izhajati iz prvotno glagolske osnove *leist-* oziroma *leis-* v pomenu 'puščati, poganjati liste, olistati se'. *jezikoslovje*

líst, poséštni -a -stnega, m – glej posestni list. *geodezija*

lístnati gòzd -tega -a, m – glej gozd, listnati. *gozdarstvo, fitogeografija*

lístnik -a, m – →gozd, v katerem se (je) grabi (-lo) listje za →steljo. *etnologija, gozdarstvo*

lístopádni gòzd -dnega -a, m – glej gozd, listopadni. *gozdarstvo, fitogeografija*

litorálni pás -lnega -u, m – glej pas, litoralni. Tujka litoralen je prek italijanske besede *litorale* v pomenu 'obala' prevzeta iz latinskega izraza *litoralis* v pomenu 'obrežen'. *hidrogeografija*

litosfěra (iz grščine) -re, ž – del →geosfere, ki ga predstavlja zunanja trda plast Zemlje, sestavljena iz *skorje* in vrhnjega dela *plašča*. Po raziskavah tektonike plošč naj bi debelina litosfere znašala okrog 100 km. Izraz je tujka, izpeljana iz zloženke iz grških besed *lithos*, ki pomeni 'kamen', in *sphaira*, ki pomeni 'krogla, obla'. *splošna geografija*

litosóli -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, za katere je značilna do 20 cm debela površinska plast gruščja, ki navzdol prehaja v čvrsto ali slabo razpokano karbonatno ali silikatno matično podlago. Nastajajo v glavnem zaradi mehaničnega preperevanja na mestu (*in situ*) ter spiranja in odnašanja drobnozrnatih delcev. Zaradi plitvosti in skromne količine organskih snovi so litosoli slabo rodovitni. Glede na kamninsko sestavo razlikujemo litosole na kislih, nevtralnih in bazičnih kamninah ter lito-

sole na peridotitu, apnencu in dolomitu. V Sloveniji jih je mogoče najti v visokogorju. Izraz litosol je zložen iz izpeljanke iz grške besede *lithos*, ki pomeni 'kamen', in izpeljanke iz latinske besede *solum*, ki pomeni 'prst, tla'. Sopomenka je kamnišče. *pedogeografija*

lizalica, solna -ce -lne, ž – glej solna lizalica. Izraz lizalica je izpeljan iz glagola *lizati*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini; izpeljan je iz indoevropske baze *leig'h-* v pomenu 'lizati'. *gospodarska geografija, jezikoslovje*

ljubiteljski -ljska -ljsko, prid. – nanašajoč se na ljubiteljstvo, ukvarjanje s čim iz veselja oziroma nepoklicna dejavnost. Izraz je izpeljan iz besede *ljub*, ki ni hrvatizem, ampak je podedovana beseda, pogosto rabljena v narečjih in v starejšem slovenskem jeziku. V enakem pomenu je kot *l'ubъ* znana že v praslovanščini, kar se je razvilo iz indoevropskega *leubho-* v pomenu 'ljub', izpeljanega iz indoevropske baze *leubh-* v pomenu 'ljubiti, rad imeti'. *jezikoslovje*

ljubiteljski kmet -ljskega -a, m – glej kmet, ljubiteljski. *sociologija, agrarna geografija*

ljubiteljsko kmetijstvo -ljskega -jstva, s – glej kmetijstvo, ljubiteljsko. *agrarna geografija, sociologija*

ljúdska -dski -dsko, prid. – nanašajoč se na ljudstvo, skupnost pripadnikov določene države, preprosti, manj izobraženi sloji prebivalstva ali skupnost ljudi, ki jih družijo skupen izvor, skupna preteklost, skupen jezik, skupni običaji, ... Izraz je izpeljan iz besede *ljudje*, ki je bila kot *l'udbje* v enakem pomenu znana že v praslovanščini. Razvila se je iz indoevropskega pojma *leudheies* v pomenu 'naraščaj, svobodni ljudje', izpeljanega iz indoevropske baze *leudh-*, ki pomeni 'rasti, naraščati'. *jezikoslovje*

ljúdska stávbna dédiščina -dske -vbne -ne, ž – glej dediščina, ljudska stavbna. *spomeniško varstvo*

ljúdsko stavbárstvo -dskega -rstva, s – oblikovanje → naselij (→ vas) in bivališč (→ kmečka hiša) → kmečkimi gospodarskimi poslojji (→ kmečki dom) na → podeželju, ki so predvsem profanega značaja, nekaj pa je tudi sakralnih stvaritev (preproste cerkve, kapelice, verska znamenja). Po gradivu in v formalnem, slogovnem pogledu je ljudsko stavbarstvo v primerjavi s tako imenovano visoko oziroma stilno arhitekturo na nižji ravni. Pri njem so poleg značilnih socialnih opredelitev razpoznavna slogovna obdobja (na primer kmečka gotika, kmečka renesansa, kmečki barok) in pokrajinske različice (pri nas alpsko, sredozemsko in panonsko ljudsko stavbarstvo). Zaradi izjemnih vrednot je precej še ohranjenih dosežkov razglašanih za → ljudsko stavbno dediščino, žal pa je glavnina bogastva za vselej propadla. *arhitektura, spomeniško varstvo*

llano (špansko) – tip pokrajine na ravninah v porečju veletoka Orinoko v Južni Ameriki, za katerega je

značilna visokotravna → savana brez drevja. Izraz se vse bolj uveljavlja tudi za označevanje vsake brezdrevesne savane v tropskem podnebnem pasu.

fitogeografija, regionalna geografija

lóg (iz praslovanščine) -a, m – 1. mokrotlen → travnik z vmesnim redkim → drevjem ali → grmovjem na vlažnem poplavnem svetu ob reki ali potoku. Izraz je zelo pogost v naših → ledinskih in krajevnih imenih. 2. redak → gozd ob vodotoku. Beseda *log* izhaja iz praslovankega izraza *logъ* v prvotnem pomenu 'nižje ležeč teren, kotlina', kar je izpeljano iz indoevropske baze *leng-* v pomenu 'kriviti se, upogibati se, nihati'. *fitogeografija, jezikoslovje*

lóka (iz praslovanščine) -ke, ž – nekoliko močvirnat → travnik na vlažnem poplavnem svetu ob reki ali potoku. Izraz je v naših krajevnih in → ledinskih imenih zelo pogost. Izhaja iz praslovanke besede v enakih obliki in pomenu, kar se je razvilo iz indoevropskega pojma *lonka* v pomenu 'krivina, rečni zavoj'. *fitogeografija, jezikoslovje*

lokacijska dokumentácija -jske -je, ž – obvezno dokumentacijsko gradivo, ki je sestavni del *lokacijskega dovoljenja* in je izdano ob soglasju pristojnih organov ter ustanov. Vsebuje poročilo s podatki, tlorisi in kotami, ki zadevajo gradnjo objektov ali določeno preureditev okolja. Izdelava lokacijskega dovoljenja je potrebna zaradi ugotavljanja → komunalne urejenosti in opremljenosti zemljišča (voda, elektrika, plin, kanalizacija, razsvetljava, požarna varnost in sanitarne razmere), smotrne razporeditve stavb in njihovih zunanjih dimenzij, posebnih ureditvenih zahtev (vrsta gradiva, kritina, namembnost, vplivi na okolje ipd.), prometne ureditve ipd. *urbanizem*

lókev (iz praslovanščine) -kve, ž – večja, ponavadi trajno ali vsaj večji del leta z vodo napolnjena vrtača z neprepustnim dnom, namenjena predvsem za napajanje → živine. Ponekod je v rabi tudi izraz *lokva*. Oba izraza izhajata iz praslovankega *loky*, roditeljski *lokъve*, kar se je razvilo iz indoevropskega *lako(u)*, roditeljski *lakues*, v pomenu 'kotanja z vodo, mlaka'. *hidrogeografija, etnologija, jezikoslovje*

lòv (iz indoevropskega prajezika) -a, m – gospodarska, a tudi športna dejavnost, povezana z družbeno prestižnimi vzgibi, h kateri uvrščamo vsa opravila v zvezi z gojitvijo in plenitvijo → divjadi. Prvotno je bil lov predvsem pomemben dejavnik preživetja, kar je še vedno pri nekaterih primitivnih ljudstvih v pasu → ekvatorialnega gozda ter v polarnih predelih Evrazije in Severne Amerike. Človek je predvsem s spremembami naravnega okolja sčasoma povzročil mnoge spremembe v razširjenosti posameznih živalskih vrst. Nekatere so izumrle, stalež večine se je zmanjšal, nekaj pa je tudi takšnih (za → kmetijske kulture v glavnem škodljivih), ki so se številčno okrepile. Izraz *lov* izhaja iz glagola *loviti*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslo-

- vanščini in je izpeljan na osnovi indoevropske baze *la(H)u-* v pomenu 'ujeti, zapleniti'. *gospodarska geografija*
- lòv**, **nizki** -a -zkega, m – na podlagi kategorizacije lovskih pravic opredeljena vrsta →lova na vse tiste živali, ki ne spadajo v kategorijo →visokega lova. *gospodarska geografija*
- lòv**, **špòrtni** -a -rtnega, m – →lov za razvedrilo in trofeje, ki se je uveljavil že v antiki, močnejše pa se je razmahnil v fevdalni dobi. Zdaj je to prevladujoča oblika lova in predstavlja pomembno gospodarsko dejavnost, ker vzpodbuja razcvet tako imenovanega *lovnega turizma*, pa tudi pristojbine za uplenjeno divjad so pomemben vir zaslužka. V novejšem času stalez nekaterih lovnih živali (zlasti pernatih) umetno vzdržujejo, s tem da jih umetno vzredijo in pozneje vlagajo po posameznih lovnih območjih, kjer (ponekod) skrbijo tudi za njihovo prehranjevanje. *gospodarska geografija*
- lòv**, **vélíki** -a -kega, m – glej visoki lov. *gospodarska geografija*
- lòv**, **visòki** -a -kega, m – na podlagi kategorizacije lovskih pravic (razvijala se je od srednjega veka dalje) opredeljena vrsta →lova, ki vključuje lov na jelene, kozoroge, gamse, medvede, rise, volkove, divje peteline in žerjave. Sopomenka je veliki lov. *gospodarska geografija*
- lovišče** -šča, s – 1. zaokrožena lovska gospodarska enota skupaj s pripadajočim kopnim zemljiščem in površinami voda. 2. zemljišče s tamkaj stalno živečo →divjadjo. Pri nas je 11 *gojivnih lovišč*, namenjenih predvsem vzdrževanju primerne stalez divjadi v lovskih revirjih, kar se doseže z načrtno rejo. *gospodarska geografija, pravo*
- lòvno obdòbje** -vnega -bja, s – glej obdobje, lovno. *gospodarska geografija*
- lovopúst** -a, m – čas, v katerem je →lov na določene vrste →divjadi prepovedan. Njegov namen je zagotoviti nemoteno razmnoževanje živali in rast mladičev, zato je lov na redkejše in pomembnejše vrste divjadi prepovedan v času parjenja, kotenja mladičev, valjenja ptic in v času odraščanja mladih živali. *gospodarska geografija*
- lòvska** -vski -vsko, prid. – nanašajoč se na →lov ali lovce. *jezikoslovje*
- lòvska škòda** -vske -de, ž – glej škoda, lovska. *gospodarska geografija*
- lòvske organizàcije** -vskih -cij, množ., ž – ustanove (lovske družine, zveze in druge organizacije), katerih glavne naloge so skrb za dejavnosti, potrebne za uspešno vzgojo →divjadi (tudi zaščita →kmetijskih zemljišč in →gozda pred →lovsko škodo), načrtovanje in vzdrževanje ustreznega stalez divjadi ter skrb za organiziran odstrel. Po zakonu so lovske organizacije pravne osebe, ki se uvrščajo med kmetijske organizacije. S tem lahko kupujejo ali jemljejo v →zakup →kmetijska zemljišča, pri čemer imajo prednostno pravico šele za →kmeti, katerih zemljišče meji na zemljišča, ki je naprodaj ali se daje v zakup. *gospodarska geografija, pravo*
- lòvski katàster** -vskega -stra, m – glej kataster, lovski. *gospodarska geografija*
- lòvski rezervát** -vskega -a, m – glej rezervat, lovski. *gospodarska geografija, pravo*
- ložína** -ne, ž – 1. ljudski izraz za strme →njive, ki se z motikami samo prekopavajo. 2. ponekod ljudski izraz za →gozd z nizkim →drevjem. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- lusaka** (Bantu) – redko grmovno savansko rastlinstvo v Zambiji. Po njem je dobilo ime zambijsko glavno mesto. *fitogeografija, regionalna geografija*
- luvisóli** (iz latinščine) -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, ki predstavlja lesivirane prsti, za katere je značilen argiličen B horizont s sprano glino. Luvisoli nastajajo v vlažnem celinskem, vlažnem subtropskem, sredozemskem in tropskem mokro-suhem podnebjju, najpogosteje na nesprjetih usedlinah srednje do drobne teksture. Delijo se na *ortični*, *hromični*, *kalcijev*, *vertični*, *ferični*, *albični*, *oglejeni* in *plintični* luvisol. Njihova uporabnost za →poljedelstvo je zmerno dobra do dobra. Na široko prekrivajo zahodni del Rusije, srednjo Evropo, jugovzhod Avstralije in zaledje Velikih jezer v Severni Ameriki. *pedogeografija*
- májár** (iz nemščine) -ja, m – predvsem na bohinjskih →planinskih pašnikih ljudski izraz za planšarja, ki pase lastno →živino. Ženska je *majarica*. Danes majarjev skoraj ni več. Izraz izvira iz nemščine. Iz njega izhaja tudi glagol *majariti*, ki pomeni 'planšariti'. Uporabljata se tudi besedna razločka *majer* (ta pomeni tudi 'najemnega delavca na gozdnem posestvu') in *majarica*. *etnologija, jezikoslovje*
- majorát** (iz latinščine) -a, m – v primeru →dedovanja nedeljivih, celotnih →kmetij načelo, po katerem je praviloma →naslednik prvorojeni otrok. Izraz je prevzet iz poznolatinške besede *majoratus*. *pravo, agrarna ekonomika*
- mákija** (iz francoščine) -je, ž – zimzeleno grmičasto rastje na obalah Sredozemskega morja, ki ga sestavljajo črničevje, jadikovec, alepski bor, divja oljka, brinje, mirta, drevsasta resa, žuka, ruj, rožmarin, brškin, hrast plutovec idr. Razširjeno je predvsem na kisl, silikatni →matični podlagi in ni samo posledica poletne sušnosti, temveč tudi človekovega uničevanja prvotnega gozdnega pokrova, →čezmerne paše (posebno koz) in številnih uničujočih požarov, s čimer predstavlja prvo degradacijsko fazo →gozdov. Marsikje se je makija razrasla kot →sekundarni gozd. Sestavlja jo vrsta na zunaj podobnih združb, ki nosijo krajevna imena: →gariga, →frigana, →chapparal, →temillari, →scrub. Izraz makija izhaja iz francoske besede *maquis*, ki pomeni 'goščava'. *fitogeografija*

mákrótêrmne rastlîne -rnnih -stlin, množ., ž – glej rastline, makrotermne. Izraz makrotermen je zloženka iz izpeljank iz grških besed *makros* v pomenu 'velik' in *thermos* v pomenu 'topel'. *fitogeografija, jezikoslovje*

maksimálen -lna -lno, prid. – nanašajoč se na →maksimum, največji, najvišji, skrajšen. *jezikoslovje*

maksimálna póljška kapacitéta -lne -ljске -te, ž – glej poljska kapaciteta, maksimalna. *agroklimatologija*

maksimálna rába tál -lne -be tal, ž – glej raba tal, maksimalna. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

máksimum (iz latinščine) -a, m – največja količina, mera, ki je še mogoča, dopustna ali dovoljena. Tujka je prevzeta iz latinske besede *maximum* v pomenu 'največje', kar je srednji spol presežnika *maximus* od pridevnika *magnum*, ki pomeni 'velik'. *jezikoslovje*

máksimum, obdeloválni -a -lnega, m – maksimum zemljišč, ki jih lahko obdeluje posamezna →družinska kmetija, pri čemer ni nujno, da ima nad vso uporabljano zemljo lastninsko pravico. Prizadevanja za vzpostavljane institucije obdelovalnega maksimuma so se v zvezi s →podružbljanjem zemljišč pojavila v času razcveta samoupravnega socializma. S formiranjem zemljiških skladov naj bi čim več zemlje prešlo v družbeno last, kar naj bi v procesu povečevanja kmetij zmanjšalo stroške za nakupe zemljišč. Interesenti bi iz skladov lahko dobili potrebno površino zemljišč, ki bi jih skladno s pridelovalnimi načrti ter družbenimi potrebami dogovorno obdelovali s skrbjo dobrega gospodarja. Na ta način bi lahko povečali tržne viške in zmanjšali stroške pridelave, saj bi bili zemljiški kompleksi, ki bi jih obdelovale posamezne →kmetije, bolj zaokroženi, obenem pa bi v procesu →kolobarjenja na velikih zemljiških kompleksih skupni setveni načrt omogočil usklajeno pridelovanje istih →kulturnih rastlin. Koncept je bil neživljenjski, saj ni upošteval individualne miselne usmerjenosti in samoniklosti →kmeta, obenem pa ni bilo na voljo zemljiških presežkov in tudi ne instrumentarija, s katerim bi v večjem obsegu izvedli formiranje zemljiških skladov. S prehodom v tržno gospodarstvo so znova prevladali koncepti individualizacije zasebnega kmetijstva. *agrarna ekonomika, pravo*

máksimum, zemljiški -a -škega, m – upravno-političen ukrep, ki opredeljuje največjo dopustno površino zemljišč v lasti posamezne →družinske kmetije in katerega temeljni namen je (bila) izvedba socialistične preobrazbe vasi, s tem da se preprečijo in uničijo kapitalistični proizvodni odnosi in vzpostavijo primerne razmere za zagotavljanje socialne pravičnosti, pri nas pa do pred kratkim tudi tako imenovanega *združevanja dela, kmetje in sredstev*.

Zakon je opredeljeval tri vrste zemljiškega maksimuma: *maksimum obdelovalnih zemljišč v lasti kmeta*, *maksimum kmetijskega zemljišča in gozda v lasti kmeta* ter *maksimum kmetijskega zemljišča in gozda v lasti nekmeta*. V ravninskih predelih je bila lastninska pravica omejena na 10 ha →obdelovalnih zemljišč, v gorskih in hribovitih predelih pa na največ 20 ha obdelovalnih zemljišč. Razen v izjemnih primerih skupna površina →kmetijskih zemljišč ni smela presežati 45 ha. Nekmetje so lahko imeli na ravninskih območjih v lasti največ 1 ha kmetijskih in gozdnih zemljišč skupaj, v gorskih in hribovitih predelih pa ne več kot 3 ha kmetijskih in gozdnih zemljišč skupaj, pri čemer v nobenem primeru ni smelo biti več kot 0,5 ha gozda ali 0,5 ha vinograda. Lastnik zemljišč s statusom kmeta za odvzem presežka zemljišč nad določenim maksimumom ni bil upravičen do odškodnine, kar pa ni veljalo za lastnika - nekmeta, kateremu je morala odškodnino plačati kmetijska organizacija ali drug uporabnik. Pod določenimi pogoji se →individualnim kmetom v zemljiški maksimum ni štel v dolgoročni →zakup vzeto zemljišče. Z novo ustavo so bila določila zemljiškega maksimuma odpravljena, vendar je prejšnji sistem zaradi nezmožnosti prilagajanja sodobnim agrotehničnim ukrepom in bolj produktivni pridelavi povzročil ogromno gospodarsko škodo, zaradi porušenega zaupanja prizadetih kmetov pa je potrebno omeniti še njegove škodljive moralne posledice. *agrarna ekonomika, pravo*

mála -li -lo, prid. – določna oblika pridevnika *majhen* v ženskem spolu, kar je znano že v praslovanskem *malъ*, izpeljanem iz indoevropske baze (*s*)*meHlo-* oziroma (*s*)*moHlo-* v pomenu 'majhen'. *jezikoslovje*

mála domačija -le -je, ž – glej domačija, mala. *geografija naselij, arhitektura*

mále hidroelektrárne -lih -ktrarn, množ., ž – 1. po klasifikaciji elektrogospodarstva vse hidroelektrarne z močjo, manjšo od 10 MW. Zaradi manjšega obremenjevanja okolja so lahko male hidroelektrarne dobrodošla dopolnitev v celotnem energetskem omrežju, čeprav je njihov prispevek k celotni proizvodnji električne energije sorazmerno majhen. Za lastnike so lahko pomemben dopolnilni ali glavni vir zaslužka. 2. po opredelitvah strokovnih služb za varstvo naravne dediščine se hidroelektrarne, ki po prejšnji členitvi spadajo med male hidroelektrarne, še nadalje delijo na: *mikro hidroelektrarne* z močjo do 2 kW, *mini hidroelektrarne* z močjo med 2,1 in 5 kW, *male hidroelektrarne* z močjo med 5,1 in 50 kW, *srednje male hidroelektrarne* z močjo med 50,1 in 200 kW, *srednje-velike hidroelektrarne* z močjo med 200,1 kW in 1 MW ter *velike hidroelektrarne* z močjo nad 1 MW. *varstvo okolja, varstvo narave*

Málóvrhov prispévek k preučevánju razdrobljénosti -ega -vka -nju -sti, m – glej prispevek k preučevanju razdrobljenosti, Malovrhov. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

maltuziánstvo -nstva, s – doktrina, ki jo je s svojim delom *Esej o načelih prebivalstva* (An Essay on the Principle of Population) leta 1798 navdihnil angleški ekonomist in zgodovinar T. R. Malthus. Opozarja, da število ljudi narašča znatno hitreje od možnosti za pridobivanje hrane za njegovo prehranjevanje. Prebivalstvo naj bi se povečevalo po geometričnem, pridelava hrane pa le po aritmetičnem zaporedju. Posledično naj bi bilo nujno omejevanje naraščanja prebivalstva, sicer naj bi bilo človeštvo obsojeno na revščino. *demografija, sociologija, zgodovina*

man-land ratio (angleško) - ena od → agrarnih gostot, ki izraža razmerje med aktivnim kmečkim prebivalstvom in površinsko enoto (ponavadi 100 ha) → obdelovalnih zemljišč. Uporablja se zlasti v pokrajinah s poudarjeno vlogo → poljedelstva. *agrarna geografija*

mándrija -je, ž – na Primorskem ljudski izraz za → kmečko hišo z → gospodarskimi poslopi, obdano z zidom. *jezikoslovje, etnologija*

mángrove (iz malajščine) -ngrov, množ., ž – v trop-skem podnebnem pasu na morskih obalah in po obrežnih plitvinah ob izlivih večjih rek in v pasu plimovanja razširjena rastlinska združba, za katero je značilno grmovno raste z od 20 do 30 metrov visokim vmesnim → drevjem; razpoznavni znak so zelo velike in na gosto razrasle zračne korenine. Izraz je prek angleškega *mangrove* prevzet iz malajščine. *fitogeografija*

mànj razvíto obmóčje manj -tega -čja, s – glej območje, manj razvito. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

mansárdá (iz francoščine) -rde, ž – v uporabljeno podstrešje pravokotno vgrajena dodatna streha, ki omogoča povečavo dela podstrešja in obenem odpira okna na njegovi daljši stranici. Pri nas so se takšni posegi uveljavili v 19. stoletju. Sprva so bili značilni predvsem za 'bogatejša' naselja ob pomembnih prometnicah, pozneje pa so se razširili po vsem ozemlju, razen na Primorskem. Izraz mansarda izhaja iz francoske besede *mansarde*, ki pomeni 'podstrešno stanovanje'; poimenovana je po arhitektu *Mansardu*. Pri nas je sopomenka *nadstrešnica*. *arhitektura, jezikoslovje*

mansus (latinsko) – latinski izraz za → hubo. *zgodovina, agrarna geografija*

marg (urdujsko) – visokogorski → pašnik na zgornji gozdni meji ali nad njo v Kašmirju na severu Indijske podceline. Izraz je pogosto sestavni del tamkajšnjih → krajevnih in → ledinskih imen. *agrarna geografija, regionalna geografija*

marginálnó zemljíšče -lnega -šča, m – glej zemljišče, marginalno. Izraz marginalen v pomenu 'postranski,

obroben, mejen' izhaja iz besede *marginá*, ta pa je prevzeta iz latinskega *marginis*, ki pomeni 'rob'. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, jezikoslovje*

márikultúra (iz latinščine) -re, ž – gojenje morskih živali (predvsem školjk in nekaterih tržno zanimivih vrst belih rib) v morskih plitvinah in zalivih, tudi na območjih delnega mešanja slane vode s sladkovodnimi pritoki, kjer je tako imenovana *brakična voda*. Gre za kapitalno intenzivno, sorazmerno novo dejavnost, ki pa se v nekaterih razvitih deželah (Skandinavija, zahodna Evropa, Sredozemlje, Združene države Amerike, Japonska) zelo hitro širi in v prehrani prebivalstva s hrano morskega izvora že pokriva pomembno velik delež. Deli se na gojitev rib (→ piscikultura), rakov (*krustacikultura*), ostrig (*ostreikultura*), jedilnih klapavic (*mitilikultura*) in alg (*algokultura*). Začetki marikulture so tudi v naših Piranskem in Strunjanskem zalivu. Izraz marikultura je zloženka iz latinskih besed *mare* v pomenu 'morje' in *cultura* v pomenu 'kultura'. *gospodarska geografija*

máróf -a, m – 1. v osrednji Sloveniji ljudski izraz za tip → skednja, ki ima na obeh straneh prostor za sušenje → sena, na pokritem privzdignjenem → podu je skladišče za seno ali slamo, pod njim pa je prostor za kmečke vozove in v novjšem času za traktorje s priključki. 2. ponekod je izraz marof sopomenka za → pristavo/2. *etnologija, jezikoslovje*

márša (iz nemščine) -še, ž – raven svet ob morski obali in v rečnih ustjih, nastal iz drobnega naplavljenega peska in gline, na katerih so se razvile plitke, a rodovitne → prsti, ki omogočajo → pašno živinorejo, predvsem → govedorejo. Pred → poplavami je zavarovan z nasipi. Najbolj znane marše so na severozahodu Nemčije; nemški izraz zanje je Marschen (ednina die Marsch). *geomorfologija, agrarna geografija*

mátičen -čna -čno, prid. – tisti, od katerega je kaj odvisno, iz katerega kaj izhaja. Izraz je izpeljan iz večpomenske besede *matica*, ta pa je prek praslovanskih *matica* in *matka* izpeljan iz izraza *mati*, roditelj *matyje/e*, v pomenu 'nekaj materi podobnega', to pa izhaja iz *mati*, roditelj *matere*, v pomenu 'mati'. *jezikoslovje*

mátična kamnína -čne -ne, ž – glej kamnina, matična. *pedogeografija*

mátična osnóva -čne -ve, ž – glej matična podlaga. *pedogeografija*

mátična podlága -čne -ge, ž – trdna kamnina ali razpadlo, lahko tudi nanešeno gradivo, na katerem nastaja → prst. Sopomenki sta matični substrat in matična osnova. Primerjaj → matična kamnina in → podtalje. *pedogeografija*

mátični substrát -čnega -a, m – glej matična podlaga. *pedogeografija*

meditéránska -nski -nsko, prid. – nanašajoč se na Sredozemsko morje in obkrožajoče ga dežele.

Slovenska sopomenka je sredozemska. Pridevnik mediteranski je izpeljan iz imena morja *Mediteran*, prevzetega iz latinskega *Mediterraneum*, zloženke iz latinskih izrazov *medius* v pomenu 'srednji' in *terra* v pomenu 'zemlja'. *jezikoslovje*

mediteránska hiša -nske -še, ž – glej hiša, mediteranska. *spomeniško varstvo, arhitektura*

mediteránski gòzd -nskega -a, m – glej gozd, mediteranski. *fitogeografija*

mediteránsko kmetijstvo -nskega -jstva, s – glej kmetijstvo, mediteransko. *agrarna geografija*

mèdnárodní kategorizácija zemljišč -dne -je -mljišč, ž – glej kategorizacija zemljišč, mednarodna. *pedogeografija, agrarna ekonomika*

mèdrije -ja, s – ograjen prostor na Goriškem in po → planinah v Posočju, v katerega se je zapirala → živina ponoči in ob molži. Sorodni izrazi so *medrija*, *mederja*, *medrja* in *medernja*, izpeljani iz ilirskega jezika. Izraz je še ohranjen v imenu planine Medrije na Tolminskem. Primerjaj → tamar. *zgodovina*

meqlà (iz indoevropskega prajezika) -gle, ž – vremenski pojav, pri katerem so nizko nad zemeljskim površjem zgoščeni vodni hlapi, ki povzročajo zmanjšano vidnost pod 1 km, sicer govorimo o *meqlici*. Zgoščanje vodnih hlapov nastane v vlažnem zraku, ko se ob ohladitvi pod rosišče presežek vodne pare zgošča v mikroskopsko majhne kapljice s premerom med 5 in 50 mikrometrov. Najboljše razmere za nastanek megle so v področjih s *toplotnim obratom* (*temperaturno inverzijo*) in s hladnimi morskimi tokovi, kjer je tudi največja stopnja meglenosti za najgostejšo in najdebelejšo plastjo megle. Ker se zrak ohlaja na različne načine, razlikujemo več tipov megle, vendar so po pogostosti pojavljanja najpogostejše *adveksijska meqla* (topel zrak pride nad hladno podlago in se od nje ohladi), *puhteča meqla* (sorazmerno toplejše vodno telo izpareva, prehladni zrak nad njim pa pare ne more sprejeti) in *radiacijska meqla* (zrak se ohladi pod rosišče s sevanjem), ki je pri nas najbolj pogosta in se v nočnih in dopoldanskih urah predvsem v hladni polovici leta pojavlja po kotlinah in nižinah. Izraz meqla je prek praslovanskega *meqla* izpeljan iz indoevropskega pojma *Hmighla* v pomenu 'meqla, oblak', kar naj bi prvotno pomenilo 'stemnitev' in naj bi bilo povezano z indoevropsko bazo (*H*)*meigh-* v pomenu 'migljati, treniti z očmi, mižati'. *meteorologija, klimatogeografija, jezikoslovje*

meqléni gòzd -nega -a, m – glej gozd, meqléni. *fitogeografija*

mehanzácija, kmetijska -je -jske, ž – glej kmetijska mehanizacija. Izraz mehanizacija je izpeljan iz besede *mehanika*, tujke, prevzete in prilagojene iz latinskega (*ars*) *mechanica* v pomenu 'znanost o strojih, pripravah', to pa je izposojeno iz grškega *mekhanike* (*tekhne*) v enakem pomenu. To vsebuje

pridevnik *mekhanikos*, ki je izpeljan iz grškega izraza *mekhane* v pomenu 'naprava, priprava, pripomoček, sredstvo'. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*

mehanzíráno poljedélstvo -nega -lstva, s – glej poljedelstvo, mehanizirano. *agrarna geografija*

mèja (iz indoevropskega prajezika) -je, ž – 1. črta, ki kaj ločuje, razmejuje. 2. določena najvišja ali najnižja stopnja, velikost česa. Izraz izhaja iz praslovanske besede *med'a* v enakem pomenu, kar je v ženskem spolu posamostaljeni pridevnik indoevropskega pojma *medhio-* v pomenu 'nanašajoč se na sredini, sredinski'. *jezikoslovje*

mèja súšnosti -je -sti, ž – podnebna ločnica, onstran katere ne dovolj izdatna količina padavin, njihova neenakomerna razporeditev in velika intenzivnost izhlapevanja onemogočajo poljedelsko rabo zemljišča. Meje sušnosti posameznih → kulturnih rastlin opredeljujejo njihove potrebe po vodi. Le-te se spreminjajo glede na temperaturne razmere in z njimi tesno povezano izhlapevanje. Na mejnih območjih z enim do dvema namočenima mesecema v letu je značilna prevlada → ekstenzivne živinoreje, medtem ko so za poljedelstvo brez → namakanja potrebni vsaj trije do štirje 'mokri' meseci. Za gojenje prosa in ječmena je potrebnih vsaj 250 mm letnih padavin, pšenice 300 mm, krompirja 400 mm, sladkornega trsa 1500 mm in banan kar 2000 mm padavin. *agrarna geografija, agrometeorologija*

mèja uspévánja kulturnih rastlín -je -nja -rnih -stlin, ž – zgornja, višinska meja in največja zemljepisna širina, do katere še uspevajo → kulturne rastline, kar omogoča intenzivno kmetijsko rabo zemljišč. Njena glavna omejitvena dejavnika sta podnebje in oblikovanost površja. Meje različnih oblik rabe → obdelovalnih zemljišč se zaradi podnebnih sprememb, različnih zahtev tržišča in obdelovalnih tehnik ter uvajanja odpornejših sort rastlin nenehno spreminjajo. Tako je na primer uvajanje hitrorastočih vrst → žit znatno razširilo njihovo mejo pridelovanja. Na splošno velja, da dejanska meja kmetijske rabe zemljišč zaostaja za teoretično možno, saj ni odvisna le od naravnih možnosti, temveč tudi od rentabilnosti pridelave, razpoložljivega kapitala, zahtev tržišča, prehrabnih navad in razpoložljive → kmečke delovne sile. *agrarna geografija*

mèja vlážnosti -je -sti, ž – ločnica, onstran katere → obdelovanje tal zaradi → poplav, zamočvirjenosti ali težkih tal z visoko gladino → talne vode ni možno. Tovrstna območja je mogoče za kmetijsko pridelavo usposobiti s protipoplavno zaščito, regulacijami vodotokov, → osuševanjem mokrotnih zemljišč in njihovim nadaljnjim kultiviranjem. *agrarna geografija, hidrogeografija*

mèja, drévésna -je -sne, ž – meja, do koder se lahko rasejo drevesa. Govorimo o *višinski* (→ zgornji,

vertikalni ali *gorski*) ter o *horizontalni* drevesni meji, onstran katere zaradi neugodnih naravnih razmer ni možnosti za rast drevja v polarnih, tropskih in zmernotopljen predelih. Potek in višina drevesne meje sta odvisna predvsem od podnebnih in reliefnih razmer, prsti in človekove dejavnosti. V gorskih predelih sušnih območij, kjer se navzdol količina padavin z naraščanjem nadmorske višine praviloma povečuje, lahko ponekod opazujemo tudi *spodnjo višinsko drevesno mejo*. Pomembna za določanje tako spodnje kot zgornje višinske ter horizontalne drevesne meje je opredelitev pojma *drevo*, za katerega velja, da je praviloma več kot 5 m visoka drevesna rastlina. *fitogeografija*

mêja, gózdna -je -zdne, ž – glej gozdna meja. *fitogeografija*

mêja, polárna -je -rne, ž – podnebno pogojena meja rabe →kmetijskih zemljišč, onstran katere so temperature poletnih mesecev tako nizke, da onemogočajo →kmetijsko pridelavo. Za uspevanje posameznih →kulturnih rastlin mora biti →vegetacijsko obdobje dovolj dolgo in toplo. Na drugi strani polarne meje sta v smeri proti tečajema možna samo ekstenzivno gozdarjenje in ekstenzivna →pašna živinoreja. Ločnica obdelovalnih zemljišč je v zahodnih delih celin na severni polobli (zaradi blažjih zim) ter v njihovi celinski notranosti (zaradi toplih poletij) pomaknjena dlje proti severu kot v njihovih vzhodnih delih. V Evraziji je med 60° in 70°, v Severni Ameriki pa med 53° in 65° severne zemljepisne širine. Na južni polobli polarna meja seka le Južno Ameriko in sicer med 46° in 55° južne zemljepisne širine. Ločnice za posamezne kulturne rastline so glede na njihove temperaturne zahteve različne. Najdlje proti severu uspevajo ječmen, rž in krompir, ki jih je možno pridelovati tudi na 70° severne zemljepisne širine, kjer je le 80 dni dolgo vegetacijsko obdobje s srednjo mesečno temperaturo nad 10° C. Polarna meja jare pšenice je na 63°, sladkorne pese 61°, koruze 54°, agrumov 42°, kakava, kave in banan 25° ter kokosove in oljne palme na 16° severne zemljepisne širine. *agrarna geografija, agrometeorologija*

mêja, rastlínka -je -nske, ž – glej vegetacijska meja. *fitogeografija*

mêja, vegetacijska -je -jske, ž – meja razširjenosti →rastlinstva oziroma meja, do koder še uspevajo rastline posameznih vrst, skupine rastlin in →rastlinske združbe. Odvisna je predvsem od podnebnih in reliefnih razmer. Primerjaj →drevesna meja, →gozdna meja, →polarna meja, →višinska meja in →meja uspevanja kulturnih rastlin. Sopomenka je rastlinska meja. *fitogeografija*

mêja, višínka -je -nske, ž – v goratih predelih zgornja meja uspevanja →kulturnih rastlin, onstran katere je ponekod še območje ekstenzivne →pašne živi-

noreje. V višjih zemljepisnih širinah se višinska meja izenači s →polarno mejo, v smeri proti ekvatorju pa je skladno z naraščanjem povprečne temperature praviloma čedalje višja. Ne pogojuje pa je le zemljepisna širina, saj so pomembni dejavniki tudi reliefne razmere, količina padavin, stopnja celinskosti podnebja in →ekspozicija pobočij. Prav zato višinska meja ni najvišje v vlažnem ekvatorialnem podnebnem pasu, temveč na Tibetu in v Andih, kjer sega krepko čez 4000 m visoko. Zaradi različnih naravnih razmer so različne tudi višinske meje posameznih kulturnih rastlin v zmernotoplem pasu in v gorah tropskega pasu. Tako je meja uspevanja koruze v Alpah 1160 m visoko, v Andih pa 3850 m, pšenice 1200 m v Alpah in 3950 m v Tibetu, krompirja 1800 m v Alpah in 4400 m v Tibetu, jarih žit pa 1500 m v Alpah in celo 4600 m v Tibetu. Višinska meja uspevanja kakava je 1300 m (Kolumbija), banan 2000 m (vzhodna Afrika), kave 2350 m (Kolumbija) in agrumov 2600 m (Ekvador). *agrarna geografija, klimatogeografija*

mêja, zgórnja drevésna -je -rnje -sne, ž – višinska meja, do katere v gorskem svetu še rase →drevje. Zgornja drevesna meja je ponavadi podnebno pogojena in je v Alpah od 100 do 200 m nad →zgornjo gozdno mejo, če pa je antropogena, potem sta ponavadi obe izenačeni. Zaradi redkega drevja (*viharniki*) in prehajanja v grmovno rastje je zgornja drevesna meja v primerjavi z zgornjo gozdno mejo pokrajinsko manj izrazita. Zanj so v rabi tudi izrazi *višinska, vertikalna in gorska drevesna meja*. *fitogeografija*

méka -ke, ž – v Prekmurju ljudski izraz za močviren travnik oziroma →log. *jezikoslovje, etnologija*

meliorácija (iz latinščine) -je, ž – 1. v širšem smislu →agrarna operacija, ki vključuje mehanične in biološke ukrepe za izboljšanje →strukture prsti in →godnosti tal ter pridobivanje novih rodovitnih zemljišč. Je tudi upravno-gospodarski ukrep, ki tako kot →komasacija zadeva vse uporabnike in lastnike →kmetijskih zemljišč na →melioracijskem območju. Pri tem ne gre le za prostorski poseg, temveč tudi za takšno spremembo zemljiške sestave, ki pomeni trajno izboljšanje rodovitnosti kmetijskih zemljišč. Z melioracijami se ustvarjajo možnosti za uvajanje sodobne →agrotehnik in s tem za kakovostnejšo obdelavo, kar ima za posledico večjo produktivnost →kmetijske pridelave. Melioracije obsegajo →hidromelioracije in →agromelioracije. Za doseg načrtovanih rezultatov se regulirajo vodotoki, osušujejo, namakajo in čistijo zemljišča, smotno razmejujejo kmetijska zemljišča in →gozd, urejajo se →kulturne terase in gradijo →gospodarska poslopja za velikopotezno, mehanizirano pridelavo. 2. v ožjem smislu hidrotehnično urejanje zemljišč z →namakanjem in →osuševanjem. Tujka melioracija je prevzeta in prilagojena iz latinskega

izraza *melioratio* v pomenu 'izboljšanje'. *agrarna ekonomika, varstvo okolja*

melioracija, integralna -je -lne, ž – →melioracija, katere namen je trajno izboljšanje kakovosti →kmetijskega zemljišča in radikalna sprememba →posestne sestave. Vključuje ureditev režima površinskih voda z →regulacijami naravnih vodotokov ter izgradnjo protipoplavnih in protierozijskih objektov, ureditev stalnega vodnega režima z izgradnjo vodnih zadrževalnikov in namakalnih sistemov, →agromelioracije, →komasacije ter izboljšave dostopnosti na kmetijska zemljišča. Z integralno melioracijo se ponuja priložnost za izvedbo hidrotehnične melioracije (z gostejšo mrežo osuševalnih kanalov), izoblikovanje novega omrežja poti in za celovito →revitalizacijo podeželskih naselij nasploh. *agronomija, agrarna geografija*

melioracija, kmetijska -je -jske, ž – po črki zakona se izraz uporablja za →hidromelioracije in →agromelioracije skupaj. *pravo*

melioracijski -jska -jsko, prid. – nanašajoč se na →melioracijo; izboljševalen. *jezikoslovje*

melioracijsko gnojenje -jskega -nja, s – glej gnojenje, melioracijsko. *agronomija, varstvo okolja*

melioracijsko obdelovanje zemljišč -jskega -nja -mljišč, s – glej obdelovanje zemljišč, melioracijsko. *agronomija, pedogeografija*

melioracijsko območje -jskega -čja, s – glej območje, melioracijsko. *geodezija, pravo*

melišče -šča, s – do okrog 35° nagnjena plast nesprijetega drobirja (grušč in pesek) iz razpadajoče kamnine, ki se nabira na vznožjih skalnih ostenij in zelo strmih pobočij. Povprečna velikost gradiva se praviloma povečuje v smeri od zgoraj navzdol. Na nastanek melišč vplivajo vrsta kamnine, njena prepokanost, vpadni kot skladov in ledeniška preoblikovanost ostenij. Pri nas so melišča najbolj pogosta in obsežna pod severnimi stenami. Razlikujemo *recentna* (na njih se še vedno odlaga svež drobir) in *fosilna* melišča, ki jih že porašča zelo odporna rastlinje. Izraz melišče je izpeljan iz besede *mel* v pomenu 'droben pesek, drobir', ki izhaja iz praslovanskega *melъ*, kar je izpeljano iz indoevropskega korena *mel(H)-* v pomenu 'drobiti, mleti'. *geomorfologija, jezikoslovje*

menjalen -lna -lno, prid. – nanašajoč se na →menjavo. *jezikoslovje*

menjalno gospodarstvo -lnega -rstva, s – glej gospodarstvo, menjalno. *agrarna geografija, agronomija*

menjalno kmetijstvo -lnega -jstva, s – glej kmetijstvo, menjalno. *agrarna geografija*

menjava -ve, ž – 1. glagolnik od *menjati*, dati komu kaj za kaj drugega, drugačnega. 2. prostovoljna izročitev stvari ali opravljena storitev na podlagi dogovora med dvema strankama za pridobitev druge stvari ali storitve. Izraz menjava izhaja iz besede *mena*, ki je bila v enaki obliki in pomenu 'spre-

memba' znana že v praslovanščini. To se je razvilo iz indoevropskega pojma *moina*, izpeljanega iz indoevropskega korena *mei-* v pomenu 'menjati, spreminjati'. *jezikoslovje*

menjava kmetijskih zemljišč -ve -jskih -mljišč, ž – najenostavnejša →agrarna operacija, pri kateri pogodbeni stranki svoja zemljišča zamenjata z namenom, da bi z zaokrožitvijo →posestva omogočili racionalnejšo rabo svojih →kmetijskih zemljišč. Zaradi pravnega značaja menjave je le-ta možna samo na podlagi sporazuma. *geodezija, agrarna ekonomika*

menjava obdelanih zemljišč -ve -nih -mljišč, ž – pojav, do katerega pride v primerih, ko obstoji nevarnost hitrega upadanja →hektarskih donosov in ni možnosti, da se donosnik poveča z →gnojenjem. Zemljišče se obdeluje nekaj let zapored, nakar se za daljše obdobje opusti, tako da ga prerase →grmovje. V tem času se kultivira drugo →obdelovalno zemljišče in →cikel se lahko ponovi večkrat, dokler se čez čas prvotno opuščeno zemljišče znova kultivira in obdeluje. →Kmetije in →naselja, ki so vključena v proces menjavanja, so stalna. Opisani način je med najstarejšimi oblikami rabe obdelovalnih zemljišč, ki pa je zdaj v prevladi le še na nekaterih tropskih območjih Afrike, Južne Amerike in jugozahodne Azije, sem in tja pa ga lahko najdemo tudi v monsunskih predelih subtropskega podnebja. Menjave obdelanih zemljišč ne smemo zamenjevati s →kolobarjenjem. *agrarna geografija*

mésna živinoreja -sne -je, ž – glej živinoreja, mesna. Izraz mesen je pridevnik besede *meso*, ki se je prek enakega praslovanskega izraza razvila iz indoevropskega *memso-* v enakem pomenu. *agrarna geografija, jezikoslovje*

méstno obróbjje -stnega -bja, m – glej obrobje, mestno. *urbanizem, prostorsko planiranje*

mésto, agrárno -sta -rnega, s – glej agrarno mesto. Beseda mesto je v praslovanščini pomenila 'kraj, opredeljen prostor', kar je verjetno nastalo iz *moitHo-* ('kar pripada zakoličenemu ozemlju, področje znotraj s koli določenega ozemlja'), to pa je lahko tvorba iz indoevropskega pojma *moitHo-* v pomenu 'kol'. *agrarna geografija, urbanizem, jezikoslovje*

méšan -na -no, prid. – lastnost, značilnost mešanega. Izraz izhaja iz glagola *mešati*. Ta je bil v obliki *meš'ati* v enakem pomenu znan že v praslovanščini; je ponavljalni glagol od *mesiti* v pomenu 'mešati, mesiti (kruh)'. *jezikoslovje*

méšana kmetija -ne -je, ž – glej kmetija, mešana. *agrarna geografija, sociologija*

méšana kultúra -ne -re, ž – glej kultura, mešana. *agrarna geografija, etnologija*

méšani gòzd -nega -a, m – glej gozd, mešani. *gozdarstvo*

méšani kmetijski sistém -nega -jskega -a, m – glej kmetijski sistem, mešani. *agrarna geografija*

mešano gospodinjstvo -nega -stva, s – glej gospodinjstvo, mešano. *agrarna geografija, sociologija*

mešano kmečko gospodarstvo -nega -čkega -rstva, s – glej gospodarstvo, mešano kmečko. *agrarna geografija, sociologija*

metabolizem ékosistéma -zma -ma, m – proces nenehne izmenjave snovi in energije med →biocenozi in →biotopom ter njunih neprestanih pretvorb. Snov v →ekosistemu kroži skozi →prehranjevalno verigo. Vir energije je sončno sevanje in ekosistem ga sprejema v procesu *fotosinteze*. Ko izpolni vlogo v življenjskih procesih, energija zapušča ekosistem v obliki toplote. Skozi ekosistem tečejo vedno nove količine energije, proces njenega pretvarjanja pa je nepovraten. Tujka metabolizem je prevzeta iz grške besede *matabole* v pomenu 'premena', ki je izpeljana iz grškega glagola *metabainen*, ki pomeni 'preiti'. Sopomenka je presnova ekosistema. *varstvo okolja, jezikoslovje*

métayage (francosko) – tip zemljiškoposestnega sistema v zahodni Evropi, posebno v Franciji, pri katerem zemljiški lastnik najemnika oskrbi tudi s semeni in mladimi živalmi, →zemljiški najemnik pa mu v zameno odda dogovorjen delež pridelka, v katerem je vsebovano tudi nadomestilo za →zemljiško rento. V zdajšnjem času na ta način gospodarile še peščica →kmečkih gospodarstev. *agrarna geografija*

meteorologija (iz grščine) -je, ž – naravoslovna veda, ki raziskuje razmere in procese v ozračju (*atmosfera*), ki obdaja Zemljo. Po načinu dela spada predvsem k →fiziki, glede na predmet preučevanja pa je del geoznanosti. Napovedovanje vremena je le eno od številnih delovnih področij meteorologije, ki je širši javnosti najbolj znano. K meteorologiji spadata še kemija zraka in →klimatogeografija. Beseda meteorologija izhaja iz zloženke iz grških besed *meteoros*, ki pomeni 'visoko v zraku viseč', in *logos*, ki pomeni 'beseda, misel, govor, razum, nauk'. Slovenska sopomenka je vremenoslovje. *meteorologija, jezikoslovje*

meteorološka suša -ške -še, ž – glej suša, meteorološka. *naravna geografija*

metóde vrednótenja kmetijskih in gózdnih zemljišč -tod -nja -jskih -zdnih -mljišč, množ., ž – vrednotenje →tal kot →naravnega vira se je pri nas v glavnem omejevalo na oceno prizvodne in uporabne vrednosti →zemljišč s poudarkom na bonitiranju tal ali zemljišč. Kljub številnim poskusom še vedno uporabljamo katastrsko klasifikacijo iz časov avstroogrske monarhije. Poleg te sta uveljavljeni še dve metodi vrednotenja tal: bonitiranje zemljišč (stari nemška in avstrijska metoda) in vrednotenje zemljišč v smislu vrednotenja tal (Land evaluation; anglosaške dežele, →FAO, v novejšem času tudi Evropska zveza). *Katastrsko klasifikacijo* je vpeljala avstroogrška uprava v sedemdesetih letih 19. sto-

letja. Z njo so bila →rodovitna zemljišča razvrščena v osem katastrskih razredov (njiva, travnik, vinograd, ...). Pri tem razvrščanju so upoštevali tudi naravne in gospodarske dejavnike pridelave, vendar so bili slednji vključeni le posredno. Prve smernice za izdelavo *metode bonitiranja* na podlagi rezultatov pedološkega kartiranja segajo v leto 1969. Žal metoda ni bila do konca razdelana, čeprav so jo pozneje še izpopolnjevali. Leta 1982 je bilo sprejeto *navodilo o razvrstitvi zemljišč v →kategorije*. Na temelju rabe zemljišč in možnosti uporabe →kmetijske mehanizacije je bilo vpeljanih osem kategorij, postavljenih po vzoru ameriške klasifikacije. Leta 1985 je bila izdelana *metodologija za vrednotenje proizvodnih sposobnosti kmetijskih zemljišč*, s katero se je k vrednotenju pristopilo na podlagi tako imenovanih →talnih analogov. Pri tem se je upoštevalo tudi podatke o nadmorski višini, →nagibu, izpostavljenosti →poplavam in →podnežju. Ob bok talnim analogom so bile postavljene zahteve →poljščin glede na talne in podnebne razmere. Vse parcele določenega talnega analoga so dobile enako število temeljnih točk. S tem so bili ovrednoteni naravni dejavniki, ki temeljijo na proizvodni sposobnosti kmetijskih in gozdnih zemljišč. Ta izhaja iz (potencialnega) standardnega dohodka, ki ga je mogoče doseči z običajno tehniko pridelave na teh zemljiščih. Za uporabnika je namreč vrednost zemljišča sorazmerna s potencialnim dohodom, ki ga lahko ustvari na njem. Za dokončno vrednotenje konkretnih kmetij je potrebno upoštevati še dejansko →posestno sestavo in družbeno-gospodarske korektive. Na podlagi naravnih lastnosti, lege, oblike in velikosti parcel *Zakon o kmetijskih zemljiščih* iz leta 1996 razvršča kmetijska zemljišča na →najboljša kmetijska zemljišča, ki so najprimernejša za kmetijsko obdelavo, in *druga kmetijska zemljišča*, ki so za kmetijsko obdelavo manj primerna. *agrarna ekonomika, agronomija, prostorsko planiranje*

mezanín (iz italijanščine) -a, m – pri nas skoraj izključno za Primorsko značilno nizko podstrešno polnadstropje brez posebne vloge, največkrat sezidana na enonadstropnih stavbah. S svojimi majhnimi prezračevalnimi odprtini je bila izvorno namenjena sušenju pridelkov. Izraz izhaja iz italijanskega *mezzanino*, pomanjševalnice besede *mezzano*, ki pomeni 'srednji'. *arhitektura, jezikoslovje*

mezotérmne rastline -rnmnih -stlin, množ., ž – glej rastline, mezotermne. *fitogeografija*

migrácije (iz latinščine) -cij, množ., ž – *selitve* (tudi slovenska sopomenka) oziroma spreminjanja stalnega bivališča, ki so posledica raznovrstnih vzrokov. Razlikujemo *izseljevanje* oziroma *emigracijo* ter *priseljevanje* oziroma *imigracijo*. Posebno obliko migracij predstavljajo →dnevne migracije oziroma tako imenovano *vozaštvo*. Tujka migracija je po

zgledu nemškega *Migration* prevzeta iz latinskega izraza *migratio* v pomenu 'selitev, potovanje', kar je izpeljano iz latinskega glagola *migrare* v pomenu 'seliti se, potovati', to pa je na osnovi indoevropskega pojma *migro-* v pomenu 'potujoč' izpeljano iz indoevropskega korena *mei-* v pomenu 'iti, potovati'. *socialna geografija, sociologija, jezikoslovje*

migracije, dnevne -cij -vnih, množ., ž – značilen pojav na →podeželju, do katerega prihaja zaradi medsebojne odvisnosti in prostorske prepletenosti območij bivanja ter območij dela in središč z različnimi središčnimi funkcijami. Ljudje vsakodnevno odhajajo v bližnja mestna središča na delo, v šolo, po nakupih ali opravkih in se še isti dan vračajo v kraj stalnega bivališča. V Sloveniji so dnevne migracije zaradi velikega števila majhnih naselij brez delovnih mest in majhnega števila zaposlitvenih središč še posebno intenzivne; tudi zato je delež mestnega prebivalstva sorazmerno majhen. *gospodarska geografija, geografija naselij, sociologija*

mikro- (iz grščine) – prvi člen tujih zloženek, ki pomeni 'majhen' in izhaja iz grške besede *mikros* v enakem pomenu. *jezikoslovje*

mikrognojila -jil, množ., s – →mineralna gnojila, ki vsebujejo *mikroelemente* v takšnih oblikah in koncentracijah, da so primerne za prehrano rastlin. Z njimi se gnoji le v primerih določenih rastlinskih bolezni, ki jih povzročajo pomanjkanje mikroelementov. Glede na vrsto mikroelementov se mikrognojila delijo na *borova, bakrena, cinkova, manganova* in *molibdenova*, lahko pa so tudi *sestavljena*. *agronomija, varstvo okolja*

mikroklima -me, ž – podnebje zelo majhnega koščka zemeljskega površja in plasti ozračja neposredno nad njim (na primer zračne plasti neposredno nad tlemi - do 2 m, bližnja skupine rastlin, pod krošnjo drevesa, v bližini živice ali kamnitega zidu, na dnu globeli itd.). S tem je mikroklima v primerjavi z *lokalno klimo* (krajevnim podnebjem) prostorsko mnogo bolj omejena. Njene značilnosti so posebnosti v razporeditvi temperatur, moči vetrov in izdatnosti →evapotranspiracije, ki so zelo pomembne tudi za krajevno razporeditev in uspevanje →kulturnih rastlin; na rast posameznih kultur lahko delujejo pospeševalno ali zaviralno. *klimatogeografija, agrometeorologija*

mikrotérmne rastline -rmnih -stlin, množ., ž – glej rastline, mikrotermne. *fitogeografija*

minerálen -lna -lno, prid. – nanašajoč se na mineralne snovi. Izraz izhaja iz besede *mineral*, ki je prek nemškega *Mineral* prevzeta iz srednjeveškolatinskega (*aes*) *mineralis* v pomenu 'rudnina', kar vsebuje latinski izraz *aes*, ki pomeni 'baker, bron, ruda' in izpeljanko iz srednjeveškolatinskega *minarium* v pomenu 'rudnik', to pa je izposojeno iz neke keltske predloge. *jezikoslovje*

mineralizácija -je, ž – razgradnja organskih snovi v anorganske ob pomoči mikroorganizmov, vse do ogljikovega dioksida, vode, hidridov, oksidov ali mineralnih soli drugih kemijskih elementov. *pedogeografija, varstvo okolja*

minerálna gnojila -lnih -jil, množ., s – glej gnojila, mineralna. *agarna geografija*

minerálna vóda -lne -de, ž – glej voda, mineralna. *hidrogeologija*

minifúndija (iz latinščine prek španščine) -je, ž – 1. zelo majhna →kmetija v Latinski Ameriki. 2. v sistemu →haciende majhna najemna kmetija, namenjena zadovoljevanju prehrabnih potreb →peonov, ki v nekakšnih polvedalnih odnosih predstavljajo živo →kmečko delovno silo na →latifundijah, pri čemer je njihovo delo odškodnina za uporabo najetega zemljišča. Izraz je prevzet iz izvorno latinske zloženke iz besed *minimus* v pomenu 'najmanjši' in *fundus* v pomenu 'zemljišče'. *agarna geografija*

minimálna obdeláva zemljišča -lne -ve -šča, ž – sodoben način →obdelovanja tal, pri katerem se število kmetijskih operacij (samo do setve je bilo ponekod potrebno opraviti 12 različnih operacij) zmanjša na minimum in katerega temeljni namen je poceniti ter poenostaviti pridelavo, s tem da se glavni agrotehnični postopki (obdelava, →gnojenje in setev) spojijo v eni sami operaciji. Pri tem se donosi ne zmanjšajo, prav tako pa se ne poslabšajo fizikalne lastnosti →prsti. Tovrstni obdelovalni način je posebno uspešen pri pridelovanju koruze in soje, manj pri pridelovanju sladkorne pese, krompirja, prosa in pšenice, medtem ko se pri pridelovanju lucerne, →travinja in drugih →kulturnih rastlin z drobnim semenjem ne obnese. *agronomija, agrarna ekonomika*

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdárstvo in prehráno -stva -jstvo -rstvo -no, s – najvišji slovenski upravni organ za načrtovanje, usklajevanje, izvajanje in nadzorovanje nalog s področij →kmetijstva, →agroživilstva, →gozdarjenja in še nekaterih sorodnih dejavnosti, ki ima za izvrševanje upravnih nalog ustanovljene razne uprave in inšpektorate. V njegovem okrilju delujejo Veterinarska uprava Republike Slovenije, Uprava Republike Slovenije za pospeševanje kmetijstva ter Inšpektorat Republike Slovenije za kmetijstvo, gozdarstvo, lov in ribolov. Na čelu Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano je minister, ki ga na predlog predsednika vlade imenuje in razrešuje Državni zbor. Minister je tudi član vlade. *pravo*

minorát (iz latinščine) -a, m – v primeru →dedovanja nedeljivih, celotnih →kmetij načelo, po katerem je praviloma →naslednik zadnjerojeni otrok. Izraz izhaja iz poznolatinskega *minoratus*, ki je izpeljan iz latinske besede *minor* v pomenu 'manjši, mlajši'. *pravo, agrarna ekonomika, jezikoslovje*

mir (rusko) – kolektivna oblika zemljiškega lastništva v srednjeveški Rusiji, ki se je obdržala vse do kapitalističnih reform leta 1905. Zanj je bilo značilno skupno, dogovorno obdelovanje zemljišč s strani kmetov v posameznih vaseh. Ruski izraz mir pomeni →srenja. *zgodovina, agrarna geografija*

mitna kmetija -tne -je, ž – glej kmetija, mitna. Pridelnik miten je prevzet in prilagojen iz nemške besede *Miete* v pomenu 'najem'. *zgodovina, jezikoslovje*

mléčen -čna -čno, prid. – nanašajoč se na mleko, izloček mlečne žleze sesalcev ženskega spola, namenjen prehrani mladičev. Za prehrano človeka je nepogrešljivo predvsem kravje mleko, čeprav ima velik pomen tudi mleko drobnice, kobil in kamel. Izraz mleko je bil v praslovanščini znan kot *melko*, kar je verjetno tvorba na osnovi indoevropske baze *Hmelk-* v pomenu 'potegniti, drgniti, brisati' in drugotno tudi 'molsti'. *jezikoslovje*

mléčna planina -čne -ne, ž – glej planina, mlečna. *agrarna geografija, etnologija*

mléčna živinoreja -čne -je, ž – glej živinoreja, mlečna. *agrarna geografija*

mlinščica -ce, m – umetna struga vodotokov z enakomernim padcem in reguliranim pretokom, narejena predvsem v njihovih povirnih, hudourniških delih z namenom izkoriščanja vodne energije kot pogonskega sredstva za najrazličnejše stroje, še zlasti za delovanje mlinov (ime!) in žag. Pri nas so zaradi splošne uporabe sodobnejših energetskih virov številne mlinščice zanemarjene in propadajo, lahko pa jih uporabljajo za odvajanje onesnaženih industrijskih voda. Naši najbolj značilni reki z mlinščicami sta Savinja in Kamniška Bistrica. Izraz mlin je prevzet iz latvijske besede *molinum* oziroma *molina*, kar je izpeljano iz latvijskega glagola *molere* v pomenu 'mleti'. *hidrogeografija, etnologija*

mobílnost -i, ž – 1. gibljivost, premičnost. 2. naraščanje ali upadanje količine ljudi v kaki dejavnosti oziroma na določenem območju. Izraz *mobilen* je tujka, prevzeta in prilagojena prek nemškega *mobil* in francoskega *mobile* iz latinske besede *mobilis* v pomenu 'gibljiv, premičen', kar se je razvil iz *movibilis*, izpeljanega iz latinskega glagola *movere* v pomenu 'gibati, premikati'. *jezikoslovje*

mobílnost, horizontálna -i -lne, ž – mobilnost posameznikov ali skupin prebivalstva znotraj istega družbenega sloja. *sociologija, socialna geografija*

mobílnost, sociálna -i -lne, ž – prehod iz ene dejavnosti v drugo, ki se lahko odrazi v migracijah, kar pa ni nujno. Z opuščanjem →kmetovanja mora →kmetovalec poiskati novo delovno mesto, kar lahko stori v kraju bivanja, lahko pa tudi zunaj njega, v drugem →podeželskem naselju ali mestu. V primeru dela v matičnem naselju, je socialna mobilnost razvidna v procesih →deagarizacije in pozneje morebiti tudi →deruralizacije, ne pa tudi v

→migracijah prebivalstva. *sociologija, socialna geografija*

mobílnost, vertikálna -i -lne, ž – mobilnost posameznikov ali skupin prebivalstva iz enega družbenega sloja v drugega. *sociologija, socialna geografija*

môčna krmíla -čnih -mil, množ., s – visokokonzentrirana, večinoma z beljakovinami bogata krmila za živino, ki se uporabljajo predvsem v →intenzivni živinoreji. Sestavljena so iz zdrobljenih krmnih →žit in (ali) mletih stročnic, pa tudi ostankov predelave tropskih in subtropskih plodov ter semen. *agronomija*

močvírje (iz praslovanščine) -rja, s – z zastajajočo vodo prepojen svet, vendar →tla niso šotna. Močvirja so med najpomembnejšimi sestavnimi deli →mokrišč. Leta 1990 so skupaj z →ribniki in →trstičji po obsežnih →hidromelioracijah v Sloveniji zavzemala še dobrih 2200 ha površja ali 0,1 % ozemlja države. Izraz močvirje je izpeljan iz praslovske besede *močьva* v pomenu 'močvirje, blato', kar je prvotno pridevniška tvorba iz indoevropskega korena *mak-* v pomenu 'moker, vlažen'. *hidrogeografija, jezikoslovje*

modél -a, m – 1. vzorec, predloga, osnutek, zasnova. 2. miselni osnutek, s katerim se poenostavi zapletene strukture in procese, ter se jih tako v okviru približkov napravi razumljivejše in lažje za nadaljnjo obdelavo. Tujka je prevzeta iz francoske besede *modèle*, kar je izposojeno iz italijanskega *modello* v pomenu 'kalup, vzorec, model'. To se je razvil iz vulgarnolatinskega *modellus*, različice od klasičnolatinskega *modulus* v pomenu 'mera, merilo', kar je manjšalnica od latinskega *modus*, ki pomeni 'način, mera, takt'. *jezikoslovje*

modél kontínuuma -a -ma, m – eden izmed modelov v odnosu med mestom in →podeželjem, ki ima med prostorskimi snovalci največ pristašev. V odnosih med mestom in okolico prevladujejo nepretrganost oziroma neprekinjenost ali tako imenovani *kontinuum*, torej med mestom in podeželjem ni nasprotij, ampak medsebojna povezanost, v katero se odvisno od oddaljenosti od mestnega središča in vsebine njegove funkcije vključuje sleherno naselje podeželske okolice. Mesto je zgolj razvitejši del kontinuum, manj razvita podeželska okolica pa predstavlja njegovo obrobje. Razlike so tudi posledica postopnega kulturnega razvoja, za katerega je na podeželju vselej značilna določena časovna zamuda. Oba skrajna razvojna pola (mesto – odmaknjeno podeželje) povezujejo naselja in območja s prehodnim značajem. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

modél rábe tál, splóšni -a -be tal -šnega, m – hierarhični model, ki ga je z namenom lažje interpretacije →kart →rabe tal konec šestdesetih let 20. stoletja zasnovala A. Coleman. Po njej splošen vzorec rabe tal sestavljajo tri stabilne cone (→divjina, kmetijski

pas in mestni pas), med katerimi so manj stabilna vmesna območja. *družbena geografija, prostorsko planiranje*

modél središčnega (centrálnega) nasélja -a -ščnega (lnega) -lja, m – eden izmed modelov v odnosu med mestom in →podeželjem, ki izhaja iz predpostavke, da je na razpršeno poseljenem podeželju postopno prišlo do prostorske delitve dela. Nekatere funkcije, kot na primer izmenjava dobrin, so se izdvojile iz domene →kmečkih gospodarstev in se osredotočile na določenih osrednjih lokacijah. Na ta način je določeno naselje sčasoma pridobilo vlogo središčnega (centralnega, pomembnejšega) naselja. Prvotno homogeno poselitveno območje je nadomestilo omrežje naselij, katerega gostota je odvisna od možnosti menjave dobrin in uslug. Njegovo prostorsko zasnovo opredeljuje gospodarski pomen območja, oblikovanje pa modificirajo geografske razmere in kulturnozgodovinski vplivi. Med več središčnimi naselji se hitreje razvijajo tista, ki imajo bolj ugoden položaj in tako postajajo centralna naselja višje stopnje, saj zagotavljajo menjavo dobrin in nudijo usluge, po katerih je manjše in redkejše povpraševanje, a z njimi pokrivajo večja območja. Na ta način se je v določeni pokrajini postopno razvil hierarhični sistem centralnih naselij, ki ga je teoretsko in praktično najbolj popolno opredelil W. Christaller (1933). *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

modél zalédja -a -dja, m – eden izmed modelov v odnosu med mestom in →podeželjem, ki poudarja oskrbno vlogo kmetijskega zaledja za potrebe določenega mesta in je zasnovan na →von Thünenovem modelu različnega razvoja podeželja. Razvoj posameznih območij se zaradi različnih prometnih stroškov odraža v nastanku podeželskih pasov (con) z različnimi intenzitetami kmetijske rabe. Cone so krožne in koncentrične, proti zunanjemu robu pa je območje praviloma vse manj intenzivno izrabljeno. Kmetijska okolica ostaja privlačnostno območje mesta vse dotlej, dokler njena naselja v odnosu do mesta uspejo ohraniti samostojnost. Okolica sodobnega mesta ima oskrbno vlogo samo še pogojno, hkrati pa je vse bolj predel, v katerem mesto išče možnosti za svoje širjenje, predvsem za lokacijo tovarn, obrtnih con, gradbenih in prometnih podjetij, v novejšem času pa še nakupovalnih središč ter za izgradnjo objektov za oddih in rekreacijo. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

modél, dihotómični -a -čnega, m – eden izmed modelov v odnosu med mestom in →podeželjem, za katerega je značilno poudarjanje velikih razlik med mesti in →ruralnimi območji. Razlike se odražajo v gospodarstvu, tehnologiji, neenaki porazdelitvi oblasti in ne nazadnje v neenakovrednem pravnem statusu. Gospodarske razlike naj bi se pojavljale zato, ker je podeželje odvisno predvsem od kmetijs-

ske rabe zemljišč, medtem ko mesto svojo gospodarsko moč črpa v trgovskih, upravnih, kulturnih in drugih dejavnostih sekundarnega, terciarnega in kvartarnega sektorja. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

modél, funkciónalni -a, -lnega, m – eden izmed modelov v odnosu med mestom in →podeželjem, ki poudarja njuno medsebojno odvisnost. Mesto je spremenljivka, odvisna od podeželske okolice, in obratno. Medsebojni funkcionalni odnosi se razlagajo kot odraz načina nastanka in razvoja mest, bodisi po načelu →modela centralnega naselja bodisi po načelu →modela zaledja. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

modél, Húxleyev -a -ega, m – razvrstitev kulturnih sestavin, ki jo je zasnoval britanski biolog J. Huxley (1887 do 1975). Opredelil je tri glavne kategorije: *mentifakte* (temeljne trajne prvine kot so jezik, veroizpoved, folklor in umetnostna tradicija), *sociofakte* (zveze med posamezniki in skupinami, kot so družinska sestava, reprodukcijske in seksualne navade, vzgoja otrok ter na skupinski ravni politični in izobraževalni sistemi) ter *artefakte* (materialne pojave oblike, kot so tehnologija, orodje, sistemi →zemljiške rabe in →kmetovanja ter način oblačenja). *sociologija, etnologija*

modél, reziduálni -a -lnega, m – eden izmed modelov v odnosu med mestom in →podeželjem, ki izhaja iz predpostavke, da vse, kar ni mesto (po kriterijih za opredeljevanje mesta), spada k podeželju. Pri tem se ne upošteva dejstvo, da imata tako mesto kot podeželje svojstvene življenjske kakovosti, sestavine in →funkcije, niti spoznanje, da se mestni procesi ne omejujejo le na mesto samo, temveč prodirajo tudi na podeželje. Prav tako se ne upošteva, da tudi podeželje ni enotno, ampak je sestavljeno iz koščkov z različnimi obeležji. Negativna posledica tovrstnega opredeljevanja je zapostavljanje razvoja podeželja, ki bi ga naj, izhajajoč iz rezidualnega modela, sanirali pasivno, to je le za toliko, kolikor je v splošnem družbenem interesu. S tem naj bi se dajala prednost enoličnemu razvoju urbane družbe in podeželje naj bi se postopoma zraščalo z mestnimi območji. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

modél, von Thúnenov -a -ega, m – lokacijski model, ki ga je na podlagi preučitev soodvisnosti med intenzivnostjo kmetijskih panog (izborom kmetijskih pridelkov), trga in transportnih stroškov že sredi prve polovice 19. stoletja objavil Nemeč J. H. von Thünen. Ugotovil je, da je donosnost pridelave na določenem območju odvisna od količine pridelkov, tržne cene, proizvodnih stroškov ter razdalje med pridelovalcem in trgov. Stroški pridelave so v bližini trga bistveno večji (večje datjave, dražje delo...), a so dohodki zaradi bližine trga (višje cene, manjši prometni stroški...) vseeno večji.

Proces prostorskega tekmovanja odločilno zaznamuje različne usmeritve (sisteme) kmetovanja, ki se v obliki značilnih kolobarjev krožno razporedijo okrog osrednjega središča porabe. Von Thünen jih je zasnoval osem; navzven se širijo v naslednjem zaporedju: mesto, intenzivno vrtnarstvo, cvetličarstvo in mlekarnarstvo, gozdni pas okrog mesta, intenzivno žitno kmetijstvo, travniško-poljsko žitno kmetijstvo, natriletno žitno kmetijstvo, pašna živinoreja ter kultivirana divjina. Podobne kolobarje so potrdile tudi raziskave v drugih delih sveta. Glej tudi →model zaledja. *agrarna geografija, gospodarska geografija*

mokrišča -krišč, množ., s – zemljišča, ki so preplavljena ali prepojena z vodo. Ta je lahko stoječa ali tekoča, sladka ali slana. Poleg splošno znanih vodnih pojavov, kot so *reke*, drugi *vodotoki* in *jezera* so mednje uvrščena tudi →močvirja, →barja, vlažni →travniki, →loke *šotišča*, *mlake*, →mrtvice, plitve obmorske →lagune oziroma *priobalno plitvo morje* do globine 6 m pri nizkem vodostaju, →soline, celo koralni grebeni itd. Mokrišča spadajo med najbolj ogrožene →ekosisteme, praviloma izjemno bogate z rastlinskimi in živalskimi vrstami. Dolgo so veljala za manjvredna zemljišča, zato so s →hidromelioracijami mnoga uničila. V Sloveniji se razprostirajo na okrog šestih odstotkih površja, vendar jih je v novejšem obdobju izginito že približno 40 %, v Evropi pa kar 70 %. Za varstvo njihovih preostankov je bila leta 1971 v iranskem kraju Ramsar sklenjena mednarodna konvencija (*Ramsarska konvencija*). Izraz je izpeljan iz pridevnika *moker*. Praslovska beseda *mokrъ* v enakem pomenu se je razvila iz indoevropskega *makro-*, kar je pridevnik iz korena *mak-* v pomenu 'moker, vlažen'. *varstvo okolja, hidrogeografija, jezikoslovje*

mónokultúra -re, ž – 1. iz leta v leto koriščenje →kmetijskega in gozdnega zemljišča z isto →kulturno rastlino z največjo komparativno prednostjo in tržno konjunkturo, brez →kolobarjenja ali menjanja pridelovalne usmeritve. Primeri takšnega enostranskega izkoriščanja so na primer pšenične →farme v Severni Ameriki, pridelovanje riža v monsunskih deželah Azije, tropске →plantaže sladkornega trsa, ananasa, kave, kakava, čaja in banan, kmetije z izključno →pašno živinorejo ali izključno z izkoriščanjem gozda (*gozdna monokultura*, ki obenem pomeni tudi rast izključno določene drevesne vrste). Prednosti monokulturnega gospodarstva so v podrejanju zemljišča, dela in proizvodnih sredstev enemu samemu pridelovalnemu cilju, kar poenostavlja gospodarsko sestavo, povečuje racionalizacijo in zmanjšuje stroške pridelave. Na ekološko homogenih območjih monokultura omogoča maksimalno prilagajanje pridelave naravnim razmeram. So pa tudi pomembne pomanjkljivosti in slabosti monokulture, ki izhajajo iz enostranske

odvisnosti pridelave od vremenskih okoliščin, tržišča in cenovnih razmerij. Monokultura povzroča neenakomerno obremenjenost →delovne sile s poudarjenimi →delovnimi konicami, razen tega pa naraščata tveganje zaradi sočasnega razmnoževanja škodljivcev v →prsteh in na rastlinah ter enostranskega izčrpavanja hranil v →tleh. Zatiranje škodljivcev in povečano →gnojenje pa ima sčasoma tudi negativne ekološke posledice. 2. popolna prevlada določenega načina →kmetovanja v določeni pokrajini. Beseda monokultura je zloženko iz grške predpone *mono-*, izpeljane iz besede *monos* v pomenu 'sam, edini', in besede *kultura*. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*

mónokultúrno kmetijstvo -męa -jstva, s – glej kmetijstvo, monokultúrno. *agrarna geografija*

monsún (iz arabščine) -a, m – 1. izvorno oznaka za stalne →vetrove nad Arabskim morjem, ki pihajo šest mesecev v letu iz severovzhodne, preostalih šest mesecev pa iz jugozahodne smeri. 2. dandanes je monsún splošna oznaka za vetrove v tropskem in subtropskem pasu, ki v določenem letnem času zaradi sezonskih razlik v zračnem pritisku nad kopnim in sosednjimi oceani pihajo razmeroma stalno. V tipično monsunskih Indijski podcelini in jugovzhodni Aziji gre za sezonske vlažne vetrove, ki z morja pihajo na kopno in prinašajo dež, zato se monsunsko obdobje označuje za deževno in izraz monsún se vse bolj uporablja za označevanje deževne dobe, ne glede na morebitne vetrove in njihove značilnosti. Za sušno obdobje leta je značilna prevlada vetrov, ki pihajo s kopna v smeri morskih prostranstev. Na podlagi obeh značilnih obdobjev razlikujemo *vlažni monsún* in *suhi monsún*. Tujka monsún je prek nemškega *Monsun* in angleškega *monsoon* prevzeta iz portugalskega izraza *monção* v enakem pomenu, kar je izposojeno iz arabskega *mausim* v pomenu '(za plovbo primeren) letni čas'. *klimatogeografija*

monsúnski gòzd -nskega -a, m – glej gozd, monsunski. *fitogeografija*

monsúnsko kmetijstvo -nskega -jstva, s – glej kmetijstvo, monsunsko. *agrarna geografija*

montána (iz španščine) -ne, ž – izvorno oznaka za gorove oziroma vzpet svet, ki pa se v pokrajinskem smislu uporablja le za gozdnata vzhodna pobočja Andov v Peruju. *fitogeografija, regionalna geografija*

montánski gòzd -nskega -a, m – glej gozd, montanski. *fitogeografija*

monte (špansko) – oznaka za listopadno, širokolistno, nizko →drevje in sušnoljubno (kserofilno) →grmičevje na gorskih vznožjih v Južni Ameriki, predvsem v Argentini. Glede razširjenosti in značilnosti tega rastlinskega tipa je obilo nesporazumov in nejasnosti, zato se nekateri avtorji uporabi tega izraza izogibajo. *fitogeografija*

moorland (angleško) – ohlapen izraz, ki v zahodni Evropi in še posebno na Britanskem otočju označuje odprta zemljišča s prevlado kislih šotnih prsti, ki niso primerna za →pašnike, čeprav se ponekod uporabljajo za →ekstenzivno pašo. Obstoji več tipov, ki jih opredeljuje prevlada določene rastlinske, predvsem travne vrste. *fitogeografija, regionalna geografija*

moréna (iz francoščine) -ne, ž – nasipina ledeniškega okrušenega in narinjenega, delno preoblikovanega gradiva. Po značilnih razah se ledeniško preoblikovan drobir imenuje *oraženci*. Glede na nastanek in lego gradiva razlikujemo niz zvrsti moren, vendar lahko kot temeljne tipe izdvojimo *čelno* (navadno v obliki polkroga na skrajnem spodnjem koncu ledenika odloženo gradivo), *bočno*, *robno* ali *stransko* (na robu ledenika odloženo gradivo), *notranjo* (gradivo znotraj ledenika; največ ga je na dnu razpok), *srednjo* (po združitvi dveh ledenikov nakopičeno gradivo, nastalo sredi ledenika z združitvijo dveh bočnih moren) in *talno* moreno (gradivo, ploskovno naloženo na dnu ledenika; primešano mu je več drobnih delcev). Izraz *morena* je prevzet iz francoske besede *moraine* v enakem pomenu, kar je izposojeno iz savojškega narečja, v katerem beseda *morena* pomeni 'zemeljsko nasutje pod bregom'. Sopotenka je groblja. *geomorfologija, jezikoslovje*

morfologija podeželskih naselij -je -lskih -lij, ž – značilnosti in zakonitosti v izgradnji in oblikovanju pozidanega zemljišča določenega →podeželskega naselja. Morfologija odraža najpomembnejše prvine fiziognomije in topografije oziroma naravnega okolja, ki so vplivale na →položaj naselja in njegovo lego (prevladujoča smer vetrov, velikost, naklon in →ekspozicija vaškega zemljišča). V njej se odražata tudi vrsta in obseg funkcij, ki jih je naselje imelo v preteklosti ali jih ima še zdaj (prevladujoče gospodarske dejavnosti). Sem spada tudi sestava naselja, ki je lahko posledica tehnike stavbarstva, različnega gradbenega materiala in družbeno-gospodarskih obeležij prebivalcev (etnična, socialna, poklicna sestava, ...). Morfologija je odraz zgodovinskega razvoja, katerega zapuščina je razvidna v fazah širjenja naselja, v zastopanosti in oblikovanosti morebitnih mestnih sestavin ter v zasnovi naselja sami, kar vse se kaže v njegovi zunanji podobi. Izraz morfologija je zloženka (besedo je skoval pesnik Goethe) iz predpone *morfo-* iz grškega *morphe* v pomenu 'oblika' in končnice *-log* iz grškega *logos* v pomenu 'razum, nauk'. *urbanizem, geografija naselij, jezikoslovje*

moròst (iz nizozemščine) -a, m – narečni izraz za →barje. Beseda je prek nemškega *Morast* prevzeta iz srednjenizozemskega *maras*, kar je izposojeno iz starofrancoskega *marois*, to pa iz starofrankovskega *marisk* v pomenu 'močvirnato ozemlje'. *jezikoslovje, etnologija*

mòrski ribolòv -rskega -a, m – glej ribolov, morski. *gospodarska geografija*

moshav (hebrejsko) – tip →kmetijskega sistema/2 v sodobnem Izraelu, ki je v temeljih zmes kolektivnega in individualnega gospodarstva. Gre za skupinska naselja z od 100 do 1000 prebivalci, ki sestavljajo →zadrugo, vendar je vsak →kmetovalec individualni lastnik (ponavadi od 3 do 5 ha) →kmetijskih zemljišč v lastnem →gospodinjstvu in svoje zemljišče tudi sam obdeluje, pri čemer je gospodarski načrt skupen. Prav tako je kolektivna last →kmetijska mehanizacija. Zadruga skrbi tudi za predelavo in prodajo pridelkov. Prvi moshav *Nahalal* v dolini Jezreel je bil ustanovljen leta 1921. Zdaj jih je v vsej državi 250 in v njih živi ter dela 4 % celotnega prebivalstva Izraela. Slovenjena različica se imenuje *mošav*. *geografija naselij, agrarna geografija*

moshav – shitufi (hebrejsko) - prehodna oblika naselja med →kibucem in →moshavom v sodobnem Izraelu, za katero sta kot pri kibucu značilna kolektivna lastnina in skupno obdelovanje zemljišč, vendar kot pri moshavu vsaka družina sestavlja lastno →gospodinjstvo. Delo in plačilo sta odvisna od osebne prizadevnosti in osebnih potreb. Prvo tovrstno naselje *Kefar Hittim* je bilo ustanovljeno leta 1936. Zdaj jih je v Izraelu 45 s skupno 7000 prebivalci. *geografija naselij, agrarna geografija*

Mozscánskijev koeficiént razdrobljenosti -ega -a -sti, m – glej koeficient razdrobljenosti, Moszcanskijev. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

motičen -čna -čno, prid. – nanašajoč se na motiko, kmečko orodje s ploskim, navadno trikotnim listom in dolgim ročajem za kopanje, okopavanje. Izraz motika izhaja iz praslovanske besede *motyka* v enakem pomenu, izpeljane iz indoevropskega korena *mat-* v pomenu 'motika, tolkač'. *jezikoslovje*

motično obdelovanje zemljišč -čnega -nja -mljišč, s – glej obdelovanje zemljišč, motično. *agrarna geografija, etnologija*

motično poljedélstvo -čnega -lstva, s – glej poljedelstvo, motično. *agrarna geografija, etnologija*

móžnosti, narávne -i -vnih, množ., ž – glej naravne možnosti. *splošna geografija*

mrazišče -šča, s – globel, v kateri se zaradi nastajanja in zadrževanja hladnega zraka pojavlja *temperaturna inverzija* (*toplotni obrat*), kar na →kulturnih rastlinah povzroča pogoste pozebe, če pa je ozemlje gozdno, se pojavlja tudi *vegetacijska inverzija* (*rastlinski obrat*). Izraz mrazišče je izpeljan iz besede *mráz*, ki izhaja iz praslovanskega *morzъ*, izpeljanega iz indoevropskega *morHg'o-*, ta pa iz indoevropske baze *merHg'* v pomenu 'trohneti, gniti (zaradi vlage)', ki je izpeljana iz *mer(H)-* v pomenu 'mleti, stiskati, tlačiti, tretti, zatirati'. *fitogeografija, klimatogeografija, jezikoslovje*

mrtvíca -ce, ž – 1. sloj v prsti pod →omico, ki je glede na vrsto →tal na različni globini in se ne

obdeluje, vendar v njegov zgornji sloj prodirajo korenine →kulturnih rastlin in →plevela, ki iz njega srkajo hranilne snovi, spodnji sloj pa ostaja nedotaknjen. Neraven sloj mrtvice ima slabe fizikalne ter še posebno kemijske in biološke lastnosti. 2. zvrst →mokrišča, ki predstavlja strugo ali rokav reke s stoječo vodo, bogato z raznovrstnim rastlinskim in živalskim svetom. Izraz mrtvica je izpeljana iz besede *mrtev*, ki izhaja iz praslovanskega *mьrtvь*, to pa se je razvilo iz indoevropskega *mrtuo-* v enakem pomenu. To je nastalo iz indoevropskega *mrtō-*, prvotnega trpnega deležnika iz glagolskega korena *mer-* v pomenu 'umreti'. *pedogeografija, hidrogeografija, jezikoslovje*

múlčenje -nja, s – naravno ali umetno varovanje golih tal pred izsuševanjem zaradi vetra in sonca, pred pretirano vlažnostjo zaradi nalivov in zapleveljenosti, s čimer se preprečuje slabšanje →godnosti tal. Pri nas se najpogosteje pokrivajo tla v →sadovnjakih, kjer okrog drevja in grmovnic polagajo slamo, travo, šoto, hlevski gnoj ali listjem da se zavarujejo korenine ali plodovi, v kolikor ti segajo do tal. Sopomenka je zastiranje tal. *agronomija*

musha (arabsko) – →sistem poljske razdelitve na Bližnjem vzhodu, za katerega je značilno stalno obdelano, na →zemljiške delce razdrobljeno zemljišče z značilnim omrežjem poti med →parcelami, ki se postopoma širi na okoliški neobdelan svet →pašnikov, kamor se vrivajo nove parcele v obliki →zemljiških grud in →zemljiških prog. Sistem spominja na evropski →infield - outfield sistem. Slovenjena različica je *muša*. *agrarna geografija*

muzéj (iz grščine) -a, m – ustanova, ki zbira, ureja in hrani predvsem naravno, kulturno in zgodovinsko pomembne predmete. V grobem razlikujemo pokrite muzeje in →muzeje na prostem. Beseda je prevzeta iz sodobnih evropskih jezikov, nemškega *Museum*, italijanskega *museo*, francoskega *musée* in angleškega *museum*, ki so prek latinskega *museum* v pomenu 'muzam posvečen kraj, višja šola za poučevanje pesništva, glasbe, umetnosti' prevzeti iz grškega izraza *mouseion* v enakih pomenih, izpeljanega iz grškega *mousa* v pomenu 'muza'. *jezikoslovje*

muzéj in sitú -a -tu, m – oblika →muzeja na prostem, pri katerem so objekti in rekviziti razstavljeni na mestu njihovega nastanka, pri čemer se skuša njihov nekdanji videz kar najbolj verodostojno ponazoriti. Ureditev muzeja *in situ* je praviloma cenejša od postavitve →skansna, ima pa slabost, da ponavadi ponazarja le značilnosti manjših območij. Muzeji *in situ* niso tako številni kot skansni. Pri kazujejo lahko celotno naselje, dele naselja ali pa le posamezne posebno značilne objekte. *spomeniško varstvo, etnologija*

múzej na prôstem -a -stem, m – razstavna zbirka etnografsko, zgodovinsko, kulturno in vzgojno pomembnih objektov ter rekvizitov, postavljena na

prostem z namenom, da se kar najbolj verodostojno ponazorita njihov nekdanji izgled in vloga. Tako po svetu kot pri nas postajajo tovrstne postavitve vse bolj priljubljene in razširjene. Razlikujemo dva temeljna tipa muzejev na prostem: →skansen ter tako imenovani →muzej *in situ*. *spomeniško varstvo, etnologija*

múzej v narávi -a -vi, m – znamenito naravno območje s posebno vrednostjo, ki ima predvsem vzgojno, informativno in turistično vlogo. Obiskovalcem daje možnost, da z napisov, oznak in ob pomoči vodnika spoznavajo naravne pojave, njihove značilnosti in razvojne zakonitosti. Pri nas je značilen primer tovrstnega muzeja Divje jezero v bližini Idrije. *varstvo narave*

múža -že, ž – ponekod v vzhodni Sloveniji ljudski izraz za →močvirje oziroma →barje. Znana je tudi različica *mužava*. *jezikoslovje, hidrogeografija*

nabijanica -ce, ž – naziv za ilovnato →kmečko hišo na Balkanskem polotoku. Pri nas je bila razširjena v Prekmurju kot oblika →panonske hiše. Sopomenka je hiša iz blata. V Prekmurju se uporablja tudi narečni izraz *zbijanica*. *spomeniško varstvo, arhitektura*

nabirálništvo -štva, s – oblika primitivnega gospodarstva, za katero je značilno preživljanje z nabiranjem in prisvajanjem hrane (užitnih rastlin in njihovih plodov, manjših živali) ali za druge namene uporabnih naravnih proizvodov, kakršni nastajajo in žive v naravi brez človekovega uravnavanja razmer, ki bi povečale ali izboljšale spontano naravno življenje glede rodnosti in kakovosti prizadetih rastlin ter živali. Dokler predstavlja pglavitni način preživljanja, se nabiralništvo kot pasivna, prisvajalna ali plenilska oblika gospodarstva bistveno razlikuje od →poljedelstva in →živinoreje, pa tudi od višje organiziranega →lova. Zdjaj ni nikjer več na planetu edini vir preživljanja, ampak je povezano z drugimi, bolj organiziranimi oblikami gospodarjenja (lov, →ribolov, pri razvitejših družbah tudi →kmetijstvo). V večjem obsegu se je ohranilo pri nekaterih ljudstvih v osrednji Afriki, osrednji Južni Ameriki in jugovzhodni Aziji, pri nas pa ga imamo le za eno izmed →dopolnilnih dejavnosti na kmetiji (gobarjenje, nabiranje zelišč, →jagodičja, kostanja ipd.), ki pa je lahko dohodkovno pomembna. Seveda je tudi pomembna rekreacijska zvrst. *gospodarska geografija*

nacionalizácija zemljišč -je -mljišč, ž – prisilen prehod zasebnega zemljišča v družbeno ali državno lastnino, izveden na podlagi zakonskih določil. Izvaja se predvsem za potrebe pridobivanja gradbenih zemljišč, z →agramimi reformami in določili o →zemljiškem maksimumu pa tudi za formiranje →kmetijskih zemljišč za potrebe →kmetijskih kombinatov ter gozdnih zemljišč za gospodarjenje →gozdnih gospodarstev. Glej tudi →denacionalizacija zemljišč. Tujka nacionalizacija je prevzeta

iz francoskega izraza *nationalisation* v enakem pomenu, ki je izpeljan iz latinske besede *natio* v pomenu 'narod'. *pravo, agrarna ekonomika*

načelo (iz praslovanščine) -la, s – temeljni princip, začetek. Izraz se je razvil iz praslovanškega *načedlo* v pomenu 's čimer se kaj začne', izpeljanega iz glagola *načeti* v pomenu 'začeti'. *jezikoslovje*

načelo rábe tál, integracijsko -la -be tal -jskega, s – urejanje →kmetijske pokrajine na način, s katerim se na istih zemljiščih usklajujejo ekološki in gospodarski cilji. Razmejena so le območja z veliko ekološko vrednostjo, kjer so gospodarski interesi povsem izključeni. V →kmetijstvu je potrebno zagotoviti razvoj integralnih metod pridelovanja s pomembno vlogo →dopolnilnih dejavnosti. V pokrajini je veliko drobnih pokrajinskih prvin, ki so življenjski prostor ali zatočišče mnogih živalskih in rastlinskih vrst, vklopljenih v sistem mreže →biotopov v kmetijskih pokrajini. *prostorsko planiranje, varstvo okolja*

načelo rábe tál, segregacijsko -la -be tal -jskega, s – urejanje →kmetijske pokrajine na način, s katerim se na istih zemljiščih predvideva strogo prostorsko ločevanje dveh temeljnih rab, kar vodi k pretiranemu ločevanju intenzivno obdelanih in naravovarstvenih zemljišč. Posledica tega je preprosta pokrajinska členitev z nezaželeno osamitvijo ekološko pomembnih območij ter pusta, enolična pokrajina z velikimi →bloki obdelovalnih zemljišč, razmejenih s →kanali in poljskimi potmi. Vse to precej omejuje uvajanje integralnih metod kmetijskega pridelovanja. Takšno načelo ne upošteva varstvenega vidika in zgodovinskega izročila; v ospredju so le gospodarski interesi in cilji. *prostorsko planiranje, varstvo okolja*

načrt -a, m – 1. tisto, kar vnaprej določa način, kraj in (ali) čas, da bi se kako dejanje uspešno izvedlo. 2. tisto, kar kdo namerava, želi narediti, uresničiti. 3. grafični prikaz kakšnega manjšega območja ali objekta. Izraz načrt izhaja iz besedice *črta*, ki je verjetno prevzeta iz drugih slovanskih jezikov, o čemer priča sorodna istopomenska praslovanška beseda *čьrta*, ki je zelo blizu staroindijskemu pojmu *krta* v pomenu 'razpoka, zajeda', izpeljanemu iz indoevropske baze (*s*)*ker-t-* v pomenu 'rezati, sekati'. *jezikoslovje*

načrt, gozdnogospodarski -a -rskega, m – načrt →gospodarjenja z gozdovi, ki ga izdelava →gozdno gospodarstvo. V njem so ob splošnem opisu gozdnogospodarskega območja, prikazu funkcij in stanja →gozdov, orisu zakonitosti razvoja gozdov in analizi preteklega gospodarjenja določeni cilji, usmeritve in ukrepi za gospodarjenje z gozdovi (tudi intenziteta in način sečnje) ter okvirna ekonomska presoja gospodarjenja. Določeno je še obdobje veljavnosti gozdnogospodarskega načrta. Ponekod se poseben pomen pripisuje obsegu →pogozdovani

in →oplodne sečnje, s čimer naj se zagotovi trajnost →gozdnega donosa. V gozdnogospodarskem načrtu so tudi pregledni →zemljevidi in tematske →karte v merilih 1 : 25.000. *gozdarstvo*

načrt, katastrski -a -skega, m – →zemljevid v velikem merilu (1 : 500 ali 1 : 1000, stare karte pri nas največkrat v merilu 1 : 2880, nove največkrat v merilih 1 : 2500 oziroma 1 : 5000), na katerem je prikazana razporeditev zemljiških in stavbnih →parcel z ustreznimi zaporednimi številkami, ki so vnesene v →zemljiški kataster in →zemljiško knjigo. Zemljišče je po obliki in površini prikazano na ozemlju določene →katastrske občine ali več sosednjih katastrskih občin. *geodezija*

načrt, krajinski -a -nskega, m – 1. izrisana in ubesedena predstava o ureditvi in (ali) vzdrževanju določenega krajinskega območja, dela zemljišča ali krajinske sestavine, s katero se opredeli prostorski položaj, obliko novih in obstoječih sestavin krajinske ureditve, njihovo vzdrževanje ter načine izvajanja in stroške ureditve. 2. v širšem pomenu tudi rezultat →krajinskega planiranja, →krajinska zasnova ali *krajinski plan*. *krajinska arhitektura, prostorsko planiranje*

načrt, topografsko-katastrski -a -fsko -skega, m – *geodezija*

načrt, zazidalni -a -lnega, m – glej zazidalni načrt. *urbanizem*

načrti, prostorski izvedbeni -tov -rskih -nih, množ., m – glej prostorski izvedbeni načrti. *urbanizem, prostorsko planiranje*

nádvéléten -tna -tno, prid. – nanašajoč se na razdobje dveh let. *jezikoslovje*

nádvélétno gospodarstvo -tnega -rstva, s – glej gospodarstvo, nadveletno. *agrarna geografija, agronomija*

nádvélétno kolobarjenje -tnega -nja, s – glej kolobarjenje, nadveletno. *agronomija, agrarna geografija*

nadzorována páša -ne -še, ž – glej paša, nadzorovana. *agronomija*

nagib zemljišča -a -šča, m – pomembna prvina in dejavnik v razvoju in usmeritvi →kmetijstva, ki zaradi možnosti uporabe →kmetijske mehanizacije (sodobni sistemi omogočajo obvladovanje vse bolj strmih zemljišč) prihaja še posebno do izraza v novjšem času ter vpliva na gospodarnost pridelovanja posameznih vrst →poljščin. Z uvajanjem rala in pozneje pluga so bile že v preteklosti iz obdelave izločena mnoga strma obdelana zemljišča, na njih pa sta se namesto →ornice/1 vse bolj uveljavljala travno in v zelo strmih legah pašno gospodarstvo. Do 5° nagiba ni nobenih omejitev za pridelovanje kakršnekoli →kmetijske kulture, na pobočjih z nagibom med 6° in 10° se negativni učinki pokažejo le pri pridelovanju →okopavin, pri nagibih med 11° in 16° se negativni učinki pokažejo že pri pridelovanju vseh poljščin, gojitev

okopavin pa je že problematična, na pobočjih z nagibom med 17° in 22° pridelovanje okopavin gospodarsko ni več utemeljeno, medtem ko je pridelovanje →žit in →krmnih rastlin z omejitvami še mogoče. Prav tako se pojavijo omejitve pri intenzivnem travnem gospodarstvu, na strminah nad 22° pa pridelovanje poljščin in intenzivno travno gospodarstvo nista več gospodarna, so pa tja do 40° ali 45° še možnosti za →pašno živinorejo, na blažjih pobočjih predvsem za →govedorejo, na bolj strmih pa za →ovčerejo (nevarnost →erozije). Na prek 45° nagnjenih pobočjih ni več možnosti za kmetijsko rabo zemljišč. Človek se strminam prilagaja z izgradnjo →kulturnih teras ter s →konturnim oranjem, ki zmanjšuje →erozijo prsti. Beseda nagib je izpeljana iz glagola *nagniti*, ki je bila kot *nagb(b)noti* v enakem pomenu znana že v praslovanščini in je sestavljena iz predloga *na* v pomenu 'na' in glagola *g(b)noti* v pomenu 'ukriviti, upogniti'. Sopomenka je naklon zemljišča. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, jezikoslovje*

najboljša kmetijska zemljišča -ljših -jskih -mljišč, množ., ž – glej zemljišča, najboljša kmetijska.

pravo, agrarna ekonomika, prostorsko planiranje

najem -a, m – glagolnik od *najeti*, vzeti v najem. Glagol najeti je sestavljen iz predloga *na* in glagola *jeti* v prvotnem pomenu 'vzeti, zgrabiti'. *jezikoslovje*

najem zemljišč -a -mljišč, m – možnost za pridobivanje zemljišč v obdelovanje brez sprememb lastniških odnosov. Na eni strani tovrstne operacije so →kmetije, ki z najemanjem zemlje za daljši ali krajši čas večajo z →zemljiškim maksimumom omejena →kmetijska zemljišča, in drugi interesi, ki nimajo sredstev za nakup zemlje, na drugi strani pa so ostareli zemljiški lastniki in tisti, ki nimajo interesa za delo na zemlji in zato dajejo zemljišče v najem. →Zemljiški najemniki plačujejo letno najemnino v višini →zemljiške rente ali pa dajejo lastnikom del pridelkov. Navadno najugodnejše je najemanje zemljišča v neposrednem sosedstvu zemljišč, ki jih imajo najemniki v lasti, kar omogoča racionalnejšo obdelavo. V primerih najemanja oddaljenih in prostorsko ločenih zemljišč se navadno že tako izrazita →zemljiška razdrobljenost še poveča. Najemništvo je že star pojav in tekom zgodovinskega razvoja so se razvili nekateri značilni najemni odnosi, ki so na določenih območjih predstavljali ali pa še vedno predstavljajo prevladujoče sisteme →zemljiškoposestnih odnosov (na primer →métayage, →minifundija, →kolonat). *pravo, agrarna geografija*

najemen -mna -mno, prid. – nanašajoč se na najem, najemanje. *jezikoslovje*

najemna posest -mne -i, ž – glej posest, najemna. *agrarna geografija, sociologija*

najemna renta -mne -nte, ž – glej renta, najemna. *ekonomija, gospodarska geografija*

najémnik, zemljiški -a -škega, m – glej zemljiški najemnik. *agrarna geografija, sociologija*

naklòn zemljišča -a -šča, m – glej nagib zemljišča. Beseda naklon je izpeljana iz glagola *kloniti*, ki je bil v enakih oblikah in pomenu znan že v praslovanščini, kar je izpeljano iz praslovanškega samostalnika *klomъ* v pomenu 'krivina', ta pa se je razvil iz indoevropskega korena (*s*)*kel(H)*- v pomenu 'kriviti, upogibati'. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, jezikoslovje*

namakálen -lna -lno, prid. – nanašajoč se na →namakanje. *jezikoslovje*

namakáлно kmetijstvo -lnega -jstva, s – glej kmetijstvo, namakalno. *agrarna geografija*

namakáлно poljedélstvo -lnega -lstva, s – glej poljedelstvo, namakalno. *agrarna geografija*

namákani trávník -nega -a, m – glej travnik, namakani. *agrarna geografija, regionalna geografija*

namákanje -nja, s – umetno dovajanje vode na →obdelovalna zemljišča z namenom oskrbeti →kulture rastline z vodo, pospešiti njihovo rast in povečati produktivnost pridelave, oskrbeti zemljišča s hranilnimi snovmi in →gnojili ter segreti →prsti in uničiti škodljivce. Na območjih s premajhno količino padavin je →obdelovanje zemljišč mogoče izključno s pomočjo namakanja; razlikujemo več vrst in načinov. Z njimi je mogoče obdelovalna zemljišča kultivirati tudi tam, kjer je manj kot 200 mm letnih padavin. Prav tako se z njihovo uporabo izboljšajo razmere za →kmetovanje na območjih z nekaj več padavinami, ki pa so neredne in neenakomerno razporejene. Namakanje omogoča doseganje velikih donosov na površinsko enoto. Marsikje je na istem zemljišču mogoče zagotoviti tudi več žetev letno. Za njegovo uvajanje so potrebni velike naložbe in obilica vložene dela, tako za izgradnjo samo, kot za vzdrževanje *namakalnih sistemov*. Potrebna je primerna družbena organiziranost, zato ne preseneča, da so se prve države v zgodovini pojavile prav z uvajanjem in razvijanjem →namakalnega poljedelstva. S povečanimi potrebami po →hrani in uvajanjem sodobne →kmetijske mehanizacije so se namakana zemljišča močno povečala. Zdaj se na našem planetu namaka okrog 17 % površine →ornic in zemljišč s →trajnimi kulturami. V Sloveniji je bilo leta 1991 namakanih 1292 obdelovalnih zemljišč, za namakanje pa je bilo pripravljenih še 2941 ha ali zgolj odstotek od skupne površine njiv, vrtov, sadovnjakov in vinogradov. Kar 92 % vode je bilo zajete iz vodotokov. Izraz namakanje je glagolnik od *namakati*, ta pa je izpeljan iz glagola *močiti*, v enakih oblikah in pomenu znanega že v praslovanščini, kar je tvorba na osnovi indoevropskega korena *mak-* v pomenu 'moker, vlažen'. Sopomenka je irigacija. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

namákanje iz vodnjákov -nja -kov, s – eden od najstarejših in najbolj razširjenih načinov →namakanja,

ki izkorišča talno (lahko *arteško*) vodo v večjih globlinah. Značilno je predvsem za bolj sušna območja brez površinskih vodotokov (Indijska podcelina, Bližnji in Srednji vzhod, severna Afrika). Voda se iz vodnjaka črpa strojno, s pomočjo mlinov na veter ali s pomočjo vprežne →živine in se odvaja na urejene razdelke z nasipi, po katerih se pretaka gravitacijsko. Na posamezne razdelke se voda usmerja s posebnim sistemom zapornic. Zaradi močnega izhlapevanja so izgube vode velike, zato mora biti v primerih večjih namakalnih sistemov več vodnjakov za črpanje. Poseben podtip predstavljajo →kanati, kjer iz podtalnice zajeto vodo dovajajo po dolgih podzemnih rovih. *agronomija, agrarna geografija*

namakanje s prelivanjem -nja -njem, s – pri tem načinu →namakanja se voda preliva prek posebej pripravljenega zemljišča z blagim nagibom in se na ta način vpija v →prst. Za enakomernejšo porazdelitev vode se namakalno zemljišče razdeli na manjše razdelke, tako imenovane parcelice, ki imajo največkrat obliko ozkih trakov, njihova širina pa se prilagaja oblikovanosti površja in zahtevam →kmetijske mehanizacije. Parcelice razdvajajo majhni nasipi, široki od 30 do 50 cm in visoki od 15 do 20 cm. Do urejenih parcelic se voda dovaja po kanalu, ki je speljan nad namakalnim zemljiščem, torej se izrablja načelo težnosti (*gravitacije*). Namakanje s prelivanjem je prikladno za goste posevke, prav tako je z njim mogoče namakati →žita in glavnino →krmnih rastlin, pa tudi →travnike in →pašnike. *agronomija, agrarna geografija*

namakanje s preplavljanjem -nja -njem, s – pri tem načinu →namakanja se namakalno zemljišče preplavlja oziroma prelije z vodo. Voda se v tanjšem ali debelejšem sloju zliva v posebne razdelke (tako imenovane *kasete*), kjer se počasi vpija v →prst. Preplavljanje navadno traja krajši čas, lahko pa tudi več dni ali celo nekaj mesecev. Razdelki so večinoma umetni, čeprav so lahko tudi naravni, in merijo od 0,1 do 1,0 ha. Obdani so z nasipi, visokimi od 25 do 30 cm, z blagim nagibom, tako da so široki več kot meter. V glavnem se uporabljajo za pridelovanje riža, lahko pa tudi za posebne namene: izpiranje odvečnih soli iz prsti ter za boj proti nekaterim rastlinskim boleznim in škodljivcem. Posebna oblika namakanja s preplavljanjem je *preplavljanje v luknjah* (v obliki kroga ali kvadrata), ki se uporablja za namakanje drevesnih in grmovnih →kultur (→sadje, →vinska trta, okrasno rastje), pri čemer je lahko posamezna luknja namenjena namakanju ene same →kulture rastline, več rastlin ali kar celega niza rastlin. Zemljišče je z vodo prelito le za krajši čas. *agronomija, agrarna geografija*

namakanje v brazdah -nja -zdah, s – eden najstarejših načinov površinskega →namakanja, ki je po svetu še vedno med najbolj razširjenimi. Globina brazde

znaša od 15 do 25 cm, njena zgornja širina pa je od 20 do 40 cm. Razmik brazd, odvisen od →kulture rastline ter sposobnosti vpijanja vlage →prsti, znaša med 0,5 in 5 m. Položaj, smer in padec pretočnih brazd so odvisni od oblikovanosti in naravnega padca površja (najugodnejši padec je med 0,8 in 2 %), pretok vode v njih je med 0,1 in 0,2 l/s, zaradi preprečevanja →erozije prsti v brazdah pa je hitrost vode omejena na do 20 cm/s. V primerjavi s prelivanjem in preplavljanjem se voda uporabi bolj gospodarno. Vlaženje prsti je zasnovano na *kapilarnem dviganju* vode, kar v manjši meri slabša njihove fizikalne lastnosti. Potrebna pa je obilica vložnega dela in stroški za vzdrževanje sistema so veliki. Namakanje v brazdah je namenjeno predvsem pridelovanju tistih kulturnih rastlin, ki se sadijo ali sejejo v vrstah. Zlasti je primerno za pridelovanje →okopavin in večine →vrtnin, pa tudi za →sadvnjake in →vinograde, čeprav ne izključuje niti gosto zasajenih →kultur (→strnin in →travinja).

agronomija, agrarna geografija

namakanje v odprtih kanalih -nja -tih -lih, s – pri tem načinu →namakanja se voda vpija v →prst iz odprtih kanalov (lahko tudi naravnih vodotokov). Bistvene zahteve za vzpostavitev tovrstnega sistema so prepustna tla, ravno površje s padcem manjšim od pol odstotka in prisotnost vodotoka z zadostno količino vode. Voda se bočno na kanale vpija v oddaljenosti nad 50 m, zato so kanali razporejeni v medsebojni oddaljenosti 100 in več metrov. Manjši razmik je negospodaren. Poleg kar največjega razmika kanalov je potrebno zagotoviti čim bolj izenačeno globino →talne vode, tako da imajo rastline za črpanje vlage enake možnosti. Globina vode v kanalih je odvisna od vrste gojene →kulture rastline in fizikalnih lastnosti prsti. Gladino vode v kanalih je mogoče uravnati z zapornicami in jezovi. Mreža kanalov je lahko različno razporejena in je odvisna od padca zemljišča, omrežja poti, potreb po odvajanju odvečne vode in vrste →kulture. Zelo pomembno je, da je v globini od 4 do 5 m slabše prepusten ali neprepusten sloj, ki zadržuje pronicanje vode v globino, zato je uporaba tovrstnega načina namakanja omejena na območja s svojstvenimi naravnimi razmerami. *agronomija, agrarna geografija*

namakanje z oroševanjem -nja -njem, s – pri tem načinu →namakanja se voda po namakanem zemljišču razporeja v obliki dežja. Pršilci so lahko nepremični ali premični. Tovrstno namakanje je razmeroma novo, a se vse bolj širi in uporablja za vse vrste poljedelskih →kultur zaradi številnih prednosti: možno je v vseh reliefnih razmerah, obsežnejša pripravljala dela na zemljišču niso potrebna, ni potrebno žrtvovati dela →obdelovalnih zemljišč, ne omejuje uporabe →kmetijske mehanizacije, zaradi natančnega odmerjanja je možna gospodarna

raba razpoložljive vode, →prsti niso podvržene slabšanju fizikalnih lastnosti, možno je namakati komaj zasejana polja in mlade nasade, z vodo je možno tudi dovajanje →gnojil, rastline učinkoviteje uporabljajo hranilne snovi v tleh in ne nazadnje je možno namakati zemljišča z visoko gladino →talnice. Slabosti so visoka cena, veliki energetski vložki, potrebe po visoko usposobljeni delovni sili in povečana stopnja obolenosti rastlin. Oroševalna tehnika postaja vse bolj pomembna zlasti v tropskih in subtropskih deželah, širi pa se tudi v zmernotoplem podnebnem pasu. *agronomija, agrarna geografija*

namákanje, gravitacijsko -nja -jskega, s – →namakanje, značilno za pobočne →kulturne terase, na katere je voda speljana po kanalih, po katerih se pretaka po načelu težnosti (*gravitacije*). Voda se s posebnim, dogovornim sistemom zapiranja in odpiranja kanalov in nasipov med →parcelami, z višje ležečih pretaka na nižje terase. Gravitacijsko namakanje je razširjeno predvsem v monsunskih deželah jugovzhodne Azije, kjer prevladuje celoletno pridelovanje riža. *agronomija, agrarna geografija*

namákanje, kápljično -nja -čnega, s – najsodobnejši način →namakanja, prvič uporabljen v Izraelu pred dobrimi tremi desetletji. Z njegovo uporabo se varčuje z vodo, tako da se z minimalnimi porabljenimi količinami pri kmetijskem pridelovanju dosegajo maksimalni učinki. Temeljno načelo je v tem, da voda iz na gosto postavljenih plastičnih cevi odteka skozi posebne kapalke (nameščene vzdolž cevi) in "kapljica za kapljico" vlaži tla ob vsaki rastlini posebej. Dovajanje vode je lahko neprekinjeno ali občasno. S tem se za uspevanje določene →kulturne rastline vzdržuje potrebna optimalna vlažnost. Pomembne prednosti so še varčevanje z energijo, možnost hkratnega dovajanja hranilnih snovi in →gnojil, ohranjanje ugodnih fizikalnih lastnosti →prsti, manjša obolenost rastlin, slabše razmere za razvoj in širjenje škodljivcev, dejstvo, da so za urejanje namakalnih zemljišč potrebna le neznatna opravila ter nizki vzdrževalni stroški. Slabosti so tehnične narave (mašenje odročnih luknjic, pogoste poškodbe cevi, otežena uporaba →kmetijske mehanizacije), visoka nabavna cena in omejene možnosti uporabe na večjih namakalnih površinah. Kapljično namakanje se po svetu hitro uveljavlja, posebno v sušnih predelih, kjer vode za namakanje stalno primanjkuje, pa tudi v →toplih gredah in →rastlinjakih. *agronomija, agrarna geografija*

namákanje, podzémno -nja -mnega, s – več različnih načinov →namakanja, ki temeljijo na uporabi →talne vode, ki se uporablja na različne načine (s črpanjem, z globoko skopanimi kanali, z izvirov, →vodnjakov in iz →arteških vodnjakov). Najpo-

gostejši načini podzemeljskega namakanja so: →namakanje v odprtih kanalih, →subirigacijsko namakanje ter →namakanje iz vodnjakov. Glej tudi →kanat. *agronomija, agrarna geografija*

namákanje, površinsko -nja -nskega, s – več različnih načinov →namakanja, za katere je skupno pretakanje vode po površini zemljišč. Med temeljne oblike površinskega namakanja uvrščamo →namakanje s prelivanjem, →namakanje s preplavljanjem in →namakanje v brazdah. Metode površinskega namakanja so najstarejše in so jih uporabljale že stare poljedelske civilizacije. Za kar najbolj enakomerno razporeditev vode je potrebna obilica vložnega dela. Za zadrževanje vode se ponekod gradijo *vodni zadrževalniki* oziroma *zbiralniki* (*cisterne*, →tanki, *umetna jezera* z različnimi vrstami jezov). *agronomija, agrarna geografija*

namákanje, sezónsko -nja -nskega, s – način →namakanja, pri katerem se voda večjih rek v času rednih letnih poplav izkoristi tako, da se dovaja na plitko usločena zemljišča različnih dimenzij, ki so medsebojno ločena z različno visokimi zemeljskimi nasipi. Tipičen primer tovrstnega namakanja je razširjen v Egiptu, vzdolž bregov Nila in v njegovi delti. *agronomija, agrarna geografija*

namákanje, stálno -nja -lnega, s – način →namakanja, pri katerem je voda s črpanjem iz rek, izvirov in vodnjakov ter z dovajanjem iz zbiralnikov (→tankov, zajezenih vodotokov) na voljo skozi vse leto. Zastopan je tam, kjer je dovolj stalnih vodnih zalog, ki napajajo površinske vodotoke in obnavljajo zaloge →talne vode (na primer ob vznožjih gora). Voda se dovaja po kanalih na namakana zemljišča z razdelki, po katerih se razporeja težnostno (*gravitacijsko*). *agronomija, agrarna geografija*

namákanje, subirigacijsko -nja -jskega, s – v ta način →namakanja so uvrščene vse oblike, pri katerih se voda na namakana zemljišča dovaja v različnih globinah po bolj ali manj poroznih ceveh pod površjem, od tod izraz *subirigacija*. Voda prihaja v prst v globini med 40 in 80 cm ter se vpija na vse strani: navzgor, navzdol in bočno. Količina vode se uravnava s posebnimi ventili v ceveh, ki se lahko v nekaterih primerih v namočenem obdobju leta uporabljajo tudi za odvodnjanje. Premer cevi je od 3 do 12 cm, njihov medsebojen razmik pa je odvisen od vrste →prsti, gojene →kulturne rastline in poroznosti cevi. Dolžina cevi je do 200 m. S tovrstnim načinom se lahko namakajo različne poljedelske →kulture, sadno drevice in →vinska trta. *agronomija, agrarna geografija*

namémbnost kmetijskih zemljišč -i -jskih -mljišč, ž – z občinskim prostorskim planom oziroma urbanističnim programom občine opredeljena razvrstitev →kmetijskih zemljišč glede na njihovo kakovost v tri razrede: na območja, ki so *trajno namenjena za kmetijsko rabo* (ravninska ali blago nagnjena ze-

mljišča v sklenjenem kompleksu in na kakovostnih →tleh ter vinogradniška zemljišča v posebno ugodnih legah in vrtnarska zemljišča na posebej plodnih tleh, pa tudi že izoblikovani →zemljiški bloki, torej tista zemljišča, ki so glede na njihove pridelovalne zmožnosti temelj za pridelavo →hrane v naši državi; podobno stopnjo varovanja uživajo tudi komasirana in meliorirana zemljišča ter zemljišča nekdanjega družbenega sektorja), na območja drugih kmetijskih zemljišč, kjer se *zemljišča lahko uporabijo tudi za nekmetijske namene* ter na območja, kjer se *zemljišča smejo uporabljati tudi za druge, s* →kmetijstvom povezane namene. Izraz *namembnost* oziroma *namenskost* je izpeljan iz besede *namen*, ta pa iz glagola *meniti*, znanega v enakih obliki in namenu že v praslovanščini. Prek oblike *menъ* se je razvil iz indoevropskega pojma *meino-* v pomenu 'mnenje, namen'. *prostorsko planiranje, agronomija, jezikoslovje*

naorávanje -nja, s – tehnika →oranja, pri kateri se →brazde obračajo navznoter, tako da se na sredini ornega zemljišča stikata dve, druga proti drugi obrnjeni brazdi, ki predstavljata *naor*. *agronomija*

naráven -vna -vno, prid. – 1. nanašajoč se na naravo (naravni pojavi, naravni zakoni, delovanje naravnih sil, naravne lepote, naravni viri, naravna bogastva ipd.). 2. tak, kot je sam po sebi, ne da bi ga spreminil človek. Beseda *narava* je bila kot *naravъ* v enakem pomenu znana že v praslovanščini. Izpeljana je bila iz glagola *naraviti*, kar je sestavljeno iz predloga *na* v enakem pomenu in glagola *raviti*, ki pa etimološko še ni pojasnjen. *jezikoslovje*

narávná dediščina -vne -ne, ž – glej dediščina, naravna. *varstvo narave*

narávná geografija -vne -je, ž – glej geografija, naravna. *splošna geografija*

narávná gnojila -vnih -jil, množ., s – glej gnojila, naravna. *agronomija, varstvo okolja*

narávná gózdna méja -vne -zdne -je, ž – glej gozdna méja, naravna. *fitogeografija*

narávná pokrájina -vne -ne, ž – glej pokrajina, naravna. *splošna geografija, varstvo narave, krajinska arhitektura*

narávná vegetácija -vne -je, ž – glej vegetacija, naravna. *biologija, varstvo okolja*

narávná znamenitost -vne -i, ž – del →naravne dediščine, ki ima posebno vrednost in je varovan z različnimi režimi zaščite. Naravne znamenitosti so →narodni parki, →krajinski parki, →naravni rezervati, →naravni spomeniki, →spomeniki oblikovane narave ter →zavarovana območja rastlinskih in živalskih vrst. *varstvo narave*

narávné dánosti -vnih -sti, množ., ž – glej naravni potencial. Izraz se vse bolj uveljavlja v planerskih, raziskovalnih in političnih krogih, v geografiji pa njegove uporabe ne priporočamo. *splošna geografija*

narávné móžnosti -vnih -sti, množ., ž – glej naravni potencial. *splošna geografija*

narávné razmére -vnih -zmer, množ., ž – glej naravni potencial. *splošna geografija*

narávní gòzd -vnega -a, m – glej gozd, naravni. *gozdarstvo, varstvo okolja*

narávní párk -vnega -a, m – glej park, naravni. *varstvo narave*

narávní potenciál -vnega -a, m – razpoložljivost naravnih virov za gospodarsko rabo. Glede na njihovo bogastvo in možnosti izkoriščanja je naravni potencial lahko *velik* ali *majhen*. Sopomenke so naravne možnosti, naravne razmere in naravne danosti. *splošna geografija*

narávní rezervát -vnega -a, m – glej rezervat, naravni. *varstvo narave*

narávní spomeník -vnega -a, m – glej spomenik, naravni. *varstvo narave*

narávní víri -vnih -rov, množ., m – naravna bogastva, ki so dostopna za človekovo izrabo in uporabo. Vključujejo energijo, mineralne snovi, rodovitno →prst, les, vodno moč, ribe, živali v →divjini, naravne lepote itd. Seznam je nepopoln, ker se opredelitev pojma *vir* neprestano spreminja. Sedaj naravne vire največkrat razčlenjujemo na *obnovljive* (se obnovljajo in so stalno na voljo, vendar podvrženi delovanju človeka, ki jih lahko primerno izrablja, a tudi povečuje in izboljšuje; mednje spadajo lepa, neokrnjena narava, prsti, gozdovi ipd.), *neobnovljive* (z izkoriščanjem se njihove zaloge trajno izčrpavajo; mednje uvrščamo rudnine in fosilne energetske vire) in *konstantne* (na razpolago so vselej, neodvisno od človekovega delovanja; mednje spadajo na primer sončna, vodna in vetrna energija). *splošna geografija, gospodarska geografija*

narávnó pomlajevánje gózdov -vnega -nja -zdov, s – glej pomlajevanje gozdov, naravno. *gozdarstvo*

narávnó ravnotéžje (ravnovésje) -vnega -žja (-sja), s – glej ravnotežje (ravnovesje), ekološko. *varstvo okolja, splošna geografija*

národní párk -dnega -a, m – glej park, narodni. *varstvo narave*

nasàd -a, m – 1. umetna gojitev (→kulturnih) rastlin za uporabnostni, okrasni, vzgojni, izobraževalni in (ali) rekreacijski namen. Uporablja se v zvezah *intenzivni, plantažni, sadni, hmeljarski, trajni* in *javni nasad*. 2. zemljišče, na katerem kulturne rastline rasejo v določeni razvrstitvi, izraz pa se lahko nanaša tudi na rastline same. 3. sopomenka za *plantažo/2*. Izraz *nasad* je izpeljan iz glagola *saditi*. Praslovanski *saditi* v enakem pomenu je vzročni glagol od praslovankega *sesti* v pomenu 'sesti' in je torej prvotno pomenil 'povzročati, da sedi'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

nasàd, trájni -a -jnega, m – →nasad/2 tistih →kulturnih rastlin, ki se jih na določenem →obde-

lovalnem zemljišču posadi za daljše obdobje, se jih intenzivno oskrbuje in, v izogib zmanjšani rodnosti, po določenem času pomlajuje. Pri nas so tipični trajni nasadi nasadi → hmelja in → vinske trte. Prvi se zdržema goje okoli 15, drugi pa okoli 30 let. *agronomija*

naselbinski -nska -nsko, prid. – nanašajoč se na naselbino, navadno manjše → naselje prvotnih prebivalcev (1. pomenski razloček) oziroma starejša, zdaj manj uporabljana sopomenka za naselje ali → zaselek (2. pomenski razloček). Izraz naselbina je izpeljan iz glagola *seliti*. V praslovansčini se je glagol glasil *sedliti se*, kar je izpeljano iz praslovanskega izraza *sedlo* v pomenu 'selo, vas, naselbina'. *jezikoslovje*

naselbinski sistem -nskega -a, m – glej sistem, naselbinski. *geografija naselij*

naselbinsko imé -nskega -na, s – glej ime, naselbinsko. *splošna geografija, geodezija, jezikoslovje*

naselitvena gostóta -ne -te, ž – glej gostota, naselitvena. *urbanizem*

naselje -lja, s – 1. na splošno vsaka oblika trajne človeške naselbine. Pojem obsega vse oblike od preprostega bivališča lovcev in nabiralcov ter samotne → kmetije do najbolj razvitih oblik, kakršna je sodobno velemesto. 2. v urbanizmu skupina stanovanjskih stavb s pripadajočim funkcionalnim zemljiščem in s spremljajočimi objekti, ki v gospodarskem in pogosto tudi v administrativnem pogledu sestavlja temeljno naselbinsko oziroma urbanistično enoto. 3. v demografiji in statistiki strnjena ali razpršena skupina hiš, ki zajema naseljeno ozemelsko enoto s skupnim imenom in oštevilčenjem hiš, ki se prične s številko ena in v zaporedju teče do zadnje hišne številke v vsej skupini. Izraz naselje je izpeljan iz glagola *seliti*. V praslovansčini se je ta glagol glasil *sedliti se*, kar je izpeljano iz praslovanskega izraza *sedlo* v pomenu 'selo, vas, naselbina'. Sopomenka je kraj. *geografija naselij, urbanizem, demografija, jezikoslovje*

naselje s pravilnim tlórisom -lja -lnim -som, s – → naselje, pri katerem urejena tlorisna zasnova nakazuje, da je bilo načrtno kolonizirano, ali je bilo, največkrat zaradi obrambnih razlogov, naknadno načrtno temeljito preurejeno. Podtipi so *pravokotno, okroglo, kvadratno in trikotno* naselje. V vseh so v osrčju verski objekti ali znamenja, drevesa, vodnjaki ali drugi objekti s povezovalno vlogo za prebivalce. Primerjaj → pravilno in → centralno naselje/1. *geografija naselij, arhitektura, urbanizem*

naselje za izlóčenimi grúčami -lja -mi -mi, s – glede na razporeditev objektov tisto → naselje, za katerega so v osrednjem, navadno strnjenem delu, značilne nepravilno razporejene majhne skupine → kmečkih domov in (ali) drugih stavb. Takšna oblika poselitve je nastala zaradi posebne oblikovanosti površja, svojevrstne povezanosti s → kmetijskimi zemljišči

ali posebnih socialnih skupin vaškega prebivalstva.

geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura
nasélje, agrárno -lja -mega, s – glej kmečko naselje.

geografija naselij, agrarna geografija

nasélje, centrálno -lja -lnega, s – 1. glede na tlorisno zasnovo tisti tip → naselja, pri katerem so → kmečki domovi in (ali) druge stavbe bolj ali manj pravilno razvrščeni okrog funkcionalnega ali pomenskega središčnega prostora, od koder je izpeljana tudi sopomenka središčno naselje. Pri nas so takšni kraji razmeroma redki in so največkrat sestavni del drugih oblik poselitve. Na arhitekturno identiteto ne vplivajo kot celota, ampak zgolj kot posebnost.

2. glede na opremljenost s središčnimi funkcijami tisto naselje, kjer se osredotočajo bolj ali manj pomembne središčne ustanove in dejavnosti, ki zadovoljujejo ne le potrebe domačega, temveč (predvsem) okoliškega prebivalstva. Omrežje centralnih naselij v Sloveniji je bilo že večkrat preučeno. Oblikovano je kot povsod po Evropi, le da so na razporeditev središč še posebej vplivali neenakomerna razporeditev prebivalstva, oblikovanost površja, svojevrstni zgodovinski razvoj in razmeroma številne politično-upravne delitve ozemlja. Zdajšnje omrežje centralnih naselij je sestavljeno iz naselij, ki spadajo v sedem hierarhičnih stopenj. Središč 1. stopnje je 384, 2. stopnje 164, 3. stopnje 47, 4. stopnje 9, 5. stopnje 6 (Celje, Koper, Kranj, Murska Sobota, Nova Gorica in Novo mesto), edino središče 6. stopnje je Maribor in edino središče 7. stopnje Ljubljana. Tudi v tem pomenu sta sopomenki središčno naselje in preprosto kar *središče*. Glej tudi → model centralnega naselja, → hierarhija naselij, → podeželsko središče in → centralna vas. *geografija naselij, arhitektura, urbanizem*

nasélje, efemérno -lja -nega, s – glej priložnostno naselje. *geografija naselij, agrarna geografija*

nasélje, fúrmansko -lja -nskega, s – glede na funkcijo tisto → naselje, ki je kot polkmečko nastalo ob pomembnih prometnicah v času, ko je glavna prometna potekala s konjsko vprego. Takšna naselja so se pojavljala v vseh obdobjih, a so svojevrstno podoba in oblika dobila med 17. in 19. stoletjem. Značilni zanje so močno na cesto navezana postavitev → domačij s hlevi za konje, arhitekturni vplivi iz oddaljenih krajev vzdolž prometnic in nekatere posebne oblike stavb, na primer poštna postaje. Čeprav že od druge polovice 19. stoletja nimajo več funkcionalno pomembne vloge, so do sodobnosti ohranila pomemben pečat v pokrajinski podobi. *geografija naselij, arhitektura*

nasélje, fužínarsko -lja -rskega, s – glede na funkcijo tisto → naselje, kjer so konec srednjega veka prvotno prevladujoče → kmečko prebivalstvo večinsko izpodrinili fužinarski delavci. Za tovrstne kraje so bile značilne tudi nekatere arhitekturne prvine iz okolij, od koder so fužinarji prišli. Fužinarska naselja so

bila posebnost vse do začetka 20. stoletja in v njih so se še ohranile nekatere arhitekturne in socialne posebnosti. *geografija naselij, arhitektura*

nasélje, gručasto -lja -stega, s – glede na tlorisno zasnovno tisti tip →strnjenegega naselja, v katerem so →kmečki domovi in (ali) druge stavbe nepravilno razpostavljene v eni ali več med seboj povezanih skupinah. Gručasta oblika poselitve je izvorno lahko prvotna, bodisi samostojna oblika bodisi vezana na pravilne (načrtovane) postavitve. Najdemo jo povsod po Sloveniji in v vseh tipih površinske oblikovanosti. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*

nasélje, izrazíto -lja -tega, s – →naselje, ki po svoji oblikovanosti spada med izstopajoče značilnosti posamezne arhitekturne pokrajine in je hkrati njena temeljna razpoznavna sestavina. *arhitektura*

nasélje, kájžarsko -lja -rskega, s – samostojno →naselje *kajžarjev*, ki je nastalo ob preurejanju srenjskih v →obdelovalna zemljišča. Večina kajžarskih naselij je nastala s procesom delitve →hub v 16. in 17. stoletju. Kajžarji so smeli graditi na skupnem vaškem zemljišču zunaj vaškega jedra, pozneje tudi ob manj pomembnih prometnicah. Na ta način so nastala na nek način izločena, strnjeno pozidana naselja majhnih →domačij, katerih lastniki pa so iskali arhitekturne vzore pri bogatejših slojih prebivalstva. Tovrstna "obvaška" naselja so obstajala do začetka 20. stoletja, potem pa so se zvečine preobrazila v delavske dele naselij. *zgodovina, geografija naselij, arhitektura*

nasélje, kméčko -lja -čkega, s – →naselje iz enega ali več →kmečkih domov, ki je organsko povezan z okoliškim →kmetijskim in gozdnim zemljiščem in katerega prebivalstvo se v glavnem ukvarja s →kmetovanjem. V kolikor obseg in kakovost zemljišč ne zadoščata za preživetje, se kmetovalci ukvarjajo z →dopolnilnimi dejavnostmi: spravilom lesa, →ribolovom, →domačo in drugo obrtjo in drugimi. Zaradi prevladujoče vloge →kmetijstva v naselju prevladujejo kmečke prvine. Sodobnost je v ustaljeno podobo kmečkih naselij prinesla številne spremembe, ki s tradicionalno kmetijsko vlogo nimajo tesnejših povezav. Brez dvoma so kmečka naselja najbolj razširjena oblika človeških naselbin. Sopomenki sta agrarno naselje in kmetsko naselje, ki se zaradi zastarelosti več ne uporablja. *geografija naselij, agrarna geografija*

nasélje, kmétsko -lja -tskega, s – glej kmečko naselje. *geografija naselij*

nasélje, kolonizacijsko -lja -jskega, s – zgodovinska oznaka za največkrat zelo pravilno zasnovano →obcestno naselje. Največ jih je nastalo v visokem srednjem veku med 11. in 13. stoletjem, v času intenzivne →kolonizacije ravninskih območij. V Pomurju so tovrstno pozidavo znova uporabili po srednjem veku in je do zdaj ostala temeljni princip

tamkajšnjih naselbinskih tlorisov. Nekaj kolonizacijskih naselij (ali delov naselij) (Žitkovci, Kamovci, Mostje, Petišovci, Gaberje) je v Prekmurju nastalo še med svetovnimi vojnami, ko so se tja preselili Primorci z območja, ki ga je takrat zasedala Italija. Pri tem tipu naselij so →kmečki domovi vezani na svojevrstno →zemljiško razdelitev na proge. *zgodovina, geografija naselij, arhitektura*

nasélje, nêizrazíto -lja -tega, s – →naselje, ki je za določeno arhitekturno pokrajino sicer lahko značilno, vendar nima izstopajočih oblikovnih ali vsebinskih posebnosti. Neizrazita naselja so lahko značilna sestavina arhitekturne identitete, če v pokrajini sestavljajo splošno, prevladujočo podobo. *arhitektura*

nasélje, nêpravílnó -lja -lnega, s – glede na doseženo stopnjo oblikovanosti tisto →naselje, ki ni v celoti izoblikovano kot idealen tip; največkrat se tipološke oznake medsebojno prepletajo. Vendar nepravilno naselje še ne pomeni negativne vrednote v arhitekturni identiteti, temveč le njeno značilnost. *arhitektura, urbanizem, geografija naselij*

nasélje, nomádsko -lja -dskega, s – tip →občasnega (največkrat →priložnostnega) naselja, ki ga sestavljajo šotori *nomadov* (severna Afrika, osrednja Azija in subpolarna območja Evrazije) ali skromne kočice oziroma kolibe (vzhodna in osrednja Afrika). Skromna in občasna bivališča uporabljajo tudi *polnomadi*, vendar le tisti del prebivalcev, ki se ukvarja z →živinorejo, medtem ko so poljedelci že ustaljeno naseljeni. *geografija naselij, agrarna geografija*

nasélje, obcéstno -lja -stnega, s – glede na tlorisno zasnovno tisti tip →strnjenegega naselja, za katerega so značilni vzdolž ceste razporejeni →kmečki domovi oziroma druge stavbe. Oznaka obcestno naselje združuje več različnih oblik (*naselje, vzporedno s prometnico; naselje, enostransko vzporedno s prometnico; naselje, dvostransko vzporedno s prometnico; naselje, podaljšano vzdolž prometnic*), ki so bolj ali manj pravilne, vsem pa je skupna razporejenost naselbinskega telesa in pogosto z zelenjem zakrita zunanja fasada (onstran nje so →kmetijska zemljišča), medtem ko je glavni likovni poudarek na notranji, obcestni fasadi. Izvorno tovrstna naselja izhajajo iz srednjeveških →kolonizacijskih vasi. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*

nasélje, občásno -lja -snega, s – glede na bivalni način in rednost bivanja tisto →naselje, ki je namenjeno le za občasno, kratkotrajno oziroma zasilno bivanje. Med občasna naselja spadajo naselbine, ki jih prebivalci uporabljajo slučajno (*epizodno*), v določenih časovnih presledkih (→periodično), v določenih dobach (→sezonsko), naselja, ki jih prebivalci po nekajletni uporabi zapustijo (→polstalno naselje), različna, stalno seleča se nomadska bivališča, pa tudi naselja →viničarskih koč in →zidanic ter nova turistična naselja. Sopomenka je temporalno naselje. *geografija naselij, agrarna geografija*

nasélje, permanéntno -lja -ntnega, s – glej stalno naselje. *geografija naselij, agrarna geografija*

nasélje, plánšarsko -lja -rskega, s – tip → občasnega (največkrat → sezonskega) kmečkega naselja, ki je razširjeno na → planinskih pašnikih Alp, Pirenejev, Karpatov, Dinarskega gorstva in Himalaje. Izvorno je blizu → polnomadskim naselbinam. Obseg in način pozidave je odvisen od namena → planine in dolžine bivanja v posamezni sezoni. Pri nas so najbolj značilna planšarska naselja na bohinjskih planinah in na Veliki planini. V novjšem času se številne planine opuščajo, obenem pa se nekatere višje ležeče → samotne domačije in → zaselki preurejajo v planine oziroma planšarska naselja. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*

nasélje, plantázno -lja -žnega, s – posebna zvrst → podeželskega naselja ali → kmečkega doma, ki ga sestavljajo gospodarjeva hiša, skladišča in revne kočice za kmetijske delavce. Takšne razmere so na večini → latifundij in z njimi povezanih → minifundij. Gre za → razpršeno naselje → samotnih kmetij, ki imajo pripadajoče zemljišče v enem samem kosu. V primerih delitve zemljišča so nastale majhne samotne kmetije nekdanjih kmetijskih delavcev in → zemljiških najemnikov. *agrarna geografija, geografija naselij*

nasélje, počitniško -lja -škega, s – glede na funkcijo tisto → naselje, ki ga sestavlja skupina ali več skupin občasnih bivališč, → vikendov. Tovrstna naselja so nastala šele v drugi polovici 20. stoletja in so navadno postavljena v izjemno kakovostnem naravnem okolju, a so hkrati le redko arhitekturno oblikovana skladno s pokrajinsko tipiko. Največja so v zaledju Ljubljane, drugje pa so (z izjemo Pohorja, Sviščakov, Pokljuke, ...) → počitniška bivališča praviloma postavljena med → kmečke domove in novejša delavske hiše. Sopomenka je turistično naselje. *geografija naselij, arhitektura, urbanizem*

nasélje, podežélsko -lja -lskega, s – naselje na → podeželju, to je zunaj mesta, prvotno kmečka → vas, v novjšem času pa predvsem vas, ki jo je zajel proces → deagrarnizacije, a še nima mestnega značaja in (ali) se še ni strnila v urbano aglomeracijo. K podeželskim naseljem prištevamo → kmečka naselja, različne → sezonske in → občasne naselbine kmetijskega in nekmetijskega značaja ter čedalje obsežnejšo skupino nekmečkih naselij, ki jih ne moremo uvrstiti niti med vasi niti med mesta (na primer → spalna naselja) in jih iz zadrege pogosto imenujemo *mešana (prehodna) naselja*. Podeželska naselja so pomembna jedra prostorske organizacije in predstavljajo eno izmed bistvenih prvin v identiteti → kulturne pokrajine. Sopomenka je ruralno naselje. *geografija naselij, agrarna geografija*

nasélje, pólstálno -lja -lnega, s – glede na bivalni način tisto → naselje, pri katerem traja naselitev le nekaj let, nakar se zaradi izčrpanosti → obdelovalnih

zemljišč prestavi na drugo lokacijo, kjer prebivalci zemljišča na novo izkrcijo. Največ tovrstnih naselij je v tropskem podnebnem pasu, manj pa v monsunskih predelih jugovzhodne Azije. Sopomenka je semipermanentno naselje. *geografija naselij, agrarna geografija*

nasélje, pravílno -lja -lnega, s – glede na doseženo stopnjo oblikovanosti → naselje z izoblikovano (razvito) zasnovo. Takšna naselja so pri nas izjema in so največkrat sestavljena iz različnih tipoloških oznak, pri čemer lahko vsako od njih ocenimo kot pravilno. Pravilna oblikovanost še ne pomeni kakovostne vloge v ustvarjanju arhitekturne identitete. *arhitektura, urbanizem, geografija naselij*

nasélje, prilóžnostno -lja -stnega, s – glede na bivalno obdobje tisto → naselje, ki je naseljeno le občasno in samo za krajši čas. Med priložnostna naselja spadajo naselja za gozdne delavce, lovske postojanke lovskih ljudstev ter naselja prvih *nomadov*, ki se po bolj ali manj ustaljenih poteh neprestano selijo. Sopomenka je efemerno naselje. *geografija naselij, agrarna geografija*

nasélje, ráščeno -lja -nega, s – glede na razporeditev objektov tisto → naselje, kjer se je iz prvotno skromne zasnove razvila zdajšnja bogatejša (razgibana) oblika, kar je temeljna značilnost mnogih slovenskih vasi. Rast velja za kakovostno le v primerih, če je z večanjem kraja nastala vrednota, ki zdaj določa arhitekturno identiteto. *arhitektura, geografija naselij*

nasélje, razdrobljéno -lja -nega, s – glede na razporeditev objektov tisto → naselje, pri katerem skupine → kmečkih domov in (ali) drugih stavb kot celota še sestavljajo enotno naselbino, vendar brez pravilne zasnove; ta je nehomogena. Takšna naselja so bila prvotno značilna za lokacije na nepravilno oblikovanem → vaškem zemljišču, v novjšem času pa so značilna za stihijsko pozidavo. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*

nasélje, razlóžéno -lja -nega, s – vmesni tip med → strnjenim in → razpršenim naseljem, pri katerem so → kmečki domovi in (ali) druge stavbe razporejeni sicer razmaknjeno, vendar med njimi ni večjih razdalj (okrog 100 m). Postavljeni so torej že dokaj na gosto, a ne tako tesno skupaj, da bi sestavljali sklenjeno naselbino. Razložena naselja so nastala tam, kjer so naravne in (ali) družbene razmere omogočile zgostitev → samotnih kmetij, pri nas v subpanonskih gričevjih (Slovenske gorice, Haloze, Goričko, Kozjansko) ter na Bovškem, kjer so nastala iz nekdanjih → rovtov in → planin. Iz družabnih vzgibov in zaradi boljše oskrbe se v tovrstnih naseljih med ne več izrazito ločenimi ljudmi pogosto izoblikuje zgostitvena jedra. V poljski razdelitvi → vaških zemljišč prevladuje delitev na → zemljiške grude ter na → odprte celke. Po mnenju arhitektov razloženo naselje za razliko od → razpostavljenega

- naselja nima vodilne likovne vloge v pokrajinski identiteti. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*
- nasélje, razpostávljeno** -lja -nega, s – glede na razporeditev objektov →naselje z zavestno razmaknjenimi (lahko tudi samotnimi) →kmečkimi domovi in (ali) drugimi stavbami, kar je predvsem posledica posebne oblikovanosti površja ali posebne razporejenosti →kmetijskih zemljišč. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*
- nasélje, razpršéno** -lja -nega, s – glede na razporeditev objektov →naselje, sestavljeno iz prostorsko bolj ali manj razpršenih, medsebojno enakomerno razmaknjenih →kmečkih domov in (ali) drugih stavb. Med njimi so neposeljena →kmetijska in gozdna zemljišča. Tovrstno naselje je največkrat posledica stihijske širitve kraja, kar na arhitekturne vrednote vpliva negativno. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*
- nasélje, razrášlo** -lja -slega, s – glede na razporeditev objektov →naselje, nastalo kot raščeno iz manjšega prvotnega jedra, od koder se je enakomerno povečevalo v več smeri ali pa kot celota. Takšen razvoj so navadno doživela tista naselja, ki niso bila omejena z naravnimi mejami in niso bila vezana na osrednjo prometnico. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*
- nasélje, raztégnjeno** -lja -nega, s – glede na razporeditev objektov →naselje, v katerem so →kmečki domovi in (ali) druge stavbe razporejeni vzdolž prometnic ali ob robu →kulturne pokrajine, pri čemer je imelo podoben značaj že v prvotni obliki. Kriterij za opredeljevanje raztegnjene rasti se v različnih arhitekturnih pokrajinah razlikuje. *arhitektura, geografija naselij*
- nasélje, raztréseno** -lja -nega, s – glede na razporeditev objektov tisto →naselje, kjer so skupine →kmečkih domov in (ali) drugih stavb nepravilno raztresene po celotnem →vaškem zemljišču. Prvotno je bila takšna zasnova predvsem posledica različnega odnosa do posameznih delov kultiviranega zemljišča ali raznolikih naravnih razmer, predvsem razlik v oblikovanosti površja, v novejšem času pa jo gre pripisati stihijski grajenim delom naselja, kar je negativna arhitekturna vrednota. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*
- nasélje, razvíto** -lja -tega, s – glede na razporeditev objektov tisto →naselje, ki se je razraslo iz prvotno skromne in manj pravilne tlorisne oblike. Pri takšnih naseljih se je iz nekoč majhnega gručastega naselja razvila višja oblika, prvotni del pa je postal eno od →vaških jeder. Čeprav lahko mednja uvrščamo večino pomembnih podeželskih naselij, jih v okviru arhitekturne identitete kot takšna označujejo le, če so zaradi svojega razvoja postala ena od temeljnih značilnosti v pokrajinski identiteti. *arhitektura, urbanizem, geografija naselij*
- nasélje, ribíško** -lja -škega, s – →občasno (največkrat →sezonsko) naselje, ki ga v določenem letnem času za krajši čas uporabljajo pripadniki ribiških ljudstev (osrčje Afrike in Južne Amerike, subpolarna in polarna območja), v novejšem času pa v ribolovnem obdobju kot izhodiščne postojanke tudi ribiči v državah z razvitim →ribolovom. V njih se lahko razvije tudi predelovalna industrija nalovljenih rib. Najbolj značilna ribiška naselja so na Norveškem (Lofoti), na oddaljenih otokih sredi oceanov, nam najbližja pa so na občasno naseljenih dalmatinskih otokih. Zaradi privlačnosti, odmaknjenosti in mirnosti se v njih v najnovejšem času vse bolj krepi vloga turizma. *geografija naselij*
- nasélje, rurálno** -lja -lnega, s – glej podeželsko naselje. *geografija naselij, agrarna geografija*
- nasélje, sémipermanétno** -lja -ntnega, s – glej pol-stalno naselje. *geografija naselij, agrarna geografija*
- nasélje, sestávljeno** -lja -nega, s – glede na razporeditev objektov tisto →naselje, ki je bilo na začetku in v nadaljnjem razvoju zasnovano tako, da ga sestavlja več funkcionalnih, pomenskih in (ali) oblikovnih jeder ali gruč. Med posameznimi deli so le rahle povezave, kar je izraženo tudi v obliki arhitekturne hierarhije, ki ima značilno rast od teh povezav k poudarkom v jedrih. Sestavljena naselja so pogosta in značilna v osrednji in zahodni Sloveniji. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*
- nasélje, sezónsko** -lja -nskega, s – glede na bivalni način tisto →naselje, ki je naseljeno le v določenem letnem času. Največ tovrstnih naselij je v goratih predelih (→planšarska naselja), kjer predstavljajo poletne postojanke živinorejcev z razvitim →planinskim pašništvom (Alpe, Karpati, Kavkaz, Himalaja). *geografija naselij, agrarna geografija*
- nasélje, sklénjeno** -lja -nega, s – glej strnjeno naselje. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*
- nasélje, spálno** -lja -lnega, s – večinoma →podeželsko naselje znotraj območja →dnevne migracije določenega mesta; v glavnem je brez lastnih dejavnosti in funkcij, z edino izjemo vloge bivanja. Prebivalci v njem samo prebivajo oziroma pijo (ime!), na delo pa odhajajo v bližnje mestno središče ali v več okoliških zaposlitvenih središč. Spalna naselja v neposredni bližini mest so lahko povsem na novo zgrajena, v bolj oddaljenih obmestjih pa gre večinoma za suburbanizirana, preobrazena nekdanja →kmečka naselja. *urbanizem, geografija naselij*
- nasélje, središčno** -lja -ščnega, s – glej centralno naselje. *geografija naselij, arhitektura, urbanizem*
- nasélje, stálno** -lja -lnega, s – glede na bivalni način tisto →naselje, ki je trajno naseljeno z nepretrganim oziroma s stalnim bivanjem v vseh letnih časih. Med →podeželskimi naselji so stalna daleč najbolj pogosta. Sopomenka je permanentno naselje. *geografija naselij, agrarna geografija*

nasélje, strnjeno -lja -nega, s – prevladujoča oblika →naselij, katere temeljna značilnost so strnjeni in v določenem redu razvrščeni →kmečki domovi s stanovanjskimi in →gospodarskimi poslopi ter druge stavbe. Razlikujemo vrsto različnih tipov, temeljna pa je delitev na →gručasta naselja (vasi) in →naselja (vasi) s pravilnim tlorisom. Sopomenki sta sklenjeno in *zgoščeno* naselje. *geografija naselij, agrarna geografija*

nasélje, temporálno -lja -lnega, s – glej občasno naselje. *geografija naselij, agrarna geografija*

nasélje, turistično -lja -čnega, s – glej počitniško naselje. *geografija naselij, arhitektura*

nasélje, trško -lja -škega, s – glede na funkcijo tisto →naselje, ki je imelo pravico trgovanja, obrti itd., ni pa imelo samouprave in v srednjem veku pravice (dolžnosti) do obzidja, četudi je bilo pomembno trgovsko ali celo upravno središče. Vse do 20. stoletja so bili trgi podeželska, mestom podobna naselja, katerih prebivalci so skušali graditi stavbe tudi po prilagojenih mestnih vzorih. Ker so trška naselja v vseh obdobjih pomembno obvladovala →podeželje, soustvarjala pokrajinsko podobo in v vaško okolje posredovala mnoge inovacije, zdaj ta vmesni člen med vasjo in mestom pogrešamo; poskuša se ga ponovno uvesti. *geografija naselij, arhitektura*

nasélje, viničarsko -lja -rskega, s – glede na funkcijo tisto →naselje, ki je bilo razpostavljeno po vinorodnem gričevju in sprva uporabljano le občasno. V njem so prebivali obdelovalci →vinogradov; sčasoma so si nekateri tu uredili stalna bivališča. Ob viničarijah so značilne stavbne prvine tovrstnih naselij tudi →hrami in →zidanice, v novejšem času številni preurejeni v →počitniška bivališča. *geografija naselij, arhitektura*

nasélje, združeno -lja -nega, s – glede na razporeditev objektov tisto →naselje, kjer je prišlo do združitve dveh ali več prvotno manjših in samostojnih skupin (gruč) hiš. V večini primerov so arhitekturne prvine problematične. Poseben problem so oblike tistih delov naselij, ki spajajo starejša vaška jedra ali samostojna naselja. Le če so oblikovani kot kontinuiteta, navadno ustrezajo pozitivnim arhitekturnim načelom. Sopomenka je zloženo naselje. *arhitektura, geografija naselij*

nasélje, zloženo -lja -nega, s – glej združeno naselje. *arhitektura, geografija naselij*

naslédnik -a, m – član →jedra družine, ob umiku (smrti) aktualnega →kmečkega gospodarja predviden za prevzem →kmetije. Izraz je izpeljan iz glagola *naslediti*, ki je bil v enakih oblikah in pomenu znan že v praslovansčini. Praslovanski glagol je sestavljen iz predloga *na* in glagola *slediti* v enakih pomenih in njegov prvotni pomen je bil 'stopiti na sled (svojih prednikov)'. *sociologija, agrarna geografija, jezikoslovje*

naslédstvo -dstva, s – pomemben dejavnik v razvoju →zasebnega lastništva in →kmetijstva, ki predsema →demografsko ogroženih območjih pri ohranjanju življenja na vasi in vzdrževanju →kulture pokrajine dobiva vse večji pomen. Naslednik je član →družinskega jedra, ki z →dedovanjem po smrti dotedanjega →kmečkega gospodarja ali dogovorno že prej prevzame →kmetijo, kar urejajo načela →dednega prava. Velik problem našega kmetijstva je dejstvo, da nasledniki prevzemajo kmetije šele v zrelih letih, ko so njihove ideje in življenjska energija že dodobra izčrpane, kar se negativno odraža na inovacijah v →kmetovanju. Naslednik je lahko najstarejši otrok (predvsem sin) ali pa tisti otrok, ki je za delo na kmetiji usposobljen in ima interes na njej ostati. *sociologija, agrarna geografija*

nástilj -a, m – glej stelja. Uporablja se tudi različica *nasitil*. *agronomija, jezikoslovje*

nátrilétan -tna -tno, prid. – nanašajoč se na razdobje treh let. *jezikoslovje*

nátrilétno gospodárstvo -tnega -rstva, s – glej gospodarstvo, natriletno. *agarna geografija, agronomija*

nátrilétno kolobárjenje -tnega -nja, s – glej kolobarjenje, natriletno. *agronomija, agrarna geografija*

naturalizácija (iz latinščine) -je, ž – uvajanje določene živalske ali rastlinske vrste v okolje, v katerem ni avtohtona, vendar lahko v njem uspeva in se razmnožuje. Izraz je prek francoskega *naturalisation* prevzet iz latinskega pojma *naturalis*. *biologija, splošna geografija, jezikoslovje*

naturálno kmetijstvo -lnega -jstva, s – glej kmetijstvo, naturalno. Izraz *naturalen* je izpeljan iz besede *natura* v pomenu 'narava' in je po zgledu nemškega *Natur* prevzet iz latinske besede *natura*; ta je prvotno pomenila 'rojstvo, prirojena lastnost'. *agarna geografija, jezikoslovje*

návěčlétno kolobárjenje -tnega -nja, s – glej kolobarjenje, navečletno. *agronomija, agrarna geografija*

nè- (iz indoevropskega prajezika) – predpona v sestavljenkah, ki izraža zanikanje, nasprotja, manjkanja in odsotnosti tega, kar je pomen osnovne besede. Praslovanski *ne* se je razvil iz indoevropskega *ne*, ta nikalnica pa je znana tudi v neindoevropskih jezikih, na primer v madžarščini. *jezikoslovje*

nèaktivna kmetija -vne -je, ž – glej kmetija, neaktivna. *agarna geografija, agrarna ekonomika*

nèdonósno zemljíšče -snega -šča, s – glej zemljišče, nedonosno. *agarna ekonomika, agrarna geografija*

nèizrázito nasélje -tega -lja, s – glej naselje, neizrazito. *arhitektura*

nèkméčko gospodínjstvo -čkega -njstva, s – glej gospodinjstvo, nekmečko. *agarna geografija, sociologija*

nékton (iz grščine) -a, m – prosto plavajoči vodni organizmi. Tujka je prevzeta iz grške besede *nekτος*, ki pomeni 'plavajoč'. *biologija, varstvo okolja, jezikoslovje*

nèmeteorološki koeficiènt sùšnosti (NKS) -škega -a -sti, m – parameter, ki za izračunavanje sušnosti upošteva naslednje dejavnike: višinske pasove, →nagib pobočij, →ekspozicijo, prepustnost kamninske podlage, tipe →tal ter njihovo sposobnost zadrževanja vlage. Za Slovenijo izračunane vrednosti se gibljejo v razponu med 0,1 in 4,4. *agronomija, naravna geografija*

nèodprti gòzd -tega -a, m – glej gozd, neodprti. *gozdarstvo, gospodarska geografija*

neolitska revolúcija -tske -je, ž – glej revolucija, neolitska. Izraz neolitik je sestavljen iz predpone *neo-*, ki izhaja iz grške besede *neos* v pomenu 'nov' in korena *-lit(ik)*, ki je izpeljan iz grške besede *lithos* v pomenu 'kamen'. *sociologija, agrarna geografija, jezikoslovje*

nèpravílen -lna -lno, prid. – takšen, ki ni pravilen. Izraz je sestavljen iz nikalnice *ne* kot predpone in besede *pravilen*, ki izhaja iz izraza *pravilo*, izpeljanega iz praslovanskega glagola *praviti* v pomenu 'delati prav'. *jezikoslovje

nèpravilni délci -lnih -lcev, množ., m – glej delci, nepravilni. *agrarna geografija*

nèpravilno nasélje -lnega -lja, s – glej naselje, nepravilno. *arhitektura, urbanizem, geografija naselij*

nèproduktívno zemljíšče -vnega -šča, s – glej zemljišče, neproduktivno. *geodezija, agrarna geografija*

nèrazvíto obmóčje -tega -čja, s – glej območje, nerazvito. *prostorsko planiranje, gospodarska geografija*

nèrodovítna zemljíšča -tnih -mljišč, množ., s – glej zemljišča, nerodovitna. *geodezija, gospodarska geografija*

nèstrńjen -a -o, prid. – takšen, ki ni strnjen. Izraz je sestavljen iz nikalnice *ne* kot predpone in prislova *strnjen*, ki je izpeljan iz glagola *strniti*, kar je verjetno nastalo iz glagola *sъtrъ(p)noti* v pomenu 'postaviti skupaj' in v slovanskih jezikih nima bližnjega sorodstva. *jezikoslovje*

nèstrńjena posést -ne -i, ž – glej posest, nestrnjena. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

nèstrńjena vás -ne -i, ž – glej vas, nestrnjena. *geografija naselij, zgodovina*

nèuporábno zemljíšče -bnega -šča, s – glej zemljišče, neuporabno. *geodezija, agrarna geografija*

nèzazídljivo zemljíšče -vega -šča, s – glej zemljišče, nezazidljivo. *urbanizem*

níai (pandžabsko) – dobro pognojeno →obdelovalno zemljišče na Indijski podcelini, ki je ponavadi v bližini →naselja. *agrarna geografija, regionalna geografija*

níli (Egipt) – žetev na nekoliko višje ležečih →njivah v dolini Nila, ki se namakajo z dvigovanjem vode in redno gnojijo z →organskimi gnojili. Za razliko od zimske žetve →chetoi tovrstna žetev ponavadi kasni. *agrarna geografija, regionalna geografija*

níša, ekolóška -še -ške, ž – glej ekološka niša. Izraz niša v prvotnem pomenu 'vdolbina v steni' je prek

nemškega *Nische* v enakem pomenu prevzet iz francoskega *niche* v pomenu 'niša, pasja uta', kar je izpeljano iz starofrancoskega glagola *nichier* v pomenu 'gnezditi', ki se je razvil iz galoromanskega *nidicare*, ta pa iz latinskega izraza *nidus*, ki pomeni 'gnezdo'. *varstvo okolja, biologija, jezikoslovje*

nítosóli (iz latinščine) -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, za katere je značilen globok glinasti B horizont, v katerem je glina slabo aktivna. Zgornja in spodnja meja B horizonta sta neizravitni. Gre za močno preperle kaolinite prsti, značilne za območja s tropskim in subtropskim podnebjem. Nitosoli se delijo na *evtrični*, *distrični* in *humusni* nitosol. Ime je zloženo iz izpeljank iz latinskih izrazov *nitidus* v pomenu 'svetel, blesteč' in *solum* v pomenu 'prst, tla'. *pedogeografija, jezikoslovje*

nitrátna smérnica -tne -ce, ž – ukrepi za zmanjšanje onesnaženosti voda z *nitrat* kot posledice kmetijske dejavnosti in nadaljnje preprečevanje tovrstnega onesnaževanja. Smernica za doseg ciljev predvideva določitev posebnih območij ranljivosti, kjer zaradi uporabe dušičnih gnojil v →kmetijstvu lahko pride do onesnaženosti vode s spiranjem hranil skozi *krovnino* v →podtalnico ali s površinskim odplakovanjem v jezera, reke in druge vodotoke. Glavni kriteriji za določitev območij so povišana vsebnost nitratov v površinskih tekočih vodah in podtalnicah, ki presega mejno vrednost, ter znamenja evτροφnosti pri sladkovodnih jezerih ali drugih sladkovodnih telesih. Ob uveljavljanju kriterija je potrebno upoštevati tudi fizikalne, kemijske in biološke lastnosti voda in →prsti, litološko sestavo podlage, predvsem pa procese kroženja snovi z dušikom v naravnih sistemih. Z ukrepi mora biti določena mejna vrednost vnosa dušika, izražena v kg/ha na leto. V primeru vnosa živinskih gnojil na primer ne sme presegati vrednosti 170 kg N/ha, vnos, ki presega vrednost 210 kg N/ha, pa se lahko dopusti le izjemoma. *varstvo okolja*

nízki lóv -zkega -a, m – glej lov, nizki. *gospodarska geografija*

njiva (iz praslovanščine) -ve, ž – temeljna →zemljiška kategorija, na kateri se z navadno intenzivnimi postopki →obdelovanja tal redno pridelujejo raznovrstne →poljščine in →vrtine, v kolikor niso tovrstna zemljišča uvrščena med →vrtove. Razen tega se med njive uvrščajo tudi zemljišča, na katerih se pridelujejo →jagodičje (na primer jagode, ribez, maline ipd.), detelja, sadike sadnega, gozdnega in okrasnega →drevja ali →grmičevja, sadike →vinske trte in sadike →hmelja. V Sloveniji je bilo leta 1994 le še 253.591 ha ali 12,5 % njivskega sveta, delež pa vztrajno nazaduje (leta 1953 še 16,7 %) kot posledica →ozelenjevanja ter pozidave za potrebe →urbanizacije in širjenja infra-

- strukturnega omrežja. Največ njiv je na ravninah severovzhodne in vzhodne Slovenije (39,8 %), v kotlinah (24,2 %) in v subpanonskih gričevjih (20,8 %), najmanj pa v alpskem svetu (2,9 %) in na dolensko-notranjskem kraškem svetu (8,7 %). Izraz njiva izhaja iz praslovanske besede *niva* v enakem pomenu, ki se je razvila iz indoevropskega pojma *neiu* s prvotnim pomenom 'nižina, nizek svet'. *agrarna geografija, geodezija, jezikoslovje*
- njiva, dólga** -ve -lge, ž - v → sistemu poljske razdelitve prehodna oblika med zemljiškimi → delci in → grudami, pri kateri se ozki in dolgi delci izmenjujejo z grudami. Posamezni → zemljiški kosi niso v večjih celotah, ampak se brez reda zvijajo in lomijo v več smereh. Oblika je značilna za rahlo valovito površje, kateremu se prilagaja v širokih valovih. *agrarna geografija*
- njiva, grúda** -sta -ve -ste, ž - → njiva na zemljiškem kompleksu, za katerega je značilna → poljska razdelitev na → grude. *agrarna geografija*
- njiva, jerménasta** -ve -ste, ž - → njiva na zemljiškem kompleksu, za katerega je značilna → poljska razdelitev na → zemljiške jermene. *agrarna geografija*
- njiva, kvadrátna** -ve -tne, ž - značilna oblika → poljske razdelitve v obdobju Rimskega cesarstva, ki jo največkrat razlagajo z uporabo takrat prevladujočega ornega orodja, rala, s katerim so morali za zagotovitev primerne → rodovitnosti tal → njivo premeriti podolgem in povprek. Zemljišče je bilo zato razdeljeno na kvadrate; v zvezi z določitvijo zemljiškega davka je bila ocenjena tudi njegova kakovost. *zgodovina, agrarna geografija*
- njiva, občásna** -ve -sne, ž - → njiva v sistemu → menjave obdelanih zemljišč, za katero je značilno obdobjno kultiviranje in obdelovanje za nekaj let zapored, nakar se zaradi izčrpanosti tal za daljše obdobje opusti, tako da jo preraseta → grmovje in → degradirani gozd. Ko se rodovitnost sčasoma ponovno poveča, se v procesu selitve → obdelovalnih zemljišč njiva na nekdanjem mestu znova kultivira. *agrarna geografija*
- njiva, ustáljena** -ve -ne, ž - pri → stacionarnem poljedelstvu → njiva, ki se praviloma iz leta v leto ohranja na istem mestu in se na njej → kolobarji oziroma je v → prahi. *agrarna geografija*
- njívski** -vska -vsko, prid. - nanašajoč se na → njivo. *jezikoslovje*
- njívsko površínsko razmérje** -vskega -nskega -rja, s - glej njivsko-travníški indeks. *agronomija, agrarna geografija*
- njívsko pridelovánte kírme** -vskega -nja -me, s - glej pridelovanje krme, njivsko. *agronomija, agrarna geografija*
- njívsko-trávniški ínede** -vsko -škega -a, m - glej indeks, njivsko-travníški. *agronomija, agrarna geografija*

- njívsko-trávniški kmetíjski sístém** -vsko -škega -jskega -a, m - glej kmetijski sistem, njivsko-travníški. *agrarna geografija*
- nomádizem** -zma, m - 1. oblika gospodarjenja (preživljanja) in način življenja, za katerega je značilno stalno seljenje nekaterih prebivalcev v savanskih, polpuščavskih in nekaterih gorskih predelih, ki sploh niso (→ pravi nomadizem) ali pa so le šibko (→ polnomadizem) povezani s → stacionarnim poljedelstvom. Nomadizem na splošno vključuje tako premike → domačih živali kot ljudi, pri čemer je glavni motiv prizadevanje po zagotovitvi zadostne količine hrane za živali prek vsega leta, kar je posledica manj ugodnih podnebnih in ekoloških razmer. Ponekod so selitve tudi posledica političnih pritiskov. Večina nomadov se giblje znotraj določenega območja, pri čemer uporabljajo večinoma ustaljene poti. Nomadizem je tudi posebna oblika → pašne živinoreje, ki je izvirno zelo stara, saj gre za eno najstarejših civilizacijskih oblik. Izgleda, da se je iz živinorejsko-poljedelskega gospodarstva najprej izdvojil v jugozahodni Aziji, od koder se je razširil na sosednja območja. Zanimivo je, da se ni razvil ne v Severni ne v Južni Ameriki, a tam, z izjemo lam v Južni Ameriki, pred prihodom Evropejcev domačih živali niso poznali. Posebna oblika nomadizma se je z rejo severnih jelenov razvila v → tundri. 2. temeljni živinorejski → kmetijski sistem. Izraz nomadizem je izpeljan iz besede *nomad*, tujke, ki je prevzeta iz latinskega izraza *nomades* v pomenu 'nomadi', to pa je izposojeno iz grškega izraza *nomades* v pomenu 'nomadi, pastirji'. Gre za v množinski obliki posamostaljeni grški pridevnik *nomas* v pomenu 'pašoč, pastirski', izpeljan iz grških izrazov *nome*, ki pomeni 'pašnik', oziroma *nemo*, ki pomeni 'pasem'. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- nomádizem, právi** -zma -vega, m - oblika → nomadizma, v kateri *nomadi* ne gradijo bivališč, temveč prebivajo v šotorih, ki jih s stalnim premikanjem vedno znova predstavljajo na nova mesta, obenem pa se s kakršnimkoli → poljedelstvom sploh ne ukvarjajo. Značilni predstavniki so berberski in arabski nomadi s kamelami v Sahari. *agrarna geografija*
- nomádská** -dski -dsko, prid. - nanašajoč se na → nomadizem. *jezikoslovje*
- nomádská živínoréja** -dske -je, ž - glej živinoreja, nomadska. *agrarna geografija*
- nomádsko nasélje** -dskega -lja, s - glej naselje, nomadsko. *geografija, naselji, agrarna geografija*
- Nordgárdov prispévek k preučevánju razdrobljénosti** -ega -vka -nju -sti, m - glej prispevek k preučevanju razdrobljenosti, Nordgárdov. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*
- nórfolški kolobár** -lškega -ja, m - glej kolobar, norfolški. *agronomija, agrarna geografija*

- nosilen** -lna -lno, prid. – 1. nanašajoč se na nosilnost 2. glavni, najpomembnejši. Izraz izhaja iz glagola *nositi*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovansščini. Ta je ponavljalni glagol od glagola *nesti* v enakem pomenu. *jezikoslovje*
- nosilna kapaciteta** -lne -te, ž – glej kapaciteta, nosilna. *varstvo okolja*
- nosilna kapaciteta zemljišča** -lne -te -šča, ž – glej kapaciteta zemljišča, nosilna. *agronomija, varstvo okolja*
- nosilnost, agrarna** -i -rne, ž – glej agrarna nosilnost. *agrarna geografija*
- notranjska hiša** -njske -še, ž – glej hiša, notranjska. *spomeniško varstvo, arhitektura*
- novák** -a, m – 1. glej novina. 2. tisti kmet, ki se je v fevdalni dobi naselil na neobdelanih hribovskih zemljiščih. *agrarna geografija, jezikoslovje, zgodovina*
- novína** -ne, ž – majhne →njive in →vrtovi, ki so jih iz srenjske zemlje kultivirali deloma v neposredni okolici →kmečkih domov, deloma pa v bližini vasi ali po bolj oddaljenih →gmajnah. Novine so bile večinoma sestavni del →kajž. Sopomenka za novino je novak, uporabljajo pa se tudi sopomenke →čret, →frata, →laz, →rovt in →rut. Izraz novina izhaja iz besede *nov*, ki je prek praslovanskega *novъ* izpeljana iz indoevropskega pojma *neuo-* v enakem pomenu. *agrarna geografija, jezikoslovje, zgodovina*
- nunatak** (eskimsko) – osamljen gorski vrh ali vzpetina, ki je kot otok z vseh strani obdan z ledenim pokrovom ali ledeniki. Pogosti so v priobalnem pasu Grenlandije, Kanadskega arhipelaga in Antarktike. *geomorfologija*
- nunja** (tamilsko) – izraz za vlažno, namakano zemljišče na Indijski podcelini. *agrarna geografija, regionalna geografija*
- nyika** (svahilsko) – v vzhodni Afriki divja, gola, neposeljena pokrajina, zlasti →polpuščava z značilnima grmičasto akacijó in šopasto travo, ki se razteza v zaledju kenijske obale ob Indijskem oceanu. *fitogeografija, regionalna geografija*
- oáza** (iz grščine) -ze, ž – 1. območje znotraj (vroče) →puščave, kjer prisotnost →talne vode v primerni globini (izkorišča se z vodnjaki ali iz naravnih izvirov) omogoča rast tako →kulturnih kot bujnih naravnih rastlin. Oaze so, odvisno od količine razpoložljive vode, zelo različnih velikosti, od nekaj palmovih dreves (tipična pojavna oblika v Sahari) do nekaj sto kvadratnih kilometrov velikih območij, ki omogočajo gosto naselitev →kmečkega prebivalstva (takšne so v bližini veletokov Nila in Evfrata). Pogosto gre za zelo stara naselitvena središča. V oazah je najbolj značilna kulturna rastlina datljeva palma. Sopomenka je zelenica/2. 2. "otok" →obdelovalnih zemljišč znotraj sušnih območij. Beseda oaza je prek latinskega *oasis* prevzeta iz grškega *oasis*, kar je domnevno izposojeno iz kopt-
- skega *ouahe* oziroma egiptovskega *wh't* (beri *wahe*) v pomenu 'nižina, nižava', dobesedno 'kotel, lonec'. *splošna geografija, agrarna geografija, jezikoslovje*
- obcésten** -stna -stno, prid. – tisti, ki je, stoji ob →cesti. *jezikoslovje*
- obcéstna vás** -stne -i, ž – glej vas, obcestna. *geografija naselij, zgodovina*
- obcéstno nasélje** -stnega -lja, s – glej naselje, obcestno *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*
- óbča geografija** -bče -je, ž – glej geografija, obča. Pridevnik občí je izpeljan iz praslovanskega izraza *obyt'b* v pomenu 'splošen, skupen', kar se je razvilo iz indoevropskega *obhitio-*. *splošna geografija, jezikoslovje*
- občásen** -sna -sno, prid. – takšen, ki se pojavlja, deluje v časovnih presledkih, navadno nedoločenih. Izraz je izpeljan iz besede *čas*, ki izhaja iz praslovanskega *časъ* v pomenu 'čas, ura, doba'. Ta je izpeljan iz indoevropskega *keso-*, katerega etimologija še ni zadovoljivo pojasnjena. *jezikoslovje*
- občásna njíva** -sne -ve, ž – glej njiva, občasna. *agrarna geografija*
- občásno nasélje** -snega -lja, s – glej naselje, občasno. *geografija naselij, agrarna geografija*
- óbcína, katástrska** -ne -ske, ž – glej katastrska občina. Izraz občína izhaja iz praslovanske besede *obyt'ina* v pomenu 'skupnost', kar je izpeljano iz praslovanskega *obyt'b* v pomenu 'skupen, splošen'. *agrarna geografija, geodezija, jezikoslovje*
- obdeláva zemljišča, mínimálna** -ve -šča -lne, ž – glej minimalna obdelava zemljišča. *agronomija, agrarna ekonomika*
- obdeloválen** -lna -lno, prid. – nanašajoč se na obdelovanje, glagolnik od *obdelovati*. Glagol obdelovati je izpeljan iz besede *delo*. Izraz je bil znan že v praslovansščini in je izpeljan iz praslovanske besede *deli* oziroma *dejati*, kar pomeni 'delati, postaviti', ta pa izhaja iz indoevropskega korena *dheH-*, ki izraža pojme 'položiti, postaviti, delati'. *jezikoslovje*
- obdeloválna zádruga** -lne -ge, ž – glej, zadruga, obdelovalna. *zgodovina, agrarna geografija, sociologija*
- obdeloválna zemljišča** -lnih -mljišč, množ., s – glej zemljišča, obdelovalna. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*
- obdeloválné površíné** -lnih -šin, množ., ž – glej površine, obdelovalne. *jezikoslovje*
- obdeloválni máksimum** -lnega -a, m – glej maksimum, obdelovalni. *agrarna ekonomika, pravo*
- obdeloválnje tál** -nja tal, s – v →poljedelstvu obračanje, rahljanje, drobljenje, mešanje in ravnanje →prsti zaradi kultiviranja →tal in priprave zemljišča za setev, pa tudi vnašanje semena in →gnojil v prst, uravnavanje vodnih in zračnih razmer v prsti in s tem spodbujanje koreninjenja, pa tudi nega posevkov in nasadov ter zatiranje →plevala. Razlikujemo dve temeljni zvrsti obdelovanja tal: →krče-

nje zemljišč ter (sprotno) →obdelovanje zemljišč, ki je v novejšem času marsikje mehanizirano in obsega globoko jesensko →oranje, gnojenje, plitvo pomladansko oranje, rahljanje in branje pred setvijo, uporabo vlačne in mrežnate brane po setvi, →okopavanje po vzklitju ter dognojevanje in škropljenje. *agronomija, agrarna geografija*

obdelovanje zemljišč -nja -mljišč, s – →obdelovanje tal z namenom pridelovanja →poljščin, kar zahteva vzdrževanje primernih fizikalnih in kemijskih lastnosti →prsti oziroma njihove rodovitnosti. Začelo se je s pojavom →poljedelstva in je bilo najpomembnejši predpogoj ustaljene naselitve človeka. Škodljive oblike poljedelstva in koriščenja →travinja so marsikje povzročile selitve ljudi in z njimi povezan pojav →roparskega poljedelstva. Pomemben napredek pri obdelovanju zemljišč je prineslo intenzivnejše poljedelstvo z uvajanjem različnih načinov →kolobarjenja in s sejanjem trav. Izraz obdelovanje je izpeljan iz besede *delo*, ki je bila znana že v praslovanščini in je izpeljana iz praslovske besede *deli* oziroma *dejati*, kar pomeni 'delati, postaviti', ta pa izhaja iz indoevropskega korena *dheH-*, ki izraža pojme 'položiti, postaviti, delati'. *agrarne geografije, agronomija, jezikoslovje*

obdelovanje zemljišč, izohipsno -nja -mljišč -psnega, s – glej konturno obdelovanje zemljišč. *agronomija, agrarna geografija*

obdelovanje zemljišč, konturno -nja -mljišč -rnega, s – način obdelovanja zemljišč, ki se v smeri izohips izvaja pravokotno na nagib površja, predvsem z namenom preprečevanja →erozije prsti in zadrževanja (uravnavanja) odtoka vode. Konturno obdelovanje sestavljajo sejanje, →oranje in druge operacije, ki se s kmetijskimi stroji izvajajo v smeri izohips, pa tudi terasiranje pobočij v isti smeri. Uporabnost tovrstnega obdelovanja je odvisna od podnebnihi značilnosti, vrste tal in zvrsti →zemljiške rabe. Raziskave so pokazale, da se s konturnim obdelovanjem količine pridelkov lahko povečajo za okrog 10 %. Glavno nevarnost pomenijo preveč obilne padavine, ki uničujejo brazde in s tem povečajo erozijo, lahko pa tudi povečujejo plazovitost površja. Sopomenka je izohipsno obdelovanje zemljišč. *agronomija, agrarna geografija*

obdelovanje zemljišč, melioracijsko -nja -mljišč -jskega, s – način →obdelovanja zemljišč, katerega temeljni namen je popraviljanje oziroma odpraviljanje pomanjkljivih lastnosti tal, tako da lahko ta še vnaprej opravljajo vlogo rodovitnega substrata. Pogosto se uporablja z namenom intenziviranja →kmetijske pridelave, pa tudi v procesu antropogenizacije →prsti (po →osuševanju, →krčenju →gozda in →grmičevja ter kultiviranju →travnikov), pri čemer se prilagaja zahtevam posameznih →kmetijskih kultur. Uporabno je tudi na →obdelovalnih zemljiščih, ki so že namenjena rastlinski pridelavi, kjer se

z globokim →oranjem ali →rigolanjem izboljšuje kakovost prsti, tako da v njihovih globljih plasteh nastane tako imenovani *aktivni sloj*, ki ga je potrebno občasno obnavljati. *agronomija, pedogeografija*

obdelovanje zemljišč, motično -nja -mljišč -čnega, s – glej motično poljedelstvo. *agrarne geografije, etnologija*

obdelovanje zemljišč, ôrno -nja -mljišč -rnega, s – glej orno poljedelstvo. *agrarne geografije*

obdelovanje zemljišč, rôčno -nja -mljišč -čnega, s – →kmetovanje izključno z ročno (*manualno*) delovno silo, lahko s pomočjo →delovnih živali, vendar brez pomoči →kmetijske mehanizacije. Danes je ročno obdelovanje zemljišč še vedno v prevladi pri primitivnih ljudstvih osrednje Afrike in Latinske Amerike ter v monsunskih predelih Azije. Gre za →kopaštvo oziroma →motično poljedelstvo, prvotne oblike →ornega poljedelstva ter ponekod za delo na →plantažah. Pri nas čistih oblik ročnega obdelovanja zemljišč ne najdemo več. *agrarne geografije*

obdelovanje zemljišč, strôjno -nja -mljišč -jnega, s – →kmetovanje s pomočjo →kmetijske mehanizacije. V novejšem času je že v veliki meri izpodrinilo →ročno obdelovanje zemljišč, čeprav so določeni delovni postopki še vedno bolj ali manj navezani na uporabo žive →delovne sile, posebno pri →biološkem kmetovanju, kjer se z ročnimi opravili izogibajo uporabi škodljivih sredstev za zatiranje škodljivcev in →plevela. *agrarne geografije*

obdelovanje zemljišč, terasno -nja -mljišč -snega, s – način obdelovanja zemljišč, katerega glavni vzgibi so boj proti →eroziji prsti in →eroziji nasploh, omogočanje →namakanja na pobočjih ter lažje →obdelovanje tal na uravnanih →kulturnih terasah. Značilen je za poljedelska območja v hribovitih predelih s pomanjkanjem ravnih zemljišč ter v gričevnatih predelih s potencialno močno erozijo (monsunske dežele v Aziji in Sredozemlje). V pobočje je navadno vsekana vrsta stopničastih teras, na katerih se prst zadrži s kamnitimi podpornimi zidovi ali zemeljskimi nasipi, za katerimi se sadijo →kulturne rastline. Če je potrebno namakanje (na primer pri pridelovanju riža), se voda na parcele spelje po kanalih in se s terase na teraso pretaka po načelu težnosti (gravitacije). *agronomija, agrarna geografija*

obdôbje -bja, s – časovno omejeno trajanje, v katerem se kaj dogaja, zgodi oziroma v življenju, bivanju določenega organizma. Izraz je izpeljan iz besede *doba*, ki je bila v enaki obliki in v pomenu 'obdobje' znana že v praslovanščini. Izpeljana je iz indoevropskega korena *dhabh-* v pomenu 'primeren, ugoden'. Izhodiščni pomen je torej 'primeren, ugoden čas', kar je še izpričano v nekaterih slovanskih jezikih. *jezikoslovje*

obdôbje, lôvno -bja -vnega, s – čas dovoljenega →lova, ki je za posamezne vrste živali različen, odvisno od

obdobja in načina njihovega razmnoževanja. Za nekatere škodljive živali, katerih število je veliko in v stalnem porastu (na primer lisica, divji prašič), je lovno obdobje neomejeno. *gospodarska geografija*

obdóbjje, vegetacijsko -bja -jskega, s – aktivna rastna doba posameznih rastlin oziroma čas, v katerem se rastline razvijajo zaradi ugodnih temperatur, zadostne vlažnosti in dovolj dolgega sončnega obsevanja. Odvisna je predvsem od menjavanja letnih časov (sušne in deževne dobe) in temperaturnih razmer, ki vplivajo na obdobje kaljenja, vznika, rasti, cvetenja in tvorbe plodov, torej najpomembnejših vitalnih obdobij rastline. V zmernih zemljepisnih širinah je za mnoge rastline kritična meja, tako imenovani *vegetacijski prag*, 5° C; Pod to temperaturno vrednostjo je *obdobje počivanja*. Zaradi teh lastnosti je na območjih z zadostno količino padavin → obdelovanje tal omejeno na vegetacijska obdobja, ki jih opredeljuje letna razporeda padavin in temperatur. Razlikujemo *trajno obdelavo* in *obdelavo po letnih časih* (v topli ali hladni polovici leta). V hladnih predelih visokih zemljepisnih širin je za sicer kratko vegetacijsko obdobje značilno dolgotrajno dnevno sončno obsevanje (poleti več kot 18 ur), tako da je razvojni cikel rastlin hitrejši. Nekaterim → kulturnim rastlinam (na primer → žitom in jagodam) je to pogodu, drugim (na primer paradižniku) pa ne. *fitogeografija, klimatogeografija*

obgózdje -zdja, s – glej gozdni rob. Izraz je sestavljena iz predpone *ob-* in izpeljanke iz besede *gozd*. *gozdarstvo, gospodarska geografija*

obhódnja -dnje, ž – obdobje med dvema sečnjama na istem prostoru, čigar dolžina je odvisna od vrste uporabljene sečnje in še zlasti od obratovalne dobe → gozda. Izraz je sestavljena iz predpone *ob-* in izpeljanke iz glagola *hoditi*. *gozdarstvo*

oblika nasélja -ke -lja, ž – velikost naselja, razporeditev domov in potek prometnic, ki opredeljujejo → tloris naselja in → gostoto zazidave. Oblika naselja določata še značaj objektov (višina, oblika, gradbeni materiali, barve itd.) ter značaj drugih nepozidanih zemljišč (→ zelenice, drevesa ipd.), ki se na primer odražata v značilni silhueti. Izraz oblika je izpeljan iz glagola *obličiti*, kar je sestavljeno iz predpone *ob-* in glagola *ličiti* v prvotnem pomenu 'upodabljati, delati lik'. *urbanizem, geografija naselij, jezikoslovje*

oblikóvanje, krajínsko -nja -nskega, s – glej krajinsko oblikovanje. Izraz oblikovanje je glagolnik od *oblikovati*, glagola izpeljanega iz besede *oblika*. Ta je izpeljana iz glagola obličiti, sestavljene iz *ob* in *ličiti* v prvotnejšem pomenu 'upodabljati, delati lik'. *krajinska arhitektura, jezikoslovje*

oblivanje -nja, s – način → namakanja, pri katerem je voda prek → obdelovalnega zemljišča speljana v zelo tanki plasti, kar je izvedljivo pri majhnem nagibu površja, med 2 in 4 odstotki. *agronomija, agrarna geografija*

obméjek -jka, m – nezoran, travnat del med → njivami, ki največkrat označuje posestno mejo, v posameznih primerih, ko je širši, pa lahko služi tudi kot dostopna pot na bližnje → parcele. Nekatere raziskave so razkrile, da v razmerah izjemne → razdrobljenosti zemljišča na obmejeke odpade tudi do 5 % celotne površine → vaškega atarja. Izraz je sestavljena iz predpone *ob-* in izpeljanke iz besede *meja*. *agrarna geografija*

obméjek, gózdni -jka -zdnega, m – glej gozdni rob. *gozdarstvo, jezikoslovje*

obméstje -stja, s – glej agrarno obmestje. Izraz je sestavljena iz predpone *ob-* in izpeljanke iz besede *mesto*. *urbanizem, geografija naselij*

obméstje, agrárno -stja -mega, s – območje v neposrednem zaledju mesta, ki že prehaja v podeželsko okolico, a še vedno spada k najožji mestni vplivni coni. V njem se prepletajo številne dejavnosti, zlasti pa je pomembna njegova kmetijska oskrbna vloga za potrebe urbanega središča. Sopenka je obmestje. *urbanizem, geografija naselij*

obmóčja s posébnim naménom -čij -bnim -nom, množ., s – v okviru regionalnega → prostorskega planiranja tista območja medobčinskega ali vsedržavnega pomena, ki se lahko določijo prostorsko: na primer na področju → varstva narave (→ narodni parki), vodnega gospodarstva (→ poplavna, → melioracijska, *hudourniška območja*), varstva zalog raznih rudišč (*eksploatacijska območja*) itd. *prostorsko planiranje, gospodarska geografija*

obmóčja, ribolóvna -čij -vnih, množ., s – območja, ki zaradi ribjega bogastva slovijo po največjem ulovu rib. Najpomembnejša ribolovna območja so praviloma na stičišču toplih in hladnih morskih tokov, kjer množično odmira → plankton. Na našem planetu je pet glavnih ribolovnih območij: evropsko in ameriško na severu Atlantskega ter severnoazijsko in severnoameriško na severu in južnoameriško na jugu Tihega oceana. *gospodarska geografija*

obmóčje -čja, s – 1. ozemlje z določenimi skupnimi značilnostmi, potezami. 2. prostor, v katerem ima kaj svojo moč oziroma vpliv. Izraz je sestavljena iz predpone *ob-* in besede *moč*, ki izhaja iz praslovanskega *moč's*, kar se je razvilo iz indoevropskega *maghi-*, abstrakta iz korena *magh-* v pomenu 'moči, biti sposoben'. *jezikoslovje*

obmóčje bližnje rekreácie -čja -žnje -je, s – del pokrajine, ki je zaradi privlačnih potez in (ali) dobre infrastrukturne opremljenosti cilj bližnjih potovanj z namenom rekreiranja in temu primerno pogosto obiskovano. *gospodarska geografija*

obmóčje vódnega zájétja -čja -dnega -tja, s – območje, na katerem je skladno s prostorsko dokumentacijo potrebno zagotoviti in zavarovati pitno vodo, kar v primeru → kmetijstva, še zlasti na prodnih ravninah, pomeni poseben režim z omejevanjem ali popolno prepovedjo uporabe → umetnih gnojil in

→zaščitnih sredstev. *prostorsko planiranje, agrarna geografija*

območje, agrárno -čja -nega, s – sintetična agrarno-geografska enota, ki jo od sosednjih →regij (pokrajin) ločuje svojevrstna kombinacija njenih obeležij, med katerimi velja izdvojiti položaj, naravne značilnosti, način rabe tal ter socialno in naselbinsko strukturiranost. Prav tako je značilno, da so →dnevne migracije v zaposlitvena središča šibke ali pa jih sploh ni. Agrarna območja se lahko notranje delijo, predvsem na temelju različnih →kmetijskih sistemov, ki se odražajo v različnosti zemljiške rabe. Sopomenka je kmetijsko območje. *agrarna geografija*

območje, demográfsko -čja -fskega, s – z demografskimi analizami, povezanimi s preučitvijo družbeno-gospodarskih razmer, opredeljeno območje, ki sintetično odraža zastopanost istovrstnih pojavov in procesov. V Sloveniji je tipologija (V. Klemenčič, 1971) izdvojila naslednje štiri temeljne tipe demografskih območij: *demografsko absolutno ogrožena območja* (16,9 % poseljenega ozemlja in 7,3 % prebivalstva), *demografsko relativno ogrožena območja* (19,4 % poseljenega ozemlja in 8,2 % prebivalstva), *demografsko neogrožena in večinoma agrarna območja* (8,6 % poseljenega ozemlja in 7,9 % prebivalstva) ter *demografsko neogrožena in večinoma neagrarna območja* (63,7 % poseljenega ozemlja in 76,6 % prebivalstva). Ker je od izvedbe klasifikacije preteklo že četrto stoletje, so se medsebojna razmerja že v marsičem spremenila, predvsem v smeri porasta →demografsko ogroženih območij. *demografija, prostorsko planiranje*

območje, demográfsko ogróženo -čja -fsko -nega, s – območje, v katerem je prebivalstvo zaradi negativnih razvojnih teženj, kot sta poudarjeno odseljevanje, kar ima za posledico negativni selitveni saldo, ter staranje prebivalstva, kar se odraža v negativnem naravnem prirastku, v tolikšni meri prizadeto, da brez ustreznih ukrepov, ki bi njegovo starostno sestavo pomladili, dolgoročno lahko pričakujemo postopno nezmožnost opravljanja vitalnih funkcij in v naslednji fazi propad kulturne pokrajine. Pojavljajo se tudi številni razvojni problemi: pomanjkanje iniciativnosti in inovativnosti, oteženo vzdrževanje šolskega, infrastrukturnega in drugega omrežja, podpopvprečen dotok kapitala, gospodarski zastoj ali celo nazadovanje ipd. V Sloveniji so takšna območja predvsem v hribovitem svetu v zahodnem in južnem delu ter sem in tja tudi v nekaterih drugih, prometno odmaknjenih predelih. *demografija, prostorsko planiranje*

območje, gózdnogospodársko -čja -rskega, s – 1. ozemlje, ki je z vidika →gospodarjenja z gozdovi zaokrožena celota. 2. območje, ki ga določi vlada Republike Slovenije (ne glede na lastništvo gozdov) tako, da sestavlja regionalno in gozdnogospodarsko

enoto, v okviru katere se za vse gozdove zagotavljajo trajnost gozdne proizvodnje ter →gozdnih donosov, enostavna biološka reprodukcija gozdov po enotnih kriterijih ter zagotovijo in usmerjajo potrebna sredstva zanje, pa tudi za načrtno in usklajeno odpiranje gozdov za gospodarsko izkoriščanje z →gozdnimi prometnicami. *gozdarstvo*

območje, kmetijsko -čja -jskega, s – glej agrarno območje. *agrarna geografija*

območje, komasácijsko -čja -jskega, s – območje dela ene ali več →katastrskih občin, na katerem se →kmetijska in nekmetijska zemljišča vložijo v *komasacijski sklad* (vsa kmetijska zemljišča na komasacijskem območju), nakar se po končani komasaciji ponovno razdelijo med prejšnje zemljiške lastnike ali uporabnike tako, da dobi vsak čimbolj zaokroženo zemljišče. Na komasacijskem območju so vse do dokončne razdelitve zemljišč prepovedani promet z zemljišči, njihovo drobljenje, gradnja objektov in spreminjanje →kmetijskih kultur. *geodezija, pravo*

območje, mánj razvíto -čja manj -tega, s – z zakonom opredeljeno območje, ki v gospodarskem, socialnem in prostorskem razvoju izraziteje zaostaja za povprečjem širšega območja ali celotne družbeno-politične skupnosti. Kot manj razvito območje se lahko opredelijo posamezne krajevne skupnosti, skupina krajevnih skupnosti, upravne občine in (naravno-) geografsko zaokrožena območja (na primer Goričko, Haloze, Kozjansko, Brkini itd.). *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

območje, meliorácijsko -čja -jskega, s – zemljišče, predvideno ali namenjeno za →izboljšavo kakovosti zemljišč s hidro- in agrotehničnimi ukrepi. Za določitev manjših melioracijskih območij so pristojni posamezni občinski sveti, če pa se melioracijsko območje razteza na ozemlju več občin in je njegova vloga v →kmetijski pridelavi pomembna za splošno →prehrambno bilanco, izda ustrezen odlok vlada Republike Slovenije. *geodezija, pravo*

območje, nérzavító -čja -tega, s – gospodarsko slabo razvito območje, na katerem prevladujejo primarne gospodarske dejavnosti, ki ponavadi prinašajo nizek dohodek na prebivalca. Posledice se kažejo v splošnem zaostajanju v razvoju v primerjavi s sosednjimi pokrajinami. Sopomenka je zaostalo območje. *prostorsko planiranje, gospodarska geografija*

območje, pasívno -čja -vnega, s – slabo razvito območje, ki za razvojne spodbude nima na voljo dovolj lastnih sredstev. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

območje, pèriurbáno -čja -nega, s – poseben tip →kmetijskega območja, ki v von Thünenovem modelu predstavlja notranji koncentrični krog v neposredni bližini mesta, za katerega je značilna intenzivna →raba tal s pomembnimi delovnimi in kapitalskimi vložki. V kmetijski rabi prevladujejo

pridelava → posebnih kultur in → zelenjave ter → mlečna živinoreja, v najnovejšem času pa je v razvitih zahodnih deželah značilna prevlada pridelave delovno neintenzivnih vrst → žit (posebno pšenice). V periurbanem območju so → kmetije podvržene preobrazbi za potrebe različnih dejavnosti, če pa se obdržijo, so pomešane s podjetji ter stavbami in omrežji drugih, nekmetskih dejavnosti (obrta, servisov, industrije, prometa, trgovine, komunale itd.). Zaradi velikega povpraševanja je cena zemljišč zelo visoka. Sopomenka je primestno območje, lepše slovensko pa se sliši *primestje*. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

območje, podeželsko -čja -lskega, s – glej ruralno območje. *družbena geografija, prostorsko planiranje*

območje, poplavno -čja -vnega, s – del ozemlja ob vodotokih, ki ga voda za daljši ali krajši čas zalije ob rednih ali izjemnih poplavih, zato ima nekatere značilne skupne poteze. Njivski svet se ga zaradi visoke gladine → talne vode in stalne nevarnosti za pridelke ter odnašanja → ornice ogiba, zato na njem prevladujejo bolj ali manj mokrotni travniki z redkim grmovjem in drevjem, imenovani → loke in → logi. Poplavno območje tudi ni primerno za razvoj drugih dejavnosti, razen za rekreacijo. Sopomenki sta poplavni svet ter inundacijsko ozemlje. *gospodarska geografija, regionalna geografija*

območje, primestno -čja -stnega, s – glej periurbano območje. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

območje, ruralno -čja -lnega, s – sintetična geografska enota (→ regija), ki jo od sosednjih enot ločuje svojevrstna kombinacija njenih naravnih, demografskih, socialnih, gospodarskih in fiziognomskih obeležij. Notranja členitev je v prvi vrsti posledica različne stopnje navezanosti na mestna središča (oddaljenost od mesta, prometna povezanost, obseg → dnevnih migracij, prepletanje različnih vlog, stopnja preobrazbe tradicionalnega podeželja ipd.). Sopomenka je podeželsko območje. *družbena geografija, prostorsko planiranje*

območje, smučarsko -čja -rskega, s – predel, ki je zaradi posebnih naravnih razmer (ugodna oblikovitost površja, ugodne snežne razmere ipd.) primeren za smučarsko → rekreacijo in šport. Razlikujemo *izkoriščeno* in *neizkoriščeno* ter *opremljeno* in *neopremljeno smučarsko območje*. Nepremišljeni posegi za usposobitev smučarskega območja lahko povzročijo daljnosežno neugodne okoljevarstvene posledice. *varstvo okolja, prostorsko planiranje*

območje, vinorodno -čja -dnega, s – glej vinogradniški rajon. *agronomija, agrarna geografija*

območje, turistično -čja -čnega, s – ozemlje s skupnimi (na primer relief, podnebje, gozdnatost, kraški svet s podzemeljskimi pokraji, zdravilni in termalni vrelci, vinogradniška pokrajina, kulturne znamenitosti, rekreacijski potenciali ipd.) značilnostmi, pomembno

za razvoj določene zvrsti turistične dejavnosti. Pri nas se turistična območja delijo na *gorska*, *obmorska*, *zdraviliška* in *mestna*; statistično se obravnavajo na ravni posameznih turističnih krajev (ki imajo določene turistične zmogljivosti). Po potrebi se združujejo v večja območja in imajo lahko kot takšna značaj *turističnih pokrajin*. *gospodarska geografija*

območje, zaostalo -čja -lega, s – glej nerazvito območje. *prostorsko planiranje, gospodarska geografija*

območje, zavarovano -čja -nega, s – 1. z zakonom ali odlokom zaščiteno območje, ki ima tak status z namenom ohranjanja naravnih značilnosti (→ naravna dediščina), življenjskega okolja rastlinskega in živalskega sveta, značilnih → ekosistemov ter značilne → kulturne dediščine. Lahko ima pomembno vzgojno, izobraževalno, doživljajsko in (ali) rekreacijsko vlogo, medtem ko se gospodarska vloga omejuje po načelih → trajnostnega razvoja ali pa je, na območjih z najbolj strogim varovalnim režimom, povsem odstranjena. Pri nas se zavarovana območja delijo na *širša zavarovana območja* (edini → narodni park, *spominski park Trebče*, → regijski parki in → krajinski parki) in *ožja zavarovana območja* (→ naravni rezervati, → strogi naravni rezervati in → naravni spomeniki). 2. območja, za katera glede → rabe tal in gradnje objektov veljajo posebna določila, izoblikovana z namenom zavarovanja kakovosti → naravnih virov, zlasti → podtalnice in vodotokov. *varstvo okolja, varstvo narave, spomeniško varstvo*

območje, zazidalno -čja -lnega, s – 1. območje, ki je z urbanističnim dokumentom določeno za pozidavo.

2. prostor, ki ga zajema → zazidalni načrt in ga ureja kot enotno urbanistično-arhitektonsko ter gradbeno celoto. Sopomenki sta *zazidljiva površina* in *zazidalna površina*. *urbanizem*

obnova gôzda -ve -zda, ž – ponovna pogozditev → absolutnih gozdnih zemljišč. Izraz obnova je izpeljan iz besede *nov*, ki izhaja iz praslovanskega *novъ* v enakem pomenu, ta pa je izpeljana iz indoevropskega pojma *neuo-* v pomenu 'nov'. *gozdarstvo, gospodarska geografija, jezikoslovje*

obóra (iz češčine) -re, ž – 1. ograjen prostor v → gozdu, ki služi za gojitev → divjadi v naravnem okolju. 2. ograjen prostor, v katerega se zapira → živina. Za oba pomenska razločka se uporablja tudi različica *obor*. Beseda *obora* je prevzeta iz češkega izraza *obora* v enakem pomenu, kar se je razvilo iz *ob(v)ora*, izpeljanke iz glagola *ob(v)erti* v pomenu 'krog in krog zapreti, zagraditi', ki je sestavljen iz *ob* v pomenu 'okoli, ob, pri' in glagola *verti* v pomenu 'zapreti'. *gospodarska geografija, agrarna geografija, jezikoslovje*

obrát, kmetíjski -a -jskega, m – glej kmetijski obrat. Izraz obrat v pomenu 'proizvodna enota' se je prek pomenov 'pogon' in 'promet, zamenjava, obračanje' razvil iz pojma obrat v pomenu 'zasuk, vrtljaj', ki

izhaja iz praslovanskega *ob(v)ortъ* v pomenu 'obrat, zasuk', kar je izpeljano iz glagola *ob(v)ersti*, besedotvornega predhodnika glagola *ob(v)ortiti* v pomenu 'obrniti'. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*

obratoválna dôba gózda -lne -be -zda, ž – čas, ki ga različne drevesne vrste potrebujejo za rast do zrele velikosti. Glede na podnebne razmere in druge naravne danosti znaša na primer obratovalna doba v Sloveniji za nižje ležeče smrekove gozdove okrog 70 let, za smrekove gozdove v višjih legah okrog 90 let, za jelove in bukove gozdove v hribovitem svetu okrog 90 let in v višjih legah več kot 100 let. *gozdarstvo*

obremenjenost délovne síle -i -vne -le, ž – v →kmetijstvu delovni prispevek posameznih →kmetovalcev v izvajanju kmečkih opravil, ki je odvisen od delovnega potenciala →kmečkega gospodarstva, njegove površine, stopnje →zemljiške razdrobljenosti, naravnih razmer, opremljenosti s →kmetijsko mehanizacijo ter prevladujoče usmeritve kmetijske pridelave. Največkrat preučujemo obremenjenost →kmečke delovne síle na →družinskih kmetijah. Obremenitve se spreminjajo glede na spol, starost, morebitno redno zaposlenost in obremenjenost z drugimi nekmečkimi opravili, kar predstavlja temelj za izračunavanje →polnovrednih delovnih moči. Glede na strukturne značilnosti →kmetije in delovnega potenciala so dejanske obremenitve precej različne. Razlikujemo →povprečno obremenjenost in →obremenjenost v konicah. Izraz obremenjenost je izpeljan iz samostalnika *breme*, ki izhaja iz praslovanske besede *berme* v pomenu 'breme'. To je izpeljano iz indoevropskega *bher-men-* v pomenu 'kar kdo nosi: breme, plod, embrio, hrana', to pa iz indoevropskega korena *bher-* v pomenu 'nesti'. *sociologija, agrarna geografija, jezikoslovje*

obremenjenost délovne síle v konicah -i -vne -le -cah, ž – delovni prispevek posameznih →kmetovalcev v obdobjih največjih delovnih obremenitev, značilnih za izvajanje tipičnih kmečkih opravil (setev, košnja, siliranje, trgatve, žetev, spravilo pridelkov idr.), ko je pravzaprav najpomembnejši delovni omejitveni dejavnik dolžina dneva. V času konic so obremenitve vseh posameznikov velike in so razlike med njimi manjše kot v času opravljanja rednih del. Pri nas je značilno, da mnogi delajo od zore do mraka ("od vida do vida"), torej tudi 16 ur dnevno. Bolj ko je organizacija dela tradicionalna, večje so razlike v obremenjenosti med konicami in drugimi obdobji, medtem ko sodobnejši pristop ob pomoči →kmetijske mehanizacije omogoča enakomernejšo porazdelitev delovnih bremen. V kmetijsko razvitih deželah se delovne obremenitve kmetovalcev tudi v času konic približujejo dnevnim obremenitvam zaposlenih v drugih dejavnostih. *sociologija, agrarna geografija*

obremenjenost délovne síle, povpréčna -i -vne -le -čne, ž – zaradi značaja kmečkih opravil povprečni dnevni delovni prispevek posameznih →kmetovalcev, izražen v urah. Znano je, da se na →poljih, v →sadovnjakih in →vinogradih opravljajo pripravljala dela, ki jim sledijo različna opravila v prizadevanjih za doseg kar največjega in kakovostnega pridelka, zadnjo fazo pa predstavlja spravilo pridelkov. V zimskem času je daljše obdobje mirovanja. Takšen letni razpored pa ne velja za rejo →živine, ki zahteva celoletno, bolj enakomerno delovno obremenitev. Angažiranost posameznikov pri značilnih kmečkih opravilih opredeljuje povprečno obremenjenost →kmečke delovne síle. Ponavadi je najbolj obremenjen →kmečki gospodar, za njim člani ožjega →družinskega jedra, nato drugi odrasli družinski člani, vključeni pa so tudi otroci in starejši člani družine. Pri nas je značilno, da je kljub zimskemu mirovanju in obdobjem slabega vremena polnovredni delavec na →kmetiji bolj obremenjen (dela tudi v soboto, ponavadi nima dopusta) od redno zaposlene delovne síle, zaradi strukturnih pomanjkljivosti pa kljub visokim cenam kmetijskih pridelkov dohodkovno zaostaja. *sociologija, agrarna geografija*

obřh -a, m – močan, praviloma trajen kraški izvir izpod strmega apneniškega pobočja. *hidrogeografija*

obróbje -bja, s – obrobni, zunanji del česa. Izraz je sestavljenka iz predpone *ob-* in izpeljanke iz besede *rob*, ki izhaja iz praslovanskega *robъ* v enakem pomenu, ta pa je izpeljan iz indoevropskega korena *remb-* v pomenu 'sekati, rezati'. *jezikoslovje*

obróbje, méstno -bja -stnega, s – območje naglih socialnih sprememb okrog mest ali metropolitanskih območij, kjer mestne funkcije izpodrivajo kmetijsko rabo tal, gostota prebivalstva hitro narašča in posledično se povečuje cena zemljišč. Primerjaj →primestno območje. *urbanizem, prostorsko planiranje*

obróbje, rurálno-urbáno -bja -lno -nega, s – prehodno območje okrog večjih mest, kjer se srečujejo, prepletajo in medsebojno izmenjujejo mestne in →podeželske funkcije, kar se odraža v samosvoji, raznoliki →rabi tal. Kmetijska in gozdna raba se prepletata z razraščajočimi območji bivanja in drugih mestnih uporabnikov prostora (na primer umazane industrije, nakupovalnih središč, bolnišnic, športnih igrišč, čistilnih naprav, letališč ipd.), ki jih zaradi prostorske stiske ni mogoče umestiti na gosteje zasedanih območjih. Ruralno-urbano obrobje je cona potencialnih nasprotij, kar zahteva pazljivo prostorsko načrtovanje in razvojno usmerjanje, ki ga ponekod rešujejo z večnamensko rabo, drugje pa z urejanjem zelenih pasov okrog mest in zaviranjem njihovega razvoja. *prostorsko planiranje, geografija naselij*

obróčna páša -čne -še, ž – glej paša, obročna. Pridelovnik obročen je izpeljan iz besede *obrok* v pomenu

'jed, nekomu namenjena naenkrat', kar izhaja iz praslovanskega *ob(b)rokъ* v pomenu 'kar je dogovorjeno, obljubljeno', izpeljanega iz glagola *ob(b)ret'i*, sedanjik *ob(b)reko*, v pomenu 'dogovoriti se, obljubiti'. *agronomija, jezikoslovje*

obrt (iz hrvaščine) -i, ž – samostojna, zasebna gospodarska dejavnost, za katero je značilno trajno opravljanje pridobitne dejavnosti v obliki ročnega in strojnega dela v manjšem obsegu, pri čemer proizvaja nove proizvode ali le-te predeluje. Opravlja tudi storitve. Izraz je prevzet iz hrvaške besede v enakih obliki in pomenu, katere prvotni pomen je bil 'obtok, promet, pogon, vrtljaj' in je izpeljana iz hrvaškega glagola *obrtati* v pomenu 'obračati, vrteti'. *gospodarska geografija, jezikoslovje

obrt, domača -i -če, ž – prvotno predvsem na →avtarkično, samooskrbno kmetijstvo navezana →dopolnilna dejavnost (največkrat v okviru družinskih kmetij), ki se je v novejšem času z opiranjem na viške delovne sile in surovin deloma komercializirala in ob tem poleg uporabnostnih razvila še estetske vrednote (tudi v negativnem smislu - *kič*). Pri nas so najbolj znane vrste domače obrti *suhorobarstvo, lončarstvo, čipkarstvo, vezilstvo* ter izdelovanje različnih spominkov in okrasnih predmetov. *etnologija, agrarna geografija*

obrt, kmetijska -i -jske, ž – dejavnosti, ki se v okviru →kmečkih gospodarstev izvajajo na posebnih napravah, z namenom tehnične predelave kmetijskih surovin (na primer →sadja, mesa, volne, lesa ipd.). *agrarna geografija, etnologija*

oceanski ribolov -nskega -a, m – glej ribolov, oceanski. Izraz ocean je prek nemškega *Ozean* prevzet iz latinskega *Oceanus* v pomenu 'morje', kar je izposojeno iz grškega *Okeanos* v pomenu 'velika široka reka, ki teče okoli kopne zemlje, ocean'. *gospodarska geografija, jezikoslovje*

ocenjevanje zemljišč -nja -mljišč, s – določanje vrednosti zemljišč za potrebe obdavčevanja, prodaje, razlastitvenih postopkov in podobnega. *pravo*

oddélek prsti -lka -i, m – v klasifikaciji →prsti glavna sistematska enota. Razlikujemo štiri oddelke prsti: →avtomorfne prsti, →hidromorfne prsti, →halomorfne prsti in →subakvalne prsti. Oddelki se delijo na nižje sistematske enote, →razrede prsti. Izraz oddelek je izpeljan iz besedice *del*, ki je bila v istem pomenu kot *delъ* poznana že v praslovanščini. Izpeljana je bodisi iz indoevropske tvorbe korena *daH-* ali *daHi-*, kar pomeni 'deliti', bodisi iz indoevropskega korena *del-*, kar pomeni 'cepiti, sekati'. *pedogeografija, jezikoslovje*

odlagališče odpadkov -šča -dkov, s – sanitarno urejen, opremljen in varovan prostor za odpadke, ki omogoča njihovo nadzorovano, začasno ali trajno odlaganje, ne da bi bilo s tem ogroženi zdravje ljudi, kakovost vode, zraka in tal ter okoljevarstvene vrednote pokrajine in naselij. *Deponije* so v bistvu

objekti za varovanje okolja. Za deponije *posebnih*, škodljivih ali nevarnih in radioaktivnih odpadkov so predpisi za ravnanje izjemno strogi. Pomembna je okoljevarstveno nesporna lokacija, vstran od vodnih virov in naselij, vendar dostopna ob vsakem času. *Črna (neurejena) odlagališča* odpadkov so okolju nevarna, ker niso zaščiteni, izolirana in nadzorovana. Beseda odlagališče je izpeljana iz glagola *ložiti* v pomenu 'položiti', ki izhaja iz praslovanskega glagola v enakih obliki in pomenu, kar je vzročni glagol od *let'i* v pomenu 'leči' in prvotno pomeni 'povzročati, da leži'. To izhaja iz indoevropskega korena *legh-*, ki pomeni 'ležati'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

odnòs (iz ruščine) -a, m – 1. tisto, kar obstaja med dvema stvarima ali med več stvarmi, ki imajo z določenega vidika kaj skupnega. 2. tisto, kar obstaja med posamezniki ali med skupinami ljudi. Beseda izhaja iz ruskega izraza *otnos* (pogosteje *otnošenie*) v pomenu 'odnos', izpeljanega iz ruskega glagola *otnestisъ* v pomenu 'nanašati se, tikati se, zavzeti stališče', sestavljenke iz ruskega predloga *ot* v pomenu 'od' in povratnega glagola od *nesti* v pomenu 'nesti'. *jezikoslovje*

odnòsi, lastniški -sov -ških, množ., m – glej zemljiškoposestni odnosi. *sociologija, agrarna geografija*

odnòsi, zemljiškoposestni -sov -stnih, množ., m – pravila in predpisi, ki zadevajo lastništvo nad zemljo, razpolaganje z zemljišči in način njihove rabe, to je urejanje zemljiškoposestnih razmer, ki je v različnih deželah, glede na splošno družbeno in gospodarsko organiziranost, različno. Lastništvo nad zemljo je bolj ali manj trdno in ekskluzivno, pri čemer je lahko →individualno ali →kolektivno (državno, družbeno, druge oblike). Lahko se podpira obstoj →veleposesti ali drobnih, →razdrobljenih in →razpršenih posestev, kar posamezne države uravnavajo z →agrarno reformo, določbami o →zemljiškem maksimumu, →dedovalno politiko in zaščito (perspektivnih) →kmetij. V ta okvir spadajo še *najemni odnosi*, ki so lahko *dolgoročni* ali *kratkoročni*, po svoji trdnosti pa so lahko skoraj enakovredni lastniškim odnosom (→zakup zemljišč) ali pa gre za različne oblike izkoriščanja kmetovalcev brez zemlje, ki v zameno dobivajo pravico do obdelave manjših površin zemljišč za zadovoljevanje lastnih potreb. Zemljiškoposestni odnosi so eden izmed temeljev organiziranosti →kmetijstva v posameznih državah in v družbenogospodarskih sistemih nasploh, njihov vpliv pa je izrazito razpoznaven v ureditvi in izgledu →kmetijske pokrajine. Sopomenka so lastniški odnosi. *sociologija, pravo*

odòr -a, m – 1. ljudski izraz za zadnjo →brazdo na zgornjem delu →njive na strmem pobočju. 2. ljudski izraz za del zemljišča, s katerega je bila →prst odstranjena z →oranjem. *jezikoslovje, etnologija*

odpádki, kmetijski -dkov -jskih, množ., m – glej kmetijski odpadki. Beseda odpadek je sestavljena iz predloga *od* kot predpone in izpeljanke iz glagola *pasti*. *agronomija*

odpláka -ke, ž – vsa izpuščena odpadna (uporabljena) voda, katere fizikalne, kemične in biološke lastnosti poslabšajo kakovostno stanje vodotoka, v katerega se iztekajo. Odplake pritekajo iz gospodinjstev ter objektov gospodarskih in storitvenih dejavnosti in so posledica čiščenja naselij, izcedkov iz → odlagališč odpadkov ter izpuščanja raznih škodljivih snovi v tekočem in trdnem stanju v površinsko in podzemeljsko vodovje. V Sloveniji se v komunalnih čistilnih napravah očisti le okrog 30 % odplak iz gospodinjstev. Beseda odplaka je sestavljena iz predloga *od* kot predpone in izpeljanke iz glagola *plakniti*, kar izhaja iz praslovanskih izrazov *polknoti* oziroma *polknoti* v pomenu 'splakniti, oprati' in *polkati* v pomenu 'prati'. To je izpeljano iz praslovanskega *polti*, sedanjik *pol'o*, v pomenu 'pljuscati, vejati'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

odpřt -a -o, prid. – lastnost, stanje odprtega. Izraz izhaja iz glagolske pripone *-preti*, ki izhaja iz praslovanskega *perti* v pomenu 'suvati, tiščati, pritisniti' oziroma *otъperti* v pomenu 'odpreti', kar je verjetno tvorba iz indoevropske baze *(s)p(h)er(H)*- v pomenu 'brcniti, napraviti hiter gib, napeti'. *jezikoslovje*

odpřti célek -tega -lka, m – glej celek, odpřti. *agarna geografija*

odpřti gòzd -tega -a, m – glej gozd, odpřti. *gozdarstvo, varstvo narave*

odpřto pólje -tega -lja, s – glej polje, odpřto. *agarna geografija*

odstrél divjádi -a -di, m – dovoljena letna kvota za uplen določene vrste divjadi oziroma kontingent divjadi, ki ga je potrebno izločiti, tako da se ohranjata primeren stalež in s tem naravno ravnovesje. *gospodarska geografija*

odtóčni količnik -čnega -a, m – razmerje med količino padavin in količino odtečene vode na določenem ozemlju. Razlikuje se po posameznih porečjih ali delih porečja in se časovno spreminja. Odvisen je od količine in vrste padavin (ob nalivih voda hitro odteče, snežne padavine se morajo najprej odtajati), s tem pa je v tesni zvezi z letnimi časi ter temperaturo in vlažnostjo zraka (izhlapevanje), vrste zemljišča oziroma njegove prepustnosti (stopnja nasičenosti), strmca vodotoka oziroma oblikovanosti površja (hitrejši oziroma počasnejši odtok) ter od rastlinske odeje (del vode porabijo za rast rastline, ki pospešujejo tudi izhlapevanje). Glej tudi specifični vodni odtok. *hidrogeografija*

odvéza -ze, ž – 1. odpuščanje grehov ali cerkvenih kazni. 2. odpuščanje, oproščenje. Izraz je sestavljena iz predloga *od* kot predpone in izpeljanke iz glagola *vezati*, ki izhaja iz praslovanskega *vezati*,

sedanjik *vez'o*, v pomenu 'vezati'. Ta je tvorba na osnovi indoevropskega korena *ang'h-* v pomenu 'ozek, ožati, vezati'. *jezikoslovje*

odvéza, kmečka -ze -čke, ž – ukrepi, s katerimi so bila odpravljena fevdalna razmerja in katerih cilj je bil doseči, da bi prebivalci →podeželja postali enakopravni državljani. S kmečko odvezo so dosegli odpravo osebne nesvobode podložnikov (*odprava nevoljništva*), odpravo fevdalne odvisnosti podložnikov od zemljiškega posestva (→zemljiška odveza) in odpravo dajatev (*imenska renta, desetina, primščina, delovna renta*, →činž) ter →tlake, hkrati pa so zagotovili neposredno podrejenost državljana državnemu sodišču in odpravili vse prejšnje oblike sodne oblasti in skrbništva. Prva velikopotezna in dosledno izpeljana kmečka odveza je bila v letih 1762 do 1771 izpeljana v Savoiji, v Avstriji je bil proces, ki se je začel že leta 1771, dokončan leta 1848, v Rusiji pa je do kmečke odveze prišlo šele leta 1861. *pravo, zgodovina, sociologija*

odvéza, zemljiška -ze -ške, ž – ukrep, s katerim se je odpravila fevdalna odvisnost podložnikov od zemljiškega posestva, s čimer so se odpravili tudi fevdalni odnosi med zemljiško gospodo in podložniki. Kmetje so dobili zemljišča, ki so jih dotlej obdelovali, v last, za kar so morali plačati določeno odškodnino. Plemiči so zadržali le tista obdelovalna zemljišča, ki so jih lahko obdelovali sami, na račun →servitutnih pravic pa so obdržali obsežne gozdove. Zemljiška odveza v tedanji Avstriji je bila izvedena ob buržoazno-demokratski revoluciji leta 1848, kar je sicer povzročilo razpad fevdalne posesti, vendar so visoke odškodnine številne kmete prisilile, da so prodajali zemljo veleposestnikom - bivšim fevdalcem - in sprejeli najemne odnose, kar je vlogo →veleposesti ponovno okrepilo. Zemljiška odveza je del širše zasnovane →kmečke odveze. *pravo, zgodovina, sociologija*

óglarstvo -rstva, s – →dopolnilna dejavnost na kmetiji, ki se je razvila v obdobju *fužinarstva* in se je ponekod ohranila še v obdobju po 2. svetovni vojni, zdaj pa slejkoprej predstavlja etnografsko posebnost. Zaradi težavnega spravlja in omejenih možnosti za prevoz lesa je bilo navezано na →gozd ali njegovo neposredno bližino. Oglje je bilo mnogo lažje prenašati in prevažati, saj se prvotna teža lesa zmanjša na četrtino, prostornina pa na polovico. Sprva so žgali oglje iz vseh vrst drevja, pozneje pa predvsem iz bukovega lesa. Pri tem so uporabili ostanke →drevja, poškodovan les in drobnejši material, ki je bil preostanek redčenja in čiščenja gozda, zato je imelo oglarstvo velik pomen za njihovo regeneracijo. Starejši način pridobivanja oglja je bilo žganje v jamah, pod vplivom fužinarstva pa je prevladalo "kuhanje" oglja v *oglarskih kopah* (vsebovale so tudi prek 80 m³ lesa v premeru nad 8 m, ki je oglenel od 12 do 16 dni), ki so jih navadno

vsako leto postavljali na drugem kraju na →posekah, lahko pa so bile tudi več let zapored na istem mestu. Izraz oglje je izpeljan iz besede *ogel* v pomenu 'kos nepogorelega lesa', ki izhaja iz praslovskega *oglb* v pomenu 'ogel, oglje', ta pa je izpeljan iz indoevropskega *angli-* oziroma *angelo-* v pomenu 'ogljje'. *etnologija, gozdarstvo, agrarna geografija, jezikoslovje*

ognjenica -ce, ž – tip →ognjiščnice v Slovenski Istri. Izraz ognjenica je predstavljal temelj za poimenovanje →ognjiščnice, po katerem je le-ta prirejen. Izraz je izpeljan iz besede *ogenj*, ki izhaja iz praslovskega *ogn'b*, ta pa je izpeljan iz indoevropskega pojma *ognis*, roditelj *egnis*, v pomenu 'ogenj'. *spomeniško varstvo, jezikoslovje*

ognjiščnica -ce, ž – eden od temeljnih tipov →kmečke hiše, ki je praviloma enocelična stavba z odprtim prilehnim ognjiščem sredi prostora, od katerega se dim dviga naravnost v ostrešje, ker stropa ni. Pri manj čistih oblikah je kurišče iz srede prostora pomaknjeno proti stenam ali pa je v njih kurišče privzdignjeno, imajo pa lahko tudi vhodni ali dodatni stranski prostor. Ognjiščnice kot zelo stare oblike kmečke hiše so bile uveljavljene že v času pred naselitvijo Slovencev. *spomeniško varstvo, arhitektura*

ogòn -a, m – 1. del →njive med dvema →razoroma. 2. površinska merska enota v obdobju hubnega sistema, ki je obsegala zemljišče v širini od 4 do 8 →brazd. 30 takšnih ogonov je sestavljalo eno →hubo. *agrarna geografija, zgodovina*

ogozdovánje -nja, s – 1. proces spreminjanja →njiv, →travnikov, →sadovnjakov, →vinogradov ter →pašnikov v →gozd oziroma zaraščanje z gozdovi, ki je skoraj izključno stihijsko in praviloma povezano z negativnimi demografskimi in družbeno-gospodarskimi gibanji na →podeželju ter s prilagajanjem nekdanje →maksimalne današnji →optimalni rabi tal, kar vodi do opuščanja →marginalnih zemljišč. Le redko je napredovanje gozda plod načrtne politike →gozdnih gospodarstev na območjih, kjer je človekova aktivna vloga v →kmetijski pridelavi verjetno za vselej usahnila. Po podatkih raziskav je proces ogozdovanja v Sloveniji površinsko prevladujoč, saj je v ospredju na 51,1 % državnega ozemlja (obdobje 1961–1994), posebno izrazito pa v alpskem in predalpskem svetu ter na zakraselih območjih. 2. načrtno zasajanje z →drevjem tistih zemljišč, ki prvotno niso bila porasla z gozdom in katerega temeljni namen je ustaliti in usposobiti gozd za komercialne, varovalne in druge namene. Za to pomensko različico je primernejši izraz →pogozdovanje. *agrarna geografija, gozdarstvo*

ográd -a, m – 1. najpreprostejša stavba na →planini, zgrajena iz kamenja tako, da je na eni strani naslonjena na pobočje ali večjo skalo. Ograd se je uporabljala kot zasilni hlev, predvsem za drobnico.

Ponekod se uporablja izrazna različica *ograda*, ki pa je ne smemo zamenjevati z enako poimenovanim ograjenim prostorom na Krasu. 2. v Prekmurju izraz za ograjen prostor okrog →kmečke hiše in →gospodarskega poslopja, porasel s travo in →drevjem. Primerjaj →borjač/1. *etnologija, jezikoslovje*

ográda -de, ž – zlasti na kraškem svetu izraz za zemljišče, obdano z ograjo iz zloženega kamenja in (ali) →grmičevja. *agrarna geografija, etnologija*

ograjnica -ce, ž – ponavadi s kamnitim zidom (posebno na kraškem svetu) ograjena →njiva. Izraz je izpeljan iz besede *ograj*, ki je izpeljana iz glagola *ograditi*, ta pa izhaja iz glagola *graditi*. *agrarna geografija, etnologija, jezikoslovje*

ógrsko dédno právo -rskega -dnega -va, s – glej dedno pravo, ogrsko. *pravo, agrarna ekonomika*

ohišnica -ce, ž – v nekdanjih socialističnih državah, v katerih so izvedli popolno kolektivizacijo →kmetijstva, preostanek zasebne zemljiške lastnine oziroma tisto zemljišče, ki (so) ga kmetijski delavci obdelovali (-tujejo) v okviru lastne pobude. Ponavadi so (bile) ohišnice locirane v neposredni bližini naselij ali okrog →domačij, njihova velikost pa je (bila) različna, odvisno od razpoložljivih zemljišč in števila kmetijskih delavcev ali zadružnikov. Največ ohišnic (je) meri (-lo) med 0,2 in 0,5 ha, v izjemnih primerih pa (so) imajo (-ele) tudi površino do 1 ha. V okviru ohišnic (so) lahko kmetijski delavci redijo (-li) tudi manjše število →živine in →perutnine. Čeprav ohišnice niso (bile) skladne z načeli kolektivizacije, (so) jih posamezne države tolerirajo (-le), kajti na njih se (je) zaradi večjih motiviranosti in produktivnosti pridelava (-l) znaten delež →kmetijskih pridelkov, s katerimi (so) lastniki oskrbujejo (-ovali) tudi okoliška mestna središča. Izraz ohišnica je izpeljan iz besede *hiša*, ki izhaja iz praslovskega izraza *xys'a* prevzetega iz germanske predloge, sorodne s starovisokonemškim *hus* v pomenu 'hiša', ta pa se je verjetno razvil iz besede *huds-*, sorodne z nemškim *Hütte* v pomenu 'koča'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

ohišniško sadjárstvo -škega -rstva, s – glej sadjarstvo, ohišništvo. *zgodovina, agronomija, agrarna geografija*

okòl -a, m – ponekod ljudski izraz za ograjen prostor ob →hlevu, namenjen za izpuščanje →živine. *jezikoslovje, etnologija*

okóliš, **vinoródni** -a -dnega, m – glej vinorodni okoliš. Beseda okoliš je izpeljana iz glagola *okoliti* v pomenu 'obkoliti, biti okoli', ta pa iz prislova *okolo* oziroma iz s tem sorodnega *okolb* v pomenu 'krog'. *agronomija, jezikoslovje*

okólje, **fizično** -lja -čnega, m – glej fizično okolje. Beseda okolje je izpeljana iz izraza *okoli*, ki je izpeljan tako, da je praslovskega *okolo* sklopljen iz praslovskega *o(b)* in tožilnika edninskega samo-

- stalnika *kolo* v pomenu 'kolo'. *naravna geografija, jezikoslovje*
- okopávanje** -nja, s – eno izmed pomembnih kmetijskih opravil, ki je po svoji naravi intenzivno in se redno uporablja pri pridelovanju → okopavin, včasih pa tudi drugih → poljščin (→ oljarice, stročnice, celo pri lucerni in nekaterih vrstah → žit), pri čemer sta njegova temeljna namena medvrstno rahljanje in pletev, zato ni potrebna uporaba herbicidov. Izraz okopavanje je glagolnik od *okopavati*, izpeljanega iz glagola *kopati*, ki je bil v enakih oblikah in pomenu znan že v praslovanščini. Izpeljan je iz indoevropskega korena (*s*)*kap-* oziroma (*s*)*kep-* v pomenu 'obdelovati z ostrim orodjem, rezati'. *agronomija, jezikoslovje*
- okopavíne** -vin, množ., ž – skupno poimenovanje za vse (prvotno vrtno) → poljščine, ki jih je med rastjo potrebno okopavati in so v izboljšanem → natriletnem kolobarjenju izpodrinile → praho ter dopolnile prejšnje izključno pridelovanje → žit. K njim prištevamo krompir, vse vrste pese in repe, tobak in večino poljske zelenjave. Okopavine med vsemi poljščinami dajejo največje hektarske donose (po teži in hranilni vrednosti), ker pa zahtevajo obilico dela in sredstev, navadno ne prinašajo tudi največjega zaslužka. Okopavati je potrebno tudi hmelj, vinsko trto in ponekod koruzo, vendar teh → kulturnih rastlin k okopavinam ne prištevamo. *agrarne geografija, agronomija*
- okopavínski kmetijski sistém** -nskega -jskega -a, m – glej kmetijski sistem, okopavinski. *agrarne geografija
- okraj, katastrski** -a -skega, m – glej katastrski okraj. Izraz okraj je izpeljan iz besede → kraj. *zgodovina, geodezija*
- okrógla vás** -gle -i, ž – glej vas, okrogla. Izraz okrogel je izpeljan iz besede *krog*, ki izhaja iz praslovanškega korena (*s*)*kreng(h)-*, izpeljane iz indoevropskega korena (*s*)*ker-* v pomenu 'vrteti, viti, upogibati'. *geografija naselij, zgodovina, jezikoslovje*
- okróglica** -ce, ž – okrogla kopicca pokonci postavljenih snopov, ki jih pokriva vrhnji snop, postavljen s klasjem navzdol. *etnologija, jezikoslovje*
- óljarice** -ric, množ., ž – → kulturne rastline, ki se pridelujejo z namenom pridobivanja olja, bodisi za prehrano bodisi za industrijske potrebe. Glavne vrste oljaric so oljna palma, oljka, oljna repica (ogrščica), sončnica, oljna buča, mak ricinus in sezam. Precej je tudi takšnih → kultur, pri katerih je pridobivanje olja stranski proizvod, vendar se iz njih pridobi več kot polovica svetovne proizvodnje olja: kokosova palma, zemeljski orešek, konoplja, lan, bombaž, soja, hibiskus, žafran, morsko zelje, sladki lešnik in še mnoge druge kulture. Uporablja se tudi besedna različica *oljnice*. Izraz olje je izposojenka iz neke romunske besede, ki se je razvila iz latinskega *oleum* (mlajše *olium*) v pomenu 'olje', ki je prevzeta iz grškega izraza *elaion* (starejša *elaion*), kar je izposojeno iz nekega neznanega predantičnega jezika. *agrarne geografija, agronomija, jezikoslovje*
- open field** (angleško) – veliko, srenjsko zemljišče (→ njiva, → travnik ali → pašnik), ki je pred uvedbo → individualnega lastništva in ograjevanja v sistemu → inclosure (v 17. in 18. stoletju) v Angliji predstavljalo temeljno enoto kmetijskega gospodarjenja. Obdelava je bila kolektivna v okviru vaške skupnosti, vsaka vas pa je ponavadi imela dva ali tri takšne komplekse. Slovenski izraz je → odprto polje, ekvivalent pa so nekdanja vaška srenjska obdelovalna zemljišča, ki so temeljila na razdelitvi → vaškega atarja na → tripolje; na dveh delih sta se pridelovali → ozimina in → jarina, tretji del pa je ostal v → prahi. *agrarne geografija*
- operácija** (iz latinščine) -je, ž – delo, opravilo, naloga oziroma delovni proces. Izraz je prevzet in prilagojen iz latinske besede *operatio*, ki pomeni 'delavnost', to pa je izpeljanka iz latinskega izraza *opus* v pomenu 'delo'. *jezikoslovje*
- operácija, agrárna** -je -rne, ž – glej agrarna operacija. *agrarne geografija, geodezija*
- operácija, kmetijska prostórkoureditvena** -je -jske -ne, ž – glej kmetijska prostorsko kreditvena operacija. *agrarne geografija, geodezija*
- opláz** -a, m – 1. ljudski izraz za del → njive, ki je plug ne zorje. 2. ljudski izraz za nezoran, travnat svet med njivami. *jezikoslovje, etnologija*
- oplódna séčnja** -dne -čnje, ž – glej sečnja, oplodna. *gozdarstvo*
- oprémljenost zemljišča, komunálna** -i -šča -lne, ž – glej komunalna opremljenost zemljišča. *komunalna dejavnost, urbanizem, prostorsko planiranje*
- optímálna rába tál** -lne -be tal, ž – glej raba tal, optimalna. Izraz optimalen v pomenu 'najboljši, najbolj primeren ali ustrezen' je tujka, prevzeta in prilagojena prek nemškega *optimal* iz poznolatinške besede *optimus*, izpeljane iz klasičnolatinškega *optimus* v pomenu 'najboljši', kar je nadomestni presežnik od latinskega izraza *bonus*, ki pomeni 'dober'. *agrarne geografija, agrarna ekonomika, jezikoslovje*
- opuščéna planína** -ne -ne, ž – glej planina, opuščena. Izraz opuščen je izpeljan iz glagola *opustiti*, ta pa iz glagola *pustiti*, ki je bil v enakih oblikah in pomenu znan že v praslovanščini. Praslovanski *pustiti* je verjetno izpeljan iz praslovanškega *pustъ* v pomenu 'neobljuden, zapuščen', kar se je izvorno nanašalo na takrat prevladujoč nomadski način življenja. *agrarne geografija, jezikoslovje*
- orál** -a, m – nekdanja površinska mera, ki je predstavljala tolikšno ploskev polja, ki jo je bilo mogoče preorati (ime!) v enem dnevu z običajno vprego ali tisto površino travnika, ki jo je kosec zmozel

pokositi v enem dnevu. Glede na različno izmero čevlja, je bila po uvedbi natančne številčne opredelitve tudi površina orala različno velika in je znašala med 35 in 65 arov, a največkrat se je navajala površina 57,55 arov. V 19. stoletju se je pojem oral poistovetil s pojmom →jutro. Uporabljal se je tudi narečni izraz *joh*, na Štajerskem pa še *plug*. *zgodovina, agrarna geografija*

oranica -ce, ž – narečni izraz za →njivo. *jezikoslovje, etnologija*

oránje -nja, s – ena od temeljnih operacij →obdelovanja tal, ki je vezana na uporabo *pluga*. Je tudi eden izmed starih obdelovalnih načinov, ki se je razširil ob pomoči →delovnih živali z evolucijo *rala* v *plug*, ki je bil sprva lesen, le lemež je bil kovinski. Prvi povsem kovinski plug je bil izdelan šele v 19. stoletju. Z oranjem se v →prsteh povzroči vrsto sprememb, predvsem v njihovih fizikalnih lastnostih. Prsti se obračajo in s tem se aktivirajo hranilne snovi, ki so se nakopičile v globljih plasteh. Zmanjšuje se →koherentnost prsti, popravlja njihova struktura, znatno se poveča poroznost in s tem zračnost. Povečata se tudi vodoprepustnost in zaradi povečane površine tudi izhlapevanje. Fizikalne spremembe vplivajo na kemijske, kar se kaže v povečani oksidaciji, ki hkrati z delovanjem mikroorganizmov pospešuje mineralizacijo organskih snovi v prsti. Oranje prav tako ugodno vpliva na →organizme tal in pospešuje njihovo delovanje. Glede na globino delovanja pluga je lahko oranje *zelo plitvo* (do 10 cm), *plitvo* (od 10 do 20 cm), *srednje globoko* oziroma *normalno* (od 20 do 30 cm), *globoko* (od 30 do 40 cm) in *zelo globoko* (od 40 do 50 cm), delovanje v večjih globinah pa je →rigoljanje. Primerjaj →ralanje. Izraz oranje je glagolnik od *orati*, glagola, v enakih obliki in pomenu poznanege že v praslovanščini. Praslovansko *orati*, sedanjik *or'o*, izhaja iz indoevropske baze *HarH-* v pomenu 'orati'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

oránje na grebéne -nja -ne, s – glej osipavanje. *agronomija*

oránje, kontúrno -nja -rnega, s – način →oranja v smeri izohips in pravokotno na nagib površja, ki se z namenom preprečevanja →erozije prsti in zadrževanja vodnega odtoka izvaja na blago nagnjenih vodoprepustnih pobočjih v sušnih predelih. *agronomija, agrarna geografija*

organizácije, lóvske -cij -vskih, množ., ž – glej lovske organizacije. Izraz organizacija je prevzet iz francoske besede *organisation*, izpeljane iz besede *organe* v pomenu 'orodje, sredstvo', kar je izposojeno iz grškega *organon* v pomenu 'orodje, priprava, stroj, glasbilo'. *gospodarska geografija, pravo, jezikoslovje*

organizem (iz francoščine) -zma, m – živo bitje kot enota in celota. Izraz je prek nemškega *Organismus* prevzet iz francoske besede *organisme* v pomenu

'organizem', izpeljane iz izraza *organe* v pomenu 'organ'. *jezikoslovje*

organizmi tál -zmov tal, množ., m – skupnost živih bitij (*mikroorganizmov* in *višje razvitih organizmov*), ki živi v zgornji plasti →prsti. Razen množice bakterij in gliv živi v prsti na 1 m² okrog 200.000 pršic, 100.000 skakačev, na tisoče žuželk in njihovih ličink, stotine deževnikov, pa še stonoge, strige, polži in drobni sesalci (krt, voluhar, rovka,...). Ker jedo, drobe in prebavljajo organske ostanke ter jih mešajo z rudninskimi snovmi, pomembno prispevajo k vzdrževanju →rodovitnosti tal. *pedogeografija, biologija*

organizmi, avtotrófni -zmov -fnih, množ., m – samoprehranjevalni organizmi, ki proizvajajo organske snovi iz ogljikovega dioksida in vode s pomočjo klorofila in energije sončne svetlobe ali pa z energijo, nastalo ob oksidaciji anorganskih spojin. *biologija*

organizmi, heterotrófni -zmov -fnih, množ., m – organizmi, ki niso sposobni ustvarjati lastne hrane (organske snovi) in za preživljanje potrebujejo že sintetizirano hrano iz drugih organizmov (živih ali neživih). Na ta način se prehranjujejo rastline brez klorofila, številni mikroorganizmi, živali in tudi ljudje. *biologija*

organizmi, škodljívi -zmov -vih, množ., m – organizmi, ki na →kulturnih rastlinah povzročajo bolj ali manj občutno škodo. Po nekaterih ocenah je na svetu okrog 67.000 različnih vrst škodljivih organizmov, od tega jih približno 9000 pripada skupini *fitofagnih organizmov* (insekti, pršice), 50.000 skupini *fitopatogenih organizmov* in 8000 skupini →plevelov. Med vsemi jih za pomembnejše škodljivce velja le okrog 5 %. *biologija, agronomija*

orgánska gnojíla -nskikh -jil, množ., s – glej gnojila, organska. Izraz organski v pomenu 'nanašajoč se na živo naravo oziroma na spojine, ki vsebujejo ogljik, razen karbonatov in cianidov', izhaja iz grške besede *organikos*. *agronomija, varstvo okolja*

órni -rna -rno – prid. - nanašajoč se na →oranje. Izraz oranje je glagolnik od *orati*, glagola, v enakih obliki in pomenu poznanege že v praslovanščini. Praslovanski *orati*, sedanjik *or'o*, izhaja iz indoevropske baze *HarH-* v pomenu 'orati'. *jezikoslovje*

órni ekvivalént -rnega -a, m – glej ekvivalent, orni. *agronomija, agrarna geografija, agronomija*

ornica -ce, ž – 1. →njiva, ki se redno obdeluje s plugom, ki poskrbi za drobljenje in obračanje →prsti. Na njej se pridelujejo →žita, →okopavine, →zeleknjava, →industrijske in →krmne rastline, →hmelj in gojijo različni →nasadi, sem pa spadajo tudi njive v →prahi. 2. v →menjalnem gospodarstvu njiva, ki so jo uredili na prvotnem →travniku. 3. zgornji, humozni, biološko dejavni sloj njivskih →prsti (debelina med 12 in 40 cm), ki odloča o kakovosti prsti in se ga da z →obdelovanjem zemlje spremeniti (izboljšati ali poslabšati). Glede na

- globino razlikujemo *plitve* (do 12 cm), *srednje globoke* (13 do 18 cm), *globoke* (19 do 30 cm) in *zelo globoke* (31 do 40 cm) *ornice*. Globina ornice je zanesljiv pokazatelj intenzivnosti → kmetijske pridelave. V zadnjem pomenu sta sopomenki eluvij in živica. *agrarna geografija, pedogeografija*
- órno obdelovánje zemljišč** -mega -nja -mljišč, s – glej obdelovanje zemljišč, orno. *agrarna geografija*
- órno poljedélstvo** -mega -lstva, s – glej poljedelstvo, orno. *agrarna geografija*
- oródje, kmetijsko** -dja -jskega, s – glej kmetijsko orodje. Izraz orodje izhaja iz praslovanskega *orodje* v pomenu 'sredstvo, priprava', kar je kolektiv od (*o*)*rodь*, ki se navadno povezuje s praslovanskim *redь* v pomenu 'red, vrsta'. *agrarna geografija, zgodovina, jezikoslovje*
- órogenéza** (iz grščine) -ze, ž – z bočnimi pritiski (največkrat zaradi premikanja oceanskih in celinskih plošč) in posledično s tektonskimi premiki povzročeno gibanje (*gubanje*) zemeljske skorje, ki povzroča nastajanje gorovij. Glede na geološko starost razlikujemo več značilnih orogenetskih faz, v katerih je bilo nastajanje gorovij še posebej izrazito, na primer armorikansko, kaledonsko, varistično, hercinsko in alpidsko gubanje. Izraz je sestavljenka iz grških besed *oros*, ki pomeni 'gora', in *genesis*, ki pomeni 'nastanek'. *geomorfologija*
- orográfski bioklimátski pásovi** -fskih -tskih -sov, množ., m – značilni višinski pasovi v visokih in obsežnih gorstvih (Himalaja, Andi, Alpe, Kavkaz, pogorja v osrčju Afrike), kjer so glede na zemljepisno širino ter nadmorsko višino nastale samosvoje višinske cone (*etaže*) s podobnimi podnebnimi, rastlinskimi, talnimi in vodnimi značilnostmi. Poglavitne lastnosti so velika dnevna temperaturna nihanja, velika namočenost in pomembne razlike med prisojnimi in osojnimi ter privetnimi in zavetnimi legami, ki pogojujejo pedološko in rastlinsko raznolikost. Nekateri orografski bioklimatski pasovi imajo značilna imena (na primer → *tierra caliente*, → *tierra fria* itd.). Primerjaj → višinski rastlinski pasovi. *naravna geografija, agrarna geografija*
- osèk** -a, m – narečni izraz za ograjen prostor za → živino ob pastirski koči. *jezikoslovje, etnologija*
- osipávanje** -nja, s – poljedelska tehnika, namenjena varovanju → poljščin pred stoječo vodo na → njivah. Na njivi z visoko gladino → talne vode je potrebno naoravati po dve in dve → brazdi skupaj (izmenični jarki in grebeni), nakar se med njiju sadijo poljščine, ki le tako lahko razvijejo korenine nad gladino talnice. Sopomenka je oranje na grebene. *agronomija*
- oskŕba** -be, ž – tisto, kar obsega vse potrebno za zadovoljevanje potreb koga. Izraz je glagolnik od *oskrbovati*, ki izhaja iz glagola *skrbeti*, ta pa iz besede *skrb*. Praslovanski izraz *skrbь* v enakem pomenu je nastal na osnovi indoevropske baze (*s*)*kerb(h)*- v pomenu 'rezati (tudi o čustvih), obdelovati z ostrim orodjem', kar je izpeljano iz korena (*s*)*ker-*, ki pomeni 'rezati'. *jezikoslovje*
- oskŕba v vódo** -be -do, ž – glej vodna oskrba. *varstvo okolja*
- oskŕba, vódna** -be -dne, ž – glej vodna oskrba. *varstvo okolja*
- osmíca** -ce, ž – začasni vinotoč, ki ga omogoča posebna pravica do neobdavčene prodaje doma pridelane vina na Primorskem (v Italiji v Tržaški in Goriški pokrajini, v manjšem obsegu tudi v Sloveniji, na Krasu, Goriškem in Koprskem). Za dobo osmih dni (ime!) se odpre na → kmečkem domu vinogradnika, pri čemer se razen z vinom postreže tudi s skromnimi hladnimi prigrizki. Pravica do osmice izvira še iz obdobja Avstro-Ogrske monarhije. *etnologija, agrarna geografija*
- osnóva, mátična** -ve -čne, ž – glej matična osnova. Izraz osnova je izpeljan iz glagola *snovati*. Izhodiščno *snovati* je izpeljano iz *snuti*, sedanjik *snovo*. Prvotni pomen je bil 'nastavljati snutek', to je osnovno nit na statve. *pedogeografija, jezikoslovje*
- osóje** -soj, množ., ž – proč od sončnih žarkov izpostavljena (→ ekspanzija) pobočja, ki so na severni polobli na severni strani vzpetine, na južni polobli pa na njeni južni strani. Nanje padajo sončni žarki pod majhnim kotom, še posebno v zimski polovici leta, ko odvisno od strmine pobočja, sončno obsevanje marsikje sploh ne doseže površja. Zato so na osojah za kmetijsko rabo razmere slabe, še posebno za rast intenzivnih → kulturnih rastlin, medtem ko je naravno raste prilagojeno hladnejšim podnebnim razmeram. Prav na osojah je pri nas največ → gozdov. Beseda izhaja iz prvotnega glagola *o(b)svjati* v pomenu 'sijati proč, ne sijati', kar je sestavljeno iz predpone *ob-* v pomenu 'proč, ne' in glagola *svjati* v pomenu 'sijati'. *splošna geografija, jezikoslovje*
- osónčenost** -i, ž – glej insolacija. Izraz je izpeljan iz besede *sonce*. Praslovanski izraz *svьnъce* je manjšalnica od *svьnъ*, kar se je razvilo iz *suln-*, osnove, ki se je poenostavila iz indoevropske heteroklitične *seHul* v pomenu 'sonce'. *agrometeorologija, klimatologija, jezikoslovje*
- osrédek** -dka, m – 1. ljudski izraz za nezoran del sredi → razora. 2. navadno manjši → gozd, obdan z gozdom drugega lastnika. *jezikoslovje, gozdarstvo*
- osrédnjeslovénska** -nski -nsko, prid. – nanašajoč se na osrednjo Slovenijo. *jezikoslovje*
- osrédnjeslovénska híša** -nske -še, ž – glej hiša, osrednjehlovska. *spomeniško varstvo, arhitektura*
- osrédnjeslovénska vás** -nske -i, ž – glej vas, osrednjehlovska. *geografija naselij, zgodovina*
- ostaréla kmetíja** -le -je, ž – glej kmetija, ostarela. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*
- ostřv** (iz praslovanske) -i, ž – pokončen, v zemljo zapičen kol, okrog katerega so nekdanj v višino zlagali žitne snope in je predstavljal enega izmed

temeljev za kasnejši razvoj → kmečkih gospodarskih poslopij. Praslovanski izraz *ostrы*, roditelj *ostrъve*, v pomenu 'ostrv', je izpeljana iz besede *ostrъ* v pomenu 'oster'. Prvotni pomen je bil torej 'tista, ki je ostrva'. *etnologija, agrarna geografija, jezikoslovje*

osuševanje -nja, s – odstranjevanje zastajajoče talne vlage (predvsem zaradi previsoke gladine → talne vode) z mrežo *osuševalnih jarkov*, zlasti pa s *talno drenažo*, ki se izvaja z namenom osušitve mokrotnih zemljišč in njihove usposobitve za bolj gospodarno rabo. Tesno je povezano z izvajanjem → hidromelioracij. Izraz je izpeljan iz besede *suh* v pomenu 'ne moker'. Ta se kot *suxъ* pojavi že v praslovanščini in izhaja iz indoevropskega *sauso*, pridevnika iz baze *saus-* v pomenu 'sušiti'. *agrarna ekonomika, varstvo okolja, jezikoslovje*

otáva (iz praslovanščine) -ve, ž – (posušena) trava druge košnje. Enak praslovanski izraz v pomenu 'trava, ki zraste po prvi košnji' je verjetno izpeljan iz praslovanškega glagola *otaviti* v pomenu 'ponovno se pojaviti', kar je sestavljenka iz praslovanškega *ot* v starejšem pomenu 'ponovno' in *aviti* v pomenu 'delati javno, očitno', to pa je verjetno izpeljano iz indoevropskega korena *au-* v pomenu 'dojemati s čutili, videti'. *etnologija, jezikoslovje*

otávič -a, m – (posušena) trava tretje košnje. Izraz izhaja iz severovzhodne Slovenije. Znana je tudi različica *otavnik*, na Primorskem pa se uporabljata tudi izraza *tretjakovica* in *vnuka*. *etnologija, jezikoslovje*

otávnica -ce, ž – (posušena) trava četrte košnje. Izraz je izpeljan iz besede → otava. *etnologija, jezikoslovje*

ovčéréja -je, ž – pomembna panoga → živinoreje, ki je po pomenu v svetu takoj za → govedorejo (po statističnih podatkih je število ovac skoraj dve milijardi). Ovce kot zelo odporne živali (dobro prenašajo tako vročino kot mraz, → sušo ter pomanjkanje hrane) redijo tako na ravninah kot v hribovitih predelih na vseh celinah, razen v skrajno hladnih predelih in v izrazitih → puščavah. Reji ovac odgovarja zlasti zmernotoplo atlantsko podnebje s stalno zeleno travo, kjer živali uporabljajo za druge panoge živinoreje in → poljedelstvo manj primerna (bolj strma, zakrasela, skalnata) območja. Oblike ovčereje so raznovrstne, od izrazito ekstenzivnih do zelo intenzivnih, od tega pa so odvisne potrebne površine zemljišč, ki so navadno zelo obsežne. Ovčereja je pomembna tudi na Balkanskem polotoku, v Sloveniji pa je bila, kljub nekaterim avtohtonim pasmam (*bovska*, *jezersko-solčavska*) do pred kratkim v stalnem nazadovanju. Ovce so drobni prežvekovalci, ki izkoriščajo manj vredno hrano (slabše trave, grmovje, tudi različne odpadke), katero pretvarjajo v visokovredne produkte: mleko, meso, volno, krzno, kožo, loj, rogovje, pomemben pa je tudi zgoščen → hlevski gnoj. Vrsta različnih pasem je bila vzgojena z namenom prilagajanja krajevnim

razmeram in zagotavljanja kar največje produktivnosti za posamezne rejne namene, nekatere pa so univerzalne. V primerjavi s → kozjerejo je ovčereja okoljevarstveno manj problematična. Izraz ovčereja je zloženka iz izpeljanke iz besede *ovca* in glagolnika *reja*. Praslovanska beseda *ovъca* se je razvila iz indoevropskega *Houika* v pomenu 'ovčica', manjšalnica od *Houi-* v pomenu 'ovca'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

ovčja planína -včje -ne, ž – glej planina, ovčja. *agrarna geografija, etnologija*

ovčják -a, m – → hlev za ovce, ki je bil v preteklosti značilen le na območjih, kjer je bila pomembna kmetijska dejavnost → ovčereja in kjer so ovce pasli zunaj naselij, zlasti na → planinah (Bovško, Tolminsko). *arhitektura, geografija naselij, etnologija*

ozáre -zar, množ., ž – travnat svet na koncu → njive, na katerem se pri → oranju obrača plug. Na Korškem je v rabi narečna različica *zara*. Izraz ozara je verjetno izpeljan iz (*o*)*vzarati*, ponavljalnega glagola od (*o*)*vzorati* z domnevnim pomenom 'obrniti pri oranju', ki je sestavljen iz *o-* in *vz-* v pomenu 'nazaj, gor' ter *orati* v pomenu 'orati'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

ozelenjavánje -nja, s – 1. proces spreminjanja → njiv v → travnike, ki je praviloma posledica preusmerjanja kmetijske pridelave v → živinorejo, razlog pa je lahko tudi pomanjkanje → kmečke delovne sile in z njim povezana → ekstenzifikacija obdelave. Raziskave kažejo, da v Sloveniji proces ozelenjevanja prevladuje na 27,4 % državnega ozemlja (obdobje 1961–1994), nadpovprečno pa je zastopan v subpanonskem svetu, na ravninah severovzhodne in vzhodne Slovenije ter v obeh velikih kotlinah. 2. načrtno zasajanje nekaterih zemljišč (na primer degradiranih golih pobočij, varovalnih pasov, zemljišč ob vodotokih ipd.) z rastlinami, predvsem s → drevjem, → grmovjem ali travo. Izraz je izpeljan iz pridevnika *zelen* v pomenu 'zeleno barve', ki se je razvil iz praslovanškega *zelenъ*, ta pa izhaja iz indoevropskega *g'hel(H)no-*, trpnega deležnika glagola, ki se ohranja na primer v letonskem *zelt* v pomenu 'zeleneti'. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, varstvo okolja*

ozémlje, inundácijsko -lja -jskega, s – glej ozemlje, inundacijsko. Izraz ozemlje je izpeljan iz besede *zemlja*. Ta je bila kot *zeml'a* v enakem pomenu znana že v praslovanščini in se je razvila iz baltoslovanske besede *zemiia*, izpeljane na osnovi indoevropskega korena *dhg'hemi* v pomenu 'na zemlji', kar se je razvilo iz indoevropskega *dheg'h-om*, roditelj *dhg'h-m-es*, v pomenu 'zemlja'. *gospodarska geografija, regionalna geografija, jezikoslovje*

ozímína -ne, ž – v → prašnem gospodarstvu s sistemom → tripolja skupen izraz za → kulturne rastline, ki se sejejo in vzkljujejo jeseni, prezimijo pod snežno odejo, nakar se razvijajo pomladi in žanjejo ali

- pospravljajo v zgodnjem poletju. Pomen ozimnih kultur je še vedno velik, med njimi pa velja izdvojiti ozimno pšenico in rž. Izraz je izpeljan iz besede *zima*, ki se je prek praslovanske besede v enakih obliki in pomenu razvila iz indoevropskega *g'heim-*, izpeljanega iz *g'hei-om*, roditeljski *g'hi-m-es*, v pomenu 'zima'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*
- ózki délci** -zkih -lcev, množ., m – glej delci, ozki. Izraz ozek izhaja iz praslovanske besede *ozьkъ* v pomenu 'ozek, tesen', kar je izpeljano iz *ozъ* v pomenu 'ozek', to pa se je razvilo iz indoevropskega *ang'hu-*, izpeljanega iz indoevropske baze *ang'h-* v pomenu 'ozek, ožiti, vezati'. *agrarne geografija, jezikoslovje*
- ozráčje** -čja, s – glej atmosfera. Izraz je izpeljan iz besede *zrak*, ki se je prek vmesnega pomena 'žarek' (to potrjujejo slovenska narečja) in praslovanskega izraza *zorkъ* v pomenu 'vid, videz, pogled' razvil iz indoevropskega korena *gher-*, ki pomeni 'žareti, sijati, blesteti'. *jezikoslovje*
- pa** (maorsko) – utrjena (staroselska) maorska → vas na Novi Zelandiji. *geografija naselij, regionalna geografija*
- padang** (malajsko) – brezdrevesna, neobdelana pokrajina v jugovzhodni Aziji, na izpranih, peščenih tleh, na katerih uspeva grmovno toploljubno (termofilno) rastje. Izraz se pogosto napačno uporablja tudi za označevanje rastlinstva samega. *naravna geografija, regionalna geografija*
- padavíne, efektivne** -vin -vnih, množ., ž – glej efektivne padavine. Izraz padavina je izpeljan iz glagola *pasti* v pomenu 'omahniti', ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini in je soroden s staroindijskim *padýate* v pomenu 'on pade'. Izpeljan je iz indoevropskega korena *ped-* v pomenu 'pasti'. *klimatogeografija, agrometeorologija, jezikoslovje*
- pa-deng** (tajsko) – reddek, sušnoljubni → listopadni gozd na vzhodu Tajske. *fitogeografija, regionalna geografija*
- padi** (malajsko) – izraz za riž in ponekod, še bolj natančno, za neluskinate vrste riža, ki prevladujejo na →kulturnih terasah monsunske jugovzhodne Azije, zato se izraz padi (angleška inačica *paddy*) uporablja za označevanje →njiv, kjer omenjena →kmetijska kultura prevladuje, ter njihovo kultivacijo. *agrarne geografija, regionalna geografija*
- pájštva** -jštve, ž – sušilnica, ki je v preteklosti služila zlasti za sušenje lanu ali →sadjá. Bila je prosto stoječa stavba in od 18. stoletja dalje so jo zaradi požarne varnosti praviloma postavljali precej daleč od drugih objektov ter od naselij nasploh. *etnologija, geografija naselij*
- pamir** (turško) – izraz za malo donosne →travnike na visokih planotah Osrednje Azije. *agrarne geografija, regionalna geografija*
- pámpa** (iz španščine) -mpe, ž – visokotravna →stepla z gosto in sklenjeno travno odejo v zmernotoplem podnebnem pasu Južne Amerike. Prek južne Brazilije in Urugvaja se razteza v osrednjo Argentino. Njen zahodni del je bolj sušen (*suha pampa*), vzhodni pa bolj namočen (*vlažna pampa*). Zaradi rodovitnih prsti je bil znaten del vlažne pampe preoran in kultiviran v žitnico, v bolj sušnem delu pa prevladuje ekstenzivna, tržno usmerjena pašna mesna živinoreja, zlasti →govedoreja. *fitogeografija, agrarna geografija*
- pánoga, kmetijska** -ge -jske, ž – glej kmetijska panoga. Izraz panoga v pomenu 'disciplina, veja (znanosti)' se je razvil iz starejšega in tudi narečno izpričanega 'veja, izrastek (na veji ali rogu)'. Praslovanska beseda *panoga* je sestavljena iz predpone *pa-* v pomenu 'kasnejši, nepravi' in *noga* v enakem pomenu; prvotno je torej pomenila 'neprava, kasneje izrasla noga'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*
- panónska** -nski -nsko, prid. – nanašajoč se na Panonski svet ali Panonsko nižino. *jezikoslovje*
- panónska hiša** -nske -še, ž – glej hiša, panonska. *spomeniško varstvo, arhitektura*
- panónska vás** -nske -i, ž – glej vas, panonska. *geografija naselij, zgodovina*
- pantanal** (portugalsko) – tip →savane, razširjen na →poplavnih ravninah reke Paragvaj in njenih pritokov v Braziliji. V času tamkajšnjega poletja je poplavljen, v preostalem delu leta pa trpi →sušo. V najnižjih legah prevladujejo trave, nekoliko vzpet svet pa je porasel z redkim vmesnim drevjem. *fitogeografija, regionalna geografija*
- paramo** (špansko) – →višinski pas planinskih travnikov v Andih oziroma visokogorska planota nad →zgornjo gozdno mejo na nadmorski višini prek 3000 m, vendar pod snežno mejo. V njem prevladujejo →pašniki in tundrsko rastje, vmes pa se vrivajo jeziki spodnjih delov ledenikov. *splošna geografija*
- paranti** (urdujsko oziroma hindujsko) – na Indijski podcelini izraz za zemljišče v →prahi. Če je obdobje počivanja dolgo štiri žetvena obdobja, se imenuje *banjar jadid* ('nova praha'), če je dolžina tega obdobja čas osmih žetev, se imenuje *banjar kadim* ('stara praha'), če pa je zemljišče v prahi za tri ali štiri koledarska leta, se imenuje *chachar* (čáčar). *agrarne geografija, regionalna geografija*
- parcéla** (iz francoščine) -le, ž – kos zemljišča istega lastnika in iste →kmetijske kulture v eni →katastrski občini. Je najmanjša in najbolj natančno opredeljena ter izmerjena prostorska enota, ki se v →zemljiškem katastru (→zemljiški knjigi) vodi pod določeno številko. Pripada enemu lastniku ali več solastnikom in omogoča pravni promet z zemljišči. Na posameznih parcelah je lahko posajenih več →kultur, kar pri preučevanju →rabe tal zmanjšuje preglednost. Razlikujemo *zemljiške* in

stavbne parcele. S procesom drobljenja, povezanim predvsem z → dedovanjem, se število parcel pri nas nenehno povečuje, čeprav se na drugi strani s → komasacijami ponekod oblikujejo večje parcele. Izraz parcela je prek nemškega *Parzelle* prevzet iz francoske besede *parcelle* v enakem pomenu, kar se je razvilo iz vulgarnolatinskega *particella*, to pa iz klasičnolatinskega *particula* v pomenu 'košček, delček', manjšalnica od latinskega *pars*, 'rodilnik *partis*, v pomenu 'del'. *geodezija, agrarna geografija, jezikoslovje*

parcelácija -je, ž – 1. razdelitev zemljišč na → parcele zaradi določenega načina izkoriščanja, zlasti v gradbene namene. 2. glej drobitev zemljišč. Zaradi pomske ohlapnosti uporabe izraza parcelacija v tem smislu ne priporočamo. *urbanizem, agrarna ekonomika*

parcelník -a, m – seznam → parcel in pripadajočih zemljiškoknjižnih vložkov, ki se vodi za vsako → katastrsko občino posebej. *geodezija*

paritétni dohódek -tnega -dka, m – glej dohodek, paritetni. Izraz pariteten v pomenu 'enak, enakovreden' je pridevnik besede *pariteta*, ki je prek nemškega *Parität* prevzeta iz francoskega *parité*, ta pa je izpeljan iz latinskega izraza *paritas* v pomenu 'enakost'. *agrarna ekonomika, jezikoslovje*

párk (iz francoščine) -a, m – 1. urejeno in negovano zemljišče z okrasnim rastlinjem in (ali) okrasnim drevjem, namenjeno doživljanju estetskih, učno-vzgojnih, kulturnih in rekreacijskih vrednot. Glede na tlorisno zasnovno in način nege razlikujemo več vrst parkov (na primer angleški, francoski, baročni, grajski, mestni, ... park). 2. večje zemljišče, ki je kot posebna naravna vrednota zaščiteno z ustanovitvenim aktom, v katerem je opredeljen ustrezen *varovalni režim*. Beseda park je prevzeta iz francoskega *parc* v enakem pomenu, ki pa je prvotno pomenil 'ograjn, zaprt prostor'. To se je razvilo iz poznolatinskega izraza *parricus* v pomenu 'ograjn prostor, ograda', izpeljanega iz *parra*, besede iberškega izvora, ki se ohranja v španskem *parra* v pomenu 'trta, uta iz vinske trte'. *urbanizem, varstvo narave, jezikoslovje*

párk, krajínski -a -nskega, m – večje, praviloma zaočkroženo in z zakonom zavarovano območje s kultivirano naravo, katerega odlikujejo naravne posebnosti, izjemne estetske vrednote, pa tudi → kulturni spomeniki in (ali) druga pričevanja človekovega ustvarjanja. Ima veliko ekološko, biotsko in (ali) pokrajinsko vrednost. Namenjeno je predvsem vzdrževanju in krepitevi → naravnega ravnovesja, oddihu in rekreaciji ter vzgoji in izobraževanju. *varstvo narave, spomeniško varstvo*

párk, narávni -a -vnega, m – z zakonom zavarovan prostorsko sklenjen del pokrajine, v katerem so prepovedani kakršenkoli → lov, sekanje drevja, nabiranje rastlin in gozdnih sadežev ter kakršnokoli

drugo poseganje v naravne razmere nasploh. *varstvo narave*

párk, národní -a -dnega, m – večje, ponavadi zaočkroženo, v glavnem prvobitno, zavarovano pokrajinsko območje z izrednimi naravnimi značilnostmi (na primer krajinske lepote, naravoslovne posebnosti, znanstvene redkosti ipd.), ki imajo poseben narodni, kulturni, znanstveni in (ali) rekreacijski pomen. Narodni park razglasi najvišje državno zakonodajno in predstavniško telo; ima posebno upravo, ki sodi v pristojnost države. Pri nas ima za zdaj status narodnega parka samo Triglavski narodni park. *varstvo narave*

párk, régijski -a -jskega, m – širše → zavarovano območje regijsko značilnih → ekosistemov in krajine/2 z večjimi deli prvobitne narave in območji naravnih vrednot, ki se prepletajo z deli narave, kjer je človekov vpliv večji, a je z naravo še vedno uravnotežen. V regijskem parku morata biti opredeljeni najmanj dve varnostni območji, pri čemer je varstveno območje s strožjim režimom praviloma manjše in točkovno določeno. *varstvo narave*

párk, strójni -a -jnega, m – v sistem povezani → kmetijski stroji, ki bodisi sestavljajo pridelovalno verigo v smislu kar najbolj popolne strojne linije, s katero je mogoče obvladovati najpomembnejša kmetijska opravila, ali pa predstavljajo vse kmetijske stroje na določenem → veleposestvu, s katerimi je mogoče uspešno obvladovati → delovne konice. *agronomija, jezikoslovje*

párma -rme, ž – v severovzhodni Sloveniji ljudski izraz za stavbo ob → gumnu, ki je služila kot shramba za snope pred mlačvijo, po njej pa za hranjenje slame. Kot takšna je predstavljala poseben tip → skednja. Pojavljata se tudi izrazni različici *parna* in *pama*, sopenka pa so → svisli. *etnologija, agrarna geografija*

pás (iz praslovščine) -u ali -a, m – različno veliko in široko (največkrat ožje) območje z določenimi skupnimi lastnostmi in značilnostmi. V geografiji in sorodnih vedah razlikujemo niz različnih vrst pasov. Izraz pas izhaja iz praslovanskega *pojasъ* v pomenu 'pas, trak, s katerim se kaj priveže', ki je izpeljan iz glagola *pojasati* v pomenu 'privezati, opasati'. Ta je sestavljen iz *po* in izpeljanke iz indoevropskega glagola *Hios-mi* v pomenu 'opašem, privežem'. *jezikoslovje, splošna geografija, jezikoslovje*

pás lákote -u -te, m – svetovna območja, ki vključujejo okrog polovico prebivalcev našega planeta, ki dnevno prejemajo manj kot 2700 kalorij, torej so podhranjeni ali celo stradajo. Prehrana ni le energetsko nezadostna, ampak pogosto tudi enostranska, saj je navadno posredi primanjkljaj zlasti beljakovin živalskega izvora in vitaminov. Pas lakote se razteza na območjih z veliko poselitveno gostoto, velikim deležem → kmečkega prebivalstva in veli-

kim naravnim prirastkom, kamor se uvrščajo predvsem monsunska Azija, ter večina Afrike in Latinske Amerike. *demografija, gospodarska geografija*

pás, béntični -u -čnega, m – spodnje, najnižje območje vodnega telesa, kjer so usedline in kamnita podlaga. Kljub popolni odsotnosti svetlobe najdemo v njem različne žive organizme. Izraz *bentičen* izhaja iz grške besede *benthos*, ki pomeni 'globina'. *hidrogeografija, jezikoslovje*

pás, drevésni -u -snega, m – →pas gozdnega drevja, zasajen med →obdelovalnimi zemljišči, ob →cestah, vodotokih, hišah, →naseljih ali okrog →zavarovanih območij z namenom zaščite pred vetrom ter zaradi uravnavanja gladine →talne vode, varstva ptic in za oblikovanje pokrajinskega videza. Žive meje in ostanki gozda dajejo les za kurjavo, za pridobivanje celuloze pa je zasajenih vse več →nasadov topolov. *varstvo okolja, krajinska arhitektura*

pás, gózdni -u -zdnega, m – 1. planetarna porazdelitev bolj ali manj obsežnih gozdnih tipov (→gozd in gesla, povezana z njim). 2. ožji pas z gozdom poraslega zemljišča, navadno povezan z večjo talno vlažnostjo vzdolž vodotokov. Razlikujemo dva podtipa. Prvega predstavljajo →galerijski gozdovi, značilni za →savane, kjer lahko zaradi pomanjkanja vlage gozd uspeva le v ozkem pasu vzdolž rek, drugega pa gozdovi na →aluvialnih ravninah zmernotoplega podnebnega pasu, ki jih človek pri urejanju →kmetijskih zemljišč ni izkrčil zato, ker bi bila škoda zaradi →poplav na njih prevelika, da varujejo druga zemljišča pred poplavami, oskrbujejo lastnike z lesom, v zadnjem času pa so jih spoznali kot nenadomestljiva zatočišča ogroženih organizmov. Primerjaj tudi →vetrozaščitni pas. *fitogeografija, gozdarstvo*

pás, kmetíjski -u -jskega, m – območje s posebno ugodnimi razmerami za pridelovanje nekaterih →kulturnih rastlin (pšenica, koruza, bombaž itd.), kar je lahko posledica primerne podnebja, ustreznega tipa →prsti ali tradicije. Na nastanek kmetijskih pasov lahko vpliva tudi večje tržišče v bližini, kar se najbolj nazorno odraža na primeru pasu →mlečne živinoreje okrog velikih mest ob Velikih jezerih v Združenih državah Amerike in Kanadi. Visoka stopnja →pridelovalne specializacije je najbolj izrazite kmetijske pasove izoblikovala v Severni Ameriki, kjer so zastopani na makroregionalni ravni, na mikroregionalni ravni pa jih najdemo okrog nekaterih večjih evropskih mest, na primer Rotterdam, Pariza in Varšave. *agrarna geografija*

pás, litorálni -u -lnega, m – priobalni oziroma obrežni pas vodnega telesa, kjer svetloba pride do dna, zato je običajno obrasel z ukoreninjenimi rastlinami. *hidrogeografija*

pás, podnébni -u -bnega, m – pas z značilno letno razporeditvijo podnebnih (meteoroloških) parametrov, ki se razteza po bolj ali manj obsežnih delih

našega planeta. Členitev na pasove je izpeljana s pomočjo tipizacije. Med različnimi poskusi se je najbolj uveljavila Köppenova klasifikacija, objavljena leta 1918. Temelji na statističnih analizah konkretnih letnih in mesečnih vrednosti temperatur in padavin na vremenskih postajah širom sveta. Poudarek je na letnih razporeditvi in spreminjanju obeh podnebnih dejavnikov. Ugotovil je, da je v nizkih zemljepisnih širinah najpomembnejša prvina srednja temperatura najhladnejšega, v višjih zemljepisnih širinah pa najtoplejšega meseca. Pri vzpostavljanju konkretnih območij in njihovih razmejitev se je naslonil na svetovne →rastlinske pasove. Vsa svetovna podnebja je razdelil na pet podnebnih razredov, označenih z velikimi črkami. Skupna značilnost podnebnij *B* je sušnost, podnebnij *A*, *C* in *D* gozdnatost ter podnebnij *E* zasneženost, zaledenelost. Vsak od razredov (razen razreda *E*, ki se deli na *ET* in *EF*; velike črke v dodatku imajo tudi podnebja *B*: *S* pomeni stepsko in *W* puščavsko podnebje) se z dodajanjem malih črk glede na stopnjo vlažnosti deli na podskupine: *f* pomeni, da ni vmesnega sušnega obdobja, *s* pomeni daljše poletno sušno obdobje in *w* pomeni daljše zimsko sušno obdobje. Za podrobnejše členitve dodaja še druge črkovne oznake in ločila (za toploto oziroma mraz, temperaturo amplitudo, meglenost, obdobje in intenzivnost padavin). Kot rezultat je izdvojil 11 glavnih svetovnih podnebnih pasov: *Af* ali *pragozdno podnebje*, *Aw* ali *savansko podnebje*, *BW* ali *puščavska podnebja*, *BS* ali *stepska podnebja*, *Cf* ali *vlažna zmernotopla podnebja*, *Cs* ali *sredozemska (mediteranska) podnebja*, *Cw* ali *monsunska podnebja*, *Df* ali *vlažna hladna (borealna) podnebja*, *Dw* ali *suha hladna (borealna) podnebja*, *ET* ali *tundrsko podnebje* in *EF* ali *podnebje večnega mraza*. *klimatogeografija*

pás, rastlínski -u -nskega, m – praviloma obsežno območje določenega rastlinskega tipa. V smislu planetarne porazdelitve se rastlinski pasovi v precejšnji meri ujemajo s →podnebnimi pasovi; ti so povzeli imena rastlinskih območij. Iz navedene povezanosti je izpeljano ime za pasove s skupnimi podnebnimi in rastlinskimi značilnostmi. To so *bioklimatski pasovi*. Ti se v visokih in masivnih gorovjih oblikujejo tudi v značilne višinske, tako imenovane →orografske bioklimatske pasove. *fitogeografija*

pás, termálni -u -lnega, m – značilen →višinski pas v našem gričevju, kjer se začne od 15 do 40 m nad dnem dolin, kotlin ali kraških kotanj in sega od 200 do 300 m relativne višine navzgor, vendar praviloma ne višje od 500 m absolutne nadmorske višine. Glede na dolinsko dno ima toplejše podnebje, letna in dnevna temperaturna nihanja so manjša, srednje mesečne temperature pa za malenkost presegajo dolinske. Z bioklimatskega vidika je termalni pas

- ugodnejši zaradi izdatnejšega sončnega obsevanja (*insolacije*), manj pogostih pozeb in višje vsote aktivnih ter učinkovitih temperatur. →Vegetacijska doba je daljša za 5 do 10 dni, neugodno pa je pogostejše pojavljanje toče. Pri nas termalni pas s svojimi južnimi, vzhodnimi in zahodnimi →ekspozicijami predstavlja prvovrstne lege za →vinogradništvo in →sadjarstvo. Prav meja uspevanja →vinogradov predstavlja njegovo zgornjo mejo. Sopomenka je toplotni pas. *klimatogeografija, agrometeorologija*
- pás, toplòtni** -u -tnega, m – glej termalni pas. *klimatogeografija, agrometeorologija*
- pás, varovální** -u -lnega, m – zemljišče z mladjem (mladim →drevjem ali →gozdom), ki je posebej zavarovano in označeno pred škodo zaradi →paše ter škodo zaradi →divjadi. Pozimi ga ponavadi ogradijo z žico. *varstvo okolja*
- pás, vegetacijski** -u -jskega, m – glej rastlinski pas. *fitogeografija*
- pás, vetrozaščítíni** -u -tnega, m – ozek sklenjen nasad, ki ga lahko sestavlja tudi več nizov gozdnega ali sadnega →drevja in (ali) →grmovja, zasajenih med →kmetijskimi zemljišči na območjih s stalnimi močnimi vetrovi načrtno. Namenjen je zaščiti zavarovanih zemljišč pred negativnimi učinki vetrov. Nasadi so zasajeni prečno na prevladujočo smer vetra in so pogosto v obliki žive meje. Razen neposredne zaščite pred vetrovi posredno zmanjšujejo čezmerno izhlapevanje vode iz tal (*evaporacijo*) in iz rastlin (*transpiracijo*) in blažijo vetno →erozijo. Glede na stopnjo prepustnosti, ki je odvisna od strukturnih značilnosti, razlikujemo *neprepustne*, *polprepustne* in *prepustne* vetrozaščitne pasove. Pogosti so predvsem v deželah zahodne in severne Evrope z razvitim kmetijstvom, četudi so prvič tovrstno zaščito že leta 1843 preizkusili v Rusiji. S sistematičnim sajenjem vetrozaščitnih pasov se je začelo šele proti koncu 19. stoletja. Razen vetrozaščitnih pasov poznamo še druge (predvsem gozdne) zaščitne pasove, na primer *protierozijske pasove*, *pasove za zaščito naselij pred snežnimi plazovi*, *pasove za zaščito železniških prog in cest pred snežnimi zameti*, *pasove ob mamakalnih kanalih* itd. *varstvo okolja, agrarna geografija*
- pás, višínski** -u -nskega, m – navpično usmerjen pas na določenih nadmorskih višinah v vzpetem svetu, ki zaradi svojih naravnih razmer pogojuje značilno pokrajinsko fiziognomijo in svojevrstno prilagoditev človeka v pokrajini. Najbolj izraziti višinski pasovi so se izoblikovali v najvišjih in najbolj masivnih svetovnih gorstvih (Andi, Himalaja, Etiopsko višavje, Kavkaz, Alpe itd.) Z različnimi zemljepisno širino, masivnostjo in vzpetostjo gorovij ter →ekspozicijo se njihova nadmorska višina in razsežnost spreminjata. Podoben, čeprav ne povsem identičen je izraz →orografski bioklimatski pas, v zvezi z izrazom višinski pas pa se pojavljajo tudi izrazi
- podnebni pas, →bioklimatski pas in →kmetijski pas. *naravna geografija, agrarna geografija*
- pás, zeléni** -u -nega, m – del z →drevjem in →grmovjem porasle pokrajine v okolici mest in turističnih krajev, namenjen za rekreacijo na prostem, za zaščito bivalnih območij pred hrupom ter za zagotovitev ugodnejših mikroklimatskih razmer. *urbanizem*
- pasáti** (iz nizozemščine) -tov, množ., m – stalni vetrovi, ki pihajo od subtropskega pasu visokega zračnega pritiska proti ekvatorialnemu pasu nizkega zračnega pritiska. Zaradi vrtenja Zemlje in posledične *Coriolisove sile* pihajo na severni poluti iz severovzhodne smeri, na južni pa iz jugovzhodne. Izraz pasat je preklon nemškega *Passat* prevzet iz nizozemskega *passaat(wind)* v enakem pomenu, starejše *passade(wind)*, kar je zloženo iz izpeljanke iz francoskega glagola *passer* v pomenu 'prepeljati, prepluti' in nizozemskega *wind* v pomenu 'veter'. Sprva je bilo s tem poimenovanjem mišljeno 'za odhod, plovbo ugoden veter'. *klimatogeografija, jezikoslovje*
- pásika** -ke, ž – prekmurski ljudski izraz za →pašnik. *jezikoslovje, etnologija*
- pasívno obmóčje** -vnega -čja, s – glej območje, pasívno. Izraz pasiven v pomenu 'nedejaven, nedelaven' je tujka, prevzeta in prilagojena iz francoskega *passif* v enakem pomenu, kar je pridevnik, izpeljan iz latinskega *passus*, trpnega deležnika glagola *pati*, ki pomeni 'trpeti'. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje, jezikoslovje*
- paša** -še, ž – 1. reja →domačih živali in preživljanje divjih živali s pašo na →pašnikih. Z uvedbo paše se na določenem zemljišču najprej zmanjšajo količina odmrle organske snovi v ruši ter delež korenin in obseg listne površine nezaželenih vrst rastlin v ruši, poveča pa se delež izkoriščene organske snovi, s čimer je izboljšán nadzor nad energetsko bilanco →ekosistema. Razvoj sistemov paše je bil v zadnjih petdesetih letih pod močnim vplivom splošnega napredka ter sodobnejših postopkov pridelave v poljedelstvu in intenziviranju reje v živinoreji. Izraz paša je izpeljan iz glagola *pasti* v pomenu 'čuvati živino na paši', ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini. Njegov sedanjik *passo* je soroden z latinskim glagolom *passere*, ki pomeni 'pasti'. Oba sta tvorbi iz indoevropske baze *paH-s-* v pomenu 'hraniti, pasti'. 2. tisto, kar se (po-)pase. *agronomija, biologija, jezikoslovje*
- paša povprék** -še -prek, ž – sistem →paše, pri katerem se skupina živali pase vsak dan na istem zemljišču v od 6 do 8 tednov dolgem obdobju, seveda pri mnogo manjših obremenitvah →pašnika kot pri →čredinski paši. Stroški reje so manjši, vendar je raven prireje navadno podobna kot pri paši po čredinkah. Postopno se je uveljavilo spoznanje, da pri nas na ravninskih območjih ni nobenega boljšega sistema paše. *agronomija*

paša v hribovitem svetu -še -tem -tu, ž - sistem →čredinske paše, pri katerem je razdelitev →pašnikov na →čredinke predvsem posledica raznolikosti rastnih razmer in razlik v kakovosti paše oziroma njenem vplivu na stopnjo selektivnosti pri paši. S tovrstno pašo se zagotovi, da živali enakomerno popasejo ves pašnik, čeprav je lahko paša v različnih čredinkah kakovostno precej različna. Razdelitev na čredinke je še pomembnejša zato, ker se na ta način preprečuje zaraščanje travnatega sveta in ohranja →rodovitnost tal. *agronomija*

paša, čezmerna -še -me, ž - pretirano obremenjevanje →pašnikov s pasočimi se živalmi, kar postopoma povzroči poškodbe na rastlinskem pokrovu, na območjih z neenakomerno razpreditvijo padavin v obliki močnih nalivov pa lahko poškodbe na rastju sčasoma povzročijo močno, uničujočo →erozijo prsti. Zlasti problematična je čezmerna paša →drobnice na strmih pobočjih. *agrarna geografija, varstvo okolja*

páša, čredinska -še -nske, ž - sistemi →paše, pri katerih je →pašnik razdeljen na →čredinke; v vsaki od njih ostanejo pasočje se živali določeno število dni. Število čredink na pašniku je odvisno od kakovostnih zahtev paše, ta pa je odvisna od vrste in intenzivnosti reje →živine. Načeloma velja, da več kot je čredink, boljša je ponudba paše. Razlikujemo tako imenovano →pašno-košno rabo pašnikov, *pašno rabo*, →obročno pašo in →pašo v hribovitem svetu. *agronomija*

páša, gózdna -še -zdne, ž - tradicionalna srenjska oblika paše (zlasti goveje živine), vezana na v →zemljiškem katastru zabeležene →gozdove, ki pa so lahko sčasoma tako po videzu kot po vlogi postali →pašniki. Gozdna paša je bila tesno povezana s →planinskim pašništvom (zlasti na Gorenjskem), dokler ni bila leta 1960 prepovedana. Zaradi negativnih učinkov v gozdu, kajti →živina gozdna tla tepta, objeda mlajše in na smreki povzroča rdečo trohno, je bil ukrep sicer utemeljen, a je na stanje →živinoreje sčasoma vplival negativno, saj ga nista spremljala zadostno posodabljanje in zadovoljivo vzdrževanje →planin. Marsikje so kmetje prepričani, da imajo zaradi starih služnostnih pravic pravico do gozdne paše tudi v državnih gozdovih. Zanimivo je, da jo kljub uradni prepovedi denarno spodbuja celo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. *agronomija, agrarna geografija*

paša, nadzorována -še -ne, ž - oblika izkoriščanja travne ruše s pasočimi se →domačimi živalmi, pri kateri je nadzorovana velikost zemljišča, namenjenega →paši, možno pa je nadzorovati tudi število pasočih se živali ali pa se določi čas trajanja paše na določenem zemljišču bodisi za posamezno žival bodisi za skupino živali. Sistemi nadzorovane paše se razvrščajo v dve glavni skupini: →čredinsko pašo in →pašo povprek. *agronomija*

paša, obróčna -še -čne, ž - sistem →paše, ki velja za najvišje razvito obliko →čredinske paše. Z dnevnim odmerjanjem paše z delilnimi ograjami se skuša doseči, da se pasočim živalim dnevno zagotovi svež obrok paše, kar ugodno vpliva na večjo prirejo. Pomembno je tudi dejstvo, da je omogočeno omejiti količino zaužite paše za vsako posamezno žival. *agronomija*

páša, sukcesívna -še -vne, ž - značilen pojav na območjih z velikimi zgoštvami divjih živali na naravnih pašnikih Vzhodnoafriškega višavja, ko se na →travinju v vselej enakem časovnem zaporedju ena za drugo zvrstijo posamezne živalske vrste, ki popasejo le trave določenih vrst in velikosti. Prve v verigi koriščenja so večje živali, kot so sloni, bivoli in podvodni konji, ki pojedjo grobe trave in steptajo površino zemljišča. Povzročene spremembe godijo nosorogom in zebram, ki mulijo preostalo višjo travo. Na že bistveno prebranih in skrajšanih traviščih jim sledijo gnui in druge večje antilope. Krog sklenejo najlažji travoje, ki tudi zaradi obrambnih razlogov (hiter tek) ljubijo kratko travo. Njihov najznačilnejši predstavnik so gazele; razen njih so tu še bradavičaste svinje. Sopomenka je pašno zaporedje. *biogeografija*

pášinec -nca, m - belokranjski ljudski izraz za →pašnik. *jezikoslovje, etnologija*

pášen -šna -šno, prid. - nanašajoč se na →pašo. *jezikoslovje*

pášna pravica -šne -ce, ž - glej pravica, pašna. *etnologija, pravo, agrarna geografija*

pášna skupnost -šne -i, ž - glej skupnost, pašna. *pravo, zgodovina, agrarna geografija*

pášna živinoreja -šne -je, ž - glej živinoreja, pašna. *agronomija, geografija*

pášnik -a, m - temeljna →zemljiška kategorija, ki jo sestavlja travna ruša različnih združb, ki prenese muljenje ter teptanje in je namenjena predvsem za →pašo →domačih živali. Za razliko od →travnikov se pašniki ne kosijo (izjema so →intenzivni pašniki v →čredinkah v okviru →pašno-košnega gospodarstva). Pri nas so med pašnike uvrščena tudi zemljišča, ki jih ni mogoče gospodarno koristiti zaradi skromnega prirasta, strmine, skalovitosti ali nedostopnosti, možno pa jih je uporabiti za pašo. Sem so uvrščena tudi zemljišča, ki so deloma ali popolnoma zaraščena z →grmičevjem, brinjem, robidovjem in podobnimi rastlinami brez gospodarske vrednosti, ter s travo porasla zemljišča, ki imajo sicer značaj travnika, a se uporabljajo kot stalna →tekališča za →živino in niso večja od 5000 m². Pašniki so lahko *naravni*, večino pa je človek sčasoma preoblikoval, prilagodil potrebam in izboljšal njihovo kakovost (z apnenjem, →gnojenjem, →osuševanjem, →namakanjem, čiščenjem ter občasnim obnavljanjem travinja s setvijo kakovostnih semen). Glede na stopnjo intenzivnosti rabe

razlikujemo →intenzivne in →ekstenzivne pašnike. Posebno kategorijo predstavljajo →planinski pašniki. Zadrego pri dejanskem opredeljevanju povzročajo tako imenovani *fiziognomski pašniki*, na katerih se sicer ne pase, vendar jih →zemljiški kataster uvršča med pašnike. Pri nas je velik del pašnikov opuščen in v fazi zaraščanja z gozdom. V Sloveniji je bilo leta 1994 le še 207.267 ha pašnikov, ki so zavzemali le 10,2 % (po statističnih podatkih za leto 1995 samo 7,4 %) površja države, še leta 1953 pa so se razprostirali na 14,9 % in leta 1900 na kar 17,0 % ozemlja. Največ pašnikov je na Primorskem (leta 1979 24,7 %), sledi alpski svet (16,2 %), najmanj pa na ravninah severovzhodne in vzhodne Slovenije (3,9 %) ter v obeh velikih kotlinah (3,7 %). Izraz pašnik je izpeljan iz glagola *pasti* v pomenu 'čuvati živino na paši', ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini. Gre za tvorbo iz indoevropske baze *paH-s-* v pomenu 'hraniti, pasti'. *agrarna geografija, geodezija, jezikoslovje*

pašnik, čredinski -a -nskega, m – oblika →intenzivnega pašnika, na katerem je sistem paše po natančno izdelanem načrtu urejen na →čredinkah. S premičnimi ograjami (večinoma električnimi) se pasočci →živini sproti odmerjajo le tolikšni deli →pašnika, da se napase, ne da bi pri tem travno rušo premočno obzrla. Po večini se s pašo kombinira tudi košnja v tako imenovanem →pašno-košnem gospodarstvu. *agronomija, agrarna geografija*

pašnik, ekstenzivni -a -vnega, m – pašnik, namenjen predvsem prosto pasočim se →domačim živalim, čigar prvotnih lastnosti človek v različnih posegih ni bistveno preoblikoval. Značilno je, da se ekstenzivni pašniki razprostirajo na prostranih območjih stepskega pasu (→prerije, →pampe, Avstralija, Nova Zelandija) in so v slabših naravnih razmerah namenjeni predvsem paši →drobnice, v boljših pa paši goveje →živine. Pri izboru pasočce živine imajo pomembno vlogo tudi tržišče, tradicija in potencialna dolžina pašne sezone. *agrarna geografija, agronomija*

pašnik, intenzivni -a -vnega, m – pašnik, urejen v →čredinkah, ki omogočajo intenzivno rabo z velikim prirastom pasočce se →živine in veliko mlečnostjo krav. Intenzivni pašniki so namenjeni predvsem →govodoreji. Se stalno trebijo, ponekod jih zasejejo z izbranimi vrstami trav in marsikje v razvitih deželah jih tudi obilno gnojijo, tako z →organskimi kot →anorganskimi gnojili. *agrarna geografija, agronomija*

pašnik, planinski -a -nskega, m – glej planina. *agrarna geografija, agronomija*

pašnik, skupni -a -pnega, m – pojem, ki obsega →pašnike, →košenice, →ledine, →planine in nekultivirana zemljišča (nekdanjih) →agrarnih skupnosti na določenih območjih ter poslopja in naprave na teh zemljiščih. Ta zemljišča so zaradi primernih

naravnih razmer (pedološka sestava, ki vpliva na vrste rastlinstva, oblikovanost površja in podnebje) ali človekovega posega (krčenje gozdov in vzdrževanje z občasnim trebljenjem) namenjena za →pašno živinorejo in so že od nekdaj, lahko pa tudi na podlagi kasnejših dogovorov posameznih pašnih interesentov (upravičencev), v kolektivni kmečki posesti. Za organizacijo paše na njih skrbijo →pašne skupnosti, ki jih nova zakonodaja spet opredeljuje kot →agrarne skupnosti, kar je bilo že do leta 1956. Urejanje skupnih pašnikov, ki je v novejšem času najbolj zaznavno na Notranjskem, spada med →agrarne operacije. *agronomija, agrarna geografija*

pašnik, soséskin -a -nega, m – pašno zemljišče na →gmajni, katere upravičenci so bili prvotno vsi vaščani, druga dela v zvezi z →živino pa so bila individualna domena posameznih →kmetij. Sopenka je →vaški pašnik. *zgodovina, etnologija*

pašnik, váški -a -škega, m – glej soséskin pašnik. *agronomija, agrarna geografija*

pašništvo -štva, s – prvotna in hkrati najpreprostejša oblika →živinoreje, ki vključuje rejo določenih rastlinojedih živali na tak način, da se lahko samo z njo zadovoljijo potrebe človeka po hrani, oblačenju in bivanju (→nomadizem, →polnomadizem). V novejšem času je znano tudi *komercialno pašništvo*, ki se je razvilo na velikih *naravnih pašnikih* sveta (na primer v →pampah, →prerijah, v Avstraliji in na Novi Zelandiji) z namenom pridobivanja živalskih produktov za izvoz. V negativističnem smislu se lahko pašništvo opredeli tudi kot →kmetijski sistem/l s popolno odsotnostjo →poljedelstva. Izraz pašništvo je izpeljan iz glagola *pasti* v pomenu 'čuvati živino na paši', ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini. Gre za tvorbo iz indoevropske baze *paH-s-* v pomenu 'hraniti, pasti'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

pašništvo, ekstenzivno -štva -vnega, s – →paša živine različnih vrst na največkrat odprtih zemljiščih, večinoma na naravni ali le delno preoblikovani rastlinski odeji, na primer na zamočvirjenih ali zasoljenih zemljiščih, po grmovnem rastju in na →planinskih pašnikih. →Živina se praviloma prosto giblje in delovni vložki so majhni. Zato so za preživljanje z ekstenzivnim pašništvom potrebne velike površine →pašnikov in večje črede živine, še posebno, če so namenjene prodaji na tržišču. *agrarna geografija*

pašništvo, intenzivno -štva -vnega, s – →pašništvo na →intenzivnih pašnikih, ki je v razvitih deželah v novejšem času vse bolj pomembno. Značilno je predvsem za →govodorejo, zaradi sodobnih agrotehničnih prijemov pa so zanj značilne velike →delovna intenzivnost ter →delovna in →površinska produktivnost, kar se odraža v hitrem prirastku pasočce se →živine in visoki mlečnosti krav. Inten-

zivno pašništvo je pridelovalno specializirano in tržno usmerjeno. *agrarna geografija*

pášništvo, planinsko -štva -nskega, s – ena najstarejših oblik → kmetovanja v gorskem svetu (v zasnovi že iz antike), ki je izvorno oblika → polnomadizma. Za razliko od → transhumance, za katero je značilno vodoravno (horizontalno) seljenje pasočje se → živine, je za planinsko pašništvo značilno sezonsko pogojeno navpično (vertikalno) seljenje. Živina iz naselij v dolinah ali na nižjih delih gorskih pobočij prezimi v → hlevih na temelju suhe krme, v vegetacijskem obdobju pa jo, bodisi postopoma bodisi brez vmesnih postaj, ženejo navzgor na višje ležeče → pašnike, kjer se prehranjuje s svežo, sočno travo. Živino na → planine ženejo po ustaljenih poteh in ob tradicionalnih datumih. Ponavadi so na planinah stalni objekti za življenje planšarjev, za zavetje živine ter za opravljanje značilnih opravil. Klasično planinsko pašništvo je razvito v Alpah, zastopano pa je tudi v Schwarzwald, Vogezih, Dinarskem gorstvu in Karpatih, v bolj stihijski obliki pa tudi v Himalaji in celo na Vzhodnoafriškem višavju. Sopenka je planšarstvo. *agrarna geografija, agronomija*

pášništvo, selilno -štva -lnega, s – sezonsko gibanje ljudi in pašnih živali, ki ga povzroča iskanje svežih in primernih → pašnikov. Razlikujemo tri glavne tipe selilnega pašništva: → planinsko pašništvo s prevlado navpičnih (vertikalnih) premikov tekom leta, → transhumanco v Sredozemlju s poletnimi vodoravnimi (horizontalnimi) premiki iz vročih, sušnih nižavij v s pašo bolj bogat, nekoliko vzpet svet ter → nomadizem s premiki na puščavskih in polpuščavskih obrobjih, ki jih povzroča pojavljanje in nihanje deževnih obdobji ter z njimi pogojeno ozelenjevanje zemljišč za pašo. Pri vseh treh pojavnih oblikah gre za starodavne, tradicionalne premike, navezane na v glavnem ustaljene smeri in poti. *agrarna geografija*

pášništvo, stacionárno -štva -mega, s – oblika → pašne živinoreje, pri kateri je pasočja se → živina stalno vezana na bližino → kmečkih domov, pri čemer ji tekom leta ni potrebno iskati bolj ugodno → pašo in se premikati na daljše razdalje. Sopenka je ustaljeno pašništvo. *agrarna geografija*

pášništvo, ustaljeno -štva -nega, s – glej stacionarno pašništvo. *agrarna geografija*

pášno zaporédje -šnega -dja, s – glej sukcesivna pašna. *biogeografija*

pášno-kóšen -šno -šnega, prid. – nanašajoč se na → pašo in *košnja* hkrati, na isti parceli v istem letu. *jezikoslovje*

pášno-kóšna rába zemljišč -šno -šne -be -mljišč, ž – glej raba zemljišč, pašno-košna. *agronomija*

pášno-kóšni kmetíjski systém -šno -šnega -jskega -a, m – glej kmetijski sistem, pašno-košni. *agronomija, agrarna geografija*

pášno-kóšno gospodarstvo -šno -šnega -rstva, s – glej gospodarstvo, pašno-košno. *agrarna geografija, agronomija*

pášten -tna, m – na Primorskem ljudski izraz za → kulturno teraso ali terasirano pobočje, zasajeno z vinsko trto. *jezikoslovje, etnologija*

pavperánt (iz latinščine) -a, m – glej postržek. Izraz je izpeljan iz latinske besede *pauper*, ki pomeni 'reven'. *agronomija, jezikoslovje*

pečníca -ce, ž – ljudski izraz za preprosto stavbo, nekoč namenjeno za sušenje lanu. *jezikoslovje, spomeniško varstvo*

pédo- (iz grščine) – predpona v zloženkah, ki je prevzeta in prilagojena iz grške besede *pedon* v pomenu 'prst, tla'. Enaka predpona, izpeljana iz grške besede *pais* v pomenu 'deček', ki izraža 'kar je otroškega', nas na tem mestu ne zanima. *jezikoslovje*

pédogenétski procesi -tskih -sov, množ., m – dejavniki nastanka → prsti, ki jih s skupnim imenom označujemo *procesi oblikovanja prsti*. To je skupek različnih fizikalnih, kemičnih in bioloških procesov, potekajočih v prsti, ki povzročajo svojsko sestavo in lastnosti prstene mase. Vse pedogenetske procese je mogoče razvrstiti v tri skupine:

- razpadanje → matične podlage in nastajanje mineralnih delcev snovi,
- razgrajevanje odmrlih rastlinskih in živalskih ostankov ter nastajanje humusnih snovi,
- odnašanje raznih snovi iz prsti oziroma premešanje mineralnih in organskih delcev ter snovi v samem → profilu prsti.

Ti procesi ne potekajo povsod enakomerno. Različen potek povzroči nastanek raznih → talnih horizontov. V podrobnejši členitvi se izdvajajo, navedeno po skupinah, naslednji pedogenetski procesi: → prepevanje; *argilogeneza* (*oglinjevanje*) in *braunizacija* (*rjavenje*); *fersalilitizacija* (sproščanje železa in dehidracija železovih oksidov), *ferizacija* (kopičenje železovih oksidov) in *feralilitizacija* (kopičenje železovih in aluminijevih oksidov); → humifikacija; *izpiranje baz*; *lesiviranje* oziroma *ilimerizacija* (izpiranje glinastih delcev); *podzolizacija*; → salinizacija (→ zasoljevanje), *alkalizacija* in *dealkalizacija*; *oglejevanje* in *psevdooglejevanje*; *sortiranje* (v mrzlem podnebu razvrščanje mehansko razpadlega drobirja po velikosti, kar ima za posledico nastanek *strukturnalnih* oziroma *poligonalnih tal*). *pedogeografija*

pédogenéza (iz grščine) -ze, ž – 1. nastanek → prsti iz → matične podlage pod vplivom dejavnikov → pedogenetskega procesa (vrste kamnin, oblikovanosti površja, podnebja, rastlinstva in živalstva). 2. procesi v nastajanju prsti in njihove preobrazbe s kemijskimi ter fizikalnimi procesi prek dozorelih prsti in degradiranih stadijev v nove vrste prsti. 3. veda o vlogi kamnin, površja, podnebja, rastlinstva, živalstva in delovanja človeka pri nastajanju prsti, njihovi preobrazbi in vlogi v pedogenetskem

procesu. Izraz pedogeneza je zloženka iz grških predpone *pedo-* in besede *genesis* v pomenu 'nastanek'. Slovenska sopomenka bi lahko bila *tlotvornost*.

pedogeografija

pedogeografija (iz grščine) -je, ž – panoga → fizične geografije, ki preučuje razporeditev različnih vrst → prsti ter vzroke zanj, v povezavi tako z naravnimi dejavniki (oblikovanost površja, podnebje, vodne razmere, rastlinstvo, živalstvo) kot z delovanjem človeka v pokrajini. Razen tega preučuje vpliv pedoloških razmer na videz pokrajine in njene posamezne sestavne dele. Obenem pedogeografija raziskuje pokrajino s posebnim poudarkom na njeni odeji prsti. Nekateri pedogeografijo uvrščajo k *pedologiji*. Izraz je zložen iz predpone *pedo-* in besede *geografija*. *pedogeografija*

pedohóra (iz grščine) -re, ž – pedogeografska prostorska enota, ki nastane z združevanjem večjega števila → pedotopov z določenim skupnim znakom. Največkrat upoštevani skupni znaki so → relief, → matična podlaga ali same vrste → prsti. Govorimo na primer o pedohori na rečni terasi, pedohori ma apnenčastem pobočju na osojni strani ipd. Z združevanjem pedohor dobimo *pedogeografsko regijo*, največjo pedogeografsko prostorsko enoto. Izraz pedohora je zložen iz izpeljank iz grških besed *pedon* v pomenu 'tla, prst' in *Horai*, Zeusove hčere, v starogrški mitologiji boginje letnih časov in zakonitosti v naravi. *pedogeografija, jezikoslovje*

pedón (grško) -a, m – 1. najmanjši del → pedosfere, ki zajema vse → talne horizonte, njihove odnose in njihovo izmenjavanje v vodoravni smeri. V navpični smeri je omejen z najglobljo mejo koreninskega sistema prevladujočih trajnih rastlin ali najnižjo mejo genetskih horizontov. V sistematiki → prsti velja za najnižjo enoto (vendar ni pedogeografska enota, kjer je najmanjša enota → polipeton) in je v pomoč pri njihovi klasifikaciji. 2. površinski sloj → litosfere, ki ga sestavljajo svojstveni diagnostični horizonti in ki glede morfoloških, fizikalnih in kemijskih lastnosti → prsti izkazuje skupne značilnosti. Izraz *pedon* pomeni v grščini 'tla, prst'. *naravna geografija, pedogeografija*

pedosekvéncia -nce, ž – naravni prostorski sistem (1. pomenski razloček) ali razvojna stopnja → prsti (2. pomenski razloček), ki ju opredeljujejo iste ali podobne → matične podlage in jih sestavljajo razvojni členi → tal, ki se med seboj razlikujejo po morfoloških, kemijskih in fizikalnih lastnostih. Pedosekvence so v določeni pokrajini ponavadi razločno izražene in se kažejo skozi značilno morfološko podobo, njihove meje pa se le redko ujemajo s hipotetičnimi mejami naravnih območij. To pomeni, da se v mejah določenih naravnih območij lahko pojavlja več pedosekvenc in obratno, da se pedosekvence pojavlja na različnih naravnih območjih. Pedosekvence predstavljajo enega izmed najbolj

trdnih naravnogeografskih okvirjev za različne usmeritve v → kmetijstvu in opredeljujejo možnosti donosnega gojenja posameznih → kulturnih rastlin. V Sloveniji je najbolj značilno zaporedje naslednjih skupin prsti: prsti na pleistocenskem in holocenskem produ ter pesku, prsti na pleistocenskih in holocenskih glinah ter ilovicah, prsti na mehkih karbonatnih kamninah, prsti na trdih karbonatnih kamninah in prsti na nekarbonatnih kamninah. Izraz pedosekvence je zloženka iz grške predpone *pedo-* in besede *sekvenca*, prevzete iz latinskega izraza *sequentia* v pomenu 'vrstni red, nadaljevanje'. *pedogeografija, agronomija*

pedosféra (iz grščine) -re, ž – odeja → prsti, nastala na stiku prepletanja in medsebojnega součinkovanja vseh delov → geosfere: → litosfere, → hidrosfere, → atmosfere, → biosfere in nenazadnje → antroposfere. To se odraža tudi v njeni raznoliki sestavi. Izraz pedosfera je tujka, prevzeta iz zloženke iz grških besed *pedon*, ki pomeni 'tla, prst' in *sphaira*, ki pomeni 'krogla, obla'. *splošna geografija, pedogeografija*

pedotóp (iz grščine) -a, m – temeljna pedogeografska in kartografska enota, ki jo v osnovi sestavlja en sam → polipeton in je torej geografsko in ekološko homogena. Manjši del pedotopa lahko sestavljajo drugi polipetoni. Glede na delež in položaj drugega polipetona, se pedotopi delijo na *monomorfne* (pedotop in polipeton se prostorsko povsem ujemata), *polpolimorfne* (večji del areala odgovarja pedološki klasifikacijski enoti in le na mejah s sosednjimi pedotopi ima → prst prehodne lastnosti) in *polimorfne* (podobni so polpolimorfnim, a imajo majhne ploskve drugih polipetonov tudi v notranjosti areala). Z združevanjem pedotopov nastane → pedohora. Izraz pedotop je zložen iz izpeljan iz grških besed *pedon* v pomenu 'tla, prst' in *topos* v pomenu 'kraj, območje'. *pedogeografija, jezikoslovje*

pejsáz (iz francoščine) -a, m – 1. zunanji videz pokrajine. V geografiji je uporaba izraza → krajina upravičena samo v pomenu 'pejsaža'. 2. manjše ali večje ozemlje glede na oblikovanost, obraslost in urejenost. Pojem se uveljavlja v krajinskem oblikovanju. Izraz je prevzet iz francoske besede *paysage* v pomenu 'krajinska slika', kar je izpeljano iz francoskega *pays* v pomenu 'dežela, pokrajina', to pa se je razvilo iz vulgarnolatinskega *pagenses* v pomenu 'prebivalci dežele', izpeljanega iz klasičnolatinskega *pagani*, množinske oblike od *paganus*, kar pomeni 'vaški, kmečki, na deželi živeč'. *splošna geografija, krajinska arhitektura, jezikoslovje*

peón (iz španščine) -a, m – kmetijski delavec na → latifundiji v Latinski Ameriki, ki je bodisi najet za vsakodnevna opravila bodisi v poljedalnem odnosu z lastnikom veleposestva, kateremu v zameno za majhno → najemno posest dolgove odplačuje z

delom. Španska beseda *peon* izhaja iz poznolatinskega izraza *pedonis* v pomenu 'pešak'. *agrarna geografija, sociologija*

pêriurbáno obmóčje -nega -čja, s – glej območje, periurbano. Izraz periurban v pomenu 'primesten' je sestavljenka iz grškega predloga *peri-* v pomenu 'ob, okrog, okoli' in prislova *urban*, prevzetega in prilagojenega iz latinskega pojma *urbanus*, ki pomeni 'mesten, olikan'. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

pêrmafrost -a, m – stalno zamrznjeno zemljišče, značilno za periglacialna območja v subpolarnem podnebnem pasu. Poleti se zgornje plasti zemljišča odtajajo do globine metra ali več in nastane tako imenovana aktivna plast, ki pa je zelo labilna in slabo nosilna. Ocenjuje se, da je danes permafrost razširjen na petini do četrtni zemeljskega površja (največ ga je v Rusiji, Kanadi in na Aljaski), glavni pa predstavlja tako imenovani *fosilni permafrost* iz pleistocenskih ledenodobnih obdobj. Njegova globina je zelo različna in v skrajnih razmerah dosega celo 1000 m (Baffinov otok). Permafrost je lahko *sklenjen* (bolj na severu, kjer je srednja letna temperatura pod minus 4° C) ali *nesklenjen* (osojne lege na območjih s srednjo letno temperaturo med minus 1° C in minus 4° C). Ruski izraz je *merzlotá*, švedski *tjåle*, norveški pa *tæle* oziroma *tele*. *hidrogeologija, naravna geografija*

permakultúra -re, ž – izraz izhaja iz pojma *permanentna agrikultura* oziroma *trajno kmetijstvo*. Gre za poskus ustvarjanja uravnoteženega človekovega okolja, pri čemer se naslanja na opazovanja naravnega okolja in njemu prilagojenih tradicionalnih načinov → kmetovanja. Temeljni namen permakulture je ugotoviti dejanske možnosti, ki jih določena pokrajina nudi za preživetje človeka. *varstvo okolja, splošna geografija*

permanéntno nasélje -ntnega -lja, s – glej naselje, permanentno. Izraz permanenten je tujka, prevzeta iz latinskega izraza *permanens* v pomenu 'stalen, trajen, nepretrgan, nenehen'. *geografija naselij, agrarna geografija, jezikoslovje*

perutnína -ne, ž – skupni izraz za vse udomačene permate živali, katerih vzgoja omogoča eno od najbolj intenzivnih panog → živinoreje - → perutninarstvo. Perutnino sestavlja več ptičjih vrst, ki se gojijo za domačo in v novejšem času vse bolj tudi za komercialno rabo. Med njimi so daleč najpomembnejše *kokoši*, pomembne pa so še *gosi*, *race* in *purani*. Na svetu je mnogo različnih pasem živali. Med perutnino se uvrščajo tudi *prtilikava kokoš*, *biserka*, *pav*, *golob*, *prepelica* in še nekatere druge ptice, ki imajo predvsem okrasno vlogo. Poleg reje za meso je izjemnega pomena pridobivanje jajc, pomembno pa je tudi pridobivanje stranskih proizvodov, zlasti perja in puha. Izraz perutnina je izpeljan iz besede *pero*. Praslovanska beseda v enakih

obliki in pomenu je tvorba iz indoevropske osnove *p(t)er-* oziroma *p(t)en-* v pomenu 'pero', ki je lahko izpeljana iz indoevropskega korena *pet-* v pomenu 'leteti'. *agronomija, jezikoslovje*

perutninarstvo -rstva, s – panoga → živinoreje, ki vključuje vzrejo *kokoši*, *rac*, *gosi*, *puranov* in drugih udomačenih ptic; v prvi vrsti je namenjena prehranjevanju človeka. Glavna proizvoda perutninarstva sta meso in jajca, pomembno pa je tudi pridobivanje stranskih proizvodov, predvsem perja, puha in → naravnih gnojil. Perutninarstvo daje proizvode tekom celega leta. Le-ti so v primerjavi z drugimi živinorejskimi proizvodi sorazmerno ceni, njihova hranilna vrednost pa je velika. Čeprav je perutninarstvo v okviru tradicionalnega → kmetovanja še vedno v glavnem ekstenzivno, se tako pri nas kot v svetu hitro širi intenzivna, specializirana farmska reja na temelju sodobnih znanstvenih spoznanj in pokriva čedalje večji delež potreb na tržišču. S → selekcioniranjem so vzgojili številne pasme, namenjene predvsem zadovoljevanju posameznih vrst potreb. Izraz perutninarstvo je izpeljan iz besede → perutnina. *agronomija, agrarna geografija*

pesticídi -dov, množ., m – naravna in kemična sredstva za zatiranje → plevela (*herbicidi*), glivnih bolezní, na primer plesni (*fungicidi*), zajedalskih žuželk (*insekticidi*) in drugih škodljivih organizmov ter bolezní na gojenih rastlinah. Za → kmetijstvo, → gozdarjenje in zdravstveno preventivo so izredno pomembni, terjajo pa strokovno rabo. Nadležni živi svet je sčasoma postal dobera nedovzeten za njihovo uporabo (leta 1975 je bilo takšnih že 305 vrst insektov), kar je povzročilo povečanje porabe in posledično vse bolj zastrupljeno okolje. Prizadeta je vrsta → ekosistemov, povečala pa so se tudi obolenja → kmetovalcev. Pri nas je v rabi okrog 600 vrst pesticidov, mnoge najbolj nevarne in strupene snovi pa so že izločene iz uporabe. Izraz je izpeljan iz angleške besede *pest*, ki označuje človeku škodljive majhne organizme. Angleški izraz, ki ima tudi pomen 'kuga, nadloga', izhaja iz latinščine. *varstvo okolja, agronomija*

pH léstvica -ce, ž – logaritemska lestvica za označevanje kislosti ali alkalnosti (bazičnosti) določenih snovi. Kratica *pH* pomeni *potencia hydrogenii* oziroma 'sila, moč vodika'. Meri se s pH barvnimi indikatorji ali z električnim pH- metrom. Meritve so pomembne predvsem za ugotavljanje → reakcije prsti, pri čemer se lahko s primernim ukrepanjem zagotovi za rast → kulturnih rastlin primerna, največkrat nevtralna do šibko kislá ali alkalna reakcija. *Nevtralna snov* ima vrednost pH 7 (čista voda), vrednosti 6, 5 in 4 označujejo *šibko kisle snovi*, vrednost 3 *srednjekisle snovi*, vrednosti 2 in 1 *močno kisle snovi*, vrednosti 8, 9 in 10 *šibko alkalne snovi*, vrednost 11 *srednjealkalne snovi* ter vrednosti 12, 13 in 14 *močno alkalne snovi*. *pedogeografija*

phaeozémi -mov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, ki predstavlja temne prsti, bogate z organskimi snovmi, podobne →črnozjomom. Phaeozemi nastajajo v celinskem podnebjju z različnimi temperaturami in se v Severni Ameriki razprostirajo vzhodno od pasu črnozjoma. Na njih se razraščata predvsem visokotravna →prerija. Prekrivajo še dele nekdanje Sovjetske zveze in del Mandžurije, tudi tu vzhodno od pasu črnozjoma. Delijo se na *haplični, kalcijev, luvlični* in *oglejeni* phaeozem. Spadajo med zelo rodovitne prsti, na katerih pridelujejo predvsem →žita. Izraz je zložen iz izpeljanke iz grške besede *phaios* v pomenu 'mračen, temen' in izpeljanke iz ruske besede *zemlja* v pomenu 'prst, tla'. Uveljavlja se fonetično zapisana besedna različica *feozem*. *pedogeografija, jezikoslovje*

pionirska rastlina -rske -ne, ž – glej rastlina, pionirska. Izraz pionir v pomenu 'kdor utira nova pota' je prek nemškega *Pioner* prevzet iz francoskega *pionnier* v enakem pomenu, ki pa je še prej pomenil 'vojak v kolonialnih deželah', izhodiščno 'vojak pešec', kar se je razvilo iz vulgarnolatinskega *pedone* v enakem pomenu. *agronomija, fitogeografija, jezikoslovje*

piramída biómáse -de -se, ž – količinsko zaporedje v →prehranjevalni verigi, ki predstavlja izkoristek energije pri prehodih iz ene prehranjevalne ravni na drugo, na primer z zelenih rastlin na rastlinojede živali in z njih na mesojede. Razumljivo je, da v določenem →ekosistemu →biomasa rastlinojedov ne more presežati biomase rastlinskega sveta, pa tudi biomasa mesojedov je v primerjavi z biomasa rastlinojedov mnogo manjša. Izraz piramida je prek nemškega *Pyramide* in latinskega *pyramis* prevzet iz grškega izraza *pyramis*, kar je poleg 'egipčanska piramida' pomenilo tudi 'vrsta sladice iz popečenih pšeničnih zrn in medu'. *varstvo okolja, biologija, jezikoslovje*

piscikultúra (iz latinščine) -re, ž – umetno gojenje rib (sladkovodnih in morskih) za komercialne namene. V nekaterih razvitih deželah (Skandinavija, zahodna Evropa, Združene države Amerike, Japonska) se na tržišču na ta način pokriva že znaten del potreb po ribjem mesu. Izvorno je izraz zloženka iz latinskih besed *piscis* v pomenu 'riba' in *cultura* v pomenu 'kultura'. *gospodarska geografija*

planina -ne, ž – visokogorski →pašnik s pastirskimi →stanovi, na katerem se poleti dobre tri mesece pase →živina, v zimskem času pa je ponavadi zanežen. Planine so pogosto nad →zgornjo gozdno mejo, ki je marsikje zaradi krčenja gozda v korist širjenja planin preoblikovana po človeku. Planine so medsebojno razlikujejo po nadmorski višini in obdobju paše (→predplanine, →prehodne in →visokogorske), po namenu ali vrsti pasočne se živine ter po obliki lastništva. Najznačilnejše planine so v Alpah, najdemo pa jih tudi v Karpatih, Dinarskem

gorstvu, na Kavkazu in Himalaji in še kje. Sopotenka je planinski pašnik in pri nekaterih avtorjih tudi →planšarija, na Primorskem in Notranjskem pa se uporablja tudi izraz →gora. Beseda planina je izpeljana iz praslovanskega izraza *polnъ* v pomenu 'raven (svet), neporaščen z drevjem'. Pomenska dvojnost je razumljiva, saj so Praslovani živeli na območju, kjer je bila ravnina za uporabo dodatne krme na →planini. Med različnimi tipi planin so pri nas goveje bile in so še vedno najbolj pogoste. *agrarne geografija, agronomija, jezikoslovje*

planína, govéja -ne -je, ž – →planinski pašnik s prevlado goveje →živine, bodisi krav za mleko bodisi jalove živine za uporabo dodatne krme na →planini. Med različnimi tipi planin so pri nas goveje bile in so še vedno najbolj pogoste. *agrarne geografija, agronomija*

planína, kónjska -ne -njske, ž – →planinski pašnik, namenjen predvsem paši in reji konj. Ker je z uvajanjem →kmetijske mehanizacije konj izgubil nekdanjo vlogo vodilne →delovne živali, so tudi konjske planine skoraj povsem zamrle. Nanje danes praviloma spominjajo →ledinska imena (Konjščica, Konjska planina ipd.), pogosta v vsem slovenskem alpskem svetu. *agrarne geografija, etnologija*

planína, mléčna -ne -čne, ž – →planinski pašnik, na katerem prevladuje reja krav, ki jih vsakodnevno molzejo. Zaradi težavnega prevoza se pri nas mleko predeluje v maslo, sire in druge mlečne izdelke (kislo mleko, smetana), medtem ko so ponekod v tujini (predvsem v Švici) →planine opremljene z *mlekovodi*, po katerih mleko sproti spravljajo v dolino. Pri nas so čiste mlečne planine redke, največ pa jih je na Tolminskem in nad Bohinjem. *agrarne geografija, etnologija*

planína, opuščéna -ne -ne, ž – →planinski pašnik, ki je z upadanjem pomena →planšarstva izgubil svojo temeljno pašno vlogo. →Planinsko pašništvo je pri nas nazadovalo zaradi naglo →deagrarizacije po 2. svetovni vojni, ki sta jo spremljala upad staleža →živine in pomanjkanje →kmečke delovne sile za delo na →planšarijah. Opuščene planine so zlasti na nižjih nadmorskih višinah podvržene naglemu zaraščanju z →gozdom. Večina jih je trajno izgubljena za planinsko →pašo, nekatere pa so v zadnjem času znova zaživele. Pri nas je največ opuščenih planin na Bovškem in Kobariškem, nad Selško dolino, v Savinjskih Alpah ter na Pohorju, kjer so v zadnjih sto letih povsem izginile. *agrarne geografija*

planína, óvčja -ne -včje, ž – →planinski pašnik, na katerem prevladuje reja ovac. Pogosto gre za podružnične →planine s samo zasilnimi stavbami, na katerih se ovce (predvsem jalove) pasejo le nekaj tednov povsem same, brez pastirja. Pri nas je največ ovčjih planin na Bovškem in Tolminskem, večina pa jih nazaduje ali je že povsem opuščena. *agrarne geografija, etnologija*

planína, požárna -ne -me, ž – → planinski pašnik, ki je bil izkrčen s požiganjem → drevoja in → grmičevja. *agrarna geografija, zgodovina*

planína, prehódna -ne -dne, ž – → pašnik na prehodu med → predplanino in → visokogorsko planino, namenjen kratkotrajnemu prehranjevanju → živine na poti iz doline v višje lege, pa tudi navzdol grede. Zato večina prehodnih planin, na katerih so le skromnejša stanovanjska in → gospodarska poslopja, svojemu namenu služi v pomladanskem in jesenskem času. *agrarna geografija, etnologija*

planína, prva -ne -ve, ž – glej predplanina. *agrarna geografija, etnologija*

planína, senožétna -ne -tne, ž – ljudski izraz za → planinski pašnik v nižjih legah, kjer so nekoč travo tudi kosili, zato so ga imenovali → senožet. Na tovrstnih pašnikih so ponekod pasli zgodaj pomladi pred odhodom → živine v višje lege, in jeseni, drugje pa le jeseni, po vrnitvi živine z → visokogorskih planin. Na njih so bili tudi → hlevi, kočje za pastirje in nekatera druga → gospodarska poslopja. Primerjaj → predplanina. *agrarna geografija, etnologija*

planína, srénjska -ne -njske, ž – → planinski pašnik, ki ga je upravljala → vaška skupnost (→ srenja). Ta je prvotno predstavljala celotno vas, pozneje pa je bila nekakšna skupnost solastnikov. Srenja je odločala o začetku in koncu → paše, vodila merjenje namolzenega mleka in delitev sira ob koncu pašne sezone, urejala popraviljanje poti, ograj in skupnih stavb na → planini, najemala sirarja in pastirja ipd. Največ srenjskih planin je bilo na Bovškem in Tolminskem, v Bohinju, Karavankah in Kamniško-Savinjskih Alpah, leta 1947 pa so z zakonom o → agrarnih skupnostih prešle v občinsko last in postale splošno ljudsko premoženje. Z novimi zakonskimi določili po osamosvojitvi Slovenije in oživljanjem agrarnih skupnosti se vračajo nekdanjim lastnikom (posameznim vasem), ki so organizirani kot skupnost solastnikov, *pašnih upravičencev*. *agrarna geografija, etnologija*

planína, stránska -ne -nske, ž – → planinski pašnik, ki je (bil) podružnica glavne planine in se (je) na njem pase (-lo) le nekaj tednov, navadno jeseni, izjemoma tudi vse poletje. Na njem ni (bilo) stavb, če pa so že (bile), so (bile) le stavbe za živino ene vrste (konje, vole, ovce) in za pastirja. *agrarna geografija, etnologija, zgodovina*

planína, visokogórska -ne -rske, ž – → planinski pašnik nad ali na → zgornji gozdni meji, ki je zaradi krčenja gozda pogosto tudi antropogeno preoblikovana. Visokogorske planine so namenjene kakovostni poletni paši, ki pa je zaradi kratke → vegetacijske dobe omejena na obdobje nekaj mesecev, pri nas ponavadi od sredine junija do sredine septembra. Največ takšnih planin je v Alpah in v Dinarskem gorstvu, najdemo pa jih tudi na Kavkazu, v Himalaji in še kje. *agrarna geografija, etnologija*

planína, zasébná -ne -bne, ž – ponavadi manjši → planinski pašnik, ki je v lasti posamezne → kmetije ali manjše skupine solastnikov iz naselja v dolini. Pri nas so zasebne planine sorazmerno redke. Največ jih je na območju Zgornje Savinjske doline, na Menini, v Karavankah ter na Tolminskem, kjer so jih večinoma uredili na nekdanjih → senožetih. *agrarna geografija, etnologija*

planínarstvo -rstva, s – na Gorenjskem ljudski izraz za → planšarstvo. Za planšarja se uporablja izpeljanka *planinec*. *jezikoslovje, etnologija*

planínski -nska -nsko, prid. – nanašajoč se na → planino. *jezikoslovje*

planínski pášnik -nskega -a, m – glej pašnik, planinski. *agrarna geografija, agronomija*

planínski réd -nskega -a, m – glej red, planinski. *zgodovina*

planínsko gospodárstvo -nskega -rstva, s – glej gospodarstvo, planinsko. *agrarna geografija, varstvo narave*

planínsko pášništvo -nskega -štva, s – glej pašništvo, planinsko. *agrarna geografija, agronomija*

planínstvo -nstva, s – oblika → rekreacije, ki obsega hojo in bivanje v gorah ter organizirano gibanje, vzgojo, izobraževanje in kulturo v zvezi s to dejavnostjo. Izraz je izpeljan iz besede → planina. *gospodarska geografija*

planíranje -nja, s – glagolnik od *planirati*, načrtovati razvoj. Izraz izhaja iz besede *plan* v pomenu 'načrt', ki je prek nemškega *Plan* prevzeta iz francoskega *plan* v enakem pomenu. Še v 16. stoletju so izraz zapisovali kot *plant*, kar je izposojen iz italijanskega *pianta* v pomenu 'tloris', prvotno pa je izraz pomenil le 'podplat'. Italijanski izraz se je razvil iz latinske besede *planta* v pomenu 'podplat', kar je tvorba na osnovi indoevropske baze *pletH-* v pomenu 'plosk, raven'. Slovenska sopomenka je *načrtovanje*. *jezikoslovje*

planíranje razvója podežélja -nja -ja -lja, s – 1. glej ruralno planiranje/1. 2. po razumevanju nekaterih zvrst v glavnem družbenega planiranja, s katero se v določeno pokrajino ali naselje vnaša nove dejavnosti z namenom povečanja njihovih gospodarske moči. Poleg iskanja primernih razvojnih programov vključuje tudi dejavnosti, s katerimi se skuša programe uresničiti, na primer vzpodbujanje (animiranje) krajevnega prebivalstva za samoiniciativnost in sodelovanje pri razvojnih programih, njegovo organiziranje ob skupnih dejavnostih, izobraževanje, iskanje vlagateljev ter različne oblike → prostorskega in → ruralnega planiranja/2, kot na primer ureditvene načrte za prenavo vasi in → infrastrukture, → zemljiške operacije ipd. *prostorsko planiranje, urbanizem*

planíranje, fízično -nja -ega, s – glej prostorsko planiranje. *prostorsko planiranje*

planíranje, krajínsko -nja -nskega, s – dejavnost, s katero se načrtuje rabo in upravljanje → krajine/2,

posameznih zemljišč in (ali) posameznih pokrajinskih sestavin. Izhaja iz analize naravnih značilnosti prostora, (naravnih) potencialov zemljišč in skladnosti rabe z zahtevami varstva narave in človekovega življenjskega okolja. V skladu s pojmom →planiranje pomeni razreševanje razvojnih in varstvenih problemov na bolj abstraktni ravni, ob dvodimenzionalni opredelitvi prostora in njegovih značilnosti za razliko od →krajinskega oblikovanja, ki pripravlja ureditvene predloge v tridimenzionalnem prostoru. V obeh primerih načrtovanje upošteva časovno razsežnost prostora in procesov v njem. V svetu se kot sopomenka krajinskemu planiranju uporablja besedna zveza *okoljsko planiranje* (angleško *environmental planning*). *krajinska arhitektura, prostorsko planiranje*

planiranje, prostorsko -nja -rskega, s – multidisciplinarna načrtovalna dejavnost, ki pripravlja predloge za urejanje prostora, njegovo rabo in organizacijo njegovih sestavin ter dejavnikov razvoja v njem na osnovi usklajevanja različnih razvojnih in varstvenih interesov ter zahtev. Na določenem območju usklajuje različne interese uporabnikov prostora ter jih usmerja v smotno gospodarjenje z njim in tako zagotavlja tudi možnosti za skladen in uspešen gospodarski ter družbeni razvoj in ustroj. V načrtovalni hierarhiji pomeni planiranje najvišjo raven, zato so ureditveni predlogi običajno na splošnejši in abstraktni ravni. Za njihovo uresničevanje je potrebno podrobnejše načrtovanje (→regionalno planiranje). Kot del prostorskega planiranja sta se uveljavila urbanistično planiranje (ki je praviloma vendarle vezano bolj na mestna okolja) in →krajinsko planiranje, medtem ko je →ruralno planiranje še vedno razmeroma sektorsko naravnano in zato premalo celovito. Nekoč je bilo prostorsko planiranje sopomenka za →urbanizem, zdaj pa je zanj uveljavljena sopomenka →fizično planiranje, uporablja pa se tudi različica *prostorsko načrtovanje*. Slednje naj bi bilo po mnenju nekaterih širši pojem, ki vključuje tako prostorsko planiranje kot *prostorsko oblikovanje* oziroma *prostorsko projektiranje* (dejavnost načrtovanja prostorskih sestavin v tridimenzionalnem prostoru; njegove pojavne oblike so *urbanistično, arhitekturno in krajinsko oblikovanje*). *splošna geografija, urbanizem, arhitektura, krajinska arhitektura*

planiranje, regionalno -nja -lnega, s – del →prostorskega planiranja, ki se ukvarja z načrtovanjem gospodarstva in nekaterih družbenih dejavnosti na območju večjih pokrajinskih enot (→regij). *prostorsko planiranje*

planiranje, ruralno -nja -lnega, s – 1. planiranje podeželskih območij, ki je bilo doslej tako v gospodarskem, socialnem kot v prostorskem načrtovanju praviloma zapostavljeno. Za večino planerjev je podeželje še vedno nekakšen rezervat, kar je brez

dvoma zgrešeno gledanje, saj gre za območje s svojevrstnimi ter obenem kompleksnimi in občutljivimi problemi, ki terjajo poseben pristop. V dosednji planerski praksi so se pri urejanju podeželja uveljavili trije koncepti: **a)** *planiranje rabe zemljišč* ali fizično planiranje podeželja; **b)** *planiranje vasi* in k vasi pripadajočega zemljišča oziroma vaše okolice; **c)** *celovito (integralno) planiranje* vseh družbeno-gospodarskih dejavnosti na podeželju. Pri ruralnem planiranju je potrebno uveljavljati načelo *policentrizma*, saj le tako lahko pridejo do izraza izjemna gospodarska in socialna pestrost podeželja in raznolika gravitacijska povezanost na →središčna (centralna) naselja. Sopomenka je planiranje razvoja podeželja/1. 2. vrsta prostorsko planskih dejavnosti, s katerimi se ureja in posodablja podeželski prostor, na primer (pre-) urejanje →obdelovalnih zemljišč, (pre-) urejanje →naselij, (pre-) urejanje gospodarskih in bivalnih poslopjij, →infrastrukture, preurejanje lastništva zemljišč, →parcelacije, organizacije kmetijskega pridelovanja ipd. *prostorsko planiranje, urbanizem*

plánkton (iz grščine) -a, m – združbe majhnih, v vodi živečih živali (*zooplankton*) in rastlin (*fitoplankton*), ki se za razliko od →nektona ne gibljejo aktivno, temveč s pomočjo premikanja bičkov ali posebnih nastavkov za lebdenje lebdiijo. Na pas svetlobe vezani fitoplankton je hrana zooplanktonu, ta pa številnim drugim morskim prebivalcem. Kjer so večje količine planktona, še posebno na stikih morskih tokov različnih kakovosti, kjer plankton odmira, je praviloma veliko ribjega bogastva. Zato ima plankton razen ekološkega tudi velik gospodarski pomen. Najdemo ga tudi ponekod v sladkih vodah, predvsem v jezerih. Tujka je prevzeta iz grške besede *plankton* v pomenu 'kar blodi, tava naokoli', kar je v srednjem spolu posamostaljeni pretekli trpni deležnik glagola *plazomai*, ki pomeni 'blodim, tavam, potikam se naokrog'. *biologija, varstvo okolja, jezikoslovje*

planosóli (iz latinščine) -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, ki predstavlja prsti na ravninah in v usločnenih delih površja, poraslih z gozdnó ali travno →vegetacijo. Za ta območja sta značilna pojava slabo odvodnjavanje in spreminjajoča se gladina →talne vode. Planosoli spadajo med →intraconalne prsti. Med plitkim površinskim slojem in matično podlago imajo ostro razmejeno, otrdelo glineno plast. Zanje je značilen tudi albični E →talni horizont. Razvijejo se iz →glejsolov in so najbolj razširjeni na območjih z vlažnim celinskim podnebjem; nekaj jih je tudi v vlažnih subtropih in v zahodnih delih celin z oceanskim podnebjem. Delijo se na *evtrični, distrični, molični, humusni, solodni in gelični* planosoli. Ime je zloženo iz izpeljank iz latinskih izrazov *planus* v pomenu 'raven svet' in

solum v pomenu 'prst, tla'. *pedogeografija, jezikoslovje*

planovánje -nja, s – v Bohinju in ponekod v Kamniško-Savinjskih Alpah ljudski izraz za →planšarstvo (→planinsko pašništvo). *agrarna geografija, jezikoslovje*

planšarija -je, ž – poletno, sezonsko naseljeno bivališče na →planinskih pašnikih, ki ga sestavljajo →stan, →hlev in ponekod pomožni gospodarski objekti (zlasti sirarne), ki sestavljajo gospodarsko enoto. Takšnih enot je lahko več, lahko pa je tudi ena sama. Čeprav nekateri zagovarjajo neposredno kontinuiteto planšarij vse od predantičnega obdobja dalje, so se zdajšnje značilne oblike najverjetneje pojavile šele od 18. stoletja dalje z razširitvijo do takrat prevladujoče planinske paše ovac tudi na govejo živino. Izraz izhaja iz besede *planšar*, ki je nastala v narečnem razvoju iz pojma *planiščar*, izpeljanega iz narečnega izraza *planišče* v pomenu 'planica', torej gorski svet brez drevja in grmovja. Nekateri avtorji pojem planšarija enačijo s →planinskim pašnikom oziroma →planino. Sopomenka je planšarska koča. *geografija naselij, etnologija, arhitektura, jezikoslovje*

plánšarska -rski -rsko, prid. – nanašajoč se na →planšarijo. *jezikoslovje*

plánšarska kočá -rske -če, ž – glej koča, planšarska. *geografija naselij, etnologija, arhitektura*

plánšarski kméčki dóm -rskega -čkega -a, m – glej kmečki dom, planšarski. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

plánšarsko nasélje -rskega -lja, s – glej naselje, planšarsko. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*

plánšarstvo -rstva, s – glej planinsko pašništvo. Izraz izhaja iz besede *planšar*, ki je nastala v narečnem razvoju iz pojma *planiščar*, izpeljanega iz narečnega izraza *planišče* v pomenu 'planica', torej gorski svet brez drevja in grmovja. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*

plánta -nte, ž – 1. v zahodni Sloveniji ljudski izraz za v vrsto posajeno →vinsko trto. 2. ljudski izraz za pas zemljišča med dvema vrstama vinske trte. Izraz izhaja iz latinske besede *planta* v pomenu 'sadika, rastlina'. *jezikoslovje, etnologija*

plántáža (iz francoščine) -že, ž – 1. veliko posestvo v lasti posameznika ali delniške družbe, ki se je kot odraz *agrarnega kapitalizma* razvilo posebno v tropskem in subtropskem podnebnem pasu. Z velikimi naložbami se visokovredni pridelki za potrebe svetovnega, v manjši meri pa tudi domačega tržišča, pridelujejo v glavnem na temelju →monokulture. Vodilni delavci so kakovostni strokovnjaki, delovno silo pa predstavljajo predvsem →zemljiški najemniki in sezonski delavci (v preteklosti sužnji), kar (je) povzročá (-lo) veliko socialno in ponekod tudi rasno razlikovanje (segregacijo). Mnoge plan-

taže imajo tudi zmogljivosti za predelavo in dodelavo pridelkov (posebno plantaže čaja, kavčukovca, sisala in oljne palme). Tujka plantaža je prevzeta iz francoske besede *plantage* v pomenu 'saditev, sajenje, plantaža', kar je izpeljano iz francoskega glagola *planter* v pomenu 'saditi, posaditi, nasaditi' oziroma izraza *plante* v pomenu 'rastlina', to pa se je razvilo iz latinskega glagola *plantare* v pomenu 'saditi, posaditi' oziroma latinskega izraza *planta* v pomenu 'sadika, rastlina'. 2. večji nasad →drevja, grmovnic ali drugih gozdnih rastlin. Glej tudi nasad/2. *agrarna geografija, socialna geografija, jezikoslovje*

plántáže, gózdne -ntaž -zdnih, množ., ž – glej gozdne plantaže. *gozdarstvo, gospodarska geografija*

plántážen -žna -žno, prid. – nanašajoč se na →plantažo. *jezikoslovje*

plántážni sadovnják -žnega -a, m – glej sadovnjak, plantažni. *agrarna geografija, geodezija*

plántážno kmetijstvo -žnega -jstva, s – glej kmetijstvo, plantažno. *agrarna geografija*

plántážno nasélje -žnega -lja, s – glej naselje, plantažno. *agrarna geografija, geografija naselij*

plánte plant, množ., ž – →vinogradi na ravnini, pogosto na →njivah, pri katerih so zlasti v preteklosti vinski trti nudila oporo drevesa raznih vrst. Trsi so srednjevisoke rasti in v ravnih vrstah ne preveč na gosto zasajeni, da ne škodujejo morebitnim drugim →kulturnim rastlinam na vmesnem zemljišču. Plante so (bile) razširjene na območjih z močnejšim sončnim obsevanjem, pri nas v spodnjem delu Vipavske doline in v okolici Gorice. Izraz izhaja iz latinske besede *planta* v pomenu 'sadika, rastlina'. *agrarna geografija, agronomija*

plastenják -a, m – s plastičnimi snovmi pokrit ali prekrit prostor, namenjen intenzivnemu pridelovanju →vrtnin, cvetja in →sadja. V njih se komercialne sorte goje v času, ko jih zaradi neugodnih podnebnih razmer na običajnih →obdelovalnih zemljiščih ni možno pridelovati. Kljub velikim stroškom so zaradi doseženih višjih cen na tržišču finančni rezultati za pridelovalce običajno ugodni. Plastenjaki so različnih dimenzij, vendar so praviloma majhni. Za ogrevanje se uporablja bodisi sončna energija bodisi notranje ogrevanje (s trdimi ali tekočimi gorivi) ali pa kombinacija obeh. V njih se ustvarja tako imenovani *učinek tople grede*, saj plastične snovi prepuščajo ultravijolično in delno zadržujejo infrardeče sevanje Sonca, zadržijo pa dolgovalovno sevanje tal in rastlin. Obenem se del sončnega sevanja zaradi refleksije odbija. V primerjavi z dražjimi →steklenjaki so v plastenjakih opisani učinki manj izraziti, zato je njihova uporaba pogosto le vmesna stopnja, ki pripomore zagotoviti sredstva za bolj popolne sisteme. Izraz je izpeljan iz besede *plastika* v pomenu 'plastična, umetna masa', kar je prevzeto iz angleškega *plastic* in je istega izvora kot angleški *plastic* v pomenu 'kipar-

stvo, kip'. Poimenovanje umetnih mas z izrazom, ki prvotno pomeni 'kiparstvo, kip', poudarja, da so te mase primerne za oblikovanje. Izraz *plastika* v pomenu 'kiparstvo' je prek nemškega *Plastik*, francoskega *plastique* in latinskega *plasticæ* prevzet iz grškega *plastike (tekhne)*, kar vsebuje žensko obliko pridevnika *plastikos* v pomenu 'primeren za oblikovanje', izpeljanega iz izraza *plastos* v pomenu 'upodobljen, narejen'. To je trpni deležnik grškega glagola *plasso*, ki pomeni 'tvorim, upodabljam, izdelujem, gnetem mehko maso'. Sopotenka je plastenka. *agronomija, klimatogeografija, jezikoslovje*

plasténka -nke, ž – glej plastenjak. *agronomija, klimatogeografija*

plastikultúra -re, ž – gojenje → kulturnih rastlin v → rastlinjakih, ki se je v razvitih deželah kot ena izmed najbolj intenzivnih oblik → kmetovanja v naj-novejšem času močno razširila. Izraz je zloženka iz besed *plastika* v pomenu 'plastična, umetna masa' in → kultura. *agrarna geografija, agronomija*

plastopónika -ke, ž – ukrepi za izboljšanje rastnih razmer → kulturnih rastlin s pomočjo plastičnih mas, kamor spadajo dodatki kosmičev za melioriranje težkih, zbitih → prsti, v širšem pomenu pa tudi uporaba plastičnih cvetličnih lončkov, vrečk za prevoz okrasnih rastlin in drugih plastičnih sredstev v → vrtnarstvu, ne pa tudi → plastenjaki. Izraz *plastoponika* je zloženka iz besed *plastika* v pomenu 'plastična, umetna masa' in *ponika*, izpeljanega iz latinskega glagola *ponere* v pomenu 'postaviti'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

plavajóči vrtóvi -čih -tov, množ., m – glej vrtovi, plavajoči. Izraz *plavajoči* je izpeljan iz glagola *plavati*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovansčini. Je ponavljalni glagol od praslovanskega *pluti* v enakem pomenu. *agrarna geografija, regionalna geografija, jezikoslovje*

plávljenje lesá -nja -sa, s – delovni postopek za spravilo lesa iz gozdov do nakladališč, žag, predelovalnih tovarn ali rudnikov. Množično ga uporabljajo predvsem v deželah, bogatih z lesom in z vodnatimi rekami s primernimi strmcem, da se les pri transportu preveč ne poškoduje. Plavljenja ne smemo zamenjevati s → splavarstvom, kjer so deske ali hlodi povezani v splave. Zanimivo je, da pri nas zgodovinski viri znatno prej omenjajo splavarstvo kakor plavljenje lesa, čeprav je plavljenje gotovo starejše, ker sicer ne bi bilo mogoče pripraviti lesa za splave. Na ozemlju Slovenije se plavljenje prvič izrecno omenja šele leta 1551, ko so v Idriji zgradili lesene grablje za zaustavljanje plavljenega lesa za potrebe tamkajšnjega rudnika živega srebra (glej tudi → klavže). Poznali so ga še na Soči in pritokih, Bači, obeh Sorah, Gradaščici, Zali in Iški, Krki, Meži in Mislinji ter Dreti in Savinji in njenih

pritokih v zgornjem toku. Izraz *plavljenje* je izpeljan iz glagola *pluti*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovansčini. Njegov sedanjik *plovo* (in drugotno *plujo*) je izpeljan iz indoevropske baze *pleu-* v pomenu 'premikati se, teči, pluti, plavati'. *zgodovina, etnologija, jezikoslovje*

plazína -ne, ž – trda, zbita plast → prsti, ki nastane pod → brazdo pri → oranju. *agronomija, pedogeografija*

plemenitenje rastlín -nja -stlin, s – glej žlahtnjenje rastlin. Izraz *plemenitenje* izhaja iz besede *pleme*, ki je bila znana že v praslovansčini. Rodilnik *plemene* se navadno izvaja iz indoevropskega pojma *pled-men-*. *biotehnologija, agronomija*

plévlé (iz praslovansčine) -a, m – vsaka rastlina, pogosto agresivna, ki se nezaželeno zarase in razrase na kultiviranih zemljiščih in s svojo zastopanostjo izčrpa → poljščine (odvzem hranil, senca), saj je praviloma bolje prilagojena na skupno rastišče kot → kulturna rastlina. Proti širjenju plevelov se bori s pletvijo, z → okopavanjem in → oranjem ali z uporabo *herbicidov*. Izraz *plevel* izhaja iz praslovanske besede *pelvelʔ*, izpeljane iz praslovanskega glagola *pelti*, sedanjik *pelvo*, v pomenu 'pleti'. *agronomija, varstvo okolja, jezikoslovje*

plódnost tál -i tal, ž – glej rodovitnost tal. Izraz *plodnost* izhaja iz samostalnika *plod*. Praslovanski *plodʔ* je nastal iz indoevropskega *plodu-*. *agronomija, pedogeografija, jezikoslovje*

plómbe (iz nemščine) plomb, množ., ž – praznine sredi pozidanih območij znotraj strnjenih podeželskih (in mestnih) → naselij. Večina razvojnih načrtov za → preново ali → revitalizacijo vasi vidi v plombah možnost za pridobitev dodatnih zazidljivih zemljišč, bodisi za individualno gradnjo bodisi za lokacijo središčnih dejavnosti. Izraz *plomba* je prevzet iz nemškega *Plombe* v enakem pomenu oziroma glagola *plombieren* v pomenu 'plombirati', kar je izposojeno iz francoskega glagola *plomber* v prvotnem pomenu 'zaliti s svincem'. Beseda je namreč izpeljana iz francoskega izraza *plomb*, ki pomeni 'svinec', kar se je razvilo iz latinskega *plumbum* v enakem pomenu. *urbanizem, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

plúžno poljedélstvo -žnega -lstva, s – glej poljedelstvo, plužno. Izraz *plug* izhaja iz verjetno izvorne praslovanske besede *plugʔ*, katere izvor je treba iskati v praslovanskem glagolu *pluziti* v pomenu 'vleči, plaziti' in še naprej v indoevropski bazi *pleu-* v pomenu 'premikati se, teči'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

počítniška -ški -ško, prid. – nanašajoč se na počitnice, čas med dvema šolskima letoma, ko ni pouka oziroma predavanj. Izraz *počitnice* je izpeljan iz glagola *počiti* v pomenu 'oddahniti si, prekiniti z delom', ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovansčini. Sestavljen je iz *po* in *čiti*, kar je

tvorba iz indoevropskega korena *keiH-* v pomenu 'počivati'. *jezikoslovje*

počitniška hiša -ške -še, ž – glej hiša, počitniška.

gospodarska geografija, urbanizem

počitniški turizem -škega -zma, m – glej turizem, počitniški. *gospodarska geografija*

počitniško bivališče -škega -šča, s – drugotno bivališče, stanovanje oziroma stanovanjska stavba, za občasno nastanitev v času počitnic in prostega časa, v kateri so vsi najbolj potrebni bivalni prostori. Sopomenke so sekundarno počitniško bivališče, počitniška hiša in vikend, znane pa so še druge besedne različice. *gospodarska geografija, urbanizem*

počitniško bivališče, sekundarno -škega -šča -nega, s – glej počitniško bivališče. *gospodarska geografija, arhitektura*

počitniško naselje -škega -lja, s – glej naselje, počitniško. *geografija naselij, arhitektura, urbanizem*

počitniško stanovanje -škega -nja, s – *nepremično* ali *premično stanovanje*, ki je drugotno bivališče lastnika; ta ga uporablja samo občasno, predvsem v prostem času konec tedna in (ali) med počitnicami. *gospodarska geografija*

pòd (iz praslovanščine) -a, m – pokrit prostor za mlačev (z otepanjem, s cepci ali z →živino), ki je bil na Gorenjskem nameščen v kompleksu →hleva in se ga je pogosto tudi držal, na Dolenjskem in v okolici Celja pa je bil samostojna stavba iz brun, ki ji je bila ponekod pod isto streho priključena tudi →kašča. Primerjaj →skedenj. Beseda pod izhaja iz praslovskega *podb* v pomenu 'tla', kar je nastalo iz indoevropskega *po-dhHo-* v pomenu 'kar je spodaj položeno', sestavljenke iz *po* in izpeljanke iz korena *dheH-* v pomenu 'položiti'. *spomeniško varstvo, etnologija, jezikoslovje*

pòd- (iz praslovanščine) – predpona v sestavljenkah, ki pomeni 'spodaj, na spodnji strani'. Kot →pod v pomenu 'tla' je nastala iz praslovskega *podb*, kar je nastalo iz indoevropskega *po-dHom*, prvotnega tožilnika s pomenom '(na) tla, (na) spodnjo stran'. *jezikoslovje*

podeželje -lja, s – v bistvu dokaj nejasen pojem, ki označuje območja zunaj mest, katerih značilne poteze so manjša gostota prebivalstva, prevlada kmetijske in gozdarske dejavnosti v pokrajinski podobi (čeprav to še ne pomeni nujne prevlade →kmečkega prebivalstva), navezanost precejšnjega dela nekmetijskih dejavnosti na →kmetijsko pridelavo in kmečko prebivalstvo, počasnejša prebivalstvena rast in (ali) zaradi poudarjenega izseljevanja celo upadanje števila prebivalcev, preprostejša socialna slojevitost, tesnejše zveze med ljudmi, večja tradicionalnost in praviloma manjša →naselja z nižjimi stopnjami centralnosti. Najpomembnejši dejavnosti na podeželju sta →kmetijstvo in →gozdarjenje, ki sta tudi najpomembnejša dejavnika oblikovanja →kulture pokrajine. Obenem je pode-

želje čedalje bolj dragocen prostor za bivanje, delo in →rekreacijo, ki je okoljsko in socialno bolj zdrav kot tisti v mestu. Za razmejitev med njima ni na voljo nobenega preprostega kriterija, pač pa se ponavadi uporablja skupek kazalcev. V obdobju fevdalizma sta bila mesto in podeželje pravno ostro ločena, zato je bila njuna razmejitev preprosta. S širjenjem industrializacije in urbanizacije pa so zunanje meje mest pričele izginjati in sčasoma se je marsikje izoblikoval tako imenovani →ruralno-urbani kontinuum. Izraz podeželje je nastal iz besede *dežela*, ta pa iz starejšega izraza *držela*, kar je ohranjeno pri starejših prekmurskih piscih in je besedotvorna različica od *država*, izpeljanke iz glagola *držati*. Sopomenki sta ruralni prostor in zunajmestni prostor. *prostorsko planiranje, splošna geografija, jezikoslovje*

podeželska -lski -lsko, prid. – nanašajoč se na →podeželje. Sopomenka je ruralen. *jezikoslovje*

podeželska cesta -lske -ste, ž – glej cesta, podeželska. *gospodarska geografija*

podeželska régija -lske -je, ž – glej regija, podeželska. *agrarna geografija, regionalna geografija*

podeželske fúnkcije -lskih -nkij, množ., ž – glej funkcije podeželja. *prostorsko planiranje, gospodarska geografija*

podeželsko naselje -lskega -lja, s – glej naselje, podeželsko. *geografija naselij, agrarna geografija*

podeželsko območje -lskega -čja, s – glej območje, podeželsko. *družbena geografija, prostorsko planiranje*

podeželsko prebivalstvo -lskega -lstva, s – glej prebivalstvo, podeželsko. *demografija, agrarna geografija*

podeželsko središče -lskega -šča, s – glej ruralni center. *geografija naselij*

podlága, mátična -ge -čne, ž – glej matična podlaga. Izraz podlaga je izpeljan iz *podlagati*, ponavljalnega glagola od *podložiti*. *pedogeografija, jezikoslovje*

podnébje -bja, s – povprečno stanje vremena v daljšem časovnem razdobju v določenem naselju ali na določenem območju. V njem so izražene tudi temperature in padavinske skrajnosti ter pogostnost značilnih meteoroloških pojavov (na primer padavin, neviht, orkanov, hudih zim, suš). Po velikosti obravnavanih območij razlikujemo *makroklimo* (zajema območja vodoravne razsežnosti od 100 do 10.000 km), *mezoklimo* (zajema območja vodoravne razsežnosti od 1 do 100 km), *topoklimo* (od 100 do 1000 m) in →mikroklimo (od nekaj centimetrov do 100 m). Območja mezoklime in topoklime bi lahko opredelili kot območja *lokalnega podnebja*. Glede na značilno območje pojavljanja na primer *mestno* in →gozdno klimo, glede na podnebne pasove na primer *tropsko*, *subtropsko*, *zmernotoplo*, *subpolarno* in *polarno* podnebje, pa tudi *puščavsko*,

savansko in *stepsko* podnebje. Beseda je sestavljena iz predpone *pod* in izpeljanke iz besede *nebo*, ki je bila v enakih obliki in pomenu znana že v praslovanščini. Njen roditelj *nebese* se je razvil iz indoevropskega *nebhos*, roditelj *nebheses*, v pomenu 'vlaga, zrak, megla'. Sopomenka je klima. *klimatogeografija, meteorologija, jezikoslovje*

podnebni pás -bnega -u, m – glej pas, podnebni. *klimatogeografija*

podór -a, m – setev in podoravanje takšnih →kulturnih rastlin, ki se z izrazitim ukoreninjenjem hitro razvijajo (najpogosteje stročnic) in katerih glavni namen je obogatitev →prsti z organskimi snovmi. S podorom se pogosto nadomešča dražji →hlevski gnoj. Izraz je izpeljan iz predpone *pod-* in glagola *orati*. *agronomija*

podrást -i, ž – zeliščne, grmovne in druge →rastlinske vrste, ki rasejo v →gozdu pod →drevjem in drugim grmovjem. V naših gozdovih je podrast zelo pomembna za določanje tipičnih rastlinskih združb. Daje tudi razne plodove in je podlaga za obnavljanje gozdov. Izraz je izpeljan iz predpone *pod-* in glagola *rasti*. *biologija, fitogeografija, gozdarstvo*

podružbljanje zemljišč -nja -mljišč, s – pri nas v bivšem obdobju samoupravnega socializma poskus teoretsko-praktičističnega uveljavljanja takšnega lastniškega koncepta predvsem nad →kmetijskimi zemljišči, ki bi s trajnejšimi medsebojnimi povezavami in s poslovnim sodelovanjem na podlagi tako imenovanega združevanja dela, sredstev in zemlje prispeval k izenačevanju zasebnih (individualnih) kmetijskih pridelovalcev s kmetijskimi delavci v družbenem sektorju kmetijstva. To pa naj ne bi pomenilo le izenačevanja njihovega družbenega in gospodarskega statusa, temveč je bilo poudarjeno dejstvo, da naj bi bil dohodek pomembnejša kategorija od lastnine zemljišč, ki naj bi čedalje bolj izgubljala pomen. Prisivljanje dobička na podlagi lastnine naj bi nadomestilo prisvajanje dobička na podlagi dela in njegovih rezultatov, s čimer naj bi se zasebnim kmetom omogočilo povečevanje →kmetij za zagotovitev gospodarnjšega kmetijskega pridelovanja na račun fonda razpoložljivih zemljišč (tistih v lasti nekmetov, ostarelih kmetov, →mešanih kmetij, ki naj zemlje ne bi izkoriščale dovolj intenzivno ter drugih neobdelanih in slabo obdelanih zemljišč), pri čemer je šlo za vzpostavitev obdelovalne, ne pa za vzpostavitev lastninske pravice. V ta namen bi bilo potrebno formirati poseben *zemljiški sklad*, iz katerega bi zemljišča črpali tisti, ki naj bi jih bili pripravljene obdelovati s skrbjo tako imenovanega dobrega gospodarja, z njegovo oživitvijo naj bi bilo možno postopoma vzpostaviti površinsko zaokrožene komplekse. Tovrstne zamisli je predvsem zaradi spremenjenih pogledov na lastnino in individualne miselnosti kmeta povozil čas. Izraz podružbljanje je izpeljan iz besede *družba*,

ki izhaja iz glagola *družiti*, v enakih obliki in pomenu znanega že v praslovanščini, kjer je izpeljan iz besede *drugъ* v pomenu 'tovariš, prijatelj, sopotnik' in je torej prvotno pomenil 'narediti za tovariša, prijatelja, sopotnika'. *pravo, agrarna ekonomika, jezikoslovje*

podsévek -vka, m – način pridelovanja poljščin ali →poljščina, ki izkorišča vmesni prostor med drugimi zasejanimi poljščinami oziroma →kmetijskimi kulturami (korenje med žiti, buče med koruzo, zelenjava v sadovnjaku ipd.), tako da se nove rastline posejejo (zasadijo) med že rastoče rastline, po njihovi odstranitvi pa rase naprej, ne da bi ga bilo treba ponovno sejati ali saditi; navadno dozori v pozni jeseni. Izraz podsevek je sestavljena iz predpone *pod-* in glagola *sejati*. *agronomija*

podtálje -lja, s – spodnja plast →prsti brez →humusa in →mikroorganizmov tal. Primerjaj →matična kamnina in →matična podlaga. Izraz podtalje je sestavljena iz predpone *pod-* in izpeljanke iz besede *ila*. *pedogeografija*

podtálna vóda -lne -de, ž – glej voda, podtalna. *hidrogeologija, varstvo okolja*

podtálnica -ce, ž – voda pod zemeljskim površjem, ki se glede na izvor deli na *vadozno* (padavinskega izvora) ali *juvenilno* (vulkanskega izvora). Po obliki je *talna voda* v ožjem smislu (v sipkem gradivu) ali *skalna* (v skalnih razpokah in drugih podzemeljskih prostorih) voda. Skalna voda je lahko različno globoko, talna pa je ponavadi v približno enaki globini v strnjeneh nivoju nad nepropustno plastjo in njena gladina koleba skladno z gladino rečne vode v območju napajanja v neposrednem zaledju. Zaradi težnosti se talna voda neprestano premika. Če je ujeta med dve nepropustni plasti, govorimo o *ujeti* ali *arteški* vodi. Z →regulacijami in osuševalnimi deli je možno vplivati na znižanje nivoja podtalnice. Ta je za →kmetovanje zelo pomembna, pri čemer lahko predstavlja zalogo vode za →namakanje, če pa je njena gladina tik pod površjem, lahko preprečuje pridelovanje mnogih →kulturnih rastlin, zato marsikje izvajajo →hidromeioracije. Na njeno količino pomembno vplivata način obnavljanja vodnih zalog in lastnosti →vodonosnika (lega, površina, debelina, poroznost, prepustnost). Količina podtalnice opredeljuje zmogljivost vodnega vira in vpliva na njene samočistilne sposobnosti. Pri nas so s podtalnico najbolj bogata območja Kranjskega, Sorškega, Ljubljanskega in Dravskega polja, kjer dinamična izdatnost presega vrednost 2 m³/s. Območja z najplitvejšo podtalnico so Murska ravnina, Ptujsko polje in Savinjska ravnina, kjer globina večinoma ne presega treh metrov, z najglobljo pa Kranjsko in Sorško polje ter del Ljubljanskega polja. Podtalnica na Kranjskem polju je med vsemi tovrstnimi viri še najmanj izkoriščena in onesnažena, zato predstavlja pomemben

naravni potencial. Izraz je sestavljenka iz predpone *pod-* in izpeljanke iz besede *tla*, ki izhaja iz praslovanskega *tblō* v pomenu 'tla', kar je izpeljano iz indoevropske baze *telH-* v pomenu 'plosk, ploska tla, deska'. Sopomenke so talnica, talna voda in podtalna voda. *hidrogeologija, varstvo okolja, jezikoslovje*

podzémno namákanje -mnega -nja, s – glej namakanje, podzemno. Izraz podzemen je sestavljenka iz predpone *pod-* in izpeljanke iz besede *zemlja*. *agronomija, agrarna geografija*

podzóli (iz ruščine) -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, za katero je značilen močno izpran, pepelnato obarvan spodnji del zgornjega A horizonta. Podzoli so značilni za hladna in vlažna celinska območja →borealnih iglastih gozdov severnih delov Evrazije in Kanade. Nastajajo tudi ponekod v vlažnem tropskem podnebnju. Matična podlaga je srednje do grobo zrnata. Delijo se na *ortični*, *leptični*, *ferični*, *humusni*, *plakični* in *oglejeni* podzol. Za poljedelsko rabo niso ugodni, vendar jih je z apnenjem in →gnojenjem mogoče oplemenititi ter izboljšati njihovo rodovitnost. Površinsko so zelo prostrani, saj prekrivajo območje →tajge v Evraziji in Severni Ameriki. Ime je sestavljeno iz ruskega predloga *pod* v enakem pomenu in ruskega izraza *zola*, ki pomeni 'pepel'. *pedogeografija, jezikoslovje*

podzoluvisóli -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, ki predstavlja prsti na prehodu med →podzoli in →luvisoli. Značilen zanje je argiličen B horizont z nejasno zgornjo mejo, v katerega v obliki prog ali jezikov prodirajo glinasti delci iz E horizonta. Nastajajo na rečnih nanosih, ilovnatih ledniških usedlinah in na →puhlici, v glavnem v hladnih in vlažnih celinskih predelih. Na njih je naravno rastje listopadni gozd. Delijo se na *evtrični*, *distrični* in *oglejeni* podzoluvisol. Njihovo rabo v →kmetijstvu omejuje prevelika vlažnost, z osuševanjem in →gnojenjem pa jim je mogoče zagotoviti potrebno rodovitnost. Prekrivajo dele srednje in vzhodne Evrope, osrednji del Združenih držav Amerike ter dele Avstralije in Nove Zelandije. Ime je zloženo iz izrazov *podzol* in *luvisol*. *pedogeografija*

pogozdovánje -nja, s – načrtno sajenje mladik gozdnege →drevja zaradi gojitve ali obnove →gozdov ali →parkov. Razlikujemo *pogozdovanje na novo* v predelih, kjer prvotno ni bilo gozdov ali pa so bili že dalj časa izkrčeni (→ogozdovanje), in →pomlajevanje gozdov v predelih, ki so bili predhodno izkrčeni, bodisi zaradi naravnih razlogov bodisi zaradi delovanja človeka (krčenje →kmetijskih zemljišč, sečnja ipd.). Med vzgibi za pogozdovanje so v ospredju varovalni ukrepi: preprečevanje erozije zemljišč in njihova zaščita pred vetrom. S

pogozdovanjem se tudi izboljša mikroklima in uravnovesi →vodna bilanca v tleh. Predvsem v zmetotoplem podnebnem pasu je pomembno tudi pogozdovanje tako imenovanih →marginalnih zemljišč, kar posledično prispeva donosnost sicer manj rodovitnih in za kmetijsko rabo manj primer- nih zemljišč. Umetno pomlajevanje omogoča izbor poljubnih drevesnih vrst in je ponekod prvotne sestoje gozdov popolnoma spremenilo. Pri nas je bilo pogozdovanje v večjem obsegu izvedeno na Krasu, v novejšem času pa se vsako leto pogozdi okrog 3000 ha zemljišč. Izraz je sestavljenka iz *po* in izpeljanke iz besede *gozd*. *gozdarstvo, gospodarska geografija*

pojáta -te, ž – ponekod ljudski izraz za pokrit prostor med →kmečko hišo in →gospodarskim poslopjem, namenjen shranjevanju vozov in kmetijskega orodja. V Prekmurju je poznana različica *pojeta*. *jezikoslovje, etnologija*

pokrájina -ne, ž – 1. del zemeljskega površja, kjer prepletajoče se delovanje njegovih naravnih in družbenih pojavov sestavlja prostorsko enoto, ki se odraža v značilnem zunanjem videzu. S tem je pokrajina temeljni predmet geografskega preučevanja. Primerjaj →krajina. 2. izraz pokrajina je v 143. členu slovenske ustave dobil tudi formalni pomen; predstavlja širšo samoupravno skupnost, v katero se lahko združijo občine določenega območja. Izpeljan je iz besede *kraj*, ki izhaja iz praslovanske besede *krajb*, sorodne s praslovanskim glagolom *krojiti* v pomenu 'rezati, krojiti'; prvotno je torej pomenil 'kar je odrezano, kjer je odrezano'. Pomen se je najprej konkretiziral v 'konec, rob' in od tod prek 'meja' dalje razvil v 'omejeno področje, dežela' oziroma v '(naseljeno) mesto'. *splošna geografija, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

pokrájina, agrárna -ne -rne, ž – najbolj razširjen tip kulturne pokrajine, za katerega sta značilni sorazmerno ohranjene lastnosti →prvobitne pokrajine ter ureditev za različne načine uporabe →kmetijskih zemljišč, ki pogojujejo njeno fiziognomsko pestrost. →Kmetijstvo ima v procesih pokrajinskega preoblikovanja odločilni pomen. Pojem agrarna pokrajina je ožji od →podeželja. Sopomenka je kmetijska pokrajina. *agrarna geografija*

pokrájina, degradírana -ne -ne, ž – →pokrajina, ki je zaradi različnih dejavnosti človeka in (ali) škodljivih naravnih dejavnikov tako izkoriščena, izčrpana ali poškodovana, da so za njeno nadaljnjo koristno rabo potrebni koreniti posegi. Pri tem se upoštevajo načela varstva okolja, razčlenjena na varstvo narave (ponovno vzpostavljanje ekološke pestrosti, naravne sestave prostora in zagotavljanje →sonaravnega razvoja), varstvo bivanjskega okolja (zmanjšanje emisij škodljivih snovi ter sanacije vidno motečih okoljskih sprememb) in varstvo →naravnih virov (obnovljivost kmetijskih zemljišč, pitne vode, zraka,

rudnin ter ohranjanje →dediščine in identitete (prostor). Med degradirano pokrajino so uvrščene vse oblike opuščeni ter nesanimirani površinski in podzemni kopov kot so kamnolomi, →gramoznice, peskokopi, glinokopi in rudniki, ob tem pa še zemeljske podore in plazove, občasno izsušena in preplavljena zemljišča zaradi izgradnje jezov hidroelektram, kar povzroča kolebanje vodne gladine ter kopičenje mulja, različna odlagališča odpadkov ter jalovine ipd. S spreminjanjem vrednostnih sistemov v družbeni zavesti o kakovosti okolja se med degradirane pokrajine uvrščajo tudi območja in določeni pojavi, ki so jih v polpretekli dobi urejali kot simbol napredka, na primer nesmotrno meliorirana nekdanja zamočvirjena zemljišča, regulirani vodotoki, obsežne poseke, ... Sopotenka je razvrednotena pokrajina. *splošna geografija, varstvo okolja, krajinska arhitektura*

pokrajina, kmetijska -ne -jske, ž – glej agrarna pokrajina. *agrarna geografija*

pokrajina, kulturna -ne -rne, ž – →pokrajina, ki jo je skozi zgodovino človeška družba ustvarila s svojo dejavnostjo, pri čemer je postopoma preobrazala nekdanjo →naravno pokrajino. To pa še ne pomeni, da zanjo naravne zakonitosti ne veljajo več. Ker učinkujejo v spremenjenih okoliščinah, so lahko njihovi negativni učinki še mnogo bolj izraziti in za življenje človeka boleči ali celo pogubni. Temu se človek lahko prilagaja s skrbnimi preučitvami naravnih razvojnih zakonitosti in s kar največjim prilagajanjem ugotovljenim značilnostim. Kulturna pokrajina je lahko poseljena (→ekumena) ali neposeljena (→anekumena), vsekakor pa je zdaj na našem planetu površinsko močno prevladujoča. Med kulturno pokrajino so vštete vse pokrajinske oblike, kjer je človek zapustil kakršnekoli sledi: →kmetijska pokrajina, gozdna pokrajina, rudarski revirji, industrijski bazeni, turistična območja, prometni koridorji, naselja, ... *splošna geografija, varstvo okolja, krajinska arhitektura*

pokrajina, naravna -ne -vne, ž – →pokrajina v prvobitni podobi, v katero človek s svojimi dejavnostmi še ni posegel in v njej prevladujejo naravne (fizične, kemične in biološke) zakonitosti procesov preobrazbe. Žal je takšnih območij na Zemlji le še malo (ponekod v polarnih, tropskih in puščavskih predelih ter v visokogorju), saj jih je človek, če že ne neposredno, pa vsaj posredno bolj ali manj zaznamoval. Sopotenki sta →divjina in →prapokrajina, pa tudi *deviška pokrajina*, *nedotaknjena pokrajina* in *prvobitna pokrajina*. *splošna geografija, varstvo narave, krajinska arhitektura*

pokrajina, razvrednotena -ne -ne, ž – glej degradirana pokrajina. *varstvo okolja*

pokrajinska enota, ekološka -nske -te -ške, ž – glej ekološka pokrajinska enota. *varstvo okolja*

polaj (urdujsko oziroma hindujsko) – zemljišče na

Indijski podcelini, ki ga obdelujejo vsako leto brez vmesnih obdobj počivanja v obliki →prahe. *agrarna geografija, regionalna geografija*

poláren -rna -rno, prid. – nanašajoč se na prostrano obtečajno območje, ki se razteza severno od severnega in južno od južnega tečajnika (polarnika). Izraz *pol* je tujka, prevzeta iz latinske besede *polus* v pomenu 'tečaj, nebesni svod', kar je prevzeto iz grškega *polos* v pomenu 'tečaj', izpeljanke iz glagolske oblike *pelomai* v pomenu 'vrtim se, gibljem se'. Pol je torej prvotno pomenilo 'tečaj, skozi katerega gre namišljena os nebesnega telesa, okrog katere se to vrti'. *jezikoslovje*

polárna gózdna mēja -rne -zdne -je, ž – glej gozdna meja, polarna. *fitogeografija*

polárna mēja -rne -je, ž – glej meja, polarna. *agrarna geografija, agrometeorologija*

pólder (iz nizozemščine) -ja, m – vodi iztrgano in kultivirano zemljišče, ki nastane za zgrajenim nasipom na ravninah blizu vodne gladine ali nekaj metrov pod njo na obrežjih celinskih polic (*šelfov*), jezerskih obrežij in na poplavnih ravninah velikih rek. Za kultiviranje blatnih, prej morskih tal, so sprva najbolj primerne rastline, ki dobro prenašajo slane prsti (*halofiti*) in učvrstijo zemljišče. Pozneje se lahko goje tudi →kulture rastline, ki prenašajo samo sladko vodo, sčasoma pa lahko nastanejo zelo rodovitne prsti, ki zagotavljajo visoke donose, kar edino opravičuje velike naložbe. Odvodnjavanje se izvaja s pomočjo stalnega črpanja vode. Polderji so razen →kmetovanju namenjeni tudi gradnji naselij ter prometne infrastrukture (izgradnja in širjenje pristanišč, cest in letališč). Najbolj znani so na Nizozemskem (projekt Zuidersee jezero - IJsselmeer - je omogočil nastanek petih polderjev s skupno površino 2227 km²), uredili pa so jih tudi v Nemčiji (tam jih imenujejo *Köge*), na Danskem, v Gvajani, Indoneziji, Kitajski, Japonski (na polderjih je velik del Tokia) in še kje. V nizozemščini je izraz polder prvotno pomenil 'zamočvirjen svet'. *gospodarska geografija, regionalna geografija*

pólderstvo -rstva, s – pridobivanje novih zemljišč, predvsem ob morskih obalah ter na jezerskih obrežjih in poplavnih ravninah ob ustjih velikih rek. Z gradnjo velikih jezov, nasipov ob vodah in odtočnih jarkov, ki lovijo mulj in pospešujejo vodni odtok, se pripravijo primerne razmere za končno fazo: urejanje novih kultiviranih zemljišč – →polderjev. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

póli- (iz grščine) – prvi člen oziroma predpona v tujih sestavljenkah, katerega izhodišče je grški izraz *poly* v pomenu 'mного, zelo', kar je prislov od pridevnika *polys* v pomenu 'mnog', ki se je razvil iz indoevropskega *polHu-*. *jezikoslovje*

pólicentrízem -zma, m – doktrina in usmeritev v večsrediščni razvoj, kar omogoča smotrnejšo poselitve

in primernejšo prostorsko razporeditev dejavnosti. Nasprotje od *monocentrizma*. Izraz je sestavljanka iz predpone *poli-* in izpeljanke iz besede *center*. *prostorsko planiranje*

pólipedón (iz grščine) -a, m – najmanjša pedogeografska enota, ki je homogen izsek iz →pedosfere. Sestavljena je iz več enakih →pedonov/1 in omejena z drugimi polipedoni. Polipedoni so navadno zelo majhni in zato kot najmanjše kartografske enote niso primerni niti pri izdelavi pedogeografskih →kart v velikih merilih. Izraz je sestavljanka iz predpone *poli-* in grške besede *pedon* v pomenu 'prst, tla'. *pedogeografija*

pólíkulúra -re, ž – 1. izbira obdelanega zemljišča z menjavanjem raznovrstnih →kulturnih rastlin, ki si ponavadi sledijo v različnih sistemih →kolobarjenja. Polikulturno →kmetovanje je v primerjavi z →monokulturnim manj tvegano, ker ni enostransko odvisno od vremenskih razmer in tržnega povpraševanja. Značilno je prilagajanje →kmetijske pridelave pedološkim razmeram in primernemu izkoriščanju razpoložljive →kmečke delovne sile. Povezanost →poljedelstva z →živinorejo omogoča medsebojno dopolnjevanje, kar se posebno ugodno odraža v pridelavi →krmnih rastlin in uporabi →hlevskega gnoja. 2. →kmetijski sistem/1, ki vključuje več različnih vrst kmetovanja in je običajno povezan s tradicionalnim, →samooskrbnim kmetijstvom, v novejšem času pa tudi z →biološkim kmetovanjem. Izraz polikultura je sestavljanka iz predpone *poli-* in besede *kultura*. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

pólíkulúrnó kmetíjstvo -nega -jstva, s – glej kmetijstvo, polikulturno. *agrarna geografija*

polítika (iz latinščine) -ke, ž – 1. urejanje družbenih in gospodarskih razmer ter odločanje o njih s pomočjo države in njenih organov. 2. urejanje razmer in odločanje o njih na določenem družbenem, gospodarskem ali prostorskem področju. Tujka politika je prek izrazov v sodobnih evropskih jezikih (nemškega *Politik*, francoskega *politique* in angleškega *politics*) prevzeta iz latinskega pridevnika *politicus* v pomenu 'državen, javen, političen', kar je izpeljanka iz grškega izraza *politis* v pomenu 'državljan', ki izhaja iz besede *polis* v pomenu 'mesto, mestna država'. *jezikoslovje*

polítika, agrárna -ke -me, ž – sestavni del gospodarske politike, ki opredeljuje odnos do →kmetijstva in njegov položaj v gospodarski sestavi. Razlikuje se glede na družbeno-gospodarsko ureditev, stopnjo razvitosti proizvodjalnih sil in mednarodne tržne razmere. Z njo lahko posamezne države ali skupine držav s skupnimi interesi uravnavajo →prehrabno bilanco, skrbijo za razvoj in identiteto →podeželja, varujejo →kulturno pokrajino ter skrbijo za ustrezno zaposlitev →kmečke delovne sile. V zadnjem času je izredno prodorna agrarna politika Evropske

zveze, imenovana →CAP. Sopotenka je kmetijska politika. *ekonomija, agrarna geografija*

polítika, dedoválna -ke -lne, ž – eden od instrumentov →kmetijske politike, s katerim se z različnimi sistemi →dednega prava vpliva na učinkovitost →kmetovanja, pridelovalni ustroj kmetijskih rajonov, →poljsko razdelitev, posredno pa tudi na hitrost preslojevanja →kmečke delovne sile. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

polítika, kmetíjska -ke -jske, ž – glej agrarna politika. *ekonomija, agrarna geografija*

polítika, regionálna -ke -lne, ž – vsota vseh ukrepov, ki zadevajo naselitveno in gospodarsko sestavo glede na skupne gospodarske ali različne območne cilje. Cilji regionalne politike so izenačevanje življenjskih razmer, preprečevanje pretiranega zgoščanja prebivalstva in ohranjanje kakovostne →kulturne pokrajine. Poleg pravnih ukrepov so glavna sredstva za njeno udeležanje zgraditev →infrastrukture, subvencije za razvoj →kmetijstva, industrije ali drugih prednostnih dejavnosti, podpiranje inovativnih projektov in novih tehnologij idr. Nosilci regionalne politike so lokalne skupnosti in ustrežna ministrstva, predvsem Ministrstvo za okolje in prostor. *regionalno planiranje, ekonomija*

polítika, zemljiška -ke -ške, ž – eden od najpomembnejših sestavnih delov kmetijske ekonomske in prostorske politike, ki predstavlja skupek ukrepov, s katerimi naj bi se doseglo smotno urejenost in rabo →kmetijskih zemljišč ter povečano gospodarnost →kmetijske pridelave. Zemljiška politika posredno vpliva tudi na druge procese na →podeželju. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

pólje (iz praslovanščine) -lja, s – 1. obdelano zemljišče, ki ga sestavljajo →njive, →travniki in →pašniki. Polje je razdeljeno po →katastrskih občinah in predstavlja temelj →vaškega atarja. Glede na naravne razmere, način poselitve ter obdobje →kolonizacije so se izoblikovali značilni →sistemi poljske razdelitve, ki se medsebojno razlikujejo po bolj ali manj izraziti prevladi zemljiških →celkov, →grud, →delcev in →prog kot tipičnih oblik ter mnogih prehodnih oblik med glavnimi zvrstmi. 2. ljudski izraz za →njivo. 3. v mednarodni geografski in geomorfološki terminologiji izraz za →kraško polje. Izraz polje je bil v sedanjem pomenu kot *pol'e* poznan že v praslovanščini. Razvil se je iz indoevropskega *polHio-*, kar je izpeljano iz indoevropskega pridevnika *polHi-*, ta pa izhaja iz indoevropske baze *peH-* oziroma *plaH-* v pomenu 'plosk in širok, razprostranjen'. Prvotni pomen je torej 'kar je široko, prostrano'. *agrarna geografija, geomorfologija, jezikoslovje*

pólje v grúдах z délci -lja -dah -lci, s – glej progaste grude. *agrarna geografija*

pólje, čistilno -lja -lnega, s – glej ponikovalno polje. *varstvo okolja*

- pólje, kátástrsko** -lja -skega, s – skupek vseh →parcel →obdelovalnih zemljišč v določeni →katastrski občini. *agrarna geografija, geodezija*
- pólje, kéltsko** -lja -ltskega, s – →zemljiški kos grobe kvadratne oblike, ki je bila na jugu Anglije v prevladi pred saksonsko razdelitvijo polja na zemljiške →proge. Ostanke prvotne razdelitve je marsikje še vedno mogoče prepoznati iz zraka, zlasti zaradi visokih brežin in različnih oznak na sicer apneniškem površju. *agrarna geografija, zgodovina*
- pólje, kráško** -lja -škega, s – praviloma največja kraška vdolbina z ravnim naplavljenim dnem in krajšo, navadno vijugavo ponikalnico, ki na eni strani izvira in na drugi izgine pod površje. Dno z →njivami in (ali) →travniki obdaja strm obod, nad katerim se površje navadno uravnava v planotast kraški svet. Kraško polje nastane v tektonsko zasnovanih kotanjah ali z zraščanjem →vrtač in →uval, v vsakem primeru pa s kemičnim raztapljanjem (→korozija) apnenca. Kraška polja se pogosto v nizih pojavljajo na dnu podolij (na primer v Notranjskem in Ribniško-Kočevskem podolju). Glede na različne dejavnike obstoji šest različnih členitev kraških polj. Glede na vodne razmere se delijo na *jezerska* (na primer Cerkniško polje), *obdobno poplavljena* (na primer Planinsko polje) in *suha* (ta so že brez površinskega vodotoka; na primer Babno polje, Dobropolje). Izraz →polje, povzet iz južnoslovanskih jezikov (slovenščina, hrvaščina, srbščina, makedonščina), se je uveljavil kot mednarodni geografski in geomorfološki termin. *geomorfologija, jezikoslovje*
- pólje, odpító** -lja -tega, s – glej open field. *agrarna geografija*
- pólje, ponikoválnó** -lja -lnega, s – njivsko ali travniško zemljišče, namenjeno naravnemu čiščenju odpadnih voda iz mestnega kanalizacijskega omrežja. Tovrstni način čiščenja se vse manj uporablja, ker odpadne vode vsebujejo čedalje več kemijskih snovi s škodljivimi učinki; izpodrivajo ga *čistilne naprave*. Sopotenki sta →čistilno polje in *očiščevalna laguna*. *varstvo okolja*
- pólje, poskúšno** -lja -snega, s – →obdelovalno zemljišče, na katerem se poskusno goji oziroma prideluje določena →kulturna rastlina, ali pa se na njem preizkušajo učinki →gnojenja z določenimi gnojili oziroma učinki zatiranja škodljivcev z različnimi →zaščitnimi sredstvi. *agronomija*
- pólje, zapító** -lja -tega, s – glej enclosure. *agrarna geografija*
- poljedélska** -lski -lsko, prid. – nanašajoč se na →poljedelstvo. *jezikoslovje*
- poljedélska gostóta** -lske -te, ž – glej gostota, poljedelska. *agrarna geografija*
- poljedélski rajón** -lskega -a, m – glej rajon, poljedelski. *agronomija, agrarna geografija*
- poljedélstvo** -lstva, s – ena najpomembnejših in najstarejša panoga →kmetijstva (začetki segajo 100.000 let v zgodovino), katere temeljna značilnost je izkoriščanje →obdelovalnih zemljišč z namenom pridelovanja →poljščin (→žita, →zelenjava, →krmne rastline, →industrijske rastline in druge). Vse do sredine 19. stoletja je poljedelstvo temeljilo na izkušnjah, ki so se prenašale iz roda v rod, takrat pa je začela pomembno vlogo dobivati znanost, zato so se pojavile številne nove tehnike, novi prijemni in sodobnejša organiziranost, kar je posledično povzročilo velike spremembe v strukturiranosti →podeželja. Temeljna je členitev na →intenzivno in →ekstenzivno poljedelstvo. Izraz poljedelstvo je zloženka iz samostalnika *polje* in izpeljanke iz glagola *delati*. Izraz polje je bil v sedanjem pomenu kot *pol'e* poznan že v praslovanščini. Razvil se je iz indoevropskega *polHio-*, kar je izpeljano iz indoevropskega pridevnika *polHi-*, ta pa izhaja iz indoevropske baze *peIH-* oziroma *plah-* v pomenu 'plosk in širok, razprostranjen'. Sopotenka je agrikultura. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*
- poljedélstvo, aridno** -lstva -dnega, s – →obdelovanje zemljišč s ciljem v kar največji meri in čim dlje zadržati talno vlažnost, kar se doseže z grobim →oranjem pred deževnim obdobjem, s čimer se poveča površina, ki sprejema vlago, po dežju pa se zemljišče ponovno zravnava. Odvisno od količine padavin je del zemljišč v →prahi najmanj leto dni ali tudi več let. Sistem aridnega poljedelstva se je uveljavil na območjih z majhno količino padavin in njihovo nezanesljivo razporeditvijo tekom leta, posebno značilen pa je v suhih predelih na zahodu ZDA z manj kot 300 mm padavinami letno. Sopotenka je sušno poljedelstvo. *agrarna geografija*
- poljedélstvo, delítveno** -lstva -nega, s – poseben tip →zemljiškoposestnih odnosov, pri katerem zemljiški lastnik →zemljiškega najemnika ali →zemljiškega zakupnika oskrbi s semeni, gnojili in drugim reprodromaterialom, v zameno pa si vzame določen delež pridelka. Čeprav je dandanes tovrstni način v večjem obsegu mogoče najti le še v nekaterih deželah tretjega sveta, je zastopan tudi ponekod v razvitem svetu, na primer v Franciji, kjer je poznan pod izrazom →*métayage*. *agrarna geografija*
- poljedélstvo, ekstenzívno** -lstva -vnega, s – način →poljedelstva na območjih z velikimi potenciali →obdelovalnih zemljišč in sorazmernim pomanjkanjem →kmečke delovne sile (redka naseljenost, majhen delež →kmečkega prebivalstva). Posvesta so zelo velika (več sto ali tisoč ha) in kljub majhni intenzivnosti obdelave s povprečnimi →hektarskimi donosi prinašajo velik dohodek. Pomembna je vloga →kmetijske mehanizacije, ki omogoča obvladovanje površinsko velikih zemljišč, gojijo pa se v prvi vrsti →kulturne rastline, ki ne potrebujejo številnih delovnih operacij. Glavne →kul-

ture pri ekstenzivnem poljedelstvu so →žita. Glavna svetovna območja, ki pripadajo temu tipu (Južna Rusija, Ukrajina, Panonska nižina, severnoameriške →prerije, južnoameriške →pampe, jugovzhodna Avstralija) zagotavljajo največji delež tržnih presežkov, ki v svetovni trgovini in politiki predstavljajo pomembno strateško blago. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

poljedelstvo, grêdasto -lstva -stega, s – obdelovanje zemljišč v →gredah/l, ki je po svojih značilnostih zelo blizu →vrtinarstvu (intenzivno, tržno usmerjeno pridelovanje →zelenjave, rož in drugih zahtevnih →kulturnih rastlin), le da je pri njem v primerjavi z gredastim poljedelstvom površina zemljišč manjša. *agrarna geografija*

poljedelstvo, intenzivno -lstva -vnega, s – intenzivno →obdelovanje zemljišč, bodisi na območjih z visoko gostoto večinoma →kmečkega prebivalstva, kjer je v ospredju angažiranost žive delovne sile, bodisi na redkeje naseljenih območjih, kjer sta v ospredju mehanizirana obdelava in pridelovanje tistih →kulturnih rastlin, ki zahtevajo uporabo številnih delovnih postopkov in skrbno načrtovanega →kolobarja. Intenzivno poljedelstvo prvega podtipa je v glavnem samooskrbno (južna in jugovzhodna Azija), drugega pa tržno naravnano (srednja in zahodna Evropa, vzhodni del Združenih držav Amerike). *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

poljedelstvo, ledinsko -lstva -nskega, s – glej prašno poljedelstvo. *agrarna geografija, etnologija*

poljedelstvo, mehanizirano -lstva -nega, s – glej strojno poljedelstvo. *agrarna geografija*

poljedelstvo, motično -lstva -čnega, s – glej kopaštvo. *agrarna geografija, etnologija*

poljedelstvo, namakálno -lstva -lnega, s – →obdelovanje tal s pomočjo →namakanja, katerega temeljna cilja sta pridelovanje →poljščin v sušnih predelih s premajhno in neenakomerno razporejeno količino padavin ali pa intenziviranje pridelave, ko namakanje omogoči količinsko in kakovostno večji pridelek, ponekod tudi z več žetvami na leto. *agrarna geografija*

poljedelstvo, ôrno -lstva -rnega, s – način →obdelovanja zemljišč, pri katerem se →njive za setev ali sajenje pripravljajo s posebnimi ornimi poljedelskimi orodji (*ralo*, *plug*), ki jih vlečejo vprežne živali ali traktorji. Začetki plužnega poljedelstva segajo v 4. stoletje pred našim štetjem, ko se je preprosta oblika pluga pojavila v Mezopotamiji, od koder se je razširilo v Sredozemlje, od tam pa na druga območja. Prednik pluga je *lesena rogovila*, ki jo je vlekel človek in z njo le lomil zgornjo plast prsti ter jo deloma rahljaj. Novejši *železni plugi* omogočajo dovolj globoko →oranje, obračanje →prsti, vmesno →gnojenje in bolj raznovrstno obdelavo nasploh. Šele z uporabo pluga je →poljedelstvo v povezavi z →živinorejo zmoglo preživljati →kme-

tovalca in njegove najbližje. Njegov delovni učinek se je močno povečal, z novim načinom obdelave pa je napredovala tudi tehnologija. Sopomenki sta orno obdelovanje zemljišč in plužno poljedelstvo. *agrarna geografija*

poljedelstvo, plúžno -lstva -žnega, s – glej orno poljedelstvo. *agrarna geografija*

poljedelstvo, požigálniško -lstva -škega, s – obdelovalni način, pri katerem se določeno zemljišče uporablja izmenoma kot →njiva, →travniki in →gozd. Za razliko od tropskega →selilnega poljedelstva se menjavajo samo →obdelovalna zemljišča okrog →stalnega naselja. V zmerno toplem pasu je bilo značilno menjavanje dolgoletne rasti gozda in bistveno krajšega obdobja njivske rabe, kar označujemo kot →požigalništvo oziroma →gorsko kopaštvo. *agrarna geografija*

poljedelstvo, prášno -lstva -šnega, s – obdelovalni način z →oranjem, pri katerem obdobje →prahe traja zdržema po več let. Posebna vrst se je razvila v odmaknjenih predelih Alp, kjer je bilo poljedelstvo prepleteno s →planinskim pašništvom. V približno desetletje dolgem obdobju so nekatere dele →pašnika za leto ali dve uporabljali kot →njive, sicer pa za pašo →živine. Takšen način naj bi se pojavil in razvil že v antiki, v Spodnji Avstriji in na Zgornjem Štajerskem pa se je ohranil celo do sredine 19. stoletja. Sopomenka je ledinsko poljedelstvo. *agrarna geografija, etnologija*

poljedelstvo, rôčno -lstva -čnega, s – način →obdelovanja zemljišč, pri katerem prevladuje uporaba žive delovne sile, bodisi človeške bodisi živalske. Tipična oblika je →kopaštvo, sem pa spadajo tudi →vrtinarstvo, prvotne oblike →plužnega poljedelstva in ponekod →plantažno kmetijstvo. Zdaj je razširjeno predvsem v deželah tretjega sveta, kjer ni na razpolago dovolj sredstev za →kmetijsko mehanizacijo, obenem pa gosta, večinoma kmetijska poselitev zagotavlja dovolj →kmečke delovne sile. Nekoč je bilo ročno poljedelstvo dokaj ekstenzivno, danes pa se vse bolj intenzivira. *agrarna geografija*

poljedelstvo, rôpársko -lstva -rskega, s – škodljive oblike →obdelovanja zemljišč, ki vodijo do naglega čezmernega →izčrpavanja tal, zato zahtevajo preseljevanje →obdelovalnih zemljišč na vedno nove lokacije. Roparsko poljedelstvo je v bistvu spodbujevalec →selilnega poljedelstva. *agrarna geografija*

poljedelstvo, selilno -lstva -lnega, s – v ekvatorialni in vzhodni Afriki ter monsunki Aziji tradicionalna oblika →poljedelstva, pri kateri nomadska ljudstva površinsko skromna zemljišča obdelujejo za dobo nekaj let, vse dokler se →tla ne izčrpajo. Ljudje se potem preselijo na drugo primerno lokacijo in izkrčijo novo →obdelovalno zemljišče, ponavadi s →požigalništvom. Pepel požganega rastlinstva zemljo pognoji. Zaradi pomanjkanja →gnojil se za

pridobivanje pepela običajno požgejo znatno večje površine od tistih, ki se potem obdelujejo. V Tanzaniji se na primer za gnojenje hektara obdelovalnega zemljišča izkrči območje s površino med 2 in 5 ha. Opuščeno zemljišče se postopoma zarase in ga v nekaterih primerih čez daljši čas ponovno izkrčijo, potem ko se prsti naravno regenerirajo. Požigalništvo je bilo močno razširjeno tudi v Evropi, največ v obdobju srednjeveških →kolonizacij, Tovrsten sistem se občasno uporablja tudi pri tako imenovanem →roparskem poljedelstvu. K selilnemu poljedelstvu spada tudi →požarništvo, pri katerem se obdelovalna zemljišča menjavajo z neprestanim požiganjem, a se kmetovalci ne selijo. Selilno poljedelstvo marsikje močno pospešuje →erozijo prsti. Po nekaterih ocenah se na našem planetu z njim še vedno preživlja okrog 200 milijonov ljudi. Sopomenka je požarništvo, primerjaj tudi →požigalniško poljedelstvo. *agrarna geografija*

poljedelstvo, stacionarno -lstva -nega, s – oblika →poljedelstva, ki je v novejšem času na našem planetu prevladujoča in za katero je značilna nenehna raba →kmetijskih zemljišč s strani prebivalstva, naseljenega v →stacionarnih naseljih. Na →vaškem atarju se spreminjajo le načini izkoriščanja zemljišč, bodisi da prihaja do sprememb →zemljiških kategorij bodisi da se na →obdelovalnih zemljiških kolobari. *agrarna geografija*

poljedelstvo, strójno -lstva -jnega, s – način →obdelovanja tal, pri katerem večino dela opravi različna →kmetijska mehanizacija. Z njihovo uporabo lahko posamezen →kmetovalec obvladuje veliko večjo površino zemljišč. Zato so se hkrati z mehanizacijo →kmetijstva (19. stoletje) začeli intenzivni procesi →deagrarizacije ter posledično industrializacije in urbanizacije, ki jih je povzročila odvečna →kmečka delovna sila. Po značaju je strojno poljedelstvo, odvisno od zahtevnosti posameznih →kulturnih rastlin, razpoložljivih površin →obdelovalnih zemljišč in njihove kakovosti, lahko *ekstenzivno* ali *intenzivno*. Sopomenka je mehanizirano poljedelstvo. *agrarna geografija*

poljedelstvo, súšno -lstva -šnega, s – glej aridno poljedelstvo. *agrarna geografija*

poljedelstvo, vrtno -lstva -nega, s – intenzivna oblika →poljedelstva, ki v precejšnji meri temelji na uporabi ročnega →kmetijskega orodja, glede kakovosti obdelave, uporabe →gnojil in →zaščitnih sredstev ter dognanj sodobne kmetijske znanosti pa je na zelo visoki ravni. Od →vrtnarstva se razlikuje po večji površini obdelanih zemljišč, ki jo obvladuje posamezen kmetovalec. *agrarna geografija*

poljina -ne, ž – večje zaokroženo →obdelovalno zemljišče, zasajeno z isto →kulturno rastlino. Nekdaj je bila poljina tipična pojavna oblika v kolektivnem poljedelstvu, ko so se →njive in →ogoni združevali v zaokrožene komplekse tako, da se je v sistemu

vaškega kolobarja ista →poljščina z leti selila z ene poljine na drugo. Poljine na →vaškem atarju so bile večinoma izenačenih velikosti in oblike, razmerje med širino in dolžino pa je bilo praviloma manjše od 1 : 5. Po velikosti so se delile na *velike* in *majhne poljine*. Z urejanjem →obdelovalnih zemljišč pripravljajo poljine tudi v novejšem času. Izraz poljina je izpeljan iz besede *polje*, ki je bila v sedanjem pomenu kot *pol'e* poznana že v praslovanščini. Razvila se je iz indoevropskega *polHio-*, kar je izpeljano iz indoevropskega pridevnika *polHi-*, ta pa izhaja iz indoevropske baze *pelH-* oziroma *plaH-* v pomenu 'plosk in širok, razprostranjen'. *agrarna geografija, zgodovina, jezikoslovje*

poljina váškega kolobárja -ne -ega -rja, ž – blok njivskih →parcel, katerega so nekoč vsi lastniki morali usklajeno izrabljati na enak način (na primer pridelovanje →strnin, →okopavin ali zemljišče v →prahi) in je predstavljal temelj →vaškega kolobarja. *agrarna geografija, zgodovina*

poljska -ljski -ljsko, prid. – nanašajoč se na →polje. *jezikoslovje*

poljska kapacitéta, maksimálna -ljske -te -lne, ž – največja količina vlage, ki jo more sprejeti sloj →prsti, tako da so vse praznine (pore) zapolnjene, zrak iz njih pa iztisnjeno. Po močnem deževju ali taljenju snega se vlaga vsaj nekaj dni zadržuje v →tleh, ne da bi bistveno odtekala. Sopomenka je polna poljska kapaciteta. *agroklimatologija*

poljska kapacitéta, pólna -ljske -te -lne, ž – glej maksimalna poljska kapaciteta. *agroklimatologija*

poljska razdelítev -ljske -tve, ž – glej razdelitev, poljska. *agrarna geografija, zgodovina*

poljska škóda -ljske -de, ž – glej škoda, poljska. *agronomija*

poljščine -ljščin, množ., ž – obratoslovni in statistični pojem za tiste →kulturne rastline, ki se pridelujejo na →njivah. Poglavitne vrste poljščin so →žita, →okopavine, *sočivnice*, →oljarice, *predivnice* ter →industrijske in →krmne rastline. Izraz poljščina je izpeljan iz besede *polje*, ki je bila v sedanjem pomenu kot *pol'e* poznana že v praslovanščini. Razvila se je iz indoevropskega *polHio-*, kar je izpeljano iz indoevropskega pridevnika *polHi-*, ta pa izhaja iz indoevropske baze *pelH-* oziroma *plaH-* v pomenu 'plosk in širok, razprostranjen'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

poljščine, glávne -ljščin -vnih, množ., ž – glede na podnebne razmere tiste →poljščine, ki določeno →njivo zasedajo v večjem delu →vegetacijskega obdobja in jih lahko dopolnjujejo strniščne, jesenske ali ozimne poljščine. Primerjaj →glavni posevek in →glavna kultura. *agrarna geografija, agronomija*

poljščine, industrijske -ljščin -jskih, množ., ž – skupna oznaka za →poljščine, katerih pridelki se ne porabljajo ali predelujejo na →domaćijah pridelovalcev,

torej se ne uporabljajo neposredno za prehrano, temveč so namenjene za prodajo in nadaljnjo predelavo. Nekoč so med njimi prevladovali →oljarice, *predivnice* in tobak, v novejšem času pa so se uveljavili še →hmelj, cikorija, sladkorna pesa, →droge in →začimbnice. Pridelovanje industrijskih poljščin zahteva posebno znanje. So izrazito odvisne od povpraševanja, zato včasih prinašajo velike dobičke, a imajo visoko stopnjo pridelovalnega in tržnega tveganja. Zdaj se sicer že večina poljščin prideluje industrijsko, kar pa ne velja za njihovo celotno pridelano količino, zato vseh ne štejemo v to skupino. *agarna geografija, agrarna ekonomika*

pól- (iz praslovanščine) – v sestavljenkah predpona v pomenu 'polovica'. Prislov *pol* izhaja iz praslovanškega izraza *polъ* v pomenu 'polovica', ki se je razvil iz indoevropskega *phol-*, tvorbe iz korena (*s*)*p(h)el-* v pomenu 'tolči, biti, cepiti, ipd.' Izraz torej prvotno pomeni 'kar je razcepljeno, en del česa razcepljenega'. *jezikoslovje*

pólkmèt -a, m – oseba, ki je redno zaposlena v nekmetijski dejavnosti in ponavadi dnevno odhaja na delo v zaposlitveno središče, obenem pa popoldan, konec tedna in v času letnega dopusta opravlja kmečka dela na lastni zemlji, zemlji svojih staršev ali na najeti zemlji. Mnenja o instituciji polkmeta so izrazito deljena: od naklonjenih, ki poudarjajo boljši zaslužek, več obdelanih zemljišč in manjši pritisk na tržišče s prehrabeni izdelki, do odklonilnih, ki izdvajajo čezmerno izčrpavanje človeka, slabšo delovno produktivnost v obeh dejavnostih ali vsaj v eni od njih, večjo tradicionalnost z nerazvitimi refleksi za različne inovacije ter zaviranje osredotočanja zemljišč v lasti →čistih kmetij. Kakorkoli že, dejstvo je, da je tekom družbeno-gospodarskega razvoja institucija polkmetov vselej v prvi vrsti gospodarsko pogojena in se glede na to tudi odziva na razvojno stopnjo ter njene značilnosti. Za označevanje polkmeta (sestavljenske iz predpone *pol-* in besede *kmet*) je še vrsta sopomenk, med katerimi sta pogostejše v rabi →kmet-delavec in →dvoživkar, redkeje pa *delni kmet* ter *polproletarec*. *sociologija, agrarna geografija*

pólmesec, rodovítini -sca -tnega, m – glej rodovitni polmesec. Beseda polmesec je sestavljenska iz predpone *pol-* in besede *mesec* v pomenu 'luna', ki izhaja iz praslovanškega *mesecъ*, kar se je razvilo iz indoevropskega *meHs(e)nko-*, to pa je tvorba iz indoevropske baze *meHs-* v pomenu 'luna'. *agarna geografija, zgodovina, jezikoslovje*

pólna póljska kapacitéta -lne -ljske -te, ž – glej poljska kapaciteta, polna. *agroklimatologija*

pólnomadízem -zma, m – 1. omiljena oblika →nomadizma, pri kateri se del prebivalstva trajno naseli in obdeluje →polja, drugi del pa še vedno skrbi za →živino in se z njo vred zaradi iskanja ugodne paše seli po ustaljenih poteh, *dnevno* ali *sezonsko*.

Druga oblika polnomadizma je zastopana pri nekaterih ljudstvih (na primer pri Masajih v vzhodni Afriki), ki se v suhi sezoni selijo skupaj z živino, v vlažni pa se ukvarjajo s →kmetovanjem v ustaljenih naselbinah. Posebna oblika polnomadizma je →transhumanca, prvotno pa so k njemu uvrščali tudi →planinsko pašništvo. Polnomadska je tudi →reja severnih jelenov, pri kateri se rejci skupaj z živalmi skladno z letnimi časi premikajo med →tundro in →tajgo. 2. kot prehodna oblika med nomadizmom in →ustaljeno živinorejo je polnomadizem tudi eden od treh temeljnih živinorejskih →kmetijskih sistemov. Izraz je sestavljenska iz predpone *pol-* in besede *nomadizem*. *agarna geografija*

polnovredna délovna móč -dne -vne -i, ž – statistična enota, ki izraža delovni potencial →kmečkih gospodarstev. Izražena je v koeficientih, pri čemer vrednost 1 pomeni na kmetiji polno zaposlenega odraslega moškega v starosti med 15 in 54 let, drugi družinski člani (in najeta →kmečka delovna sila) pa imajo glede na spol, delovne sposobnosti, obremenjenost z nekmetijskimi (predvsem gospodinjskimi) opravili ter morebitno redno zaposlitev in šolanje naslednje vrednosti koeficientov:

• na kmetiji dela stalno:

moški (15 do 54 let)	1,0
moški (55 do 64 let)	0,7
moški (nad 65 let)	0,3
ženske (15 do 54 let)	0,7
ženske (55 do 64 let)	0,5
ženske (nad 65 let)	0,2

• na kmetiji dela občasno po redni zaposlitvi ali šolskih obveznostih:

moški (15 do 54 let)	0,3
moški (55 do 64 let)	0,2
ženske (15 do 54 let)	0,2
ženske (55 do 64 let)	0,1
otroci (10 do 14 let)	0,2

Pri obdelavi rezultatov kmetijskega popisa leta 1991 in primerjalnih analizah s stanjem v popisnem letu 1981 (Matija Kovačič, 1995) je bila kmetijska dejavnost posameznih družinskih članov preračunana v konvencionalno merilo polnovredne delovne moči po naslednjem ključu: dela stalno na kmetiji v starosti 15 do 64 let ali kmet podjetnik (1,0), dela stalno na kmetiji v starosti 65 do 74 let (0,6), dela stalno na kmetiji v starosti 75 let in več (0,2), upokojenec ali vzdrževana oseba, stara do vključno 64 let (0,6), upokojenec ali vzdrževana oseba, stara 65 let in več (0,2), redno zaposleni, ki dela na kmetiji občasno (0,3), gospodinja, ki dela stalno na kmetiji (0,5), gospodinja, ki ni izjavila, da dela na kmetiji ali nad 64 let stara gospodinja (0,2), 12 in več let stari otroci, ki pomagajo na kmetiji (0,1), študentje, ki pomagajo na kmetiji (0,3) ter vsi drugi, ki občasno pomagajo pri kmetijskih delih (0,2).

agrarna ekonomika, agrarna geografija, sociologija

pólodpr̄ti célek -tega -lka, m – glej celek, polodprti. Izraz polodprt je zloženka iz predpone *pol-* in besede →odprt. *agrarna geografija, jezikoslovje*

pólóžáj nasélja -a -lja, m – položaj določa vloga naselja kot celote v kakovostnem razmerju do naravnih ali po človeku preoblikovanih razmer v tistem prostoru, od katerega je odvisna naselbinska oblika in ga obenem kreativno soustvarja. Izbrane so lastnosti, ki so usklajene s čim večjim številom naravnih vrednot z vidika varovanja →naravne dediščine, kakovosti bivanja v prepletanju grajenih in naravnih prvin ter v dejavnem razmerju do ohranjanja naselbinske identitete. Položaj razčlenjujemo glede na *geomorfološke značilnosti* (na ravnini, v dolini, na robu doline, na rečni terasi, na robu terase, v kotanji, na stiku različnih delov površja, na pobočju, na in ob vznožju, na vzpetini - griču, hribu, grebenu, na valovitem terenu, vzdolž izohips...), *kulturno pokrajino* (ob robu →kulture pokrajine, ob robu →gozda, ob robu →kmetijskih zemljišč, v →goricah, na dominantni točki, izstopajoč videz naselja samega, ob vodotoku - na obali morja ali jezera, ob reki, potoku,...) in *prometnice* (vzdolž ceste, ob križišču cest, ob razvejenih prometnicah). Izraz položaj je prevzet iz hrvaščine in je izpeljan iz glagola *položiti* v enakem slovenskem pomenu. *arhitektura, geografija naselij*

pólpuščáva -ve, ž – prehodno območje med nizkotravno →stepo in pravo →puščavo, poraslo z revnim kserofilnim (sušnoljubnim) rastjem (grmovje, grobe trave), ki bolj intenzivno uspeva v kratkih deževnih obdobjih. V novjšem času so polpuščave izpostavljene močni →desertifikaciji (Sahel), v njih pa prevladujejo tradicionalne oblike →nomadizma. Izraz je sestavljenka iz predpone *pol-* in besede *puščava*. *naravna geografija*

pólstálno nasélje -lnega -lja, s – glej naselje, polstálno. *geografija naselij, agrarna geografija*

póltrájna kultúra -jne -re, ž – glej kultura, poltrajna. *agronomija*

pólžarica -ce, ž – temna, slabo preperela barjanska →prst, ki se je razvila na jezerskih odkladninah svetlih ilovic, v katerih so še vidne številne polžje hišice (ime!). Marsikje je bila prekrita s plastmi šote, ki pa so jih v drugi polovici 19. stoletja, predvsem za potrebe kurjave, v glavnem odstranili. *pedogeografija*

pomlajevánje gózdov -nja -zdov, s – način obnavljanja →lesne zaloge v →gozdovih, odvisen predvsem od stopnje prisotnosti človeka, ki se odraža v njegovem načinu →gospodarjenja z gozdovi in prevladujoči vrsti →sečnje. Glavna členitev razlikuje →naravno in →umetno pomlajevanje gozdov. Izraz pomlajevanje je glagolnik od *pomladiti*, izpeljanega iz besede *mlad*, ki izhaja iz praslovanskega *molđs*

v izhodiščnem pomenu 'nežen, mehék', kar je tvorba iz indoevropske baze *meld-*, izpeljane iz korena *mel-* v pomenu 'teptati, drobiti, tolči, mleti'.

gozdarstvo, jezikoslovje

pomlajevánje gózdov, narávno -nja -zdov -vnega, s – nekdaj prevladujoč način →gospodarjenja z gozdovi, za katerega je značilno pomlajevanje samo po sebi, po naravnih zakonitostih. Človekov vpliv na rast gozda je kvečjemu posreden; z izsekavanjem posameznih vrst drevja, zlasti semenskih dreves, v gozdu zmanjšuje zastopanost posameznih drevesnih vrst ali z →gozdno pašo uničuje podmladek. Naravno pomlajevanje gozdov človek pospešuje na različne načine: v visokem gozdu s →prebiralno sečnjo ter →sečnjo na golo, v nizkem gozdu pa z odganjki štorov ter odganjki iz korenin. V ta način gospodarjenja z gozdovi se uvršča tudi pridobivanje drv za kurjavo, lubja za čreslovino ter vinogradniškega kolja. *gozdarstvo*

pomlajevánje gózdov, umétno -nja -zdov -tnega, s – način →gospodarjenja z gozdovi, ki se je uveljavil z njihovim intenzivnejšim izkoriščanjem. Zanj je značilno načrtno sejanje drevesnih semen in sajenje mladja, kar omogoča izbiro poljubne drevesne vrste. Ta dejavnost je ponekod prvotne gozdne sestoje povsem spremenila. Ponavadi sledi →golosečnjam, uporablja pa se tudi v primerih, ko →naravno pomlajevanje gozdov na →posekah ni uspešno. Umetno pomlajevanje je hitrejšo od naravnega, so pa novi, drugačni gozdni sestoji praviloma manj odporni za različne bolezni. *gozdarstvo*

pomologija -je, ž – posebna znanstvena disciplina, ki skrbi za vzgojo in opisuje ter razvršča vrste sadnega drevja; obenem jim daje ustrezna imena. Beseda pomologija je zloženka iz izpeljanke iz latinskega izraza *pomum* v pomenu 'sadje' in končnice *-logija*, kar je izpeljano iz grške besede *logos* v pomenu 'nauk, beseda'. *agronomija, jezikoslovje*

pónikoválno pólje -lnega -lja, s – glej polje, ponikovalno. Izraz ponikovalen je izpeljan iz glagola *ponikati*, kar je nedovršna oblika glagola *ponikniti*, izpeljanega iz *nikniti*. Praslovanski *niknoti*, sedanjik *nikno*, v pomenu 'zrasti, vzkaliti', je izpeljan iz indoevropske baze *neiHk-* v pomenu 'napasti, začeti'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

popláva -ve, ž – razlitje velike količine vode po določenem ozemlju, tako imenovanem →poplavnem območju. Poplavljajo predvsem tekoče vode, čeprav se na območjih z močnejšim plimovanjem ob neugodnih okoliščinah (vzajemno delovanje privlačnostne sile Sonca in Lune) lahko kritično dvigne tudi morska gladina. Izraz poplava je izpeljan iz glagola *poplaviti*, ki izhaja iz glagola *plavati*. Praslovanski glagol *plavati* je ponavljalni glagol od praslovanskega glagola *pluti* v enakem pomenu. Sopomenka je povodenj. *hidrogeografija, jezikoslovje*

popláven -vna -vno, prid. – nanašajoč se na →poplavo.

jezikoslovje

poplávna ravnica -vne -ce, ž – glej ravnica, poplavna.

naravna geografija

poplávni svét -vnega -a, m – glej poplavno območje.

gospodarska geografija, regionalna geografija

poplávni vál -vnega -a, m – sorazmerno velik in kratkotrajen pretok tekoče vode v vodotoku, ki je lahko posledica močnega deževja, hitrega taljenja snega zaradi močne odjuge ali pa obeh pojavov skupaj. *hidrogeografija*

poplávno obmóčje -vnega -čja, s – glej območje, poplavno. *gospodarska geografija, regionalna geografija*

populácijski ekvivalent -jskega -a, m – glej ekvivalent, populacijski. Izraz *populacija* v pomenu 'prebivalstvo' je tujka, prevzeta iz poznolatinške besede *populatio* v enakem pomenu, kar je izpeljano iz latinskega *populus* v pomenu 'ljudstvo'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

poróznost prsti -i -i, ž – fizikalna lastnost →prsti, ki odraža njihovo prepreženost s porami, praznimi prostorčki, v katerih sta voda in zrak. Pore se razlikujejo po obliki, premeru, razporeditvi in nastanku. Poroznost prsti je odvisna od →teksture in →strukture prsti, deleža organskih snovi v njej in načina obdelave. Glede na velikost celokupne poroznosti se prsti delijo na *zelo porozne* (več kot 60 % por), *porozne* (od 45 do 60 % por), *slabo porozne* (od 30 do 45 % por) in *zelo slabo porozne* (manj kot 30 % por). Izraz poroznost je izpeljan iz besede *pora*, tujke, prevzete iz nemškega *Pore* v pomenu 'majhna odprtina (na koži)', kar je prek latinskega *porus* izposojeno iz grškega *poros* v pomenu 'prehod'. Mišljen je 'prehod (za znoj) skozi kožo'. *pedogeografija, jezikoslovje*

portón -a, m – proti vaški ulici obrnjen, ponavadi obokan ali ravno nadzidan kamnit vhod na kmečko dvorišče, značilen za naselja na Krasu in njegovo bližnjo okolico s prevlado →primorske hiše. *arhitektura, geografija naselij*

posében -bna -bno, prid. – 1. takšen, ki se po kaki lastnosti, značilnosti razlikuje od drugih. 2. takšen, ki se glede na svojo vrsto pojavlja drugače ali razmeroma redko. 3. takšen, ki je samo za določen namen. Izraz poseben je v nekdanji obliki *posebъnъ* prvotno pomenil 'tisti, ki je (sam) za sebe, ločen (od drugih)'. *jezikoslovje*

posébne kultúre -bnih -ltur, množ., ž – glej kulture, posebne. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*

posébní kmetíjski sistém -bnega -jskega -a, m – glej kmetijski sistem, posebni. *agrarna geografija*

posèg, gojíitveni -a -nega, m – glej gojitveni poseg. *gospodarska geografija*

poséka -ke, ž – 1. del →gozda, kjer je →drevje posekano na golo in se lahko sčasoma zarase z grmovnim rastjem. Poseke so ponavadi načrtnega nastanka,

njihov glavni namen pa je omogočiti napeljavo infrastrukturnega omrežja (električnih vodov, plinovodov, cest ipd.). 2. del gozda, ki se poseka na golo in se postopno pomlajuje, bodisi naravno bodisi umetno. Izraz poseka je izpeljan iz glagola *sekati*, ta pa je bil v enaki obliki in pomenu znan že v praslovansčini. Je ponavljalni glagol od praslovanskega *set'i*, sedanjik *seko*, ki pomeni 'sekati'. *gozdarstvo, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

poselítev -tve, ž – 1. z naseljevanjem ljudi napraviti, da so na kakem ozemlju oziroma na določenem območju stalni prebivalci. Raznolike naravne in družbene razmere vplivajo na →gostoto poselitve. 2. razmestitev →naselij v →pokrajini. Značilnosti poselitve in *poselitvenega vzorca* oziroma *poselitvene strukture*, ki pri tem nastaja, določajo naravne razmere ter gospodarski, družbeni in kulturni dejavniki. Razmestitev naselij in njihova tipologija sta pomembni oblikotvorni sestavini pokrajine, saj sta ob oblikovanosti površja, →vegetaciji in →rabitajal njena najbolj izstopajoča značilnost. Temeljna členitev poselitvenega vzorca razlikuje →podeželska in mestna naselja. Izraz poselitev je izpeljan iz glagola *seliti*, ta pa je enak starocerkvenoslovskemu pojmu *seliti* v pomenu 'naseljevati', izpeljanemu iz praslovanskega glagola *sedliti*, ki se je razvil iz praslovanske besede *sedlo*, kar pomeni 'selo, vas, naselbina'. *geografija naselij, zgodovina, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

posést -i, ž – tisto, kar nekdo ima in (ali) uporablja. Navadno se nanaša na zemljišče, ker pa lahko vključuje še številne druge *nepremičnine* in *premičnine*, je pojem v primerjavi s →posestvom bistveno širši. Izraz je nastal iz pojma *posestb* v pomenu 'kar je zasedeno, zavzeto, pridobljeno v last', izpeljanega iz glagola *posesti* v pomenu 'zasesti'. Ta je sestavljen iz praslovanskih *po* in glagola *sesti* v enakem pomenu. *jezikoslovje*

posést, lastníška -i -ške, m – glede na obliko zemljiškega lastništva tista →posest, ki pripada določeni fizični ali pravni osebi. Razlikujemo *individualno* in *kolektivno posest*. Zemljišče je lahko v lasti neposrednega proizvajalca, obdelovanje pa se lahko v režiji lastnika organizira tudi z najeto →kmečko delovno silo ali pa se zemljišče daje v najem v obliki manjših najemnih →kmetij. *agrarna geografija, sociologija*

posést, najémna -i -mne, m – glede na vrsto lastništva tista →posest, ki se s strani veleposestnikov daje v najem neposrednim obdelovalcem. Najemna določila je različna in se giblje od nekaj let prek →dolgoletnega zakupa do *dednega najemništva*, značilnega za fevdalne in polfevdalne družbeno-gospodarske odnose. Obveznosti →zemljiških najemnikov do lastnika se izpolnjujejo z delom na posestvu lastnika (v srednjem veku s →tlako), z oddajo določenega deleža pridelkov ali z denarjem, lahko pa tudi z

različnimi kombinacijami vseh navedenih načinov.

agrarna geografija, sociologija

posést, nêstrnjena -i -ne, m – glej razpršena posest.

agrarna ekonomika, agrarna geografija

posést, razdrobljêna -i -ne, m – glede na obliko tista

→posest, za katero je značilna prevlada majhnih

→kmetij, pogosto tudi z visoko stopnjo parcelne

razpršenosti. Lahko je posledica visoke →agrarne

gostote ali zagotavljanja socialne pravičnosti z deli-

tivijo prvotnih →veleposesti med množico malih

lastnikov ob izvajanju →agrarne reforme. Na maj-

hnih kmetijah ni mogoče zagotoviti →sorazmernega

dohodka, ki bi omogočal vzpostavitev tržno usme-

rjenega →kmetovanja, zato so večina namenjene

samooskrbi. Možno večje učinkovitosti se ponuja

z usmeritvami v intenzivne oblike kmetovanja, ki

zahtevajo veliko količino vložnega živega dela.

agrarna ekonomika, agrarna geografija

posést, razpršêna -i -ne, ž – glede na obliko tista →po-

sest, za katero je značilna izrazita →prostorska

razdrobljenost, tako da so posamezni →zemljiški

kosi okrog →kmečkega doma razpršeni v večji ali

manjši oddaljenosti predvsem kot posledica pestrih

reliefnih in z njimi povezanih pedoloških razmer

ter neustreznega →dednega prava. V Sloveniji imajo

nekateri kmetije tudi več kot 50 zemljiških kosov

na različnih lokacijah. Najemništvo razdrobljenost

dodatno povečuje. →Kmetovanje na razpršeni po-

sesti je v primerjavi s tistim na →strnjeni posesti

zaradi večjih prevoznih stroškov, večje porabe ne-

efektivnega delovnega časa in tudi omejenih mo-

žnosti uporabe →kmetijske mehanizacije praviloma

manj gospodarno. Sopomenka je nestrnjena posest.

agrarna ekonomika, agrarna geografija

posést, strnjêna -i -ne, ž – glede na obliko tista →posest,

ki ima vsa ali večino zemljišč okrog →kmečkega

doma strnjenih v enem samem ali v manjšem številu

→zemljiških kosov. Strnjena posest je značilna

bodisi za →celke na →samotnih kmetijah v alpskem

in predalpskem svetu (Slovenija in srednja Evropa)

bodisi za kmetije farmskega tipa v različnih pre-

delih sveta, čeprav prevladujoče v Severni Ameriki

in zahodni Evropi. Zaradi bližine →kmetijskih

zemljišč in lažje organizacije dela je gospodarnost

→kmetovanja v primerjavi z →razpršeno posestjo

bistveno večja. *agrarna ekonomika, agrarna geo-

grafija*

posésten -stna -stno, prid. – nanašajoč se na →posest.

jezikoslovje

poséstna razdrobljênost -stne -i, ž – glej razdroblje-

nost, posestna. *agrarna ekonomika, agrarna geo-

grafija*

poséstna sestáva -stne -ve, ž – glej sestava, posestna.

*agrarna ekonomika, agrarna geografija, socio-

logija*

poséstni list -stnega -a, m – del evidenc →zemlji-

škega katastra in →zemljiške knjige, kjer je na

→zemljiškknjižnem vložku seznam →parcel

določenega lastnika in navedba njihovih temeljnih

značilnosti (številka parcele, →zemljiška kategorija,

bonitetni razred, površina in →katastrski dohodek).

Evidenca se vodi po posameznih →katastrskih ob-

činah. Določena →kmetija ima lahko več posestnih

listov, če je njeno zemljišče razpršeno po več kata-

strskih občinah, če je več solastnikov določenega

zemljišča ali če so nekatere njene parcele v lasti

različnih družinskih članov. *geodezija*

poséstnik, zemljiški -a -škega, m – glej zemljiški pose-

stnik. Izraz posestnik izhaja iz besede *posest*, ki je

nastala iz pojma *posestb* v pomenu 'kar je zase-

deno, zavzeto, pridobljeno v last', izpeljanega iz gla-

gola *posesti* v pomenu 'zasesti'. Ta je sestavljen iz

praslovanskih *po* in glagola *sesti* v pomenu 'sesti'.

agrarna geografija, sociologija, jezikoslovje

poséstvo -stva, s – kmetijsko, gozdno in drugo zemlji-

šče, navadno z ustreznimi objekti, ki velja kot gospo-

darska enota, s katero upravlja določena fizična ali

pravna oseba. S tem ima značaj →kmetije ali druge

oblike →kmečkega gospodarstva. Posestva je mo-

goče opredeliti glede na vrsto lastništva, velikost

ter obliko oziroma stopnjo strjenosti. Sopomenka

je →posest, ki pa vendarle ima nekoliko drugačen

pomen; izraz posestvo je iz nje izpeljan. Beseda

posest je nastala iz pojma *posestb* v pomenu 'kar je

zasedeno, zavzeto, pridobljeno v last', izpeljanega

iz glagola *posesti* v pomenu 'zasesti'. Ta je sestav-

ljen iz praslovanskih *po* in glagola *sesti* v pomenu

'sesti'. *agrarna geografija, agrarna ekonomika,

jezikoslovje*

poséstvo, kmetijsko -stva -jskega, s – eden od pomen-

sko manj natančno opredeljenih izrazov, ki se lahko

uporablja v smislu sopomenke bodisi za →kme-

tijski obrat bodisi za →kmetijski kombinat. *agrarna

geografija, agronomija*

posevek -vka, m – 1. v širšem smislu po površini

omejen sestoj večina enoletnih →kulturnih

rastlin. 2. v ožjem smislu vsako leto posejano →žito.

Izraz posevek je izpeljan iz glagola *sejati*. Praslo-

vansko izhodišče je *seti* (drugotno *sejati*), v pomenu

'sejati seme', kar se je razvilo iz indoevropskega

seh-ie/o-, to pa iz indoevropskega korena *seh-* v

pomenu 'sejati', prvotno pa 'tresti, stresati'. *agro-

nomija, jezikoslovje*

posevek, dopolnilni -vka -lnega, m – →kmetijska kul-

tura, ki daje z nekega polja v enem letu postransko

korist. *agronomija*

posevek, glávni -vka -vnega, m – →kmetijska kultura,

ki daje z nekega →polja v enem letu glavno korist.

agronomija

posevek, izravnálni -vka -lnega, m – →kmetijska

kultura, ki se v →kolobarju seje ali sadi (časovno

vmes) med dvema intenzivnima kulturama z name-

nom izboljševanja kakovosti →prsti, ki je zaradi

visokih odmerkov →gnojil in intenzivnega varstva

- rastlin marsikje resno poslabšana. *agronomija, agrarna geografija*
- posevek, krôvni** -vka -vnega, m – glej varovalni posevek. *agronomija*
- posevek, prêjšnji** -vka -jšnjega, m – →kmetijska kultura, ki je znotraj →kolobarja predstavljala →glavni posevek v prejšnjem letu. *agronomija*
- posevek, strânski** -vka -nskega, m – →kmetijska kultura, ki se v določenem letu v manjšem obsegu poseje ali posadi med →glavni posevek. *agronomija*
- posevek, strnišni** -vka -šnega, m – →kmetijska kultura, ki se poleti poseje ali posadi na →strnišče/1, na primer ohrov, strniščna repa itd. *agronomija*
- posevek, varovâlni** -vka -lnega, m – →kmetijska kultura, ki se goji hkrati s →podsevkom. Glavna namenjena tovrstnega pridelovanja sta pridobitev dveh različnih pridelkov v istem turnusu in varovanje občutljivejših rastlin pred vetrom in mrazom. Varovalni posevek je pogosto →žito ali zelena krma, podsevek pa detelja ali korenje. Sopomenka je krovni posevek. *agronomija*
- posevek, vmesni** -vka -snega, m – 1. →kulture, ki se po zgodnjem spravilu →glavnega posevka še isto leto pridelujejo na istem →polju. 2. setev oziroma sajenje →kulturnih rastlin med dvema →glavnima poljščinama v obdobju, ko bi sicer zemljišče ostalo neobdelano. Tako se namesto dveh pridelkov v obdobju dveh let pri →sušnem poljedelstvu dobijo trije, pri →namakalnem poljedelstvu pa celo štirje. Mogoče je saditi tudi dva vmesna posevka enega za drugim, kar v enem vegetacijskem obdobju omogoča dve žetvi. Vmesni posevki so praviloma hitro rastoče kulturne rastline, tako da se dobro izkoristi krajše razdobje med glavnima setvama. Glede na čas sejanja in obdobje rasti razlikujemo *ozimne* (po ozimnem žitu), *sekundarne* ter →strniščne (po žitih) vmesne posevke, glede na namen pa *krmne* in *prehrambene* vmesne posevke ter vmesne posevke za *zeleno gnojenje* (→kulture, ki se podorjejo za izboljšanje →rodovitnosti tal). Sopomenka je vmesni dosevek. *agronomija, agrarna geografija*
- poskûsno pólje** -snega -lja, s – glej polje, poskusno. *agronomija*
- pôsli** -lov, množ., m – posebna kategorija prebivalstva v obdobju fevdalizma, ki so kot najeta delovna sila živeli na večjih kmetijah ter graščinah; za razliko od →gruntarjev, *kajzarjev* ter →gostačev jim je bilo praktično onemogočeno družinsko življenje, zato si večinoma niso ustvarili lastnega doma. Izraz posel v pomenu 'služabnik', a tudi 'opravilo, delo' izhaja iz praslovanskega *posъlъ*, kar je prvotno pomenilo 'pošiljanje'. Od tod se je v delu slovanskih jezikov pomen posplošil v 'opravilo' in v delu v poslano osebo, to je v 'poslanec'; slednje se je s posplošenjem sčasoma spremenilo v 'služabnik'. *zgodovina, jezikoslovje*
- poslópje, gospodârsko** -pja -rskega, s – glej gospodarsko poslopje. Izraz poslopje etimološko še ni zadovoljivo pojasnjen. *geografija naselij, agrarna geografija*
- pospeševâlna slúžba** -lne -žbe, ž – glej služba, pospeševalna. Izraz pospeševalec je izpeljan iz glagola *pospešiti*, kar je dovršna oblika od *pospeševati*. Praslovanski *pospešiti* v pomenu 'pohiteti' oziroma *spešiti* v pomenu 'hiteti' je izpeljan iz samostalnika *spexъ* v pomenu 'naglica, hitrost, uspeh', ta pa iz glagola *speti* v pomenu 'uspevati, biti hiter'. *agronomija, agrarna ekonomika, jezikoslovje*
- postâja, strôjna** -je -jne, ž – glej strojna postaja. Izraz postaja je izpeljan iz glagola *stati*, ki je s skrčenjem (kontrakcija) nastal iz praslovanskega *stojati*. *agronomija, jezikoslovje*
- postât** -i, ž – 1. del →njive med dvema →razoroma. V tem pomenu je sopomenka →ogon. 2. del njive ali →vinograda, ki ga je od enega konca do drugega v enem dnevu zmozel obdelati en delavec. 3. vrsta, niz →kmetijskih delavcev na →polju, v vinogradu. *jezikoslovje, etnologija*
- postržek** -žka, m – →poljščina, ki iz →prsti posrka zadnje zaloge hranil. Pri →natriletnem kolobarjenju sta bili tipični tovrstni →kulturni rastlini oves in ajda, nakar je po njunem pridelovanju sledilo obdobje počivanja. Pri sodobnem →navečletnem kolobarju se postržki ne uporabljajo več, ker →gnojenje in ustrezno vrstenje poljščin omogočata trajno rabo →obdelovalnih zemljišč. Izraz postržek je izpeljan iz glagola *postrgati*, dovršne oblike od *strgati* v pomenu 'nekaj odstranjevati, ribati (z nožem)'. To izhaja iz praslovanskega *strъgati*, izpeljanega iz indoevropske baze *streug-* v pomenu 'drgniti, gladiti'. Sopomenka je pavperant. *agronomija, jezikoslovje*
- potenciâl, narâvni** -a -vnega, m – glej naravni potencial. *splošna geografija*
- potenciâln** -lna -lno, prid. – mogoč, možen oziroma nanašajoč se na potencial, tujko, ki je prevzeta iz poznolatinkega izraza *potentialis* v enakem pomenu. *jezikoslovje
- potenciâlna deagrarizâcija** -lne -je, ž – glej deagrarizacija, potencialna. *agronomija, geografija*
- potenciâlna evapotranspirâcija** -lne -je, ž – glej evapotranspiracija, potencialna. *meteorologija, klimatogeografija*
- potenciâlno čista kmetîja** -lno -ste -je, ž – glej kmetija, potencialno čista. *agronomija, geografija, agrarna ekonomika*
- potopljeni gôzd** -nega -zda, m – glej gozd, potopljeni. *fitogeografija*
- povódenj** (iz praslovanskega) -dnji, ž – glej poplava. Izraz izhaja iz praslovanskega *povodъnъ* v pomenu 'poplava', kar je izpeljano iz pridevnika *povodъnъ* v domnevem pomenu 'poplavljen', to pa iz predložne zveze *po vode* v pomenu 'po vodi', ki vsebuje

mestnik od praslovske besede *voda* v pomenu 'voda'. *hidrogeografija, jezikoslovje*

povódje -dja, s – ozemlje, s katerega voda odteka v isto morje, jezero, reko ali manjši vodotok. Območje, s katerega se vode odmakajo v isto reko ali potok, imenujemo *porečje* in je lahko v primerjavi s povodjem enakovreden ali površinsko ožji pojem. *hidrogeografija*

povpréčna obremenjénost délovne síle -čne -i -vne -le, ž – glej obremenjenost delovne sile, povprečna. *sociologija, agrarna geografija*

površína (iz hrvaščine) -ne, ž – 1. zunanji, vrhnji del česa. 2. razsežnost česa glede na dolžino in širino. 3. zunanji, vrhnji del česa glede na njegov namen. 4. del zemeljskega površja, določen za kaj. V slednji zvezi je izraz kljub izraziti večpomenskosti izjemno uveljavljen v strokovni in publicistični javnosti, v pričujočem delu pa smo ga dosledno nadomestili z besedo →zemljišče. Obenem gre za hrvatizem, saj je prevzet iz hrvaške besede *površina*, izpeljane iz predložne zveze *po vrhu* v pomenu 'po vrhu'. Prvotni pomen je torej bil 'tisto, kar je na vrhu'. *jezikoslovje*

površíne, gózdne -šin -zdnih, množ., ž – skupek →zemljišč, ki ga sestavljajo gozdovi, gozdni parki, gozdni rezervati ipd.; lahko so vključena v naselja ali pa so zunaj njih. *urbanizem*

površíne, kmetíjske -šin -jskih, množ., ž – izraz, ki se je pod vplivom novinarskih, političnih, planerskih in drugih krogov povsem neustrezno uveljavil namesto izraza →kmetijska zemljišča in ga tako rekoč izpodrinil. V svojem bistvu se sploh ne nanaša na izmerjeno površinsko enoto, pač pa na zvrst zemljišč kot skupek ustreznih (vključenih) →zemljiških kategorij. Za njegovo izkoreninjenje bodo potrebni izjemni napor. *jezikoslovje*

površíne, obdeloválné -šin -lnih, množ., ž – izraz, ki se je pod vplivom novinarskih, političnih, planerskih in drugih krogov povsem neustrezno uveljavil namesto izraza →obdelovalna zemljišča in ga tako rekoč izpodrinil. V svojem bistvu se sploh ne nanaša na izmerjeno površinsko enoto, pač pa na zvrst zemljiških kategorij. Za njegovo izkoreninjenje bodo potrebni izjemni napor. *jezikoslovje*

površíne, próste -šin -stih, množ., ž – vsa zemljišča, ki niso zazidana in ponavadi niso namenjena prometu. Mednja se uvvrščajo →kmetijska zemljišča, →gozdovi, →gozdni parki, *mestno zelenje*, *vodotoki*, različna varovalna zemljišča ipd. Zaradi neustreznosti izraza površina predlagam spremembo izraza, in sicer *prosta zemljišča*. *urbanizem*

površíne, zeléne -šin -nih, množ., ž – nepozidana zemljišča v mestih in na mestnem obrobju, h katerim spadajo tudi mestni gozdovi in →kmetijska zemljišča na območju mest. Namenjena so →rekreaciji, urbanistični členitvi in oblikovanju estetskih

vrednost, zaščiti proti hrupu, izboljševanju mestnega podnebja ali pa gre za še nepozidana stavbna zemljišča. Sestavljajo jih javni parki, nasadi, drevoredi →zelenice/1 v stanovanjskih delih naselja ter ob javnih prometnicah, vodotokih, kulturno-zgodovinskih objektih, turističnih in drugih javnih objektih, kot so kopališča, športna in otroška igrišča itd., skupine gozdnega drevja na površini do 6 arov, →gozdovi s posebnim namenom, drugi →gozdovi, posamezne skupine dreves, posamezno za naravno okolje pomembno drevo ipd. *urbanizem, krajinska arhitektura, varstvo okolja*

površínska -nski -nsko, prid. – nanašajoč se na →površino. *jezikoslovje*

površínska intenzívnost -nske -i, ž – glej intenzivnost, površinska. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

površínska produktívnost -nske -i, ž – glej produktivnost, površinska. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

površínske vóde -nskih -da, množ., ž – glej vode, površinske. *hidrogeografija*

površínsko namákanje -nskega -nja, s – glej namakanje, površinsko. *agronomija, agrarna geografija*

površíje -šja, s – glej relief. Izraz površje je širši, saj zajema ves zunanji, vrhnji del Zemlje, →tal, tekočin in vseh drugih snovi. Beseda je izpeljana iz predložne zveze *po vrhu* v enakem pomenu; njen prvotni pomen je torej 'tisto, kar je na vrhu'. *geomorfologija, jezikoslovje*

požár -ja, m – ljudski izraz za →njivo, ki je bila izkrčena s požiganjem in se je po nekaj letih, ko se je →rodovitnost tal poslabšala, ponovno prepustila zaraščanju. Podrobna preučevanja kažejo, da je bilo pri nas krčenje njivskega sveta s →požigalništvom bistveno manj uveljavljeno kot trebljenje s sekiro ali tesačo, nadpovprečno pa je bilo razširjeno na Štajerskem. Izraz izhaja iz praslovskega *požarb* v pomenu 'požig, požar', kar je izpeljano iz glagola *požariti* v pomenu 'narediti, da žari'. Sopomenka je požarnica. *agrarna geografija, etnologija, jezikoslovje*

požárna planína -rne -ne, ž – glej planina, požarna. *agrarna geografija, zgodovina*

požárnica -ce, ž – glej požar. *agrarna geografija, etnologija*

požárništvo -štva, s – 1. glej požigalništvo 2. v širšem pomenu →selilno poljedelstvo, še vedno razširjeno na območjih ekvatorialnega dežnega gozda v Afriki. Majhne površine gozda se v daljših časovnih presledkih s sekanjem in požiganjem lesa izkrčijo, nakar se na pridobljenem in za obdelavo urejenem zemljišču gojijo →kulturne rastline. Ko se →prsti izčrpajo, se v bližini na enak način izkrčijo nova →obdelovalna zemljišča, vendar prebivalci še vedno prebivajo na prvotni lokaciji in se ne selijo. Opuščeno zemljišče se hitro zarase, najprej z →grmo-

vjem in pozneje z →degradiranim gozdom, čez čas pa se praviloma znova usposobi za kmetijsko pridelavo. Izraz požarništvo je izpeljan iz besede *požar*, ki izhaja iz praslovanskega *požarb* v pomenu 'požig, požar', kar je izpeljano iz glagola *požariti* v pomenu 'narediti, da žari'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

požganica -ce, ž – na Koroškem izraz za zemljišče, s katerega je bilo s požiganjem odstranjeno →drevje in →grmovje, nakar so ga preuredili za kmetijsko rabo. Poznani sta tudi sopomenki *požganina* in *požganje*. *etnologija, jezikoslovje*

požigálniško poljedelstvo -škega -lstva, s – glej poljedelstvo, požigálniško. *agrarna geografija*

požigálništvo -štva, s – primitiven obdelovalni način, nekoč zelo razširjen v Evropi, še vedno pa je prevladujoč v nekaterih tropskih in subtropskih predelih sveta, o čimer pričajo številni krajevni poljedelski sistemi: →ladang v Indoneziji, →kaingin na Filipinih, *milpa* v Mehiki, *roca* v Braziliji, *tavy* na Madagaskarju, *chitimene* v tropski Afriki itd. Zanje je značilno ponavljajoče se obdobje →krčenje gozdov, →obdelovalna zemljišča pa niso ustaljena, temveč se v določenih časovnih presledkih obdeluje zdaj ta, zdaj drugi del sicer gozdnega zemljišča. Na izkrcenih gozdnih tleh (za uničevanje prvobitnega rastlinstva je po svetu v rabi več postopkov: na primer predhodno sušenje drevja z odstranjevanjem skorje, predhodno sekanje drevja, pri čemer v zemlji ostanejo korenine) ostane lesni pepel, ki prst obogati, s tem da njeno kislost nevtralizira, kar ugodno vpliva na rast →kulturnih rastlin. Izkrcena gozdna zemljišča nekaj let (ponavadi od 8 do 15) zapored dajejo zadovoljiv pridelek, nakar se zaradi primitivne →agrotehnikе →prst izčrpa. Tudi puščanje zemljišča v →prahi njene rodovitnosti bistveno ne popravi. Zato se obdelava izčrpanega zemljišča opusti, na njem se ponovno zaraste gozdno rastlinstvo, za potrebe →obdelovanja tal pa se izkrcijo nova zemljišča. Izraz požigálništvo je izpeljan iz glagola *požigati*, kar je nedovršna oblika glagola *požgati*. Glagol *žgati* izhaja iz praslovanskega *žet'i*, sedanjik *žgo* oziroma *žego*, v pomenu 'žgati', kar se je po asimilaciji razvilo iz indoevropskega *degom*, to pa izhaja iz indoevropskega korena *dhegh-* v pomenu 'žgati, goreti'. Sopomenki sta gorsko kopaštvo in požarništvo/l. *agrarna geografija, jezikoslovje*

prá- (prevzeto iz drugih slovanskih jezikov) – predpona v sestavljenkah za izražanje prvotnosti, začetnosti ali velike časovne odmaknenosti. V praslovanščini je predpona *pra-* pomenila 'prejšnji, preko', kar izhaja iz indoevropskega *proH*, ki je verjetno prvotni direktiv osnovne *per(o)-* v pomenu 'oddaljen'. *jezikoslovje*

pragóvi, temperatúrni -gov -rnih, množ., m – glej temperaturni pragovi. Izraz *prag* izhaja iz praslovanskega *porǵb* v enakem pomenu. Ta je nastal iz

indoevropskega *porHgo-* z verjetnim pomenom 'lesena klada, deblo'. *agrometeorologija*

prágózd -a, m – →gozd v naravnem stanju, ki ga človek s svojo dejavnostjo še ni spremenil in se v razvoju rastlinskih združb pod vplivom naravnih razmer (podnebje, →prsti, živalstvo) sam pomlaja. Danes so obsežnejši pragozdovi le še na območjih →tropskega dežnega gozda (z velikim številom drevesnih vrst) ter na območjih →borealnega iglastega gozda (z maloštevilnimi drevesnimi vrstami). V zmernotoplem podnebnem pasu je človek nekdanje pragozdove že skoraj povsem spremenil v kulturne gozdove. V Sloveniji je nekaj manjših pragozdnih rezervatov: Krakovski gozd na Krškem polju, Krokár na Borovski gori severno nad dolino Kolpe, Rajhenavski pragozd na Kočevskem rogu, Grčariški pragozd na Kočevski gori, pragozd na Donački gori (edini zaščiten z ustreznim predpisom), dve pragozdni krpi na Gorjancih (pod Opatovo goro in Trdinovim vrhom) in pragozdni ostanek mešanega gozda s prevlado bukve Šumik na Pohorju. Izraz pragozd je sestavljenka iz predpone *pra-* in besede *gozd*. *fitogeografija, varstvo narave*

práha (iz nemščine) -he, ž – **1.** jeseni preorana in navadno do naslednje pomladi neposejana, neposajana →njiva, ki se za krajši čas pusti neobdelana, da se poveča njena rodovitnost. **2.** v navdveletnih in natriletnih kolobarjih kratek premor v →obdelovanju tal, ko zemljišče počiva. Premor brez obdelovanja traja eno ali več →vegetacijskih obdobij, nakar je potrebno njivo preorati. V sistemu →dvopolja se je praha vrstila vsako drugo, v sistemu →tripolja pa vsako tretje leto. Sodobnejši kolobar z uvajanjem →okopavin in preišljenim vrstenjem →poljščin je potrebe po prahi skoraj povsem odpravil. Uporablja se le še takrat, ko je med gojenjem dveh poljščin potrebno opraviti radikalno zatiranje →plevela ali globoko jesensko →oranje za →jarino. Prahe so (bile) raznovrstne, odvisne od ugodnosti naravnih razmer za →poljedelstvo in razvitosti →agrotehnikе. Primerjaj →ledina in →prelog. Izraz *praha* je verjetno prevzet iz srednjevisokonemškega *brache*, ki je na Bavarskem imela različico *prache*. Starovisokonemška *brahha* je izpeljanka iz starovisokonemškega izraza *brehhan* v pomenu 'zlomiti, prekiniti' in s prvotnim pomenom '(enoletna) prekinitev (obdelovanja)'. Pogosto uporabljena sopomenka je trznina, uporabljata pa se še izraza *premet* in *ugar*; slednji je prevzet iz srbohrvaščine. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

práha, délna -he -lne, ž – način →obdelovanja zemljišč, pri katerem je →njiva obdelana le v delu →vegetacijske dobe. Zaradi preprečevanja čezmernega izčrpanja ter obnavljanja rodovitnosti se v prvi polovici poletja ali v času poznega poletja in zgodnje jeseni pusti neobdelana. *agronomija, agrarna geografija*

práha, súa -he -he, ž – način → obdelovanja zemljišč, pri katerem se →njiva za nekaj časa ne obdeluje zato, da se obnovijo zaloge vode v →prsti. *agronomija, agrarna geografija*

práha, zeléna -he -ne, ž – način → obdelovanja zemljišč, pri katerem je zemljišče sicer v →prahi, vendar se na njem v določenem delu leta za krajši čas sadijo hitro rastoče →kulturne rastline (na primer repa, okopavine ipd.), preostali čas pa je →njiva namenjena →paši živine. *agronomija, agrarna geografija*

prápokrájina -ne, ž – glej divjina. Izraz je sestavljen iz predpone *pra-* in besede →pokrajina. *splošna geografija, varstvo narave*

prašičeréja -je, ž – panoga živinoreje, namenjena reji prašičev predvsem za meso ter plemenskih merjascev, svinj in pujskov za podmladek, sicer pa je prašič kot redko katera →domača žival vsestransko uporaben. Sčasoma je prašičereja v razvitem svetu postala ena najbolj intenzivnih zvrsti →živinoreje, ki je za razliko od →govodoreje in →ovčereje v precej večji meri navezana na krmiljenje v →hlevih. V primerih reje velikega števila živali na velikih →farmah/2 lahko močno obremenjuje okolje, zato je potrebna izgradnja čistilnih naprav. →Paša prašičev se je ohranila le ponekod v vzhodnoevropskih hrastovih gozdovih, kjer se hranijo z žirom. Glavna svetovna območja prašičereje so vsa Evropa z izjemo južnega dela, Kitajska, srednji zahod Združenih držav Amerike, Mehika in jug Brazilije. Marsikje so obsežna območja, kjer zaradi verskih razlogov (islam, hinduizem) ni razvita. Pri nas prevladuje 'kmečka reja' z manjšim številom živali, namenjenih predvsem domači porabi; ponekod sta žival ali dve namenjeni tudi prodaji. Tu in tam prašiče še pasejo okrog →kmečkega doma po →ekstenzivnih sadovnjakih, redkeje tudi po →strniščih. Kot domača žival je bil prašič v Egiptu, Mezopotamiji in na polotoku Krimu znan že okoli leta 5000 pred našim štetjem. Beseda prašič izhaja iz praslovanskega izraza *porъčit'ь*, pomanjševalnice od *porъць*, ki pomeni 'prasec'. Sopomenka je svinjereja. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

prášno poljedélstvo -šnega -lstva, s – glej poljedelstvo, prašno. *agronomija, geografija, etnologija*

práva -vi -vo, prid. – takšen, ki ima potrebne, zaželeno lastnosti, značilnosti. Izraz se je razvil iz praslovanskega *pravъ* v enakem pomenu, kar izhaja iz indoevropskega *proHuo-* (ali *prouo-*). *jezikoslovje*

práva žíta -vih žit, množ., s – glej žita, prava. *agronomija*

právi nomadízem -vega -zma, m – glej nomadizem, pravi. *agronomija, geografija*

pravica -ce, ž – 1. tisto, kar komu dovoljuje, daje možnosti biti, imeti ali narediti kaj, zlasti glede na dogovor, pravilo ali zakon. 2. tisto, kar je v skladu

s človekovimi, družbenimi predstavami, pravili o (moralnih) vrednotah. Beseda pravica je izpeljana iz pridevnika *pravi*, ki se je razvil iz praslovanskega *pravъ* v enakem pomenu, kar se je razvilo iz indoevropskega *proHuo-* (ali *prouo-*). *jezikoslovje*

pravica do róže -ce -že, ž – posebna oblika →pašne pravice na →planinah s pravico do paše in do vseh služnostnih pravic na nekdanjem fevdalnem zemljišču ter do polnega užitka planine med 16. junijem in 15. septembrom. Imeli so jo le tisti posestniki, katerih predniki so bili prvi uvaževalci paše in so na planini postavili →hram in →staje. Drugi lastniki →živine so jim za možnost paše na teh planinah morali plačevati pristojbino, tako imenovano *stojino*. Izraz je povzet po nemški besedi *blumesuch*, ki je opredeljevala enake pravice v času cvetenja, to je v navedenem obdobju. *zgodovina, etnologija*

pravica, pášna -ce -šne, ž – pravica do paše na nekdanjih srenjskih in →planinskih pašnikih, na katerih je uveljavljena še zdaj in za katero je poskrbljeno na podlagi pravnega reda. Pašne pravice so nastajale ob →kolonizaciji ali ob →krčenju planin iz dotodanjih navad kmetovalcev, ki so se sčasoma preoblikovale v trajno rabo. Razlikovati je potrebno *pašne pravice naselbinske skupnosti* (posamezna →vas ali skupina vasi), *pašne pravice skupnosti solastnikov* (ki so lahko tudi iz različnih naselij) in *pašne pravice skupine zakupnikov*. Število →živine, ki jo (je) lahko posameznik pase (-l), je (bilo) določeno na različne načine. Najpogosteje je smel posameznik pasti toliko živine, kolikor je je zmožni sam preživeti čez zimo. Število živine pa je bilo lahko določeno na en solastniški delež ali na →domačijo in je bilo praviloma odvisno od velikosti →kmetije. Kdor je imel pašno pravico, je imel tudi ustrezne druge pravice (do sečnje, napajanja živine, uporabe poti ipd.). *etnologija, pravo, agrarna geografija*

pravica, servitútna -ce -tne, ž – glej pravica, služnostna. *pravo*

pravica, slúžnostna -ce -stne, ž – stvarna pravica na tuji stvari, ki upravičencu omogoča njeno popolno ali delno uporabo. Pri zemljiški posesti se navadno pridobi s prisestvovanjem. Med številnimi pravicami je v →kmetijstvu najbolj pomembna pravica dostopa na določeno →parcelo prek sosednjih parcel, saj je kljub velikemu številu poti in →kolovozov še vedno mnogo parcel brez možnosti neposrednega dostopa. Služnostna pravica je bodisi *pravica hoje* bodisi *pravica vožnje*, v obeh primerih pa je →obdelovanje tal tako na matični kot na prizadetih sosednjih parcelah oteženo in razpoložljiva površina zemljišč se zmanjša. Sopomenka je servitutna pravica. *pravo*

pravila, kméčka -vil -čkah, množ., s – glej kmečka pravila. Izraz pravilo je prevzet iz drugih slovanskih jezikov, na primer hrvaščine, srbščine ali ruščine.

- Izpeljan je iz praslovanskega glagola *praviti* v pomenu 'delati prav'. Prvotni pomen je torej 'tisto, s pomočjo česar se dela prav'. *etnologija, jezikoslovje*
- pravilno naselje** -lnega -lja, s – glej naselje, pravilno. *arhitektura, urbanizem, geografija naselij*
- právo** (iz praslovanščine) -va, s – skupnost pravnih norm, ki predpisujejo, dovoljujejo ali prepovedujejo ravnanje v določeni državni skupnosti. Pravne norme so opremljene s sankcijami; te nastopijo v primeru kršitve pravne norme. Pravo se vsebinsko deli na več področij. Tradicionalne pravne panoge so ustavno, upravno, civilno, delovno, kazensko in mednarodno pravo. Znanstvena disciplina, ki preučuje pravo, se imenuje *pravna znanost*. Izraz pravo je prevzet iz drugih slovanskih jezikov (v enakih obliki in pomenu obstoja tudi v ruščini) in je v srednjem spolu posamostaljeni pravoslavni pridevnik *pravъ*, kar pomeni 'pravičen, pravilen'. *pravo*
- právo, agrárno** -va -nega, s – glej agrarno pravo. *pravo, agrarna ekonomika*
- právo, dédno** -va -dnega, s – glej dedno pravo. *pravo*
- pravokótn** -tna -tno, prid. – takšen, ki ima obliko pravokotnika, četverokotnika z enakima nasprotnima stranicama in pravimi koti. Izraz pravokotnik je izpeljan iz besede *kot* v pomenu 'notranji del vogala'. Ta izhaja iz praslovanskega *koťъ* v pomenu 'kot', kar pa etimološko še ni dokončno pojasnjeno. *jezikoslovje*
- pravokótna vás** -tne -i, ž – glej vas, pravokotna. *geografija naselij, zgodovina*
- pravokótné grúde** -tnih grud, množ., ž – glej grude, pravokotne. *agrarna geografija*
- prázniženje podežélja** -nja -lja, s – pojav in proces, ki je posledica →bega z dežele in lahko zelo negativno vpliva na zmožnosti obvladovanja in ohranjanja kulturne pokrajine, zato je izrazito nezaželen. Kot protiukrepi se sprejemajo posebni razvojni programi in različni intervencijski ukrepi. Izraz prazniženje je glagolnik od *prazniti*, kar je izpeljano iz besede *prazen*. Praslovanski *porzъnъ* je pomenil 'dela prost' in 'prazen'. Izpeljan je iz *porzъ* v enakih pomenih, kar etimološko ni dokončno pojasnjeno. *agrarna geografija, sociologija, jezikoslovje*
- prebirálen** -lna -lno, prid. – nanašajoč se na prebiranje oziroma prebiralne postopke. Izraz prebirati je sestavljenka iz predpone *pre-* in glagola *brati* v pomenu 'nabirati, zbirati', izpeljanega iz praslovanskega *bъrati*, sedanjik *bero*, v pomenu 'nabirati, zbirati', kar izhaja iz indoevropskega korena *bher-* v pomenu 'nesti'. *jezikoslovje*
- prebirálna séčnja** -lne -čnje, ž – glej sečnja, prebiralna. *gozdarstvo*
- prebirální gozd** -lnega -a, m – glej gozd, prebiralni. *gozdarstvo*
- prebiválstvo** -lstva, s – 1. vsi ljudje, ki naseljujejo določeno območje. 2. večja skupina ljudi glede na določene skupne značilnosti, interese. Beseda je izpeljana iz glagola *bivati*. Praslovanski izraz *byvati* je ponavljalni glagol od *byti* v pomenu 'obstajati' in je izvorno enak litavskemu *buvoti*, ki pomeni 'pogosto kje biti, bivati, prebivati'. Tujka za prebivalstvo je *populacija*. *jezikoslovje*
- prebiválstvo, agrárno** -lstva -nega, s – glej kmečko prebivalstvo. *agrarna geografija, demografija*
- prebiválstvo, kméčko** -lstva -čkega, s – 1. ljudje, ki glavino svojega dohodka pridobivajo s →primarnimi dejavnostmi in njihovi vzdrževani družinski člani. Za njih je značilen svojevrsten način življenja (samozadostnost, tradicionalnost, nemobilnost, dolga delovna doba ipd.). Deleži kmečkega prebivalstva se po posameznih državah močno razlikujejo in so odvisni od ravni gospodarske razvitosti, →urbanizacije ter organiziranosti →kmetovanja. Leta 1991 je bilo v Sloveniji še 7,6 % kmečkega prebivalstva. Izraz kmečko prebivalstvo ni istoveten z izrazom →podeželsko prebivalstvo. Njegova sopomenka je agrarno prebivalstvo. 2. osebe, katerih poklic je uvrščen v skupino poklicev *kmetovalci in sorodni delavci* ter od njih *vzdrževane osebe*. *agrarna geografija, demografija*
- prebiválstvo, podežélsko** -lstva -lskega, s – vsi ljudje, ki živijo na →podeželju, torej zunaj mest. To pomeni, da je pojem podeželsko prebivalstvo v primerjavi s pojmom →kmečko prebivalstvo bistveno širši. Na podeželju živi mnogo oseb, ki se ukvarjajo tudi z nekmetijskimi dejavnostmi. Tako ne preseñeča, da je bilo leta 1991 v Sloveniji le še 7,6 % kmečkega prebivalstva, medtem ko je bilo podeželskega prebivalstva še skorajda polovica od vseh ljudi v državi. Sopomenka je ruralno prebivalstvo. *demografija, agrarna geografija*
- prebiválstvo, rurálno** -lstva -lnega, s – glej podeželsko prebivalstvo. *demografija, agrarna geografija*
- predálpška vás** -lpske -i, ž – glej vas, predalpska. *geografija naselij, zgodovina*
- predéli, górski in hribovítí** -lov -rskih -tih, množ., m – glej gorski in hriboviti predeli. Izraz predel izhaja iz praslovanskega *perdelъ* v pomenu 'kar je predeljeno, razdeljeno' in je prek praslovanskega glagola *perdeliti* v pomenu 'predeliti' izpeljan iz besede *delъ* v pomenu 'del'. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, jezikoslovje*
- predeloválna industrija** -lne -je, ž – glej industrija, predelovalna. *agrarna geografija, agroživilstvo*
- prednosti, kómparativne** -sti -vnih, množ., ž – glej komparativne prednosti. *ekonomija, gospodarska geografija*
- prednostna pravica pri nakúpu kmetíjskih zemljišč** -stne -ce -pu -jskih -mljišč, ž – pravica, ki je po zakonu pripadala družbenim kmetijskim organizacijam in zasebnim kmetom; z njo je bila določena nekakšna prednostna lista potencialnih upravičencev za nakup razpoložljivega →kmetijskega zemlji-

šča, kar je pri izbiri morebitnega kupca pomenilo omejitev pogodbene svobode prodajalca. Do pred kratkim je bilo v veljavi naslednje zaporedje upravičencev: →zakupnik kmetijskega zemljišča, ki je lahko →kmet ali kmetijska ustanova; kmetijska ustanova, katere zemljišče meji na razpoložljivo zemljišče; kmet, ki mu →kmetovanje pomeni glavno dejavnost in katerega zemljišče meji na razpoložljivo zemljišče; kmet, ki mu je kmetovanje dopolnilna dejavnost in katerega zemljišče meji na razpoložljivo zemljišče; →Kmetijska zemljiška skupnost za potrebe ustvarjanja kmetijskega zemljiškega sklada; kmetijska ustanova, ki ima zemljišče v primerni oddaljenosti; kmet, ki mu kmetovanje pomeni glavno dejavnost in ima zemljišče v primerni oddaljenosti; ter kmet, ki mu je kmetovanje dopolnilna dejavnost in ima zemljišče v primerni oddaljenosti. *pravo*

prèdplanína -ne, ž – strokovni izraz za pas →planiških pašnikov v nižjih legah, kjer se trava praviloma tudi kosi. Na njih se ponekod pase zgodaj pomladi, pred odhodom →živine v višje lege, in jeseni, po njenem povratku, drugje pa le jeseni. Na predplaninah so tudi →hlevi, kočje za pastirje ter →seniki, →svislji ali →kozolci. Izraz je sestavljenka iz predpone *pred-* in besede *planina*. Sopomenka je prva planina, povsem enako vlogo pa ima tudi →senožetna planina. *agrarna geografija, etnologija*

pregòn -a, m – navadno ograjena ozka pot za →živino, namenjena za gnanje živine na →pašnik. *agronomija, jezikoslovje*

prehóden -dna -dno, prid. – 1. takšen, ki se ne mudi, ne ostane kje dalj časa. 2. namenjen za prehod. Izraz prehod je izpeljan iz glagola *hoditi*, ki izhaja iz praslovanskega glagola *xoditi* v pomenu 'hoditi, iti peš', kar se je izvorno razvilo iz indoevropskega korena *sed-* v pomenu 'sedeti'. Iz sestavljenke na primer *prei-sod-eie-* v pomenu 'prisedati', ki se je pomensko dalje razvila v 'priti, prihajati', se je pomen korenskega morfema sčasoma osamosvojil v 'iti, hoditi'. *jezikoslovje*

prehódna planína -dne -ne, ž – glej planina, prehodna. *agrarna geografija, etnologija*

prehódni turizem -dnega -zma, m – glej turizem, prehodni. *gospodarska geografija*

prehrámben -mbna -mbno, prid. – nanašajoč se na prehranjevanje, hranjenje. Izraz je izpeljan iz besede *hrana*, ki izhaja iz praslovanskega samostalnika *xorna* v verjetnem pomenu 'hrana', a tudi 'zaloga hrane'. Glagol *xorniti* je namreč pomenil 'pitati, kmitti' in drugotno 'delati zalogo, varovati zalogo in zakopati zalogo (hrane)'. *jezikoslovje*

prehrámbna bilánca -mbne -nce, ž – glej bilanca, prehrambna. *agrarna geografija, socialna geografija*

prehrámbna intenzívnost -mbne -i, ž – glej intenzivnost, prehrambna. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

prehranjeválna veríga -lne -ge, ž – prehranjevalna povezava v obliki količinskih odnosov med proizvajalci organske hrane (zelene rastline) in njenimi porabniki (predvsem živalmi), ki je sestavljena iz treh do petih členov. Glavni členi so: rastlina -rastlinojdec (*fitofag*) - ropar (*predator*). Medsebojne povezave v prehranjevalni verigi potekajo v obliki tako imenovanih *prehranjevalnih spletov*. *varstvo okolja*

prehránska kríza -nske -ze, ž – glej kriza, prehranska. *gospodarska geografija, ekonomija*

prejšnji posévek -jšnjega -vka, m – glej posevek, prejšnji. *agronomija*

prekmúrska híša -rske -še, ž – glej hiša, prekmurska. *spomeniško varstvo, arhitektura*

prekòp -a, m – 1. umetna struga, narejena z namenom medsebojne povezave rek, jezer ali (in) morij. Njena velikost marsikje omogoča plovbo ladij in jim lahko znatno skrajša pot z ene točke na drugo. Večina prekopov ima majhen pretok in voda v njih se le malo meša. 2. v zemljišče vrezano korito, namenjeno dovajanju ali odvajanju vode. V tem pomenu se uporablja predvsem pri →namakanju oziroma →osuševanju zemljišč. Izraz prekop je izpeljan iz glagola *kopati*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovščini. Izhaja iz indoevropskega korena (*s*)*kap-* oziroma (*s*)*kep-* v pomenu 'obdelovati z ostrim orodjem'. Sopomenka, predvsem v drugem pomenu, je kanal. *hidrogeografija, gospodarska geografija, agronomija, jezikoslovje*

prelevmán -a, m – posebna vrsta uvozne datatve (tako imenovana *drseča carina*) v okviru →agrarne politike določene države. Njen namen je izravnavanje razlik v cenah kmetijskih →pridelkov in →proizvodov med zajamčeno ceno v določeni državi in ravnijo svetovne cene. V primeru, ko je raven svetovne cene nižja od cene določenega pridelka oziroma izdelka v določeni državi, je treba plačati prelevman ob uvozu, v nasprotnem primeru pa ga je potrebno plačati ob izvozu. *ekonomija*

prelíha -he, ž – na Koroškem ljudski izraz za →poseko. *jezikoslovje, etnologija*

prélog -a, m – opustitev →obdelave tal za daljše obdobje, ki praviloma ni v neposredni zvezi s sistemi →kolobarjenja. Vzroki za opuščanje so bodisi zunaj (na primer vojna opustošenja, naravne nesreče) bodisi znotraj →kmetije (neprimerna zemljišča za kmetijsko obdelavo, zmanjšano zanimanje za →kmetovanje zaradi boljšega zaslužka v drugih dejavnostih, pomanjkanje in staranje →kmečke delovne sile). Razlikujemo več različnih vrst prelogov, temeljni tipologiji pa sta zasnovani na podlagi preučitev vzrokov za njihov nastanek ter njihovega videza. V sodobnem kmetovanju se je za razliko od →prahe prelog močno razširil in ponekod zavzema velik del →obdelovalnih oziroma →kmetijskih zemljišč. Izraz je narečnega izvora in je izpeljan iz

glagola *ložiti* v pomenu 'položiti', ki izhaja iz praslovanskega glagola v enakih obliki in pomenu, kar je vzročni glagol od *leti* v pomenu 'leči' in prvotno pomeni 'povzročati, da leži'. To izhaja iz indoevropskega korena *legh-*, ki pomeni 'ležati'. *agrarna geografija, agrarna ekonomika, jezikoslovje*

prélog prve stôpnje -a -ve -pnje, m – glede na videz vrsta →preloga, za katero je značilna začetna faza zaraščanja, nekako tri leta po popolnem prenehanju →obdelovanja tal. V tem času se v polni meri razbohotita trava in →plevel. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

prélog drúge stôpnje -a -ge -pnje, m – glede na videz vrsta →preloga, ki predstavlja prehodno stopnjo od opuščenege →kmetijskega zemljišča do ponovne vzpostavitve naravnega rastlinstva. Opuščena zemljišča opominjajo na nekontrolirano rabo z množično zastopanostjo gmoovnega rastja. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

prélog, ekonómski -a -mskega, m – vrsta →preloga, pri kateri se opuščanje →obdelovanja tal pojavlja kot posledica negospodarnosti nadaljnje rabe →kmetijskega zemljišča. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

prélog, funkcijski -a -jskega, m – vrsta →preloga, ki je nastal kot posledica čakanja zemljišča na prevzem nove, ponavadi nekmetijske vloge. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

prélog, prikríti -a -tega, m – →kmetijsko zemljišče, na katerem je →kmetijska pridelava skrajno ekstenzivna ali pa se zaradi strahu pred administrativnimi sankcijami glede lastništva pojavlja le navidezna obdelava. Sopomenka je relativni prelog. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

prélog, rélativni -a -vnega, m – glej prikriti prelog. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

prélog, sociálni -a -lnega, m – vrsta →preloga, ki se pojavi zaradi socialne preslojitve lastnika; ta ni več zainteresiran za nadaljnje obdelovanje in vzdrževanje →kmetijskih zemljišč. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

prélog, sodóbní -a -bnega, m – v strokovni literaturi skupna označba za vrsto različnih →prelogov, ki opredeljujejo →kmetijska zemljišča, neobdelana zaradi socialnih, psevdosocialnih, gospodarskih, konjunkturnih, delovnih ali gradbenih razlogov. Za opuščena zemljišča, pri katerih so vzrok za opuščanje →obdelovanja tal slabe naravne razmere, se uporablja opisni izraz "*neizkoriščena tla z nizko donosnostjo*". Svojevrstne družbeno-gospodarske razmere narekujejo preimenovanje sodobnega preloga v *socialno-ekonomski prelog*. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

prélog, téhnični -a -čnega, m – vrsta →preloga, ki se pojavi tam, kjer neugodne naravne razmere ne dopuščajo ali otežujejo uporabo →kmetijske mehanizacije. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

préloga -ge, ž – glej trika. *zgodovina, agrarna geografija*

préložno gospodárstvo -žnega -rstva, s – glej gospodarstvo, preložno. *agrarna geografija*

prémija -je, ž – finančna stimulacija kot instrument ekonomske politike, namenjena spodbujanju določene zvrsti →kmetijske pridelave, ki je z vidika širšega družbenega interesa deficitarna, lahko pa je namenjena tudi vzdrževanju ravni kmetijske pridelave ali celo zmanjševanju tržnih viškov, zlasti v primerih, ko se je zaradi pretiranega odziva zainteresiranih kmetovalcev na tržišču porušilo ravnotežje med ponudbo in povpraševanjem in so potrebne strateške rezerve zapolnjene. V primerih zavrivanja obdelave se plačuje nadomestilo za →rento →kmetijskega zemljišča, z namenom, da le-to za določeno obdobje ostane neobdelano oziroma neizrabljeno. Izraz premija je tujka, prevzeta iz latinske besede *praemia*, kar je množina od izraza *praemium* v pomenu 'plačilo, nagrada, darilo, plen'. To je sestavljeno iz latinskega *prae-* v pomenu 'spredaj, naprej' in izpeljanke glagola *emere*, ki pomeni 'vzeti, kupiti'. Prvotni pomen je bil torej 'predpravica'. *agrarna ekonomika, ekonomija, jezikoslovje*

prenaseljenost -i, ž – pojav, stanje, da je kaj preveč gosto naseljeno. Izraz prenaseljenost je izpeljan iz glagola *naseljevati*, ta pa iz glagola *seliti*, ki je enak starocerkvenoslovanskemu pojmu *seliti* v pomenu 'naseljevati', izpeljanemu iz praslovanskega glagola *sedliti*, ki se je razvil iz praslovanske besede *sedlo*, kar pomeni 'selo, vas, naselbina'. *jezikoslovje*

prenaseljenost, agrárna -i -rne, ž – presežek →kmečke delovne sile, ki ima za posledico njeno nepopolno zaposlenost. Kaže se v visoki stopnji →agrarne in →poljedelske gostote ter opredeljuje stanje, pri katerem je zaradi pomanjkanja delovnih mest v nekmetijskih dejavnostih večina prebivalstva prisiljena živeti samo od →kmetijstva. Tako se na pogosto skromnih površinah →kmetijskih zemljišč zgosti prebivalstvo čez objektivne možnosti, ki jih nudi uporabljano zemljišče. V razmerah agrarne prenaseljenosti delovna sila ni izkoriščena gospodarno. Stopnjo agrarne prenaseljenosti lahko ugotovljamo na dva načina: po načelu potrošnje in po načelu proizvodnje. Reševati jo je mogoče z načrtnim in pospešenim ustvarjanjem delovnih mest zunaj kmetijstva, s pridobivanjem novih kmetijskih zemljišč in s preseljevanjem odvečnega prebivalstva na območja, kjer delovne sile primanjkuje. Pri nas je o agrarni prenaseljenosti mogoče govoriti ponekod v vzhodni Sloveniji. Sopomenka je kmečka hiperpopulacija, vendar njene uporabe ne priporočamo. *agrarna geografija, demografija*

prenaseljenost, prikríta agrárna -i -te -rne, ž – posebno demografsko in gospodarsko stanje na določenem območju, ki v določni etapi družbeno-

gospodarskega razvoja kaže znake zastoja ali celo nazadovanja, vendar je ob temeljitem prestrukturiranju proizvodnih odnosov v →kmetijstvu in njihovem prilagajanju sodobnim načelom tržno usmerjene pridelave, ki zahteva prilagojene vhodne prvine (večje in prostorsko zaokroženo →posestvo, boljša opremljenost s →kmetijsko mehanizacijo, →pridelovalna specializacija, izboljšana →kmetijska infrastruktura ipd.), pričakovati znatne presežke v kmetijstvu potrebne delovne sile. Zanj je potrebno načrtovati ustvarjanje novih delovnih mest v nekmetijskih dejavnostih. Pri nas je s prikrito agrarno prenaseljenostjo potrebno še vedno resno računati pri načrtovanju prihodnjega razvoja podeželja v vzhodni Sloveniji, predvsem ob upoštevanju potrebnosti prilagajanja sedanje neustrezne →posestne sestave sodobnim načelom tržne pridelave in sodobnim agrotehničnim spoznanjem. *agrarna geografija, demografija*

prenóva vási -ve -si, ž – urbanistični postopek, zasnovan na dograjevanju in izgrajevanju obstoječega stanja v →podeželskem naselju, upošteva krajevne posebnosti in regionalno tipiko ter pričakovano usmeritev družbeno-gospodarskega razvoja na vasi. Gre za celosten koncept razvoja podeželskih naselij s temeljnim vodilom →revitalizacije vasi, varovanja njene značilne podobe ter videza njene bližnje okolice, ki je zasnovan na strukturalnih učinkih (sanacija dotrajanih objektov, urbanistični koncept razvoja, izboljševanje infrastrukturne opremljenosti in razvoj središčnih dejavnosti) ter planskih opredelitvah, vsebuje pa tudi gospodarsko (oživljanje krajevnega gospodarstva, povečanje zaposlitvenih možnosti ipd.) in družbeno-gospodarsko dimenzijo (ohranjanje kulturnih posebnosti, krepitev identifikacijskih prvin, vzbujanje zanimanja za gospodarski razvoj ipd.). Glej tudi →celostni razvoj podeželja in vasi (CRPOV). *urbanizem, prostorsko planiranje*

preperelína -ne, ž – s →kemijskim ali (in) →mehanskim preperevanjem razpadla →matična kamnina. Izraz izhaja iz glagola *prepereti*, dovršne oblike glagola *pereti* v pomenu 'trohneti'. Ta se je razvil iz praslovanskega glagola *pyreti* v pomenu 'goreti', ki je izpeljan iz praslovske besede *pyrь* v pomenu 'ogelj', ta pa izhaja iz indoevropskega *paHur* v enakem pomenu. *geomorfologija, jezikoslovje*

preperévanje -nja, s – proces priprave, rušenja in razpadanja →kamnin ter mineralov na zemeljskem površju, ki se nenehno dogaja pod vplivom vremenskih razmer, raznih kemičnih procesov in dejavnosti živih organizmov. Glede na prevladujočo vrst procesa razlikujemo *fizikalno* (pod vplivom fizikalnih dejavnikov; imenovano je tudi *mehanično* preperevanje oziroma *mehanično razpadanje*), ki se razčlenjuje na *temperaturno* (posledica pogostih in močnih temperaturnih sprememb) in *zmrzalno*

(posledica zmrzovanja in odmrzovanja vode ter raztezanja zaradi povečane prostornine ledu) preperevanje, *kemično* (zaradi kemičnih procesov; imenovano tudi →korozija) preperevanje ter *organogeno* (pod vplivom živih organizmov; imenovano je tudi *biogeno* preperevanje) preperevanje. Posebna vrst kemičnega preperevanja je *hidrolizijsko* (razstavljanje spojine z vodo tako, da se deli spojine vežejo z vodo) preperevanje. Posledica preperevanja je nenehno spreminjanje oblikovanosti zemeljskega površja. Kamninsko gradivo, ki je nastalo z mehanskim preperevanjem je ena od prehodnih stopenj od čvrste kamnine do →prsti. Izraz izhaja iz glagola *prepereti*, dovršne oblike glagola *pereti* v pomenu 'trohneti'. *geomorfologija*

prerija (iz francoščine) -je, ž – prostrano brezdrvesno, s travo poraslo površje v zmernih zemljepisnih širinah Severne Amerike (Združene države Amerike in Kanada), v njeni notranjosti med Skalnim gorovjem na zahodu in veletokom Misisipi na vzhodu. Prerije se pojavljajo na območjih z letno višino padavin med 250 in 500 mm ter visokimi poletnimi temperaturami. Tu teče tudi znamenita ločnica *stoti poldnevnik*, onstran katerega je na zahodu podnebje preveč sušno, da bi dovoljevalo poljedelsko rabo, značilno za območje vzhodno od njega, zato tu prevladuje pašna mesna govedoreja. Rodovitne prsti so omogočile, da je prerija danes po človeku skoraj povsem preoblikovana in je ena izmed vodilnih svetovnih →žitnic. Ponavadi se prerijo deli na *visokotravno* in *nizkotravno*. Slednjo nekateri avtorji enačijo s →stepo. Spet drugi imajo celotno prerijo za ekvivalent evropski stepi, južnoameriški →pampi ali južnoafriškemu →veldu. Izraz prerija je tujka, prevzeta iz francoske besede *prairie*, kar je kolektiv od francoskega *pré*, ki pomeni 'travnik'. *fitogeografija, agrarna geografija*

preséka, gózdna -ke -zdne, ž – glej gozdna preseka. Izraz preseka je izpeljan iz glagola *presekat*. *gozdarstvo*

presnóva ékosistéma -ve -ma, ž – glej metabolizem ekosistema. Izraz je izpeljan iz besede *snov*. *varstvo okolja*

presója vplivov na okólje -je -vov -lje, ž – del planskega postopka, v katerem se sistematično ocenjuje vplivanje načrtovanih projektov ali dejavnosti na okolje ter opredeli načine reševanja predvidenih problemov. Postopek je predviden pri tistih name-ranih posegih, za katere je predpisano dovoljenje (potrebno je pridobiti *okoljevarstveno soglasje*, ki je v izključni pristojnosti ministrstva, pristojnega za varstvo okolja). Potreben je zato, ker lahko izvedbe nekaterih načrtovanih posegov močno obremenijo okolje. Nastala je potreba po predhodnem ugotavljanju pričakovanih vplivov s celostno analizo (→celovita presoja vplivov na okolje). Ta postopek ni ločen od drugih planerskih in projektantskih

postopkov; podlaga zanj je poročilo o vplivih na okolje. Prvi so se ga lotili v Združenih državah Amerike leta 1969. Direktiva Evropske zveze uvaja še tako imenovano *strateško presojo vplivov na okolje*. *varstvo okolja, prostorsko planiranje*

presója vplivov na okólje, celovíta -je -vov -lje -te, ž – presoja učinkov celote načrtovanih dejavnosti na okolje na določenem območju, opredeljenih s prostorskimi plani in sektorskimi načrti gospodarjenja s posameznimi naravnimi dobrinami. Pripravi jo pripravljalec določenega prostorskega planskega akta oziroma sektorskega načrta. *varstvo okolja, prostorsko planiranje*

pretòk, réčni -a -čnega, m – glej rečni pretok. Izraz pretok je izpeljan iz glagola *teči*, ki izhaja iz praslovanskega glagola *tet'i*, ta pa se je razvil iz indoevropskega korena *tek-* v pomenu 'teči'. *hidrogeografija, jezikoslovje*

pretírgana próga -ne -ge, ž – glej progga, pretrgana. *agrarna geografija*

preužíték -tka, m – pravno zagotovljena pravica starejših in dela nezmožnih kmetovalcev do stanovanja in oskrbe vse do smrti ob spremembi lastništva posesti: predaji → kmetije → nasledniku ali → prevzemniku v družini oziroma tretji osebi, lahko pa tudi → kmetijskemu zemljiškemu skladu. Preužitek naj bi bil vpisan v → zemljiško knjigo in običajno obsega stanovanje, naturalne storitve in plačilo → rente. Moški uživalec preužitka se imenuje *preužitkar*, ženska pa je *preužitkarica*. Preužitek se kot posebna pravica praviloma vpiše v → zemljiško knjigo. Izraz preužitek je izpeljan iz glagola *užiti*. Praslovanski glagol *užiti* je prvotno pomenil 'pojesti, potrošiti' in je sestavljena iz predpone *u-* v pomenu 'proč, stran, dol, pri' in glagola *žiti* v pomenu 'živeti'. *pravo, jezikoslovje*

prevzémnik -a, m – oseba, ki prevzame → kmetijo v upravljanje, pri čemer ni nujno, da pride do sprememb lastništva. Izraz izhaja iz glagola *prevzeti*, ta pa iz glagola *vzeti*. Praslovanski glagol *vzeti* je prvotno pomenil 'gor vzeti, dvigniti'. *pravo, sociologija, jezikoslovje*

prevzémništvo -štva, s – predaja kmetije v upravljanje s strani starejše mlajši osebi (družinskemu članu ali tretji osebi), pri čemer ni nujno, da pride do spremembe lastništva. Zato prevzemništvo ni identično → nasledstvu, ki pomeni spremembo lastništva po smrti prejšnjega → kmečkega gospodarja. Prevzemništvo se izvrsi na podlagi dogovora. Eden izmed temeljnih problemov slovenskega zasebnega → kmetijstva je dejstvo, da → prevzemniki začno upravljati kmetije v zrelih letih, ko so njihovi motivi, iniciativnost in življenjska energija že dodobra izčrpani. Izraz izhaja iz besede *prevzemnik*. *sociologija, agrarna geografija*

prideláva, kmetíjska -ve -jske, ž – glej kmetijska pridelava. *agrarna geografija, jezikoslovje*

pridélek -lka, m – 1. tisto, kar se pridobi z gojenjem → kulturnih rastlin. 2. tisto, kar se pridelava v (enem) letu, v (eni) sezoni. Izraz pridelek je izpeljan iz besede *delo*, ki je bila znana že v praslovanshčini in je izpeljana iz praslovanske besede *deti* oziroma *dejati*, kar pomeni 'delati, postaviti', ta pa izhaja iz indoevropskega korena *dheH-*, ki izraža pojme 'položiti, postaviti, delati'. *jezikoslovje*

pridélek, hektárski -lka -rskega, m – količina pridelka določene → kulturne rastline v → poljedelstvu, → sadja v → sadjarstvu in grozdja v → vinogradništvu na površinski enoti (hektarju) zemljišča v enem letu. Meri se v q/ha ali t/ha. Sopenomena je hektarski donos. *agronomija, agrarna geografija*

pridélek, hektárski gózdni -lka -rskega -zdnega, m – enoletni pridelek gozda na površinsko enoto (v ha). *gozdarstvo*

pridélek, katástrski čísti -lka -skega -stega, m – vrednost pridelkov za posamezne → parcele, kakršno navaja → zemljiški kataster na podlagi njihove → zemljiške kategorije, → bonitete in površine. *geodezija, agrarna ekonomika*

pridélek, kmetíjski -lka -jskega, m – glej kmetijski pridelek. *agrarna geografija, jezikoslovje*

prideloválen -lna -lno, prid. – nanašajoč se na → pridelovanje. *jezikoslovje*

prideloválna specialízácija -lne -je, ž – usmeritev → kmetijske pridelave v določeno → kmetijsko panogo ali tudi ožje, v pridelovanje določenih → kmetijskih kultur ali rejo določenih (→ domačih) živali s prevladujočo težnjo za pridobivanje posameznih proizvodov, ki je značilna za → kmetije in → kmetijska podjetja (→ kmetijske kombinata) z intenzivno uporabo → kmetijske mehanizacije ter s preišljenimi agrotehničnimi ukrepi z namenom minimaliziranja stroškov ob hkrati najvišjih možnih pridelovalnih učinkih. Specializacija v delovno intenzivne → kulture omogoča → kmetovanje na majhnih, v delovno ekstenzivne kulture pa na velikih kmetijah ali kmetijskih kombinatih. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

prideloválna usmérjenost -lne -i, ž – delež določene → kmetijske panoge znotraj celotne → kmetijske pridelave, ki se lahko izrazi za posamezno → kmetijo ali pa za širše območje, na primer za določeno regijo oziroma pokrajino. Po klasifikaciji Komisije za tipologijo agrarnih dejavnosti pri Mednarodni geografski zvezi (IGU) predstavlja pridelovalna usmerjenost delež živinorejsko-perutninske pridelave v celotni kmetijski pridelavi. Na temelju te opredelitve je bila izdelana klasifikacija z osemnajstimi tipi prvega ter petdesetimi tipi drugega reda. V geografiji nas zanimajo predvsem vplivi proizvodne usmerjenosti na sestavo in razporeditev → zemljiških kategorij, na intenzivnost vložene dela in tudi navezanost na značilne tipe pokrajine ter stopnjo njihove preobrazbe. Le-ta se giblje od

popolne prilagojenosti naravnim razmeram prek starih, tradicionalnih kulturnih pokrajin (Sredozemlje, Bližnji in Srednji vzhod, monsunske dežele v Aziji) do sodobnih, temeljito preobrazjenih območij. Še posebno pomembna za opredelitev proizvodne usmerjenosti je *stopnja tržnosti pridelave*, ki odraža razmerje med pridelki, namenjenimi domači porabi in pridelki, namenjenimi prodaji na tržišču. *agrarna geografija*

pridelovanje krme -nja -me, s – setev in oskrbovanje →kulturnih rastlin, namenjenih za prehrano →domačih živali. V vlažnem in hladnem podnebjju se krma prideluje večinoma v okviru →pašno-košnega gospodarstva, medtem ko se v bolj sušnih in toplejših predelih kot bolj smotno pokaže pridelovanje krme na →njivah, bodisi kot glavni posevek bodisi kot dopolnilo oziroma stranski pridelek pri pridelovanju →industrijskih poljščin. Kjer →oranje ni mogoče, se kot krma uporablja →travnje s →travniki. Izraz pridelovanje je glagolnik od *pridelovati*, ki je izpeljan iz besede *delo*. Ta je bila znana že v praslovanščini in je izpeljana iz praslovanske besede *deli* oziroma *dejati*, kar pomeni 'delati, postaviti', ta pa izhaja iz indoevropske korena *dheH-*, ki izraža pojme 'položiti, postaviti, delati'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

pridelovanje krme, njivsko -nja -me -vskega, s – pridelovanje krme za →živino na →njivah (na primer detelje, pese, repe, ječmena, silažne koruze itd.), za razliko od krme s →travnja (→travnikov in →pašnikov). Z intenziviranjem →živinoreje pomen njivskega pridelovanja krme tudi pri nas vse bolj narašča. *agronomija, agrarna geografija*

pridelovanje žit -nja žit, s – setev, oskrbovanje, žetev in spravilo vseh vrst →žit, ki so razmeroma trpežne, prilagodljive →kulturne rastline. →Kmetijska mehanizacija velikih zmogljivosti omogoča pridelovanje na velikih površinah →njiv. Pridelovanje žit prinaša velik dohodek na enoto vložnega dela, toda majhen na površinsko enoto zemljišč. Z menjavanjem vrst in njivsko higieno je mogoče ublažiti posledice enostranskega →kolobarjenja. V manj razvitih deželah je prevladujoče tradicionalno, delovno intenzivno pridelovanje žit (zlasti riža). Na našem planetu je z žiti zasajenih 85 % vseh njiv, v Sloveniji pa okrog 50 %. *agronomija, agrarna geografija*

prikôp -a, m – ljudski izraz za plitev jarek na vsakem koncu zore →njive. *jezikoslovje, etnologija*

prikrit -a -o, deležnik – takšen, ki obstaja, a se na zunaj (še) ne vidi. Izraz je deležnik od glagola *prikriti*, ki je dovršna oblika glagola *kriti*, izhajajočega iz praslovanskega *kryti*. Ta je izpeljan iz indoevropske baze *kraH-* oziroma *krauH-* v pomenu 'polagati na kup, skrivati, pokrivati'. *jezikoslovje*

prikrita agrarna prenaseljenost -te -rne -i, ž – glej prenaseljenost, prikrita agrarna. *agrarna geografija, demografija*

prikriti prélog -tega -a, m – glej prelog, prikriti. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

prilóžnostno nasélje -stnega -lja, s – glej naselje, priložnostno. Izraz priložnosten je izpeljan iz samostalnika *priložnost* v pomenu 'ugodna možnost za uresničitev česa', kar je izpeljano iz *priložen* v pomenu 'ugoden, primeren, ustrezen', to pa iz iz glagola *priložiti* v pomenu 'položiti poleg, prilegati'. *geografija naselij, geografija naselij, jezikoslovje*

primáren -rna -rno, prid. – 1. takšen, ki je po pomenu na prvem mestu; glavni. 2. takšen, ki se najprej pojavi; prvi, začetni. 3. osnoven, temeljen. Izraz je tujka, prevzeta in prilagojena po zgledu nemškega *primär* v pomenu 'primaren, prvobiten, prvovrsten' iz latinskega *primarius* v pomenu 'odličen, ugleden, eden od prvih', kar je izpeljano iz latinskega *primus*, ki pomeni 'prvi'. *jezikoslovje*

primárne dejavnósti -mih -sti, množ., ž – glej dejavnosti, primarne. *ekonomija, gospodarska geografija*

primárni gòzd -rnega -a, m – glej gozd, primarni. *varstvo okolja, gozdarstvo*

primárni séktor -rnega -ja, m – glej sektor, primarni. *ekonomija, agrarna geografija*

primerljíva kmetíjska površína -ve -jske -ne, ž – računska enota za določanje zemljiškega (gospodarskega) potenciala →kmečkih gospodarstev. Pri nas so jo uporabili pri izračunavanju potrebne velikosti →zaščitenih kmetij, ki naj bi obsegale med 5 in 100 ha primerljive zemljiške površine. Izhodiščno vrednost 1 ha predstavljajo →njive in →vrtovi z dejansko površino, medtem ko so preračunane ekvivalentne vrednosti drugih →zemljiških kategorij naslednje: 2 ha pri →travnikih, 6 ha pri →barjanskih travnikih, 0,25 ha pri →hmeljščih, 0,25 ha pri →vinogradih, 0,25 pri →plantažnih sadovnjakih, 2 ha pri →ekstenzivnih sadovnjakih, 4 ha pri →pašnikih, 5 ha pri →gozdnih plantažah in 8 ha pri →gozdovih. Izraz primerljiv izhaja iz besede *primer*, ki je v praslovanščini kot *primerь* prvotno pomenila 'merjenje, pomerjanje'. *agrarna ekonomika, pravo, jezikoslovje*

priméstno obmóčje -stnega -čja, s – glej območje, primestno. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje*

primitíven (iz latinščine) -vna -vno, prid. – 1. tisti, ki je na nizki, začetni stopnji razvoja. 2. zelo preprost, enostaven. Izraz je prek nemškega *primitiv* in francoskega *primitif* prevzet in prilagojen iz latinskega *primitivus* v pomenu 'prvi, začetni svoje vrste', kar je izpeljano iz latinskega izraza *primus*, ki pomeni 'prvi'. Izhodiščni pomen je torej 'prvobiten'. *jezikoslovje*

primitívno kolektívno zemljiško lastníštvo -vnega -vnega -škega -štva, s – oblika zemljiškega lastništva, katere temeljna značilnost je, da posameznik z zemljiščem ne more svobodno razpolagati. Dobiva

samo pravico do uporabe dela zemljišča ali pa se le-to v celoti uporablja skupinsko. Še danes je kolektivno lastništvo plemen in rodov zastopano pri nomadskih živinorejcih ter kopaških poljedelcih; verjetno predstavlja najstarejšo obliko zemljiškega lastništva nasploh. Oblast imajo in izvršujejo *vaški sveti* ali *plemenski poglavarji*. Zemljišče se lahko začasno dodeli v uporabo tudi posameznim družinam. V preteklosti so bile tovrstne oblike arhaičnega kolektivnega lastništva zastopane tudi v Evropi (v Rusiji se je imenovalo →mir, v Nemčiji *Allmende*), predvsem v obliki tako imenovanega občinskega ali skupinskega zemljišča, ki se je uporabljalo kot →pašnik ali →gozd. *agrarna geografija, zgodovina*

primitivno prehranitveno kmetijstvo -vnega -nega -jstva, s – glej kmetijstvo, primitivno prehranitveno. *agrarna geografija*

primogenitúra (iz latinščine) -re, ž – v →nasledstvu dedovanje celotne →posesti s strani najstarejšega otroka, ponekod izključno najstarejšega sina (*moška primogenitura*) in le izjemoma najstarejše hčere (*ženska primogenitura*). Izraz je prevzet iz poznolatinškega *primogenitura*, ki izhaja iz latinskega *primogenitus* v pomenu 'prvorojen'. *sociologija, agrarna geografija*

primórska -rski -rsko, prid. – 1. nanašajoč se na primorje, območje ob morju oziroma v njegovem neposrednem zaledju. 2. nanašajoč se na Primorsko, pokrajino na jugozahodu Slovenije. Izraz je sestavljen iz predpone *pri-* in pridevniške izpeljanke iz besede *morje*, ki izhaja iz praslovanskega *mor'e*, kar je verjetno pomnilo 'stoječa voda, jezero, močvirje'. Beseda se je razvila iz *morio-*, kar je tvorba iz indoevropskega *mori* v pomenu 'morje, stoječa voda', izpeljanega iz indoevropskega korena *mer-*, ki je označeval temne barvne odtenke. *jezikoslovje*

primórska hiša -rske -še, ž – glej hiša, primorska. *spomeniško varstvo, arhitektura*

primórska vás -rske -i, ž – glej vas, primorska. *geografija naselij, zgodovina*

priobálen -lna -lno, prid. – tisti, ki je, se nahaja ob obali. Izraz je sestavljenka iz predloga *pri* kot predpone in pridevnika iz besede *obala*, ki je v pomenu 'obala, breg' prevzeta iz hrvaščine. Izpeljana je na osnovi praslovanskega glagola *ob(v)aliti* v pomenu 'zvaliti, nagrmaditi (zemljo in kamenje) ob kaj', sestavljenka iz predloga *ob* in glagola *valiti*. *jezikoslovje*

priobální ribolòv -lnega -a, m – glej ribolov, priobalni. *gospodarska geografija*

priobálno zemljíšče -lnega -šča, s – glej zemljišče, priobalno. *prostorsko planiranje, varstvo okolja*

prirástek, létni -stka -tnega, m – glej letni prirastek. Izraz prirastek je sestavljenka iz predpone *pri-* in izpeljanke iz glagola *rasti*. *gozdarstvo*

prislónjeni kozólec -nega -lca, m – glej kozolec, prislonjeni. Izraz prislonjen izhaja iz glagola *prisloniti*, dovršne oblike glagola *sloneti*. Praslovanski *sloniti* je verjetno ponavljalni glagol iz indoevropskega *k'le-n-elo* v pomenu 'nasloniti'. *spomeniško varstvo, etnologija, jezikoslovje*

prisóje -soj, množ., ž – proti sončnim žarkom izpostavljena (→ekspozicija) pobočja, ki so na severni polobli na južni strani vzpetine, na južni polobli pa na njeni severni strani. Na južna pobočja padajo sončni žarki pod velikim vpadnim kotom, še posebno v topli polovici leta, ko odvisno od strmine pobočja, Sonce marsikje obseva površje pod pravim kotom ali blizu njega. Zato so na prisojah ugodne razmere za kmetijsko rabo, še posebno za rast →intenzivnih kultur, zato so pobočja v nižjih nadmorskih višinah navadno v precejšnji meri izkrčena in obdelana. Naravno raste je prilagojeno toplejšim podnebnim razmeram in je praviloma toploljubno. Izraz prisoja je izpeljan iz prvotnega glagola *prisjati* v pomenu 'prisijati, sijati na', kar je sestavljeno iz predpone *pri-* in glagola *sjati* v pomenu 'sijati'. *splošna geografija, jezikoslovje*

prisépvek (iz češčine) -vka, m – 1. denarna vsota ali kaka stvar, ki se za kaj da, prispeva. 2. s čimer kdo sodeluje, pomaga pri skupnem prizadevanju. Izraz izhaja iz glagola *prispevati*, ki je prevzet iz češkega glagola *přispívat* v pomenu 'prispevati, pomagati, podpirati', kar je izvorno isti glagol kot staroslovenski *prispevati* v pomenu 'prihajati'. *jezikoslovje*

prisépvek k preučevánju razdrobljénosti, Málóvrhov -vka -nju -sti -ega, m – eden od pomembnejših prispevkov v preučevanju →zemljiške razdrobljenosti, ki ga je zasnoval slovenski geograf in ekonomist C. Malovrh. Po njegovem mnenju vplivajo na kakovost gospodarsko-prostorske sestave →kmečkih gospodarstev medsebojni spleti naslednjih dejavnikov:

- oddaljenost posameznih →parcel od sedeža →kmetije,
- način dostopa do parcel, ki je odvisen od terenskih razmer in učinkovitosti prometnega sredstva,
- velikost parcel,
- način obdelave (vključno s stopnjo mehanizacije dela).

Glede na navedene postavke je opredelil naslednje medsebojne povezave in jih izrazil z ustreznimi obrzci:

- *količnik izkoristka realiziranega časa:*

$$Q_t = \frac{\text{procent časa produktivnega dela}}{\text{procent časa poti}}$$

Količnik pokaže, do kakšne stopnje je obdelovanje določene parcele, →zemljiškega kosa ali celotne kmetije obremenjeno z neproduktivno izgubo časa.

- **količnik ekonomskega izkoristka parcele:**

$$Q_p = \frac{\text{procent velikosti parcele}}{\text{procent časa produktivnega dela}}$$

Količnik pokaže zahtevnost izkoriščanja določene parcele, zemljiškega kosa ali celotne kmetije.

- **količnik ekonomskega izkoristka razdalje:**

$$Q_d = \frac{\text{procent oddaljenosti parcele}}{\text{procent časa, porabljenega za pot}}$$

Količnik pove, ali je porabljeni čas za premagovanje poti premosorazmeren z oddaljenostjo od →kmečkoga doma. Večja oddaljenost narekuje večjo porabo časa za pot in obratno.

Vse tri količine niso sestavljene poljubno, temveč skladno z njihovo vsebinsko logiko. Le tako lahko dobimo vrednosti količnikov, ki pri izračunanih vrednostih nad 1 oziroma 1,5 kažejo določeno pozitivno stanje, pri vrednostih, manjših od 1 oziroma 0,7, pa je stanje negativno in se z njihovim manjšanjem še zaostrojuje. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

prispevek k preučevanju razdrobljenosti, Nordgårdov -vka -nju -sti -ega, m – metoda v preučevanju →zemljiške razdrobljenosti, s katero je Norvežan Nordgård skušal raziskati vzroke različnosti med posameznimi →kmetijami. V ta namen je podrobno analiziral dejavnike, ki vplivajo na tipe →kmetijstva. Poskušal je najti nepristranski način vrednotenja vseh upoštevanih spremenljivk. S pomočjo regresijske analize je iskal razmerje med deležem ornih zemljišč, zasejanih s travo, velikostjo kmetij, nagnjenostjo →površja in starostjo →kmeta. Prizadevanja je izrazil v naslednji formuli:

$$x = \frac{\sum_{i=1}^5 ia_i}{\sum_{i=1}^5 a_i},$$

kjer je x indeks strmine, a_i pa je površina zemljišč znotraj določenega naklonskega razreda. Nagnjenost površja je razdelil v pet stopenj: do 5°, 5,1° do 10°, 10,1° do 15°, 15,1° do 20° in nad 20°. V nadaljnjem izpopolnjevanju metodologije se je posebej ukvarjal z velikostjo posameznih kmetij in oddaljenostjo →zemljiških kosov posestva. Preučil je predvsem: število kosov, ki sestavljajo →kmečko gospodarstvo, vzroke za →prostorsko razdrobljenost zemljišč, razdalje med kosi posestva in kmečkim domom ter težavnost obdelave posameznih zemljiških kosov. Vsakega od teh dejavnikov je raziskal s pomočjo →aerofotosnetkov. Vzroke za razčlenjenost →vaškega zemljišča na posamezne zemljiške kose je razdelil v naslednje tri kategorije: zaradi vmes ležečega posestva drugega lastnika, zaradi gradnje cest in stavb ter zaradi naravnih razmer. Nordgårdova metoda je eden od pomembnejših

pripomočkov za ugotavljanje, v kolikšni meri je zemljiška razdrobljenost pogojena z naravnimi oziroma z družbenimi dejavniki. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

prispevek za biološka vlaganja -vka -ška -nja, m – denarni prispevek, ki se plačuje za financiranje gojenja in varstva →gozdov, gozdnega semenarstva in drevosničarstva, za urejanje gozdov ter odkazovanje gozdnega drevja za posek, kar vse sestavlja dejavnost posebnega pomena. Zanj se uporablja tudi izraz *biološka amortizacija*. *gozdarstvo*

prispevek zaradi spremembe namembnosti kmetijskega ali gozdnega zemljišča -vka -..., m – denarni prispevek, ki se plača v primerih, ko fizična ali pravna oseba na podlagi *lokacijskega dovoljenja* spremeni namembnost zemljišča tako, da to ne bo moglo biti več namenjeno za →kmetijsko pridelavo ali (in) koriščenje →gozda. *pravo, urbanizem*

pristája -je, ž – v severozahodnem delu Slovenije, zlasti na Bovškem, narečni izraz za →hlev z drugimi prostori za začasno bivanje →živine pred njenim dokončnim odhodom na →planino. Uporablja se tudi različica *prestaja*. *jezikoslovje, etnologija*

pristáva -ve, ž – 1. v srednjem veku posestvo zemljiških gospodstev, ki je bilo ponekod lastniško stalno, drugje pa se je ob širjenju hubnega sistema krepilo na račun priključevanja podložnih →hub ter delov →srenjskih zemljišč. 2. graščinski kmetijski objekt (stanovanjski in gospodarski), postavljen zunaj graškega obzidja ali njegovega ožjega zaledja v vaškem okolju; predstavlja vmesni člen med graščinsko in ljudsko kmečko arhitekturo. Razlika med pristavo in →kmečko hišo je (bila) največkrat le v tem, da je (bila) fasada pristave oblikovana po načelih simetrije, katerim se je ljudsko stavbarstvo izogibalo. Zdaj na razširjenost pristav spominjajo predvsem številna krajevna, ledinska in osebna imena. Ponekod je za tovrstni pomen pristave poznana sopomenka marof/2. Izraz pristava je izpeljan iz glagola *pristaviti* v pomenu 'postaviti, zgraditi poleg'. *zgodovina, arhitektura, jezikoslovje*

privatno lastništvo -tnega -štva, s – glej lastništvo, zasebno. Izraz privaten je prek nemškega *privat* v pomenu 'privaten, zaseben' prevzet iz latinskega *privatus* v pomenu 'zaseben', ki je prvotno pomenil 'osamljen, brez domovine, oropan domovine' in je pretekli trpni deležnik glagola *privare* v pomenu 'oropati', izpeljanega iz latinskega izraza *privus*, ki pomeni 'posamezen, poseben'. *agrama geografija, pravo, jezikoslovje*

procési, pedogenetski -sov -tskih, množ., m – glej pedogenetski procesi. Izraz proces je tujka, prek nemškega *Prozess* v pomenu 'sodni postopek' prevzeta iz latinskega *processus* v pomenu 'dogajanje, potek, napredek', kar je izpeljano iz latinskega glagola *procedere* v pomenu 'pomikati se naprej'. *pedogeografija, jezikoslovje*

produktivnost (iz latinščine) -i, ž – kar je določeno s količino izdelkov, stvari, narejenih v časovni enoti; ustvarjalna moč, izdatnost. Izraz je izpeljan iz besede *produkt*, tujke, ki je prek nemškega *Produkt* v pomenu 'proizvod' prevzeta iz latinskega *productum* v pomenu 'kar je narejeno, ustvarjeno'. Latinska beseda je v srednjem spolu posamostaljeni pretekli trpni deležnik glagola *producere* v pomenu 'izdelovati, proizvajati, ustvarjati', ki je prvotno pomenil 'prvesti, pripeljati ven, pred' in je sestavljen iz latinskih *pro* v pomenu 'naprej, pred' in glagola *ducere* v pomenu 'voditi, peljati'. Slovenska sopomenka je *proizvodnost*. *jezikoslovje*

produktivnost, delovna -i -vne, ž – 1. parameter, ki označuje delovno učinkovitost → polnovredne delovne moči na enoti površine → kmetijskega oziroma → obdelovalnega zemljišča. Zelo pomembna dejavnika sta organizacija dela in stopnja opremljenosti s → kmetijsko mehanizacijo. Ena sama polnovredna delovna moč obvladuje različne površine zemljišč (na državnih posestvih nekdanjih socialističnih vzhodnoevropskih držav okrog 7 ha, na družinskih kmetijah v ZDA pa kar 142 ha). 2. pokazatelj, ki ponazarja delovno učinkovitost, izraženo v kg → ekvivalentne teže na polnovredno delovno moč. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

produktivnost, površinska -i -nske, ž – metoda za vrednotenje delovne učinkovitosti → kmetovanja, ki se glede na doseženi pridelek izračuna v kilogramih ekvivalentne teže na hektar → kmetijskih zemljišč, kar pomeni, da predstavlja nekakšen sintetiziran → hektarski donos. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

profil (iz italijanščine) -a, m – 1. oblika prečnega preza določenega telesa. 2. bistvene lastnosti, značilnosti česa. Tujka je prevzeta iz italijanskega izraza *profilo* v pomenu 'profil', kar je izpeljano iz glagola *profilare* v pomenu 'narisati s strani, narisati obris'. To je bil prvotno krojaški izraz s pomenom 'obšiti, napraviti rob'. *jezikoslovje*

profil prsti -a -i, m – navpičen prerez skozi → prst, v katerem se zvrstijo različni tipi → talnih horizontov; glede na njihovo zastopanost od površine do → matične kamnine se ugotavljajo tipi prsti. Na oblikovanje profila prsti vplivajo pedogenetski dejavniki in procesi. V normalnem profilu zmernotoplega pasu v srednji Evropi razlikujemo tri značilne horizonte, *horizont A* ali *povrhnjica* oziroma pas spiranja, *horizont B* ali *podtalje*, ki je zaradi kopičenja ali nastajanja železovih in aluminijevih oksidov ter glinastih mineralov rjave barve, in *horizont C* ali → matični substrat, slabo preperela matična kamnina. Pri nekaterih prsteh določeni profili manjkajo. Sopomenka je talni profil. *pedogeografija*

profil, talni -a -lnega, m – glej talni profil. *pedogeografija*

próga (iz praslovanščine) -ge, ž – 1. ozko podolgovato mesto, ki ima drugačno barvo ali videz kot ostala površina. 2. načrtno speljana pot s tirnicami za promet s tirničnimi vozili. 3. redna prometna povezava med določenimi kraji. 4. pot, določena in urejena za športno tekmovanje. Izraz izhaja iz praslovanškega *proga*, ki je izpeljan iz praslovanškega glagola *pret'i*, sedanjik *prego*, v pomenu 'vpreči, napanjati, vezati'. Prvotni pomen izraza je verjetno 'vpreganje, vezanje'. *jezikoslovje*

próga, čista -ge -ste, ž – začetna stopnja parcelacije na → zemljiške proge, pri kateri so → zemljiški kosi pravilni in nepretrgani. Pozneje je do trganja zemljišča prišlo za → oranjem, novejšo parcelacijo ali z dodajanjem novih zemljiških kompleksov, razkosanih na zemljiške → grude ali zemljiške → delce. Čiste proge v prvobitni obliki so se ohranile le tu in tam. *agrarna geografija*

próga, pretfgana -ge -ne, ž – vmesna oblika → poljske razdelitve med zemljiškimi → progami in zemljiškimi → delci, s prvina in prepletanjem obeh temeljnih oblik. Pri njej je osrednji del → vaškega zemljišča razdeljen na ozke, dolge → jermene, ki od prvotnih → kmetij tečejo do konca nekdanjega vaškega zemljišča. Proge so prečno večkrat prekinjene s poljskimi potmi. Značilno je, da celotno vaško zemljišče izgleda tako, kot da bi bilo razdeljeno v več poljskih skupin. *agrarna geografija*

próga, razlómljena krčevinska -ge -ne -nske, ž – oblika → poljske razdelitve, nastala s priključevanjem novih → kmetij ali → zaselkov z na novo izkrčenimi zemljišči k starejšim vaškim jedrom z značilno delitvijo na → zemljiške proge. Novo zemljišče je praviloma porušilo prvotni strogi parcelni red ter pravilno parcelno geometrijo. *agrarna geografija*

próga, sklénjena -ge -ne, ž – glej zemljiška proga. *agrarna geografija*

próga, zemljiška -ge -ške, ž – ena od temeljnih oblik → poljske razdelitve, za katero je značilno, da vsaki → kmetiji v vasi pripada ena sama široka, dolga in sklenjena, s sosednjima vzporedna zemljiška proga → polja/1, ki je navadno izrabljena na več različnih načinov. Od → kmečkega doma se zemljišče v dolžino vleče tudi več kilometrov daleč, vse do bližnjega → gozda, → skupnega pašnika ali meje → vaškega zemljišča., pri čemer si praviloma v zaporedju sledijo → sadovnjak, → njiva in → travnik, torej najprej bolj in potem manj intenzivne → zemljiške kategorije. Naselja so obcestna, → kmečke hiše pa so v vrsti postavljene prečno na cesto. Vasi na ravninskih območjih so pogosto postavljene na meji različnih pedoloških enot, tako da lahko njihovi prebivalci komplementarno gospodarijo z raznolikim zemljiškim potencialom. Kmetijska pokrajina ima videz → odprtega polja in se od sistema delitve na zemljiške → delce razlikuje po poteh

vdolž vsake proge. Razdelitev spada med sistematične kolonizacijske oblike, po ukazu zemljiškega gospoda nastale v visokem ali poznem srednjem veku, pri čemer odraža spremembe v obdelovalnih tehnikah in težnje po individualizaciji kmetijskega režima. Pri nas je najlepši primer niz vasi med Žabnico in Zgornjimi Bitnjami na Sorškem polju. Sopomenka je sklenjena proga. *agrarna geografija*

prógaste grúde -stih grud, množ., ž – glej grude, progaste. *agrarna geografija*

proizvòd (iz hrvaščine) -a, m – tisto, kar je narejeno, proizvedeno, ustvarjeno z ročnim, strojnim ali umskim delom. Izraz je prevzet iz hrvaške besede *proizvod*, ki je izpeljana iz glagola *proizvesti* v pomenu 'izdelati, narediti' in s prvotnim pomenom 'izvesti, privesti, pripeljati ven'. Glagol je sestavljen iz predpon *pro-* in *iz-* ter glagola *vesti* v pomenu 'peljati, voditi'; je dobesedni prevod latinškega glagola *producere* v pomenu 'izdelovati', prvotno pa 'privesti, pripeljati ven'. *jezikoslovje*

proizvòd, brúto domáči -a -to -čega, m – glej bruto domači proizvod (BDP). *ekonomija, gospodarska geografija*

proizvòd, kmetíjski -a -jskega, m – glej kmetijski proizvod. *agrarna geografija, jezikoslovje*

proizvòdna sposobnòst gòzdov -dne -sti -zdov, ž – razpoložljive količine lesnega prirastka v →gozdovih, namenjenih gospodarskemu izkoriščanju. Proizvodna sposobnost znatno niha in je odvisna od drevesnih vrst, starosti gozdov, gozdnih združb in seveda naravnih razmer. Razlike so tudi glede na dosedanje →gospodarjenje z gozdovi, ki je s pretirano sečnjo v preteklosti lahko gozd močno degradiralo. V Sloveniji je →letni prirastek ocenjen na okrog 4,2 milijone m³ lesa. *gozdarstvo*

proizvòdnja, kmetíjska -dnje -jske, ž – glej kmetijska proizvodnja. *agrarna geografija, jezikoslovje*

prométnica, gòzдна -ce -zdne, ž – glej gozdna prometnica. Izraz prometnica izhaja iz besede *promet*, ki je prevzeta iz enake hrvaške besede s starejšim pomenom 'trgovanje, menjava in prodaja blaga', kar je izpeljano iz hrvaškega glagola *prometati se* v pomenu 'spreminjati se, menjati'. *Promet* je torej prvotno pomenil 'menjava'. *gospodarska geografija, gozdarstvo, jezikoslovje*

proračúnska srédstva, povézana s kmetíjstvom v Slovéniji -nskih -dstev, -nih -jstvom -ji, množ., s – leta 1995 je bilo v Sloveniji za kmetijske potrebe porabljenih skupno 75,2 milijona ECU-jev (1 ECU je v tem letu veljal povprečno 153,12 SIT), od tega je bilo vseh proračunskih izdatkov 66,2 milijona ECU-jev in izvoznih nadomestil 9 milijonov ECU-jev. V sestavi proračunskih izdatkov je 18,9 % odpadlo na *proizvodno vezane podpore dohodku* (od tega 35,2 % kompenzacijskim plačilom in 64,8 % regresiranju pridelovalnih vložkov), 21,9 % *strukturnim* →*intervencijam* (od tega 84,1 % pod-

pori za težje pridelovalne razmere in 15,9 % podpori investicijam; podpore ekološkim programom in mladim kmetom se šele uvajajo), 48,2 % *posrednim oblikam podpor* (od tega 30,1 % sofinanciranju pokojninskega zavarovanja, 66,9 % splošnim storitvam za kmetijstvo in 3,0 % podpori regionalnih programov) ter 10,0 % *stroškom izvajanja kmetijske politike* (od tega je 86,4 % odpadlo na stroške upravnih služb v kmetijstvu in 13,6 % na stroške ukrepov na notranjem trgu). *agrarna ekonomika, ekonomija*

pròste površine -stih -šin, množ., ž – glej površine, proste. Izraz prost izhaja iz praslovanskega *prostъ* v pomenu 'nesestavljen, navaden', kar se je razvilo iz indoevropskega *prostHo-*. *urbanizem, jezikoslovje*

pròstor (iz praslovanščine) -a, m – del zemeljske površine oziroma človekovega okolja, ki omogoča bivanje in različne dejavnosti ali le določeno dejavnost. V geografiji se zaradi večpomenskosti uporabi izraza izogibamo in ga nadomeščamo z izrazi →*pokrajina*, →*regija*, *območje*, *področje* (tudi ta je zaradi več pomenov manj zaželen) in *ozemlje*, iz izraza prostor pa so vseeno izpeljane nekatere privedniške oblike, ki jih uporabljajo zlasti in sorodnih strokah; primer je →*prostorsko planiranje*. Izraz izhaja iz praslovanškega *prostorbъ* s prvotnim pomenom 'kar se razprostira'. *splošna geografija, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

pròstor, kmetíjski -a -jskega, m – izraz, ki se je uveljavil v planerski stroki in predstavlja tisti del v gospodarske namene uporabljenega ozemlja, ki je namenjen →*kmetijski pridelavi*. V geografiji njegove uporabe ne priporočamo. *prostorsko planiranje, jezikoslovje*

pròstor, rurálni -a -lnega, m – glej podeželje. Izraz se uporablja in vse bolj uveljavlja v planerskih in političnih krogih, vendar njegove uporabe v geografiji ne priporočamo. Nekateri ga napačno enačijo s pojmom →*kmetijski prostor*, ki v bistvu pomeni območje, namenjeno →*kmetovanju*. *prostorsko planiranje, urbanizem*

pròstor, zúnajméstni -a -stnega, m – glej podeželje. Izraz se je uveljavil v planerskih krogih, v geografiji pa priporočamo uporabo njegove sopomenke *podeželje*, čeprav pojem *zunajmestni prostor* jasno odraža temeljno členitev na mestno in zunajmestno območje z vsemi bistvenimi razvojnimi značilnostmi in razlikami v zunanjem videzu. *prostorsko planiranje, urbanizem*

prostòrska -rski -rsko, prid. – nanašajoč se na →*prostor*. *jezikoslovje*

prostòrska razdrobljénost zemljišč -rske -sti -mljišč, ž – glej razdrobljenost zemljišč, prostorska. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

prostòrski izvèdbeni načrti (PIN-i) -rskih -nih -tov, množ., m – predpisi za urejanje območij, s srednje-

ročnimi in dolgoročnimi načrti predvidenih za zidavo hiš, širitev ali preново naselij ter načrti za druge prostorske posege, ki so tako zahtevni, da jih s →prostorskimi ureditvenimi pogoji ni mogoče urejati. S prostorskimi izvedbenimi načrti se podrobneje opredelijo pogoji in zahteve v zvezi z urejanjem prostora ter oblikujejo rešitve o vseh prostorskih posegih na predvidenem ureditvenem območju. Podrobneje se določijo urbanistični, oblikovalski, gradbeno-tehnični, tehnološki in drugi pogoji za zagotovitev ustreznih bivalnih, delovnih in proizvodnih razmer ter ukrepi za varovanje okolja. Z njimi se tudi podrobneje določijo pogoji za opremljanje s prometnimi, energetskimi, komunalnimi in drugimi infrastrukturnimi objekti ter napravami, potrebnimi za normalno bivanje na določenem območju. Prostorski izvedbeni načrti so: →zazidalni načrti za nova naselja ali za posamezna območja znotraj ureditvenih območij naselij ter za turistična in industrijska območja zunaj ureditvenih območij naselij, *ureditveni načrti* za preново, dopolnilno gradnjo in komunalno asanacijo na ureditvenih območjih, za urejanje zelenih in rekreacijskih površin ter za urejanje drugih posegov v prostor ter *lokacijski načrti* za posamezne infrastrukturne objekte in naprave. *urbanizem, prostorsko planiranje*

prostórski uredítveni pógóji (PUP-i) -rskih -nih -jev, množ., m – urbanistični, oblikovalski in drugi pogoji, ki se od primera do primera določajo za različna prostorsko in funkcionalno zaokrožena območja, ki imajo glede na naravne in družbeno-gospodarske razmere podobne značilnosti, za razliko od nekdanjih →urbanističnih redov, ki so rešitve predpisovali bolj enotno in posplošeno. Urbanistični redi so urejali samo tiste posege v prostor, ki so imeli značaj graditve, medtem ko se na podlagi PUP-ov urejajo tudi vsi drugi možni posegi, ki predstavljajo dolgotrajnejše ali trajne spremembe v pokrajini (na primer nastajanje in saniranje →gramoznic, izvajanje →melioracij zemljišč, gradnja začasnih objektov ipd.). Z njimi se urejajo območja zunaj ureditvenih območij naselij, kjer ni predvidena izdelava →prostorskih izvedbenih načrtov, ureditvena območja posameznih →naselij ter nekatera prostorsko in funkcionalno zaokrožena območja znotraj ureditvenega območja naselja. Podajajo le omejitve in zahteve, ki jih je potrebno upoštevati pri izdelavi →lokacijske dokumentacije, za posamezne prostorske posege pa ne določajo konkretnih rešitev. *urbanizem, prostorsko planiranje*

prostórsko planíránje -rskega -nja, s – glej planiranje, prostorsko. *splošna geografija, urbanizem, arhitektura, krajinska arhitektura*

protekciónizem, agrárni -zma -mega, m – glej agrarni protekciónizem. Izraz protekciónizem je izpeljan iz besede *protekcija*, tujke, prek nemškega *Protektion* in francoskega *protection* v pomenu 'varstvo, za-

ščita' prevzete iz latinskega izraza *protectio* v enakem pomenu, kar je izpeljano iz latinskega glagola *protegere* v pomenu 'varovati, ščititi'. *agrarna ekonomika, ekonomija, jezikoslovje*

príst (iz praslovanščine) -i, ž – preperel in spremenjen površinski sloj zemeljske skorje, v katerem rasejo rastline. Nastal je zaradi →fizikalnega in →kemijskega prepevanja kamnin in biogenega nastajanja →humusa pod vplivom delovanja živih →organizmov, zraka, →vode in sončnega obsevanja. Prsti so lahko *naravne* ali *kultivirane*. V njih koreninijo rastline, so pa tudi življenjski prostor →mikroorganizmov tal ter nekaterih višje razvitih živali. Delovanje pedogenetskih dejavnikov in podnebne razlike povzročajo nastanek različnih tipov prsti. V navpičnem prerezu se v različnih tipih od površja do nepreperle →matične podlage zvrsti več bolj ali manj značilnih →talnih horizontov. V →agronomiji poleg različno klasificiranih prsti kot dve temeljni kategoriji razlikujejo *lahke peščene* in *težke glinaste prsti*, med njimi pa je več vmesnih tipov (*ilovnati pesek, peščena ilovica, ilovica, glinasta ilovica*). Glede na reakcijo so prsti *kisle, nevtralne* in *bazične (alkalične)*. Glavne lastnosti prsti, ki vplivajo na rast rastlin, so oskrbljenost s hranili, reakcija, slanost (zlasti v sušnih in polsušnih predelih), tekstura in struktura ter globina. Pri uporabi izraza prst vlada terminološka zmeda. Sopomenki sta izraza →tla in →zemlja. Termin prst se uporablja v ožjem pomenu in poudarja pomembno lastnost, rodovitnost. Terminusu tla je pomensko širši in se bolj pogosto uporablja v pedologiji. Vprašanje uporabe izraza prst ostaja odprto za prodišča, →melišča, →kamnišča in sipine, ki jih v pedologiji uvrščajo med *nerazvita tla*, pa tudi za različne *podvodne oblike tal* (→subakvalne prsti), za katere uporaba izraza prst ni umestna. Izraz v pomenu 'vrhnja plast tal' izhaja iz praslovske besede *prstb* v pomenu 'prah, zemlja', kar je izpeljano iz indoevropske baze *pers-* v pomenu 'prašiti, pršeti, brizgati'. *pedogeografija, jezikoslovje*

prísti, áconálne -i -lnih, množ., ž – mlade →prsti z nerazvitimi talnimi horizonti, ki so takšne predvsem zato, ker na njihov nadaljnji razvoj še ni uspela delovati preobrazbena vloga podnebja in rastlinstva. Mednje spadajo na primer obrečne prsti, prsti na meliščih ipd. *pedogeografija*

prísti, ántropogéne -i -nih, množ., ž – →intraconalne prsti, ki jih je s svojo dejavnostjo človek preoblikoval ali povsem na novo razvil. Glej tudi →kulturosoli. *pedogeografija*

prísti, avtomórfne -i -rfnih, množ., ž – →oddelek prsti, v katere prihaja voda izključno s padavinami, se tam le kratek čas zadržuje ter bolj ali manj nemoteno odteka v →podtalnico. V Sloveniji so najbolj razširjene; najdemo jih na skoraj vseh pobočjih, zakraselem površju in prodnih rečnih

terasah. Njihova sestava je odvisna predvsem od →matične kamnine, debelina pa od →naklona pobočja. Sopomenka so *avtomorfna tla*. *pedogeografija*

prsti, conálne -i -lnih, množ., ž – →prsti z razvitim profilom, pri katerih sta prevladujoča razvojna dejavnika →podnebje in →rastje. *pedogeografija*

prsti, fosilne -i -lnih, množ., ž – →prsti, prekrte z mlajšimi usedlinami, na primer vetrnimi in vodnimi nanosi. Zaradi tega so ločene od zdajšnjih pedogenetskih procesov, potekajočih na teh nanosih. Fosilne prsti se skupaj z →reliktnimi označujejo kot *paleoprsti* oziroma *paleosoli*. *pedogeografija*

prsti, halomórfne -i -rfnih, množ., ž – →oddelek prsti, v katerih so v nadpovprečno veliki koncentraciji zastopane razne soli. V →talne horizonte pridejo z zasoljevanjem in (ali) alkalizacijo, največkrat z dodatnim vlaženjem s →talno in redkeje s površinsko vodo. Glavna tipa prsti sta →solončaki in →solonci. V Sloveniji jih ni. Sopomenka so *halomorfna tla*. *pedogeografija*

prsti, hidromórfne -i -rfnih, množ., ž – →oddelek prsti, v katerih se dalj časa zadržuje bodisi padavinska bodisi →talna voda, tako da je pronicanje skozi talne horizonte zelo skromno, med kemičnimi procesi pa za razliko od →avtomorfnihi prsti prevladuje redukcija. Glavni podtipi hidromorfnihi prsti so oglejene prsti, →psevogleji in obrečne prsti. V Sloveniji takšne prsti najdemo na poplavnih ravninah na dnu rečnih dolin in kotlin, na dnu kraških polj in na neprepustni ilovnati podlagi po gričevjih vzhodne Slovenije. Sopomenka so *hidromorfna tla*. *pedogeografija*

prsti, intraconálne -i -lnih, množ., ž – dobro razvite →prsti, pri nastajanju katerih njihova zvrst in sestava odražata odločilen ali prevladujoč vpliv določenega krajevnega dejavnika (oblikovanosti površja, kamninske zgradbe ali starosti →pedogeneze), ki prevlada nad vplivoma podnebnih razmer in rastlinske odeje. *pedogeografija*

prsti, klimoconálne -i -lnih, množ., ž – razvite, zrele prsti z vsemi horizonti, pri nastanku katerih je bil najpomembnejši dejavnik podnebje. Njihove značilnosti so neodvisne od sestave →matičnega substrata, razširjenost pa se ujema z značilnimi podnebnimi in rastlinskimi pasovi na Zemlji. *pedogeografija*

prsti, koluviálne -i -lnih, množ., ž – mlade, nerazvite ali slabo razvite →prsti z zametkom zgornjega →horizonta ali samo s podhorizontom, ki se po barvi le slabo loči od →matične podlage. Nastajajo na odloženem erodiranem gradivu na vznožju pobočij, od tod sopomenka *nasuta prst*. *pedogeografija*

prsti, recéntne -i -ntnih, množ., ž – →prsti, nastale pod vplivom delovanja približno takega spleta pedogenetskih dejavnikov, ki deluje tudi v sedanosti. *pedogeografija*

prsti, reliktné -i -ktnih, množ., ž – →prsti, ki so se v nekem starejšem obdobju zemeljske zgodovine razvijale v podnebnih razmerah, različnih od sedanjih, vendar v sedanosti nanje deluje splet zdajšnjih pedoloških dejavnikov. Takšne prsti niso skladne z današnjim →podnebjem. V Sloveniji je reliktna prst →jerovica, v srednji Evropi pa na primer →črnózjom, oba preostanka nekoč toplejšega podnebjá. *pedogeografija*

prsti, súbakválne -i -lnih, množ., ž – →oddelek prsti, ki nastajajo pod vodno gladino, na dnu plitvih stoječih voda, predvsem v →barjih, →močvirjih in v priobalnem pasu morij, kjer je površje vsaj del leta preliho z vodo in se procesi →pedogeneze mešajo s procesi sedimentacije. Zaradi stalne zasičenosti z njo rastlinski ostanki ne razpadajo in se kopičijo kot *šota*. Prsti imajo zelo kisló reakcijo, zato so slabo rodovitne. V Sloveniji imamo na Ljubljanskem barju *šotne prsti nizkega barja*, na ovršju planot Pokljuke in Jelovice ter na temenu Pohorja pa ponekod najdemo *šotne prsti visokega barja*. Izraza nizek in visok nista v neposredni zvezi z nadmorsko višino. Sopomenka so *subakvalna tla*. *pedogeografija*

prstnína -ne, ž – →kulturna rastlina, ki ima užitne dele v →tleh oziroma v →prsti (ime!). *agronomija, jezikoslovje*

prva planína -ve -ne, ž – glej planina, prva. *agrarna geografija, etnologija*

prvóten -tna -tno, prid. – 1. tisti, ki je bil, obstajal na določenem začetku. 2. tisti, ki je bil, nastal prvi in je izhodišče, osnova za druge stvari iste vrste. 3. tisti, ki ni nastal kot posledica zavestne človekove dejavnosti. 4. tisti, ki je po izvoru od tam, kjer živi. 5. nanašajoč se na časovno zelo oddaljeno začetno obdobje. Izraz izhaja iz števniká *prvi*, ki izhaja iz praslovanskega *prvъ* oziroma *prvъjъ* v enakem pomenu, kar se je razvilo iz indoevropskega *prH-uo-*. *jezikoslovje*

prvótne gózdna združba -tne -zdne -žbe, ž – glej gozdna združba, prvotna. *gozdarstvo, varstvo okolja*

prvótne grúde -tnih grud, množ., ž – glej grude, prvotne. *agrarna geografija*

prvótni gózd -tnega -a, m – glej gozd, prvotni. *gozdarstvo, varstvo okolja*

prvótni ribolóv -tnega -a, m – glej ribolov, prvotni. *gospodarska geografija*

prvótni zaselek -tnega -lka, m – glej zaselek, prvotni. *geografija naselij, zgodovina*

puéblo (iz španščine) -bla, m – 1. naselja avtohtonih Indijancev v ameriških zveznih državah Arizoni, Novi Mehiki in delih Teksasa in Kolorada ter na obmejnih območjih Mehike. V njih je večina hiš večnadstropnih, zgrajenih iz na zraku posušene gline, pomešane s slamo (ponekod tudi kamenjem), tako da pogosto sestavljajo zaokrožene komplekse v obliki teras, pri čemer so strehe obnem terase

nižje stoječih hiš. Izraz se uporablja tudi za označevanje prebivalcev teh naselij. Večina krajev je bila izpraznjena že pred prihodom Evropejcev in nanje spominjajo razvaline; le redke vasi so preživele do zdajšnjega časa, nekaj pa je obnovljenih po načelih stare gradbene tradicije. 2. izraz za mesta in vasi v Španiji, v špansko govorečem delu Latinske Amerike in na Filipinih. *geografija naselij, arhitektura*

pública -ce, ž – lahko drobljiva, drobnozrnata rumenkasta usedlina, nastala z vetrnimi nanosi z območij peščenih odkladnin. Predstavlja →matični substrat za nastanek zelo rodovitnih prsti in je zato med →prsti ne smemo šteti (kot je napačno navedeno v Slovarju slovenskega knjižnega jezika). Večina puhličnih nanosov je fosilnih, v osrednjih predelih Kitajske pa še vedno nastajajo. Publica v srednji Evropi je nastajala v ledenodobnih obdobjih na obrobjih poledenelih območij, prah pa je nastajal z mehaničnim razpadanjem nanosov talnih →moren. V Evropi je debela največ do 50 m, na Kitajskem pa ponekod tudi prek 400 m. Je neplastna, prhka in preprejena z navpičnimi *lasnicami*. Prepereva v puhlično glino, pri čemer iz kalcita, izpranega iz zgornjih plasti, v spodnjih plasteh nastajajo nepravilni strdki, tako imenovane *konkrecije*. Publico praviloma sestavlja 70 % kremenca, od 10 do 30 % kalcita, od 10 do 20 % glincev, sljude in drugi minerali. Izraz je izpeljan iz pridevnika *puhel*, ki izhaja iz praslovanskega *puxľ* v pomenu 'napihnen, prazen', kar je pretekli tvorni deležnik glagola *puxati se* v pomenu 'napihovati se'. To je izpeljano iz indoevropske imitativne baze *p(h)eus-* v pomenu 'pihati, puhati'. *geomorfologija, pedogeografija, jezikoslovje*

puna (kečvansko) – hladna visokogorska planota med najvišjimi obronki Andov v Peruju in Boliviji, porasla s kaktaji, grobimi travami in kserofilnim (sušnojubnim) zeliščnim rastjem. Na njej je možna le skromna paša za →domače živali, kakršni sta na primer lama in alpaka. *naravna geografija, regionalna geografija*

punja (tamilsko) – izraz za sušno zemljišče na Indijski podcelini. *agrarna geografija, regionalna geografija*

push – pull faktorji (iz angleščine) push pull -rjev, množ., m - glej faktorji, push - pull. Glagol *push* pomeni 'suniti, poriniti, potiskati', glagol *pull* pa 'vleči, potegniti'. *splošna geografija, ekonomija*

pústa (iz madžarščine) -ste, ž – 1. prvotno stepsko območje na Madžarskem, za katerega je značilno brezdrevesno, s travo poraslo površje zmernotoplega podnebnega pasu, imenovano tudi *alföld*. Rodovitne →prsti in →namakanje v novejšem času so omogočili →intenzivno poljedelstvo s prevlado pridelovanja →žit, →zelenjave in →industrijskih rastlin ter →sadjarstvo. 2. sopomenka za →salaš. Izraz pusta izhaja iz madžarske besede *puszta* v

pomenu 'stepa'. *agrarna geografija, regionalna geografija*

pustôta -te, ž – izraz z mnogovrstnimi pomeni, ki pa se v praksi redkeje uporablja: 1. opuščene →hube v obdobju po načrtni →kolonizaciji določenega območja. 2. ne glede na razlog neobdelano →kmetijsko zemljišče. 3. glede na podobo tisti →prelog, ki predstavlja zadnjo fazo zaraščanja z manj vrednim drevesnim in grmovnim rastjem. V tem smislu je sopomenka pušča. 4. kmetijsko zemljišče, ki je začasno ali trajno opuščeno zaradi pomanjkanja →kmečke delovne sile kot posledice odseljavanja mladih in nazadovanja števila prebivalstva ali (in) njihovega socialnega preseljevanja. 5. opustošeno, opuščeno oziroma propadlo →naselje ali kmetijsko zemljišče, ki je posledica škodljivega delovanja →erozije, plazov, usadov in drugih naravnih →ujm, podnebnih sprememb ali vojnih opustošenj. Tudi v tem pomenu je sopomenka pušča. 6. v Zgornji Savinjski dolini sopomenka za →hlev. Izraz pustota je izpeljan iz pridevnika *pust* v pomenu 'neporasel, neobljuden, prazen', ki je bil kot *pustb* v pomenu 'pust, neobljuden, zapuščen' znan že v praslovansščini. Izhodišče je verjetno indoevropski *pausto-*, kar je prvotno trpni deležnik glagola *pauseo* v pomenu 'zadržim, zaustavim'. *agrarna geografija, zgodovina, jezikoslovje*

pušča -šče, ž – 1. glede na zunanji videz vrsta →preloga, ki predstavlja zaključni del preobrazbe od →kmetijskih zemljišč do malo vrednih in v nobeni obliki uporabljenih zemljišč. Prevladuje stihijsko in strnjeno zaraslo drevesno ter grmovno rastje, ki je gospodarsko skoraj brez vsake vrednosti. Ta rastlinska oblika je daleč od →"klimaksa", to je ustaljenega rastlinskega sestoja z gozdnimi združbami, ki jim druge vrste ne morejo konkurirati. 2. opustošeno, opuščeno oziroma propadlo →naselje ali →kmetijsko zemljišče. V obeh pomenih je sopomenka pustota, ki ji je beseda pušča tudi jezikovno sorodna. *agrarna geografija, jezikoslovje*

puščáva -ve, ž – sušno, navadno prostrano območje, v katerem izhlapevanje iz kakršnega koli razloga presega količino padavin (*suhe puščave*), tako da količina vlage ne zadostuje za uspevanje rastlinja ali pa je le-to izrazito skopo (šopaste trave, sukulentni, kserofiti). Glede na odsotnost rastja razlikujemo *prave* oziroma *osrednje* puščave (povsem brez rastja), *robne* puščave, →polpuščave in *stepske* puščave (prehod k →stepam). Pomanjkanje rastlinja lahko povzročajo tudi nizke temperature (*hladne puščave*) ali leden pokrov (*ledene puščave*). Puščave so v vseh podnebnih pasovih na Zemlji, vendar jih je največ v zmernotoplem in tropskem pasu. Po obliki so *kamnite* (hamada), *grušcnate* (serir), *peščene* (erg) in *ledene*. Z izjemo →oaz in območij tradicionalnih trgovskih poti so puščave izrazita območja →anekumene. V novejšem času je značilen

intenziven proces →dezertifikacije oziroma širjenja puščav. Izraz puščava je izpeljan iz besede →pušča v pomenu 'pust svet'. *naravna geografija*

rába -be, ž – 1. opravljanje funkcije pripomočka, sredstva. 2. nastopanje, pojavljanje kje, pri kom v funkciji pripomočka, sredstva. Izraz je izpeljan iz glagola *rabiti*, ki izhaja iz praslovanskega glagola *orbīti* v pomenu 'služiti', izpeljanega iz besede *orbъ*, ki pomeni 'ujetnik, suženj, hlapec'. *jezikoslovje*

rába tál -be tal, ž – 1. koriščenje zemljišč, povzročeno s človekovo dejavnostjo v pokrajini, pri čemer ni nujno stremenje za kakršnimkoli finančnimi učinki oziroma dobički. Raba tal je ena izmed najboljših pokazateljev pokrajinskih struktur in procesov Temeljna delitev razlikuje med *podeželsko* oziroma *ruralno* (→kmetijstvo, →gozdarjenje, →rekreacija itd.) in *mesno* oziroma *urbano* (industrija, trgovina, promet, stanovanja itd.) rabo tal. Sopomenki sta raba zemljišč in zemljiška raba. 2. v ožjem smislu le →kmetijska raba tal. *splošna geografija, urbanizem*

rába tál, kmetijska -be tal -jske, ž – 1. klasifikacija →zemljiških kategorij glede na njihovo uporabo v →kmetijstvu, kar je eden izmed temeljnih vidikov preučevanja tako v →agrami geografiji kot v →geografiji podeželja. Kmetijska raba tal se preučuje z vidika vplivov naravnih in družbenih dejavnikov na njene značilnosti (razporeditev →zemljiških kategorij, stopnja intenzivnosti rabe, spremembe v rabi, optimalna raba ipd.), pa tudi z vidika njenih vplivov na pokrajino, predvsem njen razvoj in videz (→erozija prsti, razvoj →naselij, →deagrarizacija, depopulacija ipd.). Neposredno iz preučevanja kmetijske rabe tal, predvsem njenih značilnosti in svojevrstnosti, sta izpeljani klasifikaciji tipov kmetijstva in →sistemov kmetijske rabe tal. 2. statistični pojem za prostorski prikaz razširjenosti posameznih poljedelskih →kultur, ki se za posamezno leto ugotavlja s pomočjo statističnih podatkov ali z neposrednim kartiranjem na terenu. *gospodarska geografija*

rába tál, maksimalna -be tal -lne, ž – način →rabe tal, značilen za obdobje največje odvisnosti prebivalstva od →kmetovanja, tik pred uveljavljenjem industrializacije ter vseh njenih gospodarskih in prostorskih učinkov (pri nas pred začetkom 1. svetovne vojne). Glavnina ljudi se je preživljala z večinom →samooskrbnim kmetijstvom, zato so bila intenzivno izrabljena tudi marginalna zemljišča (strmine, →oseje, območja s plitvo →prstjo ipd.). Z uvajanjem →kmetijske mehanizacije in s pospešeno →deagrarizacijo je prišlo do prilagajanja maksimalne →optimalni rabi tal, s tem pa tudi do opuščanja obdelave manj kakovostnih zemljišč. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

rába tál, optimalna -be tal -lne, ž – način →rabe tal, značilen za novejšo obdobje, ki se je razširil

predvsem z uvajanjem →kmetijske mehanizacije in z →deagrarizacijo. Zanj je značilno obdelovanje samo tistih zemljišč, na katerih je ob določeni količini vložnega dela mogoče doseči zadovoljiv gospodarski učinek, zato so bila mnoga manj donosna in slabše kakovostna zemljišča opuščena. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

rába zemljišč -be -mljišč, ž – glej raba tal. Znana je tudi različica *raba zemlje*, vendar uporabe tega izraza zaradi nedorečenosti, ki izvira iz večpomenskosti besede →zemlja, ne priporočamo. *splošna geografija*

rába zemljišč, pášno-kôšna -be -mljišč -šno -šne, ž – sistem →čredinske paše, pri katerem je pri srednje veliki obremenitvi →pašnika mogoče na istem zemljišču, kjer se →živina pase, zagotoviti tudi krmo za prehrano živine v zimskem času. Paša poteka na ruši, visoki 15 do 20 cm, torej na nekem pripravljem pridelku, ki ga morajo živali zaužiti v čim krajšem času in ga s tem odstraniti s pašnika, da popaseni ruši ostane več časa za obnovo rasti. Vsaka →čredinka je navadno zasedena dva dneva. *agronomija*

rába, čezmerna -be -rne, ž – pretirano sajenje in preveč številne žetve →kulturnih rastlin, ki bremenijo kakovost →tal, ne da bi se zadovoljivo skrbelo za obnavljanje njihove rodovitnosti, kar povzroča postopno nastajanje revnih prsti s pomanjkanjem hranil, potrebnih za spevanje običajnih kulturnih rastlin. Glej tudi →izčrpanje tal. *varstvo okolja, pedogeografija*

rába, zemljiška -be -ške, ž – glej zemljiška raba. *splošna geografija, urbanizem*

rabi (urdujsko oziroma hindujsko) – na Indijski podcelini pozimi posejane ali zasajene →kulturne rastline, ki se žanjejo oziroma pospravljajo pomladi. Izraz označuje tudi hladnejšo in bolj sušno zimsko sezono v severnem delu Indijske podceline. *agrarna geografija, regionalna geografija*

rajón (iz francoščine) -a, m – 1. (navadno manjše) območje, področje. 2. upravna enota. Uporaba izraza se je uveljavila zlasti za potrebe prostorskega razčlenjevanja usmeritev →kmetijstva. Je tujska, izpeljana iz francoske besede *rayon*, ki pomeni 'žarek, polmer'. Postopek razčlenjevanja na rajone je *rajonizacija*. *jezikoslovje*

rajón, kmetijski -a -jskega, m – območje, ki ima naravne ali (in) po človeku ustvarjene razmere primerne za določeno vrst usmerjene →kmetijske pridelave in v okviru katerega so vse kmetijske dejavnosti vodilni usmeritvi podrejene. Pri oblikovanju kmetijskih rajonov je potrebno upoštevati tako načela kulturne kontinuitete kot nove možnosti, ki jih zagotavljajo sodobna tehnologija in nove organizacijske oblike. Primerjava kmetijskih rajonov in tradicionalne podeželske pokrajine običajno pokaže visoko stopnjo medsebojnega prekrivanja, kar je

logična posledica dejstva, da je človek že od nekdaj smotno in racionalno izrabljajal → naravne vire ter jim ustrezno prilagajal → zemljiško rabo in oblike poselitve. Pa vendar *rajonizacija kmetijske pridelave* v prizadevanjih za posodobitev kmetovanja, zagotovitev obilnega pridelka in ustreznega prostorskega urejanja → podeželja še vedno ostaja ena izmed ključnih postavk. *agronomija, agrarna ekonomika*

rajón, poljedélski -a -lskega, m – območje, ki ima primerne naravne ali (in) po človeku preobražene razmere za → poljedelstvo. S specializacijo → kmetijske pridelave so se marsikje izoblikovali značilni poljedelski rajoni (→ pasovi) s prevlado določenih → kulturnih rastlin (pšenica, koruza, bombaž, riž itd.), spet drugje pa se je ohranila tradicionalna polikultura poljedelska → raba tal (Sredozemlje, tropski podnebni pas). *agronomija, agrarna geografija*

rajón, sadjárski -a -rskega, m – območje, ki ima primerne naravne ali (in) po človeku ustvarjene razmere za pridelovanje → sadja; → sadjarstvo pa je praviloma vodilna kmetijska dejavnost. V splošnem razlikujemo sadjarske rajone v tropskem, subtropskem in zmerotoplem podnebnem pasu; v vsakem se gojijo svojstvene vrste sadja. Pri nas sta najpomembnejša *primorski* (agrumi, češnje, breskve, hruške) in *podravske* (jabolka, hruške) sadjarski rajon. *agronomija, agrarna geografija*

rajón, vinográdniški -a -škega, m – območje, ki ima primerne naravne ali (in) po človeku preobražene razmere za pridelovanje → vinske trte; → vinogradništvo je ponavadi glavna kmetijska dejavnost. V svetovnem merilu so vinogradniški rajoni med najstarejšimi in najizrazitejšimi kmetijskimi območji. Glede na različne sorte grozdja razlikujemo različne vinogradniške rajone, kjer proizvajajo zaščitene blagovne znamke vin. V svetu so znani zlasti *francoski* (Šampanja, Burgundija, Gaskonija, Provansa, Alzacija), *italijanski* (Toskana, Emilija-Romanja, Kalabrija, Furlanija), *nemški* (dolina Rena in Mozele), *španski* (Andaluzija - Jerez, Rioja), *portugalski* (dolina Doura - Porto), *severnoameriški* (Kalifornija), *južnoameriški* (srednji Čile, okolica Mendoza v Argentini), *avstralski* in *južnoafriški* (Kaplandija) vinogradniški rajon. Pri nas razlikujemo tri glavne vinogradniške rajone: *primorskega* (Goriška, Vipavska in Koprška brda, Vipavska dolina ter Kras), *podravskega* (Slovenske, Dravinjske in Lendavske gorice ter Haloze) in *posavskega* (Posotelje, Dolenjska, Bela krajina). Sopomenki sta *vinorodni rajon in* → vinorodno območje. *agronomija, agrarna geografija*

rajón, živinoréjski -a -jskega, m – območje, ki ima primerne naravne ali (in) po človeku preobražene razmere za → živinorejo. Razlikujemo živinorejske rajone s prevlado intenzivne ali s prevlado ekstenzivne živinoreje, lahko pa jih razčlenimo tudi glede na prevladujočo vrsto → živine (govedorejski,

ovčarski rajon), glede na stacionarni ali selitveni značaj živinoreje (hlevski, pašni, polnomadski, nomadski rajon) ali glede na prevladujočo zvrst produktov (mesni, mlečni, volnarski rajon). V realni pokrajini se zvrsti posameznih klasifikacij medsebojno prepletajo in kombinirajo. *agronomija, agrarna geografija*

rálanje -nja, s – eden izmed najstarejših načinov rahljanja → tal, ki se izvaja z lesenim ralom, iz katerega se je pozneje razvil plug. Ralo po površinskem sloju → prsti rije v globini od 8 do 12 cm in ga drobi ter rahlja, a le neznatno obrača, kar je značilno za bolj izpopolnjeno → oranje. Izboljšani modeli imajo konico za ralanje kovinsko. Ralo še vedno uporabljajo v Aziji in Afriki, predvsem na območjih s sušnim podnebjem in visoko gladino → talne vode, kjer je sestavni del tamkajšnjega → ekstenzivnega poljedelstva. Izraz ralo izhaja iz praslovanskega *ordlo*, kar se je razvilo iz indoevropskega *arH-tlo-* v pomenu 'ralo, sredstvo za oranje', imena orodja iz indoevropskega korena *arH-* v pomenu 'orati'. *agronomija, zgodovina, jezikoslovje*

ránč (prek angleščine iz španščine) -a, m – praviloma velika → kmetija, značilna za južne in zahodne predele Združenih držav Amerike, jugozahod osrednjega dela Kanade, Argentino in Urugvaj. Usmerjena je v ekstenzivno → pašno živinorejo → govedu, konjev ali ovac. → Kmečke delovne sile je sorazerno malo. Nekoč je prevladovalo → selilno pašništvo, v novejšem času pa ga je izpodrinilo → stacionarno pašništvo na velikih → čredinkah, pri čemer se hrani → živine dodajajo → krmne rastline, pridelane na domači kmetiji. V Mehiki se bivališče pastirjev in kmetov imenuje *rančo* (*rancho*), originalna različica v anglosaksonskem svetu pa se imenuje *ranch*. *agronomija, geografija*

ránkerji (iz nemščine) -rjev, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij → prsti, ki predstavlja plitve skeletne humusno-silikatne prsti na kompaktni ali razpadli kisl → matični podlagi. Značilen zanje je neposreden stik A in C (R) → talnega horizonta. Količina → humusa v zgornjem A horizontu je mnogo večja kot pri sorodnih, a slabše razvitih → litosolih. Nižje enote se ločujejo glede na kamninsko podlago (ranker na filitu, ranker na granitu, ranker na produ itd.) ali glede na razvojno stopnjo (na primer rjavi ranker), temeljna členitev pa razlikuje *evtrični* in *distrični* ranker. Rankerji so razširjeni povsod, kjer prevladujejo silikatne kamnine. Po eni različici ime izhaja iz nemškega pridevnika *rank*, ki pomeni 'vitek', po drugi pa iz ravno tako nemškega samostalnika *die Ranke*, ki pomeni 'pobočje'. *pedogeografija, jezikoslovje*

ranljivost okólja -i -lja, ž – občutljivost določene pokrajine za raznovrstne posege, ki spreminjajo njeno kakovost in ravnovesje med pojavi v njej. Zaradi

- varovanja okolja se izdelujejo *študije ranjivosti okolja*, v katerih se ugotovi dejanska in oceni dopustna obremenitev okolja, pri čemer se upošteva vse naravne značilnosti. Na podlagi študij se določa stopnja varovanja, ki jo je potrebno upoštevati pri nadaljnjih prostorskih posegih. Izraz ranljivost je izpeljan iz besede *rana*, ki je bila v enakih obliki in pomenu znana že v praslovansčini. Razvila se je iz indoevropskega korena *uer-* v pomenu 'dolbsti, praskati'; njen prvotni pomen je bil torej 'kar je izdobljeno, izpraskano'. *varstvo okolja, jezikoslovje*
- rastišče** -šča, s – predvsem življenjski prostor gozdne vegetacije, čeprav se pojem nanaša tudi na življenjsko okolje posameznih rastlin in celo nekaterih živali (na primer rastišča školjk). Opremljen je z litološkimi, reliefnimi, podnebnimi, vodnimi, talnimi in rastlinskimi razmerami na določenem gozdnem zemljišču. Zato je rastišče lahko bolj ali manj rodovitno in na njem lahko uspeva gozd različne kakovosti. *gozdarstvo, jezikoslovje*
- rástje** -stja, s – glej vegetacija/2. Slovar slovenskega knjižnega jezika pojem raste razlaga kot skupek 'več rastlin' ali preprosto 'rastline'. *fitogeografija, biologija, jezikoslovje*
- rastlina** -ne, ž – →organizem, navadno z listi, s cveti in koreninami. Rastline praviloma vsebujejo *klorofil* in vse za življenje potrebne snovi lahko pridobijo iz anorganskih snovi. Na Zemlji je približno 360.000 rastlinskih vrst, ki dajejo pokrajinsko podobo obsežnim delom našega planeta. Človek je že zgodaj vzgojil →kulture rastline. Beseda rastlina je izpeljana iz glagola *rasti*, ki izhaja iz praslovanskega glagola *orsti*, verjetno izpeljanega s pripono *-te/o-* iz indoevropske baze *ardH-* v pomenu 'rasti'. *biologija, jezikoslovje*
- rastlina, koristna** -ne -stne, ž – glej kulturna rastlina. *agronomija, biologija*
- rastlina, kulturna** -ne -rne, ž – →rastlina, ki jo je človek začel gojiti in jo praviloma s →selekcijanjem dodatno oplemenitil zaradi lastne koristi. Najprej se je okoriščal s samoraslimi oblikami, iz katerih so se z mutacijami, križanjem in selekcijanjem sčasoma razvile zdajšnje bolj donosne gojene sorte. Najpomembnejše kulturne rastline so *prehrambne*, →krmne in →industrijske rastline, ki se pridelujejo na →obdelovalnih zemljiščih. Sopotenki sta koristna rastlina in kultura. *agronomija, biologija*
- rastlina, pionirska** -ne -rske, ž – 1. →rastlina, ki s svojo rastjo ustvarja razmere, primerne za uspevanje gospodarsko pomembnejših vrst →kulturnih rastlin. 2. rastline, ki prve naselijo določeno območje brez rastlinskega pokrova. *agronomija, fitogeografija*
- rastlina, samonikla** -ne -kle, ž – rastlina, ki (z-) rase, ne da bi jo posejal oziroma posadil človek. *fitogeografija, biologija*
- rastline, industrijske** -stlin -jskih, množ., ž – vse →kulturne rastline, ki so surovine v nadaljnjem procesu industrijske proizvodnje in predelave. Mednje spadajo tako →industrijske poljščine kot grmovnice in drevesne vrste; slednje večinoma gojene kot monokulturni nasadi na →plantažah. Pomembnejše industrijske rastline so tiste, ki se *uporabljajo v prehrani* (→oljarice, rastline za pridobivanje sladkorja, kava, kakav, čaj, cikorija, →začimbnice), →zdravilne rastline (razna zelišča itd.), *insekticidi* (piretrum), →droge (mak, divja konoplja ipd.), →tekstilne rastline (bombaž, lan, juta, konoplja, sisal), *rastline za proizvodnjo brezalkoholnih* (→sadje, →jagodičje) in *alkoholnih pijač* (→vinska trta, →hmelj, ječmen, krompir), *tobak* in *kavčukovec*. Nekaj je rastlin, ki se deloma uporabljajo neposredno za prehrano, deloma za predelavo v →živilski industriji, deloma pa kot pomembne surovine v kemijski industriji (najbolj znan je krompir). Z industrijskimi rastlinami je v svetu zasajenih dobrih 10 % njiv, pri nas pa le 4,2 %. Industrializacija je uvedla številne umetne snovi, s katerimi se nekatere industrijske rastline deloma nadomeščajo. *agrarne geografija, agronomija*
- rastline, krmne** -stlin -mnih, množ., ž – →kulturne rastline, namenjene predvsem za prehranjevanje →živine. S širjenjem njihove uporabe (predvsem kot izpopolnitev →navečletnih kolobarjev) se je →živinoreja močno intenzivirala in stacionirala. Razlikujemo krmne rastline z →njiv (detelja, lucerna, alfalfa, silažna koruza, deloma nekatere →okopavine: repa, korenje idr.) in krmne rastline s →travinja (→travniki, →senožeti, →pašniki). *agronomija, agrarna geografija*
- rastline, mákrotêrmne** -stlin -rmnih, množ., ž – →rastline, tipične za topla območja našega planeta. V →vegetacijski dobi je temperaturni minimum za njihovo rast 15° C, najugodnejša temperatura je okrog 37° C, prenesejo pa tudi temperature do okrog 50° C. *fitogeografija*
- rastline, mézotêrmne** -stlin -rmnih, množ., ž – →rastline, ki so prilagojene razmeram zmernotoplega podnebja. V →vegetacijski dobi je absolutni temperaturni minimum za njihovo rast med 6° C in 10° C, maksimum pa je pri 40° C ali celo nekaj stopinj več. *fitogeografija*
- rastline, míkrotêrmne** -stlin -rmnih, množ., ž – →rastline, tipične za hladna območja našega planeta. V →vegetacijski dobi je absolutni temperaturni minimum za njihovo rast med 0° C in 5° C, maksimum je pri 37° C, medtem ko je najugodnejša temperatura med 25° C in 31° C. *fitogeografija*
- rastline, tekstilne** -stlin -lnih, množ., ž – tiste →industrijske rastline, ki so namenjene predvsem nadaljnji predelavi za potrebe izdelovanja tkanin. V svetu je široka paleta tekstilnih rastlin. Med najpomembnejšimi so bombaž, juta, lan, konoplja in sisal, ki

se v veliki meri pridelujejo načrtno (tudi na →plantažah) in so pomemben predmet mednarodne trgovine. Pri nas manj znane tekstilne rastline so kapok, ramija, manilska konoplja, abaka, henekven, kenaf in juka, med rastline, iz katerih pridobivajo rastlinska vlakna, pa spada tudi kokos.

agrarna geografija, agronomija

rastline, zdravilne -stlin, -lnih, množ., ž – divje in →kulturne rastline, ki so zaradi visoke vsebnosti učinkovin v medicini uporabne za zdravila in zdravljenje (zdravljenje z zdravilnimi rastlinami se imenuje *fitoterapija*). Primerne so lahko cele rastline, večinoma posušene ali mehansko razdrobljene (→droge), ali pa le njihovi posamezni deli z določenimi snovmi: zeli, listi, stebala, les, korenine, čebulice, cvetovi, plodovi, semena, skorje, smole, balzam idr. Iz rastlin drog pridobivajo številne učinkovine, predvsem *alkaloide*, *glikozide*, *saponine*, *grenčine*, *strojila*, *mucine* in *eterična olja*. Zdravilne rastline so prvi človekovi medicinski pripomočki. Njihova uporaba je temeljila na izkušnjah in je zahtevala natančno poznavanje. *agrarna geografija, agronomija*

rastlinjak -a, m – pokrit prostor za gojenje nekaterih →kulturnih rastlin. Glede na vrsto strešnega materiala razlikujemo →steklenjake in →plastenjake. Namenjeni so intenzivni, tržno usmerjeni vrtnarski pridelavi (→zelenjava, sadike, →jagodičje, cvetje, →sadje itd.). Ogrevajo se lahko izključno s sončno energijo, s kurjenjem pa se lahko dodatno ogrevajo. V rastlinjakih se s prepuščanjem kratkovalovnega sevanja Sonca in zadrževanjem dolgovalovnega sevanja Zemlje ustvarja tako imenovani *učinek tople grede*. Glede na notranjo temperaturo razlikujemo *hladne* (do 12° C), *ogrete* (med 12° C in 18° C) in *tople* (nad 18° C) rastlinjake. Poleg ogrevalnega sistema imajo rastlinjaki ponavadi še prezračevalne in zasenčevalne naprave. Izraz je izpeljan iz besede →rastlina. *agronomija, agrarna geografija*

rastlinska -nski -nsko, prid. – nanašajoč se na →rastlino oziroma rastline. *jezikoslovje*

rastlinska geografija -nske -je, ž – glej geografija, rastlinska. *naravna geografija*

rastlinska meja -nske -je, ž – glej meja, rastlinska. *fitogeografija*

rastlinska združba -nske -žbe, ž – glej združba, rastlinska. *biologija, fitogeografija*

rastlinske formacije -nskih -cij, množ., ž – glej formacije, rastlinske. *biologija, fitogeografija*

rastlinski pás -nskega -u, m – glej pas, rastlinski. *fitogeografija*

rastlinski pasovi, višinski -nskih -sov -nskih, množ., m – glej višinski rastlinski pasovi. *biologija, fitogeografija*

rastlinstvo -nstva, s – glej vegetacija/1. Slovar slovenskega knjižnega jezika pojem opredeljuje '*rastline kot celota*'. Izraz je izpeljan iz besede *rasti*, ki je

bila v enakih obliki in pomenu znana že v starocerkenem slovanskem jeziku. Praslovansko izhodišče *orsti* v pomenu 'rasti' je bilo s pripono *-te/o* verjetno izpeljano iz indoevropske baze *ardh-*, ki tudi pomeni 'rasti'. *fitogeografija, biologija, jezikoslovje*

raščeno naselje -nega -lja, s – glej naselje, raščeno. Izraz raščen je izpeljan iz glagola *rasti*. Praslovansko izhodišče *orsti* v pomenu 'rasti' je bilo s pripono *-te/o* verjetno izpeljano iz indoevropske baze *ardh-*, ki tudi pomeni 'rasti'. *arhitektura, geografija naselij, jezikoslovje*

ravnica -ce, ž – manjši raven svet. Izraz je izpeljan iz pridevnika *raven*, ki se je razvil iz praslovanskega pridevnika *orvъnъ*, izpeljanega iz praslovanskega samostalnika *orvo* v pomenu 'ravnina'. *jezikoslovje*

ravnica, aluvialna -ce -lne, ž – prodna ali ilovnata naplavina neposredno ob tekočih vodah, za katero je v obdobjih visokih voda značilna izpostavljenost poplavam. Lahko je na obrečnih ravninah, v deltah in na vršajah. Ker gre za najmlajše nasipavanje, so na njih →prsti plitke, mokrotne in slabše rodovitne, v →zemljiški rabi pa prevladuje travnat svet (→loka), marsikje z vmesnim redkim drevjem in grmovjem (→log), ponekod pa rasejo obrežni →gozdovi slabše kakovosti. Aluvialne ravnice so lahko, odvisno od hitrosti nasipavanja, oblikovanosti površja in položaja ob rečnem toku, različno široke. Sestavlja jih lahko *grobnozrnato*, *srednjezrnato* ali *drobnozrnato gradivo*. Na bolj sušnih območjih so se zaradi možnosti namakanja prav na aluvialnih ravninah razvile prve dobro organizirane civilizacije. Sopomenka je poplavna ravnica. *naravna geografija*

ravnica, poplávna -ce -vne, ž – glej aluvialna ravnica. *naravna geografija*

ravnotežje -žja, s – stanje na določenem območju, v katerem so različni sestavni deli oziroma pojavi usklajeni in nakazujejo določeno stabilnost. Sopomenka je ravnovesje. *varstvo okolja, splošna geografija*

ravnotežje (ravnovesje), ekološko -žja (-sja) -škega, s – glej naravno ravnotežje (ravnovesje). *varstvo okolja, splošna geografija*

ravnotežje (ravnovesje), naravno -žja (-sja) -vnega, s – 1. skladnost med živimi organizmi samimi ter med njimi in neživo naravo. 2. ravnotežje, ki ga v →ekosistemu vzpostavlja nenehno prilagajanje prehrabnih verig primarni proizvodnji. Je labilno in se zaradi medsebojnega prepletanja rastlinskega in živalskega sveta vedno znova vzpostavlja. Pri močnih motnjah lahko določene vrste izumrejo, druge pa se pretirano razmnože. Sopomenka je ekološko ravnotežje (ravnovesje). *varstvo okolja, splošna geografija*

ravnovesje -sja, s – glej ravnotežje. *varstvo okolja, splošna geografija*

razdelitev -tve, ž – glagolnik od *razdeliti*, to je iz celote napraviti dele. Beseda del je tudi izhodišče za etimološko razlago, saj se je glagol iz nje razvil. V istem pomenu je bila kot *delb* poznana že v praslovanščini. Izpeljana je bodisi iz indoevropske tvorbe korena *daH-* ali *daHi-*, kar pomeni 'deliti', bodisi iz indoevropskega korena *del-*, kar pomeni 'cepiti, sekati'. *jezikoslovje*

razdelitev, poljska -tve -ljske, ž – po nekaterih avtorjih je poljska razdelitev sopomenka za →zemljiško razdelitev, po drugih pa gre za ožji pojem, ki vključuje njivske →parcele in njihove skupine, ki so tekom zgodovinskega razvoja dobile razmeroma ustaljene oblike. Poljska razdelitev naj bi bila tudi manj podvržena spremembam in zato naj bi bile njene oblike po svojih izvornih temeljih najstarejše. S podrobnimi preučitvami so bili izpeljani →sistemi poljske razdelitve. Pri nas jih je najbolj sistematično obdelal geograf Svetozar Iličič. *agrarna geografija, zgodovina*

razdelitev, zemljiška -tve -ške, ž – oblika parcelacije, ki temelji na starih →kmetijskih sistemih in pojasnjuje nekdanji gospodarski in socialni ustroj vasi. Predmet preučevanja zemljiške razdelitve so posamezne →parcele in njihove skupine, ki so tekom zgodovinskega razvoja dobile sorazmerno ustaljeno obliko, saj so bile po lastnini, →kmetijskih kulturah in donosnosti dokaj enotne. V značilni parcelaciji se zrcali tudi odnos med podeželskimi naselji in njim pripadajočimi zemljišči. V njej se je ohranilo tudi veliko zgodovinskih prvin kmetijskega in kolonizacijskega izročila. Preučevanje zemljiške razdelitve se opira na analizo kmetijskih posestnih in dedovalnih sistemov ter na analizo oblik razdelitve in parcelacije polj. Raziskovalci zemljiške razdelitve razlikujejo več temeljnih in vrsto vmesnih (prehodnih) tipov. Poglavitni vir za tovrstne raziskave so različne izdaje →zemljiških katastrov, →urbarji in drugi zemljiškoposestni zapisi. Nekateri avtorji pojem zemljiška razdelitev enačijo s →poljsko razdelitvijo, drugi pa ga imajo za širšega, ker razen →obdelovalnih zemljišč vključuje še →pašnike in →gozdove. *agrarna geografija, zgodovina*

razdelitev, zemljiška, na celke -tve -ske -lke, ž – glej zemljiška razdelitev na celke. *agrarna geografija*

razdelitev, zemljiška, na délce -tve -ške -lce, ž – glej zemljiška razdelitev na delce. *agrarna geografija*

razdelitev, zemljiška, na grúde -tve -ške -de, ž – glej zemljiška razdelitev na grude. *agrarna geografija*

razdelitev, zemljiška, na próge -tve -ške -ge, ž – glej zemljiška razdelitev na proge. *agrarna geografija*

razdelitvene grúde -nih grud, množ., ž – glej grude, razdelitvene. *agrarna geografija*

razdrobljen -a -o, prid. – nanašajoč se na →razdrobljenost. *jezikoslovje*

razdrobljena posest -ne -i, ž – glej posest, razdrobljena. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

razdrobljeno nasélje -nega -lja, s – glej razdrobljeno naselje. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*

razdrobljenost -i, ž – značilnost razdrobljenega, razkosanega na manjše dele. Izraz je izpeljan iz glagola *razdrobiti*, dovršne oblike glagola *drobiti*. Praslovanški glagol v enakih obliki in pomenu je ponavljalni glagol iz indoevropske baze *dhrebh-* v pomenu 'drobiti, mleti'. *jezikoslovje*

razdrobljenost zemljišč -i -mljišč, ž – stopnja in oblika delitve →vaškega zemljišča na manjše enote: →poljine, →zemljiške kose ali →parcele. Preučevanje nastanka in notranje sestave pojava je pomembno predvsem zato, ker ta s svojimi negativnimi učinki predstavlja enega največjih zaviralnih učinkov pri prizadevanjih za povečanje kmetijske pridelave na temeljih sodobnih agrotehničnih in organizacijskih spoznanj. Razdrobljenost je posledica večjega števila medsebojno tesno prepletenih dejavnikov, ki jim je težavno določiti stopnjo vplivnosti. Med njimi velja izdvojiti vlogo oblikovanosti površja, zemljiške in →dedovalne politike, različnih sistemov kmetijske pridelave, kulturnozgodovinske kontinuitete oziroma tradicije, razraščanja urbanizacije in gradnje infrastrukturnih objektov. Glavni protukrep je izvajanje →komasacij. Podrobnejša členitev razlikuje med →prostorsko in →velikostno razdrobljenostjo zemljišč. Sopomenki sta zemljiška razdrobljenost in razparceliranost, za katero pa se zdi, da je vendarle nekoliko ožji pojem, saj izraža predvsem delitev na parcele; kljub temu ta izraz mnogi uporabljajo tudi v širšem pomenu. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

razdrobljenost zemljišč, prostórska -i -mljišč -rske, ž – eden izmed temeljnih parametrov pri preučevanju →zemljiške razdrobljenosti, ki daje informacijo o razporeditvi →zemljiških kosov določene →kmetije ali →kmetijskega posestva v prostoru. Pri nas je prostorska razdrobljenost zelo izrazita, saj imajo številne kmetije tudi po več deset raztresenih, medsebojno ločenih kosov zemljišča, med katerimi so nekateri tudi precej oddaljeni. To močno draži kmetijsko pridelavo in otežuje organizacijo dela. V primerjavi z →velikostno razdrobljenostjo nanjo bolj vpliva prilagajanje človeka raznolikim naravnim razmeram, manj pa neustrezne →dedovalne politike. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

razdrobljenost zemljišč, velikóstna -i -mljišč -stne, ž – eden izmed temeljnih parametrov pri preučevanju →zemljiške razdrobljenosti, ki daje informacijo o velikosti posameznih →zemljiških kosov ter o velikosti kmetijskih posestev nasploh. Pri nas je zaradi številnih majhnih kmečkih gospodarstev velika, zaradi razdrobljenih in v prostoru razmetanih zemljiških kosov pa so tudi ti majhni, kar njene značilnosti še poslabšuje. Kot takšna predstavlja eno

- izmed glavnih ovir pri prizadevanjih za posodobitev →kmetijske pridelave, zlasti pri hotenjih doseganja sodobnih, tržno naravnanih normativov, ter pri prilagajanju →posestne sestave sodobnim agrotehničnim spoznanjem. V primerjavi s →prostorsko razdrobljenostjo nanjo bolj vplivajo učinki neustrezne →dedovalne politike in prepočasnega izvajanja →komasacij zemljišč. Sopomenka je posestna razdrobljenost. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*
- razdrobljenost, posestna** -i -stne, ž – glej velikostna razdrobljenost zemljišč. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*
- razdrobljenost, zemljiška** -i -ške, ž – glej razdrobljenost zemljišč. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*
- razkósani célek** -nega -lka, m – glej celek, razkosani. Izraz razkosan je izpeljan iz glagola *razkosati*, kar je dovršna oblika glagola *kosati*, izpeljanega iz praslovanskega glagola *kosati* v pomenu 'deliti, drobiti, gristi', ta pa izhaja iz indoevropske baze *kenHd-* v pomenu 'gristi, rezati'. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- razlastítev zemljišč** -tve -mljišč, ž – →agrarna operacija, pri kateri se z odločbo (marsikdaj na prisilen način) pridobijo zemljišča za določene potrebe širšega interesa. Pri nas se še vedno izvaja predvsem ob graditvi objektov, ki so splošnega družbenega pomena (gospodarskih, zdravstvenih, komunalnih, infrastrukturnih idr.). Razlikujemo *popolno razlastitev zemljišč*, s katero ta ob plačilu pravične odškodnine preidejo v javno lastnino, *nepopolno razlastitev* z ustanovitvijo služnosti na zemljišču ali odvzem zemljišča v zakup za določen čas po razlastitvenem postopku, *posamično razlastitev* oziroma razlastitev posamezne →parcele ter *kompleksno razlastitev* oziroma razlastitev večjega območja z različnimi lastniki za stanovanjske, komunalne in infrastrukturne potrebe. Sopomenka je ekspropriacija zemljišč. Izraz razlastitev je izpeljan iz besede *last*, ki izhaja iz praslovanskega izraza *volstь* v pomenu 'oblast, vladanje, volja'. *komunalna dejavnost, pravo, jezikoslovje*
- razlómljena krčevínska próga** -ne -nske -ge, ž – glej progá, razlómljena krčevínska. Izraz razlómljen je izpeljan iz glagola *lomiti*, ki je bil v enakih oblikah in pomenu znan že v praslovanščini. Je ponavljalni glagol iz indoevropskega korena *lem-* v pomenu 'lomiti, drobiti'. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- razložén -a** -o, prid. – na tem mestu nas zanima samo pomenski razloček 'precej daleč vsaksebi, narazen'. Izraz je izpeljan iz glagola *ložiti* v pomenu 'položiti', ki izhaja iz praslovanskega glagola v enakih oblikah in pomenu, kar je vzročni glagol od *let'i* v pomenu 'leči' in prvotno pomeni 'povzročati, da leži'. *jezikoslovje*
- razložéna vás** -ne -i, ž – glej vás, razložena. *geografija naselij, zgodovina*
- razložéni célek** -nega -lka, m – glej celek, razloženi. *agrarna geografija*
- razložéno nasélje** -nega -lja, s – glej naselje, razloženo. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*
- razmére, narávne** -zmer -vnih, množ., ž – glej naravne razmere. Izraz razmera je izpeljan iz glagola *razmeriti* v pomenu 'premeriti, izmeriti'. Razmera je prvotno 'razmerje', to je 'odnos med izmerjenimi količinami'; od tod pomen *okoliščina*. *splošna geografija, jezikoslovje*
- razmérje, njívsko površínsko** -rja -vsko -nskega, s – glej njívsko površínsko razmerje. Za etimološko razlago glej →razmere, naravne. *agronomija, agrarna geografija*
- rázor** -a, m – pri →oranju nastali vmesni jarek, ko se ena →brazda odreže in obrne na levo, druga pa na desno stran. V vzhodni Sloveniji je v rabi narečna različica *razgon*. Izraz izhaja iz starejšega slovanškega izraza *orzorь*, izpeljanega iz glagola *orzorati* v pomenu 'razorati'. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- razorávanje** -nja, s – tehnika →oranja, pri kateri se →brazde obračajo navzven, tako da na sredini ostane jarek, tako imenovani →razor. Čeprav se z razzorom del zemljišča odtegne kmetijski obdelavi, ima nastali jarek pomembno vlogo za odvajanje odvečne vode, zato je tovrstno oranje primerno predvsem na težkih prsteh v vlažnih podnebnih pasovih. *agronomija, agrarna geografija*
- razparcelíranost** -i, ž – glej razdrobljenost zemljišč. Izraz razparceliranost izhaja iz besede →parcela. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*
- razpostávljeno nasélje** -nega -lja, s – glej naselje, razpostavljeno. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*
- razpršén -a** -o, prid. – razmetan v prostoru in neenakomerno oddaljen drug od drugega, raztresen. Izraz izhaja iz glagola *razpršiti*, kar je dovršna oblika glagola *pršeti*. Praslovanski *pršiti* v pomenu 'razprševati' je izpeljan iz pojma *prxь* v pomenu 'droben prah, drobne kapljice'. *jezikoslovje*
- razpršéna posést** -ne -i, ž – glej posest, razpršena. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*
- razpršéna vás** -ne -i, ž – glej vás, razpršena. *geografija naselij, zgodovina*
- razpršéno nasélje** -nega -lja, s – glej naselje, razpršeno. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*
- razráslo nasélje** -slega -lja, s – glej naselje, razraslo. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*
- rázred prsti** -a -i, m – sistematska enota pri klasifikaciji →prsti, ki se razvršča med →oddelek prsti in →tip prsti. Sestavlja jo skupina tipov prsti z enako zgrajenim →profilom prsti in enako stopnjo razvoja. Izraz razred je prek hrvaškega in srbskega *razred* v pomenu 'razred, kategorija' prevzet iz ruske besede *razrjad* v pomenu 'vrsta, kategorija'. *pedogeografija, jezikoslovje*

razsád -a, m – zemljišče, na katerem se gojijo → kulturne rastline za nadaljnjo saditev po →njivah, →vrtovih ali (in) →rastlinjakih. Izraz je sestavljenka iz predpone *raz-* in izpeljanke iz glagola *saditi*. *agronomija, jezikoslovje*

raztégnjeno nasélje -nega -lja, s – glej naselje, raztegnjeno. *arhitektura, geografija naselij*

raztrésen -a -o, prid. – razmetan v prostoru, razpršen. Izraz je izpeljan iz glagola *tresti*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini. V njej je izpeljan iz baze *trem-*. *jezikoslovje*

raztrésena vás -ne -i, ž – glej vas, raztresena. *geografija naselij, zgodovina*

raztréseno nasélje -nega -lja, s – glej naselje, raztreseno. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*

razvito nasélje -tega -lja, s – glej naselje, razvito. *arhitektura, urbanizem, geografija naselij*

razvòj -a, m – glagolnik od *razviti* ali *razvijati*. Izraz je izpeljan iz glagola *razviti*, kar je sestavljeno iz *raz-* in *viti*. Slovenski *razviti* je torej prvotno pomenil le 'odviti'. Pomenski prehod je verjetno potekal pod vplivom razvoja v nemškem izrazu *entwickeln* v pomenu 'razviti'. *jezikoslovje*

razvòj, sònarávní -a -vnega, m – razvojna usmeritev, ki naj bi omogočila zadovoljevanje potreb zdajšnjih generacij ljudi, ne da bi bile z njihovo dejavnostjo ogrožene možnosti prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih potreb. Zagotavljanje tovrstnega razvoja pomeni nujnost sočasnega usklajevanja razvojnih in okoljskih zahtev, torej tudi družbenih, kulturnih in političnih prvin, hkrati pa terja organsko povezovanje preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Razen usklajevanja gospodarskih interesov z zahtevami varstva okolja se sonaravni razvoj osredotoča še na skrb za vse življenjske združbe, zmanjševanje izčrpanjavanja neobnovljivih →naravnih virov in izboljševanje kakovosti življenja ljudi. Navedena načela in vidiki se uporabljajo na področjih prostorskega načrtovanja, regionalnega razvoja, razvoja naselij ter razvoja kmetijstva, gozdarstva, prometa, turizma itd. V splošno rabo je izraz leta 1987 uvedla Svetovna komisija za okolje in razvoj, v slovenščini pa njegova uporaba še ni povsem poenotena. Pogosta je uporaba sopomenke →trajnostni razvoj, uporabljajo in pojavljajo pa se še izrazi kot *trajnostni sonaravni razvoj*, *uravnoteženi razvoj*, *trajno uravnoteženi razvoj*, *vzdržen razvoj*, *usklajen razvoj*, *znosen razvoj*, *zadržani razvoj*, *sprejemljiv razvoj*, *zdrav in obstojen razvoj* ter *okolje ohranjajoč razvoj*. glej trajnostni razvoj. *varstvo okolja, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

razvòj, trájnostni -a -stnega, m – glej sonaravni razvoj. Pri nas se izraz *trajnosten* pogostoma uporablja kot sopomenko za *vzdržnost*, *uravnoteženost*, *sonaravnost*. Vendar gre za jezikovno popačenko, saj nima korenine v glagolu *trajati*, iz katerega je

izpeljan samostalnik *trajnost*. V tem pomembnem razločku pa že obstaja pridevnik *trajen*. Pomensko je izraz *trajnosten* sporen, ker lahko nakazuje trajnost določene negativno usmerjene rabe, pravzaprav njeno nadaljevanje, kar je v večini primerov nezaheleno, saj je treba takšne rabe omejiti ali celo zavstaviti in spremeniti. Potemtakem je bolje uporabljati zgoraj navedeno sopomenko. *varstvo okolja, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

razvrednòta pokrájina -ne -ne, ž – glej pokrajina, razvrednotena. Izraz *razvrednoten* izhaja iz besede *vreden*, ki je prevzeta in prilagojena iz starovisokonejškega *wërd* v pomenu 'vreden'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

rdéči seznam -čega -a, m – podatki o rastlinskih in živalskih vrstah, katerih številčnost zaradi ogroženosti nazaduje. Seznam ogroženih vrst vsebuje navedbe o virih ogroženosti, razširjenosti, bioloških in ekoloških lastnostih posamezne vrste ter o predvidenih varstvenih ukrepih. Stopnjo ogroženosti se opredeljuje s kategorijami Svetovne zveze za ohranitev narave (*The World Conservation Union*): *izumrla vrsta*, *izumrla vrsta v naravi*, *kritično prizadeta vrsta*, *prizadeta vrsta* in *ranljiva vrsta*. Rdeča barva je pomensko izpeljana iz rdečice na obrazu. *biologija, varstvo narave*

rè- (iz latinščine) – predpona v sestavljenkah, ki pomeni 'spet, znova, proti-, nazaj' in izraža ponavljanje ali poudarjanje, vrnitev v prejšnje stanje, nasprotno dejavnost ipd. *jezikoslovje*

rèagrarizácija -je, ž – 1. v ožjem pomenu po predhodnem nazadovanju ponovno naraščanje deleža →kmečkega prebivalstva. 2. v širšem pomenu ponovno naraščanje in prevlada vloge →kmetijstva na območjih, kjer je s procesom →deagrarizacije začasno prevladala druga funkcija ali pa so bila v tolikšni meri prizadeta, da je človekova dejavnost v pokrajini začasno usahnila. Reagrarizacija je največkrat plod načrtnih prizadevanj za ohranitev posejlenosti →depresivnih območij ali zavestnih usmeritev za optimalno rabo komparativnih prednosti v določeni pokrajini. Kljub največkrat pozitivnim težnjam in posledicam so procesi reagrarizacije tako v svetu kot pri nas sorazmerno redki in praviloma omejeni na majhna območja. Izraz je sestavljenka iz predpone *re-* in *agrarizacija*, izpeljane iz latinske besede *ager* v pomenu 'polje'. *sociologija, agrarna geografija*

réakcija prsti -je -i, ž – ena od kemičnih lastnosti →prsti, ki pokaže stopnjo *kislosti* ali *alkaličnosti* (*bazičnosti*) v njej. Odvisna je od razmerja H^+ in OH^- ionov oziroma od aktivnosti (koncentracije) vodikovih ionov v raztopini prsti. Izražena je z vrednostjo pH, ki jo podrobneje opredeljuje →letstvična pH. Na reakcijo prsti vplivajo →matična podlaga, →relief, →rastlinstvo, →podnebje in →voda v prsti. Je tipska lastnost prsti in odraža

potek fizikalnih, kemičnih in bioloških procesov v njej. Od reakcije prsti je odvisna razširjenost → naravne vegetacije in njena raznolikost. Vpliva tudi na možnost sprejemanja hranil in njihovo topnost, s tem pa na → rodovitnost tal. Izraz reakcija je sestavljen iz latinske predpone *re-* v pomenu 'spet, znova' in besede *akcija*, prevzete iz latinskega *actio* v pomenu 'delovanje, dejanje', kar je samostalniček z abstraktnim pomenom glagola *agere* v pomenu 'delovati, delati'. *pedogeografija, jezikoslovje*

recéntne prísti -ntnih -i, množ., ž – glej prsti, recentne. Izraz recenten je tujka, prek francoskega *récent* prevzeta iz latinskega *recentis* v pomenu 'nedaven, nov, svež'. *pedogeografija, jezikoslovje*

rečni pretók -čnega -a, m – količina vode, ki na določenem preseku rečne struge preteče v določenem času. Navadno se izraža v m^3/s . in tekom leta bolj ali manj niha. Na podlagi preučitev letnega poteka rečnih pretokov z viški in nizki vode so opredeljeni *rečni režimi*, med katerimi so temeljni *dežni (pluvialni)*, *snežni (nivalni)* in *ledeniški (glacialni)*, značilne pa so tudi različne kombinacije. Rečni režimi se razlikujejo ne samo med posameznimi porečji ali rekami, temveč tudi med posameznimi odseki rečnega toka, še posebno pri daljših vodotokih. Izraz reka se je prek praslovanskega *reka* v enakem pomenu razvil iz indoevropskega *roi(H)-ka* v pomenu 'tok', kar je tvorba iz indoevropske baze *rei(H)-* v pomenu 'teči'. Glej tudi vodni režim. *hidrogeografija, jezikoslovje*

réd -a, m – med vrsto različnih pomenov nas na tem mestu zanima le tisti, ki izraža nekaj, kar je določeno s predpisi in (ali) pravili, ki določajo, kakšno ravnanje, stanje je pravilno, lahko tudi obvezno. Praslovanska beseda *redъ* v pomenu 'vrsta, red' se je razvila iz indoevropskega *rendo-* v pomenu 'urejenost, red', izpeljanega iz nosniške glagolske oseve *rend-*, ki pomeni 'nizati, urejati'. *jezikoslovje*

réd, planínski -a -nskega, m – v srednjem veku oblika medsebojnega urejanja pravic podložnikov do srenjske zemlje, s katerimi so opredeljevali pravice pašnih upravičencev na → planinskih pašnikih in način njihove rabe. *zgodovina*

réd, urbanístični -a -čnega, m – zvrst prostorskega dokumenta, s katero naj bi se po zakonodaji iz šestdesetih let 20. stoletja urejala podeželska območja. Dokumenti naj bi bili manj zahtevni in bolj ohlapni od urbanističnih in zazidalnih načrtov, predvidenih za mest in drugih območij intenzivne prostorske rabe. Natančnejše naj bi določili zadiljiva območja in njihovo ureditev (asanacija, komunalno urejanje, pogoji zidave objektov z vidika lege, funkcije, višine in oblikovanja, velikost stavbnih zemljišč) na območjih s prevladujočo kmetijsko rabo prostora. Žal so bili urbanistični redi izdelani le za majhno število vasi, pa še to nedosledno in nepopolno, kar vse lahko opredelimo za pomembnega krivca stihijskega

razvoj → podeželja. Pozneje so njihovo vlogo prevzeli → prostorski ureditveni pogoji. *urbanizem, prostorsko planiranje*

rédčenje gózda -nja -zda, s – sečnja določenih dreves zaradi izboljševanja kakovosti gozdnega sestoja in povečevanja → gozdnega prirastka. Izraz redčenje je izpeljan iz pridevnika *redék*, ki prek praslovanskega *redьkъ* izhaja iz indoevropskega korena *er(H)-* v pomenu 'ločen, redék, prostoren, rahel'. *gozdarstvo, jezikoslovje*

rédi, gózdni -dov -zdnih, množ., m – pravila, ki so jih za gozdove na svojem ozemlju predpisovali zemljiški gospodi in deželni knezi ter z njimi urejali njihovo izkoriščanje. Ponavadi so vsebovali nekaj gozdnovarstvenih določb, na primer prepoved paše v nekaterih gozdovih, v glavnem pa so navajali površine gozdov, opisovali njihovo stanje ter določali, kako naj koristijo fevdalčevi ali deželnoknežji blagajni. *zgodovina, gozdarstvo*

refleksívno gospodárstvo -vnega -rstva, s – glej gospodarstvo, refleksivno. Izraz refleksiven je tujka, izpeljana iz besede *refleks*, ki je prek nemškega *Reflex* prevzeta iz latinske besede *reflexus*, izpeljana iz glagola *reflectere* v pomenu 'nazaj upogniti, zasukati, zaviti, odbijati'. *ekonomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

refórma (iz latinščine) -rme, ž – sprememba, spreminjanje sistema, ureditve česa ali vsebine česa. Tujka je prek nemškega glagola *reformieren* prevzeta iz latinskega *reformare* v pomenu 'preoblikovati', kar je sestavljeno iz latinske predpone *re-* v pomenu 'ponovno, spet' in glagola *formare* v pomenu 'oblikovati', izpeljanega iz besede *forma*, ki pomeni 'oblika'. *jezikoslovje*

refórma, agrárna -rme -rne, ž – bolj ali manj radikalna sprememba agrarnolastniških (zlasti → zemljiškoposestnih) odnosov, ki se izvaja z namenom izboljšati življenje → individualnega kmeta in povečati učinkovitost kmečkega dela. Ponekod vključuje tudi izboljševanje oskrbe in izobraževanja ter povečevanje učinkovitosti socialnih vidikov na podeželju. Temelji na zakonskih odločbah ali na administrativno-političnih posegih države oziroma njenih upravnih organov. Kot takšna predstavlja pomemben instrument gospodarske in socialne, posledično pa tudi prostorske politike. Do agrarne reforme pride, kadar so med obstoječo agrarnolastniško sestavo in splošno težnjo po izboljšanju razmer v → kmetijstvu nepremostljiva nasprotja, ki so resna ovira za družbeni in gospodarski napredek. Agrarne reforme niso pojav sodobne družbe, temveč so se izvajale v vseh družbeno-gospodarskih sistemih, na splošno pa lahko razlikujemo *protifevdalne*, *meščansko-demokratske* in *socialistične* agrarne reforme. Kljub temu so (bile) najbolj pogoste in najbolj učinkovite v zadnjih dvesto letih. Izvajali so jih po vsem svetu, vendar je njihove učinke potrebno obravnavati

selektivno, za vsako državo posebej, glede na razmere, ki jih spreminjajo, njihovo učinkovitost ter namen sprejetih in izvedenih ukrepov. *agrarna geografija, ekonomija, sociologija*

refórma, zemljiška -rme -ške, ž – ožji pojem od → agrarne reforme, ki vključuje samo spremembe v → zemljiškoposestnih odnosih, katerih namen je doseči pravičnejšo porazdelitev lastnine nad zemljišči oziroma zložbe gospodarsko neučinkovitih majhnih, pogosto najemnih → kmetij v večje, lahko lastniške pridelovalne enote, s čimer naj bi se povečala → delovna produktivnost. Med ukrepe zemljiške reforme spadajo tudi spremembe v → dedovalnem sistemu, s čimer naj bi se v prvi vrsti preprečevalo prehitro drobljenje zemljišč. V primerjavi z agrarno reformo so ukrepi manj radikalni in manj obvezujoči, v posameznih deželah pa jih ponavadi spodbudijo vladni ukrepi. Nekateri pojma zemljiška in agrarna reforma pomenko enačijo. *agrarna geografija, ekonomija, pravo*

refúgij (iz latinščine) -a, m – območje, ki se mu je uspelo izmakniti velikim spremembam v kakovosti okolja, ki so prizadele širšo okolico; kot takšen zagotavlja zadovoljive razmere za življenje preostalih rastlinskih in živalskih vrst. Slovenska sopomenka bi lahko bila *pribežališče* ali *zavetje*, kar je tudi pomen izvorne latinske besede *refugium*. *varstvo okolja, biologija*

regenerácija -je, ž – vse dejavnosti v zvezi z zaščito urbanističnih ambientov, njihovih materialnih in duhovnih vrednot ter harmonično dopolnjevanje obstoječih in vključevanje novih funkcij v naseljih in posameznih objektih. Regeneracija vključuje splet dejavnosti kot so → sanacija, → rekonstrukcija in → revitalizacija. Izraz regeneracija je tujka, prevzeta iz latinskega glagola *regenerare* v pomenu 'spet roditi, obnoviti', kar je sestavljeno iz latinskih predpone *re-* v pomenu 'ponovno, spet' in glagola *generare* v pomenu 'ustvariti, roditi'. *urbanizem, geografija naselij, jezikoslovje*

régija (iz latinščine) -je, ž – bolj ali manj enovit del zemeljskega površja oziroma večje območje, ki zaradi svojevrstnih pokrajinskih sestavin in procesov ter njihovega svojskega medsebojnega součinkovanja oziroma prepletanja predstavlja značilno pokrajinsko enoto z enakimi naravnimi ali družbenimi značilnostmi. Pojem regije poznajo različne vede (geografija, etnologija, biologija, ekonomija, arhitektura...), ki prikazujejo razprostranjenost pojavov in skušajo pri tem izdvojiti značilna območja, kar je naloga *regionalizacije*. Glede na različna izhodišča regionalizacij v geografiji razlikujemo različne vrste regij. Najpomembnejše so *naravna* oziroma *fiziognomska regija* z enotnimi naravnimi lastnosti, *homogena regija*, ki označuje območje s podobno gospodarsko in socialno sestavo ter *funkcijska* oziroma *nodalna regija*; ta temelji na

gospodarskih in socialnih stikih, ki določeno mesto povezujejo z njegovim vplivnim območjem. Z geografskimi regijami oziroma pokrajinami se ukvarja *regionalna geografija*. Izraz regija izhaja iz latinske besede *regio*, ki pomeni 'predel, območje, ozemlje, kraj' in je izpeljana iz glagola *regere* v pomenu 'omejiti, napraviti mejo', v prvotnem pomenu pa 'ravnati, voditi, upravljati'. *splošna geografija, regionalna geografija, jezikoslovje*

régija, agrárna -je -rne, ž – večja sintetična prostorska enota, kjer so razmere za → kmetovanje in načini kmetovanja (→ kmetijski sistemi) v tolikšni meri sorodni, da ima svojstven značaj, po katerem se razlikuje od sosednjih območij. V primerjavi z opredeljevanjem → agrarnega območja je zanjo značilna večja mera posploševanja. Pokazalo se je, da je med najrazličnejšimi kriteriji za opredeljevanje agrarnih regij najprikladnejša analiza različnih oblik → rabe tal, še posebno, ker se vsaj deloma ujemajo z glavnimi podnebno-rastlinskimi pasovi, deloma pa z različnimi tipi kmetijstva. V svetu je mogoče izdvojiti devet velikih agrarnih regij, med katerimi se pojavljajo številne kombinacije različnih oblik rabe tal in tipov → kmečkih gospodarstev. Kot posebno zvrst agrarne regije je potrebno obravnavati gozdove. Sopomenka je kmetijska regija. *agrarna geografija, regionalna geografija*

régija, kmetijska -je -jske, ž – glej agrarna regija. *agrarna geografija, regionalna geografija*

régija, podežélska -je -lske, ž – višja prostorsko-organizacijska oblika povezave tistih vaških naselij s pripadajočimi zemljišči, ki imajo sorodne lastnosti. Nastanek podeželske regije je pogojen bodisi z dobrima medsebojnima dostopnostjo in povezanostjo posameznih naselij ter sorodnimi gospodarskimi temelji bodisi z enako narodno pripadnostjo prebivalcev določenega območja, vendar je v prvi vrsti odvisen od naravnogeografske sorodnosti. Tekom agrarnozgodovinskega razvoja je podeželskim regijam s svojim delovanjem vtisnil značilno podobo človek, ko jih je prilagajal lastnim potrebam. Razpoznavne so v svojski → rabi tal, ki izraža usmerjenost kmetijske pridelave, izboru → kulturnih rastlin in v sorodni uporabi kmetijskih tehnologij. Sopomenka je ruralna regija. *agrarna geografija, regionalna geografija*

régija, rurálna -je -lne, ž – glej ruralna regija. *agrarna geografija, regionalna geografija*

régijski párk -jskega -a, m – glej park, regijski. *varstvo narave*

regionálnen -lna -lno, prid. – 1. pokrajinski, krajeven oziroma nanašajoč se na → regijo. 2. področen, območen. *jezikoslovje*

regionálna geografija -lne -je, ž – glej geografija, regionalna. *splošna geografija*

regionálna politika -lne -ke, ž – glej politika, regionalna. *prostorsko planiranje, ekonomija*

regionalna tépika naselij -lne -ke -lij, ž – glej tipika naselij, regionalna. *urbanizem, arhitektura*

regionalno planiranje -lnega -nja, s – glej planiranje, regionalno. *prostorsko planiranje*

regosóli -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, ki predstavlja plasti grušča na mehkih karbonatnih kamninah (lapor, peščenjak, fliš), kjer nastaja zaradi mehaničnega razpadanja matične kamnine in zaradi →erozije prej nastalih →tal. Praviloma niso skeletni. A horizont je skoraj brez organskih snovi, kamninski delci v njem so bolj drobni. Regosoli se delijo na *evtrični*, *distrični*, *kalkarični* in *gelični* regosol. Regosoli praviloma ne prekrivajo obsežnejših območij. V Sloveniji so ponekod v Koprskih brdih. Ime je zloženo iz izposojenke grškega izraza *rhegos*, ki pomeni 'odeja', in izpeljanke iz latinškega izraza *solum*, ki pomeni 'prst, tla'. *pedogeografija, jezikoslovje*

regulácija (iz latinščine) -ode, ž – 1. gradbeni in hidrotehnični posegi na vodotokih z namenom zaščite bregov pred →erozijo, graditve in izboljšave rečnih poti, izkoriščanja vodne energije, zaščite pred visokimi vodami, graditve namakalnih sistemov in izboljšane vodooskrbe. Ureditve rečne struge (odstranitev zavojev s prekopi na okljukih in graditvi protiplovnih jezov sledi utrjevanje bregov, nazadnje pa še ureditev struge za nizke vodostaje (pri rekah z velikim kolebanjem pretoka). S temi posegi se navadno zniža gladina →podtalnice in zmanjša količina →talne vlage, žal pa je ponavadi močno prizadet živi svet. 2. načrtno urejanje in upravljanje naselij ter določenih območij z uvajanjem pravnih predpisov. Izraz regulacija je izpeljan iz glagola *regulirati*, tujke, ki je prek nemškega glagola *regulieren* prevzeta iz poznolatinškega glagola *regulare* v pomenu 'uravnavati, napraviti pravilno', ta pa je izpeljan iz latinske besede *regula*, ki pomeni 'pravilo'. *varstvo okolja, pravo, jezikoslovje*

rehabilitácija (iz latinščine) -je, ž – sanacijski poseg, ki vključuje obnovo in →revitalizacijo naselja, dela →naselja ali posameznega objekta. Tujka izhaja iz poznolatinškega glagola *rehabilitare* v pomenu 'obnoviti'. *urbanizem, jezikoslovje*

rėja (iz praslovanske) -je, ž – glagolnik od *rediti* (→živino). Praslovanska samostalnik *redь* v pomenu 'hrana' in glagol *rediti* v pomenu 'hraniti' sta tvorbi iz indoevropskega korena *uredh-* oziroma *uerdh-* v pomenu 'naraščati'. *jezikoslovje*

rėja divjih živáli -je -vjih -li, ž – novejša gospodarska dejavnost, ki se uveljavlja zlasti v vzhodni Afriki in katere temeljni značilnosti sta načrtovan in organiziran selektivni →lov ter zakol nekaterih bolj številnih vrst antilop (predvsem gnujev), pri čemer se z najnimi beljakovinami izboljšuje prehrana prebivalstva, za nadaljnjo predelavo pa se pridobijo tudi kože živali. Kljub nekaterim težavam (prevoz, neja-

sni lastninski odnosi) tovrstna dejavnost zasluži pozornost, ker je ena od njenih bistvenih predpostavk, da se z njo ne načinja →naravnega ravnovesja ali pa ga celo pomaga vzdrževati. *gospodarska geografija, varstvo okolja*

rėja sévernih jelénov -je -mih -nov, ž – posebna zvrst →selilne (pašne) živinoreje, s katero se polnomadsko ukvarjajo mnoga številčno majhna ljudstva (Laponci ali Sami, Čukči, Eveni, Evenki, Hanti, Jakuti, Nenci, Selkupi, nekateri Korjaki idr.) na skrajnem severu Evrazije, med Laponsko in vzhodno Sibirijo. Človeku je uspelo na pol udomačiti evrazijskega severnega jelena (*Rangifer tarandus*), medtem ko pri udomačevanju severnoameriškega *karibuja* ni bil uspešen. Rejci severnih jelenov se že stoletja skladno z letnimi časi skupaj z velikimi čredami po ustaljenih poteh selijo na dolge razdalje. Pomladi se postopoma premikajo proti severu in od srede poletja postopoma nazaj proti jugu. Pri tem jih pot najprej vodi iz →tajge prek →lesotundre v →tundro, kjer ostanejo del poletja, nakar jih pot vodi nazaj proti jugu v varno zavetje gozdov tajge, kjer se jeseni živali pariyo. Drugi družinski člani ostanejo doma v →ustaljenih naseljih. Živali oskrbujejo lastnika črede in njegovo družino z mesom, mlekom in kožami. Iz kosti izdelujejo orodje, orožje in okraske. Severnega jelena uporabljajo tudi za vleko sani. *agrama geografija, regionalna geografija*

rekonstrúkcija (iz latinščine) -je, ž – najbolj radikalna stopnja prenove, ki vključuje prenovitev z delno ali popolno zamenjavo gradbene substance ter novo izvedbo naprav, napeljav in opreme, ki vplivajo na varnost in funkcionalnost celotnega objekta ali njegovih sestavnih delov. Glagol rekonstruirati je prek nemškega *rekonstruieren* in francoskega *reconstruire* prevzet iz latinskega glagola *reconstruere* v pomenu 'ponovno sezidati, ponovno zgraditi', kar je sestavljeno iz predpone *re-* v pomenu 'ponovno, spet' in glagola *construere* v pomenu 'zgraditi, sezidati'. *urbanizem, jezikoslovje*

rekreácija (iz francoščine) -je, ž – različne oblike dejavnosti, namenjene obnovi telesnih in duševnih zmogljivosti ljudi. Beseda je tujka, prevzeta iz francoskega *recreation* v pomenu 'rekreacija, sprostitev, oddih, razvedrilo', kar je izpeljano iz latinskega glagola *recreare* v pomenu 'oživiti, obnoviti, znova ustvariti', sestavljenke iz latinskih predpone *re-* v pomenu 'ponovno, spet' in glagola *creare* v pomenu 'ustvariti'. *gospodarska geografija, jezikoslovje*

rekreácija, bližnja -je -žnje, ž – rekreacijske zvrsti, ki se udejanjajo predvsem med tednom, konec tedna in med prazniki. Prostorsko so omejene na kraj bivanja rekreativcev in njegovo neposredno okolico. *gospodarska geografija*

rekreacijska -jski -jsko, prid. – nanašajoč se na →rekreacijo. *jezikoslovje*

rekreacijska zmogljivost pokrajine -jske -i -ne, ž – možno istočasno število udeležencev → rekreacije na določenem, rekreaciji namenjenem območju; *tehnično zmogljivost* opredeljuje razpoložljiva površina zemljišča za rekreacijo, *psihološko zmogljivost* določa možno sočasno število udeležencev, ne da bi bilo okrnjeno njihovo ugodno počutje, *ekološka zmogljivost* pa pomeni tolikšno obremenitev z obiskovalci, pri kateri ob stalni rabi ne pride do uničevanja rastlinskega in živalskega sveta ali zmanjševanja → rodovitnosti tal ter do čezmernega obremenjevanja voda. Normativi rekreacijske zmogljivosti, čeprav pridobljeni z empiričnimi raziskavami, so v praksi dokaj raztegljivi. *gospodarska geografija*

rekreacijski gozd -jskega -a, m – glej gozd, rekreacijski. *gospodarska geografija, gozdarstvo*

rekultivacija (iz latinščine) -je, ž – vnovična vzpostavitvev kmetijskih in gozdarskih dejavnosti na → degradiranih območjih, kar se doseže z urejanjem in ozelejenjavanjem → odlagališč odpadkov, industrijskih deponij, rudniških jalovišč, različnih dnevnih kopov in drugih z gradbenimi deli in drugimi posegi poškodovanih območij, pa tudi ureditev objektov in okolja za potrebe športa, → rekreacije, igrišč ipd. Izraz je prevzet iz latinščine in je sestavljenka iz predpone *re-* v pomenu 'ponovno, spet' in *cultivatio* v pomenu 'obdelava, obdelovanje'. *varstvo okolja, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

relativen (iz latinščine) -vna -vno, prid. – 1. odvisen od določenega dejstva, okoliščin. 2. ki je, se kaže v odnosu do določenega dejstva, s katerim se primerja. 3. ki se določa, meri glede na razmerje do določene celote, največje mogoče količine in se navadno izraža v odstotkih. 4. omejen, delen. Tujka je prek nemškega *relativ* in francoskega *relatif* prevzeta in prilagojena iz latinske besede *relativus* v pomenu 'odnosen, nanašajoč se na odnos', kar je izpeljano iz *relatus* oziroma *relatio* v pomenu 'odnos'. *jezikoslovje*

relativna gozdna zemljišča -vnih -zdnih -mlijišč, množ., s – glej zemljišča, relativna gozdna. *agarna geografija, gozdarstvo*

relativna kmetijska zemljišča -vnih -jskih -mlijišč, množ., s – glej zemljišča, relativna kmetijska. *agarna geografija*

relativni prélóg -vnega -a, m – glej prelog, relativni. *agarna geografija, agarna ekonomika*

relief (iz francoščine) -a, m – navpična oblikovanost zemeljskega površja. Izraz se uporablja tudi za označevanje pokrajinskih neenakosti v razgibanosti površja. Tako je na primer govora o *visokem* in *nizkem* reliefu, pri čemer prvi izraz označuje izrazito razgibanost, drugi pa sorazmerno majhno. Sicer se relief navadno razčlenjuje na → temeljne reliefne kategorije. Beseda relief je tujka, prevzeta prek nemškega *Relief* in francoskega *relief* v pomenu 'kar je dvignjeno'. Izpeljana je iz francoskega gla-

gola *relever*, ki pomeni 'dvigniti, dvigovati'. Sopotenka je površje, vendar ima ta izraz še več drugih pomenov. *geomorfologija, jezikoslovje*

reliefni -fna -fno, prid. – nanašajoč se na → relief, površinski. *jezikoslovje*

reliefna energija -fne -je, ž – glej energija, reliefna. *geomorfologija*

reliefne kategorije, tēmeljne -fnih -rij -ljnih, množ., ž – glej temeljne reliefne kategorije. *geomorfologija*

relikt (iz latinščine) -a, m – populacija rastlin in (ali) živali, ki so na določenem območju preživele kot preostanek nekdanje mnogo širše zastopanosti. Če se razprostira po celotnem območju, jo lahko opredelimo kot *absolutni relikt*, če je zastopana le v izoliranih predelih, govorimo o *lokalnem reliktu*, če jo najdemo izključno na določenem območju, gre za *endemični relikt*, če je njeno življenjsko okolje omejil človek, gre za *antropogeni relikt*, če pa je bila prenesena na določeno, za uspevanje primerno območje od drugod, je govora o *preseljenem reliktu*. Tujka relikt je prevzeta iz latinskega izraza *relictus* v pomenu 'ostanek', kar je v moškem spolu posamostaljeni trpni deležnik glagola *relinqui* v pomenu 'ostati, biti zapuščen'. *varstvo okolja, biologija, jezikoslovje*

reliktne prsti -ktnih -i, množ., ž – glej prsti, reliktne. Izraz relikten je izpeljan iz besede *relikt*, tujke, ki je prevzeta iz latinskega izraza *relictus* v pomenu 'ostanek'. *pedogeografija, jezikoslovje*

renaturacija (iz latinščine) -je, ž – spreminjanje po človeku preoblikovanega življenjskega okolja v stanje, ki je blizu prvotnemu, naravnemu. Izraz je sestavljen in izpeljan iz latinske predpone *re-* v pomenu 'ponovno, spet' in latinske besede *natura* v pomenu 'narava'. *varstvo okolja, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

rendzine (iz poljščine) -ndzin, množ., ž – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij → prsti, ki predstavlja plitve in temne prsti na kompaktnih ali razpokanih karbonatnih kamninah (apnenec, dolomit) oziroma na apniško-dolomitnem drobirju (pesek, prod, grušč, morensko gradivo). Imajo temnorjav ali temen humusno akumulacijski A_h → talni horizont. Imajo tudi molični horizont, ki postopoma prehaja v razpadli C horizont matične podlage. Zanje je značilen tudi prehodni AC horizont. Plitve prsti imajo v sebi precej kamenja in slabo zadržujejo vlago, zato je na njih rastlinstvo pogosto izpostavljeno → suši. Na ravnini so primerne za poljedelstvo. Navadno se pojavljajo na manjših območjih, precej pa jih je v deželah ob Sredozemskem morju. Ime izhaja iz izraza *rzedzić*, ki pomeni 'škripati (pod plugom pri oranju)'. *pedogeografija*

rénta (iz francoščine) -nte, ž – 1. del dohodka ali plačila kateregakoli proizvodnega faktorja, ki je

- kakorkoli količinsko omejen. 2. dohodkovni višek, zaslužen zaradi boljše kakovosti ali boljših možnosti za pridelavo (proizvodnjo). 3. cena, ki se plačuje za uporabo trajnih dobrin (ponavadi zemljišč ali stavb) v določenih svojevrstnih okoliščinah ali za določeno časovno obdobje. Tujka je prek nemškega *Rente* v pomenu 'renta, pokojnina' prevzeta iz francoskega *rente* v pomenu 'renta, stalni dohodek od kapitala, zemljišča ipd.', kar se je razvilo iz vulgarnolatinskega izraza *rendita* v pomenu 'kar je vmjeno, povmjeno'. *ekonomija, gospodarska geografija, jezikoslovje*
- rénta, diferencialna** -nte -lne, ž – glej zemljiška renta. Glede na vrsto ugodnih dejavnikov, ki vplivajo na ugodne pridelovalne rezultate, se razčlenjuje na *diferencialno rento I* in *diferencialno rento II*. *ekonomija, gospodarska geografija*
- rénta, kmetijska** -nte -jske, ž – vrednost → kmetijskega zemljišča, ki je v razmerju s koristjo, ki jo omogoča oziroma daje njegova raba. Na velikost kmetijske rente najbolj izrazito vplivajo kakovost zemljišč, različna oddaljenost od trga kmetijskih pridelkov ter morebitna vlaganja v → izboljševanje kakovosti zemljišč. *ekonomija, gospodarska geografija*
- rénta, najémna** -nte -mne, ž – denarni znesek, ki ga → zemljiški najemniki lastnikom zemljišč obdobjno plačujejo kot nadomestilo za uporabo (dela) kmetijskega posestva. Povprečna višina rente je ponavadi odraz splošne vrednosti zemljišča, lahko pa je odvisna tudi od svojstvenih najemnih pogojev, kakršna sta na primer dolžina najemnega obdobja ali višina vložkov najemnika v → izboljševanje oziroma vzdrževanje kakovosti zemljišč. *ekonomija, gospodarska geografija*
- rénta, zemljiška** -nte -ške, ž – oblika zajemanja presežne vrednosti, ki si jo prisvaja lastnik zemljišča. Vrednost zemljišča je v razmerju s koristjo, ki jo zagotavlja ali daje njegova uporaba. Odvisna je od → rodovitnosti tal in vplivov lokacijskih dejavnikov (*diferencialna renta I*, tudi *lokacijska renta*), dodatnih naložb v → izboljševanje kakovosti zemljišč (*diferencialna renta II*) in špekulativnih vzgibov v vlogi konjunktura na najbolj kakovostnih zemljiščih (*monopolna renta*). Najslabše zemljišče, ki je še v uporabi, nudi lastniku *absolutno rento*. Zemljiška renta je splošen pojem, ki glede na vrsto uporabe vključuje → kmetijsko, *gozdarsko*, *gradbeno*, *mestno* in *rudarsko rento*. *ekonomija, gospodarska geografija*
- reprivatizacija zemljišč** -je -mljišč, ž – glej denacionalizacija zemljišč. Izraz je sestavljenka iz predpone *re-* in besede *privatizacija*, izpeljane iz latinščine. *pravo, agrarna ekonomika*
- resáva** -ve, ž – neobdelano, največkrat prostrano in odprto površje na revnih → distričnih tleh, ki omogočajo skromno grmovno rastje, katerega glavni zastopniki pripadajo družini *Ericaceae*, med njimi pa prevladuje navadna resa. Resave so pogoste v severni in severozahodni Evropi. Ker so sčasoma mnoge kultivirali, na njihovo nekdanjo zastopanost in razprostranjenost spominjajo le še številna krajevna ter ledinska imena. Najbolj tipične med njimi so naravovarstveno zaščitene. Podrobnejša členitev razlikuje *resave s prilikavim grmičevjem*, *skalnaté resave* in *stepske resave*. Nemški izraz za resavo je *Heide*, angleška pa *heath* in *heathland*. Izraz *resava* izhaja iz *resa*, ki je zelo starega izvora. Prek praslovanskega izraza *versъ* se je razvila iz indoevropskih izhodiščnih različic *uerk'-*, *urg'(h)-* ali *uroik'-* v pomenu 'resa'. *naravna geografija, fitogeografija, jezikoslovje*
- restavrácija** (iz latinščine) -je, ž – prenavljanje spomeniško zavarovanih in drugih pomembnih objektov z namenom vzpostavitve prvotnega, predhodno dokumentiranega ter ovrednotenega stanja in videza. S postopkom restavracije se lahko ponovno razkrija likovne, estetske in zgodovinske vrednote določenega objekta, ki so se zaradi različnih vzrokov sčasoma izgubile in za laika niso več razpoznavne. Izraz je tujka, izpeljana iz glagola *restavirati*, prek nemškega *restaurieren* prevzetega iz latinskega glagola *restaurare* v pomenu 'popraviti, obnoviti, ponovno vzpostaviti'. *spomeniško varstvo, urbanizem, jezikoslovje*
- reténcija** (iz latinščine) -je, ž – sposobnost → tal, da zadržijo določeno količino vode in preprečujejo njen nagel odtok. Količino zadržka opredeljujemo kot → retencijsko kapaciteto. Le-to znatno povečuje poraslost z rastlinstvom, še zlasti z → gozdom. Izraz je tujka, prevzeta in prilagojena iz latinskega izraza *retentio* v pomenu 'ustavljanje'. *pedogeografija, jezikoslovje*
- reténcijska kapacitéta** -jske -te, ž – glej kapaciteta, retencijska. *pedogeografija*
- rèvitalizácija** (iz latinščine) -je, ž – glagolnik od *revitalizirati*, narediti, da kaj ponovno zaživi, se obnovi. Slovenski sopomenki sta oživitev in obnovitev. Izraz je tujka, sestavljena in izpeljana iz latinskih predpone *re-* v pomenu 'ponovno, spet' in besede *vitalis* v pomenu 'življenjski', izpeljane iz samostalnika *vita*, ki pomeni 'življenje'. *jezikoslovje*
- rèvitalizácija podežélja** -je -lja, ž – načrtno, vseobsežno prizadevanje po ponovnem oživljanju in razvijanju nosilnih funkcij na → podeželju, zlasti na → demografsko ogroženih ali celo izpraznjenih območjih. Vzgibi so lahko demografski, gospodarski, strateški in (ali) narodnoobrambni, predvsem pa težnja po nadaljnjem vzdrževanju kulturne pokrajine. Ukrepi so lahko namenjeni tudi prilaganju številnim raznolikim dejavnostim, ki se v novejšem času porajajo na podeželju. *prostorsko planiranje, agrarna geografija*
- rèvitalizácija vási** -je -si, ž – prilagajanje obstoječega stavbnega fonda in drugih zemljišč v naselju sodo-

bnim bivanjskim razmeram, sodobnim agrotehničnim spoznanjem v →kmetovanju in morebitnim novim funkcijam (obrt, trgovina, →rekreacija, turizem ipd.) v določenem naselju. *prostorsko planiranje, geografija naselij*

revolucija (iz latinščine) -je, ž – 1. velika, hitra sprememba na kakem področju človekovega delovanja. 2. radikalna sprememba družbenih, gospodarskih in (ali) političnih odnosov, ki jo izvedejo napredne družbene sile. Izraz je prek nemškega *Revolution* prevzet in prilagojen iz latinske besede *revolutio* v pomenu 'prevrat, obrat, kroženje', kar je izpeljano iz latinskega glagola *revolvere* v pomenu 'zavrteti, preobrniti, zvrniti' in prvotno 'nazaj zvaliti', kar je sestavljena iz predpone *re-* v pomenu 'ponovno, spet' in glagola *volvere* v pomenu 'valiti, valjati'. *jezikoslovje*

revolucija, agrarna -je -rme, ž – tehnološke in institucionalne spremembe v razvoju →kmetijstva, v zahodni Evropi značilne med letoma 1750 in 1850. Uveden je bil sodobnejši →navečletni kolobar s →krmnimi rastlinami, ki so preživele več →živine, njen gnoj je izboljšal →rodovitnost tal, kar je omogočilo opuščanje →prahe in s tem bistveno večje pridelke na površinsko enoto. Skupno vaško lastnino je izpodrinila zasebna lastnina, nastajati so začele večje →kmetije. Proces agrarne revolucije je omogočil in spodbudil procesa *industrializacije* in →urbanizacije, obenem pa je →samooskrbno kmetijsko gospodarstvo preobrazil v →tržno. *agrarna geografija, zgodovina*

revolucija, neolitska -je -tske, ž – v mlajši kameni dobi prehod iz popolne odvisnosti od →lova in →nabiralništva k →domestifikaciji rastlin in živali, kar je porodilo →stacionarno kmetijstvo. Uporablja se tudi izraz *prva agrarna revolucija*. *sociologija, agrarna geografija*

revolucija, zelena -je -ne, ž – posebna oblika →agrarne revolucije v deželah tretjega sveta, pri kateri se je v deželah tretjega sveta, zlasti v monsunkem delu Azije in ponekod v Latinski Ameriki, od leta 1955 dalje, predvsem pa v šestdesetih in sedemdesetih letih, z uvedbo novih, visoko donosnih in bolj odpornih sort riža, pšenice in koruze, izboljšanim →gnojenjem in →namakanjem, načrtnejšim varstvom rastlin, njihovim →zlahtnjenjem ter s posodobitvijo →agrotehniko znatno izboljšala oskrba s →hrano, pa čeprav je njene uspehe marsikje zmanjšala ali skoraj povsem izničila nenadzorovana eksplozija prebivalstva. Zaradi večje energetske potratnosti →kmetovanja in predvsem večje odvisnosti manj razvitih dežel od razvitega dela sveta, ki je nosilec inovacij, financer in dobavitelj repromateriala, so nekateri do rezultatov zelene revolucije precej kritični. *agrarna geografija, sociologija, agronomija*

rezervát (iz latinščine) -a, m – 1. območje, ki je zavarovano zlasti zaradi prvotne narave ali pomembnih

primerkov žive ali nežive narave. 2. območje, rezerviramo za prebivanje pripadnikov določene etnične skupine 3. območje, rezervirano za kaj. Tujka je prek nemškega *Reservat* prevzeta iz latinske besede *reservatum* v pomenu 'kar je ohranjeno, rešeno', v srednjem spolu posamostaljenega preteklega trpnega deležnika glagola *reservare* v pomenu 'ohraniti, prihraniti, zadržati, rešiti'. *jezikoslovje*

rezervát, lôvski -a -vskega, m – →lovišče s posebnim, v glavnem gojitvenim namenom. *gospodarska geografija, pravo*

rezervát, narávni -a -vnega, m – manjše →zavarovano območje, ki ga odlikuje bodisi prvobitna narava ali pa gre za območje s posebno značilno živo ali neživo naravo. Ima predvsem kulturno-pričevalni in znanstveno-raziskovalni pomen. *varstvo narave*

rezervát, strógi narávni -a -gega -vnega, m – ožje →zavarovano območje naravno ohranjenih →geotopov, življenjskih prostorov ogroženih, redkih ali značilnih rastlinskih ali živalskih vrst ali območje, pomembno za ohranjanje biotske raznovrstnosti, kjer potekajo naravni procesi brez človekovega vpliva. V strogem naravnem območju je prepovedano izvajati posege in opravljati dejavnosti, ki ogrožajo njegovo ohranitev, namerno uničevati rastline in živali ter zadrževanje oseb, razen tistih, ki izvajajo nadzor ali s posebnim dovoljenjem izvajajo znanstvenoraziskovalno in učnovzgojno delo. *varstvo narave*

reziduálni modél -lnega -a, m – glej model, rezidualni. Izraz *rezidualen* v pomenu 'preostal' je prevzet iz latinščine. Znana je tudi različica *residualen*. *gospodarska geografija, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

režím, vódni -a -dnega, m – glej vodni režim. Izraz režim je tujka, prevzeta iz francoske besede *régime* v pomenu 'režim, oblika vladanja', kar se je razvilo iz latinskega *regimen*, ki pomeni 'vodstvo, uprava, vlada'. *hidrogeografija, varstvo okolja, jezikoslovje*

riba (iz praslovanščine) -be, ž – vodna žival, ki diha s škrgami in se premika s plavutmi. Praslovanska beseda *ryba* je etimološko malo jasna zamenjava indoevropskih izrazov *peisk-* in *g'hdu-*. *jezikoslovje*

ribíško nasélje -škega -lja, s – glej naselje, ribiško. *geografija naselij*

ribíštvo -štva, s – pomembna gospodarska dejavnost →primarnega sektorja, ki jo sestavljata komercialni →ribolov in →ribogojstvo; v primerjavi z ribolovom je pojem torej širši. *gospodarska geografija*

ribja -bji -bje, prid. – nanašajoč se na →ribe. *jezikoslovje*

ribja fáрма -bje -rme, ž – glej farma, ribja. *agronomija, gospodarska geografija*

ribja stezá -bje -ze, ž – čez visoke vodne pregrade umetno narejen prehod za ribe, največkrat ob jezovih hidroelektrarn, ker so z njihovo izgradnjo prekinjene

naravne možnosti za vsakoletne selitve nekaterih vrst rib ali pa je motna povezava med posameznimi odseki vodotokov. *gospodarska geografija, varstvo narave*

ribnik -a, m – manjša umetna vodna zaježitev s pritokom in odtokom, namenjena gojenju oziroma reji rib; omogoča gojenje rib v bližini potrošniških središč. Ribnik se lahko po potrebi prazni, tako da je zeleno količino rib mogoče poloviti na manjšem prostoru. Pri nas se prvi ribniki omenjajo že v urbarjih iz 13. stoletja, vrhunec njihovega urejanja je bil v 16. stoletju, v 18. stoletju pa so prenehali z izkopom novih ribnikov. Mnoge so sčasoma opustili. Glavni komercialni vrsti v naših ribnikih gojenih rib sta krap in postrv. Izraz je izpeljan iz besede →riba. *gospodarska geografija*

ribogójnica -ce, ž – prostor za načrtno gojenje rib z več umetnimi vodnimi bazeni, ki omogočajo popolno vzrejo rib od iker prek mladice do rib velikosti, primernih za potrošnjo. V vsakem bazenu so posamezne skupine ločene. V ribogojnicah se vzgajajo ribe za neposredno porabo, lahko pa se vzgajajo tudi mladice, ki jih kot podmladek vlagajo v *gojitvene* in *ribolovne vode*, s čimer se vzdržuje potreben stalež rib ali ponekod celo znova vzpostavlja porušeno →naravno ravnovesje (na primer vračanje soške postrvi v Sočo in njene pritoke). Krmljenje rib je marsikje mehanizirano in sloni na uporabi posebnih, hranilno visokovrednih preparatov, ki omogočajo njihovo hitro rast. Ribogojnice postajajo najpomembnejši dobavitelji sladkovodnih rib za potrebe tržišča. Pri nas so se prve pojavile v drugi polovici 19. stoletja. Izraz je zloženka iz besede *riba* in izpeljanke iz glagola *gojiti*. *gospodarska geografija*

ribogójstvo -jstva, s – gospodarska dejavnost, ki se ukvarja z gojenjem rib v →ribnikih, →ribogojnicah, rekah ali v priobalnih delih morij (→piscikultura). Izraz je zloženka iz besede *riba* in izpeljanke iz glagola *gojiti*. *gospodarska geografija*

ribolòv -a, m – pomembna gospodarska in športna dejavnost, ki poleg lova rib vključuje tudi lov ali nabiranje drugih koristnih vodnih živali, rastlin ali rastlinskih delov, kot so kiti, raki, školjke, ostrige, spužve, korale, alge itd. Glede na vrsto vode v loviščih ali gojiščih razlikujemo →morski in →kopenski ribolov, ki vključuje ribolov v tekočih vodah ter sladkovodnih in slanih jezerih, glede na namen *samoprehranitveni*, *komercialni* in →športni ribolov ter glede na razvojno stopnjo →prvotni in →sodobni ribolov. Izraz je zloženka iz besed *riba* in *lov*. Sopomenka je ribištvo. *gospodarska geografija*

ribolòv, kòpenski -a -nskega, m – →ribolov v tekočih vodah ter sladkovodnih in slanih jezerih. Namenjen je tako zadovoljevanju športnih vzgibov kot prehranjevanju krajevnega prebivalstva, kar je še posebej značilno v manj razvitih deželah tretjega

sveta, kjer pridelana količina →hrane pogosto ne zadostuje za normalno prehranjevanje številnega prebivalstva. *gospodarska geografija*

ribolòv, môrski -a -rskega, m – →ribolov v morjih, ki se razčlenjuje na →oceanski in →obalni ribolov. Količina rib v morjih je v tesni zvezi s količino razpoložljivega →planktona, ki ga naokrog prenašajo morski tokovi. Hladna morja so praviloma bolj bogata s planktonom kot topla, posebno dober ulov pa je tam, kjer se topli in mrzli tokovi srečujejo ter prepletajo in zato plankton množično odmira, ter tam, kjer so v oceanih obsežne plitvine. V toplih morjih je sicer večje število ribjih vrst kot v hladnih, a so mnogo manj številne. Zaradi preveč obilnega ulova v daljšem časovnem obdobju se je ponekod ribje bogastvo kritično zmanjšalo. Najpomembnejša svetovna →ribolovna območja so na severni polobli med 40° in 70° zemljepisne širine in se raztezajo v subpolarnem ter zmernotoplem podnebnem pasu. *gospodarska geografija*

ribolòv, oceánski -a -nskega, m – →morski ribolov v mednarodnih vodah, kjer ima pravico do lova ribiško ladjevje vseh svetovnih držav. Zaradi zahtevne tehnologije je domena posameznih visokorazvitih držav (Združene države Amerike, Velika Britanija, Japonska, Rusija, Španija, Norveška, Južna Afrika itd.). Velike ribiške ladje so ponavadi opremljene s sodobnimi mrežami in radarskimi napravami za odkrivanje ribjih jat. Oceanski ribolov je skoraj izključno komercialne narave. Sopomenka je visokomorski ribolov. *gospodarska geografija*

ribolòv, priobálni -a -lnega, m – vrsta →morskega ribolova v obrežnih teritorialnih vodah, kjer ima ribolovno pravico ladjevje države, kateri obalno morje pripada. Zato si nekatere države pas teritorialnih voda prizadevajo kar najbolj razširiti, saj morajo gostujoče ribolovne flote pravico do ribolova (za dogovorjeno količino rib) plačevati. V priobalnih plitvinah so za ribe življenjske razmere na splošno ugodnejše kot na odprtem morju. Priobalni ribolov je še marsikje po svetu primitiven in namenjen zgolj prehranjevanju krajevnega prebivalstva. *gospodarska geografija*

ribolòv, prvòtni -a -nega, m – oblika →ribolova s preprostimi lovniimi sredstvi (ostmi, trnki, puščicami), prvotno z brega, pozneje pa tudi s čolnov in splavov, vendar še brez uporabe ribiške mreže. Dandanes je tovrsten ribolov v uporabi le še pri odmaknjenih primitivnih ljudstvih. Namenjen je izključno prehranbeni samooskrbi. Zaradi ekstenzivnosti za bogastvo ribjega življenja nima negativnih posledic. *gospodarska geografija*

ribolòv, sladkovòdni -a -dnega, m – lovljenje rib ter drugih koristnih vodnih živali (rakov, žab, školjk) v naravnih tekočih vodah, sladkovodnih jezerih in v umetnih vodnih zbiralnikih - →ribnikih. Čeprav je v primerjavi z →morskim ribolovom pri sladko-

vodnem izrazit poudarek na športnih vzgibih, je tudi drugače pomembna gospodarska dejavnost, ki marsikje omogoča preživljanje številnih ljudi. Sladkovodni ribolov je ponekod strokovno in organizacijsko vključen v kmetijsko dejavnost, zaposleni pa se uvrščajo v →primarni sektor gospodarstva. *gospodarska geografija*

ribolòv, sodòbni -a -bnega, m – oblika →ribolova s sodobnimi lovnimi pripomočki, ki se je pojavila z uporabo ribiških mrež in se je z razvojem tehnologije, ki je razen v priobalnih morjih omogočila velik ulov tudi v oceanih, v 20. stoletju v veliki meri skomercializirala. Zaradi čezmernega ulova so se pojavile negativne posledice in nekatera bogata →ribolovna območja so postopoma skoraj opustela in določene vrste rib so skoraj izginile. V najnovejšem času se namenja večja skrb nadzorovanemu ribolovu, ki naj bi omogočil bolj uravnoteženo obnavljanje ribjega bogastva. Številne ladje so za daljše poti opremljene z napravami za predelavo ter hladilnicami za skladiščenje ulovljenih rib. *gospodarska geografija*

ribolòv, špòrtni -a rtnega, m – vrsta →ribolova, katere temeljni vzgib je športne narave in je bolj kot prehranjevanju namenjen lovu na različne vrste trofejnih rib. V ta namen so postavljena stroga pravila o dovoljenem ribolovnem obdobju, minimalni dolžini ulovljenih rib, dovoljenih vrstah vab in možni količini (številu) ujetih rib. Razlikujemo športni ribolov v sladkih vodah in morju. Prvi je bolj organiziran in pogosto vključuje skrb za ribji podmladek ter za vzdrževanje →naravnega ravnovesja, drugi pa je predvsem kot zvrst →oceanskega ribolova namenjen v glavnem petičnim posameznikom; kot zvrst →priobalnega ribolova je močno razširjen povsod po svetu. *gospodarska geografija*

ribolòv, visokomòrski -a -rskega, m – glej oceanski ribolov. *gospodarska geografija*

ribolòvna obmòčja -vnih -čij, množ., s – glej območja ribolovna. *gospodarska geografija*

rigólanje (iz francoščine) -nja, s – rahljanje →tal z globokim prekopavanjem ali →oranjem, pri katerem se →talni horizonti medsebojno premešajo, tako da spodnji sloji, včasih pa celo zgornji del →matične podlage, pridejo na površje. Po agronomski klasifikaciji se med rigolanje uvrščajo vsi posegi obdelave tal v globinah prek 50 cm, pri čemer se s pomočjo težke mehanizacije lahko rigola tudi že do 2 m globoko. *Navadno rigolanje* seže od 50 do 100 cm globoko, *globoko rigolanje* se izvaja na globini od 100 do 150 cm, *zelo globoko rigolanje* pa na še večji globini. Z rigolanjem se izboljšuje kakovost →prsti ali pa je potrebno za gojenje nekaterih →trajnih kultur (na primer →vinske trte), sadnega drevja ali kultur z globokim koreninskim sistemom (na primer lucerne). Izraz je tujka, izpeljana iz francoske besede *rigolage* v enakem pomenu, ki izhaja

iz starejše nizozemske predloge v pomenu 'kopanje jarkov za odvodnjavanje'. *agronomija, jezikoslovje*

riža -že, ž – iz lesa narejen nepremičen ali premičen žleb, pred izgradnjo →gozdnih cest namenjen spravi posekanega lesa iz težko dostopnih hribovitih predelov v doline. Na koncu riž so pogosto postavili močne železne križe, ki so spuščajoča se debla razklali. Poznali so *suhe*, *poledenele* in *vodne riže*, pa tudi *začasne riže* iz hlodov, ki so jih po končani uporabi razdrli. Pri nas je bila najdaljša *Lobniška riža* na Pohorju, ki je z vsemi odcepi vred merila kar 17 km. *gozdarstvo, etnologija*

ròb -a, m – skrajni, zunanji del nečesa. Izraz je izpeljan iz praslovanskega *robъ*, kar je izpeljano iz indoevropskega korena *remb-* v pomenu 'sekati, rezati'. *jezikoslovje*

ròb, gòzdni -a -zdnega, m – temeljna sestavina →gozda z izredno pestrostjo rastlinskih in živalskih prvin, od največjih pa do mikroorganizmov, ki se oblikuje po končanem poseku in naj bi notranjost gozda varoval pred nezaželenimi vplivi iz okolice. Obenem predstavlja prehod v odprt prostor →kulturne pokrajine in ima kot tak izjemne estetske vrednote, zato je privlačen za →rekreacijo, tako izletniško kot stacionarno (→počitniška bivališča). Ima tudi pomembno varovalno vlogo. Sopomenki sta obgozdje in gozdni obmejek. *gozdarstvo, gospodarska geografija*

ròb, váški -a -škega, m – pomembna prvina →kulturne pokrajine, ki ločuje funkcionalno zemljišče →požeželskega naselja od okoliške odprte →kmetijske pokrajine. Sestavljajo ga →sadovnjaki okrog →kmečkih domov, zelenjavni →vrtovi in ponekod tudi →pašniki. Je pomemben →biotop, ki mu je zato, ker je blizu naravnim razmeram, pri prenovi in razvoju →vasi potrebno nameniti posebno skrb. Poleg tega váški rob odpira prehod iz naselja v odprto pokrajino in blazi ostro mejo med njima, omogoča raznovrstno rabo tal, tudi za →rekreacijo, oblikuje pokrajinski videz ter vzpostavlja ekološko ravnovesje na prehodu med poseljenim in neposeljenim prostorom. *geografija, naselje, urbanizem, varstvo okolja*

ròčen -čna -čno, prid. – nanašajoč se na roko, okončino človeka, ki se uporablja za prijemanje, delo. Praslovanski izraz roka je izpeljan iz baze *urenk-* v pomenu 'grabiti, prijemati'. *jezikoslovje*

ròčno obdelováanje zemljišč -čnega -nja -mljišč, s – glej obdelovanje zemljišč, ročno. *agronomija, geografija*

ròčno poljedélstvo -čnega -lstva, s – glej poljedelstvo, ročno. *agronomija, geografija*

rodovíten -tna -tno, prid. – 1. takšen, ki ima ugodne razmere za (dobro) uspevanje →rastlin. 2. takšen, ki dobro obrodí. Izraz je izpeljan iz besede rod v pomenu 'skupnost ljudi', ki izhaja iz staroslovanskega *rodъ* v pomenu 'rod, pleme', kar je nastalo

- iz indoevropske baze *uredh-* oziroma *uerdh-* v pomenu 'naraščati'. *jezikoslovje
- rodovitni pólmesec** -tnega -sca, m – polkrožno oblikovano območje rodovitnih kmetijskih zemljišč, ki se od jugovzhodne sredozemske obale prek Libanona in Sirije razteza do naplavnih ravnin Mezopotamije (zdajšnjega Iraka). Tu je bilo eno od najpomembnejših območij na področju inovacij v →kmetovanju na našem planetu. *agronomija, zgodovina*
- rodovito zemljišče** -tnega -šča, s – glej zemljišče, rodovito. *geodezija, agrarna geografija*
- rodovitnost tal** -i tal, ž – trajna sposobnost →tal, da dajejo kar najboljše →pridelke tako količinsko kot kakovostno. V prvi vrsti je odvisna od količine in dostopnosti prvin, potrebnih za uspevanje →kulturnih rastlin. Rodovitnost je odvisna od fizikalnih (zračnost, toplota, vodni režim), kemijskih (reakcija) in bioloških (prisotnost →mikroorganizmov) lastnosti prsti, podnebja, vsebnosti hranilnih snovi, razvosti →agrotehnik in podobno. Najbolj pomembna je količina razpoložljivih hranilnih snovi, ki jih je potrebno z →gnojenjem stalno obnavljati. Njihovo izčrpavanje je odvisno predvsem od vrste in lastnosti →prsti, gojenih kulturnih rastlin ter količine pridelka. Izraz rodovitnost je izpeljan iz besede *rod* in pomeni lastnost →rodovitnega. Sopomenka je plodnost tal. *agronomija, pedogeografija*
- rodóvno kmetijstvo** -vnega -jstva, s – glej kmetijstvo, rodovno. Izraz rodoven je izpeljan iz besede *rod*, ki izhaja iz staroslovanskega *rodъ* v pomenu 'rod, pleme'. *agrarne geografije, zgodovina, jezikoslovje*
- rondavel** (afrikansko) – ovalna kočica s stožčasto streho, ki predstavlja najznačilnejše in najpogostejše bivališče različnih bantujskih ljudstev v Afriki. Od njih so jo prevzela tudi nekatera sosednja afriška ljudstva. Hiše so večinoma iz blata in krite s slamo. V novjšem času so se pojavili sodobnejši gradbeni materiali, a se je značilna oblika ohranila. *geografija naselij, regionalna geografija*
- rónek** -nka, množ., m – 1. na Goriškem ljudski izraz za terasiran →vinograd. 2. manjša pobočna uravnava. *agrarne geografije, geomorfologija*
- róparski** -rska -rsko, prid. – nanašajoč se na ropanje, nasilno jemanje materialnih dobrin ali pretirano izrabljanje oziroma izkoriščanje. Izraz roparski je izpeljan iz besede *rop*, ki izhaja iz zahodnogermanskega *rauba-* v pomenu 'rop, roparski plen', kar je prvotno verjetno pomenilo 'tisto, kar je odtrgano'. *jezikoslovje*
- róparsko kmetijstvo** -rskega -jstva, s – glej kmetijstvo, roparsko. *agrarne geografije*
- róparsko poljedélstvo** -rskega -lstva, s – glej poljedelstvo, roparsko. *agrarne geografije*
- rosišče** -šča, s – temperatura, pri kateri se začne iz vlažnega zraka izločati voda, bodisi kot *rosa* bodisi kot →megla. Odvisna je od vlažnosti okoliškega zraka; čim večja je relativna vlažnost, tem višja je temperatura rosišča. Beseda *rosa* prek praslovanskega izraza v enakih obliki in pomenu izhaja iz indoevropske baze *eres-* v pomenu 'teči (o tekočini)'. *meteorologija, jezikoslovje*
- rotácija** (iz latinščine) -je, ž – glej kolobarjenje. Izraz je prevzet in prilagojen iz latinske besede *rotatio* v pomenu 'vrtenje, kroženje', ki je izpeljana iz latinskega glagola *rotare* v pomenu 'vrteti'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*
- ROTE (regíster obmóčij teritoriálnih enôt)** – pomembna evidenca geodetske in statistične službe, ki v kombinaciji s skupnim registrom prebivalstva predstavlja enega od temeljev informacijskega sistema pri geografih, agronomih, gozdarjih, planerjih in drugih prostorskih strokovnjakih. Teritorialne enote so prostorsko določljive enote, ustanovljene po administrativnih, gospodarskih, geografskih ali drugih načelih. Glede na velikost, pomen in prostorsko hierarhijo se delijo na *temeljne* in *dopolnilne*. Temeljne teritorialne enote so *popisni okoliš*, *statistični okoliš*, →naselje, →katastrska občina, *krajevna skupnost* in *upravna občina*, k dopolnilnim pa spadajo *ulica*, →katastrski okraj, *območje krajevnega urada*, *matično območje*, *šolski okoliš*, *območje PTT*, *volilni okoliš*, →gozdnogospodarsko območje, *območje vodne skupnosti*, *zdravstveno območje* in še nekatere druge prostorske enote. V ROTE-ju se beležijo in vzdržujejo meje evidentiranih območij teritorialnih enot, površine, šifre, imena in njihovi centriodi. ROTE sestavljajo kartografski prikazi, računalniško vodene baze podatkov in dokumentacija, ki se vodi za območje upravnih občin in za območje celotne Slovenije. *geodezija*
- róvt** (iz nemščine) -a, m – 1. ljudski izraz za →njivo v severozahodni Sloveniji, pri kateri je še ohranjen zgodovinski spomin, da je bila pridobljena s trebljenjem kamenja. Izraz se zelo pogosto pojavlja kot krajevno ali →ledinsko ime. Sopomenke so čret, frata, laz, novina in rut. 2. V Julijskih Alpah tudi ljudski izraz za →predplanino. Izraz je prevzet iz bavarskega srednjevisokonemškega *rout* v pomenu 'krčevina', kar izhaja iz indoevropske baze *reu(H)-dh-* v pomenu 'krčiti', ki je izpeljana iz korena *reu(H)-* v pomenu 'riti, kopati, trgati'. To izhodišče pa najdemo tudi v slovenskih glagolih ruvati in riti. *agrarne geografije, jezikoslovje*
- rudnínska gnojíla** -nskih -jil, množ., s – glej gnojila, rudninska. Izraz rudninski je pridevnik od besede *rudnina*, izpeljana iz besede *ruda*. Praslovanska beseda *ruda* je v ženskem spolu posamostaljeni pridevnik praslovanskega *rudъ* v pomenu 'rdeč'. Izraz *ruda* je torej prvotno pomenil 'rdeča (snov)'. *agronomija, varstvo okolja, jezikoslovje*
- ruralizácija** (iz latinščine) -je, ž – proces, značilen za odmaknjena območja z →depulacijo, ko na →podeželju zaradi odseljevanja mladih sčasoma

številčno prevlada ostarelo kmečko prebivalstvo, a razvoja ne spremljata socialno in poklicno preslojevanje z delovnimi mesti zunaj kmetijstva, prav tako pa so značilni pojavi nezadovoljiva oskrba, pomanjkljiva →infrastruktura in kronično pomanjkanje storitvenih dejavnosti, kar spodbuja zaostalost in večinoma samooskrbno naravnost preživljanja. Proces ruralizacije je razpoznaven ponekod na območjih, ki so v obdobju prevlade kmetijstva imela povsem normalno poklicno sestavo z obrtniki, potrebnimi za zadovoljevanje vsakodnevnih potreb prebivalstva, zdaj pa je značilna popolna prevlada kmetov brez ustrezne infrastrukture. Na njih tudi ni →polkmetov, ki bi dnevno odhajali na delo v zaposlitvena središča in na podeželje vnašali nove razvojne spodbude. Izraz je izpeljan iz besede →ruralen. *agrarna geografija, sociologija*

rurálen (iz latinščine) -lna -lno, prid. – nanašajoč se na →podeželje oziroma kmečko okolje, nasprotje od mestnega -urbanega. Izraz izhaja iz poznolatinške besede *ruralis* v pomenu 'kmečki, vaški, podeželski', ki je izpeljana iz klasičnolatinškega *rus* oziroma *ruralis* v pomenu 'dežela'. Sopomenka je podeželski. *jezikoslovje

rurálna geografija -lne -je, ž – glej geografija, ruralna. *družbena geografija, regionalna geografija*

rurálna régija -lne -je, ž – glej podeželska regija. *agrarna geografija, regionalna geografija*

rurálna sociologija -lne -je, ž – glej sociologija, ruralna. *sociologija*

rurálni cénter -lnega -ntra, m – glej center, ruralni. *geografija naselij*

rurálni prôstor -lnega -a, m – glej prostor, ruralni. *prostorsko planiranje, urbanizem*

rurálno nasélje -lnega -lja, s – glej naselje, ruralno. *geografija naselij, agrarna geografija*

rurálno obmôčje -lnega -čja, s – glej območje, ruralno. *družbena geografija, prostorsko planiranje*

rurálno planíranje -lnega -nja, s – glej planiranje, ruralno. *prostorsko planiranje*

rurálno prebíválstvo -lnega -lstva, s – glej prebivalstvo, ruralno. *demografija, agrarna geografija*

rurálno-urbán (iz latinščine) -lno -nega, prid. – podeželsko-mesten. *jezikoslovje*

rurálno-urbáni kontínuum -lno -nega -a, m – območje s prepletanjem mestnih (urbanih) in →podeželskih (ruralnih) funkcij, kjer med mestom in →podeželjem ni več jasne fiziognomske, socialne in gospodarske ločnice. V novejšem času je proces širjenja mest izrazil v mnogih razvitih, industrializiranih deželah in njihovih posameznih pokrajinah. V bistvu gre za postopen prehod iz ene v drugo obliko, s tem da ni mogoče zatrdno ugotoviti, kje se konča mestni način življenja in začne podeželski način, vsekakor pa vplivi →urbanizacije segajo daleč onstran meja gosto pozidanih območij. Marsikje so mesta še vedno središča, pobudniki in posredniki

inovacij, čeprav se vse bolj dogaja, da vodilno vlogo v razvoju prevzema prehodno območje, v katerem so najrazličnejši vidiki in procesi pokrajinske preobrazbe tudi najbolj izraziti. *prostorsko planiranje, geografija naselij*

rurálno-urbáno obrôbje -lno -nega -bja, s – glej obrbje, ruralno-urbano. *prostorsko planiranje, geografija naselij*

rurbanizácija -je, ž – novejši proces, katerega glavna značilnost je izginjanje svojevrstnosti mestnega in podeželskega načina življenja kot posledica množičnih selitev mestnega prebivalstva na podeželje, pri čemer nastajajo obsežna ruralno-urbana območja, ki niso niti povsem podeželska niti povsem mestna. *sociologija, agrarna geografija*

rurízem -zma, m – načrtovanje razvoja →podeželskih naselij, v bistvu ločeno od urbanističnega in →prostorskega planiranja, s tem pa tudi od politike odpravljanja razlik med razvitimi in nerazvitimi območji. Za posledico ima ohranjanje zaostalosti →podeželja in izpostavljanje lažne romantike kmečkega življenja, pogosto pod pretvezo varovanja okolja. Izraz je izpeljan iz pojma →ruralen. *sociologija, prostorsko planiranje*

rúša -še, ž – vrhnja plast →prsti na →travniki in v gozdovih, ki je na gosto preprejena z →živicami in koreninjem trav, detelj ter raznih zelišč. Uporablja se predvsem v zvezah *travna ruša* in *mahovna ruša*. Izraz je izpeljan iz glagola *rušiti* v pomenu 'rezati, odstranjevati vrhnjo plast prsti s travo', kar je še izpričano v starejšem jeziku. *pedogeografija, jezikoslovje*

rút -a, m – ljudski izraz za →njivo v severozahodni Sloveniji, pri kateri je še ohranjen zgodovinski spomin, da je bila pridobljena s trebljenjem kamenja. Na tovrstno krčenje spominjajo številna krajevna in →ledinska imena. Sopomenke so čret, frata, laz, novina in rovt. *agrarna geografija, jezikoslovje*

ryot (urdujsko oziroma hindujsko) – značilen zakupniški zemljiško-posesni sistem na Indijski podcelini, pri katerem daje zemljo v →zakup država neposredno, brez posredniške vloge zemljiških veleposrednikov. Izraz se pojavlja tudi v različnih črkovno sorodnih inačicah (na primer *rayat*). →Zemljiški zakupnik se imenuje *ryotwar*. *agrarna geografija, regionalna geografija*

sadjárski rajón -rskega -a, m – glej rajon, sadjarski. *agronomija, agrarna geografija*

sadjárstvo -rstva, s – ena od posebno intenzivnih kmetijskih panog, namenjena pridelovanju →sadja, ki zraste na sadnem drevju, grmovnicah in →jagodičju in je namenjeno za prehrano (surovo in konzervirano sadje) ter predelavo v pijače. Temeljna členitev razlikuje pridelavo v majhnem obsegu v →ekstenzivnih (kmečkih) sadovnjakih, namenjeno predvsem samooskrbi, in velikopotezno pridelavo

v →plantažnih sadovnjakih in na →plantažah/2 na območjih z ugodnimi podnebnimi in talnimi razmerami, namenjeno predvsem prodaji. Ker je za dejavnost izjemnega pomena podnebni faktor, je temeljna členitev na sadjarstvo *zmernege, subtropskega* in *tropskega pasu*. Marsikje so se izoblikovali značilni →sadjarški rajoni, pri čemer spadajo različne vrste sadja med →posebne kulture. Za potrebe transporta in predelave sadja se je razvila pomembna industrija s hladilnicami, z dozorevalnicami, s komorami za razkuževanje in tovarnami za izdelavo pijač; za dostavo svežega sadja je potreben hiter prevoz. Zanimiva je členitev sadjarstva glede na zgodovinski razvoj. Beseda sadjarstvo je izpeljana iz izraza *sad*, ki na primer v češčini še pomeni 'sadovnjak, nasad'. Praslovanski *sadъ* je izpeljan iz praslovanskega glagola *saditi* v pomenu 'saditi' in je torej prvotno pomenil 'sadika, kar je posajeno'. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*

sadjárstvo, industrijsko -rstva -jskega, s – najnovejša faza v razvoju →sadjarstva, za katero so značilne velike naložbe v urejanje →nasadov, v potrebno opremo za njihovo negovanje in v usposabljanje specializirane delovne sile. Enakovrstne, enako stare in genetsko skrbno odbrane sadne rastline se sadijo na velikih plantažah/2 z enako predpripravo →tal, kar vse omogoča enak sistem gojenja (na hektaru nasada se, odvisno od bujnosti vrste, rodovitnosti tal in sistema gojenja, posadi med 300 in 3000 sadik). Pomembni postavki sta redno in izdatno →gnojenje ter kompleksna zaščita rastlin. V takšnih razmerah sadno drevje in grmovnice zgodaj, redno in obilno rodijo, tako da so naložbe dobičkonosne. Pridelovanje je namenjeno izključno prodaji, pri čemer je za nekatere sadne vrste trg ves svet in ne le bližnja okolica ali domača država. Iz navedenih značilnosti sta izpeljani tudi sopomenki *tržno (komercialno)* in *plantažno sadjarstvo*. *zgodovina, agronomija, agrarna geografija*

sadjárstvo, kméčko -rstva -čkega, s – faza v razvoju sadjarstva, ki se je pojavila proti koncu 19. in na začetku 20. stoletja. Zanj so zaslužni kmetijska in sadjarška društva, →kmetijske zdruge, državni nasadi sadnega drevja, kmetijsko šolstvo in javne službe za napredek sadjarstva. Ta tip sadjarstva se je razvijal vzporedno z razvojem industrije, velikih mest, prometa in obnem s povečano porabo. V istem nasadu (so) se pridelujejo (-ovale) kakovostne sorte več sadnih vrst, vendar je tehnika gojenja ostala sorazmerno →ekstenzivna. Vzgajajo se visoka drevesa z velikimi medsebojnimi razdaljami, običajno okrog 8 do 10 m. V sadovnjaku se prideluje tudi →seno, občasno pa se v njem lahko pase →domače živali. Zaščita pred →škodljivci in →škodami v kmetijstvu je slaba ali pa je sploh ni. Značilna za kmečko sadjarstvo je sorazmerno nizka

donosnost, vendar so med svetovnimi vojnami ponekod, na primer v južni Nemčiji in Švici, s →sanacijo dosegli bistveno bolj obilne pridelke kakovostnih plodov. Pri nas je ta razvojna faza še vedno prevladujoča v sadjarstvu manj ugodnih legah.

zgodovina, agronomija, agrarna geografija

sadjárstvo, ohišniško -rstva -škega, s – novejša faza v razvoju →sadjarstva, ki se je pojavila v socialističnih državah s kolektivnimi oblikami kmetovanja po 2. svetovni vojni (v bivši Sovjetski zvezi že po 1. svetovni vojni). Kot odraz potreb za samoskrbo s →sadjem, pa tudi za prodajo pridelanih viškov na trgu, se je sadjarstvo razvilo na →ohišnicah in →kmetom-delavcem zagotavljalo pomemben dodaten vir zaslužka. Značilno za ohišniško sadjarstvo je, da se je pridelovanje sadja (s precejšnjo vlogo →jagodičja) bolj kot v ugodnih →sadjarških rajonih uveljavilo okrog velikih industrijskih mest. Ponekod so za njegov razvoj skrbele tudi strokovne ustanove in profesionalna združenja. Danes doživlja preobrazbo, a njegova vloga v vzhodni Evropi še ni povsem zamrla. *zgodovina, agronomija, agrarna geografija*

sadjárstvo, samoniklo -rstva -klega, s – najstarejša faza v razvoju →sadjarstva, za katero je značilno iskanje in nabiranje samoraslega →sadja po gozdovih oziroma nabiranje gozdnih sadežev. Človek je sčasoma začel nabirati le najboljše vrste sadja in presajevati njihove rastline. Z iznajdbo cepljenja je prišlo do spontanega →selekciranja. Kakovostne sadne sorte so vzgajili že antični Egipčani, Grki in Rimljani, o čemer poročajo Homer, Teofrast, Plinij Starejši in še nekateri. *zgodovina, agronomija*

sadjárstvo, vrtno -rstva -tnega, s – faza v razvoju →sadjarstva, ki se je pojavila z delitvijo nekdanje plemenske družbe na socialne sloje, s čimer se uvršča med starejšo →samoniklo sadjarstvo in mlajše →kmečko sadjarstvo. V tem času so se za domačo oskrbo gojili sestoji raznolikih vrst sadja. Nekateri posamezniki so jih preučevali z namenom raziskovanja in opisovanja, s čimer se je razvila opisna →pomologija. Nastali so tudi že *pomološki vrtovi* (ime!) z več tisoč sadnimi vrstami, kar kaže na to, da je srednjeveško vrtno sadjarstvo doživelo velik tehnološki napredek in napredek v sortnem izboru; nekatere sorte so v uporabi prevladovale vse do pred nekaj desetletji. *zgodovina, agronomija*

sádje -dja, s – okusni, večinoma sladki plodovi →kulturnih rastlin. Glavnino se poje v surovem stanju, precej se ga konzervira in predela v pijače, uporablja pa se tudi v neživilski industriji. Številne vrste sadnih rastlin izvirajo iz jugozahodne Azije in so jih v Evropo zanesli zlasti v obdobju Rimskega imperija. Razlikujemo *pečkato* (jabolko, hruška, kutina, nešplja itd.), *koščičasto* (breskev, marelica, češnja, višnja, sliva, ringlo itd.), *lupinasto* (oreh, lešnik, kostanj, mandelj, pistacija, zemeljski orešek itd.),

jagodičasto (jagoda, malina, robida, borovnica, brusnica, kosmulja, grozdičje, ribez, murva itd.) in *južno* (ananas, banana, mango, papaja, pasionka, avokado, *agrumi* - pomaranča, limona, mandarina, grenivka -, oljka, kaki, datelj, figa, kokos, kivi, kruhovci itd.) *sadje* ter *bučevke* (melona, lubenica, dinja itd.). Med sadje se uvrščajo tudi kulturne rastline, deli rastlin oziroma njihovi sadeži, iz katerih se pripravljajo različni *napitki*. Tako rekoč nepogrešljivi so čaj (uporabljajo se vrhni lističi rastline), kava, kakav in vinska trta. Beseda sadje je izpeljana iz izraza *sad*. Praslovanski *sadъ* je izpeljan iz praslovanskega glagola *saditi* v pomenu 'saditi' in je torej prvotno pomenil 'sadika, kar je posajeno'. *gospodarska geografija, agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*

sadovnják -a, m – temeljna →zemljiška kategorija, namenjena gojitvi sadnega drevja. Tipi sadovnjakov se razlikujejo glede na gostoto in način saditve drevja ter intenzivnost oskrbe drevja za bolj ali manj kakovosten pridelek. Sadovnjak je samostojna zemljiška kategorija šele od nastanka Jugoslavije po 1. svetovni vojni (prej je bil razvrščen med →travnike in →pašnike), vendar je v sedemdesetih letih prišlo do podrobnejše členitve na →plantažne sadovnjake in →ekstenzivne sadovnjake; oboji so postali katastrska zemljiška kategorija. Leta 1994 je bilo v Sloveniji po katastrskih podatkih 39.862 ha sadovnjakov, ki so poraščali 1,97 % ozemlja države. Njihova površina se sicer počasi, a vztrajno povečuje. Daleč največ sadovnjakov (5,8 % od vsega ozemlja oziroma 47,5 % od vseh sadovnjakov v državi) je v subpanonskem svetu, ki mu po njihovi zastopanosti sledita Ljubljanska in Celjska kotlina (3,2 %). Najmanj (le 0,4 %) jih je v alpskem svetu. Beseda sadovnjak je izpeljana iz izraza *sad*, ki na primer v češčini še vedno pomeni 'sadovnjak, nasad'. Praslovanski *sadъ* je izpeljan iz praslovanskega glagola *saditi* v pomenu 'saditi' in je torej prvotno pomenil 'sadika, kar je posajeno'. *agrarna geografija, geodezija, jezikoslovje*

sadovnják, ekstenzivni -a -vnega, m – zvrst →sadovnjaka, kjer se sadno drevje tradicionalnih sort oskrbuje le občasno, zato je pridelek količinsko bolj skromen in manj kakovosten. Največkrat so drevesa v večji medsebojni oddaljenosti nasajena okrog kmečkega doma; travo med njimi tudi kosijo in ponekod po sadovnjaku občasno pasejo govejo živino in (ali) prašiče. Od sedemdesetih let 20. stoletja je pri nas ekstenzivni sadovnjak opredeljen kot katastrska →zemljiška kategorija. V primerjavi s →plantažnim sadovnjakom je bistveno bolj razsežna. Leta 1994 je bilo po katastrskih podatkih 37.373 ha ekstenzivnih sadovnjakov, ki so zavzemali 1,85 % ozemlja Slovenije oziroma jih je bilo kar petnajstkrat toliko kot plantažnih sadovnjakov. *agrarna geografija, geodezija*

sadovnják, intenzivni -a -vnega, m – zvrst →sadovnjaka, kjer se sadno drevje sadi na gosto in v enakomernih presledkih, tako da je uporaba →kmetijske mehanizacije mogoča pri različnih delovnih opravilih, predvsem obrezovanju, škropljenju in obiranju. Drevje je cepljeno s plemenitimi sortami, redno obrezovano in pogosto škropljeno, da bi bil pridelek, namenjen predvsem prodaji na tržišču, kar najbolj obilen in kakovosten. Intenzivni sadovnjaki so največkrat plantažni (primerjaj →plantažni sadovnjak), mednje pa lahko uvrstimo tudi manjše nasade sadnega drevja, ki so redno in skrbno oskrbovana z obiljem ročnega dela. V takšnih nasadih se vse bolj uveljavlja biološka pridelava →sadja. *agronomija, agrarna geografija*

sadovnják, plantažni -a -žnega, m – zemljišče, zasajeno s sadnim drevjem, ki je z uporabo →kmetijske mehanizacije in →zaščitnih sredstev intenzivno oskrbovano. Praviloma meri nad 10 arov in drevesa so zaradi uporabe kmetijskih strojev razmaknjena ter zaradi lažjega obiranja obrezana tako, da ostajajo nizke rasti. V plantažnem sadovnjaku se dosega visoka produktivnost pridelave; pridelki so namenjeni predvsem prodaji na tržišču. Od sedemdesetih let 20. stoletja je pri nas plantažni sadovnjak opredeljen kot katastrska →zemljiška kategorija. Leta 1994 je bilo 2490 ha plantažnih sadovnjakov (le 0,12 % ozemlja Slovenije). *agrarna geografija, geodezija*

safári (iz jezika Svahili) -ja, m – zlasti za afriška savanska območja značilno večdnevno skupinsko turistično popotovanje z možnostjo fotografiranja, nekdanj pa tudi →lova velikih in drugih divjih živali. V svahilskem jeziku izraz safari pomeni 'srečno pot', ta pa izhaja iz arabske besede *safar* v pomenu 'pot, potovanje'. *gospodarska geografija, jezikoslovje*

sáhel (iz arabščine) -a, m – ekološko zelo labilno vzdolžno polpuščavsko območje med →puščavo Saharo na severu in pasom →savane v pokrajini Sudan (ne smemo je zamenjati z istoimensko državo) na jugu. Od Mavretanije in Senegala na zahodu se prek Malija, Burkine Faso, Nigra, Nigerije in Čada razprostira do države Sudan na vzhodu. Zaradi sorazmerno skromnih in nezanesljivih padavin (kar je lahko posledica dolgoročnih podnebnih sprememb) ter hitrega naraščanja števila prebivalstva, s čimer je povezano večje obremenjevanje okolja z →živino, prihaja do obsežnega procesa →desertifikacije, pri čemer →kmetijska zemljišča, šope trav in trnovo grmičevje prekriva "živ" pesek; za zdaj se zdi proces neustavljiv in neobvladljiv. V letih 1968–1973 in 1982–1984 sta tu zaradi popolnega izpada →letine razsajali katastrofalni suši, ki sta povzročili hudo lakoto in smrt mnogih ljudi. Številni nomadi so se preselili v večja mesta, ki so skokovito narasla. Izraz sahel se uveljavili fran-

- coski avtorji, ki so ga prevzeli iz enake arabske besede v pomenu 'breg, obrobje'. *naravna geografija, regionalna geografija*
- salaš** (iz madžarščine) -a, m – preprosta kočica v Panonski nižini, postavljena sredi →polj, daleč zunaj vaške naselbine in namenjena za občasno bivanje zemljiških lastnikov ter za hrambo →kmetijskega orodja. Ponekod je na salaših tudi prostor za sušenje koruznih storžev. Beseda salaš izvira iz madžarskega izraza *szallas* v enakem pomenu. Sopomenka je *pusta/2*. *agrarna geografija, geografija naselij*
- salinizacija** **tál** -je tal, ž – kopičenje soli v zgornjem →talnem horizontu, največkrat povezano z →namakanjem, ko se soli, navzoče v vodi za namakanje, po izhlapevanju le-te naberejo v bolj ali manj debeli plasti in s tem postopoma močno zmanjšajo →rodovitnost tal. Salinizacija se pojavi tudi s kapilarnim dviganjem vode, ki v zgornje sloje →prsti prinaša soli, ki tam, ko voda izhlapi, tudi ostanejo. Pojav je značilen za sušna podnebna območja, kjer letno izhlapevanje presega količino padavin. Sopomenka je zasoljevanje tal. *pedogeografija*
- samija** -je, ž – ponekod ljudski izraz za →samotno kmetijo. Izraz je izpeljan iz besede *sam*, ki se je prek praslovanskega *samb* razvila iz indoevropskega *somo-* v prvotnem pomenu 'ki pripada istemu' ter še starejšemu pomenu 'isti, enak'. Glej tudi →samina. *agrarna geografija, geografija naselij*
- samina** -ne, ž – glej samotna kmetija. Izraz se uporablja zlasti na Koroškem. Sopomenka je tudi samija. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- samonikel** -kla -klo, prid. -tisti, ki se razvije sam, brez pomoči, vpliva drugega. Beseda je zloženska iz zaimka *sam* in preteklega trpnega deležnika glagola *nikniti* v pomenu 'vzkli'. Prvotni pomen je torej 'samorasel; tisti, ki vzklije brez nege'. *jezikoslovje*
- samonikla rastlina** -kle -ne, ž – glej rastlina, samonikla. *fitogeografija, biologija*
- samoniklo sadjarstvo** -klega -rstva, s – glej sadjarstvo, samoniklo. *zgodovina, agronomija*
- sámooskrbno kmetijstvo** -bnega -jstva, s – glej kmetijstvo, samooskrbno. Izraz samooskrben je zloženska iz zaimka *sam* in izpeljanke iz glagola *oskrbovati*. *agrarna geografija*
- samostojna stanovanjska stávbá** -jne -njske -vbe, ž – v slovenski →domačiji izrazito prevladujoča stanovanjska stavba, ki je lahko tudi edina stavba v njej. Tovrstno razmerje se je z razvojem vse bolj poudarjalo in je zdaj marsikje že prevladalo, zlasti v tistih okoljih, kjer ni več pozitivnega odnosa do →kmetovanja. Tam so prevladale družinske "individualne" hiše. Izraz samostojen je zloženska iz zaimka *sam* in preteklega trpnega deležnika glagola *stati*. *geografija naselij, arhitektura*
- samôten** -tna -tno – prid. -tisti, ki okoli sebe nima drugih stvari svoje vrste. Izraz je izpeljan iz besede *sam*, ki se je prek praslovanskega *samb* razvila iz indoevropskega *somo-* v prvotnem pomenu 'ki pripada istemu' ter še starejšemu pomenu 'isti, enak'. *jezikoslovje*
- samôtna kmetíja** -tne -je, ž – glej kmetija, samotna. *agrarna geografija, geografija naselij*
- samôtni célek** -tnega -lka, m – glej celek, samotni. *agrarna geografija*
- sanácija** (iz latinščine) -je, ž – izboljševanje nehygien- skih in neprimernih bivanjskih razmer v zastarelih ali dotrajanih stanovanjskih stavbah, ki se izvede z gradbeno-tehničnim posegom. Lahko gre tudi za preprečitev nadaljnjih negativnih učinkov ali preprečitev ponovnega poslabšanja razmer. Tujka je prezeta iz latinske besede *sanatio*, ki pomeni 'zdravljenje'. Sopomenka je asanacija. *urbanizem, jezikoslovje*
- sanácija zemljíšč** -je -mljišč, ž – ponovna usposobitev za →kmetijsko pridelavo ali druge vrste rabe na tistih zemljiščih, ki so bila začasno koriščena za pridobivanje mineralnih surovin (v rudnikih, kamnolomih, →gramoznicah, peskokopih, glinokopih ipd.) ali za odlaganje →jalovine. Začasni uporabniki so v bistvu dolžni zagotoviti prvotno stanje, če pa to ni mogoče, so dolžni zagotoviti ustrezna nadomestna zemljišča. *varstvo okolja, pravo*
- sanitárna séčnja** -rne -čnje, ž – glej sečnja, sanitarna. Tujka sanitaren je prevzeta iz francoske besede *sanitaire* v pomenu 'zdravstven', ki je izpeljana iz izposojenke iz latinskega *saniter* v pomenu 'zdravo', kar je prislovo od *sanus* v pomenu 'zdrav'. *gozdarstvo, jezikoslovje*
- satelitska téledetékcija** -tske -je, ž – pridobivanje, pregledovanje in obdelovanje podatkov, pridobljenih s pomočjo številnih umetnih satelitov (na primer Landsat 1, 2, 3, 4 in 5, Skylab, Space Shuttle, ERS 1 in 2, SPOT 1, 2, 3 in 4, Radarsat, JERS, RESURS), v zadnji četrtini 20. stoletja zgrajenih bodisi posebej za ta namen ali pa je tovrstna dejavnost le eden od njihovih vzporednih namenov. Na ta način zbrani podatki lahko izvirajo iz meritev variacij v elektromagnetnem sevanju, zvočnem valovanju ali (in) privlačnostnem ter magnetnem polju. Pri zajemanju in obdelavi podatkov so nepogrešljivi računalniki. Tovrstne informacije so znatno pripomogle k boljšemu poznavanju in razumevanju Zemljinih površja, geološke sestave, naravnih bogastev, morskih tokov, poledenitev morij, dogajanj v ozračju, →rabe tal, naravnih nesreč itd. Satelitski podatki so *geokodirani*, zato so povezljivi z drugimi podatki, *globalni*, kar pomeni enoten podatkovni vir za obsežna območja, in *periodični*, zato je mogoče opazovanje sprememb v časovnih presekih. V primerjavi z *letalskimi posnetki* (→aerofotogrametrija) sta bistveni prednosti nižja cena in splošna dosegljivost za vsa območja našega planeta. Izraz satelit je prek sodobnih evropskih jezikov (na primer nemškega *Satellit*)

- prevzet iz latinske besede *satelles* oziroma njenega rodnika *satellitit* v pomenu 'telesni stražar, (stalni) spremljevalec', kar je domnevno etruščanskega izvora. *geodezija, jezikoslovje*
- Sauerjeva hipotéza** -ve -ze, ž – glej hipoteza, Sauerjeva. *gospodarska geografija*
- savah** (Indonezija) – ravno → polje, razdeljeno z nizkimi nasipi, ki preprečujejo odtok vode. Namenjeno je pridelovanju riža. *agrarna geografija, regionalna geografija*
- savána** (iz indijanskega jezika aravak) -ne, ž – značilen rastlinski, podnebni in naravnopokrajinski pas s prevlado odprtega → travinja, prepreženega s posameznimi gozdnimi zaplatami, redkim, predvsem sušnojubnim drevjem in → grmičevjem, ki poraščajo vlažno-sušna tropska območja z rednim menjavanjem namočenosti v času zenitalnega deževja in sušnosti v vmesnem času. Z oddaljevanjem od ekvatorja se čas obeh deževnih dob krajša (na obeh obrobjih se združita v eno samo deževje) in intenzivnost deževja zmanjšuje, čas vmesnih sušnih obdobj pa se daljša. Glede na to lastnost razlikujemo *vlačno* ali *visokotravno savano* (sušna doba je dolga od 2,5 do 5 mesecev), *suho* ali *nizkotravno savano* (sušna doba je dolga od 5 do 7,5 mesecev) in *savano s trnastim grmičevjem* (sušna doba je daljša od 7,5 mesecev). Savane se širijo med → ekvatorialnimi gozdovi in → polpuščavami na ogromnih prostranstvih Afrike, Latinske Amerike in severne Avstralije, manj jih je v Aziji. Nekoč so savane imenovale kar tropska stepa. Človek jih je za potrebe → kmetijstva že močno preoblikoval in s → požigalništvom sčasoma na račun drevja (preživele so predvsem ognjeodporne vrste, kakršen je baobab z debelim lubjem) povečal površine travinja. Izraz savana je prek španske besede *sabana* prevzet iz indijanskega jezika aravak na Haitiju, v katerem pomeni 'prostrana ravnica'. *naravna geografija, fitogeografija, jezikoslovje*
- savánski gôzd** -nskega -a, m – glej gozd, savanski. *fitogeografija*
- scrub** (angleško) – 1. pritlikavo, krčljivo in težko prehodno bodljikavo → grmičevje in → drevje v notranjosti Avstralije. Rase na revnih → prsteh in je sušnojubno, po značaju polpuščavsko. Lahko je rastlinski → klimaks ali pa je vmesna razvojna stopnja v napredovanju → gozda. 2. → pokrajina, ki jo porašča tovrstna → vegetacija. 3. pri nekaterih avtorjih oznaka za → dežni gozd na območju avstralskega Queenslanda. Beseda scrub v angleščini pomeni 'grmovje, pritlikavo drevje, hosta, goščava'. *fitogeografija, regionalna geografija*
- séča** -če, ž – ljudski izraz za → travnik v hribovitem ali goratem svetu, ki se kosi le enkrat na leto. V severozahodni Sloveniji se uporablja tudi različica *senoseč*. Primerjaj → košenica in → senožet. *agrarna geografija, jezikoslovje*

- séčnja** -čnje, ž – glagolnik od *sekati* v pomenu 'z udarjanjem z ostrim predmetom delati kose oziroma dele, podirati iz pokončnega položaja na tla, odstranjevati'. Doprčna oblika glagola *sekati* je *seči*, ki izhaja iz praslovanskega *set'i*, ta pa iz indoevropskega korena *seg-* v pomenu 'vezati, spenjati, obesiti, stikati, dotikati'. *jezikoslovje*
- séčnja na gôlo** -čnje -lo, ž – glej golosečnja. *gozdarstvo*
- séčnja, oplódna** -čnje -dne, ž – vrsta sečnje, pri kateri se v zrelem → gozdu poseka večji del → drevja, po vsej površini pa se pusti le posamezna drevesa, tako imenovane *semenjake*, ki zasejajo seme in s krošnjami varujejo podmladek. Ko mlado drevje toliko zraste, da samo zaščiti površje tal, se podrejo še semenjaki. Na ta način se v mešanih gozdovih uravnava razmerje drevesnih vrst, ker se pustijo le semenjaki zaželenih vrst. Pri nas se je tovrstna sečnja uporabljala le ponekod v veleposestniških gozdovih z drevjem sorazmerno enake starosti. *gozdarstvo*
- séčnja, prebirálna** -čnje -lne, ž – najstarejša in najbolj naravna oblika → gospodarjenja z gozdovi, pri kateri v tako imenovanem → prebiralnem gozdu na celotnem zemljišču posekajo najstarejša drevesa, za izboljšanje sestoja pa odstranijo tudi zamorjena, bolna in slabo zrasla drevesa. Pri mešanih sestojih se izsekajo predvsem drevesa manj zaželenih vrst. Prebiralna sečnja je bila primerna zlasti za male gozdne posestnike, ki so les sekali predvsem za domače potrebe. *gozdarstvo*
- séčnja, sanitárna** -čnje -rne, ž – vrsta sečnje v gozdovih, s katero se načrtno seka bolno in poškodovano drevje, z namenom, da se postopoma izboljša kakovost → gozda na prizadetem območju. *gozdarstvo*
- séčnja, skupínsko-postópná** -čnje -nsko -pne, ž – način naravne pomladitve gozdnih sestojev v petdesetletnem časovnem razdobju, ki po svojem značaju predstavlja srednjo pot med → prebiralno sečnjo in → sečnjo na golo. Začenja se z redčenjem in razsvetljevanjem matičnega sestoja na neenakomerno velikih zemljiških manjših dimenzij. Naslednji sloj ima različno stare drevesne skupine. *gozdarstvo*
- segregácijsko načélo rábe tál** -jskega -la -be tal, s – glej načelo rabe tal, segregacijsko. Izraz segregacijski v pomenu 'izločevalen, ločitven' je izpeljan iz tujke *segregacija*, prevzete iz poznolatinškega pojma *segregatio* v pomenu 'izločanje, oddeljevanje (od celote)', ki izhaja iz klasičnolatinškega glagola *segregare* v pomenu 'oddvojiti'. *prostorsko planiranje, varstvo okolja, jezikoslovje*
- séktor** (iz latinščine) -ja, m – 1. predel, del. 2. področje, panoga. Izraz je tujka, prevzeta in prilagojena iz latinskega *sector* v pomenu 'kdor reže, prepodaja'. *jezikoslovje*
- séktor lastníštva** -ja -štva, m – delitev zemljišč glede na vrst lastnine, kar se odraža v → zemljiškoposestnih

- odnosih. Temeljna členitev razlikuje →individualno (zasebno ali privatno) in *kolektivno lastnino*; slednja se deli na *državno*, *družbeno* in *srenjsko* ter se odraža v množici različnih oblik v različnih družbenih ureditvah in v različnih predelih sveta. *agrarna geografija, pravo*
- sektor, primarni** -ja -mega, m – tisti del gospodarstva, ki ga sestavljajo dejavnosti, neposredno povezane z izkoriščanjem →naravnih virov. Po vseh klasifikacijah spadajo v primarni sektor →kmetijstvo, →gozdarjenje, →ribištvo, →lov in →nabiralništvo, po nekaterih pa tudi *rudarstvo* in *vodno gospodarstvo*. Za potrebe različnih klasifikacij in ponazoritev stanja v posameznih pokrajinah ali državah se kot kazalca največkrat uporabljata *delež zaposlenega prebivalstva v primarnem sektorju* in *delež primarnega sektorja v sestavi celotnega bruto domačega proizvoda*. *agrarna geografija*
- sekundären** (iz latinščine) -rna -rno, prid. – 1. tisti, ki je po pomembnosti na drugem mestu, drugoten. 2. tisti, ki se pojavi za prvim, glavnim. 3. takšen, ki se opravi na drugi stopnji. Izraz je tujka, prevzeta in prilagojena iz latinskega *secundarius* v pomenu 'drugi, drugoten', kar je izpeljano iz števnikar *secundus*, ki pomeni 'drugi'. *jezikoslovje*
- sekundarna vegetacija** -me -je, ž – glej vegetacija, sekundarna. *fitogeografija, varstvo okolja*
- sekundarni gozd** -mega -a, m – glej gozd, sekundarni. *gozdarstvo, varstvo okolja*
- sekundarno počitniško bivališče** -nega -škega -šča, s – glej počitniško bivališče, sekundarno. *gospodarska geografija, arhitektura*
- selekcióniranje** -nja, s – pomembna dejavnost pri intenzivnih oblikah →kmetovanja, katere cilj je neprestano načrtno izbiranje organizmov (po določenih kriterijih iz večje populacije) za razmnoževanje in prenašanje njihovih najbolj zelenih dednih lastnosti na potomstvo. Z njimi se postopoma razvijajo nove sorte →kulturnih rastlin in nove pasme →domačih živali z lastnostmi, ki so človeku v danih okoliščinah najbolj po godu. Selekcija je lahko *pozitivna* ali *negativna*; pri slednji se predčasno izločajo organizmi z nezaželenimi lastnostmi. Izraz je izpeljan iz besede *selekcija*, ta pa je prevzeta iz latinskega izraza *selectio* v enakem pomenu, izpeljanega iz latinskega glagola *seligere*, ki pomeni 'izbrati, odbrati'. *agronomija, biologija*
- selilen** -lna -lno, prid. – nanašajoč se na seljenje, spreminjanje svojega stalnega mesta ali stalnega bivališča. Pridevnik je izpeljan iz glagola *seliti*, ki izhaja iz praslovanskega glagola *sedliti*, izpeljanega iz praslovanske besede *sedlo* v pomenu 'naselbina, selo, vas'. *jezikoslovje*
- selilna živinoreja** -lne -je, ž – glej živinoreja, selilna. *agrarna geografija*
- selilno kmetovanje** -lnega -nja, s – glej kmetovanje, selilno. *agrarna geografija*
- selilno pašništvo** -lnega -štva, s – glej pašništvo, selilno. *agrarna geografija*
- selilno poljedelstvo** -lnega -lstva, s – glej poljedelstvo, selilno. *agrarna geografija*
- selilno prehranitveno kmetijstvo** -lnega -nega -jstva, s – glej kmetijstvo, selilno prehranitveno. *agrarna geografija*
- sel-po** (ruska kratica) – v nekdanji Sovjetski zvezi ob →kolhozih najbolj razširjena oblika kmetijskega →zadružništva. Na začetku sedemdesetih let 20. stoletja je delovalo okrog 21.000 sel-pojev, ki so vključevali več kot 33 milijonov članov. Sprva so imeli predvsem oskrbno vlogo za zadružnike (predvsem z industrijskim blagom), pozneje pa so vse bolj skrbeli tudi za prodajo blaga, bodisi z →ohišnic bodisi s kolhozov. Nasploh je bila težnja, da se vsa menjava na relaciji podeželje - mesto opravi prek njih. V ta namen so sel-poji v mestih odpirali prodajalne, na podeželju pa so imeli predelovalne obrate, vaške restavracije, čajnice, hotele in skrbeli so celo za potujoče knjižnice in čitalnice, vaška amaterska gledališča, kulturne klube itd. Kratica sel-po izhaja iz ruskega izraza *selskoje potrebiteljskoje obšestvo*, kar pomeni 'vaška potrošniška zadruga'. *agrarna geografija, sociologija, zgodovina*
- selvas** (portugalsko), množ. – gosti tropski →dežni gozdovi v brazilskem delu Amazonskega nižavja. Prevod portugalskega izraza so *gozdovi*; edninska oblika je *selva*. *regionalna geografija, fitogeografija*
- seménovec** -vca, m – visokorasel →gozd, za katerega je značilno →naravno pomlajevanje gozda s semeni. Primerno gospodarjenje v njem omogoča velik prirast lesne mase. Beseda *seme* je bila v enakih oblikah in pomenu znana že v praslovanščini in se je razvila iz indoevropskega *seH-mo(n)* oziroma njegovega roditeljskega *seH-m(e)n-(e)s*, izpeljanega iz indoevropskega korena *seH-* v pomenu 'sejati'. *gozdarstvo, jezikoslovje*
- sémipermanéntno naselje** -ntnega -lja, s – glej naselje, semipermanentno. Izraz semipermanentno je sestavljenka iz latinske predpone *semi-* v pomenu 'pol' in tujke *permanenten*, prevzete iz latinske besede *permanens* v pomenu 'stalen'. *geografija naselij, agrarna geografija, jezikoslovje*
- senéna kôpa** -ne -pe, ž – glej kopa, senena. *agrarna geografija, etnologija*
- senik** -a, m – prostor ali samostojna stavba za hranjenje →sena, ki predstavlja vmesno stopnjo med →senenimi kopami in →svislimi. Uveljavil (-a) se je predvsem na oddaljenih travnikih, potem ko je prvotno žetev trave izpodrinila košnja. Beseda je izpeljana iz izraza *seno*. *geografija naselij, etnologija*
- senó** (iz praslovanščine) -na, s – (posušena) trava prve košnje, ki jo pri nas v dolinah opravijo od srede maja dalje. Praslovanski izraz *seno* v prvotnem pomenu 'trava' izhaja iz indoevropskega *k'o-i-no-* v pomenu 'trava'. *etnologija, jezikoslovje*

senožet -i, ž – 1. manj kakovosten → travnik, ki se praviloma kosi samo enkrat na leto, značilen zlasti za hribovit svet. V obdobju → maksimalne rabe tal na prelomu 19. v 20. stoletje so bile senožeti izredno razširjene, tako da jih je katastrska statistika nekaj časa vodila kot samostojno → zemljiško kategorijo. Ker so se zaradi nenehne uporabe in pomanjkljivega gnojenja → prsti dokaj hitro izčrpavale, so zaradi pospeševanja naravnega dogojevanja med travinje sadili drevje, predvsem jelšo. Z → deagrarizacijo in opuščanjem bolj oddaljenih → kmetijskih zemljišč se je drevje sčasoma nenadzorovano razraslo, tako da je zdaj večina senožeti že porasla s sklenjenim gozdom. Največ se jih še vedno uporablja na Tolminskem, vendar jih tudi tam ogroža → ogozdovanje. Sopomenka je košenica. 2. v Julijskih Alpah naziv za nižje ležeče → planine, kjer so travo tudi kosili. Izraz senožet je prevzet iz praslovanske zloženke *senožetъ*, ki jo sestavljata besedi *seno* v pomenu 'trava, seno' in *žetъ* v pomenu 'košnja'. Prvotni pomen je bil torej 'košnja trave; mesto, kjer se kosi trava'. Prav iz besede senožet je razvidno, da je praslovanski izraz *seno* prvotno pomenil 'trava'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

senožetna planina -tne -ne, ž – glej planina, senožetna. *agrarna geografija, etnologija*

sèp -a, m – v vzhodni Sloveniji ljudski izraz za zgornji, nasuti rob → obdelovalnega zemljišča, zlasti → vinograda. *jezikoslovje, etnologija*

serra (portugalsko) – hribovja (vrsta verig z imeni, katerih prvi del sestavlja izraz *serra*) na severovzhodu Brazilije z dokaj bujnim tropskim rastjem; v njih se je uveljavilo tudi sorazmerno napredno → kmetovanje. *fitogeografija, regionalna geografija*

servitútna pravica -tne -ce, ž – glej pravica, servitutna. Izraz servituten v pomenu 'služnosten' je prevzet in prilagojen iz latinske besede *servitus*, ki pomeni 'služnost'. *pravo, jezikoslovje*

sestáva -ve, ž – tisto, kar je določeno za vrsto in količino sestavin česa. Izraz je tudi glagolnik od *sestaviti*, ki izhaja iz praslovanskega glagola *stъstaviti*, kar je sestavljeno iz praslovanske predpone *stъ* v pomenu 'z, skupaj' in glagola *staviti* v pomenu 'staviti, skupaj postavljati'. Sopomenka, ki pa je tujka, je → struktura. *jezikoslovje*

sestáva, družbeno-gospodárska -ve -no -rske, ž – glej socio-ekonomska struktura. *sociologija, agrarna ekonomika, agrarna geografija*

sestáva, poséstna -ve -stne, ž – razvrstitev zemljiških → posestev po lastništvu, → sektorju lastništva, številu → zemljiških kosov ali → parcel, njihovi obliki in oddaljenosti od → kmečkega doma. V ožjem pomenu izraz z grupiranjem → kmečkih gospodarstev v velikostne razrede posestev in ugotavljanjem njihovih deležev opredeljuje predvsem → zemljiško-posestne odnose. Posestna sestava se je s spreminjanjem družbeno-gospodarskih odnosov nenehno

spreminjala in v sebi odraža temeljna vodila določenega družbeno-gospodarskega sistema, pri čemer je bila načeloma v vseh sistemih prisotna želja po zagotavljanju primernih razmer za čim bolj gospodarno pridelavo, v socializmu pa tudi po zagotavljanju socialnih pravičnosti in enakosti, temelječih na odpravljanju zasebne lastnine nad zemljo. Posestna sestava je praviloma najbolj ugodna v deželah, kjer je proces njenega prilagajanja skozi daljše obdobje tekel postopoma, tako da so se posamezni nekonkurenčni lastniki lahko socialno preslojili, nakar so se z osredotočenjem zemljišč za različne pridelovalne usmeritve vzpostavile primerne razmere za učinkovito → kmetovanje. V deželah na prehodu iz socialističnega v kapitalistični sistem je potrebno izvesti zapleten proces → reprivatizacije zemljišč. Pri nas je posestna sestava izrazito drobnolastniška in zato neugodna, kar je posledica neupoštevanja gospodarskih zakonitosti, neuspešnega samosvojege iskanja ter vzpostavljanja samoupravnih odnosov (tudi na vasi) ter ideološko pogojenega strahu pred pretirano močjo velikega in bogatega kmeta, kar je imelo za posledico → agrarno reformo po 2. svetovni vojni in z njo povezano uveljavitev → zemljiškega maksimuma; ta je onemogočal sicer neobhoden proces osredotočanja zemljišč v lasti perspektivnih kmetij. Nekateri imajo za sopomenko izraz *zemljiško-posedna sestava (struktura)*, ki pa se vendarle bolj poudarjeno nanaša na značilnosti zemljišč. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, sociologija*

sestáva, sociálnoposéstna -ve -stne, ž – del → posestne sestave, ki razkriva lastništvo zemljišč glede na vir dohodka. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, sociologija*

sestáva, stárostna -ve -stne, ž – členitev → prebivalstva in → gospodinjstev določenega območja na značilne starostne skupine ali razrede. V njej se odraža zapleten splet naravnih in družbenih dejavnikov, hkrati pa je starostna sestava tudi sama dejavnik regionalnega razvoja. Glej še → indeks starosti. Sopomenka je *starostna struktura*. *demografija*

sestáva gospodínjstev, stárostna -ve -njstev -stne, ž – razčlenitev → gospodinjstev glede na zastopanost temeljnih starostnih skupin, ki jih sestavljajo posamezni člani glede na njihovo starost: mladi (stari do 20 let), zreli (stari od 20 do 60 let) in stari (stari nad 60 let). Ena od možnih členitev je naslednja: *mlado gospodinjstvo* (mladi in zreli člani), *zrelo gospodinjstvo* (samo zreli člani), *generacijsko gospodinjstvo* (mladi, zreli in stari člani), *starajoče gospodinjstvo* (zreli in stari člani), *ostarelo gospodinjstvo* (samo stari člani) in *kombinirano gospodinjstvo* (mladi in stari člani). *demografija*

sestáva prebíválstva, stárostna -ve -lstva -stne, ž – pomembna demografska prvina, ki prikazuje število prebivalcev po dopoljenih letih, povprečno starost

ljudi ali skupine prebivalstva po starostnih obdobjih. Eden najbolj nazornih prikazov starostne sestave prebivalstva je *starostna piramida* oziroma *drevo življenja*. Z njo sta ločeno prikazani starostni sestavi moških in žensk od mlajših starostnih skupin (navadno po enoletnih ali petletnih starostnih skupinah) na dnu proti starejšim skupinam na vrhu. Oblika starostne piramide, ki se izdeluje le za večje skupine ljudi, omogoča ugotoviti temeljni starostni tip prebivalstva. Navzdol razširjena, tako imenovana *ekspanzivna* starostna piramida, odraža *mlad demografski režim*, v sredini razširjena *zvonasta* ali *stacionarna* piramida odraža *zrel demografski režim*, v vrhnjem delu razširjena piramida v obliki čebule ali celo drevesa, imenovana *žarna, skrčena* ali *deltoidna* piramida pa odraža *star demografski režim*. Starostno sestavo prebivalstva lahko izrazimo tudi s primerjavo deležev temeljnih starostnih skupin: *mladega* (do 20 let), *zrelega* (od 20 do 60 let) in *starega* (več kot 60 let) prebivalstva. Glede na medsebojna razmerja vseh treh skupin razlikujemo *mlado* (več kot 35 % mladih in manj kot 8 % starih ljudi), *zrelo* (manj kot 35 % mladih in več kot 8 % starih ljudi), *staro* (manj kot 35 % mladih in več kot 12 % starih ljudi) in *ostarelo* (manj kot 30 % mladih in več kot 15 % starih ljudi) starostno sestavo. *demografija*

sestávjljen -a -o, prid. – napravljen v celoto iz več delov. Izraz je izpeljan iz glagola *sestaviti*, ki izhaja iz praslovanskega glagola *sbstaviti*, kar je sestavljeno iz praslovanske predpone *sb* v pomenu 'z, skupaj' in glagola *staviti* v pomenu 'staviti, skupaj postavljati'. *jezikoslovje*

sestávjljeni kmečki dóm -nega -čkega -a, m – glej kmečki dom, sestavljeni. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

sestávjljeno nasélje -nega -lja, s – glej naselje, sestavljeno. *geografija naselij, agrarna geografija, arhitektura*

seter (norveško) – 1. planinski pašnik za poletno pašo goveje → živine na Norveškem, ki je primerljiv s → planino v Alpah. 2. na Orkneyskih in Shetlandskih otokih severno od Škotske izraz za → pašnik v okviru kmečkega doma. *agrarna geografija, regionalna geografija*

seznam, rdéči -a -čega, m – glej rdeči seznam. Beseda seznam je prevzeta iz češčine, kjer je izpeljana iz glagola *seznamit* v pomenu 'seznaniti, predstaviti, obvestiti'. *biologija, varstvo narave, jezikoslovje*

sezónska (iz francoščine) -nski -nsko, prid. – nanašajo se na *sezono*, del leta z določenimi vremenskimi značilnostmi, in katerem se opravljajo določena dela. Izraz sezona je prek nemškega *Saison* prevzet iz francoske besede *saison* v pomenu 'letni čas, sezona', kar starofrancosko pomeni tudi 'primeren čas' in prvotno 'pomlad, za sejanje primeren čas'. To izhaja iz latinskega *satio* v pomenu 'sejanje, setev'. *jezikoslovje*

sezónska súburbanizácija -nske -je, ž – glej suburbanizacija, sezonska. *geografija naselij, sociologija*

sezónsko délo v kmetijstvu -nskega -la -jstvu, s – kmetijska dela, vezana predvsem na → delovne konicе, torej na čas, ko je potrebno v sorazmerno kratkem času opraviti veliko dela. V ta namen se najamejo ali začasno zaposlijo dodatni → kmetijski delavci, saj sicer za njihovo letoletno prisotnost ni potrebe. Zaradi časovnih razlik v posameznih konicah, ki so posledica podnebnih razlik, so se nekateri delavci za določena opravila neprestano selili skladno s potrebami po dodatni delovni sili. Sezonska dela so za mnoge manj premožne kmetovalce in njihove družinske člane že od nekdaj pomenila možnost dodatnega zaslужka. Prihajalo je do množičnih sezonskih selitev delovne sile (iz Hrvaškega Zagorja v Savinjsko dolino, selitve iz Mehike v Kalifornijo in Teksas), ki so v mnogočem zaznamovala pokrajinske značilnosti območij doseljevanja na eni in območij izseljevanja na drugi strani. Z množičnim uvajanjem → kmetijske mehanizacije je potreba po nekaterih sezonskih delih skoraj povsem izginila (na primer obiranje → hmelja, žetev), po nekaterih se je občutno zmanjšala (na primer obiranje sadnega drevja), nekatera pa so ohranila skoraj enak obseg (na primer trgatve grozdja, obiranje jagod in bombaža), kar pa je odvisno tudi od razmerij med ceno → kmečke delovne sile in ceno uporabe kmetijskih strojev, razpoložljive delovne sile, možnosti uporabe strojev in nenazadnje od trenutnih konjunkturnih razmer. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, sociologija*

sezónsko namákanje -nskega -nja, s – glej namakanje, sezonsko. *agrarna geografija, agronomija*

sezónsko nasélje -nskega -lja, s – glej naselje, sezonsko. *geografija naselij, agrarna geografija*

shamba (svahilsko) – 1. širokopomenski izraz, s katerim se v vzhodni Afriki označuje → plantažo, → kmetijsko posestvo, → kmetijo, → vrt ali katerokoli → obdelovalno zemljišče. 2. v ožjem smislu občasno obdelan kos zemljišča, za razliko od stalno obdelanega, ki se imenuje *lusuku*. *agrarna geografija, regionalna geografija*

siláza -že, ž – v → silosih v dveh tednih s fermentacijo pripravljena in z nastalo mlečno kislino konzervirana zelena krma za živino. Silosi so namenjeni tudi za skladiščenje silaže. Prijeten vonj ji dajejo alkoholi (etilni idr.) z majhnimi koncentracijami. Tovrstna krma se uporablja predvsem takrat, ko ni na voljo (dovolj) sveže krme. Za pripravljanje silaže se uporabljajo predvsem sveže pokošena (in le rahlo posušena) trava, lucerna, alfalfa in silažna korusa. V kolikor v silažni masi primanjkuje sladkorja, ji je potrebno dodajati konzervanse in stimulatorje (praviloma melaso) za nastanek mlečne kisline. *Siliranje krme* je kljub potrebnim natančnosti izjemno gospodarno opravilo, saj ga je ob dejstvu, da ima

krma veliko hranilno vrednost, mogoče skoraj povsem mehanizirati. Kljub temu je sčasoma tudi pri nas postalo značilna →delovna konica. Pokladanje silaže →živini je sorazmerno enostavno. V kolikor siliranje ni dovolj skrbno opravljeno in v fermentacijskem procesu nastaja maslena kislina, se silaža lahko pokvari. Izraz silaža je izpeljan iz besede *silos*. Sopomenki sta *silazna krma* in *okisana krma*. *agronomija*

silos (iz španščine) -a, m – sodobna zvrst →gospodarskega poslojja, največkrat v obliki visokega stolpa stožčaste oblike, namenjenega →siliranju in skladiščenju krme za govejo živino v sipkem stanju. Silosi so za zrak in vodo neprodušno zaprti. Lahko se pripravijo tudi v z nepredušno folijo prekritih rovih in posebnih jamah, kjer v skrbno pokriti narezani krmi prihaja do *fermentacije*. So eden najboljših pokazateljev →intenzivne živinoreje. Izraz je prek enake hrvaške besede prevzet iz španskega izraza *silo* (množinska oblika je *silos*) v enakem pomenu, ta pa se je razvil iz latinskega pojma *sirus*, ki pomeni 'jama za shranjevanje žita, žitnica'; latinski izraz je prevzet iz grške besede *siros* v enakem pomenu, ki pa etimološko še ni pojasnjena. *agronomija, jezikoslovje*

sinergizem (iz latinščine) -zma, m – pojav, katerega temeljna značilnost je povečanje določenega učinka organizma ali snovi, kar je posledica prisotnosti drugega organizma sli snovi; skupni učinek je večji od seštevnika posameznih učinkov. Izraz je izpeljan iz besede *sinergija*, ta pa izhaja iz poznolatinskega pojma *synergia* v pomenu 'sodelovanje'. Gre za sestavljenko grškega predloga *syn* v pomenu 's, z' in grškega izraza *ergon* v pomenu 'delo'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

sirnica -ce, ž – 1. v srednjem veku, hribovska kmetija s prevlado →pašnikov, ki je kot dajatev zemljiškemu gospodarstvu oddajala zlasti sir. Pri nas so bile tovrstne →domačije pogoste predvsem v Zgornji Savinjski dolini. Nekatere so bile sprva samo občasno naseljene, ko pa si je zemljiška gospoda začela prilaščati →srenjske planine, je prišlo do kolonizacije in krčenja gozdov v višjih predelih ter stalnejšega naseljevanja. Ker so bile sirmice precej obremenjene z dajativami, so jih marsikje dajali v oskrbo močnejšim kmetom, ki so ob kmetiji dobili še določeno število živine, predvsem ovc, ponekod pa tudi 10 do 20 krav. Najbolj so cvetele med 12. in 16. stoletjem, ko je bil kot zabela v splošni uporabi masten sir. Sopomenka je švajga. Ovčje sirmice na Pohorju in Kozjaku so se imenovali *oviliones*. 2. prostor za hranjenje sira. Praslovanski izraz *syръ* v pomenu 'skuta' in od tod 'sir' je v moškem spolu posamostaljeni pridevnik *syръ* v pomenu 'kisel, surov, vlažen', kar izhaja iz indoevropske baze *suHro-* v pomenu 'moker, vlažen'. *zgodovina, etnologija, geografija naselij, jezikoslovje*

sistém (iz grščine) -a, m – 1. skupina med seboj povezanih enot, ki sestavljajo zaključeno celoto. 2. načrtno, razumsko urejen skupek enot, načel, pravil, postopkov, ki določajo kako dejavnost ali stanje v prostoru, zlasti glede na dosego določenega cilja ali pa so njegova posledica. V tem pomenu sta sopomenki *red* in *načrt*. 3. skupina med seboj načrtno povezanih, soodvisnih naprav, priprav, ki sestavljajo funkcionalno celoto. Izraz sistem je prek nemškega *System* prevzet iz latinske besede *systema*, kar je izposojeno iz grškega *systema* v pomenu 'sistem', dobesedno pa 'sestavljena celota', ki je izpeljan iz grške glagolske oblike *synistano* v pomenu 'sestavljam'. *jezikoslovje*

sistém kolobárjenja -a -rjenja, m – prevladujoč način →kolobarjenja na določenem območju, ki izhaja iz stopnje razvitosti →agrotehnike, intenzivnosti →kmetovanja in tradicije. Je v tesni soodvisnosti s →kmetijskim sistemom in →sistemom rabe tal/2. Tekom zgodovinskega razvoja se je nenehno izpopolnjeval. *agrarna geografija*

sistém, agrárni -a -mga, m – glej kmetijski sistem. *agrarna geografija*

sistém, dedoválni -a, -lnega, m – način, ki opredeljuje →prevzemništvo oziroma →nasledstvo lastnine. Gre za kontrolni mehanizem, s katerim lastnina po smrti prejšnjega lastnika prehaja z ene generacije na drugo. Razlikujemo dve temeljni načeli: →primogenituro, kjer lastnino podeduje najstarejši otrok (praviloma sin) in *sistem delitve*, kjer se lastnina enakovredno deli med vse otroke (ponekod samo sinove). *pravo, agrarna ekonomika*

sistém, infield – outfield (iz angleščine) -a -eld -eld, m - →kmetijski sistem, ki je dolgo prevladoval na Škotskem. Zanj je značilno na eni strani intenzivno →kmetovanje z gnojenjem na majhnih, zaprtih →zemljiških kosih v bližini →kmetije (*infield*), na drugi strani pa →ekstenzivno pašništvo in občasno obdelovanje odprtih polj na podlagi →selilnega poljedelstva na bolj oddaljenih zemljiščih (*outfield*). *agrarna geografija, zgodovina*

sistém, kmetijski -a -jskega, m – glej kmetijski sistem. *agrama geografija*

sistém, naselbinski -a -nskega, m – urejena podoba *naselbinskega omrežja* (skupka vseh →naselij) v določeni pokrajini, kjer ima v sklopu vseh →krajev vsako posamezno naselje določeno vlogo oziroma položaj. Kljub temu pa naselbinski sistem ni nekaj stalnega in se z menjavanjem vloge posameznih naselij nenehno, čeprav postopoma, spreminja. *geografija naselij*

sistém, zelèni -a -nega, m – skupek v primerjavi s sosednjimi zemljišči naravno bolj ohranjenih prvin ali zemljišč, ki so na določenem območju razmeščena tako, da so med seboj fizično neposredno povezana ali le v takšni oddaljenosti, ki še omogoča prehode naravnih rastlinskih in živalskih vrst.

Tovrstni sistem se vzpostavlja na primer na območjih →intenzivnega kmetijstva, bodisi kot *mreža habitatnih tipov in rastišč* ali kot *zeleni sistem mesta*, to je sistem →zelenih površin na območju določene mesta. *krajinska arhitektura, prostorsko planiranje, varstvo okolja*

sistemi kmetijske rábe tál -mov -jske -be tal, množ., m – način koriščenja →kmetijskih zemljišč glede na →zemljiške kategorije, kmetijske →kulture in njihovo →kolobarjenje ter njihova razporeditev v →pokrajini. Primerjaj →sistemi rabe tal. *agrarna geografija*

sistemi póljske razdelítve -mov -ljske -tve, množ., m – prevladujoče oblike v razdelitvi →vaških zemljišč ali njihovih posameznih delov, →polj/1, na →parcele ali →zemljiške kose enakih ali sorodnih oblik, ki so v tesni zvezi s tipom poselitve oziroma z →naselbinskim sistemom. Ta se odraža v značilnih tipih →naselij in temelji na obdobju oziroma tipu →kolonizacije, pomembni dejavniki oblikovanja sistemov poljske razdelitve pa so še →sistemi rabe tal, →kmetijski sistemi in ne nazadnje tradicija. Naši glavni sistemi poljske razdelitve so razdelitev na →celke, razdelitev na →grude, razdelitev na →nepravilne delce, razdelitev na →pravilne delce in razdelitev na →sklenjene proge, med njimi pa je še vrsta vmesnih oblik. Glavni slovenski raziskovalec sistemov poljske razdelitve je bil Svetozar Ilešič, ki je prav s tovrstnimi deli slovensko geografijo uveljavil daleč zunaj meja matične domovine. Preučevanje sistemov poljske razdelitve je pomembno tudi za raziskave v agrarni zgodovini, pri čemer so posamezniki v službi državnih in narodnih interesov marsikdaj zašli v determinizem in razvitejše oblike pripisovali po njihovem bolj kultiviranim narodom. *agrarna geografija, zgodovina*

sistemi rábe tál -mov -be tal, množ., m – prevladujoče oblike →zemljiške rabe na določenem območju, ki se jih v širšem smislu opredeljuje kot razvrstitev vseh →zemljiških kategorij (→njive, →vrtovi, →travniki, →sadovnjaki, →vinogradi, →pašniki, →gozdovi idr.) (1. pomen), v ožjem smislu pa znotraj njivskega sveta kot razporeditev določenih →kultur (→žita, →vrtne, →okopavine, →krmne rastline, →industrijske rastline itd) (2. pomen), predvsem tistih, vključenih v →kolobarjenje. V tem pomenu so sistemi rabe tal tudi →mono:kultura, →dvopolje, →tripolje, →menjalno gospodarstvo, →pašno-košno gospodarstvo itd. Raziskave navajajo niz različnih sistemov z različnimi imeni in značilnostmi, ki imajo skupno izhodišče v upoštevanju različnih pokrajinskih značilnosti. Razporeditev sistemov rabe tal ne odraža samo različnih naravnih razmer, pač pa tudi razlike v intenzivnosti →kmetijske pridelave (primerjaj →von Thünenov model). Sopomenka so sistemi zemljiške rabe. Primerjaj →sistemi kmetijske rabe tal. *agrarna geografija*

sistemi zemljiške rábe -mov -ške -be, množ., m – glej sistemi rabe tal. *agrarna geografija*

sistemi, ágrosociální -mov -lnih, množ., m – oblike →zemljiškoposestnih, proizvodnih in družbenih odnosov na podeželju in še posebej v →kmetijstvu, ki se z različnimi kombinacijami posameznih strukturnih prvin v bistvu odražajo v pglavitnih stopnjah družbeno-gospodarskega razvoja človeštva. Kot glavni agrosocialni sistemi se največkrat navajajo *skupno lastništvo* (rodu, plemena ali →vaške skupnosti), →individualno lastništvo, ki je temelj *družinskega agrosocialnega sistema* (→družinske kmetije, →farme/1,...), *fevdalni agrosocialni sistemi* (→zemljiška gospodarstva, haciende, latifundije,...), *kapitalistični agrosocialni sistemi* (→plantaže, →kolonat, →ranči,...), *kolektivistični (socialistični) agrosocialni sistemi* (→kmetijske zadruge, →kolhozi, →mošavi) in *komunistični agrarni sistemi* (→solhozi, →kibuci, →komune). *agrarna geografija*

skánsen (iz švedščine) -nsna, m – oblika →muzeja na prostem, za katero je značilna predstavitev najbolj tipičnih in najbolje ohranjenih objektov iz prvotnega okolja in njihova ponovna postavitve na vnaprej izbranem in pripravljenem mestu. Na ta način je mogoče širšemu krogu obiskovalcev predstaviti značilne etnografske vrednote ožjih ali širših območij, kar pa zahteva precejšnje finančne vložke. Prvi tovrstni muzej (imenovan *Skansen*) je leta 1891 nastal v švedskem Stockholmu (ustanovil ga je Artur Hazelius), še istega leta mu je sledil muzej v Lundu, leta 1901 v Lyngbyju na Danskem, leta 1904 v Oslu na Norveškem in dve leti pozneje še na Finskem, v Turkuju. Ideja skansnov se je torej porodila in tudi najprej udejanjila v Skandinaviji. Pri nas prve tovrstne zamisli segajo v trideseta leta 20. stoletja, do prvih konkretnih izvedb pa je prišlo šele po 2. svetovni vojni. Za zdaj se lahko pohvalimo le z dvema uspešna skansnoma, v Rogatcu ter v okviru Muzeja solinarstva v Sečovljah. *spomeniško varstvo, etnologija*

skedènj (iz nemščine) -dnja, m – →gospodarsko poslopje z delovnim prostorom za mlačev in s prostorom za hranjenje →sena ali slame. Izraz skedenj se je pogosto prenesel tudi na ves gospodarski del stavbe, kjer se je mlatilo. Že pred 18. stoletjem je ponekod prišlo do strnitve skednja s →hlevom za govejo živino. Izraz skedenj je prevzet iz starovisokonemške besede *scugin* oziroma *scugina*, ker je izpeljano na osnovi indoevropske baze (*s*)*keu(H)-* v pomenu 'pokriti'. Predvsem na Gorenjskem in v Zasavju se je za označevanje skednja uveljavil narečni izraz →pod. *geografija naselij, etnologija, jezikoslovje*

skelét tál -a tal, m – kamninski drobir s premerom več kot 2 mm, ki otežuje ali celo preprečuje →obdelovanje tal in hkrati vpliva na svojstvene fizikalne lastnosti →prsti. Izraz skelet je prevzet iz grške

besede *skeletos* v pomenu 'izsušeno truplo, mumija, skelet', kar je izpeljano iz *skellomai* v pomenu 'posušim se'. *pedogeografija, jezikoslovje*

Skład kmetijskih zemljišč in gozdów -a -jskih -mljišč -zdov, m – sklad za upravljanje s kmetijskimi in gozdnimi zemljišči, katerih večji del je pridobil s prenosom nekdanje družbene lastnine v na novo formiran sklad, v katerem so vključena zemljišča začasno dobila status državne lastnine. Po osamosvojitvi Slovenije je na podlagi različnih zakonov v Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov, ki s premoženjem upravlja, prešlo okrog 560.000 ha zemljišč. Temeljne naloge sklada so skrb za racionalno rabo in okoljevarstveno vrednost →kmetijskih zemljišč, →kmetij in →gozdov, vključenih v Sklad, izvajanje prometa s kmetijskimi zemljišči, kmetijami in gozdovi ter njihovo dajanje v →zakup oziroma dodeljevanje koncesij za njihovo gospodarsko koriščenje ter vodenje evidence o kmetijskih zemljiščih, kmetijah in gozdovih v lasti Republike Slovenije. Glavni problem pri uresničevanju nalog je pomanjkljiva katastrska evidenca nekdanje družbene lastnine. V samoupravnem socializmu je imela vlogo sklada →Kmetijska zemljiška skupnost. *pravo, ekonomija*

sklénjen -na -no, prid. – takšen, kjer si člani, deli česa sledijo nepretrgano, brez presledkov, ki bi omogočali prehod. Izraz je izpeljan iz glagola *skleniti* oziroma *-kleniti*, ki izhaja iz praslovanskega *-kle(p)noti*, inkognitiva od glagola *klepati*. Prvotno *zake(p)noti* je moralo pomeniti 'postaviti, poriniti zapah'. *jezikoslovje*

sklénjena próga -ne -ge, ž – glej proga, sklenjena. *agrarna geografija*

sklénjena vás -ne -i, ž – glej vas, sklenjena. *geografija naselij, zgodovina*

sklénjeno nasélje -nega -lja, s – glej naselje, sklenjeno. *geografija naselij, agrarna geografija*

skupinski gòzd -nskega -a, m – glej gozd, skupinski. *gozdarstvo*

skupinsko-postópna sečnja -nsko -pne -čnje, ž – glej sečnja, skupinsko-postopna. *gozdarstvo*

skúpen -pna -pno, prid. – 1. pri katerem je udeleženih več ljudi. 2. tisti, ki pripada več ljudem, stvarem. 3. tisti, ki izhaja iz skupnosti. 4. tisti, ki zajema določeno stvar, skupino stvari v njenem polnem obsegu. Izraz je izpeljan iz prislova *skupaj*, ki je nastal iz prvotne predložne zveze *skupa* v pomenu 's kupa, od kupa'. Izhodiščni pomen je nekako 'v kupu, ne posamezno'. *jezikoslovje

skúpni hlév -pnega -a, m – glej hlev, skupni. *geografija naselij, agrarna geografija*

skúpni pášnik -pnega -a, m – glej pašnik, skupni. *agronomija, agrarna geografija*

skúpnost -i, ž – 1. pojem, ki označuje skupine ljudi in združenja, katerih glavni cilji so v samih odnosih med člani skupine in niso usmerjeni navzven. Odnosi

praviloma izhajajo iz pripisanih skupnih značilnosti (na primer sorodstvenih zvez) in ne iz podobnih interesov. 2. udeležba več oseb na eni pravici. Beseda skupnost je izpeljana iz besede *skupaj*, kar je sorodno ali enako s cerkvenoslavanskima prislovo *vkupъ*, *vkupe* v enakem pomenu. Nastala sta iz predložnih zvez *sv kupa* v pomenu 's kupa, od kupa' oziroma *vb kupe*, kar pomeni 'na kupu, v kupu'. *sociologija, pravo, jezikoslovje*

skúpnost, agrárna -i -rne, ž – skupnost individualnih pašnih upravičencev, ki organizirano koristi pašno pravico na →planinah in →skupnih pašnikih. V prizadevanjih za združevanje kmetov v obdobju samoupravnega socializma so jo preimenovali v pašno skupnost, z novo zakonodajo pa je znova dobila prvotno ime. Prej večinoma →nacionalizirana zemljišča si pripadniki agrarne skupnosti prizadevajo znova spremeniti v zasebno posest in si zagotoviti trajno uporabo. *pravo, agrarna geografija*

skúpnost, kmeččka -i -čke, ž – prostovoljno združenje ali organizacija, v katerih se kmetje združujejo zaradi skupnih pridelovalnih interesov, predelave in prodaje →kmetijskih pridelkov, lažje in cenejše nabave kmetijskega prepomateriala ter zaradi skupne nabave in uporabe nekaterih dragih →kmetijskih strojev. Za tovrstno povezovanje skrbijo →kmetijske zadruge in za njihovo uspešno delovanje →kmetijski svetovalci. S ponovno individualizacijo našega →kmetijstva se je živahnost ustanavljanja in delovanja raznih kmečkih skupnosti precej zmanjšala. Zainteresirani kmetje ustanavljajo podjetja ali pa se povezujejo v tako imenovanih zadrugah, ki pa jih ne smemo zamenjati s klasičnimi kmetijskimi zadrugami. Glavne oblike kmečkih skupnosti so →strojne, *mle-karske*, *sadjarske*, *vinogradniške* in →pašne (danes spet →agrarne) skupnosti. *agrarna ekonomika, agronomija, sociologija*

skúpnost, pášna -i -šne, ž – organizacijska oblika povezovanja kmetov, ki jo pašni upravičenci ustanovijo zaradi uspešnega gospodarjenja na →planinah in (ali) →skupnih pašnikih. Pašna skupnost (med letom 1956, ko so zemljišča bivših agrarnih skupnosti postala družbena last, in letom 1993, ko z novo zakonodajo to vlogo znova prevzemajo →agrarne skupnosti) so v smislu bivšega zakona sestavljali združeni kmetje, a tudi →individualni kmetje na območjih, ki so jim skupni pašniki namenjeni (pravzaprav so jih prav oni uredili), da na njih redijo →živino in jim je skupna pašna gospodarsko neobhodno potrebna kot dopolnilo krmne osnove. *pravo, zgodovina, agrarna geografija*

skúpnost, stára váška -i -re -ške, ž – v obdobju sužnje-lastništva oblika kolektivne zasebne lastnine proizvajalnih sredstev (→obdelovalnih zemljišč, →pašnikov ali →gozda, namakalnih naprav, nekaterih →kmetijskih orodij), katere izvor sega še v kolektivno

lastnino iz obdobja praskupnosti; temeljila je na kolektivnem značaju →kmetijske pridelave. *zgodovina*

skúpnost, strôjna -i -jne, ž – posebna oblika solastništva in uporabe →kmetijske mehanizacije, nastala v času prizadevanj za združevanje kmetov v obdobju samoupravnega socializma. Navadno so v lasti več →kmetov le posamezni dragi kmetijski stroji (na primer kombajni), ki bi bili za rabo v okviru ene same, za gospodarno pridelavo premajhne →kmetije, časovno preslabo izkoriščeni. Slabost takšne organiziranosti je težavno usklajevanje rabe strojev v času →delovnih konic, saj posamezne stroje naenkrat, zlasti pa ob lepem vremenu, rabijo vsi lastniki. Druga slabost je zmanjšana odgovornost za vzdrževanje in popravila, ker je solastništvo preohlapno opredeljeno. Vendar so se, kljub navedenim slabostim, mnoge strojne skupnosti, čeprav se je medtem spremenil družbeno-gospodarski sistem, še ohranile. *agronomija, agrarna ekonomika*

skúpnost, váška -i -ške, ž – oblika trajnih in tesnih povezav ljudi in njihovih institucij na ravni posameznih vaških naselbin. Pripadniki skupnosti so (bili) povezani iz objektivnih in subjektivnih razlogov. Povezovalna vloga vaških skupnosti je bila zlasti močna v času →kolonizacije in je živela še dolgo v novi vek, ponekod vse do 20. stoletja, ko je s procesi industrializacije, →deagrarizacije in →urbanizacije precej popustila, marsikje pa še ni povsem izginila. *sociologija, zgodovina*

sladkovôdni ribolôv -dnega -a, m – glej ribolov, sladkovodni. *gospodarska geografija*

slême (iz praslovščine) -na, s – podolgovata vzpetina ali njen vršni del, navadno enakomerne višine in širine. Prevladujoča smer poteka slemen opredeljuje *slemenitev*, na podlagi katere se lahko izdvajajo in medsebojno razmejujejo večje gorske skupine. Izraz verjetno izhaja iz praslovanske besede *selme* v pomenu 'sleme (strehe), gorski greben'. *geomorfologija, jezikoslovje*

slóg -a, m – v vzhodni Sloveniji ljudski izraz za del →njive med dvema →razoroma. Primerjaj →ogon. *jezikoslovje, etnologija*

slôj, drevézni -a -snega, m – glej drevesni sloj. Beseda v današnjem knjižnem pomenu 'plast' je prevzeta iz drugih slovanskih jezikov in se je razvila iz praslovanskega *slôjъ* v pomenu 'kar je skupaj zlito', izpeljanega iz praslovanskega glagola *sliliti*, ki pomeni 'skupaj zliti'. *fitogeografija, jezikoslovje*

slúžba -žbe, ž – →delo, dejavnost, vezana na določeno področje. Izraz je izpeljan iz glagola *slúžiti*, ki je bil v enaki obliki in pomenu 'streči, pomagati' znan že v praslovščini. To je izpeljano iz praslovanske besede *sluga* v pomenu 'služenje'. *jezikoslovje*

slúžba, pospeševálna -žbe -lne, ž – organizirana pomoč →individualnim kmetom v okviru →kmetijskih združenj, katere temeljni nameni so bili svetovanje

zainteresiranim kmetovalcem o pravih kmetijskih tehnikah in uporabi →kmetijske mehanizacije, pripravljanje programov za ustrezne pridelovalne usmeritve in pridelovalno specializacijo ter priprava investicijskih načrtov za njihovo izvedbo. Tovrstne dejavnosti so izvajali *kmetijski pospeševalci*, ki so lahko bili specialisti za posamezne kmetijske panoge ali pa so pokrivali splošno problematiko →kmetovanja. Pri nas se od leta 1991 kmetijski pospeševalci imenujejo *kmetijski svetovalci*, nosilec dejavnosti pa je →svetovalna služba. *agronomija, agrarna ekonomika*

slúžba, svetoválna -žbe -lne, ž – organizirana institucija svetovalcev v →kmetijstvu, katerih temeljna naloga je zainteresiranim individualnim kmetovalcem posredovati koristne in uporabne nasvete. *Kmetijski svetovalci* so se do leta 1991 imenovali *kmetijski pospeševalci*, ustrezná organizacija pa →pospeševalna služba. Za svoje delo morajo obvezno imeti licenco. S tem so dobili status javnih delavcev, ki jih v sedmih regijah (Pomurska, Podravska, Celjska, Dolenjska, Ljubljanska, Gorenjska in Primorska) povezujejo *območni zavodi*. Po večini gre za strokovnjake s posebnimi znanji s področij *mlekarstva*, →sadjarstva, →vinogradništva, →zeleznadarstva ipd., pa tudi →celostnega razvoja podeželja in obnove vasi. *agronomija, agrarna ekonomika*

slúžnostna pravica -stne -ce, ž – glej pravica, služnostna. Izraz *služnosten* je jezikovno soroden z izrazom →služba. *pravo*

smérnica, nitrátna -ce -tne, ž – glej nitratna smernica. Izraz smernica je izpeljan iz besede *smér*, prevzeta iz hrvaškega *smjer* ali češkega *směr*, kar se je razvilo iz praslovanskega *směръ*, izpeljanega iz glagola *směriti* v pomenu 'nameriti, naravnati naravnost naprej'. *varstvo okolja, jezikoslovje*

smúčarsko obmóčje -rskega -čja, s – glej območje, smučarsko. Privednik smučarski je izpeljan iz glagola *smučati*, ki je v enaki obliki v praslovščini pomenil '(hitro) drseti, hitro se premikati', kar je nedovršni par od *smuknoti* v pomenu 'hitro zdrsniti'. *varstvo okolja, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

sociálen (iz latinščine) -lna -lno, prid. – 1. nanašajoč se na družbo, družben. 2. nanašajoč se na gmotni položaj, mesto v družbi, družben. 3. nanašajoč se na dejavnost za omiljenje, urejanje gmotnih, življenjskih razmer. Tujka je prek nemškega *sozial* in francoskega *social* prevzeta iz latinske besede *socialis* v pomenu 'družben, tovariški', kar je izpeljano iz latinskega *socius* v pomenu 'tovariš, družabnik, zaveznik'. *jezikoslovje*

socializirano kmetijstvo -nega -jstva, s – glej kmetijstvo, socializirano. *agrarne geografije*

sociálna geografija -lne -je, ž – glej geografija, socialna. *družbena geografija*

sociálna mobilnost -lne -i, ž – glej mobilnost, socialna. *sociologija, socialna geografija*

sociální prélog -lnega -a, m – glej prelog, socialni.

agrarna geografija, agrarna ekonomika

sociálnoposéštna sestáva -stne -ve, ž – glej sestava, socialnopošestna. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, sociologija*

socio-ekonomška struktúra -o -mske -re, ž – glej struktura, socio-ekonomška. *sociologija, agrarna ekonomika, agrarna geografija*

sociologija -je, ž – veda, ki preučuje človeško družbo, njenih oblikah, pojavih (na primer kultura, politika, religija), odnosih, razvoju in zakonitostih, ki vladajo v njej. Posebno pozornost namenja različnim socialnim skupinam, ki družbo sestavljajo, in njihovim notranjim ter medsebojnim odnosom. Deli se na *splošno* ali *občo sociologijo*, ki se ukvarja s pojmi, razvojem družbe in družbenimi zakoni, ter na vrsto *empiričnih* ali *posebnih sociologij*, ki preučujejo določene družbene razmere (na primer na podeželju → *ruralna sociologija*, v mestih - *urbana sociologija*, v določenih slojih in pojavih - na primer *sociologija družine*, *sociologija lokalnih skupnosti*, *industrijska sociologija*, *sociologija jezika*, *sociologija volitev*, *sociologija spolnosti*,...). Sociološke šole se po teoretskih izhodiščih in zahtevah, ki si jih postavljajo, v temeljih razlikujejo. Nekatere poudarjajo empirično raziskovanje pojavov, nekatere pa si za cilj zastavljajo zgodovinsko in kritično teorijo družbe, vendar oboje preučujejo konkretne družbene pojave v luči splošnih podmen ali celostne teorije o družbi. Beseda sociologija je neoklasična zloženska iz latinskega izraza *socius* v pomenu 'tovariš, družabnik' in izpeljanke iz grškega izraza *logos*, ki pomeni 'beseda, govor'. Slovenska sopomenka je družboslovje. *sociologija, jezikoslovje*

sociologija, ruralna -je -lne, ž – panoga → sociologije, ki raziskuje družbeni ustroj na →podeželju, predvsem kmečke skupnosti, življenje na vasi in kmečko družino. Preučuje tako splošne kot posebne oblike družbenega življenja na podeželju, s končnim ciljem ugotoviti zakonitosti, ki so gibalno podeželske družbe. V novejšem času se je veda uveljavila tudi v →prostorskem planiranju. *sociologija*

sodôben -bna -bno, prid. – 1. nanašajoč se na novejši čas, sedanost. 2. takšen, ki ima, vsebuje novejšo tehnične, strokovne pridobitve. Izraz je izpeljan iz besede *doba*, ki je bila v enaki obliki v praslovanščini znana v pomenu 'obdobje, oblika', izpeljane iz indoevropskega korena *dhabh-* v pomenu 'primeren, ugoden čas'. *jezikoslovje*

sodôbni prélog -bnega -a, m – glej prelog, sodobni.

agrarna geografija, agrarna ekonomika

sodôbni ribolòv -bnega -a, m – glej ribolov, sodobni. *gospodarska geografija*

sól (iz indoevropskega prajezika) -i, ž in m – 1. bela kristalna snov, ki se uporablja za izboljšanje okusa hrane in za konzerviranje. 2. snov, ki nastane pri reakciji med kislino in bazo. 3. koloidna snov v

tekočem stanju, ki vsebuje mnogo vode. Izraz izhaja iz praslovankega *solb*, ki se je razvil iz indoevropskega *sal*, roditelj *sal(e)s*, v pomenu '(kuhinjska) sol'. *jezikoslovje*

soliflúkcija -je, ž – pojav počasnega polzenja prepereleline po pobočju navzdol, značilen predvsem za polarna območja in območja nad zgornjo gozdno mejo v visokih gorah. Pojavlja se spomladi, ko se odtali le zgornja plast površja, medtem ko so globlje plasti še zamrznjene, kar preprečuje pronicanje vode v globino. Z njo se prepoji in postane težja le zgornja plast, ki zato postopoma drsi navzdol. *geomorfologija*

solína (iz italijanščine) -ne, ž – plitev umetni bazen z robovi iz blata, narejen tako, da je vanj speljana morská voda, ki se potem tu zadržuje in postopoma izhlapeva, tako da se iz nje izloča →sol/l. Splet solin sestavlja večje ali manjše *soline*. Največ jih je na obalah tropskih in subtropskih morij, ki so bolj slana, še posebno v predelih s sušnim podnebjem. S sodobnejšimi metodami pridobivanja soli se mnoge stoletja stare soline postopoma opuščajo. V Sloveniji je večji, še vedno delujoči kompleks solin pri Sečovljah, manjše pa so tudi na obali Strunjskega zaliva. Ponekod so soline tudi v notranjosti celine, tam, kjer prek kamene soli spuščajo tekočo vodo, ki sol tali, nakar vodo usmerijo v bazene za izhlapevanje. Postopek žetve je enak kot ob morjih. Izraz je prevzet iz italijanske besede *salina* v enakem pomenu, ki se je razvila iz enakega latinskega izraza, izpeljanega iz besede *sal* v pomenu 'sol'. *gospodarska geografija, jezikoslovje*

solínarstvo -rstva, s – dejavnost pridobivanja soli v →solinah. *gospodarska geografija*

sólna lízalica -lne -ce, ž – prostor, kamor →divjad in →domače živali pridejo lizat →sol/l. Pri nas sol položijo lovci ali lastniki →živine, ponekod po svetu pa so solne lizalice tudi naravni sloji soli. *gospodarska geografija*

solónci (iz ruščine) -ncev, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, za katere so značilni zmanjšana količina soli, velik delež natrijevih ionov na adsorpcijskem kompleksu in natrijev horizont B_{na}. Solonci so genetsko povezani s solončaki in so nastali z njihovim razsoljevanjem. Od tod tudi njihovo edninsko ime *solonec*, pri katerem končnica *-ec* pomeni pomanjševalnico oziroma poudarja zmanjšano količino soli. V zgornjem A horizontu potekata hkrati procesa odlaganja in izpiranja. Reakcija prsti je alkalna. Solonci se delijo na *ortični*, *molični* in *oglejeni solonec*. Največ jih je v pasu rjavih polpuščavskih prsti, koštanjevih prsti in tudi v južnem delu →črnozjomov; zasledimo jih na vseh celinah. *pedogeografija*

solončákí -kov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, za katere je značilna zelo močna zasoljenost (soli

je več kot odstotek). Nastajajo v suhem podnebnju z močnim izhlapevanjem, ki je večje od namočenosti s padavinami. S solmi nasičena →talna voda se kapilarno dviga skozi profil in ob izhlapevanju vlage se soli kopičijo v prsti ali na površju v obliki skorje. Solončaki se delijo na *ortični*, *molični*, *takrični* in *oglejeni* solončak. Pogosti so v kotanjah, kjer je talna voda bližje površju. Najdemo jih v suhih, polsuhih in tudi ponekod v polvlažnih predelih na vseh celinah. Imajo alkalno reakcijo in poraščajo jih slanoljubne rastline (halofiti). Brez temeljitih →melioracij za →poljedelstvo niso primerni. Ime je zloženka iz ruske besede *sol* v enakem pomenu kot v slovenščini in tatarske besede *čak*, ki pomeni 'veliko' (glede na vsebnost soli). *pedogeografija, jezikoslovje*

sonaráven -vna -vno, prid. – skladen z naravo in njenimi zakoni. Beseda je sestavljena iz predpone *so-*, ki izraža 'vzajemnost, medsebojno povezanost', in izraza *narava*, ki je bil kot *naravъ* v enakem pomenu znan že v praslovanščini. Izpeljan je bil iz glagola *naraviti*, kar je sestavljeno iz predloga *na* v enakem pomenu in glagola *raviti*, ki pa etimološko še ni pojasnjen. *jezikoslovje*

sonarávni razvój -vnega -a, m – glej razvoj, sonaravni. *varstvo okolja, prostorsko planiranje*

sonarávno gozdárjenje -vnega -nja, s – glej gozdarjenje, sonaravno. *gozdarstvo, varstvo okolja*

sonarávno kmetovánje -vnega -nja, s – glej kmetovanje, sonaravno. *agronomija, varstvo okolja*

sorazméрни dohódek -rnega -dka, m – glej dohodek, sorazmerni. *agrarna ekonomika*

soséska (iz praslovanščine) -ske, ž – glej srenja/1 in 2. Prvotna besedna različica je bila *sosedbska* in je v kolektivni obliki posamostaljeni pridevnik *sosedbskъ* v pomenu 'sosedski', izpeljan iz praslovanške besede *sosedъ*, ki pomeni 'sosed'. *zgodovina, etnologija, jezikoslovje*

soséskin pášnik -nega -a, m – glej pašnik, soseskin. *zgodovina, etnologija*

sotéska (iz praslovanščine) -ske, ž – ozka in globoka dolina, nastala v trdnih kamninah med dvema širšima deloma doline od isti reki, kar je največkrat posledica različne kamninske sestave oziroma dejstva, da reka se reka zaje in preseka bolj trde plasti. Izraz je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini. Gre za sestavljenko iz predpone *so-* v pomenu 'skupaj, z-', kar včasih zmanjša, včasih pa poudari lastnost osnovne besede, in izraza *teska*, v ženskem spolu posamostaljenega praslovanškega pridevnika *teskъ* v pomenu 'tesen'. Prvotni pomen je bil torej 'zelo ozka dolina, tesen'. *geomorfologija, jezikoslovje*

sovhóz (rusko) -a, m – v nekdanji Sovjetski zvezi temeljna oblika →kmetijskega posestva v državni lasti, ki je z vzpostavitvijo socialističnega sistema ter razlastitvijo bivše cesarske, fevdalne in cerkvene

→veleposesti nastala po 1. svetovni vojni. V proizvodnih odnosih so sovhoze izenačili z industrijskimi podjetji in vsa proizvodna sredstva so bila v lasti države. Zemljišča, preurejena v velike →zemljiške bloke, so obdelovali kmetijski delavci, ki so bili za svoje delo plačani z denarjem. Že leta 1922 je bilo 4316 sovhozov s povprečno površino 767 ha. Leta 1963 jih je bilo 9176, njihova povprečna velikost pa je narasla na skoraj 10.000 ha, ki jih je obdelovalo v povprečju 775 delavcev s 115 traktorji. Na njih so pridelali 45 % od vseh žit, 49 % zelenjave, 27 % krompirja, 39 % mesa in 36 % mleka. Pozneje se je povprečna velikost povečala na okrog 20.000 ha, vendar so z odpravljanjem državne lastnine doživeli korenito preobrazbo; zemljišča prevzemajo v obdelavo delavci, ki imajo praviloma status zakupnikov. Hkrati je bil solhoz →podeželsko naselje z značilno razporeditvijo objektov. V središču so bili uprava, lope za →kmetijsko mehanizacijo, delavnice za njihovo vzdrževanje in, odvisno od pridelovalne usmeritve, razni pridelovalni obrati (na primer mlekarne, klavnice, žitni silosi, pridelovalnice zelenjave in sadja). Okoli tega "gospodarskega središča" ali v njegovi bližini so bili razmeščeni domovi delavcev, marsikje kot stanovanjski bloki. Po velikem posestvu so bila razpostavljena še razna →gospodarska poslopja za hrambo strojev, pridelkov, za živino in celo za prenočevanje delavcev v času →delovnih konic. Izraz sovhoz je kratica za *sovjetskoje hozjajstvo*, kar pomeni 'sovjetsko gospodarstvo' oziroma 'kmetijsko posestvo'. *geografija naselij, agrarna geografija, jezikoslovje*

spáhjnjenica -ce, ž – na zunanji strani →mediteranske hiše prizidan prostor z odprtim ognjiščem in dimnikom, ki so ga postavljali od 17. stoletja dalje. Hiše s spahnjenico spadajo med najbolj kakovostne sestavine v arhitekturni identiteti Krasa in njegovega bližnjega zaledja. Znana je narečna oblika *spahnjenca*, uporabjata pa se še sopomenki *kavada* in *kaminska kuhinja*. *arhitektura, etnologija*

spálen -lna -lno, prid. – namenjen za spanje, stanje telesnega in duševnega počitka s popolnim ali delnim zmanjšanjem zavesti. Izraz je izpeljan iz glagola *spati*, ki izhaja iz praslovanškega glagola *spati* v enakem pomenu, kar je tvorba iz indoevropskega korena *suep-* v pomenu 'spati, dihati'. *jezikoslovje*

spálna vás -lne -i, ž – glej vas, spalna. *urbanizem, geografija naselij*

spálno nasélje -lnega -lja, s – glej naselje, spalno. *urbanizem, geografija naselij*

spášnik -a, m – ponekod ljudski izraz za →pašnik. *jezikoslovje, etnologija*

specializácija, prideloválna -je -lne, ž – glej pridelovalna specializacija. Izraz specializacija je prevzet iz francoskega *spécialisation* v enakem pomenu. *agrarna ekonomika, agrarna geografija, jezikoslovje*

specializirana kmetija -ne -je, ž – glej kmetija, specializirana. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

specifičen (iz latinščine) -čna -čno, prid. – poseben, svojstven, svojevrsten. Tujka je po zgledu angleškega *specific* prevzeta in prilagojena iz srednjeveškolinškega *specificus* v enakem pomenu, izpeljanega iz srednjeveškolinškega glagola *specificare* v pomenu 'narediti posebno, narediti (svojo) vrsto', kar je zloženo iz klasičnolinških samostalnika *species* v pomenu 'vrsta' in glagola *facere* v pomenu 'delati'. *jezikoslovje*

specifična gostôta -čne -te, ž – glej gostota, specifična. *agronomija, prostorsko planiranje*

specifični vódni odtók -čnega -dnega -a, m – odtok vode z določenega ozemlja, izražen v litrih na sekundo (l/s), preračunan na 1 km² padavinskega območja. V kolikor imamo na voljo zanesljive podatke o rečnih pretokih, ga je mogoče izračunati za posamezna porečja, problemi pa se pojavijo pri zakraskalem površju s podzemeljskim pretakanje vode, kjer porečij marsikje ni mogoče dovolj natančno razmejiti. *hidrogeografija*

splavárstvo -rstva, s – dejavnost rečnega prevoza lesa v obliki *splavov*, za plovbo povezanih ali zbitih hlodov in desk, značilna za obdobje med 13. stoletjem in 2. svetovno vojno. Pri nas se je splavarilo predvsem na rekah Dravi in Savi s pritokom Savinjo, po katerih so splavarji dostavljali les v vzhodno Hrvaško, Vojvodino in Srbijo, nekaj časa pa so pluli tudi po Donavi, marsikdaj vse do Črnega morja. V en splav je bilo povezano tudi do 130 m³ lesa. V spomin na obdobje splavarstva je na Ljubnem ob Savinji vsakoletna turistična prireditev Flosarski bal. Izraz splav je izpeljan iz glagola *splaviti* v pomenu 'po vodi spustiti les', ki je sestavljen iz *s* in *plaviti* v pomenu 'povzročati, da plava'. Sopomenka je flosarstvo, uporablja pa se tudi različica *splavarjenje*. *etnologija, zgodovina, jezikoslovje*

splošen -šna -šno, prid. – 1. takšen, ki se nanaša na vse ljudi ali stvari, ne na posameznika ali posamezno. 2. takšen, ki obravnava temeljne značilnosti, zakonitosti predmeta določene stroke. Izraz je izpeljan iz prislova *sploh*, ki izhaja iz prvotnega *sploxъ* v pomenu 'popolnoma, povsem', ta pa verjetno temelji na zvezi *sploxomъ* v pomenu 'z udarcem (na plosko)', kar se je dalje razvilo v 'neizbiraje'. V praslovanščini je *plexъ* pomenilo 'udarec'. *jezikoslovje*

splošna geografija -šne -je, ž – glej geografija, splošna. *splošna geografija*

splošni modél rábe tál -šnega -a -be tal, m – glej model rabe tal, splošni. *družbena geografija, prostorsko planiranje*

spolovinarstvo -rstva, s – glej kolonat. Praviloma je →zemljiški zakupnik v zameno za →zakup oddajal polovico (ime!) letnih pridelkov. *zgodovina, agrarna geografija*

spomenik (iz hrvaščine) -a, m – kiparsko ali arhitekturno delo v spomin na določen dogodek ali določeno osebo. Izraz je prevzet iz hrvaškega *spomenik* v enakem pomenu, kar je prek besede *spomenica* v pomenu 'spomenica' izpeljano iz izraza *spomen* v pomenu 'spomin'. *jezikoslovje*

spomenik oblikovane narave -a -ne -ve, m – kulturno pomembno, vrtno ali parkovno oblikovan objekt, ki ima izobraževalno, vzgojno, kulturno, zgodovinsko ali estetsko vlogo. Med spomenike oblikovane narave se uvrščajo *arboretumi*, *alpinetumi*, *parki*, *eksote* in *drevoredi*. *spomeniško varstvo, varstvo narave*

spomenik, narávní -a -vnega, m – posamezen objekt, skupine objektov ali manjše površine žive (*dendrološki*, *botanični*, *zoološki spomenik*) ali nežive (*geološki*, *geomorfološki*, *hidrološki*, *paleontološki*, *kraški spomenik*) narave, ki imajo zaradi značilnih oblik, lege ali redkosti poseben estetski, kulturni, vzgojni in (ali) izobraževalni pomen ali pa predstavljajo vzorčne (posebno lepo izoblikovane in z velikimi dimenzijami) primere splošno razširjenih naravnih pojavov (na primer skale, stara drevesa, izviri, soteske, slapovi, kraške jame in brezna, nahajališča redkih rastlin ali živali ipd.). *varstvo narave*

spomenik, stávbni -a -vbnega, m – z odlokom zavarovan grajeni objekt, ki ga za zaščito predlaga spomeniškovarstvena služba. Pripada lahko *umetni* ali →ljudski stavbni dediščini. *spomeniško varstvo, arhitektura*

spomeníki, etnolóški -kov -ških, množ., m – primerki ljudskega stavbarstva, ki so na določenem ozemlju izpovedna in oblikovna sestavina narodove zgodovine ter zgodovine drugih kultur. Mednje so uvrščene na primer tipične stanovanjske →kmečke hiše, →domačije, tipični →domovi, →pristave, *kmečki dvorci*, →pastirski stanovi, →seniki, →kozolci, →kašče, druga →gospodarska poslopja, *črne kuhinje* ipd., pa tudi njihove posamezne vrvine in detajli. *spomeniško varstvo, etnologija*

spomeníki, hortikultúrni -kov -rnih, ž – kulturno pomembni in navadno spomeniško zavarovani objekti na področju vrtnega in parkovnega oblikovanja, na primer *nasadi*, *alpinetumi*, *arboretumi*, *parki*, *eksote*, *drevoredi* ipd. *spomeniško varstvo*

spomeníško varstvo -škega -rstva, s – glej varstvo, spomeniško. *spomeniško varstvo*

sposóbnost gózdov, prozvádna -i -zdov -dne, ž – glej proizvodna sposobnost gozdov. Izraz sposobnost je izpeljan iz besede *sposoben*, ki je bila v 19. stoletju prevzeta iz ruskega *sposobnyj* v enakem pomenu, kar je pridevnik iz ruskega izraza *sposob* v pomenu 'način, sredstvo, metoda'. *gozdarstvo, jezikoslovje*

spravílo lesá -la -sa, s – 1. v širšem pomenu →gozdarjenje. 2. v ožjem pomenu samo spravilo posekanega lesa iz →gozdov, torej vlačenje posekanih in okleščanih debel do →gozdnih prometnic, žaganje na štirimetrske hlode in morebitno napravljanje drv

ter transport lesa po gozdnih prometnicah do skladišč lesa pri žagah ali tovarnah oziroma do individualnih uporabnikov. Izraz spravilo je izpeljan iz glagola *spraviti*. Praslovanski glagol *svpraviti* je sestavljen iz predpone *sv-*, ki kaže na dovršnost glagolskega dejanja (s pomenskim odtokom 'skupaj') in glagola *praviti* v pomenu 'delati prav'. *gozdarstvo, gospodarska geografija, jezikoslovje*

sprememba namembnosti kmetijskih zemljišč -mbe, -sti -jskih -mljišč, ž – najbolj kakovostna → kmetijska zemljišča (*zemljišča, trajno namenjena za kmetijsko pridelavo*) so praviloma tudi najbolj strogo zavarovana glede spremembe namembnosti. Ta se lahko spremeni samo s postopkom spremembe občinskega prostorskega plana, ki ga morajo prevetrili oziroma odobriti na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Na drugih kmetijskih zemljiščih se za spremembo namembnosti določijo posebej opredeljena območja, ki imajo ob tem, da so namenjena kmetijstvu, skladno s širšimi interesi priznane še druge funkcije. Gre za → naravne in kulturne spomenike, vodne rezervate, zemljišča za potrebe → turizma, → rekreacije in → ljubiteljskega vrtnarstva, območja za gradnjo → počitniških bivališč ipd. Tovrstna območja morajo biti v občinskem prostorskem načrtu posebej označena in šele potem je možna sprememba namembnosti. Pri tovrstnih spremembah ima glede na njegove zadolžitve pomembno vlogo in pristojnosti tudi → Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov, ki mora sodelovati v postopku za izdajo → lokacijskih dovoljenj, lahko pa predlaga tudi alternativne lokacije. Kljub zelo strogi zakonodaji se je pokazalo, da so se po njenem sprejetju prostorski konflikti ob spreminjanju namembnosti precej zaostri in se na široko razmahnil, pri čemer je pozidava "množično vdrla" tudi na najbolj kakovostna zemljišča, za gradnjo hiš in avtocestnega omrežja pa se namenajo tudi meliorirana zemljišča, za katerih ureditev so bila ob znatni okoljevarstveni škodi porabljeni velika finančna sredstva. Vzroka za takšno stanje sta predvsem tako imenovani "subjektivni faktor" in potrebe po udeležanju širših družbenih potreb. *pravo, prostorsko planiranje, agronomija*

srprstenina -ne, ž – glej humus. Nekateri uporabljajo izraz le za blag → humus, v katerem je organska snov popolnoma humificirana. *pedogeografija, jezikoslovje*

središče, podeželsko -šča -lskega, s – glej podeželsko središče. geografija naselij*

središčan -ščna -ščno, prid. – nanašajoč se na *središče*, kraj, prostor, kjer je osredotočena določena dejavnost (1. pomenski razloček) ali kraj, kjer se kaj pojavi v veliki meri in od koder se širi (2. pomenski razloček) ali točko, ki je enako oddaljena od točk na obodu, robu (3. pomenski razloček). Izraz *središče* je izpeljan iz besede *sreda* v pomenu 'sredi-

na', ki izhaja iz praslovanske besede *serda* v enakem pomenu. Ta se je razvila iz baltoslovanskega izraza *serda*, kar je izpeljano na osnovi indoevropskega *kerd* v pomenu 'srce, sredica'. *jezikoslovje*

središčna vás -ščne -i, ž – glej vás, središčna. *geografija naselij, zgodovina, urbanizem*

središčno naselje -ščnega -lja, s – glej naselje, središčno. *geografija naselij, arhitektura, urbanizem*

sredozemski -mska -msko, prid. – nanašajoč se na Sredozemsko morje ali obdajajoče ga dežele. Ime morja je prevod latinskega imena *Mediterraneum*, zloženega iz besed *medius* v pomenu 'srednji' in *terra* v pomenu 'zemlja'. Morje je bilo v antiki sredi tedaj znanega sveta. *jezikoslovje*

sredozemski gozd -mskega -a, m – glej gozd, sredozemski. *fitogeografija*

sredozemsko kmetijstvo -mskega -jstva, s – glej kmetijstvo, sredozemsko. *agrarna geografija*

sredstva, zaščitna -dstev -tnih, množ., s – glej zaščitna sredstva. Izraz sredstvo je izpeljan iz besede *sreda* in njegov prvotni pomen je bil 'kar stoji na sredi, to je med onim, ki nekaj dela, in med stvarjo, ki jo obdeluje'. *agronomija, varstvo okolja, jezikoslovje*

srenja -nje, ž – 1. skupnost upravičencev do skupnega premoženja ene ali več → vasi. 2. prebivalci kakega naselja ali skupine naselij, ki so med seboj tesno povezani. Sopomenka je sosesa. 3. skupna raba → kmetijskih in (ali) gozdnih zemljišč, ki temelji na skupinskem lastništvu. Nekdaj je bila srenja precej razširjena oblika kolektivne organiziranosti vaške skupnosti, katere pripadniki so lahko na temeljih skupnih pravic koristili določene dele → vaških zemljišč, ki so bila sicer v lasti zemljiškega gospoda, a praviloma slabše kakovosti. Z razdelitvijo → srenjskih zemljišč in opuščanjem obveznega načina obdelave v 19. stoletju je bila ta oblika rabe večinoma odpravljena. Izraz srenja verjetno izhaja iz izhodiščnega *serd'n'a*, kar je v ženskem spolu ali kolektivni obliki posamostaljen pridevnik *serd'n'b*, ki pomeni 'srednji'. *zgodovina, agrarna geografija, jezikoslovje*

srenjska -njski -njsko, prid. – nanašajoč se na → srenjo. *jezikoslovje*

srenjska planina -njske -ne, ž – glej planina, srenjska. *agrarna geografija, etnologija*

srenjska zemljišča -njskih -mljišč, množ., s – glej zemljišča, srenjska. *zgodovina, agrarna geografija, pravo*

stacionáren (iz latinščine) -rna -rno, prid. – 1. takšen, ki je na stalno določenem mestu, stalen, nepremičen. 2. takšen, ki se ne spreminja, spremeni; stalen, ustavljen. Izraz je prevzet iz latinskega *stationarius* v pomenu 'stalen', ki je izpeljan iz latinske besede *statio* v pomenu 'stanje'. *jezikoslovje*

stacionárna živinoréja -rne -je, ž – glej živinoreja, stacionarna. *agrarna geografija*

stacionárni turizem -rnega -zma, m – glej turizem, stacionarni. *gospodarska geografija*

stacionárno kmetovánje -rnega -nja, s – glej kmetovanje, stacionarno. *agrarna geografija*

stacionárno pášništvo -rnega -štva, s – glej pašništvo, stacionarno. *agrarna geografija*

stacionárno poljedélstvo -rnega -lstva, s – glej poljedelstvo, stacionarno. *agrarna geografija*

stágne -gen, množ., ž – ponekod ljudski izraz za pot ali stezo, po kateri hodi → živina na pašo. Uporabljata se tudi različici *stegna* in *stegne*. Praslovanska beseda *stǫgna* se je razvila iz indoevropskega *stighna* v enakem pomenu. *jezikoslovje, etnologija*

stája (iz praslovanščine) -je, ž – 1. ograjen prostor, v katerega se zapira → živina ali se vanj zateče pred sončno pripeko, pred neurjem in ponoči; živali niso privezane. Staje so bodisi *naravne* (gozdček, kraška globel, prostor pod skalno steno) bodisi *umetne* (na primer ograda, preprosta streha na koleh ali zaprta stavba). Spomin na nekdanje staje je ohranjen v številnih krajevnih in še posebno v → ledinskih imenih. 2. goveji ali ovčji → hlev na → planinah, v katerem živali niso privezane. 3. v Vipavski dolini in na Čavnu z okolico ljudski izraz za → predplanino, kjer so živino pasli zgodaj pomladi, dokler ni na višje ležečih planinah zrasla dovolj visoka trava. Izraz staja izhaja iz praslovanske besede *staja* v enakem pomenu, izpeljane iz praslovanškega glagola *stati* v pomenu 'stati'. Prvotni pomen je bil torej 'prostor, kjer stoji živina'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

stálež divjádi -a -di, m – številčno stanje (posamezne vrste) → divjadi na določenem območju. Zaželeno je, da je čim bolj stalo, kar dosegajo z letnimi lovniimi kontingenti. Izraz stalež je izpeljan iz glagola *stati*. *gospodarska geografija*

stálna -lni -lno, prid. – 1. takšen, ki se ne spreminja, ne spremeni. 2. tisti, ki je, obstaja, se pojavlja neomejeno dolgo obdobje. Izraz stalen je izpeljan iz *stal*, preteklega tvornega deležnika glagola *stati*. *jezikoslovje*

stálno namákanje -lnega -nja, s – glej namakanje, stalno. *agrarna geografija, agronomija*

stálno nasélje -lnega -lja, s – glej naselje, stalno. *geografija naselij, agrarna geografija*

stán (iz praslovanščine) -a ali -u, m – stanovanjska planšarska stavba, ki so jo tako imenovali zlasti v Bohinju in na območju Kamniško-Savinjskih Alp. V njeni gradnji se odražajo naravni in predvsem raznovrstni zgodovinski ter kulturni vplivi. Primerjaj bajta, fača in kočja. Izraz izhaja iz praslovanskega *stanъ* s prvotnim pomenom 'kar stoji', to pa se je razvilo iz indoevropskega *staH-nu-*, izpeljanega iz indoevropskega korena *staH-* v pomenu 'stati'. *etnologija, arhitektura, jezikoslovje*

stanárjenje -nja, s – ljudski izraz za → pašo → živine na Krasu. *etnologija*

stanovánje, počitniško -nja -škega, s – počitniško stanovanje. Izraz stanovanje je izpeljan iz besede *stan*,

ki izhaja iz praslovanskega *stanъ* s prvotnim pomenom 'kar stoji', to pa se je razvilo iz indoevropskega *staH-nu-*, izpeljanega iz indoevropskega korena *staH-* v pomenu 'stati'. *gospodarska geografija, jezikoslovje*

stanovánjska stávba, samostójna -njske -vbe -jne, ž – glej samostojna stanovanjska stavba. *geografija naselij, arhitektura*

stára váška skúpnost -re -ške -i, ž – glej skupnost, stara vaška. *zgodovina*

stáranje prebiválstva -nja -lstva, s – povečevanje števila starega prebivalstva oziroma deleža ostarelih (navadno starih nad 60 oziroma 65 let) ljudi v sestavi celotnega prebivalstva. Povzročata ga zmanjševanje rodnosti in boljša zdravniška oskrba, ki v povprečju podaljšuje življenjsko dobo. Izraz staranje je glagolnik od *starati*. *demografija*

stárosten -stna -stno, prid. – nanašajoč se na starost, dobo v človekovem življenju od zrelih let do smrti. Izraz starost je izpeljan iz pridevnika *star*, ki je bil kot *starъ* v enakem pomenu znan že v praslovanščini. To je izpeljano iz indoevropskega *staH-ro-*, izpeljanega iz korena *staH-* v pomenu 'postaviti, stati'. Prvotni pomen izraza star je bil torej 'trdno postavljen, izkušen, čvrst'. *jezikoslovje

stárostna sestáva -stne -ve, ž – glej sestava, starostna. *demografija*

stárostna sestáva gospodínjstev -stne -ve -njstev, ž – glej sestava gospodinjstev, starostna. *demografija*

stárostna sestáva prebiválstva -stne -ve -lstva, ž – glej sestava prebivalstva, starostna. *demografija*

státus kméta -a -ta, m – status, ki ga naša zakonodaja predvideva kot dokazilo usposobljenosti za → kmetovanje (→ gozdarjenje, → čebelarstvo). Nekdaj je bila statusna opredelitev kmeta pomembna predvsem zato, ker je oseba, ki je dobila status, imela pravico do bistveno večjega → zemljiškega maksimuma, razen tega pa so ji za morebitno odvzeto zemljišče poleg odškodnine pripadali še nadomestilo za zmanjšano možnost pridobivanja dohodka na preostalem zemljišču ter še nekatere odškodnine, ugodnosti in prednostne pravice pri nakupu ter možnosti zakupa → kmetijskega zemljišča. Za priznanje statusa kmeta mora oseba z lastnim delom obdelovati kmetijsko zemljišče, za kar mora biti ustrezno usposobljena (kmetijska šola, delovne izkušnje) in kmetijska dejavnost ji mora pomeniti glavni oziroma dopolnilni vir zaslužka; v zvezi s slednjim je več ugodnosti na strani tistega, ki mu je kmetijstvo glavna dejavnost. Status kmeta se priznava tudi lastniku kmetijskega zemljišča, ki ga sam ne obdeluje, ker je v delovnem razmerju ali je samozaposlen kot obrtnik ipd., njegovemu zakoncu ali osebi, ki je formalno v enakem statusu kot zakonec, ter najožjim sorodnikom iz njegovega → gospodinjstva, če se ukvarjajo s kmetovanjem. V kolikor določena oseba zemljišča ne obdeluje s

skrbjo dobrega gospodarja, lahko status kmeta izgubi. Tujka status je prevzeta iz latinske besede *status* v pomenu 'stanje, drža, razmere', kar je izpeljano iz latinskega glagola *stare* v pomenu 'stati'. *pravo, jezikoslovje*

stavbárstvo, ljúdsko -rstva -dskega, s – glej ljudsko stavbarstvo. Izraz je izpeljan iz besede *stavba*. *arhitektura, spomeniško varstvo*

stávben -vbna, -vbno, prid. – nanašajoč se na stavbo, objekt, ki ima stene in streho. Izraz je izpeljan iz glagola *staviti* v pomenu 'postavljati'. Praslovanski glagol v enakih obliki in pomenu je vzročni glagol od praslovanskega *stojati* v pomenu 'stati', kar se je razvilo iz indoevropskega korena *staH-* v pomenu 'stati'. *jezikoslovje

stávbná črta -vbne -te, ž – glej črta, stavbna. *urbanizem*

stávbní spomeník -vbneга -a, m – glej spomenik, stavbni. *spomeniško varstvo, arhitektura*

stéčína -ne, ž – potka ali stezica v →gozdu ali nad →zgorjnjo gozdno mejo, po kateri največkrat hodi →divjad. Izraz je izpeljan iz glagola *teči* v pomenu 'hitro se premikati'. *gospodarska geografija, gozdarstvo*

stégnjen -a -o, prid. – razpotegnjen v dolžino. Izraz je izpeljan iz glagola *stegniti*, dovršne oblike glagola *tegniti*, ki je v praslovansčini kot *tegnoti* pomenil 'vleči, raztegovati, napenjati'. *jezikoslovje*

stégnjeni kméčki dóm -nega -čkega -a, m – glej kmečki dom, stegnjeni. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

stégnjeni kozólec -nega -lca, m – glej kozolec, stegnjeni. *spomeniško varstvo, etnologija*

steklenják -a, m – s steklom ograjen (debelina stekla za stene je 2,5 do 3 mm) in pokrit (debelina stekla za streho je 4 do 5 mm) prostor za gojenje →kulturnih rastlin, ki je med vsemi →rastlinjaki najbolj izpopolnjena zvrst. V njih se komercialne sorte lahko goje v času, ko jih zaradi neugodnih podnebnih razmer na običajnih →obdelovalnih zemljiščih ni možno pridelovati. Kljub velikim stroškom za postavitev na ravnih ali blago nagnjenih tleh na območjih z ugodno osonečenostjo in v vetrovom neizpostavljenih legah ter za zagotovitev optimalnih rastnih razmer in njihovo regulacijo, so finančni rezultati zaradi doseženih višjih cen pridelkov na tržišču za pridelovalce ugodni. Njihova prednost je tudi popolna zaščita pred točo in drugimi vremenskimi →ujmami, a je neprepustnost za padavine hkrati tudi precejšnja slabost. Steklenjaki se razlikujejo glede na zunanji videz, tip konstrukcije (stacionarni in premični, sestavljivi), način gradnje, namen pridelave (lahko so tudi univerzalni), notranjo temperaturo in velikost. Ta je odvisna predvsem od pridelovalne usmeritve, tržnih razmer in ekonomske moči lastnika zemljišča. Glede na notranjo temperaturo razlikujemo *tople steklenjake* s temperaturo med 18 in

25° C, *ogrete steklenjake* s temperaturo med 10 in 18° C ter *hladne steklenjake* s temperaturo do 10° C. Za ogrevanje se uporabljata bodisi sončna energija bodisi notranje ogrevanje (s trdimi ali tekočimi gorivi, toplo vodo, paro, toplim zrakom itd.) ali pa kombinacija obeh. V njih se ustvarja tako imenovani *učinek tople grede*, saj steklene snovi prepuščajo ultravijolično in delno zadržujejo infrardeče sevanje Sonca, zadržijo pa dolgovalovno sevanje tal in rastlin. Za prevetritev so v stenah in na strehi nameščena okna, ki morajo zavzemati desetino do dvajsetino celotne površine konstrukcije. V rastlinjakih so še naprave za dodatno osvetljevanje, dovajanje CO₂ in zalivanje rastlin. Največ steklenjakov je na območjih intenzivnega →vrtnarstva in v zaledjih velikih mest. Značilna primera sta Rotterdam in Varšava. Kljub nekaterim prednostim jih v zadnjem času zaradi nižjih stroškov in še nekaterih lastnosti marsikje izpodrivajo →plastenjaki. Izraz steklenjak je izpeljan iz besede *steklo*, ki izhaja iz praslovanskega *staklo* v enakem pomenu, kar je prevzeto iz neke germanske predloge. *agronomija, klimatogeografija, jezikoslovje*

stélja (iz praslovansčine) -lje, ž – surovina, ki se uporablja za pripravo ležišč →domačim živalim v →hlevih. Razlikujemo *gozdno steljo* (odpadno listje, iglice), *slamnato steljo* (stebela požetega →žita) ter *žagovino*. Z iztrebki živali pomešana stelja je prvovrstno →organsko gnojilo, ki dozoreva (fermentira) v gnojnih jamah. Na ta način nastane →hlevski gnoj. Odpadki konj in →perutnine so uporabni tudi za gojenje gob v zaprtih prostorih. Izraz izhaja iz praslovanske besede *stel'a* s prvotnim pomenom 'kar se nastelje, položi', izpeljane iz praslovanskega glagola *stblati* v pomenu 'nastiljati'. *agronomija, jezikoslovje*

steljárjenje -nja, s – pripravlanje →stelje za ležišča →živine v →hlevih. Glej tudi →steljeraja. *etnologija, agrarna geografija*

steljerája -je, ž – na Koroškem ljudski izraz za skupno pripravlanje →stelje, ponavadi iz okleščenih smrekovih vej. *etnologija, jezikoslovje*

stéljnik -a, m – 1. →gozd, v katerem se pridobiva →stelja. Najbolj običajen način je z grabljenjem odpadlega listja in iglic. Čezmerno →steljarjenje ima negativne okoljske posledice, saj sčasoma začne primanjkovati surovin za nastanek →humusa, kar poveča zakisanost →tal in zmanjša njihovo rodovitnost, zato so steljarjenje in pravico do njega marsikje urejali z zakoni. 2. območje s prevlado praproti, namenjeno paši →živine. Tovrstni steljniki so pogosti v Beli krajini. 3. →gospodarsko poslopje za hranjenje stelje. *agrarna geografija, fitogeografija, geografija naselij*

stépa (iz ruščine) -pe, ž – značilen rastlinski, podnebni in naravnopokrajinski pas s prevlado trav na zunajtropskih območjih, za katerega so značilne travnate

- širjave, praviloma brez →drevja in →grmovja. Razširjen je tam, kjer je celinsko podnebje s toplimi poletji in mrzlimi zimami ter sorazmerno malo padavinami (med 500 in 700 mm letno, v glavnem pomladi in poleti); najdemo ga med celinskimi →puščavami in obsežnimi gozdovi celinskega pasu (→tajga), s katerimi jih povezuje prehodni pas, imenovan →lesostepje ali *gozdna steпа*. Poleg gozdne stepe poznamo še *drevesno, travno* (visokotravna in nizkotravna steпа), *puščavsko, slano* in *zeliščno* steпо. Nekoč so z izrazom tropska steпа označevali →savane. Zlasti travne stepe z rodovitnimi temnimi →prstmi so med najbolj kmetijsko koriščenimi deli našega planeta, zato so po človeku že močno preoblikovane. Visokotravne stepe so predvsem →žitnice, nizkotravne pa predvsem območja →ekstenzivne pašne živinoreje. Stepe najdemo na vseh celinah in ponekod imajo značilna pokrajinska imena: →prerija →pampa, →pusta, →veld itd. Izraz steпа je prek nemškega *Steppe* prevzet iz ruske besede *stepь*, katere izvor etimološko še ni zadovoljivo pojasnjen. *naravna geografija, regionalna geografija, jezikoslovje*
- stépa, kulturna** -pe -me, ž – 1. z izsekavanjem →gozda nastal tip →pokrajine, v katerem so nekdanje avtohtone rastline in živali zaradi uničenja njihovih →biotopov redke ali pa so že povsem iztrebljene. 2. s preveč intenzivno →zemljiško rabo v tolikšni meri prizadeta →kmetijska zemljišča, da njihovo nadaljnje koriščenje ni več smotno oziroma gospodarno, zato so za nedoločen čas opuščena. *varstvo okolja, splošna geografija, agrarna geografija*
- stezà, ribja** -ze -bje, ž – glej ribja steza. Izraz steza izhaja iz praslovanskega *stьdza* v pomenu 'pot, steza', kar se je razvilo iz indoevropske baze *stigh-* v pomenu 'stopati, hoditi, vzpenjati se'. *gospodarska geografija, varstvo narave, jezikoslovje*
- stóg** (iz indoevropskega prajezika) -a, m – 1. glej kozolec. Izraz se uporablja predvsem na Gorenjskem. 2. glej senena kopa. Izraz izvorno pomeni debelejši kol sredi →kope oziroma kopice, ki služi kot opornik. Izraz je prek praslovanskega *stogь* prevzet iz indoevropskega *stogo-* v pomenu 'kol (v kopici)'. *agrarna geografija, etnologija, jezikoslovje*
- stópnja tržnosti kmetijstva** -pnje -sti -jstva, ž – eden od pokazateljev v tipologiji →kmetijstva, ki spada med gospodarske indikatorje (ob njem sta glavna tovrstna kazalca še →površinska produktivnost in →pridelovalna specializacija). Stopnja tržnosti se navadno prikazuje z deležem kmetijskih pridelkov, namenjenih prodaji, od vseh pridelkov (v odstotkih ali v ekvivalentni teži, izraženi v kilogramih), lahko pa tudi v donosnosti tržnih pridelkov, kar se meri v ekvivalentih (izraženihi v kg/ha). Sopomenka je *stopnja komercializacije kmetijstva*. Izraz stopnja je bil v enakem pomenu kot *stepenь* znan že v praslovansčini in se je razvil iz indoevropske baze *step-* v pomenu 'stopiti, utrditi, podpreti'. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- stránska** -nski -nsko, prid. – 1. tisti, ki je na strani, ob strani. 2. tisti, ki po pomembnosti ni na prvem mestu. 3. tisti, ki ni v nujni, pomembni zvezi z glavno dejavnostjo. Izraz je izpeljan iz samostalnika *stran*, ki izhaja iz praslovanskega *stornь* oziroma *storna*, kar se je razvilo iz indoevropskega *storHni-*, izpeljanega iz baze *sterH-* v pomenu 'razprostrti, razširiti'. *jezikoslovje*
- stránska planína** -nske -ne, ž – glej planina, stranska. *agrarna geografija, etnologija, zgodovina*
- stránski posévek** -nskega -vka, m – glej posevek, stranski. *agronomija*
- Stritarjeva kategorizácija zemljišč** -ve -je -mljišč, ž – glej kategorizacija zemljišč, Stritarjeva. *pedogeografija, agrarna ekonomika*
- strnína** -ne, ž – skupen izraz za vse vrste →poljščin (na primer →žita, oljnice ipd.), ki jih žanjejo in po spravilu za njimi na njivah ostanejo žetveni preostanki, imenovani →strnišče. *agronomija*
- strnišče** -šča, s – 1. še ne preorana →njiva, na kateri je bilo požeto →žito. 2. spodnji deli žitnih stebel, ki po žetvi ostanejo v →tleh. Izraz strnišče je izpeljan iz besede *strn*. Ta izhaja iz praslovanskega *stьrnь*, kar je verjetno različica z vzglasnim *s-* mobile od praslovanskega *trьrnь* v pomenu 'trn'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*
- strniščen** -ščna -ščno, prid. – nanašajoč se na →strnišče. *jezikoslovje*
- strniščna kulúra** -ščne -re, ž – glej kultura, strniščna. *agronomija*
- strniščni posévek** -ščnega -vka, m – glej posevek, strniščni. *agronomija*
- strńjen** -a -o, prid. – sklenjen, združen, tako da med posameznimi stvarmi sli njihovimi deli ni presledkov. Izraz je izpeljan iz glagola *strniti*, ki je verjetno nastal iz staroslovenskega *stьrb(p)noti* v pomenu 'postaviti skupaj', kar v slovanskih jezikih nima bližnjega sorodstva. *jezikoslovje*
- strńjena poséšt** -ne -i, ž – glej posest, strnjena. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*
- strńjena vás** -ne -i, ž – glej vas, strnjena. *geografija naselij, zgodovina*
- strńjeno nasélje** -nega -lja, s – glej naselje, strnjeno. *geografija naselij, agrarna geografija*
- strógi narávní rezervát** -gega -vnega -a, m – glej rezervat, strogi naravni. *varstvo narave*
- stróji, kmetijski** -jev -jskih, množ., m – glej kmetijski stroji. *agrarna geografija, agronomija*
- strójen** -jna -jno, prid. – nanašajoč se na *stroj*, navadno kovinsko mehanično napravo, sestavljeno iz gibljivih in negibljivih delov, ki s pretvarjanjem energije omogoča, olajšuje, opravlja →delo. Izraz stroj je

prevzet iz češke besede *stroj* v pomenu 'stroj, mašina', prvotno pa 'naprava, oprava', narečno tudi 'obleka'. *jezikoslovje*

strôjna postája -jne -je, ž – posebna organizacijska oblika v socialističnem kmetijstvu, ko je v okviru →kmetijskih kombinatov in →zadruge prišlo do ustanavljanja →strojnih skupnosti, znotraj katerih se je organiziralo usklajeno delovanje razpoložljive →kmetijske mehanizacije, njihova nabava in oskrbovanje z rezervnimi deli, ustanovile so se specializirane delavnice za popravilo izključno kmetijskih strojev in organizirali so se tečaji za usposabljanje kadrov, ki so z njimi rokovali. *agronomija*

strôjna skupnost -jne -i, ž – glej skupnost, strojna. *agronomija, agrarna ekonomika*

strôjni párk -jnega -a, m – glej park, strojni. *agronomija, jezikoslovje*

strôjno obdelovanje zemljišč -jnega -nja -mljišč, s – glej obdelovanje zemljišč, strojno. *agronomija, geografija*

strôjno poljedelstvo -jnega -lstva, s – glej poljedelstvo, strojno. *agronomija, geografija*

strôm -a, m – ljudski izraz za nizko →kočo, postavljeno kot zavetišče za pastirje na Goriškem. *etnologija, zgodovina*

struktúra (iz latinščine) -re, ž – 1. celota, sestavljena iz medsebojno povezanih, odvisnih elementov. 2. kar je določeno z razporeditvijo elementov, razmerji med elementi, ki sestavljajo kako snov ali predmet. Sopomenki sta sestava in *zgradba*. Tujka struktura je po zgledu nemškega *Struktur* prevzeta iz latinske besede *structura* v pomenu 'zgradba, zidava', prvotno pa 'zidanje, spajanje, skladanje', kar je izpeljano iz latinskega glagola *struere* v pomenu 'skladati, zlagati, kopiciti, graditi, postavljati, urejati'. *jezikoslovje*

struktúra póljščin -re -ljščin, ž – površinska razmerja →poljščin glede na zastopanost posameznih pomembnejših skupin, kot so →žita, →okopavine, →krmne rastline, →koševine in →industrijske rastline, lahko pa tudi posameznih vrst poljščin, kot so pšenica, rž, ječmen, oves, koruza. *agronomija*

struktúra prsti -re -i, ž – ena od temeljnih fizikalnih lastnosti →prsti, ki se izraža v načinu razporeditve in zlepljenosti peščenih, meljastih in glinastih delcev; ti se med seboj povezujejo v *skupke* oziroma *strukturne agregate*. Kot tridimenzionalna telesa se skupki razlikujejo po obliki, velikosti in obstojnosti. Po obliki se delijo na *kroglaste (sferične)*, *lističaste, prizmatične* in *poliedrične*. Glede na velikost se skupki delijo na *kepaste* (premer več kot 50 mm), *grudaste* (premer od 10 do 50 mm), *mrvičaste* (premer od 1 do 10 mm) in *praškaste* (premer manj kot 1 mm). Glede na obstojnost v vodi členitev razlikuje šest stopenj, pri čemer pri prvi večina skupkov ne razpade, pri zadnji pa nastane suspenzija. Skupki se povezujejo fizikalno, kemično in biolo-

ško, na njihovo nastajanje in spreminjanje pa z obdelovanjem močno vpliva tudi človek. Če mineralni delci v prsti niso povezani med seboj, je govora o *brezstrukturnih prsteh*. Struktura prsti vpliva predvsem na vodno-zračni režim prsti in s tem na njeno rodovitnost. Na strukturo prsti vpliva vrsta dejavnikov, denimo vlažnost, zastopanost organskih snovi, vegetacija, posegi človeka itd. *pedogeografija*

struktúra, agrárna -re -me, ž – 1. zemljiške, posestne, družbene in gospodarske razmere, pomembne za kmetijsko pridelavo in za opredeljevanje →agrarne sisteme. Gre za skupek razmer, v katerih potekata kmetijska pridelava in trženje (prodaja) →kmetijskih pridelkov. Glavne sestavine in pokazatelji agrarne strukture so oblika naselitve, poljski red, →posestna sestava, →zemljiška razdrobljenost, →sistemi rabe tal in →živinoreje ter tržna struktura. Med pomembnejšimi ukrepi za njeno izboljšanje so →zložba zemljišč in izvajanje drugih →agrarne operacij, →sanacija in →komasacija vasi, vodnogospodarski in kulturnotehnični ukrepi, →usmerjanje kmetijske pridelave s pospeševanjem posameznih →kmetij, zagotavljanje →paritetnega dohodka na kmetijah, izboljševanje možnosti prodaje pridelkov in različni infrastrukturni ukrepi. 2. v ožjem pomenu samo →zemljiška struktura. *agronomija, geografija, agronomija*

struktúra, sócio-ekonómška -re -o -mske, ž – členitev →skupnosti glede na njihove družbene in gospodarske (v medsebojni prepletenosti) značilnosti. V agrarni geografiji je v ospredju razvrščanje →gospodinjstev in →kmečkih gospodarstev oziroma →kmetij v več značilnih razredov (skupin) s sorodnimi lastnostmi. Pomembno je preučevanje strukturnih povezav, v geografiji pa še zlasti vrednotenje vloge skupin v smislu dejavnika pokrajinskih in prostorskih značilnosti oziroma njihove preobrazbe. Slovenska sopomenka je družbeno-gospodarska sestava. *sociologija, agrarna ekonomika, agrarna geografija*

struktúra, zemljiška -re -ške, ž – razčlenjenost zemljišč po →zemljiških kategorijah, odvisna tako od naravnih kot od družbenih razmer. S svojimi značilnostmi ustvarja prepoznavno pokrajinsko podobo, posebno pestro tam, kjer se zemljiške kategorije medsebojno izrazito prepletajo. Lepši slovenski izraz, ki je žal premalo uveljavljen, je *zemljiška sestava*, sopomenka pa je tudi →agronomska struktura v ožjem smislu. *agronomija, geografija, agrarna ekonomika*

strukturne kategorije prebivalstva -mih -rij -lstva, množ., ž – glej kategorije prebivalstva, strukturne. *sociologija, socialna geografija*

súb- (iz latinščine) – v tujih sestavljenkah predpona v pomenu 'pod (nekom, nečim)'. Znan je v vseh evropskih jezikih in označuje podrejenost ali nižjo stopnjo. Izhodišče zanj je latinski predlog *sub* v pomenu 'pod, ob, pri, ...'. *jezikoslovje*

súbakválne prsti -lnih -i, množ., ž – glej prsti, subakvalne. *pedogeografija*

súbarktični gozd -čnega -a, m – glej gozd, subarktični. *fitogeografija*

súbcentralna vás -lne -i, ž – glej vas, subcentralna. *geografija naselij*

súbirigacijsko namákanje -jskega -nja, s – glej namakanje, subirigacijsko. *agronomija, agrarna geografija*

súbpanónska vás -nske -i, ž – glej vas, subpanonska. *geografija naselij, zgodovina*

substrát, mátični -a -čnega, m – glej matični substrat. *pedogeografija*

súbtrópski -pska -psko, prid. – tisti, ki je v neposredno ob tropskem območju oziroma, gledano geografsko, med tropskim in zmerno toplim pasom. Izraz je sestavljenka iz predpone *sub-* in pridevnika *tropski*. *jezikoslovje*

súbtrópski gozd -pskega -a, m – glej gozd, subtropski. *fitogeografija*

súbtrópsko kmetijstvo -pskega -jstva, s – glej kmetijstvo, subtropsko. *agronomija, geografija*

súburbanizácija (iz angleščine) -je, ž – 1. v ožjem pomenu seljenje prebivalstva, mestnih dejavnosti in ustanov ter z njimi povezanih delovnih mest iz mestnih središč v njihovo okolico, kar se odraža v številnih novih gradnjah na prej bolj ali manj podeželskih območjih, nekoč pomembnih za →kmetijstvo in →rekreacijo, zdaj pa onstran mestnih meja nastajajo urbanizirana predmestja povsem na novo ali pa se vanje preobražajo nekdanje vaške naselbine, ki dobivajo povsem novo vlogo in deloma drugačen videz. Značilna so tudi številna →spalna naselja. Do tega prihaja zaradi možnosti nakupa zazidljivih parcel, sorazmerno ugodnih cen zemljišča, zadovoljive komunalne in infrastrukturne opremljenosti, izboljšane prometnega omrežja, hitrejših in rednejših linij javnega prevoza in nenazadnje zaradi (za mnoge) privlačnejšega okolja. Značilen pojav suburbaniziranih območij je močna →dnevna migracija. Suburbanizacija je odraz procesov *dekoncentracije* in *decentralizacije*. Proces suburbanizacije so najprej zaznali okrog severnoameriških mest, pozneje v razvitih in gosto naseljenih pokrajinah zahodne in severne Evrope, v zadnjih dveh desetletjih pa je dodobra preobrazil tudi Slovenijo. Izraz suburbanizacija izhaja iz angleškega pojma *suburbanization*, ki pomeni 'proces nastajanja in širjenje predmestij'. Izpeljan je iz besede *suburb*, ki pomeni 'predmestje, obmestje, primestje, mestna okolica'. Glej tudi →ruralno-urbani kontinuum. 2. v širšem pomenu proces razseljevanja mestnega prebivalstva na →podeželje. *urbanizem, prostorsko planiranje, geografija naselij*

súburbanizácija, sezónska -je -nske, ž – značilen pojav razvitega dela sveta (zlasti Severne Amerike ter severne in zahodne Evrope), kjer se z množično uporabo →počitniških bivališč, posodobitvijo pro-

metnega omrežja in krajšanjem delovnega časa območje bivanja pomika iz mest na podeželje, pri čemer lastniki sekundarnih bivališč (zidanih hišic, adaptiranih →kmečkih domov, počitniških prikolic, celo bivališč na čolnih itd.) in njihovi družinski člani v njih prebivajo redno od dva do tri dni na teden skozi vse leto. Njihovo nenehno seljenje sem in tja je postalo normalen sestavni del njihovega bivalnega koncepta in ne pomeni več odhajanja na počitnice oziroma oddih. V ospredju so naslednji motivi: modni trendi, možnost rekreacije v nemestnem okolju, "beg" iz blokovnih mestnih sosesk in naložba v nepremičnine. *geografija naselij, sociologija*

subvécije v kmetijstvu -ncij -jstvu, množ., ž – različne oblike denarne pomoči države, ki na ta način z namenom spodbujanja razvoja →kmetijstva, zagotavljanja poseljenosti →podeželja, ohranjanja delovnih mest v kmetijstvu in vzpostavitve drugih želenih vidikov organiziranosti kmetijstva (na primer povečevanje izvoza in zmanjševanje uvoza hrane, →usmerjanje kmetijske pridelave in →specializacija kmetij, blažitev socialnih stisk na podeželju). pomaga (predvsem) zasebnim kmetovalcem. Prav tako je namen subvencij doseči pocenitev kmetijskih pridelkov in proizvodov za potrošnika. Sredstva zanje se ponavadi zagotovijo v proračunskih postavkah. Podatki za leto 1991 povedo, da je zastopanost subvencij v celotnem dohodku povprečnega zasebnega kmetovalca marsikje po svetu izjemno pomembna. Še najmanjši delež (vsega 4 %) so izračunali na Novi Zelandiji. V Avstraliji je bil delež 15 %, v Združenih državah Amerike 30 %, v Evropski zvezi 49 % (takrat še brez Avstrije, Švedske in Finske z deleži med 52 in 71 %), na Japonskem 66 %, na Norveškem 77 % in v Švici celo 80 %. Izraz subvencija izhaja iz poznolatinke besede *subventio*, ta pa iz latinskega glagola *subvenire*, ki pomeni 'priti na pomoč'. Primerjaj →intervencije v kmetijstvu. *agronomija, ekonomika, ekonomija*

súha práha -he -he, ž – glej praha, suha. Izraz suh izhaja iz praslovanskega *suxъ* v glavnem pomenu 'suh, ne moker' in v drugotnem pomenu 'mršav'. Ta je verjetno izpeljan iz indoevropskega *sauso-*, pridevnika iz baze *saus-* v pomenu 'sušiti'. *agronomija, agrarna geografija*

sukcesija (iz latinščine) -je, ž – pravilno in postopno naravno zaporedje rastlinskih in živalskih združb, ki nastaja kot posledica sprememb v →ekosistemu in teži k vzpostavitvi stabilnega →naravnega ravnovesja, imenovanega →klimaks. Tujka je prevzeta iz latinske besede *successio* v pomenu 'nasledstvo'. *biologija, varstvo okolja*

sukcesívna páša -vne -še, ž – glej paša, sukcesivna. *biogeografija*

sundari (bengalsko) – močvirni gozdovi v delti Gangesa v Bengalskem nižavju, v katerih prevladujejo →mangrove. *fitogeografija, regionalna geografija*

suša -še, ž – pomanjkanje vlage v → tleh ter vode v vodotokih, jezerih in izvirih, kar onemogoča normalno rast (→ kulturnih) rastlin. Je posledica preskromne količine padavin ali njihove neenakomerne razporejenosti s predolgimi obdobji brez moče, kar je še posebno problematično v → vegetacijskem obdobju. V kmetijstvu se negativni učinki suše zmanjšujejo ali odpravljajo z → namakanjem. Podrobnejša členitev navaja → meteorološko, → hidrološko in → kmetijsko sušo. Izraz suša je izpeljan iz pridevnika *suh*, ki izhaja iz praslovanske besede *suxъ* v glavnem pomenu 'suh, ne moker' in v drugotnem pomenu 'mršav'. Ta je verjetno izpeljan iz indoevropskega *sauso-*, pridevnika iz baze *saus-* v pomenu 'sušiti'. *naravna geografija, gospodarska geografija, jezikoslovje*

suša, hidrolóška -še -ške, ž – zvrst → suše, ki sledi → meteorološki suši in povzroči močno znižanje ravnih vode v vodnih zadrževalnikih, jezerih, vodotokih, zniža se tudi gladina → podtalnice. Prav slednje lahko negativno vpliva na → kmetijsko pridelavo in pojavi se lahko → kmetijska suša. *naravna geografija*

suša, kmetijska -še -jske, ž – zvrst → suše, ki sledi → hidrološki suši in se pojavi takrat, ko v → vegetacijskem obdobju rastlinam primanjkuje → talne vlage za njihov normalen razvoj. Padavin je premalo ali pa se izcedijo v nepravem času, kar najprej povzroči poškodbe na rastlinah in v skrajnem primeru trajno uvenelost. V določenih fenoloških fazah je pri gojenju nekaterih → kulturnih rastlin (zlasti pri sadnem drevju in → vinski trti) kmetijska suša celo koristna, saj lahko pripomore h kakovostnim lastnostim pridelkov. Posledice kmetijske suše so prenizek, manj kakovosten in nestalen pridelek, kar ima v kritičnih letih lahko katastrofalne razsežnosti. Za preprečitev negativnih posledic je najboljši protiukrep → namakanje. Glede na čas pojavljanja se kmetijska suša lahko deli na *pomladansko*, *poletno* in *jesensko*, glede na količino zaradi nje zmanjšanega pridelka pa na *zmerno* (pridelek je manjši za manj kot 20 %), *srednje močno* (pridelka je manj za 21 do 50 %) ter *močno* (→ letina se več kot prepolovi) sušo. *naravna geografija, agronomija*

suša, meteorolóška -še -ške, ž – zvrst → suše, ki nastopi ko se na določeni veliki površini na določenem območju v določenem letnem času pojavi večji primanjkljaj padavin glede na njihovo normalno, povprečno količino. Če je pomanjkanje padavin dolgotrajno, nastopi → hidrološka suša. *naravna geografija*

sušen -šna -šno, prid. – nanašajoč se na → sušo. *jezikoslovje*

sušno kmetijstvo -šnega -jstva, s – glej kmetijstvo, sušno. *agrarna geografija*

sušno poljedélstvo -šnega -lstva, s – glej poljedelstvo, sušno. *agrarna geografija*

sušno zemljišče -šnega -šča, s – glej zemljišče, sušno. *splošna geografija, agronomija*

svét, poplávní -a -vnega, m – glej poplavni svet. Izraz svet v pomenu 'vesolje, Zemlja, posestvo, ozemlje, območje, ...' izhaja iz praslovanskega *svetъ*, ki je najprej pomenil 'svetloba'. Od tod se je prek vmesnega 'kar je svetlo, kar se vidi' razvil pomen 'svet'. *gospodarska geografija, regionalna geografija, jezikoslovje*

svetoválna slúžba -lne -žbe, ž – glej služba, svetovalna. Izraz svetovalen je izpeljan iz besede *svet* v pomenu 'nasvet'. Ta izhaja iz slovanskega *svetъ* v pomenu 'nasvet, posvetovanje', ki je izpeljan iz praslovanskega glagola *svetiti* v pomenu 'posvetovati se'. *agronomija, agrarna ekonomika, jezikoslovje*

svilopréjstvo -jstva, s – kmetijska dejavnost, ki pridobiva sviloprejkine zapredke (kokone), iz katerih se odmotava naravna svila. Z njo je povezana kultura murv, katerih listje se uporablja za hranjenje sviloprejkinih gosenic. Gojitev sviloprejk je razširjena predvsem v azijskih monsunskih deželah, od 17. stoletja pa vse do konca 2. svetovne vojne pa je bila zastopana tudi pri nas, predvsem na Goriškem (kjer jo ponekod še vedno zasledimo), Koprskem in v Prekmurju. V 18. in 19. stoletju, ko so tradicionalne gojitvene pokrajine prizadele boleznii, je zaživel tudi na Ljubljanskem polju, v Savinjski dolini, na Dolenjskem in v Beli krajini. Izraz *svila* je verjetno prevzet iz iste predloge kot staronordijski *silki* (angleško *silk*, latinsko *serica*), česar končno izhodišče je kitajski izraz *sei* oziroma *si* v pomenu 'svila'. Sopomenki sta *svilogojstvo* in *svilarstvo*. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

svinjeréja -je, ž – glej prašičereja. Izraz je izpeljan iz besede *svinja*, ta pa izhaja iz praslovanskega *svini*, roditelj *svinje/e*, ženske oblike *svinъ*, ki pomeni 'prasec'. Ta je nastal iz indoevropskega izraza *suH-iH-no* v pomenu 'svinjski', izpeljanega iz *suH-s*, roditelj *suH-es*, ki pomeni 'prašič, svinja'. *jezikoslovje*

svisli (iz praslovanščine) -sli, množ., ž – stavba ali prostor za shranjevanje krme, → sena ali slame. V Prekmurju se uporablja različica *svisla*. Narečna sopomenka je tudi izraz → parna. Izraz svisli je izhaja iz istopomenske praslovanske besede *svisibъ*, izpeljane iz pridevnika *svisibъ* v pomenu 'viseč, pravokoten, navpičen'. *spomeniško varstvo, etnologija, jezikoslovje*

šájka (iz madžarščine) -jke, ž – ljudski izraz za večji *splav* v obliki ladje na reki Dravi. Izraz je prevzet iz madžarske besede *sajka*. *etnologija, zgodovina, jezikoslovje*

šibljak (hrvaško) – listopadno, predvsem hrastovo grmičevnato sredozemsko rastje, ki rase v nekoliko manj ugodnih razmerah kot → makija. Razširjeno je predvsem na obalah Balkanskega polotoka in na polotoku Krimu; najdemo ga tudi na obali Jadranskega morja. *fitogeografija*

- šikara** -re, ž — grmičevje. Izraz se uporablja zlasti, čeprav ne izključno, za sredozemsko rastje. *fitogeografija, jezikoslovje*
- širóki délci** -kih -lcev, množ., m — glej delci, široki. Izraz širok izhaja iz praslovanskega *širokь*, izpeljana iz *širъ* v pomenu 'širok', to pa se je morda razvilo iz indoevropskega *kseiro-*, glasovne različice od *sk(ʹ)eiro-* v pomenu 'jasen, čist, neporaščen'. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- škarje, agrárne** -rij -mih, množ., ž — glej agrarne škarje. Beseda škarje je prevzeta iz srednjevisokonomškega izraza *schære*, iz česar se je razvil tudi današnji nemški izraz *Schere* v enakem pomenu. *agrarna geografija, jezikoslovje*
- škóda** -de, ž — kar nastane kot posledica zmanjšane količine, kakovosti ali (in) vrednosti kake dobrine. Izraz je podobno kot enaki izrazi v hrvaščini, ruščini in češčini prevzet iz starovisokonomške besede *scado* v pomenu 'škoda', od koder se je razvilo današnje nemško *Schaden*. *jezikoslovje*
- škóda, lóvska** -de -vske, ž — škoda, ki jo na →kmetijskih pridelkih ter sadnem in gozdnem drevju napravi →divjad, lahko pa nastane tudi pri →lovu neposredno. *gospodarska geografija*
- škóda, póljška** -de -ljske, ž — vsako poškodovanje →kmetijskih zemljišč ter posevkov in nasadov na njih, povzročeno s hojo in vožnjo po njih, krajso plovov ter posledice naravnih ujm. *agronomija*
- škóde v kmetijstvu** škod -jstvu, množ., ž — škode, ki jih pri pridelovanju →kulturnih rastlin in v manjši meri tudi pri reji →domačih živali najpogosteje povzročajo različne →ujme (toča, pozeba, neurje s strelo, →poplava, potres itd.), katerih posledice so lahko tudi katastrofalne. Na rastlinah povzročajo mehanske poškodbe, ki lahko uničijo celo rastlino ali pa le posamezne njene organe. Velikost škode je odvisna od velikosti prizadetega območja, intenzivnosti in trajanja ujme, občutljivosti prizadetih →kultur in njihove razvojne faze. Škoda je sorazmerno večja, ko se na rastlinah že razvijejo razmnoževalni organi. Omili se jo lahko s pravnimi agrotehničnimi ukrepi, še bolj učinkovito pa je pravočasno preventivno zaščitno ukrepanje, kar velja zlasti za pridelovanje zelenjave ter v sadjarstvu in vinogradništvu. Pri nas bo potrebno še veliko postoriti zlasti na področju širjenja zavarovanja pridelkov pri zavarovalnicah. *agronomija*
- škodljívcí** -vcev, množ., m — vse rastline in živali, ki s sesanjem, objedanjem, prenašanjem bolezní in na druge načine povzročajo škodo človeku, živalim, →kulturnim rastlinam in v proizvodnji. *Živalski škodljivci* povzročajo tudi različne bolezni, na primer insekti, gliste, pršice, polži, glodalci idr. *Rastlinski škodljivci* so predvsem glive, pa tudi večina →plevelov. Posebna skupina škodljivcev so *skladiščni škodljivci*, predvsem žuželke (suknarski molj, žitni žužki, močna večča, vinska mušica, mesarska muha itd.), pršice (močna pršica), miši in podgane, ki delajo škodo v shrambah, tako na živilih kot na materialih. *biologija, varstvo okolja*
- škodljívi organizmí** -vih -zmov, množ., m — glej organizmi, škodljivi. *biologija, agronomija*
- škofjelóško-cerkljánska híša** -ško -nske -še, ž — glej hiša, škofjeloško-cerkljanska. *spomeniško varstvo, arhitektura*
- škráplja** -plje, ž — površinska kraška mikrooblika, za katero je značilna od nekaj centimetrov do več decimetrov in celo metrov globoka brazda v apnenčasti podlagi, nastala zaradi kemičnega raztapljanja (→korozija) deževnice ali (in) snežnice. Posamezne škraplje ločujejo ostri grebeni oziroma *rebra*. Glede na prečni profil razlikujemo *poklinaste, luknjaste, meandraste* in *zaobljene* škraplje, obstoji pa še niz različnih škrapelj glede na lego in nastanek (na primer jamska škraplja, lezična škraplja, fosilna škraplja,...). Če škraplje prežrejo sklad apnenca, nastane →griza. Škraplje se rade pojavljajo v skupinah, tako imenovanih *škrapljiščih*. *geomorfologija*
- šótno bárje** -tnega -rja, s — glej barje, šotno. Izraz *šota* je nastal v narečnem razvoju iz *sušota*, to pa pod vplivom glagola *sušiti* iz *suhota* v pomenu 'suha snov, nekaj suhega'. *hidrogeografija, pedogeografija, jezikoslovje*
- špórten** -rtina -rtno, prid. — nanašajoč se na *šport*, po ustaljenih pravilih izvajano telesno dejavnost za krepitev telesne zmogljivosti, tekmovalje ali razvedrilo. Tujka *šport* je prevzeta iz angleške besede *sport* v enakem pomenu, kar je posamostaljeno in skrajšano iz glagola *disport* v pomenu 'uživati'. To je bilo prevzeto iz srednjeveškofrancoskega *desporter*, kar se je bilo razvilo in preuredilo iz srednjeveškolatinskega glagola *deportare* v pomenu 'obnašati se, uživati'. *jezikoslovje*
- špórtni lóv** -rtnega -a, m — glej lov, športni. *gospodarska geografija*
- špórtni ribolòv** -rtnega -a, m — glej ribolov, športni. *gospodarska geografija*
- štála** (iz italijanščine) -le, ž — ljudski izraz za →hlev. Prevzet je iz italijanske besede *stalla* v enakem pomenu, kar je izposojeno iz nemškega izraza *stala-*, iz česar se je razvilo starovisokonomško *stal* v pomenu 'hlev'. To je tvorba iz indoevropskega korena *staH-*, ki pomeni 'stati', ker živina v hlevu stoji. *jezikoslovje*
- štalínka** -nke, ž — vzhodoslovenski narečni izraz za *svinjak*, to je →hlev za prašiče. *jezikoslovje*
- število, tálnó klimátskó** -la -lnega -tskega, s — glej talno klimatsko število (TKŠ). Izraz število je izpeljan iz glagola *šteti*, ki se je po zgledu *mreti* od *mrem* razvil iz narečnega sedanjaka *štem*. Iz njega je po zgledu *grejem* od *greti* nastal nov sedanjik *štejem*. Po tem postopku se je beseda razvila iz praslovanskega *čisti*, sedanjik *čbto*, v pomenu 'misliti,

šteti, računati, spoštovati'. *prostorsko planiranje, agrarna ekonomika, jezikoslovje*

štirikapnica -ce, ž – streha s štirimi nagnjenimi ploskvami za odtok vode. *arhitektura*

štiristranični kmečki dóm -čnega -čkega -a, m – glej kmečki dom, štiristranični. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

švájga (iz nemščine) -jge, ž – glej sirnica/1. Izraz je popačenka nemške besede *sbaighube* v pomenu 'sirnica'. *zgodovina, etnologija, geografija naselij, jezikoslovje*

tabúji v kmetijstvu -jev -jstvu, množ., m – različni predodki, prepovedi in miselne ovire, ki jih v →kmetijstvu srečamo več kot v drugih dejavnostih. Vrsta jih izhaja iz verskih predsodkov in zapovedi. Tako muslimani, hinduisti in nekatere skupine budistov ne jedo svinjine, hinduisti in nekatere skupine budistov ne uživajo govedine, na obsežnih območjih Afrike in Azije ne jedo mleka, jajc in perutnine, muslimani pa ne pijejo alkoholnih pijač. Močni so pomisleki in njihove posledice pri uvajanju raznih novosti - kmetijskih orodij, strojev, →agrotehnike ali (in) novih pridelkov. Nasprotovanja se javljajo tudi pri neupoštevanju tradicionalnega delovnega koledarja. Vrsta ovir izhaja iz socialnih razmer. Pri →rodovnem kmetijstvu je zaradi skupne lastnine pogosto nemogoče gojiti →trajne nasade, v socialističnem kmetijstvu pa je kolektivizem onemogočil zasebno podjetnost in iniciativnost. V kapitalizmu z najemništvom veleposestniki ne kažejo interesa za intenzivnejšo →rabo tal, medtem ko se →minifundije v strahu pred lakoto nenehno borijo za preživetje. Marsikje je problem tudi položaj →kmečkih žensk. Beseda tabu je tujka, prek sodobnih evropskih jezikov, na primer nemškega *Tabu* in francoskega *tabou*, prevzeta iz nekega polinezijskega jezika, verjetno tonga, v katerem pomeni 'neranljivo, sveto in zato nedostopno'. *sociologija, etnologija, agrarna geografija, jezikoslovje*

tájga (iz ruščine) -jge, ž – značilen rastlinski, podnebni in naravnopokrajinski pas med →polarno gozdno mejo oziroma →tundra in →stepo. Na obeh stikih sta prehodni območji, imenovani →lesotundra (tudi *gozdna tundra*) in →lesostepje (tudi *gozdna stepa*). Poleg →tropskega dežnega gozda je tájga največje sklenjeno gozdnato območje na našem planetu, ki ga sestavljajo prostrani →iglasti gozdovi s prevlado smreke, jelke, macesna in bora, med listavci pa je najbolj pogosta breza. Obsežna območja na severu Evrazije in Severne Amerike so zamočvirjena, težko prehodna in le redko naseljena. Pod površjem je bolj ali manj debela plast →permafrosta. V gozdovih je obilje živali, med njimi imajo posebno vrednost kožuharji (sobol, kuna, lisica itd.), ki jih zaradi krzna lovijo lovci. Izraz tájga je prevzet iz enake ruske besede v enakem pomenu, kar je verjetno izposojeno iz altajskih jezikov, v katerih *taiya* pomeni

'skalno gorovje', ali pa je prevzet iz jakutske besede *tajga*, ki pomeni 'gozd'. *naravna geografija, regionalna geografija, jezikoslovje*

taksácija (iz latinščine) -je, ž – ugotavljanje količine lesa in →prirasta po drevesnih vrstah, kar zahteva redno (vsakih 10 do 20 let) prevetritev →gozdno-gospodarskih načrtov. Na podlagi taksacije se določa →etat. Izraz izhaja iz latinske besede *taxatio*, ki pomeni 'uradna cenitev', ta pa je izpeljana iz latinskega glagola *taxare*, ki pomeni 'pretresati, ceniti'. *gozdarjenje, jezikoslovje*

tálen -lna -lno, prid. – nanašajoč se na →tla. Izraz *tla* izhaja iz praslovanskega *tblo* v enakem pomenu, kar se je razvilo iz indoevropske baze *telH-* v pomenu 'plosk, ploska tla, deska'. *jezikoslovje*

tálna vlága -lne -ge, ž – glej vlaga, talna. *pedogeografija*

tálna vóda -lne -de, ž – glej voda, talna. *hidrogeologija, varstvo okolja*

tální analógí -lnih -gov, množ., m – kompleksi talnih kartografskih enot, združenih po tehnološko-pridelovalnih kriterijih. Izvedeni so s pomočjo podrobnega pedološkega kartiranja z upoštevanjem glavnih pedoloških dejavnikov, kot so debelina →prsti, zračnost, →tekstura, vsebnost →humusa, →reakcija ipd. V posameznem analogu so združene bistvene skupne lastnosti tal z vidika primernosti za →kmetijsko pridelavo. *pedogeografija, agrarna ekonomika*

tální horizontí -lnih -ntov, množ., m – značilne plasti s svojevrstnimi lastnostmi v navpičnem prerezu →tal (→profil prsti), ki se v pedogenetskem procesu razvijajo v vrhnjem sloju zemeljske skorje. Če se ne pojavijo motnje (na primer s →kultivacijo zemljišč ali z →erozijo), se v tleh razvije značilno zaporedje slojev ali plasti, ki jih navadno označujejo v smeri od zgoraj navzdol (starejša delitev je razločevala samo *A horizont*, to je humozni *horizont spiranja* ali *eluvialni horizont*, *B horizont*, ki je lahko ali pa ga tudi ni in je zanj značilno odlaganje snovi iz zgornjega horizonta, zato je imenovan *horizont odlaganja* ali *iluvialni horizont*, spodaj pa je *C horizont*, to je slabo preperela →matična podlaga). Na podlagi zastopanosti horizontov je mogoče določati tipe →prsti. Glavni horizonti so po praviloma označeni z velikimi tiskanimi črkami, *podhorizonti* z zaporednimi številkami, ki se dodajajo simbolom za glavne horizonte, z dodanimi majhnimi črkami pa se natančno določa snov ali proces, značilen za določen podhorizont. V profilu prsti se med dvema glavnima tipoma pojavljajo tudi *prehodni horizonti*, lahko pa so zastopani tudi *mešani horizonti*, kjer istočasno potekata dva različna procesa. Glavni horizonti so: *O* je *organski površinski horizont*, sestavljen iz sveže ali delno razkrojene organske snovi, (*A*) je *začetni*, slabo razvit *horizont*, v katerem se razraščajo korenine, *A* je *akumulacijsko-humusni horizont* iz humificirane organske snovi v zgornjem

delu profila prsti, *E* je *eluvialni horizont* z manj organskimi snovmi, *B* je *iluvialni horizont* (horizont izpiranja), kjer se kopičijo topljive snovi, (*B*) je tako imenovani *kambičen horizont* (menjajoč horizont), kjer potekajo procesi braunizacije, proces dekalifikacije pa je končan, *C* je *horizont razpadle* (nesprijetje, preperete) *matične podlage*, *R* je *trdna matična podlaga*, *G* je *glejni horizont* v stalnih ali občasnih anaerobnih razmerah, *g* je horizont z menjavanjem suhe in mokre faze pod vplivom zastajajoče površinske vode, *T* je *šotni horizont* iz slabo razpadle organske snovi, ki se kopiči v anaerobnih razmerah in *P* je *kulturni horizont*, nastal z obdelovanjem in mešanjem več naravnih horizontov. Obogaten je tudi z organskimi mineralnimi snovmi, ki jih je vnesel človek. Znane so tudi druge klasifikacije. *pedogeografija*

tálni profil -lnega -a, m – glej profil prsti. *pedogeografija*

tálnica -ce, ž – glej podtálnica. *hidrogeologija, varstvo okolja*

tálno klimátsko število (TKŠ) -lnega -tskega -la, s – sistem vrednotenja tal, ki so ga razvili in ga uporabljajo v Nemčiji. TKŠ odraža vpliv naravnih dejavnikov na donosnost → kmetijskih in gozdnih zemljišč. Ker vse → kmetije ne gospodarijo v enakih predpostavljanih (normalnih) razmerah, se TKŠ korigira s pribitki in odbitki. Upoštevajo se zunanji in notranji prometni položaj posamezne kmetije, stanje → gospodarskih poslopij, → živine in → kmetijske mehanizacije v okviru kmetije, demografske razmere na kmetiji in še posebne razmere. Pri tem upoštevajo odstotke (ponderje), s katerimi korigirajo TKŠ in dobijo novo vrednost, *obratno število* (imeenovano po → kmetijskem obratu). Obratno število se nato pomnoži z donosno vrednostjo najbolj uspešne kmetije v državi, katere obratno število ima vrednost 100, iz česar se (upoštevaje velikost določene kmetije) dobi *donosna vrednost* za 1 ha zemljišč preučevane kmetije. Z upoštevanjem hektarske donosne vrednosti vseh njenih kmetijskih in gozdnih zemljišč ter donosne vrednosti → dopolnilnih dejavnosti in vrednosti gospodinjstva se izračuna *enotna vrednost* posamezne kmetije, ki jo uporabijo za potrebe zajemanja davkov, priprave gospodarske in socialne politike, → prostorsko planiranje in reševanje pravno-lastninskih razmerij. *prostorsko planiranje, agrarna ekonomika*.

támar -ja, m – 1. v severozahodni Sloveniji ljudski izraz za ograjen prostor, v katerega se zapira → živina. V tem pomenu primerjaj → staja. 2. na Koróškem ljudski izraz za preprosto stavbo, namenjeno bivanju → domačih živali. Izvor in etimologija te alpske besede še nista znana. V enaki obliki in pomenu je znana tudi v furlanščini in kot *tummer* oziroma *tunger* tudi v koroški nemščini. *agrarna geografija, jezikoslovje*

tank (angleško) – vodno zajetje (rezervoar, → ribnik, majhno jezero) na Indijski podcelini in na Cejlonu, nastalo z zaježitvijo vodotokov z namenom, da se ohrani voda monsunskega deževja za poznejšo rabo, predvsem za → namakanje. *agrarna geografija, regionalna geografija*

taúngija (iz burmanščine) -je, ž – 1. obdobjo izkrčeno gorsko pobočje kot posledica → selilnega poljedelstva, ki je še vedno glavna oblika preživetja nekaterih gorskih ljudstev v Burmi. 2. → kombinirani gozdno-njivski kmetijski sistem s poudarkom na načrtni vzgoji → tropskih gozdov, za katerega je značilno, da se gozdne → krčevine zasadijo s semeni dreves, pomembnih za pridobivanje trdega tropskega lesa, ob tem pa se za nekaj let nadzorovano gojijo tudi → kulturne rastline. *gozdarstvo, agrarna geografija, regionalna geografija*

tehničen -čna -čno, prid. – nanašajoč se na tehniko, dejavnost, ki se ukvarja s konstruiranjem in izdelovanjem strojev, delovnih priprav in materialnih dobrin (1. pomenski razloček) ter strojna in druga oprema, potrebna za opravljanje kakega dela, dejavnosti (2. pomenski razloček). Izraz tehnika je tujka, prek nemškega *Technik* prevzeta iz francoskega *technique* v enakem pomenu, kar je posamostaljeno iz *technique* v pomenu 'tehničen', prvotno 'umetelen, umeten, strokoven'. To je izposojeno iz grškega pridevnika *tekhnikos* v pomenu 'umetniški, umeten, umetelen, strokoven', kar je izpeljano iz grške besede *tekhne*, ki pomeni 'veščina, umetnost, stroka'. *jezikoslovje*

tehnična dediščina -čne -ne, ž – glej dediščina, tehnična. *spomeniško varstvo*

tehnični prélog -čnega -a, m – glej prelog, tehnični. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

tehniká, agrárna -ke -rne, ž – glej agrarna tehnika. *agronomija*

tekalíšče -šča, s – ograjen prostor ob → hlevu za izpuščanje → živine. *agronomija, jezikoslovje*

tekstílné rastlíne -lnih -stlin, množ., ž – glej rastline, tekstilne. Tujka *tekstil* je prek nemškega *Textil* in francoskega *textile* prevzeta iz latinske besede *textilis* v pomenu 'tkanina, platno'. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*

tekstúra prsí -re -i, ž – pomembna → fizikalna lastnost prsti, ki izhaja iz medsebojnih razmerij *mineralnih delcev različnih velikosti* oziroma posameznih *frakcij* (pesek, melj, glina). Mineralni delci so po velikosti in obliki zelo različni. Delci s premerom več kot 2 mm so *skeletni delci*, delci z manjšim premerom pa so *drobni prsteni delci*. Slednji se delijo na *pesek* s premerom od 0,02 do 2 mm, *melj* s premerom od 0,002 do 0,02 mm in *glino* s premerom, manjšim od 0,002 mm. Glede na delež posamezne frakcije se prsti po mednarodni teksturni klasifikaciji delijo na glinaste, meljasto glinaste, ilovnato glinaste, peščeno glinaste, meljasto-glinasto ilovnate, glinasto

ilovnate, peščeno-glinasto ilovnate, meljasto ilovnate, ilovnate, peščeno ilovnate in peščene. Teksura (izraz izhaja iz latinske besede *textum* v pomenu 'sestava, zgradba, tkanina', ki je posamostaljeni pretekli trpni deležnik glagola *texere* v pomenu 'tkati') močno vpliva na zračno-vodni režim prsti, njene fizikalne in mehanske značilnosti ter adsorpcijske sposobnosti, kar ima za posledico različno →rodovitnost prsti. *Peščene prsti* je lahko obdelovati, so dobro prepustne, imajo majhno vodno in veliko zračno zmogljivost ter slabo vežejo hranila. Za rast →kulturnih rastlin so na splošno neugodne. *Glinaste prsti* je težko obdelovati. Za vodo in zrak so slabo prepustne. Pogosto so vlažne, a velik del vode v njih rastlinam ni dostopen, zato so tudi one za rast kulturnih rastlin neugodne. Še najbolj ugodne so *ilovnate prsti*. *pedogeografija, jezikoslovje*

teledetekcija, satelitska -je -tske, ž – glej satelitska teledetekcija. Tujka teledetekcija je zloženska iz grške predpone *tele-* v pomenu 'daleč' in izpeljanke iz angleške besede *detection* v pomenu 'odkritje'. *geodezija, jezikoslovje*

temeljne reliefne kategorije -ljnih -fnih -rij, množ., ž – členitev na reliefne enote, izpeljana na podlagi vrednotenja absolutne nadmorske višine, relativne višinske razlike, litološke sestave ter naklona površja, ki v medsebojni povezanosti povzročajo svojevrstne naravogeografske in družbenogeografske poteze, ki se odražajo v značilnem pokrajinskem videzu. Pri nas razlikujemo naslednje temeljne reliefne kategorije: *ravnine (nižine)*, *planote*, *grčevja* (relativna višinska razlika do 300 m, absolutna nadmorska višina do 500 m), *hrbovja* (od 500 do 1500 m) ter *gorovja* (nad 1500 m). Namesto hribovij se uporablja tudi izraz *sredogorje*, namesto gorovij pa *visokogorje*, vendar izraza nista povsem identična in skladna z zgoraj navedeno lestvico temeljnih reliefnih kategorij. *geomorfologija*

temillari (špansko) – tip grmičevnate →vegetacije, značilen za območja s sredozemskim podnebjem na Iberskem polotoku; v bistvu je krajevna različica →makije. *fitogeografija, regionalna geografija*

temperatura (iz latinščine) -re, ž – ena od osnovnih termodinamskih količin, ki opisuje stanje snovi in izraža stopnjo toplote. Izraz je prek nemškega *Temperatur* prevzet iz latinske besede *temperatura* v pomenu 'toplota, skladje' in izhodiščnem pomenu 'pravilno mešanje', kar je izpeljano iz latinskega glagola *temperare* v pomenu 'pravilno mešati, pravilno odmeriti', prvotno 'odmeriti pravi čas', saj je izpeljano iz latinskega *tempus*, ki pomeni 'čas'. *jezikoslovje*

temperatura biološkega minimuma -re -škega -ma, ž – v določeni razvojni fazi rastline najnižja srednja dnevna temperatura zraka, pri kateri rastlina lahko vstopi v to fazo. *agrometeorologija*

temperatura, aktivna -re -vne, ž – temperatura zraka nad →temperaturo biološkega minimuma za določeno razvojno fazo rastline. Ponavadi se izračunava *vsota letnih aktivnih temperatur*, ki je seštevek mesečnih aktivnih temperatur. Te so zmnožek števila dni v mesecu in srednje mesečne temperature v času od izbranega (ugotovljenega) →temperaturnega praga. *agrometeorologija*

temperatura, efektivna -re -vne, ž – razlika med →aktivno temperaturo in →temperaturo biološkega minimuma za določeno razvojno fazo rastline. Ponavadi se izračunava *vsota letnih efektivnih temperatur*, ki je seštevek mesečnih efektivnih temperatur. Te so zmnožek števila dni v mesecu in srednje mesečne temperature nad izbranim (ugotovljenim) →temperaturnim pragom, vendar se upošteva le temperaturna vsota nad temperaturo praga. *agroklimatologija*

temperaturnen -ma -mo, prid. – nanašajoč se na →temperaturo. *jezikoslovje*

temperaturna vsota, biološka -rne -te -ške, ž – glej biološka temperaturna vsota. *agroklimatologija*

temperaturni pragovi -mih -gov, množ., m – datumi, ko se po izračunih povprečna temperatura zraka povzpne nad ali spusti pod določeno vrednost, pomembno za rast rastlin. Iz časovnega razpona med obema pragovoma je mogoče izračunati dolžino →vegetacijskega obdobja ter posredno tudi vsoto →aktivnih in →efektivnih temperatur. Za rast vsake rastline so pomembni naslednji štirje pragovi: *absolutni minimum* (najnižja temperatura, pri kateri je rastlina še odporna na hlad), *vegetacijska točka nič* (ko se temperatura spusti pod to točko, rastlina sicer živi, vendar njeni vegetativni organi mirujejo, ko pa jo preseže, začne rastlina rasti), *najugodnejša temperatura* ali *temperaturni optimum* (takrat rastlina najbolj učinkovito črpa hranilne snovi) in *absolutni maksimum* (najvišja temperatura, pri kateri je rastlina še odporna na toploto). Navadno se izračunavajo pragovi za 5° C (začetek in konec aktivne rasti v zmernotoplem podnebnem pasu), 10° C (začetek in konec rasti v subtropskem pasu) in 20° C (meja poletne →suše). Za izračunavanje plandanskega praga se uporabi naslednji obrazec:

$$d = \frac{t^{\circ}\text{C praga} - t^{\circ}\text{C pod}}{t^{\circ}\text{C nad} - t^{\circ}\text{C pod}} \times 30 \quad (31)$$

Za izračunavanje jesenskega praga se uporabi naslednji obrazec:

$$d = \frac{t^{\circ}\text{C pod} - t^{\circ}\text{C praga}}{t^{\circ}\text{C nad} - t^{\circ}\text{C pod}} \times 30 \quad (31)$$

pri čemer je *d* število dni, ki se prišteje k srednjemu dnevu v mesecu s srednjo mesečno temperaturo nižjo od temperaturnega praga, *t° nad* in *t° pod* pa pomenita srednje mesečne temperature, ki so naj-

bližje vrednostim temperaturnim pragov, ki jih izračunavamo. *agrometeorologija*

temporalno naselje -lnega -lja, s – glej naselje, temporalno. Tujka temporalen je prevzeta iz latinskega pridevnika *temporalis* v pomenu 'časoven, časen', izpeljanega iz besede *tempus*, ki pomeni 'čas'. *geografija naselij, agrarna geografija, jezikoslovje*

teorija središčnih (centralnih) naselij -je -ščnih (-lnih) -lij, ž – glavna teorija v geografiji naselij, ki temelji na opazovanju → naselbinskega sistema na jugu Nemčije; v tridesetih letih 20. stoletja jo je zasnoval W. Christaller. V njej je v ospredju podmena, da je mogoče število, velikost in razporeditev → središčnih (→ centralnih) naselij razložiti z zakonom ponudbe in povpraševanja, pri čemer sta pomembna dejavnika zlasti način in obseg, torej vrsta blaga ter kakovost in količina storitev, s katerimi določena središča oskrbujejo svoje različno velike okolice. Vsaki stopnji v → hierarhiji naselij naj bi ustrezala tudi vplivno območje in število prebivalcev v središču. Osnovne celice hierarhije naj bi bile glede na funkcijske principe (upravni, prometni in oskrbni) šesterokotnik, trikotnik in romboid. Nekaj let pozneje je Christallerjevo teorijo izpopolnil A. Lösch, ki je z rotiranjem centralnonselbinskega omrežja okoli osrednjega središča prišel do teoretične verjetnosti, da se to omrežje v šestih segmentih zgosti, v ostalih šestih pa je redkejše. Razen tega je v teorijo vključil tudi proizvodne vidike. Kasnejše izpopolnitve teorije središčnih naselij so osvetlile predvsem problematiko "pragov", to je zgornjih in spodnjih meja, ki jih mora vsaka storitvena dejavnost preseči, da postane njen obstoj gospodarsko utemeljen. Teorija o središčnih naseljih za večino središč in še zlasti za najpomembnejša med njimi dobro pojasnjuje določene temeljne zakonitosti o njihovih razmestitvi, ustroju in odnosih z okolico. Prav zato se jo s pridom uporablja v → prostorskem in → regionalnem planiranju pri načrtovanju naselbinskega omrežja in storitvenih dejavnosti, v → urbanizmu pri urejanju mestnega sistema, pri regionalizaciji (funkcijske ali nodalne → regije) in v regionalni razvojni politiki. Izraz teorija je tujka, prek nemškega *Theorie* in latinskega *theoria* prevzeta iz grške besede *theoria* v pomenu 'sistem znanstvenih trditvev', prvotno pa 'pogled, naziranje'. *geografija naselij, prostorsko planiranje, urbanizem*

terai (urdujsko oziroma hindujsko) – močvima, nezdrava ilovnata ravnica na severu Indijske podceline, ki se v širini med 80 in 95 km vleče med predgorji Himalaje (Siwalik) in z rečnimi naplavinami nasutimi nižavji. V novjšem času je v večjem delu osušena in obdelana. V bengalščini se imenuje *duar*. *geomorfologija, agrarna geografija, regionalna geografija*

terár (iz angleščine) -ja, m – register najemnih zemljišč, ki ga sestavljajo predvsem zemljevidi, načrti in seznami → zemljiških najemnikov. Vzpostavljena ima

skoraj vsako veliko posestvo. Glede na to, da mnogi registri segajo v srednji vek, so neprecenljive vrednosti za preučevanja zgodovinske geografije. Primerjaj → urbar. *zgodovina, agrarna geografija*

teras (pogovorno arabsko) – nasip, narejen z ročnim orodjem z namenom zbiranja in zadrževanja padavinske vode na obdelovalnih zemljiščih sušnega severnega dela Sudana. *agrarna geografija, regionalna geografija*

terása (iz francoščine) -se, ž – 1. stopnici podobna tvorba na zemeljski površini, ki so jo izoblikovali voda, led ali človek. 2. tlakovan prostor na delu zgradbe ali ob njej. Izraz je tujka, prevzeta iz francoske besede *terrasse*, kar je izposojeno iz staroprovansalskega *terassa* v pomenu 'zemeljska terasa', izpeljanega iz besede *terra* v pomenu 'zemlja'. *jezikoslovje*

terása, antropogéna -se -ne, ž – glej kulturna terasa. *agrarna geografija, agronomija*

terása, kulturna -se -rne, ž – bolj ali manj ravna ploskev, ki jo je z namenom pridobiti → kmetijsko zemljišče, olajšati in intenzivirati → kmetovanje, zmanjšati → erozijo prsti, povečati → talno vlažnost in (ponekod) omogočiti → gravitacijsko namakanje v strmo pobočje vrezal človek. Marsikje so ježe teras narejene iz zloženega otrebljenega kamena in izravnane z nasuto → prstjo. Najstarejše kulturne terase (zgradili so jih Inki v Peruju) segajo okrog 4000 let v preteklost. Trije glavni tipi so *stopničaste terase* (s podizanimi plastmi kamena ali drugega gradiva vzdolž izohips), *namakalne (irigacijske) terase* (posamezni deli pobočij so povsem izravnani, da se v njih zadrži namakalna voda; za strojno obdelavo so neprimerne) in *terase za zaustavljanje odтока* (pri njih se dotok vode zaustavlja z zajezitivno stranico na zgornji strani). Urejanje kulturnih teras in njihovo vzdrževanje je delovno izjemno zahtevno, zato jih v pokrajinah s tržno usmerjenim → strojnim poljedelstvom opuščajo; postopoma se zaraščajo in propadajo. S svojim videzom še vedno predstavljajo značilno pokrajinsko podobo v monsunskih azijskih deželah, ponekod na Arabskem polotoku, v Andih in še kje, v novjšem času pa so značilne tudi za mnoge vinogradniške pokrajine s → terasnimi vinogradi. Pri nas jih je največ v Koprskih brdih, pa tudi na Dolenjskem niso redke. Sopomenka je antropogena terasa. *agrarna geografija, agronomija*

terasiranje -nja, s – napravlanje, urejanje → kulturnih teras na pobočjih za potrebe → poljedelstva, → sadjarstva in (ali) → vinogradništva *agronomija*

terasna -sni -sno, prid. – nanašajoč se na → teraso. *jezikoslovje*

terasni vinograd -snega -a, m – glej vinograd, terasni. *agronomija, agrarna geografija*

terasno obdelovanje zemljišč -snega -nja -mljišč, s – glej obdelovanje zemljišč, terasno. *agronomija, agrarna geografija*

terezijánski katáster -nskega -stra, m – glej kataster, terezijanski. *geodezija, zgodovina*

teritórij, váški -a -škega, m – glej vaški teritorij. Tujka teritorij v pomenu 'ozemlje' je prevzeta iz latinske besede *territorium* v pomenu 'ozemlje, k mestu pripadajoče podeželje', izpeljana iz latinskega *terra* v pomenu 'zemlja'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

termální pás -lnega -u, m – glej pas, termalni. Izraz termalen je izpeljan iz besede *terme*, tujke, ki je prek francoskega *thermes* in latinskega *thermae* prevzeta iz grškega *ta therma* v pomenu 'toplice', kar je v kolektivu posamostaljeni pridevnik *thermos* v pomenu 'topel'. *klimatogeografija, agrometeorologija, jezikoslovje*

têrra róssa (iz italijanščine) -rre -sse, ž – rdečkasta →prst, pri nas sopomenka za →jerino oziroma →jerovico. *pedogeografija*

tesána hiša -ne -še, ž – glej hiša, tesana. Pridevnik tesan je izpeljan iz glagola *tesati*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanski. Razvil se je iz indoevropskega *tek't-* v pomenu 'plesti, graditi hišo iz protja' in pozneje 'graditi hišo iz masivnega lesa, tesati'. *spomeniško varstvo, arhitektura, jezikoslovje*

téža, ekvivaléntna -že -ntne, ž – glej ekvivalentna teža. Beseda teža je bila v enakih obliki in pomenu znana že v praslovanski in je izpeljana iz praslovankega pridevnika *težъ* v pomenu 'težek'. *agrarna geografija, agronomija, jezikoslovje*

težák -a, m – v severovzhodni Sloveniji narečni izraz za delovni dan pri določenem kmečkem opravilu, ki se je opravil namesto plačila v denarju. *jezikoslovje, etnologija*

tierra (špansko) – oznaka za →višinske bioklimatske pasove v gorovjih tropskega podnebnege pasu v Južni in Srednji Ameriki. Izraz tierra v španščini pomeni 'Zemlja, dežela'. *splošna geografija, regionalna geografija*

tierra caliente (špansko) – najnižji med tropskimi →višinskimi in →kmetijskimi pasovi v Južni in Srednji Ameriki, ki se navzgor razprostira do nadmorske višine okrog 1000 m. Gre za območje z vročim in vlažnim podnebjem. Temperature le malo kobilejajo (od 24 do 27° C). Naravna →vegetacija je bujna in pripada →tropskemu dežnemu gozdu. V tem sicer redko poseljenem pasu uspevajo banane, sladkorni trs in kakav, ki se jim na pobočjih pridružijo kava, koruza in tobak. Tierra caliente pomeni v španščini 'vroča dežela'. *regionalna geografija, agrarna geografija*

tierra fria (špansko) – zmernohladni →višinski in →kmetijski pas v goratih tropskih predelih Južne in Srednje Amerike, ki se razprostira na območjih z nadmorsko višino med okrog 2000 in 3000 m, ponekod pa seže celo do nadmorske višine 3800 m. Srednje mesečne temperature se gibljejo med 12 in 18° C. Tipična naravna →vegetacija so →iglasti

gozdovi, ki v zgornjem delu prehajajo v grmičevnato rastje in prostrane pašnike. Na zgornji meji tega gosto poseljenega pasu sta tudi višinski meji →poljedelstva in →sadjarstva. Glavne →kulturne rastline so koruza, krompir (oba izvirata od tod), pšenica, vsa druga →žita ter →sadje in →zelenjava zmernotoplega podnebnege pasu, ki so jih sem zanesli v glavnem iz Starega sveta. Pomembna je vloga →govedoreje in →ovčereje. Tierra fria pomeni v španščini 'hladna dežela'. *regionalna geografija, agrarna geografija*

tierra helada (špansko) – mrzli →višinski in →kmetijski pas v goratih tropskih predelih Južne in Srednje Amerike, ki se razprostira na območjih z nadmorsko višino med okrog 3000 (ponekod 3800 m) in 4800 m, kjer se začne območje večnega snega in ledu (*tierra nival*). Srednje mesečne temperature se gibljejo med 0 in 12° C, kar onemogoča rast drevja, zato v spodnjih delih uspeva le grmovno rastje, nad njim pa le še travna ruša, ki je temelj prostranih →pašnikov. Stalne poseljenosti skorajda ni in sem se človek zateče le v izjemnih primerih (pri rudarjenju) in občasno. Glavna gospodarska dejavnost je →ekstenzivna živinoreja. Tierra helada pomeni v španščini 'mrzla dežela'. *regionalna geografija, agrarna geografija*

tierra templada (špansko) – zmernotopli →višinski in →kmetijski pas v goratih tropskih predelih Južne in Srednje Amerike, ki se razprostira na območjih z nadmorsko višino med okrog 1000 in 2000 m. Srednje mesečne temperature se gibljejo med 18 in 24° C. Namočena pobočja poraščajo gozdovi, ki imajo v primerjavi s →tropskimi dežnimi gozdovi manj rastlinskih vrst. Bolj raznolika je →vegetacija v sušnejših dolinah in kotlinah, kjer je mogoče najti tudi odprto →savano z bodljikavim →grmičevjem. Zgornja meja pasu je tam, do koder še uspevajo tropske →kulturne rastline. V tem subtropsko gosto poseljenem pasu se pridelujejo še sorazpne rastline. Najpomembnejša →kultura je kava, pomembno pa je še gojenje banan, agrumov, koruze, riža, sladkornega trsa, zemeljskega oreška, tobaka in bombaža. Tierra templada pomeni v španščini 'zmerna dežela'. *regionalna geografija, agrarna geografija*

típ (iz latinščine) -a, m – I. kar ima v veliki meri lastnosti oziroma značilnosti, zaradi katerih se uvršča v posebno skupino stvari iste vrste. Za razliko od →regije, ki je edinstven in neponovljiv del zemeljskega površja, je določen tip ozemlja je dejanski pokrajinski stvarnosti ponovljiv, saj so zanj značilne le nekatere skupne lastnosti, po katerih se izdvojeni tipi posplošujejo. 2. kar tvorijo stvari iste vrste zaradi določenih enakih lastnosti ali značilnosti nasploh. Beseda je tujka, prek nemškega *typ* v enakem pomenu prevzeta iz latinskega izraza *typus* v pomenu 'kip, podoba, oblika', kar je izposojeno iz grškega *typos* v pomenu 'zglede, primer, obris, načrt,

podoba', prvotno 'sunek, udarec', izpeljanega iz grškega *tylo* v pomenu 'tolčem, udarim'. *jezikoslovje, splošna geografija*

tip poljske razdelitve -a -ljske -tve, m – določena oblika →parcel oziroma →zemljiških kosov v razčlenitvi obdelanega dela →vaškega zemljišča. Glede na prevladujočo obliko se določajo →sistemi poljske razdelitve. *agrarna geografija, zgodovina*

tip prsti -a -i, m – v klasifikaciji →prsti temeljna enota, za katero so značilni enaka zgradba →profila prsti, značilno zaporedje →talnih horizontov ter njihove kakovostno podobne fizikalno-kemične lastnosti, enaki prevladujoči procesi preobrazbe ter procesi prenašanja mineralnih in organskih snovi. Tipi prsti imajo slovenska imena, nekateri imajo imena v jezikih držav, kjer so bili najprej opisani, nekateri pa so povzeti iz mednarodne klasifikacije prsti. Sopomenka je *talni tip*. *pedogeografija*

tipi, gozdni -pov -zdih, množ., m – značilne zvrsti →gozdov, ki so se v globalnem pogledu izoblikovale skladno s planetarnimi →podnebnimi pasovi (→subarktični gozd, →gozd zmernih širin, →subtropski in →tropski gozd). Gozdni tipi se oblikujejo tudi glede na višinsko pasovitost, prevladujočo vrsto →drevja, stopnjo preoblikovanosti po človeku, način izkoriščanja gozda ipd. Primerjaj →gozdni pasovi, →rastlinski pasovi in →orografski bioklimatski pasovi. *gozdarstvo, fitogeografija*

tipika naselij, regionalna -ke -lij -lne, ž – značilna podoba →naselij v posameznih naravnopokrajinskih enotah (Slovenije), ki se odraža v merilu, gradivu in obliki poslopjij ter v nekaterih drugih arhitekturnih prvinah. Žal se je novejša funkcionalna in oblikovna preobrazba na →podeželju neugodno odrazila in prevladala je nerazpoznavna uniformiranost. Pri ohranjanju regionalne tipike bi kazalo posnemati predvsem nekdanji odnos →kmečkih hiš, →kmečkih domov in naselij do reliefnih razmer in okolja nasploh, vzpostaviti načeli podrejanja posameznosti celoti ter "skupinske forme" naselij, kar naj bi zagotovili ustrezno pripravljene urbanistični kriteriji, →prostorski ureditveni pogoji in še posebno njihovo dejansko uresničevanje v določeni pokrajini. *urbanizem, arhitektura*

tipologija -je, ž – 1. ureditev, členitev raziskovalnega področja po →tipih, razvrstitev tematike v tipe. 2. postopek, po katerem se kaj uvršča v določen tip. V tem pomenu se pogosteje uporablja sopomenka *tipizacija*. Izraz tipologija je zloženka iz besed *tip* in *logija*, obeh prevzetih iz klasične grščine. *jezikoslovje*

tipologija kmečke hiše -je -čke -še, ž – razčlenitev →kmečkih hiš glede na značilne lastnosti, ki jih opredeljuje zlasti primerjava naslednjih prvin: zunanje oblike, starosti hiše, števila in razporeditve prostorov, lege in oblike kurišča, odnosa stanovanjskih prostorov do →gospodarskih poslopjij, gradbe-

nega materiala, tehnike gradnje, konstrukcije in oblike strešne kritine, morebitnih funkcijskih in okrasnih dodatkov (→ganki, →spahnjenice...). Po standardni geografski tipologiji razlikujemo v Sloveniji štiri temeljne stavbne tipe in sicer →alpsko hišo, →primorsko hišo, →panonsko hišo in →osrednjeslovensko hišo. *spomeniško varstvo, arhitektura, geografija naselij*

tipologija kmetijstva -je -jstva, ž – opredeljevanje značilnih tipov (*tip* je taksonomski pojem, ki ga opredeljujejo podobnosti njegovih temeljnih prvin) kmetovanja, kar ne smemo zamenjevati z regionalizacijo, katere cilj je izdvajanje značilnih →kmetijskih (agrarnih) regij, zasnovanih na osnovi različnosti pojavov. Tipologiji kmetijstva so največ pozornosti posvečali v Komisiji za kmetijsko tipologijo pri Mednarodni geografski uniji, temelji na štirih skupinah kazalcev, ki so v naslednjem medsebojnem odnosu:

$$T = A \frac{B}{C} D,$$

kjer je *T* tip kmetijstva, drugi parametri pa:

A posestni kazalci:

- delež →kmetijskih zemljišč v lasti skupine ljudi -pleme, klan, občina – po običajnem pravu ali običaju,
- delež kmetijskih zemljišč, ki se obdeluje na podlagi zakupne pogodbe,
- delež kmetijskih zemljišč v osebni lasti ali lasti zasebne družbe,
- delež kmetijskih zemljišč, ki jih obdelujejo v okviru →kmetijskih združenj in v državnih podjetjih,
- povprečna velikost posestev glede na število aktivnih →kmetovalcev na posameznem posestvu,
- povprečna površina kmetijskih zemljišč v ha na posestvo,
- povprečna velikost ustvarjenega dohodka na posestvo.

B operativni kazalci:

- vloženo delo: povprečno število aktivnih kmetovalcev na 100 ha kmetijskih zemljišč,
- vloženo živalsko delo: povprečno število konvencionalnih (konjskih) vprežnih enot na 100 ha kmetijskih zemljišč,
- vloženo mehansko delo: povprečna moč traktorjev in drugih samostojno delujočih kmetijskih strojev (v KW/100 ha) →obdelovalnih zemljišč,
- poraba umetnih gnojil v kg na ha obdelovalnih zemljišč,
- delež namakanih zemljišč od vseh obdelovalnih zemljišč,
- intenzivnost rabe obdelovalnih zemljišč, kar se meri z deležem obdelanih zemljišč od vseh obdelovalnih zemljišč,
- število →GVŽ na 100 ha kmetijskih zemljišč.

C proizvodni kazalci:

- produktivnost zemljišč, merjena z →žitnimi enotami na ha kmetijskih zemljišč,
- produktivnost obdelovalnih zemljišč, kar se meri z vrednostjo kmetijske pridelave na ha dejansko uporabljenih zemljišč,
- delovna produktivnost, merjena z vrednostjo kmetijskih pridelkov na enega aktivnega kmetovalca,
- tržna delovna produktivnost, ki se meri z vrednostjo prodaji namenjenih pridelkov na enega aktivnega kmetovalca,
- stopnja tržnosti, merjena z vrednostnim deležem pridelkov za prodajo od vseh pridelkov,
- tržna vloga zemljišč, izražena kot povprečna vrednost tržne pridelave na ha kmetijskih zemljišč,
- stopnja specializacije, izražena kot koeficient stopnje, s katero je tržni delež pridelave posamezne ga posestva osredotočen na najmanjše število postavk.

D strukturni kazalci:

- delež zemljišč z →nasadi od vseh kmetijskih zemljišč,
- delež travnikov in pašnikov od vseh kmetijskih zemljišč,
- delež obdelovalnih zemljišč, na katerih se prideluje hrano, od vseh kmetijskih zemljišč,
- delež vrednosti živalske pridelave od vse kmetijske pridelave, kar kaže na usmerjenost pridelave,
- delež tržne vrednosti živalskih pridelkov od celotne tržne vrednosti, kar kaže na tržno usmerjenost pridelave,
- delež pridelave →industrijskih rastlin v vrednosti celotne kmetijske pridelave.

Tipologija se opira na vseh 27 kazalcev, značilnih za ves svet. Vsak kazalec je ovrednoten s petimi stopnjami v vrednosti od 1 do 5 (ena je najmanjša in pet največja vrednost). Na ta način je mogoče ovrednotiti vsak →kmetijski sistem. S prikazano metodologijo so člani Komisije za kmetijsko tipologijo izdelali podrobno opredelitev kmetijskih tipov, ki jo je v grobem mogoče strniti v naslednjih pet temeljnih tipov: →tradicionalno ekstenzivno kmetijstvo, →tradicionalno intenzivno kmetijstvo, →tržno usmerjeno kmetijstvo, →socializirano mešano kmetijstvo in →visoko specializirana živinoreja. *agrama geografija*

tipologija krajin -je -jin, ž – tipološki sistem →krajin/2, ki izhaja iz njihovega razvrščanja v skupine s skupnimi naravnimi in (ali) kulturnimi značilnostmi oziroma s skupnim in (ali) podobnim krajinskim značajem, to je skupnim učinkom vseh dejavnikov, ki ustvarjajo podobo določene krajine in jo delajo prepoznavno ter značilno znotraj širšega prostora. Tipološka opredelitev lahko izhaja iz splošnega občutja krajinskega značaja posameznega prizorišča

ali iz prepoznavnega skupnega vzorca krajinskih sestavin. *krajinska arhitektura, prostorsko planiranje*

tipologija naselij -je -lij, ž – postopki členitve naselij na različne tipe, ki se izvajajo zaradi boljšega razumevanja in podrobnejše obravnave →naselbinskega sistema. Glede na opredeljitvene prvine, ki se upoštevajo pri izdvajanju tipov, razlikujemo več različnih tipologij, pri čemer so stare upravne delitve naselij, ki so jih poznali marsikje po svetu in po katerih so se naselja delila na vasi, trge in mesta, zaradi nastajanja novih naselbinskih oblik povsem preživele. Danes se tipizacija opira predvsem na →obliko, →tloris, →položaj, lego in →funkcije naselij ter prevladujoč bivalni način. Pri →podeželskih (→kmečkih) naseljih se pri tipologiji naselij upoštevajo tudi →vaško zemljišče in njegova →poljska oziroma →zemljiška razdelitev, razčleniti pa jih je mogoče (ob že navedenih prvinah) še glede na tip →kmečkega doma in tip →kmečke hiše. *geografija naselij*

tla (iz praslovanščine) tal, množ., s – preperela snov na zemeljskem površju, nastala s →preperevanjem kamnin pod vplivom podnebni dejavnikov in z razkrajanjem organskih snovi. S svojo rodovitnostjo omogoča rastlinam črpanje hranil in vode ter jim nudi oporo pri rasti. So občutljiva, a uravnotežena zmes mineralnih delcev, organskih snovi in živih organizmov. Glede na globino razlikujemo *zelo plitva* (do 15 cm), *plitva* (15 do 40 cm), *srednje globoka* (40 do 80 cm), *globoka* (80 do 100 cm) in *zelo globoka* (nad 100 cm) tla. Pomembne lastnosti tal so *tekstura* (zrnatost delcev), *struktura* (način razporeditve in povezanosti delcev prsti ter organskih snovi v agregate) in reakcija (→lestvica pH). Glede na nastanek in razvitost tal ter zastopanost →talnih horizontov razlikujemo niz različnih vrst tal, ki se z →obdelovanjem in z →melioracijami delno spreminjajo; marsikje so izpostavljena procesom degradacije. Izraz se uporablja v →agronomiji in sorodnih strokah, v geografiji pa zaradi večje jasnosti raje uporabljamo izraz →prst. Izhaja iz praslovanškega *tblo* v enakem pomenu, kar se je razvilo iz indoevropske baze *telH-* v pomenu 'plosk, ploska tla, deska'. *pedogeografija, jezikoslovje*

tla, aluviálna tal -lnih, množ., s – naplavinska →tla, nastala v najnovejši razvojni fazi preoblikovanja površja. Vsebujejo le malo ali nič →prepereline, nimajo razvitih talnih horizontov oziroma je en sam talni horizont slabo razvit. Glej tudi →aluvialna ravnic. *pedogeografija*

tla, dístrična tal -čnih, množ., s – slabše rodovitna →tla s kisló reakcijo (vrednost pH je pod 5,5), stopnja zasičenosti z bazami pa je manjša od 50 %. Nastajajo na kislí →matični podlagi in so najbolj primerna za rast →gozda. Pri nas se izraz največkrat uporablja v zvezi z rjavimi →prstmi. Izvira

- iz grške nikalnice *dys*, ki pomeni 'ne' oziroma 'slab, bolan'. *pedogeografija*
- tlà, évtrična** tal -čnih, množ., s – rodovitna tla z nevtralno ali bazično reakcijo (vrednost pH je nad 5,5). V kolikor so dobro oskrbljena s hranilnimi snovmi, govorimo o *evtrofnih tleh*. Evtrična tla nastajajo na različnih kamninah, bogatih s karbonati in bazami, vendar ne na apnencu in seveda tudi ne na kislji podlagi. Pri nas se izraz največkrat uporablja v zvezi z rjavimi →prstmi. Izvira iz grške besede *eu*, ki pomeni 'dober, pravi, primeren'. *pedogeografija*
- tláka** (iz praslovanščine) -ke, ž – 1. podložnikova delovna obveznost do zemljiškega gospoda (fevdalca). Lahko je bila ročna, vozna, gradbena itd. *Odmerjena tlaka* je bila stalno določena v delovnih dnevih na določeno kmetijo, *neodmerjena tlaka* pa je bila prepuščena fevdalčevi prosti presoji oziroma njegovim potrebam. Izraz tlaka izhaja iz praslovanške besede *tolka*, kar je pomenilo 'prostovoljna delovna skupina za pomoč sosedu, poplačana le z pogostitvijo'. Beseda je verjetno izpeljana iz indoevropske baze *tel(e)k-* v pomenu 'tolči', torej je bil prvotni pomen najverjetneje 'tolčenje, udarec', izhodiščni pa 'na mah opravljeno delo, udarniško delo'. 2. ljudski izraz za delovni dan pašnih upravičencev za skupna pripravljala dela na →planinah. *zgodovina, jezikoslovje*
- tlóris nasélja** -a -lja, m – oblika naselja, ki jo določa pogled iz zraka. Opredeljujeta jo potek prometnic in način razporeditve domov od njih. Odvisno od naravnih razmer, družbeno-gospodarske sestave prebivalstva, →funkcij naselja, pravnih predpisov in predvsem od tega, ali je naselje nastalo in se razvijalo načrtno ali ne, ima lahko pravilno ali nepravilno zasnovno. Glavne tlorisne oblike naselij so *črtna (linijska)*, *središčna (polarna)* in *ploskovna*, ki je lahko pravilna (pravokotna, kvadratna, trikotniška ali drugačna) ali nepravilna (gručasta). Izraz tloris je umetno zložen iz *tlo*, edninske oblike besede *tla*, in izpeljanke iz glagola *risati*. *geografija naselij, jezikoslovje*
- tôpla grêda** -ple -de, ž – glej greda, topla. Pridevnik *topel* je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini in je pretekli trpni deležnik glagola *tepti* v pomenu 'greti, topel biti', kar se je razvilo iz indoevropskega korena *tep-* v pomenu 'topel biti'. *klimatogeografija, agroklimatologija, jezikoslovje*
- tóplar** (iz nemščine) -ja, m – izpopolnjena oblika →kozolca z dvema vzporednima lesama za sušenje in hrambo →sena (od tod tudi ime *dvojník*), prekričima s skupno streho, tako da je vmes nastal prostor za shranjevanje voz, pozneje →kmetijskih strojev, in kmetijskega orodja. Znana je tudi različica *doplar*. Oba izraza izhajata iz avstrijske nemške besede *Doppler*, kar lahko pomeni 'vse, kar je dvojnega'. *spomeniško varstvo, etnologija, jezikoslovje*
- toplótni pás** -nega -u, m – glej pas, toplotni. *klimatogeografija, agrometeorologija*
- tópo-** (iz grščine) – predpona v sestavljenkah, ki opredeljuje značilno lastnost drugega dela sestavljenke, povezano z zemeljskim površjem, ozemljem, območjem, predelom ali krajem. Izhaja iz grške besede *topos* v pomenu 'kraj'. *jezikoslovje*
- tópografska izméra** -fske -re, ž – geodetski meritveni postopek, s katerim se določijo položaj (razdalje, smeri) in višine vseh pomembnih prvin (reliefne oblike, vode, rastje, prometno omrežje, stavbe, politične in upravne meje itd.) zemeljskega površja znotraj manjšega ozemlja, navadno z namenom izdelave →zemljevida ali →topografskego-katastrskega načrta. Starejša postopka grafične izmere sta *pasovno snemanje* in *grafična izmera*, novejša pa *tahimetrija* in *fotogrametrija*. *geodezija*
- tópografsko-katástrski načrt** -fsko -rskega -a, m – glej načrt, topografsko-kartografski. *geodezija*
- tóponomástika** (iz grščine) -ke, ž – nauk o izvoru in pomenu zemljepisnih (*toponimov* v širšem pomenu) in krajevnih imen (*toponimov* v ožjem pomenu) oziroma njihovo preučevanje, pomembno za razlago nastanka in razvoja (geneze) →kulturne pokrajine. Izraz je sestavljenka iz grškega korena *topo-*, izpeljanega iz besede *topos*, ki pomeni 'kraj', in grškega izraza *onomatos*, ki pomeni 'ime'. *splošna geografija, jezikoslovje*
- tóposekvéncia** -nce, ž – v →združbi tal na razgibanem površju zaporedje talnih enot, ki odraža predvsem tesno soodvisnost med tipom →prsti in reliefom. →Pedogenetski pomen reliefa je v takih primerih odvisen od →ekspozicije, →nagiba pobočja in nadmorske višine, pri čemer razgibano površje pogosto vsebuje mnoge mikroklimatske razločke. Pri nas je na razgibanem površju na mikro ravni pomen reliefa med različnimi pedogenetskimi dejavniki povsem v ospredju, tudi pred litološko sestavo. Izraz je sestavljenka iz predpone *topo-*, izpeljane iz grške besede *topos*, ki pomeni 'kraj', in besede *sekvenca*, izpeljane iz latinske besede *sequentia*, ki pomeni 'vrstni red, nadaljevanje'. *pedogeografija*
- tradicionálen** (iz francoščine) -lna -lno, prid. – 1. takšen, ki vsebuje, kar se je uveljavilo oziroma doseglo na področju kake dejavnosti med njenim daljšim obstajanjem. 2. takšen, tisti, ki upošteva tradicijo, izročila, navade, običaje, vrednote in (ali) dosežke. Tujka tradicionalen je prevzeta iz francoske besede *traditionnel* v enakem pomenu, kar izhaja iz latinskega *traditio* v pomenu 'predaja, izročilo', izpeljanke iz latinskega glagola *tradere* v pomenu 'predati, izročiti'. *jezikoslovje*
- tradicionálni vinógrad** -lnega -a, m – glej vinograd, tradicionalni. *agronomija, agrarna geografija*
- tradicionálno ekstenzivno kmetijstvo** -lnega -vnega -jstva, s – glej kmetijstvo, tradicionalno ekstenzivno. *agrarna geografija*

tradicionalno gospodarstvo -lnega -rstva, s – glej gospodarstvo, tradicionalno. *ekonomija, agrarna geografija*

tradicionalno intenzivno kmetijstvo -lnega -vnega -jstva, s – glej kmetijstvo, tradicionalno intenzivno. *agrarna geografija*

trájen -jna -jno, prid. – 1. tisti, ki je, obstaja, se pojavlja neomejeno dolgo obdobje. 2. takšen, ki zaradi svojih lastnosti lahko obstaja, se uporablja dalj časa. Izraz je izpeljan iz glagola *trajati*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini in se je verjetno razvil iz indoevropske baze *terH-* v pomenu 'priti čez, prekoračiti, premagati, preseči'. *jezikoslovje*

trájna kultura -jne -re, ž – glej kultura, trajna. *agronomija*

trájni nasád -jnega -a, m – glej nasad, trajni. *agronomija*

trájno korišćenje tál -jnega -nja tal, s – korišćenje →rodovitnih zemljišč brez →kolobarjenja ali seljenja →obdelovalnih zemljišč na druge lokacije. Zelo značilne oblike so (bile) nekdanja "večna kultura" rži v zmernih zemljepisnih širinah ter pridelovanje koruze, riža in sladkornega trsa. V tovrstni obdelovalni sistem spada tudi vzgoja drevesnih in grmovnih →kultur z užitnimi plodovi, največ iz skupine →sadja (sadno drevje zmernih širin, →vinska trta, agrumi, kava, kakav, čaj, oljna palma,...). Sem lahko smiselno uvrstimo tudi nenehno korišćenje →travnikov, →pašnikov in →gozdov. *agrarna geografija*

trájnosten -stna -stno, prid. – nanašajoč se na trajnost, značilnost česa glede na to, koliko časa lahko obstaja oziroma ali je uporabno. Izraz je izpeljan iz glagola *trajati*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini in se je verjetno razvil iz indoevropske baze *terH-* v pomenu 'priti čez, prekoračiti, premagati, preseči'. *jezikoslovje*

trájnostni razvój -stnega -a, m – glej razvoj, trajnostni. *varstvo okolja, prostorsko planiranje*

trájnostno kmetovánje -stnega -nja, s – glej kmetovanje, trajnostno. *agronomija, varstvo okolja*

tránshúmanca (iz francoščine) -nce, ž – polnomadska oblika →pašne živinoreje, za katero je značilno občasno ali sezonsko seljenje pastirjev in pašnih živali (predvsem ovc) z namenom poiskati sveže, še ne izrabljene →pašnike (pri *pravi transhumanci* so jih pastirji vzeli v zakup, včasih tudi za dlje kot eno leto, pri *nepravi transhumanci* pa so imeli pašni upravičenci stvarno pravico, da živino leto za letom pošiljajo na določen pašnik). Pogojena je predvsem z menjavanjem letnih časov, čeprav jo zasledimo v različnih podnebnih in višinskih oziroma rastlinskih pasovih, zato so značilni premiki na dolge razdalje. Drugi družinski člani ostanejo v →stalnih naseljih in se ukvarjajo predvsem s →poljedelstvom. Najbolj pogosta je (bila) v Sredozemlju, na Balkanu in v Alpah, Pirenejih, ameriški zvezni državi Utah in

pri nekaterih pastirskih ljudstvih v osrčju ter na vzhodu Afrike. V Sloveniji je bila prava transhumanca precej razširjena v zahodnem delu (menjava paše med Snežnikom in Nanosom na eni ter Istro in Furlansko nižino na drugi strani), še vedno pa lahko tu in tam (na Pivki, Krasu in v Vipavski dolini) občasno srečamo črede ovc, ki jih na pašo priženejo iz notranjosti Balkanskega polotoka. Nepravo transhumanco lahko enačimo s tradicionalnim →planskim pašništvom. Izraz transhumanca je izpeljan iz francoske besede →transhumance, ki pomeni 'preselitev ovc ali živine na poletno pašo v planine'. Znana je tudi fonetično zapisana slovenjena različica *tranzimansa*. *agrarna geografija, jezikoslovje*

transhumance (francosko) – glej transhumanca. *agrar-
na geografija*

travinje -nja, s – 1. v ožjem smislu z deteljo, zelmi in predvsem s travo porasla →obdelovalna in →kmetijska zemljišča, ki se uporabljajo bodisi kot →travniki bodisi kot →pašniki, s pašno-košnim kmetijskim sistemom pa se koristijo tako za košnjo kot za pašo. Travno rušo različnih rastlinskih združb sestavljajo rastline iz vrst trav, zeli in stročnic. Tako imenovano absolutno travinje zaradi visoke gladine →podtalnice, strmin in svojskega padavinskega režima ne omogoča nobene druge rabe, na tako imenovanem fakultativnem travinju pa je mogoča preureditev v →njive. 2. v širšem smislu s travo poraslo zemljišče. Izraz travinje je izpeljan iz besede *trava*, ta pa je bila znana v enakih obliki in pomenu že v praslovanščini. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

trávník -a, m – s travo porasla temeljna →zemljiška kategorija, namenjena pridelovanju krme za →živinorejo; gospodarno jo je mogoče koristiti vsaj enkrat letno. Od →pašnika se loči po bolj skrbni obdelavi, čiščenju, →gnojenju, ponekod →namakanju in košnji, ki je, glede na rodovitnost in intenzivnosti oskrbe, različno pogosta (na najbolj ekstenzivnih travnikih, →košenicah ali →senožetih, se navadno kosi le enkrat na leto, na najbolj intenzivnih pa se lahko zagotovi celo pet in več košenj letno). Zaradi načina oskrbe travnike uvrščamo med →obdelovalna zemljišča. V avstroogrskem katastru so k travnikom uvrščali tudi večji del →sadovnjakov, od sedemdesetih let 20. stoletja pa so pri nas kot samostojna zemljiška kategorija izdvojeni →barjanski travniki (teh je od vseh travnikov le 2,5 %). Skupaj z njimi je bilo leta 1994 366.372 ha travnikov, ki so zavzemali 18,1 % ozemlja države. Njihova površina je razmeroma stalna in njihov delež se po posameznih naravnih makroregijah razlikuje manj, kot pri drugih zemljiških kategorijah. Na eni strani zaradi intenziviranja →živinoreje in opuščanja obdelave →njiv površina travnikov narašča, na drugi strani pa se slabo rodovitni in od →kmečkih domov oddaljeni travniki zaraščajo in

se površina zmanjšuje. Več kot 20 % ozemlja zavzemajo travniki v sredozemskem in subpanonskem svetu ter v obeh velikih kotlinah, še najmanj (na vsega 9,6 % ozemlja) pa so razširjeni v alpskem svetu. Izraz travnik je izpeljan iz besede *trava*, ta pa je bila v enakih obliki in pomenu znana že v praslovščini. Verjetno je izpeljana iz glagola *traviti* v pomenu 'jesti, uživati, trošiti', torej je trava prvotno pomenilo 'krma'. Traviti je ponavljalni glagol od praslovanskega izraza *truti*, sedanjik *trovo*, v pomenu 'porabiti, použiti', ki je morda izpeljan iz indoevropske baze *treu-* v pomenu 'tretji, drobiti'. *agrarna geografija, geodezija, jezikoslovje*

trávník, barjánski -a -nskega, m – katastrska → zemljiška kategorija, ki je bila kot takšna opredeljena v sedemdesetih letih 20. stoletja. Gre za s kislavo travo ali preslico porasla zemljišča na organskih ali mineralno-organskih tleh, ki v Sloveniji prekrivajo okrog 9200 ha površja ali slabega pola odstotka celotne površine države. *geodezija, agrarna geografija*

trávník, namákani -a -nega, m → travnik vzdolž vodotoka v Veliki Britaniji, ki se ga zgodaj spomladi namaka z namenom zagotoviti zgodnejšo rast trave in pospešiti njeno rast. Takšni travniki so posebno pogosti v dolinah, izdolbenih v karbonatnih kamninah na jugu Anglije, kjer v vodi raztopljeni apnenec pri preplavljanju zemljišč deluje kot → gnojilo. V zadnjem času so jih zaradi visokih stroškov vzdrževanja miniaturnih namakalnih kanalov in osuševalnih jarkov večino že opustili. *agrarna geografija, regionalna geografija*

trávníki, grbínasti -kov -stih, množ., m – posebna geomorfološka oblika, značilna za → senožeti in nižje → planine alpskega sveta. Pojavlja se skoraj izključno na ledeniškem drobirju. Tam nastanejo od 30 cm do 1,5 m visoke in medsebojno od dva do tri metre oddaljene izbokline, na videz še najbolj podobne grbam (ime!; to ni najbolj posrečeno, saj gre funkcijsko bolj za → pašnike kot za → travnike, čeprav se zemljišče ročno da kositi). Dolgotrajna razglabljanja o nastanku je moč strniti v prepričanje, da so grbine nastale različno. Nekatere so ostanki mravljišč, druge sledovi izravnanih dreves, ki s koreninami izrgajo kamenje v podlagi, največ pa jih je nastalo zaradi lokalno paspešene → korozije v drobnejšem apnenčastem gradivu, ki je še posebno dejavna pod debelejšo plastjo → prsti. Gre torej predvsem za ledeniško-kraški pojav. Pri nas so grbinasti travniki pogosti na Pokljuki, na nižjih Bohinjskih planinah (Vogar, Uskovnica, Zajamniki), v Ukancu, Vojah, Vratih, Krmi, Tamarju, Trenti in na Mežaklji. V preteklosti jih je bilo precej več, sčasoma pa so predvsem zaradi uvajanja košnje s kosilnicami lastniki mnoge izravnali. *geomorfologija, agrarna geografija*

trávníški kolobár -škega -ja, m – glej kolobar, travniški. *agronomija, agrarna geografija*

trdôta vôle -te -de, ž – ena od lastnosti vode, ki se navzven kaže v tem, da ob stiku z milom ne nastajajo pene. Največkrat odraža vsebnost kalcija in magnezija. Znane so različne vrste vodne trdote (*skupna trdota, karbonatna trdota* itd.), pa tudi definicije za opis trdote se v posameznih državah medsebojno razlikujejo. *hidrogeografija*

trébež -a, m – 1. ljudski izraz za zemljišče, s katerega je s trebljenjem odstranjeno gozdno → drevje in → grmovje. Primerjaj → krčevina. 2. ljudski izraz za vrhno plast → prsti z ostanki rastlin na iztrebljenem svetu. Izraz je izpeljan iz glagola *trebiti*, ki izhaja iz praslovanskega *terbiti* v pomenu 'čistiti (grmovje), krčiti (gozd)', kar se je razvilo iz indoevropskih baz *terb-* oziroma *treib-* v pomenu 'drgnem, zmeljem', to pa iz indoevropskega korena *ter(H)-* s pomenom 'tretji, drgniti'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

tréblienje kámenja -nja -nja, s – sodobna zvrst → agrarnih operacij, katere glavni namen je s posebnimi stroji otrebiti odvečno (za sodobno → obdelavo tal moteče) kamenje s površja → travnikov in jih na ta način usposobiti za košnjo s kosilnicami. V kolikor je površje zelo razgibano, se ploskev travnika lahko uravna. Tovrstni posegi so v zadnjih dveh desetletjih zelo razširjeni na zakraselih območjih Dolenjske in Notranjske, čeprav jih izvajajo tudi marsikje drugje. O ustreznosti posegov morajo podati strokovno mnenje regionalni zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine. Nekoč so trebili kamenje povsod na zakraselem površju, vendar so bili ti posegi omejeni predvsem na → njive. Na večstoletno dejavnost izboljševanja kakovosti tal še spominjajo mnogi kamniti zidovi na Krasu in številne → groblje/l širom po državi, v katere so zlagali odvečno kamenje. Nekaj so ga nasuli tudi na dna → delanih vrtač ali pa so ga porabili za gradnjo → sredozemskih hiš in → gospodarskih poslopj. Izraz trebljenje je glagolnik od *trebiti*, ki izhaja iz praslovanskega *terbiti* v pomenu 'čistiti (grmovje), krčiti (gozd)'. *agronomija, agrarna geografija, zgodovina*

tréking (iz afrikanske prek angleščine) -a, m – popotovanje na večje razdalje, navadno peš po hribovitem, težje dostopnem svetu. Lahko je *skupinski* ali *individualni*, z vodnikom ali v lastni režiji, vsekakor pa je del tako imenovanega *alternativnega turizma*, ki kot nasprotje *konvencionalnega turizma* postaja čedalje bolj priljubljen. Tujka je prevzeta iz angleške besede *trekking* v enakem pomenu, ki je v Južni Afriki prvotno pomenila 'selitev z volovsko vprego' in je glagolnik od angleškega *trek* v pomenu 'potovati, seliti se', kar je izposojeno iz afrikanske besede, sorodne z nizozemskim glagolom *trekken* v pomenu 'vleči, potovati'. *gospodarska geografija*

trég, živilski -a -lskega, m – glej živilski trg. Izraz trg je izpeljan iz praslovanske besede *trъgъ* v pomenu 'trg, tržišče'. *agrarna geografija, urbanizem, jezikoslovje*

trika (iz nemščine) -ke, ž – ljudski izraz za →njivo, ki se poseje (posadi) le za eno leto, nakar se zaradi slabe →rodovitnosti tal za dalj časa spremeni v →travnik ali →pašnik. Beseda izhaja iz nemškega izraza *Trieschfelder*. Sopomenka je preloga. *zgodovina, agrarna geografija, jezikoslovje*

trípólje -lja, s – predvsem v srednjem veku sistem delitve →obdelovalnih zemljišč na tri njivske komplekse (→poljine), ki je bil posledica prevlade →natriletnega kolobarjenja, v katerem so kmetje lahko gospodarili usklajeno. Na posameznem kosu poljine se je raba običajno menjala v naslednjem zaporedju: prvo leto ozimno žito, drugo leto jaro žito in tretje leto →praha. Navedena raba je bila značilna za tako imenovano *tradicionalno tripolje* (uvedel ga je Karel Veliki), v 18. stoletju pa ga je izpodrinilo *izboljšano tripolje*, v katerem so praho nadomestile →krmne rastline ter →okopavine. S tem se je uporabljana površina →ornic/1 povečala za tretjino. *agrarna geografija, agronomija, zgodovina*

trópski -pska -psko, prid. – nanašajoč se na *trope*, na obsežno območje ob ekvatorju, med severnim in južnim povratnikom. Izraz tropi je tujka, prevzeta in prilagojena iz nemškega *Tropen* v enakem pomenu, kar je v 19. stoletju tvorjeno na temelju grške besede *trope* v pomenu '(sončni) obrat', izpeljane iz glagolske oblike *trepo* v pomenu 'obrnem, spremenim'. *jezikoslovje*

trópski déžni gòzd -pskega -žnega -a, m – glej gozd, tropski dežni. *fitogeografija*

trópski gòzd -pskega -a, m – glej gozd, tropski. *fitogeografija*

trópsko kmetíjstvo -pskega -jstva, s – glej kmetijstvo, tropsko. *agrama geografija*

trfsje -a, s – ponekod v vzhodni Sloveniji ljudski izraz za →vinograd. V Beli krajini je znana narečna različica *trtje*. *jezikoslovje, etnologija*

trsníčarstvo -rstva, s – pomembna vinogradniška dejavnost, katere namen je vzgajanje *trsnih cepljenk* za sajenje v →vinogradih, bodisi za sajenje na novo bodisi za njihovo obnovo. Korenine in spodnji del rastline do cepljenega mesta so iz ameriške divje trte ali njenih križank, del nad cepljenim mestom pa je iz zlahtnih evropskih trt. Za učinkovitejšo izvajanje trsnega izbora je trsničarstvo rajonizirano. *Trsničarji* smejo v *trsnicah* vzgajati le sorte, predpisane v trsnem izboru in praviloma lahko vinogradnikom oddajajo le tiste sorte, ki so priporočljive za njihov okoliš. Izraz je izpeljan iz besede *trs*, verjetno prevzete iz srednjeveškolinjskih *trissus* oziroma *tressus* v pomenu 'palica, kocen', kar je izposojeno iz grškega *thyrsos* v pomenu 'steblo, pecelj'. Slovensko trs je nastalo iz *trst* po odpadu izglasnega -t. *agronomija, jezikoslovje*

trstížje -čja, s – katastrska →zemljiška kategorija, ki jo kot takšno opredeljujejo določila iz sedemdesetih let 20. stoletja. Gre za zamočvirjena zemljišča,

prekrita s trstikami ali drugimi močvirskimi rastlinami, ki jih je mogoče gospodarsko izkoriščati. V Sloveniji zavzemajo vsega okrog 1100 ha površja oziroma 0,05 % ozemlja države. Izraz je izpeljan iz besede *trst* v pomenu 'močvirska ali vodna rastlina *Phragmites australis*'. Praslovansko *trbstv* v pomenu 'trst, bičje' je tvorba na temelju indoevropskega korena (*s*)ter- v pomenu 'trd, tog, nepremičen'. *geodezija, agrarna geografija, jezikoslovje*

trško nasélje -škega -lja, s – glej naselje, trško. Izraz trški je pridevnik od *trg* v pomenu 'naselje na razvojni stopnji med vasjo in mestom', ki je izpeljan iz praslovanske besede *trgbъ* v pomenu 'trg, tržišče'. *geografija naselij, arhitektura, jezikoslovje*

trta (iz latinščine) -te, ž – 1. glej vinska trta. 2. steblo nekaterih →kulturnih rastlin, ki potrebujejo oporo, na primer →hmelja. Izraz je prevzet iz latinske besede *torta* v pomenu 'zvita, upognjena', ženske oblike preteklega trpnega deležnika glagola *torquere*, ki pomeni 'vrteji, viti, sukati, navijati'. Izhodiščni pomen je torej *vitica*, oprijemalni organ vzpenjajočih se rastlin. *jezikoslovje*

trta, vinska -te -nske, ž – prastara, trajna (gospodarna rodna doba je od 30 do 40 let, poročajo pa tudi o več sto let starih rastlinah; na primer na mariborskem Lentu) →kulturna rastlina (njene sveže plodove so že v kameni dobi uporabljali kot →sadje), z oblikami in sortami bogata vrsta (*Vitis vinifera*) iz družine vnikovk (*Vitaceae*). Divja vinska trta (*Vitis sylvestris*), ki uspeva v naravi od juga srednje Evrope do jugozahodne Azije, je ovijalka z jagodami v velikosti graha in je v nasprotju s kulturnimi oblikami dvodonna. Evropske kulturne oblike izvirajo večinoma iz azijske podvrste *caucasica*. Pridobivanje →vina z vrenjem so iznašli šele Rimljani, že v 4. tisočletju pred našim štetjem pa so v Siriji in Egiptu poznali *rozine*, posušene grozdne jagode. Vinska trta ni preveč zahtevna rastlina. Potrebuje le veliko toplote in svetlobe, zlasti jeseni, ko zori grozdje. Za njeno rast sta značilna dva cikla. Tako imenovani *veliki cikel* opredeljuje razvoj rastline od vznika do odmrta, *mali cikel* pa vsakoletno menjavanje obdobja mirovanja in obdobja rasti s šestimi fenološkimi fazami (soljenje, olistanje, cvetenje in oplojevanje, nastajanje grozdov, zorenje grozdov ter priprava na mirovanje, ki se začne po dozorelosti grozdja). Ne uspeva v vlažnih, meglenih in hladnih predelih, medtem ko v tropih podivja. Na podnebno manj ugodnih območjih jo je potrebno gojiti na →prisojajah. Zaradi globokih korenin ni občutljiva za →suso. Uspeva tudi na nekakovostnih strmih, peščenih ali skalnatih →tleh. S prilaganjem, križanjem in skrbno nego so vinsko trto uspeli razširiti daleč zunaj njenega prvotnega območja, vendar je težišče →vinogradništva za zdaj ostalo v Evropi, kjer pridobijo dobrih 70 % od celotne svetovne količine vina (okrog 300 milijonov hekto-

- litrov). Sopomenka je trta. *biologija, agronomija, agrarna geografija*
- trznina** -ne, ž – →njiva, ki se za nekaj časa pusti neposejana ali neposajena. Uporablja se tudi besedna različica *trznica*. Sopomenka je praha. *agronomija, agrarna geografija*
- tržen** -žna -žno, prid. – nanašajoč se na trg v pomenu 'trgovanje, (tržni) prostor'. Izraz je izpeljan iz besede *trg*, ki izhaja iz praslovanske besede *trgb* v pomenu 'trg, tržišče'. *jezikoslovje*
- tržišče, agrárno** -šča -nega, s – glej agrarno tržišče. Izraz tržišče je izpeljan iz besede *trg*, ki izhaja iz praslovanske besede *trgb* v pomenu 'trg, tržišče'. *ekonomija, agrarna geografija, jezikoslovje*
- tržnica** -ce, ž – glej živilski trg. Za razliko od njega je tržnica navadno pokrit prostor s stojnicami. Izraz je izpeljan iz besede *trg*, ki izhaja iz praslovanske besede *trgb* v pomenu 'trg, tržišče'. *agrarna geografija, urbanizem*
- tržno kmečko gospodarstvo** -žnega -čkega -rstva, s – glej gospodarstvo, tržno kmečko. *agrarna geografija*
- tržno kmetijstvo** -žnega -jstva, s – glej kmetijstvo, tržno. *agrarna geografija*
- tržno vrtnarstvo** -žnega -rstva, s – glej vrtnarstvo, tržno. *agrarna geografija*
- túndra** (iz finsčine ali samojedščine) -ndre, ž – značilen rastlinski, podnebni in naravnopokrajinski pas onstran →polarne gozdne meje in med polarnim ledom, ki je posebno na široko razprostranjen na severu Sibirije in Kanade. Srednja temperatura najtoplejšega meseca je sicer nižja od 10° C, a vseeno je dovolj toplote, da se poleti za kratek čas odtaja zgornja plast →tal (→permafrost) in zacvetijo številne cvetice, sicer pa tu "kraljujejo" mahovi, lišaji in insekti. Glede na prevladujočo zastopanost zvrsti →vegetacije razlikujemo *lišajsko, travno, mahovno* in *zeliščno* tundro ter na prehodu v gozdni pas →lesotundro, ki jo nekateri imenujejo tudi *gozdna tundra*. Zaradi dolgotrajnih mrzlih obdobij so življenjske razmere neugodne. Poseljenost je skrajno redka. Prevladujejo nomadski in polnomadski lovci, ribiči ter rejci severnih jelenov. Izraz tundra je prevzet iz ruske besede v enakih obliki in pomenu, ta pa je izposojen bodisi iz finskega izraza *tunturi* v pomenu 'visoka gora brez drevja' bodisi iz samojedškega izraza *duoddar* v enakem pomenu. *naravna geografija, regionalna geografija, jezikoslovje*
- tunél** (iz francoščine) -a, m – kmetijski pripomoček iz lahkega ogrodja, prek katerega je napeta plastična folija. Namenjen je za uravnavanje temperature in pospeševanje rasti →kulturnih rastlin, predvsem →vrtnin. Beseda je prek nemškega *Tunnel* prevzeta iz francoskega *tonnel* v pomenu 'obok', kar je izpeljano iz starofrancoskega *tonne* v pomenu 'velik sod' in poudarja obliko tunela. *agronomija*
- turističen** -čna -čno, prid. – nanašajoč se na turiste ali →turizem. *jezikoslovje*
- turistična intenzívnost** -čne -i, ž – glej intenzivnost, turistična. *gospodarska geografija*
- turistična kmetíja** -čne -je, ž – glej kmetija, turistična. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*
- turistično nasélje** -čnega -lja, s – glej naselje, turistično. *geografija naselij, arhitektura*
- turistično obmóčje** -čnega -čja, s – glej območje, turistično. *gospodarska geografija*
- turizem** (iz angleščine) -zma, m – celota odnosov in pojavov, ki nastanejo ob potovanju ali bivanju oseb, za katere kraj bivanja ni niti stalno bivališče niti kraj zaposlitve. Pomeni tudi gibanje in potrošnja zunaj kraja stalnega bivališča z željo, da se zadovoljijo rekreativne in kulturne potrebe. Za turizem se šteje predvsem dolgotrajnejše bivanje z najmanj enim prenočevanjem, kar ga razlikuje od →rekreacije, čeprav so med turistična dejanja vključeni tudi organizirani enodnevní izleti. Skupaj z *gostinstvom* obsega hotelirstvo, gostilničarstvo, zdraviliško dejavnost, počitniške domove, druge oblike prenočitvenih zmogljivosti, javni promet in potovalne urade. S svojimi neposrednimi in posrednimi učinki (zaposlovanje, poraba dobrin, izboljšava infrastrukture ipd.) lahko pomembno prispeva k državnemu, pokrajinskemu ali (in) krajevnetemu gospodarstvu. Glede na motive razlikujemo *rekreativni, športni, lovni, zabaviščni, zdravstveni, izobraževalni, poslovni, kulturni* in *kombinirani* turizem. Glede na območje oddiha razlikujemo *obmorski, gorski (planinski), zdraviliški* in *mestni* turizem. Glede na prevladujočo obliko prevoza je v rabi členitev na *avtomobilski, železniški, letalski, navtični (ladijski), kolesarski* in *peš* turizem. Glede na prevladujoče obdobje letovanja razlikujemo *letni* in *zimski* oziroma *sezonski* in *zunajsezonski* turizem. Glede na državo kot cilj potovanja je temeljno ločevanje na *domači* in *inozemski* turizem. Glede na dolžino bivanja gostov je v rabi členitev na →izletniški, →prehodni in →stacionarni turizem. Poleg naštetih obstoji še vrsta drugih oblik turizma. Turizem se je v zadnjih desetletjih skokovito povečal in govorimo o tako imenovanem *množičnem (masovnem)* turizmu. Kot njegova alternativa se v zadnjem času uveljavlja tako imenovani *mehki turizem*, ki zajema okolju manj škodljive in tudi družbeno bolj sprejemljive oblike letovanja. Izraz turizem je izpeljan iz besede *turist*, ki je prek nemškega *Tourist* prevzet iz angleške besede *tourist* v pomenu 'turist'. Ta je izpeljan iz angleškega izraza *tour*, ki pomeni 'potovanje', ta pa je izposojen iz starofrancoskega *tour* v enakem pomenu. *gospodarska geografija, jezikoslovje*
- turízem, izlétniški** -zma -škega, m – 1. potovanje v ožjo ali širšo okolico stalnega kraja bivanja, ki se izvede v prostem času. 2. turistična potovanja zunaj kraja stalnega ali turističnega bivanja, ki trajajo do

največ štiri dni in vključujejo do tri prenočevanja. Po končanem potovanju se turist vrne domov ali v kraj turističnega bivanja. *gospodarska geografija*

turizem, kmečki -zma -čkega, m – pomembna → dopolnilna dejavnost na → kmetijah, katere temeljne vrednote so zagotovitev dodatnega zaslужka na premajhnih kmetijah, zaposlitev presežne → kmečko delovno silo, zagotovitev porabe viškov pridelkov v lastnem → gospodinjstvu, družinskim članom zagotovljen stik s sodobnimi razvojnimi trendi in pogledi, ki jih spoznavajo ob komuniciranju z obiskovalci, letovanje gostov v neokrnjeni naravi, ohranitev poseljenosti → podeželja in vzdrževanje → kulturne pokrajine ter poperšiten turistične ponudbe širšega → turističnega območja; prav vidik turistične funkcije bi bilo potrebno v bodoče še posebej izpostavljati. Kmečki turizem ima večinoma izrazito sezonski značaj in je pri nas osredotočen le na julij in avgust, ko je precej dela tudi pri kmetijskih opravilih. Od začetkov v sedemdesetih letih 20. stoletja je zaživel predvsem v Zgornji Savinjski dolini, v Škofjeloškem hribovju in na Koroškem. Mnoge → turistične kmetije so po nekaj letih dejavnost opustile, pojavile pa so se številne nove, tako da jih je zdaj skupaj okrog 400. Značilno je, da se je v novjšem času pojavila njihova večja razpršenost širom po državi. *gospodarska geografija, agrarna ekonomika*

turizem, počitniški -zma -škega, m – turistično potovanje z bivanjem, ki traja najmanj pet dni z najmanj štirimi prenočevanji. Sopomenka je stacionarni turizem. *gospodarska geografija*

turizem, prehodni -zma -dnega, m – turistično potovanje, med katerim se oseba zadržuje in prenočuje v posameznem kraju dan ali dva, nato pa odpotuje v drug kraj, ki je glavni ali končni cilj tega potovanja, od koder se vrača proti domu. *gospodarska geografija*

turizem, stacionarni -zma -rnega, m – glej počitniški turizem. *gospodarska geografija*

udomačevanje -nja, s – slovenski izraz za → domestifikacijo. Izraz je glagolnik od *udomačiti*, ki izhaja iz besede *dom*. Ta ima praslovanski izvor (beseda *domъ* pomeni 'dom, hiša'), ki izhaja iz indoevropskega izraza *domu-* v pomenu 'hiša, bivališče'. *agronomija, jezikoslovje*

udomačene živáli -nih -li, množ., ž – glej živali, udomačene. *agronomija, gospodarska geografija*

újma (iz praslovščine) -jme, ž – naravni pojav, ki povzroči veliko gnotno škodo. Je posledica bistvenega odmika od normalnih jedrbenih razmer, divjanja naravnih sil ali tudi neustreznih posegov človeka v naravne razmere. Glavne vrste ujm pri nas so *potresi, usadi, udori, plazovi* (zemeljski in snežni), → poplave, → suše, *pozebe, viharji, toča* in *žled*, ki se bolj ali manj pogosto pojavljajo na večjih ali manjših območjih. Izraz ujma izhaja iz praslovanske besede *ujьma* v pomenu 'kar je proč vzeto',

izpeljane iz glagola *ujeti* v pomenu 'proč vzeti', ki je sestavljen iz praslovanskih predpone *u-* v pomenu 'proč, stran, dol' in glagola *jeti* v pomenu 'vzeti'. *splošna geografija, jezikoslovje*

úlična vás -čne -i, ž – glej vas, ulična. Izraz ulica izhaja iz praslovanskega *ulica* v pomenu 'ozka, usekana pot', kar se je razvilo iz indoevropskega (*H)aulo-* v pomenu 'cev, podolgovata vdolbina'. *geografija naselij, zgodovina, jezikoslovje*

umétn -tna -tno, prid. – 1. narejen, nastal kot rezultat človekovega dela, ne narave same. 2. nanašajoč se na umetniško, estetsko oblikovanje uporabnih predmetov. Izhodiščno *umetъnъ* je izpeljano iz glagola *umeti* v pomenu 'znati (kaj narediti)'. *jezikoslovje*

umétna gnojíla -tnih -jil, množ., s – glej gnojila, umetna. *agronomija, varstvo okolja*

umétna in arhitektúrna dédiščina -tne -rne -ne, ž – glej dediščina, umetna in arhitekturna. *spomeniško varstvo*

umétno pomlajevánje gózdov -tnega -nja -zdov, s – glej pomlajevanje gozdov, umetno. *gozdarstvo*

urbána vás -ne -i, ž – glej vas, urbana. Tujka urban v pomenu 'mestni' je prek nemškega *urban* prevzeta iz latinske besede *urbanus* v enakem pomenu, izpeljanke iz latinskega *urbis*, ki pomeni 'mesto'. *urbanizem, sociologija, jezikoslovje*

urbanističén -čna -čno, prid. – nanašajoč se na → urbanizem. *jezikoslovje*

urbanistična dédiščina -čne -ne, ž – glej dediščina, urbanistična. *spomeniško varstvo*

urbanistični réd -čnega -a, m – glej red, urbanistični. *urbanizem, prostorsko planiranje*

urbanizácija (iz francoščine) -je, ž – 1. selitveno gibanje prebivalstva iz podeželskih na mestna (urbana) območja in nenehno spreminjanje prebivalstvenih tokov znotraj mestnih območij samih, kar ima za posledico povečevanje deleža oziroma kopičenje v mestih živečega prebivalstva. Najprej so ga na začetku 19. stoletja zaznali v Angliji, zdaj pa ga je mogoče zaslediti že v skoraj vseh deželah v razvoju. 2. civilizacijski proces širjenja mestnega načina življenja, ki se kaže v prevzemanju mestnih vzorcev in načinov vedenja ter mišljenja, tako da v razvitem delu sveta z močnimi urbani družbami razlike med mestnim in podeželskim prebivalstvom izginjajo. 3. družbeno-gospodarski in prostorski proces, ki ga sprožijo in spremljajo demografske, socialne, gospodarske, fiziognomske in druge spremembe, ki se dogajajo v družbi in odražajo v prostoru, praviloma v mestih, a glede na način življenja tudi na → podeželju. Na potek urbanizacije (so) vplivajo (-li) nekateri družbeno-gospodarski procesi, med katerimi sta (bila) najpomembnejša industrializacija in → deagrarizacija. Na eni strani se torej širijo mesta, na drugi pa se podeželska naselja spreminjajo v naselja z mestnim značajem. Spreminjajo se → raba tal, pokrajinski videz, gospodarske deja-

vnosti, funkcije, način življenja, način in → gostota zazidave, komunalna opremljenost, prometno omrežje ipd. 4. v najširšem smislu zgoščanje gospodarskih in socialnih dejavnosti pod vplivom industrije, storitvenih dejavnosti, znanstveno-tehničnega napredka ali osebnih vzgibov, prostorsko in funkcijsko povezovanje sosednjih naselij, širitev mestnih dejavnosti v obmestja in povečevanje akcijskega radija zaradi posodabljanja prometnih sistemov. Beseda urbanizacija je prevzeta iz francoskega izraza *urbanisation* v enakem pomenu, ki je izpeljan iz latinskega pridevnika *urbanus* v pomenu 'mestni, mesten', ta pa je izpeljan iz latinske besede *urbs*, ki pomeni 'mesto'. Ustreznega slovenskega izraza ni; še najbližji bi lahko bil *pomestenje*. Glej tudi → suburbanizacija, → rururbanizacija in → hipourbanizacija. *urbanizem, geografija naselij, sociologija, jezikoslovje*

urbanizem (iz latinščine) -zma, m – 1. dejavnost in strokovna disciplina, ki se ukvarjata z načrtovanjem in urejanjem → naselij (mest) in prostora. V strukturo in → funkcije naselij (bivanje, delo, promet, oskrba, uprava, rekreacija itd.) načrtno posega z usmerjanjem njihovega prostorskega razvoja v danih gospodarskih, zgodovinskih, socialnih, kulturnih in političnih okoliščinah ter ob upoštevanju krajevnih in pokrajinskih dejavnikov. Urbanizem je vključen v širše okvire → prostorskega in → regionalnega planiranja. 2. nekateri pojem urbanizem uporabljajo kot sopomenko za → urbanizacijo, zlasti v njenem drugem pomenskem razločku. Beseda urbanizem je izpeljana iz izraza *urban* v pomenu 'mestni, mesten'. Gre za tujko, izpeljano iz pridevnika *urban*, ki je prek nemškega pridevnika *urban* prevzeta iz latinskega pridevnika *urbanus*, ki pomeni 'mestni, mesten', ta pa je izpeljan iz latinske besede *urbs*, ki pomeni 'mesto'. Nekoč se je pogosteje uporabljala tudi sopomenka *urbanistika*. *urbanizem, jezikoslovje*

urbár (iz nemščine) -ja, m – v fevdalizmu knjiga s popisom (seznamom) dohodkov zemljiškega gospoda od podložnikov, namenjena upravljanju srednjeveškega zemljiškega posestva. V njej so bili navedeni naselja, posamezne → kmetije ter podatki o kmetijskih pridelkih, dajatvah in delovnih obveznostih podložnika do zemljiškega gospoda, razbrati pa je možno še vrsto drugih informacij (o pridelkih, živini, orodju, merah, napredovanju blagovnega gospodarstva ipd. S tem urbarji omogočajo dober vpogled v organiziranost pridelave in socialna razmerja. Na ozemlju Slovenije so prvi ohranjeni zapiski iz 12. stoletja, sistematično urejeni in večji urbarji pa so nastajali od 13. stoletja naprej; skupaj je ohranjenih prek 100 urbarjev. Po → zemljiški odvezi sredi 19. stoletja so njihovo davčno vlogo prevzeli → katastri, posestno dokumentacijo pa → zemljiške knjige. Izraz je prevzet iz istopomenske nemške besede *urbar*, ki se je razvila iz srednjevisokonemškega izraza *urbar* ali *urbor*, ta pa je sestavljena

iz elementov, ki ustrezata starovisokonemškemu *ur* v pomenu 'iz' in *beran* v pomenu 'nesti', torej je prvotno pomenil 'iznos'. *zgodovina, jezikoslovje*

urbarizacija zemljišča -je -šča, ž – v fevdalizmu pridobivanje dotlej za → poljedelstvo neuporabnih zemljišč in njihovo urejanje za poljedelsko pridelavo. Tovrstna zemljišča so dotlej lahko koristili le za ekstenzivnejše oblike → rabe tal, to je za → pašo in → gozdarjenje, ponekod pa ga zaradi nerodovitnosti sploh niso uporabljali. Izraz je izpeljan iz besede → urbar. *zgodovina*

urbárščina -ne, ž – z → urbarjem določena dajatev zemljiškemu gospodu. *zgodovina*

uredba o vnösu nevárnih snövi in rastlinskih hranil v tlà -dbe -su -rnih -vi -nskkih -nil tla, ž – podzakonski predpis, objavljen novembra 1996, ki med drugim določa, da je z živalskim gnojem na hektar → kmetijskih zemljišč dovoljeno vnesti do 210 kg dušika (N), do 120 kg fosfatov (P₂O₅) in do 300 kg K₂O. S tem so → družinske kmetije in → kmetijska podjetja omejeni in smejo na hektarju kmetijskih zemljišč rediti le 3 → GVŽ govedi ali 2 GVŽ prašičev ter perutnine. Uredba tudi določa, da na zamrznjenih tleh, na strminah in na z vodo prepojenem površju med 15. novembrom in 15. februarjem, ko vegetacija miruje, ni dovoljeno gnojenje z → gnojevko in → gnojnico. *varstvo okolja*

ureditev prostóra, funkcionalna -tve -ra -lne, ž – glej funkcionalna ureditev prostora. Izraz je izpeljan iz glagola *urediti*, ta pa iz besede *red* v pomenu 'red, vrsta'. Praslovanska beseda *redъ* v enakem pomenu se je razvila iz indoevropskega *rndo-* v pomenu 'urejenost, red', izpeljanega iz nosniške glagolske osnove *rend-*, ki pomeni 'nizati, urejati'. *prostorsko planiranje, jezikoslovje*

ureditveni pogóji, prostórski -nih -jev -rskih, množ., m – glej prostorski ureditveni pogoji (PUP-i). *urbanizem, prostorsko planiranje*

urèjanje zemljišč, hidrotèhnično -nja -mljišč -čnega, s – glej hidrotehnično urejanje zemljišč. Izraz urejanje je glagolnik od *urejati*. *agronomija, pedogeografija*

uskóki -kov, množ., m – srbski in hrvaški begunci iz fevdalne Turčije, ki sta jih Avstrija in Beneška republika uporabili kot graničarsko (obmejno) vojsko proti turškim vpadom. Živeli so v *Vojni krajini* (pri nas na jugovzhodnem obrobju zdajšnje države) in bili kmetje, ki pa so bili zaradi vojaške obveznosti osebno svobodni. *zgodovina*

uskóška domačija -ške -je, ž – glej domačija, uskoška. *arhitektura, zgodovina, geografija naselij*

usmérjena kmetija -ne -je, ž – glej kmetija, usmerjena. Izraz usmerjen je izpeljan iz besede *smér*, prevzete iz hrvaškega *smjer* ali češkega *směr*, kar se je razvilo iz praslovanskega *směrbъ*, izpeljanega iz glagola *směriti* v pomenu 'nameriti, naravnati naravnost naprej'. *agrarna ekonomika*

usmérjenost, pridelovalna -i -lne, ž – glej pridelovalna usmerjenost. *agrarna geografija*

ustalítev -tve, ž – razvojna stopnja v prehodu iz →nomadizma ali →polnomadizma k ustaljenemu načinu življenja brez selitev. Izraz ustalitev je glagolnik od *ustaliti*, ki je izpeljan iz besede →stalen. Ustrezna tujka, *sedentarizacija*, je izpeljana iz latinske besede *sedentarius*. *agrarna geografija, jezikoslovje*

ustaljén -a -o, prid. – lastnost, značilnost →stalnega, ustaljenega. Izraz stalen je izpeljan iz *stal*, preteklega tvornega deležnika glagola *stati*. *jezikoslovje*

ustaljéna njíva -ne -ve, ž – glej njiva, ustaljena. *agrarna geografija*

ustaljéna živinoréja -ne -je, ž – glej živinoreja, ustaljena. *agrarna geografija*

ustaljéno pášništvo -nega -štva, s – glej pašništvo, ustaljeno. *agrarna geografija*

ustròj (iz praslovanščine) -a, m – 1. zgradba oziroma sestava. 2. ureditev. Izraz je izpeljan iz glagola *ustrojiti*, dovršne oblike glagola *strojiti* v pomenu 'obdelovati surovo živalsko kožo'. Praslovanška beseda *strojiti* v pomenu 'pripravljati' je izpeljana iz izraza *strojъ* z domnevnim pomenom 'razprostiranje, razporejanje', kar se izvaja iz indoevropske baze *sterH-* v pomenu 'razprostreti'. *jezikoslovje*

ustròj nasélja -a -lja, m – celovitost nasebinskega organizma, ki jo v medsebojni soodvisnosti in prepletenosti oblikujejo vse njegove glavne sestavine in značilnosti, predvsem pa prostorsko-fiziognomske značilnosti, funkcije in družbeno-gospodarska sestava prebivalcev. *geografija naselij, urbanizem

ustròj, agrárni -a -mega, m – skupek pravnih in socialnih predpisov ter razmer, ki urejajo razmerja →podeželskega prebivalstva med seboj in glede zemljišč. Za agrarni ustroj posamezne dežele ali pokrajine so odločilnega pomena ureditev →zemljiškoposestnih odnosov, lastninska pravica, pravni vidiki koriščenja zemljišč (→lastniška posest, najemništvo in zakupništvo), →dedno pravo, urejenost delovnih razmerij na →podeželju, →posestna sestava in druge prvine →agrarne strukture. *sociologija, pravo*

utrújenost tál -i tal, ž – lastnost →tal, da v njih določeni →posevki ne morejo normalno uspevati oziroma poslabšana →rodovitnost tal kot posledica stalnega pridelovanja istih posevkov brez →kolobarjenja (razmnožitev živalskih škodljivcev in rastlinskih parazitov ter enostranska poraba določenih hranilnih snovi) ter zaradi pomanjkljivega →gnojenja. Izraz utrujenost je prek glagola *utruditi* izpeljan iz besede *trud*, ki izhaja iz praslovanškega *trudъ* v pomenu 'napor, mučenje, težko delo', kar se je razvilo iz indoevropske baze *tr(H)-eu-d-* v pomenu 'tlačiti, stiskati' in je determinirano iz korena *terH-* v pomenu 'tretji, zatirati'. *agronomija, pedogeografija, jezikoslovje*

úvala (hrvaško) -le, ž – skledasta, navadno podolgovata površinska oblika na zakraselem površju. Je večja od →vrtače in praviloma manjša od →kraškega polja. Je brez površinskega vodotoka in s tem naplavne ravnice, zemljišča, ki je navadno izrabljeno za →njive. Njeno neravno dno je običajno razčlenjeno z vrtačami. Pri nas so primeri uval Rakovška (imenovana po Rakeku) uvala, kotanja med Zagorico pri Velikem Gabru in Dobom pri Šentvidu in kotanja pri Dobrniču v Suhi krajini. Hrvaška beseda uvala se je kmalu uveljavila v mednarodni kraški terminologiji. Izpeljana je iz glagola *uvaliti* v pomenu 'zavaliti noter'. Čeprav izraz ni posrečeno izbran (na jadranski obali pomeni tudi 'manjši morski zaliv'), so se sestavljalci slovenske kraške terminologije to ime odločili obdržati zaradi tradicije. *geomorfologija, jezikoslovje*

vádi (iz arabščine) -ja, m – dolina v vzpetih puščavskih in polpuščavskih predelih, ki ima na dnu suho rečno strugo, po kateri teče voda le občasno, po obilnejših padavinah. Izraz je prevzet iz arabske besede *wadi* v pomenu 'soteska'. *geomorfologija*

vál, poplávni -a -vnega, m – glej poplavni val. Beseda val izhaja iz praslovanškega *valъ* v enakem pomenu, kar je tvorba na temelju indoevropske baze *uelH-* v pomenu 'vrteti, viti, krožno gibati, valiti'. *hidrogeografija, jezikoslovje*

varoválen -lna -lno, prid. – takšen, ki varuje, ščiti. Izraz je izpeljan iz glagola *varovati*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini. To je izpeljano iz izraza *vara*, kar je prevzeto iz germanskega pojma *waro* v pomenu 'pozornost, pozorno gledanje'. *jezikoslovje*

varoválni gòzd -lnega -a, m – glej gozd, varovalni. *gozdarstvo, varstvo okolja*

varoválni pás -lnega -u, m – glej pas, varovalni. *varstvo okolja*

varoválni posevek -lnega -vka, m – glej posevek, varovalni. *agronomija*

várstvo -rstva, s – 1. prizadevanje, da se kaj ohrani. 2. prizadevanje, skrb, da kdo, nekaj ni deležen (-žno) česa neprijetnega, nezaželenega. Izraz je izpeljan iz glagola *varovati*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini. To je izpeljano iz izraza *vara*, kar je prevzeto iz germanskega pojma *waro* v pomenu 'pozornost, pozorno gledanje'. *jezikoslovje*

várstvo gozdóv -rstva -zdov, s – strategija sonaravnega ravnanja z gozdovi kot glavne cilje nakazuje ohranitev →gozdov z vso njihovimi rastlinsko in živalsko pestrostjo, zagotovitev varovalne, socialne in proizvodne vloge, kar zahteva ohranitev naravnega okolja z →ekološkim ravnovesjem pojavov, poseljenosti negozdnih pokrajin in kakovosti življenja tamkajšnjih ljudi. Gozdove je potrebno varovati pred požari in drugimi elementarnimi nesrečami, rastlinskimi boleznimi, →škodljivci ter drugimi ško-

dami. Te ukrepe so dolžni izvajati vsi lastniki in uporabniki gozdov, drevoredov, →parkov in →gozdnih plantaž. Ogroženi ali posebno pomembni gozdovi se zavarujejo kot →varovalni gozdovi. Zaradi ohranjanja bogastva →ekosistemov in znanstvenih interesov se določijo →gozdni rezervati, pomembno pa je tudi ustanavljanje *gozdnih učnih poti* z vzgojno-izobraževalno in rekreacijsko vlogo. Gozdove je potrebno varovati tudi zaradi ohranjanja vodnih virov, bogatenja ozračja s kisikom, do katerega ob pretvarjanju ogljikovega dioksida prihaja v procesu fotosinteze, a tudi zaradi zagotovitve normalnega gospodarjenja z lesnimi zalogami in drugimi dobrinami iz gozdov. Hkrati je vselej potrebno imeti pred očmi spoznanje o večnamenski vlogi gozdov ter učinke ravnanja z njimi na vodovje, →kmetijska zemljišča, →kmetijstvo in celo mestno okolje. *gozdarstvo, varstvo okolja*

varstvo kmetijskih zemljišč -rstva -jskih -mljišč, s – pravni, administrativni, tehnični, gospodarski in drugi ukrepi, s katerimi (naj bi) se →kmetijska zemljišča varujejo (-ovala) pred slabšanjem kakovosti in spremembo njihove →namembnosti. V ta namen so bila pri nas z zakonom opredeljena →najboljša kmetijska zemljišča, katerih namembnost se lahko spremeni le izjemoma. *prostorsko planiranje, pravo, varstvo okolja*

varstvo narave -rstva -ve, s – splet ravnanja, raznih dejavnosti in ukrepov, s katerimi posameznik ali skupnost na podlagi znanja, etike in ozaveščenosti odkriva in vrednoti pojave in dobrine v naravi ter izkazuje spoštovanje do nje, jo varuje in razumno ravna kot njen del ter uporabnik njenih dobrin in vrednot. V bistvu gre za varovanje in ohranitev rastlinskih in živalskih vrst, značilnih →biotopov in življenjskih združb, →naravnih znamenitosti in svojevrstnih delov →pokrajine, kar se kaže v ustanavljanju →narodnih parkov, →naravnih rezervatov, →krajinskih parkov, →naravnih spomenikov ter v zavarovanju ogroženih vrst živih bitij. Z vrednostno presojo vseh vidikov človekovih spoznanj o okolju oziroma naravi in odnosov do nje se ukvarja *ekološka etika*. Z raziskovanjem okolja, v katerem biva človek, se je izoblikovala *ekološka psihologija*. V Sloveniji področje varstva narave ureja *Zakon o ohranjanju narave*, ki opredeljuje splošna načela varovanja, negovanja in razvoja, določa načine zavarovanja, predpise za varstvo v naravi živečih rastlin in živali ter ureja pogoje rabe določenih območij za →rekreacijo in nekatere druge dejavnosti. Naloge s področja varstva narave opravljajo *Uprava Republike Slovenije za varstvo narave* ter sedem regionalnih zavodov s sedeži v Celju, Mariboru, Kranju, Ljubljani, Novem mestu, Novi Gorici in Piranu. Na svetovni ravni se s tem tudi drugim soočata *Svetovni sklad za naravo* (*World Wide Fund for Nature*, kratica *WWF*) in *Svetovna zveza za ohranitev narave*

(*The World Conservation Union*, kratica *WCU*), ki skušata z raziskovanjem in varstvenimi ukrepi dvigniti zavest o potrebi varovanja narave. *varstvo narave, varstvo okolja*

varstvo okolja -rstva -lja, s – prizadevanja, da se odpravijo nevarnosti za degradacijo okolja in ogrožanje zdravja ljudi, da se že storjena škoda popravi in zagotovi (vzpostavi) takšno človekovo ravnanje, ki bo zdrave razmere v okolju dolgoročno ohranjalo. Odločilnega pomena so dosežki znanosti in splošen tehnološki napredek, pomembno je tudi nenehno izobraževanje in ozaveščanje ljudi. Organizirano varstvo pomeni usposabljanje izvajalcev nalog na vseh področjih, saj varstvo okolja ni posebna gospodarska ali znanstvena panoga oziroma dejavnost. Temeljna načela varstva okolja so preprečiti nastajanje novih virov onesnaževanja in postopno saniranje starih, spoznanje, da je varovanje okolja dobro gospodarjenje z naravnimi dobrinami in vrednotami (okoljska, gospodarska in razvojna politika morajo biti neločljivo povezane), spoznanje, da so za vsako škodo in njene posledice odgovorni povzročitelji, ter prizadevanja, da naj dogajanja in razvojni tokovi ohranjajo bogastva in vrednote narave ter zaščitijo mir, zdravje, sožitje in ustvarjalnost ljudi. *Varstvo "in situ"* pomeni zaščito bioloških vrst, →ekosistemov in →habitatov v njihovem naravnem okolju, za kultivirane vrste pa tam, kjer so razvile svoje značilne lastnosti, *varstvo "ex situ"* pa pomeni njihovo zaščito zunaj njihovega prvotnega okolja. Pomemben mejnik predstavlja tako imenovana Stockholmska deklaracija o človekovem okolju iz leta 1972, ki določa pravice in dolžnosti posameznih držav pri varstvu okolja. *varstvo okolja*

varstvo rastlin -rstva -stlin, s – 1. ukrepi za varstvo in ohranjanje rastlinskih vrst (→rdeči seznam). Potrebni so zaradi ogroženosti, ki jo povzročajo podnebne in degradacijske spremembe v okolju. Večina strokovnjakov meni, da je resno ogrožena četrtina biološke pestrosti planeta in več deset tisoč vrst naj bi v prihodnjih desetletjih izginilo. 2. varstvo →kulturnih rastlin pred rastlinskimi boleznimi, ki se izvaja z vzgajanjem odpornejših sort, s posebnimi obdelovalnimi načini za dosegajo bolj zdravih in odpornih sestojev ter z zatiranjem →škodljivcev in →plevela s kemičnimi sredstvi (s →pesticidi, z razkuževanjem semen) in (ali) s širitvijo naravnih sovražnikov. Sem spada tudi varovanje pridelkov pred kvarjenjem. *varstvo okolja, agronomija*

varstvo rastlin, biotično -rstva -stlin -čnega, s – ukrepi za zatiranje bolezni in škodljivcev →kulturnih rastlin z biotičnimi sredstvi. Pri tem se za zatiranje uporabljajo naravni sovražniki →škodljivcev, zato so pomembni postopki vzgoje in uporabe povzročiteljev bolezni ter živalskih parazitov škodljivcev. Splošni ukrepi so tudi varovanje in povečevanje števila naravnih sovražnikov škodljivcev (nekaterih ptic,

jezev, krstač, netopirjev idr.), zagotovitev optimalnih pridelovalnih razmer, na primer pri setvi in saditvi, rahljanje →prsti, →namakanje, →gnojenje in zatiranje →plevelov. *agronomija, varstvo okolja*

várstvo rastlín, fizikálno -rstva -stlin -lnega, s – na fizikalnih postopkih temelječi postopki za zmanjšanje in zatiranje →škodljivcev. Najpomembnejši so odkovanje in zbiranje škodljivcev, pletev →plevela, požiganje plevla s plamenom, odstranjevanje bolnih rastlin, postavljanje ograj proti →divjadi, zaščita debel sadnega drevja pred divjadjo, postavljanje pasti proti glodalcem v tleh, postavljanje mrež, strelnih naprav (za pokanje) in klopotcev proti ptičem ter razkuževanje →tal z vodno paro. Sem lahko smiselno uvrstimo še razpenjanje zaščitnih mrež proti toči ter oroševanje listov in cvetov kot zaščito pred zmrzaljo. *agronomija, varstvo okolja*

várstvo rastlín, integrálno -rstva -stlin -lnega, s – kombinacija →biotskih, →kemičnih, agrotehničnih in →fizikalnih (mehaničnih) ukrepov, izvajanih z namenom, da bi bilo varstvo rastlin kar najbolj učinkovito. Pri tovrstnem pristopu je potrebno v največji možni meri upoštevati ekološke zahteve →kulturnih rastlin. Boj proti škodljivcem se osredotoča le na posameznega škodljivca in njegovo zatiranje se začne šele, ko je presežen prag škodljivosti; ta predstavlja optimalno razmerje med škodo ter pričakovano količino in kakovostjo pridelka. *agronomija, varstvo okolja*

várstvo rastlín, kemično -rstva -stlin -čnega, s – uporaba kemičnih snovi za zatiranje povzročiteljev rastlinskih bolezni, živalskih →škodljivcev in →plevelov pri gojenju →kultumih rastlin. *Herbicidi* zatirajo odvečne rastline in plevele, *fungicidi* glive, *nematicidi* ogorčice oziroma nematode, *akaricidi* pršice, *insekticidi* žuželke, *moluskicidi* oziroma *limacidi* polže, *rodenticidi* glodalce in *ovicidi* jajčeca pršic. Kemična fitofarmakološka sredstva so lahko dotikalni, želodčni ali dihalni strupi, bodisi posamezni bodisi kombinirani. Uporabljajo se lahko kot razkužila, prašiva ali škropiva ter kot sredstva za pršenje, zalivanje, zamegljevanje, zadimljanje, zaplajevanje ali za premaze. Sredstva praviloma učinkujejo na površje rastlin, nekatera prodirajo v rastlinsko tkivo lokalno, *sistemska sredstva* pa prodrejo v rastline in se s prevodnim sistemom po njih porazdelijo. Velika pomanjkljivost kemičnega varstva rastlin je neposredno ali posredno ogrožanje človeka in mnogih neškodljivih organizmov. *agronomija, varstvo okolja*

várstvo vóda -rstva -da, s – ukrepi za preprečevanje onesnaževanja →površinskih tekočih in stoječih voda (z obalnim in odprtih morjem vred), →podtalnice pred onesnaževanjem z odplakami, trdimi odpadki in drugimi škodljivimi snovmi ter saniranje onesnaženih voda v prizadevanju za povrnitev prvotnega, neonesnaženega stanja. Varstvo voda

urejajo predpisi o količinah in kakovosti komunalnih ter industrijskih odpadkov, ki jih je dovoljeno izpuščati v okolje, sporazumi med sosednjimi državami o skupnem zagotavljanju kakovosti vode v rekah, mednarodne pogodbe o preprečevanju onesnaževanja morja itd. Cilj varstva voda je zagotoviti razmere za ohranitev (zagotovitev) potrebne količine površinske in talne vode ter razmere za njeno optimalno gospodarsko izrabo. *varstvo okolja*

várstvo zrąka -rstva -ka, s – načrti in ukrepi za preprečevanje ali zmanjšanje onesnaževanja zraka z biološko škodljivimi snovmi (razni plini, *aerosoli*). Ukrepi za doseg zelenih ciljev so uvajanje čistih tehnologij, gradnja čistilnih naprav, boljše gospodarjenje z energijo z gradnjo skupnih ogrevalnih naprav, ki naj nadomestijo individualna kurišča, gradnja višjih dimnikov, ki snovi razpršijo na večje razdalje in tako zmanjšajo zgoščenost na ožjih območjih, uporaba čistejših goriv in zagotavljanje njihovega boljšega izgorovanja, boljša izolacija stavb, zmanjšanje porabe goriva v osebnih in drugih vozilih, izboljšano urbanistično planiranje, ki naj upošteva in zagotovi prvine povečane energijske varčnosti, načrtovanje industrijskih con s skupnimi energetske mi napravami ipd. Pri nas so s predpisi določene dopustne in mejne imisijske koncentracije (izražene v mikrogramih na m³ zraka). Hkrati je določenih več deset krajev, kjer so zaradi stalnih emisij ali širjenja onesnaženosti z drugih območij (kisel dež in plini iz industrijskih bazenov) potrebna redna opazovanja kakovosti zraka. *varstvo okolja*

várstvo, spomeniško -rstva -škega, s – veda in dejavnost, ki se ukvarja s teorijo in metodami varovanja ter obnavljanja različnih vrst spomenikov in spomeniških območij, ki sestavljajo →kulturno dediščino. Spomeniško varstvo upravno-pravno ureja zakonodaja, ki določa pravni status spomenikov in organiziranost spomeniškovarstvene službe ter postavlja temeljne naloge (*inventarizacija, valorizacija, kategorizacija, vpis v register, znanstveno raziskovanje*) za izvajanje različnih obnovitvenih posegov (*restavriranje, konserviranje, interpoliranje, rekonstrukcija, predstavitev*). Pomemben sestavni del spomeniškega varstva je restavracijsko, ki se ukvarja z materialnim stanjem likovne spomeniške dediščine. Sopomenka je konservatorstvo. *spomeniško varstvo*

varzea (portugalsko) – nizi poplavnih ravnin v Amazonskem nižavju, ki jih redno preplavlja z usedlinami bogata rečna voda, kar zaradi drobnostne podlage povzroča sorazmerno slab odtok vode ter posledično poraslost z gostimi in z drevesnimi vrstami bogatimi gozdovi, še posebno če jih primerjamo z gozdovi in vmesnih, nekoliko vzpetih območjih z boljšimi vodim odtokom, imenovanimi *terra firme*; teh →poplave ne dosežejo. *naravna geografija, regionalna geografija*

vás (iz indoevropskega prajezika) -i, ž – podeželsko naselje agrarnega izvora, navadno manjše od mesta in brez pomembnejših središčnih ter upravnih funkcij, dejavnosti in ustanov. Zanj so značilne sorazmerno tesne socialne vezi med prebivalci. Temeljna členitev razlikuje →strnjene in →razpršene vasi, ki se razčlenjujejo na vrsto tipov in podtipov. Tipične vaške naselbine najdemo le še v manj razvitih deželah in ponekod v prometno odmaknjenih predelih razvitega dela sveta. V novejšem času se v razvitih deželah značaj vaških naselbin zaradi →urbanizacije, množičnega zaposlovanja v nekmetijskih dejavnostih in izgradnje sodobnega prometnega omrežja z javnim in osebnim prevozom hitro spreminja. Vasi v bistvu nezadržno in nepovratno izgubljajo izvorne značilnosti. Postajajo →spalna naselja zaposlenih in šolajočih →dnevni migrantov v bližnjih mestih in njihovi okolici, hkrati pa kmetijsko dejavnost izpodrivajo obrtne in storitvene dejavnosti, pa tudi drobna industrija. S tem med kmečkim in nekmečkim življenjem prihaja do nasprotij, ki jih rešujejo z načrtno →prenovo vasi. Beseda *vas* se je prek praslovanske oblike *vъsъ* razvila iz indoevropskega *uik'*, iz česar je tudi staroindijski izraz *vīs-*, ki pomeni 'hiša, vas, plemo'. *geografija naselij, urbanizem, jezikoslovje*

vás s pravilním tlórisom -i -lnim -som, ž – temeljni tip →strnjene vasi, pri katerem urejena zasnova nakazuje, da je bila naselbina načrtno kolonizirana, oziroma, da je bila, največkrat zaradi obrambnih razlogov, v njej naknadno načrtno uvedena temeljita preureditev naselja. Razlikujemo več podtipov. Še najbolj znane so →pravokotne in →okrogle vasi, v Panonski nižini, v Latinski Ameriki in na jugozahodu Združenih držav Amerike so poleg pravokotnih tudi nekatere *kvadratne vasi*, še najmanj tovrstnih vasi pa ima obliko trikotnika in se imenujejo *trikotne vasi*. V vseh teh tipih so v osrčju verski objekti ali znamenja, drevesa, vodnjaki ali drugi objekti s povezovalno vlogo za prebivalce. Primerjaj →središčna vas. *geografija naselij, zgodovina, arhitektura*

vás, álpška -i -lpske, ž – podtip →gručaste vasi, za katerega je značilna strnjena zazidanost s posamič stoječimi stavbami, ki pa so razporejene v gruči. Njihov položaj je raznosmeren, kar pomeni, da se položaj določenega objekta ne ravna po položaju sosednjega. Prometno omrežje je zelo razvejeno s stranskimi in poljskimi potmi. Za →poljsko razdelitev →vaških zemljišč je značilna prevlada →drugotnih grud in →nepravilnih delcev. Alpske vasi najdemo v Zgornjesavski dolini, Bohinju, Blejskem kotu, Radovljiški kotlini, Posočju in Baški grapi. *geografija naselij, zgodovina*

vás, barjánska -i -nske, ž – zvrst →dolge vasi, pri kateri →poljsko razdelitev in regulacijo naselja določa sistem odtočnih (osuševalnih) jarkov. V načrtno

poseljenih vaseh te vrste prevladujejo →stegnjeni ali →enotni kmečki domovi, v enakomernih razdaljah postavljeni ob glavni cesti, navadno vzporedni z glavnim odtočnim jarkom. Domovi so medsebojno toliko razmaknjeni, da oblika vasi spominja na obliko →razloženih naselij in so za razliko od →gozdnih vasi postavljeni v povsem ravni vrsti. →Vaško zemljišče je praviloma prepreženo s →sklenjenimi progami. Pri nas so takšne vasi le v osrčju Ljubljanskega barja, pogoste pa so na osušeni močvirjih severne in zahodne Evrope, zlasti na Nizozemskem. *geografija naselij, zgodovina*

vás, centrálna -i -lne, ž – v slovenski geografski strokovni literaturi →hierarhije naselij oznaka za →središčno naselje najnižje stopnje, ki ima pglavitne temeljne ustanove in dejavnosti (nepopolna ali popolna osnovna šola, trgovina z živili, gostilna, sedež krajevne skupnosti, običajno tudi sedež župnije). V to skupino krajev spadajo na primer Komenda, Tomaj, Komen, Gomilsko, Adlešiči in Materija. *geografija naselij*

vás, dólga -i -lge, ž – temeljna oblika →strnjene vasi, pri kateri so →kmečki domovi in druge hiše v eni ali dveh vrstah razpotegnjeno razporejeni vzdolž ceste ali poti, vodotoka, ježe terase ali na stiku →gozda s →kmetijskim zemljiščem, praviloma razdeljenim na →čiste ali →sklenjene zemljiške proge. Domovi so postavljeni nekoliko vsaksebi na koncu teh prog in so k cesti ali vodotoku obrnjeni s podolžno stranjo. Vse to kaže na načrtno izpeljano poselitev, ki so jo v dotlej slabo poseljenih ali v celo povsem neposeljenih predelih večinoma izvedli šele v 18. in 19. stoletju. Znanih je nekaj podtipov dolge vasi, za katero nekateri uporabljajo tudi sopomenko →vrstna vas. *geografija naselij, zgodovina*

vás, fárna -i, -rne, ž – poseben tip →podeželskega naselja, ki s svojimi značilnostmi lahko kaže na prehod k urbanim naselbinam. Gre za praviloma najnižjo stopnjo →središčnega naselja v →hierarhiji naselij, ki je izhajala iz dejstva, da je bil ob vaški cerkvi tudi sedež župnije oziroma fare (ime!; izraz *fara* je prevzet iz srednjevisokonemške besede *pharre*, ki je verjetno izposojena iz poznolatinskega *parrochia* v enakem pomenu, ta pa iz grškega izraza *parokia* v pomenu 'soseska', izpeljanega iz grške besede *paroikos* v pomenu 'sosednji', ki je sestavljena iz izrazov *para*, ki pomeni 'pri', in *oikos*, ki pomeni 'hiša'). Ker so bile v farni vasi pogoste maše tudi za ljudi iz bližnjih vasi, so se sčasoma ob cerkvi osredotočile še druge storitvene dejavnosti in središčne ustanove. S splošnim napredkom je vloga večine farnih vasi v hierarhiji naselij zastala ali nazadovala, nekatere, ki so že prej prevzele večje število raznovrstnih funkcij, pa so se razvile v pomembna središča. Pri tem so bile posebno uspešne tiste vasi, v katerih so bili sedeži *prafupnij* (*prafar*)

in so že kmalu dobile pomembno vlogo v družbenem in gospodarskem življenju. *geografija naselij, zgodovina*

vás, gmájnska -i -jnske, ž – podtip načrtno nastale →središčne vasi, za katerega je značilno, da se na obeh začetkih sicer strnjene naselbine cesta razcepi, tako da oba njena kraka obkrožata →gmajno (prostor v skupni rabi, ki je lahko →zelena površina) v obliki sulice, pravokotnika ali kroga. Pri nas takšnih vasi ni, najdemo pa jih ponekod v srednji Evropi in so znak sorazmerno stare kolonizacije, ko →vaško zemljišče še ni bilo v celoti razdeljeno med zemljiške gospode oziroma individualne zemljiške posestnike. *geografija naselij, zgodovina*

vás, gózdna -i -zdne, ž – načrtno zasnovana oblika →dolge vasi z vzdolž glavne prometne žile (pri nas največkrat le na eni strani) v enakomernih razdaljah nanizanimi →kmečkimi domovi in s prevladujočo →poljsko razdelitvijo na →sklenjene proge. →Vaško zemljišče ima praviloma pravokotno obliko. Za razliko od →barjanskih vasi so domovi postavljeni v malenkostno manj strogi vrsti. Gozdne vasi so značilne za →krčevine sredi nekdanj neposeljenih obsežnih ravninskih →gozdov srednje in vzhodne Evrope. Posebna zvrst gozdnih vasi je šele po 2. svetovni vojni načrtno nastala v Veliki Britaniji, kjer so na odmaknjenih pogozdenih območjih zgradili naselja za gozdne delavce in njihove družine, s čimer so skušali zagotoviti nova delovna mesta in reševati poseljenost →podeželja, ki je bilo pred pogozditvijo demografsko ogroženo. Ob tipskih →hišah je bila prebivalcem zagotovljena vsa nujna →infrastruktura. *geografija naselij, zgodovina*

vás, grúčasta -i -ste, ž – največkrat kolektivno, a nenačrtno zasnovan temeljni tip →strnjene vasi, pri katerem so →kmečki domovi in druge hiše brez kakršnega koli reda in tesno skupaj postavljeni ob vaških poteh na razgibanem površju; meja s polikulturalnim in polifunkcionalnim vaškim zemljiščem s prevladujočo poljsko razdelitvijo na zemljiške →grude je ponavadi jasno izražena in kaže na tesno vez s →prvotnimi zaselki. Na oblikovanje vasi so imele velik pomen družinske vezi, varnost, oskrba z vodo itd. Značaj naselja se ni spreminjal niti ob korenitih spremembah →agrotehnik, kakršna je bila uvedba →natroletnega kolobarjenja. Gručaste vasi so pri nas nadpovprečno pogoste v zahodnem in južnem delu države, sicer pa so razširjene v Sredozemlju, srednji in vzhodni Evropi, severni Afriki, Bližnjem in Srednjem vzhodu, monsunskih deželah Azije ter na območjih s →primitivnim prehranitvenim kmetijstvom in →intenzivnim polikulturalnim kmetijstvom. *geografija naselij, zgodovina*

vás, kolonizacijska -i -jske, ž – na prej neposeljenem ali opustelem območju načrtno zgrajena vaška naselbina z medsebojno enakomerno oddaljenimi →kmečkimi domovi, razporejenimi v vrsti na eni

ali obeh straneh glavne ceste oziroma vodotoka. Ker je →prostorska razdrobljenost →kmetijskih zemljišč majhna, imajo vaške kmetije pri uvajanju sodobnega →kmetovanja v primerjavi z drugačnimi vasmii manj težav. Med kolonizacijske vasi spadajo →gozdne in →barjanske vasi, najmlajše pa so pri nas nastale po 1. svetovni, v Veliki Britaniji pa šele po 2. svetovni vojni. *geografija naselij, zgodovina*

vás, kráška -i -ške, ž – podtip →gručaste vasi, pri katerem stavbe ne stojijo vsaka zase, temveč so združene v skupine oziroma v *stavbne otoke*, ki sestavljajo →kmečke domove. Skupine poslopj so gručasto razmeščene po →naselju. Med njimi so speljane poti, zato je prometno omrežje zelo razvejeno in gosto; veliko je križišč in slepih ulic. Stavbe omejujejo cesto, gostota pozidanosti pa ni velika. Značilna za →vaško zemljišče je →poljska razdelitev na →prvotne grude. Tovrstne vasi najdemo predvsem na Krasu (ime!), značilne pa so tudi za del Vipavskih brd, Vrhe in Podgorski kras. *geografija naselij, zgodovina*

vás, nêstrnjena -i -ne, ž – temeljni tip vaške naselbine, za katerega so značilni bolj ali manj razmaknjeno postavljeni →kmečki domovi in druge hiše. Glavni tipi nestrnjenih vasi so →raztresena vas, →razpršena vas in →razložena vas, ki pa zaradi gostejše pozidanosti že predstavlja vez s →strnjeno vasjo. Oba prvonavedena tipa vsaj v delu naselja sestavljajo →samotne kmetije z značilno poljsko razdelitvijo v →celkih. *geografija naselij, zgodovina*

vás, obcéstna -i -stne, ž – oblika vasi z v pravilni vrsti na eni (*enojna vas*) ali obeh straneh (*dvojna vas*) ceste razvrščenimi in razmeroma tesno skupaj postavljenimi →kmečkimi domovi in drugimi hišami ter s prevladujočo členitvijo →vaškega atarja na zemljiške →proge ali zemljiške →delce, na katere so navadno genetsko navezana starejša tovrstna naselja. Znane so tudi obcestne vasi, ki niso povezane izključno s →kmetijstvom. Takšne so *kajžarske vasi* in *furmanske vasi*; slednje so nastale na mestih težavnih prometnih prehodov prek naravnih ovir, zato je bila pri prevozi potrebna dodatna pomoč. Sopomenka za obcestno vas je ulična vas, po redkih navedbah pa tudi →vrstna vas. Vendar se ta po mnenju večine od obcestne vasi vendarle nekoliko razlikuje ali pa je pri sistematiziranju postavljena na za stopnjo višjo raven; obcestna vas naj bi bila torej le zvrst vrstne vasi. *geografija naselij, zgodovina*

vás, okrógla -i -gle, ž – podtip →vasi s pravilnim tlorisom, pri kateri so →kmečki domovi in druge hiše predvsem zaradi obrambnih razlogov okrog osrednjega vaškega prostora razporejeni v obliki kroga oziroma elipse. Pri nas takšnih naselbin ni, precej pogoste pa so na vzhodu Nemčije in na Poljskem. *geografija naselij, zgodovina*

vás, osrédnjeslovénska -i -nske, ž – glej predalpska vas. *geografija naselij, zgodovina*

vás, panónska -i -nske, ž – podtip →obcestne vasi, za katerega je značilna razporeditev stavb v nizu, pri čemer so hiše druga od druge enakomerno oddaljene, stojijo istosmerno in si sledijo v vrsti. Razporejene so na eni ali obeh straneh prometnice, vendar je ne omejujejo in so od nje enakomerno oddaljene. Značilno je zelo razvejeno prometno omrežje s krožnimi potmi, zato so v krajih številna križišča. Ob njih marsikje rasejo mogočna drevesa ali pa so postavljena verska znamenja. Prevladujoč →sistem poljske razdelitve na →vaških zemljiščih je razdelitev na →nepravilne delce, v Beli krajini, kjer je tovrstne vasi poleg večjega dela Murske ravnine edinole še mogoče najti, je običajna razdelitev na →nepravilne delce. *geografija naselij, zgodovina*

vás, pravokótna -i -tne, ž – precej razširjen podtip načrtno zasnovane →vasi s pravilnim tlorisom, ki ima obliko šahovnice; vaške poti se križajo pravokotno. Osrednji ulični blok je pogosto nepozidan in je namenjen trgovanju ter družbeno prebivalcev. Tovrstne vasi so nastale pod vplivom mlajše →kolonizacije in jih zato najdemo zlasti v Latinski Ameriki in na Srednjem zahodu Združenih držav Amerike, pa tudi v Galiciji in Panonski nižini, kjer so precej velike. Po velikosti spominjajo na mesta, a se znaten delež krajanov še vedno ukvarja s →kmetijstvom. *geografija naselij, zgodovina*

vás, predálpška -i -lpske, ž – podtip →gručaste vasi, za katerega je značilno, da so posamič stoječe stavbe gručasto razporejene okrog osrednje vaške prometnice. Nekatere jo omejujejo z daljšo, druge s krajšo fasado. V primerjavi z →alpsko vasjo je razvejnost prometnic bistveno manjša. Za →vaška zemljišča je značilna →poljska razdelitev na →drugotne in →prvotne grude. Tovrstne vasi najdemo predvsem v predalpskih (ime!) hribovjih, kakršna so Cerkljansko, Škofjeloško, Polhograjsko, Rovtarsko in Posavsko, razen tega pa še po Idrijskem hribovju, Nanosu in Hrušici, na Pohorju, Strojini in Kozjaku ter Velenjskem hribovju. Sopomenka je osrednjeslovenska vas. *geografija naselij, zgodovina*

vás, primórska -i -rske, ž – podtip →gručaste vasi, za katerega je značilno, da se strnjeno zazidane stavbe držijo druga druge in so postavljene v dokaj premočrtnem nizu. Nizi objektov so raznosmerno razporejeni po vasi, zato je prometno omrežje zelo razvejeno. Prometnica je poljaven prostor, saj ima tudi vlogo →dvorišča. Značilna sta enotna vzdolžni in prečni profil ulice. Glavni →sistem poljske razdelitve je razdelitev na →prvotne grude. Primorske vasi najdemo v Koprskih brdih, Vipavski dolini, delu Vipavskih brd in v celotnih Goriških Brdih. *geografija naselij, zgodovina*

vás, razložéna -i -ne, ž – tip →razpršene vasi, pri katerem so →kmečki domovi postavljeni sicer razmaknjeno in navadno v neenakomernih medseboj-

nih razmikih, vendar med njimi ni velikih razdalj. Razložene vasi so največkrat nastale z zgoščanjem →domačij v naseljih z izvorno →samotnimi kmetijami. Zato v →poljski razdelitvi prevladujejo →odprti celki, pri čemer so zemljišča posameznih kmetij marsikje že močno premešana in je prvotno stanje mogoče razkriti le s podrobno rekonstrukcijo zemljiškoposestne sestave. V Sloveniji so razložene vasi značilne za vinogradniške pokrajine v panonskem svetu, kjer so pogosto postavljene po temenih slemenih (*slemensko naselje*), najdemo pa jih še ponekod v osrednjem delu države in povsod tam, kjer so vasi nastale iz nekdanjih →rovtov in →planin. Prevladujejo tudi povsod druge na obrobju Panonske nižine; značilne so za načrtno koloniziran in melioriran močvirnat svet na Nizozemskem in v severni Nemčiji in tudi za zgostitvena območja nekdanjih samotnih domačij na Danskem, jugozahodu Anglije in v Švici. Zunaj Evrope jih je še največ v Kanadi, kjer so nastale na gozdnih krčevinah. *geografija naselij, zgodovina*

vás, razpršéna -i -ne, ž – temeljni tip vasi, pri katerem so →kmečki domovi medsebojno precej oddaljeni, a razporejeni v dokaj enakomernih razdaljah. Sem lahko uvrstimo vasi s prevladi →samotnih kmetij z →zaprtimi ali →odprtimi celki, pri čemer morajo biti zemljišča enake kakovosti in tudi obdobje poselitve je enotno. Pri nas so taki primeri na južnih obronkih Pohorja ter marsikje v Zgornji savinjski dolini in po Škofjeloškem hribovju. Takšno razporeditev domačij najdemo tudi v načrtno koloniziranih predelih z velikimi živinorejskimi in poljedelskimi →kmetijami farmskega tipa (v 1. pomenu), na primer na Danskem, na jugu Švedske, severu Nemčije, Prusiji, severnoameriških →prerijah, argentinskih →pampah in na jugozahodu Avstralije. Nekateri avtorji pojem razpršena vas enačijo s pojmom →raztresena vas. *geografija naselij, zgodovina*

vás, raztrésena -i -ne, ž – temeljni tip vasi, pri katerem so skupine →kmečkih domov in drugih stavb neenakomerno raztresene po →vaškem zemljišču, ki v celoti predstavlja območje naselja. Odločilnega pomena za prvotno neenakomerno razporeditev so neenake naravne razmere, ki so omogočile nastanek različno velikih →kmetij v →celkih. Pomembna drugotna dejavnika sta lahko neenakomerno naknadno zgoščanje naselja, odvisno tako od naravnih kot od družbeno-gospodarskih razmer, zlasti po razmahu →deagrarizacije, ter neenake socialnopoljske razmere, ki so postopno privedle do občutnih razlik med bogatimi in velikimi →domačijami na eni ter revnimi in majhnimi domačijami na drugi strani; obojne so lahko medsebojno pomešane. Nekateri avtorji pojem raztresena vas enačijo s pojmom →razpršena vas. *geografija naselij, zgodovina*

vás, sklénjena -i -ne, ž – glej strnjena vas. *geografija naselij, zgodovina*

vás, spálna -i -lne, ž – naselje na →podeželju brez pomembnejših središčnih funkcij in ustanov, v njem pa tudi ni drugih pomembnejših proizvodnih in storitvenih dejavnosti. Nekdaj je bilo naseljeno predvsem s →kmečkim prebivalstvom in je že njegov vitez izdajal, da je temeljni vir preživljanja →kmetijstvo (ponekod skupaj z →gozdarjenjem), zdaj pa v njem prebivajo predvsem →dnevni migranti, zaposleni v okoliških zaposlitvenih središčih. Ti v domačem kraju zgolj preživljajo prosti čas in spijo (ime!). S kmetovanjem se (če sploh) ukvarjajo le ljubiteljsko, zaradi rekreacijskih vzgibov. Z industrializacijo, →deagrarizacijo in razvojem prometa lahko tudi pri nas večino vasi v bližini večjih mest označimo za spalne vase, pri čemer pa so nekatere bolj, druge manj izrazite. V bolj izrazitih se je vsaj del prebivalstva priselil iz mest; večina prišlekov si je v privlačnejšem bivalnem okolju zgradila nove hiše, nekateri pa so prenovili stare →kmečke hiše. *urbanizem, geografija naselij*

vás, središčna -i -ščne, ž – 1. posebna oblika vaške naselbine s →kmečkimi domovi in drugimi hišami, razvrščenimi okrog osrednjega prostora trikotne, kvadratne ali nepravilne oblike s cerkvijo, velikim drevesom ali kalom. Prostor je lahko tudi prazen. Namenjen je predvsem družabnemu življenju vaščanov. Osrednji prostor okrogle oblike ali oblike elipse je značilen za →okroglo vas; podoblika središčne vasi je tudi →gmajnska vas. 2. sopomenka za centralno vas. *geografija naselij, zgodovina, urbanizem*

vás, strnjena -i -ne, ž – temeljni tip vaške naselbine, pri katerem so →kmečki domovi in druge hiše strnjeno postavljeni v med seboj ne prevelikih razdaljah, praviloma tja nekje do 100 m. Pri takšnih in nekoliko večjih razdaljah se začnejo vasi razvrščati med →razložena naselja. Posamezne →domačije so lahko postavljene v vrsti in medsebojno razmaknjene v pravilnih ali nepravilnih razdaljah (→dolga vas, →vrstna vas), lahko pa so postavljene v organizirani (→vas s strnjenim tlorisom) ali neorganizirani (→gručasta vas) skupini. Gručaste vasi so navadno nastale organsko, spontano, medtem ko gre nastanku drugih pripisati večjo ali manjšo mero načrtnosti. Razen navedenih razlikujemo še vrsto podtipov. →Vaška zemljišča posameznih tipov vasi se členijo v značilne →sisteme poljske razdelitve. Sopomenka je sklenjena vas, nasprotje pa nestrnjena vas. *geografija naselij, zgodovina*

vás, súbcentrálna -i -lne, ž – v slovenski geografski strokovni literaturi →hierarhije naselij oznaka za najskromnejše središče z le nekaterimi najbolj temeljnimi dejavnostmi (morda podružnična šola, gostilna, trgovina z živili) in tako ne zadostuje pogojem za uvrstitev v 1. stopnjo centralnih naselij, ki jo praviloma predstavljajo →centralne vasi. V to skupino krajev spadajo na primer Borjana, Bočna, Gorjansko, Mozelj in Moškanjci. *geografija naselij*

vás, súbpanónska -i -nske, ž – podtip →obcestne vasi, za katerega je sicer značilna razporeditev stavb v nizu kot pri →panonskih vaseh, a s pomembno razliko, da je prometnica ena sama. Pogosto sta obzidani obe strani ceste, pri čemer je objekti navadno ne omejujejo, ampak so od nje enakomerno oddaljeni. Subpanonske vasi najdemo v Lendavskih goricah, na skrajnem zahodu Ravenskega, Apaškem polju, Dravskem in Ptujskem polju ter v široki Pesniški dolini, vzhodno od Celja in na Krški ravnini. Značilna zanje je →poljska razdelitev →vaških zemljišč na →pravilne ali →nepravilne delce. *geografija naselij, zgodovina*

vás, úlična -i -čne, ž – glej obcestna vas. Poseben podtip so vasi s hišami, razporejenimi vzdolž vaških prometnic, ki navzven dajejo vtis →gručastih vasi, a so med posameznimi deli kraja nepozidani prostori. Pri nas so takšne vasi pogoste v Pomurju. *geografija naselij, zgodovina*

vás, urbána -i -ne, ž – nekdanja obmestna →vas, ki jo je med širitvijo mesto pogoltnilo in je postala njegov sestavni del, vendar je, predvsem v obliki pozidave, še ohranila nekatere prvine prvotnih značilnosti in identitete s tesnejšimi medčloveškimi vezmi, medtem ko je kmetijsko vlogo praviloma povsem izgubila. Pozneje je v takšnih okoljih marsikje prišlo do socialne in tudi narodnostne segregacije (izločevanja), saj so se v manj udobna, cenena stanovanja naseljevali revni pripadniki določenega naroda ali rase. *urbanizem, sociologija*

vás, vrstna -i -stne, ž – 1. načrtno zasnovana vaška naselbina, postavljena bodisi v starih →kulturnih pokrajinah bodisi na novo izkrcenih in posejlenih območjih. Od →obcestne vasi se razlikuje po bolj ohlapni razporeditvi →kmečkih domov vzdolž glavne poselitvene osi, ki je lahko prometnica, vodotok, kanal, nasip, redkeje →gozdni rob idr. 2. v sistematizaciji temeljni tip vaške naselbine, ki glede na obdobje nastanka spada med mlajše poselitvene oblike. Zunanji vitez izraža načrtno, enotno izpeljano ureditev tako zasnove naselja kot →vaškega zemljišča. Po načinu nastanka in obliki razlikujemo več podtipov, med katerimi so najbolj značilni →gozdna vas, →barjanska vas in →obcestna vas. Nekateri za vrstno vas uporabljajo sopomenko →dolga vas, nekateri pa jo enostavno enačijo z →obcestno vasjo. *geografija naselij, zgodovina*

vás, zagátna -i -tne, ž – poseben podtip →ulične vasi, za katerega je značilno, da se vaška ulica na enem koncu vasi razširi v polkrožen prostor z mogočnim drevesom ali verskim znamenjem, lahko pa je tudi prazen. Od →središčne vasi se razlikuje po skromnejših dimenzijah razširjenega prostora. *geografija naselij, zgodovina*

váška -ški -ško, prid. – nanašajoč se na →vas. *jezikoslovje*

vaška fiziognomija -ške -je, ž – zunanji videz oziroma likovno-prostorska kakovost posameznih objektov v vasi, ki glede na arhitekturno tipologijo, višino, razmestitev v prostoru ter pejsažno slikovitost ustvarjajo v kompozicijskem smislu vizualne dominante ter značilno silhueto posameznega naselja. V fiziognomiji imajo pomembno mesto tudi usmerjeni pogledi, vozlišča, križišča, zaprti prostori, samotna drevesa ter naravni robovi, to je pasovi rastlinja ob robu naselja, ki predstavljajo prehod med naseljem in okolico ter blažijo ali poudarjajo njune kontraste. *geografija naselij, arhitektura*

vaška identiteta -ške -te, ž – glej identiteta vasi. *urbanizem, geografija naselij*

vaška skupnost -ške -i, ž – glej skupnost, vaška. *sociologija, zgodovina*

vaška skupnost, stára -ške -i -re, ž – glej stara vaška skupnost. *zgodovina*

vaški atár -škega -ja, m – bolj ali manj zaokroženo funkcionalno zemljišče okrog posameznih →podeželskih naselij, ki je praviloma večinoma v lasti in uporabi, ponekod pa deloma le v služnosti →kmečkih gospodarstev iz matične vasi. Vaški atarji se v obliki grozdov mozaično združujejo v večje prostorske celote in tako sooblikujejo širši ali ožji okvir podeželskih območij. S prometom z zemljišči in njihovim →dedovanjem se delež zemljišč v lasti lastnikov iz matične vasi zmanjšuje in prihaja do večje lastniške pestrosti. Glede na način nastanka razlikujemo *spontane* in *načrtne (planske)* vaške atarje. Sopomenki sta vaško zemljišče in vaški teritorij. *agrarna geografija*

vaški kolobár -škega -ja, m – glej kolobar, vaški. *agrarna geografija, agronomija*

vaški pášnik -škega -a, m – glej pašnik, vaški. *agronomija, agrarna geografija*

vaški rób -škega -a, m – glej rob, vaški. *geografija naselij, urbanizem, varstvo okolja*

vaški teritorij -ega -a, m – glej vaški atar. *agrarna geografija*

vaško jédro -škega -dra, s – glej jedro, vaško. *urbanizem, geografija naselij*

vaško zemljišče -škega -šča, s – glej zemljišče, vaško. *agrarna geografija*

vega (špansko) – 1. umetno namakano nižavje na jugu Španije, ki navadno omogoča eno samo žetev na leto, v čemer se razlikuje od →huerte z več letnimi žetvami. 2. v drugih špansko govorečih delih sveta manj rodovitna, s travo porasla ravnina. 3. na Kubi izraz za tobakno polje. *agrarna geografija, regionalna geografija*

vegetacija (iz latinščine) -je, ž – 1. *rastlinska odeja* na celotnem našem planetu ali le na njegovem posameznem delu. V tem pomenu je sopomenka rastlinstvo. 2. fitoekološki in fitosociološki pojem, ki za razliko od pojma →flora, ki pomeni vse rastlinske vrste in podvrste sploh, pomeni skupnost vseh ra-

stlinskih združb določenega območja. Ta se razlikuje po →podnebnih (klimatsko-vegetacijskih) pasovih. Razlikujemo različne zvrsti vegetacije, na primer barjansko, gozdno, travniško, visokogorsko, sredozemsko, vendar temeljna členitev ločuje →antropogeno in →naravno vegetacijo. V tem pomenu je sopomenka rastje. 3. življenje, rast in razvoj rastlin. Izraz vegetacija je prek nemškega *Vegetation* in francoskega *végétation* prevzet iz latinske besede *vegetatio*, ki pomeni 'rastlinstvo'. Ta je izpeljana iz latinskih izrazov *vegetare* v pomenu 'živeti', *vegetus* v pomenu 'živ, živahen, krepek' in *vegere* v pomenu 'biti živahen, živeti'. *fitogeografija, jezikoslovje*

vegetacija, ántropogéna -je -ne, ž – →vegetacija, preoblikovana pod vplivom človeka, to je vsa *kulturna vegetacija* (vegetacija njiv, travnikov, gojenih gozdov,...). Nasprotje od →naravne vegetacije. *biologija, varstvo okolja*

vegetacija, narávana -je -vne, ž – →vegetacija, ki rase in se razvija predvsem po naravnih zakonih, ne da bi jo človek s svojim delovanjem pomembneje preoblikoval. Na svetu je le še nekaj takšne rastlinske odeje, saj je večino človek uničil s →požigalnimstvom, roparskim izsekavanjem gozdov ter sajenjem alohtonih rastlinskih in naseljevanjem alohtonih živalskih vrst. Tako lahko večino tako imenovane naravne vegetacije označimo zgolj kot *polnaravno vegetacijo*. Mnogi s pojmom naravna vegetacija napačno označujejo vse rastje na območjih, ki še niso preoblikovana zaradi →kmetijstva. Nasprotje od →antropogene vegetacije. *biologija, varstvo okolja*

vegetacija, sekundárna -je -rne, ž – dokaj splošen pojem, ki se nanaša na →naravno vegetacijo, ki porašča zemljišča, ki so bila v preteklosti za določeno obdobje otrebljena in koriščena za →kmetovanje, nakar so jih opustili in jih je ponovno prekrila naravna rastlinska odeja. Sopomenka je *drugotna vegetacija*. *fitogeografija, varstvo okolja*

vegetacijska -jski -jsko, prid. – nanašajoč se na →vegetacijo oziroma rastlinstvo; od tod sopomenka rastlinska (-i). *jezikoslovje*

vegetacijska méja -jske -je, ž – glej meja, vegetacijska. *fitogeografija*

vegetacijski pás -jskega -u, m – glej pas, vegetacijski. *fitogeografija*

vegetacijsko obdóbjé -jskega -bja, s – glej obdobje, vegetacijsko. *fitogeografija, klimatogeografija*

véld (afrikansko; prvotno črkovano *veldt*) -a, m – odprta stepska pokrajina v Transvaalu in Oranju na skrajnem jugu Afrike, katere naravno rastje je primerno tudi za →pašo →domačih živali. Podrobnejša členitev razlikuje vrsto različnih tipov: *visoki, srednji in nizki veld* glede na nadmorsko višino, *kisli, nevtralni in bazični ("sladki") veld* glede na vsebnost apnenca v matični podlagi (pri kislem je

zaznati pomanjkanje), *grmičevnati*, *travni* in *karujski* (→karoo) veld glede na prevladujočo obliko rastlinskega pokrova ter *peščeni* in *trdi* veld glede na zbitost →prsti. Nekatere sušne dele pokrajine so preuredili v območje ekstenzivne →mesne živinoreje, predvsem →govedoreje, v bolj namočenih delih pa je razširjeno tudi pridelovanje žit. *naravna geografija, regionalna geografija*

vèleposést -i, ž – zvrst zemljiškega lastništva, pri kateri je površinsko veliko območje razdeljeno med malo lastnikov, ki gospodarijo na velikih →kmečkih gospodarstvih. Glede na družbenogospodarski red ter različne oblike →individualnega ali →kolektivnega lastništva razlikujemo vrsto različnih tipov veleposesti, ki se z značilnimi imeni pojavljajo v različnih delih sveta (→zemljiško gospodarstvo, →hacienda, →fazenda, →estancia, →latifundija, →plantaža/l, →ranč, *cerkvena veleposest*, *meščanska veleposest*, →komuna, →sovhoz, →kolhoz, →kibuc, →moshav, →métayage, →kolonat, →zamindar/l idr.) Za nekatere je značilna ekstenzivna, za druge intenzivna kmetijska pridelava. Pri tem so odločilnega pomena naravne razmere, pridelovalna usmeritev, stopnja opremljenosti z mehanizacijo in razpoložljiva →kmečka delovna sila. Na veleposesti lahko delajo kmetijski delavci in redkeje tudi lastniki zemljišč, lahko pa se dajejo po delih v najem, zakup ali v obdelovanje v zameno za različne datjave. Izraz je zloženka iz predpone *vele-* v pomenu 'velik' in besede *posest*. Sopomenka je *veleposestvo*, čeprav se zdi, da ima nekoliko ožji pomen in označuje le velika kmetijska posestva, ne pa tudi družbenih in gospodarskih odnosov, ki se na njih spletajo. *agrarna geografija, agrarna ekonomika, zgodovina*

vèlik (iz praslovanščine) -a -o, prid. – 1. takšen, ki dosega visoko stopnjo oziroma vrednost glede na razsežnost, merljivo količino, število sestavnih enot, dolžino, trajanje, glavno oziroma bistveno značilnost, intenzivnost oziroma učinek, delovanje ali dejavnost in pomembnost. 2. takšen, ki izraža razsežnost. Praslovanško *velikъ* je izpeljano iz *velb*, kar je nastalo iz indoevropskega korena *uel-* v pomenu 'stiskati, pritiskati, drenjati se'. *jezikoslovje*

velika družina -ke -ne, ž – glej družina, velika. *sociologija, socialna geografija*

veliki lóv -kega -a, m – glej lov, veliki. *gospodarska geografija*

velikóst -i, ž – lastnost, značilnost koga ali česa glede na stopnjo razsežnosti, merljive količine, števila sestavnih enot, dolžine, možnega razpona, intenzivnosti oziroma učinka, delovanja ali dejavnosti. Izraz je izpeljan iz pridevnika →velik. *jezikoslovje*

velikóst nasélja -i -lja, ž – pod tem pojmom razumemo predvsem število prebivalcev v posameznem →naselju, ki se ga skupaj z drugimi naselji za potrebe raznih analiz razvršča v velikostne razrede.

V naših razmerah so se za potrebe preučitev razmer na →podeželju pokazali primerni naslednji razredi: do 19 prebivalcev, od 20 do 49 prebivalcev, od 50 do 99 prebivalcev, od 100 do 199 prebivalcev, od 200 do 499 prebivalcev, od 500 do 999 prebivalcev ter 1000 in več prebivalcev. Razrede je mogoče poljubno združevati v manjše število ali razdruževati v večje število kategorij, glede na pričakovane rezultate in zastavljene cilje pa je mogoče spreminjati tudi pragove spodnjih in zgornjih razredov. *geografija naselij*

velikóst poséstev -i -stev, ž – kazalec, ki prikazuje stanje →posestne razdrobljenosti in posredno razkriva intenzivnost →kmetijstva. Navadno se določa s površino →obdelovalnih, →kmetijskih ali (in) skupnih (vseh) zemljišč v lasti oziroma uporabi posameznih →kmečkih gospodarstev, ki se glede na velikost posestev razvrščajo v velikostne razrede, s čimer se dobi *sestava (struktura) velikosti posestev*, ali pa se za primerjane skupine →kmetij izračuna *povprečna velikost posestev*. Ta je ustrezen pokazatelj le, če niso razlike med upoštevanimi kmetijami prevelike. Odvisna je predvsem od naravnih razmer, oblike →kolonizacije, družbeno-gospodarskega sistema, →zemljiškoposestnih odnosov, pridelovalne usmeritve, stopnje pridelovalne specializacije, stopnje tržnosti kmetovanja, →dedovalnega sistema in tradicije. Velikost posestev vpliva na različni intenzivnost in gospodarnost kmetovanja. V grobem razlikujemo *malo (drobno)*, *srednjo* in *veliko* →*posest* (→veleposest). V Nemčiji so kmetije glede na velikost posestev razdelili takole: tiste z manj kot 2 ha so pritlikave, z 2 do 5 ha drobne, s 5 do 10 ha majhne, z 10 do 20 ha srednjevelike, z 20 do 100 ha velike in z več kot 100 ha so kmetijska podjetja. Majhne kmetije lahko dosegajo velike hektarske donose le z veliko →delovno intenzivnostjo, medtem ko lahko na velikih kmetijah gospodarijo tudi z nižjo intenzivnostjo in dosegajo znatno manjše donose. Značilno je, da se v razvitem delu sveta v težnji po večji gospodarnosti pridelave povprečna velikost posestev povečuje, v manj razvitih deželah pa se s težnjami po zagotavljanju socialne in družbene enakosti marsikje še vedno zmanjšuje. V Sloveniji so imele kmetije z manj kot hektarom zemljišč v lasti 28,4 % od vseh zemljišč, s površino od 1 do 2 ha 12,8 %, s površino od 2 do 5 ha 23,2 %, s površino od 5 do 10 ha 18,0 % in s površino nad 10 ha 17,6 % skupnih zemljišč. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

velikóstna razdrobljenóst zemljišč -stne -i -mljišč, ž – glej razdrobljenost zemljišč, velikostna. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

veriga, prehranjevalna -ge -lne, ž – glej prehranjevalna veriga. Izraz veriga izhaja iz praslovanške besede v enakih obliki in pomenu, ki ima izvor v indoevropski bazi *Huer-* v pomenu 'vezati, posta-

- vljati v vrsto, obešati'. *varstvo okolja, jezikoslovje*
- vertikalna mobilnost** -lne -i, ž – glej mobilnost, vertikalna. *sociologija, socialna geografija*
- vertikalna slojevitost gozda** -lne -i -zda, ž – navpična razporeditev slojev v gozdnem → ekosistemu, ki si v smeri od spodaj navzgor sledijo v naslednjem zaporedju: sloj gozdnih tal s koreninskim spletom, površina gozdnih tal z listnim opadom, sloj mahov in lišajev, sloj zelišč in praproti, sloj podrasti, sloj debel ter sloj drevesnih krošenj. Na vsak sloj so navezane značilne → biocenoze. *gozdarstvo, varstvo okolja*
- vertisóli** (iz latinščine) -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij → prsti, ki predstavlja temne prsti, nastale na → matičnem substratu, ki ima nad 30 % gline montmorilonitnega tipa. Sledeč menjavanju sušnih in vlažnih obdobij v savanskem podnebnju nenehno nabrekajo in se krčijo ter razpokajo. V globoke razpoke se usadajo delci prsti in posledično se njihovi → talni horizonti lahko zamenjajo (obrnejo) ali medsebojno premešajo. Vertisoli imajo domača imena, na primer *regur* (v Indiji), *tirs* (v Maroku) in *badob* (v Sudanu). Med vertisole spada tudi *smonica* z območij Jugoslavije in Makedonije. Bjihovo ime je zloženo iz izpeljanke iz latinskega glagola *vertere* v pomenu 'obračati' in izpeljanke iz latinske besede *solum* v pomenu 'prst, tla'. *pedogeografija*
- véter** (iz praslovanske) -tra, m – zaradi razlik v zračnem pritisku in temperaturah premikajoči se zrak. Razlikujemo vrsto različnih tipov vetrov, kot glavne pa je možno opredeliti *stalne* (na primer pasati ob ekvatorju, zahodnik na večjih nadmorskih višinah), *dobne* (na primer → monsuni, orkani, tajfuni) *dnevne* (na primer dolnik, gornik, nočnik, kopnik, zmornik, burica) in *krajevne* (na primer severovzhodnik, burja, krivec, fen, jugo, maestral) vetrove. Beseda *veter* izhaja iz praslovskega izraza *vetrъ* v enakem pomenu, ki se je razvil iz indoevropskega *HueHtro-*, izpeljanke iz indoevropske baze *HueH-* v pomenu 'pihati'. *klimatogeografija, jezikoslovje*
- veterinarstvo** (iz latinščine) -rstva, s – veda o boleznih in zdravstvenem stanju živali ter o neoporečnosti živil živalskega izvora. V sistemu splošnih naravnih in posebnih veterinarskih disciplin preučuje normalne in patološke procese v organizmih → domačih in drugih živali, metode za preprečevanje bolezni in metode zdravljenja obolenih živali ter metode za vzgojo, vzdrževanje, nego, hranjenje in izkoriščanje živali oziroma za napredek → živinoreje nasploh. Kot samostojna znanost se je veterinarstvo od splošne medicine ločilo sredi 19. stoletja. Izraz je izpeljan iz besede *veterinar*; ta je prek nemškega *Veterinär* in francoskega *vétérinaire* izposojen iz latinske besede *veterinarius* v pomenu 'živinozdravnik', izpeljane iz latinskega izraza *veterinus*, ki pomeni 'vprežna ali vlečna žival', beseda *veterina* pa je njena množinska oblika in pomeni 'vprežne ali vlečne živali' ter 'veščina zdravljenja teh živali'. Sopomenka je *živinozdravstvo*, uporablja pa se tudi besedna različica *veterina*. *agronomija, jezikoslovje*
- vetrozračítini pás** -tnega -u, m – glej pas, vetrozračítini. *varstvo okolja, agrarna geografija*
- vézani kozólec** -nega, -lca, m – glej kozolec, vezani. Izraz *vezani* je izpeljan iz glagola *vezati*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini, kar se je razvilo na temelju indoevropskega korena *ang'h-* v pomenu 'ozek, ožiti, vezati'. *spomeniško varstvo, etnologija, jezikoslovje*
- vígvam** (prek angleškega *wigwam* iz jezika algonkij-skih Indijancev) -a, m – visokemu šotoru podobno bivališče iz kož, lubja ali drugih materialov, razprtih prek lesenih količkov, ki so kot nosilci v smeri od zgoraj navzdol polkrožno razmaknjeni. Kot tradicionalno bivališče severnoameriških Indijancev je bilo razširjeno zlasti na območju vzhodno in v zaledju Velikih jezer. Danes ga je mogoče videti le še kot turistično zanimivost in privlačnost. *geografija naselij, zgodovina, etnologija*
- víkend** (iz angleščine) -a, m – glej počitniško bivališče. Tujka v pomenu 'konec tedna, manjša hiša za preživljanje prostega časa' je prevzeta iz angleške besede *weekend* v enakem pomenu, zložene iz izrazov *week* v pomenu 'teden' in *end* v pomenu 'konec'. *gospodarska geografija, urbanizem, jezikoslovje*
- vinárska zádruga** -rske -ge, ž – glej zadruga, vinarska. *agronomija, sociologija*
- viničarija** -je, ž – 1. občasno ali stalno bivališče nekdanjih *viničarjev*: kajzarjev, → bajtarjev, → gostačev ali → zemljiških najemnikov v vinogradniških predelih. Prvotno je bila to stavba za predelavo in hranjenje vina, ki so jo pozneje dopolnili s skromnimi bivalnimi prostori. Dovoljenje za takšno predelavo in s tem za stalno naselitev razmeroma velikega števila ljudi po vinogradniških območjih je že leta 1543 določal → urbar "Gorske bukve", najprej na Štajerskem in nato še na Dolenjskem. Kakovostne arhitekturne prvne so se neokrnjene ohranile do začetka 20. stoletja, od šestdesetih let dalje pa so meščani in tudi domači lastniki vinogradov začeli nekdanje viničarije predelovati v → počitniška bivališča in jih neustrezno preoblikovati. 2. v ožjem pomenu ljudski izraz v Prekmurju, s katerim se je označevalo večjo zidano stanovanjsko stavbo delavca -

vinogradniškega najemnika. Primerjaj →klečaja. 3. občasno bivališče v vinorodnem svetu, kjer vinogradniki iz oddaljenih stalnih bivališč prebivajo v času →delovnih konic. Izraz je izpeljan iz besede *viničar*, tujke, prevzete in prilagojene iz srednjevisokonemškega *winzer*, iz katerega je sodobna nemška beseda *Winzer* v pomenu 'vinogradnik, viničar'. To se je razvilo iz starovisokonemškega *winzuril*, kar je izposojeno iz latinskega *vinitor* v pomenu 'vinogradnik', izpeljanke iz latinskega samostalnika *vinum*, ki pomeni 'vino'. *spomeniško varstvo, arhitektura, jezikoslovje*

viničarska -rski -rsko, prid. – nanašajoč se na viničarje ali →viničarstvo. *jezikoslovje*

viničarska hiša -rske -še, ž – glej hiša, viničarska. *spomeniško varstvo, arhitektura*

viničarsko naselje -rskega -lja, s – glej naselje, viničarsko. *geografija naselij, arhitektura*

viničarstvo -rstva, s – posebna, izkoriščevalska oblika →zemljiškoposestnih odnosov na Štajerskem (zlasti na vzhodu Slovenskih goric in Haloz), ki se je razbohotila s tem, da so po →kmečki odvezi od kmetovanja neodvisni vinogradniški →veleposestniki (fevdalci, samostani, bogati meščani idr.) od obubožanih in zadolženih majhnih →kmetij kupovali zemljišča, zlasti vinograde (ime!), nakar so jim jih dajali v obdelavo v zameno za (večji) del pridelkov. S tem so kmetje, tako imenovani *viničarji* (izraz, znan tudi v obliki *vincar*, je prevzet in prilagojen iz srednjevisokonemškega *winzer* v enakem pomenu, kar se je razvilo iz starovisokonemškega *winzuril*, to pa je izposojeno in prilagojeno iz latinske besede *vinitor* v pomenu 'vinogradnik', izpeljane iz latinskega izraza *vinum*, ki pomeni 'vino') postali cenena delovna sila. Takšen status so imeli do konca 2. svetovne vojne, nakar je bilo viničarstvo z →agrarno reformo odpravljeno in na nekdanji veleposesti so nastali družbeni vinogradniški obrati, zdajšnja podjetja. Posledice viničarstva so ponekod še opazne v majhnih →kmečkih domovih, imenovanih →viničarije/1. *zgodovina, agrarna geografija, jezikoslovje*

vino (iz latinščine) -na, s – kmetijski prehrambeni izdelek, dobljen z delnim ali popolnim alkoholnim vrenjem mošta iz svežega grozdja vinskih sort plemenite →vinske trte. V Egiptu so ga poznali že okrog leta 3500 pred našim štetjem, a v splošno rabo je prišlo šele v Rimskem imperiju, ko so iznašli pridobivanje vina z vrenjem. K širjenju navade pitje vina je veliko pripomoglo krščanstvo, saj je vino pri cerkvenih obredih nepogrešljivo. V vseh vinorodnih deželah ga ščitijo s strogo vinsko zakonodajo in je pomemben predmet mednarodne trgovine. Glavne svetovne proizvajalke vin so Francija, Italija, Španija, Romunija, Grčija, Portugalska, Hrvaška, Zvezna republika Nemčija, Avstrija, Slovaška, Slovenija, Združene države Amerike,

Argentina, Čile, Alžirija, Južnoafriška republika in Avstralija, torej dežele s sredozemskim in (ali) blagim zmernotoplím podnebjem. Vino vsebuje od 6 do 15 vol. % alkohola (lahka vina do 9 %, močna vina nad 12 %; posebna vina celo do 22 %). Njegove značilne sestavine so poleg etilnega alkohola še določena količina neprevretega sladkorja (najmanj pri suhem in največ pri sladkem vinu), organske kisline (vinska, jabolčna, mlečna, citronska, jantarna itd.), glicerol, polifenolne barvilne in taninske snovi, mineralne, dušične in aromatične snovi ter vitamini. Vina se v temeljni členitvi razvrščajo v *vina v pravem pomenu besede (vina strictu sensu)*, ki se delijo na mirna vina (količina raztopljenega CO₂ pri 20° C ne presega 0,5 bara nadtlaka), biser (od 0,5 do 2,5 bara) in peneča vina (od 2,5 do 5,5 bara; na primer šampanjec in sekt) ter *posebna vina (specialna vina)*, kamor spadajo naravna sladka vina, kot so sherry vina, alkoholizirana vina (na primer portovec in madeira) ter aromatizirana vina (na primer vermut). Po barvi razlikujemo bela, rdečkasta (rosé) in rdeča vina, po količini prevretega sladkorja pa suha, polsuha, polsladka in sladka vina. Glede na kakovost (ocenjujejo jo *enologi*) razlikujemo namizna (na dvajsetstopenski lestvici morajo doseči najmanj 14 točk), kakovostna (od 16 do 18 točk) in vrhunska (od 18 do 20 točk) vina. Izraz vino je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini; verjetno je bil prevzet iz latinske besede *vinum* v enakem pomenu, ta pa je soroden z grškim izrazom *oinos* v enakem pomenu. Vse te besede so verjetno izpeljane iz indoevropske baze *uei(H)-*, ki pomeni 'viti, upogibati'; prvotno so označevale vinsko trto. *agronomija, jezikoslovje*

vinograd (iz praslovanščine) -a, m – intenzivno oskrbovana temeljna →zemljiška kategorija, zasajena s plemenito ali samorodno →vinsko trto. Razlikujemo →terasne in →tradicionalne vinograde, ki se razlikujejo predvsem po gostoti zasaditve rastlin in možnosti uporabe →kmetijske mehanizacije. Zaradi značilne oskrbe (→rigolanje) spadajo med →obdelovalna zemljišča. Vinograde je za ustrezen pridelek potrebno obnavljati vsakih trideset let. Pred obnovo je potrebno dobiti soglasje za zasaditev primernih sort vinske trte, z racionizacijo predpisanih za posamezne →vinorodne okoliše. Govorimo o tako imenovanih *priporočenih in dovoljenih sortah* vinske trte. V Sloveniji je bilo leta 1994 21.547 ha vinogradov, ki so bili urejeni na 1,06 % ozemlja države. Njihova površina se nenehno zmanjšuje (sprva predvsem zaradi trnih bolezni; leta 1896 so vinogradi pokrivali kar 1,95 % ozemlja Slovenije) in le ponekod (na primer v Goriških Brdih, Biljensko-Vrtojbenških gričih) prihaja zaradi povečane tržnosti pridelave do njihovega širjenja. Daleč največja zastopano vinogradov je v sredozemskem (3,73 %) in gričevnatem subpanonskem svetu (3,27 %),

medtem ko jih ni v alpskem svetu skupaj niti za hektar. Za vinograd se uporablja tudi ljudski izraz *nograd*. Izraz vinograd izhaja iz praslovanskega *vinogordb*, ki je verjetno zloženska iz praslovanske besede *vino* v pomenu 'vino, vinska trta' in besede *gordb*, ki pomeni 'ograda', torej je izraz prvotno pomenil 'ograjn prostor za vinsko trto'. Obstaja tudi možnost izposoje iz gotskega izraza *weinagards*, ki pomeni 'vinograd'. *agrarna geografija, geodezija, jezikoslovje*

vinograd, terasni -a -snega, m – →vinograd s širokimi, v smeri →izohips uravnanimi obdelovalnimi ploskvami, na katerih so med posameznimi vrstami →vinske trte precejšnje medsebojne razdalje, kar omogoča intenzivno uporabo kmetijske mehanizacije in zmanjšuje erozijo prsti. Zaradi velike obremenitve posamezne rastline z grozdem je v primerjavi s tradicionalnimi vinogradi pridelovanje bolj tvegano, saj so grozdi bolj izpostavljeni toči, vetru, pozebi in plesni. *agronomija, agrarna geografija*

vinograd, tradicionalni -a -lnega, m – →vinograd z manjšimi medvrstnimi razdaljami in brez vmesnih umetnih uravnav za →kmetijsko mehanizacijo; pri njem je gostota →vinskih trt večja in obremenitev posamezne trte s pridelanimi grozdem manjša. Prevladuje ročna obdelava, ki jo v novejšem času nadomeščajo posebej prirejeni stroji, saj se ta način znova uveljavlja tudi v vinogradniško najbolj razvitih državah. Značilno je, da se obdeluje v smeri nagiba pobočja, kar je neugodno predvsem za →erozijo prsti in talno vlažnost. *agronomija, agrarna geografija*

vinogradniški rajón -škega -a, m – glej rajon, vinogradniški. *agronomija, agrarna geografija*

vinogradništvo -štva, s – intenzivna, sorazmerno stara kmetijska panoga, ki se ukvarja z gojenjem →vinske trte v →vinogradu za pridobivanje →vina, namiznega grozdja, grozdnega soka, žganja, tropinovca in vinskega kisa. Vključuje tudi *vinarstvo*, pridelavo grozdja v vino, ravnanje z njim in njegovo skladiščenje (zadnji dve postavki sta predmet *kletarstva*). Med vinogradniške dejavnosti spada tudi →trsničarstvo. Vinska trta je ena najstarejših →kulturnih rastlin in spada med →posebne kulture. Zgodovinski pomniki dokazujejo, da se je v Srednji Aziji, Zakavkazju, Siriji, Mezopotamiji in Egiptu gojila že pred približno 6000 leti. Pred tremi tisočletji je bilo vinogradništvo zelo razvito v Grčiji, od koder se je razširilo na območja današnjih Italije, Francije, Španije, Romunije, Madžarske in Avstrije, poznali pa so ga tudi že na območju Slovenije. V deželah Novega sveta so trto sadili šele od 16. stoletja dalje. Ko so v drugi polovici 19. stoletja *trtne bolezni* (*grozdna plesnoba* ali *Oidium tuckeri*, *pepelovka* ali *Uncinula necator*, *trtna uš* ali *Viteus vitifolii*, *pršica filoksera* ali *phylloxera vastatrix* in *peronospora* ali *Plasmopara viticola*) grozile s popolnim

uničenjem vinogradništva v Evropi, so ga rešili prav s cepljenkami na odpornih ameriških podlagah. Ker so vinogradniške tehnike (→rigolanje, obrezovanje, okopavanje, večkratno škropljenje) z značilno →delovno konico (trgatev) z izjemo škropljenja že kmalu izpopolnili, v vinogradništvu ni tako značilnih razvojnih faz kot pri →sadjarstvu. Način obdelovanja vinogradov se razlikuje zlasti glede na organiziranost delovnih opravil in uporabo →kmetijske mehanizacije, kar je v prvi vrsti odvisno od velikosti vinogradniških obratov in organiziranosti dela. Pomembno je, da se lahko vinska trta uspešno goji na strmih pobočjih in na sorazmerno revnih tleh. Posledica razvoja vinogradništva so značilni →vinorodni rajoni z od daleč prepoznavno, urejeno pokrajinsko podobo s prevlado →terasnih ali →tradicionalnih vinogradov, značilno →poljsko razdelitvijo (*vinogradniške grude*), poselitvijo (prevlada →razloženih naselij), značilnimi hišami (→viničarije, →zidanice, →hrami idr.) in v preteklosti tudi z značilnimi družbenimi odnosi (na primer →viničarstvo) in socialnimi sloji (*viničarji*, →želarji itd.). Izraz vinogradništvo je izpeljan iz besede *vinograd*. Slabo uveljavljena sopomenka je vitikultura. *agrarna geografija, agronomija*

vinoróden -dna -dno, prid. – takšen, ki ima primerne razmere za (dobro) uspevanje →vinske trte. Izraz je zloženska iz besed *vino* in izpeljanke iz glagola *roditi*. *jezikoslovje*

vinoródni okóliši -dnega -a, m – manjše, precej homogene in v →vinogradništvu natančno omejene pokrajinske enote z dokaj izenačenimi naravnimi razmerami, ki vinom določajo poreklo. V posameznih okoliših so se uveljavile zanje najprimernejše, praviloma površinsko izstopajoče sorte; govorimo o priporočeni izbiri sort, ki jo mora spoštovati in negovati zlasti →trsničarstvo. V Sloveniji je 14 vinorodnih okolišev, po štirje v primorskem in posavskem →vinogradniškem rajonu in šest v podravskem vinogradniškem rajonu. Notranja členitev pozna še vinorodne *podokoliše*, ki so opredeljeni z mezo- in mikroklimatskimi ter talnimi razmerami, razen tega pa še z nadmorsko višino, →naklonom in →ekspozicijo →vinogradov. Sklop teh dejavnikov vpliva na posamezne fenološke faze razvoja →vinske trte in s tem na kakovost grozdja oziroma vina. Podokoliši se glede na velikost območij, ki jih pokrivajo, razvrščajo v naslednjem zaporedju: ožji okoliši (mikrookoliši), vinorodni kraji in vinorodne lege. Imena vinorodnih okolišev so obvezna za poimenovanje kakovostnih vin, vrhunska vina pa lahko dodatno nosijo še naziv ožje vinorodne pridelovalne enote. *agronomija*

vinoróдно obmóčje -dnega -čja, s – glej območje, vinorodno. *agronomija, agrarna geografija*

vínska -niski -nsko, prid. – nanašajoč se na →vino. *jezikoslovje*

vinska césta -nske -ste, ž – glej cesta, vinska. *prostorško planiranje, agrarna geografija*

vinska klét -nske -i, ž – glej zidanica. *jezikoslovje, etnologija*

vinska trta -nske -te, ž – glej trta, vinska. *biologija, agronomija, agrarna geografija*

vinski hram -nskega -a, m – glej hram, vinski. *geografija naselij, agrarna geografija*

virí, narávní -rov -vnih, množ., m – glej naravni viri. Beseda vir v pomenu 'stvar, iz katere se lahko kaj pridobiva; izvir' izhaja iz praslovanskega *virь* v pomenu 'mesto, kjer je voda nemirna, kjer vre'. *splošna geografija, gospodarska geografija, jezikoslovje*

visôk -a -o, prid. – med mnogimi pomeni je najbolj vsakdanji tisti, ki izraža lastnost, da ima nekaj, nekdo v navpični smeri navzgor razmeroma veliko razsežnost, v pričujočem delu pa se izraz uporablja v prenesenem pomenu. Izhaja iz praslovanskega *visokъ* v enakem pomenu, kar se je razvilo iz *upsoko-*, tvorbe iz indoevropskega *upo-*, ki izhaja iz indoevropskega pojma *upo* v pomenu 'na, zgoraj'. *jezikoslovje*

visôki lõv -kega -a, m – glej lov, visoki. *gospodarska geografija*

visôko kmetijstvo -kega -jstva, s – glej kmetijstvo, visoko. *agrarna geografija, zgodovina*

visokogôrski -rski -rsko, prid. – nanašajoč se na *visokogorje*, po opredelitvah večine strokovnjakov svet nad →zgorjnjo gozdno mejo. Izraz visokogorje je zloženka iz pridevnika *visok* in hrvatskega *gorje*, ki pomeni 'hribovje, gorovje'. *jezikoslovje*

visokogôrski planína -rske -ne, ž – glej planina, visokogorska. *agrarna geografija, etnologija*

visokogôrski gôzd -rskega -a, m – glej gozd, visokogorski. *fitogeografija*

visokomôrski ribolòv -rskega -a, m – glej ribolov, visokomorski. *gospodarska geografija*

visôkospecializirana živinoréja -ne -je, ž – glej živinoreja, visokospecializirana. *agrarna geografija*

višinska -nski -nsko, prid. – 1. nanašajoč se na (nadmorsko) višino. 2. gorski, hribovski. Izraz je izpeljan iz pridevnika *visok*, ki izhaja iz praslovanskega *visokъ* v enakem pomenu. To se je razvilo iz *upsoko-*, tvorbe iz indoevropskega *upo-*, ki izhaja iz indoevropskega pojma *upo* v pomenu 'na, zgoraj'. *jezikoslovje*

višinska gôzдна méja -nske -zdne -je, ž – glej gozdna meja, višinska. *fitogeografija*

višinska kmetíja -nske -je, ž – glej kmetija, višinska. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

višinska méja -nske -je, ž – glej meja, višinska. *agrarna geografija, klimatogeografija*

višinski pás -nskega -u, m – glej pas, višinski. *naravna geografija, agrarna geografija*

višinski rastlínski pasóvi -nskih -nskih -sov, množ., m – značilna razporejenost rastlinstva v različnih

nadmorskih višinah, kjer uspeva vsakemu →podnebnu pasu prilagojeno rastlinstvo. Pri nas razlikujemo *nižinski pas* prvotnih nižinskih hrastovih in drugih gozdov, ki je večinoma spremenjen v →obdelovalna zemljišča, *spodnji montanski pas* do nadmorske višine 1200 ali 1300 m s prevlado →listnatega, predvsem bukovega gozda, *zgornji montanski pas* z zgornjo mejo med 1500 in 1700 m ter z iglastim gozdom, ki sega do →zgornje gozdne meje, *subalpinski pas* do nadmorske višine približno 2000 m s prevlado macesnov in ruševja ter *alpinski pas* do višine okoli 2400 m s prevlado trat in rastja na →meliščih in v skalnih razpokah. Glej tudi →orografski bioklimatski pasovi. *biologija, fitogeografija*

vitikultúra (iz latinščine) -re, ž – glej vinogradništvo. Izraz se pri nas sorazmerno redko uporablja. Prek angleškega *viticulture* je izpeljan iz latinske zloženke *viticultura*, pri čemer koren *viti-* izhaja iz besede *vitis*, prvega dela latinskega izraza *Vitis vinifera*, ki pomeni 'vinska trta', *cultura* pa pomeni 'obdelovanje'. Izraz torej označuje 'gojenje, obdelovanje vinske trte'. *agronomija, jezikoslovje*

vlága (iz praslovanščine) -ge, ž – manjša količina tekočine, zlasti vode na površini česa ali v čem. Izraz izhaja iz praslovanske besede *volga* (od tod tudi ime ruske reke) v pomenu 'vlaga, tekočina', ki se je razvila iz indoevropskega *uelHg-* v pomenu 'vlažen, moker'. *jezikoslovje*

vlága venênja -ge -nja, ž – pomemben hidropedološki dejavnik, ki pomeni tisto preostalo količino →talne vlage, ki rastlinam ni več dostopna, zato začno veneti. Zaznali so jo z opazovanji, da večina rastlinskih vrst na določenem zemljišču veni ob istem času, kar pomeni, da kritična meja vlažnosti ni odvisna toliko od vrste rastlin kolikor od vrste →tal. Na težkih in zbitih glinastih tleh je na primer mnogo večja kot na peščenih tleh. *pedogeografija*

vlága, tálna -ge -lne, ž – v →prsti vezana vlaga v tekočem in plinastem stanju (pozimi v vrhni plasti tudi kot led), katere količina je odvisna od razmerij med količino padavin, intenzivnostjo →evapotranspiracije in hitrosti otekanja v →podtalnico. Razen *kristalne*, v mineralih kemično vezane vode, ki je rastlinam povsem nedostopna, je voda v prsti še v treh pomembnih oblikah. *Higroskopska* voda se pojavlja v obliki več plasti molekul okoli prstenih delcev. Ker je vezana z zelo močnimi silami, je rastline ne morejo uporabljati. *Kapilarna* voda je v kapilarah in se iz predelov večje vlažnosti giblje v vseh smereh proti predelom manjše vlažnosti. Zadržujejo jo adhezijske in kohezijske sile in njen večji del je dostopen rastlinam. *Gravitacijska* voda takoj po dežju napolni večje pore v prsti. Pod vplivom težnosti pronica v globino in se pomika proti gladini →podtalnice. Glavni parametri pri obravna-

vanju talne vlažnosti so →maksimalna poljska kapaciteta, →kapilarna kapaciteta, →vлага venenja in →retencijska kapaciteta. *pedogeografija*

vláka -ke, ž – 1. žlebasta vdolbina v tleh, namenjena spravi posekanega lesa do gozdne ceste ali skladišča. 2. skupaj zvezane veje, na katerih se je z vlečenjem spravljalo v dolino zlasti →seno. Izraz je izpeljan iz glagola *vleči*. *gospodarstvo, etnologija, jezikoslovje*

vléčne živáli -čnih, -li, množ., ž – glej živali, vlečne. Izraz vlečen je izpeljan iz glagola *vleči*, ki se je razvil iz praslovanskega glagola *vьlti* v enakem pomenu, kar je nastalo iz indoevropske baze *uelk-* v pomenu 'vleči'. *gospodarska geografija, jezikoslovje*

vlóžek, zemljiškknjižni -žka -žnega, m – glej zemljiškknjižni vložek. Beseda vložek je izpeljana iz glagola *ložiti* v pomenu 'položiti', ki izhaja iz praslovanskega glagola v enakih obliki in pomenu, kar je vzročni glagol od *let'i* v pomenu 'leči' in prvotno pomeni 'povzročati, da leži'. *geodezija, pravo, jezikoslovje*

vmésen -sna -sno, prid. – 1. tisti, ki je vmes. 2. takšen, ki traja med dvema časovnima točkama. 3. takšen, ki je glede na mogoči razpon med spodnjo in zgornjo mejo. Pridevnik izhaja iz prislova *vmes*, kar je nastalo iz *vь mesь*, sestavljenega iz predloga *vь* v pomenu 'v' in izpeljanko iz praslovanskega glagola *mesiti* v enakem slovenskem pomenu. Prvotni pomen je torej nekako 'vmešeno'. *jezikoslovje*

vmésna kultúra -sne -re, ž – glej kultura, vmesna. *agronomija*

vmésni dosévek -snega -vka, m – glej vmesni posevek. *agronomija, agrarna geografija*

vmésni posévek -snega -vka, m – glej posevek, vmesni. *agronomija, agrarna geografija*

vóda (iz praslovanščine) -de, ž – naravna prozorna tekočina brez barve (v debelejši plasti ima modrikast odtenek), vonja in okusa. Ko pri temperaturi 0° C zamrzne, se spremeni v *led*, ko pa pri 100° C (na nadmorski višini 0 m) zavre, se spremeni v *paro*. Praslovanski izraz voda se je razvil iz indoevropskega kolektiva *uedor* v pomenu 'vodovje'. *jezikoslovje*

vóda, mineralna -de -lne, ž – voda, ki vsebuje več mineralnih snovi (nad 1000 mg/l) kot običajna pitna voda. Razlikujemo *akratoterme* (raztopljenih imajo manj snovi kot mineralne vode), *alkalne* (natrijevo bikarbonatne), *salinične* (natrijeve sulfatne) ter *slane* ali *murjatične* (natrijeve kloridne) vode. *hidrogeologija*

vóda, podtálna -de -lne, ž – glej podtalnica. *hidrogeologija, varstvo okolja*

vóda, tálna -de -lne, ž – glej podtalnica. *hidrogeologija, varstvo okolja*

vóde, površinske -da -nskikh, množ., ž – vode, ki tečejo ali mirujejo na zemeljski površini. Razen *tekočih*

(studenci, potoki, reke, veletoki) in *mirujočih* (*stojječih*) voda (mlake, →močvirja, naravna in umetna jezera, morja) razlikujemo še *sladko* in *slano* vodo, njuna zmes pa se imenuje *brakična voda*. *hidrogeografija*

vóden -dna -dno, prid. – nanašajoč se na →vodo. *jezikoslovje*

vódna bilánca -dne -nce, ž – glej bilanca, vodna. *hidrogeografija, varstvo okolja*

vódna oskrba -dne -be, ž – ukrepi za pridobivanje, pripravo, zbiranje (akumulacijo), dovajanje ter razdelitev pitne in tehnološke (porabne) vode. Kakovost *pitne vode* mora biti higiensko neoporečna z vidika mikrobioloških, fizikalnih, kemičnih in radioloških lastnosti, medtem ko mora *tehnološka voda* (industrijska, hladilna, za namakanje in zalivanje, za napajanje živine idr.) zadovoljiti potrebe posameznih uporabnikov, čeprav kakovostnih meril za pitno vodo ne dosega. Sopomenka je oskrba z vodo. *varstvo okolja*

vódni cíkel -dnega -kla, m – glej cikel, vodni. *hidrogeografija, varstvo okolja*

vódni odtók, specífíčni -dnega -a -čnega, m – specifični vodni odtok. *hidrogeografija*

vódni režim -dnega -a, m – 1. nihanje količine in višine vode v rečni strugi, ki je odvisno od padavin, temperaturnih razmer, litološke sestave, razgibanosti površja, rastlinskega pokrova in zadrževanja vode v naravnih zadrževalnikih ali v tleh (→talna voda). Režimi se delijo na *enostavne* (s po enim letnim viškom in nižkom: *ledeniški* oziroma *glacialni*, *snežni* oziroma *nivalni* in *dežni* oziroma *pluvialni*), *mešane* (s po dvema letnima viškoma in nižkoma: na primer *dežno-snežni*, *snežno-ledeniški*) in *kombinirane* oziroma *sestavljene* (pri dolgih rekah, kjer so istočasno v povirju ledeniški, v srednjem delu snežni, v spodnjem pa dežni režim). V tem smislu je sopomenka *rečni režim*. Glej tudi rečni pretok. 2. kompleksnost *fizikalnih* (vodnega telesa in lastnosti vode), *kemičnih* (kislost, alkalnost, raztopljene snovi, vsebnost kisika), *bioloških* (rastlinske in živalske združbe) in *mikrobioloških* (prisotni mikroorganizmi) ter *radioloških lastnosti* v →povodju, ki označujejo uporabnost vode, in njeno razpoložljivo količino, kar so bistveni kazalci →varstva voda. *hidrogeografija, varstvo okolja*

vodnják -a, m – naprava za zbiranje in pridobivanje pitne in tehnološke vode iz zemeljskih plasti, ki vsebujejo →talno vodo. Razlikujemo *jaškaste* ali *kotlaste* oziroma *jarkaste* vodnjake iz zidu, betonskih ali kovinskih obročev s premerov od 1 do 4 m, v katere talnica pronica skozi stranske reže in jo dvigujejo z vedri (*zajemalni vodnjaki* in *vodnjaki na vleko*) ali s črpanjem, pri večjih potrebah po vodi so boljši *cevni* oziroma *izvrtani* vodnjaki, pri katerih vrtalno cev z vodnjakovo cevjo premera od 10 do 150 cm in filtrom potisnejo v večjo globino,

- ter *zabite* oziroma *abesinske* vodnjake, pri katerih zabijejo v tla kovinsko cev premera od 2,5 do 7,5 cm s konico in pritočnimi odprtini. Posebna zvrst je →*arteški vodnjak*. Izraz vodnjak je izpeljan iz besede *voda*, ki je bila v enakih obliki in pomenu znana že v praslovanščini. Razvila se je iz indoevropskega kolektiva *uedor* v pomenu 'vodovje'. *hidrogeologija, jezikoslovje*
- vodnják, artéški** -a -škega, m – →*vodnjak*, pri katerem je →*talna voda* ujeta med dvema navzven usločenima neprepustnima plastema, katerih zgornji konec je višje od spodnjega, sredinskega dela, kjer je narejena vrtina, tako da je gladina podtalnice višja od območja vrtine ali izvira. Ko se zgornja zaporna plast predre, voda zaradi pritiska sama privre na površje. Tovrstni vodnjaki so dobili ime po francoski pokrajini Artois, kjer so leta 1126 prvič v Evropi začeli takšen vodnjak izkoriščati. Danes so najbolj znani arteški vodnjaki v Sahari in v Avstraliji. *hidrogeologija*
- vodonósnik** -a, m – podzemna plast oziroma sloj v prepustnih kamninah, predvsem pesku in produ, v kateri so znatne količine →*talne vode*. Navzdol jo omejuje neprepustna plast, navzgor pa je lahko omejena z nepropustno plastjo (*omejen vodonosnik*), lahko pa tudi ne (*neomejen vodonosnik*). Izraz je zloženka iz samostalnika *voda* in izpeljanke iz glagola *nositi*. *hidrogeologija*
- voína dega** (Etiopija) – srednji, zmerno topli etiopski →*višinski* in →*kmetijski pas*, ki se širi na nadmorski višini med okrog 1700 in 2500 m, med →*kollo* in →*dego*. Zanj so značilni gosta prepreženost z →*njivami* in →*pašniki*, intenzivno →*kmetovanje* in zato velika →*gostota prebivalstva*. *regionalna geografija, agrarna geografija*
- von Thünenov modél** -ega -a, m – glej *model*, von Thünenov. *agrarna geografija, gospodarska geografija*
- vratí** -i, množ., ž – vzhodnoštajerski narečni izraz za travnat svet na koncu →*njive*, kjer se pri →*oranju* obrača plug. Znana je še različica *zvrati*. Ponekod se uporablja tudi sopomenka *vratnik*, v Prekmurju pa se uporablja tudi izraz *vratnica*. Primerjaj →*ozare*. *jezikoslovje, etnologija*
- vrédnost, dodána** -i -ne, ž – glej *dodana vrednost*. Izraz vrednost je izpeljan iz pridevnika *vreden*, prevzetega in prilagojenega iz starovisokonemškega *wërd* v enakem pomenu; od tod se je razvilo tudi današnje nemško *wert* v pomenu 'vreden'. *ekonomija, gospodarska geografija, jezikoslovje*
- vremenoslóvje** -vja, s – glej *meteorologija*. Izraz je zložen iz besede *vreme* in pripone v zloženkah -*slovje*, izpeljane iz cerkvenoslavskih glagola *sloviti* v pomenu 'govoriti' in besede *slovo* v pomenu 'beseda'. Izraz vreme se je razvil iz enakega izraza v pomenu 'čas'. Praslovanško *verme* v pomenu 'čas' je nastalo iz indoevropskega *uert-men-* v pomenu 'vrtenje', kar je izpeljano iz indoevropske baze *uert-* v pomenu 'vrteti'. *meteorologija, jezikoslovje*
- vréh** -a, m – ponekod v vzhodni Sloveniji ljudski izraz za →*vinograd*. *jezikoslovje, etnologija*
- vréhhlévna hiša** -vne -še, ž – glej *hiša*, vrhhlévná. Izraz vrhhlévná je zloženka iz izraza *vrh* v pomenu 'na' in izpeljanke iz besede *hlev*. *spomeniško varstvo, arhitektura, jezikoslovje*
- vrsténka** -nke, ž – →*njiva slabše kakovosti*, na kateri je (bila) pri →*ledinskem gospodarstvu* doba počivanja daljša kot na običajnih njivah in (je) zdržema trajá (-la) več let. Vrstenke ne gre zamenjati z →*ledino*, kjer je več let opuščena kakovostna njiva. *zgodovina, agrarna geografija*
- vrstílni kolobár** -lnega -ja, m – glej *kolobar*, vrstílni. Izraz vrstílen je izpeljan iz besede *vrsta*, ki izhaja iz praslovanškega *vrsta*, kar je v ženskem spolu posamostaljeni pretekli trpni deležnik glagola *vrteti* v pomenu 'vrteti'. Beseda je torej prvotno pomenila 'obrnjena, zavrnena', posamostaljeno 'obrat'. Vrsta je bila poimenovana kot obrat zato, ker orač, ko zorje eno vrsto, obrne in začne orati drugo. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*
- vrstna vás** -stne -i, ž – glej *vas*, vrstná. *geografija naselij, zgodovina*
- vršáj** -a, m – 1. uravnana, zelo položna nasutina proda ali peska značilne stožčaste oblike, ki nastane na mestih, kjer (hudourniški) vodotok izstopi iz vzpetega sveta ali pa se steka iz stranske v večjo, širšo dolino ali na ravnino. Nanosi se kopičijo zaradi naglega zmanjšanja hitrosti vodnega toka in s tem povezane zmanjšane prenosne moči. 2. snopi, položeni v dveh vzporednih vrstah, ki se istočasno mlati; nasad. 3. kup namlačenega žita. *geomorfologija, etnologija*
- vrť** -a, m – 1. katastrska →*zemljiška kategorija*, ki označuje zaprt kos zemljišča, navadno v bližini doma, kjer se z intenzivno →*agrotehniko* pridelujejo →*vrtnine*, predvsem →*zelenjava*, grmovno →*sadje* in (ali) cvetlice, oziroma gojijo okrasne rastline. Takšna opredelitev vrtove ločuje od njiv predvsem po tem, da je v vrtovih potrebno zagotoviti →*namakanje*. Z uvedbo te postavke se je površina vrtove kot zemljiške kategorije v Sloveniji zmanjšala za več kot desetkrat in leta 1994 je bilo po katastrskih podatkih le 149 ha vrtove. Najbolj intenzivne oblike njihovega koriščenja predstavljajo →*tople grede* in →*rastlinjaki*. Posebna oblika vrtove so *vrtnarije* in →*drevesnice*. 2. intenzivno obdelano zemljišče, navadno prepreženo z →*gredami*, namenjeno predvsem rekreaciji in zagotavljanju domačih pridelkov. Takšne vrtove najdemo v bližini stanovaljskih hiš, predvsem individualnih, značilni pa so tudi za obrobja velikih mest v razvitih državah srednje, severne in zahodne Evrope; precej jih je tudi v Ljubljani. 3. negovano zemljišče z okrasnim rastlinjem, namenjeno predvsem sprehodom in re-

kreaciji. 4. zemljišče, na katerem se gojijo rastline in redijo živali predvsem za raziskovalne in splošno-izobraževalne, a tudi kulturne namene. V tem pomenu so značilne pomenske zveze *poskusni vrt*, *botanični vrt*, *pomološki vrt*, *živalski vrt*,... Beseda vrt je bila že v prvem tisočletju prevzeta iz neke stare romanske predloge, sorodne z italijanskim izrazom *orto* v enakem pomenu, ki se je razvil iz latinske besede *hortus*, ki tudi pomeni 'vrt'. *agarna geografija, urbanizem, jezikoslovje*

vrt, hišni -a -šnega, m → vrt ob stanovanjski stavbi.

Podrobnejša členitev razlikuje *bivalne vrtove*, ki so nekakšen podaljšek notranjega bivalnega prostora na prosto in so funkcionalno različno oblikovani, *predvrtove*, to je manjše urejene površine ob vhodni strani individualnih hiš, ki so namenjeni dostopu ter ločitvi hiše od ceste in so zasajeni z okrasnimi rastlinami, *gospodarske vrtove*, to je zelenjavne in sadne vrtove za samooskrbo z domačo zelenjavo in sadjem, *strešne vrtove*, urejene na strehah, ter *zimске vrtove*, zastekljene bivalne prostore s posebno estetsko vlogo, tudi v zimskem času namenjene gojitvi velikih okrasnih rastlin. *arhitektura, krajinska arhitektura, urbanizem*

vrtáča (iz srbsčine) -če, ž – ena najbolj razširjenih površinskih kraških oblik, ki je lahko zelo različnih oblik in dimenzij. Kljub temu je za vse značilna ljakasta kroglasta kotanja, ki se proti dnu oži; globina je navadno manjša od širine na zgornjem prelomu oboda, kjer znaša premer od nekaj do več sto metrov. Glede na obliko razlikujemo *skledaste*, *lijakaste*, *kollaste* in *vodnjakaste* vrtače, glede na način in območje nastanka *aluvialne*, *skalne*, *korozijske*, *sufozijske* in *udorne* vrtače ter glede na njihova medsebojna razmerja *primarne* in *sekundarne* vrtače. Poznamo še *fossilne* in →delane vrtače, posebna oblika pa je *vrtačasti jarek*, vrsta vrtač, ki sestavljajo dolinasto kotanjo. Ljudsko ime za vrtačo je *dolina* (v Beli krajini →draga), pojem, ki se je na široko uveljavil v mednarodnem strokovnem izrazoslovju, pri nas pa so zaradi njegove večpomenskosti v prvi polovici 20. stoletja prevzeli srbski izraz *vrtáča*, ki pa je bil nekoč v rabi tudi v slovenskem jeziku, na kar opozarjajo številna stara →ljudska imena. Izraz vrtača je prvotno pomenil 'velik vrt (v kraški dolini)'. *geomorfologija, jezikoslovje*

vrtáča, delana -če -ne, ž – →vrtača, ki ji je človek v prizadevanjih po pridobivanju novih →obdelovalnih zemljišč in izboljševanju →rodovitnosti tal spremenil obliko. Ponekod na Krasu je še ostal živ izraz "delana dolina", ki pomeni vrtačo, ki so jo "delali", preoblikovali. Na dnu vrtače so v zemljo skopali od enega do dva metra globoko jamo. Nato so na pobočju vrtače izgrebli izmed skal →prst, kamenje odbili in ga zmetali in skopano jamo, ki so jo prekrili s prstjo s pobočij. S tem so dvignili in razširili ravno dno vrtače, pobočje pa je postalo bolj zglav-

jeno. Iz nekdanje bolj lijakaste vrtače je nastala vrtača bolj skledaste oblike. Delana vrtača ima tudi bolj oster rob na stiku ravnega dna in pobočja, pobočje pa ostro prehaja v okoliško ravnino ob zgornjem robu. Delane vrtače različnih dimenzij so najbolj pogoste na Krasu (ponekod jih je kar polovica od vseh vrtač), najdemo pa jih tudi drugod po zakraselem površju. Z →deagrarizacijo in posodabljanjem →agrotehniko so sčasoma mnoge opustili, v nekaterih pa so →njive na dnu zamenjali →travniki. *geomorfologija, agarna geografija*

vrtičkarstvo -rstva, s – ljubiteljsko →vrtnarstvo, razširjeno zlasti okrog individualnih hiš in na obrobjih večjih mest v razvitem delu Evrope, kjer na za ta namen marsikje posebej urejenih gredicah posamezniki pridelujejo predvsem →zelenjavo in gojijo cvetje. Glavni motivi so lastni, ekološko neoporečni pridelki, sprostitve, rekreacija in druženje s somišljeniki, medtem ko je denarni prihranek kot dejavnik potisnjen v ozadje. Izraz je izpeljan iz besede *vrt*, ki je bila že v prvem tisočletju prevzeta iz neke stare romanske predloge, sorodne z italijanskim izrazom *orto* v enakem pomenu, kar se je razvil iz latinske besede *hortus*, ki tudi pomeni 'vrt'. *agarna geografija, jezikoslovje*

vrtnárstvo -rstva, s – 1. v širšem pomenu najbolj intenziven način →obdelovanja zemljišč, ki se je iz →motičnega in →plužnega poljedelstva razvil z namenom pridelati →kulturne rastline, ki se navadno sadijo po →vrtovih. Zanj so značilni raznovrstnost gojenih rastlin, obdelovanje s posebnimi ročnimi kmetijskimi orodji (v zadnjem času tudi z motokultivatorji), pogosta in obilna uporaba gnojil ter sredstev za pospeševanje rasti in zatiranje škodljivcev. Marsikje se uporablja tudi umetno ogrevanje v →rastlinjakih in →toplih gredah za hitrejšo rast in dozorevanje pridelkov, s čimer se lahko doseže bistveno višja prodajna cena. Na eni strani je vrtnarstvo oblika rekreacije in preživljanja prostega časa, na drugi pa postaja pomembna tržno usmerjena dejavnost, zlasti na obrobjih velikih mest, pomembnih potrošnih središč. Razvoj vrtnarstva je pospešil napredek živilske industrije. Za nekatere socialno ogrožene sloje ljudi in za velik del ljudi v monsunskih deželah ostaja vrtnarstvo eksistenčna nuja. 2. v ožjem pomenu zvrst →poljedelstva, ki se ukvarja s pridelovanjem →vrtnin, nekaterih vrst →sadja ter →zdravilnih in okrasnih rastlin za prodajo na trgu. Izraz je izpeljan iz besede *vrt*, ki je bila že v prvem tisočletju prevzeta iz neke stare romanske predloge, sorodne z italijanskim izrazom *orto* v enakem pomenu, kar se je razvil iz latinske besede *hortus*, ki tudi pomeni 'vrt'. *agarna geografija, agronomija*

vrtnárstvo, tržno -rstva -žnega, s – oblika intenzivnega →poljedelstva in →kmetijski sistem, za katere je značilno predvsem pridelovanje →zelenjave,

→sadja in cvetja z namenom prodaje na trgu. Na površinsko enoto zemljišča se porabi več ur dela, tudi z dragimi, posebnimi →kmetijskimi stroji, in več reprodukcijskega materiala kot pri katerikoli drugi →kmetijski panogi. Tradicionalno je navezано na obrobja večjih mest kot pomembnih potrošniških središč. Pogosta je pridelava v →rastlinjakih. *agrarna geografija*

vrten -tna -tno, prid. – nanašajoč se na →vrt. *jezikoslovje*

vrtno poljedelstvo -tnega -lstva, s – glej poljedelstvo, vrtno. *agrarna geografija*

vrtno sadjarstvo -tnega -rstva, s – glej sadjarstvo, vrtno. *zgodovina, agronomija*

vrtovi, plavajoči -tov -čih, množ., m – posebna oblika vrtov na nekaterih srednjeameriških in kašmirskih jezerih, ki jih je v prizadevanju za dober pridelek mogoče premikati po plitvinah sem ter tja. Zaradi rodovitne podlage, dobre oskrbljenosti z vodo in v največjem času s kemikalijami zaradi spiranja vse bolj uporabljanih →umetnih gnojil rodijo izjemno bogato. Glavne →kulture so paradižnik, kumarice, melone, lubenice ipd. Glej tudi →činampa. *agrarna geografija, regionalna geografija*

vulkanizem -zma, m – skupen izraz za vse pojave, ki so povezani z dviganjem žareče tekoče snovi iz zemeljske notranjosti oziroma *magme* in (ali) plinov na zemeljsko površje ali v njegovo bližino. Značilni vulkanski pojavi so *vulkani* oziroma *ognjeniki*, hribi iz katerih prihajajo na površje magma, plini in vulkanski izmečki (lava, pepel), ki se v obliki stožca kopičijo okrog žrela, *subvulkani* oziroma strnjene gmote lave v majhni globini pod površjem, *fumarole* oziroma mesta izhlapevanja različnih plinov s temperaturo med 200° C in 800° C, *solfatare* oziroma izviri vodne pare s primesjo žvepla in s temperaturo med 100° C in 200° C, *mofete* oziroma izviri ogljikovega dioksida, *gejziri* oziroma vroči vrelni, ki v bolj ali manj enakomernih presledkih bruhaajo vrelo vodo in paro, ter *sofioni*, izviri vodne pare s temperaturo prek 200° C in s primesjo borove kisline. Izraz vulkanizem je izpeljan iz besede *vulkan*, ki je prevzeta iz sodobnih evropskih jezikov (nemško *Vulkan*, italijansko *vulcano*, špansko *volcán*). Beseda je sodobni pomen pridobila v 16. stoletju in je prevzeta iz latinskega imena *Vulcanus*, ki je bil 'bog ognja, sin Jupitra in Junone ter Venerinin soprog'; v grški mitologiji mu ustreza Hefajst. *geomorfologija, jezikoslovje*

vzdrževalen -lna -lno, prid. – nanašajoč se na *vzdrževanje*, prizadevanje, da se kaj ohranja v dobrem stanju. Izraz *vzdrževanje* je glagolnik od *vzdrževati*, izpeljanega iz glagola *držati*. Ta izhaja iz praslovanskega glagola *držati*, ki temelji na indoevropski bazi *dheregh-* v pomenu 'držati'. *jezikoslovje*

vzdrževalni gozd -lnega -a, m – glej gozd, vzdrževalni. *gozdarstvo, varstvo okolja*

vzdrževalno gospodarjenje z gozdovi -lnega -nja -vi, s – glej gospodarjenje z gozdovi, vzdrževalno. *gozdarstvo*

vzhodnoslovenska hiša -nske -še, ž – glej hiša, vzhodnoslovenska. *spomeniško varstvo, arhitektura*

vzrát -i, ž – ponekod ljudski izraz za travnat svet na koncu →njive, kjer se pri →oranju obrača plug. Na Dolenjskem je poznana tudi različica *zvrat*. Primerjaj →ozare. *jezikoslovje, etnologija*

wheat belt (angleško) – značilen →kmetijski pas v Združenih državah Amerike in Kanadi, kjer je ali pa je v polpretekli dobi bila glavna →kulturna rastlina pšenica. Na Srednjem zahodu in v Prijezerju gojijo ozimno pšenico, v sušnejših →prerijah (zvezne države Severna in Južna Dakota, Kolorado, Alberta, Saskatchewan) pa kot izrazito monokulturo/2 pridelujejo jaro pšenico. *agrarna geografija*

yermosóli -lov, množ., m – po mednarodni klasifikaciji ena od šestindvajsetih višjih kategorij →prsti, ki predstavlja razne puščavske prsti v zmernotplem, subtropskem in tropskem podnebnem pasu. Glede na to so na našem planetu na široko razprostranjeni. Imajo zelo slabo izoblikovan humusni horizont ali ga sploh ni. Zgornji A horizont je ohričen. Soli se slabo izpirajo in se marsikje kopičijo v zgornjem delu →talnega profila; v skrajnih primerih nastane solna skorja. Yermosoli se delijo na pet podenot: *haplični*, *kalcijev*, *sadreni*, *luvični* in *takrični* yermosol. Prekrivajo obsežna območja v Afriki, na zahodu Avstralije, v Ameriki in Aziji. Ime je zloženka iz španskega izraza *yerma*, ki pomeni 'puščava', in izpeljanke iz latinske besede *solum*, ki pomeni 'prst, tla'. *pedogeografija, jezikoslovje*

yungas (špansko) – značilen razgiban pokrajinski tip na vzhodni strani Andov v Boliviji, ki ga sestavljajo globoke doline, strma pobočja in ostri grebeni, na gosto porasli s tropskimi →meglenimi gozdovi s številnimi drevesnimi in drugimi rastlinskimi vrstami. Meglena plast se stalno zadržuje na nadmorski višini okrog 1500 m. *regionalna geografija, fitogeografija*

začimbnice -mbnic, množ., ž – raznolike divje in →kulturne rastline, bogate z začimbami snovmi, ki so nepogrešljive pri pripravi hrane in v →živilski industriji. V različnih podnebnih pasovih se pridobivajo in pridelujejo na različne načine (z nabiranjem, na →njivah, v →nasadih). Med pomembnejšimi začimbami so kumina, janež, pehtran, peteršilj, zelena, česen, brin, dobra misel, timijan, majaron, lovor, gorčica, koriander, ingver, poper, paprika itd. Izraz *začimba* je izpeljan iz slovanskega glagola *začiniti* v pomenu 'začiniti, zabeliti', kar je sestavljeno iz predpone *za* in glagola *činiti* v pomenu 'delati'. Začiniti neko jed je torej prvotno pomenilo 'narediti jo za to jed'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

zádruga (iz praslovanske) -ge, ž – organizacija, katere namen je pospeševati in vzpodbujati gospodarske

koristi članov. Pomembna so načela prostovoljnega vstopa oziroma izstopa ter enakopravnega sodelovanja in upravljanja. Prve oblike zadrug so bile tržne, vaške in pašniške zadruge, srednjeveške bratovščine, gilde in cehi. Glede na namen razlikujemo *nakupovalne, potrošniške (konzumne), prodajne, proizvajalne, posojilniške, stanovanjske*, →kmetijske in druge zadruge. Izraz zadruga je prevzet iz enakega hrvaškega oziroma srbskega izraza, ta pa je izpeljan iz praslovanske besede *zadruga* v pomenu 'velika družina v rodovni skupnosti', izpeljane iz besede *drugъ*, ki pomeni 'sopotnik, prijatelj, tovariš'. *sociologija, ekonomija, jezikoslovje*

zadruga, kmetijska -ge -jske, ž – 1. načeloma prostovoljno združenje →individualnih kmetov, ustanovljeno z namenom vzajemnih gospodarskih koristi v →kmetijski pridelavi in (ali) trženju kmetijskih →pridelkov ter izdelkov. Z združevanjem nastane večja tržna skupnost, s katero se dosežejo nižje cene kmetijskega repromateriala, obenem pa se vzpostavijo boljše prodajne možnosti. Gre torej za doseganje učinka masovne trgovine ob siceršnjem ohranjanju samostojnosti →kmečkih gospodarstev. Zadruga ima predvsem vlogo usklajevalca posameznih interesov. Nekatere zadruge imajo tudi lastne skladiščne in predelovalne zmogljivosti, na primer za hrambo in predelavo →sadja, predelavo in polnjenje vina, predelavo mesa, pakiranje jajc itd., spet druge kupujejo →kmetijsko mehanizacijo in jo dajejo individualnim kmetom v uporabo ali najem. V deželah tretjega sveta se zadruge organizirajo predvsem z namenom posodabljanja tradicionalnega kmetovanja, vzpodbujanja tržnosti pridelave in zagotavljanja hitrejšega družbenega napredka nasploh. Razlikujemo *mlekarke, pašniške, sadjarske, vinogradniške* in druge kmetijske zadruge. 2. v samoupravnem socializmu organizacija s prostovoljnimi ali prisilnimi združevanjem zemljišč, delovnih sredstev in dela individualnih kmetov, ali samo določenih komponent, vzpostavljena z namenom povečati produktivnost kmetovanja, olajšati nakup proizvodnih sredstev in izboljšati prodajne možnosti za →kmetijske pridelke. V načelu je imela kmetijska zadruga enak položaj, pravice, obveznosti in odgovornosti kot druge organizacije združenega dela. *sociologija, agrarna ekonomika, agrarna geografija*

zadruga, obdelovalna -ge -lne, ž – oblika delovne organiziranosti →kmetov, ki so jo v nekdanji Jugoslaviji po letu 1948 oblasti skušale uveljaviti v prizadevanju →kolektivizacije →kmetijstva. V obdelovalnih zadrugah kolhoznega tipa so kmetje združevali zemljišča, stavbe, →kmetijske stroje in delovno orodje. Zadrugnikom je ostala le manjša →ohišnica. Oblasti so pričakovale, da bodo na ta način socializirale kmetijsko pridelavo, rešile problem majhnih, razdrobljenih in slabo produktivnih →kmetij, zago-

tovile dovolj hrane, odpravile →agrarno prenaseljenost in sprostile odvečno delovno silo za zaposlitev v razvijajoči se industriji. Kljub obsežnim prizadevanjem tovrstna socializacija ni bila uspešna, zato so se oblasti obdelovalnim zadrugam sčasoma odrekale. *zgodovina, agrarna geografija, sociologija*

zadruga, vinárska -ge -rske, ž – skupnost pridelovalcev grozdja določenega →vinorodnega okoliša ali podokoliša, katere namen je prevzemati in predelati grozdje svojih članov, negovati mošt in →vino ter ga prodajati. Prednosti so racionalna predelava in nega, kakovostno enotna vina, ki omogočajo boljši plasma na trg, ter poenoteno vlaganje v napredek prodaje in promocijo. Pri nas imajo vinarske zadruge že več kot stoletno tradicijo. V Mariboru so jo ustanovili leta 1890 in v Vipavi leta 1894. *agronomija, sociologija*

Zadrúžna zvéza Slovénije -žne -ze -je, ž – zveza prostovoljno združenih zadrug, ki je bila pod tem imenom ponovno ustanovljena julija 1972, potem ko si je zadrúžniško gibanje prvič nadelo to ime že leta 1903; takrat so imele razne zadruge na območju Slovenije več kot 200.000 članov. Konec leta 1996 je bilo v Zadrúžno zvezo vključenih 105 →kmetijskih in gozdarskih zadrug. Njen glavni namen je pospeševanje in podpiranje →zadrúžništva ter zastopanje interesov svojih članic. V tem smislu je dala Zadrúžna zveza med drugim pobudo za ustanovitev *Slovenske zadrúžne kmetijske banke, Zadrúžne kmetijske družbe in Kmečke družbe za upravljanje investicijskih skladov*, v zadrúžnem poslovnem sistemu je še *Zveza hranilno-kreditnih služb Slovenije*, v njegovem večinskem lastništvu pa je še zavarovalnica *Slovenica*. *pravo, ekonomija*

zadrúžništvo -štva, s – obstoj oziroma dejavnost →zadrug. Zаметki sodobnega zadrúžništva so se pojavili okrog leta 1840 kot odziv kmetov in delavcev, ogroženih zaradi industrijske revolucije. Od takrat naprej se je zadrúžništvo nenehno širilo. V najnovejšem času je v razvitih industrijskih državah opaziti njegovo nazadovanje, medtem ko je v deželah v razvoju še vedno zaznati naraščanje njegovega pomena, še posebno kot pomembno obliko pomoči drobnemu podjetništvu. V Sloveniji je zadrúžništvo zaživelo že sredi druge polovice 19. stoletja. Z Zakonom o zadrugah iz leta 1992 je ponovno zaživelo tradicionalno zadrúžništvo, katerega temeljni namen je utrjevanje in izboljševanje gospodarskega položaja članov. Znova sta bila uvedena zadrúžna lastnina in lastninski delež zadrug v živilsko-predelovalnih podjetjih, ki so se razvila iz zadrúžnih predelovalnih obratov. Glej tudi →Zadrúžna zveza Slovenije. Izraz zadrúžništvo je izpeljan iz besede *zadruga*. *zgodovina, sociologija, ekonomija*

zadrževanje vodá -nja -da, s – akumuliranje (shranjevanje) vode ob večjih prilivih v vodnih zajetjih (zaježitvah, zadrževalnikih) z namenom prepreče-

vanja → poplav in usklajenega časovnega razporejanja porabe vode (primerna oskrba s pitno in tehnološko vodo), kar naj bi omogočilo tudi vzdrževanje pretočnega *biološkega minimuma* reke. Izraz zadrževanje je glagolnik od *zadrževati*, kar je sestavljeno iz predpone *za* in izpeljanke iz glagola *držati*. Ta izhaja iz praslovanskega glagola *dbržati*, ki temelji na indoevropski bazi *dheregh-* v pomenu 'držati'.

hidrogeografija, jezikoslovje

zagátna vás -tne -i, ž – glej *vas*, *zagatna*. Pridevnik *zagaten* je izpeljan iz besede *zagata* v pomenu 'stiska, zadrega', katerega prvotni pomen je tudi 'ozek prehod med hišami', kar je izpeljano iz glagola *zagatiti* v pomenu 'zatlačiti, zamašiti', sestavljenke iz predpone *za* in praslovanskega *gatiti* v pomenu 'mašiti, zapolnjevati'. *geografija naselij, zgodovina, jezikoslovje*

zajémanje podátkov, daljinsko -nja -tkov -nskega, s – glej *daljinsko zajemanje podatkov*. Izraz *zajemanje* je glagolnik od *zajemati*, sestavljenke iz predpone *za* in izpeljanke iz glagola *jeti*. *geodezija*

zákon padajóče vrédnosti donósnosti -a -če -sti -sti, m – poseben gospodarski zakon o pojemajoči rasti donosnosti v → kmetijstvu, ki opozarja, da se pridelava s povečevanjem delovnih vložkov povečuje samo do določene mere, nakar začne stopnja rasti donosnosti pojemati. To traja tako dolgo, da se pridelava, kljub nadaljnjemu povečevanju obsega dela, skorajda ne povečuje več. To ima za posledico, da čisti dohodek (→ zemljiška renta), ki se zagotovi z odštetjem vseh materialnih stroškov in stroškov živega dela, lahko narašča le do določene točke, nakar začne sorazmerno nazadovati; v skrajnem primeru se lahko pojavi izguba. Izraz *zákon* izhaja iz praslovanskega *zakomъ*, kar je izpeljano iz *začeti* v pomenu 'začeti'. Prvotno je torej pomenil 'začetek, načelo, počelo'. *ekonomija, jezikoslovje*

zakúp -a, m – 1. dejanje, s katerim določena stvar ali pravica, ki prinaša koristi, za denarno plačilo, delovno nadomestilo ali (in) naturalne dajatve preide v začasno uporabo nekoga. 2. razmerje, nastalo s tem dejanjem. Beseda *zakup* je sestavljena iz predpone *za* in izpeljanke iz glagola *kupiti*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini. Ta je prevzet iz pragermanskega pojma *kaupian*, iz česar so izpeljani na primer germansko *kaupo* v pomenu 'trgovec', starosaško *kopian* v pomenu 'trgovati' in nemško *kaufen* v pomenu 'kupiti'. *jezikoslovje*

zakúp zemljíšč -a -mljišč, m – po vsebini in obliki izjemno pester → zemljiškoposestni odnos, katerega temeljni namen je → zemljiškemu zakupniku omogočiti ekskluzivno uporabo in uživanje zemljišča v določenem (navadno daljšem) obdobju, kar zemljiškemu lastniku oziroma *kupodajalcu* prinaša nadomestilo v obliki (denarnih, naturalnih, delovnih) dajatev ali pogodbene → rente. Zakup je dejanje, s

katerim zemljišče ali določena pravica nad zemljiščem, ki prinaša koristi, preide v začasno uporabo in uživanje koga drugega. Z zornega kota lastnika pomeni zakup posredno obliko → obdelovanja zemljišč, vendar ima v večini razmerij pri načrtovanju pridelave glavno besedo zakupnik, še posebno če ima lastne → kmetijsko mehanizacijo, orodje ali → delovne živali. Znana pa so tudi nekatera razmerja (na primer → *métayage*, → kolonat), pri katerih je odgovornost porazdeljena med lastnika in zakupnika zemljišča. Razlikujemo → dedna in *časovno omejena* (krajša ali daljša) zakupna razmerja, pri čemer je lahko v zakupu celotno posestvo ali samo njegovi posamezni deli. Predvsem v monsunskih deželah Azije poznajo v zakupnih razmerjih vrsto posrednikov, pri čemer je z dajatvami najbolj obremenjen neposredni uporabnik zemljišča. Pri nas je daleč najpomembnejši posrednik pri dajanju zemljišč v zakup → Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov Republike Slovenije. *agrarna geografija, pravo, sociologija*

zakúp zemljíšč, dédni -a -mljišč -dnega, m – → zakup zemljišč, katerega pravica se z → dedovanjem prenaša iz ene generacije na drugo. Čeprav med oblike dednega zakupa zemljišč spada tudi sistem → kolonata, je pri nas največji učinek dednega zakupništva iz obdobja višinske ali drugotne nemške → kolonizacije, ko so zemljiški gospodje z njim privabljali nemške priseljence, katerih glavna dolžnost je bilo krčenje in naseljevanje dotlej gozdnatega in neobdelanega hribovskega ter gorskega sveta; v zameno so bili oproščeni dajatev. Dadni zakupniki so imeli posebne, v pisni obliki zajamčene pravice. *agrarna geografija, zgodovina*

zakúpna kmetija -pne -je, ž – glej *kmetija*, *zakupna*. *zgodovina*

zakúpnik, zemljíški -a -škega, m – glej *zemljiški zakupnik*. Beseda *zakupnik* je sestavljena iz predpone *za* in izpeljanke iz glagola *kupiti*, ki je bil v enakih obliki in pomenu znan že v praslovanščini; prevzet je iz pragermanskega pojma *kaupian* v pomenu *kupiti*. *agrarna geografija, sociologija, jezikoslovje*

zalóga, lésna -ge -sne, ž – glej *lesna zaloga*. Izraz *zaloga* je izpeljan iz glagola *založiti* s prvotnim pomenom 'položiti, spraviti (za kasneje)', ki je šele pozneje prevzel pomen 'založiti knjigo'. *gozdarstvo, jezikoslovje*

zalóžno gnojénje -žnega -nja, s – glej *gnojenje*, *založno*. Izraz *založen* je pridevnik, ki se nanaša na *zalogo*. *agronomija, varstvo okolja, jezikoslovje*

zamindar (urdujsko oziroma hindujsko) – 1. zemljiška veleposest na Indijski podcelini, ki jo lastniki, zadolženi za pobiranje davkov, po delih dajejo v → zakup majhnim kmetom; iz navedenega razmerja se je razvil značilen zemljiškoposestni sistem, ki je imel v preteklosti fevdalni značaj. Dolgo je bil (in je še) cokla v razvoju tamkajšnjih držav, še posebno

njihovega podeželja. **2.** mali →kmet oziroma lastnik ali najemnik zelo majhne →kmetije. *agrarna geografija*

zaostalo območje -lega -čja, s – glej območje, zaostalo. Izraz zaostal je sestavljenka iz predpone za in izpeljanke iz glagola *ostati*. *prostorsko planiranje, gospodarska geografija, jezikoslovje*

záplata, gózdna -te -zdne, ž – glej gozdna zaplata. Izraz zaplata je bil znan v enakih obliki in pomenu že v praslovansčini. Izpeljan je iz glagola *zaplatiti* v pomenu 'zakrpati', kar je dovršni par od *platiti* v pomenu 'krpati'. Beseda je verjetno izpeljana na osnovi indoevropske baze *pelH-* v pomenu 'plosk in širok, razprostranjen'. *gozdarstvo, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

zaporédje, pášno -dja -šnega, s – glej pašno zaporedje. Izraz zaporedje je izpeljan iz prislova *zapored*, sestavljenega iz predpone za in izpeljanke iz glagola *porediti* v pomenu 'postaviti v vrsto', kar je sestavljeno iz predpone *po* in izpeljanke iz *redě* v pomenu 'vrsta'. *biogeografija, jezikoslovje*

zapřt -a -o, prislov – v takšnem stanju, da vanj ni možen dostop in je navzven urejen tako, da postane notranjost nedostopna. Izraz je sestavljen iz predpone za in izpeljanke iz glagolske končnice *-preti*, ki izhaja iz praslovanskega glagola *perti* v pomenu 'suvati, tiščati, pritiskati', to pa je tvorba iz indoevropske baze *(s)p(h)er(H)-* v pomenu 'brcniti, napraviti hiter gib'. *jezikoslovje*

zapřti célek -tega -lka, m – glej celek, zaprti. *agrarna geografija*

zapřto pólje -tega -lja, s – glej polje, zaprto. *agrarna geografija*

zarást -a, m – razmerje med dejansko in pričakovano normalno količino lesa na določenem gozdnem zemljišču; ocenjuje se pri določeni starosti in debelini drevja. Izraz je sestavljenka iz predpone za in izpeljanke iz glagola *rasti*. *gozdarstvo, jezikoslovje*

zaráščanje zemljišč -nja -mljišč, s – proces spremiranja →kmetijskih zemljišč v →grmičevje in →gozdove, povezan z neugodnimi demografskimi tokovi na podeželju ter z opuščanjem obdelave manj kakovostnih zemljišč. Z analizami →aerofotoposnetkov, ki so bile tudi podlaga za izdelavo →agrokarte, se je ugotovilo, da se je v naši državi konec osemdesetih let 20. stoletja zaraščalo več kot 150.000 ha kmetijskih zemljišč (nekateri novejši podatki navajajo celo številko 300.000 ha). Za štiri petine teh zemljišč je značilno, da gre tako rekoč za prave gozdne sestoje, ki jih sestavljajo sklenjeno rasla drevesa. Po →gozdnogospodarskih načrtih in opredeljenem →gozdnem robu se skoraj desetina tovrstnih zemljišč tudi katastrsko že uvršča h gozdom. Na preostali petini v zadnjih desetih do dvajsetih letih opuščeni zemljišč je zaraščanje zaenkrat še manj izrazito izraženo; prevladujejo predvsem grmovne vrste in gozdna podrast. Tovrstna zemljišča se

ponekod občasno še koristijo v kmetijske namene, predvsem kot →košenice. Izraz zaraščanje je sestavljenka iz predpone za in izpeljanke iz glagola *rasti*. *agrarna geografija, gozdarstvo*

zariba (arabsko) – prostor za varovanje →živine v severnem Sudanu, navadno ograjen s trnovim →grmičevjem. *agrarna geografija, regionalna geografija*

zasében -bna -bno, prid. – 1. takšen, ki je last posameznika ali posameznikov. **2.** nanašajoč se na posameznika ali posameznike kot lastnike proizvodnih sredstev. Izhodiščno *zasebъmъ* v pomenu 'poseben, ki je sam za sebe' je izpeljano iz predložne zveze *za sebe*, ki vsebuje predlog za in tožilnik zaimka *sebe*. Sopomenka je *privaten*. *jezikoslovje*

zasébná planína -bne -ne, ž – glej planina, zasebna. *agrarna geografija, etnologija*

zaséбно lastništvo -bnega -štva, s – glej lastništvo, zasebno. *agrarna geografija, pravo*

zasélek -lka, m – pri nas ena od najznačilnejših oblik poselitve, za katero je v →razpršenih naseljih značilna strnjena skupina manjšega števila (praviloma do deset) →kmečkih domov, navadno postavljenih v gruči. S tem so zaselki nekakšna vmesna oblika med →samotnimi kmetijami in →vasmi, kar je razvidno tudi iz njihovega dvojnega porekla. Zaselek nima statusa samostojnega →naselja (po nekdanji avstrijski statistiki so med samostojna naselja šteli vse zaselke z najmanj tremi domovi), ampak je le njegov sestavni del; nekateri kraji imajo tudi več kot deset zaselkov. Največ zaselkov je po gričevjih in hribovjih vzhodne ter severne Slovenije, vendar jih najdemo tudi v ostalih predelih. Izraz izhaja iz glagola *seliti*, ta pa je enak starocerkvenoslavskemu pojmu *seliti* v pomenu 'naseljevati', izpeljanemu iz praslovanskega glagola *sedliti*, ki se je razvil iz praslovanske besede *sedlo*, kar pomeni 'selo, vas, naselbina'. *geografija naselij, zgodovina, jezikoslovje*

zasélek, drugótni -lka -tnega, m – pri nas dokaj razširjena oblika poselitve, nastala z delitvijo velikih →samotnih kmetij ali tako, da so novejši →kmečki domovi nastajali na stičišču zemljišč več samotnih →domačij; pri njih ni mogoče zaslediti ostankov skupnih vaških zemljišč, →posest pa medsebojno ni premešana in je še vedno mogoče ugotoviti obseg prvotne samotne domačije. Zato je mogoče drugotne zaselke označiti tudi kot skupine samotnih kmetij. *geografija naselij, zgodovina*

zasélek, prvótni -lka -tnega, m – pri nas zelo pogosta oblika poselitve, pri kateri se skupina nekaj →domačij zaradi omejenih naravnih možnosti (pomanjkanja prostora, razdrapanega površja, sorazmerno skromnih površin →kmetijskih zemljišč) ni mogla prostorsko širiti in je s tem ostala razvojno omejena, četudi je izkoristila sorazmerno najbolj ugodne lege. Prvotni izvor zaselkov je razen v kolonizacijski zgodovini razviden tudi v →poljski razdelitvi. Pose-

stno izrazito premešano →vaško zemljišče je razčlenjeno na zemljiške →grude ali →nepravilne delce. Z rekonstrukcijo je marsikje še mogoče ugotoviti nekdanje srenjsko zemljišče. Prvotne zaselke zasledimo tudi pri vseh starih agrarnih civilizacijah, z izjemo tistih, ki so se razvile na obsežnih ravninah. *geografija naselij, zgodovina*

zasipnica -ce, ž – jama, jarek ali kup za shranjevanje in prezimovanje krompirja, pese, repe, korenja in še nekaterih gomoljnic ter korenovk na prostem. Pred mrazom jih zaščitijo s prekrivno plastjo slame in zemlje. Izraz je sestavljen iz predpone *za* in izpeljanke iz glagola *sipati*. Praslovanski glagol *sypati* je ponavljalni glagol od *su(p)ti* v pomenu 'suti, sipati'. *agronomija, jezikoslovje*

zasnóva, krajínska -ve -nske, ž – glej krajinska zasnova. Izraz zasnova izhaja iz glagola *snovati*, sedanjik *snujo*, izpeljanega iz glagola *snuti*, sedanjik *snovo*. Prvotni pomen je bil torej 'nastavljati snutek, to je osnovno nit na statve'. *krajinska arhitektura, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

zasoljevánje tál -nja tal, s – glej salinizacija tal. Izraz zasoljevanje izhaja iz besede →sol. *pedogeografija*

zastíranje tál -nja tal, s – glej mulčenje. Izraz zastiranje je glagolnik od *zastirati*, sestavljenega iz predpone *za* in glagolske končnice *-streti*, izpeljane iz praslovanskega *sterti*, ki je tvorba iz indoevropske baze *ster(H)*- v pomenu 'razprostreti'. *agronomija, jezikoslovje*

zaščíta -te, ž – glagolnik od *zaščítiti*, s čim, danim na določeno mesto, narediti, da kaj ne bi bilo deležno česa neprijetnega, nezaželenega. Izraz je izpeljan iz besede *ščít*, ki se je razvila iz indoevropske baze *skeit-* v pomenu 'rezati, sekati'. *jezikoslovje*

zaščíta kmetíjstva -te -jstva, ž – ukrepi, ki so odsev in posledica →kmetijske politike. Z merjenjem zaščite kmetijstva se kvantitativno vrednoti njena vsebina in oceni stopnja uresničevanja sprejetih ukrepov. Zaščita kmetijstva je splošen svetovni pojav, katerega temeljni namen je bil sprva s tržno-cenovnimi podporami zagotavljati primeren kmetijski dohodek in prispevati k povečanju kmetijske pridelave. Novejši koncepti kmetijskih politik poleg tega vključujejo tudi okoljske, prostorske, demografske, socialne, kulturne in še kakšne cilje. Prav pestrost ciljev in predvidenih ukrepov povzroča v pojmovanju zaščite kmetijstva precejšnjo zmedo. Hkrati ni izdelana enotna metodologija, ki bi zagotavljala primerljivo merjenje zaščitne ravni. Še najbolj mednarodno primerljive rezultate daje koncept kalkulacij *PSE (Producer Subsidy Equivalent)*, ki ga v sedemdesetih letih 20. stoletja razvil ameriški agrarni ekonomist T. Josling. Zanimivo je, da so države, ki so se Evropski zvezi priključile leta 1995, imele višjo stopnjo zaščite kmetijstva od povprečja Evropske zveze, medtem ko za Slovenijo velja, da je raven zaščite zaenkrat bistveno nižja. Solpomena za zaščito

kmetijstva je agrarni protekcionizem. Glej in primerjaj tudi →intervencije v kmetijstvu in →subvencije v kmetijstvu. *agrarna ekonomika, ekonomija*

zaščítana kmetíja -ne -je, ž –glej kmetija, zaščítana. *agrarna ekonomika, pravo*

zaščítna sředstva -tnih -dstev, množ., s – 1. kemične snovi (→pesticidi) in različna mehanska varovala, ki →kulturne rastline ščitijo pred različnimi boleznimi in škodami, ki jih povzročajo vremenske nevarnosti in škodljivi živi organizmi. Zaščita rastlin se izvaja tudi z ustrežno tehnologijo, na primer z obrezovanjem sadnega drevja in vinske trte, preganjanjem škodljivcev, selekcijo sort itd. 2. sredstva za varstvo pri nevarnih kmetijskih delovnih opravilih: zaščitne maske, protiprašni ščitniki, glušniki, rokavice, zaščitna obleka in obutev ipd. *agronomija, varstvo okolja*

zavarováno obmóčje -nega -čja, s – glej območje, zavarovano. Izraz zavarovan je sestavljen iz predpone *za* in izpeljanke iz glagola *varovati*, ki je bil v enaki obliki in pomenu znan že v praslovanščini. Je izpeljanka iz pojma *vara*, prevzetega iz germanskega izraza *waro* v pomenu 'pozornost, pozorno gledanje'. *varstvo okolja, varstvo narave, spomeniško varstvo, jezikoslovje*

zavrtí -tov, množ., m – ljudski izraz za steze in pešpoti na koncu →vrtov ali →sadovnjakov za →kmečkimi hišami na podeželju. *jezikoslovje, etnologija*

zazidálen -lna -lno, prid. – nanašajoč se na zazidavo, to je stanje, določeno z načinom zazidave, gradnje in razporejenostjo objektov. Izraz je izpeljan iz glagola *zazidati*, dovršne oblike glagola *zidati*, kar je v praslovanščini kot *zъdati* pomenilo 'z glino, ilovico ali blatom zapolnjevati iz vej narejeno steno'. To se je razvilo iz indoevropske baze *dheig'h-* v pomenu 'gnesti glino ali ilovico in z njo zidati'. *jezikoslovje*

zazidálni načrt -lnega -a, m – podlaga za izdelavo →lokacijske dokumentacije in izdajanje lokacijskih dovoljenj. Sestoji iz programskega in tehničnega dela. Izdeluje se za območja, ki bodo predvidoma zgrajena ali rekonstruirana kot celota. Vsebuje analizo urbanih funkcij, osnove za ureditev in →rabo zemljišč, načrt →parcelacije zemljišč, načrt komunalnih naprav in predračun komunalne ureditve, arhitektonsko dokumentacijo za uresničitev zazidalne zasnove, pravilnik za izvajanje zazidalnega načrta in ekonomsko-tehnično poročilo. Izhajati mora iz prostorskega načrta. *urbanizem*

zazidálno obmóčje -lnega -čja, s – glej območje, zazidalno. *urbanizem*

zdravilne rastlíne -lnih -stlin, množ., ž – glej rastline, zdravilne. Izraz je izpeljan iz besede *zdrav*. Praslovansko *zъdorъnъ* v enakem pomenu se je razvilo iz indoevropskega *Hsudoruo-* v pomenu 'iz dobrega lesa', zloženke iz *Hsu-* v pomenu 'dober' in izpeljanke iz *deru-* v pomenu 'les, drevo'. *agrarna geografija, biologija, jezikoslovje*

zdrúžba -žbe, ž – skupnost različnih živalskih in rastlinskih vrst, ki živijo na določenem območju v enakih življenjskih razmerah. Izraz je izpeljan iz glagola *družiti*, v enakih oblikah in pomenu znanega že v praslovanščini, kjer je izpeljan iz besede *drugъ* v pomenu 'tovariš, prijatelj, sopotnik' in je torej prvotno pomenil 'narediti za tovariša, prijatelja, sopotnika'. *jezikoslovje*

zdrúžba tál -žbe tal, ž – v sistemu prostorske klasifikacije → tal enota, ki se razvršča med → pedosekvenco in kategorijo zemljišča (ne smemo je zamenjati z → zemljiško kategorijo, saj ob značilni rabi odraža tudi pomen primarne proizvodnje in poselitveno podobo). Zdrúžba tal je nepretrgana zveza (kontinuum) razvojnih stopenj (stadijev) tal v prostoru, ki jih označuje določeno skupno obeležje v razvojnem procesu, na primer vodne značilnosti, oblikovanost površja, litološka osnova, čas itd. Glavni parameter, ki odreja mesto razvojni stopnji tal, bi torej lahko označili kot *hidrosekvenco*, → toposekvenco, *litosekvenco* ali *kronosekvenco*. Ker so meje med posameznimi stopnjami pogosto postopne, je govora o kontinuumu. V zdrúžbi tal se kot posledica agrarno-zgodovinskega in družbeno-gospodarskega razvoja pojavljajo → parcele oziroma skupki parcel, kjer se glede na kakovost zemljišča javlja različna → kmetijska raba tal. *pedogeografija*

zdrúžba, gózdna -žbe -zdne, ž – vse rastline in živali določenega gozdnega območja z enotnimi naravnimi razmerami. Temeljni pečat ji dajejo v njej prevladujoče drevesne vrste in značilni tipi → podrasti. Različne gozdne zdrúžbe so poimenovane po njihovem medsebojnem sožitju in prevladi določenih vrst dreves. Vse sestavine s svojo prepletenostjo vzročno-posledičnih odnosov prispevajo, da imajo zdrúžbe veliko zmogljivost preživetja. Glede na naravne mikro-razmere so gozdne zdrúžbe marsikje razporejene v značilnih pasovih. *gozdarstvo, fitogeografija*

zdrúžba, rastlinska -žbe -nske, ž – skupina rastlinskih vrst, ki uspevajo skupaj na večjem območju in imajo podobne zahteve glede vrste → tal in podnebnih razmer, ki so jim prilagojene; hkrati so v stalnih medsebojnih ekoloških razmerjih. Zdrúžba je naravno nastala in je pri nespremenjenih razmerah praviloma stalna. Njeno naravno spreminjanje ene v drugo je možno le v daljših časovnih obdobjih. Rastlinske vrste, ki večinoma ali izključno rasejo v določenih rastlinskih zdrúžbah, so *vodilne* (imenuvane tudi *značilne* ali *dominantne*) vrste zdrúžbe. Vse vrste, ki praviloma uspevajo skupaj z vodilno, se označujejo s pojmom *rastlinska asociacija* (po nekaterih le spomenka za rastlinsko zdrúžbo), vrste, za katere je značilna tudi enaka oblika, pa se označujejo s pojmom → rastlinska formacija. *biologija, fitogeografija*

zdrúžen -a -o, prid. – pri katerem je udeleženih več ljudi; skupen. Izraz je izpeljan iz glagola *družiti*, v

enakih oblikah in pomenu znanega že v praslovanščini, kjer je izpeljan iz besede *drugъ* v pomenu 'tovariš, prijatelj, sopotnik' in je torej prvotno pomenil 'narediti za tovariša, prijatelja, sopotnika'. *jezikoslovje*

zdrúženi kméčki dóm -nega -čkega -a, m – glej kmečki dom, združeni. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

zdrúženi kmèt -nega -a, m – glej kmet, združeni. *pravo, sociologija*

zdrúženo nasélje -nega -lja, s – glej naselje, združeno. *arhitektura, geografija naselij*

zelén (iz praslovanščine) -a -o, prid. – takšen, ki je take barve kot trava ali (mlado) listje. Praslovansko *zelenъ* v enakem pomenu se je razvilo iz indoevropskega *g'hel(H)no-*, trpnega deležnika glagola, ki se ohranja v litavskem *želti* v pomenu 'zeleneti', kar je izpeljano iz indoevropske baze *g'hel(H)-* v pomenu 'svetiti se, zlat, rumen, zelen'. *jezikoslovje*

zeléna práha -ne -he, ž – glej praha, zelena. *agronomija, agrarna geografija*

zeléna revolúcija -ne -je, ž – glej revolucija, zelena. *agrarna geografija, sociologija, agronomija*

zeléne površine -nih -šin, množ., ž – glej površine, zelene. *urbanizem, krajinska arhitektura, varstvo okolja*

zeléni pás -nega -u, m – glej pas, zeleni. *urbanizem*

zeléni systém -nega -a, m – glej sistem, zeleni. *krajinska arhitektura, prostorsko planiranje, varstvo okolja*

zelenica -ce, ž – 1. v → naselju nepozidano zemljišče med bloki in drugimi hišami, največkrat poraslo z negovano travo in vmesnim okrasnim grmičevjem. 2. glej oaza. 3. v visokogorju s travo porasel 'otok' sredi skalovja. Beseda je izpeljana iz pridevnika *zelen*. Praslovansko *zelenъ* v enakem pomenu se je razvilo iz indoevropskega *g'hel(H)no-*, izpeljanega iz indoevropske baze *g'hel(H)-* v pomenu 'svetiti se, zlat, rumen, zelen'. *urbanizem, splošna geografija, jezikoslovje*

zelenjádárstvo -rstva, s – posebna oblika → vrtnarstva s tržno naravnanim pridelovanjem → zelenjave (izraz lahko pomeni tudi zgolj prodajanje zelenjave). Značilna je za obrobja večjih mest kot pomembnih potrošnih središč ter za območja s tradicijo in (ali) primerjalno ugodnejšimi naravnimi razmerami, ki omogočajo dosego višjih cen (na primer čebule na Ptujskem polju, zgodnje zelenjave v zaledju obalnih mest in Vipavski dolini, solate, paradižnika, paprike in drugih zgodnjih pridelkov v Italiji in Španiji). Ker pridelki niso trpežni, je zelenjadarstvo močno odvisno od tržnih razmer. Izraz zelenjadarstvo je izpeljan iz besede *zelenjad* v pomenu 'zelenjava, zelenje', ki izhaja iz pridevnika *zelen*. Praslovansko *zelenъ* v enakem pomenu se je razvilo iz indoevropskega *g'hel(H)no-*, izpeljanega iz indoevropske baze *g'hel(H)-* v pomenu 'svetiti se, zlat, rumen, zelen'. *agrarna geografija, jezikoslovje*

zelenjava -ve, ž – enoletna ali večletna zelišča in njihovi sočni, užitni deli, ki so zaradi vsebnosti beljakovin, ogljikovih hidratov, vitaminov in mineralov pomembni za človekovo prehrano v surovem (*presna zelenjava*), kuhanem in (ali) konzerviranem stanju. Goji se jih na →vrtovih in →njivah; nekatere vrste uspevajo tudi v naravi. Uporabljajo se različni deli rastlin: pri paradižniku, papriki, kumaricah, lubenicah in dinjah na primer plodovi, pri leči in bobu semena, pri krompirju gomolji, pri pesi, repi, korenju, kole-rabi, hrenu in redkvicah koreni, pri čebuli in česnu čebulice, pri špargljih in rabarbari stebila, pri cvetači cvetni popki, pri solati, zelju, špinaci in blitvi listi. Pri nekaterih vrstah (na primer zelena, peteršilj, čebula) se lahko užijejo cele rastline, pri nekaterih (na primer fižol, grah, čebula) pa plodovi v različnih razvojnih fazah. Nekatere vrste zelenjave (hren, paprika, peteršilj idr.) spadajo celo med →zdravilne rastline. Prvotno so zelenjavo pridelovali na vsaki →kmetiji za sprotno domačo porabo, v 19. stoletju in na začetku 20. stoletja pa se je razvilo obmestno →zelenjadarstvo. Beseda zelenjava je izpeljana iz pridevnika *zelen*, ki označuje barvo. Kot *zelenъ* je bil v enakem pomenu znan že v praslovanščini in se je razvil iz indoevropskega *g'hel(H)no-*, izpeljanega iz indoevropske baze *g'hel(H)-* v pomenih 'svetiti se, zlat, rumen, zelen'. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

zêmlja (iz indoevropskega prajezika) -mlje, ž – med številnimi pomenski razločki navajamo le tiste, ki so zanimivi za geografijo podeželja: 1. z veliko začetnico zapisan pojem je ime našega planeta. 2. površina planeta Zemlje v smislu podlage, po kateri se hodi ali na kateri kaj stoji. 3. trdna plast pod površino našega planeta. 4. zmes zdrobljenih kamnin zemeljske skorje in organskih snovi, ki sestavlja trdno plast pod površino našega planeta ali vrhnja plast te zmesi, ki omogoča rast rastlin. V tem pomenu je sopomenka za →prst in →tla. 5. del površine planeta Zemlje kot gospodarska dobrina. V tem pomenu je sopomenka za →zemljišče. Izraz *zemlja* je bil kot *zeml'a* v enakem pomenu znan že v praslovanščini in se je razvil iz baltoslovanske besede *zemiia*, izpeljane na osnovi indoevropskega korena *dhg'hemi*, ki pomeni 'na zemlji'. Indoevropski izraz *dheg'h-om*, roditelj *dhg'h-m-es*, pomeni 'zemlja'. *jezikoslovje*

zemljánka -nke, ž – glej zemunica. Izraz je izpeljan iz besede →zemlja. *geografija naselij, arhitektura, zgodovina*

zemljepís -a, m – glej geografija. Beseda je zložena iz samostalnika *zemlja* in izpeljanke iz glagola *pisati* po zgledu grškega izraza *geographia*, kar je izpeljano iz grškega *ge* v pomenu 'zemlja' in izpeljanke iz glagola *grapho* v pomenu 'pišem, rišem, slikam, vklešem'. *splošna geografija, jezikoslovje*

zemljepísno imé -snega -na, s – glej ime, zemljepisno. *splošna geografija, geodezija, jezikoslovje*

zemljevíd -a, m – grafična upodobitev določene ozemlja v pomanjšanem merilu in z znaki, ki omogočajo predstavo, kakšno je, kaj je v njem ali kaj se z njim dogaja. Glede na različne vsebine razlikujemo celo vrsto zemljevidov, temeljna členitev pa ločuje *splošne* in *tematske* zemljevide. Izraz je zloženska iz besede *zemlja* in izpeljanke iz glagola *videti*. Sopomenka je karta. *splošna geografija, geodezija, jezikoslovje*

zemljíšča -mljišč, množ., s – glej zemljišče. *jezikoslovje*

zemljíšča, absolútna gózdna -mljišč -tnih -zdnih, množ., s – zemljišča, ki zaradi lege, oblikovanosti površja, fizikalnih in kemijskih lastnosti →prsti ter drugih značilnosti niso ali pa so le manj primerna za →kmetovanje. Zaradi težavnih gospodarskih razmer so se absolutna gozdna zemljišča nekdanj s krčenjem za potrebe kmetijske dejavnosti spreminjala v →relativna gozdna zemljišča, zdaj pa so taista marginalna zemljišča ponovno podvržena →ogozdovanju. *agarna geografija, gozdarstvo*

zemljíšča, kmetíjska -mljišč -jskih, množ., s – I. statistična in obratoslovna oznaka za tiste →zemljiške kategorije oziroma seštevke njihovih površin, ki se uporabljajo za →kmetijsko pridelavo. Sestavljajo jih →obdelovalna zemljišča in →pašniki, nekateri jim prištevajo še →ribnike, →trstičja in →močvirja, v kolikor služijo v pridelovalne namene in dejavnost na njih spada v →primarni sektor. Leta 1994 je bilo po podatkih →zemljiškega katastra v Sloveniji 897.819 ha kmetijskih zemljišč (brez ribnikov, trstičij in močvirij) ali 44,3 % od celotne površine države. Na prebivalca je prišlo 0,45 ha kmetijskih zemljišč, kar nas v Evropi uvršča na eno od zadnjih mest. 2. vsa rodovitna zemljišča, na katerih obstaja ali pa je možna pridelava →kulturnih rastlin in (ali) reja →domačih živali. *agarna ekonomika, agrarna geografija*

zemljíšča, nájbóljša kmetíjska -mljišč -ljših -jskih, množ., ž – po *Zakonu o kmetijskih zemljiščih* so glede na naravne lastnosti najboljša tista kmetijska zemljišča, na katerih je najširša možnost rabe tal, kar se kaže v možnosti gojenja →kulturnih rastlin, ki uspevajo pri nas, pri čemer njihova lega in izoblikovanost omogočata uporabo ustrezne kmetijske mehanizacije (*I. kategorija kmetijskih zemljišč*), zemljišča, na katerih je možnost njihove rabe delno otežena zaradi →fizikalnih lastnosti prsti, kar zmanjšuje možnost izbora gojenja kulturnih rastlin (*II. kategorija kmetijskih zemljišč*), zemljišča, ki so po naravnih lastnostih primerna za →trajne nasade (→sadovnjaki, →vinogradi, →hmeljišča, *oljčni nasadi*) in zemljišča, ki so zaradi izjemnih lastnosti in lege najprimernejša za →vrtnarstvo. Glede na lego, velikost in obliko →parcel so najboljša tista kmetijska

zemljišča, ki so oblikovana (združena) v komplekse. V I. kategorijo je bilo razvrščenih 427.500 ha kmetijskih zemljišč, v I. kategorijo pa 354.700 ha. Najboljša kmetijska zemljišča se lahko za nekmetijsko rabo namenijo le izjemoma, če ni mogoče uporabiti manj primernih zemljišč za kmetijsko pridelavo.

pravo, agrarna ekonomika, prostorsko planiranje

zemljišča, nerodovitna -mljišč -tnih, množ., s – zemljišča, ki jih ni mogoče izrabljati za kmetijske dejavnosti, vendar imajo določeno uporabnost in vrednost. Mednja uvrščamo skalnat in visokogorski svet, poplavna območja ob rekah in hudournikih, nedostopna zemljišča, peskokope, kamnolome, trajna →močvirja, pa tudi s stavbami in prometnim omrežjem pozidana zemljišča. V Sloveniji je bilo leta 1994 143.440 ha nerodovitnih zemljišč ali 7,1 % površja državnega ozemlja. *geodezija, gospodarska geografija*

zemljišča, obdelovalna -mljišč -lnih, množ., s – statistična in obratoslovna oznaka za seštevek površin zemljišč, na katerih se pridelujejo →poljščine (→njive) in →vrtnine (→vrtovi), ki so zasajena z večletnimi nasadi (→hmeljišča) in s travo (→travniki), na katerih se izvajajo postopki →obdelovanja tal, to je košnja in druga poljedelska opravila, ter s katerih se pridelek pobere praviloma vsako leto (→sadovnjaki, →vinogradi). Leta 1995 je bilo v Sloveniji 633.972 ha obdelovalnih zemljišč ali 31,3 % od celotne površine države. Na prebivalca je prišlo le 0,32 ha kmetijskih zemljišč, kar predstavlja kritično mejo, ki narekuje ohranjanje preostalih zemljišč skoraj za vsako ceno, če želimo zagotoviti možnosti za zeleno in načrtovano prehransko samooskrbo, ne nazadnje tudi če želimo ohraniti kakovostno in privlačno →kulturno pokrajino, usposobljeno za prevzem raznovrstnih funkcij, predvsem turizma in rekreacije. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

zemljišča, relativna gózdna -mljišč -vnih -zdnih, množ., s – I. tista zemljišča, ki so sicer primerna za rast →gozda, vendar se zaradi dovolj ugodnih razmer za →kmetijsko pridelavo uporabljajo za gojenje →kulturnih rastlin in (ali) →pašnike, kar pa je bolj posledica družbenih kot naravnih dejavnikov. 2. zemljišča, na katerih bi bila lahko brez škode za →naravno ravnotežje in biološko raznovrstnost →obdelovalna zemljišča. *agrarna geografija, gozdarstvo*

zemljišča, relativna kmetijska -mljišč -vnih -jskih, množ., s – tista zemljišča, ki jih je potencialno sicer možno uporabljati za →kmetijsko pridelavo (na območjih z več kot 500 mm letnih padavin), a so porasla z →gozdom ali pa so za njihovo kmetijsko usposobitev potrebni določeni melioracijski posegi. Mogoče je trditi, da je v večini primerov odločitev za nekmetijsko rabo bolj kot od naravnih odvisna od družbenih dejavnikov, čeprav, gledano v celoti,

temeljne omejitve narekuje narava. Njihovo spreminjanje v →kmetijska oziroma →obdelovalna zemljišča je marsikje povezano z velikimi okoljevarstvenimi tveganji (posebno v tropih). *agrarna geografija*

zemljišča, srénjska -mljišč -njskih, množ., s – predvsem →pašniki in →gozdovi, pa tudi vode, poti idr. s skupinskim lastništvom (→srenja), ki (so) jih imajo (-eli) pravico uporabljati vsi člani vaške skupnosti. Večino srenjskih zemljišč so razdelili že v 18. stoletju, večji del preostalih srenjskih zemljišč pa so z uveljavljanjem sodobnejših načinov kmetovanja odpravili v 19. stoletju. V Sloveniji so po 2. svetovni vojni vsa preostala srenjska zemljišča postala del tako imenovanega splošnega ljudskega premoženja, z zakonom o →denacionalizaciji iz leta 1993 pa se zlasti gozdovi in planinski pašniki ponovno vračajo obnovljenim →agrarnim skupnostim. *zgodovina, agrarna geografija, pravo*

zemljišče -šča, s – omejen del zemeljske površine, ki se v →agrarni geografiji in drugih prostorskih vedah največkrat uporablja v zvezi z njegovim lastništvom. Izraz je izpeljan iz besede *zemlja*, ta pa je bila kot *zem'la* v enakem pomenu znana že v praslavoščini in se je razvila iz baltoslovanske besede *zemiia*, izpeljane na osnovi indoevropskega korena *dhg'hemi*, ki pomeni 'na zemlji'. Indoevropski izraz *dheg'h-om*, roditelj *dhg'h-m-es*, pomeni 'zemlja'. *jezikoslovje*

zemljišče, dominikálno -šča -lnega, s – tisti del fevdalnega posestva, ki ni bil razdeljen med podložne kmetije in za katerega obdelovanje je skrbel zemljiški gospodar osebno. Izraz dominikalen izhaja iz latinske besede *dominicus*, ki pomeni 'gosposki, graščinski'. *zgodovina, jezikoslovje*

zemljišče, funkcionalno -šča -lnega, s – nepozidano zemljišče znotraj stavbne parcele, potrebno za popolno delovanje objekta na →parceli. Glede na namembnost temu objektu tudi pripada, mora pa imeti dostop na javno cestišče. *urbanizem*

zemljišče, kmetijsko neobdelovalno -šča -jskega -lnega, s – zemljišče, ki se sicer uporablja za potrebe →kmetijske pridelave, a se ne →obdeluje. Vključuje →pašnike, →močvirja in →trstičja. *agrarna ekonomika, geodezija*

zemljišče, marginalno -šča -lnega, s – zemljišče, katerega lega, →nagib, →rodovitnost tal in oddaljenost od →kmečkega doma ne omogočajo gospodare rabe. Njegova raba ne pokrije niti pridelovalnih stroškov, zato so jo v procesih intenziviranja in mehaniziranja pridelave (ter prevrednotenja človeškega dela) ekstenzivirali ali celo v celoti opustili in ga prepustili →ogozdovanju; govorimo o *trajnih* marginalnih zemljiščih. Ponekod morebitno obdelovanje ostaja odvisno od nihanj gospodarskih razmer; gre za *obdobna* marginalna zemljišča. Med marginalna zemljišča se lahko uvrstijo →parcele vseh →zemlji-

ških kategorij, pri čemer so najbolj izpostavljene zahteve za intenzivno obdelane njive, vinograde in tudi sadovnjake. Tisto, kar je marginalno za →njive, je lahko optimalno za →pašnik s skromnejšimi kakovostnimi zahtevami. Na drugi strani je opazno, da se z →agrarimi operacijami marginalna zemljišča intenzivirajo in usposablajo za gospodarno rabo; navadno gre za manj rodovitna zemljišča v bližini naselij. Sopomenka je nedonosno zemljišče.

agrarna ekonomika, agrarna geografija

zemljišče, nedonóšno -šča -snega, s – glej marginalno zemljišče. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

zemljišče, nèproduktívno -šča -vnega, s – glej neuporabno zemljišče. *geodezija, agrarna geografija*

zemljišče, nèuporábno -šča -bnega, s – zemljišče, ki se ne uporablja ne v →kmetijstvu ne v →gozdarjenju in tudi ne v rudarstvu za pridobivanje surovin. Sopomenka je neproduktivno zemljišče. *geodezija, agrarna geografija*

zemljišče, nèzazidljívo -šča -vega, s – zemljišče, ki se ne sme uporabiti v gradbene namene ali pa se sme, v skladu z zakonskimi predpisi, pozidati le pod določenimi pogoji. *urbanizem*

zemljišče, priobáлно -šča -lnega, s – tisto obrežno zemljišče, ki se v širini najmanj 10 m razteza med točko srednje letne višine (gladine) morja in točko najvišjega vodostaja v času plime. Sem spadajo tudi zemljišča za visokimi nasipi, ki varujejo pred morskimi poplavami in niso višja od morske gladine (→polder). *prostorsko planiranje, varstvo okolja*

zemljišče, rodovítno -šča -tnega, s – skupna oznaka za →kmetijska in z →gozdom porasla zemljišča, ki jih je mogoče izrabljati za pridobivanje dobrin in pridelavo →kulturnih rastlin, pomembnih za prehrano in življenje človeka, →domačih živali ter za nadaljnjo industrijsko predelavo ali pa so uporabne za izdelavo oblačil, delovnega orodja in bivališč. V nekaterih krogih se je uveljavil manj primeren izraz *rodovitne površine*. *agrarna geografija*

zemljišče, súšno -šča -šnega, s – območje, na katerem zaradi pomanjkanja padavin in dejstva, da izhlapevanje vode presega njihovo izdatnost (količino), rase zelo skromno naravno rastje ali pa ga sploh ni; →kmetovanje je mogoče le e pomočjo →namakanja. Primerjaj →puščave, →polpuščave, →sahel in →stepe. *splošna geografija, agronomija*

zemljišče, váško -šča -škega, s – glej vaški atar. *agrarna geografija*

zemljiška -ški -ško, prid. – nanašajoč se na →zemljišče. V nekaterih pomenskih zvezah je sopomenka agraren. *jezikoslovje*

zemljiška kakóvost -ške -i, ž -glej kakovost zemljišč. *agronomija, agrarna geografija*

zemljiška kategoríja -ške -je, ž – glej kategorija, zemljiška. *geodezija, agrarna geografija*

zemljiška kategorizácija -ške -je, ž – glej kategorizacija zemljišč. *agrarna geografija, geodezija*

zemljiška knjíga -ške -ge, ž – uradni in javni register *nepremičnin* na sodišču, ki vsebuje natančne podatke o pravnih razmerjih zemljišč (lastninskih in drugih stvarnih pravicah na eni ter o bremenih na drugi strani). V Sloveniji sistem temelji na →katastru in izhaja že iz začetka 19. stoletja. Sestavljen je iz *glavne knjige* (vanjo se vpisujejo zemljišča po →katastrskih občinah ter pravna dejstva, povezana z zemljišči in nepremičninami na njih; razdeljena je na →zemljiškoknjižne vložke, ki vsebujejo zapise ene ali več →parcel v isti katastrski občini, ki pripadajo istemu lastniku) *zbirke listin* in *pomožnih knjig*. V zemljiško knjigo se vpisujejo *lastninske pravice*, *zastavne pravice*, →služnostne pravice in nekatere *obligacijske pravice*, ki z vpisom postanejo absolutne (predkupna pravica in →najem zemljišč). *geodezija, pravo*

zemljiška odvéza -ške -ze, ž – glej odveza, zemljiška. *pravo, zgodovina, sociologija*

zemljiška politíka -ške -ke, ž – glej politika, zemljiška. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

zemljiška próga -ške -ge, ž – glej progga, zemljiška. *agrarna geografija*

zemljiška rába -ške -be, ž – glej raba tal. *splošna geografija, urbanizem*

zemljiška razdelítev -ške -tve, ž – glej razdelitev, zemljiška. *agrarna geografija, zgodovina*

zemljiška razdelítev na célke -ške -tve -lke, ž – eden od temeljnih tipov →zemljiške razdelitve, pri katerem prevladuje razparceliranost v →celkih. *agrarna geografija*

zemljiška razdelítev na délce -ške -tve -lce, ž – eden od temeljnih tipov →zemljiške razdelitve, pri katerem prevladuje razparceliranost v obliki zemljiških →delcev. *agrarna geografija*

zemljiška razdelítev na grúde -ške -tve -de, ž – eden od temeljnih tipov →zemljiške razdelitve, pri katerem prevladuje razparceliranost v obliki zemljiških →grud. *agrarna geografija*

zemljiška razdelítev na próge -ške -tve -ge, ž – eden od temeljnih tipov →zemljiške razdelitve, pri katerem prevladuje razparceliranost na zemljiške →proge. *agrarna geografija*

zemljiška razdrobljénost -ške -i, ž – glej razdrobljenost, zemljiška. *agrarna ekonomika, agrarna geografija*

zemljiška refórma -ške -rme, ž – glej reforma, zemljiška. *agrarna geografija, ekonomija, pravo*

zemljiška rénta -ške -nte, ž – glej renta, zemljiška. *ekonomija, gospodarska geografija*

zemljiška skúpnost, kmetíjska -ške -i -jske, ž – glej kmetijska zemljiška skupnost. *pravo, ekonomija*

zemljiška struktúra -ške -re, ž – glej struktura, zemljiška. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*

zemljiške grúde -ških grud, množ., ž – glej grude, zemljiške. *agrarna geografija*

zemljiški blók -škega -a, m – 1. skupina parcel s podobnimi značilnostmi, omejena z linijskimi prvinami,

- kot so dovozne poti, →obmejki, melioracijski jarki, grmovni ali drevesni nizi in podobno. 2. sopomenka za zemljiško grudo. *agrarna geografija*
- zemljiški délci** -ških -lcev, množ., m – glej delci, zemljiški. *agrarna geografija*
- zemljiški informacijski systém** -škega -jskega -a, m – integrirana inventarizacija vseh geografskih dejavnikov, ki so potrebni za načrtovanje in usmerjanje →zemljiške rabe. Temelj njenega načrtovanja so ponavadi zemljiške →parcele, neredko pa je osnovna celica zajemanja podatkov tudi gradbena parcela. Poleg statističnih metod zbiranja podatkov se vse bolj uveljavlja daljinsko zajemanje podatkov, izpeljano s pomočjo analize →aerofotoposnetkov in s →satelitsko teledetekcijo. Zaradi obsežnosti se podatki hranijo in obdelujejo v računalnikih (*podatkovne baze*). Uporabnikom se informacije posredujejo v obliki preglednic in tematskih →zemljevidov. Primerjaj →GIS (geografski informacijski sistemi). *geodezija*
- zemljiški jèrmen** -škega -a, m – glej jermen, zemljiški. *agrarna geografija*
- zemljiški katáster** -škega -stra, m – glej kataster, zemljiški. *geodezija, agrarna geografija*
- zemljiški kós** -škega -a, m – najmanjše strnjeno →kmetijsko zemljišče na določenem posestvu, ki ga lahko sestavlja ena sama →parcela, lahko pa tudi skupina parcel, ki so zasajene z isto →kulturno rastlino in imajo isti obdelovalni režim, tako da so parcelne meje dejansko zabrisane. Na drugi strani je možno tudi, da se zaradi pridelovanja različnih kulturnih rastlin na eni sami parceli le-ta deli na več zemljiških kosov, kar pa ne velja za →mešano kulturo. *agrarna geografija, agrarna ekonomika*
- zemljiški máksimum** -škega -a, m – glej maksimum, zemljiški. *agrarna ekonomika, pravo*
- zemljiški najémnik** -škega -a, m – oseba, ki vzame v najem zemljišče, ki je v lasti nekoga drugega. V zameno za (pogodbeno) pravico do →obdelovanja zemljišč plačuje lastniku →najemno rento ali mu daje del pridelka, lahko pa mu daje hkrati dajatve v denarju in naravi. Ker se zemljišča ponavadi najemajo le za krajše obdobje, najemnik praviloma ni dovolj zainteresiran za vzdrževanje →kakovosti tal. *agrarna geografija, sociologija*
- zemljiški poséstnik** -škega -a, m – lastnik zemlje ali oseba, ki ima v ustreznih listinah zapisano lastniško pravico nad določenim zemljiščem. Zemljiški posestnik je lahko neposredni uporabnik kmetijskega zemljišča ali *rentnik*, ki daje zemljišče v →najem ali →zakup. *agrarna geografija, sociologija*
- zemljiški zakúpnik** -škega -a, m – oseba, ki od veleposestnika vzame v →zakup določeno zemljišče. Ker ima s pogodbo ponavadi zagotovljeno dolgotrajno uporabo, je zemljiški zakupnik praviloma zainteresiran tudi za vzdrževanje →rodovitnosti tal ali celo za izboljšavo njihove kakovosti. *agrarna geografija, sociologija*
- zemljiško gospóstvo** -škega -stva, s – oblast nad ljudmi, ki živijo na določenem zemljišču, podrejenem določenemu *zemljiškemu gospodu* (na primer kralju, škofu, plemiču). Ta svoja zemljišča oddaja v uporabo podložnikom v zameno za naturalne ali denarne dajatve ter delovne obveznosti. V Evropi je bilo zemljiško gospodarstvo značilna oblika →zemljiško-posestnih odnosov od zgodnjega srednjega veka do →zemljiške odveze sredi 19. stoletja. Zanj so v srednjem veku uporabljali izraze *dominium*, *domination*, *potestas* idr. *zgodovina, sociologija*
- zemljiško lastništvo, primitívno kolektívno** -škega -štva -vnega -vnega, s – glej primitivno kolektivno zemljiško lastništvo. *agrarna geografija, zgodovina*
- zemljiškóknjžni vlóžek** -žnega -žka, m – del *glavne knjige* v →zemljiški knjigi, razdeljen na *podpisani* oziroma →posestni list *A*, *lastninski list B* in *bremenski list C*. *geodezija, pravo*
- zemljiškóposéstni odnósi** -stnih -sov, množ., m – glej odnosi, zemljiškoposestni. *sociologija, pravo*
- zemúnica** (srbsko) -ce, ž – v tla plitvo vkopana zvrst južnoslovenskega bivališča z nadzemnimi deli različnih oblik in gradbenih tehnik. Uporabljala se je nekako do konca 1. tisočletja. Dimenzije praviloma enosprostornih objektov so bile zelo skromne. Najlepše primerke zemunic so arheologi izkopali pri Pančevu v Srbiji. Slovenska sopomenka je zemljanka, ki pa ima še druge pomenske razločke. *geografija naselij, arhitektura, zgodovina*
- zgodóvína** -ne, ž – 1. v ožjem pomenu veda o razvoju človeštva. Prikazuje, kako so se človeštvo in njegove družbene skupine spreminjali v toku časa in dogodkov ter kateri naravni in družbeni dejavniki so vplivali na ta razvoj. Zgodovina se navadno deli po časovnih obdobjih (*epohah* - na primer prazgodovina, stari vek, srednji vek, novi vek). Obravnava zgodovino vseh družbenih dejavnosti, gospodarskih panog (na primer *agrarna zgodovina*) ter idejni, kulturni in družbeni razvoj. 2. v širšem pomenu razvidni razvoj med seboj povezanih dogodkov. V tej zvezi imajo svojo zgodovino tudi Zemlja, rastline, živali itd. Beseda zgodovina je bila v 19. stoletju umetno izpeljana iz glagola *zgoditi* se oziroma samostalnika *zgoda* v pomenu 'dogodek'. Narejena je s pomočjo pripone -ovina, ki jo navadno vsebujejo snovni samostalniki (na primer *hlodovina*), abstraktni (na primer *domovina*) pa le poredkoma. *zgodovina, jezikoslovje*
- zgodóvínska dedíščína** -nske -ne, ž – glej dediščina, zgodovinska. *spomeniško varstvo*
- zgórnja** -rnji -rnje, prid. – 1. takšen, tisti, ki je više. 2. takšen, tisti, ki je nad čem drugim, na površini. Izraz je izpeljan iz prislova *zgoraj*, kar je nastalo iz *ъgora* + -j in se prenavreje odraža še vedno v hrvaškem in srbskem odozgov v pomenu 'zgoraj'. Beseda je po zgledu prislovov tipa *spodaj*, *znoraj*

sklopljena iz praslovanskega *ъb* v pomenu 'z, dol' in izpeljanke iz samostalnika *gora*. *jezikoslovje*

zgórnja drevésna mēja -rnje -sne -je, ž – glej meja, zgornja drevesna. *fitogeografija*

zgórnja gózdna mēja -rnje -zdne -je, ž – glej gozdna meja, zgornja. *fitogeografija*

zgrádba nasélja -dbe -lja, ž – pomembna lastnost določene kraja → kraja, ki se odraža v njegovi obliki, za katero so, razen razporeditve pozidanih in nepozidanih zemljišč, pomembni tudi → gabarit, tip objektov, gradbeni material, barva itd. Izraz zgradba je izpeljan iz glagola *graditi*. Praslovansko *gorditi* je verjetno prvotno pomenilo 'zagrajevati, delati ogrado', saj je izpeljano iz praslovanske besede *gordъ*, ki pomeni 'ograja'. *urbanizem, jezikoslovje*

zidanica -ce, ž – manjša zidana (ime!) stavba v → vinogradu, v zgornjem (-ih) prostoru (-ih) namenjena za bivanje lastnika in njegovih družinskih članov (ter njihovih pomagačev) v času pridelovalnih konic ter v kletnem (-ih) prostoru (-ih) za predelavo grozdja in skladiščenje vina. Ljudje so se v zidanicah sčasoma marsikje naselili za stalno. Sopomenki stavinski hram (ta je bil navadno lesen) in vinska klet, na Štajerskem pa se uporablja tudi izraz *klet*. *geografija naselij, agrarna geografija, etnologija*

zimzelēni gózd -nega -a, m – glej gozd, zimzeleni. Izraz zimzelen je po zgledu nemškega *wintergrün* (*Winter* pomeni 'zima' in *grün* 'zelen') v enakem pomenu zložen iz samostalnika *zima* in pridevnika *zelen*. *fitogeografija, jezikoslovje*

zlóžba zemljíšč -zbe -mljišč, ž – glej komasacija/1. Izraz zložba je izpeljan iz glagola *zložiti*, dovršne oblike glagola *ložiti* v pomenu 'položiti', ki izhaja iz praslovanskega glagola v enakih obliki in pomenu, kar je vzročni glagol *od let'i* v pomenu 'leči' in prvotno pomeni 'povzročati, da leži'. *geodezija, prostorsko planiranje, jezikoslovje*

zložēno nasélje -nega -lja, s – glej naselje, zloženo. *arhitektura, geografija naselij*

zmogljívost -i, ž – sposobnost koga ali česa, določena z največjo obremenitvijo, ki jo zmore, prenese v določenem času ali (in) na določenem območju. Izraz je izpeljan iz nedovršnega glagola *moči*, ki izhaja iz praslovanskega glagola *mot'i* v pomenu 'moči, zmoči, biti dovolj močan, sposoben', kar je tvorba na temelju indoevropskega dovršnega preteklega časa iz korena *magh-* v pomenu 'moči, biti sposoben'. *jezikoslovje*

zmogljívost okólja, absorpcíjska -i -lja -jske, ž – glej absorpcijska zmogljivost okolja. *varstvo okolja*

zmogljívost pokrájine, rekreacijska -i -ne -jske, ž – glej rekreacijska zmogljivost pokrajine. *gospodarska geografija*

znamenítost, narávna -i -vne, ž – glej naravna znamenitost. Izraz znamenitost je izpeljan iz pridevnika *znamenit*. Izhodiščno *znamenitъ* je izpeljano iz *zname*, roditelj *znamene*, v pomenu 'znamenje,

znak', kar se je razvilo iz indoevropske baze *g'enH-* oziroma *g'noH-* v pomenu 'vedeti, znati'. *varstvo narave, jezikoslovje*

znánstveno-téhnično gospodárstvo -nega -čnega -rstva, s – glej gospodarstvo, znanstveno-tehnično. *ekonomija, agrarna geografija*

zóo- (iz grščine) – predpona v zloženkah, ki izhaja iz grške besede *zoion* v pomenu 'žival, živo bitje', izpeljane iz *zoo* oziroma *zao* v pomenu 'živim'. *jezikoslovje*

zóogeografíja (iz grščine) -je, ž – veja → biogeografije, ki preučuje razširjenost živalstva (→ favne) na našem planetu. *Analitična* ali *splošna* zoogeografija se ukvarja z vzroki in območji razširjenosti živalskih vrst, *zgodovinska* zoogeografija skuša rekonstruirati spremembe v zemeljski preteklosti in ugotoviti, kako so vplivale na sodobno razporeditev živalskih vrst, *specialna* ali *primerjalna* zoogeografija opisuje živalstvo posameznih območij in razširjenost posameznih vrst, rodov ali višjih sistematskih skupin, *ekološka* zoogeografija pa razlaga odvisnost živalstva od okoljskih razmer. Beseda zoogeografija je zloženka iz predpone *zoo-* in besede *geografija*. Sopomenka je geografija živalstva. *splošna geografija*

zóolóška narávna dedíščina -ške -vne -ne, ž – glej dediščina, zoološka naravna. Izraz zoologija v pomenu 'del biologije, ki preučuje živalstvo', je prevzet iz sodobnih evropskih jezikov in je neoklasična zloženka iz grškega *zoion* v pomenu 'žival, živo bitje' in izpeljanke iz grškega samostalnika *logos* v pomenu 'beseda, znanost, govor'. *varstvo narave, jezikoslovje*

zráčnost prsti -i -i, ž – sposobnost → prsti za izmenjavo zraka v prsti z zrakom v ozračju. Ta proces se imenuje *zračenje* oziroma *aeracija* prsti. Zrak v prsti vpliva na oksidacijo, nitrifikacijo, mineralizacijo organskih snovi itd. Pomemben je za dihanje rastlinskih korenin in *pedofavne*. Kapaciteta za zrak je odvisna od → teksture in *poroznosti* prsti ter → retencijske kapacitete. Izraz zračnost je izpeljan iz besede *zrak*. Praslovansko *zorkъ* je pomenilo 'vid, videz, pogled' in se je razvilo iz indoevropskega *g'hor-ko-*, tvorbe iz indoevropskega korena *g'her-* v pomenu 'žareti, sijati, blesteti'. Slovenski pomen se je iz praslovanskega razvil prek vmesnega 'žarek', kar se še ohranja v narečjih in hrvaščini. *pedogeografija, jezikoslovje*

zráščēni kméčki dóm -nega -čkega -a, m – glej kmečki dom, zraščeni. Pridevnik zraščeni je izpeljan iz glagola *rasti*. *agrarna geografija, geografija naselij, arhitektura*

zúnajméstni prôstor -stnega -a, m – glej prostor, zunajmestni. Izraz *zunajmesten* je zloženka. *prostorsko planiranje, urbanizem*

želarija -je, ž – vzhodnoštajerski narečni izraz za → kajžo; njen lastnik se je imenoval *želar*. Beseda

želar je pomenila tudi lastnika osmine →grunta.

jezikoslovje, etnologija

ženska, kmečka -nske -čke, ž – glej kmečka ženska.

Izraz ženska je prek pridevnika *ženski* izpeljan iz besede *žena*. Praslovansko *žena* v pomenu 'žena' se je razvilo iz indoevropskega *genaH* v pomenu 'žena'. *sociologija, agrarna geografija*

žetev -tve, ž – 1. delo oziroma dejavnost, povezana s spravilom (zrelega) →žita z →njive. Izraz se uporablja tudi za spravilo drugih →poljščin. Spada med pomembne kmetijske →delovne konice. 2. izraz za letni pridelek žit (in drugih poljščin), torej sopomenka za izraz →letina, katere pomen je vendarle nekoliko širši, saj se nanaša tudi na →sadjе, grozdje in →vino. 3. sezonsko spravilo pridelkov, ki je navadno le del →letine (primera: v ogrevanem in namakanem rastlinjaku je možnih več žetev letno; v toplih monsunknih deželah je mogoče doseči do tri letne žetve). Izraz žetev izhaja iz besede *žeti*, ki je bila v enaki obliki in pomenu 'žeti, sekati, tolči' znana že v praslovanščini, sedanjik *žbn'o*. To se je razvilo iz indoevropske baze *ghen(H)*-, ki pomeni 'tolči'. *jezikoslovje*

žetvena izgúba -ne -be, ž – 1. del →kmetijskega pridelka, ki po končanem spravilu ostane na njivi, ker ga z običajnimi delovnimi postopki ni mogoče spraviti. 2. del →kmetijskega pridelka, ki je izgubljen zaradi delovanja →škodljivcev, različnih rastlinskih bolezni, pomanjkljivega odstanjevanja ali neodstranjevanja →plevela in naravnih →ujm. *agronomija*

žična drčča -čne -če, ž – glej drčča, žična. Izraz žičen je izpeljan iz besede *žica*. Praslovansko *žica* je verjetno prvotno pomenilo 'nit' in se je razvilo iz indoevropskega *ghiHka*, izpeljanke iz indoevropske baze *gheiH*- v pomenu 'nit, tetiva, kita'. *gozdarstvo, jezikoslovje*

žita (iz indoevropskega prajezika) žit, množ., s – enoletne →kulture rastline iz družine trav (*Gramineae*) s klasi in lati ali njihovo seme (zrnje), namenjeni prehrani ljudi in živali. Za prehrano živali se uporabljajo tudi nezorele rastline ter slama in koreninice, ki ostanejo po →žetvi; slama se uporablja tudi za →nastilj, pridobivanje umetne svile in v pletarstvu. Zaradi velike vsebnosti ogljikovih hidratov (zlasti škroba) imajo žita velik pomen tudi v živilski, kemični in drugih zvrsteh industrije. Iz njih se pridobivajo pomembne surovine, na primer škrob, slad, olje, špirit, ...; iz njih delajo celo alkoholne pijače. Glavni predstavniki so pšenica, rž, oves, ječmen, koruza, proso, sirek in riž. Mednje prištevajo tudi biološko nesorodno ajdo, nekateri pa pri tipologiji →poljščin k žitom uvrščajo tudi posamezne *metuljnice* (*leguminoze*), med njimi fižol, grah, lečo in sojo (glede na veliko vsebnost škroba), nekateri pa še oljno repico. Posebni vrsti žit sestavljajo →krušna in →prava žita. Glede na čas sejanja, odvisen od odpornosti posameznih sort,

podnebnih razmer in sistema →kolobarjenja, razlikujemo *ozimna žita* (sejejo se jeseni in prezimijo pod snežno odejo), *jara žita* (sejejo se spomladi in v kratki vegetacijski dobi dozori do konca poletja) in *presevna žita* (lahko se sejejo jeseni in spomladi). Žita spadajo med najstarejše kulturne rastline. Določene vrste, ki so jih gojili že v prazgodovinski dobi (na primer pšenica enozrnica, sevka in tudi ajda) so zdaj gospodarsko malo pomembne. Kljub mnogim novim kulturnim rastlinam je pridelovanje žit povsod po svetu še vedno izjemno pomembno. Z njimi je zasajenih med 60 in 75 % omih zemljišč, dajejo od 40 do 70 % zaužitih kalorij in beljakovin ter prispevajo od 20 do 25 % v vrednosti svetovne kmetijske pridelave; so predmet živahne mednarodne trgovine in tudi pomembno sredstvo v strateških odnosih. Izraz žito je prek praslovanske besede *žito* v enakem pomenu izpeljan iz indoevropskega *geiHto*- v pomenu 'živež, živilo', izpeljanega iz korena *geiH*-, ki pomeni 'živeti'. Sopomenka so cerealijske. *agronomija, agrarna geografija, jezikoslovje*

žita, krušna žit -šnih, množ., s – →žita, iz katerih se z mletjem njihovih plodov v moko dobi surovina za mesenje in peko kruha. Najbolj znani vrsti sta *pšenica* v toplejših in *rž* v hladnejših predelih. Kot pomembno krušno žito velja še koruza. Ponekod za pripravo kruha med pšenično moko v manjših količinah primešajo riževo moko (razmerje 1 proti 20). Posebne vrste kruha se pripravljajo tudi iz ajdove, ječmenove, ovsene in še nekaterih drugih vrst mok ali njihovih mešanic. *agronomija, agroživilstvo*

žita, práva žit -vih, množ., s – enoletne →kulturne rastline iz botanične družine trav, ki se v obravnavano skupino žit uvrščajo zaradi svojevrstnih morfološko-bioloških lastnosti (prava žita vzklijejo iz večjega števila koreninice, druga pa le iz ene glavne korenine; pri pravih žitih je na trebušni strani zrna značilna brazdica oziroma udrtinica, ki je pri drugih žitih ni in so zato plodovi pravilneje oblikovani; stebela pravih žit so opazno razdeljena na navadno 5 členkov, ki jih razdvajajo odebeljena kolenca, medtem ko je 8 do 16 členov pri steblih drugih žit neizrazitih; stebela pravih žit so votla ali vsaj deloma izvotljena, medtem ko so pri drugih žitih polna). Glavni predstavniki so pšenica, ječmen, rž, oves, pira in sevka. Razen izraza prava žita se zanje uporabljata še oznaki *strna žita* in *bela žita*. Glede na obdobje setve, ki je v glavnem odvisno od stopnje odpornosti proti nizkim temperaturam, razlikujemo *ozimna* (pri nas pšenica, ječmen, rž in sevka), *jara* (pšenica, ječmen in oves) ter *presevna* prava žita, ki se lahko sejejo jeseni ali spomladi. *agronomija*

žitarice -ric, množ., ž – publicistični izraz za →žita; njegova uporaba v →agrarni geografiji ni pripočljiva. *jezikoslovje*

žiten -tna -tno, prid. – nanašajoč se na →žita oziroma žito. *jezikoslovje*

žitne enôte -tnih enot, množ., ž – glej enote, žitne.

agrarna ekonomika, agrarna geografija

žitni kmetijski sistem -nega -jskega -a, m – glej kmetijski sistem, žitni. *agrarna geografija*

žitnica -ce, ž – 1. publicistični izraz za žitorodno pokrajino. Glavne svetovne žitnice so v stepskih pokrajinah zmernotoplega podnebnega pasu, v Panonski nižini, na jugu Rusije, v vzhodnem delu severnoameriških →prerij, v bolj namočenem delu argentinskih →pamp in na jugovzhodu Avstralije, pa tudi na Kitajskem, Indijski podcelini itd. 2. prostor ali stavba za shranjevanje →žita. Primerjaj →kašča. *jezikoslovje, agrarna geografija*

žitno gospodarstvo -nega -a, s – glej gospodarstvo, žitno. *agrarna geografija, agronomija, zgodovina*

žitno-okopavinsko-krmni kmetijski sistem -tno -nsko -mnega -jskega -a, m – glej krmni sistem, žitno-okopavinsko-krmni. *agrarna geografija*

žival -i, ž – bitje, ki se hrani z organskimi snovmi, ima čutila in se navadno lahko premika. Živalski svet je izjemno pester in na našem planetu je več kot 1.000.000 živalskih vrst. Beseda žival je izpeljana iz izraza *živ*, ta pa izhaja iz praslovanskega *živъ*, ki se je razvil iz indoevropskega pojma *giHuo-* v enakem pomenu, izpeljanega iz korena *geiH-*, ki pomeni 'živeti'. *jezikoslovje*

živali, delovne -li -vnih, množ., ž – tiste →udomačene ali napol udomačene živali, katerih energijo človek izrablja za potrebe prometa in kmetijskih opravil. V dobi industrializacije in tehnizacije delovne živali izgubljajo nekdanjo vlogo, vendar so posebno v deželah tretjega sveta širok po svetu v vsakdanjem boju za preživetje še vedno izjemnega pomena. Razlikujemo *živali za prenos tovora* (osel, mula, mezeg, kamela, jak, dzo, lama, severni jelen), *za vleko vozov in sani* (vol, bivol, vodni bivol, pes, severni jelen) ter za *vleko oziroma vprego pri kmetijskih opravilih*: →oranju, →ralanju ipd. (vol, krava, bivol, vodni bivol). Edina *univerzalna žival* za vse namene je konj. Delovne sposobnosti živali se merijo z ocenjevanjem hitrosti gibanja, vlečnih in nosilnih sposobnosti, vzdržljivosti in volje do dela. *gospodarska geografija*

živali, domače -li -čih, množ., ž – živali, ki jih človek goji zaradi njihove koristi ali posebnih ljubiteljskih vzgibov. V številnih lastnostih se razlikujejo od divjih oblik, iz katerih so jih vzgojili z →domestifikacijo. Najprej so pred okrog 11.000 leti udomačili domačo ovco in domačo kozo, v mlajši kameni dobi so se jima pridružili pes, prašič, →govedo in konj (v bronasti dobi že v različnih pasmah), v dobi starih dinastij ob Nilu osel, golob, gos in mačka, v 2. tisočletju pred našim štetjem kokoš (udomačena je bila v južni in vzhodni Aziji), raca in kunec pa šele v rimski dobi. V Starem svetu so doma še eno grba in dvo-grba kamela (udomačeni sta od bronaste dobe), bivol, jak, severni jelen, kanarček, papiga

skobčevka, zlata ribica, domača čebela, gosonica svilnatega prelca, zlati hrček, hišna miš in črna podgana. Iz Novega sveta so puran, lama in alpaka. Glede na namen, uporabnost in način življenja domačih živali razlikujemo *živali za meso*, *živali za mleko*, →delovne živali, →vlečne živali in *hišne živali* (*hišni ljubljenci*). Nekatere (na primer pes, mačka, govedo) je človek naselil po vsem svetu, druge zunaj avtohtonih območij niso razširjene (na primer severni jelen, jak, dvo-grba kamela). Nekatere živali so le na pol udomačene in se razmnožujejo po naravnih poteh (na primer severni jelen, alpaka itd.). Sopomenka je udomačene živali. *agronomija, gospodarska geografija*

živali, udomačene -li -nih, množ., ž – glej domače živali. *agronomija, gospodarska geografija*

živali, vlečne -li -čnih, množ., ž – tiste →udomačene ali napol udomačene živali, katerih energijo človek izrablja za *za vleko vozov in sani v prometu* (vol, bivol, vodni bivol, pes, severni jelen) Njihove vlečne sposobnosti se merijo z ocenjevanjem hitrosti gibanja, vzdržljivosti, volje do dela in vodljivosti. Primerjaj →delovne živali. *gospodarska geografija*

živica -ce, ž – 1. glej omica/3. 2. vrhnja plast →prsti, do koder segajo korenine rastlin, predvsem na →travinju. 3. *živa meja* oziroma ozek pas →grmičevja in (ali) →drevja na posestnih mejah ali mejah posameznih →zemljiških kosov v →kulturni pokrajini ali →naseljih; je "gozd" v malem in daje življenjski prostor številnim živalim, predvsem pticam pevkam, hkrati pa posevke na poljih varujejo pred vetrovi. Samo v Angliji so v procesu ograjevanja polj (→enclosure) v 18. in 19. stoletju naredili in uredili okrog 290.000 km poljskih mej, od tega okrog 65 % z grmičevjem, 20 % z drevjem in 15 % drugačnih (kamnitih, cvetličnih itd.). Mnogo jih je bilo narejenih že prej. Povprečno je bil vsak km² kmetijskih zemljišč preprežen z 7 km poljskih mej, med njimi je bila večina živic. S posodabljanjem kmetijstva in povečevanjem →kmetij ter →zemljiških kosov so mnoge poljske meje in z njimi živice uničili, kar se je pri izvajanju →hidromelioracij do pred kratkim dogajalo tudi pri nas. 4. dolg, tanek stranski pogonček, ki se plazi po tleh in na kolencih pogosto požene korenine za novo rastlino, nakar se od matične rastline loči. V tem pomenu je sopomenka pritlika. 5. zastarel izraz za *studenc*. Beseda živica je izpeljana iz izraza *živ*, ta pa izhaja iz praslovanskega *živъ*, ki se je razvil iz indoevropskega pojma *giHuo-* v enakem pomenu, izpeljanega iz korena *geiH-*, ki pomeni 'živeti'. *agronomija, biologija, varstvo okolja, urbanizem, jezikoslovje*

živilska -lski -lsko, prid. – nanašajoč se na *živilo*, vsako od vrst stvari, ki se uporablja za prehrano ljudi. Beseda živilo je izpeljana iz izraza *živ*, ta pa izhaja iz praslovanskega *živъ*, ki se je razvil iz indoevrop-

skega pojma *giHuo*- v enakem pomenu, izpeljanega iz korena *geiH*-, ki pomeni 'živeti'. *jezikoslovje*

živilska industrija -lske -je, ž – glej industrija, živilska. *gospodarska geografija, agroživilstvo*

živilski trg -lskega -a, m – predvsem v mestih navadno odprt (pogosto razširjen) prostor s stojnicami, kjer se vsak dan ob določenem času prodaja in kupuje raznovrstno blago, zlasti živila. Na njem se neposredno srečujejo kmetijski proizvajalci iz okolice mest kot ponudniki, ki skrbijo predvsem za oskrbo z →zelenjavo in →sadjem, a tudi drugimi kmetijskimi pridelki in proizvodi, ter meščani kot kupci oziroma potrošniki. S tem ima živilski trg ne le gospodarsko, ampak tudi socialno vlogo. Z njo vpliva na nastanek svojevrstnih, navadno intenzivnih →kmetijskih sistemov v okolici mest, med katerimi je posebej značilno →gredasto poljedelstvo in znotraj njega →zelenjadarstvo. Sopotenka je tržnica, uporablja pa se tudi izraz *tržni prostor*. *agrarna geografija, urbanizem*

živina -ne, ž – navadno večje →domače živali, ki se redijo oziroma vzrejajo zaradi gospodarskih koristi. Izraz se uporablja predvsem za →govedo, čeprav se lahko nanaša tudi na konje, prašiče in →drobnico. Znana je tudi besedna različica *živinče*, ki se praviloma nanaša na eno samo žival, medtem ko se z izrazom živina označuje več živali, tudi v pomenu črede. Beseda živina je izpeljana iz izraza *živ*, ta pa izhaja iz praslovanskega *živъ*, ki se je razvil iz indoevropskega pojma *giHuo*- v enakem pomenu, izpeljanega iz korena *geiH*-, ki pomeni 'živeti'. *jezikoslovje*

živinoreja -je, ž – tako v svetu kot pri nas ena najpomembnejših kmetijskih panog, ki se z rejo →domačih živali ukvarja z namenom pridobivanja →hrane (meso, mleko, maščobe, jajca itd.), industrijskih surovin (kože, volna, kosti, ščetine itd.) in →naravnih gnojil (→hlevska živinoreja, druga živalska gnojila), poleg tega pa človek →delovne živali uporablja pri kmetijskih opravilih ter za vleko in prenos tovorov. Živinoreja se je z →domestifikacijo živali razvila pred okrog 8000 leti. Razlikujemo več oblik, za temeljne pa veljajo →selilna pašna živinoreja, →ustaljena (stacionarna) pašna živinoreja in →hlevska živinoreja z uporabo →krmnih rastlin, →močnih krmil in →krmnih dodatkov. Vse glavne zvrsti imajo še vrsto podtipov; ti se glede na različne usmeritve ter raznolike socialne in prostorske značilnosti, ki vplivajo na socialnopolnostno sestavo, razvrščajo v niz →kmetijskih sistemov. Izraz živinoreja je zloženka iz besed *živina* in *reja*. *agrarna geografija, agronomija*

živinoreja, ekstenzivna -je -vne, ž – oblika →živinoreje, ki se razvršča v nekaj →kmetijskih sistemov, pri katerih so za zagotovitev ugodnih rezultatov na velikih →kmetijah značilni sorazmerno majhni delovni vložki. →Paša na obsežnih naravnih in deloma

po človeku urejenih pašnikih je večinoma organizirana na →veleposestvih, je tržno usmerjena in visoko specializirana, v nekdanjih socialističnih državah pa še vedno prevladuje socializirana pašna živinoreja. V prometno odmaknjenih predelih tradicionalnih afriških ljudstev so selilne oblike ekstenzivne živinoreje namenjene predvsem samooskrbi. V svetovnem merilu sta njeni glavni panogi →govedoreja in ovčereja, glavna območja pa so zahod Združenih držav Amerike, Avstralija, Nova Zelandija, Argentina, Urugvaj, jug Brazilije, jug azijskega dela Rusije, Mongolija ter vzhodna in osrednja Afrika, torej razmeroma sušni predeli, ki ne omogočajo intenzivnejših oblik kmetovanja. *agrarna geografija*

živinoreja, hlevska -je -vske, ž – temeljna oblika →živinoreje, za katero je značilna intenzivna reja različnih →domačih živali v hlevih. Izvorno izhaja iz manj ugodnih podnebnih razmer, kjer je potrebno živino prezimiti v zaprtih prostorih, marsikje pa jo je pospešila razdelitev nekdanjih skupnih vaških pašnikov in njihova preobrazba v →obdelovalna zemljišča; s tem je bilo potrebno uvesti intenzivnejše pridelovanje →krmnih rastlin brez →prahe. Dolgo je bila glavna krmna rastlina →seno, v zadnjem času pa ga je v veliki meri dopolnilo pridelovanje silažne koruze. Prav zaradi obilja na njihah pridelane krme se je na →travinju znova povečal pomen →paše in uveljavilo se je pašno-košno gospodarstvo. Primerjaj →intenzivna poljedelska živinoreja. *agrarna geografija, agronomija*

živinoreja, intenzivna -je -vne, ž – tržno usmerjene oblike →živinoreje v razmerah zadostne namočenosti prek celega leta, pri katerih so za zagotovitev ugodnih rezultatov na sorazmerno majhnih →kmetijah značilni veliki delovni in finančni vložki v izgradnjo in posodabljanje →hlevov, →silosov in drugih →gospodarskih zgradb ter redna uporaba →močnih krmil za prirast živine in →umetnih gnojil na →njivah ter →travnih za kar največji pridelek →krmnih rastlin; zaradi vsega tega je v primerjavi z →ekstenzivno živinorejo prihodek na površinsko enoto mnogo večji. Pomembna je vloga veterinarske službe, ki skrbi za →selekciranje pasem, osemenjevanje in kontrolirano rejo živali. Za →govedorejo je značilen →pašno-košni kmetijski sistem, k intenzivni živinoreji pa spadata tudi →prašičereja in →perutinarstvo. Glej tudi →intenzivna poljedelska živinoreja in →hlevska živinoreja. *agrarna geografija*

živinoreja, intenzivna poljedelska -je -vne -lske, ž – mešani →kmetijski sistem v vlažnejših predelih zmernotoplega pasu, pri katerem je vse →kmetijsko zemljišče na →kmetiji namenjeno reji →goveda za pridobivanje mleka oziroma mesa. Na →njivah se pridelujejo →krmne rastline, namenjene hranjenju živine, ki se jo v ugodnejših podnebnih razmerah lahko del leta tudi pase, v manj ugodnih pa je vse

leto v →hlevih. Pomembno je →selekcianiranje in zdravstveni nadzor živine, znatna je poraba →močnih krmil. Tovrstna reja je značilna za zahodno, srednjo in severno Evropo, severovzhodni del Združenih držav Amerike, zlasti v bližini velikih mest kot pomembnih potrošniških središč (glej →dairy belt), vzhodni del Kanade, Novo Zelandijo in skrajni jugovzhod Avstralije. Del pridelka se proda kot sveže mleko in meso, del pa se ga predela v mleko v prahu, maslo, jogurt, razne vrste sira, druge mlečne izdelke, mesne izdelke in mesne konzerve. Zato je razvita →živilska industrija, ki praviloma velik del izdelkov izvozi. *agrarna geografija*

živinoreja, mēсна -je -sne, ž – tržno usmerjena oblika →živinoreje, namenjena reji →goveda, prašičev, →perutnine in nekaterih drugih →domačih živali, pri čemer je poudarek na pridobivanju in prodaji mesa. Razlikujemo intenzivno in ekstenzivno mesno živinorejo. Obe različici veljata predvsem za govedorejo, medtem ko je pri drugih panogah razlika predvsem v velikosti →farm. Prva je organizirana predvsem v →hlevih, pri čemer se za hitrejši →prirast živine uporabljajo →močna krmila in →krmni dodatki, druga pa temelji na →paši in je značilna za obsežna sušna območja naravnih →pašnikov, →prerije, →pampe, →veld in še nekatere stepne pokrajine. Pravo revolucijo v mesni živinoreji je povzročilo odkritje postopkov za dolgotrajno zamrzovanje mesa. *agrarna geografija*

živinoreja, mléčna -je -čne, ž – tržno usmerjena oblika →živinoreje, namenjena reji krav, ovc in koz, predvsem zaradi pridobivanja mleka, ki se lahko uporablja nepredelano ali predelano v maslo, sire in druge mlečne izdelke. Vloga govedoreje je pri tem daleč najbolj pomembna, medtem ko je reja ovc in koz namenjena predvsem pridobivanju plemenitih sirov. Zaradi potrebne bližine trga za mleko in mlečne izdelke je bila do uveljavitve zamrzovalnih tehnik in iznajdbe postopka za izdelavo mleka v prahu tovrstna živinoreja vezana na zaledja velikih potrošnih tržišč (→dairy belt), zdaj pa jo najdemo povsod v dobro namočenih pokrajinah zmernotoplega pasu, pri čemer, odvisno od temperaturnih razmer, živina daljši ali krajši čas preživi v →hlevu, drugače pa se pase po →čredinskih pašnikih. Zaradi večje →delovne intenzivnosti je kot oblika →intenzivne živinoreje organizirana na sorazmerno majhnih →kmetijah. Kot stranski panogi sta se zaradi zagotavljanja sprotne porabe viškov pridelanega mleka marsikje uveljavila →prašičereja in →perutninarstvo. Posebna zvrst mlečne živinoreje je →planinsko pašništvo. *agrarna geografija*

živinoreja, nomádska -je -dske, ž – raznolike zvrsti →selilne ter →ekstenzivne →pašne živinoreje v naravno skopih, sušnih in polsušnih ter redko posejanih pokrajinah →ekumene, vezane na →nomadizem, v novejšem času pa v še večji meri na

→polnomadizem. Gre za eno najstarejših oblik preživljanja, ki se je z udomačevanjem živali iz →poljedelstva postopoma razvila v sušnih delih celin Starega sveta. Prav poljedelstvo jo z ustaljenim načinom življenja v novejšem času najbolj utesnjuje in s tem ogroža oziroma izpodriva. Pri nomadski živinoreji se lahko, v glavnem sezonsko, skupaj s premično lastnino selijo tudi vsi pripadniki nomadskih ljudstev, lahko pa se selijo le pastirji. Cikli nomadskih potovanj s prebivanjem v →začasnih naseljih trajajo od vsega enega do dveh dni pa vse do dolgotrajnih 10 do 20 let. Pašniki so lahko medsebojno oddaljeni tudi več sto kilometrov. V iskanju dobre paše ljudje in živali v vodoravni smeri sledijo vegetacijskim ciklom in se selijo med sušnimi in namočenimi predeli ter v navpični smeri med nižjavi in goratim svetom, pri čemer pašnikov ne negujejo. Živina ne pomeni le gospodarske moči, ampak ima tudi socialni in celo psihološki pomen. Glavne →domače živali nomadske živinoreje so →govedo, →drobnica, konji, kamele, jaki in severni jeleni. *agrarna geografija*

živinoreja, pášna -je -šne, ž – 1. razširjena oblika →živinoreje, pri kateri živina glavnino krme dobi na naravnih ali po človeku preoblikovanih ali na novo urejenih →pašnikih. Pojavlja se v najrazličnejših oblikah, temeljna členitev pa razlikuje *selilno* in *ustaljeno* pašno živinorejo. Posebne oblike selilne živinoreje so →transhumanca, →planinsko pašništvo in →reja severnih jelenov v →tundri. 2. temeljni živinorejski →kmetijski sistem na območjih z visokotravno in nizkotravno →stepo (→prerije, →pampe, →karoo) v novokoloniziranih deželah Severne in Južne Amerike, na jugu Afrike ter v Avstraliji. Značilna zanj je ekstenzivna reja živine na velikih posestvih, →govedi predvsem za meso in ovc predvsem za pridobivanje volne. Paša na zemljiščih brez lastnikov v zadnjem času ni več mogoča, zato je marsikje prišlo do delne intenzifikacije pridelave, ki se odraža v načrtnejšem →selekcianiranju, ograževanju in tudi že namakanju pašnikov ter gojenju nekaterih →krmnih rastlin za zagotovitev dodatne krme. *agrarna geografija*

živinoreja, selilna -je -lne, ž – temeljna oblika →živinoreje, pri kateri se živina v težnji živinorejecv po zagotovitvi količinsko in kakovostno ugodne paše tekom leta seli bodisi v vodoravni smeri, to je iz sušnih v bolj namočene ali iz hladnejših v toplejše predele, bodisi v navpični smeri, to je iz nižinskih na gorske pašnike. Zasledimo jo v raznovrstnih pojavnih oblikah, ki jih je v najbolj grobi členitvi mogoče opredeliti kot →nomadizem, →polnomadizem in →planinsko pašništvo. *agrarna geografija*

živinoreja, stacionárna -je -me, ž – glej ustaljena živinoreja. *agrarna geografija*

živinoreja, ustaljéna -je -ne, ž – temeljna oblika →živinoreje (→govedoreje), pri kateri se živina ne

seli ne v vodoravni ne v navpični smeri. Redi se sicer v →hlevih, a se v času rasti trave redno pase na →čredinskih pašnikih v bližini →kmečkega doma. S tem je obenem tudi →pašna in →hlevska živinoreja ali nekakšen vezni člen med obema. Zanj je značilna velika intenzivnost. Za živino je potrebno zagotoviti zadostno količino krme za zimske mesece, zato se je v zvezi z ustaljeno živinorejo uveljavil →pašno-košni kmetijski sistem. Sopomenka je stacionarna živinoreja. Primerjaj →ustaljeno pašništvo.

agrarna geografija

živinoréja, visókospecializírana -je -ne, ž – ena od temeljnih vrsti →kmetijskih sistemov, ki jo sestavlja naslednja tipa kmetijskih sistemov: *ekstenzivna tržna* →*živinoreja* (deli se na tržno in specializirano živinorejo na velikih kmetijah ter na socializirano →pašno živinorejo) in *visokoindustrializirana živinoreja* (deli se na visokoindustrializirano tržno živinorejo ter na socializirano visokoindustrializirano živinorejo v nekdanjih socialističnih državah).

agrarna geografija

živinoréjska -jski -jsko, prid. – nanašajoč se na →živinorejo ali živinorejce. *jezikoslovje*

živinoréjska gostôta -jske -te, ž – glej gostota, živinorejska. *agronomija, agrarna geografija*

živinoréjski rajón -jskega -a, m – glej rajon, živinorejski. *agronomija, agrarna geografija*

živínske enôte -nskih enot, množ., ž – glej enote, živinske. *agronomija, agrarna geografija*

žlahtnjênje rastlín -nja -stlin, s – izboljševanje lastnosti rastlin s križanjem, ki je posledica namernega izbora. Gre za starodavno človekovo dejavnost, ki je s pre-

mišljenim izborom sčasoma povzročila občutno povečanje →kmetijskih pridelkov, pri glavnih →poljščinah samo v 20. stoletju za več kot 50 %. Zanimivo je, da so bili po ocenah vsi ostali ukrepi skupaj, na primer uvedba →kmetijske mehanizacije, uporaba →umetnih gnojil in →zaščitnih sredstev ter druge agrotehnične izboljšave, precej manj učinkoviti. Izraz žlahtnjenje je izpeljan iz pridevnika *žlahten*, izpeljanega iz besede *žlahta* v pomenu 'pleme, sorodstvo'. Izhodiščni pomen je 'takšen, katerega rod ali pleme je znano; ki ima (znamenit, znan) izvor'. Sopomenka je plemenitenje rastlin. *biotehnologija, agronomija, jezikoslovje*

žlák -a, m – v vzhodni Sloveniji ljudski izraz za spodnji, nasuti rob →obdelovalnega zemljišča, zlasti →vino-grada. *jezikoslovje, etnologija*

žlebič -a, m – površinska kraška mikrooblika, za katero je značilna žlebasta brazda s polkrožnim prerezom, zaradi kemičnega raztapljanja (→korozija) dežnice in snežnice nastala na nagnjeni kompaktni apnenčasti kamnini. Poteka v smeri največjega strmca. Navadno se uporablja množinska oblika imena, žlebiči. Razlikujemo *jamske, koritaste, meandra-ste* in *zaobljene* žlebiče ter *mikrožlebiče*, na vrhu golih skalnih reber začenjajoče se drobne žlebiče, ki se navzdol zgubijo v gladkem površju. Beseda izhaja iz izraza *žleb*, ki je bil kot *želбъ* v pomenu 'kar je izdolbeno' znan že v praslovanščini. Razvil se je iz indoevropskega *gelbh-*, izpeljanega iz indoevropske baze *gelebh-* v pomenu 'rezati, dolbsti, izvotliti, poglobljati'. *geomorfologija, jezikoslovje*

Seznam gesel

Številke v *ležeči pisavi* so zaporedne številke iz seznama literature in povedo, katere enote so bile uporabljene oziroma upoštevane pri pripravi posameznih gesel; gesla, izpisana z *odebeljeno ležečo pisavo* so nosilna oziroma vodilna gesla, v okviru katerih so nastala gnezda.

A

- ablacija: 100, 164, 189, 190
 abrazija: 100, 164, 189, 190
 absolutna gozdna zemljišča: 48, 169
 absorpcijska zmogljivost okolja: 97, 190
 aconalne prsti: 12, 106, 169, 190
 aerofotogrametrija: 124, 189, 190
agraren: 12, 163, 162, 187, 189, 190
 agrarna depopulacija: 99, 100
 agrarna država: 12, 59, 100
 agrarna ekonomika: 25, 142, 162, 189
 agrarna entropija: 97, 101, 152, 157
 agrarna geografija: 14, 59, 168, 201
 agrarna gostota: 10, 187, 201
 agrarna kriza: 101
 agrarna nosilnost: 12, 14
 agrarna operacija: 84, 152
 agrarna pokrajina: 10, 201
 agrarna politika: 26, 95, 101
 agrarna prenaseljenost: 14, 101, 201
 agrarna reforma: 10, 12, 25, 66, 99, 100, 152, 201
 agrarna regija: 14, 197, 201
 agrarna revolucija: 12, 59, 162, 189, 201
 agrarna skupnost: 143, 152
 agrarna struktura: 100, 101, 187, 189
 agrarna tehnika: 189, 197
 agrarne škarje: 125, 127
 agrarni protekcionizem: 166
 agrarni sistem: 142, 170, 196, 200, 201
 agrarni ustroj: 189
 agrarno mesto: 10, 12, 14
 agrarno naselje: 10, 79
 agrarno obmestje: 100
 agrarno območje: 14, 44
 agrarno pravo: 167, 205
 agrarno prebivalstvo: 79, 115, 125, 162, 192
 agrarno tržišče: 14
 agrikultura: 101, 190
agro-: 163, 169, 189, 190
 agrobiocenoza: 101
 agrobiologija: 162, 190
 agrobotanika: 24, 142, 190
 agroindustrijski kompleks: 10, 12, 14
 agrokarta: 18, 34, 42, 152
 agrokemija: 162, 101, 142, 190
 agroklimatologija: 136, 142, 201
 agrokombinat: 100, 162, 190
 agromelioracija: 25, 80, 101, 162, 190
 agromelioracijski kolobar: 100, 101
 agrometeorologija: 136, 162
 agronomija: 12, 25, 169, 190, 201
 agrosocialni sistemi: 14
 agrotehnika: 100, 101, 169
 agroživilstvo: 162, 169
 akrisoli: 105, 106
aktiven: 162, 169
 aktivna kmečka delovna sila: 14, 27, 125
 aktivna temperatura: 39, 136
 akumulacija: 7, 164, 189, 190
 akvakultura: 12, 59, 97, 168, 189, 190
alpska: 162
 alpska hiša: 21, 25, 30, 48, 118
 alpska vas: 21
aluvialen: 162, 190
 aluvialna ravnica: 7, 164, 175, 190
 aluvialna tla: 122, 178
an-: 190
 analogi, talni: 18, 169, 185
 andosoli: 105, 106
 anekumena: 12, 100, 162, 190
 anorganska gnojila: 101, 103, 142
antropo-: 169, 190
antropogen: 162
 antropogena terasa: 12, 86, 142
 antropogena vegetacija: 101
 antropogena zgornja gozdna meja: 104, 138
 antropogene prsti: 12, 106, 178, 190
 antropogeni gozd: 48
 antropogenizacija tal: 187
 antroposfera: 199
 apnenje tal: 97, 169, 187
 arenosoli: 105, 106, 190
 arheološka dediščina: 15, 169
arhitektura: 162, 169, 189
 arhitektura, krajinska: 25
 aridno poljedelstvo: 14, 100
 aritmetična gostota: 10, 169, 192
 arondacija: 49, 84, 97, 100, 152, 187, 189, 190, 201
 arteški vodnjak: 100, 101, 189
 asanacija: 97, 101, 187, 189
 atar, vaški: 33, 67, 129
 atmosfera: 12, 162, 169, 189, 199
avtarkičen: 163, 190
 avtarkično kmečko gospodarstvo: 10, 77, 187, 201
 avtarkično kmetijstvo: 10, 14, 168, 187, 201
avto-: 169, 190
 avtomorfne prsti: 106, 122, 178, 190
 avtotrofni organizmi: 97, 101, 190
 ayacut: 12
 azbeh: 12

- B**
- badland: 164
 bajer: 162, 169
 bajta: 14, 48, 162, 169
 bajtarji: 48, 162
 bakterije tal: 101, 106, 169
 baladur: 144, 162
 banada: 12
 barani: 12
 bared: 48, 162
barjanska: 162
 barjanska vas: 10, 33, 118
 barjanski travnik: 9, 35, 198, 207
barje: 23, 97, 100, 169, 187, 189
 barje, šotno: 97, 187
 barva prsti: 106, 169
 beg z dežele: 88, 99, 100, 115, 148, 169
 belokranjska hiša: 21, 30, 48, 118
 bentični pas: 7, 12, 164, 190
 bentos: 12, 97, 162, 189
 bield: 12
bilanca: 162, 190
 bilanca, energetska: 98, 153, 156
 bilanca, prehrambna: 14, 97
 bilanca, vodna: 23, 97
bio-: 190
 biohrana: 97, 179
 biocenoza: 97, 101, 152, 162, 190, 203
 biocidi: 97, 101, 189, 190
biogeocenoza: 101
 biogeocenoza, kulturna: 101, 190
 biogeografija: 100, 101, 189
 bioindikatorji: 97, 152, 190
 bioklimatski pasovi, orografski: 10
 biologija: 162, 169, 189
biološka: 162
 biološka temperaturna vsota: 136
 biološko kmetovanje: 82, 149, 152, 166, 172, 179, 201
 biom: 97
 biomasa: 12, 97, 101, 169
 biosfera: 97, 101, 152, 162, 189, 199, 203
 biotehnologija: 12, 14, 97, 189
 biotično varstvo rastlin: 189
 biotop: 97, 101, 129, 152, 189
 bivališče, počitniško: 14, 57, 100, 164, 168, 169, 187
 bližnja rekreacija: 57, 164, 169
 blok, zemljiški: 51, 169, 187
 bocage: 12, 13
 boma: 12
 boniteta zemljišča: 18, 22, 90, 173, 190, 201
 borealni gozd: 10, 12, 190
 bored: 48
 borjač: 29, 30, 144, 162
 boršt: 48, 184
 botanična naravna dediščina: 15, 160, 169
 bovška hiša: 21, 30, 48, 118
 brajda: 48, 162, 169
 brazda: 162, 169
 brunarica: 44, 48, 162, 169
 bruto domači proizvod (BDP): 202
- C**
- CAP (Common Agricultural Policy): 166, 168
 carine, kmetijske: 169, 189
 celak: 48, 162
celek: 10, 33, 48, 51, 100, 169, 187
 celek, odprti: 10, 33, 48, 51
 celek, polodprti: 25, 51
 celek, razkosani: 10, 33, 51
 celek, razloženi: 10, 33, 51
 celek, samotni: 10, 33, 48, 51
 celek, zaprti: 10, 33, 48, 51
 celostni razvoj podeželja in obnova vasi (CRPOV): 88, 150, 152, 155
 celovita presoja vplivov na okolje: 152
 cene, intervencijske: 26, 166, 169
center: 162, 169
 center, ruralni: 10, 187
centralen: 162
 centralna vas: 10, 44, 167
 centralni kmečki dom: 30
 centralno naselje: 10, 12, 25, 30, 187, 197
 centurijacija: 12, 190, 203
 cerealijske: 162, 189
cesta: 162, 169
 cesta, podeželska: 187
 cesta, vinska: 162, 189
 chaparral: 12, 100
 chena: 12
 chetoi: 12
cikel: 162, 169, 190
 cikel revnosti: 168
 cikel, hidrološki: 7, 12, 23, 97
 cikel, vodni: 7, 12, 23, 97
 cimprača: 29, 30, 48, 184
 civilizacija, hidravlična: 12, 190
 clachan: 12
 conalne prsti: 106, 122, 169, 178
 coning: 12, 169
 corn belt: 12
 corral: 10, 12
 cotton belt: 12
 counterurbanization: 12, 168
- Č**
- čad: 162, 164
 čebelarstvo: 25, 48, 142, 169, 171
 černozem: 105, 106, 178
čezmeren: 162, 169
 čezmerna paša: 12, 168, 189
 čezmerna raba: 12
 čiflik: 10
 činampa: 69, 94, 101
 činž: 48, 162, 189

čist: 169

čista kmetija: 5, 27, 92, 187

čista progga: 33, 51

čisti njivski kmetijski sistem: 14

čistilno polje: 101

čisto kmečko gospodarstvo: 77, 187

čoke: 189

čop: 29, 30, 162

črča: 48, 163

čreda: 162, 169

čredinka: 101, 162, 191

čredinska: 162

čredinska paša: 191

čredinski pašnik: 101, 162, 189, 191

čret: 48, 162

črna gradnja: 100, 101, 147, 155, 169

črnozjomi: 105, 106, 178

črt: 162

črta: 162, 187, 189

črta, gradbena: 110, 120, 164

črta, stavbna: 110, 120, 164

D

dairy belt: 10, 53

daljinsko zajemanje podatkov: 12, 134, 169

dambo: 12

danosti, naravne: 163, 169

de-: 169, 190

deagrariizacija: 14, 25, 27, 45, 47, 79, 99, 100, 162, 197

deagrariizacija, potencialna: 27, 45, 47, 166

dedič: 146, 162, 169, 205

dediščina: 162, 169

dediščina, arheološka: 15

dediščina, botanična naravna: 15, 160

dediščina, geološka-paleontološka naravna: 15, 160

dediščina, geomorfološka podzemeljska naravna: 15, 160

dediščina, geomorfološka površinska naravna: 15, 160

dediščina, gozdna in drevesna naravna: 15, 160

dediščina, hidrološka naravna: 15, 160

dediščina, kulturna: 15, 25, 152

dediščina, ljudska stavbna: 15, 25, 29

dediščina, naravna: 15, 25, 152, 160

dediščina, tehnična: 15, 25

dediščina, umetna in arhitektonska: 15, 25, 29

dediščina, urbanistična: 15, 25, 29

dediščina, zgodovinska: 15, 25

dediščina, zoološka naravna: 15, 160

dedni zakup zemljišč: 33

dedno pravo: 14, 146, 205

dedno pravo, ogrsko: 61, 66, 205

dedovalen: 162

dedovalna delitev zemljišč: 100

dedovalna politika: 1, 26, 205

dedovalni sistem: 59

dedovanje: 162, 201

deflacija: 100, 164, 190

deforestacija: 168

dega: 12, 53

degradacija: 162, 190

degradacija tal: 152, 187

degradiran: -

degradirana pokrajina: 44

degradirani gozd: 189

dejanska evapotranspiracija: 39, 136, 169

dejavnost: 162, 169

dejavnost, kmetijska: 162

dejavnost, komunalna: 25, 75, 162

dejavnosti na kmetiji, dopolnilne: 5, 14, 102, 148, 149

dejavnosti, primarne: 162, 189, 192

delana vrtača: 37, 165

delavci, kmetijski: 169, 171

delavsko-kmečko gospodinjstvo: 5, 14, 63, 77, 79, 116, 187

delci: 162

delci mešane širine: 33

delci, grudasti: 33, 48, 51

delci, kratki: 10, 51

delci, nepravilni: 33, 48, 51

delci, ozki: 33, 51

delci, široki: 33, 51

delci, zemljiški: 14, 48, 51

delec: 51, 162, 169

delitev: 162, 169

delitev zemljišč: 33

delitev zemljišč, dedovalna: 100

delitveno poljedelstvo: 162, 168

delna praha: 12, 169, 189

delo: 162, 169, 189

delo v kmetijstvu, sezonsko: 14, 142

deloven: 162

delovna intenzivnost: 14, 201

delovna moč, polnovredna: 27, 45, 202

delovna produktivnost: 14, 71, 89, 109

delovna sila na kmetiji: 5, 45

delovna sila, kmečka: 14, 45

delovne konice: 5, 27, 45, 63

delovne živali: 14, 142, 189, 201

delovno intenzivne kulture: 27, 63

delovno intenzivno kmetijstvo: 27

delta: 7, 12, 162, 169

demografija: 25, 162, 189, 190

demografski: 162

demografsko območje: 77

demografsko ogroženo območje: 25, 27, 77, 79, 154

denacionalizacija zemljišč: 12, 143, 162, 190

dendrologija: 12, 189, 190

denitrifikacija: 97, 101, 164, 187, 190

denn: 12

denudacija: 164, 189, 190

depopulacija: 99, 100, 162, 164, 190

depopulacija, agrarna: 99, 100

dera: 48, 162

deruralizacija: 187

desertifikacija: 12, 14, 168, 188, 201

- dež*: 162, 169, 189
dež, kisel: 25, 97, 189
deželca: 162, 169
dežen: 162
dežni faktor: 12, 136, 177
dežni gozd: 12, 168
dežnica: 164, 169
diferencialna renta: 99, 169, 190, 201
dihotomični model: 14
dimnica: 29, 30, 48
dislocirani industrijski obrat: 14, 27
distrična tla: 25, 106, 122, 175, 178
dišavnice: 10, 162, 169, 201
divjad: 101, 169, 187
divjina: 12, 162, 169
dnevne migracije: 14, 25, 79, 99, 100, 154, 187, 189
dnina: 48, 162, 169
do: 12
doba gozda, obratovalna: 48, 169
dobni etat: 187
dobrava: 162
dodana vrednost: 202
dodatki, krmni: 101, 169
dohodek: 162, 169, 189
dohodek, katastrski: 100
dohodek, paritetni: 95, 163, 189
dohodek, sorazmerni: 95, 163, 189
dokumentacija, lokacijska: 101, 169, 187
dolenjska hiša: 21, 48, 118
dolg: 162, 169
dolga njiva: 10, 33
dolga vas: 10, 189
dom: 10, 162, 169
dom, kmečki: 10, 30, 118, 187
domač: 162
domača obrt: 100, 102, 142, 148, 168
domače živali: 162, 189
domačija: 10, 30, 48, 162, 169
domačija, mala: 30
domačija, uskoška: 30
domestifikacija: 100, 162, 190
dominante: 20, 30, 190
dominikalno zemljišče: 99, 162, 190
donos: 162, 169
donos, gozdni: 48, 187
donos, hektarski: 12, 14, 162, 187
dopolnilen: 162, 169
dopolnilna kmetija: 63, 91, 92
dopolnilne dejavnosti na kmetiji: 5, 14, 102, 148, 149
dopolnilni posevek: 162
dopolnilno kmetovanje: 59
dosevek, vmesni: 100, 162, 187
dovoljenje, gradbeno: 97, 147, 155, 169, 187
dovška hiša: 30
downland: 12
draga: 130, 162, 169
drča: 48, 162, 169
drča, žična: 48
drenaža: 97, 101, 123, 162, 190
drevesen: 162, 169
drevesna etaža: 187
drevesna meja: 104, 168, 187, 189
drevesni pas: 101, 187
drevesni sloj: 187
drevesnica: 100, 162, 169, 187
drevje: 162, 169, 187, 189
drevnina: 162, 187
drobitev zemljišč: 26, 45, 64, 66, 71, 91, 169
drobnica: 162, 169
droge: 10, 162, 169, 189, 201
drugoten: 162, 169
drugotne grude: 10, 33, 48, 51
drugotni zaselek: 10
družben: 162, 169
družbena geografija: 12, 168, 189, 199
družbeno-gospodarska sestava: -
družboslovje: 99, 162, 169
družina: 99, 162, 169
družina, velika: 12, 99
družinska: 162
družinska kmetija: 5, 14, 146, 205
družinsko jedro: 5, 92
drvnik: 162
država, agrarna: 12, 59, 100, 169
državno plansko kmetijstvo: 12, 14
dvo-: 162, 169
dvokapnica: 30, 162
dvolastništvo: 133, 162
dvopolje: 12, 48
dvor: 48, 118, 162, 169
dvorišče, kmečko: 9, 12, 30, 48, 99, 169
dvoriščni kmečki dom: 10
dvoživkar: 162
džungla: 12, 100, 162, 169, 189
- E**
edafon: 97, 106, 162, 187, 190
edafske formacije: 12, 101
efektiven: 162, 169
efektivna temperatura: 39, 136
efektivne padavine: 12, 39, 136, 168
efemerno naselje: 10, 14, 162, 190
EHIŠ (evidenca hišnih števil): 114
ejido: 12
ek: 12
eko-: 190
ekocid: 97, 100, 101, 189
ekologija: 24, 25, 38, 97, 101, 152, 162, 169, 189
ekološka: 162
ekološka niša: 152, 162, 189
ekološka pokrajinska enota: 38, 97
ekološko ravnotežje (ravnovesje): 38, 97, 152, 162, 189
ekonomija: 12, 24, 25, 99, 162, 169, 189
ekonomika: 162, 169

- ekonomika kmetijstva: 162
ekonomika, agrarna: 25, 142, 162, 189
ekonomska: 162
ekonomska geografija: 189, 199
ekonomski prelog: 74
ekosistem: 12, 38, 97, 101, 152, 162, 168, 169, 189, 190, 201
ekosistem, kulturni: 38, 97, 101
ekotop: 38, 97, 152, 189, 201
eks-: 162, 190
ekspozicija: 100, 162, 187, 190
ekspropriacija: 152, 190
ekstenzifikacija: 10, 100
ekstenziven: 101, 162, 190, 201
ekstenzivna živinoreja: 10, 189, 201
ekstenzivne kulture: 142
ekstenzivni pašnik: 10
ekstenzivni sadovnjak: 35, 129, 198, 207
ekstenzivno gospodarjenje z gozdovi: 187
ekstenzivno kmetijstvo: 10, 12, 59, 187
ekstenzivno pašništvo: 12, 142
ekstenzivno poljedelstvo: 10, 168
ekstraktivno kmetijstvo: 12, 190
ekumena: 12, 100, 162, 190, 201
ekvatorialni gozd: 12, 168
ekvivalent: 162, 189, 190
ekvivalent, orni: 45, 168, 187
ekvivalent, populacijski: 25, 82
ekvivalenti, energetske: 98
ekvivalentna teža: 14
elastičnost kmetijske pridelave: 169, 189, 202
element kulturne pokrajine: 169
eluvij: 14, 100, 164, 189, 190
enclosure: 12, 59, 168
encomienda: 14, 201
energetska: 162
energetska bilanca: 98, 153, 156
energetska intenzivnost: 98, 153, 156
energetski ekvivalenti: 98
energija: 162, 169, 189
energija, reliefna: 100, 187, 189
enklava: 152, 190
eno-: 162, 169
enodobni gozd: 162
enokapnica: 30, 162, 169
enomerni gozd: 162
enosmerni jermen: 33
enota: 162, 169, 189
enota živinske vleke: 14
enote, gozdnogospodarske: 90, 145
enote, hranilne: 142
enote, žitne: 14, 58, 89, 187, 188, 201, 202
enote, živinske: 14
enotni kmečki dom: 10, 30
entropija, agrarna: 97, 101, 152, 157, 190
epirogeneza: 24, 100, 189
erozija: 97, 100, 152, 164, 169, 189
erozija prsti: 10, 12, 14, 100, 101, 106, 201
estancija: 12, 162, 168, 190
etat: 162, 190
etat, dobni: 187
etat, letni: 187
etaža, drevesna: 187, 189
etnologija: 162, 169, 189, 199
etnološki spomeniki: 15, 29, 187
etologija: 12, 187, 190
evapotranspiracija: 12, 97, 100, 101, 136, 189, 190
evapotranspiracija, dejanska: 39, 136
evapotranspiracija, potencialna: 39, 136, 177
evropsko kmetijstvo: 10, 14
evtrična tla: 25, 106, 122, 175, 178, 190
evtrofikacija: 97, 101, 189
evtrofizacija: 97, 152
- F**
fača: 48
fadama: 12
fako: 12
faktor: 162, 169, 189
faktor izrabe zemljišča: 140, 187
faktor, dežni: 12, 136, 177
faktorji, push - pull: 14
FAO (Food and Agricultural Organisation): 12, 99, 152, 201
farma: 14, 97, 100, 162, 205
farma, ribja: 12
farna vas: 169, 197
favna: 12, 97, 100, 101, 162, 169, 187, 188, 189, 190
fazenda: 100
fella: 12
fenologija: 12, 97, 136, 162, 187
fenološki gradient: 136
ferik: 12
feralsoli: 105, 106
fevd: 12, 99, 162, 169
fitogeografija: 100
fizičen: 162
fizična geografija: 189, 199
fizično okolje: 44
fizično planiranje: 152, 197
fizika: 162, 169, 189
fizikalen: 162
fizikalne lastnosti prsti: 106, 187
fizikalno varstvo rastlin: 189
fiziognomija, vaška: 19, 20, 190
fiziološka gostota: 10, 14, 201
fjord: 7, 12, 162, 169
flora: 12, 97, 100, 101, 162, 169, 187, 189
flos: 3, 48, 162, 169
flosarstvo: 3, 48
fluvisoli: 12, 105, 106
formacija: 162, 189, 190
formacije, edafske: 12, 101
formacije, klimatske: 12

formacije, rastlinske: 100, 189

fosilne prsti: 106, 169

franciscejski kataster: 48, 126

frata: 48, 162, 187

freta: 162

frezanje: 142, 190

frigana: 100, 189

funkcija: 162, 169, 189

funkcije gozdov: 145

funkcije naselja: 44, 187

funkcije podeželja: 2, 14, 152

funkcijski prelog: 74

funkcionalen: 162

funkcionalna ureditev prostora: 104

funkcionalni model: 14

funkcionalno zemljišče: 44

furmansko naselje: 30, 169

fužina: 25, 48, 169

fužinarsko naselje: 30

G

gabarit: 141, 164, 187, 190

galerijski gozd: 12, 100, 169

gank: 29, 30, 162, 169

gariga: 12, 100, 189

genius loci: 110, 190

genya: 12

geo-: 169, 190

geodezija: 25, 100, 162, 189

geografija: 12, 25, 100, 162, 164, 169, 189, 199

geografija naselij: 100, 187, 199

geografija podeželja: 13, 41, 59, 199

geografija živalstva: 189

geografija, agrarna: 14, 59, 168, 201

geografija, družbena: 12, 168, 189, 199

geografija, ekonomska: 189, 199

geografija, fizična: 189, 199

geografija, gospodarska: 189, 199

geografija, naravna: 189, 199

geografija, obča: 189, 199

geografija, rastlinska: 100

geografija, regionalna: 12, 100, 189, 199

geografija, ruralna: 13, 41, 59, 199

geografija, socialna: 12, 100, 168, 189, 199

geografija, splošna: 189, 199

geološka-paleontološka naravna dediščina: 15, 160

geomorfologija: 25, 97, 100, 162, 189

geomorfološka: 162, 169

geomorfološka podzemeljska naravna dediščina: 15, 160

geomorfološka površinska naravna dediščina: 15, 160

geosfera: 12, 97, 100, 190, 199

geotop: 38, 97

GIS (geografski informacijski sistemi): 96, 137

glaven: 162, 169

glavna kultura: 48, 142

glavne poljščine: 100

glavni posevek: 162, 189

glazueta: 25, 48, 162, 169

glejsoli: 12, 105, 106

globača: 162, 169

gmajna: 48, 100, 162, 169, 187

gmajnska vas: 169

gnoj: 162, 169, 189

gnoj, hlevski: 101, 103, 142

gnojenje: 101, 103, 162

gnojenje, harmonično: 103, 142

gnojenje, melioracijsko: 103, 142

gnojenje, založno: 103, 142

gnojevka: 97, 101, 103

gnojila: 12, 24, 97, 101, 103, 142, 162, 168

gnojila, anorganska: 101, 103, 142

gnojila, mineralna: 12, 14, 101, 103, 142

gnojila, naravna: 101, 103, 142

gnojila, organska: 14, 101, 103, 142

gnojila, rudninska: 12, 14, 101, 103, 142

gnojila, umetna: 12, 14, 101, 103, 142, 201

gnojilo: 12, 103, 168

GNŽ (glava normalne živine): 27, 63

godnost tal: 101, 169

gojitven: 162, 169, 189

gojitveni gozdarski načrt: 187

gojitveni poseg: 187

golica: 162, 169

goličava: 162, 169, 187

goljava: 162, 169

golosečnja: 33, 48, 162, 187

golosečnja z načrtnim pogozdovanjem: 33, 48

golosečnja z naravno regeneracijo: 33, 48

gonja: 162, 169

gora: 48, 162, 169

gorica: 162

gorska: 162

gorska kmetija: 72, 88, 172

gorski in hriboviti predeli: 72, 88, 166, 187

gorsko kmetijstvo: 14, 187

gorsko kopaštvo: 100

Gosarjev koeficient razdrobljenosti: 45, 46, 64

gospodar, kmečki: 5, 63, 148, 169, 205

gospodarjenje z gozdovi: 10, 100

gospodarjenje z gozdovi, ekstenzivno: 187

gospodarjenje z gozdovi, intenzivno: 187

gospodarjenje z gozdovi, vzdrževalno: 187

gospodarska: 162

gospodarska geografija: 189, 199

gospodarski gozd: 33

gospodarsko poslopje: 10, 30, 48, 187

gospodarstvo: 162, 169, 189

gospodarstvo, gozdno: 187

gospodarstvo, instinktivno: 14

gospodarstvo, kmečko: 77, 162

gospodarstvo, ledinsko: 100, 201

gospodarstvo, lesno: 10

gospodarstvo, menjalno: 14, 48

gospodarstvo, nadveletno: 14, 48

- gospodarstvo, natriletno: 14, 48, 101
 gospodarstvo, pašno-košno: 14
 gospodarstvo, planinsko: 187
 gospodarstvo, preložno: 14
 gospodarstvo, refleksivno: 14, 169
 gospodarstvo, tradicionalno: 14, 169
 gospodarstvo, znanstveno-tehnično: 14
 gospodarstvo, žitno: 33
 gospodinja: 5, 63, 88, 92, 162, 169, 171
gospodinjstvo: 5, 63, 77, 99, 162, 169, 171, 189, 192
 gospodinjstvo, delavsko-kmečko: 5, 14, 63, 77, 79, 116, 187
 gospodinjstvo, kmečko: 5, 14, 60, 63
 gospodinjstvo, mešano: 5, 14, 60, 63, 77, 187
 gospodinjstvo, nekmečko: 14, 60, 63, 77
 gospostvo, zemljiško: 189
 gostači: 33, 48, 162, 169
gostota: 162, 169, 189
 gostota delovnih mest: 14, 154
 gostota poselitve: 101
 gostota prebivalstva: 10, 100
 gostota stanovanjske gradnje: 187
 gostota zazidave: 14, 100, 101, 187
 gostota, agrarna: 10, 187, 201
 gostota, aritmetična: 10, 192
 gostota, fiziološka: 10, 14, 201
 gostota, kmetijska: 10
 gostota, naselitvena: 140
 gostota, poljedelska: 10, 187
 gostota, specifična: 166, 167, 192
 gostota, živinorejska: 14
 gošča: 162, 169
goved: 162
 govedo: 162, 169
 govedoreja: 48, 142, 189, 201
 goveja planina: 48, 193
gozd: 12, 24, 25, 33, 100, 101, 162, 169, 187, 189, 201
 gozd s posebnim namenom: 145, 187
 gozd zmernih širin: 10
 gozd, antropogeni: 48
 gozd, borealni: 10, 12, 190
 gozd, degradirani: 189
 gozd, dežni: 12, 168
 gozd, ekvatorialni: 12, 168
 gozd, enodobni: 162
 gozd, enomerni: 162
 gozd, galerijski: 12, 100
 gozd, gospodarski: 33
 gozd, grmovni: 12
 gozd, iglasti: 100
 gozd, listnati: 10, 100, 162
 gozd, listopadni: 162, 189
 gozd, mediteranski: 7, 10
 gozd, megleni: 12
 gozd, mešani: 12, 100
 gozd, monsunki: 12, 100, 168
 gozd, montanski: 12
 gozd, naravni: 187
 gozd, neodprti: 162
 gozd, odprti: 13, 162
 gozd, potopljeni: 12
 gozd, prebiralni: 187
 gozd, primarni: 189
 gozd, prvotni: -
 gozd, rekreacijski: 57, 164
 gozd, savanski: 7, 10
 gozd, sekundarni: 100, 189
 gozd, skupinski: 100
 gozd, sredozemski: 7, 10
 gozd, subarktični: 10
 gozd, subtropski: 7, 10
 gozd, tropski: 7, 10, 12
 gozd, tropski dežni: 10, 12, 168, 189
 gozd, varovalni: 100, 101, 162, 197
 gozd, visokogorski: -
 gozd, vzdrževalni: 100
 gozd, zimzeleni: 10, 100
gozdarjenje: 12, 100, 101, 162
 gozdarjenje, sonaravno: 100
 gozdarski načrt, gojitveni: 187
 gozdarstvo: 100, 187
gozden: 162
 gozdna in drevesna naravna dediščina: 15, 160
 gozdna klima: 119, 177
 gozdna krpa: 162
gozdna meja: 100, 101, 104, 138, 189, 201
 gozdna meja, antropogena zgornja: 104, 138
 gozdna meja, klimatska: 104, 138
 gozdna meja, naravna: 104, 138
 gozdna meja, polarna: 10, 100, 187
 gozdna meja, višinska: 10, 48, 100, 101, 104, 138, 189
 gozdna meja, zgornja: 10, 48, 100, 101, 104, 138, 189
 gozdna paša: 28, 48, 193
 gozdna preseka: 187
 gozdna prometnica: 187
 gozdna vas: 10, 13, 33
 gozdna zaplata: 162
gozdna združba: 33, 119
 gozdna združba, prvotna: 119
 gozdne plantaže: 10, 35, 198
 gozdne površine: 187
 gozdni donos: 48, 187
 gozdni kataster: 187
 gozdni obmejek: 162
 gozdni pas: -
 gozdni redi: 48, 152
 gozdni rob: 44, 162, 187
 gozdni tipi: 7, 10
 gozdno gospodarstvo: 187
gozdnogospodarska: 162
 gozdnogospodarske enote: 90, 145
 gozdnogospodarski načrt: 145, 187, 189
 gozdnogospodarsko območje: 187
 gozdno-njivski kmetijski sistem: 10, 14

grabica: 162
gradben: 162, 169
 gradbena črta: 110, 120, 164
 gradbeno dovoljenje: 97, 147, 155, 187
 gradient, fenološki: 136, 190
 gradnja, črna: 100, 101, 147, 155
 gramoznica: 101, 162, 169
 grapa: 7, 12, 162, 169
 gravitacijsko namakanje: 14, 111, 142
 grbinasti travniki: 16, 37, 169
greda: 162, 169
 greda, topla: 4, 142, 189
 gredasto poljedelstvo: 201
 grezemi: 106
 griva: 162
 griža: 37, 162, 164, 165, 169
grm: 162, 169, 189
 grmišče: 12, 162, 189
 grmovje: 162, 189
 grmovni gozd: 12
 groblja: 162, 164
gručast: 162, 169
 gručasto naselje: 21, 30, 168, 189
 gručasta vas: 10, 33, 187, 189
 gruda: 10, 48, 51, 162, 169
grudast: 162
 grudasta njiva: 51
 grudasti delci: 33, 48, 51
grude: 162
 grude, drugotne: 10, 33, 48, 51
 grude, pravokotne: 10, 33, 51
 grude, progaste: 33, 51
 grude, prvotne: 10, 33, 48, 51
 grude, razdelitvene: 10, 33, 48, 51
 grude, zemljiške: 10, 33, 48, 51
 grunt: 48, 152, 162, 169
 gruntar: 48, 162, 190, 202
 gumno: 48, 162, 169
 gvano: 12, 162, 189, 190
 GVŽ (glava velike živine): 14, 166, 187

H

habitat: 97, 101, 152, 189
 hacienda: 12, 14, 100
 halomorfne prsti: 105, 106, 178, 190
 harmonično gnojenje: 103, 142, 169
 hektar: 162, 169, 189
hektarski: 162
 hektarski donos: 12, 14, 162, 187
 hektarski gozdni pridelek: 187
 hektarski pridelek: 12, 187
 heterotrofni organizmi: 97, 101, 190
hidravlični: 162, 169
 hidravlična civilizacija: 12
 hidravlična hipoteza: 12
hidro-: 190
 hidroelektrarne, male: 25, 158, 190

hidrogeografija: 100, 162, 189, 199
 hidrogeologija: 162, 189, 199
 hidroizobata: 204
 hidroizohipsa: 204
hidrološka: 162, 190
 hidrološka naravna dediščina: 15, 160
 hidrološka suša: 186
 hidrološki cikel: 7, 12, 23, 97
 hidromelioracija: 25, 84, 123, 152, 162, 190
 hidromorfne prsti: 106, 122, 178
 hidroponika: 12, 162, 189, 190
 hidrosfera: 100, 190
 hidrotehnično urejanje zemljišč: 100, 101
 hierarhija naselij: 169, 187, 197
 hietografija: 12, 169
 hileja: 100
 hill - billy: 12
 hiperpopulacija, kmečka: 14, 66, 190
hipoteza: 162, 169, 189, 190
 hipoteza, hidravlična: 12
 hipoteza, Sauerjeva: 12
 hipourbanizacija: 187, 197
 histosoli: 12, 105, 106
hiša: 8, 30, 48, 162, 169, 187
 hiša iz blata: 187
 hiša s črno kuhinjo: 20, 48
 hiša, alpska: 21, 25, 30, 48, 118
 hiša, belokranjska: 21, 30, 48, 118
 hiša, bovška: 21, 30, 48, 118
 hiša, dolenska: 21, 48, 118
 hiša, dovška: 30
 hiša, idrijska: 21, 30, 48, 118
 hiša, ilovnata: 10
 hiša, kamnita: 10
 hiša, kmečka: 10, 20, 21, 30, 48, 100, 187
 hiša, kmečka modernizirana: 10
 hiša, kmečka z enim prostorom: 10
 hiša, lesena: 10
 hiša, mediteranska: 21, 48, 118
 hiša, notranjska: 21, 30, 48, 118
 hiša, osrednjeslovenska: 21, 30, 48, 118
 hiša, panonska: 21, 30, 48, 118
 hiša, počitniška: 57, 162, 164
 hiša, prekmurska: 21, 48, 118
 hiša, primorska: 21, 30, 48, 118
 hiša, škofjeloško-cerkljanska: 21, 30, 48, 118
 hiša, tesana: 29, 48, 184
 hiša, viničarska: 30
 hiša, vrhhlevna: 20, 48, 100, 118
 hiša, vzhodnoslovenska: 21, 48, 118
 hišni vrt: 187
hlev: 29, 48, 162, 169
 hlev, skupni: -
hlevska: 162
 hlevska živinoreja: 14, 33, 48, 201
 hlevski gnoj: 101, 103, 142
hmelj: 24, 25, 48, 169, 189

hmeljarstvo: 3, 8, 12, 25, 48, 189
 hmeljišče: 35, 48, 198
hobi: 162, 190
 hobi kmet: 12, 92
 hobi kmetijstvo: 63, 65, 79, 84, 92
 horizont: 162, 189, 190
 horizontalna mobilnost: 162, 164
 horizonti, talni: 12, 105, 106, 187
 hortikultura: 12, 162, 168, 190
 hortikulturni spomeniki: 15, 187
 hosta: 48, 162, 169
hram: 29, 30, 48, 162, 169
 hram, vinski: 29, 48, 162
 hrana: 101, 162, 169, 189
 hranilne enote: 142
 hribovska kmetija: 26, 72, 82, 88, 167, 169, 172
 huasipungo: 12
 huba: 33, 48, 99, 100, 101, 152, 190
 hudrt: 48
 huerta: 12, 100
 humifikacija: 12, 162, 187
 humizacija: 162, 187
 humus: 12, 100, 101, 106, 162, 169, 189, 187
 Huxleyev model: 12

I

identiteta vasi: 20, 110, 144, 169
 idrijska hiša: 21, 30, 48, 118
 iglasti gozd: 100, 169
 ilovnata hiša: 10, 169
ime: 162, 169
 ime, krajevno: 31, 188
 ime, ledinsko: 31, 48, 126, 162
 ime, naselbinsko: 31, 188
 ime, zemljepisno: 31, 188
 inclosure: 12, 168
 indaing: 12
indeks: 162, 169, 189
 indeks učinkovitosti padavin: 136
 indeks kmetijske preobrazbe: 139, 156
 indeks koncentracije, Kantov: 168
 indeks listne površine: 136
 indeks razdrobljenosti: 45, 46, 64
 indeks starosti: 14, 192
 indeks sušnosti: 136
 indeks učinkovitosti padavin: 136
 indeks vlažnosti I.: 136
 indeks vlažnosti II.: 136
 indeks, letni: 136
 indeks, njivsko-travniški: 100
individualen: 162, 169
 individualni kmet: 162
 individualno lastništvo: 48, 162
industrija: 162, 169, 189
 industrija, predelovalna: 10, 14
 industrija, živilska: 10, 162
industrijska: 162

industrijska kmetija: 12
 industrijske poljščine: 100, 142
 industrijske rastline: 10, 12, 100, 101, 142, 162, 187, 189
 industrijski obrat, dislocirani: 14, 27
 industrijsko sadjarstvo: 142
 infield - outfield sistem: 12, 168
 informacijski sistem, zemljiški: 152, 169, 189, 190
infrastruktura: 12, 100, 101, 162, 168, 189, 190
 infrastruktura, kmetijska: 27, 148, 149, 151
 inselberg: 12
 insolacija: 12, 136, 162, 164, 189, 190
 instinktivno gospodarstvo: 14
 integracijsko načelo rabe tal: 152, 190
integralen: 162, 190
 integralna melioracija: 33
 integralno kmetovanje: 152, 179
 integralno varstvo rastlin: 100, 103, 152, 189
 intenzifikacija: 12, 14, 35, 61, 100, 115, 162
intenziven: 162, 169, 190, 201
 intenzivna poljedelska živinoreja: 10, 14, 201
 intenzivna živinoreja: 10, 14, 97, 101, 189
 intenzivne kulture: 27, 70, 71, 142
 intenzivni kolobar: 10
 intenzivni pašnik: 10, 191
 intenzivni sadovnjak: 142
 intenzivno gospodarjenje z gozdovi: 187
 intenzivno kmetijstvo: 10, 12, 59, 187
 intenzivno pašništvo: 142, 191
 intenzivno poljedelstvo: 10, 142, 170
intenzivnost: 162, 190
 intenzivnost, delovna: 14, 201
 intenzivnost, energetska: 98, 153, 156
 intenzivnost, površinska: 14
 intenzivnost, prehrabna: 14
 intenzivnost, turistična: 57, 164
intervencija: 162, 169, 190
 intervencije v kmetijstvu: 14, 26, 166, 176
 intervencijske cene: 26, 166
 intraconalne prsti: 12, 106, 122, 178, 190
 introdukcija: 162, 187, 190
 inundacijsko ozemlje: 190
 irigacija: 162, 136, 190
 izanomala: 100, 204
 izboljševanje kakovosti zemljišč: 168
 izčrpavanje tal: 100
 izgon: 48, 132, 162
 izguba, žetvena: 101
 izjemna krajina: -
 izkoristek zemljišča: 187
 izletniški turizem: 57, 164, 169
 izmera, topografska: 187, 189
izo-: 162, 190
 izoamplituda: 100, 190, 204
 izofena: 164, 204
 izogona: 190, 204
 izohelina: 201, 204
 izohieta: 100, 190, 204

izohigromena: 204
 izohila: 100, 204
 izohipsa: 100, 190, 204
 izohipsno obdelovanje zemljišč: 12, 86
 izohumida: 204
 izonefa: 100, 190, 204
 izoterma: 100, 190, 204
 izovala: 190, 204
 izpostavljenost površja: 162
 izravnalni posevek: 101
 izrazito naselje: 30
 izsekavanje: 162, 169, 189

J

jagodičje: 142, 162, 169, 189
 jalovina: 48, 97, 101, 162, 169, 189
 jarina: 33, 142, 162, 169
 jaritev: 162
 jasa: 162, 169
jedro: 162, 169, 189
 jedro družine: 5, 92
 jedro, vaško: 20
 jerina: 105, 106, 122, 162
jermen: 10, 48, 51, 162, 169
 jermen, enosmerni: 33
 jermen, zemljiški: 48, 51
 jermenasta njiva: 51
 jerovica: 106, 162
 jezbrica: 97, 162
 jezikoslovje: 25, 162, 169, 189
 jožefinski kataster: 48, 126
 jurta: 10, 53, 162, 190
 jutro: 48, 162, 169

K

kafilerija: 101, 162, 189, 190
 kaingin: 12
kajža: 29, 30, 48, 162, 169, 202
 kajžarsko naselje: 30
 kajžarstvo: 33, 48, 152
kakovost: 162, 169
 kakovost vasi, likovna: 110
 kakovost zemljišč: 187
 kal: 48, 162, 169
 kalcifikacija: 142, 187, 190
 kambisoli: 105, 106
kamnina: 7, 12, 25, 100, 162, 169, 189
 kamnina, matična: 7, 106, 187
 kamnišče: 105, 106, 178
 kamnita hiša: 10
 kampong: 12
 kanal: 100, 162, 169, 189
 kanat: 12, 189, 111, 188
 kanjon: 12, 162, 169, 189
 Kantov indeks koncentracije: 168
kapaciteta: 162, 169, 189
 kapaciteta zemljišča, nosilna: 12

kapaciteta, kapilarna: 97, 106, 136
 kapaciteta, nosilna: 12, 97
 kapaciteta, retencijska: 39, 97
 kapilarna kapaciteta: 97, 106, 136, 162, 169
 kapljično namakanje: 111
 kapnik: 162
 karenca: 97, 101
 karoo: 12
 karta: 100, 162, 169, 189
 kartiranje rabe tal: 199
 kastanozemi: 105, 106
 kašča: 29, 30, 48, 169
kataster: 10, 12, 97, 100, 162, 169, 187, 189, 201
 kataster, franciscejski: 48, 126
 kataster, gozdni: 187
 kataster, jožefinski: 48, 126
 kataster, lovski: 187
 kataster, terezijanski: 48
 kataster, zemljiški: 10, 100, 187, 201
katastrska: 162
 katastrska občina: 35, 48, 126, 187
 katastrski čisti pridelek: 187
 katastrski dohodek: 100
 katastrski načrt: 12, 100, 101
 katastrski okraj: 187
 katastrsko polje: 100
kategorija: 162, 169, 189
 kategorija, zemljiška: 10, 35, 187, 189, 198, 201
 kategorije gozdov: 145
 kategorije prebivalstva, strukturne: 164
kategorizacija zemljišč: 97, 173, 187
 kategorizacija zemljišč, mednarodna: 106
 kategorizacija zemljišč, Stritarjeva: 106, 173, 175
 katena: 12, 187
 katinga: 7, 12, 100
 katun: 10, 189
 keltsko polje: 12
 kemično varstvo rastlin: 189
 kemija: 25, 101, 162, 169, 189
 kemijske lastnosti prsti: 106, 187
 kharif: 12
 khushkaba: 12
 kibuc: 12, 14, 55, 99, 162, 169, 189
 kisel dež: 25, 97, 189
 kitolov: 10, 169, 189
 klasifikacija zemljišč: 12
 klavže: 15
 klečaja: 30
 klet, vinska: 162, 169
 klif: 7, 12, 189
klima: 7, 12, 97, 100, 101, 152, 169, 177, 189
 klima, gozdna: 119, 177
 klimatografija: 177, 189, 199
 klimatologija: 12, 162, 177, 189, 199
 klimaks: 12, 162, 189, 190
klimatska: 162
 klimatska gozdna meja: 104, 138

- klimatske formacije: 12
 klimoconalne prsti: 106, 122, 178, 187
kmečka: 162, 169
kmečka delovna sila: 14, 45
 kmečka delovna sila, aktivna: 14, 27, 125
 kmečka hiperpopulacija: 14, 66
kmečka hiša: 10, 20, 21, 30, 48, 100, 187
 kmečka hiša z enim prostorom: 10
 kmečka modernizirana hiša: 10
 kmečka odveza: 189
 kmečka pravila: 100
 kmečka skupnost: 187
 kmečka ženska: 5, 63
kmečki dom: 10, 30, 118, 169, 187
 kmečki dom na vogel: 10, 48
 kmečki dom pod eno streho: 10
 kmečki dom s pravilno zasnovano: 10
 kmečki dom v eni vrsti: 10, 30, 187
 kmečki dom v gruči: 10, 30, 187
 kmečki dom v ključu: 10, 187
 kmečki dom v kolenu: 10
 kmečki dom v nadstropju: 10
 kmečki dom v skupini: 30
 kmečki dom v strnjenem nizu ob cesti: 30
 kmečki dom v vzporednih poslopijih: 10, 30, 187
 kmečki dom, centralni: 30
 kmečki dom, dvoriščni: 10
 kmečki dom, enotni: 10, 30
 kmečki dom, planšarski: 48
 kmečki dom, sestavljeni: 30
 kmečki dom, stegnjeni: 10, 30, 187
 kmečki dom, štiristranični: 10, 187
 kmečki dom, združeni: 30
 kmečki dom, zraščeni: 30
 kmečki gospodar: 5, 63, 148, 205
 kmečki turizem: 88, 162
 kmečko dvorišče: 9, 12, 30, 48, 99
kmečko gospodarstvo: 77, 162
 kmečko gospodarstvo, avtarkično: 10, 77, 187, 201
 kmečko gospodarstvo, čisto: 77, 187
 kmečko gospodarstvo, mešano: 77
 kmečko gospodarstvo, tržno: 77, 187
 kmečko gospodinjstvo: 5, 14, 60, 63
 kmečko naselje: 10, 20, 21, 187
 kmečko prebivalstvo: 79, 115, 125, 162, 192, 201
 kmečko sadjarstvo: 142
kmet: 12, 99, 100, 162, 169, 187, 189
 kmet, individualni: 162
 kmet, ljubiteljski: 5, 12, 92, 149
 kmet, združeni: 206
 kmet-delavec: 5, 148, 201, 63, 77
kmetija: 12, 25, 80, 97, 162, 169, 171, 187, 201, 205
 kmetija na kraškem območju: 71, 73
 kmetija odprtih vrat: 88
 kmetija po kupnem pravu: 82
 kmetija, čista: 5, 27, 92, 187
 kmetija, dopolnilna: 63, 91, 92
 kmetija, družinska: 5, 14, 146, 205
 kmetija, gorska: 72, 88, 172
 kmetija, hribovska: 26, 72, 82, 88, 167, 172
 kmetija, industrijska: 12
 kmetija, kupna: 82
 kmetija, mešana: 5, 27, 63, 92, 187
 kmetija, mitna: 82
 kmetija, neaktivna: 63, 91, 92
 kmetija, ostarela: 63, 91, 92
 kmetija, potencialno čista: 63, 91, 92
 kmetija, samotna: 10, 20, 29, 48, 100, 187, 189
 kmetija, specializirana: 70, 187
 kmetija, turistična: 88, 148, 149
 kmetija, usmerjena: 187
 kmetija, višinska: 187
 kmetija, zakupna: 82
 kmetija, zaščiten: 14, 63, 64, 80, 181
kmetijska: 162, 169
 kmetijska dejavnost: 162
 kmetijska gostota: 10
 kmetijska infrastruktura: 27, 148, 149, 151
 kmetijska mehanizacija: 14, 142, 201
 kmetijska melioracija: 84
 kmetijska obrt: 100
 kmetijska panoga: 162
 kmetijska pokrajina: 10, 201
 kmetijska politika: 26, 95, 101
 kmetijska površina, primerljiva: 208
 kmetijska pridelava: 162
 kmetijska proizvodnja: 162
 kmetijska prostorskoureditvena operacija: 84
 kmetijska raba tal: 9, 35, 61, 133, 171, 201, 207, 209
 kmetijska regija: 14, 197, 201
 kmetijska renta: 183
 kmetijska suša: 186
 kmetijska zadruga: 12, 14, 59, 100, 162, 168, 169, 187, 189, 201
 kmetijska zemljišča: 10, 12, 25, 35, 61, 85, 167, 171, 187, 201
 Kmetijska zemljiška skupnost: 84, 101, 107, 187
 kmetijske carine: 189
 kmetijske kulture: 10, 14, 201
 kmetijske površine: 10, 192
 kmetijski delavci: 171
 kmetijski kombinat: 10, 14, 100, 162
 kmetijski obrat: 162, 201
 kmetijski odpadki: 97, 99
 kmetijski pas: 12, 100
 kmetijski pridelek: 162
 kmetijski proizvod: 162
 kmetijski prostor: 162, 187
 kmetijski rajon: 33
kmetijski sistem: 142, 170, 196, 200, 201
 kmetijski sistem, čisti njivski: 14
 kmetijski sistem, gozdno-njivski: 10, 14
 kmetijski sistem, kombinirani gozdno-njivski: 14
 kmetijski sistem, krmni: 200, 201

- kmetijski sistem, mešani: 200, 201
 kmetijski sistem, njivsko-travniški: 10, 14
 kmetijski sistem, okopavinski: 200, 201
 kmetijski sistem, pašno-košni: 14, 100, 189
 kmetijski sistem, posebni: 200, 201
 kmetijski sistem, žitni: 200, 201
 kmetijski sistem, žitno-okopavinsko-krmni: 200, 201
 kmetijski stroji: 14, 142, 201
 Kmetijski zemljiški sklad: 84, 187
 kmetijsko neobdelovalno zemljišče: 187
 kmetijsko območje: 14, 44
 kmetijsko orodje: 201
 kmetijsko posestvo: 10, 162
kmetijstvo: 10, 12, 24, 25, 99, 100, 162, 168, 169, 178, 187, 189, 203
 kmetijstvo polarnih območij: 14, 188
 kmetijstvo zmernotoplega pasu: 14, 188
 kmetijstvo, avtarkično: 10, 14, 168, 187, 201
 kmetijstvo, delovno intenzivno: 27
 kmetijstvo, državno plansko: 12, 14
 kmetijstvo, ekstenzivno: 10, 12, 59, 187
 kmetijstvo, ekstraktivno: 12, 190
 kmetijstvo, evropsko: 10, 14
 kmetijstvo, gorsko: 14, 187
 kmetijstvo, intenzivno: 10, 12, 59, 187
 kmetijstvo, kombinirano: 12, 59
 kmetijstvo, komercialno: 10, 12, 14, 168, 169, 201
 kmetijstvo, ljubiteljsko: 63, 65, 79, 84, 92
 kmetijstvo, mediteransko: 10, 14, 188, 201
 kmetijstvo, menjalno: 10, 14
 kmetijstvo, monokulturno: 10, 201
 kmetijstvo, monsunsko: 10, 188
 kmetijstvo, namakalno: 14
 kmetijstvo, naravno: 169
 kmetijstvo, plantažno: 10
 kmetijstvo, polikulturno: 10, 201
 kmetijstvo, primitivno prehranitveno: 10, 201
 kmetijstvo, rodovno: 14, 201
 kmetijstvo, roparsko: -
 kmetijstvo, samooskrbno: 10, 14, 168, 187, 201
 kmetijstvo, selilno prehranitveno: 10
 kmetijstvo, socializirano: 201
 kmetijstvo, sredozemsko: 10, 14, 188, 201
 kmetijstvo, subtropsko: 14
 kmetijstvo, sušno: 59, 168
 kmetijstvo, tradicionalno ekstenzivno: 201
 kmetijstvo, tradicionalno intenzivno: 201
 kmetijstvo, tropsko: 14, 188
 kmetijstvo, tržno: 10, 12, 14, 168, 201
 kmetijstvo, visoko: 12
 kmetovalec: 162, 169
kmetovanje: 162, 169
 kmetovanje, biološko: 82, 149, 152, 166, 172, 179, 201
 kmetovanje, dopolnilno: 59
 kmetovanje, integralno: 152, 179
 kmetovanje, konvencionalno: 179
 kmetovanje, selilno: 14, 170
 kmetovanje, sonaravno: 179
 kmetovanje, stacionarno: 14, 168, 170
 kmetovanje, trajnostno: 6, 82, 179
 kmetsko naselje: 117, 118
 knjiga, zemljiška: 10, 100, 169, 187, 189
koča: 48, 162, 169
 koča, planšarska: 30, 48
 kočarji: 162, 169
koeficient: 162, 189, 190
 koeficient GNŽ: 27, 63
 koeficient GVŽ: 14, 202
 koeficient intenzivnosti: 61
 koeficient intenzivnosti obdelave: 45
 koeficient parcelacije: 45, 46, 64
koeficient razdrobljenosti: 45, 46, 61, 64
 koeficient razdrobljenosti Januszewskega: 45, 46, 61
 koeficient razdrobljenosti, Gosarjev: 45, 46, 61, 64
 koeficient razdrobljenosti, Kosickijev: 45, 46, 61
 koeficient razdrobljenosti, Moszcanskijev: 45, 46, 61
 koeficient strjenosti Januszewskega: 45, 46, 61
 koeficient sušnosti, nemeteorološki: 23
 koherentnost prsti: 101, 106, 190
 kohorta: 99, 189, 190
 kolektivizacija: 12, 13, 99, 162, 190
 kolektivno lastništvo: 48, 99
 kolhoz: 10, 12, 14, 162, 169, 189, 190, 201
 količnik, odtočni: 23, 97, 169
 kolla: 12, 53
kolobar: 12, 14, 100, 142, 162, 169, 189, 201
 kolobar, agromelioracijski: 100, 101
 kolobar, intenzivni: 10
 kolobar, koševinski: 100, 101
 kolobar, norfolški: 12, 14
 kolobar, travniški: 10, 12
 kolobar, vaški: 100
 kolobar, vrstilni: 33
kolobarjenje: 12, 101, 142, 162, 187, 201
 kolobarjenje, nadveletno: 14, 48
 kolobarjenje, natriletno: 14, 33, 48, 152, 201
 kolobarjenje, navečletno: 48, 142
 kolon: 48, 99, 162, 169, 189
 kolonat: 48, 190
 kolonizacija: 12, 25, 48, 99, 100, 152, 162, 169, 189, 190
kolonizacijska: 162
 kolonizacijska vas: 100
 kolonizacijsko naselje: 30
 kolovoz: 126, 162, 169, 187
 koluvialne prsti: 105, 106, 178
 komarča: 162, 164
komasacija: 10, 84, 97, 100, 101, 150, 152, 161, 162, 187, 189, 190, 201
 komasacija naselja: 151, 152
 komasacijsko območje: 84, 152, 187
 kombinat, kmetijski: 10, 14, 100, 162, 169
kombiniran: 162, 169
 kombinirani gozdno-njivski kmetijski sistem: 14
 kombinirano kmetijstvo: 12, 59

- komercialno kmetijstvo: 10, 12, 14, 168, 190, 201
 komparativne prednosti: 168, 169
 kompleks, agroindustrijski: 10, 12, 14, 169
 kompost: 97, 101, 103, 142, 162, 169, 189
 komuna: 14
komunalen: 162, 169
 komunalna dejavnost: 25, 75, 162
 komunalna opremljenost zemljišča: 75, 97, 187
 konice, delovne: 5, 27, 45, 63, 169
 konjederstvo: 101
 konjereja: 12, 142, 162, 169, 189
 konjska planina: 48, 193
 konservatorstvo: 25, 162, 169, 190
 kontinuum, ruralno-urbani: 12, 14, 59, 87, 168, 187, 189, 190, 197
konturen: 162, 190
 konturno obdelovanje zemljišče: 12, 86, 142
 konturno oranje: 12, 86, 142
 konvencionalno kmetovanje: 179, 190
 koog: 100
 kooperant: 190, 206
kopa: 162, 169
 kopa, senena: 12, 48, 162
kopaštvo: 33, 48, 169
 kopaštvo, gorsko: 100
 kopenski ribolov: 100
 kopišče: 162
 koristna rastlina: 100, 169
 korozija: 97, 162, 164, 190
 kos, zemljiški: 45, 46, 61, 64
 Kosickijev koeficient razdrobljenosti: 45, 46, 61
 košenica: 48, 101, 162, 169, 198
 koševine: -
 koševinski kolobar: 100, 101
 kotlina: 7, 12, 162, 169, 189
 kozara: 48
 kozarjenje: 48
 kozjereja: 10, 142, 162, 169, 189
kozolec: 11, 29, 48, 117, 162, 169, 187
 kozolec brez strehe: 11, 48, 117, 162
 kozolec na kozla: 11, 30, 48, 117, 162
 kozolec, stegnjeni: 11, 48, 117, 162
 kozolec, prislonjeni: 11, 48, 117, 162
 kozolec, vezani: 11, 48, 117, 162
 kraal: 12, 100
 kraj: 162, 169
 krajevno ime: 31, 188
krajina: 97, 100, 101, 128, 130, 152, 162, 169
 krajina, izjemna: -
krajinska: 162
 krajinska arhitektura: 25
 krajinska tipologija: -
 krajinska zasnova: 169
 krajinski načrt: 187
 krajinski park: 25, 97, 100, 101, 152, 187, 189
 krajinsko oblikovanje: -
 krajinsko planiranje: 152, 162, 187, 189, 201
 kras: 34, 37, 162, 165, 169, 189
kraška: 162
 kraška vas: 21
 kraško polje: 12, 37, 165, 189
 kratki delci: 10, 51
 krčenje zemljišč: 142, 162, 201
 krčevina: 100, 162, 169, 187
kriza: 162, 169, 189
 kriza, agrarna: 101
 kriza, prehranska: 97, 101
 krmila, močna: 142, 162, 169, 189
krmen: 162
 krmne rastline: 10, 12, 14, 142, 189, 201
 krmni dodatki: 101
 krmni kmetijski sistem: 200, 201
 krnica: 7, 12, 162, 169, 189
 kronosekvenca: 106, 175, 190
 krovni posevek: 189
 krovnina: 101, 162, 169
 krpa, gozdna: 162, 169
 krušna žita: 142, 162, 189, 201
 kserosoli: 105, 106
 kucelj: 162, 169
 kuk: 162
 kultivacija zemljišče: 12, 100, 101, 162, 169, 189
 kultosoli: 106
kultura: 162, 169
 kultura, glavna: 48, 142
 kultura, mešana: 12, 14, 52
 kultura, poltrajna: 14, 142
 kultura, strniščna: 118, 142, 171
 kultura, trajna: 14, 142
 kultura, vmesna: 12, 14, 142
 kulture, delovno intenzivne: 27, 63
 kulture, ekstenzivne: 142
 kulture, intenzivne: 27, 70, 71, 142
 kulture, kmetijske: 10, 14, 201
 kulture, posebne: 8, 14
kulturen: 162
 kulturna biogeocenoza: 101
 kulturna dediščina: 15, 25, 152
 kulturna pokrajina: 12, 97, 100, 101, 168, 189, 199
 kulturna rastlina: 100, 162, 187
 kulturna stepla: 189
 kulturna terasa: 12, 86, 142
 kulturni ekosistem: 97, 101
 kumri: 12
 kupna kmetija: 82
 kvadratna njiva: 48, 169, 190
 kvutzah: 12
- L**
 ladang: 12
 laguna: 7, 12, 97, 100, 162, 164, 169, 189, 203
lastniška: 162
 lastniška posest: 142
 lastniški odnosi: 12, 14, 48, 201

lastništvo: 162, 169
 lastništvo, individualno: 48, 162
 lastništvo, kolektivno: 48, 99
 lastništvo, privatno: 162
 lastništvo, zasebno: 14, 162
lastnosti prsti: 106, 162, 169
 lastnosti prsti, fizikalne: 106, 187
 lastnosti prsti, kemijske: 106, 187
 lašt: 162, 164, 165
 laterit: 12, 106, 189, 190
 latifondo: 12
 latifundija: 10, 12, 14, 99, 100, 162, 189, 190
 laz: 48, 162, 169
 ledina: 48, 97, 100, 101, 162, 169, 187, 201
ledinska: 162
 ledinsko gospodarstvo: 100, 201
 ledinsko ime: 31, 48, 126, 162
 ledinsko poljedelstvo: 12, 48, 100
 leha: 162
 lepoča: 48
 les: 48, 97, 162, 169, 189
 lesa: 48, 162, 169
lesen: 162
 lesen: 162
 lesena hiša: 10
 lesna zaloga: 48, 187, 197
 lesno gospodarstvo: 10
 lesostepje: 53, 188
 lesotundra: 53, 188
leten: 162, 169
 letina: 162, 169
 letni etat: 187
 letni indeks: 136
 letni prirastek: 48, 197
 letovišče: 97, 162, 169
 letvenik: 162
 likovna kakovost vasi: 110
 limpo: 12
 lingvistika: 25, 162, 169
list: 162, 169, 189
 list, posestni: 62, 162
 listnati gozd: 10, 100, 162
 listnik: 162
 listopadni gozd: 162, 189
 litoralni pas: 7, 97, 100, 162, 164, 190
 litosfera: 12, 162, 189, 190, 199
 litosoli: 12, 105, 106, 178
 lizalica, solna: 12, 169
ljubiteljski: 162, 169
 ljubiteljski kmet: 5, 12, 92, 149
 ljubiteljsko kmetijstvo: 63, 65, 79, 84, 92
ljudska: 162, 169
 ljudska stavbna dediščina: 15, 25, 29
 ljudsko stavbarstvo: 15, 189
 llano: 12
 log: 48, 162, 169, 187, 201
 loka: 48, 100, 162, 169, 201

lokacijska dokumentacija: 100, 187
 lokev: 162, 169, 187
lov: 25, 48, 97, 162, 169, 189
 lov, nizki: 48, 162
 lov, športni: 48
 lov, veliki: 162
 lov, visoki: 48, 162
 lovišče: 97, 162, 187, 189
 lovno obdobje: 48, 97, 187, 189
 lovopust: 97, 162, 189
lovska: 162
 lovska škoda: 48, 189
 lovske organizacije: 81, 189
 lovski kataster: 187
 lovski rezervat: 187
 ložina: 48, 162
 lusaka: 12
 luvisoli: 105, 106, 178

M

majar: 48, 162
 majorat: 14, 162, 190
 makija: 12, 97, 100, 162, 189, 190
 makrotermne rastline: 136, 190
maksimalen: 162, 169, 190
 maksimalna poljska kapaciteta: 39, 136
 maksimalna raba tal: 12, 35, 61, 67
maksimum: 162, 169, 190
 maksimum, obdelovalni: 43, 66
 maksimum, zemljiški: 43, 64, 66, 80, 99, 162, 172, 187
mala: 162, 169
 mala domačija: 30
 male hidroelektrarne: 25, 158
 Malovrhov prispevek k preučevanju razdrobljenosti:
 46, 109
 maltuzianstvo: 14, 162, 189
 man - land ratio: 14
 mandrija: 162
 mangrove: 12, 100, 162, 168, 189, 190
 manj razvito območje: 27, 187
 mansarda: 30, 162, 190
 mansus: 48
 marg: 12, 69
 marginalno zemljišče: 12, 101, 168, 190
 marikultura: 97
 marof: 48, 162
 marša: 12, 100, 101, 164, 184
matičen: 162, 169
 matična kamnina: 7, 106, 187
 matična osnova: 106, 187
 matična podlaga: 7, 106, 187
 matični substrat: 7, 106, 164, 187
mediteranska: 162, 190
 mediteranska hiša: 21, 48, 118
 mediteransko gozd: 7, 10
 mediteransko kmetijstvo: 10, 14, 188, 201
 mednarodna kategorizacija zemljišč: 106

- medrije: 48, 162
 megla: 12, 97, 100, 101, 162, 164, 169, 177, 189
 megleni gozd: 12
 mehanizacija, kmetijska: 14, 142, 169, 201
 mehanizirano poljedelstvo: 10
meja: 162, 169
 meja sušnosti: 14
 meja uspevanja kulturnih rastlin: 10, 14, 36
 meja vlažnosti: 14
 meja, drevesna: 104, 168, 187, 189
 meja, gozdna: 100, 101, 104, 138, 189, 201
 meja, polarna: 14, 201
 meja, rastlinska: 187
 meja, vegetacijska: 187
 meja, višinska: 14, 201
 meja, zgornja drevesna: 104, 138, 188
 meka: 162
melioracija: 10, 12, 25, 84, 93, 97, 100, 101, 113, 123, 142, 162, 187, 189, 190
 melioracija, integralna: 33
 melioracija, kmetijska: 84
melioracijski: 162
 melioracijsko gnojenje: 103, 142
 melioracijsko obdelovanje zemljišč: 142
 melioracijsko območje: 84, 187
 melišče: 12, 97, 100, 101, 162, 164, 169, 189
menjalen: 162
 menjalno gospodarstvo: 14, 48
 menjalno kmetijstvo: 10, 14
menjava: 162, 169, 189
 menjava kmetijskih zemljišč: 84, 152, 187
 menjava obdelanih zemljišč: 12, 14
 mesna živinoreja: 10, 169, 201
 mestno obrobje: 12, 140
 mesto, agrarno: 10, 12, 14, 169
mešan: 162, 169
 mešana kmetija: 5, 27, 64, 92, 187
 mešana kultura: 12, 14, 52
 mešani gozd: 12, 100
 mešani kmetijski sistem: 200, 201
 mešano gospodinjstvo: 5, 14, 60, 64, 77, 187
 mešano krmečko gospodarstvo: 77
 metabolizem ekosistema: 101, 190
 métayage: 12
 meteorologija: 12, 100, 162, 189, 190, 199
 meteorološka suša: 186
 metode vrednotenja kmetijskih in gozdnih zemljišč: 18, 90, 185
 mezanin: 30, 162, 190
 mezotermne rastline: 136
migracije: 12, 25, 97, 162, 168, 169, 189, 192
 migracije, dnevne: 14, 25, 79, 99, 100, 154, 187, 189
mikro-: 169, 190
 mikrognojila: 103, 142
 mikroklima: 12, 97, 100, 101, 162, 168, 189
 mikrotermne rastline: 136
mineralen: 162, 169, 190
 mineralizacija: 97, 101, 162
 mineralna gnojila: 12, 14, 101, 103, 142
 mineralna voda: 12, 23, 97, 101, 162
 minifundija: 12, 14
 minimalna obdelava zemljišča: 142
 Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 25, 122
 minorat: 14, 190
 mir: 14, 190
 mitna kmetija: 82
mlečen: 162, 169, 189
 mlečna planina: 193
 mlečna živinoreja: 12, 168, 201
 mlinščica: 3, 23, 48, 162, 169
mobilnost: 162, 169
 mobilnost, horizontalna: 162, 164
 mobilnost, socialna: 164
 mobilnost, vertikalna: 162, 164
 močna krmila: 142, 162, 189
 močvirje: 12, 35, 97, 100, 152, 162, 168, 169, 189, 198, 207
model: 162, 169, 189, 190
 model kontinuuma: 12, 14, 87, 120, 197
 model rabe tal, splošni: 12
 model središčnega (centralnega) naselja: 12, 14, 120, 168, 197
 model zaledja: 14
 model, dihotomični: 14
 model, funkcionalni: 14
 model, Huxleyev: 12
 model, rezidualni: 14
 model, von Thünenov: 12, 14, 168, 197, 201
 mokrišča: 97, 169, 189
 monokultura: 12, 14, 100, 101, 142, 152, 162, 187, 189, 190, 201
 monokulturno kmetijstvo: 10, 201
monsun: 12, 100, 162, 168, 169, 177, 189
 monsunski gozd: 12, 100, 168
 monsunsko kmetijstvo: 10, 188
 montana: 12
 montanski gozd: 12
 monte: 12
 moorland: 12, 168
 morena: 7, 12, 100, 162, 164, 169, 189
 morfologija podeželskih naselij: 10, 19, 20, 30, 110, 144, 190
 morost: 162, 169
 morski ribolov: 100, 162, 189
 moshav: 12, 14, 55, 189
 moshav - shitufi: 55
 Moszcanskijev koeficient razdrobljenosti: 45, 46, 61
motičen: 162, 169
 motično obdelovanje zemljišč: 10, 14, 48, 100, 201
 motično poljedelstvo: 10, 14, 48, 100, 201
 možnosti, naravne: 163
 mrazišče: 97, 162, 169, 187
 mrtvica: 142, 162, 169, 189

mulčenje: 100, 163, 189

musha: 52

muzej: 162, 169, 189, 190

muzej in situ: 15

muzej na prostem: 15, 32, 100, 162, 189

muzej v naravi: 100, 187

muža: 162

N

nabijanica: 10, 187

nabiralništvo: 48, 99, 162, 201

nacionalizacija zemljišč: 187

načelo: 162, 169

načelo rabe tal, integracijsko: 152

načelo rabe tal, segregacijsko: 152

načrt: 162, 169

načrt, gozdnogospodarski: 145, 187, 189

načrt, katastrski: 12, 100, 101

načrt, krajinski: 187

načrt, topografsko-katastrski: 187

načrt, zazidalni: 44, 101, 147, 187, 189

načrti, prostorski izvedbeni: 147

nadveleten: -

nadveletno gospodarstvo: 14, 48

nadveletno kolobarjenje: 14, 48

nadzorovana paša: 191

nagib zemljišča: 115, 142, 169, 175

najem: 162, 169

najem zemljišč: 142

najemem: 162

najemna posest: 48, 201

najemna renta: 59

najemnik, zemljiški: 12, 162

najboljša kmetijska zemljišča: 35

naklon zemljišča: 115, 142, 169, 175

namakalen: 162

namakalno kmetijstvo: 14

namakalno poljedelstvo: 100

namakani travnik: 12

namakanje: 12, 97, 100, 101, 111, 112, 162, 168, 169, 180, 187, 189, 201

namakanje iz vodnjakov: 111, 189

namakanje s prelivanjem: 100, 111

namakanje s preplavljanjem: 100, 111

namakanje v brazdah: 111

namakanje v odprtih kanalih: 111

namakanje z oroševanjem: 100, 111

namakanje, gravitacijsko: 14, 111, 142

namakanje, kapljično: 111

namakanje, podzemno: 111

namakanje, površinsko: -

namakanje, sezonsko: 12, 168

namakanje, stalno: 12

namakanje, subirigacijsko: 111

namembnost kmetijskih zemljišč: 80, 81, 84, 169, 187

naoravanje: 100, 142

naraven: 162, 169

naravna dediščina: 15, 25, 152, 160

naravna geografija: 189, 199

naravna gnojila: 101, 103, 142

naravna gozdna meja: 104, 138

naravna pokrajina: 187, 189

naravna vegetacija: 12, 152, 168

naravna znamenitost: 15, 25, 101, 152, 187

naravne danosti: 163

naravne možnosti: 163

naravne razmere: 163

naravni gozd: 187

naravni park: 100, 152, 162, 187

naravni potencial: 101

naravni rezervat: 97, 100, 187, 189

naravni spomenik: 15, 97, 100, 152, 162, 187, 189

naravni viri: 12

naravno pomlajevanje gozdov: 48

naravno ravnotežje (ravnovesje): 12, 97, 101, 187, 189

narodni park: 97, 100, 101, 152, 162, 187, 189

nasad: 162, 169, 187, 189, 201

nasad, trajni: 142

naselbinski: 162, 169

naselbinski sistem: 10, 187

naselbinsko ime: 31, 188

naselitvena gostota: 140

naselje: 12, 97, 100, 162, 169, 187, 189

naselje s pravilnim tlorisom: 10

naselje z izločenimi gručami: 30

naselje, agrarno: 10, 79

naselje, centralno: 10, 12, 25, 30, 187, 197

naselje, efemerno: 10, 14, 162, 190

naselje, furmansko: 30

naselje, fužinarsko: 30

naselje, gručasto: 21, 30, 168, 189

naselje, izrazito: 30

naselje, kajžarsko: 30

naselje, kolonizacijsko: 30

naselje, kmečko: 10, 20, 21, 187

naselje, kmetško: 117, 118

naselje, neizrazito: 30

naselje, nepravilno: 30

naselje, nomadsko: 10

naselje, obcestno: 21, 30, 189

naselje, občasno: 10, 14, 187

naselje, permanentno: 10, 14

naselje, planšarsko: 10, 30

naselje, plantažno: 10

naselje, počitniško: 30

naselje, podeželsko: 10, 19, 20, 48, 100, 187

naselje, polstalno: 10, 14

naselje, pravilno: 30

naselje, priložnostno: 10, 14

naselje, raščeno: 30

naselje, razdrobljeno: 30

naselje, razloženo: 10, 20, 30, 33, 48, 100, 168, 187

naselje, razpostavljeno: 30

naselje, razpršeno: 20, 21, 30, 168, 187

naselje, razraslo: 30
 naselje, raztegnjeno: 30
 naselje, raztreseno: 20, 30
 naselje, razvito: 30
 naselje, ribiško: 10
 naselje, ruralno: 10, 19, 20, 48, 100, 187
 naselje, semipermanentno: 10, 14
 naselje, sestavljeno: 30
 naselje, sezonsko: 10, 14
 naselje, sklenjeno: 10, 20, 21
 naselje, spalno: 12, 21, 30, 100, 162, 168
 naselje, središčno: 10, 12, 25, 30, 187, 197
 naselje, stalno: 10, 14
 naselje, strnjeno: 10, 20, 21
 naselje, temporalno: 10, 14, 187
 naselje, trško: 10, 20, 25, 30, 189
 naselje, turistično: 30
 naselje, viničarsko: 30
 naselje, združeno: 30
 naselje, zloženo: 30
 naslednik: 5, 66, 162, 169
 nasledstvo: 5, 63, 66, 142, 162
 nastilj: 162
natriletan: -
 natriletno gospodarstvo: 14, 48, 101
 natriletno kolobarjenje: 14, 33, 48, 152, 201
 naturalizacija: 12, 189, 190
 naturalno kmetijstvo: 169
 navečletno kolobarjenje: 48, 142
ne-: 162, 169
 neaktivna kmetija: 63, 91, 92
 nedonosno zemljišče: 101
 neizrazito naselje: 30
 nekmečko gospodinjstvo: 14, 60, 63, 77
 nekton: 12, 97, 162, 189, 190
 nemeteorološki koeficient sušnosti (NKS): 23
 neodprti gozd: 162
 neolitska revolucija: 99, 190
nepravilen: 162
 nepravilni delci: 33, 48, 51
 nepravilno naselje: 30
 neproduktivno zemljišče: 101
 nerazvito območje: 97, 100, 187
 nerodovitna zemljišča: 12, 97, 101, 207
nestrnjen: 162, 169
 nestrnjena posest: 100
 nestrnjena vas: -
 neuporabno zemljišče: 101
 nezazidljivo zemljišče: 187
 niai: 12
 nili: 12
 niša, ekološka: 152, 162, 169, 189
 nitosoli: 105, 106
 nitratna smernica: 82
 nizki lov: 48, 162
njiva: 35, 61, 97, 100, 101, 162, 169, 198, 207
 njiva, dolga: 10, 33

njiva, grudasta: 51
 njiva, jermenasta: 51
 njiva, kvadratna: 48
 njiva, občasna: 14
 njiva, ustaljena: 14
njivski: 162
 njivsko površinsko razmerje: 100
 njivsko pridelovanje krme: 142, 166, 172
 njivsko-travniški indeks: 100
 njivsko-travniški kmetijski sistem: 10, 14
nomadizem: 10, 12, 14, 24, 48, 59, 99, 168, 169, 170, 189, 201
 nomadizem, pravi: 59, 189
nomadska: 162
 nomadska živinoreja: 10, 14, 201
 nomadsko naselje: 10
 Nordgårdov prispevek k preučevanju razdrobljenosti: 45, 46
 norfolški kolobar: 12, 14
nosilen: 162, 169
 nosilna kapaciteta: 12, 97
 nosilna kapaciteta zemljišča: 12
 nosilnost, agrarna: 12, 14
 notranjska hiša: 21, 30, 48, 118
 novak: 48, 162
 novina: 48, 162, 169
 nunatak: 12
 nunja: 12
 nyika: 12

O

oaza: 12, 14, 97, 100, 162, 169, 168, 189, 190
obcesten: 162
 obcestna vas: 10, 33, 100, 187, 189
 obcestno naselje: 21, 30, 189
 obča geografija: 169, 189, 199
občasen: 162, 169
 občasna njiva: 14
 občasno naselje: 10, 14, 187
 občina, katastrska: 35, 48, 126, 169, 187
 obdelava zemljišča, minimalna: 142
obdelovalen: 162, 169
 obdelovalna zadruha: 202
 obdelovalna zemljišča: 10, 12, 25, 35, 97, 162, 167, 187, 192, 201
 obdelovalne površine: 10, 192
 obdelovalni maksimum: 43, 66
 obdelovanje tal: 100, 142
obdelovanje zemljišč: 100, 101, 169
 obdelovanje zemljišč, melioracijsko: 142
 obdelovanje zemljišč, motično: 10, 14, 48, 100, 201
 obdelovanje zemljišč, orno: 10, 14, 48, 100, 201
 obdelovanje zemljišč, ročno: 14, 48
 obdelovanje zemljišč, strojno: 14
 obdelovanje zemljišč, terasno: 12, 14, 168
 obdelovanje zemljišč, izohipsno: 12, 86
 obdelovanje zemljišč, konturno: 12, 86, 142

- obdobje:** 162, 169
 obdobje, lovno: 48, 97, 187, 189
 obdobje, vegetacijsko: 12, 14, 100, 136, 187, 189
 obgozdje: 187
 obhodnja: 48, 162
 oblika naselja: 144, 168, 169
 oblikovanje, krajinsko: -
 oblivanje: 100, 111
 obmejek: 65, 162
 obmejek, gozdni: 162
obmestje: 100, 187, 189
 obmestje, agrarno: 100
 območja s posebnim namenom: 187
 območja, ribolovna: 10, 188, 189
območje: 162, 169
 območje bližnje rekreacije: 57, 164
 območje vodnega zajetja: 187
 območje, agrarno: 14, 44
 območje, demografsko: 77
 območje, demografsko ogroženo: 25, 27, 77, 79, 154
 območje, gozdnogospodarsko: 187
 območje, kmetijsko: 14, 44
 območje, komasacijsko: 84, 152, 187
 območje, manj razvito: 27, 187
 območje, melioracijsko: 84, 187
 območje, nerazvito: 97, 100, 187
 območje, pasivno: 101
 območje, periurbano: 14, 154
 območje, podeželsko: 41
 območje, poplavno: 186, 189
 območje, primestno: 14, 154, 189
 območje, ruralno: -
 območje, smučarsko: 187
 območje, turistično: 187, 189
 območje, vinorodno: 189
 območje, zaostalo: 97, 100, 187
 območje, zavarovano: 100, 187, 189
 območje, zazidalno: 44, 101, 187
 obnova gozda: 169, 187
 obora: 162, 169, 189
 obrat, kmetijski: 162, 169, 201
 obratovalna doba gozda: 48
obremenjenost delovne sile: 5, 66, 63, 71, 169
 obremenjenost delovne sile v konicah: 5, 63, 66
 obremenjenost delovne sile, povprečna: 5, 63, 66
 obrh: 37, 162, 164, 165
obrobje: 162, 169
 obrobje, mestno: 12, 140
 obrobje, ruralno-urbano: 87, 154, 168
 obročna paša: 142, 162, 169, 191
obrt: 162, 169, 189
 obrt, domača: 100, 102, 142, 148, 168
 obrt, kmetijska: 100
 oceanski ribolov: 100, 169, 189
 ocenjevanje zemljišč: 18, 90, 175, 173
 oddelek prsti: 106, 169
 odlagališče odpadkov: 97, 101, 169, 189
- odnos:** 162, 169
 odnosi, lastniški: 12, 14, 48, 142, 201
 odnosi, zemljiškoposestni: 12, 14, 48, 142, 201
 odor: 162
 odpadki, kmetijski: 97, 99
 odplaka: 97, 162, 169
odprt: 162, 169
 odprti celek: 10, 33, 48, 51
 odprti gozd: 13, 162
 odprto polje: 10, 14, 52
 odstrel divjadi: 187
 odtočni količnik: 23, 97
odveza: 162, 169
 odveza, kmečka: 189
 odveza, zemljiška: 48, 99, 162, 189, 201
 oglarstvo: 48, 162, 169, 189
 ognjenica: 48, 169
 ognjiščnica: 48, 48
 ogon: 100, 162
 ogozdovanje: 12, 35, 61, 115, 168
 ograd: 48, 118, 162
 ograda: 37, 162, 165
 ograjnica: 48, 169
 ogrsko dedno pravo: 61, 66, 205
 ohišnica: 10, 14, 162, 169, 201
 ohišniško sadjarstvo: 142
 okol: 162
 okoliš, vinorodni: 169, 189
 okolje, fizično: 44, 169
 okopavanje: 100, 162, 169
 okopavine: 14, 100, 142, 162, 189, 201
 okopavinski kmetijski sistem: 200, 201
 okraj, katastrski: 187
 okrogla vas: 10, 33, 187, 169, 189
 okroglica: 162
 oljarice: 12, 142, 169, 189, 201
 open field: 12, 168
operacija: 162, 169, 189, 190
 operacija, agrarna: 84, 152
 operacija, kmetijska prostorsko-reditvena: 84
 oplaz: 162
 oplodna sečnja: 48
 opremljenost zemljišča, komunalna: 75, 97, 187
 optimalna raba tal: 35, 61, 67, 169
 opuščena planina: 25, 118, 169, 193
 oral: 48, 162
 oranica: 162
oranje: 12, 142, 162, 169
 oranje na grebene: 100
 oranje, konturno: 12, 86, 142
 organizacije, lovske: 81, 169, 189, 190
organizem: 162, 169, 189
 organizmi tal: 100, 101
 organizmi, avtotrofni: 97, 101
 organizmi, heterotrofni: 97, 101, 190
 organizmi, škodljivci: 82
 organska gnojila: 14, 101, 103, 142, 162, 190

orni: 162, 169
 orni ekvivalent: 45, 168, 187
 ornica: 33, 48, 100, 142, 162, 201
 orno obdelovanje zemljišč: 10, 14, 48, 100, 201
 orno poljedelstvo: 10, 14, 48, 100, 201
 orodje, kmetijsko: 169, 201
 orogeneza: 12, 97, 100, 162, 164, 168, 189, 190
 orografski bioklimatski pasovi: 10
 osek: 162
 osipavanje: 100, 162
oskrba: 162, 169
 oskrba z vodo: 97, 101
 oskrba, vodna: 97, 101
 osmica: 162
 osnova, matična: 106, 169, 187
 osoje: 100, 162, 169, 187
 osončenost: 162, 169
 osredek: 48, 162
osrednjeslovenska: -
 osrednjeslovenska hiša: 21, 30, 48, 118
 osrednjeslovenska vas: 21
 ostarela kmetija: 63, 91, 92
 ostrv: 48, 162
 osuševanje: 97, 100, 142, 162, 169
 otava: 48, 162, 169
 otavič: 48, 162
 otavnica: 162
 ovčereja: 25, 142, 162, 169, 189, 201
 ovčja planina: 48, 193
 ovčjak: 30, 162
 ozare: 162, 169, 189
 ozelenjevanje: 35, 61, 97, 100, 115, 162
 ozemlje, inundacijsko: 169, 190
 ozimina: 33, 162, 189
 ozki delci: 10, 51, 169
 ozračje: 162, 169

P

pa: 12
 padang: 12
 padavine, efektivne: 12, 39, 136, 168, 169
 pa-deng: 12
 padi: 12
 pajštva: 48, 162
 pamir: 12
 pampa: 24, 53, 100, 142, 162, 188, 189
 panoga, kmetijska: 162, 169
panonska: 162
 panonska hiša: 21, 30, 48, 118
 panonska vas: 21
 pantanal: 12
 paramo: 12
 paranti: 12
parcela: 97, 114, 162, 169, 187, 189
 parcelacija: 147, 162, 187
 parcelnik: 48
 paritetni dohodek: 95, 163, 189, 190
park: 24, 97, 100, 162, 169, 189
 park, krajinski: 25, 97, 100, 101, 152, 187, 189
 park, naravni: 100, 152, 162, 187
 park, narodni: 97, 100, 101, 152, 162, 187, 189
 park, regijski: 189
 park, strojni: 162, 205
 parma: 48, 162
pas: 97, 162, 169, 189
 pas lakote: 14
 pas, bentični: 7, 12, 164, 190
 pas, drevesni: 101, 187
 pas, gozdni: -
 pas, kmetijski: 12, 100
 pas, litoralni: 7, 97, 100, 162, 164
 pas, podnebni: 12, 177
 pas, rastlinski: 189
 pas, termalni: 27, 38, 40, 131
 pas, toplotni: 27, 38, 40, 131
 pas, varovalni: 101
 pas, vegetacijski: 189
 pas, vetrozaščitni: 142, 186, 187
 pas, višinski: 10, 12, 53
 pas, zeleni: 162, 164
 pasati: 12, 162, 169, 189
 pasika: 162
 pasivno območje: 101, 169
paša: 162, 169, 189, 191
 paša povprek: 191
 paša v hribovitem svetu: 191
 paša, čezmerna: 12, 168, 189
 paša, čredinska: 191
 paša, gozdna: 28, 48, 193
 paša, nadzorovana: 191
 paša, obročna: 142, 162, 191
 paša, sukcesivna: 68
 pašinec: 162
pašen: 162
 pašna pravica: 48, 84
 pašna skupnost: 84, 187
 pašna živonoreja: 10, 14, 201
pašnik: 10, 35, 100, 101, 162, 168, 169, 187, 189, 198, 207
 pašnik, čredinski: 101, 162, 189, 191
 pašnik, ekstenzivni: 10
 pašnik, intenzivni: 10, 191
 pašnik, planinski: 48, 162, 189
 pašnik, skupni: 84, 159, 187
 pašnik, soseskin: 48, 162
 pašnik, vaški: 48, 162
pašništvo: 10, 14, 59, 169, 170, 189
 pašništvo, ekstenzivno: 12, 142
 pašništvo, intenzivno: 142, 191
 pašništvo, planinsko: 10, 14, 48, 162, 193, 194, 201
 pašništvo, selilno: 14, 168, 170
 pašništvo, stacionarno: 14, 170
 pašništvo, ustaljeno: 14, 170
 pašno zaporedje: 68

- pašno-košen:** 162
pašno-košna raba zemljišč: 191
pašno-košni kmetijski sistem: 14, 100, 189
pašno-košno gospodarstvo: 14
pašten: 162
pavperant: 101, 190
pečnica: 162
pedo-: 190
pedogenetski procesi: 106
pedogeneza: 12, 101, 106, 175, 187
pedogeografija: 101, 106, 199
pedohora: 106, 190
pedon: 106, 175, 190
pedosekvenca: 97, 106, 174, 175, 187, 190
pedosfera: 106
pedotop: 106, 190
pejsaž: 97, 128, 162, 169, 201
peon: 12, 162, 190, 201
periurbano območje: 14, 154, 190
permafrost: 12, 100, 164, 168, 189
permakultura: 195
permanentno naselje: 10, 14, 190
perutnina: 24, 142, 162, 169, 189, 201
perutninarstvo: 12, 25, 142, 162, 189
pesticidi: 12, 97, 101, 142, 152, 162, 189
pH lestvica: 97, 106, 189
phaozemi: 105, 106, 169, 178
pionirska rastlina: 162, 189
piramida biomase: 33, 169
piscikultura: 12
planina: 12, 14, 25, 48, 97, 118, 159, 162, 168, 169, 189
planina, goveja: 48, 193
planina, konjska: 48, 193
planina, mlečna: 193
planina, opuščena: 25, 118, 193
planina, ovčja: 48, 193
planina, požarna: 48
planina, prehodna: 12, 48
planina, prva: 48
planina, senožetna: 48, 193
planina, srenjska: 193
planina, stranska: 48
planina, visokogorska: 10, 48
planina, zasebna: 3
planinarstvo: 162
planinski: 162
planinski pašnik: 48, 162, 189
planinski red: 48
planinsko gospodarstvo: 187
planinsko pašništvo: 10, 14, 48, 162, 193, 194, 201
planinstvo: 25, 57, 162, 189
planiranje: 162, 169
planiranje razvoja podeželja: 152, 197, 201
planiranje, fizično: 152, 197
planiranje, krajinsko: 152, 162, 187, 189, 201
planiranje, prostorsko: 25, 120, 152, 187, 197
planiranje, regionalno: 25, 97, 187, 197
planiranje, ruralno: 152, 197, 201
plankton: 10, 12, 97, 101, 162, 169
planosoli: 12, 105, 106
planovanje: 48
planšarija: 30, 48, 162, 169, 189
planšarska: 162
planšarska kočja: 30, 48
planšarski kmečki dom: 48
planšarsko naselje: 10, 30
planšarstvo: 10, 14, 48, 162, 169, 193, 201
planta: 48, 162
plantaža: 10, 12, 14, 97, 100, 101, 162, 168, 187, 189, 201
plantaže, gozdne: 10, 35, 198
plantažen: 162
plantažni sadovnjak: 9, 35, 198, 207
plantažno kmetijstvo: 10
plantažno naselje: 10
plante: 48
plastenjak: 4, 136, 162, 169
plastenka: 142
plastikultura: 142
plastoponika: 100, 190
plavajoči vrtovi: 69, 94, 169
plavljenje lesa: 3, 169
plazina: 162
plemenitenje rastlin: 82, 169
plevel: 12, 162, 169, 189
plodnost tal: 100, 142, 169, 187, 189
plombe: 20, 140, 141
plužno poljedelstvo: 10, 14, 48, 100, 169, 201
počitniška: 162, 169
počitniška hiša: 57, 162, 164
počitniški turizem: 57, 164
počitniško bivališče: 14, 57, 100, 164, 168, 187
počitniško bivališče, sekundarno: 14, 57, 100, 164, 168, 187
počitniško naselje: 30
počitniško stanovanje: 164, 171
pod: 48, 162, 169
pod-: 169
podeželje: 41, 79, 148, 149, 154, 169, 197
podeželska: 162
podeželska cesta: 187
podeželska regija: 14, 197
podeželske funkcije: 2, 14
podeželsko naselje: 10, 19, 20, 48, 100, 187
podeželsko območje: 41
podeželsko prebivalstvo: 12, 14, 201
podeželsko središče: 10, 187
podlaga, matična: 7, 106, 169, 187
podnebje: 12, 100, 152, 162, 169, 177, 189, 199
podnebni pas: 12, 177
podor: 101, 162
podrast: 97, 162
podružbljanje zemljišč: 61, 169, 206
podsevek: 162, 189

- podtalje: 162
 podtalna voda: 23, 82, 97, 100, 101, 162, 187, 189
 podtalnica: 23, 82, 97, 100, 101, 162, 169, 187, 189
 podzemno namakanje: 103
 podzoli: 7, 12, 97, 100, 105, 106, 162, 178
 podzoluvisola: 106
 pogozdovanje: 14, 97, 101, 162, 189
 pojata: 162
pokrajina: 25, 54, 100, 128, 162, 169, 189, 197, 199
 pokrajina, agrarna: 10, 201
 pokrajina, degradirana: 44
 pokrajina, kmetijska: 10, 201
 pokrajina, kulturna: 12, 97, 100, 101, 168, 189, 199
 pokrajina, naravna: 187, 189
 pokrajina, razvrstena: 44
 pokrajinska enota, ekološka: 38, 97
 polaj: 12
polaren: 162, 169
 polarna gozdna meja: 10, 100, 187
 polarna meja: 14, 201
 polder: 12, 13, 14, 100, 162, 168, 189
 polderstvo: 100
poli-: 162, 169
 policentrim: 25, 97, 120, 140, 162, 197
 polikultura: 14, 170, 187
 polikulturno kmetijstvo: 10, 201
 polipedon: 106, 190
politika: 162, 169, 189, 190
 politika, agrarna: 26, 95, 101
 politika, dedovalna: 26, 205
 politika, kmetijska: 26, 95, 101
 politika, regionalna: 189
 politika, zemljiška: 26, 101, 166
polje: 100, 162, 169, 189
 polje v grudah z delci: 33, 51
 polje, čistilno: 101
 polje, katastrsko: 100
 polje, keltsko: 12
 polje, kraško: 12, 37, 165, 189
 polje, odprto: 10, 14, 52
 polje, ponikovalno: 97, 101
 polje, poskusno: 162
 polje, zaprto: 10, 14, 52
poljedelska: -
 poljedelska gostota: 10, 187
 poljedelski rajon: -
poljedelstvo: 10, 14, 24, 25, 97, 100, 101, 142, 162, 168, 169, 189, 201
 poljedelstvo, aridno: 14, 100
 poljedelstvo, delitveno: 168
 poljedelstvo, ekstenzivno: 10, 168
 poljedelstvo, gredasto: 201
 poljedelstvo, intenzivno: 10, 142, 170
 poljedelstvo, ledinsko: 12, 48, 100
 poljedelstvo, mehanizirano: 10
 poljedelstvo, motično: 10, 14, 48, 100, 201
 poljedelstvo, namakalno: 100
 poljedelstvo, orno: 10, 14, 48, 100, 201
 poljedelstvo, plužno: 10, 14, 48, 100, 201
 poljedelstvo, požgalniško: 14, 189
 poljedelstvo, prašno: 12, 48, 100
 poljedelstvo, ročno: -
 poljedelstvo, roparsko: 100
 poljedelstvo, selilno: 12, 14, 168, 201
 poljedelstvo, stacionarno: 14
 poljedelstvo, strojno: 10
 poljedelstvo, sušno: 14, 100
 poljedelstvo, vrtno: 10
poljina: 100, 152, 162, 169
 poljina vaškega kolobarja: 100
poljska: 162
 poljska kapaciteta, maksimalna: 39, 136
 poljska kapaciteta, polna: 39, 136
 poljska razdelitev: 10, 25, 33, 48, 51, 100, 187
 poljska škoda: 101, 142
poljščine: 100, 162, 169, 187
 poljščine, glavne: 100
 poljščine, industrijske: 100, 142
 polkmet: 5, 13, 79, 162, 187, 201
 polmesec, rodovitni: 56, 169
 polna poljska kapaciteta: 39, 136
 polnomadizem: 10, 48, 59, 162, 170, 189, 201
 polnovredna delovna moč: 27, 45, 202
 polodprti celek: 25, 51
 položaj naselja: 20, 30
 polpuščava: 7, 162, 188, 189
 polstalno naselje: 10, 14
 poltrajna kultura: 14, 142
 polžarica: 118, 162
pomlajevanje gozdov: 48, 169
 pomlajevanje gozdov, naravno: 48
 pomlajevanje gozdov, umetno: 48
 pomologija: 48, 142, 162, 189, 190
 ponikovalno polje: 97, 101, 169
 poplava: 162, 164, 169, 186, 189
poplaven: 162
 poplavna ravnica: 7, 164, 175
 poplavni svet: 186
 poplavni val: 186
 poplavno območje: 186, 189
 populacijski ekvivalent: 25, 82, 169, 190
 poroznost prsti: 106, 169
 porton: 144, 162
poseben: 162, 169
 posebne kulture: 8, 14
 posebni kmetijski sistem: 200, 201
 poseg, gojitveni: 187
 poseka: 129, 162, 169
 poselitev: 21, 35, 162, 169
posest: 97, 142, 162, 169, 201
 posest, lastniška: 142
 posest, najemna: 48, 201
 posest, nestrnjena: 100
 posest, razdrobljena: 41, 45, 46, 61, 64, 66

- posest, razpršena: 100
 posest, strnjena: 100
posesten: 162
 posestna razdrobljenost: 45, 61, 64, 127
 posestna sestava: 25, 41, 91, 71, 100, 127, 142, 171, 187
 posestni list: 62, 162
 posestnik, zemljiški: 12, 162
posestvo: 97, 142, 162, 201
 posestvo, kmetijsko: 10, 162
posevek: 142, 162, 169, 189
 posevek, dopolnilni: 162
 posevek, glavni: 162, 189
 posevek, izravnalni: 101
 posevek, krovni: 189
 posevek, prejšnji: 189
 posevek, stranski: 162, 189
 posevek, strniščni: 162, 189
 posevek, varovalni: 162, 189
 posevek, vmesni: 100, 142, 162, 187, 189
 poskusno polje: 162
 posli: 33, 48, 162, 169
 poslopje, gospodarsko: 10, 30, 48, 169, 187
 pospeševalna služba: 25, 169, 176
 postaja, strojna: 142, 169
 postat: 162
 postržek: 101, 169
 potencial, naravni: 101
potencialen: 162, 190
 potencialna deagrarizacija: 27, 45, 47, 166
 potencialna evapotranspiracija: 39, 136, 177
 potencialno čista kmetija: 63, 91, 92
 topopljeni gozd: 12
 povodenj: 162, 169, 186
 povodje: 100, 162, 189
 povprečna obremenjenost delovne sile: 5, 63, 66
površina: 162, 169
 površine, gozdne: 187
 površine, kmetijske: 10, 192
 površine, obdelovalne: 10, 192
 površine, proste: 187
 površine, zelene: 101, 187
površinska: 162
 površinska intenzivnost: 14
 površinska produktivnost: 12, 14
 površinske vode: 101, 189
 površinsko namakanje: -
 površje: 162
 požar: 48
 požarna planina: 48
 požarnica: 48
 požarništvo: 12, 169, 189
 požganica: 162
 požgalniško poljedelstvo: 14, 189
 požgalništvo: 10, 12, 14, 48, 100, 162, 169, 170, 189, 201
pra-: 162, 169
 pragovi, temperaturni: 39, 136
 pragozd: 12, 97, 100, 162, 187, 189
praha: 12, 100, 74, 142, 152, 162, 169, 189, 201
 praha, delna: 12, 189
 praha, suha: 189
 praha, zelena: 12, 189
 prapokrajina: 189
 prašičereja: 142, 162, 169, 189, 201
 prašno poljedelstvo: 12, 48, 100
prava: 162, 169
 prava žita: 83, 142
 pravi nomadizem: 59, 189
pravica: 162, 169
 pravica do rože: 48
 pravica, pašna: 48, 84
 pravica, servitutna: 48, 152, 162
 pravica, služnostna: 33, 162, 189
 pravila, kmečka: 100, 169
 pravilno naselje: 30
pravo: 162, 169, 189
 pravo, agrarno: 162, 205
 pravo, dedno: 14, 146, 205
pravokoten: 162, 169
 pravokotna vas: 10
 pravokotne grude: 10, 33, 51
 praznjenje podeželja: 79, 169
prebiralen: 162, 169
 prebiralna sečnja: 48, 100
 prebiralni gozd: 187
prebivalstvo: 162, 189
 prebivalstvo, agrarno: 79, 115, 125, 162, 192
 prebivalstvo, kmečko: 79, 115, 125, 162, 192, 201
 prebivalstvo, podeželsko: 12, 14, 201
 prebivalstvo, ruralno: 12, 14
 predalpska vas: 21
 predeli, gorski in hriboviti: 72, 88, 166, 169, 187
 predelovalna industrija: 10, 14
 prednosti, komparativne: 168
 prednostna pravica pri nakupu kmetijskih zemljišč: 27, 80, 187
 predplanina: 48, 189
 pregon: 162
prehoden: 162, 169
 prehodna planina: 12, 48
 prehodni turizem: 57, 164
prehramben: 162, 169
 prehrambna bilanca: 14, 97
 prehrambna intenzivnost: 14
 prehranjevalna veriga: 101, 152, 187, 189
 prehranska kriza: 97, 101
 prejšnji posevek: 189
 prekmurska hiša: 21, 48, 118
 prekop: 162, 169, 189
 prelevman: 162, 189
 preliha: 162
prelog: 33, 74, 142, 162, 169, 187, 201
 prelog druge stopnje: 74
 prelog prve stopnje: 74

- prelog, ekonomski: 74
 prelog, funkcijski: 74
 prelog, prikriti: 74
 prelog, relativni: 74
 prelog, socialni: 74, 100
 prelog, sodobni: 74
 prelog, tehnični: 74
 preloga: 48
 preložno gospodarstvo: 14
 premija: 26, 27, 162, 169, 189
prenaseljenost: 162, 169
 prenaseljenost, agrarna: 14, 66, 101, 201
 prenaseljenost, prikrita agrarna: 47, 66, 71, 201
 prenova vasi: 24, 97, 110, 150, 151
 preperelina: 162, 164, 169
 preperevanje: 97, 100, 106, 162, 164, 169, 189
 prerija: 12, 100, 142, 162, 168, 169, 189
 preseka, gozdna: 187
 presnova ekosistema: 101, 162
presoja vplivov na okolje: 152
 presoja vplivov na okolje, celovita: 152
 pretok, rečni: 7, 23, 25, 97, 169
 pretrgana proga: 10, 33, 51
 preužitek: 81, 162, 189
 prevzemnik: 162, 169
 prevzemništvo: 5, 63, 66
 pridelava, kmetijska: 162
pridelek: 162, 169
 pridelek, hektarski: 12, 187
 pridelek, hektarski gozdni: 187
 pridelek, katastrski čisti: 187
 pridelek, kmetijski: 162
pridelovalen: 162
 pridelovalna specializacija: 14
 pridelovalna usmerjenost: 10, 14, 197
pridelovanje krme: 100, 142, 169
 pridelovanje krme, njivsko: 142, 166, 172
 pridelovanje žita: 100, 142
 prikop: 162
prikrit: 162, 169
 prikrita agrarna prenaseljenost: 47, 66, 71, 201
 prikriti prelog: 74
 priložnostno naselje: 10, 14, 169
primaren: 162, 169
 primarne dejavnosti: 162, 189, 192
 primarni gozd: 189
 primarni sektor: 10, 12, 168, 187, 192
 primerljiva kmetijska površina: 169, 208
 primestno območje: 14, 154, 189
primitiven: 162, 169
 primitivno kolektivno zemljiško lastništvo: 14
 primitivno prehranitveno kmetijstvo: 10, 201
 primogenitura: 162, 168, 189, 190
primorska: 162, 169
 primorska hiša: 21, 30, 48, 118
 primorska vas: 21
priobalen: 162, 169
 priobalni ribolov: 100, 189
 priobalno zemljišče: 187
 prirastek, letni: 48, 197
 prislonjeni kozolec: 11, 48, 117, 162, 169
 prisoje: 100, 162, 169, 187
prispevek: 162, 169
 prispevek k preučevanju razdrobljenosti, Malovrhov: 46, 109
 prispevek k preučevanju razdrobljenosti, Nordgårdov: 45, 46
 prispevek za biološka vlaganja: 187
 prispevek zaradi spremembe namembnosti kmetijskega ali gozdnega zemljišča: 75, 187
 pristaja: 48, 162
 pristava: 33, 48, 162, 169
 privatno lastništvo: 162, 169
 procesi, pedogenetski: 106, 169
produktivnost: 162, 169, 189
 produktivnost, delovna: 14, 71, 89, 109
 produktivnost, površinska: 12, 14
profil: 162, 169
 profil prsti: 12, 106, 168, 187, 189
 profil, talni: 12, 106, 168, 187, 189
proga: 162, 169
 proga, čista: 33, 51
 proga, pretrgana: 10, 33, 51
 proga, razlomljena krčevinska: 33, 48, 51
 proga, sklenjena: 10, 33, 51, 100
 proga, zemljiška: 10, 48, 51
 progaste grude: 33, 51
proizvod: 162, 169
 proizvod, bruto domači: 202
 proizvod, kmetijski: 162
 proizvodna sposobnost gozdov: 197
 proizvodnja, kmetijska: 162
 prometnica, gozdna: 169, 187
 proračunska sredstva, povezana s kmetijstvom v Sloveniji: 166
 proste površine: 169, 187
prostor: 97, 162, 169, 189
 prostor, kmetijski: 162, 187
 prostor, ruralni: 187
 prostor, zunajmestni: 187
prostorska: 162
 prostorska razdrobljenost zemljišč: 12, 45, 46, 61, 64
 prostorski izvedbeni načrti: 147
 prostorski ureditveni pogoji (PUP-i): 20, 147, 155
 prostorsko planiranje: 25, 120, 152, 187, 197
 protekcionizem, agrarni: 166, 169, 190
prst: 12, 59, 100, 101, 105, 106, 162, 168, 169, 201
 prsti, aconalne: 12, 106
 prsti, antropogene: 12, 106, 178
 prsti, avtomorfne: 106, 122, 178
 prsti, conalne: 106, 122, 178
 prsti, fosilne: 106
 prsti, halomorfne: 105, 106, 178
 prsti, hidromorfne: 106, 122, 178

prsti, intraconalne: 12, 106, 122, 178
 prsti, klimoconalne: 106, 122, 178, 187
 prsti, koluvalne: 105, 106, 178
 prsti, recentne: 106
 prsti, reliktno: 106
 prsti, subakvalne: 105, 106, 122, 178
 prstnina: 162
 prva planina: 48
prvoten: 162, 169
 prvotna gozdna združba: 119
 prvotne grude: 10, 33, 48, 51
 prvotni gozd: -
 prvotni ribolov: 10
 prvotni zaselek: 10
 pueblo: 12
 puhlica: 7, 12, 97, 152, 162, 164, 169, 189
 puna: 12
 punja: 12
 push - pull faktorji: 14
 pusta: 12, 97, 100, 189
 pustota: 48, 52, 100, 162, 189
 pušča: 74, 100, 162
 puščava: 7, 12, 97, 100, 162, 164, 168, 188, 189

R

raba: 162, 169
raba tal: 12, 100, 168, 201, 209
 raba tal, kmetijska: 9, 35, 61, 133, 171, 201, 207, 209
 raba tal, maksimalna: 12, 35, 61, 67
 raba tal, optimalna: 35, 61, 67
raba zemljišč: 12, 100, 168, 201
 raba zemljišč, pašno-košna: 191
 raba, čezmerna: 12
 raba, zemljiška: 12, 100, 168, 201
 rabi: 12
rajon: 162, 189, 190
 rajon, kmetijski: 33
 rajon, poljedelski: -
 rajon, sadjarski: 8, 25, 189
 rajon, vinogradniški: 8, 12, 25
 rajon, živinorejski: -
 ralanje: 142, 169
 ranč: 12, 14, 100, 162, 189, 190
 rankerji: 12, 105, 106, 178
 ranljivost okolja: 97, 169
 rastišče: 162, 189
 rastje: 162, 187
rastlina: 162, 169, 189
 rastlina, koristna: 100
 rastlina, kulturna: 100, 162, 187
 rastlina, pionirska: 162, 189
 rastlina, samonikla: 162
 rastline, industrijske: 10, 12, 100, 101, 142, 162, 187, 189
 rastline, krmne: 10, 12, 14, 142, 189, 201
 rastline, makrotermne: 136
 rastline, mezotermne: 136
 rastline, mikrotermne: 136

rastline, tekstilne: 10, 142, 189, 201
 rastline, zdravilne: 10, 189, 201
 rastlinjak: 4, 12, 162, 189
rastlinska: 162
 rastlinska geografija: 100
 rastlinska meja: 187
 rastlinska združba: 100, 189
 rastlinske formacije: 100, 189
 rastlinski pas: 189
 rastlinski pasovi, višinski: 97
 rastlinstvo: 162, 169
 raščeno naselje: 30, 169
ravnica: 162, 169
 ravnica, aluvialna: 7, 164, 175
 ravnica, poplavna: 7, 164, 175
 ravnotežje: 97, 162
 ravnotežje (ravnovesje), ekološko: 38, 97, 152, 162, 189
 ravnotežje (ravnovesje), naravno: 12, 97, 101, 152, 187, 189
 ravnovesje: 97, 162, 189
razdelitev: 162, 169
 razdelitev, poljska: 10, 25, 33, 48, 51, 100, 187
 razdelitev, zemljiška, na celke: 10, 48, 51, 162
 razdelitev, zemljiška, na delce: 10, 48, 51, 162
 razdelitev, zemljiška, na grude: 10, 48, 51, 162
 razdelitev, zemljiška, na proge: 10, 48, 51, 162
 razdelitev, zemljiška: 10, 25, 48, 51, 100, 189
 razdelitvene grude: 10, 33, 48, 51
razdrobljen: -
 razdrobljena posest: 41, 45, 46, 61, 64, 66
 razdrobljeno naselje: 30
razdrobljenost: 162, 169
 razdrobljenost zemljišč: 12, 14, 41, 45, 46, 61, 64, 168
 razdrobljenost zemljišč, prostorska: 12, 45, 46, 61, 64
 razdrobljenost zemljišč, velikostna: 14, 45, 46, 61, 64
 razdrobljenost, posestna: 45, 61, 64, 127
 razdrobljenost, zemljiška: 12, 14, 41, 45, 46, 61, 64, 168
 razkosani celek: 10, 33, 51, 169
 razlastitev zemljišč: 152, 169, 187, 189
 razlomljena krčevinska progga: 33, 48, 51, 169
razložen: 169
 razložena vas: 10, 33, 100, 187
 razloženi celek: 10, 33, 51
 razloženo naselje: 10, 20, 30, 33, 48, 100, 168, 187
 razmere, naravne: 163, 169
 razmerje, njivsko površinsko: 100
 razor: 142, 162, 169
 razoravanje: 142, 162
 razparceliranost: 162
 razpostavljeno naselje: 30
razpršen: 169
 razpršena posest: 100
 razpršena vas: 10, 20
 razpršeno naselje: 20, 21, 30, 168, 187
 razraslo naselje: 30
 razred prsti: 106, 169
 razsad: 162

- raztegnjeno naselje: 30
raztresen: 169
 raztresena vas: 10, 20
 raztreseno naselje: 20, 30
 razvito naselje: 30
razvoj: 162, 169
 razvoj, sonaravni: 6, 82, 97, 149, 152
 razvoj, trajnostni: 6, 82, 97, 149, 152
 razvrednotena pokrajina: 44, 169
 rdeči seznam: 152, 189
re-: 162, 169
 reagrarizacija: 14, 190
 reakcija prsti: 106, 169, 190
 recentne prsti: 106, 190
 rečni pretok: 7, 23, 25, 97, 169
red: 162, 169
 red, planinski: 48
 red, urbanistični: 44, 140, 187
 redčenje gozda: 169, 187
 redi, gozdni: 48, 152
 refleksivno gospodarstvo: 14, 169, 190
reforma: 162, 169
 reforma, agrarna: 10, 12, 25, 66, 99, 100, 152, 201
 reforma, zemljiška: 12, 168, 189
 refugij: 12, 187, 189, 190
 regeneracija: 101, 162, 169, 187
regija: 12, 24, 25, 97, 100, 162, 164, 168, 189, 197, 199
 regija, agrarna: 14, 197, 201
 regija, kmetijska: 14, 197, 201
 regija, podeželska: 14, 197
 regija, ruralna: 14, 197
 regijski park: 189
regionalen: 162
 regionalna geografija: 12, 100, 189, 199
 regionalna politika: 189
 regionalna tipika naselij: 20, 155
 regionalno planiranje: 25, 97, 187, 197
 regosoli: 12, 105, 106, 178
 regulacija: 97, 162, 169, 189
 rehabilitacija: 97, 162, 187, 190
reja: 162, 169
 reja divjih živali: 14
 reja severnih jelenov: 12, 189
 rekonstrukcija: 162, 169, 187, 189
rekreacija: 57, 162, 164, 169
 rekreacija, bližnja: 57, 164
rekreacijska: 162
 rekreacijska zmogljivost pokrajine: 57, 164
 rekreacijski gozd: 57, 164
 rekultivacija: 97, 101, 189, 190
relativen: 162, 169
 relativna gozdna zemljišča: 10, 48
 relativna kmetijska zemljišča: 10
 relativni prelog: 74
 relief: 7, 12, 25, 121, 162, 169
reliefen: 162
 reliefna energija: 100, 187, 189
 reliefne kategorije, temeljne: 7, 38, 121, 137
 relik: 12, 97, 100, 162, 168, 169, 187
 reliktni prsti: 106, 169
 renaturacija: 152
 rendzine: 12, 105, 106, 122, 178
renta: 162, 169, 183, 189, 201
 renta, diferencialna: 99, 201
 renta, kmetijska: 183
 renta, najemna: 59
 renta, zemljiška: 99, 183, 189, 201
 reprivatizacija zemljišč: 143, 162, 190
 resava: 12, 162, 168, 169, 189, 203
 restavracija: 97, 100, 101, 110, 155, 162, 169, 189
 retencija: 97, 162, 187, 190
 retencijska kapaciteta: 39, 97
revitalizacija: 162, 190
 revitalizacija podeželja: 88, 101, 148, 150, 152
 revitalizacija vasi: 20, 30, 110, 144, 155
revolucija: 162, 169
 revolucija, agrarna: 12, 59, 162, 189, 201
 revolucija, neolitska: 99
 revolucija, zelena: 10, 12, 59, 168, 189
rezervat: 162, 169
 rezervat, lovski: 187
 rezervat, naravni: 97, 100, 187, 189
 rezervat, strogi naravni: -
 rezidualni model: 14, 162, 190
 režim, vodni: 97, 101, 169
riba: 162, 169
 ribiško naselje: 10
 ribištvo: 100, 162, 189
ribja: 162
 ribja farma: 12
 ribja steza: 12
 ribnik: 48, 142, 162, 187, 189
 ribogojnica: 48, 162
 ribogojstvo: 97, 162, 189
ribolov: 10, 100, 101, 162, 189
 ribolov, kopenski: 100
 ribolov, morski: 100, 162, 189
 ribolov, oceanski: 100, 189
 ribolov, priobalni: 100, 189
 ribolov, prvotni: 10
 ribolov, sladkovodni: 142, 189
 ribolov, sodobni: 10
 ribolov, športni: 189
 ribolov, visokomorski: 10
 ribolovna območja: 10, 188, 189
 rigolanje: 48, 49, 142, 162, 175, 189
 riža: 48, 162
rob: 162, 169
 rob, gozdni: 44, 162, 169, 187
 rob, vaški: 152
ročen: 162, 169
 ročno obdelovanje zemljišč: 14, 48
 ročno poljedelstvo: -
rodoviten: 162, 169

rodovitni polmesec: 56
 rodovitno zemljišče: 35, 187, 207
 rodovitnost tal: 97, 100, 142, 187, 189
 rodovno kmetijstvo: 14, 169, 201
 rondavel: 12
 ronek: 48, 162
roparski: 162, 169
 roparsko kmetijstvo: -
 roparsko poljedelstvo: 100
 rosišče: 97, 100, 169, 189
 rotacija: 162, 189, 190
 ROTE (register območij teritorialnih enot): 114
 rovt: 48, 162, 169
 rudninska gnojila: 12, 14, 101, 103, 142, 169
 ruralizacija: 13, 190
ruralen: 162, 190
 ruralna geografija: 13, 41, 59, 199
 ruralna regija: 14, 197
 ruralna sociologija: 99, 142, 189, 201
 ruralni center: 10, 187
 ruralni prostor: 187
 ruralno naselje: 10, 19, 20, 48, 100, 187
 ruralno območje: -
 ruralno planiranje: 152, 197, 201
 ruralno prebivalstvo: 12, 14
ruralno-urban: -
 ruralno-urbani kontinuum: 12, 14, 59, 87, 168, 187, 189, 197
 ruralno-urbano obrobje: 87, 154, 168
 rurbanizacija: 14
 rurizem: 101
 ruša: 162, 169, 187
 rut: 48, 162
 ryot: 12

S

sadjarski rajon: 8, 25, 189
sadjarstvo: 10, 48, 97, 100, 142, 162, 169, 189
 sadjarstvo, industrijsko: 142
 sadjarstvo, kmečko: 142
 sadjarstvo, ohišniško: 142
 sadjarstvo, samoniklo: 142
 sadjarstvo, vrtno: 142
 sadje: 10, 100, 142, 162, 169, 189, 201
sadovnjak: 35, 62, 142, 162, 169, 198, 207
 sadovnjak, ekstenzivni: 35, 129, 198, 207
 sadovnjak, intenzivni: 142
 sadovnjak, plantažni: 9, 35, 198, 207
 safari: 162, 169, 189, 190
 sahel: 12, 168, 189
 salaš: 10, 162, 190
 salinizacija tal: 100, 101, 111, 142, 187, 189
 samija: 48, 162, 169
 samina: 100
samoniket: 162, 169
 samonikla rastlina: 162
 samoniklo sadjarstvo: 142

samooskrbno kmetijstvo: 10, 14, 168, 187, 201
 samostojna stanovanjska stavba: 20, 30, 141
samoten: 162, 169
 samotna kmetija: 10, 20, 29, 48, 100, 187, 189
 samotni celek: 10, 33, 48, 51
sanacija: 97, 101, 187, 189, 190
 sanacija zemljišč: 81
 sanitarna sečnja: 169, 187, 190
 satelitska teledetekcija: 12, 134, 135, 169, 190
 Sauerjeva hipoteza: 12
 savah: 12
 savana: 12, 162, 168, 169, 189
 savanski gozd: 7, 10
 scrub: 10, 12, 189
 seča: 162
sečnja: 162, 169
 sečnja na golo: 33, 48, 162, 187
 sečnja, oplodna: 48
 sečnja, prebiralna: 48, 100
 sečnja, sanitarna: 187
 sečnja, skupinsko-postopna: 187
 segregacijsko načelo rabe tal: 152, 190
sektor: 162, 189, 190
 sektor lastništva: -
 sektor, primarni: 10, 12, 168, 187, 192
sekundaren: 162, 169
 sekundarna vegetacija: 12
 sekundarni gozd: 100, 189
 sekundarno počitniško bivališče: 14, 57, 100, 168, 187
 selekcioniranje: 12, 162, 169, 189
selilen: 162, 169
 selilna živinoreja: 14
 selilno kmetovanje: 14, 170
 selilno pašništvo: 14, 168, 170
 selilno poljedelstvo: 12, 14, 168, 201
 selilno prehranitveno kmetijstvo: 10
 sel-po: 142
 selvas: 12, 100, 189
 semenovec: 101, 169
 semipermanentno naselje: 10, 14, 190
 senena kopa: 12, 48, 162
 senik: 48, 100, 162
seno: 48, 162, 189
 senožet: 48, 162, 169, 187, 189, 198
 senožetna planina: 48, 193
 sep: 162
 serra: 12, 188, 189
 servitutna pravica: 48, 152, 162, 190
sestava: 162, 169
 sestava, družbeno-gospodarska: -
 sestava, posestna: 25, 41, 71, 91, 100, 127, 142, 171, 187
 sestava, socialnoposestna: 187
 sestava, starostna: 99
 sestava gospodinjstev, starostna: 60, 63, 67
 sestava prebivalstva, starostna: 99, 100, 189
sestavljen: 169

- sestavljeni kmečki dom: 30
 sestavljeno naselje: 30
 seter: 12
 seznam, rdeči: 152, 169, 189
sezonska: 162, 169
 sezonska suburbanizacija: 13
 sezonsko delo v kmetijstvu: 14, 142
 sezonsko namakanje: 12, 168
 sezonsko naselje: 10, 14
 shamba: 12
 silaža: 12, 142, 162, 189
 silos: 142, 162, 169, 189, 190
 sinergizem: 101, 162, 189, 190
 sirnica: 3, 48, 162, 169
sistem: 162, 169
 sistem kolobarjenja: -
 sistem, agrarni: 142, 170, 196, 200, 201
 sistem, dedovalni: 59
 sistem, infield - outfield: 12, 168
 sistem, kmetijski: 142, 170, 196, 200, 201
 sistem, naselbinski: 10, 187
 sistem, zeleni: -
 sistemi kmetijske rabe tal: 101, 167
 sistemi poljske razdelitve: 24, 51, 152, 168, 187
 sistemi rabe tal: 14, 100, 101
 sistemi zemljiške rabe: 14, 100, 101
 sistemi, agrosocialni: 14
 skansen: 15, 32, 50, 162, 189
 skedenj: 12, 48, 162, 169
 skelet tal: 101, 169
 Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov: 35, 107
sklenjen: 162, 169
 sklenjena proga: 10, 33, 51, 100
 sklenjena vas: 10
 sklenjeno naselje: 10, 20, 21
skupen: 162, 169
 skupinski gozd: 100
 skupinsko-postopna sečnja: 187
 skupni hlev: -
 skupni pašnik: 84, 159, 187
skupnost: 99, 162, 169, 189
 skupnost, agrarna: 143, 152
 skupnost, kmečka: 187
 skupnost, pašna: 84, 187
 skupnost, stara vaška: 10
 skupnost, strojna: 189
 skupnost, vaška: 14, 99, 187
 sladkovodni ribolov: 142, 189
 sleme: 162, 164, 169
 slog: 162
 sloj, drevesni: 169, 187
služba: 162, 169
 služba, pospeševalna: 25, 176
 služba, svetovalna: 25, 176
 služnostna pravica: 33, 162, 189
 smernica, nitrarna: 82
 smučarsko območje: 187
socialen: 162, 169
 socializirano kmetijstvo: 201
 socialna geografija: 12, 100, 168, 189, 199
 socialna mobilnost: 164
 socialni prelog: 74, 100
 socialnoposestna sestava: 167
 sociologija: 12, 99, 162, 169, 189, 199
 sociologija, ruralna: 99, 142, 189, 201
 socio-ekonomska struktura: 12, 92, 99, 189
sodoben: 162, 169
 sodobni prelog: 74
 sodobni ribolov: 10
sol: 162, 169, 189
 soliflukcija: 7, 12, 189
 solina: 162, 187, 189
 solinarstvo: 162
 solna lizalica: 12
 solonci: 12, 105, 106, 178
 solončaki: 12, 105, 106, 178
sonaravna: 169
 sonaravni razvoj: 6, 82, 97, 149, 152
 sonaravno gozdarjenje: 100
 sonaravno kmetovanje: 179
 sorazmerni dohodek: 95, 163, 189
 soveska: 52, 162, 169, 189
 soveskin pašnik: 48, 162
 soteska: 7, 162, 169, 189
 sovhoz: 10, 12, 14, 100, 142, 162, 189, 190, 201
 spahnjenica: 29, 30, 162
spalen: 162, 169
 spalna vas: 10, 12, 59, 100, 167, 197
 spalno naselje: 12, 21, 30, 100, 162, 168
 spašnik: 162
 specializacija, pridelovalna: 14, 190
 specializirana kmetija: 70, 187
specifičen: 162, 169
 specifična gostota: 166, 167, 192
 specifični vodni odtok: 23, 187
 splavarstvo: 3, 48, 162, 169, 189
splošen: 162, 169
 splošna geografija: 189, 199
 splošni model rabe tal: 12
 spolovinarstvo: 48, 162
spomenik: 162, 169
 spomenik oblikovane narave: 15, 97, 101, 160
 spomenik, naravni: 15, 97, 100, 152, 162, 187, 189
 spomenik, stavbni: 15, 101
 spomeniki, etnološki: 15, 29, 187
 spomeniki, hortikulturni: 15, 187
 spomeniško varstvo: 25, 162
 sposobnost gozdov, proizvodna: 169, 197
 pravilo lesa: 3, 25, 162, 169
 sprememba namembnosti kmetijskih zemljišč: 75, 80,
 81, 84
 sprstenina: 106, 162
 središče, podeželsko: 10, 187
središčen: 162, 169

- središčna vas: 10, 33, 187, 189
središčno naselje: 10, 12, 25, 30, 187, 197
sredozemski: 162, 190
sredozemski gozd: 7, 10
sredozemsko kmetijstvo: 10, 14, 188, 201
sredstva, zaščitna: 14, 82, 97, 162
srenja: 10, 48, 52, 162, 169, 189
srenjska: 162
srenjska zemljišča: 189
srenjska planina: 193
stacionaren: 162, 190
stacionarna živinoreja: 14
stacionarni turizem: 57, 164
stacionarno kmetovanje: 14, 168, 170
stacionarno pašništvo: 14, 170
stacionarno poljedelstvo: 14
stagne: 162, 169
staja: 48, 162, 169
stalež divjadi: 187
stalna: 162, 169
stalno namakanje: 12
stalno naselje: 10, 14
stan: 10, 48, 162, 169
stanarjenje: 48
stanovanje, počitniško: 164, 169, 171
stanovanjska stavba, samostojna: 20, 30, 141
stara vaška skupnost: 10
staranje prebivalstva: 27, 79, 164
starosten: 162, 169
starostna sestava: 99
starostna sestava gospodinjstev: 60, 63, 67
starostna sestava prebivalstva: 99, 100, 189
status kmeta: 80, 81, 84, 169
stavbarstvo, ljudsko: 15, 189
stavben: 162, 169
stavbna črta: 110, 120, 164
stavbni spomenik: 15, 101
stečina: 162, 189
stegnjen: 162, 169
stegnjeni kmečki dom: 10, 30, 187
stegnjeni kozolec: 11, 48, 117, 162
steklenjak: 4, 136, 142, 162, 169
stelja: 48, 162, 169
steljarjenje: 162
steljeraja: 48, 162
steljnik: 162
stepta: 12, 100, 162, 168, 169, 189
stepta, kulturna: 189
steza, ribja: 12, 169
stog: 48, 162, 169
stopnja tržnosti kmetijstva: 14, 169
stranska: 162, 169
stranska planina: 48
stranski posevek: 162, 189
Stritarjeva kategorizacija zemljišč: 106, 173, 175
strnina: 100, 162, 189
strnišče: 162, 169
strniščen: 162
strniščna kultura: 118, 142, 171
strniščni posevek: 162, 189
strnjen: 162, 169
strnjena posest: 100
strnjena vas: 10, 20
strnjeno naselje: 10, 20, 21
strogi naravni rezervat: -
stroji, kmetijski: 14, 142, 201
strojen: 162, 169
strojna postaja: 142
strojna skupnost: 189
strojni park: 162, 205
strojno obdelovanje zemljišč: 14
strojno poljedelstvo: 10
strom: 48
struktura: 162, 169
struktura poljščin: 100
struktura prsti: 106, 168
struktura, agrarna: 100, 101, 187, 189
struktura, socio-ekonomska: 12, 92, 99, 189
struktura, zemljiška: 100
strukturne kategorije prebivalstva: 164
sub-: 162, 169, 190
subakvalne prsti: 105, 106, 122, 178
subarktični gozd: 10
subcentralna vas: 10, 187
subirigacijsko namakanje: 103
subpanonska vas: 21
substrat, matični: 7, 106, 164, 187
subtropski: 162, 169
subtropski gozd: 7, 10
subtropsko kmetijstvo: 14
suburbanizacija: 12, 14, 44, 154, 168, 187, 189
suburbanizacija, sezonska: 13
subvencije v kmetijstvu: 108, 163, 168, 189, 190
suha praha: 169, 189
sukcesija: 100, 189, 190
sukcesivna paša: 68
sundari: 12
suša: 97, 169, 186, 189
suša, hidrološka: 186
suša, kmetijska: 186
suša, meteorološka: 186
sušen: 162
sušno kmetijstvo: 59, 168
sušno poljedelstvo: 14, 100
sušno zemljišče: 12
svet, poplavni: 162, 169, 186
svetovalna služba: 25, 169, 176
sviloprejšstvo: 48, 142, 162, 169
svinjereja: 162, 169, 201
svisli: 48, 162, 169
- Š
šajka: 162, 190
šibljak: 7, 100

šikara: 162

široki delci: 33, 51, 169

škarje, agrarne: 125, 127, 169

škoda: 162, 169

škoda, lovska: 48, 189

škoda, poljska: 101, 142

škode v kmetijstvu: 142

škodljivci: 97, 101, 152, 189

škodljivi organizmi: 82

škofjeloško-cerkljanska hiša: 21, 30, 48, 118

škraplja: 37, 162, 165, 189

šotno barje: 97, 169, 187

športen: 162, 169

športni lov: 48

športni ribolov: 189

štalinka: 162

štala: 162, 169

število, talno klimatsko: 22

štirikapnica: 30, 162

štiristranični kmečki dom: 10, 187

švajga: 3, 48

T

tabuji v kmetijstvu: 169, 202

tajga: 12, 100, 162, 168, 169, 188, 189

taksacija: 162, 187, 189, 190

talen: 162, 169

talna vlaga: 97, 100, 106, 136, 168

talna voda: 23, 82, 97, 100, 101, 162, 187, 189

talni analogi: 18, 185

talni horizonti: 12, 105, 106, 187

talni profil: 12, 106, 168, 187, 189

talnica: 23, 82, 97, 100, 101, 162, 187, 189

talno klimatsko število (TKŠ): 22

tamar: 48, 169, 187

tank: 12

taungija: 12, 14

tehničen: 162, 169

tehnična dediščina: 15, 25

tehnični prelog: 74

tehnika, agrarna: 189, 197

tekališče: 162

tekstilne rastline: 10, 142, 169, 189, 201

tekstura prsti: 106, 162, 168, 169, 190

teledetekcija, satelitska: 12, 134, 135

temeljne reliefne kategorije: 7, 38, 121, 137

temillari: 10

temperatura: 162, 169, 189

temperatura biološkega minimuma: 136

temperatura, aktivna: 39, 136

temperatura, efektivna: 39, 136

temperaturen: 162

temperaturna vsota, biološka: 136

temperaturni pragovi: 39, 136

temporalno naselje: 10, 14, 169, 187

teorija središčnih (centralnih) naselij: 12, 168, 169, 197

terai: 12

terar: 12

teras: 12

terasa: 162, 169

terasa, antropogena: 12, 86, 142

terasa, kulturna: 12, 86, 142

terasiranje: 12, 162

terasna: 162

terasni vinograd: 27, 142

terasno obdelovanje zemljišč: 12, 14, 168

terezijanski kataster: 48

teritorij, vaški: 33, 169

termalni pas: 27, 38, 40, 131, 169

terra rossa: 12, 100, 106, 189

tesana hiša: 29, 48, 169, 184

teža, ekvivalentna: 14, 169

težak: 162

tierra: 100, 189

tierra caliente: 12, 14, 189

tierra fria: 12, 14, 189

tierra helada: 12, 14, 189

tierra templada: 12, 14, 189

tip: 162, 169

tip poljske razdelitve: 187

tip prsti: 106, 189

tipi, gozdni: 7, 10

tipika naselij, regionalna: 20, 155

tipologija: 162

tipologija kmečke hiše: 15, 30, 48

tipologija kmetijstva: 14, 201

tipologija krajin: -

tipologija naselij: 10

tla: 12, 97, 100, 105, 106, 162, 169, 174, 175, 178, 189, 201

tla, aluvialna: 122, 178

tla, distrična: 25, 106, 122, 175, 178

tla, evtrična: 25, 106, 122, 175, 178

tlaka: 48, 99, 169

tloris naselja: 20, 29, 144, 169

topla greda: 4, 142, 169, 189

toplar: 29, 48, 162, 190

toplotni pas: 27, 38, 40, 131

topo-: 190

topografska izmera: 187, 189

topografsko-katastrski načrt: 187

toponomastika: 10, 162, 168, 190

toposekvenca: 175

tradicionalen: 162, 169, 190

tradicionalni vinograd: 27, 142

tradicionalno ekstenzivno kmetijstvo: 201

tradicionalno gospodarstvo: 14

tradicionalno intenzivno kmetijstvo: 201

trajen: 162, 169

trajna kultura: 14, 178

trajni nasad: 142

trajno koriščenje tal: 14

trajnosten: 162, 169

trajnostni razvoj: 6, 82, 97, 149, 152

trajnostno kmetovanje: 6, 82, 179
 transhumanca: 10, 12, 14, 48, 100, 168, 189
 transhumance: 10, 49, 168
 travinje: 100, 101, 162, 189
travnik: 10, 12, 35, 61, 101, 162, 169, 187, 189, 198, 207
 travnik, barjanski: 9, 35, 198, 207
 travnik, namakani: 12
 travniki, grbinasti: 16, 37
 travniški kolobar: 10, 12
 trdota vode: 23, 101
 trebež: 162, 169
 trebljenje kamenja: 162, 169
 treking: 162, 169, 189
 trg, živilski: 162, 169, 187
 trika: 48
 tripolje: 12, 14, 48, 100, 101, 189
tropski: 162, 169
 tropski dežni gozd: 10, 12, 168, 189
 tropski gozd: 7, 10, 12
 tropsko kmetijstvo: 14, 188
 trsje: 162
 trsničarstvo: 48, 169, 189
 trstičje: 35, 169, 189, 198, 207
 trško naselje: 10, 20, 25, 30, 169, 189
trta: 162, 169, 189
 trta, vinska: 142, 189, 201
 trznina: 33, 100, 101, 162, 201, 202
tržen: 162, 169
 tržišče, agrarno: 14, 169
 tržnica: 14, 162, 169, 187
 tržno kmečko gospodarstvo: 14, 77
 tržno kmetijstvo: 10, 12, 14, 168, 201
 tržno vrtnarstvo: 100, 168
 tundra: 12, 162, 168, 169, 189
 tunel: 4, 162, 169
turističen: 162
 turistična intenzivnost: 57, 164
 turistična kmetija: 88, 148, 149
 turistično naselje: 30
 turistično območje: 187, 189
turizem: 10, 12, 97, 99, 100, 101, 162, 168, 169, 189
 turizem, izletniški: 57, 164
 turizem, kmečki: 88, 162
 turizem, počitniški: 57, 164
 turizem, prehodni: 57, 164
 turizem, stacionarni: 57, 164

U

udomačevanje: 162, 169
 udomačene živali: 162
 ujma: 97, 162, 169
 ulična vas: 10, 169
umeten: 162, 169
 umetna gnojila: 12, 14, 101, 103, 142, 201
 umetna in arhitektonska dediščina: 15, 25, 29
 umetno pomlajevanje gozdov: 48

urbana vas: 168, 169
urbanističen: 162
 urbanistična dediščina: 15, 25, 29
 urbanistični red: 44, 140, 187
 urbanizacija: 10, 12, 14, 44, 99, 100, 101, 152, 154, 162, 187, 189, 190
 urbanizem: 44, 97, 162, 169, 187, 189
 urbar: 48, 99, 162, 149, 189
 urbarizacija zemljišča: 48, 162
 urbarščina: 162
 uredba o vnosu nevarnih snovi in rastlinskih hranil v tla: 82
 ureditev prostora, funkcionalna: 104, 169
 ureditveni pogoji, prostorski: 20, 147, 155
 urejanje zemljišč, hidrotehnično: 100, 101
 uskoki: 99
 uskoška domačija: 30
 usmerjena kmetija: 169, 187
 usmerjenost, pridelovalna: 10, 14, 197
 ustalitev: 12, 169, 190
ustaljen: 162, 169
 ustaljena njiva: 14
 ustaljena živinoreja: 14
 ustaljeno pašništvo: 14, 170
ustroj: 162, 169
 ustroj naselja: 144
 ustroj, agrarni: 189
 utrujenost tal: 14, 169, 189
 uvala: 12, 37, 162, 165, 169, 189

V

vadi: 12, 162, 190
 val, poplavni: 169, 186
varovalen: 162, 169
 varovalni gozd: 100, 101, 162, 197
 varovalni pas: 101
 varovalni posevek: 162, 189
varstvo: 162, 169
 varstvo gozdov: 97, 101, 187
 varstvo kmetijskih zemljišč: 187
 varstvo narave: 97, 101, 152, 162, 187, 189
 varstvo okolja: 12, 97, 101, 162, 187, 189
varstvo rastlin: 97, 101, 189
 varstvo rastlin, biotično: 189
 varstvo rastlin, fizikalno: 189
 varstvo rastlin, integralno: 100, 103, 152, 189
 varstvo rastlin, kemično: 189
 varstvo voda: 101, 187, 189
 varstvo zraka: 97, 101, 189
 varstvo, spomeniško: 25, 162
 varzea: 12
vas: 12, 100, 162, 168, 169, 187, 189
 vas s pravilnim tlorisom: 10
 vas, alpska: 21
 vas, barjanska: 10, 33, 118
 vas, centralna: 10, 44, 167
 vas, dolga: 10, 189

- vas, farna: 169, 197
 vas, gmajnska: 169
 vas, gozdna: 10, 13, 33
 vas, gručasta: 10, 33, 187, 189
 vas, kolonizacijska: 100
 vas, kraška: 21
 vas, nestrnjena: -
 vas, obcestna: 10, 33, 100, 187, 189
 vas, okrogla: 10, 33, 187, 189
 vas, osrednjeslovenska: 21
 vas, panonska: 21
 vas, pravokotna: 10
 vas, predalpska: 21
 vas, primorska: 21
 vas, razložena: 10, 33, 100, 187
 vas, razpršena: 10, 20
 vas, raztresena: 10, 20
 vas, sklenjena: 10
 vas, spalna: 10, 12, 59, 100, 167, 197
 vas, središčna: 10, 33, 187, 189
 vas, strnjena: 10, 20
 vas, subcentralna: 10, 187
 vas, subpanonska: 21
 vas, ulična: 10
 vas, urbana: 168
 vas, vrstna: 33, 189
 vas, zagatna: 10
vaška: 162
 vaška fiziognomija: 19, 20
 vaška identiteta: 20, 110, 144, 169
 vaška skupnost: 14, 99, 187
 vaška skupnost, stara: 10
 vaški atar: 33, 67, 129
 vaški kolobar: 100
 vaški pašnik: 48, 162
 vaški rob: 152
 vaški teritorij: 33
 vaško jedro: 20
 vaško zemljišče: 67, 129, 189
 vega: 12, 100
vegetacija: 7, 12, 97, 100, 101, 142, 162, 169, 187, 189, 190
 vegetacija, antropogena: 101
 vegetacija, naravna: 12, 152, 168
 vegetacija, sekundarna: 12
vegetacijska: 162
 vegetacijska meja: 187
 vegetacijski pas: 189
 vegetacijsko obdobje: 12, 14, 100, 136, 187, 189
 veld: 12, 100
 veleposest: 48, 100, 118, 162, 201
velik: 162, 169
 velika družina: 12, 99
 veliki lov: 162
velikost: 162, 169
 velikost naselja: -
 velikost posestev: 14, 167, 201
 velikostna razdrobljenost zemljišč: 14, 45, 46, 61, 64
 veriga, prehranjevalna: 101, 152, 169, 187, 189
vertikalen: 162, 169
 vertikalna mobilnost: 162, 164
 vertikalna slojevitost gozda: 33
 vertisoli: 12, 105, 106, 178
 veter: 97, 100, 131, 162, 169
 veterinarstvo: 142, 162, 169, 190
 vetrozaščitni pas: 142, 152, 186, 187
 vezani kozolec: 11, 48, 117, 162
 vlgvam: 12, 162
 vikend: 162
 vinarska zadruga: 189
 viničarija: 10, 30, 169
viničarska: 162
 viničarska hiša: 30
 viničarsko naselje: 30
 viničarstvo: 48, 118, 162, 169, 205
 vino: 12, 142, 169, 189, 201
vinograd: 12, 35, 48, 61, 162, 169, 189, 198, 207
 vinograd, terasni: 27, 142
 vinograd, tradicionalni: 27, 142
 vinogradniški rajon: 8, 12, 25
 vinogradništvo: 10, 48, 142, 162, 169, 189, 201
vinoroden: 162
 vinorodni okoliš: 189
 vinorodno območje: 189
vinska: 162
 vinska cesta: 162, 189
 vinska klet: 162
 vinska trta: 142, 189, 201
 vinski hram: 29, 48, 162
 viri, naravni: 12, 169
visok: 162, 169
 visoki lov: 48, 162
 visoko kmetijstvo: 12
visokogorska: 162
 visokogorska planina: 10, 48
 visokogorski gozd: -
 visokomorski ribolov: 10
 visokospecializirana živinoreja: 201
višinska: 162, 169
 višinska gozdna meja: 10, 48, 100, 101, 104, 138, 189
 višinska kmetija: 187
 višinska meja: 14, 201
 višinski pas: 10, 12, 53
 višinski rastlinski pasovi: 97
 vitikultura: 12, 168
vлага: 162, 169, 189
 vlaga vnenja: 39, 136
 vlaga, talna: 97, 100, 106, 136, 168
 vlaka: 162
 vlečne živali: 162, 169
 vložek, zemljiškknjnižni: 169, 189
vmesen: 162, 169
 vmesna kultura: 12, 14, 142
 vmesni dosevek: 100, 142, 187

vmesni posevek: 100, 142, 162, 187, 189
voda: 162, 169, 189
 voda, mineralna: 12, 23, 97, 101, 162
 voda, podtalna: 23, 82, 97, 100, 101, 162, 187, 189
 voda, talna: 23, 82, 97, 100, 101, 162, 187, 189
 vode, površinske: 101, 189
voden: 162
 vodna bilanca: 23, 97
 vodna oskrba: 97, 101
 vodni cikel: 7, 12, 23, 97
 vodni odtok, specifični: 23, 187
 vodni režim: 97, 101
vodnjak: 100, 101, 169, 189
 vodnjak, arteški: 100, 101, 189
 vodonosnik: 82
 voina dega: 12, 100, 189
 von Thünenov model: 12, 14, 168, 197, 201
 vrati: 162
 vrednost, dodana: 169, 202
 vremenoslovje: 162, 169
 vrh: 162
 vrhhlevna hiša: 20, 48, 100, 118
 vrstenka: 48, 100
 vrstilni kolobar: 33, 169
 vrstna vas: 33, 189
 vršaj: 7, 162, 189
vrt: 10, 100, 169, 187, 189, 207
 vrt, hišni: 187
vrtča: 12, 37, 162, 165, 169, 189
 vrtča, delana: 37, 165
 vrtičkarstvo: 100, 162, 169
vrtinarstvo: 10, 14, 48, 162, 169, 201
 vrtinarstvo, tržno: 100, 168
vrtten: 162
 vrtno poljedelstvo: 10
 vrtno sadjarstvo: 142
 vrtovi, plavajoči: 69, 94
 vulkanizem: 7, 12, 169, 189
vzdrževalen: 162, 169
 vzdrževalni gozd: 100
 vzdrževalno gospodarjenje z gozdovi: 187
 vzhodnoslovenska hiša: 21, 48, 118
 vzrat: 162

W

wheat belt: 201

Y

yermosoli: 105, 106
 yungas: 12, 100

Z

začimbnice: 10, 162, 169, 189
zadruga: 162, 169, 189
 zadruga, kmetijska: 12, 14, 59, 100, 162, 168, 169, 187, 189, 201
 zadruga, obdelovalna: 202

zadruga, vinarska: 189
 Zadrúžna zveza Slovenije: 122, 189
 združništvo: 122, 162, 189
 zadrževanje voda: 97, 169
 zagatna vas: 10, 169
 zajemanje podatkov, daljinsko: 12, 134, 169
 zakon pojemajoče vrednosti donosnosti: 14, 169, 201
zakup: 162, 169
 zakup zemljišč: 12, 14, 84, 162
 zakup zemljišč, dedni: 33
 zakupna kmetija: 82
 zakupnik, zemljiški: 84, 162, 169
 zaloga, lesna: 48, 169, 187, 197
 založno gnojenje: 103, 142, 162
 zamindar: 12, 201
 zaostalo območje: 97, 100, 187
 zaplata, gozdna: 162, 169
 zaporedje, pašno: 68, 169
zaprt: 162, 169
 zaprti celek: 10, 33, 48, 51
 zaprto polje: 10, 14, 52
 zarast: 162
 zaraščanje zemljišč: 35, 187, 209
 zariba: 12
zaseben: 162, 169
 zasebna planina: 3
 zasebno lastništvo: 14, 162
zaselek: 12, 48, 100, 162, 169, 187, 189
 zaselek, drugotni: 10
 zaselek, prvotni: 10
 zasipnica: 101, 162, 169, 189
 zasnova, krajinska: 169
 zasoljevanje tal: 100, 101, 111, 142, 169, 187, 189
 zastiranje tal: 100, 163, 169
zaščita: 162, 169
 zaščita kmetijstva: 166, 169
 zaščiten kmetija: 14, 63, 64, 80, 169, 181
 zaščitna sredstva: 14, 82, 97, 162, 169
 zavarovano območje: 100, 169, 187, 189
 zavrti: 162
zazidalen: 162, 169
 zazidalni načrt: 44, 101, 147, 187, 189
 zazidalno območje: 44, 101, 187
 zdravilne rastline: 10, 169, 189, 201
združba: 162, 169
 združba tal: 175
 združba, gozdna: 33, 119
 združba, rastlinska: 100, 189
združen: 162, 169
 združeni kmečki dom: 30
 združeni kmet: 206
 združeno naselje: 30
zelen: 162, 169
 zelena praha: 12, 189
 zelena revolucija: 10, 12, 59, 168, 189
 zelene površine: 101, 187
 zeleni pas: 162, 164

zeleni sistem: -

zelenica: 100, 162, 169, 187

zelenjadarstvo: 100, 162, 169

zelenjava: 142, 162, 169, 189, 201

zemlja: 162, 169, 189

zemljanka: 162

zemljepis: 25, 100, 162, 164, 169, 188, 189

zemljepisno ime: 31, 188

zemljevid: 100, 162, 169, 189

zemljišča: 162

zemljišča, absolutna gozdna: 48

zemljišča, kmetijska: 10, 12, 25, 35, 61, 85, 167, 171, 187, 201

zemljišča, najboljša kmetijska: 35

zemljišča, nerodovitna: 12, 97, 101, 207

zemljišča, obdelovalna: 10, 12, 25, 35, 97, 162, 167, 187, 192, 201

zemljišča, relativna gozdna: 10, 48

zemljišča, relativna kmetijska: 10

zemljišča, srenjska: 189

zemljišče: 162, 169

zemljišče, dominikalno: 99, 162, 190

zemljišče, funkcionalno: 44

zemljišče, kmetijsko neobdelovalno: 187

zemljišče, marginalno: 12, 101, 168, 190

zemljišče, nedonosno: 101

zemljišče, neproduktivno: 101

zemljišče, neuporabno: 101

zemljišče, nezazidljivo: 187

zemljišče, priobalno: 187

zemljišče, rodovitno: 35, 187, 207

zemljišče, sušno: 12

zemljišče, vaško: 67, 129, 189

zemljiška: 162

zemljiška kakovost: 187

zemljiška kategorija: 10, 35, 187, 189, 198, 201

zemljiška kategorizacija: 97, 173, 187

zemljiška knjiga: 10, 100, 187, 189

zemljiška odveza: 48, 99, 162, 189, 201

zemljiška politika: 26, 101, 166

zemljiška progga: 10, 48, 51

zemljiška raba: 12, 100, 168, 201

zemljiška razdelitev: 10, 25, 48, 51, 100, 189

zemljiška razdelitev na celke: 10, 48, 51, 162

zemljiška razdelitev na delce: 10, 48, 51, 162

zemljiška razdelitev na grude: 10, 48, 51, 162

zemljiška razdelitev na proge: 10, 48, 51, 162

zemljiška razdrobljenost: 12, 14, 41, 45, 46, 61, 64, 168

zemljiška reforma: 12, 168, 189

zemljiška renta: 99, 183, 189, 201

zemljiška skupnost, kmetijska: 84, 101, 107, 187

zemljiška struktura: 100

zemljiške grude: 10, 33, 48, 51

zemljiški blok: 51, 187

zemljiški delci: 14, 48, 51

zemljiški informacijski sistem: 152, 189

zemljiški jermen: 48, 51

zemljiški kataster: 10, 100, 187, 201

zemljiški kos: 45, 46, 61, 64

zemljiški maksimum: 43, 64, 66, 80, 99, 162, 172, 187

zemljiški najemnik: 12, 162

zemljiški posestnik: 12, 162

zemljiški zakupnik: 84, 162

zemljiško gospodstvo: 189

zemljiško lastništvo, primitivno kolektivno: 14

zemljiškknjižni vložek: 189

zemljiškoposestni odnosi: 12, 14, 48, 142, 201

zemunica: 48, 162

zgodovina: 99, 162, 169, 189, 199

zgodovinska dediščina: 15, 25

zgornja: 162, 169

zgornja drevesna meja: 104, 138, 188

zgornja gozdna meja: 10, 48, 100, 101, 104, 138, 189

zgradba naselja: 144, 169

zidanica: 29, 48, 162

zimzeleni gozd: 10, 100, 169

zložba zemljišč: 10, 84, 97, 100, 101, 150, 161, 162, 169, 187, 189, 201

zloženo naselje: 30

zmogljivost: 162, 169

zmogljivost okolja, absorptivna: 97

zmogljivost pokrajine, rekreacijska: 57, 164

znamenitost, naravna: 15, 25, 101, 152, 169, 187

znanstveno-tehnično gospodarstvo: 14

zoo-: 162, 190

zoogeografija: 12, 97, 100, 101, 168, 189, 190

zoološka naravna dediščina: 15, 160, 169

zračnost prsti: 106, 169

zraščeni kmečki dom: 30

zunajmestni prostor: 187

Ž

želarija: 162, 202

ženska, kmečka: 5, 63, 169

žetev: 12, 142, 162, 169

žetvena izguba: 101

žična drča: 48, 169

žita: 12, 14, 97, 100, 142, 162, 169, 189, 201

žita, krušna: 142, 162, 189, 201

žita, prava: 83, 142

žitarice: 10, 162

žiteno: 162

žitne enote: 14, 58, 89, 187, 188, 201, 202

žitni kmetijski sistem: 200, 201

žitnica: 10, 162

žitno gospodarstvo: 33

žitno-okopavinsko-krmni kmetijski sistem: 200, 201

žival: 162, 169, 189

živali, delovne: 14, 142, 189, 201

živali, domače: 162, 189

živali, udomačene: 162

živali, vlečne: 162

živica: 13, 100, 123, 152, 162, 169, 187, 189

živilska: 162, 169

živilska industrija: 10, 162

živilski trg: 162, 187

živina: 12, 162, 169, 189

živinoreja: 10, 12, 14, 48, 97, 100, 142, 162, 189

živinoreja, ekstenzivna: 10, 189, 201

živinoreja, hlevska: 14, 33, 48, 201

živinoreja, intenzivna: 10, 14, 97, 101, 189

živinoreja, intenzivna poljedelska: 10, 14, 201

živinoreja, mesna: 10, 201

živinoreja, mlečna: 12, 168, 201

živinoreja, nomadska: 10, 14, 201

živinoreja, pašna: 10, 14, 201

živinoreja, selilna: 14

živinoreja, stacionarna: 14

živinoreja, ustaljena: 14

živinoreja, visokospecializirana: 201

živinorejska: 162

živinorejska gostota: 14

živinorejski rajon: -

živinske enote: 14

žlahtnjenje rastlin: 82, 169, 189

žlak: 162

žlebič: 37, 162, 165, 169

Literatura

1. Albreht, M., 1995: Sprejet zakon o dedovanju kmetijskih zemljišč in kmetij. Delo, 30. 11. 1995.
2. Azarov, E., 1990: Podeželje in njegove funkcije. Sodobno kmetijstvo št. 5, str. 203–205, Ljubljana.
3. Badovinac, B., Kladnik, D., Volfand, J., 1997: Savinjsko, Celje, Velenje od A do Ž; priročnik za popotnika in poslovnega človeka. Pomurska založba, Murska Sobota.
4. Bajec, V., 1988: Vrtnarjenje pod folijo in steklom. Kmečki glas, Ljubljana.
5. Barbič, A., 1990: Kmetov vsakdan. Cankarjeva založba, Ljubljana.
6. Barbič, A., Praper, S., Verbole, A., 1997: Trajnostni razvoj - opredelitev pojma in stanje v Sloveniji. Alpska konvencija v Sloveniji. Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana.
7. Belec, B., 1973: Osnove fizične geografije; 1. in 2. del. Pedagoška akademija Univerze v Mariboru, Maribor.
8. Belec, B., 1981: Prostorska preobrazba Slovenije pod vplivom posebnih kultur. Geographica Slovenica 12, str. 50–61. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
9. Bilance površin in katastrskega dohodka. Republiška Geodetska uprava, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, 1989.
10. Bračič, V., Lah, A., Vrišer, I., 1983: Sodobni svet; 1. in 2. knjiga. Založba obzorja Maribor, Maribor.
11. Cevc, T., 1990: Prispevek dr. Antona Melika slovenski etnologiji. Geografski vestnik 62, str. 61–64. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
12. Clarc, A. N., 1985: Longman Dictionary of Geography, human and physical. Longman Group UK Limited, Harlow, Essex, England.
13. Clout, H. D., 1972: Rural Geography; An Introduction Survey. Pergamon Press, Oxford, New York, Toronto, Sydney, Braunschweig.
14. Crkvenčić, I., Malić, A., 1988: Agrarna geografija. Školska knjiga, Zagreb.
15. Curk, I., Puc, M., 1989: Varstvo naše dediščine. Zavod SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana.
16. Cvetek, J., 1971: Grbinasti travniki s posebnim ozirom na Bohinj. Geografski vestnik 43, str. 67–78. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
17. Čeferin, E., Avsec, F., 1990: Zadružništvo pri nas in v nekaterih evropskih državah. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.
18. Četina, A., Dular, J., 1996: Povzetek metode vrednotenja kmetijskih in gozdnih zemljišč. Tipkopis, 5 strani.
19. Drozg, V., 1989: Morfologija vaških naselij. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
20. Drozg, V., 1995: Morfologija vaških naselij v Sloveniji. Geographica Slovenica 27, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
21. Drozg, V., 1995: Oblike poselitve. Krajevni leksikon Slovenije. Uredniki Orožen Adamič, M., Perko, D. in Kladnik, D., str. 14–22. DZS, Ljubljana.
22. Dular, J., 1996: Pregled razvoja metod ocenjevanja proizvodne sposobnosti kmetijskih in gozdnih zemljišč. Tipkopis, 6 strani.
23. Dular, M., Roš, M., Trontelj, A., Kompare, B., Tišler, T., 1997: Izrazje s področja voda. Slovensko društvo za zaščito voda (SDZV), Ljubljana.
24. Enciklopedija leksikografskega zavoda v šestih knjigah. Zagreb, 1976.
25. Enciklopedija Slovenije. Knjige 1 do 12. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana, 1987 do 1998.
26. Erjavec, E., 1994: Instrumenti zemljiške politike za izboljšanje posestne strukture v Sloveniji. Kako izboljšati posestno strukturo v Sloveniji, 9. tradicionalni posvet kmetijske svetovalne službe. Republiška uprava za pospeševanje kmetijstva, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Bled, str. 47–63.
27. Fatur, D., Kladnik, D., Piry, I., Repolusk, P., Špes, M., Zakotnik, T., 1982: Socialnogeografska raziskava razseljevanja Haloz in Slovenskih goric. Tipkopis, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
28. Felc, V., 1998: Pašo urediti tako, da bo gozd zdrav in krava sita. Delo, 24. 2. 1998.
29. Fister, P., 1986: Umetnost stavbarstva na Slovenskem. Cankarjeva založba, Ljubljana.

30. Fister, P., 1994: Glosar arhitekturne tipologije. Zavod Republike Slovenije za prostorsko planiranje, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana.
31. Furlan, M., Gložančev, A., Šivic-Dular, A., 1997: Pravopisno ustrezen zapis zemljepisnih in stvarnih lastnih imen po posameznih tipih glede na šifranta Evidenca zemljepisnih imen in Register prostorskih enot. Tipkopis, Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU, Ljubljana.
32. Gaberc, S., 1992: V sečoveljskih solinah zrasel skansen. Delo.
33. Gabrijelčič, P., 1985: Varstvo in urejanje kulturne krajine. Magistrska naloga. Interdisciplinarni podiplomski študij urbanističnega in prostorskega planiranja, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
34. Gabrovec, M., 1994: Relief in raba tal na dolomitnih območjih Slovenije. Doktorska disertacija. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
35. Gabrovec, M., Kladnik, D., 1997: Some New Aspect of Land Use in Slovenia. Geografski zbornik 37, Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana.
36. Gams, I., 1960: Zgornja meja agrarne naseljenosti v Sloveniji. Geografski vestnik 33, str. 59–69. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
37. Gams, I., 1972: Kras; Zgodovinski, naravoslovni in geografski oris. Slovenska matica, Ljubljana.
38. Gams, I., 1976: Osnove pokrajinske ekologije, Ljubljana.
39. Gams, I., 1976: Rajoni Jugoslavije glede na klimatsko aridnost vegetacijske dobe. Geografski vestnik 48, str. 9–28. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
40. Gams, I., 1996: Termalni pas v Sloveniji. Geografski vestnik 68, str. 5–38. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
41. Geografske značilnosti preobrazbe slovenskega podežolja. Gradivo za posvetovanje geografov ob 60-letnici Geografskega društva Slovenije. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana, 1982.
42. Germek, V., s sodelavci, 1987: Navodila za izdelavo agrokarte. Republiški komite za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ljubljana.
43. Gliha, S., 1987: Ali je zemljiški maksimum koristen? Sodobno kmetijstvo, št. 2, str. 50–53, Ljubljana.
44. Glosar za področje urejanja prostora in varstva okolja; 2. faza: delovno gradivo, razlage pojmov/terminov. Republiški komite za varstvo okolja in urejanje prostora, Ljubljana, 1983.
45. Gosar, L., 1976: Vpliv gibanja kmečke delovne sile na oblikovanje agrarnega prostora. Doktorska disertacija. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
46. Gosar, L., 1978: Prispevek k proučevanju razdrobljenosti posesti. Geografski vestnik 50, str. 95–112. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
47. Gosar, L., 1979: Ocenjevanje primerne stopnje deagrarizacije. Geografski vestnik 51, str. 55–72. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
48. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, 1. zvezek: Agrarno gospodarstvo. Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1970.
49. Grad, A., 1975: Francosko-slovenski slovar; Dictionnaire Français-Slovène. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
50. Hjerl Hede; Fredningen og frilandsmuseet ved Flyndersø. A. Rasmussens Bogtrykkeri, Ringkjøbing, 1980.
51. Ilešič, S., 1950: Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem. SAZU, Dela 2. Ljubljana.
52. Ilešič, S., 1959: Novi prispevki k proučevanju geografije in zgodovine agrarne pokrajine. Geografski vestnik 31, str. 158–166. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
53. Ilešič, S., 1964: Gospodarska in politična geografija sveta, šesta izdaja. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
54. Ilešič, S., 1979: Pogledi na geografijo. Partizanska knjiga, Ljubljana.
55. Israel. Baedeker guide, Stuttgart - Freiburg, 1987.
56. Jackson, R., Hudman, L., 1990: Cultural Geography. St. Paul.
57. Jeršič, M., 1997: Določitev izhodišč in opredelitev kriterijev za oblikovanje prostorske zasnove območij, objektov in naprav v prostorskih dokumentih; 3. faza: predlog prostorske zasnove turizma. Tipkopis, Inštitut za geografijo, Ljubljana.
58. Jeršič, M., Lojk, J., Olas, L., Vojvoda, M., 1962: Kmetijska proizvodnja in izraba tal v vasi Sebeborci v

- Prekmurju. Študije o kmetijski izrabi tal v treh vaseh Jugoslavije. Geografski vestnik 34, str. 81–97. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
59. Johnston, R. J., Gregory, D., Smith, D. M., 1986: *The Dictionary of Human Geography*. Basil Blackwell Ltd., Oxford.
 60. Kladnik, D., 1982: Metodološka zasnova agrarnogeografskega proučevanja podeželja na primeru občine Ptuj. *Geographica Slovenica* 13, str. 105–115. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
 61. Kladnik, D., 1985 a: Problematika zemljiške strukture v Sloveniji. Elaborat, 192 strani. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
 62. Kladnik, D., 1985 b: Značilnosti zemljiške strukture v SR Sloveniji. *Geographica Iugoslavica* 6, str. 223–227. Zveza geografskih društev Jugoslavije, Maribor.
 63. Kladnik, D., 1986: Mešana delavsko-kmečka gospodinjstva kot dejavnik razvoja kmetijstva in podeželja v občini Lendava, Tipkopis. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
 64. Kladnik, D., 1987: Problematika zemljiškoposestnih odnosov s posebnim ozirom na razdrobljenosti kmetijskih zemljišč v občini Lendava, Tipkopis. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
 65. Kladnik, D., 1988: Problematika zemljiške strukture v Sloveniji. Urejanje prostora 1, pregled novjših raziskav, str. 75–79. Urbanistični inštitut SR Slovenije, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani in drugi, Ljubljana.
 66. Kladnik, D., 1990 a: *Geographic Problems of Modernization of Agriculture in Slovenia*. *Geographica Iugoslavica* 12, str. 37–45. Zveza geografskih društev Jugoslavije, Ljubljana.
 67. Kladnik, D., 1990 b: Ugotavljanje stopnje vplivov naravnih in družbenih dejavnikov na intenzivnost izrabe tal. *Geographica Slovenica* 21, str. 223–248. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
 68. Kladnik, D., 1991: Vzhodnoafriški živalski raj - turistična atrakcija na bojišču za obstanek. *Geografski obzornik* 38/3, str. 21–26. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
 69. Kladnik, D., 1993: Kašmir - razkosana dežela na križpotju zgodovine. *Geografski obzornik* 40/4, str. 10–17. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
 70. Kladnik, D., 1993: *Problems of the Transformation of Rural Areas in the Transition to the Market Economy - the Prekmurje Example*. Problemi preobrazbe podeželja na prehodu v tržno gospodarstvo - primer Prekmurja. *Geografski zbornik* 33, str. 141–155. Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Ljubljana.
 71. Kladnik, D., 1996: Problematika preobrazbe podeželja z vidika prilagajanja kmetijske pridelave normativom v Evropski zvezi. *Zbornik Spodnje Podravje s Prlekijo*, str. 297–311. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
 72. Kladnik, D., 1998: *Role and Evaluation of Settlements on Karst in Slovenia*. *Acta Carsologica* 27/1, str. 133–149. Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana.
 73. Kladnik, D., Senegačnik, J., 1983: *Opredelitev naselij s kraškim površjem*. Tipkopis, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
 74. Klemenčič, M., 1975: *Sodobni prelog v Sloveniji*. *Geografski vestnik* 47, str. 75–89. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
 75. Klemenčič, T., 1985: *Stanovanjsko gospodarstvo*. *Gospodarski vestnik*, Ljubljana.
 76. Klemenčič, V., 1962: *Kmetijska proizvodnja in izraba tal v vasi Podgorje pri Kamniku*. Študije o kmetijski izrabi tal v treh vaseh Jugoslavije. *Geografski vestnik* 34, str. 62–81. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
 77. Klemenčič, V., 1968: *Problemi mešane strukture gospodinjstev in kmečkih gospodarstev v Sloveniji*. *Geografski vestnik* 40, str. 19–47. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
 78. Klemenčič, V., 1971: *Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva*. *Geografski zbornik* 12, str. 137–219. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
 79. Klemenčič, V., 1991: *Tendence spreminjanja slovenskega podeželja*. *Geografski vestnik* 63, str. 25–40. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
 80. *Kmetijska zemljišča*, 2. knjiga. Časopisni zavod Uradni list SR Slovenije, Ljubljana, 1982.

81. Kmetijska zemljišča, 3. knjiga. Časopisni zavod Uradni list SR Slovenije, Ljubljana, 1985.
82. Kmetijstvo in okolje, Zbornik posveta v počastitev obstoja Kmetijskega inštituta Slovenije. Kmetijski inštitut Slovenije, urednika M. Rečnik in J. Verbič, Ljubljana, 1998.
83. Kocjan Ačko, B., 1998: Izvor in uporaba pravih žit. *Sodobno kmetijstvo* 31/3, str. 99–103, Ljubljana.
84. Kocjan, S., 1979: Kmetijska zemljišča; zakon s komentarjem. ČZ Uradni list SRS s sodelovanjem ČZP Kmečki glas, Ljubljana.
85. Kocjančič, D., 1983: Neobdelana in slabo obdelana kmetijska zemljišča v SR Sloveniji. Posvet Razvojni vidiki rabe in varstva kmetijskega prostora. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, str. 139–147, Ljubljana.
86. Kohnke, H., Bertrand, A. R., 1972: Konzervacija tla. Izdavaško preduzeče Svjetlost, Sarajevo.
87. Kokole, V., 1976. Prispevek k identifikaciji ruralno-urbanega kontinuuma. *Geografski vestnik* 48, str. 93–109. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
88. Koncept celostnega pristopa k usmerjanju podeželja, Zbornik. Uredila M. Mešl, RAZOR - Koroška razvojna organizacija, Ravne na Koroškem, 1989.
89. Koren, M., 1986: Produktivnost v kmetijstvu. *Sodobno kmetijstvo*, št. 7–8, str. 297–303, Ljubljana.
90. Kotar, M., Winkler, I.: Vrednotenje gozdnih zemljišč. Tipkopis, 3 strani.
91. Kovačič, M., 1994: Velikostna struktura slovenskih kmetij. Kako izboljšati posestno strukturo v Sloveniji, 9. tradicionalni posvet kmetijske svetovalne službe. Republiška uprava za pospeševanje kmetijstva, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Bled, str. 17–27.
92. Kovačič, M., 1995: Socioeconomic and Size Structure of Farms in Slovenia in the Period 1981–1991. Tipkopis, Inštitut za agrarno ekonomiko, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
93. Kranjec, M., 1989: Ekonomska upravičenost naložb v urejanje kmetijskih zemljišč. *Sodobno kmetijstvo*, št. 3, str. 134–138, Ljubljana.
94. Krese-Hodalič, M., 1986: Plavajoči vrtovi na jezeru Xochimilco v Mehiki. *Pionir* 42/9, str. 27–29. Mladinska knjiga, Ljubljana.
95. Križnik, V., 1990: Oblikovanje ciljev in politike v slovenskem agraru. *Sodobno kmetijstvo*, št. 1, str. 8–17, Ljubljana.
96. Kwamme, K., Oštir-Sedej, K., Stančič, Z., Šumrada, R., 1997: Geografski informacijski sistemi. Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana.
97. Lah, A., 1995: Leksikon Okolje in človek. ČZD Kmečki glas, Ljubljana.
98. Lampič, B., 1998: Podatki o obremenitvah okolja zaradi kmetovanja. Inštitut za geografijo, Ljubljana.
99. Leksikoni Cankarjeve založbe, Družboslovje. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1986.
100. Leksikoni Cankarjeve založbe, Geografija. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1977.
101. Leksikoni Cankarjeve založbe, Okolje. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1982.
102. Leskovar, S., 1994: Lahko dopolnilne dejavnosti na kmetijah zaposlijo delovno silo in vplivajo na posestno strukturo? Kako izboljšati posestno strukturo v Sloveniji, 9. tradicionalni posvet kmetijske svetovalne službe. Republiška uprava za pospeševanje kmetijstva, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Bled, str. 111–117.
103. Leskovšek, M., 1993: Gnojenje: za velik in kakovosten pridelek, za zboljšanje rodovitnosti tal, za varovanje narave. Knjižnica za pospeševanje kmetijstva, Kmečki glas, Ljubljana.
104. Lovrenčak, F., 1971: O proučevanju zgornje gozdne meje. *Geografski vestnik* 43, str. 135–142. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
105. Lovrenčak, F., 1976. Nova klasifikacija prsti (nekaj novosti iz pedogeografije). *Geografski vestnik* 48, str. 181–190. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
106. Lovrenčak, F., 1994: Pedogeografija. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
107. Lukačič, M., 1997: Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov Republike Slovenije. *Kmečki glas*, 10. september.
108. Maček, J., 1993: Državne subvencije za kmetijstvo po svetu. *Sodobno kmetijstvo*, št. 7–8, str. 350, Ljubljana.
109. Malovrh, C., 1965: Analiza geografsko prostorske strukture individualnih kmetijskih obratov različnih agrarnih predelov Slovenije. *Geografski vestnik* 37. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
110. Marinko, J., 1986: Tipologija ruralnih naselij v Sloveniji - razvrstitev naselij in območij s stališča

- prenove. Doktorska disertacija. Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
111. Marušić, J., 1986: Navodnjavanje poljoprivrednih zemljišta. Društvo građevinskih inženira, Zagreb.
 112. Matajc, I., 1991: Suša v kmetijstvu in namakanje. Ujma 5. Republiški sekretariat za ljudsko obrambo, Ljubljana.
 113. Matičič, B., 1983: Problemi pri uresničevanju načrtov urejanja kmetijskih zemljišč in melioracij v Sloveniji. Posvet Razvojni vidiki rabe in varstva kmetijskega prostora. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, str. 77–90, Ljubljana.
 114. Mauri, B., 1994: Register teritorialnih enot. GIS v Sloveniji 1993–94, Zbornik referatov simpozija, str. 27–30, Ljubljana.
 115. Medved, J., 1970: Spremembe v izrabi zemljišča in preslajanje kmečkega prebivalstva v Sloveniji v zadnjih dveh desetletjih. Geografski vestnik 42, str. 3–30. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
 116. Medved, J., 1972: O geografskem proučevanju slovenske podeželske pokrajine. Geografski vestnik 44, str. 91–113. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
 117. Melik, A., 1931: Kozolec na Slovenskem, Ljubljana.
 118. Melik, A., 1935: Slovenija, geografski opis. Slovenska matica, Ljubljana.
 119. Mlinšek, D., 1992: Pra-gozd v naši pokrajini. DZS, Ljubljana.
 120. Mušič, V. B., 1980: Urbanizem - bajke in resničnost. Cankarjeva založba, Ljubljana.
 121. Natek, K., 1993: Tipi površja v Sloveniji 1. Geografski obzornik 40/4, str. 26–31. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
 122. Natek, K., Natek, Marj., 1998: Slovenija; Geografska, zgodovinska, pravna, politična, ekonomska in kulturna podoba Slovenije. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana.
 123. Natek, Marj., 1990: Melioracije. Geografski obzornik 37/2, Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
 124. Natek, Marj., 1996: Letalski posnetki in fotointerpretacija. Geografija v šoli 5/2, str. 63–65, Ljubljana.
 125. Natek, Mil., 1976: Kmetijsko prebivalstvo v SR Sloveniji glede na zemljiško-posestne skupine. Geografski vestnik 48, str. 57–76. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
 126. Natek, Mil., 1979: Pomen franciscejskega katastra za agrarno-geografska proučevanja. Geografski vestnik 51, str. 97–107. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
 127. Natek, Mil., 1987: Osnovni tipi zemljiško-posestne strukture v SR Sloveniji. Geografski vestnik 59, str. 51–65. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
 128. Ogorelec, B., 1987: Za pomensko razmejitev med pokrajino in proti njej. Geografski vestnik 59, str. 133–139. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
 129. Ogorelec, B., 1989: Analiza agrarne pokrajine za potrebe prostorskega planiranja, Magistrska naloga. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
 130. Ogrin, Duš., 1989: Slovenske krajine. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
 131. Ogrin, Dar., 1996: Podnebni tipi v Sloveniji. Geografski vestnik 68, str. 39–56. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
 132. Pak, M., 1964: Današnji gospodarski pomen izgonov na Dravskem polju. Geografski vestnik 36, str. 75–79. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
 133. Pavlin, B., 1991: Sodobne spremembe kmetijske rabe tal v izbranih obmejnih pokrajinskih enotah primorske Slovenije. Geographica Slovenica 22/2, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
 134. Pavlin, B., 1996 a: Povezovanje teledetekcije in GIS-ov na primeru izdelave karte rabe tal v Spodnji Vipavski dolini. Geografski informacijski sistemi v Sloveniji 1995–1996, str. 146–151, Ljubljana.
 135. Pavlin, B., 1996 b: Primer uporabe satelitskih podatkov za izdelavo karte rabe tal. Uporaba vesoljskih tehnologij, str. 256–264. Didakta, Radovljica.
 136. Penzar, I., Penzar, B., 1989: Agroklimatologija. Šolska knjiga, Zagreb.
 137. Perko, D., 1991: Uporabnost digitalnega modela reliefa za določanje morfoloških enot. Geodetski vestnik 35/2, str. 66–71, Ljubljana.
 138. Plesnik, P., 1971: O vprašanju zgornje gozdne meje in vegetacijskih pasov v gorovjih jugozahodne in severozahodne Slovenije. Geografski vestnik 43, str. 3–25. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
 139. Plut, D., 1976: Koprsko primorje in njegova valorizacija za kmetijstvo, Magistrska naloga. PZE za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.

140. Pogačnik, A., 1980: Urbanistično planiranje. Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
141. Pogačnik, A., 1983: Urbanizem Slovenije. Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
142. Poljoprivredna enciklopedija, knjige 1 do 3. Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1967–1973.
143. Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 1995. Poročevalec Državnega zbora RS, 22/33, str. 7–30, Ljubljana.
144. Požeš, M., 1991: Razvoj podeželskih naselij v občini Koper. Magistrska naloga. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
145. Pravilnik o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Uradni list Republike Slovenije 1998/5 (23. januar), str. 256–282, Ljubljana.
146. Predpisi o dedovanju. Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 1997.
147. Predpisi o urejanju naselij s pojasnili. Časopisni zavod Uradni list SR Slovenije, Ljubljana, 1987.
148. Prihodnost slovenskega podeželja: prostor, prebivalci, gospodarske dejavnosti. Uredila A. Barbič, Dolenjska založba, Novo mesto, 1991.
149. Priložnosti slovenskega podeželja, zbornik referatov. Strokovna konferenca ZLSD, Združena lista socialnih demokratov, uredila N. Kovač in Ž. Čebulj, Ptuj, 1997.
150. Prosen, A., 1987: Zakonodaja in planiranje podeželskega prostora. Magistrska naloga. Interdisciplinarni podiplomski študij prostorskega in urbanističnega planiranja, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
151. Prosen, A., 1991: Razvoj podeželja in naselij. Sodobno kmetijstvo št.6, str. 255–259, Ljubljana.
152. Prosen, A., 1993: Sonaravno urejanje podeželskega prostora. Katedra za prostorsko planiranje, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
153. Radinja, D., 1996: Obremenjevanje pokrajinskega okolja v Sloveniji zaradi energijske intenzivnosti »družbenega« kmetijstva. Geografski vestnik 68, str. 103–121. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
154. Ravbar, M., 1992: Socialnogeografski dejavniki suburbanizacije v Sloveniji. Geographica Slovenica 23, str. 109–124. Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
155. Razvoj in urejanje vasi v Sloveniji. Urbanistični inštitut, Ljubljana, 1990.
156. Rejec Brancelj, I., 1994: Agrarnogeografska problematika Koprškega primorja z vidika varstva okolja. Geographica Slovenica 26/2, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
157. Rifkin, J., 1986: Posustajanje bodočnosti. Biblioteka Vrijeme, Zagreb.
158. Rojšek, D., 1994: Geografsko vrednotenje naravne dediščine na primeru Škocjanskega jamskega spleta z okolico in varstvo okolja, Magistrska naloga. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
159. Schlamberger, V., 1995: Planine in skupni pašniki v Sloveniji. Kmetijska svetovalna služba Slovenije, Uprava Republike Slovenije za pospeševanje kmetijstva, Ljubljana.
160. Skoberne, P., Peterlin, S., 1991: Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije, 2. knjiga (osrednja Slovenija). Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana.
161. Slavič, S., 1983: Opažanja in problemi pri izvajanju komasacij. Posvet Razvojni vidiki rabe in varstva kmetijskega prostora. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, str. 167–170, Ljubljana.
162. Slovar slovenskega knjižnega jezika na disketah. Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU in Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1995.
163. Slovar slovenskega knjižnega jezika. Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU in Državna založba Slovenije. Knjige 1 do 5, Ljubljana, 1970 do 1990.
164. Slovenska geografska terminologija. Delovno gradivo, 1997.
165. Slovenska kraška terminologija. Zveza geografskih društev Jugoslavije, Ljubljana, 1973.
166. Slovensko kmetijstvo in Evropska unija. Uredniki E. Erjavec, M. Rednak in T. Volk, ČZD Kmečki glas, Ljubljana, 1997.
167. Slovensko kmetijstvo v številkah. Kmetijski inštitut Slovenije, Ljubljana, 1994.
168. Small, J., Witherick, M., 1989: A Modern Dictionary of Geography. Hodder&Stoughton, London, New York, Melbourne, Auckland.

169. Snoj, M., 1997: Slovenski etimološki slovar. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana.
170. Spedding, C. R. W., 1988: An Introduction to Agricultural Systems. Elsevier Applied Science Publishers LTD, London and New York.
171. Statistični letopisi Slovenije. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
172. Strategija razvoja kmetijstva v Sloveniji. Elaborat Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ljubljana, 1992.
173. Stritar, A. s sodelavci, 1974: Kategorizacija zemljišč. Inštitut Geodetskega zavoda SR Slovenije, Ljubljana.
174. Stritar, A., 1971: Izraba tal v spodnjem delu Gorenjskih ravnin. Geografski vestnik 43, str. 53–65. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
175. Stritar, A., 1990: Krajina, krajinski sistemi; Raba in varstvo tal. Založba Borec, Ljubljana.
176. Sunčič, F., 1992: Most med raziskovanjem in uspešnim kmetovanjem; Novi pogledi na izobraževanje in delo evropskih pospeševalcev. Znanje za razvoj, Delo.
177. Šegota, T., 1976: Klimatologija za geografe. Školska knjiga, Zagreb.
178. Škorić, A., 1977: Tipovi naših tala. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
179. Šoštarič, M., 1991: Drugačen pogled na svet in želja po zdravem življenju; Bio hrana pri nas. Znanje za razvoj, Delo, 29. 5. 1991.
180. Šoštarič, M., 1993: Nacionalni program namakanja bi tudi pomagal zagotoviti hrano. Delo, 28. 7. 1993.
181. Šoštarič, M., 1995: Zaščiteni kmetij bo manj. Delo, 24. 11. 1995.
182. Šoštarič, M., 1997: Vstop v Unijo brez vsakršne denarne podpore kmetom? Slovensko kmetijstvo in petnajsterica. Delo, 9. 12. 1997.
183. Šubic, M., 1989: Stanovanjska gradnja in varstvo kmetijskih zemljišč. Inštitut za komunalno gospodarstvo, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
184. Tomšič, F., 1970: Nemško-slovenski slovar; Deutsch-Slowenisches Wörterbuch. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
185. Udovč, A., Čebulj, B., Četina, A., 1996: Izračunavanje standardnega dohodka in vrednostnih točk. Tipkopis, 5 strani.
186. Ujma 5, revija za vprašanja pred naravnimi in drugimi nesrečami. Republiški sekretariat za ljudsko obrambo, Ljubljana, 1991.
187. Urbanistični terminološki slovar. Urbanistični inštitut SR Slovenije; nosilec naloge I. Železnikar, Ljubljana, 1975.
188. Veliki družinski atlas sveta. Uredili Orožen Adamič, M., Kladnik, D. in Moder, J. Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1992.
189. Veliki splošni leksikon (v osmih knjigah). DZS, Ljubljana, 1997 in 1998.
190. Verbinc, F., 1989: Slovar tujk. Cankarjeva založba, Ljubljana.
191. Vidrih, T., 1998: Nadzorovana paša - pomen in potek. Sodobno kmetijstvo 31/4, str. 182–185, Ljubljana.
192. Vogelink, D., 1981: Uvod v socialnoekonomsko statistiko. Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
193. Vojvoda, M., 1970: Najnovejše spremembe v planinskem gospodarstvu slovenskih Alp. Geografski vestnik 42, str. 61–67. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
194. Vojvoda, M., Tončič, L., 1975. Preobrazba gorskega sezonsko pastirsko poseljenega področja Slovenije. Tipkopis, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
195. Vovk, A., 1995: Uvod v permakulturo. Geografski obzornik 42/4, str. 29. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
196. Vrišer, I., 1967: Sistemi agrarnega izkoriščanja tal v SR Sloveniji. Ekonomska revija 2, str. 190–211, Ljubljana.
197. Vrišer, I., 1978: Regionalno planiranje. Mladinska knjiga, Ljubljana.
198. Vrišer, I., 1987: Spremembe v zemljiških kategorijah v Sloveniji. Geografski vestnik 59, str. 37–49. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana.
199. Vrišer, I., 1987: Uvod v geografijo. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.

200. Vrišer, I., 1988: Agrarni sistemi v SR Sloveniji leta 1985. *Ekonomski revija* 39/1, str. 19–34, Ljubljana.
201. Vrišer, I., 1995: Agrarna geografija. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
202. Vrišer, I., 1997: Metodologija ekonomske geografije. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
203. Webster Comprehensive Dictionary. International Edition. J. G. Ferguson Publishing Company, Chicago, 1992.
204. Witt, W., 1967: *Thematische Kartographie; Methoden und Probleme, Tendenzen und Aufgaben*. Gebrüder Jänecke Verlag, Hannover.
205. Zakon o dedovanju kmetijskih zemljišč in zasebnih kmetijskih gospodarstev (kmetij). Uradni list SRS, št. 26/73, 25. 7. 1973, Ljubljana.
206. Združevanje kmetov; zakon s komentarjem, samoupravnim sporazumom o združevanju dela, statutom in pogodbo o trajnejšem proizvodnem sodelovanju. ČZ Uradni list SRS s sodelovanjem ČZP Kmečki glas, Ljubljana, 1979.
207. Zemljiški kataster, Podatki o zemljiških kategorijah po katastrskih občinah za leto 1994. Republiška geodetska uprava, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana.
208. Zgovorna kmetijska statistika. Delo, 11. 12. 1997.
209. Žonta, I., 1981: Opuščanje in zaraščanje kmetijskih zemljišč ter spreminjanje namembnosti rabe plodnih zemljišč. *Znanost in praksa v proizvodnji hrane*, str. 127–136, Ljubljana.

ISBN 961-90443-3-9

9 789619 044339

Drago Kladnik, raziskovalec na Inštitutu za geografijo, se je rodil leta 1955 v Ljubljani. Študiral je geografijo in zgodovino in leta 1979 diplomiral na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Strokovno se je izpopolnjeval na Norveškem in Poljskem. Leta 1999 je magistriral na Interdisciplinarnem podiplomskem študiju prostorskega in urbanističnega planiranja (IPŠPUP), organiziranem na Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo.

Njegova dosedanja raziskovalna usmeritev je predvsem agrarna geografija in znotraj nje zemljiška problematika ter mešana delavsko-kmečka gospodinjstva. V zadnjem času se je začel temeljiteje ukvarjati s kartografijo, regionalizacijo, zemljepisnimi imeni in pripravo temeljnih geografskih knjižnih del.

Je zunanji član uredništva Enciklopedije Slovenije, zadolžen za pripravo občinskih, regijskih in tematskih zemljevidov. Kot urednik in avtor je sodeloval pri pripravi Velikega družinskega atlasa sveta (DZS, 1992), Krajevnega leksikona Slovenije (DZS, 1995), regionalnogeografske monografije Slovenija – pokrajine in ljudje (Mladinska knjiga, 1998) in Geografskega atlasa Slovenije (DZS, 1998). Bil je član vladne komisije za problematiko kmečkih žena, zdaj pa je član vladne komisije za zemljepisna imena ter član komisije za zemljepisno imenoslovje in geografsko terminologijo pri Zvezi geografskih društev Slovenije. Od pomladanskih mesecev 1999 je urednik in pisec geografskih prispevkov na teletekstu Televizije Slovenija. Je tudi navdušen popotnik, planinec in fotograf.